CLARÍN

Pasiunea Anei Ozores

Volumul I

Editura Univers

clu

CLARÍN

Pasiunea Anei Ozores

Traducere, prefață şi note de
Dan Munteanu

UNIVERS

Bucureşti
1972

2 volume

LEOPOLDO ALAS: CLARIN

La Regenta

Alianza Editorial, S.A. Madrid, 1966

CUPRINS

VOLUMUL 1

Cuvânt înainte. Clarín

Era prin 1875, când abonații ziarului „El Solfeo” descoperiră o nouă semnătură, cu rezonanțe „filarmonice”[1] – Clarín (Trâmbițaş) – în josul unor rânduri destul de usturătoare ca să atragă de la bun început atenția. În scurt timp, articolele intitulate autoironie „paliques” (flecăreli), semnate Clarín, aveau să fie cunoscute în întreaga Spanie şi în America latină, aşteptate cu nerăbdare şi apoi comentate cu pasiune şi interes. Spiritualul şi necruțătorul cenzor al producțiilor literare ale vremii era doctor în dreptul civil şi canonic, pasionat de literatură până la dăruire totală.

Leopoldo Alas y Ureña „Clarín” s-a născut în 1852 la Zamora, într-o înstărită familie de origine asturiană. Îşi face studiile la Colegiul iezuit din León şi apoi la Institutul din Oviedo, oraş unde de altfel îşi va petrece întreaga viață. Literatura îl fascinează încă din copilărie, şi la doisprezece ani scrie prima sa operă „serioasă” – o piesă de teatru intitulată *Asediul Zamorei (El cerca de Zamora),* urmată de o alta, burlescă, O *comedie pentru un real (Una comedia por un real).* Poate că Leopoldo Alas ar fi devenit încă de pe atunci scriitor, aşa cum eroul său de mai târziu, don Victor Quintanar, ar fi jucat teatru toată viața, dacă această meserie i-ar fi permis să trăiască „decent”. Dar aşa cum Quintanar va deveni magistrat şi apoi prezident de tribunal, în ciuda faptului că nu se simțea chemat în slujba dreptății, tot astfel Leopoldo Alas y Ureña studiază dreptul, obține titlul de doctor în 1877, iar din 1883 ocupă catedra de economie politică şi statistică la Universitatea din Oviedo, până aproape de sfârşitul vieții –

1901. Spirit liber-cugetător, dornic de cunoaştere, Clarín este obligat să-şi ducă existența monotonă de profesor într-un oraş de provincie muribund, dominat de turnul catedralei şi de bigotism. Aceste circumstanțe vor fi determinante pentru întreaga sa viață. Dorința sa arzătoare de a scrie, vocația sa scriitoricească sunt coordonate fundamentale pentru activitatea sa literară. Plăsmuirea narativă va fi însă întotdeauna dublată de reflecția didactică. Pentru Clarín, literatura nu va fi niciodată o profesiune, ci „opera sa de *dilettanti”* în activitatea lui de profesor – sublinia pertinent doctorul Marañón.

Clarín îşi începe activitatea literară ca ziarist şi critic, amănunt ce nu trebuie pierdut din vedere în analiza operei sale romaneşti. De-a lungul întregii sale vieți a continuat să-şi scrie celebrele „paliques”. Cu puțin înainte de-a muri, este prezent cu regularitate în paginile ziarului *Madrid Cómico,* la fel de neînduplecat şi de tăios, dar obiectiv şi drept în criticile sale. Putem afirma fără teama de-a greşi că Alas Clarín a fost întreaga sa viață un ziarist, fin observator al realității înconjurătoare, ironic până la causticitate uneori, dar hâtru, uşor mucalit, arborând întotdeauna un zâmbet de condescendență în fața „micilor” păcate ale semenilor săi.

În calitate de critic literar, Clarín şi-a desfăşurat munca adânc ancorat în contemporaneitate, comentând producțiile din ultimele două decenii ale veacului trecut. După cum declară el însuşi, intenția criticilor sale este morală. Activitatea sa de critic a fost mult discutată; pusă chiar sub semnul întrebării. „Clarín a fost într-adevăr un critic literar? Critic literar care pătrunde în opere, ne spune cum au fost construite, le descompune în cele mai mici piese… şi apoi montează totul la loc?…” se întreba Azorin. Astăzi, Torrente Ballester îl consideră pe Clarín „prototipul criticului literar ca ființă morală”[2]. Creația sa de publicist şi critic din perioada 1881–1898 a fost grupată sub următoarele titluri: *La literatura en 1881* (în colaborare cu Armando Palacio Valdés), *Sermón Perdido, Nueva Campaña, Ensayos y revistas,*

Paliques, Solos de Clarín (5 vol.)

În literatura propriu-zisă. Clarín pătrunde voindu-se, asemeni lui Flaubert, „artist, artist cu adevărat”. Spuneam mai înainte că Alas Clarín a fost întreaga sa viață un ziarist. Primul său roman, pe care începe să-l scrie în 1883 şi îl termină în 1884 – *La Regenta (Prezidenta)* – în versiunea română *Pasiunea Anei Ozores* – nu face decât să întărească această afirmație. Sunt două volume de observație şi analiză minuțioasă, o adevărată radiografie socială a oraşului Oviedo – cenuşia fostă capitală regală, Vetusta – făcută cu vădită ironie şi comprehensiune, cu neîndoielnice calități artistice. Se pare că niciodată Clarín n-a renunțat la intenția de a-şi face cititorul să zâmbească – e drept, de cele mai multe ori cu amărăciune – şi în *La Regenta* reuşeşte pe deplin. Nu trebuie să înțelegem că scriitorul este partizanul unui stil superficial. În eseul său *Estilo Fácil* arată în mod explicit că „stilul facil este una dintre supapele prin care respiră cu mai multă uşurință *marea nevroză* a prostiei naționale”. Pentru Clarín, literatura are o deosebită însemnătate şi îi acordă întregul său respect, considerând activitatea literară ca o acțiune de mare noblețe, ce nu poate fi făptuită decât de cei ce se simt cu adevărat chemat să scrie. „Eu, care sunt democrat în adâncul sufletului – îi spunea el marelui său prieten Marcelino Menéndez y Pelayo – cred că în literatură încă n-a trecut vremea oligarhiilor.”

În ierarhia genurilor literare, Clarín situează pe cea mai de sus treaptă romanul, deoarece – arată el – romancierul are darul superior de-a se putea instala în interiorul omului, al personajului.

După *La Regenta,* Clarín a publicat romanele *Su único hijo (Fiul unic), Las dos cajas (Cele două lăzi)* şi *Sperandeo,* care în intenția autorului urmau să constituie prima parte a unei trilogii, neterminată însă din pricina morții sale premature. Aceste romane, ca şi nuvelele *Doña Berta* şi *Cuervo (Corbul)* sunt mai puțin realizate decât *La Regenta.*

În perioada anilor 1886–1900, mai apar volumele sale de

povestiri, *Pipá, El señor y lo demás son cuentos (Domnul şi celelalte sunt poveşti), Cuentos morales (Povestiri morale)* şi *El gallo de Sócrates (Cocoşul lui Socrate).*

*

Spania ultimei treimi a secolului trecut trăieşte agonia marilor muribunzi. Coloniile din Lumea Nouă – de fapt, gloria, măreția, dar mai ales bogăția fabuloasă a imperiului lui Carol Quintul – îşi cuceresc rând pe rând independența sau trec sub alți stăpânitori, privind astfel Spania de toate privilegiile de mare putere colonială, pe plan extern, şi antrenând pe de altă parte, pe plan intern, ascuțirea tuturor contradicțiilor sociale. Este momentul trecerii spre imperialism, marcat în Spania de existența unor puternice rămăşițe feudale. Marea aristocrație latifundiară, cu prerogative cvasi-absolute, se vede silită să accepte un nou partener la cârma țării – burghezia puternică, bogată, în plin avânt... bogații Lumii Noi", „americanii" sau „indienii" cum mai sunt numiți, întorşi din fostele colonii şi dornici de putere şi mărire. Biserica are însă şi ea un cuvânt de spus. Investită cu puteri absolute, nu acceptă o ştirbire a forței sale atotputernice. După ce participă fățiş sau aproape la războaiele carliste, biserica spaniolă adoptă tactica dominației spirituale a oamenilor, în scopurile cele mai materiale şi josnice, devenind la un moment dat un adevărat pericol social. La începutul secolului nostru, Blasco Ibáñez denunța acest adevărat flagel al Spaniei în romanul *El Intruso (Intrusul).*

Burghezia şi aristocrația îşi vor împărți de acum încolo conducerea vieții politice, economice şi sociale a Spaniei. Se produce o vagă înaintare pe plan economic; apar câteva ramuri industriale noi şi se dezvoltă căile de comunicație, dar procesul este lent şi foarte departe de avântul economic ce caracteriza restul Europei capitaliste.

În pofida unei evidente rămâneri în urmă pe planul evoluției istorice, în comparație cu celelalte țări mari

europene, a unor caracteristici feudale ce-şi pun amprenta asupra vieţii spaniole, ultimele trei decenii ale veacului al XIX-lea sunt marcate de efortul Spaniei de a merge înainte, de încercările de descătuşare, de dărâmare a zidurilor strâmte, ridicate de orânduirile trecute, şi de crearea unor relaţii sociale şi a unor instituţii noi, pe măsura timpului. Acesta este fundalul economico-social pe care se ţese acţiunea romanului *Pasiunea Anei Ozores.*

Numai cunoscând, chiar în linii generale, situaţia reală a Spaniei anilor 1870–1900, romanul lui Clarín îşi dezvăluie adevăratele sale valenţe. Aşa cum, peste câteva decenii, un alt mare scriitor spaniol, Vicente Blasco Ibáñez avea să spună „Spania era într-o situaţie ruşinoasă, iar eu am atacat cu asprime anumite manifestări ale vieţii leneşe a ţării noastre…”, Clarín zugrăveşte în romanul său panorama social-politică a Spaniei de sfârşit de secol în adevăratele ei culori.

Pasiunea Anei Ozores este romanul unor ambiţii ce se înfruntă. Zilele cenuşii ale Vetustei, viaţa ce se scurge aparent la fel, monoton, ca lungile luni de ploaie măruntă ce cad an de an asupra fostului oraş regal ascund marile pasiuni: ambiţia, vanitatea, zgârcenia. Conflictul romanului este de fapt această luptă surdă şi crâncenă ce se dă între trei ambiţii: canonicul don Fermín De Pas, don Alvaro Mesía şi doña Ana de Ozores de Quintanar. Paradoxal (şi aici se cere să subliniem în mod deosebit meritul autorului în construirea romanului), cele trei personaje principale au nevoie unul de celălalt; fiecare dintre ele este într-o febrilă şi neîntreruptă înaintare spre celălalt: Mesia are nevoie de Ana, dar aceasta are nevoie de Canonic; Canonicul o doreşte pe Ana, dar acum ea aleargă spre Alvaro Mesía sau spre don Victor de Quintanar, soţul ei. Se creează un soi de cerc vicios, din care personajele ies de-abia spre sfârşitul romanului. Paralel, are loc un conflict intern, nu mai puţin dramatic, ce se petrece cu fiecare personaj în parte. Căci fiecare dintre cei trei nu are de luptat numai împotriva unui duşman din afară, ci şi contra

unor duşmani lăuntrici: tendinţe antagonice ce înving sau sunt învinse determinând de fapt victoria sau înfrângerea în conflictul exterior al celor trei.

Pasiunea Anei Ozores este însă şi romanul unor taraţi, a unor oameni asupra cărora societatea în care trăiesc şi-a pus adânc pecetea, mutilându-i sufleteşte. Ana de Ozores, don Fermín de Pas, Alvaro Mesía trăiesc într-o lume de ipocrizie, unde singurul lucru care contează sunt aparenţele. Această lume te învaţă să fii venal, corupt, să calci totul în picioare pentru propriile tale interese.

Fermín de Pas este fiu de ţărani, crescut în nevoie şi cu mari sacrificii de mama sa. Aceasta învăţase încă de mic copil, în satul ei de mineri din nord, că singurul lucru ce contează pe lumea asta sunt banii. Şi doña Paula va face totul pentru a deveni bogată şi, deci, puternică, prin fiul ei. Nu se va da în lături de la şantaj, speculă şi intrigi pentru a-şi vedea visul împlinit. Fermín este crescut în aceeaşi atmosferă: totul pentru mărire, putere, bogăţie. În numele crucii – spun părinţii iezuiţi la colegiu; pentru tine, ca să-ţi fie bine – îi spune doña Paula. Rezultatul nu se lasă mult aşteptat. Don Fermín ajunge vicar-general al diocezei Vetusta, temut în toată provincia, până şi de episcop – instrument docil în mâinile doñei Paul şi ale fiului său. A renunţat la visele din tinereţe, la fapte glorioase în numele Crucii, asemeni călugărilor iezuiţi ce-şi pierdeau viaţa pe pământuri necunoscute; vrea doar să stăpânească, să aibă universul la picioarele sale. Fermín este stăpânit de dorinţa de a domina, de a deveni atotputernic, pentru ca astfel să compenseze viaţa frustrată şi umilinţele la care l-a obligat sutana. Şi pentru asta nu se dă în lături de la nimic. Josnic neguţător de bunuri materiale şi de suflete, consideră că scopul său – mărirea, atotputernicia – îi dă drepturi nelimitate. Abuzând de puterea pe care i-o conferă sutana, în calitatea sa de duhovnic, dictează, de fapt, după bunul plac, prin intermediul fiicelor sau soţiilor, aproape tuturor familiilor bogate şi influente din oraş. De sus, din vârful clopotniţei catedralei,

Fermín priveşte oraşul printr-un ochean, asemeni unui rege absolut. La adăpostul însemnelor ecleziastice, a falsei modestii şi umilințe, Canonicul are un cuvânt de spus în orice împrejurare. Don Fermín doreşte să-şi extindă puterea morală şi asupra doñei Ana de Ozores, dar aceasta devine încetul cu încetul o ispită pentru ambițiosul cleric.

Odată cu don Fermín de Pas, pătrundem în lumea ecleziastică, Slujitorii Bisericii sunt stăpâniți de invidii, duşmănii, pizmă. Între ei se dă o luptă acerbă pentru sferele de influență în „lumea bună” a Vetustei, pentru avantaje materiale, pentru posturi înalte în ierarhia ecleziastică. Consiliile canonicilor sunt prilejuri de bârfe grosolane despre clerici şi restul locuitorilor din oraş; şi toate aceste lucruri se petrec sub cele mai respectabile aparențe. Tot aşa cum doña Paula vinde obiecte de cult, arendează pământuri la țară, dă bani cu camătă şi pretinde tinerelor servitoare aduse de prin satele din împrejurimi să doarmă alături de camera „domnişorului”. Totul trebuie să pară decent şi respectabil, căci se face în numele Crucii.

În comparație cu Fermín de Pas, don Alvaro Mesía este mult mai liniar. „Tipul perfect al corupției pe care-o numim de bon-ton, aristocrat de rasă… om ce stăpâneşte arta de a se face plăcut, şi de a-şi impune tirania de şef”[3], este don Juan-ul Vetustei, Chipeş, indolent, exagerat de elegant, se bucură de faima de cuceritor ce nu dă niciodată greş. Ambiția lui mărturisită este „să-şi slujească patria făcând politică”. Cucerirea femeilor nu mai reprezintă o ambiție pentru el, ci un eventual mijloc de a ajunge la o funcție politică mai importantă. Don Alvaro Mesía este intrigat de aureola de castitate şi virtute ce-o încunună pe Ana de Ozores, atât de frumoasa Prezidentă, căsătorită la nouăsprezece ani cu don Victor, magistrat trecut de patruzeci de ani. Dorința lui arzătoare este să îngenunche virtutea Anei. Drama sa interioară este provocată de teama unui eşec în îndrăzneața întreprindere la care porneşte, eşec de două ori mai zdrobitor, datorită condiției rivalului – Canonicul.

În sfârşit, Ana de Ozores este poate personajul cel mai complex al romanului, Formată rând pe rând la şcoala unei guvernante de modă englezească cu false pudori, apoi la cea a tatălui său, un liber-cugetător al cărui principiu suprem era *naturalia non turpia,* şi în cele din urmă în ambianța saturată de ipocrizie a mătuşilor sale, pretinse domnişoare bătrâne a căror lege de conduită este, bineînțeles, salvarea aparențelor, Ana suferă de cele mai bizare complexe ce lasă urme adânci în sufletul ei de adolescentă. Pe acest fond, educația catolică sădeşte sămânța misticismului. Aceasta este Ana, cea care la nouăsprezece ani se căsătoreşte cu don Victor, un om bun, blând, iubitor, dar care n-o poate iubi decât ca un tată ocrotitor. Sentimentul căsniciei frustrate şi mai ales lipsa unui copil sunt sufocante. Drama Anei începe în clipa când devine conştientă de această frustrare. Acum are nevoie de ajutor, şi ajutorul nu-i poate veni decât de la Dumnezeu şi slujitorul său – Don Fermín, şi tocmai în aceste momente de cumpănă înțelege că De Pas o iubeşte şi se cutremură „ca la atingerea unui corp vâscos şi rece". Ambiția supremă a Anei este de a rămâne credincioasă bunului ei Quintanar" şi de-a realiza în acelaşi timp echilibrul moral interior de care are atâta nevoie. De o parte, o pândesc don Alvaro şi Canonicul, asemeni „Diavolului şi Arhanghelului" cum îşi spune chiar ea, de cealaltă, propriile ei porniri, dictate de trupul tânăr şi lipsit de bucurii.

În jurul înfruntării acestor trei voințe şi a implicațiilor inerente, Clarín zugrăveşte viața oraşului de provincie şi creează o galerie de personaje deosebit de autentice şi sugestive. Don Victor Quintanar, prezident pensionar, mare amator de teatru şi vânătoare, botanist, entomolog, ebenist şi multe altele, este, în fond, inapt pentru viață. Lipsit de simțul realului şi al ridicolului, Quintanar îşi creează o lume imaginară populată de eroi calderonieni şi viețuitoare de pădure, în care se refugiază cu încăpățânarea unui copil. Găsim în îndârjirea cu care îşi apără această lume, în bunătatea sa, ceva din eroismul şi măreția lui don Quijote. Şi

dacă autorul îngroaşă pe alocuri comicul şi ridicolul vieţii lui Quintanar, sensul existenţei sale păstrează acelaşi tragism quijotesc. La fel de vii şi autentici sunt Frigilis, filosoful plin de înţelegere care găseşte adevărul vieţii doar în natură, Visitación, soţia funcţionarului de Bancă, fostă amantă a lui Mesia, acum mâna lui dreaptă în bătălia pentru cucerirea Anei Ozores, vădind reale veleităţi de codoaşă, Obdulia Fandiño, văduva oricând dispusă să aibă o aventură galantă, Ronzal alias Flintă, un Rastignac cu nimic mai prejos decât eroul balzacian, doña Petronila Rianzares, episcopul-mamă sau Constantin cel Mare, cum i se mai spune, prototipul desăvârşit al bigotei, marchizii de Vegallana, fuduli şi găunoşi, în sfârşit seria canonicilor din Consiliul ecleziastic – adevărate portrete în aqua-forte. Fiecare din episoadele ce au în centrul lor unul sau altul din aceste personaje pot reprezenta un embrion de roman de moravuri.

Nu mai puţin realizate sunt tablourile „costumbriste” – descrierea casei marchizilor de Vegallana, a petrecerilor de aici sau de la Vivero, apartamentul doñei Petronila sau al Canonicului, Cazinoul cu toate secretele şi tainele sale, sau scenele colective, slujbele de la Catedrală cu prilejul marilor sărbători religioase, balul de la Cazino, procesiunile religioase, plimbările pe Espolón sau strada Comerţului. În descrierile sale Clarín deţine, în mod neîndoios, arta unei savante dozări şi este înzestrat cu un ascuţit simţ al necesarului.

*

Critica spaniolă este unanimă sau aproape în a considera *Pasiunea Anei Ozores* drept cel mai bun roman spaniol al secolului trecut; uneori se afirmă că superlativul absolut l-ar deţine Romanul *Fortunato şi Jacinta* de B. Pérez-Galdós şi apoi ar urma *Pasiunea Anei Ozores (C. Torrente Ballester, op. cit.).* Cu toate acestea, asupra romanului lui Clarín au planat de-a lungul anilor grave şi contradictorii acuzaţii. Clarín a fost învinuit de naturalism şi regionalism pe de o parte, iar pe de

alta, că ar fi copiat romanul lui Flaubert, *Madame Bovary.*

Este ştiut că în literatura spaniolă nu se poate vorbi despre naturalism în adevăratul înțeles al cuvântului; despre acel naturalism teoretizat de Zola în prefața la *Therese Raquin* din 1867 sau în *Le roman experiméntal* (1880). Spania a preluat din naturalismul francez intenția de a zugrăvi viața reală, a oamenilor simpli, a claselor de jos. Această trăsătură va influența cel mai mult asupra romanelor spaniole din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Scriitorii grupați de critica literară în curentul naturalist ca Emilia Pardo Bazán, Armando Palacio Valdés, Clarín, Vicente Blasco Ibañéz n-au făcut decât să continue şi să adâncească cele mai bune tradiții ale realismului spaniol. Naturalismul în Spania a respins categoric violența, duritățile, aspectele licențioase, teoria eredității, a „cazurilor patologice” – determinante ale naturalismului, potrivit teoreticienilor săi.

Cât priveşte regionalismul, acuzația aproape că nu merită să mai fie combătută. Clarín poate fi considerat regionalist doar în măsura în care toți marii scriitori sunt regionalişti pentru că zugrăvesc realitatea apropiată şi cunoscută lor, în mijlocul căreia îți duc ei înşişi existența. Era oare posibil ca un observator atât de atent, partizan al analizei minuțioase, să lase nevalorificat acel atât de bogat material uman pe care i-l oferea provincia unde trăise o viață? Ce poate fi mai binevenit pentru un scriitor decât viața unei capitale de provincie, unde zilele se scurg aparent la fel, una după alta, şi unde singurele evenimente sunt trupele de teatru sosite de la Madrid, plimbările pe *boulevard,* sindrofiile date de familiile din lumea bună şi rivalitățile pe plan local!

În repetate rânduri s-a afirmat că Ana Ozores ar fi o variantă spaniolă a doamnei Bovary. În prefața semnată la versiunea românească a romanului lui Flaubert, Tudor Vianu o caracteriza astfel pe eroină: „Flaubert ne-a înfățişat în Emma Rouault un exemplar al educației romantice, cum trebuie să fi existat cu sutele de mii în epoca tinereții lui. Pe acest om romantic, atât de inapt pentru viață, purtând

stigmatul în acelaşi timp tragic şi ridicol al tuturor formelor false, inautentice ale existenței, Flaubert l-a văzut din unghiul unei vremi noi, în care vechile idealuri romantice se perimaseră… țărăncuța lui Flaubert, devenită o mică burgheză romantică, trăieşte toate ipostazele căderii şi aventura ei este lamentabilă şi sfâşietoare.”[4] Fără îndoială, există puncte comune între cele două personaje; Emma acceptă căsătoria cu doctorul Bovary pentru a scăpa de existența în casa părintească de țară, aşa cum Ana Ozores acceptă căsătoria cu don Victor Quintanar, prezident de tribunal, pentru a scăpa de ipocrizia lumii în care o sileau să trăiască mătuşile ei. Cele două eroine sunt nefericite în căsniciile lor şi aspiră la o altă existență. Dar similitudinile biografice nu sunt definitorii nici pentru structura intimă a figurilor şi nici pentru maniera de creație a scriitorilor care le-au dat viață.

În sfârşit, romanul lui Clarín, şi aceasta e o trăsătură definitorie a acestuia, este una dintre cele mai viguroase scrieri anticlericale din Spania de la sfârşitul veacului trecut. Situându-se pe poziții net realiste, Clarín creează un roman social, bogat în caractere şi împrejurări tipice, zugrăveşte o frescă amplă şi profundă a societății spaniole contemporane lui. În ciuda acestor incontestabile calități, nu putem trece cu vederea lipsa unor orizonturi mai largi din partea unui scriitor ca Leopoldo Alas Clarín. În sumbrul tablou al societății spaniole din Vetusta, important centru industrial – după cum reiese chiar din câteva referiri presărate în paginile romanului – autorul nu vede nicio forță socială sănătoasă. Proletariatul este foarte vag schițat, lipsit de orientare şi de o conducere de clasă. Uneori, descrierea muncitorilor, a vieții şi reacțiilor acestora vădesc o slabă cunoaştere din partea lui Clarín a realităților marei mase a poporului. De altfel în romanul său lipseşte cu desăvârşire conflictul dintre cele două clase antagonice – proletariat şi burghezie – ce începea să se cristalizeze în Spania în condițiile ultimelor trei decenii ale secolului al XIX-lea. Într-un singur loc se afirmă că

„fanatismul era rău, dar mai rău era capitalismul”. Şi aceasta la câțiva ani după ce clasa muncitoare din Spania avea un partid marxist ce începuse să organizeze lupta proletariatului. Este, de asemenea, curios că în romanul lui Clarín nu-şi face loc, decât foarte estompată şi mai degrabă prin câteva referiri indirecte, „drama” imperiului spaniol – pierderea coloniilor – care avea să afecteze nu numai clasele conducătoare, dar şi intelectualitatea. Acțiunea romanului lui Clarín se petrece tocmai în perioada ce pregătea naşterea „generației de la ’98” sau a „catastrofei” cum a mai fost denumită. Şi aceasta cu atât mai mult cu cât, într-o serie de scrieri cu caracter teoretic, Clarín proclamă temporalitatea operei de artă, legătura sa profundă cu epoca în care se realizează.

În ciuda acestor lipsuri, unele vădind o anumită dezorientare ideologică din partea lui Clarín, *Pasiunea Anei Ozores* rămâne un valoros roman realist, o ascuțită critică la adresa societății capitaliste spaniole de la sfârşitul secolului trecut şi un aspru rechizitoriu adresat clerului şi mai ales înaltei ierarhii ecleziastice. Iar Clarín rămâne, aşa cum l-a definit Juan Ramón Jiménez, „un mare scriitor”[5].

DAN MUNTEANU

Unu

Eroicul oraş îşi dormea somnul de după-amiază. Vântul dinspre miazănoapte, călduț şi leneş, împingea norii albicioşi ce se sfâşiau în fuga lor spre nord. Pe străzi nu se auzeau alte sunete decât zgomotul şuierător al vârtejurilor de praf, zdrențe, paie şi hârtii ce se mutau dintr-o rigolă în alta, de pe un trotuar pe altul, din colțul unei străzi în colțul alteia, zburătăcind şi jucându-se de-a prinselea ca nişte fluturi ce se caută şi se fugăresc, pe care aerul îi învăluie în faldurile lui invizibile. Asemeni unei cete de ştrengari, fărâmele acelea de gunoi, resturi de tot soiul, se adunau într-o grămăjoară, se opreau, adormite parcă pentru o clipită, apoi țâşneau din nou, alarmate, risipindu-se, cățărându-se, unele, pe ziduri, până în dreptul geamurilor tremurătoare ale fanarelor, altele, până la afişele de hârtie lipite prost în câte-un colț; câte-o pană ajungea până la etajul trei al vreunei case, iar câte un grăunte de nisip se încrusta pentru multe zile, sau pentru ani, pe geamul vreunei vitrine, în rama de plumb.

Vetusta, nobilul şi credinciosul oraş de curte în veacuri depărtate, îşi făcea digestia după supă şi mâncare şi se odihnea, auzind prin vis, monotonul şi familiarul dangăt al clopotelor pentru slujba de după-amiază ce răsuna acolo sus, în zveltul turn al Sfintei Bazilici. Turnul catedralei, poem romantic în piatră, imn delicat cu linii blânde de o frumusețe mută şi veşnică, era opera secolului al XVI-lea, deşi fusese început înainte; în stil gotic, dar, trebuie spus, moderat de un instinct de prudență şi armonie, care tempera exagerările obişnuite ale acestei arhitecturi. Ochii nu oboseau să privească ceasuri întregi degetul de piatră ce arăta cerul; nu

era unul dintre turnurile acelea al căror vârf se frânge fiind prea subţire, mai degrabă firave decât zvelte, afectate ca nişte domnişoare moderne care-şi strâng corsetul prea tare; era masiv, fără să-şi piardă nimic din măreţia sa spirituală, şi până şi al doilea rând de galerii, cu o elegantă balustradă, se înălţa ca un castel puternic, închipuind, de-acolo, o piramidă în unghi elegant, de neimitat în privinţa dimensiunilor şi a proporţiilor. Ca un mănunchi de muşchi şi nervi, piatra, încolăcindu-se pe piatră, se căţăra spre înălţimi, într-un echilibru de acrobat; şi, ca o minunăţie de jonglerie, pe un vârf de mortar se sprijinea, parcă sub puterea unui magnet, un glob mare de bronz aurit, deasupra altul mai mic, iar peste acesta, o cruce de fier ce se sfârşea cu un paratrăsnet.

Cu prilejul marilor sărbători, când din ordinul consiliului clerical turnul era iluminat cu lampioane de hârtie şi lanterne colorate, forma aceea romantică se vedea foarte frumoasă, decupată în întuneric; în aceste ocazii festive îşi pierdea însă inefabila eleganţă a profilului şi căpăta înfăţişarea unei enorme sticle de şampanie. Era mai bine să-l contempli în nopţile cu lună, desenându-se pe un cer senin, înconjurat de stele ce păreau o aureolă, frângându-se în falduri de lumină şi întuneric, fantasmă uriaşă ce veghea peste oraşul mic şi negru care dormea la picioarele sale.

Bismarck, un ştrengar celebru al Vetustei, poreclit astfel de către ciracii de teapa lui din nu se ştie ce motiv, trăgea frânghia uzată legată de formidabila limbă a *Wambei,* marele clopot care-i chema la cor pe venerabilii canonici, consiliul catedralei, cu eminente calităţi şi privilegii.

Bismarck era de meserie vizitiu de diligenţă, *căruţaş,* cum li se spunea în Vetusta celor de condiţia lui; pasiunea sa însă îl purta spre clopotniţe şi, prin delegaţia dată de Celedonio, om al bisericii, ţârcovnic cu funcţie de clopotar, dar nici el titular, ilustrul *căruţaş* se bucura câteva zile de onoarea de-a trezi veneratul consiliu clerical din siestă, chemându-l la rugăciuni şi psalmi.

Vizitiul, de obicei glumeţ, vesel şi zgomotos, mânuia limba

Wambei cu seriozitatea unui preot antic plin de credință. Când *bătea* pentru cor – așa se spunea – Bismarck simțea în el ceva din demnitatea și responsabilitatea unui ceasornic.

Celedonio, cu sutana-i neagră, murdară și roasă strânsă pe trup, stătea la o fereastră, ca un domn, și scuipa cu dispreț, în piețișoară, făcând pe grozavul, iar când îi venea chef, zvârlea cu pietricele în câte-un rar trecător, ce i se părea de dimensiunile și importanța unui șoricel. Înălțimea aceea li se urca la cap ștrengarilor și le inspira un profund dispreț pentru lucrurile pământești.

— Fii atent, la Chiripa, că zice că poa' mai ca mine! spuse ministrantul, scuipând aproape cuvintele; și azvârli o jumătate de cartof prăjit și putrezit în stradă, ochind un canonic, sigur însă că nu-l va atinge.

— Ce să poată! răspunse Bismarck, care în turn îl lingușea pe Celedonio, iar pe stradă îl trata cu picioare-n fund și-i smulgea cu forța cheile ca să urce și să bată *rugăciunile.* Tu po' mai ceva ca to' vizitii, în afară de mine.

— Pentru că tu pui piedică, gâgă, și ești mai mare... Ia ui', bă, ce l-o fi apucat pe dom' Canonic de vine-acum?

— Îl recunoști tu de-aici?

— Te cred, prostule; îl cunosc după cum își leagănă anteriul. Ui', vino-ncoa. Vezi cum i se mișcă, ba-nainte, ba-napoi când merge? De la înfumurare o să i se tragă. C-așa-i zicea și dom' Custodio, prebendiarul, lui don Pedro, clopotarul, zilele trecute: „Don Fermín ăsta-i mai îngâmfat decât don Rodrigo când i-au pus ștreangul", și don Pedro râdea; și să vezi, pe urmă, după ce-a trecut don Fermín, ce-o spus ălălalt: „Haide, hai, frumosule, că ți se văd dresurile!" Ce zici, bă? Se dă cu dresuri pe față!

Bismarck negă povestea cu dresurile. Don Custodio' era invidios. Dacă Bismarck ar fi canonic și o *denitate* (așa credea că e Canonicul) în loc să fie vizitiu, cu o deviză *dă pă* cutiile de chibrituri, și-ar da mai multă importanță decât un domnișor. Și dac-ar fi clopotar cu adevărat, așa ca don Pedro... ei, Dumnezeule! Atunci n-ar mai sta de vorbă decât

cu Episcopul şi cu domnul Roque, şeful poştei.

— Ei bine, băiete, nu ştii ce tare păcătuieşti, că zicea prebendiarul că în biserică trebuie să fii umil, cum s-ar spune, să te cobori la oameni, ce mai, adică să te pleci şi să rabzi şi-o scatoalcă, dacă e căzu; şi dacă nu, aici e Papa, care e… Nu ştiu cum a spus… aşa… ceva cam aşa… servitoru la toți servitorii.

— Astea-s palavre, răspunse Bismarck. Ț-ai găsit, Papa care porunceşte mai abitir ca regele! Şi l-am văzut eu pictat într-o icoană foarte mare, în trăsura lui de era ca un fotel, şi-n loc să-l poarte catârii, îl trăgeau nişte carlişti (popi după Bismarck) şi alții îl apărau de muşte cu o umbrelă, că era ca la teatru… da, bă… ce să mai vorbim!

Discuția se încălzi. Celedonio apăra obiceiurile Bisericii primitive; Bismarck era pentru toate splendorile cultului. Celedonio îl amenința pe clopotarul interimar că-i va cere demisia. Căruțaşul îi sugeră pe ocolite nişte probabili ghionți la coborâre. Un clopot care sună însă sub acoperişul catedralei îl chemă la ordine.

— E Laudas! strigă Celedonio; trage, că ne-au anunțat.

Şi Bismarck apucă frânghia şi biciui metalul cu măciuca formidabilei limbi.

Aerul tremură şi vizitiul închise ochii, în timp ce Celedonio făcea paradă de calmul său imperturbabil, ascultând, de parcă s-ar fi aflat la două leghe, bătăile de clopot grave, puternice, pe care vântul le smulgea din turn ca să le poarte vibrațiile pe deasupra Vetustei, spre munții din apropiere şi câmpiile întinse scânteind în depărtare, covor verde în sute de nuanțe.

Începea toamna. Câmpiile renăşteau, iarba crescuse fragedă şi înaltă sub ultimele ploi din septembrie. Pâlcurile de castani şi goruni, livezile cu meri ce se întindeau ici şi colo în valea adâncă, pe costişe şi prin zănoage, se desenau în tonuri închise printre câmpuri şi lanuri de porumb; paiul grâului, rar, îngălbenea printre peticele verzi. Fermele şi câteva vile, toate albe, presărate pe coastă şi în vale, răsfrângeau lumina

ca nişte oglinzi. Verdele acela strălucitor cu câmpuri de floarea-soarelui aurite şi argintate se stingea la poalele muntelui, acoperit parcă până pe creastă de un nor invizibil; o nuanță roşcată apărea printre semnele de pleşuvie ale vegetației, nu atât de variată şi de plină de sevă ca cea din vale. Muntele se afla la nord-vest, iar spre sud, unde panorama rămânea deschisă, zarea se îndepărta, marcată de siluetele munților estompați în ceață, strălucind ca o pulbere scânteietoare. Spre miazănoapte se ghicea marea, dincolo de arcul perfect al orizontului, sub un cer senin, brăzdat de câțiva norişori, asemeni unor nave de un auriu palid. Un petic diafan de nor părea că-i luna, stinsă, plutind printre ei pe albastrul albicios.

În apropiere de oraş, pământurile cultivate mai intens, îngrăşate bine, cu grijă, pe care creşteau multe soiuri de plante, dădeau naştere unor tonuri de culoare fără nume precise, ce se conturau pe fondul cenuşiu-închis al pământului mereu scormonit şi udat din belşug.

Cineva urca pe scara în spirală. Cei doi ştrengari se priviră uimiți. Cine era îndrăznețul?

— O fi Chiripa? întrebă Celedonio, furios şi speriat în acelaşi timp.

— Nu; e un *carlist*, nu auzi foşnetul anteriului?

Bismarck avea dreptate; atingerea stofei de piatră producea un şuierat, ca cel al unei voci stinse care ar cere linişte. Anteriul apăru prin trapă; era cel al lui don Fermín de Pas, canonic la acea sfântă catedrală şi vicar al Episcopatului. Pe vizitiu îl trecură fiorii. Îşi spuse:

„O veni să ne altoiască?”

N-avea motiv, dar asta nu conta. Era obişnuit să încaseze palme şi picioare fără să ştie pentru ce. Bismarck îşi închipuia că fiecare personaj de vază – şi, pentru el, don Fermín era unul dintre personajele cele mai sus cocoțate ca funcție – uza şi abuza de dreptul de-a împărți pumni. Nu discuta legitimitatea acestei prerogative; nu făcea decât să fugă de mai marii lumii acesteia, printre care figurau

paracliserii şi copoii. Se învoia cu această lege, ale cărei efecte încerca să le evite. Dacă ar fi fost şi el un domn, primar, canonic, sacagiu, paznic la Grădina Botanică, casier, portar, într-un cuvânt, ceva de seamă, ar fi făcut la fel: ar fi dat picioare! Nu era însă decât Bismarck, un vizitiu de diligență şi îşi ştia îndatoririle: să fugă de *şmecherii* Vetustei.

Acolo însă, n-avea cum să scape. Sau se arunca pe fereastră, sau aştepta furtuna. Pe scara în spirală se afla canonicul. Bismarck nu avu altă soluție decât să se facă ghem, să se ascundă în spatele Wambei, cocoțat pe o grindă, şi să aştepte astfel evenimentele.

Celedonio nu se mira de acea vizită. Îşi amintea că-l mai văzuse pe canonic urcând în turn, înainte sau după cor.

Ce făcea acolo acel domn atât de respectabil? Asta întrebau ochii vizitiului pe cei ai ministrantului. Ceea ce Celedonio ştia foarte bine, dar tăcea şi surâdea, mulțumit de spaima prietenului său.

Înfățişarea trufaşă a ministrantului se transformase într-o atitudine umilă. Figura lui îşi luase dintr-odată expresia oficială. Celedonio avea doisprezece sau treisprezece ani, dar ştia să-şi potrivească muşchii feței la exigențele liturghiei. Avea ochii mari, de un căprui murdar, şi şnapanul, când îşi închipuia că îndeplineşte anumite funcții ecleziastice, şi-i rotea cu afectare, de jos în sus, de sus în jos, imitând preoții şi cuvioasele doamne cu care avea de-a face.

Fără să vrea însă, privirea lui căpăta o sclipire lubrică şi cinică, asemeni cu a unei târfe care-şi anunță trista-i meserie cu privirea, fără ca poliția să poată invoca drepturile moralei publice. Gura, foarte largă şi fără dinți, urma, în felul ei, râzgâielile ochilor; şi Celedonio, cu expresia lui de fericire umilă, trecea de la o urâțenie tolerabilă la o urâțenie scârboasă.

După cum, la fetele de vârsta lui, elegantele linii ale feminității sunt anunțate de anumite rotunjimi, tot aşa, la țârcovnicul novice se putea ghici o viitoare şi apropiată pervertire a instinctelor naturale, provocată de aberațiile unei

educații greşite. Când, îmbrăcat cu sutana pătată de ceară, voia să imite mişcările ritmice şi unduitoare ale lui don Anacleto, rudă de-a Episcopului – crezând că astfel îşi arată vocația – Celedonio se mişca şi gesticula ca o muiere desfrânată, sirenă de cazarmă. *Palomo,* slujbaş laic la catedrală, îngrijitor de câini, cum i se mai spunea în batjocură meseriei lui, observase asta. Dar nu îndrăznise să-şi comunice temerile vreunui superior, ascultând de un criteriu grație căruia îşi îndeplinise timp de treizeci de ani neîntrerupți, cu demnitate şi stimă, obligațiile complexe privind curățenia şi paza.

În prezența Canonicului, Celedonio, după ce se dădu jos de la fereastră, îşi încrucişă brațele şi înclină capul. Don Fermín, care, acolo jos, pe strada Rúa, părea un cărăbuş, ce mare se înfățişa acum ochilor umiliți ai ministrantului şi privirii îngrozite a tovarăşului său! Celedonio de-abia îi ajungea Canonicului până la brâu. Vedea în fața lui sutana impecabilă, cu pliuri ca sculptate, drepte, simetrice, o sutană de toamnă dintr-un postav scump, subțire, de castor, iar pe deasupra fluturând pelerina de mătase, bogată, cu multe falduri.

Bismarck, în spatele Wambei, nu-l vedea pe Canonic decât de la talie în jos şi îl admira. Asta înseamnă să fii domn! Nicio pată! Picioarele păreau ale unei doamne; avea ciorapi violeți, ca de episcop; pantofii erau lucrați cu multă grijă, dintr-o piele foarte fină, iar catarama de argint, simplă dar elegantă, strălucea, într-o armonie desăvârşită cu culoarea ciorapilor.

Dacă ştrengarii ar fi îndrăznit să-l privească drept în față pe don Fermín, l-ar fi văzut apropiindu-se de clopotniță serios şi încruntat; când, uşor tulburat, observă prezența clopotarilor, l-ar fi văzut dintr-odată surâzător, cu o blândețe alunecoasă în priviri şi o bunătate stereotipizată pe buze. Vizitiul avea dreptate: De Pas nu se dădea cu pudră. Fața lui părea mai degrabă de ipsos. Într-adevăr, tenul, alb, avea reflexe de stuc. Pomeții, puțin ieşiți, suficient ca să dea o expresie de energie caracteristică fetei, fără s-o urâțească, aveau o uşoară

roşeaţă, care uneori bătea în culoarea gulerului înalt şi a ciorapilor. Nu era nici pomadă, nici semn de sănătate, nici vreun vestitor al alcoolului; ci roşeaţa ce-ţi aprinde obrajii la căldura vorbelor de dragoste sau de ruşine, spuse în faţă, vorbe ce par magneţi ce atrag fierul din sânge. Acest soi de congestie e cauzată şi de orgasmul gândurilor de acelaşi fel. Cel mai izbitor lucru la ochii Canonicului, verzi, cu punctişoare ca nişte fire de tutun, era moliciunea lor, asemeni lichenilor; uneori însă, în mijlocul acelei moliciuni lipicioase ţâşnea o străfulgerare ascuţită – surpriză neplăcută, ca un ac într-o pernă de puf. Puţini rezistau acelei priviri; unora le inspira frică, altora silă; când cineva reuşea s-o suporte, Canonicul o umilea acoperind-o cu cortina cărnoasă a unor pleoape late, groase, insignifiante, aşa cum e întotdeauna carnea informă. Nasul lung, drept, lipsit de demnitate, era foarte cărnos spre vârf şi se apleca întocmai ca un pom sub greutatea prea mare a fructelor. Nasul acela era ceva mort pe figura plină de-o expresivitate oarecum ambiguă, căci nu era uşor să citeşti şi să traduci ceea ce simţea şi gândea Canonicul. Buzele, lungi şi subţiri, fine, palide, păreau obligate să trăiască înghesuite de bărbia care tindea să se înalţe, ameninţând ca, la bătrâneţea, încă îndepărtată, să intre în relaţii cu nasul ce călca strâmb. Acum, defectul acesta, nu-i dădea figurii o aparenţă de bătrâneţe, ci o expresie de prudenţă ce frizează ipocrizia laşă şi anunţă un egoism rece şi calculat. Puteai fi sigur că acele buze păstrau, ca pe-o comoară, cel mai bun cuvânt, cel care nu se pronunţă niciodată. Bărbia, ascuţită şi levantină, părea lacătul acelui tezaur. Capul, mic şi de-o formă perfectă, cu un păr des, negru, tuns foarte scurt, se sprijinea pe un gât robust, alb, cu muşchii puternici, un gât de atlet, proporţionat cu trunchiul şi membrele chipeşului canonic, care, în satul' lui, ar fi fost cel mai bun jucător de popice, cea mai grozavă partidă, iar în Vetusta, îmbrăcat cu o redingotă ajustată pe talie, cel mai dichisit fante.

Canonicul îl salută pe Celedonio ca şi cum ar fi fost un

personaj de seamă, înclinându-se cu eleganță şi întinzând spre el mâna dreaptă, albă, fină, cu degete foarte subțiri, nu mai puțin îngrijită decât cea a unei doamne din aristocrație. Celedonio răspunse cu o genuflexiune, ca cele făcute când ajuta la slujbă.

Bismarck, ascuns, văzu cu spaimă cum Canonicul scoate dintr-un buzunar interior al sutanei un tub, care i se păru de aur. Văzu că tubul se lungeşte, ca şi cum ar fi fost de cauciuc, şi se transformă în două, apoi în trei bucăți, una din alta, unite între ele. Fără îndoială că era un tun mic, de ajuns ca să nimicească un vizitiu atât de neînsemnat ca el. Nu; era o puşcă; Canonicul şi-o apropie de față şi ochi. Bismarck răsuflă uşurat; glonțul acela nu era pentru firava lui persoană; preotul ochea, de la fereastră, în cineva de pe stradă. Țârcovnicul, pe vârfuri, fără să facă zgomot, se apropiase de Vicar prin spate şi încerca să urmărească direcția ocheanului. Celedonio era un ministrant de lume, intra, ca prieten de nădejde, în cele mai bune case din Vetusta, şi dacă ar fi ştiut că Bismarck lua o lunetă drept puşcă, i-ar fi râs în nas.

Una dintre distracțiile solitare ale lui don Fermín de Pas era să urce pe înălțimi. Era muntean şi căuta din instinct vârfurile munților şi clopotnițele bisericilor. În toate țările pe care le vizitase se urcase pe muntele cel mai înalt şi, dacă nu existau munți, în cel mai măreț turn. Nu se considera lămurit asupra unui lucru dacă nu-l vedea din înaltul cerului, cuprinzându-l complet cu privirea, de sus. Când se ducea prin sate, însoțindu-l pe Episcop în vizitele sale, trebuia să facă întotdeauna o excursie, călare sau pe jos, cum se putea, spre locurile cele mai înalte. În provincia a cărei capitală era Vetusta, se aflau din belşug, în toate părțile, munți cu vârful pierdut în nori; Canonicul se cățăra pe cei mai anevoioşi de urcat şi pe cei mai înalți, lăsând în urmă omul cel mai rezistent şi mai iute de picior, pe cel mai încercat muntean. Cu cât urca, cu atât dorea să suie mai sus; în loc de oboseală, simțea un fel de febră ce transmitea picioarelor o tărie de oțel

şi plămânilor o răsuflare de forjă. Să atingă punctul cel mai înalt însemna pentru De Pas un triumf plin de voluptate. Să privească nenumărate leghe de pământ, să întrezărească marea îndepărtată, să contemple la picioarele sale satele ca pe nişte jucării, să-şi imagineze oamenii ca pe nişte fiinţe minuscule, să vadă un vultur sau un uliu, după cum era ţinutul, trecându-i pe sub ochi, arătându-şi spatele poleit de soare, să privească norii de sus, erau adevăratele plăceri ale spiritului său mândru, pe care De Pas şi le oferea ori de câte ori îi stătea în putinţă. Atunci obrajii lui ardeau şi ochii îi scânteiau. În Vetusta nu-şi putea potoli această pasiune; trebuia să se mulţumească, din când în când, cu turnul catedralei. Obişnuia să urce la ceasul liturghiei, dimineaţa sau seara, după cum îi venea mai bine. Celedonio, care profitase o dată de o clipă de neatenţie şi privise prin ocheanul Vicarului, ştia că apropie foarte mult; de la al doilea rând de galerii, mult mai înalte decât clopotniţa, o văzuse perfect pe Prezidentă, o doamnă foarte frumoasă, plimbându-se cu o carte în mână prin grădina ei căreia i se spunea Parcul familiei Ozores; da, domnule, o văzuse de parcă ar fi putut s-o atingă cu mâna, cu toate că palatul ei era în colţul Pieţii Noi, destul de departe de turn, pentru că între ele se afla pieţişoara catedralei, strada Rúa şi strada San Pelayo. Ce mai! Cu ocheanul acela se vedea şi o parte din sala de biliard de la Cazino, care era alături de biserica Santa María; şi el, Celedonio, văzuse mişcându-se bilele de fildeş pe masă. Iar fără ochean, ce mai, fereastra se vedea ca o găurică de greiere. În timp ce ministrantul îi spunea toate astea, pe şoptite, lui Bismarck, care îndrăznise să se apropie, sigur că nu-l ameninţă nicio primejdie, Canonicul, uitând complet de clopotari, îşi plimba încet privirea peste oraş, scrutându-i ungherele, dând la o parte cu imaginaţia acoperişurile, exersându-şi spiritul în acea cercetare minuţioasă, asemeni naturalistului ce studiază, cu un microscop puternic, amănuntele corpurilor. Nu privea câmpia, nu contempla munţii îndepărtaţi sau norii; privirile lui nu treceau dincolo de

oraş.

Vetusta era pasiunea şi prada lui. În timp ce alții îl considerau un savant în materie de teologie, filosofie şi drept, el considera mai presus de toate ştiința sa despre Vetusta. O cunoştea bucată cu bucată, pe dinăuntru şi pe dinafară, îi ştia trupul şi sufletul, scrutase ungherele conştiințelor şi pe cele ale caselor. În prezența eroicului oraş devenea lacom; îi analiza anatomia, nu ca un fiziolog dornic să facă investigații, ci ca un gastronom care caută bucățile gustoase; el nu lucra cu bisturiul, ci cu satirul.

Era destulă resemnare din parte-i să se mulțumească, pentru moment, cu Vetusta. De Pas visase un destin mai înalt şi încă nu renunțase la el. Păstra în minte, ca pe nişte fragmente dintr-un poem eroic citit în tinerețe cu entuziasm, imaginile strălucitoare pe care ambiția i le zugrăvise în închipuire; se vedea oficiind ca pontif la Toledo şi asistând la un conclav al cardinalilor la Roma. Nici chiar tiara nu i se părea prea departe; totul se afla în drumul său; important era să meargă înainte. Dar, pe măsură ce timpul trecea, aceste visuri deveneau tot mai vaporoase, îndepărtându-se parcă. „Aşa sunt perspectivele speranței, se gândea Canonicul, cu cât ne apropiem mai mult de capătul ambițiilor noastre, cu atât mai departe ni se pare obiectul dorit, pentru că nu se află în viitor, ci în trecut; ceea ce vedem în fața noastră e o oglindă care reflectă imaginea visătoare ce rămâne în urmă, în depărtata zi a visului...” Nu renunța să suie, să ajungă cât mai sus cu putință dar, pe zi ce trecea, se gândea tot mai puțin la aceste nebulozități pe termen lung ale ambiției, proprii tinereții. Ajunsese la treizeci şi cinci de ani şi dorința lui de putere era mai puternică, dar şi mai puțin idealistă; se mulțumea cu mai puțin, dar dorea puterea cu mai multă tărie, avea nevoie de ea cât mai repede; era foamea care nu pregetă, setea din pustiu ce pârjoleşte şi se potoleşte în băltoaca murdară, fără să aştepte să ajungi la izvorul care e undeva departe, într-un loc necunoscut.

Fără să mărturisească, simțea uneori cum voința şi

încrederea în el însuşi îi slăbeau şi-l treceau fiorii; în asemenea momente se gândea că poate nu va fi niciodată nimic din tot ceea ce năzuise, că limita carierei sale va fi poate stadiul actual sau vreun episcopat oarecare la bătrâneţe – o glumă sarcastică. Când îl asaltau aceste idei, ca să le înfrângă şi să le uite, se cufunda cu frenezie în bucuria prezentului, a puterii pe care-o ţinea în mână; îşi devora prada – Vetusta ecleziastică – aşa cum leul din cuşcă devorează bucăţile mizerabile de carne aruncate de îmblânzitor.

Atunci, ambiţia lui, concentrată asupra unui punct concret şi tangibil, era mult mai intensă; energia voinţei nu întâlnea în toată dioceza un obstacol capabil să-i reziste. El era stăpânul stăpânului. Pe Episcop îl ţinea în gheare, prizonier voluntar care nici măcar nu-şi dădea seama că se află în temniţă. În astfel de zile, Vicarul era un uragan ecleziastic, o pedeapsă biblică, biciul lui Dumnezeu, cu aprobarea preasfinţiei-sale.

De obicei, aceste crize sufleteşti se dezlănţuiau la aflarea anumitor veşti: de pildă, numirea unui episcop tânăr. Îşi făcea socotelile: el se afla foarte în urmă, nu va putea să ajungă la o serie de demnităţi ierarhice. Aşa gândea, în vreme ce don Custodio, canonicul prebendiar îl ura, în primul rând, pentru că era canonic de la treizeci de ani.

Don Fermín contempla oraşul. Era o pradă pe care voiau să i-o smulgă, dar va sfârşi prin a o devora el singur. Cum aşa! Voiau să-i ia până şi acel meschin imperiu? Nu, era al lui. Îl câştigase în luptă dreaptă. De ce erau proşti? Şi Canonicului i se urca înălţimea la cap; şi îi vedea pe vetusteni ca pe nişte gângănii; casele lor bătrâne şi negricioase, turtite, pe care vanitoşii lor locuitori le credeau palate, erau vizuini, grote, muşuroaie de pământ, muncă de cârtiţă… Ce făcuseră stăpânii acelor palate vechi şi dărăpănate de pe Encimada, pe care le vedea acolo, la picioarele lui? Ce făcuseră? Moşteniseră. Dar el? El ce făcuse? Cucerise. Când ambiţia-i din tinereţe începea să-i mistuie sufletul, don Fermín găsea strâmt domeniul Vetustei; el, care predicase la Roma, care

simțise şi gustase pentru puțină vreme tămâierile laudelor în sfere foarte înalte, se considera subapreciat în catedrala din Vetusta. Altădată, ba chiar de cele mai multe ori, era asaltat de amintirea visurilor sale ambițioase de copil precoce, şi atunci vedea, în acel oraş ce i se prosterna la picioare, culmea dorințelor sale celor mai nebuneşti. Ceea ce simțea era un fel de plăcere materială – se gândea De Pas – comparându-şi iluziile din copilărie cu realitatea prezentă. Dacă în tinerețe visase măriri mult mai însemnate, imperiul său prezent părea pământul făgăduinței față de şovăielile din copilăria-i plină de după-amieze melancolice şi solitare pe maidanele din porturi. Canonicul începea să disprețuiască puțin ultimii ani ai tinereții sale, visele de-atunci i se păreau întrucâtva ridicole, iar conştiința nu se complăcea în a trece în revistă actele acelei epoci de pasiuni stăpânite, satisfăcute doar pe jumătate. De cele mai multe ori prefera să-şi odihnească spiritul, contemplându-şi trecutul din zonele cele mai îndepărtate ale amintirii; copilăria îl înduioşa, tinerețea îl dezgusta ca amintirea unei femei foarte iubită care ne-a făcut să comitem mii de nebunii, iar azi ni se pare vrednică de uitare şi dispreț. Ceea ce numea el plăcere materială, ceva foarte pueril de altfel, însemna mângâierea sufletului său în frecventele prăbuşiri ale inimii.

Canonicul fusese pastor în porturile de pe Tarsa, iar acum era el însuşi cel ce poruncea, în felul său, în Vetusta! în saltul imaginației se afla esența plăcerii intense, copilăreşti şi materiale de care se bucura De Pas ca de un păcat trupesc.

De câte ori în amvon, sub veşmântul imaculat, cu falduri, şi pelerina scurtă, aristocratică, ce-i strângea corpul robust şi elegant, fusese nevoit să-şi frângă zborul elocinței pentru că îl înăbuşea plăcerea şi cuvintele i se opreau în gât, văzând acolo jos, pe figurile tuturor credincioşilor, admirația şi încântarea! în timp ce auditoriul aştepta în tăcere, abia respirând, ca emoția religioasă să-i permită oratorului să continue, el asculta, ca într-un extaz de autolatrie, pâlpâitul luminărilor şi al candelabrelor; aspira cu o stranie voluptate atmosfera

îmbălsămată de tămâie din capela principală şi de emanațiile calde şi frumos mirositoare răspândite de doamnele din jur; simțea, ca adierea vântului prin frunzişul unei păduri, foşnetul continuu al mătăsurilor şi al evantaielor; şi în tăcerea aceea încordată, delirantă, credea că percepe şi gustă o adorație mută ce se înălța spre el; era sigur că, în acel moment, credincioşii se gândeau la oratorul zvelt, elegant, cu glas melodios, cu gesturi cumpănite, pe care îl auzeau şi-l vedeau, şi nu la Dumnezeul despre care le vorbea. Atunci, într-adevăr, fără ca el să poată risipi acele amintiri, i se înfățişa copilăria lui în porturi, după-amiezele vieții lui de pastor melancolic şi meditativ. Petrecea ceasuri întregi, până la apusul soarelui, visând cu ochii deschişi pe o culme, ascultând tălăngile turmelor risipite pe înălțimi; şi ce visa? Că acolo, jos, în lumea largă, foarte departe, era un oraş imens, de-o sută de ori mai mare, ba mai mult chiar, decât meleagurile Tarsei; oraşul acela se numea Vetusta şi era mult mai mare decât San Gil de la Llana, capitala provinciei, pe care el n-o văzuse. În oraşul acela mare credea că se află minunății ce mângâiau simțurile şi umpleau singurătatea spiritului său neliniştit. Între copilăria-i neştiutoare şi vizionară şi momentul în care se contempla predicatorul nu exista o perioadă de trecere; se vedea copil şi se vedea canonic; prezentul era realitatea visului din copilărie, şi de asta se bucura.

Emoții asemănătoare îi cuprindeau sufletul în timp ce luneta, reflectând în străluciri vii razele soarelui, se mişca încet, mutând panorama de la un acoperiş la altul, de la o fereastră la altă fereastră, de la o grădină la alta.

În jurul catedralei se întindea, într-o zonă restrânsă, Vetusta primitivă. Cuprindea ceea ce se numea cartierul *Encimada,* şi domina întreg oraşul ce se extinsese spre nord-vest şi sud-est. Din turn se vedeau, în unele curți şi grădini aparținând caselor vechi şi dărăpănate, resturi din vechiul zid al oraşului, transformate în pietre de pavaj sau despărțituri între curți şi grădini. Encimada era cartierul nobil şi cartierul

sărac al Vetustei. Persoanele cele mai de viță, ca şi cele mai zdrențăroase locuiau acolo, aproape unii de alții, primii în largul lor, ceilalți înghesuiți. Adevăratul vetustean era din Encimada. Pentru unii nătărăi prețuia foarte mult să ai o casă, oricât de mizerabilă ar fi, în partea de sus a oraşului, în umbra catedralei, sau a celor două biserici antice – Santa María la Mayor şi San Pedro – din apropierea bazilicii, parohii ce-şi împărțeau nobilul teritoriu al Encimadei. Canonicul vedea la picioarele lui cartierul nobil, ale cărui case mari îşi dădeau aere de palat; mănăstiri imense cât nişte sate şi cocioabe în care se îngrămădea plebea vetusteană, prea săracă pentru a putea locui în cartierele noi, acolo jos, în Campo del Sol, spre sud-est, unde Fabrica Veche îşi înălța augustele coşuri în jurul cărora se ivise o aşezare muncitorească. Aproape toate străzile din Encimada erau înguste, întortocheate, umede, fără soare; pe unele creştea iarba; curățenia străzilor, unde predominau familiile nobile, sau cel puțin cu pretenții de acest fel, era jalnică, aproape mizerabilă, asemenea curățeniei din bucătăriile azilelor; părea că măturile municipiului şi cele ale nobilimii lăsaseră în acele piețişoare şi stradele urmele pe care le lasă peria pe o stofă uzată. Prăvălii erau foarte puține şi nu prea elegante. Din turn se vedea istoria claselor privilegiate, povestită de pietre şi cărămizi între vechile ziduri ale Vetustei. În primul rând biserica; mănăstirile ocupau aproape jumătate din suprafața cartierului; numai Santo Domingo se întindea pe o cincime din aria totală a Encimadei; urmau, ca mărime, Recoletas, unde în timpul Revoluției din septembrie[6] două comunități, numărând împreună zece călugărițe, ocupau cu mănăstirea şi livada lor, a şasea parte din cartier. E adevărat că San Vincente fusese transformat în cazarmă, şi de după zidurile sale răsuna indiscret glasul goarnei, veşnică profanare a sacrei tăceri seculare; statul transformase bombastica şi plateresca[7] mănăstire a Clariselor într-o clădire pentru tot soiul de birouri, cât priveşte mănăstirea San Benito era, acum, o închisoare întunecoasă. Toate erau triste; Canonicul

însă, care vedea, cu amărăciune pe chip, aceste rămăşițe elocvent prezentate de lunetă, putea să-şi deschidă sufletul mângâierii şi speranței, contemplând, dincolo de cartierul nobil, la vest şi la nord, semnele grafice ale credinței reînviate în împrejurimile Vetustei, unde pioşenia ridica noi lăcaşuri pentru viața monahală, mai luxoase, mai elegante decât cele vechi, deşi nu atât de solide şi de mari. Revoluția dărâmase, jefuise; Restaurația[8], care nu putea restitui cele dispărute, însuflețea spiritul reconstrucției; iar lăcaşul Surioarelor Săracilor se şi ridica, asemeni unei ceşcuțe de argint ce scânteia în apropiere de Espolón, spre apus, nu departe de palatele şi *cháletele* din Colonia – cartierul nou al americanilor[9] şi al comercianților regatului. Spre miazănoapte, printre păşuni de catifea groasă, de un verde întunecat, tare, se înălța clădirea albă pe care şi-o construiau, cu sume fabuloase, călugărițele Salesane, înghesuite acum în mijlocul oraşului, într-o clădire veche ce avea drept biserică un oratoriu meschin, lângă gurile de scurgere din Encimada, între haznale. Acolo locuiau, ca în nişte firide, moştenitoarele multor familii bogate şi nobile; lăsaseră jertfă Mântuitorului palatul lor încăpător şi comod de-acolo de sus, în schimbul înghesuielii nesănătoase a acelei cocini, în timp ce părinții, frații şi celelalte rubedenii se lăfăiau în casele mari şi triste, dar spațioase din Encimada. Nu numai Biserica era cea care putea huzuri şi se putea întinde în Vetusta de sus; moştenitorii pergamentelor şi ale caselor strămoşeşti îşi adjudecaseră suprafețe întinse, grădini şi livezi, adevărate păduri în raport cu suprafața oraşului, şi care se şi numeau, puțin hiperbolic, parcuri, când erau mari ca cele ale familiei Ozores sau Vegallana. *Şi* în timp ce, nu numai mănăstirilor şi palatelor, dar chiar şi copacilor li se lăsa câmp liber să crească şi să se întindă cum voiau, nenorociții plebei, care, din pricina sărăciei nu putuseră fugi de ghionturile egoismului nobil sau de rând, trăiau claie peste grămadă în bordeie de pământ pe care municipiul îi obliga să le acopere cu un strat de var; şi merita să vezi căsuțele acelea înghesuite

cum se cățărau una peste alta, vârându-şi acoperişurile în ochi, adică în ferestre. Păreau o cireadă de vite neastâmpărate care, îmbulzindu-se pe un drumeag, calcă pe de lături şi se urcă pe spinarea celor din față.

În ciuda acestei împărțiri nedrepte, pe care don Fermín o avea sub ochi fără să-l irite, bunul canonic iubea cartierul catedralei, acel fiu preferat, printre ceilalți, al Bisericii. Encimada era imperiul său natural, metropola puterii spirituale pe care o exercita. Fumul şi şuierăturile fabricii îl făceau să arunce priviri temătoare spre Campo del Sol; acolo locuiau rebelii; muncitorii murdari, negri de cărbunele şi fierul frământat cu sudoare; cei care-i ascultau cu gura căscată pe energumenii ce propovăduiau egalitatea, împărțirea bogățiilor, mii de absurdități, şi care nu voiau să-l asculte pe el când le vorbea despre răsplata cerească şi bucuriile din viața de apoi. Nu însemna că acolo nu avea nicio influență, dar şi-o exercita asupra unui număr foarte mic de enoriaşi. E adevărat că atunci când credința pură, catolică, prindea rădăcini acolo, acestea erau puternice ca nişte lanțuri de fier. Dar dacă murea un muncitor bun, credincios, se năşteau doi-trei care nu mai voiau să audă niciodată de resemnare, fidelitate, de credință şi supunere. Canonicul nu-şi făcea iluzii. Campo del Sol era pierdut. Femeile apărau acolo ultimele tranşee. Cu puțin timp înainte de ziua în care De Pas medita la aceste lucruri, câteva credincioase din cartierul muncitoresc voiseră să-l omoare cu pietre pe un străin ce-şi spunea pastor protestant; excesele acestea însă, paroxisme ale credinței muribunde, mai mult îl întristau decât îl încurajau pe Canonic. Nu, fumul acela nu era de tămâie; urca spre înălțimi, dar nu spre cer; şuierăturile maşinilor i se păreau burleşti, şuierături satirice, şfichiuri de bici. Până şi coşurile zvelte, înalte, ca nişte monumente ale idolatriei, păreau nişte parodii ale turnurilor bisericii…

Canonicul îşi îndrepta ocheanul spre nord-vest; acolo era *Colonia,* Vetusta cea nouă, trasă cu sfoara, orbitoare de culori vii cu reflexe de oțel; părea o pasăre din pădurile Americii sau

o bravă indiancă împodobită cu pene şi panglici în tonuri discordante. Disciplină geometrică, indisciplină, anarhie cromatică. Acoperişurile – toate culorile curcubeului, ca pe zidurile din Ecbatana[10]; galerii de sticlă furând clădirilor, din toate părțile, supletea pe care o presupuneau; paradă de piatră fără sens, soliditate afectată; lux țipător. Oraşul de vis al unui indian[11] laolaltă cu oraşul unui cămătar sau al unui negutător de pânzeturi ori făină care visează cu ochii deschişi. O pneumonie pentru un perete economisit; o cameră sigur incomodă pentru un fast ridicol. Nu contează însă, Canonicul nu ia în seamă nimic din toate astea; nu vede aici decât bogăție; un Peru în miniatură, al cărui Pizarro[12] spiritual pretinde să fie. Şi începea de fapt să şi fie. Indienii din Colonia, care ascultaseră puține liturghii în America, revin în Vetusta, ca la patria-mamă, la cucernicia strămoşilor: religia, cu formele învățate în copilărie, e pentru ei una dintre acele dulci promisiuni ale Spaniei pe care o vedeau în visurile lor, de cealaltă parte a oceanului. În plus, indienii nu vor nimic care să nu fie de bon-ton, să miroase a plebeu şi să poată aminti originile umile ale neamului lor; în Vetusta, necredincioşi nu sunt decât patru ticăloşi care n-au după ce să bea apă; toate persoanele înstărite cred şi practică, aşa cum se spune acum. Páez, don Frutos Redondo, familiile Jacas, Antolinez, Argumoso şi atâția alți iluştri Américo Vespucio din cartierul Coloniei urmează cu scrupulozitate, pe cât le stă în putință, obiceiurile *distinse* ale familiilor Corujedo, Vegallana, Membibres, Ozores, Carraspique şi ale altor familii nobile din Encimada, care se consideră creştini buni şi de viță veche. Şi dacă numiții Páez, Redondo etc., etc., n-ar face asta din propriu imbold, respectivele lor soții, fiice şi celelalte reprezentante ale sexului slab din familie i-ar obliga să imite în privința religiei, ca şi în celelalte, manierele, ideile şi cuvintele invidiatei aristocrații. Din toate aceste motive, Vicarul priveşte cartierul din nord-vest mai mult cu lăcomie decât cu antipatie; acolo sunt multe spirite pe care nu le-a cercetat încă, sunt multe pământuri de descoperit în acea

Americă în miniatură; explorările făcute, *manufacturile* deschise au dat foarte bune rezultate, şi don Fermín nu se îndoieşte că va scoate la lumina credinței celei mai pătimaşe – şi, odată cu ea, a influenței sale naturale – toate ungherele caselor bine aliniate din Colonia, cărora municipiul le-a nivelat acoperişurile cu rigla.

Între timp însă, De Pas îşi îndrepta luneta cu dragoste spre Encimada lui iubită, nobilă, bătrână, îngrămădită în umbra mândrului turn. Acolo jos, prezentând parcă onorul catedralei, una la răsărit, alta la apus, cele două biserici vechi, care o văzuseră poate născându-se sau, cel puțin, ajungând la măreția şi splendoarea pe care ele nu le atinseseră niciodată. Se numeau, cum am mai spus, Santa María şi San Pedro; istoria lor e scrisă în cronicile Reconquistei[13] şi acum putrezesc glorios, încetul cu încetul, victime ale umezelii, reduse la nimic de veacuri. În jurul bisericilor Santa María şi San Pedro, pe străduțe şi prin piețişoare, sunt răspândite case rezidențiale a căror glorie supremă ar fi să se poată proclama contemporane cu cele două temple dărăpănate. Nu pot însă, pentru că relativa tinerețe a acestor palate e dezvăluită de arhitectura lor, ce vădeşte prostul gust decadent, greoi şi încărcat, al unor veacuri mult mai târzii. Piatra tuturor acestor edificii e înnegrită de vitregiile intemperiilor care în Vetusta cea umedă nu lasă multă vreme nimic curat, nici nu acceptă albul veşnic.

Don Saturnino Bermúdez, care se jura că are documente care-i dovedeau celui priceput într-ale heraldicii că numele de Bermúdez vine de la regele Bermudo în persoană, era cel mai expert în relatarea istoriei fiecăruia din acele palate, pe care le considera tot atâtea glorii naționale. De câte ori vreun Consiliu municipal radical începea sau proiecta măcar demolarea vreunor ruine sau exproprierea vreunei case rezidențiale pentru serviciile publice, don Saturnino striga ca din gură de şarpe şi publica în *El Lábaro,* organul ultramontanilor din Vetusta, lungi articole pe care nu le citea

nimeni; şi nici n-ar fi fost înțelese de primar, dacă le-ar fi citit; în acestea, ridica în slăvi meritul arheologic al fiecărui perete, iar dacă era vorba de vreun perete principal, demonstra că era în întregime un monument. Nu încape îndoială că señor don Saturnino, chiar dacă o făcea spre binele artei, mințea destul şi abuza de stilul romanic şi de stilul *mudéjar*[14]. Pentru el, totul era mudéjar sau romanic şi nu o dată făcuse să dateze din vremea lui Fruela[15] fundația unui perete turnată de un modest cioplitor în piatră ce trăia încă. Aceste lapsus-uri nu dăunau reputației eruditului, pentru că puținii care le puteau descoperi le considerau pioase exagerări, lăudabile anacronisme, pe când ceilalți locuitori ai Vetustei nu citeau nimic despre aşa ceva. Dar nu din acest motiv s-ar fi oprit savantul din retorica de care făcea caz, în care credea, închipuind imagini îndrăznețe, figuri de mare forță, printre care ieşeau la lumină cele mai temerare personificări; zidurile vorbeau precum cărțile şi spuneau de obicei: „temeliile mele se cutremură şi crenelurile asemeni”; iar porțile curților plângeau ascultând aceste discursuri patetice; aşa încât articolul arheologului se încheia de obicei astfel: „În sfârşit, domnilor membri ai comisiei pentru monumentele istorice, *sunt lacrymae rerum!*”[16]

În după-amiaza aceea, Canonicul petrecu mai bine de o jumătate de oră în observatorul lui. Obosit să privească, sau neputând vedea ceea ce căuta acolo, în Piața Nouă, spre care îşi îndrepta mereu ocheanul, se îndepărtă de fereastră, reduse la dimensiunea sa minimă instrumentul optic, îl puse cu grijă în buzunar şi, salutându-i cu mâna şi din cap pe clopotari, coborî cu pasul lui maiestuos pe scara de piatră în spirală. De cum deschise uşa turnului şi se găsi în nava de nord a bisericii, îşi reluă zâmbetul imobil, expresia obişnuită a figurii, îşi încrucişă mâinile pe piept, îşi aplecă înainte, cu o oarecare lâncezeală, pe jumătate mistică, pe jumătate romantică, capul bine modelat, şi mai mult alunecă, decât păşi, pe marmura pardoselii ce închipuia o tablă de şah în alb şi negru. Prin ferestrele înalte şi prin rozetele arcului principal

şi ale celor laterale pătrundeau snopi de lumină în multe culori, ce imitau înlăuntrul navelor bucăți de curcubeu. Pelerina, pe care Canonicul şi-o mişca în ritmul paşilor şi al uşorului său mers legănat, avea, în faldurile sale largi, plutind aproape pe suprafața pardoselii, ape ca penele de fazan; alteori părea coada unui păun; unele fâşii de lumină se cățărau până pe fața Canonicului, când zugrăvindu-l într-un verde palid-alburiu, ca cel al unei plante triste, când dându-i înfățişarea vâscoasă a unei plante submarine sau paloarea unui cadavru.

În marea navă centrală din spatele corului erau puțini credincioşi, risipiți la mare distanță unii de alții; în capelele laterale, săpate în zidurile groase, scufundate în negură, de-abia se vedeau grupuri de femei îngenuncheate sau în picioare, înconjurând confesionalele. Ici şi colo se auzea murmurul uşor al dialogului secret dintre un preot şi o credincioasă la tribunalul penitenței. În a doua capelă dinspre miazănoapte, cea mai întunecoasă, don Fermín observă două doamne care vorbeau în şoaptă. Merse mai departe. Vrură să se ia după el, să-l strige, dar nu îndrăzniră. Îl aşteptau, îl căutau şi rămăseseră fără el.

— Se duce la cor, zise una dintre doamne.

Şi se aşezară pe postamentul ce înconjura confesionalul scufundat în tenebre. Era capela Canonicului. Pe altar se aflau două sfeşnice de bronz, fără lumânări, prinse cu lănțişoare de fier. În fața tăbliei de altar se afla un Isus Nazarineanul cioplit în lemn; ochii de cristal, trişti, sclipeau în întuneric reflexele sticlei păreau o umezeală rece. Era figura unui anemic; expresia afectată a feții anunța o idee fixă, împietrită pe acele buze fine şi acei pomeți ascuțiți, uzați parcă de atingerea atâtor sărutări cucernice.

Canonicul trecu, fără să se oprească, pe lângă uşa de la cor. Ajunse în mijlocul catedralei; grilajul ce se întindea de la cor la capela principală era închis. Don Fermín, care se îndrepta spre sacristie, făcu ocolul navei din spatele altarului, străjuită de un alt rând de capele. În fața fiecăreia dintre ele,

încastrate în pereții absidei, se aflau grupuri de coloane între care se ascundeau tot atâtea confesionale, invizibile până în clipa când te aşezai în fața lor. Dintr-o astfel de ascunzătoare ieşi, când trecu Vicarul, ca o potârniche speriată de câini, señor don Custodio prebendiarul, cu fața palidă, în afara obrajilor care-i ardeau într-o nuanță stacojie. Transpira ca un perete umed. Canonicul îl privi pe prebendiar fără să zâmbească, străpungându-l cu acele ascunse în grăsimea albă a ochilor. Don Custodio şi-i ascunse pe-ai săi şi păşi cu capul plecat, zăpăcit, înspre cor. Era grăsuț, cu trăsături feminine; avea aerul unui comis-voiajor francez îmbrăcat într-o rochie lungă cu trenă, foarte curat şi elegant. Corpul bine alcătuit era înveşmântat, sub faldurile pelerinei, cu un anteriu ce părea o rochie, iar deasupra purta o pelerină foarte scurtă, de mătase, semn al rangului său. Acest don Custodio era un duşman domestic, un prebendiar al opoziției. Credea, sau cel puțin colporta, toate injuriile cu care lumea voia să-l doboare pe Vicar şi îl invidia pentru ceea ce ar fi putut fi adevărat în toate aceste calomnii. De Pas îl disprețuia; invidia acelui biet cleric îi slujea să-şi vadă, ca într-o oglindă, propriile merite. Prebendiarul îl admira pe Canonic, credea în viitorul lui, şi-l închipuia episcop, cardinal, favorit al curții, om cu influență la ministere, în saloane, adulat de doamne şi magnați. Invidia prebendiarului visa pentru don Fermín mai multe măreții decât vedea însuşi Canonicul în speranțele sale. Privirea acestuia se îndreptă rapid şi cercetător spre confesionalul de unde ieşea invidiosul. Văzu o tânără palidă în veşmântul ordinului Carmelitelor, îngenuncheată lângă una dintre ferestruicile zăbrelite.

Nu era o domnişoară; trebuia să fie vreo fată în casă, vreo croitoreasă sau aşa ceva, îşi spuse Canonicul. Avea privirile încărcate de o curiozitate malițioasă, mai mult iritată decât satisfăcută; se închină, de parcă ar fi vrut să înghită semnul crucii şi se reculese, lăsându-se puțin pe spate, savurând amănuntele spovedaniei, fără să se mişte din loc, lipită de confesionalul încă plin de căldura şi mirosul lui don Custodio.

Canonicul îşi urmă drumul, ocoli absida şi intră în sacristie. Era o capelă în formă de cruce latină, mare, rece, cu patru bolţi înalte. De-a lungul pereţilor se aflau cuferele de castan în care se păstrau veşmintele şi obiectele de cult. Deasupra cuferelor, atârnau tablouri ale unor pictori de duzină, vechi cele mai multe, şi câteva copii, nu prea rele, după câţiva artişti renumiţi. Între tablouri, îşi etalau luciul vechi câteva oglinzi cu sfeşnice, ale căror ape de-abia mai reflectau obiectele, din pricina prafului şi a muştelor. În mijlocul sacristiei, un spaţiu mare era ocupat de o masă de marmură neagră din regiune. Doi ministranţi cu cămăşi purpurii aranjau odăjdiile în dulapuri. *Palomo,* cu o sutană murdară şi desfăcută la gât, cu capul acoperit de o enormă perucă dată pe ceafă, tocmai terminase de curăţat, într-un colţ, murdăria unui anume motan care, nu se ştie cum, intra în catedrală şi profana totul. Îngrijitorul era furios. Ministranţii se făceau că nu observă, dar el, fără să-i privească, îi apostrofa şi-i ameninţa cu teribile pedepse ipotetice, dezgustătoare în primul rând pentru stomac. Canonicul îşi văzu de drum, făcându-se că nu ia seama la aceste amănunte vulgare, atât de străine sfinţeniei cultului. Se apropie de un grup care şuşotea la celălalt capăt al sacristiei, cu vocea stinsă a conversaţiilor profane ce vor să respecte un loc sfânt. Erau două doamne şi doi domni. Cei patru îşi ţineau capul dat pe spate. Priveau un tablou. Lumina pătrundea prin ferestrele înguste, deschise în boltă, şi cădea pe tablouri răsfrântă şi diminuată. Tabloul pe care-l priveau era aproape cufundat în întuneric şi părea o pată mare de un negru mat. Nu se vedea, în altă culoare, decât fruntea unui craniu şi tarsul unui picior descărnat. Cu toate acestea, don Saturnino Bermúdez explica deja de cinci minute meritele picturii acelor doamne şi cavalerului care, plini de credinţă şi cu gura căscată, îl ascultau pe arheolog. Canonicul îl găsea aproape în fiecare zi pe don Saturnino făcând treaba asta. De cum sosea vreun străin cât de cât important în Vetusta, acesta căuta în toate părţile o

recomandare pentru ca Bermúdez să fie atât de amabil şi să-l conducă să vadă antichităţile catedralei şi cele din Encimada. Don Saturnino era foarte ocupat toată ziua, dar între trei şi patru jumătate era la dispoziţia tuturor persoanelor decente, cum spunea el, care doreau să-i pună la încercare cunoştinţele arheologice şi inveterata sa amabilitate. Pentru că, în afară de-a fi primul colecţionar de obiecte vechi din provincie, credea că este – şi era adevărat – bărbatul cel mai fin şi mai politicos din Spania. Nu era cleric, ci amfibie. În costumul său elegant şi negru din cap până-n picioare se vedea ceea ce Frigilis, personaj darwinist pe care-l vom întâlni mai târziu, denumea adaptare la sutană, influenţa mediului etc.; cu alte cuvinte, dacă don Saturnino ar fi atât de îndrăzneţ încât să se hotărască să procreeze un Bermúdez, acesta ar ieşi după părerea lui Frigilis cel puţin diacon. Arheologul era scund, avea părul tuns ca o perie de păr de cal negru; căuta să-şi lase cât mai descoperită fruntea şi îţi dădeai seama că un început de chelie precoce l-ar fi măgulit îndeajuns. Nu era bătrân; „Vârsta Domnului nostru Isus Cristos”, spunea el, crezând că lansa un spirit respectuos şi oarecum lumesc. Cum faptul că se asemăna cu un preot nu se datora intenţiei sale, ci legilor naturii, don Saturno – aşa i se spunea – după ce pierduse nişte iluzii într-o aventură serioasă, când fusese luat drept cleric, îşi lăsase barbă, de un negru de tuş, dar şi-o tăia ca pe tufele de cimişir din grădina lui. Avea gura foarte mare, iar când zâmbea, cu intenţia de a fi amabil, gura îi ajungea până la urechi. Nu se ştie de ce, atunci se vedea cel mai bine că Bermúdez nu se plângea de dragul de-a se plânge când vorbea de stomacul lui viclean, de digestii dificile şi mai ales de veşnice constipaţii. Surâsul acela plin de riduri, ce echivala cu o strâmbătură provocată de o durere intestinală, era zâmbetul cu care Bermúdez voia să treacă drept omul cel mai *spiritual* din Vetusta şi cel mai capabil să înţeleagă o pasiune profunda şi alambicată. Căci trebuie să spunem că lecturile sale serioase – hrisoave şi alte cărţi vechi – alternau, în ambiţiosul său spirit, cu cele mai

fine şi psihologice romane ce se scriau pe atunci la Paris. Faptul că părea cleric îl deranja foarte mult. Îşi comanda redingote de postav fin, ca de fante, dar croitorul vedea uluit că îmbrăcarea hainei de către don Saturnino şi transformarea ei în sutană era un singur proces. Întotdeauna părea că e în doliu, chiar când nu era. Totuşi, rareori îşi scotea doliul de la pălărie, fiindcă se ținea rudă cu toată nobilimea din Vetusta şi, cum murea vreun aristocrat, se pregătea să primească şi condoleanțe. Undeva, în adâncul sufletului său, se credea născut pentru iubire, şi pasiunea lui pentru arheologie era un sentiment din categoria succedaneelor. Văzând în romanele cele mai la modă în Franța şi Spania că personajele de condiție mai bună sufereau, mai mult sau mai puțin, de aceleaşi frământări lăuntrice a căror victimă era el, nu mai şovăi în convingerea că ceea ce îi lipsise fusese ambianța. Fetele din Vetusta erau incapabile să-l înțeleagă, aşa că, după cum îşi mărturisea el de unul singur, n-ar îndrăzni niciodată să se apropie de o tânără ca să-i spună ceva mai multe în materie de dragoste.

Femeile căsătorite, unele cel puțin, l-ar fi putut înțelege mai bine. Prima oară când se gândise la asta, fusese chinuit de remuşcări o săptămână; ideea însă i se înfățişă din nou, ispititoare; şi cum în romanele pe care le savura se întâmpla aproape întotdeauna ca eroinele să păcătuiască fiind căsătorite, şi să fie mântuite, în cele din urmă, prin iubire şi o mare credință, verifică şi văzu că o femeie căsătorită poate fi iubită, ba i se pot face chiar mărturisiri, dar iubirea se consuma în limitele celui mai pătimaş idealism. Don Saturno se îndrăgosti, într-adevăr, de o femeie măritată; i se întâmplă însă şi cu ea ceea ce i se întâmplase cu cele necăsătorite: nu îndrăzni să i-o spună. Îi dădea de înțeles din priviri şi chiar cu ajutorul unor parabole şi alegorii luate din Biblie şi din alte cărți orientale; doamna inimii sale, însă, nu lua în seamă privirile lui don Saturno şi nici nu înțelegea alegoriile şi parabolele; nu făcea decât să spună în spatele lui Bermúdez:

— Nu ştiu cum poate don Saturno ăsta să ştie atâtea; cred

că-i țicnit.

Această doamnă, căreia în Vetusta i se spunea Prezidenta, pentru că soțul ei, acum pensionar, fusese prezident de tribunal, nu află niciodată de pasiunea arzătoare a arheologului. Tânărul sentimental şi iubitor de știință obosi să-şi tot devoreze în tăcere iubirea unică şi se strădui să devină fluşturatic, să se aiurească, şi lucrul acesta din urmă nu-i fu greu deloc, pentru că niciodată nu s-a văzut vreun bărbat mai aiurit ca ui de îndată ce-o femeie voia să-l amețească cu vreo privire două. De patru ani nu pierdea un bal, o sindrofie intimă, o piesă de teatru sau plimbare, şi doamnele, de fiecare dată când îl vedeau dansând un rigodon (vals şi polcă nu îndrăznea), tot mai spuneau:

— Bermúdez ăsta e de nerecunoscut!

Toți, toți se încăpățânau să-l creadă călugăr! Asta îl ducea la disperare. Sigur să nu gustase niciodată din plăcerile vulgare şi materiale ale iubirii carnale; dar ce-i interesa asta pe oameni? Era adevărat că mai degrabă nu răsărea soarele decât ca don Saturnino să lipsească de la liturghia de opt; devoțiunea însă, ca şi faptul că se împărtăşea de două ori pe lună, nu prejudicia (stilul său) cu nimic calificativele de om de lume pe care le revendica. Dac-ar şti lumea! Cine era bărbatul cu fața acoperită care seara, când ies slujnicele la poartă, cum se spune în Vetusta, pornea pe ascuns pe strada Rosario, o apuca prin întuneric pe Quintana şi tot aşa ajungea la colonadele din Piața lui Pan, lăsa Encimada şi se aventura prin Colonia, solitară la acele ceasuri? Ei bine, era don Saturnino Bermúdez, doctor în teologie, în ambele drepturi – civil şi canonic – licențiat în litere şi filosofie şi diplomat în ştiințe; nici mai mult nici mai puțin decât autorul operelor despre Vetusta: *Vetusta Romană, Vetusta Gotică, Vetusta Feudală, Vetusta Creştină, Vetusta Transformată.* El era cel ce ieşea învăluit în pelerină şi cu pălărie cu boruri moi. Nu se temea că-l va recunoaşte cineva, astfel deghizat. Şi unde se ducea? Să lupte cu ispita sub cerul liber; să-şi obosească trupul în plimbări interminabile şi să adulmece

nițel viciul, crima, gândea el; viciul în care era sigur că nu va cădea, nu atât datorită strădaniilor virtuții, cât invincibilei tării a fricii ce nu-l lăsa niciodată să facă pasul ultim, hotărâtor, pe calea spre pierzanie. În fiecare noapte ajungea până la buza prăpastiei – de obicei o poartă ieşită din țâțâni, murdară şi neagră, în întunecimea vreunei ulicioare imunde. Uneori, din fundul amintitului hău îl chema ispita; atunci savantul se trăgea înapoi cât mai repede, câştiga terenul pierdut, se întorcea pe străzile largi şi respira cu desfătare aerul pur ca şi trupul său şi, ca să ajungă mai iute în sferele idealului, mediul său propriu, cânta *Casta diva, Spirto gentil* sau *Santo Fuerte* şi se gândea la iubirile lui din copilărie sau la vreuna dintre eroinele romanelor sale.

Ah, câtă fericire se afla în aceste victorii ale virtuții! Cât de clar şi evident îi apărea atunci ideea unei Providențe! Ceva cam în felul ăsta trebuie să fie extazul misticilor! Şi don Saturno, iuțind pasul, se întorcea acasă îmbătat de idealism, udând pulpanele pelerinei cu lacrimile pe care le vărsa datorită acelei îmbăieri în ideal, cum spunea el în sinea lui. Înduioşările lui erau eminamente pioase, mai ales în nopțile cu lună.

Închis în casă, în biroul lui, după ce mânca, fie că scria versuri la lumina lămpii cu gaz, fie că-şi răsfoia cărțoaiele; iar în cele din urmă se culca, satisfăcut de sine, mulțumit de viață, fericit în lumea asta calomniată unde, orice s-ar spune, mai sunt încă oameni buni, suflete tari. Această voluptate ideală a căii celei drepte, amestecându-se cu senzația plăcută a căldurii patului moale îl transforma încetul cu încetul în alt om; îşi închipuia aventuri de dragoste romantică la Paris, patria visurilor sale de om monden. În romanele lui dinainte de-a adormi apărea de obicei Prezidenta, şi atunci purta cu ea, sau cu alte doamne nu mai puțin frumoase, dialoguri pline de savoare în care geniul feminin se lua la întrecere cu geniul său grav de bărbat; şi în timpul acestor conversații, în care totul era spirit şi cel mult vagi promisiuni de favoruri viitoare, pe arheolog îl cuprindea somnul, logica bătea câmpii

şi până şi simțul moral se pervertea, iar fortăreața fricii, ce l-ar fi salvat cu puțin înainte pe doctorul în teologie, se prăbuşea.

A doua zi dimineața, don Saturno se trezea prost dispus, cu dureri de stomac, cu sufletul plin de un pesimism deznădăjduit şi corpul fără vlagă. *„Memento homo!”*{17} – îşi spunea nefericitul şi se smulgea din pat cu scârbă, ajutându-se cu jeturi de apă pe ceafă şi frecându-se cu un burete mare. Poate că acea virtute măreață pe care o recomandă atât de mult Mahomed, curățenia, era unica pe care o avea cu adevărat autorul *Vetustei Transformate.* După ce se spăla bine, se ducea negreşit la liturghie, să caute omul nou cerut de Evanghelie. Încetul cu încetul, omul nou apărea; şi, din vanitate sau credință, acel credincios al Inimii lui Isus credea, în fiecare dimineață, în regenerarea lui. De aceea, spiritul nu-i îmbătrânea; stomacul, vicleanul de stomac era cel care nu ținea seama de pocăința fierbinte a bietului om. Şi să i se mai spună lui don Saturno că materia nu e josnică şi vulgară!

În ziua aceea, înainte de-a lua masa, primise un bilet parfumat de la buna lui prietenă Obdulia Fandiño, văduva lui Pomares. Ce emoție! Nu vru să deschidă misteriosul plic decât după ce-şi termină supa. De ce să nu viseze? O.F. spuneau două litere încolăcite pe plic ca nişte vipere, în chip de antet. „Din partea doñei Obdulia”, spusese servitorul. Doamna aceea, ştia toată Vetusta, era o femeie care nu respecta obiceiurile înrădăcinate; poate în prea mare măsură; era o originală… Atunci… poate… de ce nu?… o întâlnire… Ei, în sfârşit, se înțelegeau nițel, nu chiar aşa cum bârfeau unii, dar se înțelegeau… Ea îl privea la biserică şi ofta. Îi spusese, cu puțin mai înainte, că ştia mai multe decât Tostado{18}, elogiu pe care don Saturno ştiu să-l aprecieze la adevărata valoare, pentru că-l citise pe ilustrul fiu al Avilei. Odată, ea lăsase să-i cadă batista, o batistă ce mirosea ca şi scrisoarea, iar el o ridicase; când i-a dat-o, mâinile lor se atinseseră şi ea îi spusese: „Mulțumesc, Saturno”. Saturno, fără don.

Într-o seară, la o sindrofie la Visitación Olías de Cuervo,

Obdulia îi atinsese piciorul cu genunchiul. El nu-şi retrăsese piciorul şi nici ea genunchiul; pe urmă, atinsese el piciorul frumoasei, iar ea nu şi-l retrăsese… O lingură de supă îi rămase în gât. Bău nişte vin şi deschise scrisoarea. Glăsuia astfel:

„Saturnillo, dumneata, care eşti atât de bun, ai vrea să-mi faci marea favoare de-a veni la mine acasă astăzi la trei după-masă? Te aştept cu…” Trebui să întoarcă pagina.

— Nerăbdare, îşi spuse savantul. Dar urma: „…Te aştept cu nişte prieteni din Palomares care vor să viziteze catedrala însoţiţi de o persoană inteligentă… etc.”

Don Saturno se înroşi, de parcă s-ar fi făcut de râs în faţa unei adunări.

— Nu contează, îşi spuse, vizita asta la catedrală e un pretext.

Şi adăugă:

— Dumnezeu mi-e martor: simt că sunt invitat la o profanare!

Se îmbrăcă pe cât mai corect cu putinţă şi, după ce se văzu în oglindă în chip de Lovelace[19] ce studiază arheologia în clipele lui de răgaz, plecă spre casa doñei Obdulia.

Acesta era personajul care le explica celor două doamne şi unui domn meritul unui tablou complet negru, în mijlocul căruia de-abia se vedea un craniu de culoare măslinie şi călcâiul unui picior descărnat. Pictura îl înfăţişa pe Sfântul Pavel, primul schimnic; autorul era un vetustean din secolul şaptesprezece, cunoscut doar de specialiştii în opere de artă veche din Vetusta şi din provincie. De aceea, tabloul şi pictorul se bucurau de atâta faimă în ochii lui Bermúdez.

Domnul din Palomares era îmbrăcat cu o haină de vară, foarte lungă, de culoarea stafidei, şi avea în mână o panama de sezon, care costase patru-cinci uncii – preţul ei la Havana – de aceea credea c-o poate purta toată toamna. Domnul Infanzón se credea în situaţia de-a înţelege entuziasmul artistic al savantului mai bine decât doamnele care, prin ignoranţa lor naturală, aveau o oarecare scuză dacă nu

rămâneau uluite în fața unui tablou ce nu se vedea. Căută ceva potrivit, dar pentru moment nu găsi decât:

— Oh, mult! Evident, de acord!

Apoi își lăsă capul în piept, ca pentru a medita, dar în realitate – știa Bermúdez – ca să se odihnească, printr-o reacție proporțională, de pe urma poziției incomode în care-l ținuse savantul un sfert de oră. În sfârșit, domnul cu panamaua exclamă:

— Mi se pare, domnule Bermúdez, că acest deosebit de celebru tablou al ilustrului…

— Cenceño.

— Da, al ilustrului Cenceño, ar fi pus mai în valoare dacă…

— Dacă s-ar putea vedea… întrerupse soția domnului Infanzón.

Acesta o străfulgeră cu o teribilă privire de represiune conjugală și rectifică, spunând:

— Ar fi pus mai în valoare… dacă n-ar fi puțin afumat… Poate că ceara… tămâia…

— Nu, domnule; ce să fie afumat! răspunse savantul, zâmbind cu gura până la urechi. Ceea ce dumneata crezi că e opera fumului e patina; tocmai ăsta e farmecul tablourilor vechi.

— Patina! exclamă omul de la țară, convins. Da, e mai probabil.

Și se jură ca, de îndată ce sosește la Palomares, să se uite în dicționar ca să afle ce e patina.

În momentul acela, Canonicul se apropia să-l salute pe don Saturno; o recunoscu pe Obdulia și se înclină zâmbitor, mai puțin însă decât atunci când îl salutase pe Bermúdez. După aceea își înclină capul și o parte din corp în fața celor din Palomares, care-i fură prezentați de către savant.

— Señor don Fermín de Pas, Canonic și Vicar al diocezei…

— Oh, oh, da, da! exclamă Infanzón, care-l admira de multă vreme de la distanță pe Canonic.

Soția provincialului își manifestă dorința de-a săruta mâna Vicarului; privirea bărbatului ei însă o opri din nou și nu făcu

altceva decât să-şi îndoaie genunchii, de parcă s-ar fi prăbuşit. Canonicul vorbea cu glas tare, aşa încât cuvintele sale răsunau sub bolţi şi ceilalţi, luând exemplu, prinseră şi ei curaj şi începură să strige. După puţin, hohotele Obduliei Fandiño, proaspete, perlate, cum le numea don Saturno, umplură atmosfera, profanată deja de mirosul lumesc cu care infestase sacristia din clipa când intrase. Era mirosul scrisorii, mirosul batistei, mirosul Obduliei, visat de savant uneori. Amestecat cu mirosul cerii şi al tămâii era o încântare pentru colecţionarul de antichităţi, al cărui ideal era să împreuneze miresmele mistice cu cele erotice, cu ajutorul unei armonii sau tranzacţii, care, credea el, trebuia să fie, într-o altă lume mai bună, recompensa celor ce-au ştiut, pe pământ, să reziste tuturor ispitelor.

Obdulia, care îşi ascundea cu greu plictiseala în timp ce se vorbea despre picturi, ogive, arcuri, pietre de boltă şi alte prostii, întotdeauna de neînţeles pentru ea, se însufleţi datorită prezenţei Canonicului a cărui fiică întru spovedanie era, oricât se străduise acesta să i-o predea lui don Custodio, înfometat de asemenea pradă. Femeia aceea îi biciuia nervii lui don Fermín; era întruchiparea scandalului. Nu trebuia să observi decât cum venea îmbrăcată la catedrală. „Doamnele astea discreditează religia.” Obdulia etala o pălăriuţă din catifea stacojie, de sub care ieşeau în toate părţile, ca o cascadă de aur, bucle, bucle de un blond murdar, metalic, artificial. Cu opt zile înainte, Canonicul văzuse acel păr printre gratiile confesionalului şi era complet negru! Fusta nu avea nimic special câtă vreme doamna nu se mişca; era de atlas negru. Cel mai groaznic dintre toate era însă un soi de ilic din mătase purpurie, strigătoare la cer. Ilicul acela era apretat pe un manechin (altfel nu se putea) ce avea formele unei femei exagerat dotată cu atributele sexului său. Ce braţe, ce piept! Totul părea că plesneşte pe ea! Toate astea îl încântau pe don Saturno, pe câtă vreme pe Canonic, care nu voia asemenea scandaluri în biserică, îl iritau. Doamna înţelegea devoţiunea într-un mod ce ar putea fi acceptat în

alte părți, într-un oraş mare, la Madrid, Paris, Roma; dar în Vetusta, nu! La spovedanie spunea lucruri îngrozitoare, pe ton confidențial, aşa cum putea să le povestească vreunei prietene de aceeaşi teapă, în budoar. Îl cita adesea pe prietenul ei Patriarhul şi pe filotimul Episcop de Nauplia; propunea organizarea unor tombole catolice, *punea la cale* baluri de caritate, novene[20] şi aniversări cu uşile închise, pentru persoanele decente… mii de tâmpenii! Canonicul o ținea din scurt, de câte ori putea, dar nu putea întotdeauna. Autoritatea lui aproape absolută nu reuşea să supună acel argint-viu care-i fugea printre degete. Doña Obdulia îl obosea, îl amețea. Şi ea care voia să-l seducă, să-l supună, ca pe Episcopul de Nauplia, prelatul acela atât de fin ce nu se mai despărțea de ea pe când locuiau la Hotel de La Paix, la Madrid, perete în perete! Privirile cele mai arzătoare şi mai negre ale acelor ochi negri, mari şi înfocați erau pentru De Pas; adoratorii văduvei o ştiau şi îl invidiau. El, însă, blestema acel asalt.

„Proasta, şi-o închipui că pe mine mă cucereşte ca pe don Saturno?”

În ciuda acestei antipatii cordiale, era întotdeauna afabil şi politicos cu văduva, pentru că la acest capitol nu făcea distincție între prieteni şi duşmani. Trebuia ca o persoană să fie sub călcâiul său, zdrobită, pentru ca don Fermín să nu aibă față de ea o purtare ireproşabilă. Urbanitatea era o dogmă pentru Canonic, ca şi pentru Bermúdez, dar profitau de pe urma ei în mod foarte diferit.

În timp ce se vorbea despre operele de valoare din catedrală şi provincialul se mira, iar nevastă-sa îi repeta exclamațiile, Obdulia se privea, cum putea, în oglinzile înalte.

Canonicul se despărți de ei. Nu le putea însoți pe doamne; îi părea rău… dar îl aşteptau obligațiile… corul. Toți se înclinară.

— Ce-i în primul rând, e în primul rând, spuse domnul din Palomares, făcând o aluzie la Divinitate şi o genuflexiune (în fața Divinității sau a Vicarului, nu se ştie).

Din fericire – după don Fermín – prezența lui nu le-ar servi la nimic, în timp ce Bermúdez era o cronică vie a antichităților vetustene.

Don Saturno ridică din sprâncene şi dădu semne c-ar vrea să sărute pardoseala; apoi se uită la Obdulia cu o privire serioasă, pătrunzătoare, ca o sondă, spunându-i parcă:

„Ai auzit; eu, cel mai mare anticar din Vetusta, după părerea celui mai bun teolog, sunt cel ce se declară robul tău”. Toate astea vru să le spună din priviri; ea însă n-a înțeles probabil, pentru că se despărți de Canonic lăsându-şi sufletul, prin mijlocirea ochilor, între faldurile largi şi ritmice ale pelerinei acestuia. Don Fermín îşi scoase pelerina după ce se apropie de un dulap şi, foarte grav, îşi îmbrăcă sutana strânsă pe trup, îşi puse aristocrata pelerină scurtă şi capa pentru cor.

— Ce frumos e! zise de departe Obdulia, în timp ce provincialii admirau alt tablou lăudat de don Saturnino.

Făcură ocolul întregii sacristii. Aproape de uşă erau câteva tablouri noi, copii destul de izbutite după pictori celebri. Doamnei Infanzón probabil că i-au fost mai pe plac decât minunățiile lui Cenceño, fără îndoială pentru că se vedeau mai bine. Prudentul ei soț însă, observând că Bermúdez trecea cu un dispreț afectat prin fața acelor culori vii şi strălucitoare, îi dădu un ghiont neveste-sii ca să priceapă că pe-acolo trebuia să treacă fără să admire nimic. Printre acele tablouri se afla o copie destul de fidelă şi foarte discret executată a celebrei pânze a lui Murillo, *San Juan de Dios,* aflată la Spitalul pentru boli incurabile din Sevilla. Doamnei de la țară îi atrase atenția capul sfântului, pe care, dacă l-ai văzut o dată, nu-l mai uiți.

— Oh, ce frumos! exclamă fără să se poată stăpâni.

Don Saturnino privi cu un zâmbet compătimitor şi spuse:

— Da, e drăguț; dar foarte cunoscut.

Şi se întoarse cu spatele la San Juan care-l purta, prin întuneric, pe cerşetorul bolnav.

Domnul Infanzón o ciupi pe nevastă-sa; se înroşi foarte tare

şi o certă în şoaptă.

— Întotdeauna trebuie să mă faci de râs. Nu vezi că ăsta n-are… patină?

Ieşiră din sacristie.

— Pe aici, spuse Bermúdez, arătând spre dreapta; traversară centrul bisericii, nu fără a scandaliza câteva bisericoase care-şi întrerupseră rugăciunile ca să descoasă şi să croiască ilicul de foc al Obduliei. Fusta de atlas, care n-avea nimic deosebit cât timp rămânea nemişcată, devenea elementul cel mai subversiv al toaletei, de îndată ce văduva începea să meargă. Se lipea în aşa fel de trup, încât ceea ce era fustă părea un pantalon strâmt ce îmbrăca nişte forme sculpturale care, expuse astfel, nu se potriveau deloc cu sfințenia locului.

— Domnilor, o să vizităm Panteonul Regilor, murmură foarte încet arheologul, care-şi pregătea diferite fragmente din *Vetusta Gotică* şi *Vetusta Creştină.*

Şi, pentru respectarea adevărului, trebuie spus ba că-i veneau, ba că-i fugeau din minte regii, îi amesteca adică şi-i confunda, cauza acestei tulburări fiind fusta Obduliei, pentru că savantul nu mai putea face altceva decât să admire acea invenție foarte îndrăzneață, inedită în Vetusta, prin mijlocirea căreia în fața ochilor săi apăreau grațioase şi grăitoare curbe, niciodată văzute de el altfel decât în vis. Cucernicul anticar înțelegea cu multă tristețe că opoziția dintre lăcaşul sacru şi insinuările vestimentare ale doamnei Fandiño, în loc să-i potolească focul lăuntric, era hrana arderii pe care-o deplora; ca şi cum ai fi aruncat gaz peste o vâlvătaie…

Intrară în capela Panteonului. Era spațioasă, întunecoasă, rece, construită mai din topor, dar de o simplitate maiestuoasă şi impunătoare. Bocănitul ireverențios al tocurilor cizmulițelor de culoarea bronzului, pe care le arăta Obdulia de sub fusta scurtă şi strânsă pe corp, foşnetul mătăsii frecându-se de jupoane, fâşâitul dantelăriei de zăpadă şi spumă apretată, aşa cum şi le închipuia don Saturno, ar fi făcut parte din ceremonialul de trezire din somnul de veacuri

a regilor îngropați acolo, dacă ar fi fost adevărat ceea ce spunea arheologul cu privire la odihna veşnică a acelor respectabili domni:

— Aici odihnesc din secolul al VIII-lea regii don… şi pronunță numele a şase sau şapte suverani cu variante vocalice, în pronunția provincialului, care, urmând nişte modificări vulgare, spunea *ue* în loc de *oi* ş*i* alte năzbâtii.

Domnul Infanzón era profund uimit de înțelepciunea şi elocvența lui don Saturnino.

Într-o criptă săpată într-unul dintre pereți se afla un mormânt de dimensiuni mari, acoperit de basoreliefuri şi inscripții ilizibile. Între mormânt şi zid era un culoar îngust, iar de cealaltă parte, la aceeaşi distanță, un grilaj de fier. Înăuntru, întunericul era deplin. Provincialii rămaseră de partea grilajului. Bermúdez, şi după el Obdulia, dispărură din raza lor vizuală în culoarul scufundat în tenebre. După enumerările lui don Saturno, se lăsă o tăcere adâncă. Savantul tuşise, se pregătea să vorbească.

— Aprinde un chibrit, domnule Infanzón, spuse Obdulia.

— N-am… la mine. Putem însă cere o lumânare.

— Nu, domnule, nu e nevoie. Eu ştiu inscripțiile pe dinafară… şi pe urmă, nici nu se pot citi.

— Sunt în latină? îndrăzni să întrebe doamna Infanzón.

— Nu doamnă, sunt şterse.

Nu se făcu lumină.

Arheologul vorbi aproape un sfert de oră. Recită, făcând pe şmecherul care improvizează, capitolele 1, 2, 3, şi 4 dintr-una dintre *Vetustele* lui, şi tocmai sfârşea cu epilogul pe care-l vom copia întocmai, când Obdulia îl întrerupse spunând:

— Dumnezeule! Or fi şoareci pe-aici? Cred că sunt…

Şi scoase un țipăt, agățându-se de don Saturno care, protejat de întuneric, se încumetă s-o strângă în brațe*;* şi după ce-o linişti pe Obdulia cu o îmbrățişare energică, încheie în felul următor:

— Aceştia au fost iluştrii bărbați ce au răsplătit prin bogate daruri, privilegii de invidiat şi pioase ctitorii această Sfântă

Biserică a Vetustei ce le-a dat veşnic adăpost dincolo de mormânt pentru resturile lor pământeşti; datorită măreției acestui fapt, faima bisericii a crescut într-atâta, încât a devenit, nu după mult, un lăcaş celebru şi şi-a dobândit hegemonia, ca să spunem aşa, asupra altor biserici nu mai puțin sfinte din Tuy, Dumio, Braga, Iria, Coimbra, Viseo, Lamego, Celeres, Aguas Cálidas *et sic de coeteris*”[21].

— Amin! exclamă provinciala, fără să se poată stăpâni, în timp ce Obdulia îl felicita pe Bermúdez cu o strângere de mină, pe întuneric.

Doi

Corul se terminase; venerabilii canonici considerau încheiată pentru ziua aceea datoria de a-l lăuda pe Domnul printre căscături. Unul după altul intrau în sacristie cu aerul plictisit al oricărui funcționar care îndeplinește obligații oficiale mecanic, întotdeauna la fel, fără să creadă în utilitatea efortului cu care își câștigă pâinea de fiecare zi. Sufletul acelor onorabili preoți era alterat de frecușul continuu al cântecelor religioase, ca și cea mai mare parte a stiharelor, odăjdiilor și pelerinelor de care se dezbrăcau ca să-și pună din nou pelerina. În consiliul canonicilor din Vetusta se observa un fapt comun multor corporații. Câțiva domni prebendiari nici nu-și vorbeau; alții nici nu se salutau măcar. Unui străin însă nu îi era ușor să-și dea seama de aceasta lipsă de armonie; prudența disimula asperitățile, și în ansamblu domnea cea mai mare și mai jovială armonie. Își strângeau mâinile, se băteau ușor pe umăr, își spuneau veșnicele glume, anecdote, secrete la ureche, râdeau. Unii, taciturni, își luau rămas bun în grabă și părăseau templul. Nimeni nu pleca fără să-și ia rămas bun.

Când intra ilustrul don Cayetano Ripamilán, aragonez din Calatayud, își sprijinea mâna pe tăblia de marmură a mesei, căci nu ajungea cu coatele la acea înălțime, și exclama după ce adulmecase de câteva ori ca un câine care stă la pândă:

— Am simțit în nări miros de…

Prezența Vicarului îl întrerupse pe domnul Protoiereu care, scurtându-și citatul, adăugă:

— Se pare că au trecut pe-aici niște fuste, domnule De Pas?

Şi, fără să aştepte răspuns, făcu unele aluzii ştrengăreşti şi politicoase, dar puţin cam fără perdea, la frumuseţea strălucitoare a micuţei văduve.

Don Cayetano era un bătrânel de 76 de ani, plin de viaţă, vesel, slab, uscăţiv, de culoarea pielii vechi, ridat ca un pergament la foc, şi micuţa lui persoană amintea, în ansamblu, fără să ştii exact prin ce, de silueta unui vultur în mărime naturală; deşi după alţii semăna mai mult cu o coţofană sau cu un sturz adus de spate şi jumulit. Fără îndoială că în figură şi gesturi avea mult din aspectul unei păsări, şi mult mai mult când îi priveai umbra. Era colţuros şi cu ascuţimi, purta pălărie preoţească de modă veche, lungă şi strâmtă, cu boruri foarte răsucite, á la don Basilio, şi cum o purta dată pe spate, părea că are în cap un telescop; era miop şi îşi corecta defectul cu nişte ochelari de aur aşezaţi pe un nas lung şi coroiat. În spatele lentilelor străluceau nişte ochişori neliniştiţi, foarte negri şi foarte rotunzi. Îşi purta pelerina după moda studenţească, ţinea de obicei mâinile în şolduri, şi dacă se discuta despre vreo problemă teologică sau canonică întindea mâna dreaptă şi îşi făcea un ochean din degetul mare şi din arătător. Cum interlocutorul era în mod obişnuit mai înalt, Ripamilán întorcea capul şi privea numai cu un ochi ca să-l poată vedea, aşa cum fac deseori păsările din ogradă. Deşi don Cayetano era canonic şi nu avea nici mai mult nici mai puţin decât demnitatea de Protoiereu, care îi oferea cinstea de a se aşeza în cor la dreapta episcopului, nu se considera demn de respect şi de admiraţie pentru aceste banale titluri şi nici pentru crucea care îl făcea ilustru, ci pentru darul de nepreţuit de poet bucolic şi epigramist. Zeii săi erau Garcilaso[22] şi Marţial[23] ilustrul său compatriot. Îi stima mult de asemenea şi pe Meléndez Valdés[24] şi nu mai puţin pe Inarco Celenio. Venise în Vetusta ca prebendiar la patruzeci de ani; treizeci şi şase cântase în corul acelei biserici şi se putea considera la fel de vetustean ca oricare altui. Mulţi nici nu ştiau că era din altă provincie. În afară de poezie mai avea două pasiuni lumeşti: femeia şi vânătoarea.

La ultima renunţase; nu şi la prima, pe care continua s-o adore cu acelaşi cult sfios şi candid de la treizeci de ani. Niciun vetustean, punându-i la socoteală chiar şi pe liber-cugetătorii care mâncau carne în Vinerea Mare într-un anumit restaurant, niciunul singur n-ar fi îndrăznit să se îndoiască de castitatea aproape seculară a lui don Cayetano. Nu era asta. Cultul său pentru femeie n-avea nicio legătură cu cerinţele sexului. Femeia era subiectul poetic, cum spunea el, căci îi plăcea să vorbească asemeni poeţilor din cele mai strălucite secole, şi îi spunea temei subiect. Încă din tinereţe simţise imperioasa necesitate să fie curtenitor cu doamnele, să le frecventeze şi să facă din ele obiectul madrigalelor sale, pe cât de inocente în intenţie pe atât de ştrengăreşti şi de piparate în concepţie. Corpul de canonici a cunoscut epoci de aspră intransigenţă în care mania lui Ripamilán fusese socotită drept crimă şi se vorbise de scandaluri şi de arderea unei cărţi de versuri pe care Protoiereul o publicase pe cheltuiala marchizului de Corujedo, mare protector al literelor. În vremurile acelea voiseră să-l excomunice pe don Pompeyo Guimaran, personaj pe care-l vom întâlni mai departe.

Rafala de fanatism trecuse, şi Protoiereul, care pe atunci nu avea acest grad, pluti mai departe cu încărcătura sa de bucolice nevinovate, iubit de toţi, cu excepţia iepurilor şi a potârnichilor din pădure. Dar cât de îndepărtate erau acele timpuri! Cine îşi mai amintea acum de Meléndez Valdés sau de *Eglogele* şi *Cântecele pentru un păstor din Bilbilis,* cu alte cuvinte de don Cayetano Ripamilán! Romantismul şi liberalismul făcuseră ravagii. Romantismul trecuse, dar genul pastoral nu mai revenise şi nici epigramele nu mai aveau efect, oricât de malițioase ar fi fost. Don Cayetano nu era unul dintre nenumăraţii canonici *laudatores temporis acti*[25] cum le spunea el; nu lăuda timpurile trecute ca sistem, dar în privinţa poeziei susţinea că revoluţia nu adusese nimic bun.

— Trăim într-o societate ipocrită, tristă şi nepoliticoasă, obişnuia el să le spună tinerilor din Vetusta, care îl iubeau

mult. Dumneavoastră, de exemplu, nu ştiţi să dansaţi. Spuneţi-mi, de unde-aţi scos că înseamnă bună creştere să apuci o domnişoară de mijloc şi s-o strângi la piept?

Credea că în saloane se dansa polca intimă, pe care, cu ani înainte, o văzuse dansându-se la Madrid cu prilejul unei călătorii bizare.

— Pe vremea mea dansam altfel.

Protoiereul uita cu bună-credinţă că el nu dansase niciodată decât cu un scaun. Asta da; pe vremea când era seminarist fusese un mare cântăreţ la flaut şi un dansator fără pereche. Oricum, închipuindu-şi, cu bogata şi poetica fantezie cu care îl dăruise Dumnezeu, rigodonul în care strălucise chipeş şi frumos, obişnuia, în *petit comité*[26] – cum spunea el – să-şi pună pelerina pe mână, să-şi aşeze pălăria sub braţ, să-şi ridice puţin, sutana şi să danseze câţiva paşi, foarte îngrijiţi şi afectaţi, ba chiar săltăreţi, plini de piruete şi genuflexiuni. Băieţii râdeau din toată inima şi bunul Protoiereu rămânea acoperit de glorie, dobândind, cu picioarele, triumfuri pe care pana nu le mai atingea în vremurile prozaice la care se ajunsese.

Povestea cu dansul avea loc de obicei la reuniunile unde bătrânul de şaptezeci de ani era întotdeauna prezent „deoarece, de când medicii îi interziseseră să scrie şi chiar să citească seara, nu-şi putea trece timpul fără cea mai animată şi galantă societate. Jocul de cărţi îl plictisea, iar discuţiile cu canonici şi episcopi în redingotă, cum îi numea ei, îl întristau. „Nu era nici liberal, nici carlist. Era un preot.” Tinereţea îl atrăgea şi îi prefera tovărăşia în locul celor mai înţelepţi vetusteni. Poetaştrii şi scribii gazetelor din *localitate* găseau în el un cenzor ironic şi maliţios, deşi întotdeauna politicos şi afabil. De pildă, se întâlnea pe stradă cu Trifón Cármenes, poetul cel mai inspirat din Vetusta, eternul învingător în întrecerile nesângeroase ale ştiinţei rimelor: îl chema, făcându-i semn cu degetul, îşi apropia nasul coroiat de urechea mare a bardului şi îi spunea:

— Ţi-am văzut bucata aceea… Nu e rea; dar nu trebuie să

uiți de acel *versate mane*[27]. Clasicii, Trifoncillo, mai ales clasicii. Unde întâlneşti simplitate ca aceea:

Am văzut o păsărică
Aşezându-se pe-un ram de cimbru?

Şi recita duioasa poezie a lui Villegas[28] până la ultimul vers, cu lacrimi în ochi şi buzele umede. Cea mai mare parte a consiliului canonicilor îl absolvea pe Protoiereu de această lipsă de formalism, cu condiția de-a fi considerat senil.

— Şi chiar şi aşa, spunea un canonic foarte de treabă, nou în Vetusta şi în slujbă, rudă cu ministrul cultelor şi justiției, chiar şi aşa şi tot nu poți fi liniştit datorită imprudenței cu care vorbeşte despre toate. Îşi dă drumul la gură şi judecă în grabă, foloseşte cuvinte şi aluzii nepotrivite pentru demnitatea sa.

Chiar şi acestui domn canonic care îl mustrase de câteva ori pe ocolite pentru usturimea epigramelor sale, Protoiereul îi astupa de obicei gura spunând:

— Nimic, nimic deosebit, repet ceea ce concetățeanul. şi iubitul meu poet Marțial a lăsat scris pentru asemenea cazuri, după cum urmează:

Lasciva est nobis pagina, vita proba est[29].

Prin care dădea de înțeles, şi era adevărat, că el, vigoarea o avea în grai pe când alții, nu mai puțin canonici decât el, în altă parte. În această privință, don Cayetano nu era cinstit de ieri de azi; întreaga sa viață fusese însă un palavragiu în materie, dar nimic mai mult decât un palavragiu. Şi aceasta era traducerea liberă a versului lui Marțial.

Protoiereul era foarte vorbăreț în după-amiaza aceea. Vizita doñei Obdulia la catedrală îi deşteptase instinctele afrodiziace, pasiunea sa dezinteresată pentru femeie, mai bine-zis pentru doamne. Mireasma doñei Obdulia, pe care nimeni n-o mai observa, don Cayetano o mai simțea încă.

Canonicul răspundea cu zâmbete insignifiante, dar nu pleca. Trebuia să-i spună ceva Protoiereului. De Pas nu era dintre cei care obişnuiau să rămână la palavre, cum numeau ei savuroasa conversație din sacristie după ce se sfârşea corul. Dacă era vreme frumoasă, preoții obişnuiau să iasă la plimbare pe vreo stradă sau s-o ia pe Espolón. Dacă ploua sau stătea să plouă, îşi prelungeau flecăreala până când *Palomo* făcea un zgomot discret cu cheile catedralei şi fiecare canonic pleca acasă. Să nu se creadă, din acest motiv, că amatorii de discuții deveneau, după cor, prieteni intimi. Se întâmpla şi aici ceea ce este lege generală în toate bisericuțele. Îi bârfeau pe cei absenți, ca şi cum ei n-ar fi avut defecte, s-ar fi aflat întotdeauna pe calea cea mai dreaptă şi viața i-ar fi despărțit de ceilalți. Câte unul pleca, atunci ceilalți îi păstrau un anumit respect pentru câteva minute. Când temerarul probabil că ajunsese acasă, unul dintre cei rămaşi spunea dintr-odată:

— Ca şi ăsta…

Toți ştiau că gestul de a arăta spre uşă şi cuvintele respective însemnau:

— Foc!

Şi nu rămânea o bucățică întreagă din acel *ăsta.*

Protoiereul nu era dintre cei care bârfeau cel mai puțin. El îi dăduse porecla – pe care o purta fără să ştie – ca pe o povară, domnului Arhidiacon don Restituto Mourelo. În consiliul canonicilor nimeni nu-i spunea Mourelo, nici Arhidiaconul, ci Glocester. Don Restituto era puțin strâmb de umărul drept – altfel bărbat bine, aproape la fel de înalt ca ruda ministrului – şi cum acest defect incurabil reprezenta un obstacol pentru pretențiile lui de curtezan, pe care şi le arogase întotdeauna, hotărî să facă haz de necaz, cum se spune, sau, cu alte cuvinte, să tragă un oarecare profit, sub formă de amuzament, de pe urma tarei cu care era însemnat. În loc să şi-l ascundă, îşi sublinia defectul trupesc, răsucindu-se şi mai mult spre dreapta, aplecându-se ca o salcie plângătoare. Din cauza acestei poziții stranii, Mourelo

părea că stă veşnic la pândă, luând-o înaintea zvonurilor, propria lui avangardă pentru a afla veşti, a vâna intenţii şi chiar a asculta pe la uşi. Arhidiaconul, fără să-l fi citit pe Darwin, găsea că există o legătură misterioasă şi poate cabalistică între acea figură ca un F reprezentată de trupul său şi sagacitatea, viclenia, prefăcătoria, maliția discretă şi chiar machiavelismul canonic care-l interesau în cea mai mare măsură. Credea că zâmbetul său, puțin copiat după cel folosit de Canonic, înşela pe toată lumea. Da, era adevărat că don Restituto dispunea de două feţe: pornea cu cea de acasă şi se întorcea cu cea de la târg; îşi ascundea invidia sub o amabilitate dulceagă şi afişa o uimire pe care n-o încerca niciodată.

— Dar, spunea Protoiereul, nici amabilitatea lui nu-i înşală pe toţi şi nici nu e atât de machiavelic pe cât crede el, oricât de viclean ar fi.

Ori de câte ori putea, îi vorbea interlocutorului la ureche, făcea cu ochiul, când cu unul când cu celălalt, gusta frazele cu două ba chiar şi cu trei subînţelesuri, ca pe nişte tertipuri de prestidigitator, şi era un ipocrit care afişa o anumită neglijenţă în formele cultului exterior pentru ca pietatea sa să pară spontană şi simplă. Totul devenea secret. Spunea, primului om care voia să-l asculte, că-şi deschide inima în fața lui pentru întâia dată.

— Dacă taci, eşti un adevărat filosof, ştiu eu. Nu sunt dintre cei ce uită că tăcerea e de aur; dar cu dumneata n-am de ce să nu fiu explicit şi sincer, poate pentru prima oară în viaţa mea. Ei bine, ascultă secretul.

Şi i-l spunea. Vorbea încet, misterios. De multe ori intra în sacristie spunând în aşa fel încât abia îl auzeai:

— Ce timp frumos, domnule! Numai de-ar ţine!

Ripamilán, care cu ani în urmă se ducea la teatru pe furiş, deşi rareori, ascunzându-se în umbra vreunui fotoliu din avanscenă sau *pungă,* văzu într-o seară drama intitulată *Fiii lui Eduard,* într-o prelucrare de Breton de los Herreros[30] şi, de cum apăru pe scenă Glocester, regentul cocoşai, strâmb şi

plin de răutăți, exclamă:

— Ăsta-i Arhidiaconul!

Porecla prinsese şi de atunci Glocester fu, pentru toată Vetusta ilustră, don Restituto Mourelo. Era acolo, ascultând cu plăcere prefăcută glumele ştrengăreşti ale Protoiereului de a cărui limbă se temea, fie că era prezent sau absent. Când don Cayetano se întorcea cu spatele, căci vorbea deseori răsucindu-se pe călcâie, Glocester îi făcea cu ochiul Decanului şi îşi sfredelea fruntea cu un deget. Voia să facă aluzie la nebunia poetului bucolic, care continua, spunând:

— Nu, domnilor, nu vorbesc în vânt; eu ştiu ce viață ducea această doamnă văduvă la Madrid, pentru că era foarte prietenă cu celebrul Episcop de Nauplia, cu care eram în relații foarte intime. Într-un han de pe strada Arenal am avut prilejul s-o cunosc bine pe această Obdulia, pe care înainte de-abia o salutam aici, deşi ne întâlneam în casa marchizului de Vegallana. Acum suntem buni prieteni. E o epicureană. Nu crede în a şasea poruncă.

Se auzi un hohot general. Numai Vicarul se mărgini să zâmbească, să se încline şi să-şi ia o figură de sfânt care suportă, numai din dragoste creştinească, acest adevărat scandal pentru urechile sale. Arhidiaconul râse fără chef.

Istoria Obduliei Fandiño profană încăperea sacristiei, aşa cum, cu puțin înainte, o profanaseră râsul, rochia şi parfumul ei.

Protoiereul povestea aventurile doamnei, aşa cum ar îi făcut-o Marțial, minus latina.

— Domnilor, mie mi-a spus Joaquinito Orgaz că rochiile pe care le etalează această doamnă pe Espolón…

— Sunt foarte scandaloase… spuse Decanul.

— Dar şi foarte scumpe, observă ruda ministrului.

— Şi multe la număr; în fiecare zi una nouă, adăugă Arhidiaconul; nu ştiu de unde le scoate, pentru că nu-i bogată; cu toate pretențiile ei de noblețe, nici nu e, şi nici nu are altceva decât o rentă mizerabilă şi o văduvie ridicolă…

— Asta voiam să spun şi eu, îl întrerupse triumfător don

Cayetano. Băiatul lui Orgaz, care şi-a terminat studiile de medicină la San Caries, mi-a spus că în anii din urmă Obdulia îi servea, la Madrid, verişoarei ei Társila Fandiño, celebra amantă a faimosului…

— Ca ce?

— Îi servea drept codoaşă, ca să spunem aşa. Adică nu chiar, în fine, o întovărăşea şi… aceasta, drept mulțumire, bineînțeles… îi trimite rochiile pe care nu le mai poartă, şi cum le aruncă aproape noi, şi are atât de multe şi atât de scumpe…

Consiliul canonicilor, care se prefăcea că-l ascultă pe Protoiereu doar din politețe, era cu adevărat interesat de povestea aceea. Ripamilán savura conversația doar pentru partea ei umoristică. Ceilalți începură să se simtă prost că ascultă împreună asemenea bârfe. Protoiereul îşi pironise ochişorii negri şi străpungători asupra Canonicului, duhovnicul Obduliei; parcă i-ar fi căutat mărturia.

Vicarul rămăsese acolo numai ca să vorbească între patru ochi cu don Cayetano. Îi suporta impertinențele cu calm. Îl stima. Îi ierta acele nevinovate bravuri de erotism retoric pentru că îi cunoştea conduita ireproşabilă şi inima de aur. Erau foarte buni prieteni, şi Ripamilán era cel mai hotărât şi entuziast partizan al lui don Fermín în bătăliile din consiliu. Alții îl urmau din interes, mulți de teamă; don Cayetano, incapabil să se teamă de ceva, îl servea şi îl iubea pentru că, după el, era singurul om superior din catedrală. Episcopul era un sfânt, Glocester un viclean mai mult malițios decât talentat; Canonicul un savant, un literat, un orator, un con ducător, şi, ceea ce valora mai mult decât toate în concepția sa, un om de lume. Când i se vorbea de presupusele mite luate de Vicar, de tirania, de comerțul lui sordid, bătrânul se indigna şi nega cu tărie până şi cele mai probabile cazuri de simonie. Dacă i se vorbea despre capitolul aventurilor amoroase, care nu erau decât bârfe anonime, fără dovezi evidente. Protoiereul zâmbea negând, dând de înțeles că era posibil, dar conta şi mai puțin.

— Adevărul e că don Fermín e bărbat frumos, şi dacă bisericoasele noastre se îndrăgostesc de el văzându-l atât de chipeş, de delicat, de elegant şi vorbind din amvon ca un adevărai Ioan Gură de Aur, nu e el de vină, şi nici nu-i împotriva înțeleptelor legi ale naturii.

Canonicul ştia tot ceea ce gândea Ripamilán despre el şi îl considera cel mai fidel dintre partizanii săi. De aceea îl aştepta. Trebuia să-i pună câteva întrebări care, dacă n-ar fi fost vorba de Protoiereu, ar fi putut fi periculoase. Glocester mirosise ceva.

„Cum de nu plecase Canonicul? Cum de suporta flecăreala aceea? Nu, atunci nici el n-o să-şi părăsească postul." Mourelo era cel mai cordial duşman pe care-l avea Vicarul. Acțiunile de cel mai rafinat machiavelism ale Arhidiaconului constau tocmai în a menține în aparență relații bune cu „despotule', în a trece drept partizan al său şi a-i mina terenul, pregătindu-i o prăbuşire care s-o întreacă pe cea a lui don Rodrigo Calderón[31]. Planurile lui Glocester erau foarte mari, pline de meandre, ambuscade şi labirinturi, capcane, excrocherii şi chiar maşini infernale. Don Custodio era locțiitorul său. Îi dăduse de ştire în după-amiaza aceea că Prezidenta era în capela Canonicului, aşteptând să i se spovedească. Straşnică veste. Prezidenta, o doamnă foarte importantă, era soția lui don Victor Quintanar, prezident al mai multor tribunale, în ultima vreme al celui din Vetusta, unde se pensionase sub pretextul că vrea să evite bârfelile cu privire la anumite incompatibilități îndoielnice; în realitate, însă, pentru că era obosit şi putea lenevi în voie, părăsind serviciul activ. Nevestei sale continua să i se spună Prezidenta. Succesorul lui Quintanar era celibatar, aşa că nu fuseseră conflicte. Trecuse un an, venise un alt prezident, de data aceasta cu soția. Prezidenta din Vetusta era însă, pentru totdeauna, soția lui Quintanar, din ilustra familie vetusteană Ozores. În ceea ce o privea pe *venetică,* trebui să ierte totul şi să se mulțumească prin a fi *cealaltă* Prezidentă. În plus, conflictul nu putea dura mult; numele de „Prezident"

începuse să se învechească, şi în curând fiecare avea un nume diferit. În schimb, Prezidenta continua să fie o Ozores. Întotdeauna fusese fiica întru spovedanie a lui don Cayetano, dar acesta, care de câțiva ani încoace spovedea numai câteva persoane, puține, aproape toate doamne din înalta societate, prieteni şi prietene de-o mare distincție, în cele din urmă se simțise obosit ’şi de aceasta uşoară povară, grea pentru anii săi, şi, hotărât să se retragă complet din confesional, le rugase pe fiicele sale întru spovedanie să-l scutească de asemenea obligație, ba le indicase chiar şi un succesor pentru această gravă şi atât de interesantă misiune, succesor diferit în funcție de persoană. Acest soi de moştenire, sau mai bine spus, succesiune *inter vivos*[32], era foarte râvnită în consiliu, ca şi de toți slujitorii clerici ai catedralei. Înainte de reacțiunea religioasă care în Vetusta, ca în toată Spania, dăduse naştere la excese din partea liber-cugetătorilor improvizați prin cârciumi, cafenele şi congrese, Protoiereul era duhovnicul societății alese din Encimada pentru că avea vederi largi în anumite privințe; moda însă se schimbase, se despica firul în patru în problema păcatelor, şi era preferat Canonicul, care mergea până în pânzele albe. Cu toate acestea, unele din obişnuință, altele pentru a nu-l ofensa pe don Cayetano şi o parte pentru a se bucura, în continuare, de sistemul acela al vederilor largi, continuau să vină în fața tribunalului îngăduinței, până când acesta obosi şi, în med elegant, începu să se scuture de povară.

Don Custodio, tânăr plin de pasiune şi de dorință, credea prea mult în miracolele comorilor dăruite de spovedania făcută la ureche şi le atribuia acestora, deşi pe nedrept, succesul Canonicului; de aceea pândea succesiunea Protoiereului cu mai multă lăcomie decât toți, cu o imprudentă pasiune. Se convinsese că doña Olvido, unica şi orgolioasa fiică a lui Páez, unul dintre cei mai bogați americani din *Colonia,* trecuse de câtva timp de la confesionalul lui Ripamilán la cel al lui don Fermín. Ceea ce era adevărată lăcomie. Dar – oh, ce scandal! – acum (don

Custodio verificase ascultând în dosul unei uşi), acum ramolitul de poet bucolic îi lăsa Canonicului cea mai ispititoare dintre podoabele sale întru penitență care era, fără nicio îndoială, demna, virtuoasa şi foarte frumoasa soție a lui don Victor Quintanar. Şi don Custodio simțea alegoricele bale ale invidiei scurgându-i-se de pe buze! După ce se întâlnise cu Vicarul în spatele altarului, se îndreptase spre cor şi văzuse, privind cu coada ochiului, în capela *celuilalt,* două doamne; *noi* fără îndoială, pentru că nu ştiau că în după-amiaza aceea don Fermín nu *venea.* Trecuse din nou, privise mai bine, ascunzându-se, şi recunoscu, în ciuda întunericului din capelă, că una dintre acele doamne era Prezidenta în persoană.

Intră la cor şi îi spuse şi lui Glocester. Arhidiaconul aspira în mod deosebit la această succesiune; credea că, datorită demnității sale, îi aparține onoarea de-a o spovedi pe doña Ana Ozores. „Episcopul nu conta; Decanul era un bătrân care nu mai făcea altceva decât să mănânce şi să tremure; la o procesiune, îl speriaseră patru bețivi şi din sperietură îşi revenise doar stomacul; digera foarte bine, dar nu raționa; nu gândea mai mult decât îi trebuia ca să vegeteze în continuare şi să ia parte la cor; nici el nu conta. Protoiereul renunța la Prezidentă; ce demnitate urma? A sa; ierarhia îl indica pe Arhidiacon. Era deci vorba de o încălcare, de o nedreptate strigătoare la cer, deşi nu se putea plânge Episcopului deoarece acesta era robul lui don Fermín.” Părere pe care don Custodio şi-o însuşise întru totul; nu avea exagerata pretenție de a-şi lua pentru el o bucățică atât de bună, dar voia cel puțin să n-o mănânce duşmanul său. Îl linguşea pe Glocester şi îl încuraja să lupte pentru cauza justă a drepturilor sale. Glocester, măgulit şi roşu ca o sfeclă, îi spuse confidentului la ureche:

— Alegerea acestei doamne o fi liberă?

Şi, îndepărtându-se puțin ca să vadă efectul maliției sale, îl privi pe don Custodio cu ochii plini de şiretenie, în timp ce obrajii vineții şi umflați ascundeau un hohot de râs gata să se

reverse pe la comisurile buzelor.

— Poate că da, răspunse don Custodio, accentuând cu cuvintele ca să se vadă c-a înțeles intenția celuilalt.

În timp ce Protoiereul profana cele patru laturi ale crucii latine, care era sacristia, cu povestirea lumească a vieții şi miracolelor Obduliei Fandiño, Glocester, surâzând, se gândea la motivele pe care le-ar putea avea Canonicul ca să-l asculte pe don Cayetano, în loc să alerge la confesional unde-l aştepta cea mai râvnită penitentă din Vetusta nobilă.

Acest Machiavelli al Consiliului canonic îşi jură să nu părăsească locul înainte de-a şti la ce să se aştepte.

Canonicul hotărâse să nu intre în capela pe care o numeau a sa. Ar fi fost o excepție să spovedească pe cineva în după-amiaza aceea, motiv ca să dea de vorbit. Or mai fi acolo doamnele? Când coborâse din turn şi trecuse prin spatele corului, le văzuse, le recunoscuse, erau Prezidenta şi Visitación. Era sigur. Cum de veniseră fără să-l anunțe? Don Cayetano trebuia să ştie. Când o doamnă dintre cele importante, cum era Prezidenta, voia să devină fiica întru spovedanie a Canonicului, îl anunța la timpul potrivit, îi stabilea o oră. Persoanele necunoscute, femeile din popor, nu îndrăzneau până într-atâta, şi puținele credincioase din această categorie care i se spovedeau veneau în grup în capela întunecoasă, ale cărei secrete le invidia don Custodio; acolo îşi aşteptau rândul penitentele anonime. Aceste umile cucernice ştiau doar care erau zilele de odihnă pentru Canonic. Azi era una dintre acestea, şi de aceea capela rămăsese pustie până când sosiseră cele două doamne. Visitación se spovedea la fiecare două sau trei luni, nu ştia exact zilele *faste* şi *nefaste,* nu ştia când *venea* Vicarul şi când nu. Prezidenta sosea pentru prima oară. „De ce nu-l anunțase? Evenimentul era destul de solemn şi cu suficient răsunet ca să merite pregătiri mai ceremonioase. Era orgoliu? Era din pricină că acea doamnă îşi închipuia că el se dădea în vânt să afle când va veni să-i facă o favoare vizitându-l?… Era umilință? Sau poate că, datorită unei tft delicatețe şi a unui

bun-gust creştin şi neobişnuit la doamnele din Vetusta, voia să se amestece cu plebea, să se spovedească incognito, să fie una dintre atâtea altele?” Această ipoteză îl măgulea mult pe Canonic. I se părea o trăsătură poetică şi sincer religioasă. „Era obosit de Obdulii şi Visitacione. Puţina minte a acestora, ca şi a altor doamne, le făcea să fie ireverenţioase, grosolane, da, grosolane, cu sfintele taine şi în general cu întreg cultul. Îşi permiteau intimităţi ce erau profanări; căpătau numaidecât o familiaritate deplasată care dădea loc la calomniile proştilor şi a celor rău intenţionaţi. El nu era un don Custodio, neştiutor întru cele lumeşti, plin de vise, nutrind ambiţii în legătură cu o anumită strălucire ecleziastică, ce se câştigă poate în confesional, ca să-l mai măgulească încă revelaţiile imprudente care nu foloseau decât ca să-i umple sufletul de plictiseală. Aştepta ceva nou, ceva plin de distincţie.” Ştia din auzite că Protoiereul o sfătuise pe Prezidentă să vină la capela Canonicului, deoarece el se retrăgea din confesional. Don Cayetano însă nu-i spusese nimic. Şi pe urmă, cum în materie de spovedanie bunii clerici sunt foarte rezervaţi, Ripamilán, care ştia să trateze serios afacerile serioase, nu-i vorbise niciodată Canonicului de ceea ce putea fi Prezidentă, judecată prin prisma tribunalului sfânt. În după-amiaza aceea De Pas aştepta să afle ceva. Glocester însă nici nu se mişca. Nu se mai vorbea de Obdulia, nici de verişoara de la Madrid, pe care o lua drept pildă în toate. Se vorbea despre timp, dar Glocester nu se clintea. Îşi luaseră rămas bun pe rând toţi domnii canonici. Rămâneau ei trei şi Palomo, *care* deschidea şi închidea sertarele cu zgomot şi murmura; blesteme, fără îndoială.

Don Cayetano îşi înfrână elocinţa, înţelese că Vicarul voia să-i spună ceva şi că Glocester îl împiedica; îşi aminti brusc că şi el voia să-i vorbească Vicarului şi, cum în astfel de cazuri nu umbla cu ocolişuri, întrerupse conversaţia spunând:

— Ah, ce memorie năzdrăvană! Don Fermín, o vorbă, cu permisiunea domnului Arhidiacon… Adică nu numai o vorbă,

trebuie să discutăm pe îndelete… despre anumite interese spirituale.

Glocester îşi muşcă buzele. Salută cu trupul lui răsucit ca un arc de pod şi ieşi din sacristie zicând, peste gulerul lui alb cu mov:

„Bătrânelul ăsta ramolit şi prost-crescut o să mi le plătească pe toate la un loc!”

Protoiereul îşi bătea joc de diplomația şi machiavelismul Arhidiaconului pe un ton răstit, cu vorbe spuse pe şleau.

„Dacă toți ar fi ca mine, Glocester n-ar mai şti ce să facă cu abilitatea şi prefăcătoria lui. Vai de vulpi dacă găinile n-ar fi găini!”

Glocester ieşea întotdeauna pe uşa claustrului, care dădea spre capătul de nord al transeptului; pe acolo ajungea mai repede acasă, dar de astă dată vru să iasă pe poarta turnului, deoarece astfel trecea pe lângă capela Canonicului. Privi; nu era nimeni. Atunci se opri, privi din nou, stăruitor, şi făcu un pas înăuntrul capelei; nu era nimeni; era sigur. „Aşadar, acele doamne plecaseră fără să se spovedească; aşadar, Canonicul îşi permitea luxul să-i aducă o jignire chiar şi Prezidentei!” Arhidiaconul văzu nenumărate intrigi ce se puteau țese pe necuviința aceasta a Vicarului. Luă apă binecuvântată dintr-un vas mare de marmură neagră şi, în timp ce se închina aplecându-se în fața altarului din spatele corului, îşi spunea:

— Asta va fi călcâiul lui Ahile. Această jignire te va costa scump. Am s-o exploatez.

Şi ieşi din catedrală făcându-şi calcule pe degete, luându-le drept cabale, capcane, spionaj, intrigi, ba chiar şi trape secrete şi scări subterane.

Protoiereul rămăsese cu gura căscată auzindu-l pe De Pas că Prezidenta era în catedrală, după cum i se spusese, şi că el nu alergase s-o salute şi s-o spovedească, dacă venise pentru asta, cum era de presupus.

— Ce-o să gândească, oare, acest înger de bunătate? striga don Cayetano speriat cu adevărat.

— Ia vezi, Rogríguez (Palomo), aleargă la capela domnului

Canonic şi dacă se află acolo o doamnă…

Era inutil. În acel moment apăru Celedonio, țârcovnicul, care intră în vorbă spunând*;*

— Nu, domnule, au plecat. Erau doña Visita şi doamna Prezidentă. Au plecat. Am vorbit eu cu ele. Le-am spus că astăzi domnul Canonic nu vine; şi doña Visita, care voia să plece mai dinainte, a luat-o de braț pe doña Ana şi-a ieşit cu ea.

— Şi ce spuneau? întrebă don Cayetano.

— Doña Ana tăcea. Doña Visita era stânjenită pentru că doamna Prezidentă voise să vină fără să trimită vorbă dinainte. Cred că s-au dus la plimbare, doña Visita a spus nu ştiu ce de Espolón.

— La Espolón! strigă Ripamilán, apucând cu o mână brațul Canonicului şi cu cealaltă pălăria. La Espolón!

— Dar, don Cayetano!

— E o chestiune de onoare pentru mine; într-un anumit fel, eu sunt vinovat pentru această jignire.

— Dar n-a fost o jignire, repeta Vicarul, lăsându-se dus, cu figura înfrumusețată de un soi de veselă lumină spirituală, care-l inunda.

— Ba da, domnule; şi oricum, jignire sau nu, vreau să-i dau o explicație iubitei mele prietene… La Espolón! O să vorbim pe drum; vreau s-o cunoşti bine pe această femeie, din punct de vedere psihologic, cum spun pedanții de azi; e o femeie deosebită, un înger de bunătate, cum ți-am spus; un înger nu merită un refuz.

— Dar n-a fost un refuz… Am să-ți explic… Eu nu ştiam…

Vorbeau încet deoarece, îndreptându-se spre poartă, treceau prin nava sudică a catedralei. Ultima capelă din partea aceasta era cea a Sfintei Clementina. Era mare, construită cu câteva secole după celelalte capele, în al XVIII-lea. În mijloc se aflau patru altare; pereții îi erau împodobiți cu o mulțime de frunzulițe, arabescuri şi alte decorații ale stilului decadent căruia îi aparținea.

Canonicul şi Protoiereul auziră glasuri înăuntrul capelei.

De Pas nu le dădu atenție, dar Ripamilán se opri adulmecând, şi-şi întinse gâtul pentru a asculta.

— Aşa să-îmi ajute Dumnezeu dacă nu sunt ei, spuse uluit.

— Cine?

— Ei; văduvioara şi don Saturno; recunosc țârâitul acestui greiere dezacordat.

Şi Protoiereul, care cu puțin înainte vădea atâta grabă ca să iasă din templu, se încăpățână să intre în capela Sfintei Clementina. Canonicul îl urmă, ascunzându-şi astfel dorința de-a ajunge cât mai repede pe Espolón.

Erau *ei,* într-adevăr.

În mijlocul capelei, don Saturnino, transpirând din abundență, cu haina plină de pânze de păianjen şi pete de var, cu fața îmbujorată şi urechile roşii, vorbea auditoriului său cu un braț întins spre boltă. Era indignat, după cum se părea, şi împărtăşea indignarea sa, cu sau fără voie, şi soților Infanzón.

— Domnilor, exclama, vedeți şi dumneavoastră: această capelă este ruşinea, groaznica ruşine, mâzgălitura aş spune mai degrabă, a acestei bijuterii gotice. Ați văzut panteonul, cu o severă arhitectură romanică, sublimă în goliciunea ei; ați văzut claustrul, ogive pure; ați străbătut galeriile bolții, de un gotic sobru şi deloc afectat; ați vizitat cripta numită Capela Sfântă cu relicve, şi ați putut vedea o copie fidelă a bisericilor creştine primitive; în cor ați admirat perfecțiuni de sculptură, dacă nu de un Berruguete[33], de un Palma Artela, obscur, dar sublim maestru; în retablul din capela principală, ați admirat şi apreciat din plin elanurile geniale, da, geniale pot spune, ale dălții unui Grijalte; şi rezumând, în toată sfânta bazilică v-ați putut întări convingerea că acest templu este o operă a artei severe, pure, simple, delicate… Dar *aic*i, domnilor, trebuie s-o mărturisim, belşugul de prost-gust, exagerarea, excesul şi-au dat întâlnire pentru a şlefui aceste pietre unde afectarea merge mână în, mână cu extravaganța, stilul încărcat cu diformitățile. Această Sfântă Clementina, vorbesc de capela sa, este o dezonoare a artei, ruşinea catedralei din

Vetusta.

Tăcu pentru o clipă ca să-şi şteargă sudoarea de pe frunte şi de pe ceafă cu batista parfumată a Obduliei, pentru că a sa se udase de mult timp de elocvența-i lichidă. Soții Infanzón transpirau şi ei. Bărbatul avea capul calendar. Ascultase o oră şi jumătate un curs peripatetic – în picioare şi umblând tot timpul – de arheologie şi arhitectură şi un alt curs de istorie pragmatică. Nefericitul îi şi confunda pe califii din Córdoba cu coloanele Moscheii, şi nu mai ştia care datau de peste opt sute de ani, coloanele sau califii; ordinul doric, ionic şi corintic se amestecau cu Alfonşii de Castilia, şi începuse să se şi îndoiască dacă fondarea Vetustei se datora unui călugăr desculț sau arcului rotund; rezumând, cum spunea savantul, simțea nişte grețuri de neînvins şi de-abia îl mai auzea pe arheolog, preocupat mai mult de eforturile făcute ca să-şi stăpânească impulsurile stomacului, a cărui revărsare ar fi fost o ireverență.

„Dacă am fi pe un vapor n-ar fi atât de nepotrivit, se gândea, dar într-o catedrală!”

Domnul Infanzón simțea sudori reci, ca în largul mării, şi, ori de câte ori auzea vorbindu-se de nava nordică, de cea sudică, sau de nava principală, se credea în fața unei timone şi i se părea că don Saturno duhneşte a catran. Dar bietul provincial continua să spună da la toate.

„Era de acord, asta era o profanare. Cât de greoaie erau acele baldachine, şi acele nişe. Sigur că erau greoaie! Se temea c-o să-i cadă în cap; pentru că se clătinau, fără îndoială. Dar bun e Dumnezeu, adăuga în sinea lui, dacă stilul plateresc e încărcat şi greoi, unde s-ar putea găsi ceva mai plateresc decât acest don Saturnino?”

Îi trecu prin minte că acesta îşi bate joc de ei pentru că erau dintr-un sat de pescari. Dar nu; fața aceea a lui nu putea să mintă; spunea lucruri adevărate; era adevărată povestea cu regele Veremundo şi cu emigrarea motivului conic persan spre coloanele arabe. Numai că, ce-l interesau toate astea pe el, care era un simplu spectator!

Demna soție a lui Infanzón era şi ea obosită, plictisită, cu tălpile bătătorite, dar nu zăpăcită. Trecuse mai bine de un ceas de când nu mai auzea tot ce spunea şarlatanul acela, libertinul acela neobrăzat. Oh, dacă n-ar fi bărbatu-său, care considera că totul e necuviință şi lipsă de educație! Dacă nu s-ar afla în casa Domnului!… Era scandalizată, furioasă. Frumos rol i se mai dăduse ei şi prostănacului de bărbatu-său! Îi făcuse semne, dar în zadar. El îşi închipuia că vrea să se refere la arhitectură şi se făcea că nu observă. Şi doña Obdulita? Nu, ea părea neîntrecută în asemenea treburi. Nu scăpaseră niciun prilej. Desigur! Şi în felul ăsta îi duseseră şi îi purtaseră prin poduri şi pivnițe, morți de oboseală. Cum dădeau de întuneric… bineînțeles… se prindeau de mână… Ea îi văzuse o dată şi bănuise restul. Şi el o călca pe picior… şi erau tot timpul împreună; de cum treceau printr-un loc mai strâmt voiau să treacă în acelaşi timp… şi treceau. Ce desfrâu! Dar de unde ajunsese bărbatu-său prieten cu cucoana aceea? Nobila provincială încerca până şi gelozia. Nu scotea nicio vorbă; şi dacă Obdulia şi Bermúdez ar fi fost mai puțin preocupați de Renaştere ar fi observat încruntarea şi acreala doamnei din provincie, atât de amabilă şi politicoasă înainte. Don Saturno îşi reluă discursul. Trebuia să-şi susțină afirmațiile prin exemple de netăgăduit.

— Vedeți sau nu vedeți, continua, sare-n ochi, în ochii sufletului vreau să spun, oricărei persoane cu gust. Blestemat fie foarte demnul episcop, cu tot respectul cuvenit, blestemat fie prea strălucitul episcop don García Madrejón care-a acceptat această îngrămădeală confuză de decorații şi arabescuri, chintesență a barocului, a risipei fără rost şi a falsității. Picturi, medalioane, nişe (şi le arăta cu degetul), capiteluri, frontoane frânte, ghirlande suspendate, frunze, arabescuri ce mişunați printre decorațiile uşilor, ferestrelor, ferestruicilor şi arcadelor; în numele artei, a sfintei idei de sobrietate şi a nu mai puțin nemuritoarei şi imaculatei armonii, vă condamn să fiți blestemate de istorie.

— Ascultați-mă puțin, îndrăzni soția lui Infanzón, fără să-şi

privească soțul; puteți spune ce-o-ți vrea, mie capela asta mi se pare foarte drăguță; în schimb, mi se pare foarte urât să profanezi templul… hulindu-l în felul ăsta pe Dumnezeu şi pe sfinții săi!

Gata! Obosise; voia să se lupte cu libertinul şi alegea, cu o vădită pudoare, terenul neutru al artei, pur şi dezinteresat. În plus, îi plăcea cu adevărat capela şi nu mai avea chef să fie politicoasă.

Provincialul crezu că nevastă-sa înnebunise. „I-o fi greață ca şi lui.” Vru să vorbească, dar nu reuşi imediat. Obdulia dădu drumul unui hohot de râs, pe care-l auzi de afară don Cayetano. Don Saturno, perplex şi bănuind ceva în legătură cu motivul acelei nesperate opoziții, se mărgini să se încline în stilul Canonicului şi să-şi strâmbe gura şi sprâncenele într-un fel născocit de el însuşi în fața oglinzii. Ceea ce voia să spună că un Bermúdez nu se certa cu doamnele. Răspunse doar:

— Doamnă… eu nu profanez nimic… Arta…

— Ba da, profanați!

— Femeie, Carolina!

— O, lăsați-o, domnule Infanzón; eu respect toate părerile.

Şi, temându-se că provinciala o să iasă învingătoare în povestea cu profanatul şi neprofanatul, se grăbi să adauge:

— În rest, veți înțelege, prietene, că eu urmez canoanele frumuseții clasice condamnând energic gustul baroc… Asta este stil plateresc…

— Churrigueresc![34] exclamă Infanzón, vrând astfel să compenseze protestul prostesc al soției sale. Churrigueresc! repetă; îți face greață! şi se văzu limpede că aşa era. Churrigueresc! reuşi să spună încă o dată.

— Rococo! conchise Obdulia.

În momentul acela, Protoiereul se înclina s-o salute de parcă ar fi vrut să-i sărute ghetele de culoarea bronzului.

Ieşiră în stradă cu toții.

Don Saturno se grăbi să plece. Obrajii îi ardeau ca para focului. Era în haină şi îi era foarte frig. Vântul cald i se părea

un adevărat crivăț.

— Mi-e teamă de-o pneumonie! spuse în timp ce dispărea încheindu-şi nasturii de la haină până jos.

Simțea nevoia să savureze în singurătate emoțiile acelei după-amieze.

„Iubea şi credea că este iubit.”

Trei

În după-amiaza aceea Prezidenta stătu de vorbă cu Canonicul în timpul plimbării. Întâlnirea o pusese la cale Protoiereul care, datorită prieteniei sale cu Prezidenta, facilită întrevederea.

Frumoasa doamnă şi Vicarul îşi vorbiseră de puţine ori, şi niciodată conversaţia nu depăşise banalităţile la care te obligă convenienţele sociale.

Doña Ana Ozores nu făcea parte din nicio confrerie. Plătea o cotă lunară la Şcoala de duminică, dar nu asista la lecţii şi la conferinţe; trăia departe de cercul în care domnea Vicarul. Acesta frecventa puţin persoanele care nu puteau sau nu voiau să-l ajute în acţiunile lui de propagandă. Când señor don Victor Quintanar era Prezident în Vetusta, Canonicul îl vizita în toate ocaziile solemne, când obiceiurile locului cereau acest act de politeţe; domnul Quintanar, cel mai desăvârşit cavaler din oraş, după Bermúdez, întorcea vizitele cu exactitudinea pe care o folosea în asemenea împrejurări. Atenţiile Canonicului se răriră, fără să se ştie de ce, când don Victor se pensionă, şi în cele din urmă vizitele încetară. Don Victor şi don Fermín îşi vorbeau din când în când pe stradă, pe Espolón şi se salutau întotdeauna cu cea mai mare amabilitate. Se stimau reciproc. Calomniile cu care clevetitorii îl urmăreau pe De Pas întâlneau în don Victor un fel de izolator; datorită lui nu se propagau, ba chiar îşi lua sarcina să contracareze dăunătoarea lor influenţă. Doña Ana nu vorbise niciodată între patru ochi cu Canonicul, iar după ce încetaseră vizitele abia dacă mai reuşise să-l vadă de aproape. Cel puţin ea nu-şi amintea. Don Cayetano, care ştia asta, făcu

un simulacru de prezentare diplomatică pe tonul său puțin ironic, la care nu renunța niciodată. El, Prezidenta şi Canonicul, îşi vorbiră puțin; conversația fusese dusă de Ripamilán şi de Visitación, care o însoțea pe soția lui Quintanar. Doña Ana se întoarse repede acasă. În seara aceea se retrase devreme.

Din scurta conversație de după-amiază nu-şi amintea decât asta: că a doua zi, după cor, Canonicul o va aştepta în capela sa. Îi sugerase, deşi în mod indirect, că era bine, de vreme ce-şi schimba duhovnicul, să facă o spovedanie generală.

Îi vorbise foarte afabil, cu o voce dulceagă, dar puțin, cu un anumit ton rece şi distrat, pe cât se părea. Nu-i văzuse ochii. Nu-i văzuse decât pleoapele, grele de carne albă. Pe sub gene se ivea o scânteiere deosebită.

În genunchi, lângă pat, Prezidenta se rugă câteva minute.

După aceea, se aşeză într-un balansoar de lângă oglindă, în budoar, departe de pat, ca să nu cadă în ispita de-a se culca, şi un sfert de oră citi o carte religioasă în care era vorba de taina penitenței în întrebări şi răspunsuri. Nu întorcea pagina. Renunță să citească. Privirea i se fixase asupra unor cuvinte care spuneau: *dacă ai mâncat carne…*

În minte, ca o maşină, repeta aceste cuvinte care îşi pierduseră pentru ea orice sens; le repeta de parcă ar fi fost într-o limbă necunoscută.

Apoi, gândul țâşnindu-i din cine ştie ce negre adâncuri, deveni atentă la ceea ce citea. Lăsă cartea pe toaletă şi îşi încrucişă mâinile pe genunchi. Părul ei des, de un castaniu nu prea închis, îi cădea în valuri pe spate şi ajungea până la perna balansoarului; în față îi acoperea sânii; între degetele încrucişate i se încurcaseră câteva fire. O trecu un fior şi se surprinse cu dinții strânşi, până simți o durere surdă. Îşi trecu o mână pe frunte, îşi luă pulsul, apoi îşi duse degetele ambelor mâini în fața ochilor. Acesta era felul ei de a verifica dacă îşi pierdea sau nu vederea. Se linişti. Nu era nimic. Cel mai bine ar fi să nu se mai gândească la asta.

„Spovedanie generală!” Da, asta dăduse de înțeles preotul.

Cartea aceea nu-i slujea la mare lucru. Era mai bine să se culce. Examenul de conştiinţă a păcatelor din ultima perioadă şi-l făcuse încă din ajun. Examenul pentru spovedania aceea generală putea să-l facă şi culcată. Intră în dormitor. Era mare, cu tavanul înalt, decorat în stuc; despărţit de budoar prin nişte coloane cu draperii elegante din satin purpuriu. Prezidentă dormea într-un foarte banal pat conjugal, aurit, cu baldachin alb. Pe covor, la picioarele patului, era o blană de tigru autentică. În afara unui crucifix de fildeş atârnat deasupra capului nu existau alte imagini sfinte; aplecându-se deasupra patului, părea că priveşte prin tulul baldachinului alb.

Obdulia, datorită indiscreţiei, reuşise, de câteva ori, să intre aici.

„Ce femeie şi Anita asta!

Era curată, nu se putea nega, curată ca o hermină; asta în fond era un merit... Şi motiv de zeflemea pentru multe doamne vetustene."

Obdulia adăuga însă:

„În afară de curăţenie şi de ordine nimic care să vădească femeia elegantă. Blana de tigru, o avea vreun *cachet*[35]? Ţţţ... cine ştie! Mi se pare un capriciu scump şi extravagant şi la urma urmei puţin feminin. Patul e o oroare! Foarte bun pentru primăreasa din Palomares. Un pat conjugal! Şi ce pat! De-o grosolănie! şi în rest? Nimic. Acolo nu există sex. În afară de ordine, pare o cameră de student. Niciun obiect de artă. Niciun *bibelot* prost; nimic din ceea ce cere *confortul* şi bunul-gust. Dormitorul este femeia, aşa cum stilul este bărbatul. Spune-mi cum dormi şi am să-ţi spun cine eşti. Şi cucernicia! Acolo cuvioşenia e reprezentată de un Crist vulgar, atârnat într-un mod contrar *convenienţelor*"

Păcat, conchidea Obdulia, fără să simtă vreun regret că un giuvaer atât de preţios e păstrat într-o cutiuţă atât de mizerabilă.

„Ah! Trebuia să mărturisească că aşternutul de pat era demn de o prinţesă. Ce cearşafuri! Ce perne imense! Ea îşi

trecuse mâna peste toate astea. Ce moliciune! Satinul acelui trupuşor încântător nu simţea nimic neplăcut frecându-se de cearşafurile alea.”

Obdulia admira sincer formele şi tenul Anei, şi acolo, în adâncul inimii, o invidia pentru blana de tigru. În Vetusta nu existau tigri; văduva nu le putea cere amanţilor ei această dovadă de dragoste. Ea avea la picioarele patului o vânătoare de lei, imprimată însă pe un covor mizerabil.

Ana trase cu multă grijă draperiile purpurii, ca şi cum cineva ar fi putut s-o vadă din budoar. Lăsă să-i cadă cu neglijenţă halatul albastru cu dantelă crem şi apăru toată, albă, aşa cum şi-o închipuia don Saturno cu puţin înainte de-a adormi, dar mult mai frumoasa decât şi-o putea reprezenta Bermúdez. După ce îşi lepădă toate obiectele care n-o însoţeau în pat, rămase pe blana de tigru, afundându-şi picioarele goale, mici şi cărnoase, în petele cenuşii şi dese. Un braţ gol şi-l sprijinea pe capul puţin aplecat, iar celălalt îi atârna de-a lungul corpului, urmând curba graţioasă a şoldului robust. Părea un impudic model ce rămăsese într-o postură academică impusă de artist. Niciodată Protoiereul, nici vreun alt duhovnic, nu-i interzisese Prezidentei voluptatea aceasta de a-şi întinde membrele amorţite şi de a simţi atingerea aerului proaspăt pe tot corpul, la ceasul culcării. Niciodată nu crezuse că această uitare de sine ar fi un subiect de spovedanie.

Îşi făcu patul. Fără să-şi mişte picioarele, se lăsă să cadă pe burtă cu braţele întinse pe acea albeaţă moale, îşi sprijinea obrazul pe cearşaf şi ţinea ochii foarte deschişi. O încânta senzaţia aceea plăcută care-o străbătea de la talie până la sâni.

„Spovedanie generală!” se gândea. Asta înseamnă istoria întregii vieţi. O lacrimă i se ivi în ochii de-o nuanţă albastru-verzuie şi alunecă până udă cearşaful.

Îşi aminti că nu-şi cunoscuse mama. Poate din pricina acestei nenorociri se năşteau păcatele ei cele mai mari.

„Nici mamă, nici copii.”

Obiceiul de-a mângâia cearşaful cu obrazul îl păstrase din copilărie. O femeie uscăţivă, subţire, rece şi ceremonioasă o obliga să se culce în fiecare seară înainte de a-i fi somn. Stingea lumina şi pleca. Anita plângea pe pernă şi apoi sărea din pat. Nu îndrăznea să umble prin întuneric şi, lipită de pat, continua să plângă, întinsă aşa, pe burtă, ca acum, mângâind cu obrazul cearşaful care, ca şi acum, se uda de lacrimi. Blândeţea aceea a saltelelor era tot simţământul *matern* pe care putea conta; nu exista altă gingăşie pentru sărmana fetiţă. Pe atunci probabil că avea, după cum îşi amintea vag, patru ani. Trecuseră douăzeci şi trei, dar durerea aceea o mai înduioşa încă. Pe urmă, aproape întotdeauna, avusese mari necazuri în viaţă, dar mintea ei le dispreţuia; o mulţime de proşti se uniseră împotriva ei; nu-i plăcea să-şi amintească de toate lucrurile astea. Suferinţele ei de copil însă, nedreptatea de a fi culcată fără să-i fie somn, fără poveşti, fără mângâieri, fără lumină, o mai răzvrătea încă şi i se făcea o dulce milă de ea însăşi. Aşa cum cel care, înainte de-a se odihni în pat atât cât are nevoie e obligat să se scoale, încearcă o senzaţie stranie ce ar putea să se numească nostalgia după moliciunea şi căldura somnului, tot astfel, printr-o senzaţie asemănătoare, Ana simţise întreaga sa viaţă nostalgia sânului matern. Niciodată capul ei de fetiţă nu fusese strâns la un piept moale şi cald: şi ea, fetiţa, căuta ceva asemănător peste tot. Îşi amintea vag de un câine negru, lăţos, nobil şi frumos; trebuie să fi fost un Terranova. Ce s-o fi ales de el? Câinele se întindea pe jos, cu capul între labe, iar ea se aşeza alături şi îşi sprijinea obrazul de spinarea lui creaţă, ascunzându-şi toată faţa în laţele moi şi calde. Pe câmp se arunca pe spate sau pe burtă pe grămezile de fin. Cum n-o alinta nimeni când adormea plângând, sfârşea prin a-şi căuta mângâierea în ea însăşi, povestindu-şi istorioare pline de lumină şi căldură. Se făcea că avea o mamă care îi dădea tot ce dorea, care o strângea la piept şi care-o adormea cântându-i la ureche:

Sâmbătă, sâmbătă, oacheşa mea,

În închisoare-a intrat o turturea,
Şi i-au pus lanțuri, oacheşa mea…

Sau:

O păsărică cu pene colorate
Sta la umbra unui lămâi verde…

Cântecele acestea le auzise într-o piață mare, de la femeile din popor care-şi giugiuleau copilaşii…

Şi aşa adormea şi ea, închipuindu-şi că perna era pieptul mamei mult visate şi că, într-adevăr, auzea acele cântece care răsunau în mintea ei. Încetul cu încetul se obişnuise să nu aibă plăceri mai pure şi mai duioase decât cele ale propriei sale imaginații.

Gândindu-se la fetița care fusese, Prezidentă o admira şi i se părea că viața i se frânsese în două: una era a acelui îngeraş ce i se năzărea c-a murit. Fetița care sărea din pat pe întuneric era mai energică decât această Anita de acum, avea o forță interioară uimitoare de a rezista, fără să se umilească, la exigențele şi nedreptățile acelor persoane reci, seci şi capricioase care o creşteau…

„Ce mai manieră de a-ți face examenul de conştiință!” se gândi doña Ana puțin ruşinată.

Ieşi desculță din dormitor, luă cartea de rugăciuni care era pe toaletă şi alergă în pat. Se culcă, îşi apropie lumina şi începu să citească; capul îi era scufundat între perne. *Dacă ai mâncat carne,* văzură din nou ochii ei încărcați de somn; dar trecu mai departe. Una, două, trei pagini… citea fără să ştie ce. În sfârşit, se opri la un rând care spunea:

„Meleagurile pe unde-a călcat…”

Rând pe care-l înțelese. În timp ce întorcea pagină după pagină se gândea, fără să ştie cum, la don Alvaro Mesia, preşedinte al Casinoului din Vetusta şi şef al partidului liberal dinastic; dar când citi: „Meleagurile pe unde-a călcat”, gândurile i se întoarseră brusc la vremurile îndepărtate. Când

era fetiță – începuse însă să se spovedească – de câte ori întâlnea expresia „revedeți în minte locurile pe care le-ați străbătut”, își amintea fără să vrea de barca din Trébol, de păcatul pe care-l comisese, fără să știe, în noaptea petrecută în barcă cu acel Germán, prietenul ei… Ticăloșii! Prezidentei îi era rușine și o cuprindea mânia amintindu-și de acea calomnie. Lăsă cartea pe noptieră – altă mobilă vulgară care irita gustul Obduliei – stinse lumina… și se trezi în barca din Trébol, la miezul nopții, alături de Germán, un băiat blond de doisprezece ani, cu doi ani mai mult decât ea. El o acoperea grijuliu cu un sac de pânză pe care îl găsiseră pe fundul bărcii. Ea îl rugase să intre și el sub sac; și ca sub o plapumă, stăteau amândoi întinși pe fundul bărcii, ai cărei pereți negri îi împiedicau să vadă câmpia; vedeau doar acolo sus câțiva nori ce alergau prin fața lunii.

— Ți-e frig? întreba Germán.

Și Ana răspundea, cu ochii foarte deschiși, pironiți pe luna ce alerga în spatele norilor:

— Nu!

— Ți-e frică?

— Ei!

— Suntem soț și soție, spunea el.

— Eu sunt o mamă!

Și auzea sub cap un zgomot dulce, care-o legăna, ca și cum ar fi vrut s-o adoarmă; era susurul apei.

Își spuseseră multe povești. El îi povestise și viața lui. Avea tată și mamă în Colondres.

— Cum e o mamă?

Germán îi explica așa cum putea.

— Te sărută mult mamele?

— Da.

— Și cântă?

— Da, am o surioară căreia-i cântă. Eu sunt mare acum.

— Și eu sunt o mamă!…

După aceea urma povestea ei. Locuia în Loreto, un sat, ceva mai departe de gurile râului din partea aceea, dar cu

ieşire la mare prin partea de sus, pe coastă. Trăia cu o doamnă care se numea guvernantă sau doña Camila. N-o iubea. Doamna aceea guvernantă avea servitori şi servitoare şi un domn care venea seara şi o săruta, dar doña Camila îl plesnea şi-i spunea:

„Nu în fața ei că-i foarte rea!"

Îi spuneau că avea un tată care-o iubea mult şi că el era cel care îi trimitea rochiile, banii şi toate celelalte. El însă nu putea veni pentru că se războia cu maurii. O pedepseau deseori, dar n-o băteau; o țineau închisă, nu-i dădeau de mâncare, şi cea mai rea pedeapsă era s-o culce devreme. Fugea pe poarta de la grădină şi alerga plângând până la mare; voia să se urce într-o barcă şi să călătorească până spre pământurile maurilor şi să-şi caute tatăl. Câte-un marinar o găsea plângând şi o mângâia. Ea îi propunea să facă împreună călătoria, marinarul râdea, îi spunea că da, o lua în brațe, dar, viclean, o ducea acasă la guvernantă şi iarăşi o închideau. Într-o după-amiază fugise pe alt drum, dar nu mai găsise marea. Trecuse pe lângă o moară; când să treacă podețul de peste canal, făcut dintr-un trunchi găunos de castan, îi tăiase drumul un câine; Ana se aşezase pe trunchi, fiindcă-i făcea rău să vadă apa albă care lătra, sub pod, la fel cu câinele din fața ei. Câinele trecuse peste Anita; n-a muşcat-o. Atunci ea, de pe celălalt mal, l-a strigat:

— Cuțu, uite, ia asta.

Era gustarea pe care o avea într-un buzunar; puțină pâine cu unt muiată în lacrimi.

Aproape întotdeauna îşi mânca gustarea sărată de lacrimi. Când era singură plângea de supărare; în fața guvernantei, a servitorilor şi a bărbatului plângea însă de furie. După moară dăduse peste o pădure pe care o străbătuse alergând şi cântând, cu toate că avea încă ochii plini de lacrimi; dar cânta de frică. Când ieşi din pădure văzu o câmpie cu iarbă foarte înaltă şi foarte verde…

— Şi acolo eram eu, nu-i aşa? strigă Germán.

— Da.

— Şi te-am întrebat dacă nu vrei să te urci în barca din Trébol, pentru că barcagiul fusese servitorul meu şi cu eram din Colondres, de cealaltă parte a gurii râului.

— Adevărat.

Prezidentă îşi amintea toate astea de parcă le-ar fi citit, inclusiv dialogul; credea însă că, de fapt, ceea ce-şi amintea nu erau înseşi cuvintele, ci o amintire ulterioară în care fetița dăduse viață şi formă de roman întâmplărilor din noaptea aceea.

Pe urmă adormiseră. Era dimineață când îi trezi un glas ce striga de pe malul dinspre Colondres. Era barcagiul care-şi văzuse barca pe o insuliță scoasă la iveală de ape în mijlocul râului, când venea refluxul. Barcagiul îi certă rău de tot. Unul dintre fii barcagiului o duse la Loreto; pe drum însă îi găsi un servitor al guvernantei. O căutau peste tot. Crezuseră că se înecase în mare. Doña Camila era în pat, bolnavă de spaimă. Bărbatul care o săruta pe guvernantă o apucă pe Anita de o mână şi o strânse până la sânge. Ea însă nu plânse.

O întrebară unde îşi petrecuse noaptea şi nu vru să răspundă de teamă să nu-l pedepsească pe Germán, dacă vor afla. O închiseră, nu-i dădură să mănânce în ziua aceea, dar ea nu spuse nimic. A doua zi, guvernanta porunci să fie chemat barcagiul din Trébol. După spusele acelui om, copiii se înțeleseseră să petreacă împreuna o noapte în barcă. Cine ar fi spus? În cele din urmă Ana mărturisi că dormiseră împreună, dar că n-o făcuse dinadins. Intenția lor era să fie stăpânii bărcii pentru o noapte, chiar dacă o să fie certați acasă, să treacă de la un mal la altul singuri, trăgând de frânghie, apoi el să se întoarcă la Colondres şi ea la Loreto. Apa de la gura râului se retrăsese însă, barca se ciocnise pe la jumătatea drumului de nişte pietre, şi cu toate eforturile făcute nu reuşiseră s-o clintească din loc. Se culcaseră şi adormiseră. Dacă ar fi putut să rupă frânghia care ținea barca, ar fi plecat spre pământurile maurilor pentru că Germán ştia drumul pe mare; ea şi-ar fi căutat tatăl, iar el ar fi ucis o mulțime de mauri; dar frânghia era foarte tare. N-o

putuseră rupe însă şi se culcaseră, ca să-şi povestească istorioare şi să doarmă.

La fel îi spusese şi Germán barcagiului, dar nu-i crezură nimeni.

Ce scandal! Doña Camila o apucă pe Anita de gât şi cât pe-aci s-o sugrume. Apoi rosti un proverb neruşinat, insultând-o pe maică-sa şi pe ea, după cum înțelese mult mai târziu, căci atunci nu pricepuse nimic.

Doña Camila îl învinovățea pe bărbatul care-o săruta de ştrengăriile fetiței.

— Tu i-ai deschis ochii, cu imprudențele tale.

Anita nu înțelegea, iar bărbatul o privea cu flăcări în ochi şi surâdea; şi de îndată ce ieşi guvernanta din cameră îi ceru să-l sărute, dar ea nu-l sărută niciodată.

Veni un preot şi se încuie cu Ana în dormitorul fetiței şi o întrebă nişte lucruri despre care nici nu ştia ce înseamnă. Mai târziu, gândindu-se mult, sfârşi prin a înțelege câte ceva. Vrură s-o convingă că făptuise un mare păcat. O duseră la biserica din sat şi o puseră să se spovedească. Nu ştiu să-i răspundă preotului, şi acesta îi declară guvernantei că nu putea face nimic deoarece, din ignoranță sau din răutate, fetița îşi ascundea micile păcate. Copiii de pe stradă o priveau la fel ca bărbatul care o săruta pe doña Camila: o apucau de braț şi voiau s-o ducă cine ştie unde. Nu mai ieşi fără guvernantă. Pe Germán nu l-a mai văzut.

— I-am scris tatălui tău şi i-am spus cine eşti. De îndată ce-o să împlineşti unsprezece ani o să pleci la un colegiu deosebit de sever.

Amenințarea doñei Camila rămase doar o amenințare, dar Anei nu-i părea rău să plece din Loreto şi să se ducă în altă parte.

De atunci o tratară ca pe un animal precoce.

Fără să înțeleagă bine ceea ce auzea, pricepuse că puneau pe socoteala vinovăției mamei sale păcatele pe care i le atribuiau ei…

Ajungând la acest punct al amintirilor, Prezidenta simți că

se sufocă şi că-i ard obrajii. Aprinse lumina, dădu la o parte plapuma grea, şi formele ei de Venus puțin flamandă se iviră exagerate sub țesătura foarte fină de lână colorată ce-i înfăşură trupul. Plapuma rămase adunată la picioare.

Amintirile acelea din copilărie fugiră, dar mânia pe care i-o treziseră, deşi atât de îndepărtată, nu i se risipi odată cu ele.

„Ce viață stupidă!” se gândi Ana, trecând la reflecții de alt gen.

Proasta ei dispoziție creştea, dându-şi seama că trece printr-un sfert de oră de răzvrătire. Credea că trăieşte sacrificându-se îndatoririlor pe care şi le impusese; îndatoriri pe care uneori şi le reprezenta ca pe-o misiune poetică ce explica sensul vieții. Atunci se gândea:

„Monotonia, platitudinea acestei existențe e aparentă; zilele mele sunt pline de lucruri mărețe; sacrificiul, lupta aceasta e mai mare decât orice aventură a lumii.”

Alteori, ca acum, îşi muşca frâul pasiunii subjugate; egoismul protesta, îi spunea că-i nebună, romantică „proastă, apoi Ana rostea:

— Ce viață stupidă!

Această conştiință a răzvrătirii o ducea la disperare; voia s-o domolească şi se enerva. Simțea spini în suflet. În asemenea ceasuri nu iubea pe nimeni, nu-i era milă de nimeni. În clipa aceea dorea să audă muzică; nu puteau exista sunete mai potrivite. Şi, fără să ştie cum, fără să vrea, îi apăru în față Teatrul Real din Madrid şi-l văzu nici mai mult nici mai puțin decât pe don Alvaro Mesía, preşedintele Cazinoului, înfăşurat într-o mantie lungă de culoare stacojie, cântând sub ferestrele Rosinei:

Ecco riderile il ciel…{36}

Prezidenta respira puternic, des; nările îi palpitau dilatându-se, ochii cu fulgere de febră şi-i țintuia în perete, privind umbra sinuoasă a corpului ei înfăşurat în fina țesătură colorată.

Vru să se gândească la toate lucrurile acelea, la Lindero, la Bărbier, ca să-şi îmblânzească asprimea spiritului care o chinuia.

— Dac-aş avea un copil!… Acum… Aici… Să-l sărut, să-i cânt…

Vaga imagine a copilaşului se risipi, şi din nou i se înfățişă zveltul don Alvaro, acum într-un pardesiu alb, pe talie, salutând-o aşa cum saluta regele Amadeo.

Când saluta, Mesia îşi lăsa în jos ochii, plini de iubire, în fața ochilor ei, poruncitori, trufaşi.

Simți cum îi slăbeşte spiritul. Uscăciunea şi încordarea care o torturau se transformară în tristețe şi dezolare…

Nu mai era rea, acum simțea aşa cum voia ea să simtă; şi ideea sacrificiului său i se înfățişă din nou; măreață însă acum, sublimă, ca un şuvoi de duioşie capabil să înece lumea. Chipul lui don Alvaro se pierdu şi el ca o imagine ce se risipeşte; nu i se mai vedea decât pardesiul alb, şi în spate, ca într-o lumină ce se filtrează, prindeau formă un halat scoțian în carouri, o bonetă verde de catifea şi aur cu ciucure, o mustață şi un barbişon alb, nişte sprâncene cenuşii şi foarte stufoase… şi în cele din urmă, pe un fond negru străluci întreagă, respectabila şi familiara figură a lui don Victor Quintanar, cu un nimb de lumină în jur. El era subiectul sacrificiului, cum ar spune don Cayetano. Ana Ozores puse o castă sărutare pe fruntea cavalerului.

Şi simți o dorință aprigă de a-l vedea, de a-l săruta cu adevărat, întocmai ca pe imaginea ce se risipise.

Trecea prin clipe grele, fără îndoială.

Întâmplarea însă împlini dorința castei soții. Îşi luă pulsul, îşi privi mâinile; nu-şi vedea bine degetele; pulsul îi bătea violent; înlăuntrul pleoapelor străluceau steluțe, ca scânteile unor focuri de artificii. Da, da, erau nişte clipe tare grele, o să aibă un atac; trebuia să cheme pe cineva, apucă de cordonul clopoțelului, trase. Trecură două minute. Nu auzea nimeni?… Nimic. Apucă din nou cordonul… trase. Auzi paşi grăbiți. În timp ce pe o uşă de serviciu intra Petra, camerista ei,

speriată, aproape goală, draperia vişinie se dădu la o parte şi apăru chipul ce îndepărtase cealaltă imagine, bărbatul cu halatul scoţian şi scufia verde, cu un sfeşnic în mână.

— Ce ai, fata mea? strigă don Victor apropiindu-se de pat.

„Era atacul, deşi nu era sigură că vine însoţit de toate atributele obişnuite; simptomele însă erau cele din totdeauna; nu vedea, îi străluceau scântei de jar în pleoape şi în creier, i se răceau mâinile, le simţea grele de parcă nu erau ale ei...” Petra alergă la bucătărie fără să aştepte porunci; ştia de ce e nevoie: tei şi floare de portocal.

Don Victor se linişti. Era obişnuit cu atacurile iubitei sale soţii; nefericita suferea, dar nu era nimic grav.

— Nu te mai gândi la atac, ştii că ăsta e cel mai bun lucru.

— Da; ai dreptate; apropie-te, vorbeşte-mi, aşază-te aici.

Don Victor se aşeză pe pat şi *depuse* o sărutare paternă pe fruntea doamnei, soţia sa. Ea îi strânse capul la piept şi vărsă câteva lacrimi. Când le văzu, don Victor exclamă:

— Vezi? Ai şi început să plângi; semn bun. Furtuna nervilor se transformă în apă; atacul a fost înlăturat, ai să vezi că nu mai continuă.

Într-adevăr, Ana începu să se simtă mai bine. Vorbiră. Ea arătă o duioşie pentru care don Victor îi mulţumi după cum merita. Petra se întoarse cu ceaiul.

Don Victor observă că fata nu-şi dăduse seama de neorânduiala veşmântului ei, care nu era veşmânt, pentru că se compunea din cămaşă, o broboadă scurtă de lână, aruncată peste umeri şi o fustă care, prinsă prost, lăsa să se ghicească farmecele acelei cameriste, dacă erau farmece, căci don Victor nu trecea la asemenea verificări; doar că, fără vrere, formulă în forul său lăuntric ipoteza că trebuie să aibă o piele foarte albă, dat fiind că faţa era de un blond de şofran...

Cu ceaiul şi floarea de portocal Anita sfârşi prin a se însenina. Respiră cu putere; simţi o mulţumire care-i umplu sufletul de optimism.

„Ce grijulie era Petra şi ce bun Victor al ei!

Şi fusese frumos, nu încape îndoială. E adevărat că cei cincizeci şi atâția de ani ai lui păreau şaizeci; dar şaizeci cu o vigoare de invidiat; mustața lui albă, barbişonul alb, sprâncenele cenuşii îi dădeau un aspect venerabil, dacă nu chiar eroic, de brigadier, ba chiar de general. Nu părea un Prezident de Tribunal la pensie, ci un ilustru şef militar în condiții de cazarmă."

Petra, tremurând de frig, cu brațele încrucişate, nişte brațe foarte albe, bine modelate, se retrase discret, dar rămase în încăperea alăturată, aşteptând ordine.

Ana se încăpățână ca Quintanar – aproape întotdeauna îi spunea astfel – să bea stropul de ceai care rămăsese în cană.

Dar don Victor nu credea în nervi! Era calm! Murea de somn, dar liniştit.

„Nu conta. Era un capriciu. Nu ştia ce-s nervii, dar se speriase."

— Nu, fata mea; îți jur…

— Ba da, ba da…

Don Victor bău ceaiul şi imediat căscă.

— Ți-e frig?

— Frig mie!

Şi se gândi că peste trei ore, înainte de-a se lumina de ziuă, o să plece în mare taină pe poarta dinspre parc – grădina familiei Ozores. Atunci sigur c-o să-i fie frig, mai ales când o să ajungă la Montico, el şi iubitul lui Frigilis, un adevărat Pilade cinegetic, cum îl numea. Se duceau la vânătoare; vânătoare interzisă, la asemenea ore, de Prezidentă. Anita nu-l lăsă pe Victor atât de repede precum ar fi dorit el. Era foarte vorbăreață iubita lui nevestică. Îi aminti mii de episoade din viața conjugală, întotdeauna liniştită şi armonioasă.

— Nu vrei să ai un copil, Victor? îl întrebă soția sprijinindu-şi capul pe pieptul bărbatului.

— Din toată inima! răspunse fostul prezident căutându-şi în inimă fibra amorului patern. N-o găsi; şi, ca să-şi imagineze ceva asemănător, se gândi la potârnichea de vânătoare, cadou de preț din partea lui Frigilis.

„Dacă nevastă-mea ar şti că nu pot dispune decât de două ore şi jumătate de odihnă, m-ar lăsa să mă întorc în pat.”

Sărăcuța însă ignora totul, trebuia să ignore. Prezidenta întârzie mai mult de o jumătate de oră până să obosească din cauza acelei flecăreli nervoase. Câte proiecte! Ce orizonturi trandafirii! Şi mereu, Victor şi ea mereu împreună.

— Da?

— Da, copilița mea, da; dar trebuie să te odihneşti; te agiți vorbind…

— Ai dreptate; simt o oboseală plăcută… O să mă culc.

El se aplecă s-o sărute pe frunte, dar ea, aruncându-şi brațele în jurul gâtului său şi capul pe spate, primi sărutarea pe buze. Don Victor se roşi puțin; simți că îi fierbe sângele. Dar nu îndrăzni. Şi pe urmă, peste mai puțin de trei ore trebuia să fie pe drumul spre Montico, cu puşca pe umăr. Dacă rămânea cu nevastă-sa, adio vânătoare… Şi Frigilis era neînduplecat în privința asta. Ierta totul, în afară de absența sau întârzierea la o întâlnire de acest fel, în zori de zi.

„Principiile să se salveze”, se gândi vânătorul.

— Noapte bună, turtureaua mea.

Şi-şi aminti de cele pe care le avea în colivii.

După ce *depuse* o altă sărutare, din proprie inițiativă, pe fruntea Anei, ieşi din dormitor cu sfeşnicul în mâna dreaptă; cu stânga ridică draperia vişinie; se întoarse, îşi salută soția cu un zâmbet, şi cu un pas maiestuos, deşi era încălțat cu nişte papuci brodați, se îndreptă spre camera sa care era la celălalt capăt al palatului familiei Ozores.

Străbătu o sală mare, care se numea salon; trecu prin coridoare lungi şi largi, ajunse la o galerie de sticlă, şi acolo şovăi o clipă. Făcu un pas înapoi, străbătu în sens invers toate coridoarele şi bătu discret la o uşă.

Petra i se înfățişă dinainte în aceeaşi neorânduială.

— Ce e? I s-a făcut şi mai rău?

— Nu, nu-i asta, fetițo, răspunse don Victor.

„Ce neobrăzare! Tânăra aceea nu considera că e aproape goală?”

— Ştii… Ştii… Dacă Anselmo doarme şi nu aude semnalul lui don Tomás (Frigilis)… Cum Anselmo e aşa de tâmpit… Vreau să mă strigi dacă auzi cele trei lătrături… Ştii tu… don Tomás…

— Da, ştiu. N-aveți nicio grijă, conaşule. De îndată ce-o să latre don Tomás, vă strig. Asta-i tot? adăugă blonda de şofran cu ochi provocatori.

— Asta-i tot. Şi culcă-te, că eşti foarte uşor îmbrăcată şi e frig.

Se roşi, ceea ce nu avea nicio legătură cu adevăratele ei sentimente, şi se întoarse cu spatele, nu foarte acoperit. Don Victor ridică atunci ochii şi-şi putu da seama că ceea ce nu păzea Petra prea bine erau propriile ei farmece.

Uşa de la camera Petrei se închise, şi don Victor întreprinse din nou marşul său maiestuos pe coridoare.

Înainte însă de-a intra în camera sa îşi spuse:

— Ei! dacă tot sunt sculat ia să mă uit la prietenii mei.

La un capăt al galeriei cu geamuri se afla o uşă; o împinse uşor şi intră în casa păsărilor sale, care dormeau somnul celor drepți.

Cu mâna pe care o avea liberă făcu pavăză luminii sfeşnicului şi, pe vârfuri, se apropie de colivia canarilor. Nicio noutate. Vizita sa inoportună nu fu remarcată decât de doi sau trei canari care-şi mişcară aripile scuturându-se şi-şi ascunseră capetele în pene. Trecu mai departe. Turturelele dormeau şi ele; acolo se auziră nişte murmure de dezaprobare şi don Victor se îndepărtă ca să nu fie indiscret. Se apropie de colivia „sturzului celui mai muzical din provincie, fără vanitate”. Sturzul stătea înțepenit pe o stinghiuță, *cu umerii strânşi;* dar nu dormea. Ochii săi se fixară într-un mod impertinent în cei ai stăpânului şi nu vru să-l recunoască. Micuța pasăre şi-ar fi petrecut toată noaptea privindu-l ochi în ochi, cu un aer de provocare, fără să-şi coboare privirea. „Îl cunoştea bine; era foarte aragonez. Şi cum mai semăna cu Ripamilán!” Îşi continuă drumul. Vru să vadă prepelița; sălbatica africană însă, speriată, se dădea cu capul de

tavanul de pânză al coliviei ei joase, aşa c-o lăsă să se liniştească. În fața potârnichii rămase extaziat. Dacă vreun gând murdar i-a. pătat poate conştiința cu puțin înainte, contemplarea acelui exemplar, a acelei capodopere a naturii i-a redat întreaga elevație a țelurilor sale şi toată măreția spiritului ce i se cuvenea primului ornitolog şi vânătorului fără rival din Vetusta.

Cu sufletul împăcat, don Victor se dărui din nou patului.

În camera aceea, cu ani în urmă, el şi ea, soți iubitori, dormeau în patul aurit al Anitei. Dar… le venise o idee asupra căreia căzuseră de acord.

Pe ea o deranja fel, cu sculatul lui în zori când se ducea la vânătoare; pe el îl deranja ea, pentru că-l silea să se sacrifice şi să se scoale mai târziu decât se cuvenea, ca să n-o trezească. Şi pe urmă, păsările se aflau într-un fel de exil, foarte departe de stăpân. Să le fi adus aproape, cu Ana acolo, ar fi fost o cruzime. N-ar fi lăsat-o să doarmă dimineața. Dar el, cu câtă încântare ar fi savurat primul şuierat al sturzului, gunguritul voluptos al turturelelor, ritmul monoton al potârnichii, plescăitul cacofonic, dulce pentru auzul vânătorului, al potârnichii sălbatice!

Nu-şi mai amintea cine, dar el credea că Anita îndrăznise să-şi manifeste dorința unei despărțiri în privința patului conjugal – *quo ad thorum*[37]. Timida propunere fu primită cu o bucurie prost disimulată, şi cea mai fericită pereche din lume îşi separă patul. Ea se mută la celălalt capăt al imensei clădiri, care era călduroasă pentru că dădea spre sud, iar el rămase în dormitorul său. Anita putu să doarmă de atunci înainte diminețile, fără ca nimeni să-i întrerupă această plăcere, iar Quintanar putu să se scoale în zori şi să-şi bucure auzul cu apropiatele concerte matinale ale prepelițelor, sturzilor, potârnichilor, turturelelor şi canarilor. Dacă înainte lipsea ceva pentru deplina armonie a acelei perechi, acum fericirea lor domestică atinsese culmea în ceea ce priveşte înțelegerea.

Don Victor obişnuia să spună, a propos de asta,

amintindu-şi de magistratură:

— Libertatea fiecărui om se extinde până la limita în care începe libertatea celorlalți; pentru că am ținut seama de asta, am fost întotdeauna fericit în căsnicie.

Vru să doarmă în puținul timp pe care-l mai avea, dar nu putu. De cum ațipea, visa că aude cele trei lătrături ale lui Frigilis.

Curios lucru! Alteori nu i se întâmpla aşa ceva; dormea neîntors şi se trezea tocmai la timp.

Ceaiul era de vină! Aprinse din nou lumina. Luă singura carte pe care o avea pe noptieră. Era un volum mare. „Calderón de la Barca” – glăsuiau literele aurite de pe cotor. Începu să citească.

Îi plăcuse întotdeauna foarte mult să joace teatru, şi îl delecta în mod special teatrul din secolul al XVII-lea. Era nebun după obiceiurile acelor vremuri, când oamenii ştiau şi ce înseamnă onoarea şi ce trebuie făcut ca s-o păstreze. După el, nimeni nu se pricepea mai bine decât Calderón în probleme de onoare, nimeni nu dădea lovituri de spadă ce spală reputația în momentul cel mai potrivit, şi niciun autor nu-i ajungea până la degetul mic atunci când era vorba de-a arăta ceea ce e sau nu e amorul. Divinul don Pedro examinase ca nimeni altul problema dreptei şi plăcutei răzbunări a soților ultragiați, şi don Victor, fără a răpi nimic din meritul *Pedepsei fără răzbunare* sau a altor minunății ale lui Lope de Vega, nu găsea nimic pe măsura *Vraciului onoarei sale.*

— Dacă nevastă-mea, îi spunea el lui Frigilis, ar fi capabilă să cadă într-un păcat demn de pedeapsă…

— Ceea ce este absurd, o presupunere…

— Bine, dar presupunând această absurditate… eu fac moarte de om.

Şi-l numea până şi pe doctorul pe care urma să-l cheme, pentru a-i da felurite explicații cu privire la subiect. Nu i se părea o idee rea nici să dea foc casei şi să răzbune în taină presupusul adulter al soției sale. Dacă s-ar întâmpla

asemenea lucru, şi sigur că n-o să se întâmple, nu se gândea să irumpă într-o prețioasă tiradă de versuri, pentru că nici măcar nu era poet, şi nici nu voia să se încălzească la căldura casei sale incendiate; dar în rest, dată fiind situația, trebuia să fie nu mai puțin riguros decât alți cavaleri asemănători din acea Spanie a unor zile mai bune.

Frigilis era de părere că toate astea erau bune pentru teatru, dar că în viață un soț nu-i făcut ca să distreze publicul cu emoții tari, şi că ceea ce trebuie să facă într-o situație atât de dificilă este să-l aducă pe seducător în fața tribunalului şi să caute să-şi trimită soția la o mănăstire.

— Absurd! Absurd! striga don Victor. Niciodată nu s-a făcut ceva asemănător în glorioasele veacuri ale acestor măreți poeți. Din fericire, adăuga calmându-se, eu n-o să mă văd niciodată în dureroasa situație de-a cugeta asupra mijloacelor de răzbunare a unei asemenea jigniri: dar, pe Dumnezeul meu, că dacă se întâmplă, cruzimea mea va fi demnă de a fi pusă în decasilabi calderonieni.

Şi gândea exact aşa cum vorbea.

În fiecare seară, înainte de-a adormi, se ghiftuia cu o bună porție de onoare din vremuri străvechi, cum spunea el; onoare grăitoare, atât cu spada cât şi în discret limbaj. Quintanar mânuia floreta şi spada spaniolă, daga. Această pasiune se născuse din cea pentru teatru. Când *lucra* ca amator, îşi dăduse seama, în timpul numeroaselor dueluri pe care le avea pe scenă, de necesitatea de-a face scrimă, şi îmbrățişă ideea cu atâta căldură, şi vădi o asemenea înclinație naturală, că ajunse să fie aproape un maestru. Bineînțeles, nu avea de gând să omoare pe nimeni; era un spadasin liric. Dar îndemânarea sa cea mai mare consta în mânuirea pistolului; aprindea un chibrit cu un glonte de la douăzeci şi cinci de paşi, omora un țânțar de la treizeci şi se mândrea şi cu alte fapte asemănătoare. Nu era însă vanitos. Nu se fălea cu îndemânarea sa; aproape nimeni nu ştia de ea. Important era să-şi însuşească acea sublimă idee a onoarei, atât de potrivită pentru catrene şi chiar şi pentru sonete. Era un om paşnic;

nu lovise pe nimeni. Condamnările la moarte pe care le semnase ca judecător îi produseseră întotdeauna dureri de cap, lipsă de poftă de mâncare, cu toate că se credea nevinovat.

Don Victor îl citea deci pe Calderón, fără să obosească, şi era pe punctul de-a afla cum se înfruntau în versuri doi viteji cavaleri ce năzuiau la aceeaşi doamnă, când auzi trei lătrături îndepărtate. Era Frigilis!

Trecu mult timp până să adoarmă doña Ana, dar veghea sa nu mai era neliniştită, supărătoare. Spiritul i se răcorise cu noua întorsătură a gândurilor. Acel nobil soț căruia îi datora demnitatea şi independența vieții sale merita din plin permanenta-i abnegație, aşa cum şi hotărâse. Îi sacrificase tinerețea ei; de ce să nu-şi continue sacrificiul? Nu se mai gândi la anii aceia, în care suferise o calomnie capabilă să corupă şi cea mai pură inocență; se gândi la prezent. Poate că fusese providențială aventura aceea în barca din Trébol. Dacă la început, pentru că era încă o copilă, nu trăsese niciun fel de învățătură din acea nedreaptă persecuție a calomniei, mai târziu, datorită acesteia, învăță să aibă grijă de aparențe; ştiu, amintindu-şi de trecut, că pentru lume nu există altă virtute decât cea ostentativă şi pompoasă. Sufletul său se bucură contemplând, în închipuire, holocaustul respectului general, al admirației ce i se aducea drept tribut pentru virtutea şi frumusețea ei. Când spuneai, în Vetusta, Prezidenta spuneai soția ideală. Anita nu mai vedea *stupida existență* dinainte. Îşi amintea că i se spunea mama săracilor. Fără să fie evlavioasă, până şi cele mai înfocate fanatice o considerau o bună catolică. Cei mai îndrăzneți donjuani, faimoşi pentru faptele lor, îşi plecau ochii în fața ei, şi frumusețea îi era adorată în tăcere… Însuşi acel don Alvaro, vestit deoarece îndrăzneşte orice şi obține totul, o iubea, o adora fără nicio îndoială, era sigură; îl cunoscuse cu doi ani în urmă, dar el nu-i vorbise decât cu ochii, în care Ana se prefăcea că nu ghiceşte o pasiune care era o crimă.

E adevărat că în aceste ultime luni, mai ales de câteva

săptămâni încoace, se arăta mai îndrăzneț… Chiar puțin imprudent, el care era prudența personificată, şi numai din acest demn motiv, ca ea să nu se supere pentru josnica lui intenție… Dar va şti să-l oprească la timp; da, o să-l pună la punct înghețându-l cu o privire. Şi, gândindu-se cum îl va transforma în sloi de gheață pe don Alvaro Mesía, în timp ce el se încăpățâna să fie o flacără, adormi liniştită.

Între timp, acolo jos în parc, don Victor, palid şi cu cearcăne, de parcă ar fi venit de la vreo orgie, privea fereastra închisă de la budoarul Prezidentei; bătea cu picioarele în pământ ca să se încălzească şi-i spunea lui Frigilis, prietenul său:

— Sărăcuța! Cât de neştiutoare o fi ea acolo, în somnul ei liniştit, de faptul că soțul ei o înşală şi pleacă de-acasă cu două ore mai devreme decât îşi închipuie ea!…

Frigilis surâse ca un filosof şi porni înainte. Era un domn nici scund, nici înalt, pătrat; purta o scurtă de stofă cenuşie; pe cap avea o şapcă neagră cu urechi şi drept unică haină groasă un imens fular în carouri, ce-i înconjura gâtul de zece ori. În rest era tot numai unelte şi scule de vânătoare, sobre însă, ca cele ale unui Nemrod.

Când ajunse la poarta parcului, don Victor mai privi o dată spre fereastră, plin de remuşcări.

— Hai, hai, că-i târziu, murmură Frigilis.

Încă nu se luminase de ziuă.

Patru

Familia Ozores era una dintre cele mai vechi din Vetusta. Era numele multor conți şi marchizi, şi erau puțini nobili în oraş care să nu fie înrudiți într-un fel sau altul cu o stirpe atât de ilustră.

Don Carlos, tatăl Anei, era cel dintâi născut al fiului mai mic al contelui Ozores. Don Carlos avea două surori, Anunciación şi Agueda, care locuiră multă vreme cu tatăl lor în palatul strămoşesc. Ramura principală, cea a conților, trăia în emigrație de mai mulți ani.

Cel dintâi născut al mezinului dori să-şi facă o carieră, să fie ceva mai mult decât moştenitorul câtorva case, a unor embaticuri şi a unui palat plin de beteşuguri. Deveni inginer militar. Se purtă ca un viteaz; îşi vădi marile cunoştințe în arta lui Vauban[38] în nenumărate bătălii, construi forturi trainice şi abil aşezate pe diferite țărmuri şi deveni, în scurt timp, colonel, comandant de corp de armată. Obosit de cazemate, baraje, tranşee cu parapete şi fortărețe, îşi căută o slujbă la Madrid şi-şi pierdu pasiunea pentru armată, rămânând doar cu cea pentru ştiință; preferă fizica şi matematica aplicațiilor practice ale acestor ştiințe, şi cu fiecare zi ce trecea deveni tot mai puțin războinic. În acelaşi timp însă se dăruia vieții fără griji, şi în cele din urmă, după multe aventuri, se îndrăgosti serios, o pasiune de savant (sau ceva asemănător) care nu mai e tânăr.

Don Carlos Ozores se căsători la treizeci şi cinci de ani, nebun de dragoste, cu o umilă modistă italiancă, care trăia înconjurată de nenumărate ispite, cinstită şi săracă. Aceasta a fost mama Anei, care rămase fără ea când se născu.

„Cu atât mai bine!” gândeau surorile lui don Carlos, acolo în casa cea mare din Vetusta.

Căsătoria provocase o ruptură între colonel şi familia sa. Îşi scriseră două scrisori seci, după care nu mai întreţinură niciun fel de relaţii.

— Dacă ar trăi tata, se gândea Ozores, cu siguranţă că ar ierta această căsătorie nepotrivită.

— Dacă ar trăi tata, ar muri de supărare! spuneau implacabile cele două fete bătrâne.

Întreaga nobilime din Vetusta aproba purtarea domnişoarelor, care văzură în moartea modistei italience, nedemna lor cumnată, pedeapsa lui Dumnezeu.

Palatul familiei Ozores aparţinea lui don Carlos; surorile sale îi spuseseră, într-o altă scrisoare rece şi laconică:

„Erau dispuse să-l părăsească dacă le-o cerea; îl rugau numai să se gândească cum va păstra acel rest preţios al marii lor nobleţe”.

Colonelul răspunse „că pentru Dumnezeu şi pe toţi sfinţii, să rămână să locuiască acolo unde se născuseră, că el le ruga să facă asta, spre binele aceleiaşi case, care fără ele s-ar prăbuşi la pământ”.

Cele două fete bătrâne, fără să răspundă şi fără să fie de acord cu căsătoria, rămaseră în palat ca acesta să nu se dărâme.

Pe don Carlos îl duru mult că nici măcar nu-l întrebaseră de fiica sa. Nobilimea vetusteană fu de părere că ruşinea rămâne oricum şi că moartea providenţială a modistei nu era un motiv suficient de puternic ca să facă pace cu infamul de don Carlos şi nici ca să se intereseze de soarta fiicei sale.

Venise vremea ca fetiţa să fie ocrotită, fără ştirbirea demnităţii, dacă, aşa cum era de presupus, purtarea nebunească a tatălui său o va târî spre sărăcie. În plus, în Vetusta se zvoni că don Carlos devenise mason, republican şi în consecinţă ateu. Surorile sale se îmbrăcară în negru şi primiră în marele salon toată aristocraţia din Vetusta ca şi cum ar fi fost vorba de-o vizită de doliu.

Încăperea era aproape în întuneric; prin ferestrele mari pătrundea numai câte-o rază de lumină; se vorbea puțin, se suspina şi se auzea fâşâitul evantaielor.

— Mult mai bine-ar fi fost dacă ar fi înnebunit! exclamă marchizul de Vegallana, şeful partidului conservator din Vetusta.

— Ce… să înnebunească! răspunse una dintre surori, doña Anunciación. Spuneți mai bine, marchize, să dea Dumnezeu să-şi amintească de el, decât să-l vedem aşa.

Urmă o aprobare unanimă prin semne. Multe capete se aplecară leneş şi suspinele începură din nou. Povestea aceea cu republicanii nu avea nevoie de comentarii.

Don Carlos făcea într-adevăr parte dintre liberalii avansați, şi de la studiile fizico-matematice trecuse la cele filosofice; iar ca urmare, se transformase într-un om care nu mai credea decât în ceea ce putea pipăi, cu excepția libertății pe care n-o putu pipăi niciodată, dar în care crezu mulți ani. Viața de liberal activ în acele vremuri era puțin liniştită. Don Carlos se consacră filosofiei şi conspirațiilor, drept care crezu oportun să demisioneze din armată.

— Ca inginer militar n-aş putea conspira niciodată (credea în spiritul de breaslă); ea particular pot încerca salvarea țării prin mijloacele cele mai adecvate.

Nu trebuie să credem că don Carlos era un om prost; trecea drept un bun matematician şi poseda cunoştințe temeinice în diferite discipline. Reuşise să strângă o bibliotecă destul de bună, în care nu puține erau cărțile condamnate de Index[39]. Iubea literatura cu pasiune şi era, pe vremea aceea, îndeajuns de romantic ca să conspire cu progresiştii.

Ceea ce ar fi putut fi fals şi contradictoriu în caracterul lui don Carlos era opera timpurilor în care trăise. Nu era lipsit de talent, era pasionat şi asimila cu uşurință idei pe care le înțelegea foarte repede, dar nu se distingea prin originalitate şi nici prin prudență. Amorul său propriu de liber-cugetător nu ajunsese la acea ierarhie a orgoliului în care nu este admis decât ceea ce creează cineva pentru. sine însuşi. Oricum, era

simpatic.

Victima defectelor lui fu propria-i fiică. După ce plânse îndelung moartea soției sale, don Carlos medită din nou asupra problemelor pe care le considera serioase, ca, de pildă, introducerea liberului examen în cadrul unui cerc determinat de spanioli; obținerea triumfului sistemului reprezentativ în integritatea sa. Pe atunci toate acestea erau identice cu a deveni bandit, căci trebuia să trăieşti fugind şi ascunzându-te. Un conspirator nu poate purta după el o fetiță fără mamă. I se vorbi de colegii, dar le ura. Luă o guvernantă, o englezoaică de origine spaniolă care nu se asemăna deloc cu cea a lui Cervantes, căci nu avea farmece spirituale, iar în privința celor trupeşti, dacă avea vreunele, nu le folosea cum trebuie. Don Carlos ignora lucrul acesta, dar o admise pe guvernantă în calitate de catolică liberală. Căci i se spusese:

— E o femeie instruită, cu toate că e spaniolă: educată în Anglia, unde a învățat nobilul spirit al toleranței.

Iar pe deasupra trata mintea şi sufletul copiilor cu pilule de Biblie şi pastile de roman englezesc pentru uzul familiilor. În sfârşit, era o mare ipocrită, una dintre cele care ştiu că bărbaților nu le plac femeile bisericoase, dar nici cele necredincioase, ci ceva plasat pe la mijloc, despre care nici chiar bărbații nu ştiu cum trebuie să fie. Ipocrizia doñei Camila ajungea până acolo că şi-o manifesta chiar şi în temperament, deoarece, având un aspect de statuie anafrodită, de ființă fără sex, pasiunea sa principală era desfrâul, pe care şi-l satisfăcea după moda englezească; un desfrâu care s-ar fi putut numi metodist, dacă asta n-ar fi fost o profanare.

Don Carlos trebui să emigreze, şi Ana rămase în puterea doñei Camila care, datorită imprudenței de neiertat a lui Ozores, se văzu liberă să dispună după bunul ei plac de cea mai mare parte a rentelor stăpânului său, din ce în ce mai mici, căci conspirațiile îl costă scump pe cel care le plăteşte.

Doctorii îi prescriseră fetiței aerul de țară şi de la mare, iar guvernanta îi scrise lui don Carlos că un prieten de-al său,

Iriarte, cel care i-o recomandase pe doña Camila, vindea, într-o regiune din nord, la hotarul Vetustei, o casă de țară dintr-un sătuleț pitoresc, port la mare şi cu o climă deosebit de sănătoasă. Ozores dădu dispoziții să se vândă cum s-o putea mica proprietate din provincia Vetusta, pe care n-o tocase încă, şi jumătate din produsul acestei atât de nebuneşti înstrăinări îl folosi pentru cumpărarea fermei prietenului său Iriarte. Cealaltă jumătate fu destinată ajutorării unor patrioți mai mult sau mai puțin autentici. În Vetusta nu-i mai rămânea decât palatul în care locuiau, fără să plătească nimic, cele două fete bătrâne. Ferma şi acareturile care-o înconjurau şi-i aparțineau valorau mult mai puțin decât presupunea conspiratorul, dacă ar fi judecat după cât îl costau, dar el nu dădea atenție la asemenea lucruri; se ruinase mai mult sau mai puțin la fel ca propria-i patrie, dar dacă pentru patrie suferea într-atâta încât ar fi sacrificat totul, faptul că de averea sa se alegea praful nu-l interesa deloc. Nu era vorba de-o totală dezinteresare; întrezărea vag, în depărtare, un viitor de indemnizații patriotice care, deşi figurau în programul partidului său, nu ajunseseră încă până la el.

Anita, guvernanta, servitorii şi după ei *bărbatul,* aşa cum i-a spus întotdeauna fetița personajului aceluia care tiu de puține ori i-a tulburat visele-i nevinovate, se mutară în noua gospodărie a lui don Carlos. Bărbatul era Iriarte, amantul doñei Camila şi fostul proprietar al fermei.

Guvernanta încercase să-l seducă pe don Carlos; ştia că defuncta-i soție fusese o umilă modistă şi ea, doña Camila Portocarrero, care-şi atribuia o ascendență nobilă, putea aspira foarte bine la succesiunea italiencei. Crezu că don Carlos se căsătorise datorită unui compromis, că era un om care se căsătorea cu servitorimea. Cunoştea acest tip şi ştia cum trebuie să se poarte în asemenea împrejurare. Fu însă inutil. În puțina vreme pe care o avu la dispoziție ca să-şi pună în practică înțeleptul şi complicatul său sistem de seducție, don Carlos nici nu observă măcar că i se întinde o

capcană amoroasă. În vremea aceea era aproape sansimonian[40]. Ozores emigră; doña Camila îi jură ură eternă ingratului şi se consacră cu răbdarea reformiştilor englezi unui cult al invidiei postume față de modista italiancă ce izbutise să se mărite cu acea statuie de ghips. Anita plăti pentru amândoi.

Guvernanta afirma peste tot, printre interjecții sacadate, că educația acelei domnişoare de patru ani cerea o foarte deosebită grijă. Prin aluzii malițioase, vagi şi învăluite în taină asupra condiției sociale a italiencei, dădea de înțeles că ştiința educației nu aştepta nimic bun de la acel vlăstar al concupiscentelor meridionale. Guvernanta spunea cu voce scăzută că „poate mama Anitei a fost dansatoare înainte de-a fi modistă".

Oricum, doña Camila luă o seamă de precauțiuni pedagogice şi pregăti pentru copilăria Anei Ozores un adevărat gimnaziu de moralitate englezească. Când planta aceea fragedă începu să se dezvolte, se trezi lângă ea cu un arac, ca să crească dreaptă. Guvernanta afirma că Anita avea nevoie de acel par uscat lângă ea şi că trebuia să stea legată de el cât mai strâns. Parul uscat era doña Camila. Claustrarea şi posturile fură pedepsele sale.

Ana, care niciodată nu găsea în viață veselie, râsete şi sărutări, începu să viseze la toate acestea de la patru ani. În clipa în care-şi pierdea libertatea se simțea deznădăjduită, dar lacrimile i se uscau la focul imaginației care-i încălzea mintea şi obrajii. Fetița îşi închipuia la început minuni care-o salvau din închisoarea ce era un fel de moarte, îşi imagina zboruri imposibile.

„Am nişte aripi şi zbor deasupra acoperişurilor, se gândea, zbor la fel ca fluturii"; şi, zis şi făcut, nu se mai afla în cameră. Zbura în albastrul pe care-l vedea acolo sus.

Când doña Camila se apropia de uşă să asculte la gaura cheii, nu auzea nimic. Fetița, cu ochii mari deschişi, strălucitori, cu obrajii îmbujorați petrecea ore şi ore străbătând spații pe care le credea pline de vrăji confuze, dar

irizate de o lumină difuză ce scânteia în propria-i minte.

Niciodată nu cerea iertare; nu avea nevoie. Ieşea din cameră gânditoare, trufaşă, tăcută; continua să viseze; postul îi dădea noi puteri pentru asta. Eroina romanelor sale de atunci era o mamă. La şase ani compusese un poem în căpşorul ei plin de bucle, de un blond întunecat. Poemul era făcut din lacrimile tristeții de orfană maltratată şi din fragmente de povestiri pe care le auzea de la servitori şi de la păstorii din Loreto. Ori de câte ori putea, fugea de acasă; alerga singură pe câmpii, intra prin case, căci o cunoşteau şi-o mângâiau toți, mai ales câinii cei mari; obişnuia să mănânce cu păstorii. Se întorcea din preumblările sale de pe câmp asemeni albinei cu nectarul florilor, cu material pentru poemul său. Aşa cum Poussin culegea ierburi de pe câmp ca să studieze natura pe care o transpunea pe pânză, Anita se întorcea din escapadele acelea cu ochii şi fantezia pline de comorile ce constituiră cea mai mare bucurie a vieții sale. La douăzeci şi şapte de ani Ana Ozores ar fi putut povesti acel poem de la început până la sfârşit, şi asta pentru că la fiecare vârstă nouă îi adăugase câte un capitol. În prima parte era vorba de o porumbiță fermecată cu o diademă neagră pusă pe cap: era regina maură; maică-sa, mama Anei, care nu apărea. Toate porumbițele cu pete negre pe cap puteau fi o mamă, după logica poetică a Anitei.

Ideea cărții ca izvor de minciuni frumoase fu cea mai mare revelație a întregii sale copilării. Să ştie să citească! Ambiția aceasta fu prima sa pasiune. Durerile pe care i le pricinuise doña Camila înainte de-a reuşi să învețe silabele, i le iertă din toată inima. În cele din urmă ştiu să citească. Cărțile ce-i ajungeau însă în mână nu-i vorbeau despre lucrurile pe care le visa. Nu conta; o să le facă să vorbească despre ceea ce dorea ea.

O învățau geografia; în locul enumerărilor obositoare de râuri şi munți Ana vedea ape curgătoare, cristaline şi munți cu pini foarte înalți şi trunchiuri mândre; niciodată nu uită definiția insulei, pentru că şi-o închipuia ca pe-o grădină

înconjurată de mare, şi aceasta îi provoca o adevărată mulţumire. Istoria sfântă fu o mană cerească pentru fantezia ei în mijlocul ariditâţii lecţiilor doñei Camila. Poemul său dobândi forme concrete, nu mai era nebulos; şi în corturile israeliţilor, pe care ea le împodobi cu panglici colorate, îşi găsiră adăpost armate de bravi marinari din Loreto cu picioarele goale, musculoase şi păroase, cu bonetă catalană, faţa tăbăcită, tristă şi plină de bunătate, barbă deasă şi cârlionţată şi ochi negri.

Poezia epică predomină în copilăria oamenilor, la fel ca în cea a popoarelor. Ana visă de-atunci înainte, în primul rând, bătălii, o Iliadă, mai bine zis o Ramayana fără subiect. Avea nevoie de un erou şi îl găsi: Germán, băiatul din Colondres. Fără ca el să bănuiască aventurile periculoase în care îl târa prietena sa, se lăsa iubit şi sosea la întâlnirile pe care Ana i le dădea în barca din Trébol.

Nu-i spunea nimic despre acele mărețe bătălii pe care îl obliga să le câştige în Extremul Orient, la care ea asista în chip de regină consoartă, cu porniri de amazoană. De câteva ori îi propuse, vorbindu-i la ureche, călătorii foarte periculoase în ţări îndepărtate pe care el nu le cunoştea nici după nume. Germán accepta imediat şi era dispus să se transforme în diligenţă dacă Ana accepta rolul de catâr, sau invers. Dar nu era asta. Fetiţa voia să plece spre pământurile maurilor cu adevărat, să-i ucidă pe necredincioşi sau să-i convertească, asta depindea de Germán. Germán prefera să-i omoare; şi treceau la fapte, se aşezau în barcă, în timp ce barcagiul dormea la umbra unui şopron, pe mal. Cu preţul unor mari eforturi reuşeau să clatine uşor marea ambarcaţiune pe care o manevrau, şi atunci se credeau navigând cu toate pânzele sus pe mări nicicând străbătute.

Germán striga:

— Vânt din spate! Vânt din pupă!... La babord, la tribord! Om la apă!... Un rechin!...

Dar nici asta nu era ceea ce dorea Anita; ea voia să plece cu adevărat, foarte departe, să fugă de doña Camila. Unica

împrejurare când Germán corespunse tipului ideal pe care şi-l făurise Anita din caracterul şi însuşirile sale fu atunci când' acceptă escapada aceea nocturnă ca să privească împreună luna din barcă şi să-şi spună poveşti. Proiectul i se păru mai cuminte decât cel de a pleca în țara maurilor şi îl duse până la capăt. Se ştie cum răstălmăci grosolana şi lasciva doña Camila aventura celor doi copii. Răutatea femeii mergea atât de departe, încât dădea drept bune neplăcerile pe care i le-ar fi putut provoca această întâmplare, datorită responsabilității pe care o avea, numai ca să vadă dovedite prin fapte pronosticurile sale.

— La fel ca maică-sa! le spunea persoanelor de încredere. *Improper, improper!*[41] Nu spuneam eu! Instinctul... Sângele... Educația nu poate lupta împotriva firii.

De atunci continuă s-o educe pe Ana fără speranța de-a o salva, aşa cum cultivi o floare veştejită deja de muşcătura unui vierme. Nu spera nimic, dar îşi făcea datoria. Loreto era un sat, dar cum doña Camila povestea întâmplarea cui dorea s-o audă, plângând, nefericita, doborâtă de greutatea răspunderii (şi ea putea atât de puțin împotriva firii), scandalul ajunse, din gură în gură, până la cazino şi se află despre spovedania la care o obligaseră pe vinovată. Cazul fu discutat din punct de vedere fiziologic. Se formară grupuri; unii ziceau că putea foarte bine să fie aşa, şi se citau o mulțime de exemple de precocitate asemănătoare!

— Credeți-mă, spunea amantul doñei Camila, bărbatul se naşte rău de la natură, şi femeia la fel.

Alții negau cel puțin verosimilitatea faptului.

— Dacă scrieți asta într-o carte nimeni n-o să vă creadă.

Ana deveni obiectul curiozității generale. Voiau s-o vadă, să-i cerceteze gesturile, mişcările, să vadă dacă se cunoştea după ceva.

— De dezvoltată, e dezvoltată, şi încă bine pentru vârsta ei... spunea prietenul doñei Camila, care savura dinainte desfrâul viitor.

— Într-adevăr, pare o femeiuşcă.

Şi o devorau din privire; doreau cu toţii o miraculoasă dezvoltare instantanee a acelor farmece ce nu se aflau nicidecum în fetiţă, ci în închipuirea membrilor cazinoului.

Lui Germán, care nu apăru prin Loreto, îi dădeau cincisprezece ani. „În ce-l privea pe el, nu era nicio greutate."

Doña Camila se crezu obligată de conştiinţa sa să spună ceva şi familiei. Tatălui nu; ar fi o lovitură de moarte. Le scrise mătuşilor din Vetusta.

„Era ultima lovitură. Numele familiei Ozores dezonorat! Pentru că, în fond, deşi nedemnă, fata era o Ozores."

Atunci doña Anuncia, sora mai mare, îi scrise lui don Carlos, pentru că situaţia era critică. Nu-i povesti scena dezonoarei de-a fir-a-păr pentru că nici nu ştia cum fusese, şi nici nu era decent să relatezi unui tată asemenea scandal, şi nici nu putea o domnişoară, o celibatară, chiar dacă avea peste patruzeci de ani, să se coboare până la anumite amănunte. Îi scrise lui don Carlos doar atât: că era neapărat necesar s-o ia pe Anita cu el deoarece, dacă fata nu trăia împreună cu tatăl ei, existau mari riscuri; dacă nu, onoarea familiei Ozores se afla într-un iminent pericol. În timpul acela însă, don Carlos nu putea să se restituie patriei, după cum spunea el.

Trecură câţiva ani; putu şi vru să beneficieze de o amnistie şi se întoarse decepţionat. Doña Camila şi Ana se mutară la Madrid, şi o parte din an locuiau acolo toţi trei, dar vara şi toamna şi-o petreceau la ferma din Loreto.

Calomnia prin care guvernanta voise să păteze pentru totdeauna puritatea feciorelnică a Anitei se risipise; lumea uită de această absurditate, şi când fetiţa împlini paisprezece ani nimeni nu-şi mai amintea de grosolana şi cruda impostură, în afară de guvernantă şi amicul ei, care continua să aştepte, ca şi mătuşile din Vetusta. Îşi amintea însă, şi încă din plin, de asta, chiar Ana. La început, calomnia îi dăunase puţin; era una dintre multele nedreptăţi ale doñei Camila; încetul cu încetul însă, în suflet i se strecură o bănuială ce-şi puse pecetea cu o intensitate de necrezut

asupra enigmei ce avea atâta importanță în viața ei, care o obliga pe guvernantă să-şi ia atâtea precauții; vru să ştie ce însemna acel păcat de care o acuzau, şi între răutatea doñei Camila şi viața destrăbălată, mascată cu stângăcie, a acestei femei, se ascuți malițiozitatea fetiței care înțelese ce însemna să fii cinstită şi să-ți pierzi cinstea; şi cum toți îi dădeau de înțeles că aventura din barca de la Trébol fusese o ruşine, ignoranța ei consideră păcatul ca şi făptuit. Mult timp după aceea, când inocența sa îşi pierdu ultimul văl şi putu vedea clar, era departe de acea vârstă; îşi amintea vag de prietenia cu băiatul din Colondres; i se contura limpede doar amintirea şi se îndoia, se îndoia că fusese vinovată de cele ce se spuneau. Când nimeni nu-şi mai amintea de acest lucru, ea se mai gândea încă la el şi, confundând faptele nevinovate cu adevărata vinovăție, îşi pierdu pe de-a-ntregul încrederea. Crezu că legile omeneşti erau o mare nedreptate pentru că aşa voia Dumnezeu; îi fu teamă de părerile oamenilor în genere şi, contrazicând imboldurile fireşti, trăi într-o perpetuă şcoală a prefăcătoriei, îşi stăpâni impulsurile de veselie; şi ea, înainte mândră, capabilă să înfrunte întreaga lume, se declară învinsă, urmă comportarea morală ce i se impuse, fără s-o discute, orbeşte, fără să creadă în ea, dar fără s-o trădeze niciodată.

Aşa era când tatăl ei se întoarse din emigrație. Şi nu-l satisfăcu acel caracter.

Nu se spusese că fata era un pericol pentru onoarea familiei Ozores? Ei bine, el vedea, din contră, o fată prea timidă şi rezervată, de o prudență exagerată pentru anii săi. Regreta acum că îşi dăduse fiica pe mâinile fățărniciei englezeşti care, după părerea lui, nu pria rasei latine. Se întorcea din emigrație foarte la timp. Din fericire, acum era aici ca să corecteze acea educație vicioasă. O concedie pe doña Camila şi se ocupă de instrucția fiicei sale. În străinătate, don Carlos devenise mai filosof şi mai puțin politician. Pentru Spania nu exista salvare. Era un popor consumat. În plus, America înghițea Europa. Era foarte

îngrijorat de conservele de carne ce veneau din Statele Unite.

— Ne mănâncă, ne mănâncă. Suntem săraci, foarte săraci, nişte nenorociți care nu înțelegem altceva decât să ne prăjim la soare.

El era cu adevărat sărac, tot mai sărac cu fiecare zi, dar imputa strâmtorarea sa decadenței generale, lipsei de vigoare a rasei şi altor prostii. Îi rămâneau biblioteca, care se ameliorase, şi prietenii, cei noi, bineînțeles.

În fiecare zi se punea în discuție în fața Anei, când îşi beau cafeaua, divinitatea lui Hristos. Unii îl numeau primul democrat. Alții spuneau că era un simbol al soarelui, iar apostolii, constelațiile Zodiacului.

Ana încerca să se retragă de îndată ce putea, fără să jignească susceptibilitatea acelui liber-cugetător care era tatăl său. Cu câtă tristețe se gândea copila, fără vrere, că prietenii tatălui erau persoane puțin delicate, oratori de temut! Şi însuşi tatăl ei, as-ta era cel mai rău, şi nu trebuia s-o uite, iubitul ei tată, un om talentat, capabil să inventeze praful de puşcă, un ceas, telegraful, orice lucru, devenea nebun datorită filosofiei şi nu ştia să trăiască alături de propria-i copilă, care înțelegea mai bine decât el problemele religioase.

Supunerea aceea exterioară, acel sacrificiu al vieții cotidiene, de la relațiile obişnuite la grijile şi nedreptățile lumii, nu erau ipocrizie la Anita, nu erau masca trufiei; nu puteai însă judeca ceea ce se întâmplă în forul ei interior după aceste aparențe. Aşa cum în copilărie se refugia în fantezie pentru a fugi de prozaica şi prosteasca persecuție a doñei Camila, adolescentă acum, se zăvora în propriu-i creier ca să compenseze umilirile şi tristețile pe care le suporta spiritul ei. Nu mai îndrăznea să opună propriile-i impulsuri acelui lucru despre care credea a fi conjurația tuturor proştilor din lume, dar când se afla singură îşi lua revanşa. Duşmanul era mai puternic, dar ei îi rămânea acea redută inexpugnabilă.

Credința nu-i fusese nicicând înfățişată drept un sentiment ce consolează; doña Camila înțelegea creştinismul ca

geografia sau arta de-a coase şi de-a călca; era o disci plină decorativă sau o necesitate domestică. Nu-i spuse nimic împotriva dogmei, dar niciodată nu încercă să-i explice blândețea lui Isus cu un sărut de mamă. Sfânta Fecioară Maria era Mama lui Dumnezeu, într-adevăr, dar o dată, când Ana se întoarse de la țară spunând că Fecioara, după cum i se păruse ei, spăla la râu scutecele Pruncului Isus, doña Camila, indignată, exclamă:

— *Improper!* Cine i-o fi vârând în cap fetiței prostiile astea ale vulgului?

În acest caz particular, don Carlos aproba criteriul doñei Camila. El credea întru totul că misterul încarnării era întocmai ca ploaia de aur a lui Jupiter; şi, mergând mai departe, datorită mitologiei comparate, găsea dogme asemănătoare în religia indienilor.

În casa tatălui ei, Ana avea puține cărți religioase. În schimb ştia multă mitologie, cu perdea şi fără.

Don Carlos îi ascundea fiicei sale doar ceea ce decența cea mai elementară poruncea să fie ascuns. În rest, putea şi trebuia să cunoască totul. De ce nu? Şi, cu o mulțime de citate, Ozores explica şi recomanda educația *omnilaterală* şi *armonioasă,* aşa cum o înțelegea el.

— Eu doresc, conchidea, ca fiica mea să cunoască binele şi răul ca să aleagă în mod liber binele; căci dacă n-ar fi aşa, ce merit ar mai avea faptele ei?

Cu toate astea, dacă fiica lui ar fi fost dansatoare pe sârmă şi ar fi mers pe o frânghie întinsă, don Carlos ar fi pus o plasă dedesubt, chiar dacă exhibiția şi-ar fi pierdut din merit.

Îi interzicea să citească unele romane moderne, dar când era vorba de arta clasică „de adevărata artă”, nu mai existau interdicții, putea să citească tot. Romanticul Ozores devenise clasic după călătoria sa în Italia.

— Arta nu are sex! striga. Priviți, eu îi dau fiicei mele aceste gravuri ce reprezintă arta antică cu toate frumusețile nudului pe care în zadar am vrea să le imităm noi, modernii. Nu mai există nuduri! Şi suspina.

Anita ajunse să cunoască mitologia aşa cum ştia în copilărie istoria Israelului.

— *Honni soit qui mal y pense!*[42] repeta don Carlos; şi apoi: *Oh, procul, procul estote prophani!*[43]

Şi nu mai luă nicio precauție.

Din fericire pentru spiritul Anei, impresia cea mai puternică lăsată de arta antică şi de fabulele greceşti fu de natură pur estetică; i se aprinse, mai presus de orice, imaginația, şi datorită ei, şi nu lui don Carlos, acel inoportun studiu al nudului clasic nu făcu ravagii.

Fata îi invidia pe zeii lui Homer care trăiau aşa cum visase ea că trebuie să trăiască oamenii, în aer liber, cu multă lumină, multe aventuri şi fără autoritatea unei guvernante semi-englezoaice.

Îi invidia de asemenea pe păstorii lui Teocrit, Bion şi Moscus[44]; visa peştera răcoroasă şi întunecoasă a Ciclopului îndrăgostit şi se bucura mult, cu o oarecare melancolie, transportându-se în imaginație în acea Sicilie fierbinte pe care şi-o închipuia ca un cuib al iubirilor. Cum însă, datorită faptului că se lăsase pradă pornirilor, viselor şi himerelor, se înfiripase nebuloasa aventură din barca de la Trébol, de care se mai ruşina încă, privea cu neîncredere şi chiar cu un fel de dezgust moral când se vorbea de legăturile dintre bărbați şi femei, dacă acestea dădeau naştere vreunei plăceri, oricât de ideală ar fi fost. Acele confuzii, amestec de maliție şi de inocență, în care o scufundaseră calomniile guvernantei şi grosolanele comentarii ale celorlalți, o făcuseră să fie rece, severă, sălbatică față de tot ceea ce ar fi putut fi iubire, aşa cum şi-o închipuia ea. Fusese despărțită sistematic de societatea bărbaților, aşa cum se îndepărtează de foc o materie inflamabilă. Doña Camila o educa de parcă ar fi fost o pulberărie. „Instinctul său natural din copilărie se înşelase; prietenia aceea cu German fusese un păcat; cine ar fi spus? Cel mai bun lucru era să fugi de bărbați. Nu mai voia umilințe.” Împrejurările facilitau această aberație. Don Carlos nu avea alți prieteni decât vreo câțiva domni cu gambetă,

filosofi de duzină şi conspiratori; probabil că aceşti cavaleri erau singuri pe lume; dacă aveau copii şi soţii, nu-i prezentau nimănui şi nici nu vorbeau vreodată de ei. Anita nu avea prietene. În plus, don Carlos o trata ca şi cum ar fi fost o operă de artă, ca şi cum n-ar fi avut sex. Era o educaţie neutră. În ciuda faptului că Ozores cerea în gura mare emanciparea femeii şi aplauda ori de câte ori, la Paris, vreo damă îi ardea faţa amantului cu vitriol, în adâncul conştiinţei sale, considera femeia drept o fiinţă inferioară, un cuminte animal domestic. Nu se gândea ce nevoi ar putea avea Anita. Pe maică-sa o iubise mult, îi sărutase picioarele goale în timpul lunii de miere, pe care-o prelungise exagerat de mult, dar încetul cu încetul, fără să vrea, văzuse în ea vechea modistă, şi în cele din urmă o trată ca un stăpân bun, blând şi mulţumit. Oricum ar fi fost, el credea că îşi îndeplineşte datoriile faţă de Anita ducând-o la Muzeul de pictură, la Armurărie, uneori la Muzeul Regal şi aproape întotdeauna la plimbare cu câţiva liber-cugetători, prieteni de-ai săi, care la fiecare zece paşi se opreau să discute. Erau numai bărbaţi dintre aceia care nu vorbiseră aproape niciodată cu femeile. Această specie de bărbaţi, deşi pare rară, abundă mai mult decât s-ar putea crede. Bărbatul care nu stă de vorbă cu femeile se cunoaşte de obicei după aceea că vorbeşte mult despre femeie în general; amicii lui Ozores însă nu făceau nici asta; erau pini solitari din nord care nu suspinau după niciun palmier de la miazăzi.

Deşi Ana ajunsese la vârsta când o fată poate place ca femeie, nu atrăgea atenţia; nimeni nu se îndrăgostise de ea. Între doña Camila şi don Carlos, trandafirii din obrajii ei se ofiliseră; acea împlinire şi expansiune a formelor care făceau să scânteieze ochii amicului guvernantei se oprise; Anita urma să se transforme în femeie tocmai când părea încă foarte departe de această criză: era zveltă, palidă, debilă; cei cincisprezece ani ai săi erau ingraţi; la zece ani părea de treisprezece, iar la cincisprezece cu doi mai puţin.

Cum încă nu se luase hotărârea ca filosofii să fie întreţinuţi

de finanțele publice, don Carlos, care nu făcea altceva decât să ajusteze lumea şi s-o condamne pentru că era cum era, se trezi în curând într-o precară situație economică.

„Era obosit; luptase destul în viață” – i se părea – şi nu-i trecu prin minte să caute de lucru; nu mai voia să muncească. Preferă să se retragă la ferma sa din Loreto, împlinind rugămințile Anitei care i-o cerea cu mâinile împreunate. Biata fată se plictisea îngrozitor la Madrid. În timp ce imaginației sale i se oferea Grecia, Olimpul, Muzeul de pictură, ea, Ana Ozores, cea din carne şi oase, trebuia să trăiască pe o stradă strâmtă şi întunecoasă, într-un mizer mezanin ce-i cădea în cap. Unele vecine voiau s-o ia la plimbare, în câte-o vizită şi la teatrele de periferie pe care le frecventau. La Madrid, sărăcia trebuie să fie sau resemnată sau snoabă. Vecinele erau snoabe. Anita nu le putea suferi; îi făceau greață şi ele, şi vizitele, şi teatrele lor. Peste puțin o porecliră sărăntoaca orgolioasă, maimuța înțeleaptă. Cele şase luni petrecute la țară erau mult mai plăcute, deşi acela era locul vechii sale captivități, al aventurii din barcă şi al calomniei ce urmase. Dar dintre oamenii care-i puteau aminti acea *ruşine,* ea nu-l vedea decât pe domnul Iriarte, prietenul guvernantei; acesta îl vizita pe don Carlos şi-o privea pe fată cu ochii unui culegător ce se pregăteşte să adune fructele.

Când don Carlos se hotărî să locuiască la Loreto tot anul, ca să facă economii, Anita îl sărută pe ochi şi pe gură şi o zi întreagă fu copila expansivă şi veselă ce începuse să înmugurească înainte de-a fi transplantată în sera pedagogică a doñei Camila.

În alți ani, aduceau câte-o ladă de cărți; de data aceasta un țăran aduse întreaga bibliotecă, legitima mândrie a lui don Carlos.

Văzu un volum în limba franceză, legat în carton galben; crezu că e unul dintre romanele pe care tatăl său îi interzicea să le citească şi era gata să lase cartea când văzu pe cotor: *Confesiunile Sfântului Augustin.*

Ce căuta acolo Sfântul Augustin?

Don Carlos era un liber-cugetător care nu citea cărți despre sfinți, nici despre preoți sau despre neos[45] cum spunea el. Sfântul Augustin însă era una dintre puținele excepții. Îl considera filosof.

Ana simți un impuls irezistibil; vru să citească imediat cartea. Ştia că Sfântul Augustin fusese un păgân libertin pe care glasurile cerului îl convertiseră prin influența lacrimilor mamei sale, Sfânta Monica. Altceva nu ştia. Lăsă pămătuful cu care scutura praful şi, în picioare, cu capul ei mic şi cârlionțat şi cartea deschisă scăldate de o rază de soare, citi primele pagini. Don Caries nu era acasă. Ana ieşi cu cartea sub braț; se duse în grădină. Intră în chioşcul acoperit de un frunziş des de plante perene. Umbrele frunzulițelor din bolta cea verde jucau pe paginile cărții, albe şi negre şi strălucitoare; aproape, în spate, se auzea murmurul discret şi proaspăt al apei dintr-un canal, ce curgea încet, încălzindu-se la soare; dincolo de grădină, susurau ramurile plopilor înalți cu foşnetul suav al frunzelor noi şi albicioase strălucind ca nişte lăncii de oțel.

Ana citea cu sufletul subjugat de cuvinte. Când sfârşea o pagină spiritul ei o citea pe cealaltă. Era într-adevăr ceva nou. Întreaga Mitologie era o nebunie, după spusele sfântului. Şi iubirea, acea iubire pe care ea şi-o închipuia drept un păcat, o nimicnicie; o eroare, o orbire. Făcuse bine că fusese prevăzătoare. Îşi aminti că la Madrid doi studenți îi scriseseră câteva scrisori la care nici nu răspunsese. Era unica ei aventură după ruşinea din barca de la Trébol. Sfântul spunea că din instinct copiii sunt răi, că perversiunea lor înnăscută îi face să se amuze şi să-şi bată joc de cei care îi iubesc; dar că năzbâtiile lor sunt defecte; le îmboldesc egoismul, mânia, vanitatea.

„E adevărat, e adevărat”, se gândea ea cu părere de rău.

Atunci însă era nevoie de altceva. Avea să se umple acel gol din inima ei? Viața aceea fără imbolduri, neagră în trecut, neagră în viitor, inutilă, plină de neajunsuri şi de prostii, avea să se sfârşească? în minte simți, asemeni unei explozii, un

„da” îngrozitor ce se sfărâmă în scântei strălucitoare înăuntrul creierului ei. Continua să citească, era încă zăpăcită, aproape înspăimântată de vocea pe care o auzea înăuntrul ei când ajunse la pasajul unde sfântul povesteşte că, plimbându-se printr-o grădină, a auzit un glas care-i spunea: *Tole, lege*[46], a alergat să ia textul sfânt şi a citit un verset din Biblie… Ana strigă, simţi un fior prin tot corpul, iar la rădăcina părului ca un suflu care o cutremură, şi rămase astfel mai multe secunde.

Îi fu teamă de supranatural; crezu c-o să aibă vedenii… Panica însă trecu şi biata copilă fără mamă simţi în suflet un blând efluviu de duioşie ce urca spre izvoarele ochilor. Lacrimile ce-i năvăleau în ei îi acopereau vederea.

Şi plânse peste *Confesiunile Sfântului Augustin* ca la pieptul unei mame.

După-amiază sfârşi de citit cartea. Lăsă ultimele capitole pe care nu le înţelegea.

Seara, în bibliotecă, discutau don Carlos „un cleric din Loreto şi mai mulţi amatori de filosofie şi de cidru bun pe care-l punea la bătaie ruinatul Ozores pentru a avea combatanţi. Spunea că a gândi de unul singur înseamnă a gândi pe jumătate. Avea nevoie de opoziţie. Capelanul dorea să-şi petreacă în mod plăcut serile care în Loreto deveneau eterne, chiar şi primăvara.

Ana, aşezată deoparte, aproape scufundată şi pierdută într-un fotoliu imens, cu braţe mari, în care visase de-atâtea ori trează, visa şi acum cu ochii larg deschişi, nemişcaţi. Se gândea la Sfântul Augustin; şi-l închipuia cu o mitră mare, aurită, şi o mantie de mătase de aur, străbătând deşertul într-o Africă pe care ea o înzestra cu felurite sălbăticiuni şi cu palmieri uriaşi.

Era ca în copilărie, o delicioasă închipuire; alt cânt al poemului ei. Numai amintindu-şi de blândeţea Sfântului Augustin când se împăcase, în faţa amvonului, cu un prieten de care trăia despărţit, Ana simţea o duioşie de nedescris care-o făcea să iubească în acel episcop tot universul.

În aceeaşi clipă don Carlos jura că religia creştină fusese importată din Bactriana[47].

Nu era sigur că acesta era cuvântul pe care-l citise, dar în disputele sale din sat era puțin scrupulos în privința datelor istorice, contând pe ignoranța asistenței.

Capelanul nu ştia ce e Bactriana, aşa că ideea de a căuta originile creştinismului acolo i se părea prostia cea mai ridicolă şi mai hazlie.

Şi râzând în hohote, spunea:

— Dar bine, omule, deie-ți Domnul o *Batrarde* bună, unde-a citit asta domnul Ozores?

„Capelanul nu era un Sfânt Augustin, se gândea Anita; nu, pentru că Sfântul Augustin n-ar bea cidru şi nici n-ar combate nişte argumente atât de slabe ca cele ale tatălui ei. Nu conta, clericul avea dreptate şi asta era de-ajuns: rostea adevăruri mari fără să ştie. În clipa aceea don Carlos începu să-i apere pe maniheişti.

— Mi se pare mai puțin absurd să cred într-un Dumnezeu bun şi în altul rău decât să cred în Iehova Eloim, care era un despot, un dictator.

„Tatăl ei era maniheist! Bine mai vorbea despre maniheişti Sfântul Augustin care crezuse şi el în asemenea erori. Tatăl ei însă o să ajungă să se convertească; la fel ca ea, care avea inima plină de iubire pentru toți şi de credință în Dumnezeu şi în Sfântul Episcop de Hipona."

După aceea, căutând în bibliotecă, găsi *Geniul creştinismului,* care fu o revelație. A face dovada religiei prin frumusețe i se păru cea mai bună idee din lume. Dacă rațiunea rezista la argumentele lui Chateaubriand, fantezia se declara repede învinsă şi odată cu ea şi judecata.

„Curajoasă lichea a mai fost domnul Chateaubriand, spunea don Carlos. Avea toate operele acestuia deoarece îi aprecia stilul, căci nu era prost." În vremea aceea se vorbea foarte rău de Chateaubriand, şi peste tot.

Pe urmă Ana citi *Martirii.* Ar fi fost cu dragă inimă Cymodocée. Taică-său ar fi putut trece drept un Démodocus

destul de obişnuit, mai ales după călătoria lui în Italia, care-l făcuse păgân. Dar Eudore?[48] Unde era Eudore? Se gândi la Germán. Ce s-o fi întâmplat cu el?

Îi fu greu să găsească printre cărțile tatălui şi altele în care să se vorbească de bine, se înțelege, despre religie.

Un volum din *Parnasul Spaniol* era consacrat poeziei religioase. Cele mai multe erau versuri greoaie, obscure, dar între ele găsi unele care-i făcură o impresie mai bună chiar decât Chateaubriand. Nişte strofe de Fray Luis de León[49] începeau aşa:

Dacă vrei ca într-o zi,
Să cânți plete aurii
Cântă-le pe-ale Mariei
Mai de aur, mai frumoase
Decât razele voioase
De soare de miazăzi.

Poetul ecleziast, care uita celelalte cosițe ca să le slăvească pe ale Mariei, i se păru sublim în duioşia lui; acele şase versuri treziră în inima Anei ceea ce se poate numi *sentimentul Fecioarei,* pentru că nu se aseamănă cu niciun alt sentiment. Şi asta fu nebunia ei în materie de iubire religioasă.

Maria, în afară de faptul că era Regina Cerurilor, era şi Mama celor îndurerați. Chiar dacă ar fi apărut dinaintea ei, nu i-ar fi fost teamă. Devoțiunea Fecioarei pătrunse cu mai multă putere decât cea a Sfântului Augustin şi a lui Chateaubriand în inima fetei care se transforma în femeie. *Ave Maria* şi *Salve* dobândiră pentru ea un nou sens. Se ruga fără încetare. Dar asta nu era de-ajuns, voia mai mult, voia să alcătuiască ea însăşi rugăciuni.

Don Carlos avea şi *Cântarea Cântărilor,* în versiunea poetică a lui San Juan de la Cruz[50]. Făcea parte dintre cărțile pe care i le interzisese Anei.

— Mie nu mi se dă, rostea don Carlos făcând cu ochiul:

această *iubită* ar putea fi Biserica, dar… eu n-am încredere… n-am încredere…

Şi spunea fel de fel de prostii, fără să-şi dea însă seama; pentru că el, incapabil să-şi calomnieze semenii, când era vorba de sfinți şi de preoți credea că nicio injurie nu-i prea mare.

Ana citi versurile Sfântului Juan, şi se simți în stare să improvizeze rugăciuni; le recita în versuri, în timpul plimbărilor solitare pe muntele de lângă Loreto, care mirosea a cimbru şi se prăbuşea în mare.

Versuri *a la San Juan,* cum spunea ea, care-i izvorau şuvoaie din suflet, gata făcute, simple, duioase şi pasionate; în felul acesta vorbea şi cu Fecioara.

Anita, excitată, nervoasă observa – şi simțea o stranie durere înăuntrul ei când observa aceasta – o misterioasă analogie între versurile Sfântului Juan şi mireasma cimbrului pe care-l călca în picioare când urca pe munte.

Era adevărat că de la o vreme încoace, fără să vrea, gândurile-i căutau şi găseau secrete legături între lucruri, şi simțea pentru toate o dragoste plină de melancolie care sfârşea printr-o migrenă acută.

Într-o după-amiază de toamnă, după ce acceptase un pahar de rachiu de chimion pe care don Carlos i-l dădu să-l bea după cafea, Anita ieşi singură cu gândul de-a începe să scrie o carte, acolo sus, în zănoaga cu pini pe care ea o cunoştea bine; era o *operă* pe care o gândise dinainte, un ciclu de poezii închinate „Fecioarei”.

Don Carlos îi dădea voie să se plimbe neîntovărăşită când urca pe muntele cu cimbru, ieşind pe poarta grădinii; pe acolo nu putea s-o vadă nimeni şi pe munte oamenii nu urcau decât să caute lemne.

În ziua aceea plimbarea fu mai lungă ca de obicei. Urcuşul era anevoios, cărăruia ca pentru capre; țărmuri abrupte în dreapta se prăbuşeau în marea care-şi revărsa furia cu urlete ce ajungeau pe înălțimi ca nişte zgomote subterane. În stângă, tufişurile de cimbru însoțeau drumul până pe culmea

încoronată de pini, printre ramurile cărora vântul imita, ca un ecou, plânsetul nestins al oceanului. Ana se cățăra cu paşi mari. Efortul cerut de povârniş o întărită; se simțea arzând; din obrajii ei până atunci înghețați țâşneau flăcări, ca în zilele îndepărtate. Înainta cu o nelinişte pătimaşă, ca şi cum drumul acela pe coastă în sus ar fi drumul către ceruri.

După o cotitură a cărării pe care mergea, văzu dintr-odată o nouă panoramă; Loreto rămânea invizibil. În față se afla marea, care se auzea şi înainte, dar fără să fie văzută; marea, cu mult mai întinsă decât putea fi văzută din port, mai paşnică, mai solemnă; de-acolo valurile nu păreau asemeni loviturilor violente ale unui animal în cuşcă, ci ritmul unui cântec sublim, vibrații de plăci sonore, egale, simetrice ce se îndreptau dinspre răsărit spre apus. În ultimele ceasuri ale înserării se întrezărea un amfiteatru de munți ce păreau scara pe care uriaşii urcă spre cer; nori şi piscuri se confundau şi-şi trimeteau unii altora reflexele culorilor. În vârful cel mai de sus al acelui *cumulus* de piatră albăstruie, Ana zări un punct; ştia că e un sanctuar. Acolo se afla Fecioara. În clipa aceea toți norii roşietici ai amurgului se sfâşiau, şi din adâncurile lor țâşnea lumina pentru a alcătui o aureolă în jurul Maicii Domnului, care-şi avea templul pe acea culme. Apusul soarelui era o apoteoză. Velele bărcilor din Loreto, scufundate în umbra muntelui, acolo jos, păreau porumbei ce zburau deasupra apei.

În sfârşit, Ana ajunse la *zănoaga pinilor.* Era o vâlcea între două coline joase, încoronate de arbuşti, şi câteva exemplare foarte reuşite ale arborilor care-i dădeau numele. Albia unui torent secat lăsa să se vadă fundul de piatră alburie în mijlocul vâlcelei; o pasăre, care i se păru fetei o privighetoare, cânta ascunsă printre arbuştii de pe colina dinspre apus. Ana se aşeză pe o piatră aproape de albia secată. Se credea în pustiu. Nu era niciun zgomot care să amintească de existența omului. Marea, pe care n-o mai vedea, răsuna din nou ca un murmur subteran; pinii susurau ca marea şi pasărea ca o privighetoare. Era sigură de singurătatea ei. Deschise un caiet

de amintiri, îl puse pe genunchi şi scrise cu creionul pe prima pagină: „Fecioarei”.

Medită, aşteptând inspiraţia sacră.

Înainte de-a scrie îşi lăsă gândurile să vorbească.

Când creionul trasă primul vers, înlăuntrul sufletului prima stanţă era deja terminată. Creionul continuă să alerge pe hârtie, dar sufletul mergea şi mai repede; versurile plăsmuiau alte versuri, aşa cum un sărut dă naştere la o sută; din fiecare concept de dragoste şi ritm izbucneau puzderie de idei poetice ce se năşteau înveşmântate în toate culorile şi parfumurile acelui limbaj poetic, sincer, nobil,. pasionat.

Gândurile continuau să dicteze ca într-un şuvoi, dar mâna trebui să renunţe a le urma, deoarece creionul nu mai putea scrie; ochii Anei nu vedeau literele şi nici hârtia; erau plini de lacrimi. Simţea zvâcniri în tâmple, şi în gât o gheară de fier care-o strângea.

Se ridică în picioare, vru să vorbească, strigă; în cele din urmă glasul ei răsună în vâlcea; presupusa privighetoare tăcu şi versurile Anei, recitate ca o rugăciune, printre lacrimi, se risipiră în vânt repetate de rezonanţele muntelui. O chema cu vorbe de foc pe Maica sa Cerească. Se entuziasmă la auzul propriului său glas, simţi prin tot trupul fiori şi nu mai putu să vorbească; genunchii i se muiară, îşi sprijini fruntea de pământ. O spaimă mistică o stăpâni un moment. Nu îndrăznea să ridice ochii. Se temea că e înconjurată de ceva supranatural. O lumină mai puternică decât cea a soarelui îi pătrundea prin pleoapele închise. Simţi zgomote în apropiere, strigă, ridică fruntea înspăimântată... Nu încăpea îndoială, nişte mărăcini de pe colina din faţă se mişcau... Şi cu ochii deschişi în faţa miracolului, văzu o pasăre neagră ieşind dintr-un tufiş şi trecându-i deasupra frunţii.

Cinci

Señorita doña Anunciación Ozores ajunsese la patruzeci şi şapte de ani fără să părăsească provincia Vetusta. Era, de aceea, un mare deranj, poate chiar un pericol, să se aventureze ca să străbată, în douăzeci de ore de mers cu diligența, şoseaua de coastă ce ajungea până la Loreto. În călătoria ei o însoțeau don Cayetano Ripamilán, canonic respectabil datorită condiției şi anilor săi, şi o bătrână slujnică a familiei Ozores.

Don Caries murise subit într-o noapte, fără spovedanie, fără nicio slujbă religioasă. Medicul spunea că fusese o hemoragie, un vas... Materialism pur. Doña Anuncia vedea mâna lui Dumnezeu care nu bate cu bățul. Asta nu o împiedică însă pe señorita Ozores, îmbrăcată într-un doliu sever, să manifeste în timpul călătoriei o durere cu greu potolită de resemnarea creştină.

„Ana, fiica modistei, căzuse la pat; era singură, în puterea servitorilor; nu exista altă soluție decât să vină s-o ia. În fața acelei morți, neînțelegerile de familie luau sfârşit.”

„Odată câinele mort, se sfârşise şi cu turbarea”, spusese unul dintre nobilii din Vetusta.

Doña Anuncia şi don Cayetano o găsiră pe fată în pericol de moarte. Era o febră nervoasă; o criză teribilă, spusese medicul; boala coincidea cu anumite transformări caracteristice vârstei; caracteristice da, dar în fața domnişoarelor nu trebuiau explicate cu claritate şi cu detaliile pe care le folosea doctorul. Don Cayetano putea să audă totul, dar doña Anuncia ar fi preferat metafore şi perifraze., Dezvoltare înfrânată”, „critica şi misterioasa metamorfoză”,

„crisalida ce-şi rupe vălul”, toate astea erau bune; dar medicul adăuga nişte amănunte pe care doña Anuncia nu şovăia să le califice drept grosolane.

— Cu ce oameni era în relații fratele meu! spunea, dându-şi ochii peste cap.

Cincisprezece zile acea biată copilă, orfană şi bolnavă, trăise singură, în puterea servitorilor, pentru că doña Anuncia nu se hotărâse să întreprindă călătoria de douăzeci de ore până ce numita operă de caritate nu-i fu cerută în numele nepoatei sale muribunde. Ana era bolnavă când se abătuse asupra ei nenorocirea. Suferea de melancolie; încerca tristeți pe care nu şi le putea explica. Pierderea tatălui ei mai curând o sperie, la început, decât o întristă. Nu plângea; îşi petrecea ziua tremurând de frig, într-o somnolență plină de gânduri nebuneşti. Încercă un egoism oribil, plin de remuşcări. Mai mult decât moartea tatălui o durea atunci părăsirea, care o îngrozea. Îi dispăru tot curajul; se simți sclava celorlalți. Forța de a suferi în tăcere sau de a se refugia în viața interioară nu era de ajuns; avea nevoie de sprijinul celorlalți, de un adăpost. Ştia că e foarte săracă. Tatăl ei, cu câteva luni înainte de a muri, vânduse pe un preț de nimic palatul din Vetusta surorilor sale. Casa era ultimul rest din moştenirea lui. Iar banii rezultați din vânzarea aceea atât de dezavantajoasă fuseseră folosiți pentru plata unor vechi datorii.

Mai erau însă şi altele. Până şi ferma era ipotecată, iar valoarea ei nu putea scoate pe nimeni din încurcături. În mâinile filosofului, prețul ei nu făcuse decât să scadă.

„Cu alte cuvinte, sunt aproape în mizerie.”

Drepturile ei de orfană, despre care i se spusese că vor fi un ajutor rizibil, ceva mai mult decât nimic, nu şi le încasase încă; nu avea cine să-i explice cum şi unde să le ceară. Era singură, complet singură; ce-o să se aleagă de ea? Prietenii filosofului nu-i fură de niciun folos. Nu ştiau altceva decât să discute. Capelanul nu se mai ivi pe acolo; moartea subită a lui don Carlos mirosea puțin a pucioasă.

La un moment dat, la trei sau patru zile după înmormântarea tatălui ei, Ana vru să se scoale şi nu putu. Patul o ținea cu brațe invizibile. Cu o noapte înainte, adormise cu dinții strânşi şi tremurând de frig. Voise să le scrie mătuşilor ei din Vetusta, dar nu-şi putuse ordona cuvintele; se îndoia chiar şi de ortografia ei.

Avu coşmaruri, şi, deşi făcu eforturi ca să nu se declare bolnavă, maladia de care suferea fu mai tare, o doborî. Medicul vorbi de febră, de nevoia unor îngrijiri deosebite; îi puse întrebări la care ea nu ştia şi nici nu voia să răspundă. Era singură şi era absurd. Doctorul spuse că nu avea cu cine să se înțeleagă; adăugă ocări cu privire la neglijența servitorilor.

— O să te lase să mori, fiica mea.

Ana strigă, se sperie tare, se simți foarte laşă; plângând şi cu mâinile împreunate ceru să fie chemate mătuşile ei, nişte surori de-ale tatălui care locuiau în Vetusta şi despre care ştia că erau foarte bune creştine.

Mătuşile aveau o vagă remuşcare pentru cumpărarea palatului. Înțelegeau că valora mai mult, mult mai mult decât plătiseră pentru el, abuzând de strâmtorarea lui don Carlos, care, pe deasupra, era şi un aiurit în materie de bani. El, care renegase credința familiei Ozores! „Ca să nu fie victima unei mistificări!”

Se ivea ocazia să-şi liniştească conştiința ocrotind-o pe nefericita fiică a fratelui lor.

Doña Anuncia putu aprecia mai bine măreția faptei sale bune când văzu că Ana „era în stradă” sau aproape. Ferma pe care ele şi-o închipuiseră demnă de un Ozores, chiar dacă era un rătăcit, era o casă de țară foarte aspectuoasă, dar fără valoare, cu o grădină ce nu aducea un venit prea mare. Iar pe deasupra, mai era şi ipotecata pentru o sumă care nu corespundea nici pe departe cu valoarea ei. Vai de capul Anitei! Nefericitul ateu nu ştiuse nici măcar să se îmbogățească. Să-ți pierzi şi sufletul şi trupul, şi cerul şi pământul! Straşnică afacere! Dar, în sfârşit, trebuia să faci

haz de necaz.

Îşi luase asupră-şi o sarcină foarte grea; dar cine nu are o cruce de dus?

Anei îi trebui o lună până să părăsească patul.

Doña Anuncia însă se plictisea la Loreto, unde nu exista societate; şi grăbi călătoria de întoarcere la Vetusta contrar sfaturilor doctoraşului aceluia grosolan care făcea risipă de termeni tehnici dintre cei mai transparenți.

De cum. ajunseră la Vetusta orfana suferi „o stagnare în convalescență”, după cum afirma medicul casei care era bine educat şi nu spunea lucrurilor pe nume.

Stagnarea fu o altă febră, în timpul căreia viața Anei se aflǎ din nou în pericol.

Domnişoarele de Ozores şi nobilimea din Vetusta nu-şi îngăduiră niciun fel de calificativ în privința fiicei lui don Carlos şi a modistei italience – aşteptau să poată aduna date suficiente. Cât timp tânăra se află între viață şi moarte, doña Anuncia găsi că se comportă în mod ireproşabil.

Pentru respectarea adevărului, nu avea nimic de spus împotriva educației şi caracterului ei; era o bolnavă foarte docilă. Nu cerea nimic; lua tot ceea ce i se dădea şi dacă era întrebată:

— Cum te simți, Anita?

— Ceva mai bine, señora, răspundea tânăra ori de câte ori putea.

Alte ori nu răspundea, pentru că nu avea forța să vorbească. Şi uneori nici măcar nu auzea.

În timpul noii convalescențe nu fu obraznică.

Nu se plângea; totul era perfect; nu-şi permitea niciun fel de exces.

În cercul aristocratic din Vetusta, din care, bine înțeles, făceau parte domnişoarele de Ozores, nu se vorbea decât despre abnegația acestor sfinte femei.

Glocester, sau don Restituto Mourelo, simplu canonic pe vremea aceea, spunea cu voce mieroasă şi misterioasă, în timpul unei vizite la marchizul de Vegallana:

— Domnilor, aceasta este vechea virtute; nu falsa şi zgomotoasa filantropie modernă. Domnişoarele de Ozores săvârşesc o operă de caritate pe care, dacă am vrea s-o analizăm pe îndelete, ne-ar da ca rezultat un lung şir de fapte bune. Nu e vorba numai de a-şi lua asupră-le enorma sarcină de a întreține şi chiar de a încălța şi îmbrăca o persoană care le va supraviețui după toate probabilitățile; sarcină care este deci pe viață, ci şi de faptul că această tânără reprezintă o abdicare pe care mă abțin s-o calific, o abdicare din partea lui don Carlos, tatăl ei…

— O abdicare abominabilă, se încumetă să spună un baron scăpătat.

— Abominabilă, adăugă Glocester înclinându-se. O alianță nefastă în care sângele albastru al familiei Ozores s-a amestecat, într-un ceas rău, cu sânge plebeu; şi ceea ce e mai cumplit… după cum ştim cu toții, această fată reprezintă moralitatea puțin scrupuloasă a mamei ei, a nenorocitei…

— Da, domnule, îl întrerupse marchiza de Vegallana care nu tolera discursurile lui Glocester; da, demnule, maică-sa era o femeie pierdută, de acord; fata însă se prezintă bine după cum spun mătuşile ei; este foarte docilă şi foarte tăcută.

— Cred şi eu că tace; că nu poate vorbi încă din pricina slăbiciunii.

Cuvintele acestea le rosti medicul aristocrației, don Robustiano, care o îngrijea pe Anita.

În seara aceea, la întrunire, căzură cu toții de acord ca fiica lui don Carlos să fie primită ca o Ozores, descendentă a celei mai de vază nobilimi. Pentru nimic în lume n-o să se vorbească de maică-sa; asta era interzis, iar ea o să fie considerată ca nepoata celor care meritau atâtea elogii.

Doña Anuncia şi doña Agueda încercară o mare mângâiere aflând de la medic de această hotărâre a nobilimii vetustene.

Ana petrecea multe ceasuri singură. Mătuşile ei obişnuiau să lucreze – să tricoteze ciorapi şi cuverturi de pat – în sufragerie; dormitorul nepoatei era la celălalt capăt al casei.

În afară de asta, ilustrele doamne îşi petreceau multă

vreme în afara tristei case a strămoşilor. Făceau vizite celor mai bune familii din Vetusta, fără să socotim drumurile pentru sfântă împărtăşanie şi slujba de seară, pe care le făceau o dată pe săptămână. Luau parte la toate novenele, la toate predicile, la toate confreriile şi întrunirile de bon-ton. De două-trei ori pe săptămână erau invitate la masă. Cea mai mare parte din timp îl foloseau pentru a răspunde la vizite. Aceasta era ocupația căreia îi acordau cea mai mare importanță dintre toate, în existența lor extrem de ocupată. A nu răspunde unei vizite *de clasă* li se părea cea mai mare crimă ce putea fi comisă într-o societate civilizată. Iubeau religia pentru că era un blazon al nobleței, dar nu erau foarte cucernice; în inima lor cultul principal era cel al clasei, şi dacă vizita la Curtea Mariei şi o întrunire la Vegallana ar fi fost incompatibile, Maria Preasfânta, în imensa ei bunătate, le-ar fi iertat, căci ele s-ar fi dus la întrunire.

Eticheta, după cum se înțelegea în Vetusta, era legea prin care se guverna lumea; ei i se datora armonia celestă.

Suprimată eticheta, stelele s-ar ciocni şi probabil s-ar strivi. Ce ştia despre aceste lucruri nepoțica? Aceasta era problema. Privirile doñei Agueda, ceva mai grasă, mai tânără şi mai bună decât sora ei, erau încărcate de aceste întrebări când se pironeau asupra Anitei în timp ce-i întindea o farfurie de supă.

Orfana zâmbea întotdeauna; mulțumea întotdeauna. Era de acord cu toate. Mătuşile vedeau cu nerăbdare că starea aceea de lucruri se prelungea. Ana nici nu se făcea bine, dar nici nu dădea înapoi; nu se vedea niciun fel de soluție. În plus, în felul acesta nu i se putea cunoaşte adevăratul caracter. Acea supunere absolută putea fi efectul bolii. Aşa cum pretindea don Robustiano.

Într-o după-amiază, crezând probabil că nepoțica doarme, sau fără să-şi aducă aminte că era prin apropiere, cele două surori discutară o problemă foarte importantă în budoarul de lângă dormitorul Anei.

— Tremur şi ştii de ce? spunea doña Anuncia.

— O fi din aceeaşi cauză care mă preocupă şi pe mine?
— Care?
— Dacă fata asta…
— Dacă ruşinea aceea…
— Asta-i!
— Ți-aminteşti de scrisoarea guvernantei?
— Sigur, o păstrez.
— Fetița avea doisprezece sau paisprezece ani, nu-i aşa?
— Ceva mai puțin, dar cu atât mai rău.
— Şi tu crezi… că…
— Ei, bine înțeles.
— Dacă va fi o Obdulita?
— Sau o Tarsilita. Ți-aduci aminte de Tarsila, care-a avut legătura aceea cu cadetul şi pe urmă nu ştiu ce aventuri cu Alvarito Mesia?
— Ceva complet nevinovat, spuneau nătărăii de pe-aici.
— Ei, uite ce nevinovăție; cred că la Madrid aşa-şi ține amanții (spuse strângându-şi şi desfăcându-şi degetele).
— E clar, lupul păru-şi schimbă…
— Când nu ai o bază solidă…
— Dacă am şti!…
— Dar Obdulita? Ştii ce s-a spus anul trecut; după aceea s-a negat, s-au dat asigurări c-a fost o calomnie…
— Mie, care sunt vulpe-bătrână!
— Dacă am şti!
— Dacă am fi vrut!
Şi señorita de Ozores suspină. Suspină şi sora ei.
Ana, care se odihnea îmbrăcată pe patul ei sărăcăcios, sări în picioare de la primele cuvinte. Palidă ca o moartă, cu două lacrimi înghețate pe pleoape, cu mâinile-i slabe împreunate, auzi tot dialogul mătuşilor sale.
Când erau singure, nu vorbeau ca în fața persoanelor de *clasă;* nu erau prudente, nu erau educate, nu-şi căutau frazele. Doña Anuncia rostea cuvinte care-ar fi scandalizat-o într-o gură străină. Conversația reveni după puțin la păcatul Anei, la ruşinea de care le vorbea scrisoarea doñei Camila.

Orfana auzea din dormitorul ei poveşti care-i răzvrăteau pudoarea, care-i dezvăluiau mii de secrete ce nu le găsise în cărțile ei de mitologie. Femeile acelea însă uitaseră cu totul de ea. Tarsila, Obdulia, Visitación, alt boboc care fugea pe fereastră împreună cu logodnicul ei, însăşi marchiza de Vegallana, fiicele, nepoatele ci de la țară, întreaga Vetustă, inclusiv cea de clasă, era forfecată acolo, în acea răzbunare solitară a celor două domnişoare Ozores, potrivnice căsătoriei. Şi în acea lume de slăbiciuni, de scandaluri, cine să-şi mai amintească de aventura, puțin cunoscută, la urma urmei, a nepoțelei bolnave?

Cu toate acestea, cele două fete bătrâne se întoarseră la punctul de plecare; după ele era vorba de un marinar care abuzase de inocența sau de precocitatea fetiței. Se discută, întocmai ca la cazinoul din Loreto, verosimilitatea delictului din punct de vedere fiziologic. Cele două domnişoare vorbiră *ca* două moaşe cu diplomă. Ce bogăție de date! Ce empirism plin de documentare! Doña Anuncia avea gura plină de salivă. În fiecare clipă căuta recipientul de porțelan care se afla la picioarele fotoliului.

„Cazul nu era grav nici în privința moralei, ¡pentru că în Vetusta nimeni nu trebuia să ştie nimic. Rău ar fi fost ca fata să continue cu viața aceea atât de desfrânată. Dar nu aveau motive să creadă asemenea lucru. Nu ştiau nimic altceva care s-o acuze. Şi, mai ales, aveau să vadă în curând."

Ana, care avu tăria să sufere până la ultimul cuvânt, înțelese că mătuşile ei iertau totul, în afară de aparențe; aşa încât, dacă de-acum încolo va fi ca ele, se uita trecutul, oricum ar fi fost acesta. Şi cum erau ele, Ana începea deja să ştie. Dar o să le mai studieze.

Urmară câteva minute de tăcere.

Doña Agueda o rupse spunând:

— Cred că fata, dacă se reface, o să fie frumoasă.

— Cred că era puțin rahitică; în orice caz, nu era armonios dezvoltată…

— Asta nu contează; aşa am fost eu şi după ce… – Ana

simți că-i ard obrajii – am început să mă îngraş, să mănânc bine şi m-am făcut ca un boț de untură.

Şi doña Agueda oftă încă o dată, amintindu-şi ce boț fusese.

Doña Anuncia avusese motivele ei să nu se îngraşe; o furtunoasă iubire romantică. De pe urma acelei iubiri îi rămăseseră câteva cântece închinate lunii, pe un soi de melodie monotonă, pe care şi-o cânta singură la chitară. Unul dintre cântece începea astfel:

Luna ce luceşte în ceruri
melancolic mă inspiră;
şi răsună-n veşnicie
cel din urmă-mi cânt de liră.

Era vorba de un condamnat la moarte.

Frumosul ideal al doñei Anuncia fusese întotdeauna o călătorie la Veneția cu un amant; dar de vreme ce veacul se *metalizase* şi fetele nu ştiau să iubească, ea dorea să folosească, dacă era posibil, frumusețea Anei, care, dacă se hrănea bine, o să fie frumoasă ca taică-su şi ca toți cei din familia Odores, căci aceasta ținea de rasă. Da, era necesar să-i dea să mănânce bine, s-o îngraşe. După aceea o să-i caute un logodnic. Treabă dificilă, dar nu imposibilă. Nu trebuiau să se gândească la un nobil. Aceştia erau foarte fini, foarte curtenitori cu femeile din clasa lor, dar dacă acestea nu aveau zestre se căsătoreau cu fiicele americanilor şi ale bogătaşilor de pe valea Pas, din Santader. Ele ştiau asta dintr-o dureroasă experiență. Băieții *nenobili,* cum s-ar fi putut spune, din Vetusta, nu erau partide strălucite; dar chiar dacă ar fi vrut să consimtă – să consimtă, spunea doña Agueda când se afla în intimitate – la vreun avocățel, niciunul dintre gogomanii aceia n-ar fi îndrăznit să-i facă curte unei Ozores, chiar dacă ar fi murit după ea. Indienii erau mai dornici de noblețe şi îndrăzneau mai mult; se încredeau în prestigiul banilor lor. În consecință, o să-i caute un american. Dar mai

întâi, fata trebuia să se însănătoşească şi să se îngraşe.

Ana înțelese care-i era obligația imediată; să se însănătoşească repede de tot.

Convalescența părea să se prelungească. Ana îşi folosi toată voința ca să se facă sănătoasă cât mai repede.

Din ziua în care doctorul spuse că e nevoie, în sfârşit, să mănânce bine, ea, cu lacrimi în ochi, mâncă cât putu. Dacă n-ar fi auzit conversația aceea a mătuşilor, biata orfană n-ar fi îndrăznit să mănânce mult chiar dacă ar fi avut poftă, ca să nu sporească greutatea poverii pe care-o reprezenta. Acum însă ştia la ce trebuie să se aştepte. Voiau s-o îngraşe ca pe o vită care urma să fie dusă la târg. Era obligatoriu să devoreze, chiar dacă, pentru a-şi înghiți dumicatul, o costa la început câteva lacrimi.

Natura veni repede în ajutorul acelui teribil efort de voință. Ana dorea putere, sănătate, culoare, carne, frumusețe, voia să-şi poată elibera cât mai repede mătuşile de prezența ei. Aşadar – să se îngrijească tot timpul, să se alimenteze în mod substanțial – iată datoria ei supremă. Starea sufletească în care se afla nu contrazicea asemenea intenții.

Accesele de religiozitate, pe care le luase drept revelația providențială a unei adevărate vocații, dispăruseră. Ele determinaseră criza violentă care pusese în pericol viața Anei, dar când îşi recăpăta sănătatea nu mai reveniră; sângele cel nou nu le purta în el.

În timpul insomniilor, a exaltărilor nervoase care ajungeau la delir, viziunile mistice, intuițiile puternice ale credinței, înduioşările bruşte îi serviseră uneori drept mângâiere, iar alteori drept tortură. Observase cu tristețe că acea credință a ei era prea vagă; credea profund, dar de fapt nu ştia în ce crede; în nenorocirea ei cea mai mare – moartea tatălui său – nu găsise mângâierea pe care-o sperase în pioşenia-i adâncă şi de neclintit aşa cum şi-o închipuia pe atunci. Fără îndoială, religia îi folosea pentru acea uitare de sine, pentru necesitatea pe care o simțea în a crede că-şi va revedea tatăl pe lumea cealaltă; foarte puțin însă pentru consolarea propriilor ei

dureri, pentru a lecui neliniştea egoismului înspăimântat, a grijilor de moment ce-şi aveau originea în singurătate şi sărăcie. Panica iscată de sentimentul că e părăsită de toată lumea, sentiment care le învinse pe toate celelalte, nu se vindeca prin credinţă.

„Fecioara e cu mine”, se gândea Ana în pat, acolo la Loreto; şi sfârşea prin a plânge, prin a se ruga cu fervoare şi a simţi, pe creştet, mângâierile mâinii nevăzute a Tatălui ceresc; survenea apoi un atac de nervi, simţea durerea singurătăţii, a răcelii înconjurătoare, a părăsirii totale în care se afla şi imaginile mistice nu se mai arătau. Avea nevoie de o ocrotire vizibilă. De aceea se gândi la mătuşile ei pe care nu le cunoştea, despre care ştia puţine lucruri bune şi le dori prezenţa, crezu cu tărie în forţa sângelui, în legăturile de familie…

În timpul convalescenţei de după febra dintâi, creierul ei îşi risipi primele forţe pe care le dobândi închipuind poeme, romane, drame şi poezii. Aceste compuneri constante, aceste plăsmuiri neîncetate începeau prin a fi o plăcută trecere de timp, iar pe deasupra, îi măguleau şi vanitatea; în cele din urmă însă, deveneau un chin. Tot ceea ce plăsmuia i se părea excelent şi, contemplând frumosul pe care tocmai îl crease, îl admira într-atât încât plângea înduioşată, plângea la fel ca atunci când se gândea la iubirea Pruncului Isus şi a Sfintei Sale Mame. În unele clipe de meditaţie senină examina cu nemulţumire identitatea dintre cele două. emoţii. Se simţea atât de profund şi sincer înduioşată contemplând frumuseţea ideii de Dumnezeu! Poate pentru că şi un sentiment şi celălalt erau de natură mistică? Sau era din cauză că înduioşarea aceea era pricinuită de vanitate, de egoism? Oricum, Ana suferea mult. I se părea că întreaga-i viaţă i se concentrase în cap; că stomacul era o maşină oprită şi creierul un cuptor în care ardea tot ceea ce era ea pe dinăuntru. Ajunse să aibă ameţeli când se gândea fără voie, împotriva voinţei sale, la ceva complicat, original, delicat, plăcut, şi se pomeni invidiind animalele, plantele, pietrele.

În timpul convalescenței de după a doua febră, la Vetusta, această activitate de nestăpânit a gândirii o supără din nou; dar la puțină vreme după ce începu să mănânce bine, datorită unor eforturi supreme, observă că roțile ce se învârteau în interiorul craniului se mişcau mai lent şi în mod armonios. Nu mai plăsmuia atâția eroi şi eroine, iar cei care-i mai stăruiau în minte erau mai puțin fantastici, simțămintele lor mai puțin alambicate, şi se complăcea în a descrie frumusețea lor exterioară; îi plasa în ținuturi frumoase şi pitoreşti, şi toate aventurile se sfârşeau cu bătălii sau cu scene de dragoste.

În fiecare dimineață când se trezea, Ana se surprindea cu un surâs în suflet şi o lene apatică în trup. Mătuşile îi dădeau voie să se scoale târziu, şi ea gustă din plin desfătarea acelor ceasuri. Pentru ea, patul nu se mai afla în casa mare a strămoşilor, nici în Vetusta, nici pe pământ; plutea în aer, nu ştia bine unde. Se lăsa legănată în bărcuța molatică, în plutirea aeriană a visurilor… Şi, în timp ce personajele fanteziei îşi spuneau lucruri duioase, ea le pregătea un prânz suculent într-o grădină cu miresme foarte pure şi pătrunzătoare. Ana aspira cu voluptoasă plăcere aromele ideale ale viziunilor ei nebuloase.

Uneori, din nefericire, prințul rus îmbrăcat în blănuri fine sau nobilul scoțian, ce-şi arăta piciorul robust şi bine făcut într-un ciorap cu pătrățele viu colorate, se transforma dintr-odată într-un domn bolnav de ficat, palid, slab, cu o pălărie de panama, care se despărțea de doamna gândurilor lui spunând:

„La revedere, iubițico. Mă întorc acuşica” – legănând hamacul la fiecare diminutiv. Era indianul pe care-l vedeau în depărtare ea şi mătuşile ei.

Doña Agueda era o foarte bună bucătăreasă. Ştia pe dinafară *Bucătarul European,* o carte care cuprinde arta de a pregăti toate felurile de mâncare din bucătăriile engleză, franceză, italiană, spaniolă şi altele. Te costa însă o groază de bani să găteşti ca în *Europeanul,* spunea doña Agueda. Când

era vorba de o masă de gală sau de o gustare oferită aristocrației, ea conducea operațiunile în bucătăria marchizului de Vegallana şi atunci recurgea la *European.* Acasă avea foarte puțini bani şi acolo se mulțumea cu rețetele pe care le moştenise de la părinți. Anita mâncă minunății şi măiestrii de bucătărie casnică de îndată ce stomacul ei putu să le suporte. Doña Agueda, cu nişte ochi numai dulceață, mari în mod inutil, care nu voise nimic pentru ea, o privea extaziată pe convalescenta ce se îngrăşa văzând cu ochii, după spusele domnişoarelor de Ozores. În timp ce tânăra savura acele mâncăruri, plătind tribut bucătăresei câte un elogiu la fiecare înghițitură, doña Agueda, satisfăcută în cel mai adânc ungher al vanității ei, îşi trecea mâna-i mică şi grăsuță, cu degete ca nişte cârnăciori plini de inele, prin părul ondulat, de un blond castaniu, al nepoțicăi păcatelor sale, cum spunea ea. Artistul şi opera sa îşi dăruiau zâmbete reciproce între un fel şi altul.

Doña Anuncia nu gătea, dar se ducea după cumpărături cu servitoarea şi aducea tot ce era mai bun din ce era mai ieftin. O ajuta să cumpere în mod convenabil un fost profesor de psihologie, logică şi etică, mare partizan al şcolii scoțiene şi al mezelurilor de casă. N-avea prea mare încredere nici în mărturia simțurilor sale, nici în cârnații din piață. Era foarte bun prieten cu doña Anuncia şi o ajuta să se tocmească.

După piață, fata bătrână colinda casele nobililor ca să trâmbițeze excesul de caritate prin care ea şi sora ei dădeau o pildă omenirii.

— Dacă ați vedea-o, spunea, e de nerecunoscut; se îngraşă văzând cu ochii. Parcă-i o minge care se umflă încetul cu încetul. E adevărat că Agueda are nişte mâini… În sfârşit, mă prăpădesc după fată. În casa noastră nu înțelegem caritatea pe jumătate. În fiecare zi vezi pe câte cineva luând în grijă vreo rudă săracă; pentru ce? Ca să se poată dispensa de-un servitor sau de-o cameristă. I se azvârle un coltuc de pâine şi nu i se plăteşte leafă. Noi însă înțelegem caritatea altfel. În sfârşit, o s-o vedeți şi dumneavoastră pe fată. Şi-o să fie

frumoasă. O să vedeți.

Într-adevăr, nobilimea venea în pelerinaj să vadă minunea, să vadă cum se îngraşă fata.

Elementul masculin observă cu mult înaintea celui feminin extraordinara frumusețe a Anitei. La puține luni după febră, Ana se dezvoltase în mod miraculos, formele ei dobândiseră linii armonioase, de care nobili în ea vetusteană se mândrea. Adevărul cir a că tipul aristocratic nu se pierdea. De îndată ce-o smulseseră din mediul acela vulgar, de sub influența unui tată rătăcit şi deosebit de liberal, şi o hrăniseră bine, fata îşi redobândise chipul rasei sale. Se votă în unanimitate că era foarte frumoasă. Plebea era de aceeaşi părere cu nobilimea, iar clasa de mijloc spunea la fel. În scurtă vreme, faima acelei frumuseți se întări, şi Anita Ozores fu proclamată drept fata cea mai frumoasă din oraş. Când sosea câte un străin, i se arăta turnul catedralei, Bulevardul de Vară şi, dacă era posibil, nepoata familiei Ozores. Erau cele trei minuni ale oraşului.

Doña Agueda se bucura de triumful acesta, aşa cum s-ar fi putut bucura şi Fidias pentru admirația adusă drept tribut de oameni Minervei sale.

— E o statuie grecească! spusese marchiza de Vegallana, care-şi închipuia statuile greceşti conform idealului unui adorator de-al ei, iubitor de forme pline.

— E Venus *din Nilo!* spunea cu încântare un şmecher pe nume Ronzal, alias Studentul.

— Mai degrabă decât cea din Milo, cea de Medici, rectifica tânărul şi deja savantul Saturnino Bermúdez, care ştia, sau aproape ştia, ce voia să spună.

— E un Fidias! exclama marghizul de Vegallana care călătorise şi îşi amintea că se spunea „un Zurbaran”, „un Murillo” etc., etc. atunci când era vorba de tablouri.

Dar Bermúdez îndrăznea să corecteze şi de data asta.

— După părerea mea seamănă mai mult cu Praxitele.

Şi marchizul ridica din umeri:

— Fie şi Praxitele.

Doamnele erau cele care puteau judeca mai bine, pentru că multe din ele reuşiseră s-o vadă pe Anita aşa cum se văd statuile. Nu ştiau dacă era *un* Fidias sau *un* Praxitele, dar era o fată frumoasă; un *bijou,* spunea baroana cea scăpătată, care fusese opt zile la Expoziția din Paris.

Frumusețea o salvă pe orfană. Fu admisă fără obiecții în societatea de *clasă,* în intimitatea de clasă, datorită frumuseții sale. Nimeni nu-şi amintea de modista italiancă. Nici chiar Ana nu trebuia să-şi amintească, după ordinele exprese ale mătuşilor. Se uitase totul, inclusiv republicanismul tatălui, totul; era o iertare generală. Ana făcea parte din clasă; o onora cu frumusețea ei, aşa cum un cal pur sânge, cu pielea mătăsoasă, onorează grajdurile, ba chiar şi casa unui potentat.

Domnişoarele nobile n-o invidiau prea mult pe Anita, deoarece era săracă. Pentru ele, frumusețea era un lucru secundar; acordau mai multă valoare zestrei şi rochiilor, şi credeau că şi ceilalți – logodnicii acceptabili – o să facă la fel. Ştiau la ce să se aştepte. La petreceri, la baluri, în excursiile la țară, *nepoatei* n-o să-i lipsească adoratorii; tinerii din aristocrație erau, mai mult sau mai puțin vizibil, aproape toți nişte libertini; frumusețea Anei îi atrăgea, dar nu s-ar fi căsătorit cu ea. Orice fată aristocrată nu avea nevoie decât să-i interzică logodnicului oi oficial – viitorul soț – *să-i facă curte* orfanei, cel puțin în prezența viitoarei soții. Dacă Anita n-avea grijă, se gândeau moştenitoarele, se putea compromite fără niciun folos. Era puțin probabil că se va căsători în societatea nobilă. Nobilii bogați căutau aristocrate bogate, egalele lor; nobilii săraci căutau să se aranjeze în partea cea nouă din Vetusta, în Colonia indiană, cum numeau aristocrații cartierul americanilor. Un indian plebeu, un *vespuci* – aşa cum de asemenea îi numeau – plătea scump plăcerea de-a se vedea socrul unui titlu sau cel puțin al unui cavaler de neam.

Calculul mătuşilor cu privire la căsătoria Anei nu se modificase, în ciuda deosebitei frumuseți a nepoatei lor. Doar n-o să se poată căsători cu un nobil numai pentru că era

frumoasă; trebuiau să abdice, s-o lase să se căsătorească cu un bogătaş plebeu. Până atunci trebuiau să fie cu ochii în patru, s-o prevină şi pe Ana.

— În lumea mare din Vetusta, spunea doña Anuncia, e nevoie de prudență, care-i foarte greu de învățat.

Deşi explicarea acestui echilibru sau prudențe era puțin supărătoare, cu atât mai mult pentru o domnişoară care, oficial, trebuia să ignore totul, şi acesta era cazul doñei Anuncia, surorile convenіră că era absolut indispensabil să-i dea fetei anumite instrucțiuni.

Ana îşi permitea arareori să-şi manifeste dorințele, gusturile sau aversiunile, şi cu atât mai puțin acestea din urmă, când era vorba de gusturile şi predilecțiile mătuşilor ei; într-o seară însă, nu putu face altfel decât să-şi exprime părerea după ce se întorsese, singură, de la o petrecere intimă la Vegallana.

— Te-ai distrat bine? o întrebă doña Anuncia, care rămăsese în sufragerie, lângă marele cămin, citind gazeta *Las Novedades*[51] (în materie de gazete era liberală).

— Nu, señora, nu m-am distrat. Şi n-aş vrea să mă mai duc acolo fără vreuna dintre dumneavoastră. Când mă duc singură...

— Cum? exclamă doña Anuncia, invitându-şi nepoata, prin tonul aspru al acelei monosilabe, să nu profereze nicio critică împotriva petrecerilor ei predilecte.

— Când mă duc singură... mă plictisesc prea mult acei domnişori.

Nu asta era ceea ce voia să spună. Mătuşă-sa o înțelese bine, dar voia să fie mai clară şi replică:

— Te plictisesc! Te plictisesc! Explică-te, domnişoară. Dumitale ți se pare cumva că societatea din Vetusta nu e destul de aleasă?

După acel dumitale şi după ironie, Ana înțelese că doña Anuncia se supărase.

— Nu-i asta, mătuşă; dar sunt unii... foarte îndrăzneți... Nu ştiu ce-şi închipuie. Dumneavoastră nu vreți să fiu

morocănoasă, serioasă, sălbatică…

— Sigur că nu.

— Atunci nici ei să nu fie îndrăzneți. Dacă Obdulia le permite anumite lucruri… eu nu vreau, eu nu vreau.

— Nici eu nu vreau să te compari cu Obdulia. Ea e… o oarecare pe care nici nu ştiu cum o admit la anumite petreceri; şi ca să-şi dea importanță, ca să spună că e prietenă intimă cu marchiza şi cu fiicele ei, trece peste orice. Tu faci parte din clasă.

— Nu numai Obdulia tolerează… ceea ce eu nu vreau să tolerez. Chiar şi Emma, Pilar şi Lola acceptă intimități…

— Nu te atinge de fiicele marchizului! strigă mătuşa, ridicându-se în picioare şi lăsând să cadă pe covorul ros *Suferințele tânărului Werther.*

„Sunt o proastă, se gândi Ana; trebuia să nu fi spus nimic.” De câte ori nu-şi respecta hotărârea de-a nu-şi contrazice mătuşile, simțea un soi de remuşcare, asemeni unui artist care-ar da greş.

Intră doña Agueda. Auzise conversația din cabinet. Cele două surori se priviră. Sosise ocazia să-i explice povestea cu prudența.

— Ascultă, Anita, spuse cu voce mieroasă perfecta bucătăreasă; eşti încă fetiță; şi, cu toate că noi ştim puține despre lume, avem o oarecare experiență din cele văzute.

— Asta e, din cele văzute la ceilalți.

— În lumea în care ai intrat şi căreia îi aparții de drept este necesară… o prudență deosebită.

— Prudență, asta e.

— Mai ales în felul de-a te purta cu bărbații. Vei fi observat că, în public, oamenii de clasă nu se abat niciodată de la cea mai strictă şi meticuloasă… asta-i, decență.

— Care este lucrul cel mai important, spuse doña Anuncia, ca cineva care recită cele zece porunci.

— Niciodată nu l-ai văzut pe Manolito, pe Paquito, nici pe baronaş, pe viconte şi nici pe Mesia, care nu e nobil, dar face parte din societatea lor, că depăşesc limitele bunei-cuviințe…

în intimitate însă, e cu totul altceva.

— Ceva foarte deosebit, spuse doña Anuncia înțelegând că ei îi revenea, ca fiind mai în virată, să continue a-i explica povestea cu prudența, şi continuă: Cum suntem cu toții rude apropiate sau îndepărtate, ne purtăm ca atare; şi nici pentru că se apropie de tine ca să-ți vorbească, nici pentru că-ți fac aluzii uşuratice, dar întotdeauna pline de spirit, la frumusețea umerilor tăi, la rotunjimile piciorului tău din care-au văzut atât de puțin, când cobori din trăsură, pentru nimic din toate astea, nici pentru altele, cu condiția să nu fie prea de tot, nu trebuie să te sperii, să te scandalizezi şi nici să te consideri ofensată.

— Sub nicio formă, întări doña Agueda.

— A face altfel înseamnă a lăsa să se vadă o maliție pe care nu trebuie s-o ai. Tocmai inocența îți slujeşte să tolerezi toate astea.

— Aşa fac Pilar, Emma şi Lola.

— Dar…

— Dar, fetițo…

— Dar dacă, ceea ce nu se poate întâmpla…

— Sub nicio formă…

— Cineva ar depăşi limitele bunei-cuviințe cu forța, ceea ce se cheamă cu forța, mai ales, luând-o în serios şi făcându-ți curte (expresie din tinerețea doñei Anuncia), făcându-ți curte după toate regulile, atunci să n-ai niciun pic de încredere; lasă-l să vorbească, dar nu-l lăsa să pună mina. Pe cel care-ți propune o iubire cinstită nu-l lăsa să te ciupească, nici să facă vreun gest necugetat. Să te scandalizezi e ridicol, e ca şi cum n-ai şti cu ce se mănâncă un anumit fel de mâncare…

— În cadrul clasei există o lipsă de educație…

— Iar a tolera prea mult înseamnă a te expune. Tu n-o să te căsătoreşti cu niciunul dintre ei…

— Nici n-am chef, mătuşă, rosti Anita fără să se poată stăpâni, regretând însă imediat că vorbise.

Doña Agueda zâmbi.

— Povestea asta cu cheful păstreaz-o pentru tine, exclamă

doña Anuncia ridicându-se în picioare din nou şi lăsând să cadă *Werther* pe jos. Eşti foarte trufaşă, adăugă.

— Las-o; cel care nu se consolează…

— Ai dreptate; sunt obraznici. Ceea ce contează însă, e ca tu să nu uiţi ce-ţi spun eu. Trebuie, ca înainte de-a intra în casa marchizei, să renunţi la aerul ăsta posac şi la tonul tău sec, pentru că-i o impertinenţă. Ceea ce e bine, foarte bine, şi vezi că pentru lucrurile bune eşti lăudată, e ca în public să-ţi păstrezi înfăţişarea severă care merită tot atâtea elogii din partea publicului ca şi chipul şi trupul tău frumos.

— Da, fiica mea, o întrerupse doña Agueda. Trebuie să tragi un folos cât mai mare de pe urma darurilor pe care Domnul le-a revărsat asupra ta cu amândouă mâinile!.

Ana murea de ruşine. Elogiile acestea erau cel mai mare martiriu. Se închipuia scoasă la licitaţie publică. Doña Agueda şi pe urmă sora ei tratară pe îndelete problema preţului probabil al acelei frumuseţi, pe care o considerau opera lor. Pentru doña Agueda frumuseţea Anei era unul dintre cele mai bune mezeluri; era mândră de chipul fetei aşa cum ar fi putut fi de un caltaboş. Restul, ceea ce se referea la siluetă, făcuse rasa, spunea doña Anuncia, care socotea că are siluetă, deoarece era slabă.

Punând la cale asemenea soi de negoţ, pe figura celor două fete bătrâne se întipărea tipul de codoaşă de salon care se deosebeşte de celelalte numai pentru că nu face zgomot; căminul arunca pe perete siluetele contorsionate ale acelor domnişoare, şi mişcările flăcărilor _şi gesturile lor iscau, în umbră, un embrion de sabat.

Ce erau bărbaţii, şi mai ales indienii, cum trebuie să-i conduci, ce trebuia să accepţi la început şi ce nu trebuia să tolerezi după aceea, toate lucrurile astea se discutară pe larg, sfârşindu-se, de fiecare dată, cu afirmaţia că toată înţelepciunea aceea era rodul observaţiilor făcute asupra celorlalţi.

— În rest, nici mătuşa ta Agueda, nici eu n-am manifestat vreodată înclinaţii spre căsătorie.

În felul acesta i se explică orfanei povestea cu prudența.

Noaptea Ana plânse în patul ei, aşa cum plângea când era în puterea doñei Camila. Mâncase însă foarte bine. Trezindu-se, simți delicioasa lene care era aproape unica plăcere a vieții pe care o ducea. Cum pe atunci nu mai existau motive ca să nu se scoale devreme, iar treburile o reclamau dis-de-dimineață, se străduia să se trezească mai înainte decât era nevoie pentru a se bucura de reveriile dimineții şi de căldura dulce a aşternutului.

Unul după altul, dispreţuia toate elogiile aduse frumuseții sale de domnişorii cei nobili, de avocățeii din Vetusta şi de toți câți o vedeau; când se trezea însă, acele dulci cuvinte de laudă de pe atâtea buze, condensate pe una singură, îi învăluiau ca un abur de tămâie frumos mirositoare voluptoasa deşteptare a sufletului, şi Ana savura cu desfătare acel parfum. Şi cum istoria trebuie să se încumete să spună totul, după cum porunceşte Tacit, trebuie să se ştie că Anita, castă datorită robusteței temperamentului său, găsea o deosebită încântare în a verifica justețea acelor elogii. Adevărat, era frumoasă. Înțelegea acea patimă pe care, prin priviri unii, prin vorbe misterioase alții, o lăsau să se întrevadă toți tinerii din Vetusta. Dar dragostea? Aceea era dragoste? Nu, asta va veni într-un viitor încă îndepărtat. Trebuia să fie prea mare, prea frumoasă, ca să se afle atít de aproape de viața aceea mizerabilă care o înăbuşea, între neroziile şi flecuştețele care o înconjurau. Poate că dragostea n-o să vină niciodată; prefera însă s-o piardă decât s-o profaneze. Toată resemnarea ei aparentă era, lăuntric, un pesimism de neînvins; se convinsese că era condamnată să trăiască printre proşti; credea în forța superioară a stupidității generale; ea avea dreptate împotriva tuturor, dar se afla dedesubt, era învinsă. În plus, mizeria, singurătatea o preocupau mai mult decât toate celelalte; şi se gândea tot timpul cum să facă să-şi scape mătuşile de acea povară, de acea operă de caritate pe care bătrânele o trâmbițau pe zi ce trecea tot mai solemn.

Voia să se elibereze; dar cum? Nu-şi putea câştiga viața muncind; familia Ozores ar fi asasinat-o mai degrabă; nu exista altă posibilitate decentă de a ieşi de acolo, în afară de căsătorie sau de mănăstire.

Cucernicia Anei însă era deja calificată şi condamnată de autoritatea competentă. Mătuşile, care se îndoiseră întrucâtva de acel misticism trecător, îşi bătuseră joc de ea cu cruzime. În afară de asta, falsa cucernicie a fetei era însoțită de cel mai mare şi cel mai ridicol defect pe care îl poate avea în Vetusta o domnişoară: literatura. Acesta era unicul viciu grav pe care mătuşile îl descoperiseră la Anita – dar îl retezaseră de la rădăcină.

Când doña Anuncia găsi pe noptiera Anei un caiet cu versuri, o călimară şi un toc, manifestă aceeaşi uimire ca la vederea unui revolver, al unui pachet cu cărți de joc sau a unei sticle de rachiu. Asta era treabă de bărbați, un viciu al bărbaților de rând, plebei. Dacă ar fi fumat, stupefacția acelor două fete bătrâne n-ar fi fost mai mare. „O Ozores literată!”

„Pe aici, pe aici îşi arăta capul modista italiancă; într-adevăr, trebuie să fi fost dansatoare, cum insinua doña Camila în celebra ei scrisoare.”

Caietul cu versuri fusese prezentat gravilor părinți ai aristocrației şi ai consiliului clerical.

Marchizul de Vegallana, căruia călătoriile îi aduseseră o faimă de om instruit, declară că versurile erau libere.

Doña Anuncia înnebuni de furie.

— Adică indecente, libere? Cine-ar fi spus! Dansatoarea…

— Nu, Anuncita, nu te necăji. Libere înseamnă albe, care nu au rimă; lucru pe care tu nu-l înțelegi. În rest, versurile nu sunt proaste. Dar e mai bine să nu le scrie. N-am cunoscut nicio literată care să fi fost femeie respectabilă.

Acelaşi lucru spuse şi baronul scăpătat, care trăise la Madrid întreținut de o poetă, traducătoare de romane foileton.

Canonicul Ripamilán spuse că versurile erau obişnuite, poate bune, dar de o factură romantico-religioasă care pe el îl dezgusta.

— Sunt imitații după Lamartine în stil pseudo-clasic; nu-mi plac, deşi vădesc mare îndemânare din partea Anitei. În plus, femeile trebuie să se ocupe de lucruri mai dulci; muzele nu scriu, inspiră.

Marchiza de Vegallana, care citea cu deosebită încântare cărți scandaloase, condamnă versurile ca fiind fățarnice. „Să nu i se amestece ei umanul cu divinul. La biserică ca la biserică, dar în literatură, înainte cu curaj!” Şi pe urmă, poezia nu-i plăcea. Prefera romanele în care totul este zugrăvit după realitate, aşa cum se întâmplă cu adevărat. „Dacă ar şti ea ce înseamnă lumea! În privința *nepoțelei,* era neîndoielnic că trebuiau să-i reteze acele izbucniri de falsă pietate romanescă. În plus, ca să fii literată e nevoie de mult talent. Ea ar fi fost, dacă ar fi trăit în altă ambianță. Câte văzuseră ochii ei!” Şi-şi amintea de nişte *Aventuri ale unei curtezane* pe care le plănuise în tinerețile ei bogate în experiențe.

Atât de general şi de puternic fu protestul lumii bune din Vetusta împotriva străduințelor literare ale Anei, încât ea însăşi se crezu ridicolă şi înşelată de vanitate.

Uneori noaptea, când o chinuia tristețea, singură în dormitorul ei, scria din nou versuri, dar le rupea de îndată şi azvârlea hârtia pe fereastră pentru ca mătuşile să nu descopere corpul delict. Persecuția în această materie ajunse atât de severă, necazurile pe care i le pricinui dorința de a-şi exprima în scris ideile şi suferințele fură atât de mari, încât trebui să renunțe complet la condei; îşi jură să nu devină „literată”, adică ființa aceea hibridă şi îngrozitoare de care se vorbea în Vetusta ca de un monstru scârbos şi oribil.

Prietenele, care aflaseră câte ceva, şi care n-aveau ce să-i reproşeze, se folosiră de acest punct slab, ca *s-o facă de râs* față de bărbați; şi uneori reuşiră. Nu se ştia cine – dar se credea că Obdulia – inventase şi o poreclă. Prietenele ei şi tinerii disprețuitori îi spuneau *Jorge Sandio*[52].

Multă vreme după ce renunțase la orice pretenție în ceea ce priveşte poezia, se mai vorbea încă în fața ei cu o malițioasă plăcere despre literate. Ana se tulbura, de parcă ar fi fost

vorba de o crimă făptuită de ea şi care tocmai se descoperise.

— La o femeie frumoasă viciul de-a scrie e ceva de neiertat, spunea baronaşul pironindu-şi ochii asupra Anei şi crezând că-i face plăcere.

— Dar cine se căsătoreşte cu o literată? spunea Vegallana, fără nicio intenție rea. Mie nu mi-ar place ca nevastă-mea să aibă mai mult talent decât mine.

Marchiza ridica din umeri. Credea cu tărie că bărbatul ei e un idiot. „Ce-or fi înțelegând bărbații prin talent!” se gândea, satisfăcută de trecut.

— Eu nu vreau ca nevastă-mea să poarte pantaloni, adăuga efeminatul baronaş.

Şi marchiza, răzbunându-se într-un fel pe bărbatul ei, spunea:

— Ei bine, fiul meu, veți fi un menaj *sans-culotte*[53].

În afară de aceste relative luări de poziție ale marchizei, părerea că o femeie care face literatură e o ființă absurdă era unanimă.

„La capitolul ăsta proştii aceia aveau dreptate, ajunse să gândească Ana; n-o să mai scrie.” Se răzbuna însă pentru batjocură, disprețuind întru totul curtea acelora pe care mândria ei îi considera că sunt nişte aristocrați tâmpiți. Accepta admirația celorlalți, tribut adus frumuseții sale, dar, la fel ca anumiți bărbați eminenți, însă îngâmfați, disprețuia unul după altul pe cei ce se prosternau în fața idolului. Pentru ea, iubirea şi oricare din acei nobili, îndrăzneți înainte, laşi acum, în fața disprețului ei suprem, erau două lucruri incompatibile. Era prea credulă când se vorbea despre lucrurile vane şi dezgustătoare ale lumii în care trăia. În astfel de cazuri prefera sfaturile doñei Anuncia, propriului ei criteriu. La început, i se păruse că ea, Ana, cu puțină artă, ar fi putut cuceri pe oricare din nobilii aceia bogați care se distrau cu toate femeile şi se căsătoreau cu cea care avea dota cea mai bună. Asemenea idee i se păru însă nedemnă şi dezgustătoare; nicio singură dată nu căută să-şi încerce posibilitățile şi preferă s-o creadă pe mătuşa ei. Acei

aristocrați interesați nu erau nişte posibili soți. Se obişnui cu această idee, şi începu să-şi privească prietenii şi rudele ca pe nişte manechine de croitorie; într-adevăr, îi vedea atât de plăpânzi în ceea ce priveşte spiritul, că i se păreau făcuți din mucava.

Filfizonii aristocrației sfârşiră prin a mărturisi că Ana era o excepție; sau calcula mai mult decât propriile ei mătuşi, sau era cu adevărat virtutea personificată.

„Ce dracu, ceva trebuia să fie!”

Seducătorii clasei de mijloc, care năzuiau întotdeauna *să se strecoare* printre aristocrație, declarară la fel: „Ana era invulnerabilă”.

— O fi aşteptând vreun prinț rus, spunea Alvarito Mesia, care trăia între plebei şi nobili.

Alvarito nu-i spusese niciodată Anitei: „Frumoşi ochi mai ai!” Erau două orgolii paralele.

Mesia plecă la Madrid să dea puțin lustru provincialismului său. Frumoasa lui înfățişare şi arta de-a face curte lăsa în Vetusta multe victime, dar se gândea că cele mai mari ravagii le va face la întoarcere.

În după-amiaza în care Alvaro luase diligența, Ana ieşise la plimbare cu mătuşile sale, pe şoseaua dinspre Madrid. Se întâlniră. Alvaro le văzu şi le salută din landou. Ochii Anei şi ai lui Mesia se încrucişară. Se priviră ca şi cum nu se mai văzuseră niciodată până în acel moment.

„Frumoşi ochi, se gândi don Juan; nu ştiam până acum de ce sunt în stare.”

Şi continuă:

„Asta-i una de clasă mare.”

Mai bine de un ceas îi rămase în minte norul acela de pulbere ce părea de lumină, iar în mijloc ochii *nepoatei.*

Nepoata purtă şi ea, acasă, imaginea lui don Alvaro. Şi se gândea:

„Asta cred că e dintre cei mai puțin răi. Părea mai distins; şi nu era supărător; avea o anumită demnitate… Era politicos… rece, dar elegant…; cel mai puțin prost, fără

îndoială.”

Pesimismul o făcu să repete multe zile la rând:

„A plecat cel mai puțin prost dintre toți.”

După o lună însă, nu-şi mai amintea de don Alvaro; nici don Alvaro de Ana, de îndată ce sosi la Madrid.

„Oh! Mănăstirea, mănăstirea; asta era pentru ea soluția cea mai firească şi cea mai convenabilă. Mănăstirea sau americanul.”

Duhovnicul Anitei, Ripamilán, îi ascultă propunerea ca cineva care ascultă cum plouă.

— Ei, ei, ei, ei! spuse cu glas tare, fără să se gândească la faptul că se afla în biserică. Fiica mea, miresele lui Isus sunt făcute din alt aluat. Fă fericit un creştin, că poți foarte bine, şi lasă-te de vocații improvizate. Vina o poartă numai romantismul, cu dramele lui scandaloase despre călugărițe ce fug în brațele unor trubaduri cu panaş sau căpitani de bandiți. Trebuie să ştii, draga mea Anita, că am pentru tine un logodnic, concetățean de-al meu. Întoarce-te acasă, c-am să vin şi eu şi-am să-ți vorbesc despre asta. Aici ar fi o profanare.

Candidatul lui Ripamilán era un magistrat născut în Saragoza, tânăr pentru funcția lui, dar ceva cam copt, deşi nu prea mult, ca să fie logodnic. Señorita doña Ana Ozores avea pe atunci nouăsprezece ani, iar señor don Victor Quintanar peste patruzeci. Se ținea însă foarte bine. Ana îl rugă pe don Cayetano să nu le spună nimic mătuşilor ei despre diferența aceea de vârstă, până n-o să-l cunoască mai bine pe Quintanar; pentru că, dacă doña Anuncia aflǎ ceva, o să-l impună ca logodnic, fără să mai facă vreo investigație.

„Nimic mai just; prefer ca lucrurile astea să le rezolve inima; aşa cum ne învață Moratin[54], iubitul meu Moratin, în nemuritoarea lui comedie: *Da-ul fetelor.*”

Şi rămaseră înțeleşi aşa.

Cine i-ar fi spus doñei Anuncia că acel logodnic mult visat, care începea să întârzie, trecea în fiecare zi pe lângă ele, pe Espolón, pe Bulevardul de Iarnă sau pe şoseaua dinspre

Madrid, mărginită de plopi înalți ce se împreunau în depărtare!

Ana observase că în fiecare după-amiază se întâlneau cu don Tomás Crespo, prietenul intim al casei, şi cu un domn care o sorbea din ochi. Don Tomás era una dintre puținele persoane pe care le prețuia cu adevărat, văzând în el calități morale rare în Vetusta, şi anume: toleranță, expansivitate şi nepăsare în materie de superstiții.

Cavalerul le privea de departe, în timp ce don Tomás se oprea ca să le salute. Acel domn era Quintanar, magistratul. Într-adevăr, se ținea bine. Era foarte elegant şi avea o înfățişare simpatică.

„Era *un străin,* cuvânt cu un sens special în Vetusta pentru domnişoarele de Ozores, care nu-l văzuseră încă în nicio casă *de-a lor.”*

— E un magistrat, le spusese Crespo într-o zi; un aragonez foarte de treabă, curajos, vânător renumit, cu un dezvoltat simț al onoarei şi mare amator de teatru; joacă la fel cu Carlos Latorre. Face să-l vedeți mai ales în teatrul antic.

Asta era tot ce ştiau mătuşile despre logodnicul ce li se pregătea pe ascuns.

Într-o după-amiază, Crespo, aflând că fata ştie ceva şi că se lăsa în voia soartei, le opri pe domnişoarele de Ozores pe drumul dinspre Castilia şi le prezentă pe señor don Victor Quintanar, magistrat. Domnii le însoțiră în timpul plimbării şi le lăsară în fața sumbrului portal al palatului Ozores. Doña Anuncia îl invită pe don Victor să le viziteze. Acesta credea că mătuşile ştiau de cinstita lui pretenție şi a doua zi, cu redingotă şi pantaloni negri, făcu nobilelor doamne o vizită. Ana îl tratā cu multă amabilitate. I se păru foarte simpatic.

Unica persoană cu care îndrăznea să vorbească despre ceea ce se petrecea înlăuntrul ei era don Tomás Crespo, lipsit, după cum spunea el, de orice preocupare, inclusiv aceea de a nu avea preocupări, care era cea mai idioată dintre toate.

Ana avea mult spirit de observație. Se credea superioară celor care o înconjurau şi-şi spunea că trebuie să existe

undeva o societate care să trăiască aşa cum ar dori ea să trăiască şi care să aibă aceleaşi idei ca şi ea. Vetusta însă era închisoarea ei, rutina prostească, o mare de gheață care o ținea ca înlănțuită, nemişcată. Mătuşile, tinerele aristocrate, doamnele cuvioase, toate acestea erau mai tari decât ea; nu putea să lupte, capitula de bunăvoie, şi-şi rezerva dreptul de a-şi dispreţui tiranul, trăind din vise.

Crespo însă era o excepție, un prieten adevărat, care înțelegea numai din jumătăți de cuvânt ceea ce mătuşile, baronul şi ceilalți n-ar fi înțeles din tomuri întregi.

Lui don Tomás i se spunea *Frigilis,* deoarece, dacă i se pomenea despre vreo slăbiciune din cele pe care oamenii le pedepsesc de obicei afectând o ipocrită mirare şi invocând morala, el ridica din umeri, nu din indiferență, ci din filosofie, şi exclama zâmbind:

— Ce vreți? Suntem *frigilis,* cum se spune.

Frigilis voia să spună fragili. Aceasta era deviza lui don Tomás: fragilitatea umană.

El însuşi fusese fragil. Crezuse prea mult în legile adaptării la mediu. Despre asta însă vom vorbi la vremea potrivită. Opt ani după aceea, nobila sa manie de a ierta totul strălucea în toată splendoarea.

Era neobosit în a căuta binele în adâncul sufletelor, şi ghicise în Anita adevărate comori spirituale.

— Uite, don Victor, îi spunea prietenului său, fata asta merită un rege sau cel puțin un magistrat care în curând va fi prezident, ca dumneata, de pildă. Închipuie-ți o mină de aur, într-o țară unde nimeni nu ştie să exploateze minele de aur; asta-i Anita, în Vetusta mea dragă. În Vetusta, cel mai bun lucru sunt arborii.

— Lasă flora, don Tomás.

— Ai dreptate, uit şi de mine... Îți spuneam că Anita e o femeie de prima clasă. Vezi ce frumos corp are, că te-ai topit de tot? Ei bine, când o să-i cunoşti sufletul ai să te topeşti ca o caramea pusă la soare. Trebuie să te avertizez că pentru mine un suflet bun nu este altceva decât un suflet sănătos;

bunătatea se naşte din sănătate.

— Eşti puțin materialist, dar nu mă supăr. Spuneai că fata…

— Sunt pe dracu! Şi iartă-mă, domnul meu; mie nu-mi trebuie să-mi vii cu porecle. Urăsc sistemele. Spun doar că eu cred numai în bunătatea pe care ți-o dă natura; un arbore primeşte sănătatea prin rădăcini… Ei, aşa şi cu sufletul…

Şi continua să filosofeze ca să ajungă să spună că Anita era cea mai bună fată din Vetusta.

Într-o zi, Crespo, după cum spuse el, îşi luă răspunderea, el singur, să-i recomande fetei pe domnul Quintanar.

„Era singurul logodnic demn de ea. Cei patruzeci şi ceva de ani erau ca cei ai copacilor care trăiesc veacuri, un om în plină tinerețe, în prima tinerețe. E mai bătrân un câine de zece ani decât un corb de o sută, dacă e adevărat că aceştia trăiesc cu secolele.”

Ana aprecia în cea mai mare măsură sfaturile lui Frigilis. Acceptă prietenia lui Quintanar, dar sub beneficiu de inventar şi cu celelalte condiții pe care le impusese şi lui don Cayetano; ca mătuşile sale să nu afle nimic. Don Victor acceptă maniera aceea de-a fi pretendent.

— Uite ce-i, îi spunea Frigilis, secretul e sarea şi piperul poveştii ăsteia; fata o să pice mai repede… o să vezi cum pică…

Pentru Ana timpul trecea pe nesimțite alături de Quintanar.

„Avea idei pure, nobile, elevate şi chiar poetice.”

Nu-şi vopsea părul cărunt, era simplu, deşi avea un limbaj puțin teatral şi emfatic. Acest viciu îl datora mulțimii de versuri din Lope şi Calderón pe care le ştia pe de rost; îi era greu să nu vorbească ca Sancho Ortiz sau don Gutierre Alfonso.

Anita îşi spunea ei însăşi:

„Nu înseamnă oare nesocotință să te căsătoreşti fără iubire? Nu se spunea că vocația ei religioasă era falsă, că ea nu putea să fie mireasa lui Isus pentru că nu-l iubea

îndeajuns de mult? Atunci, dacă nu-l iubea nici pe don Victor, nici cu el nu trebuia să se căsătorească.”

Consultat, Ripamilán răspunse:

„Că între un magistrat, care nu era nici măcar preşedinte de instanţă şi Mântuitorul lumii era o mare diferenţă. Nu mărturisea Anita că don Victor îi plăcea? Ba da. Cu fiecare zi ce trecea avea să-i găsească mai mult farmec. În timp ce la mănăstire, cea care intră acolo fără dragoste sfârşeşte în deznădejde.”

Don Cayetano, care ştia să fie şi serios, când era cazul, încercă s-o convingă pe mica lui prietenă că pioşenia, dacă era suficientă pentru o femeie cinstită, nu era de ajuns pentru jertfele claustrului.

„Toată povestea aceea cu plânsul din iubire când îl citise pe Sfântul Augustin şi pe Sfântul Juan de la Cruz nu făcea doi bani; fusese din cauza vârstei critice prin care trecea pe atunci. În ce-l privea pe Chateaubriand nu trebuia să-l ia în seamă. Toate astea, cu călugăriţa fără vocaţie, erau bune pe scenă; în lume însă nu existau oameni ca Manrique sau ca Tenorio care să escaladeze zidurile mănăstirilor, slavă Domnului. Adevărata cucernicie consta în a-l face fericit pe domnul Quintanar, concetăţeanul şi prietenul său, un cavaler atât de desăvârşit şi de îndrăgostit.”

Ana renunţă încetul cu încetul la ideea de a se călugări. Conştiinţa îi striga că nu acela era sacrificiul pe care-l putea face ea. Claustrul era probabil la fel ca Vetusta; nu cu Isus ar fi urmat să trăiască, ci cu *surorile,* mai asemănătoare, cu siguranţă, mătuşilor ei decât Sfântului Augustin sau Sfintei Tereza. În cercul nobilimii se află ceva despre „veleităţile mistice” ale Anitei, şi tinerele domnişoare care o porecliseră *Jorge Sandio* nu-şi muşcară limba şi criticară cu şi mai mare cruzime acest nou capriciu al ei.

Se spunea că era virtuoasă pentru că nu i se cunoştea niciun *vicleşug;* asta era însă puţin ca să se creadă că are vocaţie de sfântă.

„Nu cumva celelalte erau nişte fitecine?”

— E frumoasă, dar trufaşă, spunea baroana scăpătată al cărei soţ şi fiu erau îndrăgostiţi, fără speranţă, de nepoţică.

Nu Ana fu cea care îşi grăbi hotărârea, aşa cum spera Frigilis; fură mătuşile care descoperiră un logodnic pentru fată… Noul pretendent era americanul dorit şi temut, don Frutos Redondo din Matanzas, cu o încărcătură de milioane. Se întorsese hotărât să-şi construiască cea mai frumoasă vilă *din* Vetusta, să aibă cele mai frumoase echipaje din Vetusta, să fie deputat de Vetusta şi să se însoare cu femeia cea mai frumoasă din Vetusta. O văzuse pe Anita, i se spusese că ea era frumuseţea oraşului, şi se simţi rănit de săgeata iubirii. Fu avertizat că nu era de ajuns aurul lui ca să cucerească asemenea fortăreaţă. Atunci se îndrăgosti şi mai mult. Făcu să fie primit în casa domnişoarelor Ozores şi îi ceru doñei Anuncia mâna nepoatei.

După care doña Anuncia se închise în sufragerie cu doña Agueda, şi după ce terminară consfătuirea apăru Anita. Doña Anuncia se ridică în picioare lângă căminul pseudofeudal; lăsă să-i cadă pe covor *La Etelvina,* roman care-i încântase tinereţea, şi exclamă:

— Domnişoară… fiica mea; a sosit clipa care poate fi decisivă în existenţa ta. (Era stilul din *La Etelvina).* Mătuşa ta şi eu am făcut pentru tine tot felul de sacrificii; nici chiar sărăcia noastră, cu greu ascunsă în faţa lumii, nu ne-a împiedicat să-ţi oferim un trai bun, atrăgător. Caritatea este inepuizabilă, dar nu şi mijloacele noastre. Noi nu ţi-am amintit niciodată ceea ce ne datorezi (i-o aminteau în fiecare zi la prânz şi seara), noi ţi-am iertat originea, adică cea a nefericitei tale mame, totul, totul a fost aici uitat. Ei bine, toate acestea le-ai plăti cu cea mai neagră ingratitudine, cu cea mai criminală ingratitudine, dacă la propunerea pe care vrem să ţi-o facem ne vei răspunde cu un nu… incalificabil.

— Incalificabil, repetă doña Agueda. Cred însă că orice predică e inutilă, adăugă ea, pentru că fata o să sară în sus de bucurie când o să afle despre ce e vorba.

— Asta vreau să ştiu şi eu; cu ce vă pot fi eu de folos

dumneavoastră, cărora vă datorez atâta.
— Totul.
— Da, totul, iubită mătuşă.
— Cum presupun, continuă doña Anuncia, că nici măcar nu-ți mai aminteşti de nebunia aceea cu călugăritul…
— Nu, doamnă…
— În acest caz, o întrerupse doña Agueda, cum n-o să vrei să rămâi singură pe lume în ziua când noi n-o să mai fim…
— Şi nici nu cred că ai vreun amor ascuns, care ar fi indecent…
— Şi cum noi nu putem mai mult…
— Şi cum e de datoria ta să accepți fericirea care ți se oferă…
— O să meri de plăcere când o să afli că don Frutos Redondo, cel mai bogat om de pe Espolón, ți-a cerut chiar azi mâna.
Ana, împotriva poruncii exprese a mătuşilor sale, nu mur: de plăcere. Tăcu; nu îndrăznea să dea un răspuns negativ absolut categoric.
Doña Anuncia însă nu avu nevoie de mai mult ca să-şi dea frâu liber răutății care zăcea în ea. Silueta ei părea acum, printre umbrele de pe perete, cea a unei vrăjitoare uriaşe; alte ori, multiplicată de salturile flăcărilor şi de mişcările şi contorsiunile bătrânei, părea un iad întreg dezlănțuit; erau momente în care umbra domnişoarei Ozores avea trei capete pe perete şi trei sau patru pe tavan, şi ai fi spus că din toate țâşneau țipete şi urlete, într-atât vocifera doña Anuncia.
Până şi doña Agueda era îngrozită.
După asemenea scenă nepoata rămase opt zile închisă în dormitor. Când se împlini cea de a noua zi de izolare, care aducea a arest, doña Anuncia apăru calmă, demnă, severă, să citească sentința. „Fiicei dansatoarei – cine se mai îndoia că modista fusese dansatoare? – nu-i va lipsi un pat în palatul strămoşilor ei; ele însă, mătuşile, nu aveau ce să mai pună pe masă; fata mâncase totul.”
Ana îi scrise lui Frigilis.

A doua zi don Victor Quintanar, în mare ţinută, ca în ziua primei vizite, intră în salonul familiei Ozores. Venea să ceară mâna Anei „căreia nu credea că-i e indiferent”.

„Făcea acel pas mai devreme decât se gândise, deoarece tocmai fusese avansat; pleca la Granada în calitate de Prezident de instanţă şi voia să-şi ia cu el şi soţia, dacă arzătoarea lui dorinţă era îndeplinită. Avea un salariu, câteva vii şi nu puţine turme la Almunia de don Godino. Niciodată n-ar fi îndrăznit să ceară mâna unei atât de renumite, ilustre şi frumoase tinere fără să-i poată oferi, dacă nu opulenţa, cel puţin o *aurea mediocritas*[55], cum spusese latinul.”

Doña Anuncia rămase încremenită… don Godino… *mediocritas… crucea Isab*elei Catolica!… Ispita era mare.

Frigilis îl avertizase pe don Victor, când îl sfătuise să-şi pună crucea pe piept, că doña Anuncia era îndrăgostită de discursurile pe care nu le înţelegea şi de decoraţii.

În timp ce vorbea, Quintanar se simţea ridicol; bătrâna însă era fascinată.

„Don Frutos, se gândea ea, spărgea pietre în suburbiile Vetustei cu doisprezece ani în urmă. Îşi amintea că îl văzuse cu mânecile suflecate.” Răspunse însă „că ea nu putea dispune de mâna nepoatei sale, chiar dacă tânăra ar consimţi, fără să consulte, fără să ceară îngăduinţa nobilimii, a clasei”.

Domnii funcţionari, cei de la Tribunal, erau a doua aristocraţie în Vetusta, chiar dacă nu mai însemnau atâta ca altă dată.

Justiţia era respectată cu o frică superstiţioasă, moştenită de multe secole. Cei mai răzvrătiţi liberali din Vetusta, care vorbeau despre anarhie şi voiau să distrugă totul, tremurau în faţa glasului unui uşier de la Tribunal care striga pentru că un martor stătea picior peste picior;

— Păstraţi respectul!

Prima aristocraţie fu de părere că Anita făcea o nebunie căsătorindu-se cu don Victor Quintanar.

O făcu însă.

Don Frutos se întoarse la Matanzas, promițând să revină răzbunat, adică cu mult mai multe milioane. Îşi împlini promisiunea.

Trecu o lună, şi Ana de Ozores de Quintanar, cu cavalerescul ei soț, pornea pe şoseaua dinspre Castilia în landoul diligenței în care-l văzuse plecând pe acelaşi drum pe don Alvaro Mesía.

Întreaga Vetustă veni să-i conducă; nobilimea şi clasa de mijloc. Frigilis avea lacrimi în ochi.

— De cum o să vă puteți întoarce… trebuie s-o faceți… spunea cu un picior pe scară şi capul înăuntrul trăsurii. O să fii Prezidenta Vetustei, Anita.

— Nu permite legea, din cauza mătuşilor, răspundea don Victor.

— Ei, ei! o să se aranjeze şi asta… Vei fi Prezidenta.

Don Cayetano vru şi el să se urce pe scară, dar nu putu.

Doña Anuncia şi doña Agueda rămăseseră în salon, aproape pe întuneric, suspinând, înconjurate de câțiva prieteni şi prietene, poate aceiaşi care, cu altă ocazie, le prezentaseră condoleanțe pentru moartea civilă a lui don Carlos.

— Şi ea e mulțumită, spunea baronul.

— Uf! Cred şi eu…

— Tinerii sunt ingrați…

— Domnilor, plecăm, *dați-vă la o parte,* strigă ajutorul vizitiului de la diligență.

Şi trăsura plecă. Don Victor strângea între mâinile sale pe cele ale soției pentru care îl invidia un oraş întreg.

Un ultim adio umplu întreaga Piață Nouă; era un adio cu adevărat trist, era despărțirea de minunea oraşului; Vetusta întreagă vedea plecând pe noua Prezidentă de tribunal, aşa cum ar fi putut vedea că i se lua turnul catedralei, cealaltă minune.

În acest timp, Ana se gândea că în acea mulțime care îi admira frumusețea nu exista poate altcineva mai demn să aibă parte de ea decât acel don Victor, în pofida celor

patruzeci de ani şi ceva, un „ceva” destul de misterios.

După ce se înnoptase aproape, în timp ce urcau un povârniş, pe care caii îl străbăteau la pas, noul Prezident de tribunal o întrebă dacă, din fericire, el era primul bărbat pe care îl iubise; Ana înclină capul şi îi răspunse cu o melancolie care i se păru soţului o voluptoasă renunţare:

— Da, da, primul, unicul.

„Nu-l iubea, nu; dar o să încerce să-l iubească.”

Căzu noaptea. Ana, cu capul sprijinit pe pernele uzate ale acelei trăsuri vechi, închidea ochii, se prefăcea că doarme şi asculta zgomotul asurzitor şi confuz al geamurilor, al fierăriei şi scândurilor diligenţei hârbuite, şi i se părea că aude în acel zgomot ultimele strigăte de rămas bun.

Niciunul dintre acei bărbaţi care rămâneau acolo jos nu-i vorbise de dragoste, de iubire adevărată, şi nici nu i-o inspirase. Retrăind toţi acei ani de tinereţe inutilă, îşi amintea, drept cea mai mare desfătare pe care-ar fi putut-o trece la capitolul dragoste, privirea câte unui necunoscut în timpul plimbărilor pe străzile mărginite de copaci plini de vrăbii şi sticleţi.

Între ea şi tinerii din societatea în care trăia, orgoliul Anei şi prostia celorlalţi ridicaseră repede un zid de gheaţă.

„N-o să se căsătorească niciunul cu ea, spusese doña Anuncia, pentru că era săracă; ea însă le-o lua înainte şi îi dispreţuia pentru că erau nătărăi şi mediocri.”

Dacă cineva voia s-o trateze ca pe Obdulia, se lovea repede de un dispreţ mândru şi o ironie crudă, capabile să îngheţe şi cărbunii aprinşi.

Poate, deşi nu era sigur, între bărbaţii aceia care-o admirau de la distanţă, sorbind-o din ochi, o fi existat vreunul demn de-a fi iubit… însă mătuşile se însărcinau să păstreze distanţa pe care le-o cerea clasa, şi bieţii avocăţei sau ce-or fi fost, democraţi poate în teorie, respectau acele prejudecăţi. Şi nu îndrăzneau să se apropie. Toţi cei care făcuseră vreo impresie asupra Anei, chiar dacă nu prea mare, vorbindu-i din priviri, erau orice, în afară de partide. În Vetusta, tinerii

săraci nu ştiu să-şi câştige existenţa, în cel mai bun caz îşi câştigau mizeria; fete şi băieţi care se înţeleg din priviri, se iubesc, îşi şi mărturisesc asta chiar… dar o lasă bal*tă; fiindcă* nu au o situaţie; fetele îşi pierd frumuseţea şi devin bisericoase; băieţii lasă de-o parte eleganta pălărie tare, se înfăşoară în pelerină şi devin cartofori.

Cei care vor să-şi facă un rost pleacă din oraş; aici nu există alţi oameni bogaţi în afara celor ce moştenesc sau fac avere departe de somnolenta Vetustă.

„Între americani, ţărani bogaţi din valea Pas şi primii-născuţi cu avere, mediocri, necioplţi şi groteşti ar fi putut alege, continua să gândească Ana. Să spună şi don Frutos Redondo… Dar, în fond, de ce să se înşele singură? Nu se afla în Vetusta, nu putea să fie acolo, în acel colţ sărman, întruchiparea viselor sale, eroul poemului, cel care la început se numise Germán, apoi Sfântul Augustin, Episcop de Hipona, şi pe urmă Chateaubriand şi după aceea în alte zeci de feluri, numai măreţie, splendoare, blândeţe delicată, rară şi aleasă…"

Iar acum era căsătorită. Era o crimă, dar o crimă adevărată, nu ca cea din barca de la Trébol, să se gândească la alţi bărbaţi. Don Victor era zidul chinezesc al viselor sale. Orice apariţie fantastică ce-ar trece dincolo de acele cinci picioare[56] şi câteva degete de bărbat, pe care le avea alături de ea, era un delict. Totul se sfârşise… fără să fi început.

Ana deschise ochii şi îl privi pe don Victor al ei, care, la lumina unui felinar de călătorie, cu o bonetă de mătase înfundată până la urechi, citea liniştit, puţin încruntat, *Cel mai mare monstru-gelozia sau Tetrarhul din Ierusalim* a nemuritorului Calderón de la Barca.

Şase

Cazinoul din Vetusta se afla într-o casă mare, singuratică, din piatră înnegrită de ultragiile umezelii, într-o piețişoară murdară şi tristă, aproape de San Pedro, străvechea biserică de lângă catedrală. Tinerii membri ai Cazinoului voiau să se mute, dar schimbarea de domiciliu ar fi însemnat moartea societății, după părerea elementului serios şi mai cu stare. Cazinoul nu se mută şi continuă să-şi cârpească cum putu streşinile şi beteşugurile ereditare. Trei generații căscaseră în acele săli strâmte şi întunecoase, şi această solemnitate a plictiselii moştenite nu trebuia schimbată pe neprevăzutul unui viitor îndoielnic în cartierul nou al oraşului, în Colonia. Şi pe urmă, spuneau bătrânii, dacă n-o să mai fie Cazinoul pe Encimada, adio cazino. Era o instituție aristocratică.

În general, străinilor li se arăta cu mândrie salonul de dans; restul, recunoştea toată lumea, nu făcea cine ştie ce.

Angajații casei erau îmbrăcați într-o uniformă asemănătoare cu cea a poliției. Străinul care chema un chelner de serviciu putea crede, datorită lipsei de experiență, că veneau să-l aresteze. Chelnerii erau foarte prost educați, tot o chestiune ereditară. Li se pusese uniformă ca să se ştie că sunt servitori.

În vestibul, lângă o masă de pin, se aflau doi portari. Era un obicei înveterat ca aceştia să nu-i salute pe membrii care intrau sau ieşeau. Dar, de când din conducerea Cazinoului făcea parte şi Ronzal, care văzuse alte obiceiuri în scurtele lui călătorii, portarii se înclinau când trecea câte un membru fără importanță şi lăsau chiar să se audă un mârâit care, interpretat cu bunăvoință, putea fi luat drept salut; dacă era

cineva din conducere se ridicau de pe scaun cam de o jumătate de palmă; dacă era Ronzal, se ridicau o palmă întreagă, iar dacă trecea don Alvaro Mesía, preşedintele societății, se ridicau în picioare şi luau poziție de drepți ca recruții.

După vestibul urmau trei sau patru culoare transformate în săli de aşteptare, de recreere, de conversație, de joc de domino sau de toate astea la un loc. Mai departe se afla o altă încăpere, mai luxoasă, cu nişte cămine mari, care consumau multe lemne, dar nu chiar atâtea cât spuneau servitorii. Lemnele acelea iscau polemici grave în adunările generale de sfârşit de an. Aici, unde se reuneau cele mai serioase şi mai importante personaje din Vetusta, era interzis stridentul domino. Aici nu trebuia să se facă zgomot deoarece la capătul dinspre răsărit, în spatele unei maiestuoase draperii de catifea stacojie, se afla sala de joc, căreia i se spunea cabinetul roşu. Aici trebuia să domnească tăcerea şi, dacă era posibil, şi în sala alăturată. Înainte, sala pentru jocul de cărți se afla aproape de cea de biliard, dar zgomotul bilelor şi al tacurilor îi deranja pe jucători, care se mutară în cabinetul roşu, unde se afla pe atunci sala de lectură. Sala de lectură se mută în apropierea celei de biliard. Sala de joc nu primea niciodată lumina soarelui; rămânea întotdeauna într-o întunecime cețoasă, în care flăcările triste ale luminărilor deveneau palpabile, ca ale lămpilor de miner din măruntaiele pământului.

Don Pompeyo Guimarán, un filosof care ura jocul de cărți, îi denumea pe cei din cabinetul roşu calpuzani. I se părea că în caverna aceea, unde pătrundeai într-o tăcere misterioasă, unde trebuia să-ți reții orice undă de veselie, orice expansiune sufletească, nu se putea face nimic legal; chiar şi cei mai turbulenți băieți se înarmau cu o seriozitate prematură când intrau în sala de joc; păreau nişte tineri preoți ai unui cult straniu. Pentru vetusteni, a intra acolo însemna într-un fel renunțarea la toga obişnuită pentru a ți-o îmbrăca pe cea virilă, întotdeauna se afla câte-un tânăr palid, adâncit în

gânduri, jucând sau privind jocul, prefăcându-se că dispreţuieşte plăcerile deşarte, plictisit poate şi preferind grijile serioase ale figurilor de wist. A-i examina cu o oarecare atenţie pe preoţii acestui cult ceremonios şi circumspect al cupei şi treflei însemna a cunoaşte Vetusta intelectuală în unul dintre aspectele ei caracteristice.

Într-adevăr, deşi şeful aprovizionării dădea asigurări că toţi vetustenii sunt nişte ageamii, aceasta nu era decât un pretext pentru a urca *în camera crimei* în căutare de noi profituri şi câştiguri rapide; pentru că în cazinoul din Vetusta jocul ajunsese la o perfecţiune faimoasă. Nu lipseau însă nici nepricepuţii, necesari şi aceştia, căci altfel, cine ar fi câştigat de la cine? Împotriva afirmaţiei şefului aprovizionării protestau însă faptele. Din Vetusta şi numai din Vetusta au ieşit acei faimoşi jucători de cărţi care, odată ajunşi în sfere mai înalte, şi-au luat zborul şi au reuşit să ocupe posturi de răspundere în administraţia de stat, datorând totul ştiinţei pachetului de cărţi.

În fiecare colţ al sălii se află câte o masă, şi alte două la mijloc. Începând de la opt, jumătate din ele sunt ocupate. În jurul lor, pe scaune sau în picioare, diferiţi chibiţi, dintre cei mai subjugaţi viciului. Se vorbeşte puţin, de cele mai multe ori pentru a se cere câte o ţigară. Se dau puţine sfaturi. Nu e nevoie de ele sau nu folosesc la nimic. Basilio Méndez, funcţionar la Primărie, e cel mai bun jucător dintre cei prezenţi. E palid şi slab. Nu se ştie dacă trăieşte ca meseriaşii sau ca persoanele decente, cum se spune în Vetusta. Salariul nu-i ajunge să-şi acopere cheltuielile, are nevastă şi cinci copii; se ajută cu jocul de cărţi; e un om respectat. Joacă întocmai ca cineva care lucrează fără plăcere; întotdeauna prost dispus; brutal; de-abia răspunde dacă i se vorbeşte. Cu gândul la treburile lui: o casă cu trei etaje pe care şi-o construieşte pe seama jocului de cărţi în apropiere de Espolón. Lângă el se află don Matias, procurorul; joacă *tresillo*[57] ca să scape de alt joc de cărţi. Când soarta îi e adversă acolo *sus,* coboară şi se expune riscului de a câştiga

la tresillo tot ce poate şi de-a pierde foarte puțin, deoarece, dacă pierde, renunță la joc. Cel care se odihneşte în această clipă, fiindcă tocmai a dat cărțile, şi joacă doar patru, e găina cu ouă de aur a procurorului şi a lui don Basilio, îl ucid, dar prin inaniție. E un bogătaş de la țară; i se spune Vincúlete. Înainte venea de la el din sat în zilele de sărbătoare ca să joace tresillo; pe urmă a devenit deputat provincial tot ca să joace tresillo, iar în cele din urmă s-a stabilit la Vetusta ca să nu se mai despartă niciodată de *rechinii* aceia pe care-i admira şi pe care-i îmbogățea fără să bănuiască măcar. Jocul de cărți de la el din sat nu-l distra. Vincúlete juca de la trei după-amiază până la două dimineață cu o singură pauză numai – pentru masă. Don Basilio şi procurorul făceau cu rândul, având grijă să-l jumulească; se schimhau unul pe altul, dar uneori îl jumuleau amândoi în acelaşi timp. Al patrulea jucător era un oarecare. La celelalte mese partidele erau mai egale. Jucau şi mulți străini de oraş, aproape toți funcționari.

O axiomă spune că la joc se cunoaşte buna creştere. Şi acolo se aflau multe persoane foarte bine crescutc, dar cum domnea cea mai mare intimitate, se auzeau de obicei fraze ca acestea:

— Îți spun că mi-ai dat-o dumneata.

— Şi eu îți spun că nu.

— Eu îți spun dumitale că da.

— Ei bine, eşti un mincinos.

— Frumoasă educație mai ai.

— Mai frumoasă ca a dumitale.

Era vorba de o bancnotă falsă.

Pentru ca armonia să poată subzista, printr-un soi de echilibru pe care natura îl stabilea privitor la temperamente, se făcea în aşa fel că parte din jucători erau nişte fanfaroni dați dracului, iar alții, ca de exemplu Vincúlete, blânzi ca nişte mieluşei şi fricoşi ca porumbeii.

Don Basilio afirma că bogătaşul nu juca suficient de cinstit.

Vincúlete îşi susținea de obicei privilegiile demnității sale,

şi atunci procurorul striga:

— Nu înghit obrăznicii de la nimeni!

Şi dădea cu pumnul în masă.

Vincúlete tăcea şi continua să primească numai cărţi proaste.

Aceste dispute, deloc frecvente, întrerupeau tăcerea pentru câteva ciipe; calmul renăştea repede şi ea (sala de joc) redevenea templul niciodată profanat de râuri de sânge.

Sala de lectură, care servea şi de bibliotecă, era strâmtă şi nu prea lungă. În mijloc se afla o masă acoperită cu postav verde şi înconjurată de fotolii de catifea de Utrecht. Biblioteca consta dintr-un raft de nuc nu prea mare, fixat în perete. Înţelepciunea societăţii era reprezentată de *Dicţionarul* şi *Gramatica* Academiei, cumpărate cu prilejul repetatelor dispute ale unor membri care nu erau de acord cu privire la sensul, ba chiar şi la ortografia anumitor cuvinte. Exista în plus o colecţie incompletă din *Revue des deux mondes,* şi încă vreo câteva din diferite reviste ilustrate. La *Illustration française* se renunţase dintr-un elan de patriotism, datorită unei gravuri în care apăreau nu se ştie care regi ai Spaniei luptându-se cu taurii. Cu ocazia acestei măsuri radicale şi patriotice, în adunarea generală se rostiseră splendide discursuri în care fuseseră citaţi în mod cât se poate de oportun eroii de la Sagunto şi de la Cavadonga. În despărţiturile de jos ale raftului se aflau câteva cărţi de ştiinţă, dar cheia de aici se pierduse.

Când unul dintre membrii Cazinoului cerea vreo carte dintre astea, portarul se apropia de solicitant cu o mutră acră şi îl punea să repete.

— Da, domnule, cronica Vetustei…

— Dar sunteţi sigur că e aici?

— Da, domnule, e aici…

— Ştiţi că… şi domnul portar se scărpina după ureche, cum nu e obiceiul…

— Ce obicei?

— În sfârşit, am să caut cheia.

Portarul se răsucea pe călcâie şi pleca cu un pas de melc.

Solicitantul, care în mod obligatoriu trebuia să fi fost nou de avea asemenea pretenții, putea să se distreze între timp privind harta Rusiei şi a Turciei, şi pe *Tatăl ceresc* din gravurile care împodobeau pereții acelui templu de instruire şi recreere. Portarul se întorcea cu mâinile în buzunare şi cu un surâs malițios pe buze.

— Cum vă spuneam, señorito… s-a pierdut cheia.

Membrii mai vechi se uitau la bibliotecă de parcă ar fi fost zugrăvită pe perete.

Ziarele şi revistele erau mult mai solicitate; până într-atâta încât dispăreau aproape în fiecare seară, iar ilustrațiile mai aspectuoase erau rupte cu grijă din reviste. Problema aceasta a furtului ziarelor era una dintre cele mai dificile pe care le aveau de rezolvat adunările generale. Ce era de făcut? Să lege ziarele cu lănțişoare? Membrii Cazinoului smulgeau filele sau luau cu ei şi ziarul şi lanțul. În cele din urmă se hotărî ca ziarele să fie lăsate nelegate, dar sub o strictă supraveghere. Inutil însă. Don Frutos Redondo, cel mai bogat american, nu putea să adoarmă fără să citească în pat *Imparcial*-ul de la Cazino. Şi doar nu era să-şi mute patul în sala de lectură. Lua cu el ziarul. Acele cinci centime pe care le economisea în felul acesta aveau un gust delicios. Cât privea hârtia pentru scrisori, care dispărea şi ea şi era mai scumpă, se luă hotărârea să se dea câte o coală, şi cu asta basta, acelui membru al Cazinoului care cerea cu multă insistență. Din această cauză, portarul avea comportarea unui paznic de închisoare. Se uita la cei care citeau ca la nişte oameni de o probitate îndoielnică; nu părea să-i stimeze prea mult. Nu venea întotdeauna când era chemat şi de obicei refuza să schimbe penițele ruginite.

În jurul mesei încăpeau douăsprezece persoane. Foarte rar erau atâția cititori, cu excepția orei la care sosea poşta. Cea mai mare parte a membrilor iubitori de ştiință nu citeau altceva decât ştirile.

Cel mai demn de stimă dintre membrii care frecventau sala

de lectură era un cavaler apoplectic ce transportase cereale în Anglia şi de aceea se credea obligat să citească presa străină. Sosea fără greş la nouă seara, lua *Le Fígaro* şi apoi *The Times,* pe care îl aşeza deasupra, îşi punea ochelarii de aur şi, îngânat de un anumit şuier suav, produs de lămpile cu gaz, adormea uşor deasupra primului ziar din lume. Era un drept pe care nimeni nu-l disputa. La puţină vreme după ce domnul acesta muri de apoplexie, deasupra ziarului *The Times,* se află că nu ştia englezeşte. Alt cititor asiduu era un tânăr candidat la procuratură şi registratură care devora *Gaceta* fără să lase necitit nici măcar un anunţ de licitaţie publică. Era un Alcubilla[58] într-un volum; ştia pe de rost tot ce se făcuse, desfăcuse, aranjase şi stricase din nou în administraţia noastră publică.

Alături de el obişnuia să se aşeze un cavaler care avea un viciu secret; să scrie scrisori ziarelor din capitală cu ştirile cele mai contradictorii. Semna „Corespondentul”, şi ori de câte ori vreun ziar din Madrid menţiona „Din Vetusta”, era vorba de ştiri trimise de el. A doua zi, în alt ziar, îşi dezminţea ştirea şi rezulta că noutăţile „Din Vetusta” erau inexistente. În felul acesta devenise foarte sceptic în legătură cu ştirile publicate în presă. „Dacă ar şti el cum se fac ziarele!” Când francezii şi nemţii s-au luat la bătaie, „Corespondentul” se îndoia de acest război; cine ştie, poate că era vreo treabă de-a agenţilor de bursă; nu se convinse că se întâmplase cu adevărat ceva până la capitularea de la Metz.

Poetul Trifón Cármenes era nelipsit şi el la ceasul la care sosea poşta. Răsfoia câteva ziare cu febrilă nelinişte şi dispărea numaidecât cu o nouă deziluzie în suflet. Din cauză că „nu i-o publicaseră”. Era vorba de vreo poezie sau povestire fantastică pe care o trimisese la câte-un ziar şi care nu se mai publica. Cármenes, care la concursurile de poezie din Vetusta câştiga toate coroanele de trandafiri naturali, nu reuşea să facă loc versurilor sale în presa madrilenă; şi asta cu toate că în scrisorile prin care îşi recomanda operele folosea cele mai alese expresii; de obicei formula era aceasta: „Mult stimate şi

deosebit de respectat domn, alăturat vă remit câteva versuri pentru ca, dacă le considerați demne de o onoare atât de deosebită, să poată vedea lumina tiparului în coloanele renumitului dumneavoastră ziar. Scrise fără pretenții… etc, etc.” Dar nimic; nu apăreau. După un an cerea să i se înapoieze. Dar „manuscrisele nu se înapoiau”. Se folosea de ciornă şi-şi publica compoziția în *El Lábaro, zia*rul reacționar din Vetusta.

Alt lector constant era un bătrânel semiidiot care nu se culca niciodată înainte de-a fi citit toate *articolele de fond* din presa care sosea la Cazino. Îl încânta în mod deosebit proza greoaie a unui ziar cunoscut pentru faptul că era abil şi circumspect. Conceptele erau învăluite în asemenea eufemisme, omisiuni şi ocolişuri, şi deveneau atât de obscure din pricina subtilităților, încât bătrânul rămânea întotdeauna cu gura căscată.

— Ce abilitate! spunea fără să înțeleagă niciun cuvânt.

Din aceleaşi motive credea în abilitate, deoarece, dacă ar fi încetat s-o vadă, n-ar mai fi existat.

Într-o noapte, cititorul articolelor de fond îşi trezi soția spunându-i:

— Ascultă, Paca, ştii că nu pot dormi?… Hai să vedem dacă înțelegi ce-am citit azi în ziar; „Nu reuşeşte să reuşească să ni se pară blamabil…” Tu înțelegi, Paca? Li se pare blamabil sau nu li se pare? Până ce nu găsesc un răspuns nu pot dormi…

Aceştia, ca şi alți cititori asidui îşi treceau ziarele din mână în mână, în tăcere, devorând ştiri pe care le citeau repetate în opt sau zece gazete. Astfel se alimentau spiritele acelor oameni care, înainte de unsprezece noaptea, se duc să se culce satisfăcuți, convinşi că într-un anumit punct din țară casierul a fugit cu banii. Citiseră asta din opt sau zece surse diferite. Toți aceşti domni respectabili şi demni de stimă trăiesc în puterea acestei sclavii, sclavia ziaristicii din capitală. Mult mai mult de jumătate din sumara bogăție a cunoştințelor lor e alcătuită din tăieturi din *Corespondența* pe care bietele ziare şi-o aruncă unele altora.

De multe ori, când domnea acea tăcere de bibliotecă, în care părea că se aude zgomotul elaborării cerebrale a cititorilor mintoşi, se isca un fel de icnire ca de cutremur, făcând să se zguduie podeaua şi geamurile. Membrii mai vechi nu dădeau atenție şi nici nu-şi ridicau ochii; cei noi, înspăimântați, priveau tavanul şi pereții, aşteptând să vadă edificiul prăbuşindu-se… Nu era cutremur, ci domnii care jucau biliard şi loveau în podea cu mânerele tacurilor. Ingenioasa bună dispoziție a domnilor membri era proverbială.

La unsprezece noaptea nu mai rămânea nimeni în sala de lectură. Portarul, aproape adormit, împăturea ziarele, închidea pe jumătate întrerupătorul de gaz şi lăsa încăperea în semiîntuneric. Apoi pleca să se culce în loja lui.

În acest moment intra don Amadeo Bedoya, căpitan de artilerie, îmbrăcat în civil, înfăşurat într-o pelerină largă. Privea bine… nu era nimeni… întunericul îl ajuta. Se apropia de raft cu multă precauție; scotea o cheie, deschidea sertarul de jos, lua o carte, lăsa alta pe care o ținea ascunsă sub pelerină, o strecura pe prima între cutele veşmântului şi închidea sertarul. Se apropia de masă, după ce respira cu putere, fluiera marşul regal şi se prefăcea că aruncă o privire asupra ziarelor. El şi ziare! Ca să facă ceea ce avea de făcut îi trebuiau cinci minute, după care ieşea triumfător. Nu era un hoț, era un bibliofil. Cheia lui Bedoya era tocmai cheia pe care o pierduse portarul. Don Amadeo era don Saturnino Bermúdez al armatei. Fusese un vajnic militar, dar cum avusese onoarea de-a fi ales cu ani în urmă preşedinte al unui *Ateneu al infanteriei* şi se văzuse obligat să compună şi să rostească un discurs, avu surpriza să constate că e un excelent orator – conform părerii lui şi a şefilor – şi dintr-una într-alta ajunse om de litere până într-atâta, încât se jurase solemn şi cu energia care le stă atât de bine apărătorilor patriei să devină un adevărat erudit. Militarul, care ştia mai multă literatură decât mulți civili, începu să atragă atenția vetustenilor, şi însuşi Bedoya se îndemna la treabă cu

bunăvoința a ceea ce lui i se părea a fi deosebirea dintre artilerie şi literatură. Încetul cu încetul, ajunse să fie membru, fie corespondent, fie titular, al mai multor societăți ştiințifice, artistice şi literare. Se distingea în arheologie şi în botanică, mai ales în privința relațiilor dintre aceasta şi horticultură. Era specialist în maladiile cartofului, şi pe această temă avea şi o lucrare, pe care guvernul nu mai reuşea să i-o premieze. Avea de asemenea înclinații pentru biografiile militare. Ştia nenumărate lucruri despre diferiți generali-locotenenți care fuseseră tot atâția Farnesio şi Spinole, fără ca lumea să bănuiască însă; şi scotea la iveală istoria vreunui general de brigadă care, dacă ar fi condus o acțiune într-un anumit fel, ar fi cucerit gloria unui Napoleon, în loc să-şi piardă pozițiile aşa cum într-adevăr şi le pierduse incapabilul general.

Izvoarele acestui soi de biografii ale unor oameni care ar fi putut deveni faimoşi se aflau în cărțile din sertarele de jos ale bibliotecii de la Cazino. Poate că mai existau şi alte exemplare în lume, dar nu se ştia de ele, şi Bedoya făcea parte din acea categorie de erudiți care-şi găsesc un merit în a copia ceea ce nimeni nu voise să citească. De cum vedea, pe propriile lui coli de hârtie, paragrafele copiate de el cu ortografia englezească şi elegantă cu care îl dăruise Dumnezeu, i se şi părea că totul e opera sa. Punctul său cel mai tare îl constituiau însă antichitățile. Pentru el, un obiect de artă nu avea niciun merit, chiar dacă ar fi fost de pe vremea lui Noe, dacă nu-i aparținea. Aşa după cum Bermúdez iubea antichitatea pentru ea însăşi, praful pentru că era praf, Bedoya era mai subiectiv, cum spunea el, simțea nevoia ca obiectul iubit să-i aparțină. „Dacă ar putea vorbi! Cum ar mai rămâne Bermúdez şi Canonicul şi *tutti quanti*[59]." Dar nu putea vorbi. Probabil că ar intra în puşcărie dacă ar vorbi. „În sfârşit, vorbind pe şleau, avea... – şi privea în toate părțile când vorbea – avea un prețios manuscris al lui Filip al II-lea, un document politic de mare importanță." Îl furase din arhivele de la Simancas. Cum?

Asta era mândria lui. Aşa se făcea că Bedoya, sigur de superioritatea lui, se uita de sus la ceilalţi anticari şi tăcea. Tăcea de teama puşcăriei.

Încăperea crimei, sala jocurilor de noroc, mai precis a ruletei şi a jocului de cărţi, se afla la etajul al doilea. Ajungeai acolo după ce străbăteai nenumărate coridoare întunecoase şi strâmte. Autorităţile nu tulburaseră niciodată liniştea acelui refugiu rezervat şi ascuns al artei aleatorice, nici în vremurile celei mai aspre moralităţi publice. La cererile gazetăraşilor, în mod deosebit al celor de la *Lábaro,* se urmărea cu cruzime prostituţia, dar jocurile de noroc nu puteau fi urmărite. Cât priveşte „infamele care-şi comercializau trupul" – cum spunea Cármenes scriind incognito articolele de fond din *Lábaro* – cum să nu fie maltratate, dacă zilnic apăreau în presa locală aţâţări de felul acesta.

Aproape în fiecare zi apărea câte un articolaş care se intitula, de exemplu: *Porumbiţele astea!* sau *Trageţi asupra lor!;* iar o dată însuşi don Saturnino Bermúdez îşi scrise articolaşul cu pricina intitulindu-şi-l sec: *Prostituate,* şi sfârşind prin a vorbi „despre impudica *scortum*[60]".

Întorcându-ne la joc, dacă vreun guvernator mai energic ameninţase pe membrii Cazinoului că le va trage o sperietură, jucătorii influenţi îi pronosticaseră concedierea. De obicei întotdeauna se făceau că nu văd, iar uneori n-au lipsit nici subvenţiile în cea mai onorabilă formă posibilă, cum spuneau părţile contractante. Jucătorii vetusteni aveau o virtute: nu-şi pierdeau nopţile. Erau oameni ocupaţi care trebuiau să se scoale devreme. Cutare medic se ridica de la masă la zece, după ce-şi pierduse câştigul din ziua aceea; se trezea la şase dimineaţa, alerga prin tot oraşul prin băltoace şi noroi, înfrunta zăpada, grindina, frigul şi vântul şi, după o muncă istovitoare, se întorcea să depună pe postavul verde pesetele câştigate, ca pe o ofrandă în faţa altarului. Avocaţi, procurori, grefieri, comercianţi, industriaşi, funcţionari, proprietari, toţi făceau la fel. La jocul de cărţi, în sala de lectură, în cea de biliard, în sălile de conversaţie, de domino şi de şah se aflau

întotdeauna aceleaşi persoane, respectivii pasionați; *încăperea crimei* însă era locul unde se întâlneau toate profesiunile, toate virstele, toate ideile, toate gusturile şi toate temperamentele.

Nu degeaba se spunea că Vetusta se distingea prin patriotismul său înfocat, religiozitatea şi pasiunea pentru jocurile interzise. Religiozitatea şi patriotismul se explicau datorită istoriei; pasiunea pentru joc, datorită abundenței ploilor. Ce erau să facă bieții oameni dacă nu se puteau plimba? De aceea don Pompeyo Guimarán, filosoful, propunea transformarea catedralei într-un loc de plimbare acoperit. *Risum teneatis!*[61] răspundea Cármenes în articolaşul său din *Lábaro.*

Religiozitatea se manifesta în însuşi viciul jocului de noroc, deşi în lamentabila formă a superstiției. La Cazino se povesteau minuni de credulitate în legătură cu cei mai faimoşi jucători. Un comerciant, liberal şi nicidecum fricos, îşi depozitase la uşa centrului de recreere nişte pantofi vechi. Sosea la Cazino, îşi punea pantofii cu talpa ruptă şi urca să-şi încerce norocul. Se jura că niciodată nu-i zâmbise norocul când purtase ghete noi. Urma să devină jucător al ordinului celor desculți. Credința pe de o parte şi o anumită malițioasă experiență pe de alta îi garantau câştiguri sigure. Într-un an închină o splendidă novenă Sfântului Francisc la care luă parte întreaga *Vetustă edificată*, cum spunea Bermudez.

După ce Bedoya ieşi de la Cazino, trecând fără să fie văzut de portarii care dormeau liniştiți, înăuntru nu mai rămăseseră decât vreo opt sau zece membri, noctambuli declarați: puțini şi mereu aceeaşi. Unii, câțiva indivizi stricați care, pe când locuiau la Madrid, aveau obiceiul să-şi piardă nopțile; alții, filfizonii şi fanții din Vetusta care-i imitau. De întrunirea aceasta de ultimă oră va trebui să vorbim însă mai departe, fiindcă la ea participau unele personaje importante din povestirea noastră.

Era trei şi jumătate după-amiază. Ploua. În sala de lângă vechiul cabinet se aflau membrii obişnuiți, cei care nu jucau

nimic şi cei şase care jucau şah. Aceştia îşi aşezaseră tabla de şah lângă o fereastră, ca să aibă mai multă lumină. În fundul sălii părea că se întunecă. Pe o masă de marmură strălucea, prin fumul des de tutun, ca o stea acoperită de ceață, flacăra unei lumânări ce folosea la aprinsul țigărilor. Retraşi în umbra unui unghер, în jurul acelei mese, tolăniți unii pe un divan, alții în balansoare de pai, stăteau vreo şase dintre membrii fondatori, care din vremuri imemoriale veneau acolo la trei fix, ca să-şi bea cafeaua şi păhărelul. Vorbeau puțin. Niciunul nu-şi permitea vreodată să avanseze o afirmație ce n-ar fi putut fi admisă în unanimitate. Acolo erau judecați oamenii şi întâmplările zilei, dar fără patimă; orice inovator, oricine făcuse ceva ca să iasă din comun era condamnat, fără să fie însă jignit. Erau elogiați, fără mult entuziasm, cetățenii care. ştiau să fie cumpătați, politicoşi, incapabili să exagereze. Mai degrabă să minți, decât să exagerezi. Don Saturnino Bermúdez primise nu o dată omagiul unei admirații prudente în acel cerc de domni respectabili. În general însă, aceştia preferau să vorbească despre animale, de pildă, despre instinctul unora ca elefantul şi câinele, negându-le, bineînțeles, inteligența: „castorul îşi construieşte locuința în ziua de azi la fol ca pe vremea lui Adam; nu e inteligență, e instinct. Vorbeau, de asemenea, despre utilitatea altor ființe iraționale: porcul, de la care foloseşti totul, vaca, pisica etc., etc. Conversația li se părea însă şi mai interesantă dacă se referea la lucrurile neînsuflețite. Totodată îi încânta dreptul civil, capitolul cu privire la gradul de rudenie şi la moştenire. Trecea un membru oarecare şi, dacă vreunul dintre fondatori nu-l cunoştea, urma întrebarea:

— Cine-i ăsta?

— E fiul lui… nepotul… care s-a căsătorit cu… de era soră cu…

Şi, ca cireşile, toți vetustenii apăreau legați unul de altul prin gradul de rudenie. Iar conversația se termina întotdeauna cu fraza:

— Dacă stai şi te gândeşti bine, aici toți suntem într-un fel

rude.

Nici meteorologia nu lipsea vreodată din subiectele de discuție. Vântul, care bătea cu furie, îi îngrijora foarte mult, întotdeauna, pe merituoşii membri. Iarna asta era întotdeauna mai friguroasă decât toate celelalte de care îşi aminteau, cu excepția uneia.

Uneori se mai şi bârfea puțin, dar cu cea mai desăvârşită discreție, mai ales dacă era vorba de clerici, doamne sau autorități.

În ciuda plăcerii unor conversații de felul acesta, grupul de venerabili bătrâni în care se afla un singur tânăr, şi acesta chel, prefera tăcerea chiar şi celei mai plăcute flecăreli; tăcerii îi era consacrată în cea mai mare parte acea specie de siestă în timpul căreia dormeau treji. Tăceau aproape întotdeauna.

Nu departe de ei şi deranjându-i, bineînțeles, destul de mult uneori, se aflau două sau trei grupuri de zurbagii; iar ceva mai departe se auzea antipaticul țăcănit al dominoului pe care venerabilii îl exilaseră din sala lor. Jucătorii de domino erau aproape întotdeauna aceeaşi: un profesor universitar, doi ingineri civili şi un magistrat, Râdeau şi strigau tot timpul; se insultau, dar întotdeauna în glumă. Cei patru prieteni, legați prin dubla de şase, ar fi vândut ştiința, justiția şi toate edificiile publice pentru a-l salva pe oricare din careu. În salonul de dans, unde nu era permis nici să se joace, nici să se bea cafea, se plimbau domnii de la tribunal şi alte personaje, ca de pildă marchizul de Vegallana, în zilele foarte ploioase, când nu putea să iasă la plimbare.

Animația o produceau grupurile de zurbagii amintiți mai înainte.

„Acolo nu era respectat nimic şi nimeni”, spuneau bătrânii din colț. Deşi erau la doi paşi de ei, rareori se amestecau în conversație. Bătrânii tăceau şi judecau.

— Ce zăpăceală! zise un *venerabil* cu voce scăzută.

— Observați şi dumneavoastră, îi răspunseră, cât de rar vorbesc despre interesele reale ale provinciei.

— Numai atunci când vine domnul Mesia.

— Oh, domnul Mesia… e altceva…

— Da, e om în toată puterea cuvântului. Foarte priceput în administrație şi în ceea ce se cheamă economie politică.

— Şi eu cred în economia politică.

— Eu nu cred, dar am mult respect pentru memoria lui Flórez Estrada, pe care l-am cunoscut.

Orice, în afară de certuri; de cum se întrezărea vreo divergență, se arunca pământ deasupra şi tăceau cu toții.

La masa din față, un domn, care fusese primar liberal şi era cămătar sub toate regimurile politice, striga; un ins răutăcios şi declarat duşman al clerului, pentru că în felul acesta şi cu puțină bătaie de cap credea că-şi dovedeşte liberalismul.

— Da, hai să vedem, spunea, cine te-a asigurat pe dumneata că n-a vrut Canonicul s-o spovedească pe Prezidentă?

— Mi-a spus cineva care-a văzut-o cu proprii lui ochi pe doña Anita intrând în capela lui don Fermín, şi pe don Fermín ieşind fără s-o salute pe Prezidentă.

— Păi, eu i-am văzut salutându-se şi stând de vorbă pe Espolón.

— E adevărat, strigă un al treilea, şi eu i-am văzut. De Pas era împreună cu Protoiereul, iar Prezidentă cu Visitación. Mai mult chiar, Canonicul era foarte îmbujorat.

— Domnule, domnule! exclamă fostul primar prefăcându-se scandalizat.

— Ei bine, eu ştiu mai mult decât dumneavoastră toți, strigă un filfizon care-i imita pe Zamacois, pe Luján, pe Romea şi pe toți actorii de comedie din Madrid, unde tocmai îşi luase diploma de medic.

Coborî glasul, făcu un semn care însemna discreție; toți cei din jur se apropiară, iar el, punându-şi mâna la gură în chip de paravan şi lăsându-se pe spate cu scaunul pe care stătea călare până se sprijini cu spătarul de masă, spuse:

— Mi-a povestit Paquito Vegallana; Protoiereul, vestitul don Cayetano, a rugat-o pe Anita să-şi schimbe confesorul, pentru

că…

— Domnule, domnule! De unde ştii de ce? îl întrerupse duşmanul clerului. Secretul spovedaniei!

— Bine, bine! Ştiu însă din sursă sigură. Mi-a spus Paquito. Mesia, şi coborî şi mai mult vocea, Mesia îi face ochi dulci Prezidentei.

Scandal general. Şuşoteli în colţul întunecos.

„Asta era prea de tot.”

„Se putea bârfi, se putea vorbi fără o bază sigură, dar nu atâta. Povestea cu Canonicul şi taina spovedaniei treacă-meargă; dar să te atingi de Prezidentă! Avortonul acela, fără îndoială, habar n-avea ce-i prudenţa!”

— Domnilor, eu nu spun că Prezidenta ar asculta vorbe dulci, ci că Alvaro îi face curte, ceea ce e cu totul altceva.

Negară cu toţii probabilitatea afirmaţiei.

— Omule… Prezidenta… E o chestie deosebită!

Fantele ridică din umeri.

„Era sigur. Îi spusese marchizul cel tânăr, marchizelul, prietenul intim al lui Mesia.”

— Hai să vedem atunci, întrebă domnul Foja, fostul primar, ce legătură are povestea asta cu ochii dulci pe care Mesia vrea să-i facă Prezidentei, cu Canonicul şi cu spovedania?

Nu voia să-şi lase prada. Nu întotdeauna se putea vorbi, la Cazino, rău de preoţi.

— Păi are o foarte mare legătură pentru că Protoiereul i-a cerut ajutor celuilalt; vrea să-i lase lui povara conştiinţei femeii.

— Băiete, băiete, o cam iei razna, spuse tatăl fantelui cel slobod la gură, care era de faţă şi admira neobrăzarea fiului său, dobândită, fără îndoială la Madrid, pe spinarea lui.

— Vreau să spun că Anita e foarte neîncrezătoare, după cum ştim cu toţii, şi continua să-şi coboare glasul, iar ceilalţi să se apropie până formară un ciorchine de capete demne de un nou clopot de Huesca[62]; e neîncrezătoare şi poate-o fi observat privirile… şi celelalte, ei? ale celuilalt… şi-o fi vrând să-şi salveze sufletul… şi Protoiereul nu-i bun pentru cazuri

complicate de conştiinţă, în vreme ce Canonicul ştie multe în privinţa asta.

Cei de faţă nu putură decât să zâmbească în semn de aprobare.

Tatăl tânărului bârfitor făcu unui prieten cu ochiul; începeau să-i curgă balele. Nu încăpea nicio îndoială că băieţii se deşteaptă doar la Madrid. Costă scump, dar la sfârşit se văd rezultatele.

Trăncăneala băiatului suscita proteste, dar după aceea, elocinţa maliţioaselor sale epigrame şi tonul neobrăzat, gesturile şi accentul învingeau.

Pe atunci începea să fie de bon-ton, în anumite cartiere ale vieţii artistice şi în unele cercuri, aşa-numitul gen flamenco. Doctoraşul purta pantaloni foarte strâmţi şi îşi combina în mod savant cornițele, care pe atunci se purtau pe frunte, cu cârlionţii pe care toreadorii şi-i piaptănă pe tâmple. Aşa că pieptănătura lui părea o perucă.

Se numea Joaquín Orgaz şi *cocheta* cu toate fetele de măritat din oraş, ceea ce înseamnă că le privea cu insistenţă şi-i plăcea să fie privit de ele. Îşi terminase studiile în anul acela şi avea intenţia să se însoare cât mai repede cu o fată bogată. Ea o să vină cu zestrea, iar el cu chipul, titlul de medic şi înclinarea pentru genul flamenco. Nu era prost, dar sclavia modei îl făcea să pară mai mediocru decât era. Dacă la Madrid era unul dintre atâţia alţii, în Vetusta nu se putea teme decât de alţi cinci sau şase rivali, ce importaseră maniere asemănătoare. În lunile de vacanţă îşi folosea timpul intrând în relaţie cu familiile bogate sau nobile din Vetusta. Devenise prieten intim cu Paquito Vegallana şi, deşi de la distanţă, îi revenea şi lui ceva din splendoarea pe care o iradia celebrul Mesia, crema eleganţilor din Vetusta. Orgaz îi spunea Alvaro datorită relaţiilor foarte familiare dintre Paco şi Mesia, şi cum el îl tutuia pe Paquito… de asta.

Joaquín se învioră de succesul deplin al bârfei lui şi susţinu că respectul şi admiraţia pe care o inspirau Prezidenta erau de bon-ton.

— E o femeie frumoasă, foarte frumoasă; dacă doriți, talentată, demnă de altă scenă, demnă să zboare mai sus…; şi dacă mă siliți vă voi spune că e o femeie superioară, dacă există asemenea femei dar, în sfârşit, e femeie, *et nihil humani…*[63]

Nu ştia ce însemna asta în latină, nici cum se termina şi nici cui aparținea, dar folosea cuvintele acestea întotdeauna când era vorba de posibilele slăbiciuni ale cuiva.

Membrii Cazinoului râseră în hohote.

„Până şi în latină ştie să bârfească potlogarul!” se gândi tatăl, tot mai satisfăcut de sacrificiile pe care le făcuse pentru hoțomanul acela.

Joaquinito, roşu de plăcere, şi un pic şi de rachiul de anason pe care-l băuse, crezu că e cazul să-şi încununeze edificiul gloriei cântând ceva nou. Se ridică, întinse un picior, se răsuci, pe un călcâi şi cântă sau îşi cântă, cum spunea el:

Deschide-mi portița,
Deschide-mi fereastra…

„Trebuia, neapărat, să nu se mai ocupe de micile evenimente din oraş. Prezidentă! N-o fi şi ea din carne şi oase? Şi Alvaro fusese întotdeauna irezistibil…” Orgaz, fiul, îşi întrerupse dansul pe care-l începuse în timp ce făcea aceste observații. În sala vecină răsunaseră nişte paşi care făceau să se cutremure podeaua.

— A venit englezul, spuse printre dinți iubitorul genului flamenco; şi păli puțin.

Într-adevăr, era Ronzal.

Pepe Ronzal – alias Flintă, nu se ştie de ce – era originar din Pernueces, un sat din provincia respectivă. Fiul unui bogat crescător de vite, putu să-şi facă studiile, vom vedea ce fel de studii, în capitală. Pasionat jucător de cărți încă din adolescență, la fel ca şi Vincúlete, n-a mai vrut să se întoarcă la Pernueces nici în vacanță, dornic să nu piardă nicio partidă. Nu-şi putu termina studiile, nu fu de ajuns

tradiționala bună voință a profesorilor pentru ca Flintă să-şi ia licența în drept.

O dată, la un examen, fu întrebat:

— Ce este testamentul?

— Testamentul… o spune chiar cuvântul, este cel pe care-l fac defuncții.

În afară de Flintă i se mai spunea şi Studentul, printr-o antonomasie ironică pe care nici n-o înțelegea.

Timpul trecu; crescătorul de vite muri; Pepe Ronzal încetă să mai fie Studentul, îşi vându pământurile, se mută în capitală şi începu să facă politică, nu se ştie exact cum şi nici de ce.

Aşa se întâmplă că de la biroul unui colegiu electoral trecu la Primărie, şi din consilier municipal deveni deputat provincial de Pernueces. Dacă niciodată nu reuşi să se scuture de o ignoranță primitivă în ceea ce priveşte mersul, îmbrăcămintea şi chiar şi felul de-a saluta, în rest obținu unele progrese lente, şi era nevoie să fii destul de vechi în Vetusta ca să-ți aminteşti cât de rustic fusese omul acela. Din anul Restaurației, Ronzal trecea drept bărbat cu inițiativă, norocos într-un anumit gen de dragoste şi în afaceri cu case de țară. Era partizan foarte hotărât al instituțiilor în vigoare. Se pieptăna după modelele găsite pe timbre şi pe bancnote, cât despre încălțăminte, purta nişte pantofi foarte tari, blindați. Credea că asta îi dădea înfățişarea unui nobil englez.

— Eu sunt foarte englez în ceea ce priveşte lucrurile mele, spunea cu emfază, mai ales la pantofi.

„*Milita*” în partidul cel mai reacționar din cele care se schimbau la putere.

— Dați-mi un popor saxon, spunea, şi voi fi liberal.

Mai târziu deveni liberal fără să i se dea poporul saxon, ci cu totul altceva, ce nu ține de această povestire.

Era înalt, robust şi bine făcut; avea capul mic, rotund şi fruntea îngustă; ochi sălbatici, fără expresie, speriați, pe care nu şi-i mişca întotdeauna când voia, ci când putea. Să vorbeşti cu Ronzal, să-l vezi însuflețit, vorbăreț, azvârlind

cuvintele cu multă energie şi entuziasm, şi să observi că ochii nu i se mişcă şi nici nu exprimă nimic din toate astea, ci privesc ficşi cu uluirea şi neîncrederea animalelor din pădure, îți dădea fiori.

Avea o frumoasă culoare negricioasă şi picioarele foarte bine făcute. În privința pantalonilor o luase înaintea vremii lui, deoarece îi purta foarte scurți. Întotdeauna, fie că era cald sau frig, purta mănuşi, chiar dacă se cădea sau nu. Pentru el, mănuşa fusese întotdeauna semnul distinctiv al fineței, cum spunea el, al boieriei, după cum de asemenea mai spunea. În plus, îi transpira» palmele.

Ura tot ceea ce mirosea a plebe. *Republicăneii* aveau în el un duşman teribil. De un Sfântul Francisc, portarul nu puse niciun drapel la ferestrele Cazinoului. Ronzal, care devenise între timp membru al Consiliului, vru să-l azvârle pe una dintre acele ferestre pe mizerabilul slujbaş.

— Domnule, striga portarul, dar azi e Sfântul Francisc de Paula![64]

— Ce contează, animalule? răspunse Flintă furios. Pe mine nu mă interesează niciun fel de Paulă, dar dacă-i Sfântul Francisc e zi de sărbătoare şi se pun steagurile!

Aşa înțelegea el că trebuie slujite Instituțiile.

Cu ieşiri ca acestea făcu să fie respectat încetul cu încetul.

Pe față nimeni nu râdea de el. Nu-i lipsi perspicacitatea ca să înțeleagă că lumea punea mult preț pe aparențe, şi că la Cazino se socotea că-i mai înțelept cel care strigă mai tare, e mai greu de cap şi citeşte mai multe ziare într-o zi. Şi îşi spuse:

„Povestea cu înțelepciunea e o completare necesară. Voi fi înțelept. Din fericire am energie (avea pumni foarte buni), de încăpățânat nu mă întrece nimeni şi mă bucur de nişte plămâni ca un manolit (monolit, bineînțeles). Fără nimic altceva în plus şi citind *Corespondența* voi fi un Hipocrate al provinciei.”

Hipocraae era maestrul lui Platón căruia Flintă nu-i spuse niciodată Socrate, şi nici nu avu nevoie să-i spună.

De atunci citi ziare şi romane de Pigault-Lebrun şi Paul de Kock, singurele cărţi pe care le putea privi fără să adoarmă imediat. Asculta cu atenţie conversaţiile care îi sunau a înţelepciune; şi, mai ales, încerca să se impună strigând mult şi având întotdeauna ultimul cuvânt.

Dacă argumentele adversarului îi dădeau motive de nelinişte, scotea ceea ce nu se putea numi un adevărat baston pentru că era un bastonaş de bambus şi, agitându-l, ţipa:

— Şi să fie clar că voi susţine acest lucru pe toate planurile! Pe toate planurile!

Şi repeta povestea cu planurile de cinci-şase ori pentru ca celălalt să reţină expresia şi reteveiul şi să se dea învins.

Înţelegea că aici discuţiile care angajau mai puţin erau cele care tratau subiecte mai grase şi lucruri îndepărtate, astfel punctul lui tare deveni politica externă. Cu cât era mai îndepărtată ţara despre ale cărei interese se discuta, cu atât îi convenea lui mai mult. În asemenea cazuri pericolul se afla în *lapsus*-urile geografice. De obicei confunda ţările cu generalii care conduceau armatele invadatoare. Într-o anume polemică nefericită se luă la ceartă cu căpitanul Bedoya care nega existenţa generalului Sevastopol.

Crezu de asemenea că faima sa de om plin de talente se va încetăţeni încercându-şi puterile la şah, şi risipi multă energie la acest joc. Într-o după-amiază, când juca în prezenţa mai multor membri şi pierduse deja mai multe piese, îşi văzu salvarea transformând un pion în regină.

— Asta e regină; exclamă ţintindu-şi ochii în cei ai adversarului.

— Nu se poate.

— Cum nu se poate?

Şi adversarul, din instinct, îşi retrase piesa care închidea drumul pionului ce trebuia să devină regină.

— Regină va fi şi fac din asta o chestiune personală, adăugă Flintă făcând pe grozavul şi bătându-se cu pumnul în piept.

Iar adversarul, fără să vrea, îi mai lăsă un pătrăţel liber.

Şi astfel, din una în alta, riscându-şi viaţa indiferent pentru ce, energicul deputat provincial de Pernueces î «i transformă pionul în regină şi câştigă partida.

Şapte

Aceste calităţi şi multe altele îl caracterizau pe Pepe Ronzal de care îi era atât de frică lui Joaquinito Orgaz. Poate că deputatul de Pernueces ştia că Joaquín îl imita la perfecţie; ba chiar şi felul în care-şi debita prostiile. În afară de asta, Ronzal îl ura pe don Alvaro Mesía şi pe toţi cei care îl lăudau şi erau prieteni cu acesta. Joaquín era trup şi suflet cu marchizelul – fiul marchizului de Vegallana – şi acesta prieten intim cu don Alvaro.

— Bună ziua, domnilor, spuse Ronzal apropiindu-se de grup.

Îşi lăsă mănuşile pe masă, ceru o cafea şi începu să-l privească ţintă pe Joaquinito, care ar fi vrut să se facă nevăzut.

— Pe cine bârfiţi, puişor? întrebă deputatul, dând o palmă peste piciorul cam pirpiriu al avortonului.

În privinţa picioarelor, Ronzal îl tăia. Într-adevăr, şi le întinse alături de cele ale tânărului, pentru ca toţi domnii aceia să poată face comparaţia.

Joaquín răspunse:

— Pe nimeni.

Şi ridică din umeri.

— Nu cred. Madrilenii ăştia au întotdeauna ceva de spus despre nefericiţii de provinciali.

— Asta-i adevărat, răspunse fostul primar. Victima era astăzi prietenul dumitale, Vicarul.

Ronzal deveni foarte serios.

— Ei! rosti, eşti şi *espifor?* (Spirit forte, în franceza lui Flintă.)

— Era vorba, adăugă Foja, de vorbele dulci pe care le ascultă sau nu le ascultă o anumită doamnă, foarte respectată până azi, şi de sprijinul spiritual pe care conştința sa mâhnită îl caută sau nu îl caută în îndrumarea morală a lui don Fermín... He, he!...

Ronzal nu înțelegea.

— Să vedem, să vedem; cer să mi se vorbească clar.

Joaquinito îşi privi tatăl, cerându-i parcă ajutor.

Domnul Orgaz îndrăzni să murmure:

— Bine, omule, dar să ceri...

— Da, domnule; cer. Şi fac din asta o chestiune personală.

— Dar ce ceri, dumneata? întrebă băiatul epuizându-şi curajul în acest avânt de energie.

— Cer ceea ce am dreptul să cer, asta e; şi repet că fac din asta o chestiune personală.

Dar ce chestiune?

— Asta!

Joaquinito îşi strânse din nou buzele, palid ca un mort. Înțelese că acolo, lucrul cel mai puțin important era să ai dreptate. Ochii sălbatici ai lui Ronzal începuseră să arunce scântei. Se încurcase şi asta era ceea ce îl irita cel mai mult întotdeauna: să-şi piardă şirul vorbelor.

— Da, domnule, această chestiune; şi vreau să mi se vorbească clar.

Nu ştia nici el însuşi ce cerea.

Foja se însărcina să limpezească lucrurile.

— Domnul Ronzal vrea să i se explice dacă lumea crede că el e cel care-i face ochi dulci acestei doamne care acceptă sau nu acceptă curtea.

— Asta-i! spuse Ronzal, care nu se gândea la asemenea lucru, dar care se simți înmărmurit de această presupunere. Vreau să ştiu, adăugă, dacă se crede că eu sunt capabil să pun la îndoială virtutea acestei doamne atât de respectabilă...

— Dar care doamnă?

— Asta, don Joaquinito, asta; şi de mine nu-şi bate joc nimeni.

Discuția se încălzi; incidentul fu atât de grav, încât trebuiră să intervină venerabilii domni din ungherul întunecos, care trecură, în unanimitate, de partea domnului Ronzal, deşi recunoşteau că se înfurie prea tare. Îi explicară totul, pentru că nu-i lăsase încă să-l pună la curent. „Nu era vorba de Ronzal. Acolo se spusese, cu mai multă sau mai puțină prudență, că domnul Canoni, urma să fie de acum înainte duhovnicul señorei doña Ana de Ozores de Quintanar, pentru că această ilustră şi atât de virtuoasă doamnă, fugind de capcanele unui curtezan, care nu era domnul Ronzal…”

— E Mesia, întrerupse Joaquín.

— Cine spune asta minte, strigă Flintă foarte întristat de veste. Şi acest domn, don Juan Tenorio[65], poate să bată la altă poartă, deoarece Prezidenta e o fortăreață inexpugnabilă. Iar în ce-l priveşte pe cel care vine cu asemenea poveşti într-un stabiliment public…

— Cazinoul nu e un stabiliment public, îl întrerupse Foja.

— Şi se vorbea între prieteni, în intimitate, adăugă Orgaz tatăl.

— Şi asta, cu don Juan Tenoriu, du-te dumneata şi spune-i-o lui Mesia, strigă Orgaz fiul din uşă, hotărât s-o rupă la fugă dacă înțepăturile l-ar fi scos din sărite pe barbarul din Pernueces.

Dar nu se întâmplă nimic. Flintă se făcu întocmai ca o pătlăgea, dar nu se mişcă, şi spuse:

— Nici Mesia şi nici Sfântul Mesia nu mă sperie pe mine! Şi ce spun eu, spun în față şi întregii lumi, *surbicesorbi* (oraşului şi lumii, în latina lui Ronzal). Se pare doar că don Alvarito mănâncă prunci cruzi şi că pe toate femeile le…

Şi spuse o grozăvenie care scandaliză pe domnii din colțul întunecos.

— Linişte! se încumetă să rostească, coborându-şi glasul, Joaquinito, fără să se dezlipească de uşă.

— Cum linişte? Pe mine nimeni… domnişorule!

Se auzi un hohot sonor, bubuitor, care îi îngheță sângele înfocatului Ronzal. Nu încăpea îndoială, era hohotul de râs al

lui Mesia. Stătea de vorbă cu domnii care jucau domino în sala alăturată. Îl însoțeau Paco Vegallana şi don Frutos Redondo. Se îndreptară spre Ronzal. Acesta se aşezase din nou şi se plângea că i se răcise cafeaua, pe care o bea cu sorbituri mici. Făcuse un semn celor din jur. Voia să spună că tăcea din pură discreție.

Don Alvaro Mesía era mai înalt decât Ronzal şi mult mai zvelt. Se îmbrăca la Paris şi obişnuia să se ducă el însuşi să i se ia măsurile. Ronzal îşi comanda hainele la Madrid; pentru fiecare costum îi cereau prețul a trei costume, şi redingotele nu-i veneau niciodată bine. Era îmbrăcat întotdeauna după penultima modă. Mesia se ducea de multe ori la Madrid şi în străinătate. Deşi era din Vetusta, nu avea accent local. Ronzal părea din Galicia când voia să vorbească într-o castillană perfectă. Mesia vorbea franceza, italiana şi puțină engleză. Deputatul de Pernueces nutrea o suverană invidie pentru Preşedintele Cazinoului.

Niciun vetustean nu i se părea superior fiului mamei sale, nici ca eleganță, curaj, noroc la doamne şi nici ca prestigiu politic, dacă îl lăsa deoparte pe don Alvaro. Flintă trebuia să-şi mărturisească faptul că e inferior acestuia, care era frumosul său ideal. În imaginația sa, Preşedintele Cazinoului era un desăvârşit erou de roman, ba chiar de poem. Îl credea mai curajos decât Cidul, mai îndemânatic în mânuirea armelor decât un zuav, chipul lui i se părea o icoană fără greş, iar hainele, veşnicul etalon al îmbrăcăminții; în ce priveşte faima de care se bucura don Alvaro – de om îndrăzneț şi irezistibil cuceritor – o considera autentică şi-o socotea drept cel mai de invidiat patrimoniu pe care l-ar fi putut râvni un om iubitor de distracții în această lume vicleană. Deşi îşi petrecea viața colportând zvonurile răutăcioase care circulau cu privire la origina averii care i se atribuia Preşedintelui, el, Ronzal, credea că nicio singură centimă nu fusese dobândită pe căi necinstite.

Ronzal era reacționar în cadrul dinastiei, iar Mesia, şi el dinastic, era considerat ca şef al partidului liberal din

Vetusta, care respecta Instituțiile. Peste tot îl vedea în frunte, mereu învingător. Venea la putere partidul lui Ronzal, acesta era deputat în comisia permanentă dar, cu toate acestea, don Alvaro intra în Camera Deputaților şi el rămânea în umbră; Mesia nu era de-al casei, avea acolo o neînsemnată minoritate dar, de la portar până la Preşedinte, toți îşi scoteau pălăria în fața lui şi dă-i cu don Alvaro în sus şi don Alvaro în jos. Şi nu exista primar de-al lui don Alvaro care să nu-şi vadă registrele cu socoteli aprobate, nici vreun recrut de-al lui Mesia care să nu fie bolnav de moarte şi, în fine, nici vreo vânzare de care să se ocupe el şi să nu iasă bine.

Şi mai ales femeile!

De multe ori la teatru, când publicul îşi concentra atenția pe scenă, un spectator, Ronzal, din fotoliul lui din avanscenă, îşi pironea privirea asupra elegantului Mesia, acel cocoş blond, palid, cu ochi cenuşii, reci aproape întotdeauna, dar destul de arzători ca să farmece o femeie. Plastronul acela, acel *plaston* (cum spunea Ronzal) de neimitat, cu o strălucire pe care nu ştia s-o dea nimeni în Vetusta, şi care nu se vedea nici la cămăşile din Madrid, atrăgea privirile deputatului provincial aşa cum lumina atrage fluturii. În mod superstițios atribuia *plastonului* un mare rol în victoriile amoroase ale duşmanului său.

El, Ronzal, se fălea de asemenea mult cu plastronul, dar tindea pe nesimțite spre vesta închisă şi cravata tare. Dar iarăşi vedea plastronul celuilalt şi revenea şi el la vestele deschise. Ronzal se uita la Mesia şi dacă modelul său, atât de duşmănit, aplauda, aplauda şi el, dar rar şi fără zgomot, ca celălalt. Don Alvaro îşi sprijinea coatele pe balustrada lojii, îşi încrucişa mâinile şi se întorcea să stea de vorbă cu prietenii săi într-un fel deosebit, pe care Flintă nu reuşi să-l imite niciodată. Dacă Mesia îşi preumbla binoclul prin loji şi fotolii, Ronzal urmărea mişcarea acestuia, asemuindu-l cu două tunuri încărcate de obuze ucigătoare; vai de femeia asupra căreia țintea acel asasin de inimi! Doamnă sau domnişoară, Ronzal o şi considera moartă de iubire sau cel puțin

dezonorată.

Cunoştea mai bine ca toți victimele pe care le făcea donjuanul Vetustei; îl spiona, îi urmărea paşii, îi interpreta zâmbetele şi nu o singură dată (mai degrabă ar fi murit decât s-o mărturisească), nu o singură dată aştepta să treacă timpul în care *celălalt* se plictisea de obicei de o femeie, ca să încerce s-o prindă în stângacele şi grosolanele plase ale seducției ronzaleşti.

În asemenea ocazii se întâmpla de obicei ca acele mâncăruri încălzite să le consume Paco Vegallana, marchizelul.

Flintă ştia toate acestea, dar nu le împărtăşea nimănui.

Nega cuceririle lui Mesia.

— E deja bătrân, obişnuia să spună; nu spun că atunci, în tinerețile lui, când bunele obiceiuri se pierduseră… nu spun că atunci n-o fi avut vreo aventură oarecare… Astăzi însă, în actualul moment istoric – deputatul de Pernueces se umila în pene vorbind despre asta – moralitatea familiilor noastre este cel mai bun scut.

Asemenea conversații se repetau în fiecare zi; obiectul bârfelor varia puțin, comentariile şi mai puțin, iar frazele deloc. Aproape că se putea anticipa ce va spune fiecare şi când o va face.

Don Alvaro observă că prezența sa făcu să înceteze o anumită conversație. Era obişnuit cu asta. Ştia de ura pe care o nutrea pentru el deputatul de Pernueces şi de admirația ce însoțea această ură. Îl amuza şi îi şi convenea pizma lui Ronzal, harnic propagator al legendelor în care Mesia era eroul; legende care-i erau foarte utile pentru multe lucruri. Ştia de asemenea şi de felul grotesc în care-l imita Studentul – el îi mai spunea încă aşa – şi se complăcea să-l observe, ca şi cum s-ar fi privit într-o oglindă din *Rigolade*. Nu-l duşmănea. I-ar fi făcut chiar şi o favoare, fiindu-i uşor. Poate că-i şi făcuse unele, fără ca celălalt să ştie.

Deşi nu se mai făcu nicio aluzie la Prezidentă, reîncepură să vorbească despre femeile căsătorite.

Ca şi altă dată, Ronzal apăra, cu ajutorul unor teze generale, moralitatea prezentă care se datora Restauraţiei.

— Ei hai, Ronzalillo, că dumneata, în vremurile astea pline de moralitate… spuse primarul cu răutatea lui din totdeauna.

Flintă surâse o clipă, dar, redobândindu-şi seninătatea, exclamă:

— Nici eu, nici nimeni, credeţi-mă. În Vetusta viaţa nu găseşte stimulente pentru viciu. Nu spun că totul se datoreşte virtuţii, dar lipsesc şi ocaziile. Iar sfânta influenţă a clerului, mai ales a clerului de la catedrală, face mult. Avem un Episcop care-i un sfânt, un Canonic…

— Domnule, Canonicul… Nu-mi veni mie cu poveşti… Dacă aş vorbi eu… Şi pe urmă ştiţi cu toţii…

Reticenţele acestea aparţineau lui Foja.

— Domnul Canonic, spuse Mesia, luând pentru prima oară cuvântul, nu e un mistic cum se spune, dai nu cred că e un concurent.

— Ce înseamnă asta? întrebă Joaquinito Orgaz.

Îi explică Foja.

Se discută dacă era adevărat sau nu. Ronzal, Orgaz tatăl, marchizelul, Mesia şi alţi patru spuseră că nu. Foja, Joaquinito şi alţi doi că da.

Învingând la voturi, ca să mulţumească minoritatea, Preşedintele Cazinoului declară în mod imparţial că „adevăratul păcat al Vicarului era simonia”.

Marchizelul, licenţiat în dreptul civil şi canonic, trebui să explice cuvântul.

După don Alvaro, ambiţia şi avariţia erau păcatele de moarte ale Canonicului, mai ales avariţia; în rest era un înţelept; poate singurul savant din Vetusta; un orator incomparabil mai bun decât Episcopul.

— Nu-i un sfânt, adăugă el, dar nu se poate crede nimic din ceea ce se spune despre doña Obdulia şi despre el, şi nici despre povestea cu el şi cu Visitación; în privinţa relaţiilor lui cu familia Páez, eu, care sunt prieten la cataramă cu don Manuel şi o cunosc pe fiică-sa de când era aşa – de jumătate

de metru – protestez contra tuturor acestor zvonuri calomnioase.

(Ronzal reținu cuvântul; el credea că se spune zvoane.)

— Ce zvonuri? întrebă marchizelul, care era acolo exact pentru asta.

— Nu ştii? Păi se zice că Olvidito nu iese din cuvântul lui don Fermín; că nu se căsătoreşte şi nici nu se va căsători deoarece don Fermín vrea să se călugărească, că don Manuel e de acord cu asta şi…

— Şi eu jur că-i adevărat, señor don Alvaro, țipă Foja.

— Crezi însă şi dumneata că fetei îi face curte Canonicul?

— Asta nu ştiu.

— Nici celelalte, spuse Ronzal.

Mesia îl privi, aprobându-i cuvintele printr-o înclinare a capului şi un surâs afabil.

— Domnilor, adăugă Flintă însuflețindu-se, e scandalos. Aici totul se transformă în politică. Domnul Canonic e o persoană foarte demnă în adevăratul sens al cuvântului.

— Zise contele.

— Zic eu!

— E ca şi cum n-ar zice-o nimeni.

Urmă o pauză. Fostul primar nu era un Joaquinito Orgaz.

Povestea cu nimeni cerea sânge, Ronzal era sigur, dar nu ştia cum să-i răspundă liberalului.

În sfârşit, spuse:

— Eşti un mojic.

Foja, care ştia să insulte, dar totodată ierta jignirile, nu se consideră ofensat.

— Eu dovedesc ceea ce spun, replică el; Canonicul e harapnicul provinciei; pe Episcop l-a îmbrobodit, pe clerici îi ține din scurt; a devenit milionar în cinci sau şase ani, de când e Vicar; curia de la Palat nu-i o curie ecleziastică, ci o sucursală de-a lui Montes de Toledo. Despre confesional nu vreau să spun nimic. Iar despre Adunarea Paulinelor şi despre fetele de la catehism… şşt! mai bine să nu vorbim; şi nici despre Curtea Mariei… Să trecem la altceva. În sfârşit, n-

ai de vinde să-l apuci. Asta-i adevărul, purul adevăr; şi în ziua în care în Spania o să existe un guvern măcar pe jumătate liberal, omul ăsta o să plece de-aici cu sutana între picioare. Am spus.

Aşa înțelegea libertatea fostul primar: dacă era sau nu era persecutat clerul. Persecuția clerului şi libertatea comerțului – iată esențialul. Libertatea comerțului se reducea pentru el la libertatea dobânzilor. Era mai cămătar decât clerofob.

Deşi rău de gură, nu îndrăznea să-i insulte pe preoți în mod atât de deschis, şi cuvintele lui produseră uimire.

Cum se făcuse că Foja, un om şmecher, viclean, atent întotdeauna, izbucnise în felul acesta? Nu era însă vorba de-o izbucnire. Căci era foarte calm. Îşi ştia bine rolul. Intenția lui era să-i facă pe plac lui don Alvaro, din motive pe care le cunoştea numai el; şi, deşi preşedintele Cazinoului se prefăcea că-l apără pe Canonic, pentru Foja era limpede că nu-l iubea deloc.

— Domnule Foja, răspunse Mesia, sigur că toți ceilalți aşteptau să vorbească, există o notabilă exagerare în tot ceea ce ai spus dumneata.

— Vox *populi*[66]…

— Poporul e prost, strigă Ronzal. Poporul l-a răstignit pe Domnul nostru Isus Hristos, poporul i-a dat cucută lui Hipocrate.

— Lui Socrate, îl corectă Orgaz fiul, răzbunându-se la adăpostul prezenței lui don Alvaro.

— Poporul, continuă celălalt fără să-i dea atenție, l-a ucis pe Ludovic al XVI-lea…

— La revedere! Şi-a dat drumul, îl întrerupse Foja.

Şi, luându-şi pălăria, adăugă:

— Cu bine, domnilor; unde vorbesc savanții, noi neştiutorii suntem de prisos.

Şi se apropie de uşă.

— Omule, *à propos* de savanți, spuse don Frutos Redondo, americanul, care până atunci nu scosese niciun cuvânt. Am făcut un pariu cu dumneata, domnule Ronzal… îți mai

aminteşti… Cuvântul acela.

— Care?

— Avena[67]. Dumneata ziceai că se scrie cu *h…*

— Şi menţin ce-am spus şi fac din asta o chestiune personală…

— Nu, nu; mie să nu-mi umbli cu ocolişuri; dumneata ai pariat pe o tuslama…

— Am pariat.

— Ei bine, ha, ha, ha! Aduceţi dicţionarul Calepino, ăsta care e aici în bibliotecă.

— Să-l aducă!

Un valet aduse dicţionarul. Consultările de felul acesta erau frecvente.

— Caută întâi la *h,* spuse Ronzal cu o voce de tunet lui Joaquinito, care îşi luase cu plăcere însărcinarea să-l zdrobească pe deputatul de Pernueces.

Don Frutos îşi freca mâinile de bucurie. Ar fi dat un milion din cele multe pe care le avea pentru o asemenea victorie. Acum o să vadă ei cine era mai prost. Făcea cu ochiul celorlalţi, râdea satisfăcut, îşi freca mâinile.

— Ce tăcere! Ce tăcere!

Orgaz, solemn, căută avena la *h.* Nu găsea.

— Poate că-l cauţi scris cu *b;* caută-l cu *v* după *a.*

— Nu e, domnule Ronzal, nu e.

— Acum caută-l fără *h,* exclamă don Frutos foarte serios, dorind să-şi ia o înfăţişare demnă în clipa victoriei.

Ronzal era roşu ca sfecla. Se uită la Mesia, care se prefăcea că nu e atent.

În sfârşit, Flintă, hotărât să joace totul pe o carte, se ridică în picioare în mijlocul sălii, smulse dicţionarul din mâinile lui Orgaz, care credea s-o să i-l arunce în cap. Dar nu, îl aruncă pe divan şi spuse ţipând:

— Domnilor, orice ar susţine cărţoiul ăsta, vă asigur, pe cuvânt de onoare, că în dicţionarul pe care-l am eu acasă, avena e scris cu *h.*

Don Frutos vru să protesteze, dar Ronzal adăugă fără să-i

lase timp:
— Cel care nu mă crede îmi aduce o jignire, se îndoieşte de onoarea mea, îmi aruncă în faţă o mănuşă şi în acest caz… îi stau la dispoziţie; ştiţi cum se aranjează asemenea lucruri.
Don Frutos deschise gura.
Foja, din uşă, se încumetă să spună:
— Domnule Ronzal, nu cred că domnul Redondo şi nici altcineva ar îndrăzni să se îndoiască de cuvântul dumitale. Dacă dumneata ai un dicţionar în care avena e trecut la litera *h,* să-ţi fie de bine; ba socotesc că ştiu şi ce dicţionar e… Trebuie să fie dicţionarul Autorităţilor…
— Da, domnule, e dicţionarul Guvernului…
— Ei, ăsta-i cel care conduce; şi dumneata ai dreptate, şi don Frutos confundă avena cu Havana unde şi-a făcut averea…
Don Frutos se consideră satisfăcut. Înţelesese gluma cu ovăzul în legătură cu care trebuia să-i fie de bine celuilalt şi se prefăcu a crede că e învins.
— Domnilor, spuse, de acord, să nu mai vorbim de asta; eu plătesc tuslamaua.
Aproape întotdeauna, trecea la Cazino drept cel mai ignorant. Şi văzându-l pe Ronzal obiectul batjocurii generale, fu foarte mulţumit.
Rămaseră înţeleşi că în seara aceea să ia masa toţi cei prezenţi, ca invitaţi ai lui don Frutos. Stranie renunţare pentru acea inimă iubitoare de economie! Ronzal crezu că, o dată mai mult, se impusese graţie energiei; şi încă cum, de faţă cu don Alvaro! Acceptă invitaţia şi rolul de învingător cu atât mai mult cu cât era sigur că acasă nu avea niciun dicţionar. Dar de vreme ce Foja spunea…
Ploaia încetase, adunarea se risipi, luându-şi rămas bun până seara. În afară de Orgaz tatăl, ceilalţi erau obişnuiţii noctambuli.
Cina urma să fie la ultima oră. Mesia se oferi să ia şi el parte, în pofida multiplelor sale ocupaţii.
Ce mult invidie Ronzal acea frază! înţelese că toţi

interpretaseră întocmai ca şi el acele „ocupații”. Erau, vai, întâlniri de dragoste. „Poate cu Prezidenta!” gândi deputatul de Pernueces şi îşi promise să-i spioneze.

Don Alvaro Mesía, Paco Vegallana şi Joaquín Orgaz plecară împreună. Marchizelul înțelese că Orgaz îl deranja pe don Alvaro.

— Ascultă, Joaquín, acum că-mi aduc aminte, tu ştii ce se întâmplă?

— Nu, spune-mi tu.

— Ai un rival de temut.

— În ce… privință?

— Ai dreptate, uitam de nenumăratele tale probleme… E vorba de Obdulia.

— Ei, ei! rosti Mesia, zâmbind din pură milă; vasăzică o asediezi pe văduvioară?

— Da, răspunse Paco, marele asediu al Vienei.

Joaquín, cu tot stilul lui flamenco se tulbură, ruşinat şi înfumurat în acelaşi timp. Ştia în mod sigur că don Alvaro fusese amantul Obduliei, pentru că îi mărturisise chiar ea. „Unicul!”, spusese doamna. Orgaz însă bănuia că aventura o moştenise Paco. Obdulia se jura că nu.

— Rivalul tău e don Saturnino Bermúdez, descendentul a o sută de regi, ştii tu, văr cu mine, după el… Cred că ieri a fost un adevărat scandal la catedrală, că Palomo a trebuit să-i dea afară cu mătura; ce credeai tu? Că Obdulia îşi dă întâlnire numai în magaziile de cărbuni? Ei bine, nu; şi în palate şi temple…

Pauperum tabernas, regumque turres.[68]

Joaquinito, afişând cu greutate bună dispoziție, întrebă:

— Dar tu de unde ştii toate astea?

— E foarte simplu. Soția lui Infanzón… ştii cine e.

— Da, spuse Mesia, cea din Palomares…

— Aceea; s-a dus la catedrală cu Obdulia, le-a însoțit arheologul şi în capela cu relicve, în beciuri, sub bolți, peste

tot cred că s-au… strâns în brațe… Soția lui Infanzón i-a povestit mamei, care murea de râs; provinciala era furioasă… Astăzi, maică-mea, ca să se distreze, ştii cât îi plac bietei de ea lucrurile astea, a vrut s-o vadă pe Obdulia şi pe don Saturno împreună, acasă, să observe ce figură o să facă amintindu-le de povestea de ieri. A chemat-o, dar Obdulia s-a scuzat spunând că trebuia să-şi petreacă după-amiaza acasă la Visitación, ca să pregătească pateurile pentru gustare… ai aflat de petrecerea pe care-o dă Visitación…

— Da, ştiu.

— Aşa că le ai acolo cu brațele goale… şi… ştii tu… în fine, cuptorul e făcut pentru prăjituri.

— Pentru a respecta adevărul, observă Mesia, văduva e plină de vino-încoa în asemenea împrejurări. Am văzut-o chiar acasă, cu şorțul ei alb şi mare, cu combinezonul lipit de trup, pulpele puțin dezvelite şi brațele complet goale… îmbujorată, foarte excitantă.

Joaquín îşi înghiți saliva.

— Este femeia X, zise fără să se poată stăpini. Şi el? adăugă.

— Cine?

— Semidoctul ăla…

— Ah! Don Saturnino? Nici el n-a venit. A răspuns foarte elegant printr-un bilețel parfumat ca toate cele pe care le trimite, de parc-ar fi ale unei *cocotte* de sacristie…

— Ce-a răspuns?

— Că e bolnav şi c-o roagă pe mama să-i trimită rețeta unui purgativ foarte eficace pe care-l ştie numai ea. Bietul Bermúdez ar fi fericit, dat fiind că te dă pe tine la o parte, dacă n-ar avea neplăcerile astea cu căile digestive.

Joaquín continua să vorbească, făcând fel de fel de glume, apoi îşi luă rămas bun.

— Vai de capul lui, spuse Mesia.

— Îți cade greu ca plumbul.

Tăcură. Vegallana îl privea din când în când pe prietenul său cu coada ochiului. Don Alvaro era gânditor. Tăcerea

aceea era din cele care precedă confidențe interesante între doi prieteni intimi.

Prietenia lor era ca aceea dintre un tată tânăr şi un fiu care-şi tratează tatăl ca pe un camarad respectabil şi cu mai multă minte. În plus, Paco vedea în Mesia un erou. Nici faptul că era moştenitorul titlului cel mai invidiat din Vetusta, nici figura lui frumoasă, nici succesul lui la femei nu îl încântau pe Paco atât de mult ca intimitatea sa cu don Alvaro. Preşedintele Cazinoului avea patruzeci de ani şi încă ceva pe deasupra, viitorul marchiz între douăzeci şi cinci şi douăzeci şi şase, dar în ciuda acestei diferențe de vârstă aveau firi asemănătoare, aceleaşi gusturi, aceleaşi idei, pentru că Vegallana se străduia să-şi imite idolul în idei ca şi în gusturi. Nu-l imita la îmbrăcăminte şi în maniere, pentru că don Alvaro, observând unele tentative în această direcție, îl făcuse să înțeleagă cu discreție că asemenea imitații erau ridicole şi de prost gust. Bătându-şi joc de Flintă, îl îndepărtase pe Paco, care avea instinctul adevăratei eleganțe, de asemenea intenții. Şi astfel, marchizelul era original, se îmbrăca după ultima modă, aşa cum o înțelegea croitorul său de. la Madrid, care îl lua în serios, îl îngrijea ca pe un enoriaş inteligent şi merituos. Nu exagera nici în a-i ajusta prea mult hainele, nici în a i le lăsa prea largi, nu făcea excese nici la revere, nici la borurile pălăriilor.

Se străduia să aibă un stil vestimentar, ca să nu semene cu orice manechin. Nu avea încredere în croitorii din Vetusta şi nu-şi cumpăra nici măcar un şiret în oraşul lui. Vara prefera pălăriile albe, vestele de culoare deschisă şi cravatele vesele. Esența îmbrăcăminții constă în eleganță şi corectitudine, iar pericolul, în exagerări banale. Era alb, cu obrajii roz, dar fără urmă de efeminare, pentru că avea o piele frumoasă, sânge bun şi o sănătate de fier; femeile îi lăudau mai ales gura, inclusiv dantura, mâinile şi picioarele. Până şi în acele locuri unde bărbatul îşi pierde de obicei orice farmec pentru că intervine obligația, obținea adevărate succese, şi asta îl costa destul pe marchizei, care le trata cu dispreț pe frumoasele

cucerite pe căi cinstite, şi cu mai multă atenţie, ba chiar şi cu dragoste pe cele care îl costau bani. Lecturile sale se limitaseră la *Istoria prostituţiei* de Dufour şi *Dama cu camelii* şi derivatele acesteia, cu câteva panegirice romaneşti în plus despre femeile pierdute. Credea în inima bună a celor pe care Bermúdez le numea femei de moravuri uşoare şi în corupţia absolută a claselor superioare. Era convins că dacă nu survenea o nouă năvală a barbarilor, lumea va putrezi de la o zi la alta. Deplângea acest lucru, dar îl găsea foarte amuzant.

În plus, socotea că un soţ bun trebuie să fi avut multe aventuri. El era destinat unei oarecare moştenitoare pe cât de palidă pe atât de virtuoasă şi pusese drept condiţie, ca să-i accepte mâna, să i se lase mulţi ani de libertate, timp în care se va pregăti să devină un soţ bun. Îndoiala care îl chinuia şi asupra căreia se consulta cu Mesia era următoarea:

— Trebuie să mă căsătoresc repede pentru ca nevastă-mea să nu îmbătrânească înainte? Trebuie să prefer s-o iau bătrână şi să fiu liber mai multă vreme ca să mă bucur de alte plăceri?

Bineînţeles, nu se gândea să se abţină de la adulter odată căsătorit; dar comoditatea? Şi umblatul pe furiş, ascunzându-se ca un criminal?

Prefera să continue să se pregătească pentru a deveni un soţ bun.

După Mesia, puţini seducători erau atât de norocoşi ca marchizelul. Vanitatea îl ajuta de obicei în cuceririle lui; nu puţine femei i se dădeau viitorului marchiz de Vegallana; alte ori însă, şi asta era ceea ce prefera el, învingeau ochii săi albaştri, blânzi şi iubitori, felul său de-a înţelege plăcerea.

— Pentru desfătare, spunea, cele între treizeci şi patruzeci. Sunt cele care ştiu cpl mai mult şi cel mai bine şi te iubesc pentru calităţile tale personale.

Aşa cum o doamnă bogată şi elegantă dăruieşte rochii aproape noi servitoarelor sale, nu o dată Mesia lăsase în braţele lui Paco amoruri abia începute. Iar Paco, pentru că celălalt era cine era, le primea din toată inima. Până într-

atâta îl admira.

Paco era de talie mijlocie, şi când îl ținea de braț pe prietenul său părea scund, deoarece Mesia era mai înalt decât frumosul flăcău din Pernueces.

— Unde mergem? întrebă Vegallana, vrând să provoace astfel confidența pe care o aştepta.

Don Alvaro ridică din umeri.

— Poate că e acasă la mine.

— Cine?

— Anita! Cum cine?

Don Alvaro surise privindu-l pe Paco cu o dragoste paternă.

Îl apucă de umeri şi îl trase spre el, în timp ce-i spunea:

— Băiete, tu eşti *l'enfant terrible!* Câtă ingenuitate! Dar cine ți-a spus ție…?

— Ăştia.

Şi Paco îşi puse două degete pe ochi.

— Ce-ai văzut? Nu-i adevărat. Sunt sigur că n-am fost indiscret.

— Şi ea?

— Ea… Nu sunt sigur dacă ştie că-mi place.

— Eh! Sunt sigur eu… Şi, mai mult decât atât, sunt sigur că şi tu îi placi.

Mâna lui Mesia tremură uşor pe umărul lui Vegallana.

Marchizelul simți şi citi pe fața prietenului său marele efort pe care îl făcea ca să-şi ascundă bucuria. Ochii reci ai acelui *dandy* se însuflețiră. Trase din țigară şi aruncă fumul ca să-şi ascundă astfel emoția.

Merseră câțiva paşi în tăcere.

— Ce ai văzut tu… la ea?

— Ei, ei! Pare să pice.

— Cred şi eu! Şi unde crezi c-o să pice?

Vegallana se întoarse ca să-l privească pe Mesia.

Acesta arătă inima cu un gest glumeț.

— Puf! făcu Paco.

— Te îndoieşti?

— Neg.

— Nu fi prost. Tu nu crezi în posibilitatea de-a te îndrăgosti?

— Eu mă îndrăgostesc foarte uşor…

— Nu despre asta e vorba.

— Şi te înroşeşti la faţă?

— Da, dacă mi-e ruşine, ce vrei? Asta trebuie să fie din cauza vârstei.

— Hai să vedem însă – ce simţi?

Mesia îi explică lui Paco ceea ce simţea. Îl înşelă aşa cum le înşela pe anumite femei care aveau educaţie şi sentimente asemănătoare cu cele ale marchizelului. Imaginaţia lui Paco, obiceiurile, deosebita perversiune a simţului său moral îi efeminaseră sufletul, astfel încât se asemăna cu atâtea şi atâtea doamne şi domnişoare, totdeauna bine dispuse, fără nicio ocupaţie, de familie bună, crescute în puf, în mijlocul viciului facil şi obişnuit.

Era foarte predispus la un sentimentalism vag pe care, la fel ca şi femeile acestea, îl lua drept o aleasă sensibilitate, drept o virtute aproape. Virtute care se conduce însă, pentru doamne, după legile unei morale privilegiate, mult mai puţin severă decât riguroasa morală a vulgului. Paco, fără să se gândească mult la asta şi fără să se gândească limpede, aştepta încă un amor pur, o iubire mare, ca cea din cărţi şi din piesele de teatru; înţelegea că e ridicol să-l caute şi se declara sceptic în această materie; dar acolo înăuntru, în regiunile spiritului unde el pătrundea rareori, vedea în mod confuz *ceva mai bun* decât obişnuita curte, ceva mai serios decât apetitul carnal satisfăcut şi vanitatea mulţumită. Era nevoie de o imaginaţie mai puternică decât a sa ca să-i incite activitatea creierului, pentru ca toate acestea să iasă la suprafaţă, ca să-şi dea seama de ele; elocvenţa lui Mesia, insinuantă, corozivă era stimulentul cel mai potrivit. Într-un sfert de oră, în care timp străbătură câteva străzi şi pieţişoare, don Alvaro îl făcu pe celălalt să simtă acel nu ştiu ce nedefinit al iubirii împărtăşite, cea mai înaltă idealizare la care ajungea spiritul marchizelului.

Da, toate lucrurile acelea erau pure. Era vorba de o femeie căsătorită, e adevărat; amorul ideal însă, amorul sufletelor elegante şi alese nu se opreşte în fața unor bariere. La Paris, ba chiar şi la Madrid, doamnele căsătorite sunt iubite fără niciun inconvenient. În privința asta nu există deosebire între dragostea pură şi cea obişnuită.

Pe şeful partidului liberal dinastic din Vetusta îl Interesa mult ca Paquito să creadă că e îndrăgostit în acel fel subtil şi alambicat. Dacă se convingea de puritatea şi forța acestei pasiuni, îi va fi de mare ajutor. Familia Vegallana şi Prezidentă erau în strânse relații de prietenie. Paco nu-i şoptise niciodată vreo vorbă de dragoste prietenei sale Anita, şi aceasta îl prețuia mult; ori cât de puțin expansivă era ea cu Paco, era totuşi mai mult decât cu alții; în plus, putea fi văzută deseori în casa marchizilor de Vegallana; în alte case rareori. Dacă Mesia dorea să obțină ceva, era imposibil să se lipsească de Paquito. Să presupunem că Ana ar fi consimțit să stea de vorbă cu don Alvaro între patru ochi. Unde s-ar fi putut întâlni? În casa Prezidentului? Imposibil, se gândea seducătorul; asta ar fi fost deja o trădare formală, dintre cele care le sperie cel mai mult pe femei; Prezidenta nu putea accepta asemenea intrigi, cel puțin la început. Casa lui Paco era un teren neutru; locul cel mai potrivit ca să înceapă un asediu după toate regulile şi să aştepte desfăşurarea evenimentelor. Don Alvaro o ştia datorită unei îndelungi experiențe. În casa familiei Vegallana câştigase cele mai eroice victorii în materie de dragoste. Orgoliul său îl sfătuia să nu facă nicio excepție în favoarea Anei Ozores, excepție care ar fi părut indispensabilă întregii Vetuste.

Tocmai de aceea voia el să învingă acolo, pentru ca ceilalți să vadă.

Se va petrece în salonul galben, în celebrul salon galben. Ce ştia Vetusta de aceste lucruri? Prezidenta era la fel de femeie ca şi celelalte; de ce se încăpățânau toate să şi-o închipuie invulnerabilă? Cât de blindată era inima ei? Cu ce alifie deosebită, miraculoasă, făcea acea femeie ca trupul ei

slab să nu se aprindă? Mesia nu credea în virtutea absolută a femeii; considera că în asta consta superioritatea pe care i-o recunoşteau toţi. Un bărbat frumos cum era el, fără îndoială, şi cu asemenea idei, trebuia să fie irezistibil.

„Cred în mine şi nu cred în ele.” Aceasta era deviza lui.

Respectul superstiţios pe care virtutea Prezidentei i-l inspira Vetustei era, cum bine ştia el, numai ca să-i aţâţe dorinţa, ca să-l facă să se încăpăţâneze şi mai mult, ca să devină aproape adevărată povestea aceea cu îndrăgostitul pe care i-o spusese micului său prieten.

„El era în primul rând un politician; un politician care profită de dragoste şi de celelalte pasiuni pentru folosul său personal.” Aceasta era dogma sa de mai bine de şase ani. Înainte făcea cuceriri de dragul cuceririi. Acum cu socoteală şi raţiune; cu şi pentru un scop. Avea tocmai în minte un vast plan, în care rolul important îl deţinea soţia unui personaj politic pe care îl cunoscuse la băile de la Palomares. Altă femeie virtuoasă. O virtute care rezista la proba focului; din lumea mare. Ei bine, începuse să mineze acea fortăreaţă. Era un plan întreg. Se aştepta la un succes deplin, dar nu se grăbea. El, un cuceritor a la Alexandru, care biruise castitatea unei robuste ţărănci în două ore de luptă, el care stricase o nuntă într-o singură noapte, înlocuindu-l pe ginere, în cazurile complicate proceda cu răbdarea unui student timid care iubeşte în mod platonic. Erau femei care sucombau numai aşa; atunci când nu abundau ocaziile unor atacuri bruşte cu certitudinea discreţiei absolute; în cazul acesta termenul de capitulare se scurta mult. Soţia personajului din Madrid era din cele care cereau ani. În acest caz însă, triumful îi asigura mari progrese în carieră, şi asta era lucrul cel mai de seamă pentru Mesia, politicianul. Acum începea să se vorbească în Vetusta dacă îşi va pune sau nu ochii pe Prezidentă! Îi era ruşine să-şi mărturisească lui însuşi! Trecuseră doi ani de când Prezidenta trebuia să creadă că e îndrăgostit de farmecele sale! Da, de doi ani era prudent, rezervat în manifestările exterioare, aproape întotdeauna mut,

fără altă elocvență decât cea a privirii, unele întâlniri întâmplătoare pe stradă şi gesturi studiate, fie de tristețe, fie de nerăbdare, poate de deznădejde. Şi o ruşine şi mai mare încă! Tot doi ani se ostenise şi poetul Trifón Cármenes, îndrăgostit în chip liric de Prezidentă. Don Alvaro ştia foarte bine şi, deşi rivalul nu i se părea de temut, era foarte ridicol să coincidă cu un asemenea personaj în privința datei operațiilor şi a sistemului de atac. La început însă nu exista altă soluție, trebuia să procedeze astfel. Bineînțeles că poetul rămăsese foarte în urmă; nu trecuse de această situație puțin măgulitoare – Prezidenta nici nu ştia că băiatul acela e îndrăgostit de ea. Îl vedea uneori privind-o fix şi se gândea:

„Ce distrat e poețelul ăsta de la *El Lábaro!* Cred că îl preocupă foarte mult consonantele.” Şi uita numaidecât că exista, pe lume un Cármenes. Atunci poetului nu-i mai rămânea alt martor al durerii sale decât Mesia, unica persoană din lume care înțelegea sensul ocult şi adânc al versurilor erotice ale lui Cármenes. Elegiile acelea păreau şarade şi numai don Alvaro, stăpânul cheii, putea să le descifreze. Aspectul acesta ridicol, după el, al zelului de care dădea dovadă, îl înfuria uneori pe amabilul Mesia, alteori însă îl înveselea. Era nostim! El, rivalul lui Trifón. Trebuia să dea un asalt. Căci povestea trebuie să fie îndeajuns de pregătită. Povestea era inima Prezidentei.

Preşedintele Cazinoului judeca progresul culturii după încetineala sau rapiditatea cu care trebuia să procedeze în asemenea lucruri. Vetusta era un oraş primitiv. Spuneți dacă nu-i aşa, luând seama la ceea ce i se întâmpla lui cu Anita Ozores. Era adevărat că în cei doi ani cucerise alte fortărețe. Dar nicio aventură nu fusese prea zgomotoasă; Prezidenta nu putea şti nimic cu certitudine, iar iubirea şi constanța discretului adorator trebuiau să fie pentru ea mai mult decât o certitudine. Prudența şi discreția erau darurile pozitive ale lui don Alvaro în asemenea afaceri. Puțini cunoşteau aventurile sale actuale; cele despre care se auzea sau le povestea chiar el erau întotdeauna de domeniul trecutului.

Prin asta şi prin vanitatea naturală a femeii de a se crede iubită cu adevărat, Prezidenta putea, dacă o interesa, să-şi închipuie că donjuanul Vetustei renunțase la titlul acesta, pentru a se transforma într-un fin, constant şi platonic adorator al farmecelor ei. Asta era ceea *ce* voia don Alvaro să ştie cu siguranță Prezidenta. Crede în el? O să-şi sacrifice liniştea conştiinței şi alte comodități de care se bucura acum în cinstitul ei cămin?

Unele insinuări, poate temerare, îl făcuseră să piardă teren, şi asta coincisese cu schimbarea duhovnicilor Prezidentei.

„Acum poate fi pierdut totul, se gândise don Alvaro. Cucernicia ar fi un rival mai de temut decât Cármenes; Canonicul e un cerber mai respectabil decât don Victor Quintanar, bunul meu prieten."

Nu exista altă soluție decât aceea de-a juca totul pe o carte. Venise vremea culesului; ce-o să culeagă? Nu se aştepta la cine ştie ce. Simptomele nu erau rele; dar chiar dacă se ascundea față de el însuşi, nu avea totul de partea sa. De aceea îl irita şi mai mult superstițioasa credință a Vetustei în virtutea acelei doamne; îl irita şi mai mult pentru că el, fără să vrea, împărtăşea acea credință stupidă.

„Şi cu toate astea, eu am şi altfel de date, se gândea, anumite indicii. Iar în plus, nu credea în femeia forte. Doamne, până şi Biblia o spune! Femeie forte, cine întâlneşte aşa ceva?"

Dacă Paco Vegallana ar fi cunoscut gândurile prietenului său, care dovedeau falsitatea iubirii lui, i-ar fi refuzat eficientul ajutor. pentru cucerirea Prezidentei. Numai dragostea puternică, invincibilă putea să scuze totul. Cel puțin aşa grăia morala lui Paco. Iubind atât de mult şi atât de frumos cum spunea don Alvaro, Prezidentă n-ar putea face altceva decât să-i răspundă. O femeie căsătorită păcătuieşte mai puțin decât una necăsătorită comițând o greşeală, pentru că, e clar, cea căsătorită… nu se compromite.

„Asta e morala pozitivă! spunea marchizelul foarte serios, când cineva i se împotrivea cu vreun argument, Da, domnule,

asta e morala modernă, ştiinţifică; şi ceea ce se cheamă pozitivism nu predică altceva; imoral înseamnă ceva ce aduce un prejudiciu pozitiv cuiva. Ce prejudiciu i se aduce unui soţ c*are nu ştie?”*

Paco credea că în felul acesta glăsuia filosofia de ultimă oră pe care o considera excelentă în asemenea situaţii, deşi, ca un bun conservator, nu o aproba în universităţi.

„De ce? Pentru că nu se cade să ştie copiii asemenea lucruri.”

Când ajunseră în faţa portalului palatului Vegallana, viitorul său stăpân avea lacrimi în ochi. Într-atâta îi înduioşase sufletul elocinţa lui Mesia! Cât de măreţ îl vedea acum pe don Alvaro al său! Mult mai măreţ ca altădată. Vasăzică scepticul viclean, bărbatul rece, acel *dandy* decepţionat ascundea un alt om. Cine-ar fi crezut! Şi cât de bine se armonizau acele culori (acele nuanţe delicate, voia să spună Paco), acel contrast al aparentei indiferenţe, al elegantului pesimism cu înflăcărarea erotică ascunsă, acel a fi sau a nu fi romantic! Dacă în loc de *Istoria prostituţiei*, Paquito ar fi citit unele romane la modă, ar fi ştiut că don Alvaro nu făcea altceva decât să imite – şi încă prost, deoarece el era în primul rând un politician – eroii acelor cărţi elegante. Cu toate acestea, Paco găsea, în lecturile sale, un personaj foarte asemănător cu Mesia; acesta era o Marguerite Gauthier a sexului tare; un bărbat capabil să se mântuiască prin iubire. Şi trebuia să fie mântuit, să fie ajutat cu orice preţ.

„Să-l ierte don Victor Quintanar, incapabil de-a fi sceptic, rece şi prozaic pe dinafară şi romantic şi afectuos pe dinăuntru.”

Pe când urcau scara, Paco Vegallana, băiatul ce reprezenta cea mai frumoasă partidă pentru fetele de aceeaşi categorie, era hotărât:

1 – Să ajute pe cât îi va sta în putinţă iubirea, pe care el o considera sigură, dintre Prezidentă şi Mesia.

2 – Să caute, pentru uzul propriu, un aranjament neoromantic, o *pasiune-adevăr,* compatibilă cu înclinaţia sa

către formele ample şi către expresiile hiperbolice pe care el, bineînțeles, nu le denumea astfel.

— Cine-i sus? întrebă el un servitor, sigur că era Prezidenta „pentru că-i spunea inima”.

— Două doamne.

— Care?

Servitorul se gândi.

— Una cred că e doña Visita, deşi nu le-am văzut; dar se aude de departe… Cealaltă… nu ştiu.

— Bine, bine, spuse Paco, întorcându-se spre Mesia. Ele sunt. Visita nu s-a mai despărțit de Ana zilele astea.

Lui Mesia îi tremurară puțin picioarele, cu totul împotriva voinței sale.

— Ascultă, rosti, să mergem în camera ta. Vreau să-mi explici acolo, aşa cum ai face-o pe patul de moarte, să-mi spui adevărul, numai adevărul – adică tot ce-ai observat la ea care-ar putea să-mi fie favorabil.

— Bine, să urcăm.

Paco se tulbură. Adevărul despre ceea ce observase… nu era mare lucru. Dar, cu puțină imaginație… şi el era atât de înflăcărat în momentul acela…

Încăperile marchizelului se aflau la etajul al doilea. Când ajunseră în vestibulul de la primul, auziră hohote zgomotoase… Veneau din bucătărie. Veşnicul hohot al Visitei.

— Sunt în bucătărie! spuse Mesia uimit şi amintindu-şi de alte vremuri.

— Ascultă, observă Paco, Visita n-o aştepta pe Obdulia acasă la ea ca să pregătească gustările şi nu mai ştiu ce?

— Ba da, aşa a spus.

— Atunci… cum de-i aici Visitación?

— Şi ce fac la bucătărie?

Un frumos cap de femeie, acoperit cu o bonetă albă, apăru la fereastră de cealaltă parte a curții interioare ce se afla în mijlocul casei. De sub boneta-i albă unduiau grațioase şi bogate bucle negre; o gură proaspătă şi veselă surâdea, nişte ochi foarte mari şi grăitori făceau semne, nişte brațe

sănătoase şi bine dăltuite, albe şi robuste, terminate cu nişte mâini de păpuşă arătau, ridicând deasupra bonetei, un pui jumulit ce se zbătea în spasmele morții; din cioc îi picurau stropi de sânge.

Obdulia, adresându-se uluiților cavaleri, schiță gestul sucirii gâtului victimei şi strigă triumfătoare:

— Eu i-am sucit gâtul! Eu însămi! Şi aşa fac cu toți bărbații…

„Era Obdulia! Obdulia! Deci cealaltă nu se afla acolo.”

Opt

Marchizul de Vegallana era şeful partidului cel mai reacţionar din Vetusta – dintre cele dinastice, bineînţeles; nu avea însă înclinaţie pentru politică şi ţinea mai mult loc de ornament decât de altceva. Avea întotdeauna un favorit care era adevăratul şef. Favoritul actual era (oh, scandal al jocului firesc al instituţiilor şi al paşnicului schimb de putere!) nici mai mult nici mai puţin, decât don Alvaro Mesía, şeful partidului liberal dinastic. Reacţionarul credea că îşi rezolvă propriile sale probleme şi în realitate asculta de sugestiile lui Mesia. Acesta însă nu abuza de puterea sa tainică. Asemeni unui jucător de şah care joacă singur şi se interesează în aceeaşi măsură şi de albe şi de negre, don Alvaro se îngrijea de afacerile conservatorilor ca şi ele cele ale liberalilor. Important era să-i meargă lui bine. Dacă venea la putere partidul marchizului, don Alvaro împărţea licenţe pentru debite de tutun, permise de vânătoare şi comisioane, iar de multe ori lucruri mai substanţiale, de parcă ar fi fost la conducere ai săi; când veneau însă liberalii, marchizul de Vegallana continua să fie arbitru în alegeri graţie lui Mesia şi împărţea licenţe pentru debite, funcţii, ba chiar şi rente viagere. Astfel se prezenta paşnicul schimb de putere din Vetusta, în ciuda aparenţelor de încrâncenată discordie. Soldaţii de rând, cum se numeau ei, se înfruntau acolo în sate, dar şefii se înţelegeau, erau trup şi suflet unii pentru alţii. Cei mai deştepţi bănuiau ceva, dar nu protestau, ci încercau să obţină o porţie dublă folosindu-se de secretul ştiut.

Vegallana avea o mare pasiune: aceea de „a înghiţi leghe”,

cu alte cuvinte de a face plimbări de mulți kilometri.

Îl plictiseau intrigile politicăriei.

Era şef onorific; şeful de fapt, mâna sa dreaptă, era Mesia. Don Alvaro era pentru marchiz, în politică, ceea ce era pentru Paquito în dragoste, mentorul, Egeria lui. Tatăl şi fiul se considerau incapabili să gândească în respectivele materii fără ajutorul acestei Pitonise. Aici era secretul politicii lui Vegallana, de puțini cunoscut.

Cei mai mulți, când ieşeau de la o reuniune din „Salonul antichităților”, obişnuiau să exclame:

— Ce cap are marchizul ăsta! E născut pentru abilități electorale, ca să conducă oamenii!

— Da, şi nu se dă bătut de ani de zile; veşnic la fel.

Şi tot ceea ce lăudau era opera celuilalt, a lui Mesia.

Când acesta voia să pedepsească pe vreunul dintre ai lui, îl punea în fața unui candidat reacționar căruia trebuia să-i lase victoria. Marchizul îi mulțumea lui don Alvaro pentru abnegație şi îl răsplătea spunându-i, de pildă:

— Ascultă, coreligionarul meu Cutare pretinde asta, dar pe mine omul mă cam deranjează: fă aşa ca să câştige candidatul liberal.

Şi atunci Mesia răsplătea serviciile vreunui servitor deosebit de fidel.

Cine i-ar fi spus lui Ronzal că datora faptul de a se vedea deputat în Comisie uneia din aceste savante combinații!

Marchizul spunea că „fatalitatea îl făcuse să militeze în sânul unui partid reacționar: naşterea, compromisurile de clasă; temperamentul său era însă liberal”. Avea mari „prietenii personale” la țară şi împărțea îmbrățişări prin provincie pe multe leghe în jur. În timpul alegerilor, când mulți, aproape toți îl credeau manevrând complicata maşină a influențelor, singurul serviciu real şi direct pe care îl făcea el era cel de agent electoral. Îi cerea lui Mesia un pumn de candidaturi şi le împărțea prin parohiile electorale pe care le vizita în plimbările lui de jidov rătăcitor. Când făcea o excursie pe vreun drum necunoscut, număra paşii, deşi

existau măsurători oficiale, pentru că nu avea încredere în kilometrii guvernului. Număra paşii, şi fiecare mie o însemna cu câte-o pietricică pe care-o punea în buzunarul sacoului. Ajungea acasă şi-şi golea buzunarele pe masă ca să numere cu multă satisfacţie pietricelele. În seara respectivă, la întrunire, se vorbea, în primul rând, de plimbarea lui Vegallana.

— Încotro ai pornit, marchize? îl întreba un prieten care-l întâlnea la ţară.

— Spre Cardona prin Carbaveda... o mie o sută unu... O mie o sută doi... trei... patru... Şi continua să-şi numere paşii sprijinindu-se într-un ciomag afumat cu noduri, ca cele ale ţăranilor de prin partea locului.

Bâta aceea, vestonul simplu şi pălăria moale cu boruri largi erau garanţia popularităţii sale în sate. Avea întregul orgoliu şi toate preocupările colegilor săi de nobilime vetusteană, dar afecta o simplitate care era o adevărată încântare pentru sufletele pure.

Mai avea o manie, corolar al plimbărilor sale, mania cântăritului şi-a măsuratului. Ştia în numere decimale capacitatea tuturor teatrelor, sălilor, bisericilor, burselor, circurilor şi a celorlalte edificii cunoscute din Europa. „Covent Garden are atâţia metri lăţime, atâţia lungime şi atâţia înălţime”; şi afla volumul cât ai zice peşte. Realul are atâţia metri cubi mai puţin decât Opera Mare. Minţea când voia să-şi uluiască auditoriul, dar putea fi exact dacă avea chef. „Pe mine mă interesează fapte, date, numere – spunea; în rest... filosofie germană.”

În arhitectură îl preocupau mult proporţiile. Ca să existe o anumită proporţie între catedrală şi pieţişoara din faţa ei ar fi trebuit să fie mutată catedrala cu trei sau patru metri mai în spate. Şi el ar fi propus asta din toată inima. Era duşmanul natural al lui don Saturnino Bermúdez în materie de monumente istorice şi decoraţiuni publice. Voia totul aliniat. Visa la străzile din New York – pe care nu le văzuse niciodată – şi dacă i se aducea acest argument:

— Dar noblețea se opune prin însăşi natura ei acestor egalizări.

Răspundea:

— Domnul meu, *distingue têmpora*[69]... (nu voia să spună asta), să nu tălmăcim, să nu amestecăm lucrurile, post *hoc ergo propter hoc*[70] (nici asta nu voia să spună). Adevărata inegalitate se află în sânge, dar acoperişurile trebuie să fie toate la fel. Aşa face America care ne-a luat-o cu mult înainte.

Străzile din Colonia, noul cartier al Vetustei, erau toate la fel, datorită puternicei influențe a marchizului.

Nu exista nicio casă mai înaltă ca alta.

Unii americani, care voiau să-şi facă palate de opt etaje ca să vadă din turn clopotnița din satul lor, protestau. Municipiul însă, sub presiunea marchizului, nivela toate acoperişurile „lăsând pentru alte sfere ale vieții inegalitățile naturale ale societății în care trăim”, cum spunea marchizul într-un articol anonim pe care îl publicase în *El Lâbaro.*

Marchiza considera că soțul ei e un neghiob măreț, condiție pe care o credea aproape universală pentru toți soții. Ea era cu adevărat liberală. Foarte cucernică, dar foarte liberală, pentru că una n-o excludea pe cealaltă. Cucernicia sa consta în a face parte din multe confrerii, în a cere de pomană cu mare neruşinare la uşile bisericilor, sunând pe tavă o monedă de cinci duros, în a dărui canonicilor mâncăruri de dulce, a-i invita la masă, a-i trimite claponi Episcopului şi fructe călugărițelor, ca să facă dulcețuri. Libertatea, după această doamnă, se referea în principal la a şasea poruncă. Ea nu fusese nici rea, nici bună, ci ca toate femeile care nu sunt pe deplin rele; avea însă virtutea celei mai largi îngăduințe. Considera că singurul lucru bun pe care putea să-l facă actuala aristocrație era să se distreze. Nu putea imita virtuțile nobilimii din alte vremuri? Ei, atunci să-i imite viciile. Pentru marchiză nu exista decât Ludovic al XV-lea şi Regența. Mobila din salonul său galben şi căminul din cabinet erau copiate după un salon din Versailles, după cum o asigurau tapițerul şi arhitectul; dar predilecția marchizei pentru perne şi

tapițerie introdusese cu timpul mari modificări în salonul stil regență.

Căpitanul Bedoya, marele anticar, bârfea salonul galben spunând:

— Marchiza se încăpățânează să spună că e în stil regență; prin ce? Doar dacă n-o fi cumva regența lui Espartero[71]…

Mobilele erau luxoase, dar maltratate şi, ceea ce era mult mai rău din punct de vedere arheologic, convertite în flagrante anacronisme.

Suferiseră diferite schimbări, deşi întotdeauna pe bază de galben, fiind acoperite întâi cu damasc, pe urmă tapițate cu brocart şi în cele din urmă cu un satin matlasat, *capitonné,* cum spunea marchiza, cu pernițe foarte multe şi umflate, care lui don Saturnino i se păreau impudice. Tapițerul protestase la timpul potrivit; pentru un salon nu se potrivea genul *capitonné,* spunea regula, dar marchiza râdea de asemenea norme oficiale. La celelalte mobile din salon, oglinzi, console, draperii, etc. se trecuse de la ceea ce ebenistul înțelegea prin stil regență la cel mai scandalos amestec, după capriciul şi confortul dorit de marchiză. Dacă i se vorbea de prost-gust, răspundea că moda modernă înseamnă *confort* şi libertate. Vechile tablouri, fără îndoială din şcoala lui Cenceño, venerabile oricum ca amintiri de familie, le mutase la etajul al doilea, şi la locul lor agățase acuarele vesele, cu mulți toreadori, multe țigănci şi câte un călugăr şmecher; şi, cu tot scandalul lui Bedoya şi Bermúdez, agățase de pereți până şi nişte cromolitografii, cam decoltate şi deloc artistice. În cabinetul alăturat, unde marchiza îşi petrecea ziua, anarhia mobilelor era completă, dar toate erau comode; pe aproape toate te puteai întinde: şezlonguri, balansoare, banchete, canapeluțe, taburete, totul era o conjurație a lenei; intrând acolo, te ispiteau să te întinzi pentru multă vreme. Sofaua, cu un pântec foarte lat şi umflat, cu nasturii ei ascunşi printre satin, ca pistilele unor trandafiri galbeni, era o mută anacreontică[72], însoțită de miresmele excitante ale celor o sută de esențe pe care marchiza le

împrăştia în toate părțile.

Excelenta señora doña Rufina de Robledo, marchiză de Vegallana, se scula la douăsprezece, îşi lua micul dejun, şi până la ora prânzului citea romane sau croşeta aşezată sau trântită pe vreo mobilă din cabinet. În uriaşul cămin se făcea foc din octombrie până în mai. Seara, doña Rufina se ducea la teatru ori de câte ori erau spectacole, chiar dacă ningea sau tuna; la asta îi serveau echipajele. *Dacă nu era teatru* – ceea ce se întâmpla foarte des în Vetusta – rămânea în cabinetul său unde-şi primea prietenii şi prietenele care voiau să vorbească despre ale lor, în timp ce ea citea publicații satirice cu caricaturi, reviste şi romane. Intervenea în conversație doar ca să facă vreo observație în genul epigramelor Protoiereului, bunul ei prieten. Prin aceste scurte întreruperi, doña Rufina vădea o mare cunoaştere a lumii şi un pesimism de bon-ton cu privire la virtute. Pentru ea nu exista alt păcat de moarte decât ipocrizia; şi le spunea ipocriți tuturor celor care-şi ascundeau înclinațiile erotice, pe care uneori nici nu le aveau. Ea însă nu admitea una ca asta. Când cineva *se punea chezaş* pentru o virtute, marchiza, fără să-şi dezlipească ochii de pe caricaturile sale, începea să-şi mişte capul dintr-o parte în alta şi murmura printre dinții puşi, de parcă ar fi rumegat negații. Uneori pronunța cu claritate:

— Nu-mi veniți mie cu… Eu care sunt vulpe bătrână.

Nu era vulpe, dar voia să dea de înțeles că fusese mai fidelă obiceiurilor Regenței decât mobilelor ei. Citatele sale istorice se refereau de obicei la favoritele lui Henric al VIII-lea şi la cele ale lui Ludovic al XIV-lea.

În asemenea ocazii, când erau puțini invitați, salonul galben se afla într-o discretă obscuritate. Când treceau de o jumătate de duzină, se aprindea o lampă de cristal şlefuit, atârnată în mijlocul salonului. Era destul de sus; nu putea să ajungă la întrerupătorul de gaz decât Mesia, cel mai bine bărbat. Ceilalți se plângeau. Era o nedreptate.

— De ce să pui lampa atât de sus? spuneau unii puțin ofensați.

Doña Rufina ridica din umeri.

— Treburi de-ale lui, răspundea, făcând aluzie la soțul său.

Marchizul nu era foarte scrupulos în materie de morală particulară; într-o noapte însă, intrase pipăind pereții, ca să străbată salonul şi, ajungând la cabinet, găsi o uşă întredeschisă; dădu cu mâna în întuneric peste un nas, auzi un țipăt de femeie – era sigur – şi simți zgomot de scaune şi paşi înăbuşiți pe covor. Tăcu din discreție, dar porunci servitorilor să agațe lampa mai sus. În felul acesta nimeni n-o să poată stinge lumina. Urmarea fu însă o supărătoare inegalitate, deoarece Mesia, ridicându-se pe vârfuri, abia ajungea la întrerupătorul de gaz.

Dintre cele trei fiice ale marchizilor, două, Pilar şi Lola, se căsătoriseră şi locuiau la Madrid: una, cea mijlocie, murise ftizică. Acea superficială vigilență, la care marchiza se credea obligată când fiicele sale locuiau cu ea, dispăruse. Era unica ei mângâiere în atâta singurătate. În zile de sărbătoare, doña Rufina îşi invita una dintre multele nepoate pe care le avea prin satele din provincie. Provincialele acelea de neam aşteptau cu nerăbdare zilele de sărbătoare când le venea rândul să plece la Vetusta. De mici copile se obişnuiau să considere ca pe-o perioadă excepțional de plăcută vremea petrecută cu mătuşa, în mijlocul lumii *celei mai bune* din capitală. Unii tați timorați aduceau drept contraargumente moralitatea aceea particulară care nu-l preocupa pe marchiz, dar în cele din urmă vanitatea triumfa, şi întotdeauna, de sărbători, marchiza de Vegallana avea la ea câte-o nepoată. Nepoțelele ocupau încăperile fiicelor absente; camera Emmei nu mai fu locuită, dar se intra acolo ori de câte ori era nevoie. Fetele însuflețeau, pentru câteva săptămâni, cu zgomotul zilelor mai bune, acele saloane şi coridoare, dormitoare şi cabinete prea mari şi triste când erau pustii. Şi totuşi seara, fie că erau sau nu nepoatele acolo, nu lipsea gălăgia la etajul întâi. La al doilea aveau loc aventuri zi şi noapte, dar în tăcere. Unul dintre personaje era întotdeauna Paquito. Când era calm, se jura că nu există lucru mai rău decât să

urmăreşti servitorimea de sex feminin în propria-ți casă; nu se putea însă stăpâni. *Videor meliore*[73], îi spunea don Saturno, fără ca Paco să-l înțeleagă. La întrunirile marchizei, cu sau fără nepoate, predomina tineretul. Fetele din familiile cele mai distinse veneau foarte des să-i țină tovărăşie bietei doamne care rămăsese fără cele trei fiice ale ei. În prealabil, i se dădea întâlnire logodnicului respectiv; şi când nu exista, erau în aşteptarea evenimentului. Acolo se puneau la cale logodnele, şi multe căsătorii *in extremis* ieşiseră din salonul galben – cum spunea Paquito, crezând că *in extremis* însemna ceva foarte amuzant. Ceea ce ieşea însă mai adesea erau subiecte pentru cronica de scandal. Casa marchizului era respectată, dar invitații erau bârfiți. Se povestea câte o mică aventură şi aproape întotdeauna se adăuga:

— Lucrul cel mai odios este că aceste… şi-au ales pentru… o casă atât de respectabilă, atât de demnă.

Liberalii avansați, care nu umblau cu menajamente, susțineau că tocmai casa era lucrul cel mai rău.

Cu toate acestea, bârfitorii se străduiau să fie prezentați în casa aceea unde aveau loc atâtea aventuri.

Deşi obiceiurile deveniseră ceva mai elastice şi *cercul de clasă* nu mai era atât de rigid ca pe vremea doñei Anuncia şi a doñei Agueda (odihnească-se în pace) nu era încă dat oricui să ia parte la întrunirile intime ale familiei Vegallana. Invitații înşişi căutau să baricadeze porțile, pentru că în felul acesta îşi dădeau importanță, si-apoi au le convenea să aibă martori. „Se simțeau mai bine în *petit comité.* Spiritul de toleranță al marchizei îi contagiase şi pe prietenii săi. Nimeni nu-l spiona pe celălalt. Fiecare cu treaba lui. Cum stăpâna casei reprezenta o adevărată autoritate pentru întrunire, mamele, care nu mai aşteptau nimic de la deşertăciunea lumii, îşi lăsau fetele să se ducă acolo singure. În plus, niciodată nu lipseau nici femeile căsătorite, dornice să vegheze ele singure asupra vlăstarelor lor sau să se distreze pe cont propriu. Şi cine se îndoieşte că acestea nu se vor face respectate? Iat-o pe Visitación, de exemplu. Erau şi mame care nu procedau în

felul acesta; cele ridicole însă, întocmai ca şi soţii lor, care aveau o comportare similară. Câte un canonic dădea de obicei garanţii şi mai mari de moralitate prin propria-i prezenţă, deşi asta nu se întâmpla deseori şi nici canonicul nu stătea acolo prea multă vreme. Clerul de la catedrală prefera s-o viziteze pe marchiză în timpul zilei. Cei scrupuloşi erau numiţi ipocriţi, şi cu asta gata.

Marchiza ştia că în casa ei tinerii îşi făceau curte cam prea pe faţă. Uneori, în timp ce citea, observa că cineva deschide uşa cu mare grijă, fără zgomot, ca să n-o tulbure; ridica ochii: lipsea Cutărică; bine. Observa din nou acelaşi lucru, privea din nou, lipsea o Cutărică: bine, şi ce? Continua să citească. Şi se gândea: „Toţi sunt persoane decente. Toţi ştiu cât respect se cuvine casei mele, iar în chestiunea cu *peccata minuta*[74]… treaba celor interesaţi.” Şi ridica din umeri. Criteriul acesta îl aplica încă de pe vremea când locuia cu fiicele sale. Atunci gândea: „Ce bune sunt fetele mele; dacă vreunul întrece măsura, aflu, mă anunţă printr-o palmă sonoră… iar restul… copilării; cât timp nu mă anunţă sunt copilării. Într-adevăr, fiicele ei se căsătoriseră, şi nimeni nu i le înapoiase plângându-se c-au întrecut măsura. Dacă fusese ceva, fuseseră copilării. Iar cealaltă murise pentru că aşa a vrut Dumnezeu. O tuberculoză, boală la modă. Când fusese vorba de fiicele ei, ori de câte ori observa vreun simptom periculos, găsea cu sinceritate şi măiestrie leacul potrivit, fără tapaj dar şi fără ocolişuri.”

Cu tinerele prietene care-i ţineau tovărăşie acum, în timpul serilor, nu lua însă nicio precauţie.

„Au, mamă”, spunea ea, sau „Cum îşi vor aşterne aşa vor dormi”.

Şi adăuga întotdeauna:

— Câtă vreme nu uită respectul datorat acestei case…

Unul dintre cei care profitaseră cel mai mult de pe urma ideilor marchizei şi de pe urma sindrofiilor ei era Mesia.

„Acelui om însă i se putea ierta totul. Cât tact, câtă prudenţă, ce discreţie!

Bărbatul ăsta ar putea trăi printre călugărițe fără teama vreunui scandal.”

Lui Paco, adoratului ei Paco, îi dăduse de sute de ori ca exemplu îndemânarea şi discreția lui Mesia, când îşi surprinsese odrasla în brațele vreunei croitorese, călcătorese sau cameriste din casă.

Paco al ei era neîndemânatec, nu ştia…

— E indecent să te surprind în aventurile tale, băiete!… Mai ai caş la gură… învață întâi să fii precaut şi pe urmă… fă ce vrei.

Apoi adăuga, crezând c-a fost prea indulgentă:

— Şi pe urmă, aventurile astea… nu trebuie să le ai acasă… întreabă-l pe Mesia.

Maică-sa îl inițiase de fapt pe marchizei în cultul pe care-l avea pentru acest don Juan.

Marchiza, văzând că Paco e incorijibil, se hotărî să urce întotdeauna la etajul al doilea tuşind şi vorbind tare.

În perioadele când veneau nepoatele, în afară de întruniri, aveau loc concerte, prânzuri, excursii la țară, totul ca în vremurile mai bune. Veselia umplea încă o dată întreaga casă; nu existau unghere sigure împotriva îndrăznelii prietenilor intimi; chiar şi în budoare şi în dormitoare, unde se aflau încă paturile virginale ale fiicelor lui Vegallana, răsunau uneori hohote, țipete înăbuşite, dovezi ale jocurilor din care era alcătuită viața acelei Arcadii domestice.

Don Alvaro privea aceea Arcadie cu ochi mângâietori; casa aceea era teatrul celor mai frumoase triumfuri ale sale; fiecare mobilă îi povestea o întâmplare secretă; în seriozitatea scaunelor burtoase şi a fotoliilor solemne cu brațele lor de idoli orientali găsea o garanție a eternei tăceri. Părea că lemnul cu delicată strălucire albă îi spunea: „Nu te teme; nu voi spune nimănui niciun cuvânt”. În salonul galben curtezanul vedea un caiet de amintiri, de amintiri dulci şi vesele; lucrurile aflate acolo, spre propria-i desfătare, erau tapiseriile acelea discrete, mătasea scaunelor matlasată, umflată, moale şi mută; covorul gros ce se asemăna cu Mesia

însuşi, căci stingea orice zgomot care-ar fi putut dezvălui atâtea secrete amoroase.

Marchizul închidea ochii la toate lucrurile astea. Erau treburile nevesti-sii.

„Dacă n-a putut-o moraliza pe ea, cu atât mai puțin avea să-i moralizeze invitații.” El locuia la etajul al doilea.

Înțelesese că salonul galben îşi pierduse încetul cu încetul severitatea proprie unui salon şi se hotărâse să-l transforme pe cel de la etajul doi, care se afla deasupra salonului stil regență, în *salon de primire.*

Marchiza nu urca niciodată în noul salon. Orice musafir, oricine ar fi fost, era primit jos. Musafirii marchizului, când erau în vizită de etichetă, mureau de frig în salonul antichităților. Salonul antichităților şi biroul marchizului „constituiau – după cum spunea el – partea serioasă a casei”. În birou, totul era din stejar mat. Nimic, absolut nimic din aur; lemn şi numai lemn. Vegallana prețuia mult severitatea biroului său; nimic nu e mai serios decât stejarul pentru asemenea lucruri. „Sobrietatea mobilierului” se învecina cu sărăcia.

— Celula mea! spunea marchizul cu afectare.

Te cuprindea frigul când intrai acolo, şi Vegallana intra foarte rar. Pe pereții *salonului antichităților* atârnau covoare mai mult sau mai puțin autentice, dar de notorie antichitate.

Era unicul lucru care i se părea demn de respect căpitanului Bedoya în acel muzeu de capcane, după expresia sa. Marchizul avea mândria de-a fi anticar prin banii săi; îl costa însă mult ceea ce rezulta în cele din urmă a fi doar opera unor *truqueurs* – vorba căpitanului. Implacabilul Bedoya, nelipsitul oaspete al marchizei, îl compătimea pe Vegallana, ba îl şi dispreţuia chiar; pentru a nu-l necăji însă, nu voise să-i aducă dovezi fără echivoc ale unui trist adevăr şi anume: că mobilele sale Henric al II-lea din salonul de antichităţi erau mai puţin bătrâne decât însuşi marchizul. Acesta le considera drept autentice, contemporane cu fiul regelui cavaler; le cumpărase chiar el la Paris!… Bedoya, când

îi aducea careva asemenea argument acasă la Vegallana, îl chema deoparte şi, fără ca nimeni să-i vadă, urca cu el la etajul al doilea, se închideau în salonul antichităților şi, cu aceeaşi prudență cu care scotea cărțile de la Cazino, se îndrepta spre un scaun Henric al II-lea, îl ocolea pe jumătate, căuta un anumit loc ascuns la un picior, unde făcuse mai multe găurele cu un briceag, şi apoi le acoperise cu ceară de culoarea scaunului; dădea la o parte ceara cu briceagul, râcâia lemnul şi… triumf! Lemnul nu se făcea pulbere; săreau aşchii foarte mici, dar nu pulbere.

— Vedeți? spunea Bedoya.

— Ce?

— Lemnul e nou; dacă ar fi din vremea pe care o presupune marchizul s-ar face pulbere; lemnul vechi lasă întotdeauna praf de pe urma carilor; asta o ştim însă noi, nu amatorii care n-au altceva decât bani şi credulitate: asta e *truquage,* pur *truquage.*

Acoperea găurile cu ceară, punea scaunul în locul lui şi cobora scara triumfător, spunând:

— Aşa că vedeți dumneavoastră! Numai că bietului marchiz, bineînțeles, nu trebuie să-i spuneți niciun cuvânt.

Lui Paco Vegallana îi păru foarte rău, în primul moment, că o găsi acasă la el în după-amiaza aceea pe Obdulia. Nu avea chef de glume. Mărturisirile lui don Alvaro îl înduioşaseră şi spiritul său plana într-o atmosferă ideală; aerul lui romantic îl răscolea până-n adâncuri, cu atât mai mult cu cât era cu totul neobişnuit. Rareori se găsea într-o stare sufletească asemănătoare.

De la fereastra bucătăriei care dădea spre curtea interioară, Obdulia şi Visitación îi strigau în gura mare, râzând ca nişte nebune.

— Aici, aici! Toată lumea la muncă! striga Visita sugându-şi degetele pline de sirop.

— Dar ce se întâmplă, doamnelor? Nu trebuia să fiți acasă la Visita ca să pregătiți gustările?

Visita se înroşi puțin.

Obdulia le explică totul. Acasă la Visita nu avea forme pentru un anumit tort, invenție a răposatei doña Agueda Ozores; în afară de asta, cuptorul de la bucătărie nu era atât de mare ca cel din bucătăria marchizei; în fine, nu existau nici alte condiții tehnice de care ei habar n-aveau. Ce mai, nici sandvişurile, nici torturile şi nici siropurile nu se puteau face în bucătăria Visitei şi, fără multă vorbă, se mutaseră cu tabăra în casa familiei Vegallana.

Obdulia şi Visita găsiseră ideea foarte hazlie. O surprinseseră pe marchiză care-şi făcea siesta de după-amiază în cabinetul său. În afară de faptul c-o deşteptaseră, i se păruse că procedaseră foarte bine. Şi, fără să se mişte măcar, dăduse poruncile de rigoare.

— Lui Pedro (bucătarul), lui Colás (ajutorul de bucătar) şi fetelor, ca să le ajute pe doamne şi să aibă grijă de tot ce aveau nevoie.

Şi doña Rufina, întorcându-se spre doamne, le spusese, zâmbitoare:

— Ei, şi acum plecați, nebunelor, la bucătărie şi lăsați-mă în pace.

Şi se scufundase în lectura *Mohicanilor* lui Dumas.

Visita organiza foarte des asemenea incursiuni în casele prietenelor sale. Aşa înțelegea ea prietenia. Bucătăria ei era infernală! Coşul scotea fum; nu se putea intra acolo fără să te asfixiezi, şi nici în sufragerie, care era alături. Puțini vetusteni se puteau făli că văzuseră sufrageria sau bucătăria Visitei. Şi aceasta cu toate că organiza petreceri, se reprezentau şarade şi se alerga pe coridoarele casei sale. Ea însă închidea anumite uşi ca să nu treacă fumul; şi spunea, arătând îngustele şi strâmtele pasaje:

— Pe aici puteți alerga cât vreți, nebunilor; dar să nu deschidă nimeni uşa asta.

Tot belşugul ei de doamnă care-şi primeşte prietenii intimi se reducea în a le împărți rochii şi basmale de stambă, toate vechi, pentru ca *fanții* cu imaginație să se mascheze în femei sau în turci. Obiectele acelea erau depozitate într-un dormitor

unde se afla un pat de formă, fără saltea şi fără lenjerie; cu arcurile la vedere. Acolo era vestiarul actorilor şi actriţelor din şarade. Se îmbrăcaţi toţi la un loc deoarece totul se punea peste îmbrăcămintea obişnuită. În plus, Visita nici nu lumina încăperea; pentru ce? În cel mai bun caz din salon se auzea, de dincolo de draperiile de tafta verde:

— Pepe, am să-ţi dau un pumn.

— Ei, ei! asta nu făcea parte din program…

— Copii, copii, decenţă.

— De ce nu aprinzi o lumină, Visita?

— Domnilor, pentru că nebunii ăştia sunt în stare să dea foc casei…

— Are dreptate Visita, are dreptate, strigau dinăuntru Joaquin Orgaz şi Pepe cel cu pumnul.

Firea prietenoasă a Visitei, francheţea şi purtarea ei simplă se vădeau doar în casele altora. Acolo făcea tot felul de nebunii.

Vorbea mult, ţipând, hohotind de nu ştiu câte ori la fiecare frază. La cincisprezece ani toată lumea admirase uluiala ei plină de graţie, iar la cei aproape treizeci şi cinci era încă un vârtej, o cascadă de veselie, aşa cum scrisese în albumul său Cármenes, poetul. Ceea ce însemna o cataractă de proastă creştere, după doña Paula, mama Vicarului, care nu-i întorsese vizitele niciodată. Cataractă, cascadă sau vârtej, totul era bine îndreptăţit. Uluiala sa era rezultatul unui studiu profund şi minuţios: părea uluită, în timp ce ochiul său avizat căuta prada… după cum spusese cineva, vreun lucru gustos, orice, în afară de bani. Credea, sau mai bine spus se prefăcea a crede, că lucrurile nu reprezintă nimic, că numai banii înseamnă bogăţie.

— Doamnă, îţi datorez doi bănuţi pe care i-aţi dat pentru mine la biserică data trecută.

— Lasă, Visita, lasă… nu mă mai ruşina şi tu.

— Asta mai lipsea… oh… Şi ce acarniţă frumoasă!

— Nu valorează nimic.

— E minunată!

— E la dispoziția dumitale.

— Nu-mi spune de două ori.

— E la dispoziția dumitale… ce mare lucru!

— Da? Atunci o iau…; să ştii că sunt ca o coțofană…

Şi într-adevăr era o coțofană, aşa cum îi spunea doña Paula: coțofana hoață.

Ravagiile cele mai mari le făcea la alimente.

Sosea în casa câte unei prietene, râzând în hohote.

— Ştii ce mi s-a întâmplat? Doar atât: am pierdut cheia de la cămară sau de la dulap… Şi uite-mă că sunt moartă de foame. Hai, dă-mi ceva, şireato; sau mănânc, sau mor de foame.

De două ori pe săptămână acasă la ea se juca loto sau de-a vama. Se strângea o sumă de bani pentru o masă la iarbă verde; se numea o comisie care să pregătească totul. Membrii săi erau, în mod inevitabil, Visita şi un văr de-al ei. Visita, ca să facă economie şi pentru că-i era greață de brutar şi de cofetar, fabrica pe cont propriu, şi sub conducerea sa, plăcintele şi siropurile, adică tot ceea ce se putea face în bucătăria ei. Pe urmă se constata că în bucătăria ei nu se putea face nimic. Mizerabilul acela de fum! Proprietarul nu repara hornul… Ei, drăcia dracului!! Doamne, iartă-mă!

Când se afla la strâmtoare, recurgea la bucătăria familiei Vegallana sau la cea a altei case de vază, dar de cele mai multe ori la prima. Acolo se făcea totul. Visita dispunea de toți servitorii marchizului; având consimțământul anterior al bucătarului, în ceea ce priveşte bucătăria, scotea unele provizii din cămară; trimetea la prăvălie după zahăr, stafide, piper, sare, ei, drăcia dracului! dacă domnul Pedro nu deschidea sertarele bufetelor sale; să i se aducă tot ce-i trebuia. „Bani? Lasă că țin eu socoteala. După aceea toate astea apăreau figurând în contul marchizului. O simplă greşeală; cum se duseseră după cumpărături servitorii săi… Gustarea se consuma. Iar la prima sindrofie se făceau comentariile.

— Ce mai e, Visita? Ne-am încurcat?

— Puțin… Un piculeț…
— Păi, să vedem, să vedem, să se plătească.
— Foarte just.
— Partea lui fiecare.
— Ei, lăsați; vreți să tăceți? Să nu mai vorbim despre asta, nu merită.

Soțul ei era un umil funcționar de bancă, dar de familie foarte bună, rudă cu familiile cu blazon. Dacă Visita nu şi-ar fi stors creierii, cum ar fi menținut ei acel nivel de viață indispensabilă pentru a continua să se înrudească îndeaproape cu nobilimea?

Înainte de-a se căsători, se spusese – dar de cine nu se vorbeşte! – că Visita sărise sau nu sărise pe-o anumită fereastră… Nu din cauza vreunui incendiu, ci a unul logodnic despre care unii pretindeau c-ar fi Mesia. Toate erau presupuneri; nimic sigur. Cum ea era puțin uşuratică… şi cum nu se îngrijea de aparențe…

Nimeni nu-şi mai amintea de povestea asta; continua să fie zăpăcită, lumea spunea că-i lacomă şi că-i o *târfă* – după expresia care se folosea în Vetusta ca şi-n alte părți – dar nimic mai mult. Veselia ei intempestivă era insuportabilă, dar în probleme grave, unde nu se admite niciun fel de rabat, n-o acuza nimeni, cel puțin în mod public. Bineînțeles că nu era pusă la socoteală cutare sau cutare neglijență…

Era înaltă, slabă, blondă, grațioasă, dar nu chiar atât pe cât îşi închipuia ea; ochii mici, pe care şi-i închidea până ce deveneau invizibili, aveau o anumită maliție, dar nu farmecul voluptuos şi atrăgător pe care îl presupunea ea. Dacă îi atingeai mâna când nu avea mănuşi, simțeai lipiciul vreunei prăjituri pe care abia o înghițise.

Don Alvaro, când se afla printre prieteni intimi, vorbea de Visitación cu dispreț şi făcea gesturi de scârbă prost disimulate. Îi asigura că are un picior drăguț şi o coapsă mult mai reuşită decât te puteai aştepta; se încălța însă fără pic de gust… iar jupoanele şi ciorapii lăsau foarte mult de dorit… înțelegeți ce vreau să spun. Şi după ce spunea asta obişnuia

să se şteargă la gură cu batista.

Paco Vegallana se jura că doamna respectivă purta jartiere de panglică şi că el o văzuse chiar cu una de sfoară. Toate acestea, bineînțeles, se spuneau numai între bărbați, şi trebuiau să fie discreți.

În schimb desuurile Obduliei erau ireproşabile; nu la fel şi comportarea; despre aceasta însă se vorbea numai din lucruri ştiute. Ea, fără îndoială, îi spunea fiecăruia din amanții săi că nu avusese alte legături înainte, ci numai cu Mesia; era mândria ei. Bărbatul acela o fascinase, de ce să nege? Dar numai el. Era văduvă şi niciodată nu pomenea numele răposatului, părea văduva lui Alvarito; „era unicul ei trecut!"

În după-amiaza aceea erau frumoase amândouă, trebuie să mărturisim. Paco Vegallana cel puțin o spunea cu nevinovăție. Şi, fără să renunțe a-şi dedica restul zilei idealismului, răscolit la un moment dat de mărturisirile prietenului său, consimți să treacă în bucătăria casei sale şi să miroasă mâncărurile pe care le găteau cele două doamne.

În bucătărie se vedea adevărata măreție a familiei Vegallana. Nu, nu erau nişte nobili scăpătați: abundență, curățenie, comoditate, rafinament în ceea ce priveşte arta culinară, toate acestea şi altele în plus se observau din prima clipă când intrai acolo.

Pecaro, bucătarul, şi Colás, ajutorul său, pregăteau un prânz obişnuit, dar parcă era vorba de un banchet. Marchizul îşi avea domeniile risipite prin toată provincia, sub formă de pământuri arendate, care pe acolo se numeau ferme, şi în afară de rentă, care era mică, căci luxul în această materie consta în a nu o ridica niciodată, arendaşii îşi plăteau tributul în cele mai bune produse din curțile lor, din râul învecinat şi de prin păduri. Iepuri, iepuri de casă. potârnichi, lişițe, somoni, păstrăvi, claponi, găini soseau vrând-nevrând în bucătăria marchizului convocate parcă pe o nouă Arcă a lui Noe în clipa potopului universal. În fiecare oră, zi şi noapte, în câte o parte a provinciei se pregăteau provizii pentru masa marchizului Vegallana; putea fi sigur de asta.

La miezul nopții, când cuptoarele erau stinse şi Pedro dormea, şi dormea şi stăpânul, şi nimeni nu se gândea la mâncare, la două leghe de Vetusta, pe râul Celonio, stătea de veghe un biet țăran, într-o mizerabilă barcă pe jumătate putrezită, în care intra multă apă. La poalele stâncii sumbre ca un turn înclinat, ce amenința să se prăbuşească deasupra curentului, îngroşând şi mai mult întunecimea râului în acel loc liniştit, pândea trecerea somonului ținând în mână un şomoiog de paie aprinse a cărei flacără se reflecta în valuri ca o spumă de l'oc Somonul acela pe care îl pescuia colonul latifundiarului la lumina unui foc mişcător era acelaşi, care-acum sângera tăiat în felii, pe o masă de brad albă şi curată, aşteptând să fie pus pe grătar.

Tot în timpul nopții, către zori, pornea spre pădure vânătorul ce se mândrea că-i face cadou *stăpânului* său primele lişițe şi cele mai frumoase potârnichi; şi potârnichile erau tot acolo, pe masa albă de brad, oferind contrastul penelor lor cenuşii cu roşul şi argintiul somonului tăiat în bucăți. În apropiere, în cămară, găini, porumbei, țipari monstruoşi, jamboane monumentale, caltaboşi şi sângerete, cârnăciori trandafirii zăceau uncie peste altele într-o aparentă neorânduială, sau atârnau de nişte cârlige răsucite de fier, fiecare la locul său. Cămara aceea devora ce era mai bun din flora şi fauna comestibilă a regiunii. Culorile vii ale fructelor bine pârguite şi mari înveseleau tabloul, cam melancolic dacă n-ar fi existat decât tonurile acelea stinse ale naturii moarte, afumată sau sărată Pere gălbui, altele rumene, aproape roşii, mere de aur şi purpură, grămezi de nuci, alune şi castane dăruiau veselie, varietate şi o armonioasă distribuire de lumini şi umbre ansamblului pe care, doar văzându-l îți şi lăsa gura apă, în timp ce spre nări soseau, amestecate, miresmele tari ale chimiei culinare şi aromele dulcege şi discrete ale portocalelor, lămâilor, merelor şi paielor – patul cel moale al fructelor.

Şi tot ce se afla acolo fusese mişcare, lumină, viață, zgomot – cântând în pădure, zburând spre cerul albastru, şerpuind

prin apele reci, jucându-şi în soare scânteierile de curcubeu printre crengi, în lunci, în luminişuri, râuri şi munţi… „Fără îndoială Vegallana ştia să fie un mare senior!” se gândea suspinând Visita care visa, moartă de invidie, cămara aceea, expoziţie permanentă a tot ceea ce era mai bun în întreaga provincie.

Marchizul surâdea când i se spunea să mărească subvenţiile, „De ce? Nu sunt aproape toţi secerătorii mei?

Nu-mi dăruiesc cele mai bune roade? Nu-mi dau cele mai gustoase bucate? O să refuze să voteze pentru mine *flatus vocis?*[75]”

Vasele de bucătărie, bogate, aspectuoase, frumoase, aruncau străluciri în toate părţile – pe maşina de gătit, pe mese şi dulapuri; erau demne de un bufet, iar Pedro, mândru, rece, conducea totul cu o voce poruncitoare; dădea ordine ca un tiran. Mânca ce era mai bun, menţinea tradiţiile disciplinei culinare, supraveghea serviciul în sufragerie de la distanţă, pentru că nu era un bucătar obişnuit, egidă a oalelor şi a crăticioarelor, ci un căpitan general cu ochii la foc şi atent la masă. Nu era bătrân. Avea patruzeci de ani, pe care-i purta foarte bine; iubea mult şi se credea up fante în sfera proprie a funcţiei sale, când lăsa şorţul şi se îmbrăca întocmai ca un domnişor.

Colás era un ajutor de bucătar cu vocaţia sigură, îmbujorat şi robust, cu ochi răutăcioşi şi mâini îndemânatice. Cele două personaje, împreună cu robusta munteancă pe care o avea în serviciu Visita, le ajutau pe doamne în treburile lor. Pedro, fără să abandoneze ocupaţia lui principală – masa stăpânilor – colaboră cu ceilalţi în mod savant. Începuse prin a tolera acea invazie de după-amiază. Bucătăria era destul de mare pentru toţi; gustările nu însemnau nimic, şi bucătarul îşi dădu indispensabila permisiune cu un dispreţ prost disimulat. Încetul cu încetul trecu de la stadiul de toleranţă la cel de protecţie; întâi se coborî până la a-i da unele sfaturi muntencei, pe urmă o ciupi. Atmosfera începu să se însufleţească.

— Colás, eşti la dispoziţia doamnelor, spuse Pedro cu o voce solemnă.

Deoarece porunca marchizei nu fusese de ajuns. Ajutorul asculta de Pedro, iar Pedro de datoria sa. Dacă marchiza i-ar fi cerut ceva contrar convingerilor sale de artist n-ar fi obţinut decât demisia lui. Acesta îi era limbajul. Citea multe ziare înainte de-a le transforma în cornete de hârtie.

Când Obdulia, contrariată de răceala mândrului bucătar, hotărî să-l seducă aruncându-i ocheade de câte-o jumătate de minut şi atingându-l din când în când ca din nebăgare de seamă, Pedro se predă şi începu să facă unele retuşuri de maestru la gustările Visitei.

Merse mai departe: vru s-o cucerească pe doña Obdulia datorită îndemânării sale, alergând ori de câte ori se ivea vreo problemă teoretică sau vreo dificultate practică.

— Ce punem acum?

— Ce se prăjeşte mai întâi?

— Cât ţinem pe foc ouăle astea?

— Cum împăturim aluatul?

— În asta punem piper sau nu?

— O fi bine să punem vanilie?

— Cum se bat albuşurile astea?

— Siropul e destul de legat?

Inteligenţa şi îndemânarea lui Pedro dădeau răspunsul potrivit la toate. Când o explicaţie nu era de ajuns se punea el însuşi pe treabă şi lucrul era ca şi făcut.

Obdulia, care învăţase la Madrid de la verişoara ei Tarsila să răsplătească geniile, pe iluştrii fii ai artei şi ai ştiinţei, cu favorurile sale, şi care, cu o după-amiază înainte îl înnebunise de plăcere şi de voluptate pe domnul Bermúdez, ca răsplată pentru erudiţia sa arheologică, îi acordă acum tăinuite şi fortuite favoruri şi bucătarului lui Vegallana, aruncându-i, ca din nebăgare de seamă, priviri arzătoare în timp ce asculta o ilustră teorie privind untura de porc; o strângere de mână întâmplătoare în aparenţă, în timp ce amestecau acelaşi aluat, sau îşi virau degetele în acelaşi recipient, o cratiţă de

exemplu. Bucătarul fu gata să cadă jos de plăcere când, luând drept pretext zahărul care trebuia pus în prăjitura cu piersici, Obdulia se apropie de demnul Pedro şi, zâmbind, îi vârî în gură aceeaşi linguriţă pe care tocmai o atinsese cu buzele ei de rubin („rubin” aparţine bucătarului).

Personajului cu şorţ i se înfăţişă, în depărtare, cucerirea acelei doamne ca o recompensă finală, demnă de o viaţă întreagă consacrată condimentării mâncărurilor atâtor domni şi doamne care, datorită lui, găsiseră şi mai uşor şi mai aţâţător drumul dulcilor şi consistentelor amoruri.

Pedro ajunse până la o limita rareori atinsă: să accepte ca servitoarele casei să intervină în afacerile oalelor negre de tuci. El iubea femeia, iubea toate femeile, dar nu credea în facultăţile lor culinare; soarta lor era alta. Bucătăria şi femeia sunt termeni antitetici, cuvinte pe care le învăţase din cornetele sale de hârtie tipărită. Libertatea şi guvernul sunt antitetici, citise el într-un ziar de stânga şi aplicase expresia la bucătărie şi femeie. Ceea ce gândea întreaga Vetustă despre literate, gândea Pedro despre bucătărese. Le numea femei-soldăţoi.

Dacă i se spunea că bucătarii te costă mai scump şi risipesc mai mult, răspundea:

— Prietene, cine nu-i bogat să nu mănânce.

În rest, el era socialist, dar în alte domenii.

Când cei doi tineri intrară în bucătărie, Pedro reveni la purtarea lui obişnuită, la figura-i ursuză pe care-o arăta servitoarelor şi *fermierilor* care aduceau proviziile din câte-un sat, de foarte departe uneori. Cuptorul era un dumnezeu şi el pontiful maxim; ceilalţi sacrificau victimele pe altarul cuptorului, iar Pedro celebra cultul – misterios şi în tăcere. Reveni la figura lui dispreţuitoare, căci aşa înţelegea el respectul faţă de stăpâni. De-abia răspundea dacă i se vorbea. Nu întârzie să vadă cu propriii săi ochi că *la donna e mobile,* cum cânta el adesea, că Obdulia, de îndată ce intrară ceilalţi, îl uită complet. Înainte îl uitase pe don Saturnino, care zăcea pe „patul durerii” cu câte-o compresă de seu pe tâmple,

scufundat în tăcerea rumegării dulcelor amintiri a acelei după-amieze arheologice!

Conversația de metafizică erotică, pe care Mesia şi Paco o încheiaseră tocmai, nu le permise la început să ia parte la acel entuziasm gastronomic şi culinar de care erau cuprinse doamnele. E adevărat că se apropia ora mesei şi miresmele acelea stârneau pofta de mâncare, dar idealul nu se mănâncă. Mesia stăpânea arta supremă de a intra prin magaziile de cărbuni, prin bucătării, ba chiar şi prin cite-o moară fără să se murdărească de funingine, grăsime sau făină. În bucătăria marchizului se simțea ca în salonul galben, în largul său şi fără să se împiedice de nimic. Chiar acolo, în epoci foarte diferite şi îndepărtate, împărțise nenumărate sărutări. Poate că nu exista niciun colțişor în casa aceea care să nu-i evoce lui don Alvaro amintiri asemănătoare. În ceea ce-l privea pe Paquito, să nu mai vorbim. Prima sa dragoste fusese o servitoare care-şi avea camera acolo unde era azi cămara. Marchizelul ştia să umble prin bucătărie pe întuneric, pe pipăite, şi măsurase cu trupul său închircit dimensiunile lăzii de cărbuni care se afla lângă cuptor.

Cei doi domnişori, în ciuda idealului, nu întârziară să ia parte activă la entuziasmul vesel şi expansiv al acelor artiste. Şi ei erau pictori. Şi în ciuda zeflemelelor aproape ireverențioase ale ajutorului şi a zâmbetului jignitor al lui Pedro, cei doi cavaleri vrură să-şi încerce îndemânarea vârându-şi mâinile în aluaturi şi siropuri şi în iot ce se afla acolo. Paco era pierdut. Mesia era ca un rege travestit în rândaş.

Obdulia se ciocnise de nenumărate ori de Paco; li se atingeau brațele, genunchii, mâinile, şi asta minute în şir, dar se prefăceau că nici nu bagă de seamă. O mişcare bruscă a doamnei, care avea o fustă scurtă, lipită şi strânsă pe trup cu cordonul de la şorț, îi îngădui lui Paco să vadă o jumătate dintr-un ciorap scoțian de modă nouă. Tânărul aristocrat considerase întotdeauna că preferința aceea a lui pentru

sculptura umană cu văluri în locul nudului pur era o antinomie a amorului. De ce îl excita mai mult vălul decât pielea? Nu-şi explica. Vedea coapsa rotundă a unei țărănci, cu piciorul şi pulpa goală, şi nimic! Vedea un ciorap, chiar şi numai opt degete mai sus de gleznă!... Şi adio idealism! Aşa a fost şi de data aceea. Mai mult, dacă ciorapul Obduliei n-ar fi fost ecosez, poate că băiatul nu şi-ar fi pierdut liniştea repausului său idealist; însă pătrățelele acelea roşii, negre şi verzi, cu dungulițe de alte culori, îl readuseră la ruşinoasa şi grosolana realitate, iar Obdulia observă imediat că partida era câştigată.

Pentru văduvă, una dintre plăcerile cele mai rafinate era „o şedință" veselă cu unul dintre foştii ei amanți; ideea de-a nu începe prin tatonări preliminare i se părea delicioasă. Şi pe urmă amintirile aveau un anumit farmec... Să savurezi amintirea ca pe-o întâmplare prezentă! Ce fericire putea fi mai mare? Paco fusese amantul ei.

L-ar fi preferat pe Mesia, care întrunea aceleaşi condiții şi era un prieten mult mai vechi. Alvaro însă devenise un sălbatic. O trata întocmai ca don Saturnino înainte de-a fi îndrăznit; cu delicatețea unui om de lume şi o privea cu indiferența rece şi cinstită cu care se uita la ea domnul Episcop. Era sigură că prezența ei nu le-ar sugera niciodată, nici Episcopului şi nici lui Mesia, o dorință carnală. Acel don Alvaro era de neatins. La fel era şi Episcopul. Şi cu toate acestea, Dumnezeu o ştia foarte bine, ea îi fusese credincioasă – lui Mesia, bineînțeles – îl mai iubea încă sau cam aşa ceva. L-ar fi preferat întotdeauna tuturor. El însă nu mai voia. Povestea se sfârşise.

Se plictisiseră să se mai joace de-a bucătarii. Visita mai încerca şi acum plăcerea de-a inspecta crătițile şi de-a răscoli prin dulapurile cu veselă, prin bufete şi rafturi. Chiar şi când vorbea avea câte ceva în gură. Pedro observă că-şi pusese, într-un buzunar, câteva bucăți de zahăr şi nişte foi de şofran curat, care se foloseau în bucătăria marchizului spre marea invidie a coțofenei hoațe. De asemenea, îşi vârî în fustă şi un

pachet de ceai de lux. Îşi îndulcea fiecare furtişag cu hohote de râs şi exclamații umoristice, care nu mai amuzau pe nimeni. Ştiau cu toții că acela era viciul doñei Visita.

Doamnele lăsară gustările în grija slugilor şi plecară să se spele pe mâini şi să-şi aranjeze toaletele şi coafurile. Ştiau unde e camera de toaletă. Era încăperea în care murise fata mijlocie a marchizului. Nimeni nu se mai gândea la asta. Rămăsese patul, dar niciun alt obiect, nicio amintire de pe urma bietei fete.

Mesia şi Paco intrară cu doamnele, de ce nu? Se cunoşteau destul de bine ca să mai invoce anumite scrupule. Şi pe urmă, „nu se vedea nimic”, cum spuse Obdulia. Paco şi văduva îşi spălară mâinile în acelaşi lighean; degetele li se înlănțuiau în apă. Era o plăcere foarte picantă, după părerea ei. Asta le aminti de zile mai bune. Soarele, care se apropia de apus, lumina picioarele patului şi învăluia ca într-o aureolă perechea aceea de zăpăciți. Căldura cuptorului, glumele şi lucrul aprinseseră bujori în obrajii Obduliei. O ureche îi ardea ca focul.

Era excitată, voia ceva şi nu ştia ce. Nu era vorba de mâncare, bine înțeles, gustase doar o mulțime de dulciuri, ba puțin şi din mâncarea marchizului, aşa în glumă.

Visitación şi Mesia, mai liniştiți, stăteau de vorbă la fereastră, sprijiniți de fierul rece al pervazului. „N-o să se întoarcă, era sigur.” Între doi camarazi, aşa cum erau ei, niciodată nu se încalcă anumite pacte tacite.

Marchizelul izbucni într-un hohot.

— De ce râzi? întrebă Obdulia.

— De Joaquinito Orgaz, el flamenco, care probabil te caută peste tot. E nostim, nu-i aşa?

Obdulia se gândl puțin şi în cele din urmă începu să râdă în hohote. „Era nostim, într-adevăr.” Stătea pe patul răposatei. Picioarele văduvei se mişcau bălăbănindu-se ca nişte pendule. Din nou se vedea ciorapul acela ecosez. Acum se vedeau doi.

Obdulia suspină. Vorbiră despre trecut. „În fond, se

iubiseră întotdeauna; era *ceva* care-i unea, chiar şi fără voia ei. Se certau pentru că, la urma urmei, statornicia e un lucru imposibil şi te şi plictiseşte; o legătură de lungă durată devenea ridicolă; asta învăţaseră amândoi la Madrid. Oamenii căsătoriţi trebuie să se plictisească cel mai târziu după doi ani. Anumite aranjamente pot prelungi termenul ceva mai mult, dar nu prea mult.”

— Nu-i aşa, spuse Obdulia, devenind şi mai frumoasă, că atunci când te întâlneşti numai, din când în când, e întocmai ca o minunată zi de iarnă cu soare pe pământul ăsta blestemat cu ploi şi ceaţă?

— Magnific! exclamă Paco, aşa e; simţeam ceva şi nu ştiam să-mi explic... asta era.

Şi cum sentimentul acesta i se părea alambicat şi poetic se hotărî să-i facă din toată inima curte văduvei.

Era cea ce se numea a savura amintirile.

Visitación avea şi ea bujori în obraji, iar ochii ei mici se aprinseseră de căldura bucătăriei şi veselia glumelor, aruncând reflexe de prefăcută pasiune. Părul ei, de un blond întunecat, cădea în şuviţe neastâmpărate pe frunte. Visita şi don Alvaro îşi vorbeau ca nişte fraţi iubitori. El fusese prima ei iubire serioasă, adică primul care o făcuse să comită imprudenţe, ca, de pildă, să sară noaptea pe fereastră. Dar toate acestea erau atât de îndepărtate!

Nevoia de-a căuta la fiecare pas expediente ca să-şi cârpească rănile creditului, de a înlătura falimentul, convertise spiritul *acelei nebune* la un pozitivism vulgar şi decapitase avânturile erotice ale fanteziei ei juvenile.

După părerea celorlalţi era o soţie foarte bună; se ocupa cu multă conştiinciozitate şi pricepere de gospodărie şi de treburile domestice.

Mesia şi Visita nu aveau, în iarna iubirilor lor, acele zile cu soare de care vorbea Obdulia. Când erau însă singuri şi unul dintre ei avea vreo grijă sau vreo preocupare, din cele care cer confidenţe şi sfaturi, îşi spuneau totul sau aproape totul; îşi vorbeau cu voce înceată, foarte aproape unul de altul, şi îşi

spuneau din nou tu, ca pe vremuri. Păreau un soţ şi o soţie ce se înţeleg bine, deşi nu se mai iubesc din pricina trecerii anilor.

— Eh! spunea Visitación cu un accent de sinceră tristeţe, ceea ce dădea o nuanţă de picanterie apusului frumuseţii sale; eh! de data asta ai căzut de-adevărat, te cunosc eu. Îţi spun însă şi altceva: c-o să te coste scump…

Mesia vorbea cu Visita despre Prezidentă cu mai multă francheţe decât cu Paco. Politica sa avea diferite faţete. Marchizelului trebuia să-i vorbească de iubire curată din motivele despre care le-am amintit mai înainte; Visitei de o cucerire în plus. Don Alvaro înţelegea că Visitación voia s-o arunce pe Prezidentă în groapa aceea neagră unde căzuse şi ea şi atâtea altele. Visita era prietenă cu Ana încă de pe când aceasta venise în Vetusta cu mătuşa ei doña Anunciación şi cu Ripamilán, azi Protoiereu. O admira pe mica ei prietenă, îi elogia frumuseţea şi virtutea; frumuseţea însă o deranja, ca pe toate celelalte femei, iar virtutea o înnebunea. Voia să vadă acea hermină mânjită de noroi. O plictiseau atâtea laude. Întreaga Vetustă spunând: „Prezidenta, Prezidenta este inexpugnabilă”. În cele din urmă cântecul acela veşnic ajungea sa te obosească. Până şi felul în care i se spunea vădea oarecare prostie. Prezidenta! De ce? Nu exista alta? Ea fusese prezidentă în Vetusta puţină vreme. Soţul ei renunţase în scurt timp la carieră. Ce rost avea povestea aceea cu Prezidenta în sus, Prezidenta în jos? Soţia funcţionarului de bancă avea puţin timp pentru asemenea pasiuni bolnăvicioase, datorate fanteziei şi unor intenţii răutăcioase; avea nevoie de toată atenţia de care era în stare pentru proza vieţii, foarte greu de înfruntat; dar avea nevoie şi de câte o uşurare; care consta în aceea de-a face tot posibilul ca Ana să devină, la urma urmei, la fel ca toate celelalte. Pe cât putea, nu se despărţea de ea niciodată: la biserică, la plimbare, la teatru mergeau aproape întotdeauna împreună, deşi Ana ieşea foarte rar. Soţia funcţionarului de bancă, de când descoperise la prietena sa un oarecare interes pentru don

Alvaro, iar la Mesia dorința de a-i înfrânge virtutea, nu se mai gândea decât la felul în care avea să grăbească ceea ce, în concepția ei, era un lucru necesar. Nu credea că e cineva capabil să reziste fostului ei amant.

De îndată ce rămâneau singuri vorbeau numai despre asta.

Alvaro nega că era vorba de dragoste în ceea ce-l privea; era un capriciu înrădăcinat în el adânc, datorită dificultăților.

Visita se prefăcea că preferă o pasiune adevărată; își ascundea plăcerea intimă pe care o găsea în afirmațiile celuilalt.

— Tu ştii, Visita, că nu poți iubi la orice vârstă.

— Să nu vorbim despre asta.

— Iubeşti o dată şi pe urmă… fiecare se aranjează cum poate.

Spunând asta, Mesia ridica din umeri cu un gest de disperare amuzantă, care lui şi adoratoarelor lui li se părea foarte interesant, byronian (dacă adoratoarele auziseră de Byron).

— Anita e frumoasă, Alvarin, frumoasă, frumoasă; pot să şi jur.

— Da, asta se vede.

— Nu, nu se vede totul, înțelegi doar. Şi cum ea nu face ceea ce face astălaltă (arăta cu degetul mare în spate, unde se auzea şuşotitul lui Paco şi-al Obduliei), cum Ana nu-şi strânge niciodată cu panglici şi cu copci jupoanele. şi fustele, şi nici corset nu poartă… Dacă ai vedea-o!

— Îmi închipui.

— Nu-i acelaşi lucru.

Urmă o pauză, apoi Visita continuă:

— Vezi fața asta blândă, liniştită, cu o uşoară scăpărare de pasiune doar în priviri; dar ca şi cum totul ar fi adumbrit de gene, reținut?…

— Crezi că are dreptate Frigilis?

— Ce zice somnambulul ăla?

— Că Prezidentă seamănă cu Fecioara pe Tron.

— E adevărat; figura, da…

— Şi expresia; şi felul acela de-a înclina capul când nu e atentă. Pare că mângâie un copil cu bărbia-i rotundă şi pură…

— Ei, ei! Uite pictorul!

Scânteile din ochii femeii străluciră ca un jar răscolit.

— Zice că nu-i îndrăgostit şi o compară cu Fecioara!…

— Cred că-i pare tare rău, biata de ea, că nu are un copil.

Visita strânse din umeri şi, după ce înghiţi nodul amar din gât, spuse repede cu glasul ei răguşit:

— Să-l facă.

Mesia îşi ascunse scârba pe care i-o produse fraza aceea.

— Dar, vai, Alvarin! Dac-ai putea s-o vezi în camera ei, mai ales când are un atac din acelea care-o fac să se zvârcolească… Cum se mai vânzoleşte în pat! Parcă-i alta… Atunci, nu ştiu de ce, îmi explic şi capriciul acela cu blana de tigru despre care se zice că i-a dăruit-o un englez. Ţi-aduci aminte de dansul acela fantastic pe care-l executau comedianţii care-au fost pe-aici anul trecut?

— Da, şi ce-i cu asta?

— Ţi-aduci aminte de dansul bacantelor? Ei, cu asta seamănă, numai că arată mult mai bine: o bacantă aşa cum au fost cele adevărate, dac-or fi existat vreodată. Cu asta seamănă când se zvârcoleşte, c-o bacantă. Şi cum mai râde, când e în plină criză! Are ochii plini de lacrimi şi nişte cute foarte ispititoare la gură, şi înăuntru, în gâtul ei atât de frumos se aud nişte zgomote, nişte vaiete şi gemete subterane; parcă acolo, înăuntru, ar plânge însăşi dragostea, veşnic tăcută şi înlănţuită, ce ştiu eu! Şi cum mai suspină, şi îmbrăţişează pernele! Şi cum se mai ghemuieşte! Oricine-ar spune că în timpul crizei are coşmaruri, şi c-o înfurie gelozia şi c-o ucide dragostea… Stupidul ăsta de don Victor, cu păsările şi cu piesele lui de teatru, cu Frigilis acela al lui şi cu cocoşii lui de prăsilă, nu-i un bărbat adevărat. Toate astea sunt o nedreptate; lumea n-ar trebui să fie aşa. Şi nici nu-i aşa. Voi bărbaţii sunteţi cei care-aţi inventat farsa asta…

Se întrerupse puţin, căci îşi pierduse firul discuţiei; apoi

adăugă:

— Eu mă pricep.

După ce se calmă, reveni la subiect.

— Dac-ai vedea-o! Pentru că nu-i aşa cum ai dori. O să vezi… Are braţele…

Şi descria minuţios, cu amănuntele pe care i le putea da unui bărbat care-i fusese amant şi acuma îi era prieten, toate rotunjimile Anei, perfecţiunea plastică, farmecele ascunse, cum spunea Cármenes în *El Lábaro.* Uneori însă le spunea acestora pe nume, iar când nu aveau sau ea nu-l ştia, folosea capricioasele diminutive inventate în alte vremuri de Alvaro în entuziasmul celor mai dulci intimităţi. Cuvintele acelea, efeminate deşi masculine, erau întipărite parcă cu litere de foc în memoria Visitei; nu-i ieşeau de pe buze decât atunci când vorbea cu Alvaro, şi asta rareori. Pentru soţia funcţionarului de bancă aveau un gust delicios. După aceea însă, îi rămânea ceva amar… „Toate astea ca şi cum n-ar fi existat… soţul, copiii, piaţa, servitorii, chiria… fir-ar să fie!”

Visita indica pe propriu-i trup, fără cochetărie, fără să se gândească la ceea ce făcea, părţile corespunzătoare trupului Prezidentei, pe care le descria cu entuziasm; apoi, terminând ceea ce avea de spus, rosti, arătând în spate:

— Şi „astălaltă” se făleşte cu corpul ei frumos… Grozavă comparaţie!

Expresia era savantă şi oportună. Visitación presupunea că don Alvaro ştie cum era cealaltă şi că nu exista comparaţie!

Cel care îşi înghiţea acum saliva era preşedintele Cazinoului, roşu ca un mac. Acum, el avea în ochii, aproape întotdeauna stinşi, scânteile care ţâşneau din cei ai Visitei.

— Dar o să ai de furcă, nu glumă…

— Poate că nu chiar atâta, rosti Mesia fără să se stăpânească.

— O să pice… a şi muşcat din nadă.

— Crezi?

— Da, sunt sigură. Dar nu te încrede; se întâmplă să-ţi rămână în undiţă o bucată de rimă, iar peştele să fie în apă.

— După cum văd eu, momentul în care muşcă…

— De multă vreme te gândeşti la asta.

— Cine ți-a spus?

— Ăştia.

Şi-şi duse degetele la ochi.

— Dar povestea aceea cu ea, de unde-o ştii?

— Curios mai eşti! Şi zice că nu-i îndrăgostit!…

— Îndrăgostit? Nici gând… Dar e firesc să vreau să aflu în ce ape se scaldă… ca să-mi fac socotelile.

— Aşa, nu se vede nimic, totul se petrece pe dinăuntru. Crizele de nervi devin din ce în ce mai dese. Atunci când s-a căsătorit încetaseră, pe urmă i-au revenit, dar niciodată atât de des ca acum. Şi trece cu mare uşurință de la o stare la alta. E de-o severitate excesivă când judecă pe alții, o plictiseşte totul. Şi stă mai mult închisă în casă.

— Țțț! Țțț! Țțț! Asta nu înseamnă nimic.

— Ba înseamnă mult.

— Nimic în favoarea mea.

— Ce ştii tu? Ştii că dacă i se vorbeşte de tine păleşte sau roşeşte ca un bujor, îi piere graiul şi pe urmă schimbă vorba de îndată ce poate deschide gura? La teatru, în clipa în care îți întorci fața, te străpunge cu privirea, iar când publicul e cât mai atent la ce se petrece pe scenă şi crede că nimeni n-o observă, te fixează cu binoclul. O observ însă eu, din curiozitate, bine înțeles, pentru că în fond, față de mine, ce? îi citesc în suflet ca-n palmă.

— Nu eşti prietenă intimă cu ea?

— Prietenă, da. Dar intimă? Ea nu-i intimă decât cu cei din imaginația ei. Şi are un mic defect; e foarte bănuitoare, n-are încredere în nimeni. De la ea n-aş afla niciodată nimic.

Un moment de tăcere.

— Numai să nu-i povestească totul Canonicului… Ştii că şi l-a luat ca duhovnic.

— Da, aşa se spune; cred că aici e mâna Protoiereului, pe care-l oboseşte să mai stea în confesional.

— Nu, ci propria ei mână; are din nou felurite proiecte

privind misticismul.

Visita numea misticism orice credință care nu semăna cu a ei, ceea ce numai credință nu se putea numi.

— Când era mică, acolo la Loreto, Ana a avut, după cum am verificat eu, nişte izbucniri aşa… ca de om nebun… a avut anumite viziuni… în sfârşit, unele dereglări. Acum îi revin; dar din altă cauză (şi arătă spre inimă). E îndrăgostită, Alvarico, să n-ai nicio îndoială.

Don Alvaro simți o profundă şi foarte duioasă recunoştință. Cuvintele acelea îi dădeau încredere în el însuşi!

Nu voia să ştie mai mult; sau, mai bine zis, înțelese că Visita nu mai putea adăuga nimic bun.

Văzu pe figura femeii un fel de amărăciune pe care o dezvăluiau anumiți muşchi, în timp ce alții luptau ca s-o şteargă. Vocea îi tremura puțin. Îi inspira milă. Cel puțin, aşa simți Mesia.

— Lasă asta, spuse apropiindu-se de Visita. Să nu mai vorbim despre alții. Să vorbim despre noi. Eşti foarte frumoasă…

— Acum… îmi vii cu astea? (Părea că vorbeşte cu o limbă metalică.)

— Prostuțo… Dacă n-ai fi atât de neîncrezătoare…

— Ce noutăți mai sunt şi astea? întrebară buzele şi limba din tablă de oțel.

— Noutăți… Le spui noutăți… ingrato?

Don Alvaro îşi apropie obrazul de fața lacomă a femeii. Pe stradă nu trecea nimeni. Era una dintre cele mai pustii străzi; printre pietrele caldarâmului creştea iarbă. Domnea o tăcere solemnă şi aristocratică, după expresia lui don Saturnino.

Obdulia şi Paco, din spate, nu vedeau nimic. Don Alvaro era sigur. Se apropie şi mai mult de Visita. Răsună o palmă şi-apoi râsul zgomotos al nevestei funcționarului de bancă; pe urmă se dădu un pas îndărăt, îndepărtându-se de don Alvaro.

— Nebuno… Idioato!… strigă Mesia ştergându-şi obrazul pe care îl simțea umed şi lipicios.

— Se întoarce la mine pentru alta! La mine, care sunt vulpe

bătrână, cum spune marchiza.

Şi Visita, pe deplin liniştită, surâzătoare, îşi vârî în gură o bucată de zahăr.

Era sistemul ei. Îşi interzicea ei însăşi, datorită neîncrederii, dulceaţa înşelăciunilor dragostei, pe care o compensa cu dulciuri care „se lipeau de rinichi”.

Mesia îşi aminti cu tristeţe – şi-n acelaşi timp cu remuşcare – de noaptea în care femeia aceea sărea pe fereastră, plină de încredere, îndrăgostită.

De după colţul străzii, dinspre catedrală, apăru o doamnă pe care cei de la fereastră o recunoscură imediat Era Prezidenta. Îmbrăcată în negru, cu mantilla[76]; o însoţea Petra, camerista. Peste puţin ajunse sub fereastră. Ana era distrată, pentru că nu-şi ridică privirea.

— Anita, Anita, strigă Visitación.

Atunci Mesia putu vedea faţa Prezidentei, care surâdea şi saluta. Niciodată n-o văzuse atât de frumoasă. Era palidă şi cu bujori în obraji; părea că stătuse şi ea lângă foc, întocmai ca Visita şi ca Obdulia; în ochi avea o strălucire uscată, scântei de veselie ce se răspândeau în reflexe pe toată figura. Îşi surâdea propriilor sale gânduri.

În afară de asta, Mesia observă că îl privise fără să se emoţioneze, fără să se tulbure, aşa cum o privise şi pe Visita; până şi în salutul ei, mai sincer şi mai expansiv ca altădată, văzuse un soi de sfidare, expresie a unei indiferenţe care îl irita. Era ca şi cum i-ar fi spus. motănaşule, nu ştii să zgârii, nu mi-e teamă de tine. O să vedem. Deocamdată, afabilitatea aceea însemna dispreţ. Ce se petrecuse în catedrală? Ce fel de bărbat era acel don Fermín, care-o schimbase în răstimpul unei singure convorbiri?

Toate acestea le gândi într-o clipă, iritat, dorind cu vehemenţă să scape de îndoieli şi de şovăieli. Pe faţă însă nu i se citi nimic. Salută cu aerul său grav, cu acel aer de *gentleman* pe care i-l invidia atât de mult Flintă, admiratorul şi duşmanul său de moarte.

— Te-ai spovedit?

— Da, chiar acum.
— Cu Canonicul, bănuiesc?
— Da, cu el.
— Şi cum a fost? Excelent, nu-i aşa? Ce-ți spuneam eu? Nu urci?
— Nu, acum nu pot.

Obdulia auzi vocea Anei şi alergă la fereastră fără să-şi aranjeze rochia şi coafura, deranjate.

— Ana, urcă. Hai, prostuțo! strigă văduva în timp ce o mânca din ochi pe Prezidentă.

Pentru Obdulia, celelalte femei nu aveau decât valoarea unui manechin de pus rochii pe el; pentru zdrențe, femeile; pentru toate celelalte, bărbații.

Ana se scuză încă o dată; avea treabă. Salută cu un surâs grațios şi porni mai departe. O clipă ochii săi se întâlniseră cu cei ai lui Mesia, dar nu se tulburaseră şi nici nu se ascunseseră ca altă dată; îl priviseră distrați, fără a încerca să evite *contactul* cu acele pupile pline de lascivitate şi de amor propriu iritat.

Cei de la fereastră tăceau, în timp ce Prezidenta se îndepărta şi dispărea pe strada pustie. Toți o urmăriră cu privirea până când dădu colțul. Obdulia spuse, vrând să afecteze un ton de dispreț:

— Pare foarte liniştită.

Şi se întoarse în cameră.

— Mănânc-o!... strigă Visita la urechea lui don Alvaro, cu un glas în care răzbătea batjocura. Şi adăugă, foarte serioasă: Atenție la Canonic, că ştie multă teologie a vieții!...

Nouă

În Piața Nouă, într-un colț scufundat în umbră, se află palatul familiei Ozores, cu o fațadă somptuoasă, ornamentată, dar lipsită de eleganță, cu pietrele înnegrite, ca cele de la Cazino, de umezeala ce se cațără pe ziduri până la acoperiş.

Când ajunse la poartă, Ana se opri; se înfioră de parcă i-ar fi fost frig. Privi spre cea mai apropiată stradă; acolo orizontul se deschidea plin de strălucire. Strada Aguila era un povârniş repede ce lăsa să se vadă în depărtare muntele şi câmpiile de la poalele sale, verzi şi scânteietoare în anotimpul acela. Rândunele guralive, neliniştite, ce zburau de colo-colo, străbăteau piața şi treceau pe sub acoperişuri de parcă şi-ar fi făcut vizitele de despărțire dinaintea călătoriei de iarnă.

— Ascultă, Petra, nu bate. Hai să facem o plimbare…

— Noi două singure?

— Da, noi două… Pe lanuri, să tăiem câmpul.

— Dar, coniță, câmpul trebuie să fie foarte ud…

— Atunci pe vreun drum… dar lăturalnic… pe unde să nu fie lume. Tu, care eşti de prin părțile astea şi le cunoşti, nu ştii pe unde-am putea merge fără să ne întâlnim cu nimeni?

— Trebuie să fie ud peste tot…

— Nu mai e; cred că soarele a uscat pământul… Şi sunt încălțată bine. Hai… vino… Petra!

Ana se ruga cu vocea unei fetițe capricioase şi cu figura unei mistice ce solicită favoruri cereşti.

Petra o privi uimită pe stăpână-sa. Niciodată n-o văzuse astfel. Unde era răceala ei obişnuită, liniştea aceea ce părea teamă şi disimulată neîncredere?

Camerista avea ceva mai mult de douăzeci şi cinci de ani;

era blondă, de culoarea şofranului, foarte albă, cu trăsături regulate; frumuseţea ei putea stârni dorinţa, dar cu greu ar fi putut da naştere simpatiei. Se străduia să-şi ascundă accentul neplăcut de provincială şi vorbea cu o afectare insuportabilă. Slujise în multe familii de vază. Era bună la toate şi se plictisea în casa lui Quintanar unde nu existau niciun fel de aventuri, nici ale sale nici ale altora. Stăpânii şi servitorii păreau de ghips. Don Victor era un om bătrân, cochetând poate cu amorurile facile, dar îndrăzneala sa nu trecuse niciodată de-o privire insistentă, lipicioasă, sau de-un compliment învăluit în ocolişuri care nu-l compromiteau. Stăpâna era foarte tăcută, foarte neîncrezătoare; sau n-avea nimic de ascuns, sau se ascundea foarte bine. Cu toate astea, Petra avea convingerea că doamna se plictisea îngrozitor. Camerista se folosea de rarele ocazii ce i se ofereau ca să obţină încrederea Prezidentei. Era atentă, discretă şi afişa umilinţa, cea mai dificilă virtute în concepţia sa.

O plimbare peste câmp, după ce se spovedise, singure, într-o după-amiază umedă, îi dădea tare mult de gândit. N-avea altceva de făcut, dar se menţinea pe poziţie, ca să vadă unde poate ajunge capriciul stăpânei. Şi altele începuseră tot aşa.

Coborâră pe strada Aguila. La capătul ei trecea, perpendicular, şoseaua spre Madrid.

— Pe aici nu, spuse stăpâna. Pe dincoace; hai spre fântâna lui Mari-Pepa.

— La ora asta nu-i nimeni pe-aici şi pământul e uscat; mai e încă soare. Uitaţi-vă, acolo e fântâna.

Petra îi arătă, acolo jos, în luncă, un şir de plopi ce păreau în momentul acela de aur şi argint, luminaţi de razele piezişe ale apusului. Drumul era îngust, dar neted şi tare; de-o parte şi de alta se întindeau păşuni cu iarbă înaltă şi deasă şi grădini de legume. Livezile şi păşunile erau udate de apele din oraş şi erau mai fertile decât restul câmpiei; păşunile, de un verde tare, cu ape albăstrii, aproape negre, par făcute dintr-o catifea groasă. Te orbesc, când răsfrâng razele soarelui la asfinţit. Aşa străluceau şi atunci. Ana îşi plimba ochii peste

tot, plină de mulțumire, scăldându-se parcă în lumina cernută de prospețimea pământului.

Tufe de caprifoi şi de mure mărgineau drumul, iar din loc în loc se înălța trunchiul vreunui ulm tânăr, robust şi îndesat, cu o coroană enormă, ca un as de pică, cu câțiva vlăstari pe chelie – vrejuri firave pe care vântul, scuturându-le, făcea ca frunzele singuratice din vârfurile lor să sune ca nişte castaniete.

— Ia uitați-vă, doamnă, ce ciudățenie! Ramurile astea n-au decât o singură frunză, tocmai în vârf…

După asemenea observație şi altele la fel, Petra se oprea să culeagă flori de prin tufişuri, se înțepa la degete, îşi agăța rochia de mărăcini, striga, râdea; începea să capete o anumită încredere văzându-se singură cu stăpână-sa, în mijlocul câmpului, pe drumurile acelea cu renume prost, singuratice, care ştiau despre ea atâtea şi atâtea lucruri ce trebuiau trecute sub tăcere.

Petra n-avea încredere în cucernicia bruscă a Prezidentei.

„Mai mult de-o oră de spovedanie! Fețişoara ca iluminată când s-a ridicat, după ce-a fost dezlegată de păcate… şi acum plimbarea asta peste câmpuri… şi râsul… şi-i îngăduie anumite libertăți… Nu-i a bună; să aşteptăm."

Îi plăcea să ajungă în calculele şi închipuirile ei până la ultimele consecințe. Vedea deja, într-un viitor apropiat, bacşişuri grase, în monede de aur. Dar întorsătura aceea religioasă pe care o luau lucrurile – căci era sigură de asta – aducea anumite complicații ce însemnau o noutate chiar şi pentru Petra, care văzuse ceea ce şi Dumnezeu şi drumurile acela singuratice, ca şi alte drumuri, văzuseră din belşug.

Ajunseră la fântâna lui Mari-Pepa. Se afla în umbra unor castani puternici a căror scoarță era brăzdată de cicatrici în formă de inițiale, unele închipuind chiar nume întregi. Şirul de plopi ce se vedea în depărtare era ca un zid ce ascundea şi mai mult locul, umbrindu-l la ceasul apusului; la răsărit se înălța o colină ce adăpostea paşnica oază creată de natură în jurul izvorului. Deşi situat într-o vale, în față se deschidea o

panoramă splendidă, pentru că în partea dinspre apus alte unduiri ale terenului, ce păreau nişte valuri de verdeață, te lăsau să contempli zări îndepărtate şi acolo, contopit cu ceața, Corfinul, un munte ce-şi ascundea crestele în nori şi se înălța drept peste văile ascunse în spatele colinelor şi a munților mai apropiați. Soarele sfâşia aerul în care părea că pluteşte o pulbere luminoasă, dincolo de care se înălța Corfinul, în nuanțe viorii.

Ana se aşeză pe rădăcinile golaşe ale unui castan ce făcea umbră fântânii. Privea povârnişurile muntelui iluminat ca de nişte focuri de artificii şi, ca în vis, auzea lângă ea susurul discret al izvorului şi al apei ce se grăbea să răcorească câmpiile. Pe ramurile castanului țopăiau nişte vrăbiuțe şi câțiva pițigoi, ce nu-şi închideau pliscul şi nu-şi sfârşeau cântecul niciodată, curioşi, neliniştiți, zburdalnici şi flecari. Frunze uscate cădeau din când în când de pe ramuri în izvor. Pluteau rotindu-se într-o mişcare lentă, apoi, apropiindu-se de albia îngustă de unde țâşnea şuvoiul, alunecau repede şi dispăreau luate de curentul apei, a cărei suprafață netedă se transforma într-o foiță de argint ondulat. O codobatură (în Vetusta *spălătoreasă)* ciugulea pământul şi țopăia la picioarele Anei, fără teamă, încrezătoare în agilitatea aripilor sale; sărea de colo-colo, mătura praful cu coada, se apropia de apă, bea, ajungea dintr-un salt în vreun tufiş, se ascundea o clipă printre rugii tufelor de mure, apărea din nou, curioasă, iscoditoare, mereu veselă, ca o zgâtie. Rămase nemişcată o clipă, ca şi cum ar fi deliberat; şi dintr-odată, speriată parcă, înfricoşată fără cel mai mic motiv, porni într-un zbor drept şi iute la început, unduitor şi lent după aceea, apoi se pierdu în aerul pe care soarele pieziş îl vopsea în purpură. Ana urmări zborul *spălătoresei* atât cât îi fu cu putință. „Vietățile astea mici, îşi spuse, simt, iubesc şi gândesc chiar… Păsărica asta a avut dintr-odată o idee; a obosit-o umbra şi a plecat să caute lumină, căldură, spațiu. Ferice de ea! E atât de firesc să oboseşti!” Ea însăşi, Prezidenta, era foarte obosită de umbra aceea în care trăise întotdeauna. O fi ceva nou, ceva demn de

a fi iubit ceea ce-i promisese Canonicul? Când îi spusese că în adolescenţă avusese unele aspiraţii mistice şi că după aceea mătuşile şi toate prietenele ei din Vetusta o făcuseră să dispreţuiască acea vanitate cucernică, ce-i răspunsese Canonicul? Îşi amintea bine; îi răsuna încă în urechi glasul acela dulce ce ieşea frânt, cernut parcă prin pătrăţelele grilajului de la confesional, îi spusese, cu vorbe foarte elocvente, ceva ce ea nu putea repeta întocmai, dar care suna cam aşa: „Fiica mea, nici aspiraţiile dumitale, căutându-l pe Dumnezeu înainte de a-l cunoaşte, nu erau cucernicie adevărată, şi nici dispreţul cu care au fost înăbuşite după aceea n-a însemnat ceea ce se cheamă prudenţă." Aşa spusese, era sigură. Elocinţa Canonicului în confesional nu semăna cu cea pe care o folosea în amvon; abia acum îşi dădea seama, în confesional folosea cuvinte familiare, care zugrăveau atât de bine anumite lucruri şi pe care ea nu le văzuse niciodată în cărţile de retorică. Şi făcuse şi o comparaţie: „Dacă dumneata, fiica mea, te scalzi într-un râu şi răscoleşti apa înotând, cum facem de obicei din joacă, şi găseşti în nisip o pepită de aur, mică, foarte mică, care nu valorează nicio pesetă, te vei şi crede milionară? Te vei gândi că descoperirea aceea te va face bogată? Că tot râul poartă monede de cinci duros cu chipul regelui şi că totul va fi pentru dumneata? Ceea ce ar fi absurd. Dar, din pricina asta, vei arunca dispreţuitoare pepita de aur şi vei continua să te joci, înotând şi bătând apa cu picioarele, fără să te mai gândeşti niciodată la fărâma aceea de aur pe care ai găsit-o în nisip?" Comparaţia era foarte bună. Ana se şi văzuse în costum de baie fără mâneci, înotând în râu, la umbra nucilor şi a alunilor, iar pe mal stătea Canonicul cu anteriul lui alb, în genunchi, rugând-o cu mâinile împreunate să nu arunce pepita de aur. Asta însemna elocinţă: să vorbeşti aşa încât să se vadă ceea ce spui. Se entuziasmase de curgerea aceea a cuvintelor lui dulci, noi, pline de-o bucurie cerească; îşi deschisese inima în faţa acelei ferestre cu bare încrucişate, rostise şi ea multe cuvinte pe care nu le folosea niciodată

când vorbea cu ceilalți oameni. Atunci Canonicul, acolo înăuntru, tăcuse; şi când ea termină, glasul din confesional răspunse, tremurând: „Fiica mea, trebuie să meditez mult. Sufletul dumitale e plin de noblețe, şi numai pentru că în locul acesta nu pot aduce elogii penitentului mă abțin să-ți arăt unde e aurul şi unde e noroiul... şi să te ajut să vezi că există mai mult aur decât se pare. Totuşi, dumneata eşti bolnavă; sufletul dumitale, pe care-l văd, e bolnav şi el. Nu ştiu cum de există şi oameni care sunt împotriva spovedaniei; în afară de caracterul ei de instituție divină, privind-o ca pe-un simplu obiect de utilitate umană, nu înțelegi şi nu poate înțelege oricine că spitalul acesta al sufletelor e necesar pentru cei ce au spiritul bolnav?” Canonicul vorbise despre consultațiile date de ziarele protestante pentru a elucida cazurile de conştiință. „Doamnele protestante, care nu au un părinte spiritual, se adresează presei. Nu e ridicol?” Vicarul zâmbise prin intermediul glasului.

Şi continuase, spunând în esență următoarele: „Ea nu trebuia să vină acolo numai ca să ceară iertarea păcatelor; sufletul ca şi trupul are terapeutica şi igiena lui; confesorul e medicul igienist; dar aşa după cum bolnavul care nu-şi ia medicamentul sau îşi ascunde boala, – iar omul sănătos care nu urmează regimul ce i se prescrie ca să-şi păstreze sănătatea îşi fac ei înşişi rău, se înşală pe ei înşişi, tot aşa se înşală şi îşi face lui însuşi rău şi păcătosul care-şi ascunde păcatele sau care nu le mărturiseşte întocmai, ori le examinează prost şi în grabă şi nu respectă regimul spiritual care i se prescrie. Nu e de ajuns o singură convorbire ca să-ți vindeci sufletul, şi nici nu înseamnă că vrei să te însănătoşeşti cu adevărat dacă vii cu boli vechi şi neîngrijite. Din toate astea se deducea în mod rațional, lăsând la o parte orice precept religios, necesitatea de a te spovedi des. Nu era vorba de a îndeplini o anumită regulă; a te spovedi nu însemna asta. Era indispensabil să-ți alegi cu grijă duhovnicul când era vorba să începi o adevărată cură. Odată ales însă, trebuia ca acesta să fie considerat ceea ce era într-

adevăr, un părinte spiritual; şi, dincolo de orice semnificaţie religioasă, un frate mai mare întru suflet, cu ajutorul căruia îţi alungi tristeţile, căruia îi împărtăşeşti dorinţele şi speranţele, care-ţi risipeşte îndoielile. Dacă toate acestea n-ar fi poruncite de religia noastră le-ar cere bunul-simţ. Religia e numai raţiune, de la cea mai înaltă dogmă până la amănuntul cel mai puţin important al ritului.”

Concordanţa aceea între credinţă şi raţiune o încânta pe Prezidentă. Cum de ajunsese la douăzeci şi şapte de ani şi nu auzise niciodată despre asta? Nu îndrăznise să-l întrebe pe Canonic, dar o să vină şi clipa aceea.

O vrabie cu un bob de grâu în cioc se aşeză în faţa Anei şi îndrăzni s-o privească în faţă, cu insolenţă. Ana îşi aminti de Protoiereu, care avea darul de a semăna cu păsările.

„Era un om bun, señor Ripamilán; dar ce manieră de-a spovedi! Un fel de rutină din care ea nu învăţase niciodată nimic. Dacă n-ar fi fost căsătoria, n-ar fi profitat mai deloc de pe urma spovedaniei. Bietul om spunea că ştie pe dinafară păcatele Prezidentei şi o întrerupea întotdeauna cu veşnicul său: «Bine, bine, mai departe; altceva? Mai departe… Spune de trei ori Tatăl Nostru, o dată Ave-Maria şi dă de pomană!» Ce om straniu! Când îi spusese don Cayetano ce fel de temperament are? Ei bine, Canonicul îi spusese de îndată că e un temperament deosebit, că trebuia să ţină cont de toate astea şi de altele. Un lucru complet nou.”

În plus, o măgulise mult când observase că don Fermín îi vorbea ca unei persoane alese, ca unui om de litere; citase câţiva autori, presupunând că-i cunoaşte şi ea, iar când folosea felurite cuvinte tehnice, se ferea să i le explice.

„Şi ce *elevare!* Ce era virtutea? Ce era sfinţenia? Asta fusese lucrul cel mai bun. Virtutea era frumuseţea sufletului, curăţenia, lucrul cel mai uşor pentru spiritele nobile şi curate. Pentru un om leneş, duşman al hainelor curate şi al apei, curăţenia e un chin, ceva imposibil. Pentru o persoană decentă (aşa spusese) una dintre cele mai imperioase necesităţi ale vieţii. Religia nu se înfăţişa ca un drum anevoios

al virtuții decât pentru cei ce trăiesc sub jugul păcatului; omul nou însă e veşnic treaz în noi; nu trebuie decât să-l chemi, şi el vine. Virtutea începe printr-un efort uşor, chiar dacă este contrar obiceiurilor dobândite; a doua zi, efortul e mai puțin anevoios şi eficacitatea mai mare prin «velocitatea dobândită», prin – «inerția binelui», era ceva mecanic (aşa spusese domnul de Pas). Virtutea se putea defini ca fiind echilibrul stabil al sufletului. În plus, însemna şi bucurie; o zi frumoasă cu soare, adieri de vânt proaspăt, înmiresmat; sufletul virtuos se transforma într-un cuib unde gângureau vesele darurile Sfântului Duh, încurajând inima în tristețile vieții. Melancolia aceea de care se plângea ea era nostalgia virtuții la care va ajunge şi după care suspina spiritul său ca după patria-mamă. Virtutea era o problemă de artă, de abilitate. Nu se obținea numai prin posturi, prin ascetism; acesta era un mijloc foarte sfânt, dar existau şi altele. În viața frământată a oraşelor noastre se poate aspira de asemenea la perfecțiune". (În momentul acela, Prezidenta îşi închipuia Vetusta, care i se păruse întotdeauna atât de mică, de monotonă şi de tristă, ca un adevărat Babilon.) „Ea, care îl citise pe Sfântul Augustin, nu-şi amintea că Sfântului Episcop îi plăcea muzica religioasă nu pentru desfătarea simțurilor, ci pentru că înălța sufletul? La fel se întâmplă cu toate artele, cu contemplarea naturii, lectura operelor istorice şi a celor filosofice: dacă sunt pure, pot să înalțe sufletul şi să-l aducă la diapazonul sfințeniei, la unison cu virtutea. De ce nu? Ah! Şi pe urmă, când ajungeai mai sus, la siguranța de sine însuşi, când nu te mai temeai decât din pură prudență, de ispită, găseai edificatoare multe spectacole pe care înainte le socoteai periculoase. Aşa, de pildă, lectura cărților interzise, otravă pentru cei slabi, e adevărată purificare pentru cei tari. Prezența răului edifică în felul său, prin contrast, pe cel ce ajunge la un anumit grad de tărie." Canonicul nu spusese dacă el era atât de puternic, dar Ana presupunea că da. Oricum, virtutea şi pietatea erau lucruri foarte diferite de ceea ce o învățaseră mătuşile ei şi cucernicia vulgară (aşa o numi

în interiorul ei) pe care o învățase ca pe-o rutină. Da, religia adevărată se asemăna mai degrabă cu visele ei de adolescentă, cu viziunile din pădurea de la Loreto, decât cu disciplina stupidă şi fără sens.pe care i-o prezentaseră ca fiind adevărata şi adânca pietate. Şi câte alte învățături nu-i promisese Canonicul pentru viitor! Câte lucruri noi o să afle şi o să simtă! Şi ce fericire să ai lângă tine un suflet de frate, de frate mai mare, căruia să-i poți vorbi despre asemenea lucruri, despre cele mai interesante şi mai înălțătoare, fără îndoială!

Despre *chestiunea personală,* adică despre păcatele Anei vorbiseră puțin; Canonigul generaliza imediat. „Nu avea date, trebuia să cunoască femeia."

Amintindu-şi de asta, Prezidenta începu să aibă anumite scrupule. Îi dăduse iertarea, şi Ana nu spusese nimic despre înclinația sa pentru don Alvaro. „Da, înclinație. Acum, când considera înfrânt impulsul acela păcătos, voia să-l privească în față. Era înclinație. Nici vorbă să-şi ascundă greşelile. Vorbise, fără să precizeze nimic, despre unele gânduri vinovate, dar i se părea indecent şi nedrept față de ea însăşi, grosolan chiar să personifice acele ispite, să spună că era vorba de un singur bărbat, de anumite calități, şi să semnaleze pericolele pe care le prezenta. Trebuia s-o fi făcut? Poate. Totuşi, n-ar fi însemnat să-l facă de ruşine pe don Victor fără niciun motiv, de vreme ce ea îi era, de fapt, credincioasă pentru că aşa voia şi aşa va rămâne pe vecie? Cu toate astea, ar fi trebuit să specifice unele lucruri în partea aceea a spovedaniei. Era pe deplin iertată? Putea să se împărtăşească liniştită a doua zi? Asta nu, în niciun caz; n-o să se împărtăşească; o să rămână în pat prefăcându-se că are migrenă; după-amiază o să se ducă să se spovedească, iar a doua zi o să se împărtăşească. Acesta era cel mai bun plan. Hotărârea de-a nu se împărtăşi a doua zi dimineața o înveseli – parcă era o fetiță. Ca într-o zi de vacanță. Putea să-şi petreacă noaptea gândindu-se la religie, la virtute, în general, cu ajutorul acelui sistem nou, şi să nu se preocupe de felul în

care-l va primi pe Dumnezeu. Era o amânare, un răgaz. Acum nu i se mai părea nepotrivit să-şi dea frâu liber veseliei, unei veselii izvorâtă din forța ei morală şi care era poate aurora unei strălucitoare zile a virtuții.

Şi ce fericit va fi Canonicul scăldat în lumina unei veselii virtuoase, cu sufletul plin de cântecele păsărilor, asemeni unui cor de îngeri înăuntrul inimii! De aceea surâdea el tot timpul şi se plimba cu atâta distincție pe Espolón, în mijlocul celor cu sufletul leneş şi a spiritelor meschine şi... vetustene. Şi ce culoare sănătoasă avea!

Vetusta, tocmai Vetusta deținea această comoară! Cum de nu e Episcop, Canonicul? Cine ştie! De ce era ea, deşi demnă de-o altă lume, o simplă doamnă, fostă prezidentă în Vetusta? Locul scenei era cel mai puțin important; varietatea, frumusețea se aflau în suflete. Pasărea asta nu are suflet şi zboară cu aripi de pene, eu am spirit şi voi zbura cu aripile invizibile ale inimii, spintecând aerul pur, radiind de virtute!”

Se cutremură de frig. Reveni la realitate. Totul râmase în umbră. Soarele îşi ascundea în masa de nori cenuşii şi groşi, de dincolo de perdeaua de plopi, ultima frântură de lumină, ce rămăsese în urmă ca un petic de purpură, întunericul şi frigul veniră deodată. Un cor strident de broaşte îşi lua rămas bun de la soare într-o baltă din păşunea de-alături. Părea imnul unui grup de păgâni către tenebrele ce se apropiau dinspre răsărit. Prezidenta îşi aminti de toaca din Săptămâna Patimilor, când se sting luminile din ungherul cel misterios şi se dezlănțuie, cu un zgomot îngrozitor, cataractele entuziasmului infantil.

— Petra! Petra! strigă.

Era singură. Unde se dusese camerista?

Un broscoi, cățărat pe-o rădăcină groasă ce ieşea din pământ ca o gheară, o privea cu atenție pe Prezidentă. Era la o palmă de rochia ei. Ana scoase un strigăt, îi fu teamă. Îşi imagină că broscoiul acela îi auzise gândurile şi îşi bătea joc de iluziile ei.

— Petra! Petra!

Camerista nu răspundea. Broscoiul o privea cu o impertinență care-i făcea greață, dar o şi înspăimânta.

Sosi Petra. Era transpirată, foarte îmbujorată, respirând greu. Buclele-i aurii şi mici îi cădeau în ochi. Cum o văzuse pe doamna atât de îngândurată, se dusese până la moara vărului ei Antonio, care era aici aproape, la o azvârlitură de piatră.

Ana se uită fix în ochii ei, dar Petra îi înfruntă privirea de inchizitor. Vărul Antonio, morarul, era îndrăgostit de cameristă; şi stăpâna ştia. Petra se gândea să se mărite cu el, dar mai târziu, când o să fie mai bogat şi ea mai bătrână. Din când în când, se ducea să-l vadă, ca să nu stingă acel foc la care spera să se încălzească la bătrânețe. Privea moara ca pe-o casă de economii în care-şi depozita economiile de dragoste. Ana, fără să ştie de ce, simți puțină furie. „Cum o fi iubirea aceea dintre Petra şi morar? Ce-o interesa pe ea?...” Însă felul de-a o privi pe Petra, studiindu-i în amănunțime rochia, oboseala care nu se putea ascunde, sudoarea, culoarea din obraji, releva o curiozitate pe care Prezidenta dorea în zadar s-o ascundă. „Ce făcuse la moară femeia aceea?” Gândul acesta frivol, obsesia stupidă care era aproape o durere, absorbea, deşi fără voia ei, întreaga atenție a Anei.

— Haide, haide, că e târziu.

— Da, doamnă, e târziu. Când o să ajungem acasă, o să găsim felinarele aprinse.

— Nu, nu chiar aşa de târziu.

— O să vedeți chiar dumneavoastră.

— Dacă nu te-ai fi oprit la fierăria vărului tău…

— Ce fierărie? E moară, doamnă.

Petra luă drept răutate ceea ce era o greşeală.

Când ajunseră la primele case din Vetusta, se întuneca. Lumina gălbuie a gazului strălucea din loc în loc, aproape de ramurile prăfuite ale salcâmilor rahitici ce împodobeau *bulevardul,* numele popular al străzii pe care pătrundeau în oraş.

— De ce m-ai adus pe-aici?

— Ce importanță are?

Petra strânse din umeri. În loc să urce pe strada Aguila făcuseră un ocol şi intrau în oraş pe una dintre puținele străzi noi din Vetusta, cu case cu trei etaje, toate la fel, încărcate de galerii cu geamuri în culori țipătoare şi discordante. Trotuarul lat de trei metri, un trotuar hiperbolic pentru Vetusta, era tivit de un şir de felinare, cu stâlpii de fier vopsiți în verde, şi de un şir de arbori, prizonieri într-o îngrăditură strâmtă de lemn, şi ea tot verde. De aceea se numea *Bulevardul,* sau ceea ce era de fapt *Strada Triumfului de la 1836.* Pe înserat, la ceasul când muncitorii îşi terminau lucrul, trotuarul acela se transforma în loc de plimbare, unde era greu să mergi fără să te opreşti la fiecare trei paşi. Cusătorese, croitorese, călcătorese, lenjerese, lucrătoare de la fabrica de țigări şi chibrituri, armurieri, cizmari, croitori, tâmplari, ba chiar zidari şi pietrari, fără să mai socotim alte multe categorii de lucrători, îşi dădeau întâlnire sub salcâmii Triumfului şi se plimbau pe acolo vreo oră, târându-şi picioarele pe pietre cu bocănituri zgomotoase.

Plimbările acelea începuseră cu ani în urmă ca un soi de parodie; fetele din popor imitau gesturile, vocea, conversațiile domnişoarelor din lumea bună, iar lucrătorii tineri făceau pe cavalerii, ținându-se de braț şi plimbându-se cu o perseverență plină de afectare. Încetul cu încetul, gluma se transformă în obicei şi, datorită ei, oraşul solitar, trist în timpul zilei, se însuflețea când se lăsa noaptea, cuprins de-o veselie exaltată, ce părea o excitare nervoasă a întregii „sărăcimi”, cum spuneau aristocrații Vetustei. Era forța atelierelor ce ieşea la aer; muşchii se mişcau în voia lor, după gustul lor, eliberați de monotonia rutinei zilnice. În plus, fiecare din oamenii aceştia, fără să-şi dea seama însă, se simțea mulțumit c-a făcut ceva util, c-a muncit. Fetele râdeau fără motiv, se ciupeau, se ciocneau unele de altele, se îngrămădeau, iar când treceau grupurile de lucrători, hărmălaia creştea; lovituri în spate, hohote răutăcioase, strigăte de falsă indignare, de prefăcută pudoare, nu datorită

ipocriziei, ci ca şi cum ar fi fost vorba de-o comedie. Se fandoseau în fel şi chip, dar cel care întrecea măsura risca să plece acasă cu obrajii în flăcări. Femeile virtuoase ştiau să se apere cu palmele. În general, oamenii aceia se mişcau într-o anumită ordine. Se plimbau rânduri-rânduri, unii într-o direcție, alții în alta. Printre muncitori se amesteca uneori şi câte-un domnişor. Iar fetelor le cădea bine, de obicei, câte-un compliment de la vreun student sau vreun băiat de prăvălie; prefăcuta lor indignare lua însă proporții şi mai mari când un *surtucar* se întrecea cu gluma, şi protestul pudoarei era însoțit întotdeauna de sarcasm. Tinerele acelea, care nu erau întotdeauna sigure că vor avea ce mânca întorcându-se acasă, îl insultau pe cel ce le spunea că-s frumoase, bănuind că *fantele* avea *ghiozdanul gol,* adică îi era foame. În cel mai bun caz, puteau crede că mănâncă semințe de cânepă. Cunoscătorii nu se pierdeau cu firea din pricina acestor înjurături convenționale, care acolo erau de bon-ton; insistau şi, dacă era rost, sfârşeau prin a trage şi anumite foloase. Virtutea şi viciul îşi dădeau mâna fără scrupule, egale prin îmbrăcăminte, destul de neîngrijită de altfel. Deşi unele fete tinere erau curate, din mulțimea aceea de fiice ale muncii se ridica un miros acru, pe care trecătorii obişnuiți nici măcar nu-l simțeau, dar care era supărător, trist; mirosul mizeriei. Se aflau acolo multe femei frumoase, unele robuste, înalte, altele delicate, grațioase, dar toate îmbrăcate prost, neîngrijite, urât pieptănate. Zgomotul era infernal; vorbeau cu toții strigând, râdeau cu toții, unii fluierau, alții cântau. Fete de paisprezece ani, cu figuri de înger, ascultau fără să se tulbure înjurături şi obscenități, care uneori le făceau să râdă ca nebunele. Toți erau tineri. Muncitorul bătrân îşi pierde veselia. Printre bărbați, aproape niciunul nu avea treizeci de ani. Muncitorul devine repede taciturn, îşi pierde veselia de timpuriu, fără motiv. Există puțini bătrâni plini de viață printre proletari.

Ana se pomeni deodată în mijlocul mulțimii aceleia. Nu se putea da jos de pe trotuar. Strada era plină de noroi şi

treceau tot timpul căruțe şi trăsuri; era ora diligenței şi acela era drumul spre stație.

Grupurile se deschideau ca să-i facă loc Prezidentei. Câțiva flăcăiandri mai îndrăzneți îşi apropiau fața de ea cu o anumită neobrăzare, dar frumusețea plină de bunătate a Anei le impunea admirație şi respect.

Croitoresele nu şuşoteau şi nici nu râdeau când trecea Ana.

— E Prezidenta!

— Ce frumoasă e!

Aşa spuneau şi bărbații şi femeile. Era o apreciere spontană, dezinteresată.

— Olé, frumoaso! Trăiască maică-ta! se încumetă să strige un andaluz.

Entuziasmul îl costă o *scatoalcă* – o palmă adică – de la un prieten de-al său, ceva mai respectuos.

— Hei, brută, nu vezi că-i Prezidenta?

Frumusețea ei se bucura de-o anumită popularitate.

Fanții îi spuneau şi Petrei că e un arhanghel; iar ea părea mulțumită. Ana zâmbea şi grăbea pasul.

— Unde ne-am vârât…

— Ce contează? Vedeți doar că nu vă mănâncă. Multe domnişoare ar putea să învețe cum să se poarte de la aceşti coate-goale.

Prezidenta mai trecuse şi altă dată pe-acolo la ora asta, dar acum avea un soi de dublă vedere, credea că vede şi simte acolo, în acel vălmăşag de haine murdare, în mirosul acru al *gloatei,* în hărmălaia acelei mulțimi, o altă formă a iubirii; a iubirii care, după toate aparențele, era o necesitate universală… Urechea prindea şoapte secrete în mijlocul zgomotelor; vedea figuri galeşe, căutături crunte, semnele geloziei, sau priviri ca nişte raze de pasiune… În mijlocul cinismului aparent al dialogurilor, al atingerilor bruşte, al ghionturilor insolente şi al brutalității lăudăroase existau flori delicate, pudoare adevărată, iluzii pure, vise de iubire ce trăiau acolo fără să simtă miasmele mizeriei.

Ana împărtăşi o clipă sentimentele celor din jur. Se gândi la ea, la viața ei închinată sacrificiului, la interdicția absolută a plăcerii şi simți mila profundă a egoismului ațâțat în fața propriilor nefericiri. „Eu sunt mai săracă decât toate femeile astea. Servitoarea mea îl are pe morar, care-i spune la ureche cuvinte ce-i aprind obrajii; iar aici aud hohotele plăcerii care trezesc emoții necunoscute mie...”

În clipa aceea fură nevoite să se oprească. Pe trotuar se petrecea o dramă. Un tânăr înalt, cu păr negru şi ondulat, foarte brunet, îmbrăcat cu o cămaşă albastră, striga:

— O omor! O omor! Lăsați-mă s-o omor.

Prietenii îl rețineau; voiau să-l ia de acolo. Băiatul arunca foc din priviri.

— Ce s-a întâmplat? întrebă Petra.

— Nimic, răspunse cineva, de-ale geloziei.

— Da, strigă un tânăr, dar dacă nu-i atentă o s-o strângă de gât.

— Şi pe bună dreptate; e o...

Tânărul cu cămaşă albastră părăsi trotuarul împotriva voinței lui, aproape târât de prieteni. Trecând pe lângă Prezidentă o privi drept în față, distrat, gândindu-se la răzbunare; ea însă îi simți privirile în ochi asemeni unui contact violent. Erau privirile geloziei. Aşa privea gelozia! Era o frumusețe diabolică, fără îndoială, frumusețea acelor ochi, dar atât de puternică, atât de omenească!

Stăpâna şi servitoarei părăsiră în cele din urmă *bulevardul* şi o luară pe strada Comerțului. Din prăvălii ieşeau snopi de lumină ce ajungeau până la rigolă, luminând pietrele umede, acoperite de noroi. În fața vitrinei unei cofetării noi, cea mai luxoasă din Vetusta, un grup de *ştrengari* de opt până la doisprezece ani discutau despre calitatea şi numele unor dulciuri care nu erau pentru ei, şi a căror savoare n-o puteau aprecia decât din supoziții.

Cel mai mic lingea geamul în extaz, cu ochii închişi.

— Asta se numeşte diplomat, zise unul pe un ton dogmatic.

— Oh, că prost mai eşti! Asta-i indiană. Dac-aş şti...

Scena o înduioşă pe Prezidentă. Simțea întotdeauna un nod în gât şi lacrimi în ochi când vedea copiii săraci admirând prăjiturile sau jucăriile din vitrine. Nu erau pentru ei. Asta i se părea cea mai teribilă cruzime a nedreptății. Dar acum, puştii aceia ce discutau despre numele a ceea ce nu aveau să guste niciodată, i se păreau nişte tovarăşi de nenorocire, micii ei frați, fără să ştie bine de ce. Dori să ajungă cât mai repede acasă. O speria faptul că se înduioşa prea repede. Se temea de-o criză, era foarte nervoasă.

— Grăbeşte-te, Petra, grăbeşte-te, spuse cu o voce foarte slabă.

— Aşteptați, doamnă… acolo… parcă ne fac semne… Da, nouă! Ah, sunt ei, da.

— Cine?

— Domnişorul Paco şi don Alvaro.

Petra observă că stăpână-sa începuse să tremure puțin şi devenise palidă.

— Unde sunt? Să vedem dacă nu putem, mai înainte…

Nu mai puteau să scape. Don Alvaro şi Paco erau în fața lor. Marchizelul le opri salutându-le cu o politețe exagerată, una dintre metodele lui de a face spirite, cum spunea însuşi Ronzal. Mesia le salută foarte decent.

Din cofetăria cea nouă ieşeau şuvoaie de lumină, orbindu-i pe vetustenii neobişnuiți cu asemenea risipă. Don Alvaro o vedea pe Prezidentă învăluită în strălucirea aceea de reflector de teatru şi observă imediat că nu mai era femeia distrată din aceeaşi după-amiază. Fără să ştie de ce, fără să aibă motive, îl descurajase privirea placidă, francă, liniştită de mai înainte; privirea de acum, timidă, iute, temătoare i se păru o speranță în plus: supunerea Anei, propriul lui triumf. „N-o fi chiar aşa, dar el se bucura văzându-se atât de însuflețit. Fără încredere în el însuşi n-ar face un pas. Şi trebuia să facă mulți şi repede.”

În Vetusta plouă aproape tot anul, şi în puținele zile frumoase oamenii profită ca să respire aer curat. Bulevardele nu sunt frecventate însă decât în zilele de sărbătoare.

Domnişoarele sărace, care sunt şi cele mai numeroase, nu se îndură să-şi arate aceleaşi toalete şi într-o după-amiază şi în cealaltă, şi întotdeauna. Seara e altceva; ieşi îmbrăcat ca acasă, treci prin partea cea nouă a oraşului, pe strada Comerţului, prin piaţa lui Pan, care are colonade, deşi foarte înguste, şi ceva mai târziu pe *bulevard,* după ce *gloata* s-a dus la culcare. Şi asta sub pretext că ai de cumpărat ceva. Într-o casă trebuie atâtea lucruri! Intri prin prăvălii, dar cumperi puţin. Strada Comerţului este ţinta acestor plimbări nocturne şi oarecum disimulate. Cavalerii se plimbă în sus şi în jos pe trotuarul larg şi se uită cu o îndrăzneală mai mare sau mai mică la doamnele ce stau în faţa tejghelelor. Cu un ochi la noutăţile de sezon şi cu altul pe stradă, se târguiesc la preţ şi vânează linguşeli şi semne din zbor. Vânzătorii sunt aproape toţi catalani, dar vorbesc castillana destul de corect. Sunt amabili şi aproape toţi frumoşi. Cei mai mulţi au barba tăiată á la Isus Hristos. Mulţi au ochii negri, siropoşi, şi obrajii trandafirii. Îşi apleacă fruntea cu o lâncezeală jumătate romantică şi jumătate flegmatică; ceea ce poate însemna şi: „Domnişoară, *adăpostesc o* pasiune secretă, care…”; dar şi: „Domnişoară, nici răbdarea lui Iov… dar o să am răbdare.”

— Oh, vă obosesc! îi spuse Visitación unui vânzător blond cu guler de marinar pe care l-a şi pus să-i arate vreo cincizeci de valuri de percal.

— A, nu, doamnă! e obligaţia mea… Şi pe urmă o fac din toată inima… „Vânzătorul trebuie să fie neobosit, pentru asta se află aici.”

Visitación trebuie să-i facă un capot servitoarei, dar nu se hotărăşte niciodată. Sunt nopţi când nici ea însăşi n-are cu ce să se îmbrace.

— O să mă apuce iarna fără haină pe mine.

Vânzătorul zâmbeşte cu amabilitate închipuindu-şi-o cu plăcere, pe doamna aceea subţire, dar cu forme frumoase, tremurând în cămaşă sub asprimea iernii…

— Nu fi rău! Nu fi atât de prozaic! răspunde ea, tulburându-se ca o fetiţă zăpăcită, care bănuieşte c-a fost

indiscretă şi-şi pironeşte asupra vânzătorului ochii ei zâmbitori, cu mici riduri, despre care Visitación crede că aruncă scântei. Catalanul se preface că se lasă sedus de ochii ei, şi la fiecare metru scade puțin din preț.

Visitación e în culmea fericirii. Dar nu ştie că acelaşi percal i-l vânduse şi Obduliei, scăzându-i mai mult din preț, şi cu un câştig mult mai mare decât se putea aştepta surâzătorul vânzător cu barbă de evreu.

Frumoasele vetustene, cum spune gazetăraşul de la *El Lábaro,* nu se mai îndură să iasă din magazinele de galanterie. Văd totul, răscolesc totul, şi le rămâne timp să-i *zăpăcească* pe vânzători şi să asculte vorbe dulci din zbor (expresia lui Orgaz) de la domnişorii care se plimbă pe trotuar discutând în gura mare, ca să-şi anunțe prezența. Aici domneşte o veselie zgomotoasă, o veselie fără motiv, mai expansivă. Cine-ar spune? Nu numai „elementul tânăr de ambe sexe”, (din *El Lábaro)* ci şi persoanele decente: magistrați, profesori, autorități, avocați ba chiar şi clerici aşteaptă toată ziua, fără să-şi dea seama, ceasul cumpărăturilor, zilele când e *frumos,* şi doamnele pot să-şi pună mantilla şi să iasă pe stradă „în mod decent”. E ora întâlnirilor pe care vetustenii, fără a şti nici ei, şi le dau pentru a-şi satisface necesitatea de a se vedea, de a se îmbulzi şi de a auzi rumoare umană. Trebuie spus că vetustenii se iubesc şi se urăsc; au nevoie unii de alții şi se disprețuiesc. Fiecare vetustean îşi vorbeşte de rău concetățenii, dar apără caracterul populației în *masă,* şi dacă e dus de acolo, oftează să se întoarcă. La plimbarea de seară, care e ilicită, cel puțin aşa îi spune don Saturnino, mai există şi atracția pe care i-o conferă fantezia. Gazul nu e făcut pentru a fi risipit de un Municipiu plin de datorii, şi un felinar aici, altul la cincizeci de paşi (dacă nu e lună; în nopțile romantice nu e gaz), nu orbesc şi nici nu-i răpesc nopții misterul. Se vede ceea ce nu există. Fiecare, după imaginația sa, atribuie celor care trec figura pe care o doreşte.

— Fetele par altele, spun şmecherii.

Vetustenii se bucură de iluzia de a se crede în altă parte, dar fără să-şi părăsească oraşul. Străzile se umplu de figuri noi, care pe urmă nu mai sunt noi.

— Cine sunt astea? Şi rezultă că sunt fetele familiei Minguez, adică veşnicele Minguez, cele de ieri, cele de alaltăieri, cele din totdeauna. Dar între timp iluzia durează!... În oraşele unde se dau rareori spectacole gratuite, cel mai interesant lucru pentru locuitorii lor e să se privească reciproc. O plimbare deosebită, puţin obişnuită e o plăcere delicată, intensă de care se bucură cu o plăcere de nedescris masele muncitoare ale onoratei clase mijlocii spaniole.

Sunt studenţi care se duc la culcare încântaţi de jumătatea de duzină de priviri strânse de ici şi de colo în plimbările de pe Espolón sau de pe strada Comerţului; şi fete de măritat cărora le ajunge pentru opt zile cuvântul acela de dragoste pe care s-au prefăcut că-l dispreţuiesc, fiind prea îndrăzneţ, şi pe care-l savurează în singurătate în timp ce brodează nişte papuci, dincolo de fereastra biciuită de ploaia nemiloasă. Aşa se explică intrările şi ieşirile din prăvălii, râsul acela pentru orice fleac, faptul că găseşti haz în orice frază rostită de vânzători, în gestul ştrengar al vreunui student care-şi vâră. capul printr-o vitrină deschisă. Totul este mişcare, râs, hărmălaie. E aceeaşi mulţime care ia parte tăcută, gravă, trufaşă la plimbările solemne, şi întristată, smerită, plină de harul miruirii (din *El Lábaro)* la predicile, liturghiile şi slujbele din Săptămâna Patimilor.

Ana credea că vede pe fiecare faţă flacăra poeziei. Vetustenele i se păreau mai frumoase, mai elegante, mai seducătoare decât în alte zile. La bărbaţi vedea un aer distins, gesturi hotărâte, o înfăţişare romantică; şi imaginaţia ei alcătuia perechi din bărbaţii şi femeile care treceau, şi-şi închipuia că trăia într-un oraş unde servitoarele, croitoresele şi domnişoarele iubeau şi erau iubite de morari, muncitori, studenţi şi militari în rezervă.

Numai ea nu iubea; ea şi copiii aceia săraci care lingeau

geamurile cofetăriilor erau dezmoşteniţii. Un val de revoltă i se revărsa în sânge, urcând spre creier. Se temea din nou de o criză.

„Ce însemna asta, Doamne, ce însemna? De ce într-o asemenea zi, când spiritul ei începea o viaţă nouă, viaţă de victimă, dar nu de sacrificiu steril, fără martori, ci însoţit de vocea dătătoare de curaj a unui suflet frate; de ce într-o ocazie atât de nepotrivită, se ivea din adâncurile ei acea dorinţă, pe care-o punea pe seama nervilor, ca s-o chinuie, să declare război şi să răstoarne totul cu susu-n jos? Nu se dăruise speranţei virtuţii la fântâna lui Mari-Pepa? Sufletului ei, nu i se deschideau oare nebănuite căi? Nu urma să trăiască pentru un anumit scop de acum înainte? Oh! Cine l-ar aduce pe domnul Canonic aici!” Mâna ei se lovi de mâna unui bărbat. Simţi o căldură dulce şi o atingere lipicioasă. Nu era Canonicul. Era don Alvaro, care mergea alături de ea povestindu-i fel de fel de nimicuri. Abia îl auzea; nu voia să atribuie prezenţei lui don Alvaro acea schimbare de temperatură morală pe care-o regreta în adâncul fiinţei, câtă vreme le vedea pe fetele şi pe doamnele vetustene cochetând pe trotuar şi în prăvăliile orbitor luminate cu gaz.

Don Alvaro credea contrariul, că era de ajuns prezenţa şi atingerea sa ca să grăbească evenimentele. Pentru a avea idee de ceea ce gândea Mesia despre prestigiul *fizicului* său, trebuie să vă închipuiţi un motor electric conştient că poate scoate scântei. Se credea un fel de motor electric creat pentru dragoste. Problema era ca motorul să fie pregătit. Până într-atâta era de îngâmfat, dar trebuie spus, spre lauda sa, că nimeni nu ştia asta şi că putea cita numeroase fapte care îndreptăţeau motivul acelei monstruoase vanităţi. Se credea un om cu talent – era în primul rând un politician; avea încredere în experienţa lui de om de lume şi în arta seducţiei dar, în mod umil, îşi declara lui însuşi că toate astea nu însemnau nimic în comparaţie cu prestigiul frumuseţii sale fizice. „Ca să seduci o femeie consumată, bolnavă de iubire, cu gusturile corupte… poate că nu e de ajuns figura, care nici

nu joacă măcar rolul principal; dar fetele mari *cinstite* (el cunoştea şi altă categorie) şi femeile căsătorite se dau numai unui bărbat frumos.”

— Nu cunosc seducători cocoşaţi sau pitici, spunea ridicând din umeri, atunci când, rareori, vorbea despre asemenea lucruri cu prietenii săi intimi; de obicei se întâmpla după o masă bună. Mi se vorbeşte de gusturi pervertite, astea sunt excepţia; nimeni însă nu va vrea să fie, în amor, ceea ce este miasma printre mirosuri; şi cu toate acestea, matroanele romane din vremea decadenţei...

Paco Vegallana venea atunci cu mărturia lecturilor sale tehnico-scandaloase. Descria toate aberaţiile lubricităţii feminine din antichitate, evul mediu şi timpurile moderne. Nu era nimic nou. „Exact ceea ce fac cele mai perverse pariziene ştiau şi făceau prostituatele din Babilonia şi din Cerbatana.”

Paco devenea distrat întotdeauna când ajungea la istoria antică. Această Cerbatana era Ecbatana, dar el, fără îndoială, îi spunea aşa din greşeală. Ştia la ce oraş se referă. Era unul cu multe ziduri în diferite culori. Citise despre asta în *Istoria Prostituţiei*, nu în cea a lui Dufour, ci în alta, pe care de asemenea o cunoştea. Era un savant.

— Eu am citit, adăuga don Alvaro în asemenea împrejurări, c-au existat prinţese şi regine care-au făcut pasiuni şi *s-au încurcat* cu maimuţe, aşa cum auziţi, maimuţe.

— Da, domnule, continua Paco, aşa spune şi Victor Hugo într-un roman care în franceză se numeşte *Omul care râde,* iar în spaniolă *Din ordinul regelui.*

— Dar în afară de asta, care este excepţia, relua Mesia, să nu ne facem iluzii; ceea ce caută femeile e un *fizic* frumos.

— Aşa cred şi eu, obişnuia să raţioneze Ronzal, femeia e aşa *urbicesorbi* (în toate părţile, în latina lui Flintă).

Don Alvaro era însă profund materialist, dar n-o mărturisea nimănui. Cum la el principalul era politica, se împăca destul de bine cu religia strămoşilor lui Paco şi râdea de despărţirea Bisericii de stat. Mai mult decât atât, îi părea de prost-gust să-i contrazici pe catolicii de bună-credinţă. La Paris învăţase

încă din 1867, când a fost la Expoziție, că era şic să crezi ca un carbonar. Sport şi catolicism, aceasta era moda ce continua să domnească. Era limpede însă că a crede însemna să spui ce se credea. El nu avea nicio credință şi „nici n-avea nevoie” decât atunci când îl cuprindea frica de moarte. Când cădea la pat şi era singur acasă, lipsit de iubire adevărată, atunci regreta sincer, cu toate că trecuse prin atâtea, că nu e un creştin adevărat. Se făcea bine însă şi spunea: „Eh, toate astea sunt efectul slăbiciunii”. Fără îndoială era bine *să se arate luminat,* să-şi bazeze pe ceva acel materialism care se potrivea atât de bine cu restul ideilor sale privind lumea şi felul de-a o exploata. Îi ceruse unui prieten câteva cărți care să-i fundamenteze materialismul în puține cuvinte. Începu prin a învăța că nu există metafizică, idee care i se păru excelentă, pentru că evita o mare bătaie de cap. Citi *Forța şi materia* de Büchner[77] şi câteva cărți de Flammarion[78], dar astea îl supărară; vorbeau urât de biserică şi bine despre cer, Dumnezeu, suflet... iar el voia exact contrariul. Flammarion nu era şic. Îl citi de asemenea pe Moleschott[79], pe Virchow[80] şi pe Vogt[81] în traducere – nişte cărți îmbrăcate în hârtie de culoarea şofranului. Nu înțelese mult, dar mergea la esență: totul era o masă cenuşie; obişnuit, aşa cum voia el. Important era că nu exista iad. Citi de asemenea în franceză poemul lui Lucrețiu *De rerum natura*[82]. Ajunse până la jumătate. Poetul glăsuia bine, dar era prea lung. Nu mai vedea decât atomi, şi frumoasa lui figură era un fericit ansamblu de molecule în formă de cârlig ca să agațe toate femeile drăguțe care-i ieşeau în oale. Astfel se înfățişa pe dinăuntru Mesia în privința convingerilor sale, dar la aceste subterane nu ajunsese nici chiar Paco, care după Mesia era un bun catolic. Astea erau numai pentru el, câtă vreme stătea în Vetusta. În timpul călătoriilor făcute la Paris, scotea fundul cufărului şi fundul materialismului. Când femeile nu se arătau cucernice, dar erau foarte îndrăgostite, încerca să le convertească la ideile sale cu privire la atom şi la forță. Materialismul lui Mesia era uşor de înțeles; îl explica în două şedințe. Iar când femeia se

convingea că nu există metafizică, lui don Alvaro îi mergea mult mai bine.

Amintindu-şi de o femeie pe care-o convertise la epicureism, don Alvaro spunea de obicei cu o flacără în ochii foarte deschişi:

— Ce femeie! şi ofta. Femeia aceea n-a fost niciodată vetusteană. Nici vetustenele nu cred în metafizică, habar n-au de ea, dar nu trec peste anumite lucruri.

Don Alvaro mergea alături de Ana, convins că simpla lui prezență putea produce efecte ucigătoare asupra acelei virtuți în care credea chiar şi el. Cuvintele erau atunci, fără ca asta să dăuneze, lucrul cel mai puțin important. Şi el obişnuia să vorbească sufletului, cum să nu, dar în alte împrejurări; mai târziu.

Paco mergea în urmă, fără să disprețuiască conversația Petrei, care-şi dădea ifose vorbind cu marchizelul. În materie de amor, servitoarea nu credea în clase, şi i se părea foarte normal ca un nobil să facă o pasiune şi să se căsătorească de pildă cu ea. Nu spunea că don Paquito ar fi în situația asta, nici pe departe; dar îi lăuda părul de aur şi albeața pielii, căci orice are un început.

— Cred că te plictiseşti mult în Vetusta, Ana, spunea don Alvaro.

Căuta în zadar o manieră naturală de-a conduce conversația spre un punct cel puțin analog cu cel pe care se gândea el să-l trateze foarte pe larg, odată sosit momentul oportun.

— Da, uneori mă plictisesc. Plouă atâta!

— Şi chiar dacă nu plouă. Dumneata nu te duci nicăieri.

— Poate pentru că dumneata nu mă iei în seamă; ies destul.

Dar de îndată ce rosti asemenea cuvinte i se şi părură imprudente. Ea fusese cea care le pronunțase? Aşa vorbea Obdulia cu bărbații; dar ea, Ana!

Don Alvaro se văzu într-o mare încurcătură. Ce voia doamna aceea? Să provoace o discuție ca să facă aluzie la

ceea ce fusese între ei, în fond nimic care să merite comentarii? Trebuia să se mire de acea presupunere a Anei? Că nu o lua în seamă? Era o cochetărie vulgară, sau o atitudine mai alambicată, pe care nu şi-o putea explica? Voia să tragă cu buretele peste tot ceea c-e amândoi ştiau, întâlniri fără să-şi dea întâlnire, în cutare biserică, la teatru, la plimbare? Voia să nege valoarea privirilor fixe, intense pe care i le acorda uneori ca pe o favoare cerească ce nu trebuie risipită?

Primul impuls al Anei fusese inconştient.

Vorbise ca cineva care repetă o frază făcută, fără sens; după aceea însă, se gândi că răspunsul acela putea să-l descurajeze pe Mesia, dându-i a înțelege că ea nu participa la acel pact de surdo-muți. Dar chiar şi asta era nepotrivit. Era prea mult să nege; însemna să nege evidența.

Don Alvaro se temea să se aventureze prea mult în seara aceea, şi crezu că cel mai puțin ridicol este „să facă pe interesantul”, în stilul pe care îl foloseau vetustenii în asemenea situație. Şi spuse pe un ton de galanterie banală, obligatorie:

— Doamnă, dumneata trebuie să fii luată în seamă oriunde te afli, chiar şi de cel mai distrat dintre oameni.

Şi cum asta i se păru elegant şi puțin echivoc, mai adăugă câteva cuvinte, nu mai puțin banale şi reci.

El încă nu înțelegea că *a face pe interesantul* – ceea ce ar fi fost ridicol față de alte femei poate, era cea mai bună armă împotriva Prezidentei. Ana uită totul dintr-odată ca să se gândească la durerea ce o simți auzind acele cuvinte. „Să fi avut oare vedenii? Dacă bărbatul ăsta nu m-a privit niciodată cu dragoste; dacă e o întâmplare faptul că l-am văzut în toate părțile; dacă ochii lui sunt distrați atunci când mă privesc? Tristețea aceea, izbucnirile acelea prost mascate de impaciență, de disperare, pe care le observam cu coada ochiului – vai! da, ăsta-i adevărul, cu coada ochiului! – n-or fi fost numai iluziile mele? Nimic altceva decât iluzii! Dar nu se putea!” Şi închipuindu-şi asta, simțea cum o trec sudori şi

friguri. Niciodată, niciodată nu va consimți să satisfacă dorințele pe care i le dezvăluiau, cu o mută elocvență, acele priviri, o să fie întotdeauna virtuoasă, își va duce sacrificiul până la capăt, don Victor al ei şi nimic altceva, adică nimic; dar nimicul era zestrea sa de iubire. Dar să renunțe chiar şi la ispită! Asta era prea mult. Ispita era a ei, unica ei plăcere. Făcea destul nelăsându-se învinsă, dar voia să se lase ispitită!

Gândul că Mesia nu aştepta nimic de la ea şi nici nu-i cerea nimic i se părea ca o groapă neagră deschisă în propria-i inimă ce se umplea de gol. „Nu, nu; ispita era a ei, plăcerea ei, unica! Ce-ar face dacă n-ar lupta? Şi mai mult, mai mult încă, se gândea fără vrere, ea nu trebuia, nu putea să iubească; dar să fie iubită, de ce nu? Oh, cât de groaznic sfârşea acea zi pe care o considerase fericită, ziua aceea în care i se prezentase un tovarăş al sufletului, Canonicul, duhovnicul care îi spunea că virtutea se obține cu atâta uşurință! Da, se obține cu uşurință, ştia şi ea foarte bine, dar dacă ispita era prea departe n-ar mai avea niciun merit, ar fi proză pură, ceva vetustean, lucrul pe care-l ura cel mai mult...”

Don Alvaro, care, dacă nu era un politician chiar aşa de bun cum îşi închipuia, se pricepea puțin în diplomația galanteriei, înțelese repede că, fără să ştie cum, mersese la țintă.

În glasul Prezidentei, în confuzia cuvintelor observă că uscăciunea galanteriei lui, atât de banale, îşi făcuse efectul. „Aştepta acum o declarație? Dar mâine se duce să se împărtăşească! Ce fel de femeie e asta? O femeie foarte frumoasă!” adăugă materialistul în sinea lui, privind-o dintr-o parte cu flăcări în ochi şi roşeață în obraji.

Ajunseseră la poarta casei familiei Ozores şi se opriră. Felinarul aurit care spânzura de pragul de sus abia lumina intrarea largă. Stăteau aproape pe întuneric. Tăceau de câteva minute.

— Şi Petra? Şi Paco? întrebă Prezidenta alarmată.

— Vin imediat, dau colțul.

Anita îşi simţea gura uscată. Trebuia să-şi umezească buzele cu limba ca să poată vorbi. Mesia, care adora acest gest al Prezidentei, o văzu şi, fără să se poată stăpâni, neţinând seama de planul pe care şi-l făcuse, exclamă, *natura naturans*[83]:

— Cât eşti de drăguţă! Cât eşti de drăguţă!

O spuse însă cu glas răguşit, fără să-şi dea seama că vorbea foarte încet, fără pic de îndrăzneală. Fu o izbucnire pătimaşă, care tocmai de aceea valora mult mai mult decât o galanterie insipidă, şi nu era nici neobrăzare. Putea fi luată drept o declaraţie, manifestare violentă a naturii stârnite, drept orice în afară de îndrăzneală impertinentă, cu neputinţă din partea celui mai desăvârşit cavaler.

Ana se prefăcu a nu fi auzit, dar ochii o trădară, şi, scânteind în întuneric, căutându-l pe don Alvaro ce se dăduse un pas înapoi, în umbră, îi plătiră cu dobândă bucuria pe care cuvintele acelea ale lui o lăsară să cadă ca o ploaie binefăcătoare în sufletul Prezidentei.

„E a mea!” se gândi don Alvaro cu o desfătare mult mai adâncă decât cea pe care el însuşi o spera în ziua triumfului.

— Vreţi să urcaţi puţin? îi întrebă doamna pe cavaleri, văzându-l pe Paco sosind.

— Nu, mulţumesc. Eu o să vin pe urmă cu mama ca să te luăm.

— Să mă luaţi?

— Da; nu ţi-a spus Mesia? Astăzi mergi la teatru cu noi. E premieră; adică o premieră de don Pedro Calderón de la Barca, idolul soţului tău. Nu ştii? A venit un actor din Madrid, Perales, bun prieten cu mine, care îl imită pe Calvo la perfecţie. Astăzi se joacă *Viaţa* e *vis*… Ce mai vrei! Trebuie să vii. E o solemnitate! Mama ţine morţiş. Aşteaptă îmbrăcată.

— Dar, copilule, mâine trebuie să mă împărtăşesc.

— Şi ce contează?

— Cum, ce contează?

— Te duci în altă zi. În sfârşit, o să aranjezi asta cu mama; pentru că ea vine să te ia.

Şi, fără să mai aştepte răspunsul, zăpăcitul marchizei plecă de sub portal.

Petra era deja înăuntru, în curte, făcându-se că nu aude. „Acum ştia la ce să se aştepte; *acela era.* Cel puțin acela era unul. Marchizelul stătuse de vorbă cu ea ca să-i lase singuri. Se vedea pentru că fusese foarte rece. N-o sărutase nici măcar pe fugă, în întuneric.” Ascultă. Auzi cum don Alvaro îşi lua adio cu o voce tremurătoare şi foarte umilă.

— O să vii la teatru?

— Nu, cu siguranță că nu, răspunse Prezidentă închizând poarta în urma ei şi intrând în curte.

Zece

La opt fix, landoul marchizei venea scoţând scântei pe străzile prost pietruite ale Encimadei; sosea în Piaţa Nouă şi se oprea în faţa palatului de pe colţ.

Marchiza, în albastru şi auriu, păstrând încă urmele farmecelor de odinioară, acum ofilite rotunjimi, cu părul vopsit în negru şi obrazul pudrat cu alb, intră în sufrageria Prezidentei deschizând uşile cu zgomot.

— Cum! Ce-i asta? Nu te-ai îmbrăcat?

— Câtă încăpăţânare, exclamă Paquito care-şi însoţea mama.

Don Victor înclină capul şi ridică din umeri, dând a înţelege că nu era responsabil pentru acea încăpăţânare.

„El da, era gata." Într-adevăr, îşi încheia mănuşile şi-şi pusese redingota, foarte strânsă pe corp.

Ana îi zâmbi marchizei.

— Dar, doamnă, e o nebunie, de ce v-aţi deranjat?

— Cum nebunie? O să te îmbraci imediat. Pentru că tot m-am deranjat, după cum spui tu, n-o să fie degeaba. Hai! Sus! Sau te piepteni, te încalţi şi te îmbraci chiar aici, în faţa acestor domni.

— Asta e, spuse Paco, te îmbrăcăm, te pieptănăm…

Don Victor insistă şi el.

— *Viaţa e vis*, fata mea, minunăţia minunăţiilor teatrului… O dramă simbolică… filosofică.

— Da, ştiu, Quintanar…

— Şi Perales, care joacă atât de bine, prietenul meu Perales…

— Şi-o să fie atâta lume, adăugă marchiza.

— Pentru Dumnezeu, doamnă; din toată inima, dacă n-ar fi… N-am mers şi altădată? Dar mâine trebuie să mă împărtăşesc!

— Ei, ei, ei, ei! Şi ce legătură are? Ştie cineva lucrul ăsta? Tu te duci la teatru să păcătuieşti?

— Arta e o religie! spuse don Victor uitându-se la ceas, temându-se să nu piardă versurile:

Armăsar înaripat
Ce cu vântul la întrecere te-ai luat.

Pe urmă află că se suprimaseră. „Ce scandal!”

— Dar, fata mea, continuă, marchiza ne onorează prea mult.

— Nu-i vorba de nicio onoare!… Dar trebuie să vină.

— Nu, doamnă, e inutil să insistaţi.

Discutară câtva timp; în cele din urmă însă, doña Rufina, care voia să vadă şi ea începutul, cedă şi îl luă pe don Victor, care făcu oarecare nazuri.

— Dacă Ana e aşa de încăpăţânată, am să rămân şi eu.

— Asta mai lipsea! exclamă Prezidenta speriată. În alte seri nu te duci?

Don Victor mai insistă puţin, vrând să rămână, să piardă acea dramă a dramelor.

Până la urmă însă, Ana se văzu singură în sufragerie alături de căminul în formă de clopot, churrigueresc, numai reliefuri în ghips, pictat în nuanţe verzui; căminul la căldura căruia citea în alte vremuri atâtea broşuri señorita doña Anunciación Ozores, fie-i ţărâna uşoară. Acum nu era foc; gura căminului, descoperită, era o gaură de tristeţe.

Petra strânse serviciul de cafea. Se mişca alene. Intră şi ieşi de multe ori. Ana nici n-o vedea măcar; privea, fără să-şi mişte pleoapele, gura căminului neagră şi rece. Servitoarea o mânca din ochi. „Nu se duce la teatru! Aici se întâmplă ceva. N-o s-o deranjez? Să aibă oare nevoie de mine?”

— Doamna doreşte ceva? întrebă.

Prezidenta răspunse tresărind:

— Eu?... Ce?... Nimic; du-te.

„La urma urmei era o prostie c-o jignise astfel pe marchiză, de vreme ce era hotărâtă să nu se împărtăşească a doua zi. Dar de ce să nu se împărtăşească? Era oare o cucernică din acelea cu scrupule prosteşti? Ce-avea să-şi reproşeze? Cu ce greşise? întreaga Vetustă se bucura în clipa aceea datorită zgomotului, luminii, muzicii, veseliei; şi ea singură, singură acolo în sufrageria aceea întunecoasă, tristă, rece, plină de amintiri odioase sau prosteşti, evitând prilejul de-a hrăni o pasiune care-ar măguli chiar şi pe cea mai orgolioasă femeie. Însemna asta să păcătuieşti? N-avea nimic de-a face cu don Alvaro. Putea să fie oricât de îndrăgostit, ea n-o să-i acorde niciodată nici cea mai neînsemnată favoare. De acum înainte nici n-o să-l privească măcar. Era hotărâtă. Ce trebuia să spună la spovedanie? Nimic. De ce să se spovedească? N-avea nimic de spus. Putea să se împărtăşească fără teamă: da, o să se scoale devreme, o să se împărtăşească. Dar era de-ajuns, pentru Dumnezeu, cât se gândise la asta! Înnebunea. Era un chin să-şi analizeze mereu gândurile, să se pândească, să se acuze de gânduri neîngăduite în legătură cu nişte idei inocente. Un chin pe care-l adăuga singură celor ce i le dăduse viața şi continua să i le dea, fără ca ea să le caute. Ce avea însă de făcut o femeie ca ea, dacă nu să cugete? Cu ce să se amuze? Să vâneze cu clei de păsărele sau cu potârnichi aşa cum făcea soțul ei? Să planteze eucalipți acolo unde nu puteau să crească, ca Frigilis?”

În momentul acela îi văzu pe toți vetustenii, fericiți în felul lor, unii dedați viciului, alții vreunei manii, dar mulțumiți cu toții. Numai ea era acolo ca într-un exil. „Dar, vai, era o exilată care nu avea o patrie unde să se întoarcă, nici pentru care să ofteze. Locuise la Granada, la Saragoza, din nou la Granada şi la Valladolid; iar don Victor întotdeauna lângă ea; ce lăsase pe malurile Ebrului, râul Trubadurului, sau pe malurile nurilor Genii şi Darro? Nimic; cel mult vreo tentativă de aventură ridicolă. Îşi aminti de englezul care avea o fermă

lângă Alhambra, cel care se îndrăgostise de ea şi îi dăruise blana de tigru vânată de slujitorii lui în India. Aflase mai târziu că bărbatul acela care, într-o scrisoare – distrusă apoi – îi jura că se va spânzura de un arbore istoric din grădinile de la Generalife „alături de fântânile eternei poezii şi a voluptoasei prospeţimi”, acel biet mister Brooke se căsătorise cu o ţigancă din Albaicin. Să-i fie de bine; oricum însă, fusese o aventură stupidă. Blana de tigru o păstra, pentru tigru, nu pentru englez. Poveste pe care Obdulia n-o ştia cu exactitate; credea că era vorba de un american; îi spusese Visitación…

„De ce nu se dusese la teatru? Poate că acolo ar fi putut scăpa de ideile acelea triste, dezolante, care i se înfigeau în creier ca nişte ace într-o perniţă. Era o proastă. De ce să nu facă ce făceau toate celelalte?” În clipa aceea gândea de parcă în tot oraşul n-ar mai fi existat femei cinstite. Se ridică în picioare; era neliniştită, aproape furioasă. Privi flacăra lămpii agăţată deasupra mesei… lumina aceea o ofensa. Ieşi din sufragerie; intră în cabinet; deschise fereastra, îşi sprijini coatele pe fierul pervazului, iar capul în mâini. Luna strălucea în faţă, dincolo de superbii eucalipţi din „parc”, plantaţi de Frigilis. Vântul dinspre sud, molatic, temperat, leneş continua să bată; rafale vii Scuturau uneori frunzele, ce începeau să se usuce, ca pe nişte clopoţei de dairea ce sunau cu un timbru metalic. Ca şi cum natura ar fi fost cuprinsă de înfiorare în pragul somnului său de iarnă.

Ana auzea zgomotele confuze ale oraşului cu rezonanţe prelungite, melancolice; strigăte, fragmente de cântece îndepărtate, lătrături, risipit totul în aer, asemeni unei răsfringeri alburii irizată de ceaţa uşoară ce se cernea deasupra Vetustei, părând că-i trupul vântului molatic şi călduţ. Privi cerul, în lumina mare pe care o avea în faţă, fără să ştie ce privea; în ochi simţi un fel de pulbere de-o luminozitate argintie, fir de argint ce cobora din înălţimi în ochii ei, ca o pânză de păianjen; astfel răsfrângeau lacrimile sale razele lunii.

„De ce plângea? Ce însemna asta? Era, într-adevăr,

proastă. Se temea de înduioşările astea care nu erau bune de nimic.”

Luna o privea cu un singur ochi, celălalt era scufundat în abis; eucalipţii lui Frigilis, aplecându-şi uşor şi maiestuos coroanele, se apropiau unii de alţii şuşotind, spunându-şi parcă discret ce gândeau despre femeia aceea nebună, fără mamă, fără copii, fără dragoste, care jurase credinţă veşnică unui bărbat ce prefera o potârniche bună tuturor mângâierilor conjugale.

„Frigilis, cel cu eucalipţii, era de vină. I se vârâse în suflet. Trecuseră opt ani şi se mai gândea încă la renghiul acela al lui Frigilis, de parc-ar fi fost o insultă primită în ajun. Şi dacă s-ar fi căsătorit cu don Frutos Redondo? Poate că i-ar fi fost necredincioasă. Don Victor însă era atât de bun, atât de cavaler! Se purta ca un tată şi, în afară de credinţa pe care i-o jurase, ar fi fost o josnicie să-l înşele, o ingratitudine. Cu don Frutos poate că ar fi fost altceva. N-ar fi existat alte soluţii. Ar fi fost atât de brutal, atât de grosolan! Atunci don Alvaro ar fi răpit-o, şi acum s-ar afla la capătul lumii. Iar dacă Redondo s-ar fi simţit jignit, ar fi trebuit să se bată în duel cu Mesia.” Ana îl văzu pe nenorocitul de don Frutos întins pe nisip, înăbuşindu-se într-o băltoacă de sânge, aşa cum văzuse în arena de tauri – un sânge aproape negru, foarte gros şi înspumat.

„Ce oroare!” îi fu scârbă de imaginea aceea şi de gândurile care o generaseră.

„Ce mizerabilă sunt în clipele mele de descurajare! Ce infamii gândesc!...” Se sufoca la fereastră. Vru să coboare în grădină, în „parc”; fără să ceară lumină şi fără s-o aprindă, străbătu la razele lunii câteva încăperi, căutând scara spre parter; când trecu însă pe lângă biroul lui Quintanar se răzgândi şi îşi spuse: „O să intru aici; probabil că are chibrituri pe masă. Am să-i scriu Canonicului; am să-i spun să mă aştepte mâine după-amiază; trebuie să mă spovedesc, nu pot să primesc împărtăşania astfel; am să-i povestesc totul, totul, tot ce e înlăuntrul meu, în adâncul sufletului

meu.”

În birou era întuneric; acolo nu pătrundea luna. Ana înaintă pipăind pereții. La fiecare pas se ciocnea de câte-o mobilă. Regretă că se aventurase fără lumină în încăperea aceea unde nu exista niciun metru pătrat fără obstacole. Acum însă, nu mai avea rest să se întoarcă. Făcu un pas fără să se sprijine de perete, merse cu mâinile în față ca să evite o ciocnire…

— Vai, Isuse! Cine-i, cine-i acolo? Cine mă strânge? strigă îngrozită.

Mâna ei atinsese un obiect rece, metalic, care cedase la apăsare – apoi se auzi o plesnitură şi simți două lovituri simultane în brațul ce-i rămase prins într-un cleşte inflexibil care-o strângea cu putere. Cu toată spaima, îşi trase brațul ca să se elibereze, în timp ce continua să strige:

— Petra! Lumină! Cine-i aici?

Cleştele nu dădu drumul prăzii; îşi urmă, dimpotrivă, mişcarea, şi Ana simți o apăsare şi auzi zgomot de geamuri ce se spărgeau de podea, antrenând, în cădere, şi alte obiecte ce răsunau izbindu-se de pământ. Nu îndrăznea să apuce cu cealaltă mână cleştele care o strângea; şi nu-şi putea elibera brațul deşi continua să-l mişte în fel şi chip. Căută uşa, se ciocni de-o mulțime de obiecte şi, pierzându-şi capul, trântea totul pe jos; zgomotul lucrurilor ce se spărgeau sau se rostogoleau pe covor răsuna fără încetare. Sosi Petra cu lumină.

— Doamnă, doamnă! Ce s-a întâmplat? Săriți, hoții!

— Nu, taci! Vino încoa şi ia asta care mă strânge ca un cleşte.

Ana era roşie de ruşine şi de mânie. O indignare la fel de mare cu furia lui Achile, fiul lui Peleu.

Petra încercă să smulgă brațul stăpânei sale din capcana în care intrase.

Era o maşină care, după Frigilis şi Quintanar, inventatorii ei, ar fi trebuit să folosească la prinderea vulpilor în cotețele de găini, de îndată ce ar fi fost rezolvată o anumită problemă

de mecanică ce întârzia punerea în practică a maşinăriei.

Era necesar ca botul animalului să atingă un punct fix; dacă îl atingea, deasupra capului său cădea imediat o bară metalică, şi alta identică îl strângea pe sub falca de jos. Forța arcului nu era suficientă ca să ucidă hoțul, dar îl putea ține pe loc datorită unor cârlige groaznice pregătite în chip savant. Nici Frigilis şi nici Quitanar nu voiau vărsare de sânge; nu pretindeau altceva decât să-l imobilizeze pe delicventul prins *in fraganti.* Dacă inventatorii aceştia n-ar fi ştiut să armonizeze interesele industriei cu statutul societății pentru protecția animalelor, Prezidentă ar fi pățit-o rău în noaptea aceea. Din fericire, Quintanar era adeptul corectării; dorea îndreptarea vinovatului şi nu pieirea lui. Vulpile pe care le-ar fi prins ar fi supraviețuit. Pentru ca maşina să fie perfectă, n-ar fi lipsit decât atât: ca hoții de găini să atingă butonul resortului diabolic, aşa cum îl atinsese Ana.

Nici Petra şi nici stăpână-sa nu cunoşteau rostul acelei maşinării pe care au trebuit, în cele din urmă, s-o distrugă, ca să elibereze brațul pe care-l zdrobea.

Petra îşi stăpânea cu greu râsul. Se mulțumi să spună:

— Ce ravagiu! arătând bucățile de geam, de faianță şi de alte materii, de nerecunoscut, care zăceau pe podea, Dac-aş fi fost eu, don Victor m-ar fi concediat. Vai, doamnă! Ați spart trei glastre din astea noi… şi tabloul cu fluturi s-a făcut zob! Şi s-a spart şi un geam de la ierbar şi…

— Ajunge! Lasă lumina asta aici şi du-te, o întrerupse Prezidentă.

Petra stărui, amuzată de mânia prost ascunsă a stăpânei sale.

— Vreți să vă aduc tinctură, doamnă? Priviți, aveți brațul învinețit… Cred şi eu… Muşcă, nu glumă, dracu ăsta de ghilotină… Dar ce-o fi asta? Dumneavoastră ştiți?

— Eu… nu… nu; lasă-mă. Adu-mi puțină apă.

— Cred şi eu, şi nişte ceai; sunteți palidă ca o moartă. Dar de ce umblați pe întuneric, doamnă? Ce spaimă! Dar ce spaimă!… Ce dracului de drăcie-o mai fi şi asta? Pentru prins

vrăbii nu e... şi am stricat-o... uitaţi-vă şi dumneavoastră... dar altfel nu se putea.

Petra ieşi şi se întoarse cu o sticluţă de tinctură, dar Prezidenta nu vru să se panseze; pe urmă veni cu ceaiul, strânse cioburile de pe jos şi le puse pe mese şi pe dulapuri, de parc-ar fi fost nişte relicve. Simţea o plăcere deosebită văzând cum se sfărâmaseră obiectele acelea la care trebuia să se uite ca la nişte vase sacre ale unui cult necunoscut.

— Dac-aş fi fost eu! repeta printre dinţi în timp ce aduna ultimele bucăţi, stând pe vine.

Se bucura din plin de nenorocire, mai cu seamă că ea personal nu avea nicio vină.

Ana coborî în grădină, uitând de scrisoarea pe care voia s-o scrie. O durea braţul. Încerca, în acelaşi timp, usturimea morală a palmelor care dezonorează. I se părea o ruşine şi o degradare ridicolă tot ce i se întâmplase. Era furioasă. „Don Victor al ei! Idiotul! Da, idiot; în momentul acela nu dădea înapoi. Ce-o fi spunând Petra în sinea ei! Ce soţ era acela care-şi vâna nevasta cu ajutorul capcanei?” Privi luna şi i se năzări că se strâmbă la ea, că-şi bate joc de aventura prin care trecuse. Copacii continuau să-şi vorbească la ureche murmurând cu toate frunzele; comentau cu un zâmbet ironic căderea ghilotinei, cum spunea Petra.

„Ce noapte frumoasă! Dar cine era ea ca să admire noaptea senină? Ce legătură avea poezia plină de melancolie a cerului şi a pământului cu ceea ce i se întâmpla ei?”

Quintanar îşi închipuie probabil că o femeie e de fier şi poate rezista, fără să cadă în ispită, la maniile unui soţ care inventează maşini absurde ce zdrobesc braţele soţiei. Soţul ei era botanist, ornitolog, horticultor, arboricultor, vânător, critic dramatic, actor, jurisconsult; totul în afară de soţ. Ţinea mai mult la Frigilis decât la nevastă-sa. Şi cine era Frigilis? Un nebun; simpatic cu ani în urmă, dar acum complet *dus,* de nefrecventat; un om care avea mania aclimatizării, voia să armonizeze totul, să amestece şi să contopească; care altoia merii cu perii şi credea că toate sunt un singur lucru, care

pretindea că cel mai important lucru era „să te adaptezi la mediu”. Un om care ajunsese, printre atâtea alte aiureli, să încrucişeze cocoşi spanioli cu cocoşi englezeşti; îl văzuse chiar ea! Nişte biete păsări cu creasta tăiată şi legată cu cârpe, o grămadă de carne crudă, însângerată; ce lucru scârbos! Iar acel Irod era pentru soțul ei un adevărat Pilade. Trecuseră trei ani de când trăia între cei doi somnambuli, fără alte relații intime. Ajungea, ajungea, nu mai putea; asta era picătura de apă care face să se verse paharul… Să cadă într-o capcană pe care bărbatu-său şi-o pune în birou de parcă ar fi fost în pădure! Nu era asta culmea ridicolului?”

Exagerarea acelui sentiment de foarte nedreaptă şi puerilă minie o făcu să-şi dea seama de greşeală. „Ea era cea ridicolă! Se enerva în asemenea hal pentru o întâmplare banală, neînsemnată”! Şi tot dispreţul şi-l revărsă asupră-şi. „Ce vină are el că intru la ore nepotrivite, şi pe întuneric, în biroul lui Ce motiv rațional avea ca să se plângă? Niciunul. Oh! N-avea niciun pretext pentru ingratitudine…”

„Nu conta însă; murea de plictiseală. Avea douăzeci şi şapte de ani, tinerețea trecea, douăzeci şi şapte de ani la o femeie însemna poarta bătrâneții, la care bătea deja… Şi nu cunoscuse niciodată bucuriile dragostei, de care vorbesc toți – subiect de piese de teatru, de romane şi chiar de istorie. Amorul este unicul lucru pentru care merită să trăieşti – auzise şi citise de-atâtea ori. Dar care iubire? Unde se afla? Ea n-o cunoştea. Şi-şi aducea aminte, pe jumătate ruşinată, pe jumătate furioasă că luna ei de miere fusese o excitare inutilă, o alarmă a simțurilor. În fond un fel de bătaie de joc; da, da, de ce să-şi ascundă ei însăşi, ceea ce, de-atâtea ori, îi vorbea amintirea? În prima noapte, când se trezi în patul său de soție, simți alături respirația unui magistrat; i se părea nepotrivit, o adevărată neobrăzare faptul că, aflându-se în camera ei, domnul Quintanar nu era cu redingota lui lungă şi cu pantalonul negru de castor; îşi amintea că plăcerile materiale, iremediabile, o ruşinau, îşi băteau joc de ea şi-n acelaşi timp o zăpăceau; i se părea că plăcerea aceea nedorită,

pe care-o încerca bărbatul ei, îi răsuna ca fraza rostită în miercurea cenuşii – *quia pulvis es!* – eşti țărână, eşti materie… dar în acelaşi timp i se clarifica sensul tuturor celor citite în mitologie, a celor auzite de la servitori şi ciobani, spuse în şoaptă, cu maliție… Ce era dragostea aceea şi ce ar fi putut fi! În închisoarea ei de castitate, nu-i rămânea nici măcar mângâierea de-a fi considerată martiră şi eroină. Îşi amintea, de asemenea, de cuvintele pline de invidie, de privirile iscoditoare ale doñei Agueda (odihnească-se în pace!) din primele zile ale căsătoriei; îşi amintea că ea, care niciodată nu spunea cuvinte ireverențioase mătuşilor, trebui să facă eforturi ca să nu-i strige: «Idioato!» văzând-o cum o privea. Şi situația rămânea neschimbată, suferise la fel la Granada, la Saragoza, din nou la Granada şi pe urmă la Valladolid. Şi nici măcar n-o compătimeau. De copii nici vorbă. Don Victor n-o supăra cu nimic, asta-i adevărat. Obosise repede s-o facă pe galantul şi trecuse, încetul cu încetul, la rolul de tutore bătrân, care îi venea mai bine. O, şi în calitatea asta de tată ştiuse să se facă într-adevăr iubit; nu se putea culca fără o sărutare pe frunte de la soțul ei. Venea însă primăvara şi chiar ea, ea însăşi căuta să-l sărute pe gură; o mustra conştiința că nu-l iubeşte ca soț, că nu-i doreşte mângâierile; şi-apoi, îi era teamă şi de simțurile excitate în zadar. Toate acestea dădeau naştere unei mari nedreptăți, nu ştia în privința cui, unei dureri fără leac, care nu avea nici măcar farmecul suferințelor poetice; era o durere ruşinoasă, ca maladiile despre care, la Madrid, dădeau de veste felinarele verzi şi roşii. Cum o să spună la spovedanie toate astea, mai ales aşa, în forma în care le gândea? Iar altceva n-avea ce spune.

Şi tinerețea fugea ca norişorii aceia de argint buclați, ce treceau cu repeziciune prin fața lunii… Acum erau argintii, dar alergau, zburau, se îndepărtau de baia de lumină argintată şi cădeau în tenebrele ce însemnau bătrânețea, bătrânețea cea tristă, fără speranța iubirii. Dincolo de vălurile de argint ce străbăteau cerul ca nişte stoluri de păsări, venea

un nor mare negru ce se întindea până la orizont. Atunci imaginile se inversară; Ana văzu că luna era cea care fuge să se prăbuşească în hăul de întuneric, să-şi stingă lumina în marea de tenebre.

La fel era şi ea; alerga solitară prin lume, ca şi luna, ca să se cufunde în bătrânețe, în întunericul sufletului, fără iubire, fără speranța iubirii… Oh, nu, nu, asta nu!”

Simțea în adâncurile ființei sale strigăte de protest, care i se păreau că cer cu maximă elocvență, inspirate de justiția însăşi, drepturile cărnii, drepturile frumuseții. Şi luna alerga în continuare, prăvălindu-se parcă, rostogolindu-se în prăpastia norului negru care-avea s-o înghită ca o mare de smoală. Ana, delirând aproape, îşi vedea propriu-i destin în plăsmuirile nocturne ale cerului, şi luna era chiar ea, iar norul bătrânețea, groaznica bătrânețe, fără speranța de-a fi iubită. Întinse mâinile spre cer, alergă pe aleile parcului, ca şi cum ar fi vrut să zboare şi să întoarcă mersul astrului veşnic romantic. Luna însă se înecă în aburii deşi ai atmosferei, şi Vetusta rămase învăluită în umbră. Silueta catedralei, care la lumina lunii îşi profila linia spirituală, străpungând cerul cu dantelăria-i de piatră, înconjurată de stele ca Fecioara de făclii, nu mai fu, în întuneric, decât un fel de nălucă ascuțită; o umbră în umbră.

Ana, moleşită, cu sufletul zdrobit, îşi sprijini capul de grilajul rece al uriaşei porți de fier de la intrarea în parc, de pe strada Tras-la-cerca. Stătu multă vreme aşa, privind întunericul de afară, pierdută în durerea ei, scăpând frânele voinței, ca şi pe cele ale gândirii, ce alerga de colo-colo, fără să ştie unde, purtată de nişte impulsuri pe care nu le cunoştea.

Aproape atingându-se de fruntea Anei, lipită de grilaj, o umbră trecu pe strada solitară, chiar pe lângă gardul parcului.

„El e!”, se gândi Prezidenta, care-l recunoscu pe don Alvaro, deşi apariția dură doar o clipă; şi se dădu înapoi speriată. Se îndoia dacă trecuse pe stradă sau în imaginația ei.

Era don Alvaro, într-adevăr. Fusese la teatru, într-o pauză

însă îi trecu prin minte să plece, ca să-şi satisfacă intensa curiozitate care-o încerca. „Dacă, din întâmplare, e la fereastră… n-o să fie, aproape sigur, dar dac-o să fie?” Nu era viața lui plină de asemenea întâmplări fericite? Nu datora sorții, şans*ei, cum* spunea don Alvaro, o mare parte din succesele sale? Eu şi întâmplarea! – era una dintre devizele sale. Oh, dac-o va vedea, îi va vorbi, îi va spune că nu mai putea trăi fără ea, că venea să dea târcoale casei sale ca un îndrăgostit de douăzeci de ani, platonic şi romantic, că se mulțumea să vadă doar pe dinafară acel paradis… Da, şi toate tâmpeniile astea i le va spune cu elocvența pe care i-o va cere solemnitatea clipei.

Important era ca Ana să fie, din întâmplare, la fereastră. Ieşi de la teatru, urcă pe strada Roma, traversă Piața lui Pan şi intră pe strada Aguila. Când ajunse în Piața Nouă se opri şi privi de departe spre colț. La fereastră nu era nimeni. Bănuise el. Nu întotdeauna trebuie să te iei după impulsurile inimii. Dar nu conta. Făcu vreo câțiva paşi prin piața pustie la acea oră… Nimeni; nici măcar un motan. „Odată aici, de ce să nu continue încercuirea romantică?” îşi bătea joc de el însuşi. Cu câți ani trebuia să se întoarcă în istoria iubirilor sale ca să găsească plimbări de felul acesta! în ciuda râsului, fără teamă de noroiul probabil de pe strada Tras-la-cerca, care nu era pietruită, trecu pe sub un arc din Piața Nouă, intră pe o străduță, pe urmă pe alta şi ajunse la capătul străzii în care dădea poarta parcului. Acolo nu erau case, nici trotuare, nici felinare; era stradă pentru că aşa i se spunea. Dar consta dintr-un drum prost, cu hârtoape şi cu noroi, strâns între două ziduri, al închisorii şi al grădinii familiei Ozores. Când se apropie de poartă, lipit de perete ca să se ferească de noroi, Mesia crezu că simte adevăratul impuls al inimii, cel căruia îi spunea astfel, deoarece era ca o presimțire de moment, un soi de dublă vedere. Succesele cele mai mari, tot felul de succese, le obținuse în felul acesta, datorită adevăratului impuls al inimii, simțind dintr-odată, cu puțin înainte de victorie, un curaj neobişnuit, o siguranță absolută; bătăi în tâmple, sânge

în obraji, un nod în gât... Se opri. „Prezidenta e aici, aici în parc. Ce-ar trebui să facă dacă inima nu l-ar înşela? Ceea ce făcea întotdeauna în asemenea cazuri; ar juca totul pe-o carte! I-ar cere în genunchi, în noroi, să-i deschidă; şi dacă ar refuza, ar sări gardul, deşi era aproape imposibil; l-ar sări totuşi. Dac-ar ieşi din nou luna! Nu, nu va ieşi; norul era imens şi foarte gros; va trece o jumătate de oră până să se facă din nou lumină!”

Ajunse la grilaj; o văzu pe Prezidentă înainte ca ea să-l vadă pe el, O recunoscu, o ghici înainte.

„E a ta! îi strigă demonul seducţiei; te adoră, te aşteaptă!”

Nu putu însă vorbi, nu se putu opri. Îi fu teamă de propria-i victimă. Simţi în el superstiţia vetusteană cu privire la virtutea Anei; virtutea aceea, la fel ca a Ciclului, punea duşmanul pe fugă chiar şi după moarte; să fugă el, lucru pe care nu-l făcuse niciodată! Îi era teamă. Pentru prima oară!

Continuă să meargă; făcu trei sau patru paşi înainte, fără a lua hotărârea să se întoarcă – deşi demonul seducţiei îl apucase de braţ, îl trăgea spre poartă şi-şi bătea joc de el cu vorbe usturătoare: „Laşule, seducător de târfe ce eşti! îndrăzneşte, îndrăzneşte în faţa unei virtuţi adevărate; acum sau niciodată!”

„Acum, acum!”, îşi spuse Mesia cu restul de curaj ce-i mai rămăsese; şi, la zece paşi de grilaj, se întoarse înapoi furios, strigând:

— Ana! Ana!

Îi răspunse tăcerea. În întunericul parcului, nu văzu decât umbrele eucalipţilor, ale salcâmilor şi castanilor sălbatici, iar acolo departe, ca o piramidă neagră, silueta *Washingtoniei,* unica dragoste a lui Frigilis – pe care-a plantat-o şi-a văzut cum îi cresc frunzele, trunchiul, ramurile.

Aştept în zadar.

— Ana, Ana, spuse din nou încet, foarte încet! dar îi răspunseră doar frunzele uscate, târâte de vântul uşor pe nisipul aleilor.

Ana fugise. Văzând ispita atât de aproape, se sperie, simţi

cum o cuprinde panica cinstei şi aleargă să se ascundă în dormitor, închizând toate uşile în urmă-i, ca şi cum libertinul acela ar fi putut-o urmări trecând prin zidul parcului. Da, simțea că don Alvaro se infiltra, pătrundea în suflete, se strecura prin pietre; totul se umplea în casa aceea de el, se temea să nu-l vadă apărând dintr-odată, aşa cum făcuse în fața grilajului din jurul parcului.

„Diavolul să fie cel care face să se petreacă asemenea lucruri?" se gândi în mod serios Ana, care nu era superstițioasă.

Îi era frică; îşi vedea virtutea şi casa asediate, şi sfârşea prin a-şi vedea duşmanul pătrunzând printr-o breşă. Dacă iminența crimei deşteptase instinctul cinstei adânc înrădăcinate, apropierea dragostei lăsase în sufletul Prezidentei o mireasmă care începea s-o contamineze.

„Ce uşoară era crima! Poarta aceea… noaptea… întunericul… totul devenea complice. Ea însă o să reziste. Oh, da! Ispita aceea puternică, promițând încântări, plăceri necunoscute, era un duşman demn de ea. Prefera să lupte astfel. Lupta obişnuită a vieții cotidiene, bătălia de fiecare zi cu plictiseala, ridicolul, proza, o oboseau; era un război într-o tranşee, în noroi. Dar să lupte cu un bărbat frumos care pândeşte, oare apare chemat parcă de-un gând, strigând din umbră; care are un fel de aureolă, care împrăştie parfumul iubirii… asta era ceva, asta era demn de ea. Va lupta!"

Don Victor se întoarse de la teatru şi se îndreptă spre budoarul soției sale. Ana i se aruncă în brațe, îi strânse capul în mâini şi plânse îndelung pe reverele redingotei lui severe.

Criza de nervi a Anei se sfârşea, ca şi noaptea trecută, în lacrimi, în avânturi de cucernice gânduri de fidelitate conjugală Don Victor al ei, în pofida maşinilor infernale, era datoria, iar Canonicul va fi pavăza care-o va feri de toate loviturile teribilei ispite.

Quintanar însă nu ştia nimic. Venea de la teatru mort de somn – nu dormise noaptea trecută! – şi plin de entuziasm lirico-dramatic. Sincer vorbind, înduioşările acelea periodice

ale Anei i se păreau excesive şi supărătoare. „Ce dracu avea nevastă-sa?"

— Ce e cu tine, fetiţo? Eşti bolnavă.

— Nu, Victor, nu; lasă-mă, lasă-mă, pentru Dumnezeu, lasă-mă aşa. Nu ştii că sunt nervoasă? Am nevoie de asta, am nevoie să te iubesc, să te mingii… şi să mă iubeşti şi tu.

— Sufletul meu, din toată inima! Dar… asta nu-i normal, vreau să spun… e foarte bine, dar la ora asta… adică… în felul ăsta… ce mai… că… Dacă ne-am fi certat, ar mai fi o explicaţie; dar aşa, dintr-odată… Te iubesc nespus, ştii doar; dar tu eşti bolnavă şi de asta te simţi aşa; da, fata mea, exagerările astea…

— Nu sunt exagerări, Quintanar, spuse Ana suspinând şi făcând supreme eforturi pentru a-l idealiza pe don Victor, a cărui cravată îi ajunsese sub ureche.

— Bine, dragostea mea, n-or fi, dar eşti bolnavă. Ieri te-a ameninţat o criză, ai fost puţin nervoasă… Astăzi, vezi şi tu cum te simţi. Ai ceva.

Ana negă, dând din cap.

— Ba da, fata mea; în lojă am vorbit despre asta, marchiza, don Robustiano şi cu mine. Doctorul e de părere că viaţa pe oare-o duci nu-i deloc sănătoasă, că ai nevoie de variaţie pentru activitatea ta cerebrală şi că trebuie să faci mişcare; adică, distracţii şi plimbări. Marchiza zice că eşti prea serioasă, prea bună, că ai nevoie de aer liber, de mişcare… eu, în sfârşit, cred acelaşi lucru şi sunt hotărât, asta o spun foarte serios, să termin cu viaţa asta de izolare. Se pare că totul te plictiseşte; tu trăieşti cu visele tale… Ajunge, fata mea, ajunge cu visele. Ţi-aduci aminte ce ţi s-a întâmplat la Granada? Luni întregi n-ai vrut nici teatru, nici vizite, nimic altceva decât mici excursii la Alhambra şi la Generalife; şi acolo îţi omorai timpul citind şi mutându-te de pe-un scaun pe altul. Rezultatul: te-ai îmbolnăvit şi, dacă nu mă transferau la Valladolid, te-ai fi prăpădit. Şi la Valladolid? Te-ai însănătoşit datorită alimentaţiei, dar melancolia, prost ascunsă, nu te-a părăsit nicio clipă, iar nervii îşi făceau de

cap… Ne-am întors la Vetusta, ilegal aproape, şi-a venit doliul după sărmana ta mătuşă Agueda, care s-a dus să se întâlnească, acolo sus, cu cealaltă, şi sub pretextul ăsta te-ai închis în casă şi nu te-a mai putut scoate nimeni la soare un an de zile. Citeşti şi lucrezi, de parcă ai fi plătită cu ora. Nu mă întrerupe; ştii că te cert rareori; dar acum, că s-a ivit ocazia, trebuie să spun totul; asta e, totul. Frigilis îmi repetă tot timpul: „Anita nu-i fericită”.

— Ce ştie el?

— Ştii bine că te iubeşte, că e prietenul nostru cel mai bun.

— Dar de ce spune că nu sunt fericită? Cum îşi dă seama?

— Nu ştiu; eu nu observasem, mărturisesc, dar acum înclin şi eu spre părerea lui. Scenele astea nocturne…

— Din cauza nervilor, Quintanar.

— Atunci să ne războim cu nervii, ce dracu!

— Dar…

— Nicio vorbă; şi hotărăsc: că trebuie să condamn şi condamn această viață pe care o duci, şi chiar de mâine, o viață nouă. Vom ieşi tot timpul, şi dacă-mi faci greutăți, ți-l trimit pe Paco sau pe însuşi Mesia, pe don Juan Tenorio, pe simpaticul Tenorio, să-ți facă curte…

— Ce grozăvii!…

— Program! strigă don Victor; la teatru de două ori pe săptămână, cel puțin; la întrunirile de la marchiză la fiecare cinci sau şase zile; pe Espolón în fiecare după-amiază când e frumos; la reuniunile intime de la Cazino de îndată ce se deschide anul ăsta; la ceaiurile marchizei, în excursiile *high life*-ului vetustean, iar la catedrală, când predică don Fermín şi e slujbă mare. Ah! Iar vara, la Palomares, să facem baie şi să ne îmbrăcăm cu halate largi care lasă să pătrundă aerul de mare până la piele. Eh, o să vezi tu ce viață. Şi nu-i vorba de un program facultativ, ci de unul care va fi îndeplinit punct cu punct. Marchiza, don Robustiano şi Paquito mi-au promis să mă ajute, iar Visitación, care era în loja lui Páez, mi-a spus că pot conta şi pe ea ca să te scot din ale tale. Da, doamnă, vom ieşi din ale noastre. Nu mai vreau nervi, nu mai vreau ca

Frigilis să spună că nu eşti fericită.

— Ce ştie el?

— Nu mai vreau nici plânsete care să mă trezească din somn. Când plângi fără să ştii de ce, fata mea, mă cuprinde o nelinişte, o teamă superstițioasă... am impresia că anunță o nenorocire.

Ana începu să tremure, cuprinsă parcă de friguri.

— Vezi? Tremuri. În pat, în pat, îngerul meu; toată lumea în pat; eu cad de oboseală.

Don Victor căscă şi ieşi din budoar, după ce depuse o castă sărutare pe fruntea soției sale.

Intră în biroul său. Era prost dispus. „Boala aceea misterioasă a Anei – pentru că era vorba de-o boală, era sigur de asta – îl preocupa şi îl deranja. El nu era făcut să cânte cuiva în strună; nervii îi erau antipatici. Tristețile astea fără o cauză cunoscută nu-i inspirau compasiune, ci îl iritau, i se păreau râzgâieli de om bolnav; îşi iubea mult nevasta, dar ura nervii. În afară de asta, la teatru avusese o discuție aprinsă; un cretin, un avorton care studia la Madrid, spusese că teatrul lui Lope şi al lui Calderón nu trebuie imitat în zilele noastre, că pe scenă versurile nu păreau fireşti, că pentru dramele de epocă era mai bună proza. Imbecilul! Că versul nu părea firesc! Cât de natural ar fi ca toți, fără deosebire de clasă, când ne-am vedea ultragiați, să izbucnim în versuri sonore. Poezia va fi întotdeauna limbajul entuziasmului, cum spune ilustrul Jovellanos[84]. Să ne închipuim că eu mă numesc Benavides şi că un Carvajal vrea să-mi răpească onoarea:

pe întuneric ca un hoț cu adevărat josnic;

şi atunci, ce-ar putea fi mai natural decât faptul de-a mă simți jignit şi de-a exclama împreună cu Tirso de Molina (mimând):

Ca să-mi răzbun onoarea pe care mi-ați furat-o vin;

jignirea e un leu ce rage, un leu sunt însemnele armelor mele, îi *leul se numeşte Benavides.*

Mânia mea pentru iubirea voastră josnică o va răzbuna, arătând urmaşilor nobleţea unui leu înroşit de sângele celor doi trădători…

Don Victor se propti într-un sfeşnic, care era Carvajal, şi-i dădu cuvântul, ca acesta să se poată dezvinovăţi:

De când eşti cumnatul meu nici vorbele nu mă jignesc… etc.,

când văzu cu spaimă, pe mobile, resturile ierbarului, a glastrelor, a colecţiei sale de fluturi, a unei duzini de unelte delicate de care se servea în diferitele sale ipostaze de fabricant de colivii şi cuşti, artist în marchetărie, colecţionar entomolog şi botanist, şi altele nu mai puţin respectabile:

— Dumnezeule, ce-i asta? strigă în proză cultă, cine-a făcut asemenea ravagii?… Petra! Anselmo!

Şi se agăţă de cordonul clopoţelului.

Petra intră surâzătoare.

— Ce-a fost aici?

— Conaşule, eu nu ştiu. Or fi intrat pisicile.

— Cum pisicile? Drept cine mă luaţi?

Don Victor făcea rareori gălăgie; dar dacă-i atingea cineva hârburile din muzeul său, cum numea el acea expoziţie permanentă de diferite manii, se transforma într-un Segismundo[85]. Într-adevăr, fără să-şi dea seama de asta, începu să-l parodieze pe Perales, pe care îl văzuse tocmai bătând din picioare pe scenă şi strigând ca un energumen.

— Ia vino, Anselmo! Să vină Anselmo, c-am să-l arunc pe fereastră dacă nu-mi explică totul.

Anselmo apăru. Nici el nu ştia.

În culmea mâniei, Quintanar văzu într-un colţ capcana pentru vulpi, în bucăţi, de nefolosit.

— Asta mai lipsea! Doamne Dumnezeule! Şi eu care voiam

să-i reproşez lui Frigilis… Dar, pentru Dumnezeu, cine-a fost pe-aici?!

Sosi Ana, pentru că zgomotul ajunsese până în camera ei.

Şi-i explică totul.

— Dar tu, Petra, adăugă, de ce nu i-ai spus conaşului adevărul?

— Doamnă, eu… nu ştiam dacă trebuie…

— Dacă trebuie ce? întrebă don Victor cu expresia unui om care nu înțelege nimic.

— Dacă trebuie…

— Stăpânului nu trebuie să-i ascunzi niciodată nimic, continuă Prezidenta, fulgerându-şi servitoarea cu ochii ei trufaşi.

Petra zâmbi strâmbându-se şi înclină capul.

Don Victor, încruntat, îi privea pe toți cu un fel de trecătoare stupiditate.

Rămase singur în biroul său, meditând la ceea ce mai rămăsese din invențiile şi colecțiile sale.

„Dumnezeule! Dac-o fi nebună sărăcuța!” zicea printre suspine Quintanar, cu capul în mâini. Se culcă hotărât să studieze serios cazul neveste-sii.

După puțin, toți cei din casă se odihneau, în afară de Petra, care, în mijlocul unui coridor, cu un sfeşnic în mână. iscodea tăcerea căminului aceluia cinstit cu priviri încărcate de întrebări.

Ea văzuse multe lucruri în viața ei de servitoare. În casa aceea trebuie să se întâmple ceva. „Ce făcuse conița în grădină? Nu i se năzărise ei că aude acolo, spre poarta parcului, un glas?… O fi fost teama… Dar… Ceva, ceva se întâmpla. Ce rol o să i se rezerve? O să se bazeze pe ea? Vai de ei dacă nu!” Şi, cu o plăcere morbidă, nesățioasa blondă adulmeca dezonoarea acelui cămin, ascultând în depărtare sforăiturile lui Anselmo, „alt prost care nu venise niciodată s-o caute în taina nopții…”

Unsprezece

Canonicul se scula întotdeauna cu noaptea-n cap. Viața lui, plină de ocupații foarte variate, nu-i lăsa pentru studiu decât primele ceasuri ale zilei şi cele târzii din noapte. Dormea foarte puțin. Dubla sa misiune, de reprezentant al administrației în dioceză şi de savant al catedralei, îi cerea o muncă copleşitoare; în afară de asta, era ceea ce se cheamă un cleric de lume; primea şi făcea nenumărate vizite, şi sarcina aceasta, una dintre cele mai plictisitoare, dar de-o mare importanță, îi răpea mult timp. Dimineața studia lucrări de filosofie şi de teologie, citea revistele ştiințifice ale iezuiților şi îşi scria predicile şi alte lucrări literare. Pregătea o *Istorie a diocezei Vetusta,* operă serioasă, originală, ce avea să clarifice anumite puncte întunecate din analele ecleziastice ale Spaniei. Despre această carte, deşi n-o cunoştea, don Saturnino Bermúdez vorbea foarte urât, când era cam cu chef, după masă. Unul dintre secretele lui era acela că „Vicarul merita numele de savant, dar nu tocmai pe cel de arheolog; nimeni nu e bun la toate.”

Don Fermín scria la lumina slabă şi alburie a răsăritului; dimineața era răcoroasă; din când în când, ca să se odihnească, de Pas se distra suflându-şi în pumni. Medita. Avea picioarele învelite într-un palton vechi de-al maică-si. Pe cap o scufie de catifea neagră, roasă; sutana brodată cu nenumărate cârpituri era cenuşie de bătrânețe, iar mânecile jachetei pe care o îmbrăcase pe sub sutană străluceau de luciul trist al stofei foarte uzate. Îmbrăcămintea aceea sordidă, atât de contrastantă cu eleganța, bogăția şi curățenia pe care o afişa Canonicul în fața lumii, dispărea de îndată ce-

şi termina lucrul, când se apropia ora vizitelor probabile. Atunci don Fermín îşi punea o strălucitoare haină de casă, şi-şi ascundea într-un colţ al dormitorului papucii cu ramă cusută şi scufia slinoasă; pantofii, atât de admiraţi de Bismarck, plastronul şi tichia care străluceau ca un soare negru, împodobeau respectivele extremităţi ale importantului personaj.

În birou nu-i primea decât pe cei pe care voia să-i uluiască în calitatea lui de savant; în Vetusta. şi în toată provincia, înţelepciunea nu uluia aproape pe nimeni, astfel că cea mai mare parte a musafirilor trecea aproape imediat în salon.

Puţini se puteau mândri că ar cunoaşte casa Vicarului de sus până jos; aproape nimeni nu văzuse decât vestibulul, scara, un coridor, holul şi salonul cu draperii verzi şi scaune cu huse din pânză cenuşie; şi nici salonul nu se vedea decât pe jumătate, pentru că era aproape în întuneric.

Unul dintre argumentele folosite de cei care apărau cinstea Vicarului consta în a aminti de modestia căminului şi a vieţii sale casnice.

Tocmai despre asta se vorbise cu o după-amiază înainte, pe Espolón, într-un grup de bârfitori, unii clerici, alţii laici.

— Cred că el şi cu maică-sa nu cheltuiesc nici douăsprezece mii de reali pe an, spunea foarte serios Ripamilán, venerabilul Protoiereu. Se îmbracă bine, asta-i adevărat, cu eleganţă, luxos chiar, dar păstrează hainele mult timp, le îngrijeşte, le perie bine, şi capitolul acesta ocupă un loc neînsemnat în buget. Amintiţi-vă, domnilor, cât ne ţinea o pălărie preoţească în funestele vremuri când nu ne plătea Guvernul. Şi în rest, ce cheltuiesc? Doña Paula, cu veşmântul ei negru din etamină, cu şalul ei strâns în jurul umerilor şi baticul de mătase pe cap, e îmbrăcată pentru tot anul. Şi de mâncat? Eu nu i-am văzut mâncând, dar totul se ştie; profesorul de psihologie, logică şi etică despre care ştiţi că e foarte bun prieten cu mine, deşi partizan al nu ştiu cărei diavoleşti şcoli scoţiene şi care-şi petrece viaţa prin prăvălii, ca şi cum ar fi Academii, ei bine, acest filosof spune că

niciodată n-a văzut-o pe servitoarea Canonicului cumpărând somn şi besugo[86] decât atunci când se ieftineşte, şi încă bine de tot. Iar casa? Casa, ştiţi cu toţii, e o căsuţă curată, casa unui adevărat slujitor al lui Isus. Cel mai bine ştim cu toţii salonul; şi, Doamne-Dumnezeule, ce salon! Din moşi-strămoşi; solemn, curat, asta da, dar câte capcane ascunde întunericul acela! Cine ne spune că scaunele de damasc verde nu au arcurile rupte? Le-aţi văzut vreodată fără husă? Şi consola aceea burtoasă, antică, care-a fost odată aurită, cu ceas cu muzică, dar care nu cântă niciodată şi nu are arc? Domnilor, să nu-mi spuneţi mie; Canonicul e sărac, şi ceea ce se spune despre mite şi simonie e-o calomnie infamă.

— Toate astea sunt adevărate, răspunse Foja, fostul primar cămătar, care era întotdeauna prezent la asemenea discuţii. Părea omniprezent când era vorba de bârfă. Nu se poate nega că trăiesc ca nişte nenorociţi, dar la fel face şi señor Carraspique, şi ăsta-i milionar. Avarii sunt întotdeauna cei mai bogaţi. Ca să ai bani trebuie să-i păstrezi. Doña Paula îşi ascunde comoara, un purcoi de bani! Şi casele pe care le cumpără Canonicul prin sate? Şi fermele pe care le-a achiziţionat doña Paula la Matalarejo, în Toraces, în Cañedo sau în Somieda? Şi acţiunile de la bancă?

— Calomnii, pure calomnii! Dumneata n-ai văzut hârtiile, n-ai văzut poliţele; dumneata n-ai văzut nimic…

— Dar ştiu pe cineva care le-a văzut.

— Pe cine?

— Toată lumea! strigă don Santos Barinaga, care era întotdeauna gata să-l vorbească de rău pe duşmanul său de moarte, Vicarul. Toată lumea! Eu, eu… dac-aş vorbi!… dar o să vorbesc!

— Ei, ei, ei! don Santos; dumneata nu poţi să fii nici judecător şi nici martor în procesul ăsta.

— De ce?

— Pentru că dumneata îl urăşti pe Canonic.

— Sigur că da… şi-şi arăta pumnii strânşi. Şi-o să mi-o plătească!

— Dar dumneata îl urăşti conform zicalei: „Cine-i duşmanul tău? Cel de aceeaşi meserie cu tine!” Dumneata vinzi obiecte de cult: potire, capace de potire, sticluțe cu vin sfânt, candele, chivoturi, feloane, lumânări şi chiar şi ostii…

— Da, domnule, şi îmi face multă onoare, domnule Protoiereu.

— Ştiu, omule, dar dumneata vinzi astea şi…

— Ei, ei! îl întrerupse Foja. Prețioasă mărturisire. O informație prețioasă! Don Cayetano mărturiseşte că don Santos şi don Fermín sunt duşmani pentru că au aceeaşi meserie. Eminentul Ripamilán recunoaşte deci că e adevărat ce spune toată lumea: că, împotriva legilor divine şi umane, Canonicul e negustor, el e stăpânul, adevăratul stăpân al *Crucii Roşii*, bazarul articolelor bisericeşti, la care, pe drept sau pe nedrept, trebuie să vină toți preoții din toate parohiile episcopatului, *velis nolis*[87] să cumpere ce le trebuie şi ce nu le trebuie.

— Permite-mi, domnule Foja, sau domnule Drac…

— Şi vulgul, e limpede, e plin de răutate; şi cum păcătoasa de întâmplare face ca *Crucea Roşie* să ocupe parterul casei de lângă cea a Vicarului, şi cum aceeaşi păcătoasă întâmplare face să ştim cu toții că cele două case comunică prin pivnițe…

— Omule, nu umbla cu intrigi şi nici cu înşelătorii.

— Cu încetişorul, domnule canonic, că eu nu sunt un intrigant, nici nu mint şi nici obscurantist nu sunt, dar nu admit să fiu luat în râs de nimeni şi cu atât mai puțin de un preot.

— Nu vei fi fiind dumneata obscurantist, dar nu-ți merge mintea decât la intrigi. Ce legătură are că domnului Barinaga, bunului nostru don Santos, i-a intrat în cap că negoțul său de obiecte bisericeşti şi de lumânări merge prost datorită unei concurențe imaginare pe care, după el, i-o face Vicarul? Ce legătură are asta, vită-ncălțată, cu faptul că bazarul, cum îi spui dumneata, *Crucea Roşie* are beciuri, iar Canonicul e negustor deşi îi e interzis de canoane şi de codul comerțului? Fii liberal, pentru că astfel nu-l jigneşti pe Dumnezeu, dar nu

fii gură spartă şi ai grijă la ce vorbeşti.

— Ascultă, don Cayetano, nici vârsta şi nici faptul că eşti aragonez nu-ţi dau dreptul să te obrăzniceşti…

— Mai puţin zgomot, mai puţin zgomot, domnule Fierabrás! răspunse don Cayetano aruncându-şi mantia pe mână.

Trebuie să spunem că tonul glumeţ cu care se rosteau aceste cuvinte tari le răpea orice gravitate şi intenţie jignitoare. În Vetusta, umorul de calitate constă în a spune zeflemele şi *obrăznicii* tot anul, ca într-un carnaval perpetuu, iar cel care se supără înseamnă că nu respectă jocul şi e considerat prost-crescut.

— Ştii că eu, strigă fostul primar, ucid un canonic ca pe-un ţânţar.

— Bănuiesc; cu vreo calomnie. Vino încoa, viperă liber-cugetătoare, Voltaire de la coada vacii, Luther cu clopoţei; după felul ăsta prostesc de-a gândi pe care îl foloseşte Excelenţa Voastră s-ar putea tot aşa susţine tot ceea ce spune vulgul cu privire la împrumuturile Canonicului cu dobândă de douăzeci la sută.

— *Non capisco,* răspunse fostul primar care ştia italiana de operă.

— Ba mă înţelegi; dar am să vorbesc mai clar. Nu eşti dumneata unul dintre pamfletele acelea defăimătoare, cu limbă şi picioare, vedea-le-aş tăiate, dintre multele care sacrifică onoarea Canonicului? Dacă don Santos îl blestemă pentru că-i fură clienţii din prăvălia lui duhovnicească, dumneata îl urăşti din pricina cămătăriei; cine-i duşmanul tău?

— Ia-o mai cu încetişorul, domnule Ripamilán, că-mi sare muştarul.

— Vezi să nu-ţi sară, că-ţi ţine loc de creier.

— M-ai făcut cămătar?

— Exact aşa.

— Eu îmi folosesc capitalul în mod cinstit, şi îl ajut pe industriaş, pe muncitor; sunt unul dintre agenţii industriei şi îmi primesc răsplata firească… Asta e lucru sigur; şi dacă

popii ăştia de duzină care se poartă acuma ar şti cât de cât ceva, ar şti că economia politică mă autorizează să încasez avansul, riscul, şi, când e cazul, prima de asigurări…

— De la asigurări o să ți se tragă, domnule economist-secătură…

— Eu contribui la circulația bunurilor.

— Ca un burete la circulația apei.

— Iar popii sunt trântorii stupului social…

— Omule, dacă ajungem la trântori…

— Popii sunt vagabonzii…

— Dacă e vorba de vagabonzi, cunoşteam eu un primăraş în timpul *Glorioasei…*

— Ce vrei să spui cu *Glorioasa?* Mi se pare că tocmai revoluția te-a făcut pe dumneata Înalt Prea Sfânt…

— A făcut, pe dracu! M-au făcut meritele mele, lucrările… nătărăule!

— Lasă-te de insulte şi explică-mi de ce trebuie să fiu eu duşman personal al Vicarului. Dau eu bani prin sate cu treizeci la sută dobândă? Iar banii pe care-i împrumut provin din nişte parohii *al căror* proprietar *sunt,* fără facultatea de-a trage foloase cu dobândă din această proprietate? Provin cumva rentele mele de la creştinii aceia netoți care au legături cu curia ecleziastică? Fur eu în aceşti munți de Toledo care se numesc *Palatul?*

— Să ştii că dacă începi să spui prostii şi încă din ce în ce mai mari, plec şi te las singur.

— Cu dumneata nu merge nimic, don Cayetano, sau don Neastâmpăratul; ai putea fi un bătrânel verde, dar nu, eşti un… un Canonic… un Vicar… un Candelas ecleziastic.

Toți cei prezenți, în afară de don Santos, fură de acord că asta era prea de tot.

— Domnule, un Candelas!

Don Santos Barinaga strigă:

— Nu, domnilor, nu e un Candelas, deoarece acest reprezentant al tâlharilor cavaleri era foarte generos, şi fura expunându-şi viața. În plus, fura de la bogați şi dădea la

săraci.

— Da, dezbrăca un sfânt ca să îmbrace altul.

— Păi, Vicarul îi dezbracă pe toți sfinții ca să se îmbrace el. E un tâlhar, pe cuvântul de onoare a lui Barinaga, un tâlhar şi ştiu şi de ce moarte o să moară.

Barinaga mirosea a rachiu. Era mirosul ficatului său.

Don Cayetano strânse din umeri şi se întoarse cu spatele. Şi, în timp ce se îndepărta, spuse:

— Iată liberalii care vor să ne facă fericiți... Şi-acum turbează fiindcă nu sunt lăsați să dea asemenea răutăți şi la ziare...

Discuții de felul acesta aveau loc în fiecare zi la Vetusta; pe bulevard, pe străzi, la Cazino, până şi în sacristia catedralei.

De Pas ştia tot ce se vorbea. Avea diferiți spioni, adevărați zbiri în sutană. Cel mai activ, perspicace şi prefăcut era al doilea organist al catedralei, care fusese denunțător şi la seminar. Pe atunci, se ducea la teatru, dar la galerie, ca să-i surprindă pe ucenicii întru preoție pasionați după Thalia sau după cine ştie cine. Era un prezbiter tânăr, cârn, favoritul mamei Vicarului, doña Paula, îl chema Campillo.

Pe don Fermín nu-l interesa prea mult ceea ce se spunea, dar voia să ştie ce se bârfea şi până unde ajungeau oamenii cu insultele.

În dimineața aceea rece de octombrie, Canonicul nu se gândea la asemenea lucruri în timp ce-şi sufla în pumni, gânditor.

Trebuia să se gândească la un lucru şi se gândea la altul, fără putință de a face altfel. Voia să caute în sinea lui fervoarea religioasă, credința sinceră de care avea nevoie ca să se inspire şi să scrie un paragraf sonor, hotărât, elocvent, persuasiv; voința nu-l asculta însă şi-i lăsa gândurile să se înduioşeze de amintirile ce-l asediau. Mâna-i fină, aristocratică, desena dungi paralele pe marginea unei coli de hârtie; apoi deasupra alte dungulițe, încrucişându-se cu primele; ceea ce aducea cu un grilaj, în spatele grilajului i se păru că vede un văl negru şi dincolo de el două scântei, doi

ochi ce străluceau în întuneric. Şi dacă n-ar fi fost decât ochii!

„Dar vocea aceea! Vocea aceea gâtuită de emoție, de pudoarea castității, ce dezvăluia totul, fără remuşcări, dar nu fără jenă, în fața confesionalului!...

Ce fel de femeie era aceea? Există în Vetusta o asemenea comoară de frumusețe spirituală? Cucerirea aceea era rezervată Bisericii şi el, stăpânul spiritual al provinciei, nu ştiuse dinainte?”

Bietul don Cayetano era un om cu oarecare talent pentru anumite lucruri, pentru treburile precise, pentru superficialitatea vieții omeneşti; dar cum ar fi ştiut el să călăuzească un suflet ca al doamnei aceleia?

Don Fermín nu-i ierta Protoiereului că nu-i încredințase mult mai devreme acea bijuterie pe care el, Ripamilán, nu ştia s-o aprecieze la adevărata ei valoare. Şi, slavă Domnului, că din pricina lenei, se hotărâse să-i lase lui acea comoară.

Don Cayetano îi vorbise foarte serios despre Prezidentă.

— Don Fermín, îi spusese, dumneata eşti unicul care te-ai putea înțelege cu această fiică iubită a mea, care m-ar fi înnebunit dacă ar fi continuat să-mi vorbească despre temerile ei morale. Sunt bătrân pentru asemenea lucruri. Nici n-o înțeleg măcar. O întreb dacă se simte vinovată de ceva şi spune că nu. Atunci? Şi, cu toate acestea, dă-i şi dă-i înainte. În sfârşit, eu nu sunt bun pentru aşa ceva. O las în mâinile dumitale. Ea, de îndată ce i-am spus c-ar fi bine să ți se spovedească dumitale, a acceptat, înțelegând că eu nu puteam da mai mult. Nu puteam, nu. Eu înțeleg religia şi morala în felul meu; un fel foarte simplu... foarte simplu... După părerea mea, cucernicia nu trebuie să-ți dea bătaie de cap... Pe scurt, Anita, ştii c-a scris versuri, e puțin romantică. Asta nu înseamnă că nu poate fi o sfântă; dar vrea să amestece romantismul în religie şi eu, Doamne fereşte, nu mă simt în stare s-o salvez de pericolul ăsta. Dumitale o să-ți fie uşor.

Protoiereul se apropiase ceva mai mult de Vicar şi, întinzându-şi gâtul, pe vârfuri, pretinzând parcă, deşi în

zadar, să-i vorbească la ureche, continuase:

— A avut viziuni pseudomistice… acolo în Loreto… când a ajuns la vârsta… treburi de-ale schimbării sângelui… la vârsta adolescenței, când a avut febra aceea şi ne-am dus s-o căutăm, mătuşă-sa doña Anuncia şi cu mine. După aceea, asta a trecut şi-a devenit literată. În sfârşit, o să vezi dumneata. Nu e o doamnă ca astea de pe aici. E foarte încăpățânată; pare un mieluşel blând, dar de fapt nu e; vreau să zic că se supune la orice, dar în interiorul ei protestează întotdeauna. Ea însăşi s-a învinovățit de asta, spunând că ştie ce-i orgoliul. Nu-i orgoliu, dar din toate astea rezultă că e nefericită, deşi nimeni nu bănuieşte. În fine, o să vezi dumneata. Don Victor e aşa cum l-a făcut Dumnezeu. Nu se pricepe la asemenea treburi. Face la fel ca mine. Şi cum n-o să-i căutăm un amant ca s-o liniştească – aici don Cayetano râse din nou – cel mai bine ar fi să vă înțelegeți amândoi.

Amintindu-şi de acest pasaj din discursul Protoiereului, Canonicul îşi aduse de asemenea aminte că se făcuse roşu ca un mac.

„Cel mai bine ar fi să vă înțelegeți amândoi!” În fraza aceasta, pe care don Cayetano o rostise fără urmă de răutate, don Fermín găsi motive de meditație pentru ceasuri şi ceasuri.

Toată noaptea se gândise la asta. O să ajungă vreodată să se înțeleagă? Ar vrea doña Ana să-şi deschidă sufletul în fața lui?

Canonicul cunoştea un fel de Vetustă subterană: era oraşul ascuns al conştiințelor. Cunoştea interiorul tuturor caselor importante şi al tuturor sufletelor care îi puteau folosi la ceva. Înțelept ca niciun alt vetustean, cleric sau laic, ştiuse să atragă, încetul cu încetul, spre confesionalul său pe principalii credincioşi din cucernicul oraş. Doamnele cu anumite pretenții ajunseseră să-l considere pe Canonic drept unicul duhovnic de bun-gust. El era însă cel care-şi alegea fiii şi fiicele întru spovedanie.

Avea o îndemânare deosebită în a-i îndepărta pe

inoportuni, fără să-i jignească însă. Ajunsese să spovedească pe cine voia şi când voia. Avea o memorie excelentă când era vorba de păcatele altora.

Îşi amintea până şi de viaţa şi de slăbiciunile celor zăbavnici, oare întârziau şase luni sau un an până veneau la tribunalul penitenţei. Făcea legături între spovedaniile unora şi cele ale altora şi, încetul cu încetul, îşi construise planul spiritual al Vetustei, al Vetustei nobiliare; îi dispreţuia pe plebei, dacă nu erau bogaţi, puternici, adică tot un fel de nobili. *Encimada* era toată a lui; Colonia o cucerea puţin câte puţin. Aşa cum observatoarele meteorologice anunţă ciclonii, Canonicul ar fi putut anunţa multe furtuni în Vetusta, drame de familie, scandaluri şi aventuri de tot felul. Ştia că femeia cucernică, când nu e foarte discretă, dă la iveală slăbiciunile întregii familii atunci când se spovedeşte.

În felul acesta, Canonicul cunoştea slăbiciunile, maniile, viciile şi uneori chiar şi crimele multor domni vetusteni care nu i se spovedeau lui, sau nu se spovedeau nimănui.

Nu unui singur liberal dintre cei care renegau spovedania i-ar fi putut spune de câte ori se îmbătase, câţi bani pierduse la joc, dacă avea mâinile murdare sau dacă îşi maltrata soţia, ca şi alte secrete mai intime. Adeseori, în casele unde era primit ca prieten de încredere, asculta în tăcere certurile de familie cu ochii pironiţi discret în pământ şi, în timp ce figura lui dădea de înţeles că nu-l interesa şi nu înţelegea nimic din toate lucrurile acelea, era poate unicul om care cunoştea secretul, unicul om care ţinea capătul acelui fir al discordiei. În adâncul sufletului său îi dispreţuia pe vetusteni. „Erau o grămadă de gunoi”, dar tocmai de aceea un îngrăşământ foarte bun; iar el îl folosea pentru propria-i grădină; tot mâlul acela pe care-l scormonea îi dădea fructe frumoase şi mari.

Prezidenta îi apărea acum ca o comoară descoperită în propria lui moştenire. Era a lui, numai a lui; cine-ar îndrăzni să i-o dispute?

Îşi amintea minut cu minut ora aceea – şi ceva peste – a spovedaniei Prezidentei.

„O oră lungă!” În consiliul canonicilor nici nu se vorbise de altceva în dimineața aceea când domnii clerici se adunară după cor.

Don Custodio, prebendiarul, stătuse ca pe jar toată după-amiaza; în primul rând, aşteptând s-o vadă sosind pe Prezidentă, pe urmă spionând spovedania care dura, dura „în mod scandalos”. Mergea de colo-colo, prefăcându-se că e ocupat în nava din dreapta, şi trecea când pe-aproape, când pe departe de capela Canonicului. Văzuse întâi alte femei lângă ferăstruica cu grilaj, iar pe doña Ana rugându-se, alături de altar. Când trecuse din nou, o văzuse pe Prezidentă cu capul sprijinit de confesional, acoperit cu o mantilla... iar la următoarea raită, ea tăcută şi din nou... tot acolo, mereu la fel.

— Don Custodio, se interesă Glocester, ilustrul Arhidiacon, care observase plimbările acestuia, ce se întâmplă? A venit doamna aceea?

— O oră! O oră!

— Spovedanie generală. Vezi că...

Iar mai pe urmă:

— Ce se întâmplă?

— O oră şi jumătate.

— I-o fi povestind păcatele strămoşilor de la Adam.

Glocester aşteptase în sacristie „sfârşitul acelui scandal”.

Arhidiaconul şi prebendiarul o văzură pe Prezidentă ieşind din catedrală şi plecară împreună discutând despre ceea ce se întâmplase, ca să răspândească prin oraş vestea atât de neobişnuită.

„Nu aveau de gând să facă niciun fel de comentariu. Faptele, numai faptele. Două ore!”

Într-adevăr, fusese cam mult. Canonicul nu simțise cum trece timpul. Nici doña Ana. Povestea ei durase mult. Şi pe urmă, vorbiseră despre atâtea lucruri! Don Fermín era satisfăcut de elocința sa, sigur că avusese efect. Doña Aria nu auzise niciodată vorbindu-i-se astfel.

„Dorința aceea pe care o simțise De Pas înainte de-a

discuta în secret cu acea doamnă fusese o prevestire a realităţii. Da, da, era ceva nou, ceva nou pentru spiritul obosit să trăiască doar pentru ambiţiile proprii şi pentru lăcomia străină, cea a mamei sale. Sufletul său avea nevoie de blândeţe, de o dulceaţă a inimii care să compenseze atâtea durităţi… Totul se reducea la a se preface, a urî, a domina, a cuceri, a înşela?”

Îşi aminti de anii săi de student în teologie, la San Marcos, în León, când se pregătea, plin de credinţă, să intre în Compania lui Isus. „Acolo simţise, pentru o vreme, pornirile plăcute ale inimii; se rugase cu fervoare, meditase cu entuziasm plin de iubire, hotărî să se sacrifice *întru Isus*… Dar cât de, departe erau toate acestea! I se părea că nu mai e acelaşi. Nu era ceva asemănător ceea ce simţea de ieri după-amiază? Nu aceleaşi fibre vibraseră şi-atunci, pe malurile râului Bemesga, ca şi cele de-acum, într-o melodie liniştitoare pentru suflet?” Pe buzele Canonicului apăru un zâmbet de amărăciune. „Deşi toate astea erau o iluzie, un vis, de ce să nu viseze? Şi cine ştie dacă ambiţia aceasta care mă devorează, nu e decât o formă improprie a altei pasiuni, mai nobile? Focul acesta n-ar putea arde pentru un sentiment mai înalt, mai demn, al sufletului? N-aş putea să ard într-o flacără mai pură decât flacăra unei asemenea ambiţii? Şi ce ambiţie! Foarte meschină, foarte mizerabilă. N-ar valora mai mult cucerirea spiritului acestei doamne decât asaltul asupra unei mitre „a unei pălării de cardinal sau chiar asupra tiarei?” Canonicul se surprinse desenând tiara pe marginea hârtiei.

Suspină, aruncă pana ca şi cum ea ar fi fost vinovată de asemenea gânduri ce i se păreau zadarnice şi, scuturând din cap, începu să scrie.

Ultimul paragraf spunea:

„Întâmplarea atât de aşteptată de lumea catolică, definiţia dogmei privind infailibilitatea pontificală ajunsese în sfârşit la glorioasa zi de veşnică pomenire, 18 iulie 1870, *hoec dies quam fecit Dominus…*[88]”

Canonicul continuă:

„Se confirma, în sfârşit, în mod solemn, doctrina celui de-al patrulea Conciliu de la Constantinopol, care spunea: *Prima salus est rectoe fidei regulam custodire*[89]; se confirma doctrina pe care grecii au profesat-o cu aprobarea celui de-al doilea Conciliu lionez, şi se declara şi definea, *sacro approbante Concilio*[90], că Papa de la Roma, *quum ex cathedra loquitur*[91] se bucură pe deplin, *per assistentiam divinam*[92], de aceea infailibilitate cu care Divinul Mântuitor a vrut să înzestreze biserica sa."

Don Fermín lăsă pana şi îşi sprijini capul în mâini. „Nu ştia ce are, dar nu putea scrie. O fi povestea aceea? Poate că n-o fi în stare să trateze în dimineața asta probleme atât de sublime. Infailibilitatea! O dogmă teribilă, dar foarte curajoasă; o sfidare formidabilă a credinței, înconjurată de incredulitatea unui secol care ia totul în derâdere. Era ca şi cum te-ai afla la circ printre fiare, strigându-le, asmuțindu-le, ațâțându-le… Cu atât mai bine! Aşa trebuia să fie." Canonicul fusese de la începutul bătăliei un entuziast partizan al acestei afirmații. „Era curajul, voința energică, afirmarea dominației, o aventură teologică asemănătoare celor ale lui Alexandru cel Mare pe câmpul de luptă şi ale lui Columb pe mare."

Apărase eroica dogmă la Roma, în amvon, cu o elocvență pe atunci spontană, cu căldură, ca şi cum infailibilul ar fi fost el. La Madrid, atrăsese atenția lumii asupra lui predicând la Calatravas, când se întorsese de la Roma cu bunul episcop de Vetusta. Tema fusese tot infailibilitatea. Ziarele îl comparaseră cu cei mai buni oratori catolici, cu Monescillo, Manterola, ecleziaşti ca şi el, cu Nocedal, Vinader, Estrada, dintre laici.

„Şi nimic, nu rămăsese decât un simplu canonic. Aşa e Biserica, se gândea De Pas, cu capul sprijinit în mâini şi coatele pe masă, uitând de Papa cel infailibil; Biserica proclamă umilința şi e umilă ca ființă abstractă, colectivă, pe scara ierarhică, pentru a stăpâni nerăbdarea ambiției care o aşteaptă de jos. Eu am strălucit la Roma, mi-am uimit credincioşii la Madrid, îi uluiesc pe vetusteni şi voi fi episcop

când voi ajunge la şaizeci de ani. Atunci voi juca şi eu comedia umilinței şi nu voi accepta asemenea pomană. Intriganții se înalță; amicii, linguşitorii, lacheii prosperă fără să aibă nevoie de predici; noi însă, care trebuie să avansăm prin meritul nostru apostolic, nu putem fi nerăbdători, trebuie să aşteptăm într-o demnă atitudine de supunere şi respect. Farsă, pură farsă! Oh, dacă aş avea bani mulți! Dar banii mei sunt ai mamei mele, şi pe urmă eu nu vreau să cumpăr ceea ce este al meu, ceea ce mi se cuvine datorită minții mele şi nu cuferelor cu bani. Nu se spunea că eram o minte strălucită? Nu s-a zis că templul creştin avea în mine un stâlp de neclintit? Ei da, sunt un stâlp, de ce nu țin deasupra greutatea ce mi se cuvine? Sunt un stâlp sau o scobitoare, domnule cardinal? Cum rămâne?”

Canonicul, care era singur şi sigur de asta, dădu cu pumnul în masă.

— Vin, conaşule, strigă o voce dulce şi proaspătă dintr-o încăpere alăturată.

Canonicul nici măcar n-o auzi. Imediat, în cameră intră o fată de douăzeci de ani, înaltă, zveltă, palidă, dar cu forme suficient de pline pentru liniile cerute de canoanele frumuseții feminine. Paloarea îi era de-o nuanță blândă, delicată, care contrasta foarte frumos cu negrul de cireaşă sălbatică al ochilor mari, visători, ce se mişcau repede, nişte ochi ce păreau că fac gimnastică, obligați zi şi noapte la contorsiunile mistice ale unei cucernicii maşinale, pe jumătate falsă şi falsificată. Trăsăturile acelei fețe se apropiau de canoanele greceşti, şi seriozitatea fizionomiei se armoniza foarte bine cu ele. Pe această figură prelungă, dar nu lipsită de drăgălăşenie, spirituală, dar nu ascetică, solemnă, hieratică, totul era mut în afara ochilor şi a blândeții ce se asemăna cu o mireasmă plină de elocvență ce-i învăluia trupul.

Era camerista doñei Paula, Teresina. Dormea aproape de biroul şi de dormitorul *conaşului.* Vecinătatea aceasta fusese una dintre exigențele doñei Paula. Ea locuia la etajul al doilea, în largul ei, căci nu voia zgomot de popi şi călugări intrând şi

ieşind; dar nici nu consimțea ca fiul ei, bietul ei Fermín, care rămăsese tot un copil pentru ea, ce trebuia îngrijit, să doarmă departe de orice ființă omenească. Camerista trebuia să-şi aibă patul aproape de *conaşul,* care, dacă suna, s-o poată anunța pe maică-sa – şi ea cobora imediat.

Acasă, canonicul era c*onaşul.* Aşa îi spunea stăpâna în fața servitorilor, şi tot aşa trebuiau să i se adreseze şi lui.

Doñei Paula, care nu fusese întotdeauna *cucoană,* îi suna mai bine *conaşul* decât *Sfinția Sa.* Cameristele doñei Paula veneau întotdeauna de la țară; le alegea ea, când se ducea vara în sat. Le ținea multă vreme. Condiția de-a dormi aproape de camera conacului pentru cazul când ar fi sunat, li se impunea cu o naturalețe îngerească. Nici fetele, nici Canonicul nu făcuseră vreodată nici cea mai mică obiecție. Ochii albaştri, luminoşi, fără expresie, foarte deschişi ai doñei Paula, îndepărtau posibilitatea oricărei bănuieli; după ochi îți dădeai seama că nu tolera să fie judecată puritatea obiceiurilor fiului ei şi nevinovăția somnului său; nici Vicarului însuşi nu i-ar fi permis un cuvânt de protest şi nici cea mai uşoară obiecție în numele a ce se va spune. Ce să se fi spus? Acolo castitatea ei de văduvă şi cea a fiului său, preot, erau considerate de nediscutat; erau de o evidență absolută, nici nu se putea vorbi de aşa ceva. „Don Fermín continuă să fie un copil, care niciodată nu va creşte într-atâta ca să adăpostească răul în el.” Ceea ce era o dogmă în casa Vicarului. Doña Paula cerea să se creadă că ea crede în puritatea deplină a fiului său. Totul însă, în tăcere.

Teresina intră încheindu-şi copcile de sus de la rochia ei neagră (veşmântul ordinului Dolores) şi după aceea îşi strânse în jurul taliei, La spate, broboada de mătase, tot neagră, ce i se încrucişa pe piept.

— Ce doreşte conaşul? Vă simțiți rău? Să vă aduc cafeaua?

— Eu? Fiica mea… Eu… nu te-am chemat.

Teresina zâmbi. Îşi trecu o mână moale şi fină peste ochi, deschise puțin gura şi adăugă:

— Aş paria… că am auzit…

— Nu, eu nu. Cât e ceasul?

Teresina privi ceasul care era deasupra capului Canonicului. Îi spuse cât e, îl întrebă încă o dată de cafea, toată numai zâmbet, cu o oarecare cochetărie reținută de expresia de cucernicie care, acolo, era un fel de livrea.

— Ce face mama?

— Doarme. S-a culcat foarte târziu. E ocupată cu socotelile trimestriale…

— Bine; adu-mi cafeaua, fiica mea. Înainte de-a ieşi, Teresina orândui mobilele care nu păcătuiau prin nimic şi erau aşa cum le lăsase chiar ea cu o zi înainte; atinse de asemenea cărțile de pe masă, dar nu se încumetă să facă acelaşi lucru cu cele care zăceau pe scaune şi pe podea. Acelea nu trebuiau atinse. Cât timp Teresina rămase în birou, Canonicul o urmări nerăbdător cu privirea, puțin încruntat, aşteptând parcă să plece, ca să continue să lucreze sau să mediteze.

Până nu-şi văzu cafeaua în față, nu-şi aminti că obişnuia să slujească liturghia, că era preot. O slujea? Promisese s-o slujească? Nu-şi putu răspunde întrebărilor. Siguranța gesturilor Teresei îl linişti însă.

Nici doña Paula, nici Teresa nu uitau niciodată asemenea amănunte. Ele erau însărcinate să audă clopotul de la cor, să stabilească numărul slujbelor şi să facă tot ce ținea de ritual. De Pas îşi îndeplinea datoriile acestea privind rutina, dar trebuia să i le amintească cineva. Avea atâtea lucruri în minte! Asta se întâmpla numai acasă, căci în afară se fălea că are cea mai bună memorie în privința tuturor exigențelor impuse de Sinod, şi deseori dădea lecții chiar şi maestrului de ceremonii.

Îşi bău cafeaua şi se ridică să facă vreo câțiva paşi prin birou; voia să se recreeze, să se scuture de gândurile acelea nepotrivite, care-l împiedicau să lucreze.

Teresina intra şi ieşea fără să ceară voie, dar umbla ca însăşi tăcerea; nu făcea nici cel mai mic zgomot. Luă serviciul de cafea, se întoarse să caute o cană de cositor şi căldarea de

la lavoar, intră din nou cu ele şi cu un prosop curat. Pătrunse în dormitor lăsând uşa cu geam deschisă şi se apucă să *aranjeze* patul, operația ce consta în a scutura pernele şi saltelele, a împături cearşafurile şi plapuma şi a le acoperi cu cuvertura, în a întinde pe pat o pătură şi a aşeza deasupra, una peste alta, pernele scuturate, dar fără fețe. Canonicul dormea uneori după-amiaza, şi doña Paula, din economie, îi făcea patul în felul acesta. Dacă i l-ar fi făcut cum se cuvine, ar fi cheltuit prea mult cu spălatul şi călcatul.

Don Fermín se aşeză din nou în jilțul său. De acolo vedea, amuzat, mişcările repezi ale fustei negre a Teresinei, care-şi proptea picioarele de pat ca să aibă mai multă putere când umbla cu saltelele acelea greoaie. Le bătea cu tărie, şi fusta i se urca şi cobora la fiecare lovitură, într-o învolburare violentă, lăsând descoperită marginea juponului brodat şi foarte curat şi o bucățică de picior. Canonicul urmărea cu privirea toate mişcările fetei, dar gândul îi era foarte departe. La un moment dat, aproape trântită pe burtă în pat, Teresina lăsă să i se vadă mai bine de jumătate din picior şi multă rufărie albă. De Pas simți în retină toată acea albeață, de parcă ar fi văzut un fulger şi, discret, se ridică şi începu din nou să se plimbe. Fata, gâfâind, cu o mână ascunsă în îndoitura unei saltele, se întoarse dintr-odată, căzând aproape pe spate. Surâdea şi era puțin îmbujorată.

— Vă deranjează zgomotul, conaşule?...

Canonicul o privi pe frumoasa credincioasă, care în clipa aceea nu mai avea nicio urmă de ipocrizie. Sprijinindu-se cu mâna de tocul uşii de la dormitor, stăpânul spuse zâmbitor, ca şi servitoarea:

— Adevărul, Teresina... e că lucrarea de azi e foarte importantă. Dacă nu te deranjează, întoarce-te mai târziu şi-o să sfârşeşti cu dereticatul după ce plec eu.

— Bine, conaşule, bine, răspunse servitoarea foarte serioasă, cu un glas fonfăit şi pe un ton de melopee.

Şi, cu multă grabă, termină de aranjat patul şi ieşi din încăperile conaşului.

Acesta se plimbă trei sau patru minute printre cărțile aruncate pe podea, pe cărările lăsate libere de mormanele acelea de teologie şi canoane. După ce fumă trei țigări, se aşeză din nou. Scrise fără pauză până la zece. Când soarele îi ajunse la vârful penei, îşi înălță capul, satisfăcut de munca lui.

Privi cerul. Era vesel, fără nori. Vremea frumoasă în Vetusta e de mare preț, fiindcă e rară. Canonicul îşi frecă uşor mâinile. Era mulțumit. În timp ce scrisese, aproape maşinal, *cálamo cúrrente*[93], o pledoarie pentru infailibilitate, destinată unei anumite reviste catolice, citită doar de catolici convinşi, îşi precizase planul de atac.

Se gândea la fel ca Prezidenta: că făcuse o descoperire, c-o să aibă lângă el un suflet geamăn.

El, care-i citea pe autorii ce-i erau potrivnici ca şi pe cei din aceeaşi tabără cu el, îşi amintea de istorioara poetică a necredinciosului Renan, în care era vorba de un călugăr de prin Suedia sau Norvegia şi de o tânără cucernică germană, dacă nu-l înşela memoria. Oricum, erau două suflete ce se iubeau întru Hristos, de la mare distanță. Relații în care nu exista nici urmă de fals sentimentalism, pseudoreligios; era o afecțiune pură, deloc asemănătoare cu iubirea unui Luther sau nici măcar a unui Abelard; era adevărul sever, nobil, imaculat, al iubirii mistice; iubire anafroditică, incapabilă să se mânjească de noroiul cărnii nici măcar în vis. „De ce-şi amintea acum de asemenea legendă pioasă şi livrescă? Ce legătură avea el cu un călugăr romantic şi fanatic, mistic şi pasionat din evul mediu... şi încă suedez? El era Canonic de Vetusta, un preot din secolul al XIX-lea, un *carlist,* un obscurantist, trântor al stupului social, cum spunea Foja, cămătarul."

Gândindu-se la asta, şi uitându-se în oglindă în timp ce se spăla şi se pieptăna, De Pas surâdea cu stinsă amărăciune de urma de optimism ce-i rămăsese după reflecțiile sale de mai înainte.

Era gol de la jumătate în sus. Gâtul său robust părea mai

puternic acum, datorită încordării la care îl obliga poziția, înclinat deasupra lavoarului de marmură albă. Brațele, acoperite de păr negru creț, La fel ca şi pieptul mare şi puternic, păreau ale unui atlet. Canonicul îşi privea cu tristețe muşchii de oțel, muşchii unei forțe inutile. Avea piele foarte albă şi fină; orice emoție îl făcea să se înroşească. La sfatul lui don Robustiano, medicul, De Pas făcea gimnastică, ridicând greutăți de mai multe livre: era un Hercule. Într-o zi, pe timpul revoluției, aflându-se afară din oraş, la căderea serii un patriot îi ceruse parola. De Pas rupse puşca cu cremene pe spatele santinelei călite în lupte, care încercase să-l străpungă cu baioneta pentru că nu i se preda, aşa cum voia el. Nimeni nu află de acea pățanie, nici chiar don Santos Barinaga, care umbla la vânătoare de calomnii şi adevăruri împotriva *Crucii Roşii,* cum le spunea el, cu un nume colectiv, Vicarului şi maică-sii. Cât priveşte santinela, acesta tăcuse, jurând ură eternă clerului şi puştilor cu cremene. Era unul dintre cei care, bârfindu-l pe Canonic, adăugau:

„Dac-aş putea vorbi!"

În timp ce se spăla, gol până la brâu, don Fermín îşi amintea de isprăvile sale la jocul de popice, acolo în sat când, în timpul vacanțelor, devenea pe jumătate sălbatic, umblând tot timpul prin văi şi pe dealuri; flăcăul puternic şi păros pe care-l avea în față, în oglindă, i se părea un *alt eu* ce se pierduse, ce rămăsese în pădure, gol, acoperit de păr ca regele Babilonului, dar liber, fericit…

Spectacolul acesta îl speria, îl ducea foarte departe de gândurile de-acum şi se grăbi să se îmbrace. Când se încheie la guler, Canonicul deveni din nou imaginea blândeții creştine, puternic, dar numai spirit, umil; era tot zvelt, dar nu formidabil. Se asemăna puțin cu iubitul său turn de la catedrală, la fel de robust, de bine proporționat, de zvelt şi de bizar; mistic, dar de piatră.

Fu mulțumit de conştiința trupului său puternic ascuns sub mantia asexuată şi sutana unduitoare şi sculpturală.

Se pregătea să plece.

Teresina apăru în prag, serioasă, cu privirea în pământ, cu expresia sfinților din icoane.

— Ce e?

— O tânără întreabă dacă poate să-l vadă pe domnişorul.

— Pe mine? Don Fermín ridică din umeri. Cine e?

— Petra, camerista doamnei Prezidente.

Spunând asta, ochii Teresinei se pironiră fără teamă în cei ai stăpânului.

— N-a spus de ce-a venit?

— N-a spus nimic.

— Să intre atunci.

Petra apăru singură în birou, îmbrăcată în negru, cu păru-i de şofran pe frunte, fără cârlionți sau bucle, cu ochii smeriți şi cu un zâmbet blând şi candid pe buze.

Canonicul o recunoscu. Era o tânără care se încăpățânase să i se spovedească lui şi care reuşise numai datorită tenacității şi răbdării; pe urmă însă fusese nevoit s-o apostrofeze de câteva ori ca să nu-l mai deranjeze.

Făcea parte dintre nefericitele care cred toate absurditățile pe care le răspândeşte calomnia pentru a-i discredita pe preoți. La spovedanie povestea întâmplări de alcov şi-şi descoperea fața dinaintea grilajului, într-un plâns de falsă pocăință. Era frumoasă, atrăgătoare; Canonicul însă o alungase, aşa cum ar face şi cu Obdulia, dacă exigențele sociale nu l-ar împiedica.

Petra se prezentă ca şi cum ar fi fost o necunoscută; ca şi cum o persoană atât de neînsemnată ar fi trebuit să dispară din memoria unui personaj atât de înalt. Poate că în alte împrejurări n-ar fi fost primită atât de bine; ştiind însă că vine din partea doñei Ana, clericul simți o duioasă pioşenie şi-i iertă dintr-odată acelei ființe rătăcite insinuările zadarnice şi perverse din alte vremuri. Se prefăcu şi el că n-o recunoaşte.

Teresina îi iscodea din umbra coridorului de-alături. Canonicul bănuia asta şi vorbi ca şi cum ar fi avut martori.

— Dumneata eşti servitoarea doamnei de Quintanar?

— Da, domnule, camerista sa.

— Vii din partea dumneaei?

— Da, domnule, am o scrisoare pentru Înălțimea Voastră.

Acel Înălțimea Voastră îl făcu pe Vicar să zâmbească, pentru că îl crezu foarte potrivit.

— Doar atât?

— Nu, domnule.

— Atunci...

— Doamna a spus să înmânez Înălțimii Voastre personal această scrisoare, că e urgentă şi că servitorii ar putea s-o piardă sau să v-o dea prea târziu.

Teresina se mişcă pe culoar. Canonicul o auzi şi spuse:

— La mine în casă scrisorile nu se rătăcesc. Dacă mai vii vreodată cu vreun mesaj scris poți să-l laşi dincolo, cu toată încrederea.

Petra zâmbi într-un mod pe care îl crezu discret şi îşi răsuci colțul şorțului.

— Iertați-mă, Înălțimea Voastră, spuse cu voce tremurătoare şi îmbujorându-se.

— N-am de ce, fiica mea. Îți mulțumesc pentru zelul dumitale.

Don Fermín se gândea că femeia aceea ar putea să-i fie utilă; nu ştia însă nici când, nici cum, nici pentru ce. Încercă dorința de-a o avea de partea lui, dar nu-şi dădea seama de importanța acestui lucru. Îi trecu de asemenea prin minte să-i spună Prezidentei că purtarea fetei era cam ciudată. Toate erau însă premature.

Pentru moment, se mulțumi să-şi ia rămas bun de la ea cu un salut aristocratic, politicos, dar rece. Tocmai când Petra trecea pragul, o femeie aproape la fel de înaltă ca Vicarul şi care părea mai lată în umeri, îi tăie drumul; avea o figură tăiată în piatră şi se îmbrăca asemeni unui cuier. Era doña Paula, mama Vicarului. Avea şaizeci de ani şi părea de cincizeci şi ceva. De sub o basma de mătase neagră, care-i acoperea capul, înnodată sub bărbie, se ițeau şuvițe groase de un cenuşiu murdar şi lucios; fruntea îi era îngustă şi osoasă, palidă ca toată fața; ochii, de un albastru foarte deschis, care

dădeau impresia unei atingeri reci, erau nişte ochi muţi; de la ei, nimeni n-ar fi aflat nimic despre acea femeie. Nasul, gura şi bărbia semănau mult cu cele ale Canonicului. Un şal negru de merinos, strâns în jurul umerilor colţuroşi, cădea fără eleganţă peste veşmântul negru şi el, de etamină, tivit cu alb. După îmbrăcăminte şi figură, doña Paula părea moartă.

Petra salută puţin tulburată. Doña Paula o măsură de sus până jos fără pic de rezervă.

— Ce doreai dumneata? o întrebă aşa cum ar fi întrebat un perete.

Petra se linişti şi răspunse aproape cu mândrie:

— Aveam o scrisoare pentru domnul Canonic.

Şi ieşi din birou.

La capătul scării, Teresina o primi cu un zâmbet prietenos, şi se despărţiră sărutându-se pe obraji ca domnişoarele din Vetusta. Erau prietene, amândouă din aristocraţia servitorimii. Se respectau fără să-şi facă rău, deşi se invidiau. Petra o invidia pe Teresina pentru statura, ochii şi casa Canonicului. Teresina o invidia pe Petra pentru dezinvoltura, graţia şi cunoştinţele sale privind bunele maniere şi viaţa de la oraş.

— Ce vrea doamna asta? întrebă doña Paula, de îndată ce rămase singură cu fiul ei.

— Nu ştiu; n-am deschis încă scrisoarea.

— O scrisoare?

— Da, asta.

Don Fermín ar fi dorit ca maică-sa să fie la o depărtare de-o sută de leghe. Nu-şi putea ascunde nerăbdarea, în ciuda stăpânirii de sine, unul dintre punctele sale cele mai tari; dorea să poată citi scrisoarea şi se temea să nu roşească în faţa mamei sale. „Să roşească?” Da, fără motiv, fără să ştie de ce; era sigur însă că, dacă ar fi deschis acel plic în faţa doñei Paula, s-ar fi făcut ca o cireaşă. Chestiune de nervi. Maică-sa însă era cum era.

Doña Paula se aşeză pe marginea unui scaun, îşi sprijini coatele pe masă, una dintre cele numite de ministru, şi se

apucă de dificila treabă de a-şi răsuci o ţigară, groasă de-un deget. Doña Paula fuma; dar „de când erau la catedrală” fuma în secret, numai în familie şi faţă de câţiva prieteni intimi.

Canonicul ocoli de două ori biroul şi la un moment dat luă pe nesimţite scrisoarea Prezidentei şi o puse într-un buzunar interior, sub sutană.

— La revedere, mamă; mă duc să-l salut pe domnul de Carraspique.

— Atât de devreme?

— Da, pentru că vor fi mulţi musafiri şi trebuie să-i vorbesc între patru ochi.

— N-o citeşti?

— Ce să citesc?

— Scrisoarea.

— Pe urmă, pe stradă; n-o fi prea urgentă.

— Dac-o fi totuşi, citeşte-o aici, poate că trebuie să răspunzi imediat sau să laşi vreun mesaj. Nu înţelegi?

De Pas schiţă un gest de indiferenţă şi citi scrisoarea.

Citi cu glas tare. Altfel ar fi trezit bănuieli. Maică-sa nu era obişnuită ca el să aibă secrete faţă de ea. „Şi pe urmă ce-i putea spune Prezidenta? Nimic deosebit.”

„Iubitul meu prieten, astăzi n-am putut veni să mă împărtăşesc; trebuie să vă văd înainte, trebuie să mă spovedesc. Să nu credeţi că e vorba de scrupulele împotriva cărora mă preveneaţi. Cred că e vorba de ceva serios. Dacă aţi fi atât de amabil să acceptaţi să mă ascultaţi un moment în după-amiaza aceasta, v-ar mulţumi mult fiica dumneavoastră spirituală şi afectuoasa prietenă care vă salută.

Ana de Ozores de Quintanar.”

— Isuse, ce scrisoare, exclamă doña Paula cu ochii pironiţi asupra fiului ei.

— De ce? întrebă Canonicul întorcând spatele.

— Ţi se pare potrivit felul acesta de a scrie unui duhovnic? Parc-ar fi dona Obdulita. N-ai spus că Prezidenta e foarte

discretă? Scrisoarea asta e a unei proaste sau a unei nebune.

— Nu e nici nebună, nici proastă, mamă. Numai că nu se pricepe încă la treburile astea… Îmi scrie ca unui prieten oarecare.

— Ce mai, e o păgână care vrea să se convertească.

Canonicul tăcu. Cu maică-sa nu se certa.

— Ieri după-amiază n-ai fost să-l vezi pe domnul Ronzal.

— Am întârziat la întâlnire.

— Am aflat; ai stat două ore şi jumătate în confesional, şi domnul Ronzal a obosit aşteptându-te şi n-a avut ce răspuns să-i dea domnului Pablo, care s-a întors în sat crezând că tu, Ronzal şi cu mine suntem cu toții nişte lichele fără cuvânt, care ştim să-i exploatăm când avem nevoie de ei, dar îi lăsăm de căruță când au ei nevoie de noi.

— Mamă, dar avem timp; băiatul e la ca armă, nu l-au luat încă; nu pleacă la Valladolid până sâmbătă. Avem timp.

— Da, avem timp să putrezească în carceră. Şi ce-o să spună Ronzal? Dacă tu, care eşti cel interesat, dai dovadă de-atâta neglijență, ce-o să facă el?

— Doamnă, datoria e în primul rând.

— Datoria, datoria… e să-ți ții cuvântul față de oameni, Fermo. Şi ce i-o fi venit sperietorii ăleia de don Cayetano să te pricopsească cu moştenirea asta?

— Ce moştenire?

De Pas se învârtea cu pălăria preoțească cu boruri alungite într-o mână şi se sprijinea de tocul uşii, manifestându-şi astfel dorința de a pleca imediat.

— Ce moştenire? repetă.

— Doamna asta; asta cu scrisoarea, care, după cum se vede, crede că fiul meu n-are altă treabă decât s-o vadă pe ea.

— Mamă, eşti nedreaptă.

— Fermo, ştiu eu bine ce spun. Eşti prea bun. Te extaziezi şi pe urmă nu mai vezi şi nici nu mai înțelegi nimic.

Doña Paula credea că a te extazia era acelaşi lucru cu a te înălța cu gândul spre regiuni celeste.

— Arhidiaconul şi don Custodio, continuă, şi-au bătut ioc

aseară, acasă la doña Visitación, zgripțuroaica aia, de spovedania Prezidentei; da, domnule, şi-au bătut joc de confesiunea celeilalte; dacă a durat două ceasuri sau nu…

Canonicul se închină şi spuse:

— Au şi-nceput să bârfească? Mârşavii!

— Da, au şi-nceput! Şi de asta-ți vorbesc. Pentru că lucrurile astea, cu timpul… Îți aminteşti de Brigadieră? Îți aminteşti de bătaia de cap pe care mi-a dat-o calomnia acea mizerabilă, pentru că tu eşti nobil şi prea încrezător?… Fermo, ți-am spus de-o mie de ori: nu-i de ajuns să fii virtuos, trebuie să ştie şi ceilalți.

— Eu disprețuiesc calomnia, mamă.

— Eu nu, fiule.

— Dumneata nu vezi că, în pofida tuturor bârfelor, îi domin pe toți?

— Ba da, până acum; dar cine ştie? Ulciorul nu merge de multe ori la apă… Don Fortunato e un mieluşel, de acord; nu-i un Episcop, e un prostănac, dar…

— Îl am în buzunar!

— Ştiu, şi eu îl am în celălalt; ştii însă că-i orb când se încăpățânează pentru un lucru; dacă preasfinția-sa, aşa paiață cum e, o să creadă iar că cei care te calomniază ar putea spune adevărul, eşti pierdut.

— Don Fortunato nu se mişcă fără porunca mea.

— Fii cu băgare de seamă, nu se mişcă fără porunca ta fiindcă te crede infailibil; dar în ziua când ceilalți o să-l facă să vadă scandalurile tale…

— Cum o să vadă asemenea lucru, mamă?

— Ei, cred că mă înțelegi; să creadă în ele ca şi cum le-ar vedea; în ziua aceea o să fim pierduți; mieluşelul, paiața, prostănacul o să devină un adevărat tigru, şi Vicariatul o să se transforme în închisoarea coroanei.

— Mamă… eşti exagerată… ai năluciri.

— Bine, bine; eu mă pricep.

Doña Paula se ridică în picioare şi aruncă mucul țigării, strivit şi murdar.

Continuă:

— Nu mai vreau scrisorele; nu vreau convorbiri la catedrală; dacă are nevoie de sfaturi, doamna Prezidentă să vină la predici; acolo vorbeşti pentru toţi creştinii; să vină să te audă la predici şi să mă lase în pace.

— Vasăzică Glocester?...

— Da, şi don Custodio.

— Şi dumitale cine ţi-a spus?

— Cârnul.

— Campillo?

— Chiar el.

— Dar ce-au văzut? Ce pot să spună nemernicii ăştia? Cum se vorbeşte despre asemenea lucruri într-o sindrofie de doamne? Cum înţeleg oamenii ăştia respectul pentru lucrurile sacre?

— Ţţţ, ţţţ, ţţţ, ţţţ! Invidie, pură invidie. Respect? Aşa să dea Dumnezeu. Arhidiaconul voia s-o spovedească el pe nevasta lui Quintanar, e natural, lui îi place foarte mult să-şi dea aere şi să se spună despre el... Să mă ierte Dumnezeu, dar cred că-i place să fie bârfit şi să se spună că le face sau că nu le face curte enoriaşelor... E un fanfaron... şi un pervers!

— Mamă, dumneata exagerezi; un preot...?

— Fermo, eşti un bleg; trăim într-o lume pierdută; aşa că toţi nutresc numai gânduri rele şi de aceea trebuie să fii cu ochii în patru. Trebuie să te arăţi mai virtuos decât eşti, chiar de-ai fi un înger. Nu ştii că despre noi se spun atâtea infamii? Glocester, don Custodio, Foja, don Santos şi chiar şi don Alvaro Mesía, cu toată diplomaţia lui, îşi petrec viaţa vorbindu-ne de rău. Ce facem şi ce se întâmplă la palat (doña Paula începu să numere pe degete); că devorăm dioceza; că am intrat în Vicariat dezbrăcaţi şi acum suntem primii acţionari ai Băncii; că tu încasezi de ici şi de colo; că protejaţii noştri umblă peste tot ca nişte bureţi sugând marea cu sarea ca să ne aducă nouă totul acasă; că Episcopul e un manechin în mâinile noastre; că vindem lumânări şi altare; că tu ai cerut să se schimbe altarele din toate parohiile Episcopatului,

ca să cumpere de la tine altele noi; că don Santos se ruinează din cauza noastră şi nu din cauza rachiului; că furi de la cei care-ți cer dispense; că înghiți slujbe; că eu iau dijmă şi tribut în toată dioceza; că…

— Ajunge, mamă, ajunge pentru Dumnezeu!

— Şi pe deasupra, aventurile tale, abuzurile tale de consilier spiritual. Tu – numără din nou pe degete, dar acum bate şi cu piciorul în pământ, marcând parcă ritmul – ai fanatizat jumătate din oraş; fetele lui Carraspique s-au făcut călugărițe din vina ta şi una dintre ele, tuberculoasă, e pe moarte, tot din vina ta, de parcă tu ai fi umezeala şi mizeria din cocina aceea; tu eşti vinovat că nu se mărită fata lui Páez, prima milionară din Vetusta, care nu-şi găseşte un logodnic pe plac… din pricina ta.

— Mamă…

— Ce mai vrei? Până şi faptul că înveți fetele de la Sfânta Lucrare a Catehismului li se pare ceva rău.

— Nemernicii!

— Da, nemernici, dar nemernicii ăştia sunt mulți şi într-o zi, când nici cu gândul n-o să gândim, or să ne doboare.

— Asta nu, mamă, strigă Canonicul pierzându-şi siguranța, strângând din dinți, cu săgețile de oțel din ochi ascuțite, gata parcă pentru apărare. Asta nu, mamă. Îi am pe toți la mână şi-i pot zdrobi oricând. Sunt cel mai puternic. Ei sunt cu toții, fără nicio excepție, nişte proşti; nu sunt în stare să aibă măcar intenții rele.

Doña Paula surâse, fără ca fiul ei să observe. „Aşa te vreau”, gândi şi continuă să vorbească:

— Singurul punct slab pe care l-am putea avea, Fermo, e ăsta; ştii foarte bine, adu-ți aminte de data trecută.

— Aia era o… femeie pierdută.

— Dar te-a înşelat, nu-i aşa?

— Nu, mamă, nu m-a înşelat; ce ştii dumneata?

Ochii doñei Paula erau doi inchizitori. Povestea aceea cu Brigadiera n-o putuse limpezi niciodată. Ştia doar, spre răul ei, că fusese vorba de un scandal pe care abia putuse să-l

înăbuşe, înainte de-a fi prea târziu. Lui De Pas îi repugnau asemenea amintiri. Întâmplări din tinereţe. Ce prostie să se teamă că n-ar fi destul de prudent, acum, la treizeci şi cinci de ani! Atunci, când cu Brigadiera, n-avea experienţă, îl măgulea înfumurarea, îl seducea şi îl ameţea tămâia adulaţiei.

„Dacă maică-mea m-ar vedea pe dinăuntru n-ar mai avea temeri din astea, care-o chinuie acum.”

Doña Paula îi zugrăvi cu insistenţă primejdiile calomniei; ştia că-i rănea sufletul, dar socotea că e o durere necesară, căci se temea ca fiul ei să nu se prăbuşească precum Solomon.

Mama lui don Fermín credea în omnipotenţa femeii. Ea era cel mai bun exemplu. Nu se temea că intrigile Consiliului clerical ar putea avea efect asupra prestigiului lui Fermín al ei, instrumentul de care ea, doña Paula, se folosea ca să stoarcă Episcopatul. Fermín era ambiţia, dorinţa de a domina; maică-sa avariţia, dorinţa de a poseda. Doña Paula îşi închipuia dioceza ca pe un teasc de făcut cidru, aşa cum erau cele din satul ei; fiul ei era puterea, bârna şi greutatea ce storcea fructele apăsându-le, lăsându-se în jos încetul cu încetul; ea era şurubul ce se strângea. Prin cepul de oţel al voinţei sale aluneca voinţa fiului ei, de ceară pentru ea; cepul se înşuruba, era ceva firesc. „Era mecanic”, cum spunea don Fermín explicând religia. „În faţa unei femei se putea ridica altă femeie, gândea şurubul. Fiul ei era tânăr încă, putea fi sedus, aşa cum încercaseră şi altădată şi poate că şi reuşiseră. Ea credea în influenţa femeii, dar n-avea încredere în virtutea ei. Presidenta, Prezidenta! Se spune că-i o doamnă incapabilă să păcătuiască, dar cine ştie?” Auzise câte ceva din ceea ce se vorbea. Era prietenă cu câteva doamne pioase, din cele care au un picior în biserică şi altul în lume; doamnele astea sunt din cele care ştiu totul, deşi uneori nu se întâmpla nimic, li povestiseră, fără stilul flamenco, mai mult sau mai puţin aceleaşi lucruri pe care le spunea Orgaz la Cazino cu două zile înainte: că don Alvaro era îndrăgostit de Prezidentă

sau că voia cel puțin să-i facă şi ei curte, ca la atâtea altele. „Don Alvaro acela era un duşman al fiului ei. Ştia ea.” Nici chiar don Fermín nu-l considera duşman, cu toate că ghicise de multe ori în el un rival când era vorba de stăpânirea Vetustei. Doña Paula avea însă un instinct care nu dădea greş: vedea mai bine decât oricine, când era vorba de puterea fiului ei. „Don Alvaro acela era un bărbat bine, deştept şi el, arogant, om de lume; avea prestigiu de cuceritor, se baza pe soțiile multor personalități din Vetusta, iar uneori chiar pe acestea, datorită femeilor; era şeful unui partid, brațul drept şi poate chiar capul familiei Vegallana… Putea să se lupte cu Fermín cu forțe egale poate, pentru stăpânirea Vetustei, a acelei Vetuste care avea nevoie întotdeauna de un stăpân şi care atunci când nu-l avea, se plângea de lipsa de c*aracter* a bărbaților importanți. Şi de ce nu se lupta Mesia pentru această stăpânire? N-ar fi posibil ca Prezidenta, sfânta aceea, şi don Alvarito să se înțeleagă între ei şi să-i întindă o cursă bietului Fermín?” Doña Paula vedea în orice împrejurare de felul acesta felurite vicleşuguri, oricât de complicate şi de subtile ar fi fost, pentru că ea îşi petrecea viața în combinații asemănătoare. Din bănuielile sale nu-i comunică fiului decât atât cât era suficient ca să-l prevină împotriva Prezidentei şi a spovedaniilor de două ceasuri. Nu pomeni numele lui Mesia. Pe buze îi stătea o întrebare:

„Dar despre ce dracu ați vorbit două ore întregi?’;

Nu îndrăzni însă. „La urma urmei, fiul ei era preot, iar ea o simplă enoriaşă.” Să întrebe asemenea lucruri i se părea o nepolitețe, un sacrilegiu care l-ar fi scos din sărite pe Fermo, ceea ce n-avea niciun rost.

— La revedere, mamă, spuse don Fermín, când doña Paula tăcu, fiindcă nu se încumetase să pună întrebarea aceea nelegiuită.

Canonicul ajunsese pe scară când o auzi pe maică-sa spunând:

— Vasăzică nici azi nu te duci la slujbă?

— Doamnă, slujba s-a şi terminat.

— Bine, bine! murmură ea.

În sfârşit, Canonicul se văzu afară din casă, bucuros ca un şcolar ce scapă de nuiaua unui profesor de latină, neiertător.

Soarele strălucea, apropiindu-se de zenit. Deasupra Vetustei, niciun nor. Cerul părea andaluz.

Da, dar buna dispoziție a Canonicului se înnourase; maică-sa îl enervase, îl mâniase împotriva nu ştia cui.

„Era un adevărat tiran; un tiran acceptat, iubit, foarte iubit, dar uneori formidabil. Şi cum să rupă lanțurile acelea? Ei îi datora totul. Fără perseverența acelei femei, fără voința ei de fier, care mergea drept spre țintă, trecând peste toate, ce-ar fi ajuns? Un păstor în munți sau un săpător în mină. El făcea mai mult decât toți, dar maică-sa valora mai mult decât el. Instinctul doñei Paula era deasupra tuturor judecăților lui. Fără ea, până acum ar fi fost zdrobit de câteva ori. Mai ales atunci când picioarele lui se încurcau în plasa subțire întinsă de vreun duşman, cine-l elibera? Maică-sa. Era scutul lui. Da, ea înainte de toate. Despotismul ei era salvarea; jugul acela, binevenit. În afară de asta, un glas lăuntric îi spunea (ă dragostea şi respectul său filial era tot ce avea mai bun sufletul său. În ceasurile când se disprețuia, simțea nevoia, pentru a putea găsi ceva pur înlăuntrul lui, ceva care să împiedice ca sila de sine să-l ducă la disperare, simțea nevoia să-şi amintească de un lucru: că era un fiu bun, umil, ascultător… un copil, un copil care nu devenea niciodată bărbat. El, care cu ceilalți era un bărbat ce de obicei se transforma într-un leu!

Acum, însă, simțea în suflet o răzvrătire. Bănuiala aceea a maică-sii era o nedreptate. Întreaga Vetustă credea în virtutea Prezidentei, şi ea era într-adevăr un înger. Sigur că el nu merita să sărute colbul pe care-l călca acea doamnă. Cine se putea teme de cine?”

În momentul acela, descoperi cauza bruştei sale proaste dispoziții. „Maică-sa vorbise despre calomniile prin care voiau să-l piardă… de excesele de ambiție, orgoliu şi avariție sordidă pe care i le imputau, de influența dăunătoare, în viața multor

familii, pe care i-o puneau în spate… dar, toate erau calomnii? Oh, dacă Prezidenta ar şti cine era el, nu i-ar încredința secretele inimii sale. Printr-un act de credință, doamna aceea disprețuise toate injuriile cu care îl copleşeau duşmanii săi, nu crezuse nimic şi se apropiase de confesional să-i ceară lumină în tenebrele conştiinței ei, să-i ceară un fir salvator în abisul ce i se deschidea la fiecare pas al vieții. Dacă el ar fi fost un om cinstit, i-ar fi spus chiar acolo: Tăceți, doamnă! Eu nu sunt demn ca măreția secretului dumneavoastră să pătrundă în umilul meu adăpost; sunt un om care-a învățat să spună două vorbe de mângâiere păcătoşilor slabi şi alte două vorbe de groază celor săraci cu duhul, fanaticilor; sunt numai miere cu cei ce muşcă din momeală şi fiere cu cei care-au şi muşcat. Nada e de zahăr, hrana pe care o dau prizonierilor mei e doar fiere; sunt un ambițios şi, ceea ce-i mai rău, de mii de ori mai rău, infinit mai rău, sunt un avar, strâng bogății dobândite în mod necinstit, da, dobândite în mod necinstit; sunt un despot, în loc să fiu un pastor; eu vând iertarea, fac negoț ca un evreu cu Religia celui care-a gonit neguțătorii din templu…; sunt un nemernic, doamnă, nu sunt demn să fiu confesorul dumneavoastră, călăuza dumneavoastră spirituală. Elocvența aceea de ieri era falsă, nu pornea din suflet, eu nu sunt acel *vir bonus*[94], eu sunt ceea ce spune lumea, ceea ce spun detractorii mei.”

Cum gândul îl purta foarte departe, Canonicul încercă o reacție în conştiință, reacție favorabilă faimei lui.

„Să ne facem mai multă dreptate”, se gândi fără să vrea, datorită instinctului de conservare pe care îl are amorul propriu.

Şi atunci îşi aminti că maică-sa era cea care îl împingea la toate actele de avariție, din pricina cărora roşea acum.

„Maică-sa era cea care aduna bani; din cauza ei, căreia îi datora totul, ajunsese el să mânuiască şi să mestece noroiul acelei zgârcenii lipsită de scrupule. Pasiunea lui proprie, care făcea ravagii în el în chip spontan, era ambiția de a domina;

dar asta în fond nu era un lucru nobil? Şi, la urma urmei, nu era drept? Nu merita să fie primul din dioceză? Nu-i recunoştea Episcopul de bunăvoie această superioritate morală? Făcea destul că se mulţumea pentru moment să nu poruncească decât în Vetusta. Oh, era sigur. Dacă vreodată prietenia lui cu Ana Ozores va ajunge până acolo în cât să i se poată spovedi şi el ei şi să-i spună care-i era ambiţia, ea, oare avea un suflet mare, cu siguranţă că l-ar fi absolvit de păcatele făptuite. Cele ale mamei sale, acelea spre care îl târâse zgârcenia ei, nu aveau scuză, erau nişte păcate urâte, ruşinoase, de nemărturisit."

În timp ce gândurile acestea îl torturau şi-apoi îl mângâiau, Canonicul păşea pe trotuarele strâmte şi vechi ale străzilor întortocheate şi puţin umblate ale Encimadei; avea obrajii îmbujoraţi, ochii smeriţi, capul puţin aplecat, după obiceiul său, trupul drept, pasul maiestuos şi regulat, pelerina largă unduitoare, fără umbra vreunei pete.

Răspundea la saluturi ca şi cum ar fi pus suflet în ele, îndoindu-se de la mijloc şi scoţându-şi pălăria de parcă ar fi trecut un rege; şi uneori nici nu-l vedea pe cel salutat.

Această prefăcătorie era la el a doua natură. Avea darul de a vorbi foarte animat în timp ce se gândea la alte lucruri.

Doña Paula intrase din nou în biroul fiului său. Se uită prin dormitor. Văzu patul *aranjat,* neted, mut, proaspăt, fără nicio cută; ieşi din dormitor; în birou se uită la sofaua acoperită cu rips albastru, la fotolii, la rândurile cuminţi de cărţi îngrămădite pe mese şi pe podea; observă ordinea de pe birou, jilţul, scaunele, l'ărea că adulmecă cu ochii. O chemă pe Teresina; o întrebă ceva, făcând săpături cu privirea pe faţa ei, ca cineva care merge printr-o galerie; îşi plimbă privirea peste pliurile rochiei, corecte ca şi orânduiala scaunelor, a cărţilor, a tuturor lucrurilor. O făcu să vorbească, doar ca să-i studieze tonul vocii, aşa cum asculţi sunetul unei monede. Îi dădu drumul.

— Ascultă… spuse din nou. Nimic, pleacă.

Strânse din umeri.

— E imposibil, spuse printre dinți, nu-i chip să verifici nimic.

Şi, ieşind din birou, adăugă:

— Ce capricii mai au şi bărbații ăştia!

Urcând scara spre etajul al doilea, mai spuse:

— E la fel ca toți ceilalți, ca toți; mereu plecat!

Doisprezece

Don Francisco de Asís Carraspique era unul dintre personajele cele mai importante ale Juntei Carliste din Vetusta şi cel care făcuse cele mai mari *sacrificii pecuniare* la timpul potrivit. Era politician deoarece fusese convins că până când nu vor conduce ţara adevăraţii creştini, cauza Religiei nu va prospera. Nevastă-sa, fanatică înfocată, care-i ura pe liberali pentru că în timpul celuilalt război, *los cristinos*[95] îl spânzuraseră pe taică-su de un pom fără să-i lase timp să se spovedească, îl domina întru totul. Carraspique mergea pe şaizeci de ani şi nu strălucea nici prin valoare, nici prin darul de-a guverna; strălucea însă datorită milioanelor sale. Era cel mai important contribuabil pe care-l avea în provincie domnia ilegală a lui Carol al VII-lea. Religiozitatea sa (a lui Carraspique), sinceră, profundă, oarbă, era la el o adevărată virtute; însă slăbiciunea de caracter, puţinele daruri naturale şi relele intenţii ale celor ce-l înconjurau, făceau din cuvioşenia sa un izvor de necazuri, chiar pentru don Francisco de Asís, pentru ai lui şi pentru mulţi alţii.

Doña Lucia, soţia lui, i se spovedea Canonicului, pontiful necontestat al acelui onorabil cămin. Familia Carraspique avea patru fete: toate îl avuseseră ca duhovnic, la prima împărtăşanie, pe don Fermín; îşi făcuseră educaţia la mănăstirea aleasă de don Fermín; şi primele două îmbrăcaseră rasa, una la călugăriţele Salesane, cealaltă la Clarise.

Palatul lui Carraspique, cumpărat pe bani puţini după falimentul unui nobil liberal, care-a murit apoi de supărare, se afla în faţa casei familiei Ozores, în Piaţa Nouă, putredă de

bătrânețe.

Canonicul se lăsă condus în salon de o servitoare de vreo şaizeci de ani, care lătra la săraci ca un câine afurisit. Preoților le-ar fi sărutat cu plăcere picioarele.

— Aşteptați puțin, domnule Canonic, luați loc vă rog; domnul e dincolo şi iese imediat… (Cu glas misterios şi acru): A venit medicul… aiuritul ăla de văr al doamnei.

— A da, don Robustiano; dar ce s-a întâmplat, Fulgencia?

— Cred că sora Teresa se simte şi mai prost; dar nu trebuie să-i amărăşti pentru atâta lucru pe sărmanii stăpâni. Nu-i aşa, domnule Canonic, că biata domnişoară nu trebuie să ne îngrijoreze?

— Cred că nu, Fulgencia; dar ce zice medicul? Vine de acolo?

— Da, domnule, de-acolo; strigă ca un apucat, e furios, e nebun de-a binelea. Nu ştiu de ce-l cheamă pe el. Eh, sângele apă nu se face.

Salonul era dreptunghiular, foarte spațios, aranjat cu austeritate, fără lux, cu o oarecare eleganță datorită vârstei venerabile a mobilierului, curățeniei ireproşabile, sobrietății şi însăşi austerității sale. Singura mobilă nouă era un pian Erhard cu coadă.

Don Robustiano intră în salon, şi Fulgencia ieşi, spunând ceva printre dinți.

Doctorul era înalt, voinic, cu o barbă albă, lungă. Se îmbrăca cu luxul ostentativ al anumitor personaje din provincie care vor să-şi arate astfel înalta lor poziție socială. Era o figură frumoasă, ce făcea încă față vicisitudinilor vremii cu destul succes. Don Robustiano era de mulți ani medicul nobilimii; dacă în politică trecea drept reacționar şi-şi bătea joc de progresişti, în privința religiei era considerat volterian, sau ceea ce înțelegeau prin asta el şi alți câțiva vetusteni. Nu-l citise niciodată pe Voltaire, dar îl admira tot atât pe cât îl ura Glocester, Arhidiaconul, care nici el nu-l citise. În ceea ce privea pregătirea, inclusiv cea profesională, don Robustiano nu se putea măsura cu niciunul dintre doctoraşii moderni

care mureau de foame în Vetusta. Studiase puțin, dar câştigase mult. Era un doctor de lume, un medic care ştia să se poarte în societate. Cu ani în urmă, toate bolile se datorau, după el, gazelor intestinale; acum, totul era „chestiune de nervi”. Vindeca mai mult cu vorbe bune; de la el, nimeni nu afla c-o să moară. Pe prieteni îi îngrijea, de obicei, pe gratis; dacă însă boala se agrava, se retrăgea, cerea să fie chemat alt medic şi nu se supăra. „El nu putea să vadă murind o ființă dragă.”

Cu pacienții lui, glumea întotdeauna.

„Vasăzică vrei să mori, domnule Cutare? Dumnezeule, s-o vedem şi pe asta… etc.”

Era o frază sacramentală; dar mai avea o mulțime altele. Aşa devenise bogat. Nu întrebuința mulți termeni tehnici,. pentru că, după el, nu trebuie să-i sperii pe profani cu greaca şi latina. Nu era pedant, dar când era nițel strâns cu uşa sau contrazis, invoca sacrosanctul nume al ştiinței, ca şi cum ar fi chemat comisarul de poliție.

„Ştiința porunceşte asta; ştiința cere astalaltă.”

Şi nu se putea să-l contrazici.

În afară de ştiință, care nu era terenul lui propriu, don Robustiano se putea lua la întrecere cu oricine; era o fire deschisă, veselă, simpatică; avea mult bun simț şi o deosebită perspicacitate. Păcătuia datorită flecărelii.

Pe Canonic nu-l putea înghiți, dar se temea de influența lui în casele nobile şi îl trata cu prefăcută franchețe şi falsă amabilitate.

De Pas îl considera un măreț idiot, dar îl trata cu politețea pe care-o folosea întotdeauna în societate, fără să facă distincție între nătângi şi oamenii, de talent.

— Oh, señor don Fermín! Ce bine… Soseşti la timp, prietene; vărul meu e neconsolat. Să-l ajute Dumnezeu! Eu i-am spus adevărul, tot adevărul; şi-acum e limpede că nu se poate face nimic, e disperat… Adică, eu cred că se poate face ceva… dar cu toate ideile astea exagerate… În sfârşit, dumitale pot să-ți vorbesc deschis, pentru că eşti un om

luminat…

— Ce s-a întâmplat, don Robustiano?… Vii de la Salesane?

— Da, domnule; din cocina aia.

— Cum se simte Rosita?

— Care Rosita? Nu mai există nicio Rosita! S-a sfârşit cu Rosita!… Acum e sora Teresa, care nu mai are boboci de trandafiri nici măcar în obraji.[96]

Don Robustiano se apropie de Canonic; privi prin toate ungherele, la toate uşile şi, astupându-şi gura cu mâna, spuse:

— Ăsta e sfârşitul!

Canonicul simți un fior.

— Dumneata crezi…?

— Da, cred că nenorocirea se va produce în curând. Cu alte cuvinte, întrezăresc, întrezăresc în numele ştiinței. Eu, Somoza, nu pot spera nimic bun; eu, om de ştiință, trebuie să declar, în primul rând, că dacă fata continuă să respire în *mediul* acela… nu poate fi salvată, dar dacă e scoasă de-acolo… poate mai există o speranță; în al doilea rând, că e o crimă, o crimă împotriva umanității dacă nu se creează condițiile cerute de ştiință… Domnule Canonic, dumneata care eşti o persoană luminată, dumneata crezi că religia constă în a te lăsa să mori lângă o hazna? Pentru că acolo e o latrină; da, o cloacă.

— Ştii şi dumneata că e un lăcaş temporar. Salesanele îşi construiesc, cum de altfel ştii, o mănăstire lângă pulberărie.

— Da, ştiu; dar când mănăstirea va fi ridicată şi călugărițele se vor muta acolo, Rosita noastră va fi moartă.

— Domnule Somoza, poate că dragostea te face să vezi pericolul mai mare decât e.

— Cum mai mare, domnule De Pas? Pretinzi că ştii mai mult decât ştiința? Ți-am spus ce crede ştiința; şi-apoi, că e o crimă împotriva umanității… Oh, dac-aş pune eu mâna pe preoțelul care poartă vina tuturor ăstora! Pentru că aici e mâna unui preot, domnule Canonic, Sunt sigur, iartă-mă… dar dumneata ştii că eu fac deosebire între cler şi cler; dacă

toți ar fi ca dumneata… De ce, domnul meu, don Fermín nu sfătuieşte pe niciun tată care are patru fiice ca patru sori să se facă călugărițe, una după alta, ca oile lui Panurge?

Canonicul nu-şi putu reține un zâmbet, amintindu-şi că oile lui Panurge nu fuseseră nici călugări, nici călugărițe. Don Robustiano repeta însă povestea cu oile lui Panurge fără să ştie ce fel de turmă era aceea, după cum nu ştia nici multe alte lucruri. Am spus că nu citea nimic niciodată; n-avea timp.

Don Fermín se gândea: „Oare neghiobiile tâmpitului ăstuia n-au niciun tâlc ascuns?”

— Eu bănuiesc, continuă doctorul, că bietul meu Carraspique e subjugat voinței vreunui fanatic, de pildă, rectorul Seminarului. Nu crezi c-ar putea fi domnul Escosura, Torquemada ăsta *pour rire*[97] cel care-a adus atâta nenorocire în casa asta?

— Nu, domnule; nu cred că e el şi nici că în casa asta e atâta nenorocire.

— Două fete au şi pornit spre groapă!

— Cum spre groapă?

— Sau la mănăstire, spune-i cum vrei.

— Mănăstirea nu înseamnă moarte; înțelege că nu pot împărtăşi această părere.

— Da, da, înțeleg şi iartă-mă. Dar, în sfârşit, devreme ce există mănăstiri, domnule, să fie construite în condiții higienice. Dac-aş fi eu guvernul, le-aş închide toate mănăstirile care n-ar avea aprobarea ştiinței. Higiena publică prescrie…

Domnul Somoza expuse în mod plicticos o serie de banalități privind reîmprospătarea aerului, încălzirea centrală, aeroterapia şi alte lucruri de felul acesta, aflate în orice broşură de popularizare a ştiinței. După care, reveni la nenorocirea din casa aceea.

— Patru fete şi două deja călugărițe! E absurd!

— Nu, domnule, nu e absurd, pentru că ele sunt cele care aleg în mod liber…

— Liber! Liber! Râzi, domnule Canonic, râzi, dumneata care eşti o persoană luminată, de această pretinsă libertate. Există libertate unde nu există opţiune? Există opţiune când nu cunoşti decât unul dintre termenii ei?

Don Robustiano vorbea aproape ca un filosof când se încălzea.

— Pe mine nu mă duceţi, continuă; eu cunosc bine comedia asta. Nu ştii, domnul meu, că eu le-am văzut născându-se pe toate, că le-am văzut crescând, că am urmărit pas cu pas toate vicisitudinile existenţei lor? Acum o să vezi care-i sistemul. Don Robustiano se aşeză şi continuă: Până la cincisprezece, şaisprezece ani, fiicele verişorilor mei nici n-au văzut lumea. La zece sau unsprezece ani se duc la mănăstire; Dumnezeu ştie ce se întâmplă acolo; ele nu pot spune nimic, deoarece scrisorile pe care le trimit le sunt dictate de călugăriţe şi sunt ajustate mereu după acelaşi şablon, potrivit căruia „acolo e raiul". La cincisprezece ani se întorc acasă; nu mai au voinţă; această facultate sufletească, sau ce-o fi ea, rămâne la mănăstire, ca un hârb nefolositor. Pentru a da satisfacţie lumii, opiniei publice, de la cincisprezece la optsprezece sau nouăsprezece ani se reprezintă cucernica farsă de-a li se arăta lumea… prin gaura cheii. Felul acesta de-a vedea lumea, señor don Fermín, e foarte amuzant. Ţi-aduci aminte de invitaţia berzei?[98] Asta e. Fetele văd lumea într-o eprubetă, dar n-o pot pipăi. La baluri? Doamne fereşte! La teatru? Abominabil! La slujbă, la predică! Şi, din an în paşti, o plimbărică cu mămica pe Espolón sau pe Bulevardul Verii; ochişorii în pământ, nu se vorbeşte cu nimeni; şi repede acasă. După aceea vine marea încercare: voiajul La Madrid. Acolo se văd animalele de la Retiro[99], Galeria de pictură, Muzeul naval, Muzeul militar; nici vorbă de teatre şi baluri, care sunt mai primejdioase decât cele din Vetusta; alergi pe străzi, vezi multă lume necunoscută, faci bătături la tălpi, şi acasă. Fetele se întorc în casa părintească, spunând cu toată sinceritatea că s-au plictisit în capitală, şi ce bine se simt la mănăstirea lor dragă, cu maicile şi colegele

lor. Înapoi la Vetusta. Un flăcăiandru se îndrăgosteşte de una dintre fete. *Vade retro!*[100] E alungat cu tunete şi fulgere. În casă se fac rugăciuni tot timpul, dimineţile, serile… pe urmă mătăniile cu rugăciunile lor, câte un Tatăl nostru pentru fiecare sfânt din Curtea cerească; posturi, priveghiuri; ce balcon, vizite, prietene – astea sunt periculoase… Să cânţi la pian, asta da, dacă vrei, şi să brodezi, la discreţie. Ca articol de lux, fetelor li se permite să râdă în voie la glumele Arhidiaconului, diplomatul domn Mourelo, alias Glocester. Bravul vulpoi spune o glumă libidinoasă, fetele râd, tatălui îi curg şi lui balele, bietul Carraspique, şi *tutti contenti*[101]. Nu Arhidiaconul e preotul care se ascunde acolo, nu; el reprezintă partea opusă, pe diavol, lumea; dar aşa cum e normal, fetelor li se pare că atracţia lumească, redusă la glumele lui Mourelo, nu e mare lucru; claustrul, în schimb, oferă bucurii pure şi o anumită libertate, dacă faci comparaţie cu viaţa arhimonahală pe care eu o numesc norma doñei Lucia, verişoara mea primară. Oh, señor De Pas, facilă victorie a Bisericii! Având în vedere că Vetusta înseamnă să umbli din biserică în biserică, cu ochii în pământ, Madridul, din muzeu în muzeu rupându-ţi şi târşindu-ţi picioarele, căminul, o cazarmă mistică, al cărui singur farmec sunt glumele debitate de vreun preot, fetele hotărăsc în mod liber să *devină* călugăriţe, ca să se bucure puţin de… autonomie, cum spun liberalii ce ne oferă o libertate asemănătoare celei de care se bucură fiicele lui Carraspique.

Canonicul ascultă cu răbdare discursul medicului şi, ca să spună ceva, rosti:

— Nu poţi să negi că în casa asta oamenii nu sunt joviali, sinceri; la cinci poşte de orice făţărnicie.

— Altă farsă! Nu ştiu cine dracu a învăţat-o pe vară-mea comedia asta. Cel care intră aici crede că tot ceea ce se povesteşte despre rigiditatea monahală a acestei case onorabile, dar plictisitoare, e pură calomnie. Aparenţele înşală. Veselia asta fără motiv, anecdotele astea ale popimii şi, iartă-mă, toleranţa asta formală, exclusiv de suprafaţă, sunt

prefăcătorii ca să astupe gura profanilor.

Canonicul îl privea pe medic cu multă curiozitate şi o urmă de uimire. „Cum de se descurca în asemenea treburi omul acela atât de nătâng? Ştia Somoza că el şi nimeni altul era *preotul ascuns,* părintele spiritual al acelei case? Şi dacă ştia, cum de-i vorbea astfel? Şi proştii cunoşteau arta prefăcătoriei?”

Carraspique intră în salon. Avea ochii umezi de lacrimi. Îl îmbrățişă pe Canonic şi îl rugă cu ardoare să se ducă la mănăstire să vadă cum se simte fiica lui; nu avea curaj să se ducă el însuşi. Don Fermín promise că se va duce chiar în ziua aceea.

Somoza descrise din nou lipsa „condițiilor de igienă” ale mănăstirii.

— Dar ce vrei să fac, vere?

— Nimic, băiete, eu nu vreau nimic, pentru că ştiu cum sunteți. Eu spun însă următoarele: fata e foarte bolnavă şi nu din vina ei; organismul ei e puternic; nu are niciun defect de *constituție;* dar nu vede niciodată soarele şi o macină umezeala; are nevoie de căldură, şi n-o are; de lumină, şi acolo îi lipseşte; de aer curat, şi acolo respiră putreziciune; de mişcare, şi acolo nu se mişcă; de distracții, pe care nu le are; de mâncare bună, şi acolo mănâncă prost şi puțin… dar nu contează; pe cât se pare, Dumnezeu e mulțumit. Ce înseamnă perfecțiunea? Viața între două punți. Lumea e pierdută? Atunci hai să trăim vârâți într-un… closet.

Şi cum acest cuvânt, deşi i se părea cult, nu exprima ceea ce dorea, ci contrariul, adăugă:

— E un closet… care e *antiteza,* aşa spuse, unui closet, în sfârşit, domnilor, continuă, dumneavoastră apărați absurdul şi aici răbdarea mea se sfârşeşte. În concluzie: ştiința îi oferă Rositei sănătatea – cu aer de țară, aproape de mare, o viață veselă, hrană bună, mai ales carne şi lapte. Fără asta, nu răspund de nimic.

Îşi luă pălăria şi bastonul cu măciulie de aur, îl salută pe Canonic cu o înclinare din cap şi ieşi bodogănind.

— Cel puţin Sfântul Simion Stilitul stătea pe o coloană, dar nu era o coloană… ca asta; nu era o grămadă de bălegar.

Doña Lucia îşi făcu apariţia şi, ursuză, răspunse la cuvintele vărului ei, pe care le auzise de departe:

— E nebun, trebuie lăsat în pace.

— Dar ţine mult la noi, răspunse Carraspique.

— Însă e nebun… şi-i fac un favor spunând asta.

Canonicul spuse acelaşi lucru, dar cu vorbe frumoase.

„Nu trebuie să-l luăm în seamă pe Somoza; e un sectarist. Desigur că mănăstirea provizorie a Salsanelor nu era o clădire bună, era situată într-un cartier din partea de jos, la poalele unei coline fără soare; acolo se vărsau mare parte din canalele prost construite de pe Encimada şi, într-adevăr, în unele chilii, umezeala trecea prin pereţi, şi zidurile aveau crăpături; nu se putea nega că uneori miasmele erau de nesuferit; astfel de mirosuri nu puteau fi sănătoase. Toate astea însă o să dureze puţin. Şi Rosita nu era atât de bolnavă după cum spunea medicul. Doctorul maicilor spunea că nu era aşa de grav şi că, scoţând-o de acolo, singură, despărţită de tovarăşele ei dragi, de viaţa ei obişnuită, ar însemna s-o ucizi.”

După aceea, don Fermín abordă chestiunea din punct de vedere religios… Există ceva mai presus decât trupul. Argumentele acelea pur omeneşti, lumeşti, pe care le puteau aduce un Somoza şi alţii ca el, erau cele mai puţin importante. Important era să vadă dacă existau motive să se grăbească şi să ia măsuri care să alarmeze opinia publică. Din vina lor, datorită dragostei excesive, a unei griji exagerate se puteau ivi prilejuri de bârfă. Ce aşteptau, dacă nu asta, duşmanii Bisericii? O să se spună că mănăstirea Salesanelor e un abator, că religia îndeamnă pe unele fete, pline de viaţă, să putrezească în latrina aceea. O să se spună atâtea lucruri! Nu, încă nu era posibil să se ia nicio măsură radicală. Trebuiau să aştepte. În rest, el o să se ducă s-o vadă pe sora Teresa.”

— Da, don Fermín, pentru Dumnezeu! exclamă doña Lucia,

împreunându-şi mâinile, sunt sigură că fata mea dragă o să se însănătoşească dacă o să-i duci mângâierea vorbelor dumitale.

Nu îndrăznea să-i spună pe nume fiicei sale. Credea că-i aparține lui Dumnezeu, numai lui Dumnezeu.

După aceea vorbiră despre altele. Deşi lucrul acesta nu se discutase niciodată direct, printr-un acord tacit se convenise că ultimele două fete nu se vor călugări, ele neavând o vocație superioară, care să reziste ispitelor. Această înțelegere implicită era impusă de conştiință, sau de teama opiniei publice. Cea mai mare dintre cele două fete avea un pretendent. Ceea ce nu era deloc pe placul Canonicului. „E un necredincios."

— Un necredincios Ronzal? E prietenul dumitale! se încumetă să spună Carraspique.

— Da, don Francisco, prietenul meu; dar ce e important rămâne important. Îmi sacrific chiar şi prietenul când e vorba de fericirea fiicei dumneavoastră.

O lacrimă, dintre puținele de care dispunea, se rostogoli pe obrazul stăpânei casei. Mai estetic şi mai simetric ar fi fost să fie două lacrimi; dar n-a fost decât una; cea din celălalt ochi a fost probabil atât de mică, încât uscăciunea pleoapelor, întotdeauna seci, a înghițit-o înainte de-a se ivi.

Era o lacrimă de mulțumire. „Canonicul sacrifica, pentru ei, numele şi până şi interesele unui prieten, ale unui mare prieten, ale unui apărător, partizan al lui, ale unui Ronzal, deputatul. Bine făcea ea, încredințându-şi cheile inimii şi ale conştiinței unui asemenea om, un adevărat sfânt; o să se gândească mai bine."

Ronzal, alias Flintă, aspira la mâna uneia dintre fetele Carraspique, oricare ar fi fost, pentru că balanța lui de cheltuieli creştea, iar cea a veniturilor scădea; şi don Francisco de Asís era un milionar care-şi educa foarte bine fiicele. Canonicul însă avea alte proiecte.

— Un necredincios Ronzal? întrebă speriat Carraspique.

— Da, un necredincios… relativ. Nu-i de ajuns să ai religia

pe buze, nu-i de ajuns să respecţi Biserica şi chiar s-o aperi; în politică şi în societate trebuie să te mulţumeşti de multe ori cu asta, în vremurile triste în care trăim, dar asta-i altceva; Ronzal, comparat cu alţii… cu Mesia, de pildă, e un bun creştin; mai mult chiar, însuşi Mesia care, în fond, nu s-a despărţit de Biserică, e catolic, credincios… comparat cu don Pompeyo Guimaran, ateul. Dar nici Mesia, nici Ronzal nu sunt oameni credincioşi, şi cu atât mai puţin îndeajuns de cuvioşi. Ţi-ai da fata după don Alvaro?

— Nici moartă.

— Ronzal, deşi îşi spune conservator şi împărtăşeşte unitatea catolică şi alte principii ale politicii noastre, nu-i un bun creştin, nu-i aşa cum trebuie să fie soţul unei Carraspique.

Căldura cu care apăra interesele spirituale ale familiei le mergea la inimă celor doi stăpâni ai casei.

Ronzal fu condamnat.

Canonicul mai vorbi şi despre alte lucruri. Era nevoie de noi cheltuieli. Danii, danii mari pentru Roma; pentru Surorile Săracilor, care trebuiau să cumpere o casă, pentru Sfântă Lucrare a Catehismului; danie pentru slujba Imaculatei Concepţiuni, căci trebuiau să plătească scump un predicator, iezuit, care-o să vină de departe. „Era mult, da; dar dacă bunii catolici care mai aveau câte ceva n-ar face unele sacrificii, ce s-ar alege de credinţă? Dacă ceilalţi ar putea!”

Doña Lucia suspină auzind asta. Înţelesese. Canonicul voia să spună că, dacă el ar fi bogat, banii lui ar aparţine Sfântului Petru şi instituţiilor religioase. „Şi când te gândeşti că erau şi oameni care-l calomniau pe Canonic, un adevărat sfânt, bănuindu-l doldora de aur!”

Înainte de-a părăsi casa aceea, unde puterea sa n-avea margini, don Fermín promise din nou c-o să facă o vizită la Salesane.

„Dar nu trebuiau să se alarmeze, nici să-şi piardă răbdarea.”

— În ultimă instanţă, îndrăzni să spună când crezu c-a

venit momentul, facă-se voia Domnului; dacă, pentru binele credinței, trebuie să trecem prin asemenea încercare groaznică, vom trece; numele de creştin ne obligă la asta şi la multe altele.

Don Fermín nu spunea că virtutea e uşoară.

Era aproape imposibil de atins. Mântuirea se obținea cu prețul unor mari suferințe, şi puțini o dobândeau. Glasul Canonicului nu era mai puțin dulce când trecea la stilul terifiant, decât atunci când şi ideile îi erau pline de miere. Povestea cu mântuirea suna ca naiul zeului Pan; când spunea: „Dumnezeu e milos, dar drept”, vocea aceea imita susurul vântului printre flori…

Niciodată nu vorbea despre flăcările iadului în fața celor doi Carraspique. Le oferea doar chinurile conştiinței pentru probabilitatea că nu s-ar mântui, în ciuda atâtor necazuri.

Doña Lucia îl găsea pe don Fermín mai puțin în formă în dimineața aceea. Nu vorbea cu sublima dulceață de altă dată. Pesimismul său cucernic i se desprindea cu greutate de pe buze. Buna doamnă observă că îndrumătorul ei spiritual vorbea ca un om care se gândeşte la altceva.

Canonicul plecă.

Când se văzu singur la uşă, fără să se poată stăpâni, dădu cu pumnul în balustrada de marmură a somptuoasei scări.

— Nu există soluție! Nu există soluție! spuse printre dinți; n-o să încep acum să trăiesc din nou. Trebuie să continui să fiu acelaşi.

În alte zile, când ieşea din casa aceea, se bucura de plăcerea intensă, tare, a orgoliului satisfăcut; domnia asupra sufletelor, pe care acolo o exercita în mod absolut, oferea amorului său propriu o dulce mulțumire… Acum, nici vorbă de-aşa ceva. Nu era mulțumit. Încercase să scurteze vizita suprimând multe cuvinte din evlavioasele sale prelegeri.

„Idiotul acela de don Robustiano îi stricase buna dispoziție. Probabil că asta era. Trebuia să-şi arunce masca, să dea frâu liber proastei sale dispoziții, să calce, furios, ceva în picioare. Se îndreptă spre *Palat.*

Aşa se numea, prin autonomasie, reşedinţa Episcopului. Cufundat în umbra catedralei, ocupa o întreagă latură a micii pieţi umede şi înguste căreia i se spunea „La Corralada”. Palatul era un apendice al bisericii, contemporan cu turnul, dar de prost gust, reparat de multe ori în secolul trecut şi în cel prezent. Cu plasturi de tencuială şi cataplasme de pământ, părea un invalid al arhitecturii, şi faţada principală, renovată, supraîncărcată de decoraţiuni churriguereşti, mai ales la intrare şi la balconul de deasupra acesteia, îi dădea un aspect grotesc de bătrân libidinos.

Canonicul lăsă în urmă culoarul mare, rece şi gol, nu foarte curat; traversă o curte interioară pătrată, cu câţiva salcâmi rahitici şi straturi de flori ofilite; urcă o scară al cărei prim tronson era de piatră, iar celelalte din lemn de castan aproape putrezit; şi, după un coridor închis între nişte ziduri de piatră, cu ferestre înguste, dădu într-o anticameră unde intimii episcopului jucau cărţi. Apariţia vicarului întrerupse jocul. Intimii se ridicară în picioare şi unul dintre ei, frumos, blond, cu mişcări uşoare şi unduitoare, cu haine lungi foarte elegante, parfumat, deschise o uşă capitonată cu damasc de culoarea cireşei. La fel era tapisată toată camera ce se vedea în faţă, şi pe care De Pas o traversă fără să se oprească.

— Unde-o fi, don Anacleto?

— Cred că are musafiri, răspunse uşierul. Nişte doamne…

— Ce doamne?

Don Anacleto ridică din umeri într-un mod foarte caraghios şi zâmbi.

Don Fermín şovăi un moment, se dădu un pas înapoi, dar imediat îl făcu din nou şi deschise o uşă de serviciu pe unde dispăru.

După ce trecu prin săli şi coridoare, ajunse în *salonul deschis,* cum se numea, la Palat, salonul pe care-l folosea Episcopul pentru vizitele particulare. Era un dreptunghi de treizeci de picioare lungime şi douăzeci lăţime, cu tavanul foarte încărcat de ornamente plavereşti în nuc negru. Pereţii vopsiţi în alb strălucitor, cu jumătăţi înguste de coloană şi

piedestale aurite, reflectau torentele de lumină ce intrau prin ferestrele larg deschise. Mobilele tapisate în damasc galben, cu lemnul tot în alb, de un lux învechit, plin de bunătate şi simpatie, râdeau în hohote, cu strâmbăturile lor de lemn răsucit, când în curbe largi, când în coloane solomonice. Braţele fotoliilor păreau vârâte în nişte urcioare, picioarele consolelor făceau piruete. Nu existau preşuri sau covoare, cu excepţia celui ce aducea un omagiu sofalei; era din mochetă şi reprezenta un coşuleţ cu trandafiri sângerii, verzi şi albaştri. Era gustul preasfinţiei-sale. Pe pereţii dinspre nord şi sud atârna câte un tablou de Cenceño, retuşat însă în culori ţipătoare, care plăceau ochiului; ceilalţi pereţi erau împodobiţi cu gravuri englezeşti în rame de abanos. Acolo se aflau Judita, Estera, Dalila şi Rebeca[102] în momentele critice ale respectivelor lor istorii. Un Crist răstignit de fildeş, pe o consolă, în faţa unei oglinzi care îl reflecta din spate, privea fără să-şi ia ochii de la Sfânta Sa Mamă de marmură, de două ori mai mare decât El, aşezată pe consola din faţă. În salon nu mai erau alţi sfinţi şi nici alte lucruri oare să trădeze sălaşul unui înalt prelat.

Preasfinţia-sa señor don Fortunato Camoirán, episcop de Vetusta, îl lăsa pe vicar să conducă dioceza după bunul său plac; de salonul său însă nu avea voie să se atingă. De aceea mustrările lui don Fermín nu-l împiedicaseră deloc pe don Fortunato să-şi împodobească ferestrele cu nişte colivii simple, dar vesele, în care ţopăiau şi se zbenguiau, asurzind lumea, câţiva sticleţi şi canari care, pentru a spune adevărul, păreau complet nebuni.

„Fii mulţumit că nu-mi duc păsărelele la catedrală să-mi cânte Gloria când slujesc în odăjdiile de sărbătoare. Când eram paroh la Veguellinas, în cor cântau şi ciripeau sticleţi şi ciocârlii şi chiar şi vrăbii, şi era o plăcere să le asculţi.”

Fortunato era un sfânt vesel care nu putea vedea lipsă de respect acolo unde se putea admira şi iubi o lucrare de-a lui Dumnezeu.

Glocester, machiavelicul Arhidiacon, „era de părere că

episcopul – dar acesta constituia secretul lui – nu era la înălțimea funcției sale”.

— Nu-i de-ajuns să fii bun, spunea, ca să conduci o dioceză. Poeții nu sunt buni de miniştri şi nici misticii de episcopi.

Aceasta era cea mai frecventă opinie printre clericii diocezei. Domnii de la Junta Carlistă credeau la fel. Niciodată nu putuseră conta pe Episcop!

Care era urmarea cuvioşiei lui excesive? Că preasfinția-sa se lăsa pe mâinile Vicarului în toate afacerile privind conducerea diocezei. După unii, asta însemna pierzania clerului şi a cultului; după alții, o mare fericire; toți erau însă de acord că bunul don Camoirán era complet lipsit de voință.

Era adevărat că acceptase mitra cu condiția să-şi aleagă, fără să țină cont de recomandări, o persoană de încredere, pe umerii căreia să lase toate grijile conducerii ecleziastice. Canonicul, era, fără îndoială, omul cel mai priceput pe care îl cunoştea. Pe deasupra, doña Paula, când fiul ei era un umil seminarist, fusese jupâneasa lui Camoirán, pe vremea când acesta era canonic de Astorga. De atunci, femeia aceea de fier îl dominase pe bietul sfânt de ceară. Fiul, ajutat de mamă, preluase tirania şi, după cum spuneau ei, „îl avea la mână”. Şi el era foarte mulțumit aşa.

Cum ajunsese să fie episcop? Într-o vreme când numirile se bazau pe intrigi şi pe favoruri de palat, pentru a închide gura opiniei publice s-a căutat un sfânt căruia să i se dea o mitră episcopală şi a fost găsit canonicul Camoirán.

Sosise la Vetusta împărțind binecuvântări şi primindu-le şi el de la popor. Spre marea amărăciune a sufletului său simplu şi umil, se povesteau minuni despre virtutea sa şi aproape că i se atribuiau miracole. Odată, pe când inspecta nişte parohii ascunse în adâncul munților, călare pe un măgăruş, pe margini de prăpăstii, prin zăpadă, i s-a înfățişat o mamă disperată cu un copil în brațe. Îl muşcase o viperă.

— Scapă-mi-l, scapă-mi-l! striga mama, în genunchi, tăind drumul măgăruşului.

— Dar nu ştiu, nu ştiu cum! ţipa episcopul disperat, temându-se pentru viaţa îngeraşului.

— Ba da, ştii, tu eşti sfânt! îi răspundea mama cu ţipete.

— Trebuie cauterizat, cauterizat, dar nu ştiu…

— Un miracol! Un miracol!… repeta mama.

Viaţa lui Fortunato era împărţită între patru mari griji: cultul Fecioarei, săracii, amvonul şi confesionalul.

Avea cincizeci de ani, părul tot nins, şi inima sa mai ardea şi acum la focul iubirii pentru Preacurata Maică, încă de la seminar – şi de atunci trecuse multă vreme – viaţa sa fusese un imn închinat laudelor Născătoarei de Dumnezeu. Ştia multă teologie, dar ştiinţa lui favorită era doctrina Misterelor ce se referă la Femeia *sine labe concepta*[{103}]. Ar fi putut spune pe dinafară tot ceea ce scriseseră Sfinţii Părinţi şi misticii în cinstea Fecioarei, şi ştia să-i aducă laude în stilul oriental, cu metafore inspirate de pustiu, mare, văile înflorite, pădurile de cedri; în stil romantic – care-l enerva pe Protoiereu – şi în stil familiar, cu fraze în care era vorba de iubire părintească, filială şi fraternă.

Scrisese cinci cărţi, care la început se vindeau pe o peseta, şi-apoi se făceau cadou, intitulate: *Trandafirul Mariei* (în versuri), *Florile Mariei, Cucernicia Neprihănitei, Romanţe pentru Stăpâna Noastră, Fecioara şi Dogma.*

Niciodată nu i se înfăţişase Regina cerească, dar i se ofereau mângâieri cu amândouă mâinile; şi spiritul său era scăldat de lumină şi de-o fericire pe care n-o puteau întuneca sau tulbura toate nenorocirile de pe lume, cu atât mai puţin cele ce-l loviseră pe el.

Banii pe care-i dădea guvernul şi bună parte din ceea ce moştenise i se duceau aproape în întregime pe milostenii. Dar vai de croitorul care voia să-l înşele luându-i prea mult pentru reparatul pantalonilor! El nu ştia ce înseamnă o reparaţie? Nu-şi cârpise lucrurile şi nu-şi cususe nasturii I.P.S.[{104}] de atâtea ori? Gât priveşte cizmarul, dintre cei mai modeşti, îşi folosea toată priceperea pentru ca pingelele şi peticele pe care le punea la pantofii Episcopului să se vadă cât mai puţin.

— Dar, señor, striga jupâneasa, doña Ursula, urmaşa în funcţie a doñei Paula, dumneata vrei minuni. Cum să nu se cunoască cusăturile? Cumpără nişte pantofi noi, pentru Dumnezeu, şi-o să fie mai bine.

— Şi cine-ţi spune ţie, palavragioaică ce eşti, să-mi cumpăr pantofi noi, pentru Dumnezeu, când aproapele meu umblă fără? Dacă şi-ar cunoaşte meseria cârpaciul ăsta, pantofii mei ar fi o frumuseţe.

Episcopul avea motivele lui să ceară ca peticele de la pantofi să nu se cunoască. Vicarul îi făcea inspecţie în fiecare zi, ca unui recrut, privindu-l din cap până-n picioare, când credea că nu e atent; şi dacă observa vreo neglijenţă în îmbrăcăminte, ce-ar fi dat la iveală o sărăcie nedemnă de un episcop, îl dojenea acru.

— E absurd, spunea De Pas. Vrei să fii episcopul *Mizerabililor*[105], un episcop de carte interzisă? Faci asta ca să ne reproşezi nouă, celorlalţi, că umblăm îmbrăcaţi ca nişte persoane decente şi aşa cum cere eticheta Bisericii? Crezi că dacă toţi ne-am prezenta cu pantalonii cârpiţi ca un tocilar ambulant sau ca un coşar ar mai ajunge Biserica să fie stăpână acolo unde domneşte puterea?

— Nu, fiul meu, nu-i vorba de asta, răspundea Episcopul sufocându-se, dorind să-l înghită pământul. Pentru mine e o desfătare să vă văd îmbrăcaţi în haine noi; aşa trebuie să fie; ştiu şi eu. Crezi că nu mă bucur, privindu-te pe tine, pe don Custodio şi pe vărul ministrului, atât de frumoşi, de strălucitori, eleganţi, cu pălăria voastră de fetru, cu calota joasă şi boruri mici… cred şi eu… asta-i binecuvântarea Domnului; aşa trebuie să fie… Dar tu ştii cine e Rosendo? E cel mai mare pungaş, care-mi cere trei pesete pentru nişte pingele, şi nici măcar nu-mi cârpeşte feţele… Ăştia sunt noi, pe cuvânt de onoare că sunt noi, dar s-au căscat de-atâta râs; ce să le facem dacă sunt bine dispuşi?

Timp de câţiva ani, Fortunato fusese predicatorul la modă în Vetusta. Antecesorul său urca rareori în amvon şi faptul că el fu văzut aproape în fiecare zi la catedrala Sfântului Duh,

trezi întâi curiozitatea, apoi interesul şi în cele din urmă entuziasmul credincioşilor. Era de-o elocinţă spontană, înflăcărată; improviza; era un adevărat orator; uneori, mai inspirat în amvon, decât pe hârtie. Începea dintr-odată, flăcări de iubire mistică i se ridicau din inimă spre creier, şi amvonul se transforma într-o cădelniţă de poezie religioasă a cărei mireasmă inunda templul, pătrundea în suflete. Fără să ştie, Fortunato poseda arta supremă a fiorului; da, şi auditoriul simţea acest fior auzind cuvintele acelea de grăitoare şi sfântă miruire. Caritatea devenea, pe buzele lui, necesitatea supremă, cea mai mare frumuseţe, cea mai intensă plăcere. Când Fortunato cobora din amvon, dorindu-le tuturor slava în veac de veac, binecuvântarea prelatului străbătea templul ca o undă magnetică; părea că, dacă trupurile s-ar fi atins, ar fi ieşit scântei de caritate electrică; entuziasmul, convertirea se citeau în priviri şi surâsuri; în momentele acelea, vetustenii se luau în serios, considerându-se cu toţii fraţi.

Asta fusese însă la început. După aceea… publicul începu să obosească. Spuneau că episcopul se *risipea prea mult.* „Canonicul nu se risipea atâta."

— Îşi pregăteşte predicile mai mult, spuneau unii.

— E mai profund, deşi nu-i atât de înflăcărat.

— Şi mai elegant în exprimare.

— E mai prezentabil în amvon.

— Canonicul e un artist, celălalt un apostol.

De multă vreme, Glocester, Arhidiaconul, nu-şi explica de *ce* plăcea episcopul ca predicator. „El mărturisea că nu înţelege. Era prea înflorit." Pentru Glocester, povestea aceea cu focul iubirii pentru aproapele nu era decât *pură retorică.* „Îi suna a gol."

— Şi dogma? Şi controversa? Episcopul nu vorbea niciodată pe nimeni de rău; pentru el, parcă nici n-ar fi existat grosolanul materialism, hidra revoluţionară şi nici satanicul *non serviam*[106] liber-cugetător.

În concepţia lui Glocester, Camoirán începuse să se discrediteze cu *predicile municipalităţii.* În fiecare vineri, în

postul mare, municipalitatea provinciei plătea şi asculta cu religioasă atenție sau mistică somnolență o predică ținută de una dintre notabilitățile vetustene la Sfânta Maria, vechea biserică.

— Ei bine, spunea Glocester, acolo nu vorbeşti pentru a vorbi, şi nici ce-ți vine mai întâi la gură; acolo nu-i de-ajuns să arzi de focul divin; e nevoie de încă ceva, pentru a nu-i jigni pe acei domni culți. Vorbeşti unor jurisconsulți, unor oameni de ştiință, domnul meu, şi trebuie să-ți potriveşti hainele înainte de-a te urca la sfânta catedră. Episcopul le vorbise acelor *domni de vază,* municipalității, aşa cum vorbise tuturor credincioşilor.

Actualul Prezident – care nu era Quintanar – spusese, în secret, unui cunoscut, că *predica nu avea miez.* Cunoscutul difuzase părerea, şi procurorul se încumetă să spună că Episcopul nu pătrundea în miezul lucrurilor.

Ca să pătrundă Glocester. Chiar în acelaşi an, când Fortunato nimerise atât de prost, după părerea domnilor magistrați, străluci, cu o predică de vineri, strâmbul arhidiacon. Şi-o anunțase cu multe zile înainte.

— Domnilor, să nu se spună că e înşelătorie; eu trebuie să fiu citit printre rânduri; eu nu vorbesc pentru servitoare şi soldați. Vorbesc pentru un public care ştie… să citească printre rânduri.

Muza lui Glocester era ironia. În acea memorabilă vineri, Mourelo apăru în amvon surâzător ca de obicei (cu opt zile înainte se discreditase Episcopul), se înclină spre altar, spre municipalitate şi catadicsi să salute şi catolicul auditoriu. Privirea sa scrută ungherele bisericii, să vadă dacă, aşa cum fusese anunțat, îl auzea vreunul dintre acei liber-cugetători din Vetusta, din cei care studiază la Madrid şi se întorc putrezi.

Văzu doi sau trei pe care îi cunoştea şi-şi spuse: „Mă bucur; acum o să vedeți ce înseamnă o predică bună.”

Prezidentul – care nu era Quintanar – cu fruntea brăzdată de cute şi robă strălucitoare, aşezat în mijlocul bisericii într-

un jilț de catifea şi aur, îl privea pe predicator, pregătindu-se să aleagă griul de neghină, dat fiind că existau şi de unele şi de altele. Ceilalți magistrați, mai puțin înclinați spre critică, se pregăteau să doarmă pe ascuns, recurgând la şiretlicurile oferite de experiența instanțelor.

Glocester trecu de îndată la miez. Antifraza, eufemismul, aluzia, sarcasmul, toate proiectilele retoricii lui, pe care o credea înaripată şi abilă, le azvârli asupra necredinciosului Arouet, cum îi spunea întotdeauna lui Voltaire. Pentru că Mourelo se mai lua încă la harță cu bietul Voltaire; despre necredincioşii moderni ştia puțin, ceva despre Renan şi vreun apostat spaniol, dar nimic mai mult. Nume proprii, aproape niciunul; grosolanul materialism, scârbosul senzualism, porcii din cocinile lui Epicur şi alte nume colective plăteau de aceea toate oalele sparte; nu pomenea însă nimic de Strauss[{107}], nici de luptele exegetice de la Tübingen şi Göttingen; nu, prietene, astea rămâneau pentru Canonic, nu fără destulă invidie din partea lui Glocester.

Voltaire şi uneori rătăcitul filosof din Geneva plăteau oalele sparte. Dar nu, altul era calul de bătaie al Arhidiaconului: păgânismul, idolatria antică. În ziua aceea, vineri, era cum nu se poate mai potrivit să-şi bată joc de egipteni. Prezidentul trebui să facă eforturi ca să-şi stăpânească râsul, pe care se străduia să-l stârnească Glocester.

Acei foarte mari porci care adorau pisicile, prazul şi ceapa îi amuzau foarte mult pe sfântul orator. „Cu cât haz îi lua peste picior pe egipteni!” după expresia lui Joaquinito Orgaz, care credea în mod sincer că idolatria era o prostie.

— Da, Excelență, da, frați catolici aici de față, acei locuitori de pe malurile Nilului, acei orbi a căror înțelepciune ne poruncesc s-o admirăm autorii necredincioşi, adorau prazul, usturoiul, ceapa. *Risum teneatis! Risum teneatis!,* repeta, privind câinele Sfântului Roque ce stătea cu gura deschisă în altarul din fața lui. Câinele nu râdea.

Aproape o jumătate de oră i-a împroşcat pe faraoni şi pe supuşii lor cu astfel de zeflemele. „Unde le era capul acelor

oameni ce adorau asemenea murdării!”

Ronzal Flintă, care admiră mult predica, după două luni se folosea de citate din Glocester în discuțiile de la Cazino, şi spunea:

— Domnilor, ceea ce susțin eu aici şi oriunde, este că, dacă proclamăm libertatea cultelor şi căsătoria civilă, ne vom întoarce în curând la idolatrie şi vom fi ca egiptenii antici, adoratori ai lui Isis şi *Busilis*; o pisică şi un câine, pe câte ştiu.

Prezidentul fu de părere, şi cu el tot Tribunalul Teritorial, că señor Mourelo, Arhidiaconul, a fost la mai mare înălțime decât domnul Episcop. Ceea ce se răspândi la întruniri, pe coridoare şi pe stradă, şi toți cei care aveau pretenția să treacă drept oameni instruiți, deplângeau faptul că predicile prelatului nu aveau mai mult fond, că nu se pregătea şi că *se risipea atâta.*

În cele din urmă, oamenii ajunseră să spună, deşi fără viza lui Glocester, că:

„Trebuiau să recunoască; adevăratul predicator din Vetusta era Canonicul”.

După puțin, părerea aceasta deveni un loc comun, o frază ştiută, şi de atunci faima Episcopului ca orator dispăru pentru totdeauna. Când în Vetusta se afirma ceva din obişnuință, era imposibil să prevaleze o idee contrară.

Aşa că, în zadar fusese sublim Fortunato descriind răstignirea lui Hristos într-una dintre predicile din Săptămână Patimilor.

Era în parohia San Isidro, într-un templu sever, mare; interiorul era aproape în întuneric, întuneric reflectat parc-ă şi multiplicat de pânza neagră ce acoperea altarele, coloanele şi zidurile; numai acolo, în tabernacol, scânteiau palide câteva luminări lungi şi subțiri, lingând aproape cu flacăra picioarele Cristului din care se prelingea sângele; sudoarea pictată reflecta lumina în tonuri de tristețe. Episcopul vorbea, cu un glas de tunet îndepărtat, scufundat în umbra amvonului; doar din când în când, se vedea câte-un reflex violet şi o

mână ce se întindea spre auditoriu. Descria pârâitul oaselor din pieptul Domnului când călăii au întins picioarele martirului ca să-i ajungă până la lemnul în care urmau să i le țintuiască. Isus se încorda, tot trupul i se contracta, dar călăii se opinteau; o să învingă. „Dumnezeul meu, Dumnezeul meu!” exclama Cel Drept, în timp ce trupul lui chinuit se frângea pe dinăuntru cu un zgomot surd. Călăii se înfuriau de propria lor stângăcie; nu reuşeau să-i pironească picioarele… Transpirau gâfâind şi blestemând; răsuflarea lor întina obrazul lui Isus… „Şi era un Dumnezeu! Singurul Dumnezeu, Dumnezeul lor, al nostru al tuturor! Era Dumnezeu!…” striga Fortunato, îngrozit, cu mâinile crispate, dându-se înapoi până se lovi de piatra rece a coloanei; tremurând în fața viziunii, ca şi cum răsuflarea monştrilor i-ar fi atins fruntea, iar crucea şi Hristos ar fi fost acolo, plutind în umbră, deasupra auditoriului, în mijlocul navei. Imensa tristețe, groaza nesfârşită pentru ingratitudinea omului, ucigându-l pe Dumnezeu, absurd în răutatea lui, le încercă Fortunato în clipa aceea cu o adâncă şi de nedescris mâhnire, de parcă un întreg univers de durere i-ar fi apăsat sufletul. Iar gesturile, glasul, cuvintele lui ştiură să exprime inexprimabilul, toată acea suferință. El însuşi, deşi de la distanță şi ca' şi cum ar fi fost vorba de altul, înțelese că era sublim: dar în biserică nu era nimeni care să înțeleagă şi să simtă elocința apostolului, cu excepția câte unui copil cu imaginația proaspătă şi puternică care auzea pentru prima oară descrierea scenei Calvarului.

În pauzele elocvente, încărcate de efect patetic, la care îl obliga pe Episcop tăria emoției, jos îi răspundeau suspinele credincioaselor, femei de rând şi țărănci care alcătuiau majoritatea auditoriului. Erau smiorcăielile indispensabile din Săptămâna Patimilor, aceleaşi ce se auzeau şi la predica unui preot de țară, jumătate suspine, jumătate râgâieli provocate de post.

Doamnele nu suspinau; se uitau în cărticelele de rugăciuni deschise şi întorceau chiar şi paginile. Deştepții socoteau că

prelatul „îşi pierduse cumpătul”, poate că-şi uitase de el. „Asta însemna să-l imiți pe Hristos.” Amvonul nu era pentru asta. Într-un colț, Glocester, în sinea lui, era scandalizat. „Asia e o comicărie!” Îşi spunea şi se gândea s-o repete la ieşire. Credea că găsise o formulă: *„Asia* e o comicărie!”

Canonicul nu era nici comic, nici tragic, nici epic. „Nu-i plăcea să-l imite pe Hristos.” În general, în predicile lui nu amintea epopeea creştină, şi rareori predica în Săptămână Patimilor. „Se ferea de locurile comune”, după don Saturnino Bermúdez. Adevărul era că De Pas nu găsea în imaginația sa forța plastică necesară pentru a zugrăvi scenele din Noul Testament cu oarecare originalitate şi vigoare. Ori de câte ori trebuia să repete: *Şi Cuvântul carne se făcu,* în loc de iesle şi de Pruncul Isus vedea, în minte, cuvintele stacojii din Evanghelia Sfântului Ion, într-o ramă de lemn, în mijlocul unui altar: *Et Verbum caro factum est.*

Într-o vreme, când era tânăr şi se gândea la lucrurile acestea, îndoiala îl chinuise de atâtea ori cu împunsături de remuşcare, când voia să-şi imagineze viața lui Isus, că se temea de asemenea imagini; fugea de ele, nu voia bătaie de cap. „Avea destule la care să se gândească.” În sinea lui era un iconoclast. Nu gusta artele plastice; şi, fără să îndrăznească s-o spună, considera că picturile, chiar dacă aparțineau unor pictori mari, profanau bisericile. Din dogmă îi plăcea teologia pură, abstracția, iar dogmei îi prefera morala. Vocația pentru filosofia teologică şi morbul controversei se născuseră în el încă din seminar; spiritul său se îmbibase acolo de pasiunea metodei, care înlocuieşte adeseori adevărata credință cu entuziasmul. Experiența de viață îi deşteptase pasiunea pentru studiile de morală. Citea cu plăcere *Caracterele* lui la Bruyére; dintre cărțile lui Balmes[108] admira doar *Criteriul* şi – cine i-ar fi spus domnului Carraspique! – în romanele autorilor contemporani, interzise poate, studia obiceiurile, temperamentele, făcea observații, comparând experiența sa cu a altora.

De câte ori nu zâmbise Canonicul, cu oarecare milă, citind

în câte-un autor lipsit de credință aventurile ideale ale vreunui preot! „Câte scrupule! Câte sinuozități! Câte ocolişuri ca să păcătuieşti! Şi pe urmă, câte remuşcări!” „Liberalii ăştia, adăuga pentru el, n-au nici măcar intenții rele. Popii lor seamănă cu ai mei, aşa cum seamănă regii de pe scenă cu regii cei adevărați!”

Predicile lui don Fermín aveau ca subiect, aproape întotdeauna, fie lupta împotriva necredinței moderne, controversele de actualitate, fie viciile şi virtuțile şi consecințele respective. Prefera această ultimă temă. Din timp în timp, ca să-şi păstreze faima de savant printre *persoanele luminate* din Vetusta, vorbea despre necredincioşi şi eretici. Dar nu ajungea, până la egipteni, nici măcar la Voltaire. Ereticii pe care-i sfâşia Canonicul erau de dată recentă, îi ataca pe protestanți; îşi bătea joc cu mult duh de discuțiile lor, căuta cu deosebită pricepere partea slabă a doctrinei şi a disciplinei lor ecleziastice. Uneori, descriind consistoriile de la Berlin, îi făcea pe auditori să gândească: „Dar nenorociții ăia sunt nebuni!”

Dorința lui nu era să-i zugrăvească pe duşmani ca pe nişte criminali bălăcindu-se în greşeală, ceea ce e o fărădelege, ci ca pe nişte oameni săraci cu duhul. Vanitatea predicatorului comunica apoi cu cea a auditoriului său şi devenea una singură; dădea naştere entuziasmului cordial, magnetic, a două vanități identice.

„Ce păcat că atâtea şi atâtea milioane de oameni, ce trăiesc în tenebrele idolatriei, ereziei, etc., nu au talentul înnăscut al vetustenilor, îngrămădiți în nava centrală a catedralei, în jurul amvonului! Salvarea omenirii ar deveni un fapt!”

Obiectivul constant al Canonicului la *catedră* era să demonstreze „matematic” „adevărul dogmei”. „Să facem abstracție, un moment, de sprijinul credinței, să ne ajutăm doar cu rațiunea… Ea e de ajuns pentru a dovedi…” Era foarte interesant ca rațiunea singură să fie de ajuns! „Rațiunea nu explică misterele, e adevărat; dar explică faptul că misterele nu se explică.” „Asta e mecanic”, repeta,

coborându-se cu plăcere la stilul familiar. În asemenea clipe, elocvența lui era sinceră; când îi intra în cap vreun argument, când se străduia să demonstreze prin a + b-ul *lui* teologico-rațional vreun articol de credință, vorbea cu căldură, cu entuziasm. Atunci şi numai atunci îşi pierdea puțin cumpătul; renunța la gesturile măsurate, moi, academice şi îşi îndoia genunchii, se lăsa în j*os* ca un vânător la pândă, ca să împuşte contra-argumentul, lovea repede cu palma, necontrolat, în amvon, i se încrețea fruntea, licăririle de oțel din ochi i se ascuțeau şi glasul i se transforma într-o trâmbiță zgomotoasă şi puțin răguşită... Vai! Asta însemna, însă, adevărată pierzanie. Publicul său *nu*-l înțelegea... şi De Pas devenea din nou ceea ce era, se îndrepta, îşi vâra în teacă săgețile de oțel şi arunca iarăşi cu citate în plictisitorii vetusteni care ieşeau de-acolo -cu migrenă, dar spunând:

— Ce om! Ce înțelepciune! Când o fi învățat toate astea? Pentru el, pe semne că ziua are patruzeci şi opt de ore!

Doamnele, deşi admirau faptul că Renan îi copiază pe nemți, că nu mai există alți savanți decât P. Secchi{109} şi alți cinci-şase iezuiți, povestea cu Göttingen şi Tübingen şi cu orientalistul Oppest{110} etc., etc. preferau să-l asculte pe canonic în *predicile* lui *despre obiceiuri,* iar el prefera să facă doamnelor pe plac.

Dacă în problemele dogmatice căuta ajutorul *sfintei rațiuni,* în temele de morală încerca întotdeauna să se oprească la utilitate. Mântuirea sufletului era o afacere, marea afacere a vieții. Părea un Bastiat{111} al amvonului. „Interesul şi caritatea sunt unul şi acelaşi lucru. A fi bun *înseamnă a înțelege aceasta* numeroşii indieni care-l ascultau pe Canonic surâdeau, plăcut impresionați, în fața acelor formule de mântuire.

„Cine-ar fi spus! După ce făcuseră avere în America, acum, în *țara natală,* puteau să câştige cerul cu uşurință, fără să se mişte din casă. Păşiseră în viață cu dreptul!” După De Pas, ticăloşi erau altă categorie de proşti, de pildă ereticii. Şi asta era tot ceva mecanic, o demonstra prin *a* + b. Uneori descria,

cu un talent demn de Moliere sau de Balzac, tipul avarului, al bețivului, al escrocului, al jucătorului, al orgoliosului, al invidiosului; şi, după vicisitudinile unei existențe mizere, reieşea întotdeauna că *acela avea parte de toate relele.*

Lucrarea sa cea mai reuşită trata despre tânărul care se dedă desfrâului. Îl prezenta întâi proaspăt, îmbujorat, vesel, ca o floare, plin de spirit, de visuri de măreție, speranța familiei şi a patriei… şi după aceea, uscat, rece, plictisit, veştejit, inutil.

Uita aproape întotdeauna să spună ce le aştepta pe lumea cealaltă pe aceste victime ale viciului. Indienii şi doamnele înțelegeau acea morală utilitaristă foarte bine. Rezumatul pe care şi-l făceau în sinea lor era următorul: „Atenție, Fabio!"

„Câtă dreptate are! – gândeau multe doamne, auzindu-l vorbind despre adulter. Cele mai multe dintre acestea erau *femei onorabile, c*e nu-şi înşelaseră soții şi nu făcuseră altceva decât să *cocheteze ca toate femeile.* Uneori, fiicelor întru spirit ale lui don Fermín li se părea că imprudentul preot povestea din amvon ceea ce îi spuseseră ele în confesional.

Căci Vicarul îl înlăturase pe Episcop chiar şi de la tribunalul penitenței.

Când Camoirán sosi în Vetusta, se văzu asaltat de *sexul frumos* din toate clasele sociale: toate femeile îl doreau pe Episcop ca părinte spiritual. În confesional însă se discredită mai repede decât în amvon. Era atât de anost! Avea foarte multe scrupule şi-i lipsea duhul. Întreba puțin şi prost. Vorbea mult şi le spunea tuturor aproape aceleaşi lucruri. În plus, se trezea prea de dimineață şi nu avea niciun fel de considerație nici măcar pentru doamnele mai delicate, se instala în confesional când se lumina de ziuă.

Îl părăsiră încetul cu încetul. Faptul că trebuia să te amesteci, în capela Magdalenei (din spatele altarului), cu o mulțime de servitoare şi de habotnice sărace, nu avea niciun farmec. Şi Episcopul le chema într-o *ordine riguroasă,* ca la coafor, fără să țină seama că erau doamne sau servitoare. „Era prea de tot *să facă pe apostolul."* Îl părăsiră.

După puțin se văzu înconjurat numai de oameni din popor, care se trezeau cu noaptea-n cap. Cărăuşi, zidari, cizmari şi armurieri, bisericoase sărace, servitoare atinse de misticism mai mult sau mai puțin autentic, croitorese şi cusătorese; acesta fu în foarte scurtă vreme poporul lui de penitenți. „De asta se plângea el, foarte mâhnit, de proastele obiceiuri şi de mulțimea de copii din flori care se năşteau, după socoteala lui. Dac-ar avea de-a face numai cu domnişoare!"

O dată, ajunse să-i spună guvernatorului civil:

— Domnule, nu intră în atribuțiile dumneavoastră să interziceți plimbările papucarilor?

Episcopul făcea aluzie la plimbările meseriaşilor pe *Boulévard,* din zori până-n zori.

Credea că plimbările astea, ca şi balurile de la Teatru, cu o pesetă intrarea, erau pricina corupției crescânde din Vetusta.

Aşa era bunul Fortunato Camoirán, prelat al singuraticei dioceze de Vetusta, atât de nobila fostă curte regală; acel umil Episcop pe care Vicarul, de cum intră în salon, îl dojeni cu o privire ca un fulger.

Episcopul stătea aşezat într-un jilț, iar cele două doamne pe sofa.

Erau Visita, soția funcționarului de bancă, şi Olvido Páez, fiica lui Páez, americanul, al doilea milionar din Colonia.

Văzându-l pe Canonic, Episcopul se făcu roşu ca un student la latină surprins de dascălii lui cu prima țigară de foi.

„Ce înseamnă asta? voia să spună privirea Canonicului care salută doamnele, înclinându-se cu grație şi inocentă cochetărie. Nişte doamne cu Episcopul! Şi nu le însoțea niciun domn! Asta era ceva nou."

Aranjamente de-ale Visitei. Voia să-l convingă pe Episcop să onoreze cu prezența preasfinției-sale solemna împărțire a premiilor virtuții, „organizată" de un anume club filantropic. Clubul se numea *Frăția Liberă,* nume urât, nu prea spaniol şi nici prea sfânt. Societatea era formată dintr-un comitet de domni şi un altul, cooptat, de doamne *protectoare* (după

expresia preşedintelui Clubului).

Frăţia Liberă se constituise cu anumite pretenţii de instituţie independentă *de orice jug religios,* având ca prim preşedinte pe don Pompeyo Guimarăn, care nu fusese încă excomunicat printr-un miracol şi care nu se împărtăşea niciodată.

Clubul era într-un fel o contrapondere a instituţiilor *Surorile Săracilor, Sfântă Lucrare a Catehismului, Şcolile de duminică,* etc., etc. De la bun început, elementul religios i-a declarat război, şi după câteva luni nu mai era un sărman în tot *Municipiul* Vetusta, care să primească pomenile, premiile sau învăţătură de la *Frăţia Liberă.*

Fetiţele de la *Şcolile de duminică* şi puştii de la *Catehism,* care, în loc de cântece profane, cântau pe străzi

Sfinte Dumnezeule, Sfinte Atotputernice,
Sfânt Nemuritor,

Şi

Veniţi, haidem cât toţii
cu flori la Maria,

scorniră un cântec contra Clubului. Zicea aşa:

Copiii săraci nu vor
să meargă la Libre Hermandad;
Copiii săraci preferă
La Cristiana Caridad.

Caritatea creştină şi perfecţiunea rimei dezvăluiau stilul lui don Custodio prebendiarul care era – atât ajunsese să fie – directorul Şcolilor de duminică pentru fetiţele sărace.

Frăţia liberă ar fi pierit de sfârşeală, fără nepreţuitul sacrificiu al preşedintelui său. Domnul Guimarán înţelese că vremurile nu erau potrivite pentru secularizarea carităţii şi a

învăţământului primar şi îşi prezentă demisia, „sacrificându-se – spunea – nu pentru că aşa impunea fanatismul, ci pentru binele copiilor părăsiţi”. Societatea de binefacere câştigă ceva prin demisia lui don Pompeyo şi fericita idee de a se crea şi un comitet cooptat de doamne *protectoare;* aşa că nu i se mai declară război necruţător. Dar nu-şi spălase încă păcatul originar pe care-l purta în chiar numele său. Vicarul dispreţuia respectivul Club.

Visitación fu prima doamnă cooptată, datorită râvnei ei de-a se vârî în toate. Acum era casieriţa *protectoarelor.*

În prezent se făceau eforturi pentru a şterge ultimele urme de erezie sau ce-o fi fost, de-a se pune bine cu catedrala, rugându-l pe domnul Episcop să prezideze solemna împărţire de premii din anul acela. „Dar cine să ia taurul de coarne? Visitación, soţia funcţionarului de bancă.” Cine era mai potrivită pentru asemenea îndrăzneală? Pentru buna impresie, ceru să fie însoţită, în vizita ei, de încă o doamnă *de lume.* Nu vru să meargă niciuna; nu îndrăzneau. Se trecu la vot şi fu aleasă Olvido Páez, pentru situaţia tatălui ei şi fiindcă tânăra fată era foarte bine văzută la palat.

„Da, spunea Visitación în comitet, să vină Olvido; aşa, Canonicul n-o să creadă că lovitura e îndreptată împotriva lui; cum pe mine nu mă poate vedea în ochi…”

Şi era adevărat; Canonicul o dispreţuia pe soţia funcţionarului de bancă, considerând-o un fel de nimenea. Era dintre puţinele doamne care-l ajutau pe Arhidiacon în complotul lui contra Vicarului general. Cu toate acestea, Visita i se spovedea uneori lui don Fermín, în ciuda dispreţului acestuia. „Ştia bine de ce venea la el oaia cea bună; dar nu-i reuşea; o spovedea cum glăsuiau poruncile şi gata.”

„Şi altceva? Mai departe. Şi altceva? Stil Ripamilán. De asta avea parte intriganta lui Glocester.”

Fortunato îşi şi dăduse cuvântul de onoare că se va duce la solemna întrunire a *Frăţiei Libere.* Lucrul acesta, ca şi faptul c-o văzu acolo pe Olvido Páez, cea mai fidelă credincioasă a

lui, făcură să crească proasta dispoziție a Vicarului. Se strădui să fie atent şi politicos, şi reuşi mulțumită obişnuinței de-a se stăpâni şi de-a se preface. Visitación se amuza ghicind furia Vicarului şi îl copleşea cu glume, ameţindu-l cu aiurelile acelea „care-i cădeau cam greu la stomac”.

— Doamnele mele, spuse De Pas, dar să vorbim serios un moment.

— Cum? Ce vreți să spuneți? Vreți să dea înapoi, să-şi calce Preasfinția Sa cuvântul?

— Cred că…

— Nu, nu! Cuvântul e cuvânt. Noi am şi plecat; gata, gata cu vorba; nu vreau să aud nimic… Hai, Olvido… nu vreau să aud nimic, nimic…

Datorită unui soi de miracol acustic, fiecare cuvânt al Visitei răsuna ca şapte; parcă-ar fi perorat acolo tot comitetul de *protectoare.*

Se ridică şi se îndreptă spre uşă, urmată de Olvido Páez, care părea remorcată.

Canonicul protestă în zadar: „Societatea aceea fusese fundată de-un ateu, era duşmana Bisericii.

— Nu-i adevărat, strigă din uşă Visita; dac-ar fi aşa, n-am face parte din ea în calitate de cooptate.

— Eu fac parte, mărturisi Olvido Páez, datorită ei, fiindcă l-a convins pe tata.

— Dar, domnilor, *Frăția liberă* şi-a spălat toate păcatele; de când am intrat noi acolo, s-a terminat şi cu libertatea şi cu scandalul…

— Are dreptate, se încumetă să spună Episcopul pe care-l mai înşela încă falsa uimire a nevestei funcționarului de bancă; are dreptate…

— Nu-i chiar aşa! strigă Vicarul, ieşindu-şi oarecum din sărite. Nu-i chiar aşa; şi asta a fost… o imprudență.

Visita se întoarse şi scoase limba. „Ce purtare iu se gândi, invidiindu-l pe omul care îndrăznea să-i spună Episcopului că e imprudent.

Doamnele plecară; preasfinția-sa rămase descumpănit;

după ce-i spuse Canonicului să le însoțească pe coridoarele strâmte şi întortocheate, se puse la adăpost, încuindu-se în capelă, ca să evite explicațiile.

Canonicul nici nu se gândi să-l caute.

Olvido Páez păşea cu capul în pământ. Şi ea se temea de-o dojană din partea prelatului. Acesta se folosi de un moment prielnic, când Visita se opri ca să salute o familie pe care-o recomandase Episcopului şi, apropiindu-se de urechea tinerei fete, îi spuse pe un ton de paternă autoritate:

— Ai făcut rău, foarte rău, foarte rău chiar c-ai venit cu... nebuna asta.

— Dar dacă m-au ales...

— Dacă n-ai fi făcut parte din comitet...

— Tata vă aşteaptă astăzi la cină. Trebuia să vă trimit eu invitația, dar considerați-vă invitat.

— Bine, bine; nu-ți place să auzi adevărul?

— Vă spuneam că tata...

— Astăzi nu pot să vin... la masă. Sunt invitat de mai multe zile... la alt Francisco... dar o să ne vedem peste-o oră; de îndată ce scap de-aici, cât mai repede cu putință.

Se despărțiră; doamnele ieşiră în stradă şi Vicarul intră, lăsând în urmă coridoare, galerii şi saloane, în birourile administrației ecleziastice.

Domnul Vicar general ajunse la biroul lui şi, fără să-i salute pe cei care-l aşteptau acolo, se aşeză într-un jilț de catifea roşie, în spatele unei mese de ministru, încărcată de teancuri de hârtii legate cu şnur. Îşi sprijini coatele pe masă şi-şi ascunse fața în mâini. Ştia că e aşteptat, că toată lumea pretindea să-i vorbească, dar se făcea că nu observă. Asta era una dintre metodele pe care le folosea ca să-şi facă simțită tirania; aşa îşi umilea subalternii, dispreţuindu-i până la a se face că nu-i vede de la doi paşi. Întâi, proasta lui dispoziție. O proastă dispoziție de culoarea catranului. Îşi simțea fierea până-n gură, De ce? Fără motiv. Nimeni nu-l supărase peste măsură; dar o mulțime de fleacuri, adunate, îi stricaseră ziua aceea pe care-o crezuse fericită, văzând soarele strălucitor, în

timp ce se spăla vesel în fața oglinzii. Întâi, maică-sa, purtându-se cu el de parc-ar fi fost copil, amintindu-i calomniile cu care-l împroşcau; după aceea ştirile alarmante şi glumele prosteşti ale doctorului; apoi, Visitación, *Frăția liberă,* Olvidito, care nu mai ştia ce-i disciplina… şi mai ales diavolul acela de Episcop, plictisindu-l cu umilința lui, amintindu-i doar prin simpla-i prezență de iepure speriat întreaga lui viață de sfânt, de măreție spirituală, față-n față cu viața lui, a lui don Fermín… care… – de ce să se ascundă de el însuşi? – era puțin edificatoare. Comparația aceea veşnică, pe care Fortunato o făcea fără să ştie, îl irita pe Canonic. Şi acum îl irita mai mult ca niciodată. Acum i se părea că superioritatea intelectuală a Vicarului nu însemna nimic, în comparație cu măreția morală a Episcopului. El era singura persoană care putea să înțeleagă întreaga valoare a lui Fortunato. Ce poetice, ce nobile, ce spirituale i se păreau acum virtutea celuilalt, cultul lui romantic pentru Sfânta Fecioară! Şi propriile lui însuşiri, cât de fără valoare, cât de prozaice! Caracterul lui tare şi dominant, ce ridicol în fond! „Pe cine domina el? Nişte maimuțoi!”

— Ce doriți? strigă cu voce acră, ridicând capul şi privind maimuțoii din fața lui.

Erau un cleric ce părea un mirean şi un mirean ce părea cleric; bărbieriți prost amândoi, mai prost preotul, care-şi arăta obrazul plin de țepi negri, aspri; erau îmbrăcați amândoi cu haine de oraş, dar după felul popilor de țară; gulerul tare al preotului era alb şi pătat de vin roşu şi de transpirație unsuroasă; gulerul cămăşii celuilalt părea tot un guler tare; avea o lavalieră neagră prinsă la ceafă.

Don Carlos Peláez, notar ecleziastic care mai îndeplinea şi alte două-trei funcții la palat, nu toate compatibile, se fălea că e una dintre cele mai influente persoane în curia ecleziastică şi în sufletul domnului Vicar. Acum o putea dovedi prea bine, intervenind cu trecerea lui pentru a-l smulge pe bietul paroh din Contracayes, un sat de munte, din ghearele disciplinei. Era vorba de-o *turnătorie*, făcută din invidie, şi Vicarul aflase

că preotul din Contracayes avea slăbiciunea de-a transforma confesionalul în şcoală de seducție. De Pas voise să dea dovadă de-o mare rigoare ecleziastică şi să-l pedepsească deosebit de sever pe preotul din Contracayes; dar, grație rugăminților notarului, consimțise, înainte de-a trece la fapte, să aibă o discuție cu parohul muntean, promițând că, „dacă va vedea în acesta o adevărată pocăință”, se va mulțumi cu o pedeapsă cu caracter privat, care să nu dăuneze cu nimic faimei clericului, elector influent şi foarte bun partizan al celei mai bune cauze.

— Ce doriți? repetă Canonicul, zâmbind maşinal notarului.

Peláez făcu semn spre tovarăşul lui, un bărbat bine, brunet, cu sprâncene foarte dese, privire severă, ochi di culoarea alunei, ce aruncau foc, gura mare, urechi ascuțite, un gât robust şi-o ceafă groasă. Părea că e murdar tot şi nu era: avea înfățişare de cărbunar pe cât avea şi de preot: ai fi putut crede că nuanța aceea a țepilor negri şi a cărnii învinețite a obrajilor îi acoperea tot corpul. Nu mai fusese niciodată în fața Vicarului, de care se temea pentru fulgerele ce le mânuia, dar nu mai mult decât se poate teme un uriaş sălbatic de cineva ce poate fi zdrobit, la urma urmei, cu o lovitură de pumn. Don Fermín observă că preotul era mai mult zăpăcit decât înfricoşat. Salută cu un fel de mormăit; Vicarul nici măcar nu-i răspunse.

Notarul era tot numai miere; se aşeză de-a curmezişul unui scaun ca să-i dea de înțeles preotului că acolo era ca la el acasă; vorbea cât mai familiar posibil, fără să păcătuiască prin ireverență; îşi permitea mici glume şi fu pe punctul de-a declara că păcatul de-a face curte femeilor nu era dintre cele mai urâte, şi că scandalul s-ar putea muşamaliza cu uşurință. Şi cum Canonicul se încruntă, Peláez schimbă subiectul şi vorbi cu falsă mirare de ultimele alegeri, ba făcu chiar aluzie şi la faptele unui anumit preot dinspre munte, cunoscut de-al lui, care închisese gura a doi jandarmi din garda civilă. Contracayes zâmbi ca un urs îndrăgostit.

Canonicul se gândea la felul în care sălbaticul acela le

făcea curte penitentelor sale... O clipă se făcu linişte. Nu se vorbise nimic despre afac*ere şi* până şi Peláez înțelese că trebuia să abordeze prob*lema spinoasă.*

Don Fermín, amintindu-şi dintr-odată de proasta lui dispoziție, de supărările din cursul zilei, se ridică în picioare şi, privindu-l drept în față pe paroh, care se ridicase şi el de parc-ar fi fost atacat, spuse cu glas aspru:

— Domnul meu, ştiu totul şi am neplăcerea să te anunț că afacerea dumitale e foarte încurcată. Conciliul din Trent consideră că delictul comis de dumneata e asemănător ereziei. Nu ştiu dacă dumneata vei fi având cunoştință de Constituția *Universi Domini* din 1622, întocmită de Sanctitatea Sa Grigore al XV-lea, care te numeşte pe dumneata şi pe oricare altul ca dumneata trădător execrabil şi cere ca pedeapsa pentru crima de-a le solicita *ad turpia*[{112}] pe penitente să fie foarte severă, şi mai porunceşte să fii degradat şi trecut în rândul mirenilor.

Parohul deschise ochii mari şi-l privi speriat pe notar, care, din spatele lui don Fermín, îi făcu semn cu ochiul.

— Benedict al XIV-lea, continuă Canonicul, a confirmat pedepsele impuse de Sixtus al V-lea şi Grigore al XV-lea cu privire la cei ce fac curte penitentelor şi... în sfârşit, oricum ai privi problema, eşti un om pierdut...

— Eu credeam...

— Credeai prost, domnul meu! Şi dacă te îndoieşti de spusele mele, ai aici în raft pe Giraldi[{113}]: *Exposito juris pontificii,* care în volumul al II-lea, prima parte, tratează problema cu o mulțime de date.

Domnul Peláez era obişnuit cu stilul Vicarului, care niciodată nu se arăta atât de erudit ca atunci când se pregătea să pună gheara pe victimă.

— Domnule, îndrăzni să spună Contracayes, puțin enervat şi pierzând bună parte din teamă, cuvintele Sfinției Tale sunt de ajuns, şi nu de sfintele canoane mă plâng, ci de ghinionul meu care m-a făcut să alunec şi să cad, în vreme ce mulți alții, mulți alții pe care-i cunosc, alunecă, dar nu cad.

Canonicul se întoarse brusc, de parcă l-ar fi muscat cineva de spate.

— Afară de-aici, cu insolențele dumitale, şi să nu te prindă noaptea în Vetusta!

— Dar, domnule...

— Tăcere, am spus! Tăcere şi supunere, sau o să dormi în închisoarea statului.

Şi Canonicul dădu un pumn formidabil în masa de scris.

— Păi, pentru asta nu trebuia să bat atâta drum! strigă preotul din Contracayes, nu mai puțin furios, întorcându-se spre Peláez, care rămăsese consternat, căci nu prevăzuse înfruntarea aceea între două genii ale răului.

— Dar, domnilor, liniştiți-vă...

— Afară, neobrăzatule! strigă iarăşi Canonicul strângându-şi mantia şi ieşindu-şi din fire, împotriva obiceiului său. Nenorocitule! Socoteşte-te ca şi pierdut, cleric ticălos!

— Dar ce-am spus eu, domnule? exclamă parohul care se sperie nițel văzând atitudinea acelui om, în care recunoştea superioritatea morală a unui Jupiter ecleziastic.

De îndată ce-şi dădu seama că autoritatea sa era respectată, De Pas îşi potoli valurile mâniei; şi, în cele din urmă, palid, dar cu vece severă:

— Pleacă, spuse arătând uşa, pleacă... liber, pentru că eşti nebun... dar să nu rămâi în oraş nici două ore şi nici să nu stai de vorbă cu vreun suflet despre cele întâmplate aici. Iar în ceea ce priveşte crima dumitale execrabilă, o să mă înțeleg cu domnul Peláez, fără să fie nevoie de dumneata, şi el o să-ți comunice ceea ce am hotărât.

Clericul vru să se umilească, să ceară iertare...

— Pleacă imediat.

Plecă.

Peláez, tremurând şi livid, îndrăzni să spună:

— Regret din suflet... domnule Canonic...

— Nu regreta nimic. Ați venit într-o zi proastă. Sunt nervos. Am vrut să-l sperii, să-i impun respect prin teroare şi n-am ținut seamă de proasta mea dispoziție, mi-am ieşit din fire cu-

adevărat, m-am lăsat dus de furie…

— Oh nu, nu! El, el care-i un animal, un sălbatic…

— Da, e un sălbatic… dar tocmai din cauza asta trebuia să mă port altfel cu el.

— Ceea ce nu pot să-i iert e supărarea…

— Lasă, nu te mai preocupa; o să vorbim altă dată de puşlamaua asta. Azi nu pot; azi mi-ar fi imposibil să-ți promit c-o să îndulcesc rigorile legii, care e categorică.

— Ştiu, aşa e… dar cum nu se aplică niciodată…

— Pentru că nu există dovezi… ca acum. Şi odată, trebuie să începem. În fine, ți-am spus c-o să vorbim… Trebuie să rămân singur.

Plecă şi Peláez, iar atunci De Pas, singur cu gândurile lui, lăsă să i se urce în obraji sângele adunat de ruşine.

„Ce degradare!” se gândi; şi începu să se plimbe prin birou ca o fiară în cuşcă.

Când se simți mai liniştit, sună dintr-un clopoțel. Intră un tânăr înalt, cu tonsura, palid şi trist, probabil tuberculos. Era un văr de-al Canonicului care-i ținea loc de secretar.

— Ce-ai auzit?

— Strigăte; nimic.

— Preotul din Contracayes, care-i un sălbatic…

— Da, ştiu…

— Altceva?

— Nimic urgent.

— Aşa că pot să plec? N-ai nevoie de mine?

— Nu; azi nu.

— Bine, atunci plec… mă doare capul. N-am chef de nimic. Dar nu-i spune mamei. Dacă află c-am plecat aşa de repede de la birou o să creadă că-s bolnav…

— Da, da, aşa e.

— Ah! Ai grijă! Autorizația pentru capela familiei Páez a sosit?

— Da.

— E în regulă? Pot s-o iau acum?

— E acolo, în dosarul acela.

— Totul e în ordine? O să poată veni vicarul da Parves?…

— Totul e-n ordine.

— Văd aici cartea de vizită a lui don Saturno Barmudez. De ce-a venit?

— Vechea poveste, ca să nu-i dăm ascultare bietului don Segundo, preotul de la Tamaza, care cere banii pentru slujbele de la San Gregorio, ținute la cererea lui don Saturno…

— Care nu vrea să-i plătească.

— Aşa-i obiceiul lui. Se ia la harță cu tot clerul. A salvat jumătate din purgatoriu – tânărul cu tonsură tuşi tare ca să-şi stăpânească râsul – jumătate din purgatoriu pe seama *englezilor* lui…

— Preotul de la Tamaza e un palavragiu…

— Dar cere ce i se cuvine…

— Nu se poate face însă nimic… Vrei să mă pun prost, cu episeopaşul în redingotă?

— Nu, asta nu. O să-l plătim la *El Lábaro,* pe care-l inspiră şi care acum te tratează cum se cuvine! A propos de ziare, ieri a apărut în *La Caridad* din Madrid, o corespondență din Vetusta unde, sau mă înşel eu, sau era mâna lui Glocester.

— Ce spunea?

— Prostii; că partidul carlist a pus mâna pe câteva dioceze unde, împotriva dreptului canonic, sunt vicari generali nişte oameni care nu pot ocupa funcția decât interimar şi prin aprobare specială; dar că, datorită anumitor servicii aduse cauzei Pretendentului[114], superiorii închid ochii.

— Vasăzică, eu nu pot fi vicar general?

— După cum se vede, nu; pentru că între cazurile excepționale sunt amintiți „prelații de oficiu” şi sunt aduse ca argumente nu ştiu ce dispoziții de-ale papilor.

— Da, ştiu; o bulă a lui Paul al V-lea şi două sau trei ale lui Grigore al XV-lea. Neghiobii! Mare minune că nu vorbesc şi despre „a fi originar din dioceză;’. Idioții! Ce puțin simț practic au aceşti falşi catolici! Glocester trebuie să fie corespondentul fițuicii ăsteia; înțepăturile astea romane sunt ale lui! Puah! Ce

duşmani, domnule, ce duşmani! Fiare, nu altceva!

Canonicul respira greu, dând parcă a înțelege că se sufocă de-atâta neghiobie.

Vru să plece fără să vadă pe niciunul dintre clericii sau mirenii ce-l aşteptau în anticameră şi în biroul alăturat, dar nu se putu apăra de invazie; domnul Carraspique îşi vârî nasul pe una dintre uşi:

— Se poate?

Era Carraspique!

— Poftiți! trebui să spună.

Venea să intervină pentru expedierea urgentă a unui act către Oficiul de rugăciuni; şi pentru nişte probleme în legătură cu veniturile capelanilor… Trebuiră să se uite în registre, să discute cu funcționarii. Distrat, Canonicul se încumetă să treacă din cabinet în celălalt birou, şi aici se văzu înconjurat de-o mulțime de oameni cu procese, sau cu cereri, aproape toți foarte bine raşi, toți îmbrăcați în negru, fie în sutană, fie în redingotă, nu prea diferite una de alta. Biroul nu era nici pe departe atât de luxos cum era cabinetul; era mare, rece, murdar; mobilierul neaspectuos, cu un miros de sacristie, amestecat cu cel din gheretele gardienilor. Funcționarii aveau paloarea abstinenței şi a contemplației, rezultat al miasmelor chichinețelor, mizerabile, sordide şi nesănătoase, complicat aici şi cu gălbinarea țârcovnicilor.

În fiecare colț era câte-o masă, iar în jurul tuturor, preoți şi laici care vorbeau, gesticulau, intrau şi ieşeau, insistau cerând câte ceva, cu veşnica teamă a unui refuz; funcționarii, mai liniştiți, fumau sau scriau, răspundeau în monosilabe, iar uneori nu răspundeau deloc. Era un birou ca oricare altul, cu ceva mai puțină grosolănie şi cu puțin mai multă ipocrizie impasibilă şi crudă.

Când intră Vicarul, zgomotul scăzu; cei mai mulți se întoarseră spre el; *şeful* însă se mulțumi să ridice o mână în dreptul feții, respingând parcă pe toți inoportunii, şi se îndreptă spre o masă să întrebe de un dosar privind nişte ferme. „Exact ceea ce spunea el; la birourile Administrației

publice nu-i dădeau dreptate; dosarele privind fermele dormeau somnul cel de veci acoperite de praf.”

Domnul Carraspique bătea cu piciorul în podea.

— Liberalii ăştia! şoptea aproape de Canonic. Ce Restaurație, nici vorbă de-aşa ceva! Aceeaşi Mărie, cu altă pălărie…

— Statul îşi bate joc de Biserică, da, domnule, e evident, nu există concordat care să stea în picioare; ni se promite totul şi nu se face nimic.

Doi preoți se apropiară umil de canonic…

Erau de la țară. Şi ei voiau să ştie dacă dosarele privind fermele…

— Nu, domnilor, nu, ați auzit doar, spuse Vicarul cu glas tare, ca să afle toți cei prezenți şi să nu-l mai plictisească; la biroul Administrației ni se spune că vor rezolva dosarele unul câte unul, pentru că nu există criteriu general de soluționare, cu alte cuvinte n-o să rezolve niciodată dosarele care-i deranjează.

De Pas se văzu prins în angrenajul care-l tortura zilnic cu treburile canonico-birocratice; pe negândite, împotriva voinței lui, se înnămoli, ea în fiecare zi, în complicatele probleme ale administrației sale ecleziastice, amestecate până la cel mai intim grad cu propriile lui interese şi cele ale doamnei, mama sa; sub sute de nume religioase, dintre care multe aveau sensuri poetice pentru Biserica primitivă, pure obiecte de cult şi sacerdoțiu, se ascundea aici eterna problemă a banilor: spolieri, locuri vacante, jumătăți de prebendă, patronat, venituri de capelan, stole, licențe, dispense, drepturi, sferturi parohiale… şi alte multe duzine de cuvinte ce se rostogoleau, se combinau, se repetau, se înlocuiau unele pe altele şi, în fond, sunau a bani şi, întotdeauna, câştigul Vicarului, cel al mamei lui, se găsea peste tot. Doña Paula nu pusese niciodată piciorul aici, dar spiritul său părea că prezidează acest târg unic al curiei ecleziastice. Ea era generalul invizibil care conducea acele bătălii cotidiene, Canonicul era inteligentul ei instrument.

Ca în fiecare zi, în dimineața aceea se iviră probleme încâlcite, pe care Vicarul obişnuia să le soluționeze ca o maşină, pe baza criteriului propriului câştig, cu o dibăcie uimitoare, aparent în forma cea mai corectă, cu o eleganță desăvârşită. Cu toate acestea, nu o dată, încuviințând o nedreptate, un jaf, o cruzime utilă, sufletul său stătuse la îndoială (era nervos, nu ştia de ce nu-i erau boii acasă), dar amintirea mamei, pe de o parte, prezența acelor martori obişnuiți ai neobrăzării lui, a dibăciei şi-a fermității sale, pe de altă parte, şi, în mare măsură, forța inerției, obiceiul, îl mențineau pe poziție; se purtă la fel ca întotdeauna, rezolvă problemele ca întotdeauna, şi nimeni nu trebui să se întrebe dacă Vicarul înnebunise şi nici el nu trebui să inventeze poveşti ca s-o înşele pe maică-sa „Dona Paula putea fi satisfăcută de fiu! ei; de fiul ei; nu de visătorul prost şi zănatic care se tulburase în dimineața aceea citind o scrisoare lipsită de însemnătate şi se bucurase fără să ştie de ce, văzând un soare strălucitor pe un cer diafan. Soarele! Cerul! Ce importanță aveau astea pentru Vicarul general al Vetustei? Nu era un slujbaş pe cale de-a deveni milionar ca să-i plătească mamei sale unele datorii sacre şi ca să-şi potolească, prin avariție, setea ambițiilor sale ratate?

Da, da; asta era şi nu trebuia să-şi facă iluzii, nici să caute un nou mod de viață. Trebuia să fie satisfăcut şi era.”

— O oră şi jumătate în birou! îşi spuse ieşind din palat, jumătate ruşinat, jumătate mulțumit; şi el care crezuse că nu petrecuse acolo nici douăzeci de minute!

Când se văzu din nou la aer, în Corralada, De Pas respiră adânc...; în ziua aceea i se părea că, ieşind din palat, iese dintr-o grotă. Avea gura uscată şi amară de cât vorbise acolo înăuntru, şi parcă încerca un gust de cocleală. Se simțea ca un calpuzan. Se grăbi să iasă din piețişoara acoperită de umbra catedralei cenuşii. Fugi către străzile largi; lăsă în urmă Encimada cu trotuarele ei răsunătoare, tocite şi înguste, cu solemna-i singurătate tristă, cu iarba ei printre pietrele pavajului, cu casele mari afumate, cu gratii din fier

forjat, şi se îndreptă spre Colonia, ieşind prin Piața lui Pan, strada Comerțului şi *boulevard,* ale cărui dale mari erau acoperite de frunzele ce cădeau din pomişorii de pe margine. Pelerina Canonicului le lua cu ea şi le tira pe pietre în urma ei cu un zgomot ritmic şi fremătător.

Acolo se vedea cerul vast, în întregime albastru: în față, silueta Corfinului, şi ea albăstruie. Asta era bucuria, viața. „Venituri de capelan, bule, jumătăți de venituri, rezerve! Ce legătură avea lumea cu toate astea, lumea largă şi frumoasă? Uriaşul acela de piatră. Corfinul grav, maiestuos, liniştit, ştia ce înseamnă oficiile, dacă existau oficii de rugăciuni sau de ce costa bani să scoți autorizații pentru orice lucru?"

Canonicul mergea înainte pe *boulevard,* salutând în dreapta şi-n stânga, speriat de faptul că îi treceau prin cap gândurile acestea de bucolică religioasă. Fusese întotdeauna duşmanul Arcadiilor ecleziastice şi profesa un soi de pozitivism prozaic, cu privire la necesitățile laice ale Bisericii. O fi bolnav? O fi pe cale să înnebunească? Fără să poată găsi leacul, în timp ce aerul proaspăt – vântul se schimbase de la sud spre nord-vest – îi umplea plămânii de o voluptoasă excitare, fantezia, fără să țină seama de observații. şi porunci, alerga mai departe şi ajunsese în primele secole ale Bisericii, iar Canonicul se vedea cu un coş sub braț, culegând din poartă în poartă, pe *boulevard* şi pe Espolón, gustoasele fructe pe care Páez, don Frutos Redondo şi ceilalți *Vespuci* din Colonia le adunau cu propriile lor mâini în acele grădini ce se vedeau, într-adevăr, de o parte şi de alta, în spatele grilajelor aurite, printre frunzişul scânteietor şi plin de şoaptele vântului şi-ale păsărilor.

Palatul Páez era primul dintre cele şase care împodobeau strada principală, mărginind-o spre sud. Era un cub mare, ce părea un turn de pază din cele ce se înalță încă de-a lungul țărmului în provincia Vetusta, amintiri, după cum se spune, legate de apărarea contra normanzilor.

Domnul Páez nu se temea de debarcarea piraților, deoarece marea se afla la câteva bune leghe de palatul lui, dar credea

că *„eleganța solidă* consta în a ridica ziduri foarte groase, cu risipă de marmură şi, în sfârşit, în lucrări *cicloape”* după incorecta sa exprimare. În partea cea mai de sus a frontispiciului, în locul unui blazon pe care domnul Páez nu-l avea, se afla un mare semicerc din matcistat negru, ia|r la mijloc, cu litere de aur, această elocventă inscripție: *1868,* ce nu indica altceva decât data construcției „cicloape”. În colțurile terasei cu balustradă înaltă, ce încorona castelul, câte-o acvilă de fier, vopsită în verde, încerca să-şi ia zborul. Acvilele acelea, spunea domnul Páez, se armonizau foarte bine cu alte două de pe covorul din cabinetul lui. Bunul don Francisco nu era cel mai bogat american din Colonia; don Frutos avea câteva milioane în plus, dar „nici don Frutos, nici Sfântul Frutos, nimeni nu i-o lua înainte în privința filotimiei” *Vespuciului* Acvilelor, şi era singurul vetustean care făcea vizite în trăsură şi avea lachei în livrea cu fireturi tot timpul, chiar dacă nu reuşea niciodată să-i facă să se îmbrace curat şi să aibă corectitudinea şi sobrietatea confraților lor din Capitală.

Páez trăise douăzeci şi cinci de ani în Cuba fără să audă o slujbă, şi singura carte religioasă pe care-o adusese din America fusese *Evanghelia poporului* de domnul Henao y Muñoz[115]; nu pentru că Páez ar fi fost democrat, Doamne fereşte, ci pentru că îi plăcea mult stilul sacadat. Credea cu tărie că Dumnezeu era o invenție de-a popilor; cel puțin în Insulă[116] nu exista Dumnezeu. Petrecuse câțiva ani la Vetusta fără să-şi schimbe ideile, dar ferindu-se să le împărtăşească şi altora; încetul cu încetul însă, fiica sa şi Canonicul îl convinseseră că religia era o frână în calea socialismului şi un semn infailibil de bun-gust. În cele din urmă, Páez ajunse să fie cel mai fervent partizan al religiei înaintaşilor săi. „Fără-ndoială, spunea, că Metropola trebuie să fie religioasă.” Şi deveni religios; dădea toți banii care i se cereau pentru cult, şi dacă, de multe ori, când vorbea aiurea, o făcea întru discreditarea dogmei, întotdeauna era dispus să-şi retragă spusele şi să înlocuiască prostia spusă cu alta

inofensivă.

Religia, în forma propusă de Canonic, reuşise să pătrundă prin două breşe în fortăreața acelui spirit liber-cugetător şi tare ca granitul; cele două corzi slabe ale lui Páez erau dragostea pentru fiica lui şi mania bon-tonului.

Olvido îi spunea cu glas ascuțit şi pe un ton dojenitor:

— Tăticule, e de prost-gust; şi don Francisco detesta ceea ce înainte i se părea excelent.

Canonicul avea puteri depline asupra Olviditei, şi Olvidito îi poruncea tatălui ei cu forța iubirii şi a cunoaşterii a ceea ce se numea acolo bon-ton.

Olvido era o tânără subțire, palidă, înaltă, cu ochi cenuşii şi mândri; nu avea mamă şi ducea o viață asemănătoare cu a unui mic idol, presupunând că un idol ar putea fi activ şi-ar avea conştiință. O slujeau negri, negrese şi un alb, tatăl ei, sclavul cel mai fidel. Niciun capriciu nu-i rămăsese nesatisfăcut. La optsprezece ani i s-a năzărit că ar vrea să fie nefericită, ca eroinele din romane, şi sfârşi prin a inventa nişte chinuri foarte romantice şi foarte amuzante. Acestea constau în a-şi închipui că e un fel de rege Midas al iubirii, că nimeni n-o putea iubi pentru ea însăşi, ci pentru banii ei, ceea ce însemna, într-adevăr, o mare nefericire. Toți tinerii eleganți, cu poziție, nobili sau cu vreun relativ talent care îndrăzniseră să-i declare dragoste, fuseseră alungați în mod fatal, aşa cum se jurase că-i va izgoni pe toți cu o formulă invariabilă. „Dragostea nu era zestrea ei”; nu credea în iubire. Încetul cu încetul, farsa aceasta inventată puse stăpânire pe sufletul ei, şi copila îşi luă în serios rolul de regină Midas; renunță la dragoste înainte de-a o cunoaşte şi se dedică din tot sufletul luxului. Iubi arta centru artă; ea era cea care afişa cele mai bogate toalete la plimbări, baluri, teatru; rochiile ajunseră pentru Olvido o adevărată religie. Nu apărea de două ori cu aceeaşi rochie. Ieşea la plimbare târziu, făcea trei-patru ture şi, când se simțea destul de invidiată, se întorcea acasă, fără a catadicsi să-şi oprească ochii niciodată asupra vreunui reprezentant al sexului tare. Vetustenii ajunseră s-o privească

ca pe un manechin încărcat cu articole de modă care nu le distra decât pe domnişoare. „Era o partidă strălucită” „la care nu trebuie să te gândeşti.

„Olvido aşteaptă un cneaz rus”, era fraza consacrată: Când vreun străin nechibzuit se încumeta să-şi încerce norocul, era numit în mod ironic „cneazul rus”, până când pleca, luându-se cu mâinile de cap.

Obosită de-a avea în inimă doar zdrențe, Olviditei îi trecu apoi prin minte să devină cucernică, îl căută pe Canonic într-un mod elegant, aşa cum îi plăcea Canonicului să fie căutat, şi îl găsi. Se înțeleseră. Pentru don Fermín, fata aceea slabă, rece, uscată, nu era decât drumul ce conducea spre don Francisco, care-şi folo6ea milioanele ca să cumpere influență. Olvido însă avu proasta inspirație să se îndrăgostească în mod mistic – aşa spunea ea – de Canonic. Acesta se făcu a nu pricepe, se folosi de noua neghiobie a fetei pentru a-l câştiga cât mai repede pe tată, şi cum nu văzu niciun pericol pentru nimeni în imaginara pasiune a micii americance năzuroase, n-o alungă de lângă el, aşa cum făcuse cu alte femei, mai puțin timide şi mai primejdioase pentru trup. De Pas avea un proiect: s-o căsătorească pe Olvido cu cine va dori el. Credea că va reuşi, dar nu avea încă un candidat. Oferta aceea trebuie să fie răsplata pentru un serviciu foarte mare ce i se va face lui, dar nu ştia când şi în ce anume împrejurare dificilă.

În dimineața aceea, fu primit la *palatul Páez,* ca întotdeauna, sub polog, după expresia lui don Francisco.

Călcând pe covoare, privindu-se în oglinzile mari cât uşa, afundându-şi trupul cu voluptate în moliciunile luxului comod, ostentativ, cu adevărat nebunesc, minunat şi orbitor, Canonicul se simțea transportat în zonele pe care le credea adecvate marelui său spirit; el – îşi spunea cu orgoliu – se născuse pentru asemenea lux; dar mama lui, zgârcită, averea lui, insuficientă pentru atâta splendoare, condiția ecleziastică, necesitatea de-a vădi modestie, dacă nu chiar strâmtorare, îl țineau departe de ambiția lui naturală... care era aceea...

Când intra în saloanele şi cabinetele lui don Francisco, Canonicul îşi mlădia şi mai mult mişcările lui molatice, şi cu o eleganță neforțată îşi azvârlea pelerina, îşi aranja sutana şi-şi mişca mâinile, ochii şi gâtul cu o distincție profană ce nu ajungea niciodată până la neobrăzarea preotului ce reneagă pudoarea veşmântului când păşeşte în palatele lumii bune sau ale surogatelor acesteia. De Pas nu încetase să fie niciodată Canonicul; demonstra însă, numai prin mişcări, priviri şi zâmbet că clericul, fără să înceteze a fi cleric, poate fi un om de societate ca oricare altul. Această eleganță se adăuga calităților fizice cu care era înzestrat, faimei lui de om elocvent, cu multă influență şi de talent; aşa cum spunea marchiza de Vegallana, „era un preot foarte prezentabil”.

Don Francisco Páez şi fiica îl rugară pe don Fermín să rămână la masă; nu mai venea nimeni, o să fie o masă de familie… numai ei trei.

— Numai noi trei! spunea Olvido, renunțând pentru o clipă la răceala ei.

Canonicul, în picioare în pragul unei uşi, cu colțul mantiei de catifea azvârlită şi dreaptă peste mâna lui albă, se înclina cu eleganță, zâmbea şi-şi clătina capul mic şi bine modulat, spunând *nu* prin semne, cu o oarecare cochetărie *epicena.*

— Hai, tăticule! Opreşte-l, spunea Olvido cu voce rugătoare, alungind silabele, ce păreau că-i ies pe nas.

— Imposibil.

— E foarte încăpățânat, fata mea, lasă-l; nu vrea să-i mulțumim pentru autorizația de oratoriu şi pentru permisiunea de-a dubla slujba pentru don Anselmo.

— Mulțumiți-i sfinției-sale.

— Da, că doar pentru ochii mei frumoşi mi-a acordat sfinția-sa favoarea asta.

Canonicul zâmbea, hotărât să nu cedeze chiar dacă ei ar mai fi insistat.

— Hai să vedem, un motiv, spune-ne un motiv, strigă Olvido, revenind din nou la răceala ei obişnuită.

Canonicul se înroşi puțin.

Trebui să mintă.

— Am fost invitat de-acum trei zile la alt Francisco; nu pot să nu mă duc, i-aş jigni… Ştiţi cum sunt oamenii ¡pe-aici… ce-o să spună…

Nu era adevărat. Nu-l invitase nimeni la masă. Îl aştepta maică-sa, ca în fiecare zi.

Fără îndoială, refuzând să accepte acea invitaţie spontană şi cordială care în oricare altă ocazie l-ar fi măgulit, asculta de o presimţire. Nu ştia de ce îşi închipuia c-o să fie invitat la familia Vegallana, ultima vizită pe care avea de gând s-o facă. De ce să-l fi invitat? Şi, în plus, acolo se mânca după moda franţuzească, deşi doña Rufina obişnuia să schimbe orele şi să mănânce când i se năzărea. Oricum, nu obişnuiau să sărbătorească aşa, cu *gaudeamus* aniversările lui Paquito[117] şi nici nu-l invitau pe el… şi totuşi… lăsă la sfârşit vizita aceea. De ce-ar fi preferat masa marchizilor, celei de la Páez, nu mai puţin splendidă? Deşi vru să izgonească răspunsul la această întrebare amăgitoare, conştiinţa îi răspunse, ca o explozie în urechi, înainte de a-şi fi putut pregăti o minciună. „Prezidentă ia masa uneori cu marchizii, mai ales în zile ca asta, pentru că e considerată ca un membru al familiei.

Şi ce importanţă avea pentru el familia, Prezidentă şi masa la marchizi?"

După ce vizită alţi doi Paco importanţi şi o Paca plină de cucernicie, Canonicul, simţind că i-e foame, o foame sănătoasă, pătrunse pe sub portalele Pieţii Noi, pe strada Canonicilor, străbătu strada Recoletos, ajunse pe Rúa şi, în faţa porţii, îl întrebă cu voce tremurătoare pe portarul marchizului de Vegallana, un pitic îmbrăcat într-o livrea bizară:

— Domnişorul e-acasă?

În clipa aceea, poarta dinspre patio se deschise cu zgomot şi dinăuntru răsunară hohote. Canonicul recunoscu glasul Visitei, care striga:

— Nu, domnilor, nu sunt albaştri…

— Ba da, doamnă, sunt albaştri cu dunguliţe albe,

răspunse Paco, bătând din palme.

— Şi de ce nu? De ce nu?

— Proasto, proasto, rostea alt glas, mai plăcut, de la o fereastră de la primul etaj, nu-l crede; nu s-a văzut nimic… Eu eram mai jos şi n-am văzut nimic…

Era glasul Anei Ozores.

Canonicului îi țiuiră urechile… şi intră în patio.

Treisprezece

Soarele pătrundea în salonul galben şi în cabinetul marchizei prin ferestrele mari, larg deschise; era şi el invitat, ca şi vântulețul indiscret ce mişca franjurii lambrechinelor de satin, cristalele prismatice ale candelabrelor şi filele cărților şi ziarelor risipite în mijlocul salonului şi pe console. Dacă intrau şuvoaie de lumină şi de aer proaspăt, ieşeau, în schimb, torente de veselie, hohote ce se duceau să se piardă pe străzile solitare ale Encimadei, foşnet de rochii, de jupoane scrobite, de pelerine încărcate de podoabe, zgomot de scaune împinse într-o parte şi-n alta, fâlfâit de evantaie... Cea mai bună lume din Vetusta umplea salonul şi cabinetul. Doña Rufina, îmbrăcată în albastru electric, cu părul pudrat împodobit cu flori naturale, ce păreau, fără să se ştie de ce, de cârpă, doña Rufina domnea, nu guverna, în acea societate atât de plină de gust, unde canonicii râdeau, aristocrați înfumurați se umflau în pene, domnişoricile cochetau, matroanele îşi arătau carnea albă şi tare, deputații provinciali salvau regiunea şi fanții de provincie imitau gesturile afectate ale confraților din Madrid.

Marchiza, întinsă într-un jilț lung, tapisat cu satin, stătea pe veranda cabinetului ei, respirând cu nesaț aerul proaspăt al străzii. Se discuta în gura mare. Aproape de ea, în picioare, triumfător, cu un evantai de sidef în mâna dreaptă, făcându-şi vânt cu voluptate, Glocester îşi arată blajina lui mutră strâmbă. Cu mâna stângă strângea, ca într-o agrafă romană, faldurile pelerinei ce cădea cu grație la pământ, oprindu-se, într-o strălucitoare grămadă de stofă neagră, pe rochia de culoarea cireşei a întotdeauna țipătoarei Obdulia Fandiño,

care, la picioarele marchizei şi ale Arhidiaconului, aşezată pe un taburet istoric – furat din salonul arheologic al marchizului – se apleca, mai mult cu grație decât cu modestie şi cu grijă, peste poala nobilei sale prietene. Aceste trei persoane alcătuiau un grup pe veranda cabinetului; înăuntru, trei canonici, capelanul familiei, don Aniceto, trei nobile doamne, soția guvernatorului civil, Joaquinito Orgaz şi alți doi domnişori vetusteni, dintre cei ce studiau la Madrid, unii aşezați pe ici, pe colo, alții în picioare, îl ascultau pe Glocester.

Se discuta țipând, printre hohote, cu glume repetate din generație în generație şi din oraş în oraş, cu fraze înveterate, dacă femeia îl poate sluji pe Dumnezeu la fel de bine în viața obişnuită ca şi cea monahală, sau dacă e nevoie de mai multă virtute pentru a te încumeta să rezişti ispitelor ce asaltează în viață o bună mamă şi o soție credincioasă, decât pentru a te închide într-o mănăstire.

Toate doamnele, cu excepția uneia, înaltă, grasă şi îmbrăcată în veşmântul Carmelitelor – o doamnă ce părea un călugăr – susțineau că e mai mare meritul unei bune soții mirene, decât a miresei lui Isus.

Guvernatoarea se înflăcărase, mişca evantaiul închis deasupra capului şi-i spunea Arhidiaconului *domnul meu.*

Glocester apăra claustrul, dar bătând în retragere din galanterie, zâmbind şi făcându-şi vânt cu evantaiul.

În salon se vorbea despre politica locală. După părerea tuturor celor de față, primarul, preşedintele Municipiului şi văduva marchizului Corujedo iscaseră un mare conflict în Guvern, cerând aceeaşi tutungerie, importanta tutungerie de pe Espolón, pentru respectivii lor favoriți.

Şeful departamentului economic spusese că trebuie să decidă guvernatorul; povestea el însuşi celor prezenți. Guvernatorul se consultase telegrafic cu Guvernul – spunea tocmai soția guvernatorului – şi Guvernul trebuia să aleagă între a refuza o doamnă conservatoare care dispunea de cele mai multe voturi în Vetusta sau pe unul dintre cei mai serioşi

sprijinitori ai ordinei, care era domnul primar.

Părerile erau împărțite. Marchizul de Vegallana şi Ripamilán, aflați în mijlocul grupului şi întorcându-se în toate părțile, opinau că *ei guvernul* ar da tutungeria văduvei. „În primul rând doamnele!”

Flintă, adică Pepe Ronzal, de la comisia provincială, considera, ca. şi majoritatea celor prezenți, inclusiv şeful departamentului economic, că rațiuni de stat făceau să fie preferată pretenția primarului, cu toate că acesta, după anumite guri rele, voia tutungeria pentru fosta lui concubină.

— Ei vedeți, asta-i scandalos! spunea marchizul, care-şi ținea toți copiii nelegitimi la țară; omul ăsta nu ştie să se ferească.

— Eu trec peste asta, spunea Protoiereul, răul nu e că vrea să plătească nişte datorii sfinte, răul e că le-a făcut… Dar cealaltă e o doamnă!…

În timp ce în salon şi în cabinet se discuta astfel şi în multe alte feluri, prin încăperile de la primul etaj, în sufragerie, pe coridoare, pe scara ce ducea spre patio şi grădină, alergau veseli, zburdalnici, Paco Vegallana, care-şi sărbătorea ziua, Visitación, Edelmira, nepoata marchizei – o copilă de cincisprezece ani ce părea de douăzeci – don Saturnino Bermúdez şi domnul de Quintanar; Prezidentă şi don Alvaro Mesía priveau jocurile nevinovate ale celorlalți de la o fereastră a sufrageriei ce dădea spre patio.

Quintanar îi ceruse lui Paco o haină de casă în locul redingotei care i se încurca printre picioare. Haina de casă îi era largă şi scurtă. Era din alpaca, de culoare foarte deschisă.

Canonicul se întâlni pe scară cu Visitación şi Quintanar, care căutau prin unghere punga de tutun a fostului prezident, ascunsă de Paco şi Edelmira. Don Saturnino Bermúdez, palid şi cu cearcăne, cu un surâs politicos ce i se întindea de la o ureche la alta, venea în urma lor, singur, preschimbat şi el, în cel mai nenorocit chip din lume, într-un tinerel zvăpăiat. Ți se făcea milă văzându-l distrându-se, țopăind, imitând veselia zgomotoasă a celorlalți. Dar,

domnilor, era de datoria lui; erau rude, făcea parte dintre intimii familiei, dintre cei care rămâneau la masă şi trebuia să facă ceea ce făceau şi ceilalți: să alerge, să facă zgomot şi chiar să le ciupească pe doamne, dacă-i venea bine. Întotdeauna rămânea singur; dacă voia să spună ceva Prezidentei, Visitei, sau Edelmirei, doamnele îl lăsau cu fraza neterminată, în mod inevitabil, neatente. Şi nu din proastă creştere, ci pentru ca frazele lui Bermúdez erau atât de complicate, aveau atâtea paranteze şi nuanțe, încât a asculta una până la capăt era o grea încercare. Când îl văzu pe Canonic, parcă se deschise cerul în fața lui; acum avea un bun pretext ca să redevină serios. Îl salută cu finețea „care îi era caracteristică" şi se pregăti să-l însoțească în salon. Paco îl salutase de departe, în grabă şi neatent, pentru că în clipa aceea alerga să ascundă în grădină punga de tutun a lui Quintanar, urmat de Edelmira, cea mai durdulie, vioaie şi îmbujorată dintre verişoarele lui.

— Băiatul ăsta e nebun când se porneşte pe năzbâtii, spuse Bermúdez, scuzându-l şi primindu-l pe demnul Canonic în calitate de rudă a marchizilor.

Don Fermín se uită cu coada ochiului la Prezidentă şi la don Alvaro, care stăteau de vorbă la fereastra sufrageriei. Se făcu a nu-i vedea şi, cu obrajii arzându-i puțin, se lăsă condus de don Saturnino până în salon.

Domnii cei gravi îl primiră cu cele mai linguşitoare dovezi de respect şi stimă.

— Oh, domnul Canonic!

— Oh, ce bine!

— A sosit Antonelli[118] al Vetustei.

Marchizul îl îmbrățişă, şi pentru asta fu invidiat de un popă mărunțel, protejat de-al casei.

Ripamilán îi strânse mâna lui don Fermín cu efuziune, şi intrară în cabinet împreună.

Cei trei canonici se ridicară; doamna care aducea a călugăr surâse satisfăcută şi murmură:

— Ah, domnul Vicar!...

— Slavă Domnului, pierdutul meu domn, exclamă marchiza, ridicându-se puţin şi întinzându-i o mână, pe care Canonicul, datorită staturii sale, reuşi s-o strângă de la distanţă, cu eleganţă, arcuindu-se peste trupul micuţ, de culoarea cireşii, al Obduliei, care părea, de-acolo de jos, că vrea să-l înghită cu ochii ei negri şi mari.

Arhidiaconul rămase cu evantaiul deschis nemişcat, ca aripile unei mori fără vânt. Înţelese dintr-odată că în clipa aceea fusese concediat; de la rolul principal trecea acum la dublură. Într-adevăr, discursul său, pe care preoţii şi doamnele îl ascultau cu plăcere, se înecă fără ca nimeni să bage de seamă. Glocester se simţi eclipsat în asemenea hal, încât avu chiar impresia că i-e frig, de parcă soarele s-ar fi ascuns brusc.

„Întotdeauna se întâmpla la fel; avea motive să-l urască pe acel om.” Cu toate acestea, Mourelo, cu obişnuinţa preotului de lume, îşi ascunse o dată mai mult sentimentele şi-i întinse mâna duşmanului său, însoţindu-şi gestul de o cascadă de sunete guturale prin care-şi manifesta imensa-i bucurie.

— Hola, hola, hola!… şi-l bătu pe umăr.

Canonicul nu putu să savureze în linişte acel triumf banal, obişnuit, pentru că, fără voia lui, se gândea la grupul de la fereastra sufrageriei. În timp ce răspundea cu modestie şi bună-cuviinţă tuturor prietenilor, imaginaţia lui era dincolo.

Treceau minute după minute, şi cei din sufragerie nu mai veneau.

„Anita o să rămână la masă la marchiză? Atunci n-o să vină să se spovedească în după-amiaza asta, cum spunea în scrisoare.”

Aparenta cordialitate şi veselia expansivă a tuturor celor prezenţi ascundeau un fond de ranchiună şi invidie. Doamnele, clericii şi domnii erau împărţiţi, în clipa aceea, în două grupuri rivale: grupul invidiaţilor şi cel al invidioşilor; cel al invitaţilor la masă, puţini la număr, şi cel al neinvitaţilor. Deşi se vorbea atâta, şi despre atâtea lucruri, gândul care-i preocupa pe toţi era acela al mesei. Nu se făcea

nicio aluzie şi nu se gândeau decât la asta. Musafirii începură să-şi ia rămas bun şi cei care plecau îşi ascundeau supărarea, chiar o oarecare ruşine; se considerau umiliți, aproape ridicoli. Câte-un tânăr saluta stângaci şi pleca parcă ruşinat. Doamnele reuşeau în şi mai mică măsură să arate calm şi indiferență. Unele ieşeau îmbujorate. Glocester nu făcea nici el parte dintre invitați. Şi era ros de îndoială: „Dar el? De Pas era invitat?" Nu ştia şi nici nu voia să plece înainte de-a verifica.. Cum timpul trecea, iar cabinetul şi salonul rămâneau, încetul cu încetul, goale, Canonicul consideră că trebuie să plece. Se apropie de marchiză, dar n-avu curaj să-şi ia rămas bun şi îi spuse ceva fără importanță. În clipa aceea în cabinet intră Visitación, cu ochii şi obrajii numai foc, şi le spuse ceva în şoaptă „cu permisiunea acelor domni", marchizei şi Obduliei; toate trei îl înconjurară pe Canonic şi, cu permisiunea domnilor – reprezentați doar prin Arhidiacon şi doi filfizoni vetusteni fără importanță – ținură un conciliabul, cu râsete şi proteste din partea Canonicului. În murmurul doamnelor se distingeau rugăminți scâncite, cochetării fără feminitate, altele senzuale, deşi mărturisite pe față. Glocester, care se prefăcea că e atent la spusele celor doi filfizoni insipizi, devora totul cu coada ochiului. „Nu mai încăpea îndoială, îl rugau să rămână la masă." Conciliabulul luă sfârşit. Obdulia şi Visitación ieşiră alergând, făcând paradă de intimitatea cu care-i tratau pe marchizi, iar tinerii îşi luară rămas bun. În cabinet rămaseră marchiza, Canonicul şi Glocester. Un moment de linişte. Arhidiaconul îşi acordă un minut de răgaz ca să vadă dacă şi celălalt îşi ia rămas bun. În salon se auziră glasurile câtorva care-i spuneau marchizului la revedere. Nu mai rămăseseră în casă decât invitații. Glocester, făcându-şi curaj de unul singur, se ridică, întinse mâna doñei Rufina şi ieşi după ce spuse o ultimă glumă, făcând plecăciuni şi risipind râsete false. Era orb; orb de ruşine şi de mânie. „Să-l invite pe celălalt… un cleric de profesie… şi să-l jignească pe el, care era o autoritate! Mereu duşmanul triumfător! Dar odată şi-odată o

să i le plătească el pe toate!”

În poartă, în timp ce-şi arunca pelerina pe umăr (şi era şi cald pe deasupra) gândi astfel: „Această doamnă marchiză e o… codoaşă, e o Celestina[119]!” Şi ieşi în stradă, gândindu-se la felurite lucruri groaznice şi căutând o formulă *decentă* pentru a-i comunica ceea ce gândea şi aproapelui.

Invitații erau: Quintanar şi soția, Obdulia Fandiño, Visitación, doña Petronila Rianzares – doamna care aducea a călugăr – Ripamilán, Alvaro Mesía, Saturnino Bermúdez, Joaquín Orgaz şi, în ultimul moment, Canonicul şi alți câțiva vetusteni iluştri, ca, de pildă, medicul Somoza. Edelmira era socotită de-a casei, căci locuia acolo.

În alți ani, ziua lui Paco nu se sărbătorea în felul acesta; n-o sărbătoreau acasă. De data asta însă se improvizase acea mică petrecere pentru intimi şi se servea menu spaniol, în mod excepțional, fără protocol, ca după amiază să se poată vizita, cu trăsurile casei, Vivero, unde marchizul avea un conac, înconjurat de păduri mari şi o tăbăcărie de tip vechi. Se duceau să vadă câinii de vânătoare şi unul de munte, un Saint Bernard, pe care Paco îl cumpărase cu câteva zile înainte. Erau mândria lui. După femeile venale, marchizelul adora animalele blânde, mai ales câinii şi caii.

Povestea cu invitația Canonicului fusese un *complot* pus la cale de Quintanar, Paco şi Visitación. Ideea aparținea soției funcționarului de bancă. Era o glumă la adresa lui Mesia; voia să-l vadă pe duhovnic şi pe diavol, pe ispititor, unul în fața celuilalt. Lui Quintanar i se spusese că-l invitau pe De Pas ca s-o vadă pe Obdulia cochetând cu clericul, şi pe bietul Bermúdez, îndrăgostit de văduvă, turbând în tăcere. Lui Quintanar povestea i se păru reuşită, dar spuse „că el se spăla pe mâini pentru partea ireverențioasă a ideii; deşi se ştia că el îi consideră pe preoți la fel de bărbați ca pe toți ceilalți”.

— Pe de altă parte, adăugă fostul prezident, mă bucur că don Fermín mănâncă aici cu noi, fiindcă în felul acesta nevastă-mea o să renunțe la năstruşnica idee de-a se spovedi

în după-amiaza asta… Vreau să se obişnuiască să-l vadă pe noul ei duhovnic de aproape, ca să se convingă că e un om ca toți ceilalți. Asta e, şi, cu tot respectul cuvenit, să vedem dacă-l puteți îmbăta.

Paco nu voia să-l amestece pe Mesia în planurile sale care, poate că determinaseră, în parte, petrecerea din ziua aceea; găsi însă că e foarte amuzant şi picant să-l sâcâie pe domnul Canonic, dacă, aşa cum bănuia Visita, ilustrului canonic nu-i plăcea s-o vadă pe Prezidentă sprijinită de brațul mirean al lui Mesia.

Visitación îi spusese lui Paco de la începutul începutului că ea ştia totul, că nici chiar Alvaro n-avea secrete față de ea.

— Bine, dar Ana? Ți-a spus ceva?

— Ana? Niciodată; e o fată aşa de bună! Lasă-te însă de…

— Sunt convins că nu e vorba decât de un *lucru… spiritual…*

— Te cred… foarte spiritual.

— Pentru că altfel, noi… nu ne-am preta… Vezi… bietul don Victor…

— Văd, sigur că da! Glume, băiete, nimic altceva decât glume; dar o să vezi cum o să-i miroase Canonicului a coarne arse.

Aşa vorbea Visitación cu prietenii ei intimi.

— O să-l consoleze Obdulia, care-l asediază şi-l preferă lui don Saturno, Episcopului şi prietenului meu Joaquín.

— El însă o detestă, e prea gălăgioasă… nu-i plac asemenea femei.

— Tu, ştiu că-l urăşti.

— Îmi fac rău ipocriții, băiete. Şi ascultă, ție-ți convine să rămână Canonicul.

— De ce?

— Pentru că Obdulia o să te lase-n pace şi-o să te poți ocupa de mica verişoară… Ah, asta chiar că nu ți-o iert! Protejez inocența… am să veghez…

— Nu fii proastă… e de-ajuns că stă în casa mea ca s-o respect.

— Vai, vai! ce frumos sună! Priviți-l pe omul respectului. Eu însă n-am încredere…

Edelmira întrerupsese dialogul şi, fără alte vorbe, căzură de acord s-o roage pe marchiză să-l invite, cu repetate rugăminți, dacă era nevoie, pe domnul Canonic.

Visitación aranjă totul într-un minut.

Ca întotdeauna. Unde se afla ea, nimeni nu mai trebuia să facă nimic. Îşi petrecea viața potolindu-şi marea pasiune de-a se ocupa de afacerile celorlalți, de-a suge zaharicale străine şi de-a mânca pe la alții. Acasă rămânea modestul ei soț, umilul funcționar de bancă, mic la trup, ca o figură de înger îmbătrânit, netezindu-şi mustața cenuşie şi îngrijindu-şi progenitura. Aşa-i pretindea Visitación. Doar nu era să facă ea totul.

Cine conducea casa? Cine scotea menajul din impasuri? Cine avea grijă să nu fie concediat? Cine cântărea greutățile bugetului? Cine era marele arbitru în privința veniturilor? Visitación. Ei, atunci s-o lase să se distreze, să iasă nu să stea toată ziua în casă. În plus, era o femeie atât de expeditivă, încât totul era perfect pus la punct, casa curată, mâncarea pregătită înainte ca în alte case să se fi dat cu mătura şi să se fi aprins focul. Rămânea puțină murdărie peste tot, dar soția funcționarului de bancă, veşnic în toate părțile şi mereu în serviciu activ, pleca întotdeauna cu conştiința liniştită, la vânătoare de veşti, de bârfe, de zahăr cubic şi de recomandări.

Noua campanie, poate cea mai importantă din viața ei, era denumită *pentru a i-l vârî pe gât pe ăsta;* dativul subînțeles fiind Anita. Voia să i-l vâre pe gât pe don Alvaro şi, după convorbirea avută cu Mesia cu o zi înainte, nu se mai gândea la altceva. De dimineață fusese acasă la Quintanar, care se plimba prin cabinetul său în cămaşă, cu bretelele brodate atârnând; pe bretele erau reprezentate, în culori vii, de mătase fină, toate fazele vânătorii unui cerb fabulos, cu nişte coarne fantastice. Don Victor se chinuia să încheie un nasture de la guler; îşi muşca buza de jos şi-şi întindea gâtul

în sug, cerând parcă ajutor forțelor supranaturale şi divine. Visitación intră în birou din greşeală.

— Ah! Iartă-mă, spuse, deranjez?

— Nu, fetițo, nu; ai picat la timp. Nasturele ăsta buclucaş…

Şi, în timp ce doamna îi încheia nasturele de la guler, fără să-şi scoată mănuşile, don Victor începu să-i vorbească despre intențiile sale irevocabile de a-şi distra nevasta…

— Ăsta e programul meu.

Şi i-l expuse *de-a fir a păr.*

Visitación îl aprobă punct cu punct şi se îndreptară împreună spre budoarul Anei, care, grăbită, ascunzându-se parcă, închidea chiar în clipa aceea scrisoarea pe care, puțin timp după aceea, don Fermín o citea în fața mamei lui.

Aproape cu forța, Visitación şi Quintanar o făcură pe Ana să se îmbrace „omeneşte" şi să iasă cu ei. Visita se despărți de ei în piața catedralei ca să se ducă să rezolve problema cu *Frăția liberă.* Urmau să se întâlnească, din nou, acasă la Vegallana. Marchiza le scrisese foarte devreme soților Quintanar, invitându-i la masă şi anunțându-le programul zilei. Ana se certă cu soțul său; voia să se ducă să se spovedească; aşa-l anunțase, printr-o scrisoare, pe Vicar, şi nu putea să-l pună pe drumuri. „Nici vorbă; Don Victor era hotărât să nu cedeze…"

— O să te spovedeşti, dac-o să te simți în stare de asta, după ce luăm masa la marchiz; şi repede; să putem merge pe urmă la Vivero… Nu cedez deloc!

Şi porniră să felicite diferiți Francisco şi Francisca.

La unu şi un sfert erau acasă la marchiz.

Primul om pe care-l văzu Ana fu don Alvaro.

Se temu să nu se înroşească, să nu-i tremure vocea, când răspunse la salutul politicos al lui Mesia. Îşi privi bărbatul, puțin speriată, dar Quintanar îi strângea mâna lui don Alvaro cu efuziune. Îi era foarte simpatic şi, deşi se vedeau rar, ori de câte ori îşi vorbeau strângeau legăturile unei prietenii incipiente ce „amenința" să devină intimă şi de durată. Pentru Quintanar, don Alvaro avea marele merit de a nu fi

încăpățânat; după părerea bunului aragonez, toți cei din Vetusta erau încăpățânați; însă, acel model de cavaler elegant nu stăruia în a susține o părere absurdă; întotdeauna sfârşea prin a-i da dreptate lui Quintanar, care, în spatele frumosului bărbat, spunea: „Dacă s-ar duce la Madrid, ar face carieră! Cu figura şi cu aerul lui, cu talentul de-a se purta în societate!... Oh, se vede că-i un om şi jumătate!”

Ana luă hotărârea bruscă de-a se stăpâni, de a-l trata pe don Alvaro la fel ca pe ceilalți, fără rezerve suspicioase, gândindu-se că, în fond, nu era nimic, nu putea şi nici nu trebuia să fie ceva între ei.

Când, după câteva minute, o asedia cu abilitate lângă o fereastră din sufragerie, în timp ce don Victor se îndrepta cu Paco spre apartamentele acestuia ca să-şi pună haina de casă largă şi scurtă, Prezidenta trebui să-şi amintească, ca să poată rămâne liniştită şi calmă, că între ea şi bărbatul acela nu fusese nimic serios, că privirile ce-ar fi putut să-l încurajeze nu erau promisiuni pe care să ți le poată azvârli în față un om de lume. Ana vorbea despre oamenii de lume din ceea ce citise în romane; ea nu avusese de-a face cu ei pe terenul probelor practice.

Don Alvaro se feri să pomenească de întâlnirea din seara precedenta; nu vorbi nimic despre scurta scenă din parc; vorbi însă cu mai multă încredere, pe un ton familiar, pe care nu-l folosise niciodată cu ea. Îşi vorbiseră rareori şi întotdeauna de față cu multă lume. Ana era în relații cu toată Vetusta, dar legăturile ei cu bărbații nu fuseseră niciodată prea intime şi continue. Numai Paco şi Frigilis erau prietenii ei intimi. Nu era expansivă; amabilitatea ei invariabilă nu dădea curaj, ridica o barieră. Visita era sigură că în inima Anei nu se putea pătrunde prin nici-o portiță. Sau, cel puțin, ea nu găsise cheia.

Don Alvaro vorbi mult şi frumos, cu naturalețe şi simplitate, încercând să-i fie pe plac Prezidentei mai degrabă prin blândețea sentimentelor, decât prin strălucirea şi originalitatea ideilor. Se vedea clar că se află în căutarea

simpatiei, a cordialității şi că i se oferea ca un om cu un suflet sănătos, fără cute şi ascunzişuri. Râdea cu o jovialitate sinceră, deschizând gura destul de mult şi arătând o dantură perfectă. Ana găsi de foarte bun-gust întorsătura pe care-o dădea Mesia situației sale deosebite. Când don Alvaro tăcea, revenea la temerile ei; îşi închipuia că şi el se gândea din nou la ceea ce exista între ei doi, la apariția diabolică din noaptea trecută, la plimbarea pe străzi şi la atâtea întâlniri implicite, căutate, provocate, solicitate, fără să ştie cum, de el; acceptate de ea în mod laş, criminal.

Mesia era ceva mai înalt decât Ana; când vorbea, don Alvaro trebuia să se aplece pentru ca răsuflarea lui să atingă uşor capul grațios şi micuț al femeii. Părea o umbră protectoare, un adăpost, un sprijin; te simțeai bine alături de bărbatul acela ca o cetate. În timp ce-l asculta, cu capul aplecat, privind dalele din patio, Ana putea să zărească doar pieziş haina lui de culoare deschisă, deosebit de elegantă. Când făcea câte-o mişcare ceva mai iute, don Alvaro împrăştia un parfum, pe care Ana îl consideră, chiar din prima clipă când îl simți, încântător, apoi primejdios; un parfum care ameţeşte, pe semne, foarte repede; era necunoscut pentru ea, dar avea probabil în el ceva din mireasma tutunului de bună calitate şi altor obiecte pur masculine, aparținând însă unui bărbat elegant. Uneori, mâna interlocutorului se sprijinea pe pervazul ferestrei; Ana privea, fără voie, nişte degete lungi, fine, cu o piele albă, vene albastre şi unghii îngrijite, alungite şi frumos tăiate. Iar dacă îşi apleca şi mai mult ochii, pentru ca el să nu creadă că-i priveşte mâinile, vedea pantalonul ce cădea într-o elegantă curbă pe un picior subțire, prelung, încălțat cu mare rafinament – aşa cum nu făcea nimeni în Vetusta. Nu putea fi păcat şi nici ceva asemănător faptul de-a recunoaşte că toate astea erau plăcute, arătau bine şi că aşa trebuiau să fie.

Ana auzea vag zgomotele de la bucătărie, unde Pedro, cu glas poruncitor, dădea ordine pentru pregătirea mesei, susurul fântânilor din patio şi hohotele şi țipetele soțului ei,

ale Visitei, Edelmirei şi ale lui Paco, care alergau pe coridoare, prin grădină, prin toată casa.

Nu-l văzuse pe Vicar intrând. Visita se apropie de fereastră, ca să-i spună la ureche:

— Fetițo, dacă vrei, poți să te spovedeşti chiar acum, c-a venit părintele tău spiritual… O să mănânce cu tine.

Ana se înfioră şi se despărți de Mesia fără să-l privească.

— Hei, hei! strigă don Victor, care intra oferindu-i brațul robustei şi îmbujoratei Edelmira; vasăzică stai la palavre cu acest cavaler? Ei, uite-mă şi pe mine cu perechea mea, ca dreaptă răzbunare.

Numai Edelmira râse de glumă, complet nouă pentru ea. Trecură toți în salon, unde se aflau ceilalți invitați. Obdulia vorbea cu Canonicul şi Joaquinito Orgaz, marchizul discuta cu Bermúdez care îşi apleca capul spre dreapta, deschidea gura până la urechi surâzând şi, cu cea mai mare politețe din lume, punea la îndoială afirmațiile magnatului.

— Ba da, domnule; eu aş fi demolat San Pedro fără nicio rezervă şi aş fi făcut o piață…

— Oh, pentru Dumnezeu, domnule marchiz! Nu cred c-ați îndrăzni… ideile dumneavoastră…

— Cu ideile mele e altceva. Piața de legume nu mai poate rămâne în aer liber, pradă intemperiilor.

— Dar San Pedro e un monument, o glorioasă relicvă.

— E o ruină.

— Nu tocmai…

Canonicul interveni, fugind de Obdulia, care începuse să-l asedieze, aşa cum prevăzuseră Paco şi Visita.

Când Prezidenta intră în salon, De Pas îşi întrerupse fraza cumpătată şi elegantă, pentru că nu putu altfel, şi se înclină, salutând fără prea multă siguranță.

În spatele Anei apăru Mesia, care avea obrazul stâng puțin aprins şi îşi netezea mustața blondă şi mătăsoasă. Păşea privind drept înainte, ca cineva care-şi priveşte gândurile şi nu vede ce are în față. Canonicul îi întinse mâna, pe care Mesia o strânse, în timp ce spunea:

— Domnule Canonic… am deosebita plăcere…

Îşi vorbeau puţin şi cu o mare politeţe. Ana îi văzu alături, amândoi înalţi, ceva mai înalt Mesia, amândoi zvelţi şi eleganţi, fiecare în felul lui; mai vânjos Canonicul, cu forme mai nobile don Alvaro, mai inteligent în mişcări şi priviri clericul, cu trăsături mai regulate omul de lume.

Don Alvaro îl privea pe Vicar cu precauţie, se şi temea de el; Vicarul nu bănuia că don Alvaro ar putea fi duşmanul lui, cel care-o ispitea pe Prezidentă; nu-l vedea însă cu ochi buni, deoarece considera că influenţa acestuia în Vetusta constituia o primejdie şi deoarece ştia că, deşi nu era un adversar zgomotos şi declarat al Bisericii, n-o stima. Când îl văzu cu Anita la fereastră discutând, fără să se preocupe de ceilalţi, don Fermín încercă o senzaţie neplăcută.

Ana îi zâmbi cu sinceră şi nobilă blândeţe şi cu o umilinţă plină de pudoare ce amintea, prin uşoara-i îmbujorare, secretele încredinţate cu o zi înainte. Îşi aminti tot ceea ce spusese, şi că vorbise aşa cum nu vorbise cu nimeni niciodată, cu bărbatul acela ce-i mângâiase auzul şi sufletul cu vorbe pline de speranţă şi consolare, cu promisiuni de lumină şi de poezie, de viaţă demnă, pusă în slujba unor fapte bune, mari şi pe măsura a ceea ce simţea, în forul ei interior, ca fiind fondul său sufletesc. Uneori citise ceva asemănător prin cărţi, dar care vetustean ştia să vorbească astfel? Şi era cu totul altceva să culegi asemenea idei bune şi frumoase de prin cărţi şi să le auzi de la un om în carne şi oase, care avea în glas o căldură molatică şi în vorbe o muzică şuierătoare, şi miere în cuvinte şi în mişcări. Ana îşi aminti, de asemenea, de scrisoarea scrisă cu puţine ore înainte, şi aceasta era o altă legătură plăcută, misterioasă, ce-o înfiora în felul ei. Scrisoarea era nevinovată, o putea citi toată lumea; şi totuşi o scrisoare de care putea vorbi unui bărbat, ce nu era soţul ei şi pe care acest bărbat o ţinea, poate, la pieptul lui şi se gândea la ea.

Ana nu încerca să-şi explice cum se împăca această emoţie uşor voluptuoasă cu conceptul clar pe care-l avea despre felul

de prietenie ce lua naştere între ea şi Canonic. Ceea ce ştia cu certitudine era că don Fermín reprezenta mântuirea, promisiunea unei vieți virtuoase, dar nu plictisitoare, plină de ocupații nobile, poetice, care cereau eforturi, sacrificii, dar care, tocmai din acest motiv, confereau demnitate şi măreție existenței aceleia moarte, animalice, insuportabile pe care i-o oferise până în ziua aceea Vetusta. Tocmai pentru că era sigură că va scăpa de ispita cu adevărat criminală reprezentată de don Alvaro, lăsându-se în seama lui don Fermín, voia să sfideze primejdia şi se lăsa privită în adâncul ochilor de ochii aceia cenuşii, fără o culoare definită, transparenți, aproape întotdeauna reci, ce se aprindeau dintr-odată ca lumina unui far, şoptindu-i cu vâlvătaia lor lucruri îndrăznețe de care nu avea dreptul să se plângă. Când alteori, Ana, speriată, căuta sprijin în ochii Canonicului, fugind de ceilalți, nu întâlnea decât cortina de carne albă care-i acoperea, acele pleoape fără semnificație, ce nu exprimau nici măcar discreție, căzând cu casta oportunitate a clericului.

Când stătea însă de vorbă cu ele, don Fermín nu găsea deplasat să privească femeile; o privea şi pe Prezidentă, pentru că atunci ochii lui nu mai erau altceva decât un mijloc de punctuație pentru cuvinte; acolo nu exista sentiment, exista doar inteligență şi ortografie. Când erau şi martori de față, se uita la femei în tăcere şi nici nu le privea în ochi.

Don Alvaro observă că, în timp ce toți invitații care aşteptau în salon, cei mai mulți în picioare, vocea care să-i cheme la masă, erau angajați într-o conversație generală, Ana se apropiase, pe ascuns, de Canonic şi, lângă o fereastră, îi vorbea puțin tulburată şi foarte încet, surâzând îmbujorată.

Mesia îşi aminti ceea ce-i spusese Visitación cu o după-amiază înainte: „Ai grijă de Canonic, cunoaşte multă teologie lumească". Fără a fi nevoie să-l instige nimeni, era foarte dispus să gândească rău despre clerici şi femei. Nu credea în virtute; soiul acela de materialism, care era religia lui, îl făcea să creadă că nimeni nu poate rezista impulsurilor naturale, că, în mod obligatoriu, clericii erau ipocriți şi că desfrâul,

prost înfrânat, se revărsa în şuvoaie pe unde şi când putea. Don Alvaro, care ştia să se prezinte ca un personaj de roman sentimental şi idealist, era, în ceea ce *El Lábaro* numea sanctuarul conştiinței, un cinic perfect, atunci când împrejurările o cereau. În general, îi invidia pe preoții la care se spovedeau amantele lui şi se temea de ei. Când avea multă influență asupra unei femei, îi interzicea să se spovedească. „Ştia multe lucruri”... În momentele de pasiune dezlănțuită în care târa *femela* ori de câte ori putea, pentru a o face să se degradeze, iar el să încerce astfel o nouă plăcere, îşi obliga victima să-şi dezvăluie sufletul în prezența lui. Ca un cleric pervers, ce abuzează de confesional, don Alvaro afla slăbiciunile comice sau grețoase ale multor soți sau amanți, antecesorii săi. Mândru de aceste cunoştințe, Mesia generaliza şi credea că stă pe un teren solid şi se sprijină pe „fapte repetate până la infinit”, garantând că femeia caută în cleric plăcerea secretă şi voluptatea spirituală a ispitei, în timp ce clericul abuzează, fără excepție, de avantajele oferite de o instituție „al cărui caracter sacru, don Alvaro nu-l punea în discuție...” în fața oamenilor, dar pe care îl nega în versurile sale de poet materialist, în octosilab franțuzesc, de materialist tip *commis-voyageur.*

Nu se gândea, ferească Dumnezeu, că Vicarul ar putea căuta în noua lui fiică spirituală satisfacerea unor grosolane şi vulgare pofte; nici n-ar fi avut atâta curaj şi nici nu era cu putință să încerce asemenea lucruri, dar „în mod fin, în mod fin” – repeta în gând – e foarte probabil să aibă pretenția s-o seducă pe femeia asta frumoasă, liberă, în floarea vârstei şi care nu iubeşte pe nimeni. „Da, preotul ăsta vrea să facă acelaşi lucru ca şi mine, dar prin alt sistem şi prin mijloacele pe care i le oferă situația şi meseria lui de duhovnic... Oh! Ar fi trebuit să i-o iau înainte ca să împiedic asta, acum nu pot, nu am încă destulă autoritate”. Gânduri de soiul ăsta şi altele asemănătoare îl montară pe Mesia împotriva Canonicului, a cărui influență în Vetusta, mai cu seamă asupra femeilor credincioase, îl deranja de multă vreme.

— Vasăzică, în după-amiaza asta nu se mai poate? întreba Ana cu voce umilă, blândă, tremurătoare.

— Nu, doamnă, răspunse Canonicul cu timbrul zefirului printre flori; principalul e să îndeplinim voința lui don Victor şi chiar să i-o luăm înainte când e posibil. În după-amiaza asta, veselie, numai veselie. Mâine dimineață devreme.

— Da, dar o să vă deranjați prea mult. Nu obişnuiți să vă duceți la catedrală la ora aceea.

— Nu contează, mâine o să vin, e o datorie… şi pentru mine e o mare mulțumire să vă pot face un serviciu, scumpă prietenă.

Nu în asemenea cuvinte de-o galanterie de duzină se afla dulceața de nedescris pe care-o găsea Ana în ceea ce auzea; ci în glas, în mişcări, în mireasma aceea de *tămâie intelectuală* ce părea că-i pătrunde în suflet.

Stabiliră că a doua zi, foarte devreme, don Fermín o va aştepta pe Prezidentă în capelă, pentru spovedanie.

— Şi până atunci, nu vă mai gândiți la lucruri serioase distrați-vă, faceți larmă, cum cere domnul Quintanar, care nu numai că are dreptul s-o ceară, dar o face cu multă înțelepciune. E foarte posibil ca tristețile… dumneavoastră, neliniştea aceasta… – aici Canonicul se înroşi uşor şi glasul îi tremură puțin, pentru că făcea aluzie la mărturisirile din după-amiaza anterioară – această apăsare de care vă plângeți şi vă învinovățiți, să se datorească, în bună parte, nervilor şi să se poată vindeca, în ceea ce priveşte răul fizic, prin acest nou mod de viață care v-a fost indicat şi cerut. Da, doamnă, de ce nu? Oh, fiica mea, când o să ne cunoaştem mai bine, când o să ştiți ce gândesc eu în materie de plăceri *lumeşti*… (erau expresiile lui) *plăcerile lumii* pot fi, pentru un suflet ferm, o trecere de timp nevinovată, searbădă, neînsemnată; distracție utilă, pe care-o primeşti ca pe-o doctorie insipidă, dar eficace.

Ana înțelegea perfect. „Canonicul voia să spună că atunci când se va bucura de deliciile virtuții, distracțiile cu care-şi putea amuza trupul o să i se pară nişte jocuri de copii,

banale, fără haz, bune doar fiindc-o distrau şi-i odihneau spiritul. Clar. În fond, aşa era şi acuma; o amuzau atât de puţin balurile, teatrul, plimbările, petrecerile din Vetusta!”

Quintanar se apropie şi, cum îl auzi pe don Fermín repetând că mişcarea era higienică, iar veselia şi viaţa veselă, cu distracţiile ei cu tot foarte salutară, îl aplaudă cu entuziasm pe Canonic; satisfacţia lui crescu şi mai mult când află că Ana n-o să se mai spovedească în după-amiaza aceea.

— Absurd! spuse don Fermín; în după-amiaza asta la ţară, la Vivero…

— La masă! La masă! strigă marchiza din uşa salonului, unde tocmai fusese anunţată.

— Sfântă vorbă! exclamă marchizul.

Fiecare spuse câte ceva în onoarea veştii şi vorbind, gesticulând cu toţii, mulţumiţi, „fără protocol”, cum se obişnuia în casa doñei Rufina, trecură în sufragerie. Marchizii de Vegallana ştiau să-şi trateze musafirii după toate regulile plicticoasei etichete a aristocraţiei provinciale; însă la aceste petreceri la care luau parte numai prieteni intimi, de la care erau însă excluse, în mod special, rudele de viţă nobilă, cărora nu le erau pe plac anumite familiarităţi, se purtau aşa cum ar fi făcut-o orice plebeu bogat, deşi, fără să-şi piardă, chiar în cele mai expansive momente, un anumit aer de distincţie şi nobleţe vetusteană ce le era înnăscut. Marchizul poseda arta de-a şti să se poarte *fără mofturi,* cum spunea el în cea mai umilă proză vorbită de un aristocrat.

„Masa era ca pentru intimi, se ştia.” Asta voia să Spună că marchizul şi marchiza nu renunţaseră la capriciile lor gastronomice din consideraţie pentru invitaţi; aceştia vor fi serviţi ca nişte împăraţi; intimitatea, la acea masă, nu însemna nici calicie, nici neglijenţă; se renunţa la livrea, la vesela de argint, moştenită de la un Vegallana, înalt demnitar în Mexic, la protocolul obositor, dar nu şi la delicioasele vinuri, aperitive şi gustări, care făceau faima acelor mese şi, în sfârşit, nu renunţau nici să mănânce ce era mai bun din tot ce producea fauna şi flora provinciei. Alţi aristocraţi îşi

disputau cu Vegallana supremația în privința nobleței sau bogăției, dar niciunul nu îndrăznea să nu recunoască că bucătăria şi pivnițele marchizului erau pe primul loc în Vetusta.

De obicei, marchizei îi plăcea să fie servită de fete în jur de douăzeci de primăveri, frumoase, proaspete, vesele, bine îmbrăcate şi curate ca aurul.

— Pentru c-am observat, spunea, că doamnelor, regulă generală, nu le plac servitorii; nu-i iau în seamă, iar bărbaților le plac întotdeauna fetele frumoase, chiar şi-n mâncare.

Paquito acceptase cu entuziasm inovația mamei sale, spunând:

— Sigur! Fetele astea care servesc la masă te înveselesc parcă; mi-aduc aminte de cofetării şi de unele cafenele de la Expoziție.

Pe marchiz, schimbarea îl lăsa indiferent. Oricum, el nu păcătuia în casă, şi nici chiar în raza localității.

Sufrageria era pătrată, avea vedere spre grădină şi spre patio – patru ferestre mari, tăiate până aproape de tavanul nu foarte înalt. La fiecare fereastră, marchiza; pusese flori în ghivece, jardiniere, vase japoneze mai mult, sau mai puțin autentice, şi culorile vii şi metalice ale acestei expoziții florale contrastau cu tonurile severe ale lemnului de nuc mat al ornamentelor de pe tavan şi at figurinelor şi tăbliilor bufetelor mari, masive, cu cristaluri, ce înconjurau sufrageria pe tot spațiul rămas liber între ferestre şi o sofa mare sprijinită de peretele opus. Pereții erau împodobiți, acolo unde rămânea loc, cu tablouri de prost-gust, dar având toate ca temă multiplele ocupații care au vreo legătură cu o masă bună. Ici, vânătoarea de pe timpuri – capriciul unui Vegallana de pe vremea feudalismului: castelana pe un armăsar, pajul la picioarele ei cu şoimul pe pumnul ridicat deasupra capului; bâtlanul undeva în nişte nori de culoarea gălbenuşului de ou; mai în spate, stăpânul pădurilor, al castelului de pe stâncă şi al sătulețului ce se pierde în depărtare… în față o scenă dintr-

un roman Feuillet[120]; tot o scenă de vânătoare, dar fără bâtlan, fără şoim şi fără senior feudal; un colţ de pădure, o doamnă călare, după moda englezească, şi un călăreţ ce aleargă în apropierea ei dispus, după toate semnele, să-i sărute mâna de cum i-o va putea atinge… în altă parte, o masă răsturnată; ceva mai încolo, o cârciumă de un realism insuportabil după ce te-ai sculat de la masă. Şi, în sfârşit, pe tavan, chiar deasupra mesei, într-un medalion, portretul lui don Jaime Balmes, fără să se ştie de ce şi pentru ce. Ce căuta acolo filosoful catalan? Marchizul n-a vrut să dea nimănui nicio explicaţie. Lui Bermúdez i se părea o absurditate. Ronzal zicea că e un „anacronism”; dar, în ciuda tuturor acestor observaţii ca şi a altora, şeful partidului conservator din Vetusta îl păstra pe Balmes în medalion şi nu dădea explicaţii.

Marchizei i se părea că asta e una dintre prostiile cele mai puţin supărătoare ale soţului ei.

Invitaţii luară loc; singurele scaune rezervate se aflau la dreapta şi, respectiv, stângă stăpânilor casei. La dreapta doñei Rufina se aşeză Ripamilán, iar la stângă Canonicul; la dreapta marchizului doña Petronila Rianzares, iar la stângă don Victor Quintanar. Ceilalţi se aşezară unde voiră sau putură. Paco stătea între Edelmira şi Visitación; Prezidenta, între Ripamilán şi don Alvaro; Obdulia între Canonic şi Joaquín Orgaz, iar don Saturnino Bermúdez între doña Petronila şi capelanul familiei Vegallana. În stângă lui don Victor stătea don Robustiano Somoza, spilcuitul medic al nobilimii, care-şi legase şervetul de gât cu un nod elegant.

Înainte de-a se servi supa, marchizul începu să-şi mănânce sardelele – o farfurie plină – în timp ce vorbea cu doña Petronila despre demolarea lui San Pedro, ceea ce doamnei i se părea un lucru ruşinos. În vremea asta, comesenii îşi petreceau timpul cu variatele, savuroasele şi alesele gustări reci. Ştiau doar! Erau în intimitate şi trebuiau să respecte obiceiurile pe care le cunoşteau cu toţii. Vegallana începea întotdeauna cu sardelele; devora câteva duzini şi, imediat

după asta, se ridica şi dispărea discret din sufragerie. Urmând un obicei înveterat, toţi se făcură că nu observă lipsa marchizului; între timp se aduse şi se servi supa. Când stăpânul casei reveni pe scaunul lui, era puţin palid şi transpira.

— Cum te simţi? întrebă marchiza printre dinţi; mai mult din ochi decât din gură.

Şi soţul îi răspunse aplecându-şi capul, ceea ce voia să spună:

— Perfect!

Şi între timp îşi umplu cu dărnicie o farfurie de supă de broască ţestoasă. Marchizul nu mai avea sardelele în corp.

Alt mister, ca şi cel al portretului lui Balmes de pe tavan.

Marchiza îşi pregătea mâncărurile ei bizare pe care, de asemenea, nu le lua nimeni în seamă; mânca salată verde cu aproape toate felurile de mâncare şi stropea totul cu oţet sau punea în toate muştar. Vecinii de masă îi cunoşteau capriciile şi o serveau îndatoritori cu aerul unei îndelungi experienţe în privinţa acelor combinaţii de sosuri peste măsură de acre la care-o ajutau pe stăpâna casei. Ripamilán, în timp ce discuta încălzit cu iubitul lui prieten, don Victor, în picioare, mişcându-şi capul ca un arc, pregătea cea de-a treia salată a marchizei, cu o pricepere de maşină în bună stare de funcţionare, şi doamna îl lăsa să i le facă, liniştită, sigură de reuşita micuţului cleric, cu toate că nu-şi dezlipea ochii de pe mâinile lui.

— Domnul meu, striga Ripamilán, în vreme ce dizolva sarea în farfuria doñei Rufina, amestecând uleiul şi oţetul cu vârful unui cuţit; domnul meu! Eu cred că domnul de Carraspique este întru totul în dreptul său; şi nu ştiu de unde-ţi vin dumitale ideile astea dizolvante, pe care nu le-am auzit niciodată în cei patruzeci de ani de când ne cunoaştem…

— Ascultă, popă afurisit! exclamă Quintanar, care era foarte bine dispus şi începea să se simtă reîntinerit; ştiu foarte bine ce spun şi nici dumneata, nici alt aiurit de optzeci de ani ca dumneata, n-o să-mi daţi mie lecţii de morală.

Fiindcă eu sunt liberal…

— Mofturi.

— Mai liberal azi decât ieri, şi mâine mai mult ca azi…

— Bravo! Bravo! strigară Paco şi Edelmira, care se simțeau şi ei foarte tineri; şi-l obligară pe don Victor să ciocnească şi cu ei.

Toate astea erau glume; don Victor nu era nici mai liberal atunci ca mai înainte, nici nu-i spunea lui Ripamilán dumneata şi nici nu-l considera un aiurit; aşa se manifesta însă acolo veselia pe care le-o comunica tuturor celor prezenți vinul acela transparent, ce scânteia în cristale fine, când cu reflexe de aur, când cu ape de peşteră fermecată în galbenul-verzui şi vioriul întunecat al vinului de Bordeaux, în care se scăldau cele mai îndrăznețe raze ale soarelui ce pătrundea, străbătând verdeața frunzişului, covor peste ferestrele ce dădeau spre patio. De ce să nu se înveselească? De ce să nu râdă, să nu spună prostii? Totul era mulțumire; acolo în grădină, susur de ape şi de copaci legănați de vânt, cânt nebunesc de păsări fiecare; prin ferestrele dinspre patio pătrundeau miresme purtate de uşoara adiere ce preschimba frunzele plantelor în tot atâția clopoței. Fântânile arteziene de jos erau o orchestră ce acompania zgomotosul banchet. Pepa şi Roza, îmbrăcate ca nişte sticleți, dar cu rochii de-o croială frumoasă, pe corp, elegante, curate ca hermina, unduindu-şi din mers fustele foşnitoare, zâmbitoare, una blondă, cealaltă, cea cu nume de floare, brună ca o mulatră, serveau cu grație, iuțeală, bună dispoziție şi pricepere, arătându-şi dinții de perle, aplecându-se cu castroanele cu o umilință plină de cochetărie, în aşa fel încât, cum spunea Ripamilán, mâncarea aceea bună, prezentată astfel, însemna o mulțime de desfătări.

Între timp comesenii râdeau, strigau, se cinsteau, se lăudau reciproc, cu înțepături discrete, cu ajutorul antifrazelor; se ştia că o cenzură neruşinată voia să se spună totul pe dos: era un elogiu fără pudoare.

Ecourile veseliei comesenilor ajungeau până în bucătărie;

când intrau cu platourile, Pepa şi Roza veneau zâmbind încă de spectacolul pe care-l lăsau acolo înăuntru; în clipa aceea, în toată casa nu era decât un singur om complet serios: Pedro bucătarul. O să se distreze după aceea, dar acum, se gândea numai la răspunderea lui; era peste tot, dirija totul ca într-o bătălie; uneori apărea în uşa sufrageriei şi îndrepta micile greşeli de serviciu cu privirile-i magnetice de care Pepa şi Roza ascultau ca nişte automate, disciplinate, în ciuda veseliei şi larmei, asemeni unor veterani.

După Pedro, cei mai puţin zgomotoşi erau Prezidenta şi Canonicul; din când în când se priveau, îşi zâmbeau; De Pas îşi îndrepta uneori privirea spre Anita, aplecându-se spre ea, prin spatele marchizei, ca să se facă auzit; atunci, don Alvaro îi privea, tăcut, încruntat, fără să se gândească la faptul că-l vede Visitación, care stătea lângă el. O călcătură uşoară pe picior, din partea soţiei funcţionarului de bancă îl readucea la realitate.

— Ard, ard, spunea Visita.

— Ce? întreba marchiza care mânca încontinuu mulţumită în mijlocul larmei. Cine ard?

— Ardeii, doamnă.

Şi don Alvaro îi mulţumea lui Visitación pentru că-i atrăgea atenţia şi se avânta din nou în flecăreala generală, ascunzându-şi cum putea plictiseala, pe care, în sinea lui, o numea suverană.

„Ce lucru curios! Atingea rochia şi uneori simţea chiar genunchiul Prezidentei, al femeii pe care-o dorea – când vor fi între patru ochi? – şi totuşi se plictisea, i se părea că e de prisos, sigur că masa aceea nu servea cu nimic planurilor sale şi că Prezidenta nu era femeia care să se înveselească în asemenea ocazii, cel puţin pentru moment.

Ar fi o mare imprudenţă să mai fac un pas; dacă m-aş folosi de veselia asta generală, aş fi pierdut pentru multă vreme în inima acestei doamne; sunt sigur că şi ea se simte niţel excitată, că se gândeşte şi ea la coatele şi la genunchii mei; dar n-a venit încă timpul să ne folosim de aceste

avantaje fiziologice... Ocazia asta nu-i o ocazie... O să vedem acolo la Vivero, aici însă, nimic, nimic; oricât te-ar îmboldi pofta.” Şi era şi mai atent cu Anita, o curta cu distincț*ia cu care* ştia el s-o facă, dar nimic mai mult. Visitación avea vedenii. „Ce-nsemna asta?” Îl privea uluită pe Mesia, când nimeni nu observa şi deschidea ochii mari, umflându-şi obrajii, ceea ce voia să spună:

„Mi se pare că eşti un bleg şi mă miră că te porți ca un licean, când eu te-am aşezat alături de ea cu cea mai bună intenție.”

Atunci Mesia, în loc de orice alt răspuns, se apropia de ea şi-o călca pe picior; soția funcționarului de bancă însă îi răspundea cu mici călcături de picior, dându-i să înțeleagă „că era vulpe bătrână” şi că nu renunțase la criteriul ce determinase palma din după-amiaza precedentă.

Paco nu îndrăznea s-o calce pe picioare pe *noua lui verişoară,* dar o încântase cu glumele lui de domnişor rafinat, care trăise *şi-şi făcuse ucenicia* la Madrid. Şi, în plus, verişorul mirosea atât de bine şi a lucruri atât de proaspete şi, în acelaşi timp, atât de delicate şi de elegante! Acolo, în sătulețul ei, Edelmira se gândise mult la marchizelul pe care-l văzuse de două-trei ori, când ea era foarte mică şi el un adolescent. Acum, parcă era altul şi depăşea cu mult visurile şi închipuirile ei; era mai frumos, mai roşu în obraji, mai vesel şi mai gras. În după-amiaza aceea, marchizelul era îmbrăcat cu un costum de alpaca fină, de culoarea năutului, vestă de aceeaşi culoare, de pichet, şi era încălțat cu un soi de papuci de vară pe care Edelmira îi considera culmea eleganței, deşi păreau turceşti. Farafastâcurile verişorului „cămaşa colorată, cravata, inelele scumpe ce-ți luau ochii”. mâinile ce păreau de domnişoară, toate astea o încântau pe Edelmira, care era şi ea bună prietenă cu curățenia şi sănătatea.

Paco îşi apropiase un genunchi de fusta fetei; în sfârşit,. simți o dulce căldură şi se pregătea să dea înapoi, dar fata rămase atât de liniştită, încât vărul îşi lăsă piciorul acolo, de parcă l-ar fi uitat. Inocența Edelmirei era atât de puțin

înspăimântată, încât Paco ar fi putut s-o calce pe picior, fără ca ea să protesteze, cu condiția să n-o doară. „Şi pe urmă, se gândea fata, aşa stau lucrurile pe-aici”; se povesteau minuni şi mai mari despre casa unchilor.

Obdulia, care stătea chiar în față, privea lânced, din când în când, frumoasa pereche. Îşi amintea de soarele de iarnă din după-amiaza trecută. Paco o şi uitase! Nu se mai gândea decât la frumusețea aceea proaspătă, mirosind; a iarbă şi-a rozmarin, ce venea de la țară ca să-i bucure simțurile. Văduva însă, după ce consacră o tristă amintire himerelor ei din ajun, se întoarse spre Canonic insinuantă, provocatoare; încerca să-l biruie cu parfumul, cu privirile ei – *cortină rapidă* – cu toate mijloacele de care dispunea şi puteau fi întrebuințate împotriva unui: astfel de om şi în asemenea împrejurări. De Pas răspundeai cu o indiferență prost disimulată la cochetăriile Obduliei! şi nu-i mulțumea nici măcar pentru că-i dăruia holocaustul complimentelor lui Joaquín Orgaz, pe care ea le disprețuia cu emfază prost ascunsă.

Joaquinito era plin de draci. „Femeia aceea era o...” şi o spunea în sinea lui în flamenco. „Nu-l provoca mereu pe Vicar?” Ceilalți invitați nu observau sau se făcea că nu văd ceea ce vedea el, pentru că-l interesa. Nu se dădea însă bătut, îi făcea curte văduvei cu insistență, prefăcându-se că nu vede ce se întâmplă cu Canonicul. În mod obişnuit, Obdulia şi Joaquinito se înțelegeau. Ce mai! Dacă ajunsese să-i dea întâlnire într-o magazie de cărbuni! Adevărul era că el nu se putea făli c-ar fi cucerit fortăreața; nu se bucurase de supremele favoruri... încă; dar, în sfârşit, avansuri... arvune... sau oricum s-ar numi, asta da. Oh, când o s-ajungă să învingă în mod definitiv, aşa cum spera, o să-i plătească el pentru dispreţu-i capricios, pentru schimbările de dispoziție şi umilirea de a nu-l fi preferat unui carlist.

Cel care nu spera nimic, decepționat şi întristat de moarte, era don Saturnino Bermúdez. După scena de la catedrală, unde crezuse că înaintase atât de mult – deşi cu prețul conştiinței lui – n-o mai văzuse pe Obdulia; iar în dimineața

aceea, când se apropiase de ea ca să-i spună cât de mult suferise că n-o văzuse atâtea zile (fără să amintească însă constipația care-l persecutase şi-l ținuse la pat), ca să-i şoptească la ureche mica declarație pe care o pregătise – stil Feuillet trecut prin sacristie – Obdulia îi întorsese spatele, şi nu o dată, ci de trei sau patru ori, dându-i de înțeles că *non erat hic locus*[121] că pe el nu-l va accepta decât în biserică.

„Aşa erau femeile! Aşa era în mod special femeia aceea! De ce să le iubeşti? De ce să urmăreşti idealul iubirii? Sau, mai bine-zis, de ce să iubeşti femeile vii, în carne şi oase? Era mai bine să visezi, să visezi mereu." Astfel gândea, plin de melancolie, Bermúdez, care se întrista la băutură, în timp ce răspundea distrat, dar foarte rece, doñei Petronila Rianzares, care făcea, în şoaptă, panegiricul Canonicului, idolul său. Bermúdez o privea, din când în când, pe Prezidentă, pe care o iubise în secret, şi alteori pe Visitación, de care fusese îndrăgostit când era adolescent, cam pe vremea când soția funcționarului de bancă fugise – după cum spun gurile rele – pe fereastră împreună cu un bărbat. Visitación nici măcar nu-l luase în seamă; niciodată nu-l privise cu ochişorii aproape închişi, arma ei supremă; nu din dispreț, ci pentru că Bermúdez era pentru doamnele din Vetusta un savant, un sfânt, dar nu un bărbat. Obdulia descoperise însă şi bărbatul, dar renunțase imediat la descoperirea ei.

Canonicul, Ripamilán, don Victor, don Alvaro, marchizul şi medicul duceau greul conversației generale; Vegallana şi Canonicul preferau subiectele serioase, însă Ripamilán şi don Victor dădeau fiecărui schimb de cuvinte un caracter festiv şi sfârşeau prin a lua totul în glumă. Marchizul, de îndată ce se simți sigur pe sine, mulțumită savantului echilibru gastric de lichide şi solide pe care-l stabilea cu multă dibăcie, reveni la ideile sale de neclintit reformist. „Ei! Voiau să distrugă San Pedro; să nu *i* se vorbească de ideile sale; în afară de faptul că el nu era un fanatic şi nici partidul conservator nu trebuia să fie confundat cu anumite doctrine ultramontane, în afară de asta, una era religia şi alta interesele locale; piața acoperită

pentru legume era o necesitate. Amplasare? Un singur loc, în privința asta, nu admitea discuții: piața San Pedro; dar cum? unde? Demolând prăpădita aia de biserică.”

Doña Petronila protesta, invocând autoritatea Canonicului. Canonicul vota cu doña Petronila, dar nu-i susținea argumentele. Ripamilán, cu ochii ca două mărgeluşe, striga:

— Afară cu iconoclastul! Legumele! Legumele! Asta înseamnă că pentru excelența-voastră, domnule marchiz, religia, arta şi istoria contează mai puțin decât o ridiche.

— Bravo, bravo! strigă don Victor, în picioare, cu o cupă de *champagne* în mână.

— Nu sunteți serioşi, nu se poate discuta, spunea marchizul; Quintanar ăsta e de partea celuilalt acuma, iar înainte zicea că-i liberal.

— Dar, ce are una cu alta?

— Nu vrei să dărâmi biserica, dar voiai să le scoți din mănăstire pe fetele lui Carraspique.

— Victor, Victor, nu vorbi prostii, îndrăzni, surâzând Prezidenta.

— Glumeşte, spuse Canonicul.

— Cum glumeşte? strigă medicul. Pe onoarea lui Somoza, dacă don Victor îl atacă pe văru-meu Carraspique în glumă, eu scot spada, îl atac serios şi bastoanele se transformă în lăncii. Domnilor, fata aceea putrezeşte…

Discuția se încheie, fără motiv, sau, mai bine-zis, din cauza aburilor vinului. Vorbeau cu toții; Paco voia şi el laicizarea călugărițelor; Joaquinito Orgaz începu să spună glume în stil flamenco care-o amuzau grozav pe marchiză şi pe Edelmira. Visitación reuşi să se scoale de la masă ca să-i pocnească uşor cu evantaiul pe cei ce manifestau idei puțin ortodoxe. Pepa, Roza şi celelalte servitoare zâmbeau discret, fără să îndrăznească a lua parte la hărmălaie, dar ceva mai puțin rigide decât la începutul mesei. Pedro nu mai apărea în uşă. Se spărseseră două cupe. Păsărelele din grădină se opreau în rămurişul de la ferestre să vadă ce se întâmplă şi-şi amestecau strigătele lor ascuțite, de fiecare, în larma

generală.

— Cafeaua, în chioşc! porunci marchiza.

— Bine, bine! strigă don Victor şi Edelmira care, ținându-se de braț, în acordurile marşului regal (spunea fostul prezident), cântat de Visitación înăuntru, ia un pian dezacordat, se îndreptară primii spre grădină, urmați de Paco, ocupat să aşeze pe capul cărunt al lui don Victor o coroniță de flori de portocal. O găsise într-un dulap din dormitorul surorii lui, Emma. Acolo urma să doarmă Edelmira. Ieşiră toți în grădina mare, înconjurată, ca şi parcul familiei Ozores, de copaci înalți, cu coroană deasă, ce ascundeau vecinilor mare parte din grădină. Don Victor, Paco şi Edelmira alergau pe alei, departe, printre copaci. Don Alvaro îi oferea brațul marchizei şi în fața lor, reținută de conversația cu doña Rufina, păşea Anita, meşterind frunzulițe de cimişir din straturile de flori, cu capul plecat, ochii strălucitori şi obrajii aprinşi. Canonicul rămăsese în urmă, în puterea doñei Petronila Rianzares, care-i vorbea despre o problemă serioasă: casa Surorilor Săracilor ce se construia în apropiere de Espolón, pe terenul donat de doña Petronila, în admirația şi aplauzele întregii Vetuste catolice. Doamna Rianzares era văduva unui fost intendent din Havana, care îi lăsase una dintre averile cele mai respectabile din provincie; o mare parte din rente erau destinate Bisericii, şi în special dotării călugărițelor, ridicării de mănăstiri şi apărării cauzei lui don Carlos, atâta cât timp partidul fusese în luptă. Se considera aproape papesă şi s-ar fi încumetat să excomunice provizoriu pe oricine, sigură că papa ar fi încuviințat excomunicarea; trata de la egal la egal cu Episcopul, şi Ripamilán, care n-avea ochi s-o vadă pentru că, după spusele lui, era un bărbățoi, îi zicea Constantin cel Mare, făcând aluzie la împăratul ce protejase Biserica. „Buna doamnă îşi închipuie că, dacă a ştiut să-şi păstreze cu decență straiele văduviei şi a înălțat case pentru opere întru cucernicie, e o sfântă şi-i aproape arhiepiscop.” Protoiereul avea dreptate; doña Petronila nu se gândea decât la apărarea cultului catolic şi era de părere că

ceilalți trebuiau să-şi petreacă viața lăudându-i dărnicia şi castitatea ei de văduvă.

Nu recunoştea în tot clerul vetustean pe cineva care să-l întreacă pe Canonic, considerându-l superior Episcopului; „era un om mare întru totul, dar care, din umilință, trăia în umbră”. Canonicul se purta cu doamna Rianzares de parc-ar fi fost o regină, sau ca şi cum ar fi fost mamă de episcop; ea îi mulțumea şi-l răsplătea pentru asta fiind, peste tot, cel mai elocvent avocat al lui. Unde se afla ea, să nu fie bârfit; nu îngăduia asemenea lucruri.

Când ajunseră în chioşcul unde începuse să se servească cafeaua, doamna Rianzares îşi înclină capul de’ călugăr corpolent spre umărul Canonicului, spunându-i cu ochii dați peste cap şi cu cel mai mieros glas:

— Haide, prietene. Te implor… însoțeşte-mă la Vivero… Fii amabil… te rog…

Canonicul, nu mai puțin dulce, blând şi lipicios, primea cu plăcere tămâierile văduvei, în spatele cărora erau atâția saci de bani.

— Doamnă… din toată inima… Dacă aş putea… dar am de lucru, la şase trebuie să fiu…

— Ah, nu, fără scuze… Ajută-mă dumneata, marchiză, ajută-mă să-l conving pe ştrengarul ăsta.

Marchiza o ajută, dar fu inutil. Don Fermín îşi propusese să nu se ducă la Vivero în după-amiaza aceea; înțelegea că toți, în afară de el, erau intimi, de-ai casei; acceptase invitația la masă pentru că… nu putuse face altfel, dintr-o slăbiciune, şi nu mai voia şi alte slăbiciuni. Ce să facă în excursie? Ştia că la Vivero mergeau toți nebunii aceia – Visitación, Obdulia, Paco, Mesia – ca să se distreze cu excesivă libertate, să imite foarte pe viu jocurile copiilor. Ripamilán îi povestise uneori câte ceva. Ripamilán se ducea fără să-şi facă reproşuri, dar se ştia că Protoiereul era aşa cum era; el, De Pas, nu trebuia să asiste la asemenea scene, care, fără să fie neapărat licențioase, nu erau pentru ochii unui canonic serios. Nu, nu trebuia să se arate prea mult; întotdeauna ştiuse să se

menţină în dificilul echilibru de sacerdot sociabil, fără să degenereze în lumesc; ştiuse să-şi păstreze buna reputaţie. Încrederea excesivă, purtarea prea familiară ar dăuna prestigiului său; n-o să se ducă la Vivero. Şi ar fi făcut-o cu dragă inimă, sigur că da; pentru că acel domn Mesia se lipise din nou de fustele Prezidentei, iar don Fermín începuse să-l bănuiască de intenţii *non sanctos*[122] pe celebrul don Juan al Vetustei.

Marchiza o chemă pe Anita lângă ea, ca să-i spună, fără malitie, cum făcea întotdeauna:

— Vino încoace, vino încoace să vedem dacă acest domn posac te va lua în seamă mai mult decât pe noi.

— Despre ce e vorba?

— Don Fermín nu vrea să vină la Vivero.

Don Fermín, care avea deja obrajii puţin aprinşi din cauza libaţiilor mai frecvente decât de obicei, se făcu întocmai ca o cireaşă când o văzu pe Prezidentă privindu-l drept în ochi şi rostind cu sinceră părere de rău:

— Oh, pentru Dumnezeu, de ce sunteţi aşa! Aţi supărat pe toată lumea. Veniţi cu noi, domnule Canonic.

Oricine putea vedea – De Pas şi don Alvaro văzură – pe figura şi în privirea Prezidentei o sinceră expresie de amărăciune; vestea pe care i-o dăduse marchiza o contrariase.

Don Alvaro simţi în suflet ceva ca o arsură; el, care era cunoscător în materie, nu şovăi să califice ceea ce simţise drept gelozie. Din care cauză se înfurie. „Cu alte cuvinte, femeia aceea îl interesa cu adevărat, mai mult decât îşi închipuia; şi existau piedici, şi încă ce piedici! Un popă! Un popă frumos, trebuia s-o recunoască.” Şi atunci, ochii stinşi ai elegantului Mesia scăpărară, pironindu-se asupra Canonicului care simţi şocul privirii şi-l susţinu, ascuţindu-şi săgeţile ascunse în pupile, între atâta blândeţe. Pe don Fermín îl sperie mai mult impresia pe care i-o lăsase privirea Anei, şi nu cuvintele; simţi o mulţumire nespus de dulce, o căldură, în adâncul fiinţei, cu totul necunoscută; acum nu

mai era vorba de vanitatea plăcut flatată, ci de unele corzi ale inimii, al căror sunet nu-l aflase până atunci. „Ce drăcie mai e şi asta!” se gândi De Pas. Şi tocmai în clipa aceea se ciocni de privirea lui don Alvaro. O privire care, încrucişându-se cu a lui, se transformă în sfidare; una dintre privirile acelea ce pălmuiesc; nimeni nu observă nimic – în afară de ei şi de Prezidentă. Erau amândoi în picioare, aproape unul de altul, amândoi trufaşi, zvelți; redingota lui Mesia strânsă pe corp, corectă, severă, exprima gravitatea cu tot atâtea linii elegante şi demne ca pelerina largă, hieratică, de cleric, ce – lucea în soare, căzând până la pământ.

Prezidentei i se părură amândoi frumoşi, interesanți, ceva în genul Sfântului Mihail şi a Diavolului, dar Diavolul de pe când era încă Lucifer; Diavolul Arhanghel; amândoi se gândeau la ea, era sigur; don Fermín, ca un prieten protector, celălalt, ca un duşman al onoarei, dar iubitor al frumuseții sale. Ea va dărui victoria celui ce-o merita, îngerului bun – care era puțin mai scund, nu avea mustață – ceea ce făcea impresie bună întotdeauna – dar care era bine făcut, elegant, în felul lui, aşa cum poți fi sub o sutană. Prezidentă trebuia să-şi mărturisească, gândindu-se la asta numai o clipă, că îi făcea plăcere să-l ştie pe salvatorul ei atât de chipeş şi straniu, atât de distins, cum spunea Obdulia, şi aici avea dreptate. Şi, mai ales, cei doi bărbați înfruntându-se cu privirea pentru ea, dorind, fiecare în alt scop, victoria, cucerirea voinței ei, era ceva ce spărgea monotonia vieții vetustene, ceva interesant, ce putea fi dramatic, ce şi începea să fie. Onoarea, cimilitura aceea întâlnită întotdeauna în versurile recitate de soțul ei, era la adăpost, se ştia asta, nu trebuia să se gândească la ea; dar ce bine ar fi ca un om atât de inteligent cum era Canonicul s-o apere împotriva atacurilor mai mult sau mai puțin de temut ale frumosului don Alvaro, care nu era nici el un prost, dovedea mult tact, mare prudență şi, ceea ce era şi mai rău, un real interes pentru ea. De asta era convinsă; don Alvaro nu voia s-o înfrângă dintr-un capriciu, sau din vanitate, ci pentru c-o iubea cu adevărat;

în mod sigur, bărbatul acela ar fi preferat să fie necăsătorită. La urma urmei, don Victor era un obstacol respectabil. Ea însă îl iubea, era sigură de asta, îl iubea cu o dragoste filială, amestecată cu o anumită intimitate conjugală care valora, în felul ei, cel puțin tot atât cât o pasiune de alt gen. Şi pe urmă, dacă n-ar fi don Victor, Canonicul n-ar avea de ce s-o apere şi nici lupta aceea între doi bărbați *distinşi,* ce începea în după-amiaza aceea, nu şi-ar mai avea rațiunea. Nu trebuia să uite că don Fermín n-o iubea şi nici n-o putea iubi pentru el, ci pentru don Victor.

Pe când Ana se pierdea în asemenea reflecții şi în altele asemănătoare, se auzi vocea Obduliei care scotea nişte țipete îngrozitoare, cerând ajutor. Cei ce-şi beau paşnic cafeaua în chioşc alergară spre capătul grădinii.

— Unde sunt? Unde sunt? întreba speriată marchiza.

— În leagăn! În leagăn! spuse medicul, don Robustiano.

Era un leagăn de lemn, ca cele făcute pentru populația din Madrid de sărbătoarea Sfântului Isidro, deşi mai elegant şi lucrat cu mai multă grijă. Pe unul dintre scaune, care imita nacela unui balon, pe vine, surâzător şi palid, don Saturnino Bermúdez, cam la un metru de pământ, făcea cea mai caraghioasă figură din lume, pe deplin conştient de asta şi mai ridicol încă datorită râvnei sale de-a se preface, încercând să confere situației un caracter de resemnare pe care nu-l putea avea. La cealaltă extremă, în nacela opusă, ce se agățase de o grindă lângă zid, resturi din schelăria unei proaspete construcții, se vedeau țipătoarele culori ale fustei şi exuberanta persoană a Obduliei Fandifto, agățată de nacelă ca un naufragiat al aerului, foarte speriată cu adevărat, cochetă şi arătoasă, de-a se afla în ceea ce credea a fi o adevărată primejdie.

— Nu te mişca, nu te mişca, striga don Victor, făcând pe speriatul sub nacelă şi văzând probabil ceea ce, pe Obdulia, cel puțin în clipele acelea, n-o interesa prea mult să ascundă.

— Nu te mişca, nu te mişca; fii atentă, că mori dacă aluneci jos, spunea Paco căutând ceva cu care să desprindă leagănul.

— Trei metri şi jumătate, rosti marchizul, care ajunse la timp ca să aprecieze exact înălțimea bufniturii posibile, din ochi, aşa cum îşi făcea el întotdeauna calculele geometrice.

Problema era că nici don Victor, nici Paco, nici Orgaz nu puteau să găsească, cu propriile lor forțe, un mod de-a ajunge la înălțimea grinzii ca s-o elibereze pe Obdulia.

— Paco-i de vină, zicea Visitación. A început prea tare, ca să-l arunce jos pe Saturno şi pac!, leagănul a ajuns acolo sus şi când să coboare… s-a agățat de grinda aceea.

Obdulia nu se mişca, dar țipa fără încetare.

— Nu țipa, fetițo, spunea marchiza; nu se mai uita la ea, căci trebuia să stea într-o poziție prea incomodă, cu capul dat pe spate; o să te dea imediat jos.

Marchizul încercă să se cațere pe o scară mică, cu puține trepte, folosită de grădinar ca să aranjeze coroanele arbuştilor şi tufele de cimişir. Însă nici de pe treapta cea mai de sus nu reuşea să apuce nacela leagănului, ca să se poată opinti s-o desprindă.

— Chemați-l pe Diego… pe Bautista… spunea marchiza.

— Da, da; să vină Bautista! striga Obdulia, amintindu-şi de forța vizitiului.

— Degeaba, spuse marchizul. Bautista are putere, dar nu mă depăşeşte ca statură. Nu există altă soluție, decât să căutăm altă scară…

— În grădină nu e…

— Cine ştie pe unde-o fi…

— Pentru Dumnezeu! Pentru Dumnezeu!… Am amețeli, am să cad jos de frică.

Atunci don Alvaro, căruia Ana îi adresase o privire încurajatoare şi rugătoare, se hotărî. De câteva minute îi venise în minte că el, datorită staturii, putea să apuce uşor leagănul şi să-l smulgă de unde era prins… dar ce-l interesa pe el Obdulia? Putea să facă o figură ridicolă, să-şi păteze redingota. Privirea Anei îl făcu însă să sară pe scară. Din fericire, era agil. Prezidentă îl văzu la fel de chipeş, curat şi elegant în ipostaza aceea de lampagiu, de parcă s-ar fi

plimbat pe Espolón.

— Bravo! Bravo! strigară Edelmira şi Paco, văzând braţele frumosului don Alvaro printre scândurile nacelei.

— Nu mă trage! Nu mă trage! strigă Obdulia care simţi mâinile fostului său amant sub picioare.

Visita o ciupi pe Edelmira, pe care şi începuse s-o tutuiască. Fata înţelese intenţia ciupiturii fiindcă pricepuse şi felul de-a fi al celeilalte. Îi spusese tu!

— Stai liniştită; nu ţi se-ntâmplă nimic, răspunse don Alvaro, căindu-se că cedase rugăminţii tacite a Anitei.

Se pregătea să-şi potrivească braţele în aşa fel încât să aibă suficientă forţă ca să ridice leagănul. Când se opinti prima oară, efort inutil bineînţeles, se gândi la figura pe care-o va face Canonicul.

— Hei-rup!... strigă Visitación de jos, spre şi mai marea lui ruşine.

— Nu poţi, nu poţi! Nu-l mişca, e mai rău! O să mor! strigă Obdulia.

Ceilalţi tăceau.

— Stai liniştită! spuse încet, cu glas răguşit şi furios don Alvaro, care s-ar fi bucurat nespus de mult dac-ar fi văzut-o căzând cu capul în jos.

Şi se opinti pentru a doua oară, dar tot fără noroc.

Leagănul nici nu se. mişca. Iar el transpira mai mult de ruşine, decât de oboseală. Un bărbat ca el trebuia să poată ridica asemenea greutate.

— Lasă, lasă, să vedem dacă Bautista... spuse marchiza. Ce draci de copii!

— Bautista nu ajunge până acolo, repetă marchizul. E nevoie de-o altă scară; să meargă careva în şopronul trăsurilor. Acolo trebuie să fie una...

Don Alvaro făcu a treia încercare. Inutil. Privi în jos, căutând parcă modul de-a scăpa de-o parte din greutate. Pe celălalt scaun, sub nasul lui, într-o atitudine umilă şi ridicolă, îl văzu pe don Saturnino pe vine, imobil, uitat de toţi. Mesia nu putu decât să surâdă, deşi vedea negru în faţa ochilor de

supărare. Deşi îi venea să-l scuipe, îl privi pe Bermúdez, care-i zâmbea încontinuu, şi îi zise cu un calm forțat:

— Da ştii că ai haz, omule? Vasăzică aşa? Dumneata îți închipui cumva că eu iac aici pe Alcide şi mi te-aşezi ca plumbul?...

Hohot general.

— Păi da, râdeți, strigă Obdulia, că aveți şi de ce.

— Eu... bolborosi Bermúdez, iartă-mă... dar cum nimeni nu-mi spunea nimic, am crezut că nu deranjez... şi pe urmă... Credeam că dacă mă dau jos, aş putea înrăutăți situația acestei doamne... Vreo zgâlțâitură...

— Vai, nu, nu! Nu te da jos! strigă văduva, înspăimântată.

— Cum nu? răcni furios don Alvaro. Vrei să salt în brațe hardughia asta cu amândoi în ea?...

— Ştii... eu nu văd cum... dacă nu mă ajutați... e aşa de înalt...

— Mai puțin de-un metru, spuse marchizul.

Paco îl luă în brațe pe don Saturno şi-l dădu jos din leagăn.

— Acum, spuse, o să te ajutăm, împingând de-aici de jos...

— Inutil, rosti Canonicul cu o voce foarte dulceagă, cum grinda aceea e vârâtă între cele două bare care susțin leagănul, dacă nu se ridică tot leagănul în mâini nu poate fi desprins.

— Bineînțeles, urla de sus don Alvaro; şi-şi încercă încă o dată puterile.

Bermúdez cântărea foarte puțin, după cum se vede, fiindcă don Alvaro nu clinti leagănul nici de data asta.

Elegantul Mesia simțea că e pus la stâlpul infamiei, şi dintr-un salt, care se strădui să fie grațios, coborî. Scuturându-şi praful de pe mâini şi ştergându-şi sudoarea de pe frunte, spuse:

— E imposibil! Să se caute altă scară.

— Putea fi căutată până acum.

— Dacă eu aş ajunge., insinuă atunci Canonicul, cu modestie în glas şi în gesturi.

— E-adevărat, spuse marchiza, şi dumneata eşti înalt.

— Dar ajungeți, sigur că ajungeți, strigă Paco, care voia să-l vadă maimuțărindu-se.

— Sigur, ajungi şi dumneata, încheie marchizul. Şi cum eşti vânjos… Aici… nu te vede nimeni.

Partea grea era să urce până în vârful scării, fără să facă o figură prea ridicolă cu veşmântul lui lung.

— Dă-ți pelerina jos, îi spuse Ripamilán.

— Nu-i nevoie, răspunse De Pas, îngrozit la ideea de-a fi văzut în sutană.

Şi, fără să-şi piardă nicio fărâmă din demnitate, gravitate sau eleganță, se sui ca o veveriță pe treapta cea mai de sus, în timp ce pelerina îi flutura unduitoare pe spate.

— Perfect, spuse vârându-şi brațele pe unde, cu puțin înainte, şi le vârâse Mesia.

Aplauze în mulțime. Obdulia îşi înghiți un chiot necuviincios.

Doña Petronila, în extaz, cu gura căscată, exclamă jos:

— Ce bărbat! Ce om genial!

Fără un mare efort aparent, cu uşurință şi eleganță, Canonicul ridică în brațe leagănul, care, eliberat din capcană şi frânat în coborârea lui de aceeaşi forță care-l ridicase, se lăsă maiestuos. Somoza, Paco şi Joaquin Orgaz o ajutară pe Obdulia să iasă din cutia blestemată. Canonicul avu parte de adevărate ovații. Paco îl admiră în tăcere; forța musculară îi inspira o teroare oarecum religioasă; el şi-o risipise pe-a lui în bătălii amoroase. Carne avea destulă, dar moale. Don Alvaro îşi ascunse cu greu ruşinea. „Adevărată copilărie! Dar era într-adevăr ruşinat!” În plus, el, care-i privea pe popi ca pe nişte femei neputincioase, ca pe un sex slab de-o natură deosebită, din cauza veşmintelor lungi şi a blândeței impusă de canoane, vedea acum în Canonic un atlet; un bărbat foarte capabil să-l omoare cu o lovitură de pumn, dacă s-ar fi ivit asemenea neverosimilă ocazie. Mesia îşi amintea că spusese de multe ori – mai ales cu prilejul alegerilor pe la țară: „Şi domnul preot, să nu se distreze, să nu abuzeze de avantajele fustei, că dacă mă supără, îl apuc de sutană şi-l arunc pe

fereastră”. Întotdeauna îşi închipuise, pentru că nu chibzuise cum trebuie, că odată pierdut respectul datorat religiei, puteai să-i iei pe preoţi la palme, fără să fii pedepsit pentru asta; presupunea că n-au curaj, putere şi nici sânge în vine… „Şi acum, canonicul acela, care era poate şi rivalul lui, îi dădea acea lecţioară de gimnastică, ce putea fi foarte bine un salutar aviz.”

Recunoştinţa Obduliei nu avea margini, dar Canonicul crezu necesar s-o potolească, arătându-se rece, sec şi dându-i de înţeles că „n-o făcuse pentru ea”. Cu toate acestea, văduva continua să susţină că-i datora viaţa.

— Fără îndoială! întărea doña Petronila nebănuind cum voia să plătească Obdulia viaţa aceea despre care zicea că i-o datorează Canonicului.

Ana admiră în tăcere forţa părintelui ei spiritual, în care nu văzu altceva decât un simbol fizic al tăriei sufleteşti; tărie ce va fi pentru ea, neîndoielnic, un scut sigur, inexpugnabil, contra ispitelor ce începeau s-o încolţească.

Visita se urcă în leagăn, dar cu picioarele legate; nu voia să i se vadă juponul.

Obdulia protestă:

— Cum? S-a văzut ceva? Nu vreau! Nu vreau! De ce nu mi-aţi spus? Asta-i trădare.

— Această doamnă are dreptate, spuse don Victor, egalitate în faţa legii; jos cu sfoara aceea.

Edelmira se sui în leagăn fără să se lege. N-avea de ce să ia măsuri de precauţie, nu se vedea nimic.

Don Victor şi Ripamilán se dădură şi ei în leagăn, dar li se făcu rău.

— Au sosit trăsurile! strigă marchiza, de departe; şi toţi alergară spre patio.

Marchiza, doña Petronila, Prezidentă şi Ripamilán se urcară în landoul descoperit, echipaj de lux, excelent odinioară, dar acum învechit şi mişcându-se cu mare greutate. Perechea de cai negri era demnă de un rege. Ceilalţi se instalară într-o trăsură veche de drum lung, solidă, dar urâtă la înfăţişare,

trasă de patru cai; era cea de care se folosea de obicei marchizul în excursiile lui prin provincie, ca să-i ducă şi să-i aducă pe alegători uneori, iar alteori ca să vâneze pe terenuri interzise poate. Se spuneau atâtea lucruri despre trăsura aceea de drum lung! Semăna cu vechile poştalioane care mai fac încă serviciu poştal la Madrid, de la Poşta Centrală la stații. I se spunea *Gondola, Familiala* şi-n câte alte feluri.

Canonicului i se făcu puțin loc între Ripamilán şi Anita, cu promisiunea solemnă de-a fi lăsat pe Espolón, unde trebuia să caute o anumită persoană. Nu era adevărat, era un pretext ca să-şi țină promisiunea de-a nu se duce la Vivero.

— Îl sechestrăm, spusese Obdulia.

— Da, da, să-l sechestrăm; asta-i cel mai bine, n-o să-l lăsăm să se dea jos, adăugă doña Petronila.

— Nu; protestez… Aşa, nu urc.

Urcă; şi landoul plecă scoțând scântei din pietrele ascuțite de pe străzile înguste ale Encimadei. În urmă venea *Gondola,* asurzind vecinătățile cu îngrozitorul ei zgomot de clopoței, pocnete de bici, geamuri ce săltau în ramă şi glasuri şi hohote ce răsunau înăuntru.

Soarele mai încălzea încă şi doamnele din landou improvizară, din umbrelele de soare, un coviltir colorat ce-i adăpostea şi pe Canonic şi Protoiereu. Ripamilán, aproape ascuns între fustele doñei Petronila, care stătea în fața lui, era în elementul său; nu datorită contactului cu Constantin cel Mare, ci pentru că se afla între cucoane, sub umbrelele lor de soare, aspirând parfumuri feminine şi simțind adierea evantaielor. Să pleci la țară cu doamnele! Bucolică aristocratică sau aproape! Frumosul ideal al poetului de şaptezeci de ani, veşnic îndrăgostit de Philis şi Amarilis[123] cele cu corsaje de mătase, prindea viață.

Canonicul era puțin ruşinat; pe de o parte îl jena, pe de alta nu, întâmplarea, sau ce-o fi fost aceea, că mergea alături de Ana. De-abia o atingea, bineînțeles; nici ea, nici el nu se mişcau. El era tulburat, ea nu; se simțea mulțumită alături de el; şi-l închipuia în continuare, ca pe un scut bine lucrat şi

puternic. Ea îl ferea de soare şi el o apăra de don Alvaro. „Dacă domnul acesta ar veni la Vivero… celălalt poate că n-ar îndrăzni să se apropie. Iar dacă nu… o să… o să îndrăznească… Bineînțeles, cum acolo fiecare aleargă pe unde-i place, şi Victor e în stare să stea cu Paco şi Edelmira ca s-o facă pe prostul… Nu, pentru că dacă mi-e teamă de el, nu vreau să-şi dea seama; aşa că, dacă se apropie, n-am să fug. Dacă ar vrea să vină şi don Fermín!;!

— Don Fermín, îi spuse, aproape de Espolón, cu voce smerită, cu respectul dulce şi potolit cu care-i vorbea întotdeauna; don Fermín, de ce nu veniți cu noi? Ceva mai mult de-o oră… cred că azi o să ne întoarcem mai repede… veniți şi dumneavoastră… hai, veniți!

Auzind-o pe Prezidentă, De Pas îşi simți întreg trupul străbătut de fiori; şi, fără să-şi dea seama, se aplecă spre ea, de parc-ar fi fost un magnet. Din fericire, celelalte doamne şi Protoiereul erau foarte adânciți într-o plăcută conversație pe socoteala bietei Obdulia. Ripafenilán cita, cum obişnuia în asemenea împrejurări, pe episcopul de Nauplia, hotelul de la Madrid, toaletele primei doamne de la curte etc., etc. De prisos să negăm că hotărârea Canonicului fu pe punctul de-a se frânge, dar i se păru nedemn să dea dovadă de lipsă de voință şi, în plus, se temea de ceea ce putea să se întâmple la Vivero. El nu putea să facă pe fantele; dacă don Alvaro voia să-şi ia revanşa provocându-l la cine ştie ce altă încercare, el, cu pelerina şi sutana lui, cu canonicatul său în spate, era foarte expus să se facă de râs. Nu, n-o să se ducă şi, reafirmându-şi hotărârea, simți o voluptate intensă, profundă; era orgoliul satisfăcut. Ştia el foarte bine ce trebuie să facă pentru a rezista ispitei ce se desprindea de pe acele buze cu atât mai seducătoare, cu cât erau mai puțin malițioase; din acelaşi motiv îşi aprecie şi mai mult propria-i energie, sufletul său călit, care, „neîndoios, venise pe lume pentru fapte mai mărețe decât aceea de-a lupta împotriva unor obscuri vetusteni”.

Îşi îndreptă ochii blânzi spre prietena sa şi, dând glasului

un ton nou, de mângâietoare intimitate, oarecum asemănător – după cum observă Prezidenta – cu cel pe care-l folosise Mesia în chiar după-amiaza aceea la fereastra sufrageriei, Canonicul răspunse foarte încet:

— Nu trebuie să vin cu dumneavoastră…

Şi gestul lui, de nedescris, dădu de înțeles că regreta, dar că, deoarece el era preot şi ea i se spovedise… şi Paco şi Obdulia şi Visita erau nițel nebuni, iar în Vetusta oțioşii, aşa cum erau aproape toți, bârfeau şi cel mai nevinovat lucru…

Toate astea, chiar dacă n-ar fi vrut să le spună acel gest, Prezidentă le înțelese şi se resemnă să-l înfrunte încă o dată pe Mesia fără pavăza Vicarului.

Nu-şi mai vorbiră. Landoul se opri. Canonicul se ridică şi salută doamnele. Prezidentă îi zâmbi aşa cum i-ar fi surâs de multe ori mamei sale, dacă ar fi cunoscut-o. De Pas nu ştia să surâdă în felul acela; blândețea privirii sale nu-i folosea în asemenea momente şi răspunse cu o jerbă de scântei, de care nu-şi dădu seama nici el… şi nici Ana.

Se aflau la intrarea pe Espolón, *Bulevardul preoților,* după vechiul nume. Aici coborî don Fermín, acompaniat de regretele doñei Petronila.

— Eşti foarte rău, îi spuse marchiza, permițându-şi un ton familiar pe care-l folosea cu toți canonicii, mai puțin cu don Fermín.

Şi merse chiar mai departe, lovindu-l peste mână cu evantaiul închis. Voia să-şi arate astfel dorința ei de-a strânge prietenia, puțin cam distantă, dintre Vicar şi familia Vegallana. De Pas înțelese foarte bine şi mulțumi. O prietenie strânsă cu familia Vegallana însemna o prietenie strânsă cu don Victor şi cu soția sa, ştia el foarte bine; întotdeauna erau împreună, la teatru, la plimbare, în toate părțile, iar Prezidentă lua foarte des masa în casa marchizului. Aşa încât, ca s-o vadă, locul acela era mult mai bun decât catedrala. Toate astea îi trecură prin minte Canonicului, în scurtul timp de care avu nevoie ca să-şi ia piciorul de pe scară şi să le salute pentru ultima oară pe doamne, făcând un pas înapoi.

— Hai, Bautista! strigă marchiza; şi landoul îşi urmă drumul, sub privirile preoţilor, doamnelor şi domnilor ce se plimbau pe Espolón, a copilaşilor care se jucau în părculeţul vecin şi a meşteşugarilor ce lucrau în aer liber.

Ochii Canonicului urmăriră, cât le fu cu putinţă, echipajul. Prezidentă îi zâmbea de departe, cu expresia ei blândă şi castă, şi îl saluta timid, fără nazuri, cu evantaiul. Pe urmă nu se mai văzu decât silueta colţuroasă a lui Ripamilán, care-şi mişca braţele ca nişte aripi de moară.

Cealaltă trăsură trecu ca fulgerul. De Pas văzu o mână înmănuşată făcându-i semne de la fereastră. Era mâna Obduliei, văduva etern recunoscătoare. Nu saluta cu amândouă, căci stângă i-o strângea, plăcut şi pe furiş, Joaquinito Orgaz, care nu făcuse niciodată mofturi în faţa mâncărurilor rămase de la altul, dacă acestea erau gustoase.

Paisprezece

Espolón-ul era un bulevard îngust, fără copaci, ferit de vânturile de nord-est, cele mai reci din Vetusta, de un zid nu foarte înalt, dar gros şi bine conservat, la ale cărui capete îşi etalau arhitectura masivă două fântâni monumentale, din piatră de culoare închisă, dezvăluindu-şi originea în ablativul absolut – *Rege Carolo III*[124] – gravat în mijlocul fiecărui monument, opera apei parcă, scurgându-se ani şi ani de-a rândul pe calcar. De cealaltă parte, bulevardul era mărginit de bănci lungi, tot din piatră; Espolón-ul nu mai avea alte podoabe şi atracții, în afară de soarele care, la fel ca în fiecare după-amiază, încălzea acel zid trist. La adăpostul său, se plimbau, din timpuri imemoriale, numeroşii clerici ce reprezintă principalul ornament al vechii curți velustene, iarna de la două la patru sau cinci după-masă, iar vara, cu puțin înainte de-a apune soarele, până noaptea. Era un loc, nu numai adăpostit, dar şi solitar şi, cum i se spunea acolo, *de reculegere,* dar asta pe vremea când nu exista Colonia. Acum, lumea cea mai bună din oraş, noul cartier al Vetustei, se afla în acea parte şi, cu toate că Espolón-ul şi împrejurimile lui fură respectate, la câțiva paşi numai începea zgomotul, mişcarea şi animația palatelor ce se construiau, ale cartierului *colonial* ce se înălța, ca prin farmec, cum spunea *El Lábaro,* pentru care, zece-doisprezece ani erau ca o suflare de vânt.

Trebuie să spunem că tot clerul vetustean, deşi bine cunoscut pentru intransigența sa în chestiuni dogmatice, morale ba chiar disciplinare şi, dacă vreți, politice, nu privise niciodată cu ochi răi apropierea progresului urban, şi mai

degrabă se felicita că Vetusta *se transforma de la o zi la alta,* aşa încât după douăzeci de ani n-o *va mai recunoaşte nimeni.* Ceea ce demonstrează că clerul, atât cel parohial, cât şi cel ce aparținea catedralelor din *Vetusta catolică* a lui Bermúdez, nu respingea civilizația când aceasta era bine înțeleasă.

Ba, mai mult; deşi, prin tradiție, bulevardul Espolón era patrimoniul preoților, al magistraților melancolici şi al *familiilor în doliu,* cum câteva doamne observaseră că pe *Bulevardul preoților* era mai cald decât pe celelalte, începură să discute, pe la sindrofii, dacă nu trebuia mutat locul de plimbare de iarnă pe Espolón. Don Robustiano Somoza, care era, în primul rând, higienist public, striga peste tot:

— Bineînțeles! Ceea ce spun eu de un secol; aici însă nu poți să lupți cu prejudecățile, cu fanatismul. Popii ăştia, care nu-s proşti deloc, sub pretextul singurătății şi-a reculegerii, au pus mâna, atunci când cu ciorba săracilor, au pus mâna pe cel mai bun loc de recreere, cel mai adăpostit, cel mai higienic…

În sfârşit, câteva doamne, dintre cele mai trufaşe, se încumetară să rupă tradiția şi, începând din octombrie, până la înfloritele sărbători ale Paştelui, se plimbară cu multă neobrăzare pe Espolón. După ele, îndrăzniră şi altele; *fanții* observară că Bulevardul popilor era mai scurt şi mai îngust decât Bulevardul mare, şi asta le convenea. Şi într-un an, râvnitul Espolón se transformă în *Bulevardul de Iarnă,* secularizându-se în parte.

Unii clerici, bătrâni sau săraci, protestară aproape cu toții şi sfârşiră prin a abandona Espolón-ul *lor,* revărsându-se pe străzi. „Lumea, nebunia îi azvârlea din solitarul lor loc de recreere. Veacul invada totul!” Şi-o apucau pe drumul Castiliei, sau pe alte străzi pline de praf, printre interminabile şiruri de plopi şi stejari.

Elementul tânăr însă,. cei mai mulți dintre canonici şi preoții prebendiari, cei ce se îmbrăcau mai curat şi mai elegant, care purtau pălărie cu borurile moi, largi şi nealungite, se resemnară şi tolerară invazia Vetustei elegante.

Nu văzură sau se prefăcură că nu văd niciun inconvenient în faptul că se ating de doamne şi de domni; la urma urmei, nu ei se duseseră să caute mulţimea, clocotul lumesc; ei rămâneau *în casa lor,* pe domeniile lor, făcându-se că nu observă prezenţa intruşilor.

Poate că grija deosebită ce se observa de câtva timp în îmbrăcămintea multor preoţi se datora, în parte, acestui nou obicei în viaţa Vetustei. Ceea ce se poate numi, pe bună dreptate, tineretul de aur al clerului capitalei, atât de invidiat de colegii dinspre munte, care, după propria lor expresie, se abrutizau văzând cu ochii, tineretul de aur era negreşit prezent pe Espolón în fiecare după-amiază frumoasă de toamnă şi de iarnă; cei ce s-ar putea numi, cu alte cuvinte, crema; păreau nişte diamante negre şi, fără ca cineva să poată spune ceva, luau parte la plimbarea tinerelor elegante; iar cei care ştiau să observe, puteau nota anumite semne de afecţiune şi cochetărie în gesturi, apoi râsete, priviri şi îmbujorări. Dar nimic mai mult.

Cu toate acestea, rectorul seminarului, bărbat excesiv de timorat, după expresia marchizei de Vegallana, nu se arăta în acel vălmăşag de preoţi şi de femei plimbându-se toţi laolaltă, pe o suprafaţă nu mai lungă de-o aruncătură de piatră şi lată de mai puţin de cinci metri.

— Nu, domnule, îi spunea Episcopului, eu nu înţeleg că poate fi inocent şi inofensiv faptul că un preot se ciocneşte de toate domnişoarele elegante din oraş…

Episcopul considera că domnişoarele erau incapabile de aşa ceva. „Dacă ar fi năstruşnicele de pe *boulevard,* cusătoresele acelea..

Protestul rectorului seminarului fu repede uitat.

— Cine-l ia în seamă? spunea Visitación, soţia funcţionarului de bancă. Un necioplit; sfânt, asta da, dar sălbatic. Ce mai, un om care m-a dat afară din sacristia Sfântului Domingo, deşi eram trezoriera societăţii Inima lui Isus.

— Un asemenea om, întărea Obdulia, ar trebui să-şi

petreacă viața pe-o coloană.

— Ca Sfântul Simon *Stâlpnicul,* spuse Flintă, care era de față.

De la înfloritele sărbători ale Paştelui până în jurul echinocțiului de toamnă, preoții rămâneau aproape singuri pe Espolón; în octombrie însă, soseau câteva doamne ce se temeau de umezeală şi de *influența copacilor* de-acolo de sus, de pe Bulevardul de Vară. În după-amiaza când landoul familiei Vegallana îl lăsa pe Canonic la intrarea pe Espolón, se aflau la plimbare mulți clerici, şi nu puțini încărcați de ani şi de respect, dar puține doamne. Cu toate acestea, cele care erau fură de ajuns ca să comenteze cu belşug de scolii şi note fapta extraordinară a Canonicului – să coboare din landoul familiei Vegallana, unde toate, cu propriii lor ochi – şi fiecare în parte – îl văzuseră alături de Prezidentă. „Instituind josnicia Romei...” spuseseră mulți văzând echipajul. Preoții, ca să spunem adevărul, comentaseră şi ei întâmplarea *inopinată,* cum spunea Mourelo. Fostul primar Foja se plimba între Arhidiacon, ilustrul Glocester, şi preotul prebendiar don Custodio, cel mai siropos prezbiter din Vetusta. Cămătarul liberal nu obişnuia să se înconjoare de sutane, dar în după-amiaza aceea importanța evenimentelor îi reunise pe cei trei duşmani ai Canonicului.

— Ce neobrăzare! spunea Foja.

— E un smintit; nu ştie ce-i diplomația, ce înseamnă prefăcătoria, spunea Mourelo.

— Şi eu, care nu voiam să te cred când îmi spuneai c-a rămas la masă cu ei...

— Ei vezi! exclamă Glocester, triumfător.

— Şi ceilalți, unde se duc?

— La Vivero, cu siguranță; ştii doar... să tropăie şi să sară ca nişte mânji...

— Astea sunt clasele conservatoare!

— Nu, domnule, astea sunt excepțiile...

— . Şi bagă de seamă, să vină într-un echipaj descoperit...

— Şi alături de ea...

— Şi să coboare aici, îndrăzni să spună prebendiarul.

— Just; are dreptate… să coboare aici…

— Domnule Arhidiacon, dă-mi voie să-ți spun că Dumnezeu şi-a luat mâna de pe colegul dumitale.

— Cred şi eu! Cred şi eu şi-mi pare rău… Episcopul ăsta însă, acest binecuvântat domn… în sfârşit, ce mai vrei? spuse Glocester, zâmbind cu maliție.

În momentul acela îi veni în minte o frază şi, ca s-o poată exprima cu toată solemnitatea, se opri, întinse mâna, separându-i parcă pe ceilalți doi; aplecându-şi apoi corpul spre partea lui Foja, îi spuse la ureche, tare:

— Dragă prietene, mare-i Biserica lui Dumnezeu!

Ceilalți râseră auzind gluma, şi hohotele nu încetară până când Canonicul nu trecu pe lângă clevetitori. Cei doi clerici îl salutară foarte politicos, iar Glocester, făcând un pas spre el, îl bătu uşor pe umăr, familiar.

Îl rodea invidia, dar Glocester nu era omul care să facă economie de prefăcătorie. Sau era sau nu era diplomat.

Canonicul se mulțumi să-l scuipe în gând.

Se plimbă în sus şi-n jos de câteva ori, singur, salutând în dreapta şi-n stânga cu amabilitatea-i obişnuită, maşinală, fără să vadă aproape pe cine saluta. Îşi ținea pelerina îndoită pe burtă; şi cu mâinile încrucişate – ştiut fiind că erau foarte frumoase – cu paşi lenți (ce-l costau un mare efort, căci ar fi luat-o la fugă din toată inima… după trăsurile marchizului) se plimbă vreun sfert de oră, sfidând cu umilință privirile tuturor, sigur că toți, sau cei mai mulți vorbeau de el şi de spovedania de două-trei sau patru ore. „Dumnezeu ştie câte-or fi fost! Glocester ăla şi don Custodio al lui, or fi avut grijă să bată toba… Câte-or vorbi acum duşmanii! Dar ce-i păsa lui? Ceea ce-l supăra acum e că nu se dusese la Vivero; oricum, mizerabilii tot o să bârfească; iar în ceea ce priveşte persoanele decente, care-l interesau, acestea n-ar fi crezut nimic rău dacă el, aşa cum făcea Ripamilán şi cum făcuseră şi alți preoți, s-ar fi dus pe domeniile Vegallana.”

Câțiva prieteni adevărați, sau cel puțin partizani declarați

ai Canonicului, se plimbau pe Espolón, dar nu îndrăzneau să se apropie de ilustrul Vicar general; avea o expresie ursuză, în ciuda zâmbetului său dulce, bătut în cuie de cum ieşea pe stradă. Aşa cum pe cei cu vederea delicată lumina îi făcea să-şi încreţească pleoapele, pe don Fermín îl făcea să zâmbească; surâsul acela, cu care publicul îl vedea întotdeauna, părea un straniu efect al luminii asupra muşchilor feţei sale.

Dar asta nu-i înşela pe cei care-l cunoşteau bine – cei care-i erau foarte apropiaţi. Primul care îndrăzni să se apropie fu Decanul, care sosise tocmai atunci pe Bulevard. De Pas însuşi îi veni în întâmpinare. Decanul nu vorbea niciodată, iar când se plimba şi mai puţin. Porniră împreună, şi don Fermín se simţi în continuare ca şi cum ar fi fost singur. Apoi se apropie ruda ministrului, şi trebui să-i vorbească, pe urmă li se alătură imediat şi un *episcop în redingotă* (expresia foarte la modă în epoca aceea) şi conversaţia se însufleţi; se vorbi despre politică şi intrigi de palat; de mii de lucruri care Canonicului i se păreau prostii, palavre nedemne de nişte sacerdoţi. „Dar el? El la ce se gândea? Cu adevărat la lucruri puerile, ridicole, ba chiar din cele ce îndeamnă la păcat. Nu se apucase să studieze, mergând cu capul în pământ, pelerinele şi sutanele colegilor săi şi pe-ale lui, spunându-şi că veşmântul lung era absurd, că nu păreau bărbaţi, că aveau o înfăţişare femeiască, de carnaval, în hainele acelea? Mii de nebunii! Adevărul e că-i era ruşine în momentul acela că poartă veşminte lungi şi anteriul acela cu care alteori apărea într-o postură maiestuoasă. Dac-ar avea cel puţin o tăietură laterală, ca unele tunici… dar atunci i s-ar vedea picioarele – ce groaznic! pantalonii negri, bărbatul sfios de sub hainele preotului."

— Ce părere aveţi? îl întrebă în clipa aceea episcopul mirean, oprindu-l şi aşezându-i-se în faţă pentru a obţine răspunsul.

Nu ştia despre ce vorbeau, era cu mintea complet aiurea, la croiala sutanelor.

— Adevărul e că problema, spuse, problema… merită să fie

analizată.

— Păi, asta spun şi eu! strigă celălalt, victorios, şi îl lăsă să-şi continue drumul.

— Vedeți? Domnul Vicar e de aceeaşi părere cu mine; spune că problema, care e arzătoare, merită să fie studiată… cred şi eu!

Canonicul răsuflă uşurat; înainte însă de-a se expune altei întrebări *inopinate*, cum ar fi spus Mourelo, se despărți de acei domni, explicându-le că avea de lucru la palat.

Nu mai putea; în după-amiaza aceea tovărăşia colegilor îl asfixia; toată stofa aceea neagră îl copleşea; putea spune cine ştie ce nebunie, dacă ar fi rămas acolo.

Şi plecă imediat. Ultima privire şi-o aruncă în depărtare, spre drumul către Vivero, unde văzuse dispărând, printre nori de praf, trăsurile.

„Stăm bine! se gândea mergând pe străzi. Nu-i plăcea să numească lucrurile, mai ales pe cele greu de definit. Ce era ceea ce se întâmpla cu el? Nu avea nume. Iubire nu era. Canonicul nu credea într-o pasiune deosebită, într-un sentiment pur şi nobil care s-ar putea numi iubire; asta era treabă de-a romancierilor şi poeților, şi ipocrizia păcatului recursese la acest cuvânt sanctificant pentru a ascunde multe din miile de înfățişări ale desfrâului. Ceea ce simțea el, nu era desfrânare; nu-l mustra conştiința. Avea convingerea că era ceva nou. O fi bolnav? Or fi nervii? Somoza i-ar spune cu siguranță că da.

Oricum, fusese o tâmpenie şi poate chiar o bădărănie că le refuzase pe doamne. Ce-or fi spunând despre el, la Vivero?”

Canonicul urcă pe primele străzi din Encimada, trecu prin fața porții Guvernatorului civil şi acolo înăuntru, în mijlocul curții, văzu o fântână, care ştia că e astupată, îşi aminti că Ripamilán îi vorbise în repetate rânduri despre puțul cel sec de la Vivero. Paco Vegallana, Obdulia, Visita şi ceilalți nebuni – spusese Protoiereul – se distrează tăind ferigi, iarbă şi crengi pe care le aruncă în puț şi, când frunzişul ajunge aproape de gură… pac! se aruncă înăuntru, întâi unu, pe urmă altul şi,

uneori, doi sau trei la un loc… Chiar şi pe Ripamilán, cu tot respectul pe care-l impunea, îl făcuseră să coboare în gaura aceea şi, bineînțeles, a fost nevoie de-o frânghie ca să-l scoată… Canonicul avea în fața ochilor puțul acela pe care nu-l văzuse, şi şi-l închipuia pe Mesia înăuntru, peste ramuri şi iarbă, cu brațele întinse, aşteptând dulcea povară a trupului muritor al Anitei… O fi dând şi ea dovadă de asemenea condamnabilă bunăvoință? Să se lase aruncată în fântână? Don Fermín se simțea ca pe jar. Ce-l interesa pe el? Stătea ca pe ghimpi.

Mergea la întâmplare, fără să ştie încotro se îndreaptă. Se trezi la poarta casei sale. Se întoarse şi, sigur că nu-l văzuse nimeni, grăbi pasul, coborând pe o străduță ce ducea spre piața palatului, la Corralada.

„Maică-mea! se gândi. Nu-şi amintise de ea toată după-amiaza.”

Nu venise la masă acasă şi nici n-o anunțase! Doña Paula considera această lipsă de disciplină domestică drept un mare păcat. Fiul său îl făptuia rareori, şi tocmai de aceea o impresiona mai mult.

„Cum de nu mi-a dat prin cap să-i trimit vorbă! Dar… prin cine? Nu era caraghios să-i spun marchizei: «Doamnă, trebuie neapărat ca mama să ştie că azi nu mănânc cu ea?» Sclavia aceea în care trăia, mulțumit, da, mulțumit, nu-l umilea, dar nu era bine s-o cunoască şi ceilalți. Şi acum, de ce nu se dusese acasă? Fusese destul timp plecat… Să facă drumul înapoi, să înfrunte proasta dispoziție a mamei sale? Nu, nu îndrăznea; nu era făcut pentru scene tari, îl îngrozea ideea unei filipice mascate, cum obişnuia să țină maică-sa, a unui discurs de morală utilitară… Cu siguranță c-o să-i vorbească despre tâmpeniile care i se povestiseră de dimineață. Şi dacă-i spunea; «Am mâncat… cu Prezidenta, acasă la marchiz», bună treabă ar mai fi! Dumnezeule, ce repede, ce repede începuse gloata, mizerabila aceea de gloată vetusteană să vorbească despre prietenia lor! în două zile atâtea şuşoteli, iar maică-sa cu urechile pline de calomnii şi de răutăți, cu sufletul plin de

bănuieli şi de temeri… Şi ce era de fapt? Nimic; absolut nimic; o doamnă ce-şi făcuse spovedania generală şi care, probabil, chiar în clipa asta se află într-o fântână plină cu iarbă uscată în compania celui mai bine bărbat din oraş. Şi el, ce legătură avea el cu toate astea? El, el, Vicarul general al diocezei! Oh, da! O să se întoarcă acasă, o să se înfrunte cu maică-sa, o să-i spună că e indecent să insiste în bănuielile ei, să umble cu prefăcătorii, să ascundă aşa-numitele aparenţe. De ce? El nu avea nimic de ascuns în povestea asta; nu era un copil, dispreţuia calomnia, etc.”

Intră în palat.

Umbra catedralei, prelungindu-se peste acoperişurile tristului şi morocănosului castel al Episcopului, întuneca totul – în timp ce razele soarelui, apunând, zugrăveau în purpură contururile îndepărtate şi incendiau multe case din Encimada, reflectând vâlvătăi în geamuri.

Canonicul ajunse până la cabinetul unde Episcopul corecta şpaltul unei pastorale.

Fortunato ridică privirea şi zâmbi:

— Bună, tu eşti?

Don Fermín se aşeză pe o sofa. Era puţin ameţit; îl durea capul şi simţea arsuri şi o uscăciune lipicioasă în gâtlej; se sufoca în spaţiul acela închis şi strâmt; alcoolul îl tulburase. Niciodată nu bea lichioruri, iar în după-amiaza aceea, distrat, fără să ştie ce face, băuse tot paharul de *chartreuse* sau cine ştie de ce, pe care i-l oferise marchiza.

Fortunato citea şpaltul şi continua să surâdă. Părea că nu se mai teme de Canonic. Cu câteva ceasuri înainte se ferise să rămână singur cu el, de teamă să nu-l dojenească pentru bunăvoinţa arătată doamnelor „protectoare” de la *Frăţia liberă.* De Pas observă schimbare.

— Eşti atât de amabil să citeşti aici, unde sunt şterse literele? Eu nu văd bine.

De Pas se apropie şi citi.

— Băiete, duhneşti! Ce-ai băut?

Don Fermín îşi înălţă capul şi-l privi pe Episcop surprins şi

încruntat.

— A ce duhnesc? A ce?

— Duhneşti a băutură. Nu ştiu ce fel... rom... sau... mai ştiu eu ce.

De Pas ridică din umeri, dându-i a înțelege că observația era cam îndrăzneață şi absolut de prisos. Se îndepărtă de masă.

— Să nu uit. De ce n-ai anunțat-o pe maică-ta?

— Ce?

— Că nu vii la masă...

— Dar, dumneata ştii...?

— Bineînțeles, fiul meu. Teresina a venit aici de două ori, trimisă de Paula; că unde e domnişorul, şi dac-a mâncat aici. Nu, fetițo, nu; a trebuit să ies chiar eu să-i spun. Şi după o jumătate de oră, înapoi. Că dacă i s-a întâmplat ceva domnişorului, că doamna era speriată, că eu trebuia să ştiu ceva...

Canonicul se plimba prin cabinet şi păşea foarte apăsat; îşi ascundea cu greu nerăbdarea şi proasta dispoziție – poate că nici nu pretindea să le ascundă.

— Eu, continuă Fortunato, le-am spus să nu fie îngrijorate, că poate iei masa la Carraspique, sau la Páez; cum e ziua amândurora... şi aşa a fost, nu? Ai mâncat la Carraspique.

— Nu, domnule!

— La Páez?

— Nu, domnule! Maică-mea... mama mă tratează ca pe-un copil!

— Te iubeşte aşa de mult, sărăcuța...

— Asta e însă prea mult...

— Ascultă, exclamă Episcopul încetând să-şi mai citească şpaltul, vasăzică, nu te-ai întors încă acasă?

Canonicul nu răspunse; era deja pe coridor. Spuse de departe:

— La revedere! şi închise în urma lui uşa cabinetului cu mai multă putere decât era nevoie.

— Băiatul are dreptate, îşi spuse, căzând pe gânduri,

Episcopul, care-l trata pe Canonic aşa cum tratează un tată slab un copil răsfăţat. Paula asta ne joacă pe toţi ca pe nişte păpuşi.

Şi continuă să corecteze pastorala.

De Pas o luă pe străduţă în sus, făcând calea-ntoarsă; când ajunse însă aproape de casă, se opri. Nu ştia ce să facă. Chartreusa sau ce-o fi fost – dac-o fi fost coniac!? – continua să-l supere, şi acum îşi dădea singur seama că-i mirosea urât gura.

„Dacă s-ar apropia Glocester de mine, mâine toată Vetusta ar şti că sunt un beţiv…

Nu urc, nu urc. Cum m-o aştepta maică-mea! Iar eu n-am chef să ascult predici, să înghit zeflemele sau să interpretez reticenţe… Până şi Teresa e la curent! De două ori la palat! Fiul pierdut! E de nesuportat!”

Orologiul catedralei bătu ora cu lovituri lente; întâi patru ascuţite, apoi altele grave, răguşite, vibrante.

Ca şi cum voinţa i-ar fi depins de maşinăria orologiului, De Pas se hotărî dintr-odată şi o luă pe-o stradă la dreapta, în pantă, pe unde se putea întoarce cât mai repede pe Espolón.

Uită de maică-sa, de Teresina, de coniac, de Episcop; nu se mai gândi decât la trăsurile marchizului ce trebuiau să se întoarcă.

Cu paşi întinşi, Vicarul general al Vetustei o luă pe drumul spre Vivero, după ce trecu pe străzile întortocheate din Encimada, şi ajunse pe Espolón tocmai când se aprindeau felinarele şi bulevardul era pustiu. Nu se gândea că face prostii, că plimbările acelea de colo-colo erau nedemne de Vicarul episcopiei; la asta se gândi după aceea; acum n-avea decât un gând. „Or fi trecut? Nu, mai mult ca sigur că nu trecuseră; nici n-ar fi avut timp; acum trebuie să fie aproape…

Oricum, vântul care începe să bată o să-mi risipească fierbinţeala, ameţeala asta, setea…” Apa fântânilor monumentale susura în depărtare cu melancolică monotonie, în tăcerea c-are se lăsase peste bulevardul trist, solitar.

Apropiindu-se de bazinul fântânii de la apus, De Pas fu tentat să-şi apropie gura de ţeava de fier pe care-o strângea în dinţi un leu de piatră şi să-şi potolească dorinţele în şuvoiul zgomotos, ademenitor… Nu se încumetă şi se întoarse, continuându-şi plimbarea în singurătate. Când ajunse la cealaltă fântână, aceleaşi dorinţe, aceleaşi tentaţii… Se întoarse, şi înapoi. Aşa se plimbă jumătate de oră. Setea îl ardea… De ce nu pleca? Pentru că nu voia să le lase să treacă fără să le vadă; fără să vadă trăsurile, se înţelege. Ana se va întoarce, era natural, în landou, şi trecând pe lângă vreun felinar ar fi putut s-o vadă, fără să fie zărit, sau, cel puţin, fără să fie recunoscut. Setea, să aştepte.

Ceasul de la Universitate bătu de trei ori. Trei sferturi de oră! Poate că merge înainte. Nu. Catedrala, care era autoritatea cronometrică, ratifică afirmaţia Universităţii; cu greutatea lui, *orologiul de la Municipiu*, care nu putuse seculariza timpul, veni să confirme spusele laconice ale colegilor săi, expunându-şi părerea cu o voce ascuţită, de clopoţel elegant.

— Ce-or face oare oamenii aceia, acolo? se întrebă Canonicul, deşi adăugă, pentru a-şi linişti conştiinţa, că, pe el, bineînţeles, nu-l interesa deloc.

Până atunci nu luase în seamă nişte puşti între zece şi doisprezece ani, *ştrengari de stradă,* care se jucau acolo, în apropiere, în jurul unui felinar, dintre cele ce marcau graniţa dintre trotuar şi şosea, în spaţiile lăsate libere de băncile de piatră. Printre ştrengari era şi o fetiţă care făcea pe *mama.* Se jucau *de-a biciul,* joc popular, la îndemâna tuturor. *Mama* era aşezată la picioarele felinarului, pe soclul stâlpului de fier; o batistă foarte murdară, în formă de bici, legată cu un superb nod la mijloc, era harapnicul, ce reprezenta puterea coercitivă. Fetiţa cea zdrenţăroasă ţinea cârpa de un capăt, iar celălalt trecea, din mână în mână, pe la toţi copiii.

— Na…? spunea mama.

— Năsos, răspunse un ştrengar blond, cel mai puternic din grup, care se aşeza întotdeauna primul, pe baza dreptului

celui mai tare.

Batista trecu la altul.

— Na...?

— Nas.

— Altul. Na...?

— Napoleon.

— Ha, ce bleg! Ce-i aia Napoleon? strigă Samsonul grupului, apropiindu-se de iubitul său prieten şi vârându-i un pumn sub nas.

— Napoleon... vai, ce proşti! E o monedă.

— Ce tot spui!

— Asta e!

— Te fac bucăți... dacă n-ai fi aşa tâmpit... ți-aş umfla mutra... eşti un încurcă-lume.

— Ce mai contează, dacă nu-i aşa? spuse fetița făcând pace. Să vedem altul. Na...? Na...?

— Natalia. Nu. N-a nimerit niciunul.

— Alt joc.

— Începe, ofticoaso! scuipă, mai mult decât vorbi, dictatorul.

Şi, depărtându-şi picioarele, încordându-se, hotărât parcă să-i mâne din urmă pe ceilalți cu lovituri de bici, îşi înfăşură batista pe mână şi adăugă:

— Să spui ceva care să se-nțeleagă sau te fac fărâme!

Şi trăgea de bici vrând parcă să-l smulgă de sub puterea *mamei.*

— Ceva... să spun... ceva... să nu ghiceşti?

— Şi dacă ghicesc?

— Nu trage...

— Păi, hai, începe...

— E ceva foarte gustos! Foarte gustos! Foarte gustos!

— Care se mănâncă?

— Bineînțeles... dacă e foarte gustos...

— Unde se găseşte?

— Le mănâncă bogații.

— Asta nu-i valabilă, ofticoaso! De unde să ştiu eu ce

mănâncă bogații!

— Poate că le-i fi văzut şi tu vreodată.

— Ce culoare?

— Galben, galben…

— Portocale, nătângilor! urlă şnapanul şi trase de batistă, pregătindu-se să-şi pocnească prietenii.

— Îmi smulgi brațul, sălbaticule şi nici n-ai ghicit!

Ceilalți puşti se şi puseseră la adăpost, alergând pe şosea şi pe Espolón.

— Veniți! Veniți! Că nu-i asta, strigă *mama.*

— Ba e! Zgârie-brânză! îți rup… Nu-s galbene portocalele?… Şi nu-s gustoase?

— Dar portocale mănânci şi tu.

— Bineînțeles, dacă le fur de la señora Jeroma, de la prăvălie.

— Da, dar nu-i asta. Altul.

— Na…? Na…?

Un băiețel slab, palid, aproape gol, apucă de capătul batistei; îi străluceau ochii., glasul îi tremura… şi privind cu teamă spre cel cu portocalele, spuse foarte încet:

— *Natilla!*[125]…

— Dă-i cu biciul! strigă entuziasmată *mama; dă cu biciul, dă cu biciul!*

Şi o rupseră cu toții la fugă, în timp ce învingătorul mergea în spate, cu paşi şovăitori, fără mare chef să-şi biciuiască prietenii, mulțumit de triumf, dar fără dorințe de răzbunare.

Roşcatul nu voia să fugă; protesta.

— Nătângilor! Ce-i aia *natilla?* striga punându-şi mâna dinaintea feței, în timp ce *Şoarecele,* timid, îl pedepsea cu false lovituri de bici.

Şi *Roşcatul* adăuga furios:

— Zii; la ureche, ofticoaso, sau te schilodesc!

— La ureche! La ureche!

Şoarecele se văzu încolțit de toți prietenii, care i se agățară de urechi.

— *Dă cu biciul!* strigă din nou *mama,* şi ştrengarii se

risipiră iarăşi.

În clipa aceea, Canonicul se apropie de fetiță.

Mama scoase un țipăt, speriată. Credea că-i taică-su care venea s-o ia acasă în palme şi lovituri de picior, aşa cum obişnuia.

— Spune-mi, fata mea, ai văzut trecând două trăsuri?

— Încotro? răspunse, ridicându-se în picioare.

— În sus. Una, cu doi cai, şi cealaltă cu patru cu clopoței... de puțin timp...

— Nu, domnule, mi se pare că nu... Aşteptați, domnule, să vedem dacă ăştia... La urech*e, mamă! La ureche, mamă!* strigă, şi stolul de puşti se strânse la felinar, în fața *Şoarecelui.* Văzându-l pe Vicar, toți, în afară de Roşcat, îl înconjurară; cei care aveau şapcă şi-o scoaseră şi, pe rând, îi sărutară cu toții mâna, deşi nu într-un mod prea paşnic. Unii se şterseră întâi la nas şi la gură; alții nu.

— Ați văzut trecând două trăsuri în sus?

— Da.

— Nu.

— Două.

— Trei.

— În jos.

— Nu minți, nătărăule... Acu-ți dau una!... În sus, domnule.

— Era un landou.

— O trăsură, blegule!

— Erau două trăsuri, nătărăule.

— Te pocnesc!

— Îți umflu!...

Canonicul nu putu afla nimic. Înclină să creadă că trecuseră. Dar nu părăsi bulevardul; continuă să se plimbe, ştergându-se pe mâna sărutată de gloată. Îl supăra mult jegul şi îşi spălă puțin degetele în bazinul uneia din fântâni.

Ştrengarii se risipiră. Don Fermín rămase singur, cu un liliac ce zbura în sus şi-n jos deasupra capului său, atingându-l aproape cu aripile-i diabolice. În cele din urmă

liliacul începu să-l irite; de-abia trecea şi se şi întorcea; orbita zborului său era tot mai mică.

„Se vede treaba că sunt doi”, se gândi Canonicul, care, ori de câte ori vedea liliacul, simțea puțin frig la rădăcina părului.

Noaptea era frumoasă; ultimele nuanțe palide ale crepusculului se estompaseră. Deasupra munților, care se profilau pe-o fâşie molatică şi luminoasă de aburi, scânteia Ursa Mare, iar către Corfin, într-un colț pustiu de cer, atingând aproape creasta cea mai înaltă a lanțului întunecos, strălucea solitar Aldebaran. Briza ațipise şi orăcăitul broaştelor umplea câmpul de-o leneşă tristețe, asemeni imnului unui cult fatalist şi resemnat. Zgomotele oraşului de sus ajungeau stinse, şi numai când şi când. În Colonia, mai apropiată, totul tăcea.

Lui don Fermín nu-i plăcea să contemple noaptea senină; o făcuse cu mult timp în urmă, la Seminar, la iezuiți şi în primii ani ai vieții sale de preot, când sufletul lui delicat încerca unele tristeți şi scrupule ce-l chinuiau îndelung. După aceea, viața îl făcuse bărbat, urmase şcoala mamei sale, o țărancă pentru care ogorul nu însemna decât exploatarea pământului. Ceea ce în cărți era numit poezie, murise în el cu ani în urmă; desigur, cu mulți ani în urmă. Stelele! De-atât de puține ori le privise cu atenție de când era Canonic!... De Pas se opri, îşi scoase pălăria, îşi şterse transpirația de pe frunte şi rămase privind aştrii ce străluceau deasupra capului său, cufundați în abisul înaltului; „Pitagora avea dreptate, parc-ar cânta.” În liniştea aceea desăvârşită auzea zvâcnetul sângelui în tâmple şi i se păru că aude şi un alt zgomot, ca nişte clopoței ce sunau în depărtare... Să fie ei? Să fie trăsurile care se întorceau? Landoul nu avea clopoței, dar caii de la Gondolă *da.* Sau poate că sunt cosaşi, greieri, broaşte sau cine ştie ce alte viețuitoare ce cântă pe câmp întovărăşind liniştea nopții?... Nu... nu; erau clopoței, acum era sigur; acum sunau şi mai aproape, într-un anumit ritm, tot mai aproape.

— Trebuie să fie ei! Ce târziu! spuse cu glas tare, apropiindu-se de rigolă, rămânând însă în umbra unuia din

felinarele de pe bulevard.

Aşteptă câteva minute cu capul întors către Vivero, iscodind toate zgomotele… În întunericul din depărtare văzu două lumini, apoi patru; erau ei, cele două trăsuri. Zgomotul ritmic al clopoțeilor deveni clar, strident; uneori se amestecau alte zgomote, ce păreau țipete, fragmente de cântec.

— Ce nebuni! Se întorc cântând!

Se auzea zgomotul surd, subteran parcă, al roților, răsuflarea de foc a cailor obosiți… şi, în sfârşit, glasul strident al lui Ripamilán… Acum, cei din trăsura mare tăceau. Landoul trecea tocmai pe lângă Canonic, care se lipi de un stâlp de fier ca să nu fie văzut. Landoul trecu în trap grăbit. De Pas fu numai ochi. În locul lui Ripamilán îl văzu pe don Victor Quintanar, iar în locul Prezidentei pe Ripamilán; da, îi văzu clar. Prezidenta nu era în trăsura deschisă! Venea cu ceilalți! Iar pe soț îl azvârliseră în landou, cu preotul, cu marchiza şi cu doña Petronila!… Vasăzică, don Alvaro şi ea erau împreună… şi probabil că erau toți beți, cel puțin bine dispuşi!

„Ce indecență!” gândi, simțind cum i se urcă mânia în gât.

Şi, fără să ştie că-l parodia pe Glocester, adăugă:

„Vor să i-o arunce în brațe! Marchiza asta e o Celestina! Şi veneau cântând!”

Trăsurile se îndepărtau; urcau pe strada principală a Coloniei, fără larmă; luminile felinarelor dănțuiau, se ascundeau şi reapăreau, de fiecare dată tot mai mici.

„Acum tac! îşi spuse don Fermín. Mai rău, mult mai rău!”

Clopoțeii răsunară din nou ca un țârâit îndepărtat de greieri şi cosaşi în noaptea de vară…

Canonicul, uitat de stele, părăsi Espolón-ul şi urcă repede strada principală din Colonia, în urma trăsurilor marchizului Vegallana…

Dacă nu i-ar fi fost ruşine, ar fi luat-o la fugă. Pentru ce? Pentru nimic. Ca să-şi verse mânia, ca să-şi irosească într-un fel oarecare forța aceea pe care-o simțea în muşchi, în sufletu-i trândav, supărătoare ca un furnicar…

Când trecu pe lângă grădina lui Páez, becul de gaz ce strălucea prin filigranul de fier al grilajului, într-un glob de cristal opac, îl făcu să-şi vadă umbra de preot desenată în mod fantastic pe strada plină de praf.

Se ruşină, martor al propriilor sale nebunii, şi-şi struni paşii.

„Probabil că sunt beat. Trebuie să-mi treacă. Ei, asta-mi mai lipsea! întotdeauna am fost stăpân pe mine… şi acum era să încep să fiu… un gogoman.”

Îşi aminti de întâlnirea lui cu Prezidenta. Furia lui surdă încercă o uşurare. „În curând e mâine… La opt o să aflu… da, o să ştiu… pentru c-am s-o întreb. De ce nu? În felul meu. Am tot dreptul.”

Ajunse pe *boulevard;* era deşert; plimbarea lucrătorilor luase sfârşit; urcă pe strada Comerțului, până la Piața lui Pan şi, când ajunse în Piața Nouă, privi spre Rinconada. La casa Ozores nu văzu altă lumină decât cea de la intrare.

„Nu i-or fi lăsat acasă? Erau încă împreună?” Şi, fără să gândească ce face, merse până pe strada Rúa, pe acelaşi drum pe care-l făcuse la prânz. Ferestrele casei marchizului erau şi acum deschise; lumina însă nu pătrundea prin ele; ieşea să spintece întunecimea străzii înguste, de-abia luminată de rare şi palide felinare de gaz. De Pas auzi strigăte, hohote şi sunetele răguşite şi metalice ale pianului dezacordat.

„Gluma continuă! îşi spuse muşcându-şi buzele. Dar eu, eu ce fac aici? Ce mă interesează pe mine toate astea? Dacă e şi ea ca toate celelalte, am s-o ştiu mâine. Sunt nebun! Sunt beat!… Dacă m-ar vedea maică-mea!”

Pe peretele casei din față, lumina ce ieşea pe ferestre întrerupea umbra cu mari dreptunghiuri, şi pe fondul acela luminos, neruşinat şi plin de țipete, treceau figuri negre, ca desenele unei lanterne magice. Uneori câte-o siluetă de femeie, alteori o mână enormă, pe urmă o mustață ca un furtun; asta văzu De Pas în fața ferestrei cabinetului; în fața ferestrelor salonului, umbrele de pe perete erau mai mici, dar

numeroase şi confuze; şi se mişcau şi se amestecau tot timpul, încât îl ameţiră.

„Nu dansează”, îşi zise. Gândul acesta însă nu-l consola.

Lângă fereastra cabinetului mai era una, dar închisă. Era cea de la camera unde murise fiica marchizilor. Canonicul îşi amintea că stătuse acolo, în genunchi, cu o lumânare de ceară în mână, în timp ce-i dădeau bietei fete ultima împărtăşanie. Trecuse mult timp de-atunci. Fereastra se deschise dintr-odată. De Pas văzu o siluetă de femeie ce se lipea de grilajul de fier şi se apleca peste pervaz, ca şi cum ar fi vrut să se arunce în stradă. Putu să zărească vag nişte braţe care-o strângeau de mijloc; ea se zbătea ca să se elibereze. „Cine era?” Imposibil să distingă; părea înaltă, bine făcută; putea fi la fel de bine şi Obdulia şi Prezidenta. „Adică, Prezidenta nu putea fi; asta mai lipsea! Şi braţele acelea, ale cui erau? De ce nu se arăta la fereastră?” De Pas era sigur că nu-l vede nimeni în întunericul acela deplin de sub portal. Pe stradă nu trecea nimeni; dar putea trece oricând… şi ce-ar fi gândit văzându-l acolo, spionându-i pe invitaţii marchizului? Trebuia să plece… da; dar până nu se retrăgeau siluetele acelea de la fereastră, nu se putea mişca. Doamna necunoscută, cu spatele la stradă acum, aplecându-şi capul spre interlocutorul invizibil, vorbea liniştită şi se apăra ca un automat, cu gesturi uşoare şi feline, de nişte mâini care, din când în când, încercau s-o apuce pe după umeri.

„Stau pe întuneric! În camera asta nu-i lumină… Ce scandalos!” se gândi don Fermín, continuând să stea nemişcat.

Femeia de la fereastră vorbea, dar atât de încet, că era imposibil s-o recunoască după voce; era un murmur complet anonim.

„Cu siguranţă că nu-i ea”, medita Canonicul sub portal.

În ciuda acestor reflecţii, pe deplin raţionale, nu era liniştit. Întunericul ferestrei îl sufoca, de parcă i-ar fi lipsit aerul. Capul doamnei dispăru un moment; se lăsă o linişte solemnă şi în mijlocul el răsună clar, aproape strident, zgomotul unui

sărut. Apoi, un țipăt, ca cel al Rosinei în actul întâi din *Bărbier.*

Canonicul răsuflă uşurat. „Nu era ea, era Obdulia.” La fereastră nu mai rămase nimeni; don Fermín ieşi de sub portal, sprijinindu-se de zid, şi se îndepărtă cu paşi mari. „Nu era ea, sigur că nu era ea, se gândea. Era cealaltă.”

Cincisprezece

La capătul scării, pe palierul primului etaj, doña Paula, cu un sfeşnic într-o mână şi cheia de la intrare în cealaltă, îl veghea tăcută, nemişcată, pe fiul său, care urca încet, cu capul plecat, cu fața ascunsă de pălăria cu boruri largi.

Îi deschisese chiar ea, fără să întrebe cine e, sigură că trebuie să fie el. Nicio vorbă când îl văzu. Fiul urca, şi mama nu se mişca; părea hotărâtă să-i împiedice trecerea, acolo la mijloc, dârză, ca o fantomă neagră, lungă şi colțuroasă.

Când De Pas ajunse la ultimele trepte, doña Paula îi făcu loc şi intră în birou. Atunci don Fermín o privi, fără ca ea să-l vadă.

Observă că maică-sa avea comprese de seu pe tâmple; nişte comprese mari, provocatoare.

„Ştie tot", se gândi vicarul. Când maică-sa tăcea şi-şi punea comprese de seu, dădea a înțelege că mai supărată ca atunci nu putea fi, şi că era şi furioasă. Trecând pe lângă sufragerie, De Pas văzu masa pusă cu două tacâmuri. Era devreme pentru cină, în alte seri nu se punea masa până la nouă şi jumătate; şi de-abia bătuse de nouă.

Doña Paula aprinse lămpița cu ulei de pe masa din birou, la care lucra fiul ei.

El se aşeză pe sofa, îşi puse pălăria alături şi îşi şterse fruntea cu batista. Apoi se uită la doña Paula.

— Te doare capul, mamă?

— M-a durut. Teresina!

— Da, doamnă.

— Cina!

Şi ieşi din birou. Vicarul luă un aer de mare răbdare şi ieşi

în urma ei. „Nu era încă ora mesei, mai erau peste patruzeci de minute, dar cine să i-o spună?”

Doña Paula se aşeză lângă masă, într-o parte, asemeni comicilor proşti la teatru. Lângă tacâmul lui don Fermín se afla un suport pentru scobitori şi un serviciu pentru sare, untdelemn şi oțet. Şervetul său era trecut prin inel, cel al mamei sale nu.

Teresina, gravă, cu privirea în pământ, intră cu primul fel, o salată.

— Nu te aşezi? îl întrebă maică-sa pe Vicar.

— Nu mi-e foame… dar mi-e tare sete…

— Nu te simți bine?

— Nu, doamnă… nu.

— Mănânci mai târziu?

— Nu, doamnă…

Canonicul se aşeză pe un scaun în fața doñei Paula, care se servi în tăcere.

Cu un cot sprijinit pe masă şi capul în mâini, De Pas o privea pe doamna, mama sa, care mânca repede, pe gânduri, mai palidă ca de obicei, cu ochii mari, albaştri deschis şi reci, pironiți asupra unui gând pe care-l vedea, pe semne, pe podea.

Teresina intra şi ieşea fără zgomot, ca o pisică bine crescută. Puse salata lângă tacâmul domnişorului.

— Am spus că nu mănânc.

— Lasă-l, nu mănâncă. Nu te-a auzit, o-mule.

Şi-o mângâie ipe servitoare cu privirea.

Din nou tăcere.

De Pas ar fi preferat o discuție pe loc. Orice, mai degrabă decât compresele. şi tăcerea. Simțea că-i vine greață, dar nu îndrăznea să ceară o ceaşcă de ceai. Murea de sete, dar îi era teamă să bea apă.

Doña Paula vorbea cu Teresa mai mult ca de obicei şi era de-o amabilitate pe care-o vădea foarte rar.

Se purta de parcă ar fi trebuit s-o consoleze pentru cine ştie ce nenorocire de care, în parte, era vinovată însăşi doña

Paula. Cel puțin aşa avu Canonicul impresia.

Don Fermín ceru puțin zahăr ca să-l pună în paharul cu apă, şi maică-sa spuse:

— Zaharnița e sus, în camera mea… Lasă, mă duc eu…

— Mamă, dar…

— Lasă.

Teresina rămase singură cu stăpânul şi, în timp ce-i turna, lăsând firul de apă să cadă foarte de sus, suspină încetişor.

De Pas o privi, puțin surprins. Era foarte frumoasă; părea o fecioară de ceară. Ea nu-şi ridică ochii. Oricum, îi era antipatică; maică-sa o alinta, şi servitorilor nu trebuie să le dai nas.

Doña Paula coborî şi când Teresina ieşi, spuse, privind spre uşă:

— Sărăcuța, nici nu ştiu cum se mai poate ține pe picioare.

— De ce? întrebă don Fermín, care tocmai auzise primul tunet.

Maică-sa, care stătea în picioare lângă el, amestecând zahărul în pahar, îl privi de sus cu o figură indignată.

— De ce? În după-amiaza asta a fost de două ori la palat, o dată acasă la Protoiereu, o dată acasă la Carraspique, pe urmă la Páez, acasă la Cârnul, de două ori la catedrală, de două ori la Sfânta Lucrare, o dată la Pauline, altă dată… nici nu mai ştiu! E moartă, sărăcuța.

— Şi de ce-a umblat atâta? întrebă De Pas la al doilea tunet.

Pauză solemnă. Doña Paula se aşeză din nou şi, făcând paradă de-o răbdare mai presus de cea a unui sfânt, spuse cu mult calm, apăsând pe silabe:

— Să te caute, Fermo, de asta.

— Foarte rău, mamă. Nu sunt un copilaş ca să fiu căutat din casă în casă. Ce-o să spună Carraspique? Ce-o să spună Páez? Toate astea sunt ridicole…

— Ea n-are nicio vină; face ceea ce i se porunceşte. Dacă am făcut rău, ceartă-mă pe mine.

— Un fiu nu-şi ceartă mama.

— Dar o omoară din pricina supărărilor; o compromite, compromite casa, averea, onoarea, poziția… totul… pentru o… pentru o… Unde ai mâncat?

Era inutil să mintă, pe lângă faptul că era ruşinos. Maică-sa ştia totul, cu siguranță. Cârnul i-o fi povestit deja; Cârnul, care-l văzuse coborând din landou pe Espolón.

— Am luat masa la marchizii de Vegallana; era onomastica lui Paquito; au insistat… nu se putea altfel; şi nu te-am anunțat… pentru că era ridicol, pentru că nu sunt atât de intim cu ei încât să pot face aşa ceva…

— Cine-a mai luat masa acolo?

— Vreo cincizeci de persoane, de unde să le ştiu?

— Ajunge, Fermo, ajunge cu prefăcătoriile! strigă cu voce răguşită femeia cu compresele. Se ridică, închise uşa şi, în picioare, de la distanță, continuă: Te-ai dus acolo s-o cauți pe acea… doamnă… Ai stat la masă lângă ea… te-ai plimbat cu ea într-o trăsură descoperită, te-a văzut toată Vetusta, ai coborât pe Espolón; acum ai nevoie de altă Brigadieră… Se pare că ai nevoie de scandal, vrei să mă omori.

— Mamă! Mamă!

— Da, nu există mamă care să conteze! Ți-ai adus aminte de maică-ta toată ziua? N-ai lăsat-o să mănânce singură, sau, mai bine zis, să nu mănânce? A contat pentru tine că maică-ta s-a speriat, cum era şi normal? Şi ce-ai făcut pe urmă, până la zece seara?

— Mamă, mamă, pentru Dumnezeu! Nu mai sunt copil…

— Nu, nu mai eşti copil; pe tine nu te doare că maică-ta stă ca pe ghimpi de nerăbdare, că nesiguranța o omoară. Mama e o mobilă, ceva care păzeşte gospodăria, aşa ca un câine; maică-ta îşi dă sângele pentru tine, îşi scoate ochii pentru tine, îşi vinde sufletul pentru tine, dar tu nu mai eşti copil, şi-ți dai sângele, şi ochii, şi iertarea cerească… pentru o muiere.

— Mamă!

— Pentru o muieruşcă!

— Doamnă!

— De-o sută, de-o mie de ori mai rea decât alea care-l trag

de haină pe don Saturno, pentru că astea iau bani şi-l lasă în pace pe cel ce le caută; doamnele însă sug viața, onoarea, strică într-o lună ceea ce-am făcut eu în douăzeci de ani… Fermo, eşti un ingrat! Eşti un nebun!

Se aşeză obosită şi, din basmaua pe care-o avea pe cap, îşi improviză un bandaj pentru tâmple.

— O să mă faci să-mi plesnească capul!

— Mamă, pentru Dumnezeu. Linişteşte-te. Niciodată nu te-am văzut aşa… Dar, ce s-a întâmplat? Ce s-a întâmplat!… Totul e calomnie… şi ce repede, ce repede-au urzit-o! Ce Brigadieră şi ce cuconeturi!… Nici vorbă de-aşa ceva… Dacă îți jur că nu e… că nu e nimic!

— N-ai inimă, Fermo, n-ai inimă.

— Doamnă, vezi lucruri inexistente… te asigur că…

— Ce-ai făcut până la zece seara? Ai stat sub ferestrele… pațachinei aceleia… cu siguranță…

— Pentru Dumnezeu, doamnă! Nu e demn de dumneata! Insulți o femeie respectabilă, nevinovată, virtuoasă; dac-am vorbit cu ea de trei ori. E o sfântă.

— Ca şi celelalte.

— Cum, ca celelalte?

— Ca celelalte.

— Doamnă! Dacă te-ar auzi!…

— Stt, stt, stt! Dacă m-ar auzi, aş tăcea. Fermo… hai să ne-nțelegem… Uite, Fermo… tu nu-ți aminteşti, eu însă da… eu sunt mama care te-a născut, ştii? Şi te cunosc… şi cunosc lumea… şi ştiu să țin seama de toate… de toate… Dar despre astfel de lucruri nu putem vorbi, tu şi cu mine… şi nici singuri…; acum mă înțelegi… Sunt însă prea bună, prea am tăcut, prea am văzut multe.

— N-ai văzut nimic…

— Ai dreptate, n-am văzut… dar am înțeles, şi vezi… Niciodată nu ți-am vorbit de asemenea… porcării, dar acum se pare că te complaci în a fi văzut… ai apucat-o pe un drum greşit…

— Mamă, ai spus-o deci, e absurd, e indecent ca dumneata

şi cu mine să vorbim, chiar şi pe ocolite, despre anumite lucruri…

— Ştiu, Fermín, dar aşa vrei tu. Povestea de azi a fost un scandal.

— Dar îți jur că nu e nimic; că asta n-are nicio legătură cu calomniile acelea din trecut…

— Şi mai rău; mai rău decât rău… Şi mai ales, de ce mi-e teamă mie, e c-o să afle celălalt, că Episcopul o să creadă tot ceea ce se şi spune despre tine.

— Ce se şi spune despre mine! În două zile!

— Da, în două; într-o jumătate… într-o oră… Nu vezi că au pică pe tine? Că vin una după alta? Acum două zile? Ei bine, ei vor spune că acum două luni, doi ani, tot ce vor dori. Începe acum? Vor spune că abia acum s-a descoperit. Îl cunosc pe Episcop, ştiu că numai pe acolo te pot ataca… Dac-o să-i spună lui Camoirán c-ai furat artoforul… N-o s-o creadă… dar asta, da; adu-ți aminte de Brigadieră!…

— Ce Brigadieră, mamă, ce Brigadieră!… Adevărul e că nu putem vorbi despre astfel de lucruri. Dar… dacă ți-aş explica…

— N-am nevoie să ştiu nimic… Înțeleg totul… ştiu totul… în felul meu. Fermo, nu ți-a fost ție bine toată viața că te-ai lăsat condus de mama ta în treburile astea mizerabile? Nu ți-a fost bine?

— Da, măicuța mea, da!

— Te-am scos eu sau nu din sărăcie?

— Da, mamă scumpă!

— Nu ne-a lăsat bietu taică-tu lihniți de foame, cu cuțitul la os, totul confiscat, totul pierdut?

— Da, doamnă, da… şi eu, veşnic…

— Lasă-te de veşnicii. Eu nu vreau vorbe, vreau să continui să crezi în mine; eu ştiu ceea ce fac. Tu predici, ameţeşti lumea cu cuvintele şi cu purtările tale frumoase.

Eu îmi urmez jocul… Fermo, dacă ai fost întotdeauna aşa, de ce mi te schimbi? De ce fugi de mine?

— Dar, nici vorbă de-aşa ceva, mamă.

— Ba da, Fermo. Spui că nu mai eşti un copil… e-adevărat, dar e mai rău dacă eşti un prost… Da, un prost, cu toată ştiinţa ta de carte. Ştii tu să dai onoarei lovituri de pumnal pe la spate? Uită-te la Arhidiacon, strâmb cum e, le dă ca un maestru. Un ignorant care ştie mai mult decât tine.

Doña Paula îşi smulsese compresele, şuviţele dese de păr alb îi căzură pe umeri şi pe spate; ochii, aproape întotdeauna stinşi, acum aruncau scântei, şi femeia aceea, tăiată din topor, părea o statuie rustică a Elocinţei, prudentă şi plină de experienţă.

Furtuna se destrămase într-o ploaie de cuvinte şi sfaturi. Nu se mai certau, discutau cu îndârjire, dar fără furie, amintirile evocate, fără intenţie patetică, de doña Paula, îl înduioşaseră pe Fermo. Acum erau faţă în faţă, un fiu şi o mamă, şi nu le mai era teamă că vorbele se vor preschimba în fulgere.

Doña Paula nu se înduioşa; avea acest avantaj. Spunea că mângâierile sunt o mascaradă, şi-şi iubea fiul mult, în felul ei, dar de la distanţă. Dragostea ei asuprea, tiraniza. Fermo, în afară de faptul că era fiul ei, era capitalul ei, o adevărată fabrică de bani. Ea îl făcuse om, cu preţul sacrificiilor, a umilinţelor, pe care el nu le ştia nici pe jumătate, a veghei, sudorii, calculelor, răbdării, cu preţul vicleniei, energiei şi a unor păcate sordide; prin urmare, nu avea pretenţii mari dacă cerea dobânzi rodului eforturilor sale, Vicarul Vetustei. Lumea era a fiului ei, pentru că el era cel mai talentat, mai elocvent, mai abil şi mai înţelept, cel mai frumos; dar fiul său era al ei, trebuia să încaseze rentele capitalului ei şi, dacă fabrica se oprea sau se strica, putea reclama daune şi prejudicii, avea dreptul să-i pretindă lui Fermo că continue să producă.

În Matalarejo, pe meleagurile sale natale, Paula Raíces a trăit mulţi ani în apropierea minelor de cărbuni unde lucra şi taică-su, un nenorocit de ţăran, care cultiva şi o bucată de pământ sărac cu porumb şi cartofi. Oamenii aceia care ieşeau din peşteri negri, transpirând cărbune, cu ochii bulbucaţi, severi, ce huleau ca nişte demoni, mânuiau cu degetele lor

murdare mai mulți bani decât țăranii ce scurmau pământul la suprafață şi coseau şi strângeau iarba de pe fânețele proaspete şi înflorite. Banii erau în măruntaiele pământului; trebuia să sapi adânc, ca să obții ceva. În Matalarejo şi în toată valea domneşte lăcomia, iar copiii aceia blonzi, cu față gălbejită, ce mişună pe malul râului negru, şerpuind la poalele munților înalți, acoperiți cu castani şi ferigi, par fiii unor visuri de avariție. Paula era o fetiță blondă ca un ştiulete de porumb; avea ochii aproape albi, atât de deschişi erau la culoare, iar în suflet, de cum începu să judece, toată lăcomia satului la un loc. În mină şi în fabricile care o înconjoară se găseşte de lucru şi pentru copii – de îndată ce sunt în stare să ducă pe cap un coş cu puțin pământ. Bănuții pe care-i câştigă astfel copiii săracilor sunt, în Matalarejo, sământa avariției aruncată în acele suflete fragede, sământă de metal ce se încrustează în adâncul ființei şi nu mai poate fi smulsă de acolo niciodată. Paula vedea acasă mizeria de fiecare zi; pâinea lipsea fie la prânz, fie seara; taică-su cheltuia la cârciumă sau la cărți ceea ce câştiga în mină.

Fetița învăță ce înseamnă banul din durerea cu care ai săi îi plângeau lipsa. La nouă ani, Paula era un spic ars de soare, lung şi uscat; nu mai râdea; îşi ciupea prietenele cu furie, muncea mult şi-şi ascundea banii într-o groapă din ogradă. Lăcomia o făcuse femeie înainte de vreme; era de o seriozitate prematură, avea o judecată hotărâtă şi rece.

Vorbea puțin şi privea mult. Disprețuia sărăcia de acasă şi trăia cu ideea statornică de-a zbura… de-a zbura deasupra acelei mizerii. Dar cum? Aripile trebuiau să fie de aur. Unde se afla aurul? Ea nu putea cobori în mină.

Spiritul său de observație găsi în biserică un filon mai puțin întunecos şi trist decât cel din hrubele de sub pământ. „Preotul nu muncea şi era mai bogat decât taică-su şi ceilalți săpători din mină. Dacă ar fi bărbat, nu s-ar lăsa până nu s-ar face preot. Putea fi însă menajeră, ca doamna Rita.” Începu să frecventeze biserica; nu pierdu nicio novenă, nicio rugăciune publică sau liturghie; întotdeauna ieşea ultima din

biserică. Locuitorii din Matalarejo înmormântaseră vechea pietate în cărbune; erau indiferenți, şi satele din împrejurimi îi considerau eretici. De aceea, doamna Rita putu observa foarte repede cuvioşenia Paulei. „Fata lui Anton Raíces, îi spuse domnului preot, trage-a sfântă, aproape că nu mai iese din biserică.” Preotul îi vorbi fetiței şi-o asigură pe Rita că era o Sfânta Teresa de Jesús în faşă. O dată, când menajera se îmbolnăvi, parohul i-o ceru lui Raíces pe fiică-sa, ca să-i țină locul Ritei. Rita se însănătoşi, dar Paula nu plecă din casa parohială. Se sfârşise cu drumurile şi cu coşul cu pământ. Se îmbrăcă în negru şi, din dragoste pentru Dumnezeu, îşi uită de părinți. După doi ani, doamna Rita pleca din casa preotului amenințând-o pe Paula cu pumnii şi ducându-şi economiile ei de douăzeci de ani într-un cufăr. Preotul muri de bătrânețe, şi noul paroh, de treizeci de ani, o acceptă pe fata lui Raíces ca parte integrantă a casei parohiale. Paula era pe vremea aceea o tânără înaltă, albă, proaspătă, cu carnea tare şi pielea fină, dar destul de prost făcută. Într-o noapte, la douăsprezece, ieşi la lumina lunii din casa parohială care se afla în vârful unui deal, înconjurată de castani şi salcâmi albi, o sută de paşi mai jos de biserică. Ținea în brațe o boccea neagră, cu rufărie de corp. În urma ei ieşi o umbră, cu scufie de noapte şi în cămaşă… Văzând că e urmărită, Paula alergă pe ulicioara ce cobora în vale. Omul cu scufie o ajunse, o apucă de fusta de etamină şi o sili să se oprească; apoi îşi vorbiră; el îşi desfăcea brațele, îşi ducea mâinile la inimă, săruta cele două degete puse cruce; ea zicea nu din cap. După o jumătate de oră de luptă, cei doi se întoarseră la casa parohială; intră întâi el, apoi ea; închise uşa pe dinăuntru, după ce spuse câinelui, care lătra:

— Sttt, Nay, e stăpânul.

Din noaptea aceea, Paula deveni tiranul preotului, fără să-şi fi pierdut onoarea. O clipă de slăbiciune îl costă pe paroh, fără să-şi potolească dorințele, ani întregi de sclavie. Avea renume de sfânt; era un tânăr care predica despre moralitate şi castitate – mai ales preoților din regiune – şi predica prin

propria lui pildă. Şi într-o seară, la masă, observând că Paula era prost făcută, colțuroasă, simți o poftă sălbatică, irezistibilă, oarbă, ațâțată de coapsele acelea lipsite de grație, de picioarele ei lungi şi puternice, care trebuiau să fie ca ale unui bărbat. La prima insinuare amoroasă, bruscă, manifestată mai mult prin gesturi decât prin cuvinte, menajera răspunse cu un mormăit, prefăcându-se că nu înțelege; la a doua însă, care fu un atac brutal, stângaci, tipic pentru un bărbat cast ce înnebuneşte de dorință într-o clipă, Paula, drept răspuns, sări în lături şi-l lovi cu piciorul; apoi, fără să spună o vorbă, se duse în camera ei, îşi făcu o boccea, simbol al despărțirii, pentru că avea o mulțime de cufere încărcate cu zdrențe şi alte lucruri, şi plecă, spunând de pe scară:

— Domnule, mă duc să dorm acasă la tatăl meu.

Tranzacția îl costă pe cleric o umilire totală, o abdicare absolută. De atunci înainte trăiră în pace, dar el văzu întotdeauna în ea stăpânul care taie şi spânzură; onoarea lui era în mâinile ei. Putea să-l distrugă. Nu-l distruse. Într-o seară însă, când preotul cina, târziu, după ce studiase, Paula se apropie de el şi-i ceru s-o spovedească.

— La ora asta, fiica mea?

— Da, domnule, acum am curajul… şi nu răspund c-o să-l mai am vreodată.

Îi mărturisi că e însărcinată.

Francisco De Pas, un artilerist în rezervă care venea deseori acasă la preot, se şi înrudea puțin cu el, îi făcuse curte, dar ea îi răspunsese cu palme – preotul se înroşi amintindu-şi de lovitura pe care-o primise el – dar rezervistul se încăpățânase şi-i făcuse curte din nou şi-i promisese că se va căsători cu ea, de îndată ce-o să i se dea tutungeria promisă de domnii din Guvern; ea se liniştise şi de atunci primise să stea de vorbă cu el. După obiceiul pământului, artileristul venea să stea de vorbă cu Paula la miezul nopții, nu la grilajul ferestrei, căci aşa ceva nu exista în Matalarejo, ci la uşa hambarului, o hardughie de scânduri, cocoțată pe nişte stâlpi groşi, cam la

jumătate de metru de pământ. Acolo dormea ea vara. Francisco nu respectă într-o noapte convenția, deveni îndrăzneț şi intră în hambar; Paula se luptă; se luptă până căzu învinsă – jura pe Cruce – învinsă de puterea artileristului. Din noaptea aceea nu-l mai avu la suflet, dar voia să se mărite cu el. Poate că din trădarea aceea se născu Fermín, la două luni după ce bunul paroh îi unise – pe Paula şi pe Francisco – printr-o legătură de nezdruncinat. Toți sătenii spuseră că Fermín e fiul preotului, care-i dădu menajerei o zestre pe cinste. Francisco De Pas nu era un om interesat; intenționase dintotdeauna să se însoare cu Paula, dar sătenii îi strecuraseră în suflet felurite bănuieli şi el, crezând că preotul vrea să-şi bată joc de un rezervist, procedă aşa cum am văzut. Noaptea aceea însă, care fu o adevărată bătălie pe întuneric, teribilă, îl convinse de nevinovăția parohului şi de virtutea Paulei. Era un lucru care nu se putea simula; artileristul ştia multe despre capcanele lumii, ca şi despre falsele fete mari, dar el plecase acasă, în zori, convins că înfrânsese, fie că făcuse bine fie că făcuse rău, o fată cu adevărat cinstită. Şi reveni la proiectul său de-a se căsători cu menajera preotului. Aşa îi jură şi Paulei, în genunchi, întremai cum văzuse că fac curtezanii la teatru.

— Am să te cer părinților tăi şi preotului chiar mâine.

— Nu, spuse ea, nu acum.

Şi continuară să se vadă. Când Paula fu sigură că trădarea aceea, sau concesiile ce-i urmaseră, dădură rod, îi spuse logodnicului:

— Acum îi mărturisesc totul stăpânului şi tu, când o să te cheme, să refuzi să mă iei de nevastă, să-i spui ce zice lumea, că n-ai fi tu singurul… că, în sfârşit…

— Da, da, înțeleg.

— Ceea ce bănuiai şi tu, măgarule!

— Da, dar acuma ştiu.

— Ei asta-i.

— Şi pe urmă?

— Pe urmă, lasă-l pe preot să-ți ofere… şi nu spune da la

prima promisiune; lasă să urce prețul… şi nici la a doua. La a treia însă, dă-te bătut…

Şi aşa se şi întâmplă. Paula îi smulse dintr-odată bietului paroh din Matalarejo, cel mai cast din eparhie, restul prețului pe care ea îl fixase tăcerii. Cu câtă fervoare predica bietul om, după aceea, castitatea absolută! „O clipă de slăbiciune te pierde, păcătosule; e de-ajuns o clipă! O dorință pe care nici măcar nu ți-o împlineşti, te costă mântuirea.” (Şi toate economiile tale, şi pacea casei, şi liniştea pe tot restul vieții – adăuga în sinea lui.)

Paula cumpără o mare cantitate de vin şi-o vându engros cârciumarilor din Matalarejo; negustoria începu bine, grație inteligenței şi priceperii ei. Muncea pentru amândoi. Francisco era foarte *fantezist,* după cum spunea nevastă-sa. li plăcea să-şi povestească isprăvile, ba chiar şi aventurile, dar asta în secret, după ce dădea gata câteva burdufe de Toro, bând în tovărăşia muşteriului. Era filotim, şi în căldura prieteniei legate acolo, în cârciumă, deschidea credite nelimitate cârciumarilor, clienții săi. Asta dădu naştere câtorva certuri tragice; s-au putut vedea scaune zburând prin aer, cuțite ce sfârşeau înfigându-se într-o masă de pin, amenințări surde şi reconcilieri, furtunoase, din partea artileristului, seci, reci, deloc sincere, din partea nevesti-sii. Mania de a da pe credit ajunse un viciu, o adevărată pasiune pentru risipitorul rezervist. Îi plăcea să-şi dea aere de om bogat şi disprețuia banul cu multă afectare. „Țările pe care le văzuse el! Femeile pe care le sedusese el acolo, foarte departe!” Prietenii lui, cârciumarii, care nu văzuseră alte meleaguri decât acelea unde trăiau, îl înşelau de la al doilea pahar. În timp ce el se pierdea în amintiri şi în visele de altădată, pe care le dădea ca şi împlinite, amicii lui îi smulgeau, între laude şi admirație, alte şi alte burdufuri de vin pe datorie.

— De asta nu trebuie să vorbim. Omul e cinstit, spunea artileristul; şi adăuga: Dacă eu am un duro, să zicem, şi, ca să facem o comparație, un prieten are nevoie… de acest

duro… şi cine zice un duro zice douăzeci de arrobe de vin, să zicem…

În ciuda prosperităţii de la început, nu-i trebui mulţi ani ca să dea faliment. Un muşteriu îndrăzni să nu plătească, după el se luară şi alţii, iar în cele din urmă nu-i mai plătea aproape nimeni. Paula, care dominase doi preoţi şi era hotărâtă să domine lumea întreagă, n-o putea scoate la capăt cu soţul ei.

— Cum vrei tu, ai dreptate, spunea el.

Şi după o jumătate de oră o lua de la început. Dacă ea se enerva, iar el îşi pierdea răbdarea, odată ajunşi pe terenul forţei, artileristul învingea întotdeauna; Paula era tare ca un stejar, dar Francisco fusese cel mai curajos băiat din armata noastră, şi avea nişte muşchi ca de urs. Se născuse în vârful munţilor şi până la douăzeci de ani fusese păzitor de vite. Când sărăcia bătu la uşă şi Paula luă decizia să renunţe la negoţ, De Pas hotărî să consacre puţinii bani ce le mai rămăseseră creşterii vitelor. Cumpără vreo câteva vaci şi plecă împreună cu nevasta şi fiul în satul lui natal din creierul munţilor, încercând să trăiască din păstorit. Acolo îşi petrecu copilăria şi parte din adolescenţă Fermín, pe care maică-sa dorea să-l facă preot.

— Păstor şi văcar o să fie, ca bunică-su şi ca taică-su, striga rezervistul ori de câte ori mama vorbea să-şi trimită copilul să înveţe latina cu preotul din Matalarejo.

Afacerea cu vitele nu fu mai bună decât cea cu vinul. Lui Francisco i se năzărise că fusese întotdeauna un bun trăgător; se dedică vânătorii, umblând după căprioare şi porci mistreţi, ba se încumeta şi după urşi, în puţinele dăţi când se arătau. Într-o după-amiază de iarnă, Paula văzu sosind în sat patru oameni ce purtau pe umeri, pe o targă improvizată din crengi de stejar, trupul sfârtecat al soţului ei. Căzuse din vârful unei stânci, îmbrăţişat de o ursoaică greu rănită, pe care văcarii o urmăreau de-o săptămână. Artileristul muri glorios, dar văduva lui rămase împovărată de datorii, trasă pe sfoară de unii şi de alţii şi, printr-o ironie a sorţii, în

stăpânirea unor credite uriaşe ce nu avea să le încaseze niciodată. Se întoarse la Matalarejo, după ce pierduse, prin punere de sechestru, tot ce avea. Ducea cu ea o mulțime de hârtii inutile şi un copil ce trebuia să devină preot. Fermín era un flăcăuaş ca un brad; la cei cincisprezece ani ai lui părea de douăzeci; doña Paula însă făcea din el tot ce voia; îl juca mai uşor decât pe taică-su. Îl sili să învețe latina cu preotul, acelaşi care-i dăduse zestrea pierdută de soțul defunct. Trebuiau să se grăbească, şi Fermín se grăbi; învăța cât patru şi făcea şi felurite treburi pe lângă casa parohială; în plus, îngrijea grădina, şi astfel îşi câştiga mâncarea şi învățătura. Se ducea să doarmă în căsuța maică-sii, care, la gura unei mine, încropise patru pereți şi-un acoperiş ca să deschidă un birt. Cheltuielile, care nu se urcaseră la cine ştie cât, intrară tot în socoteala parohului, care făcu pe dezinteresatul mai mult din generozitate, decât de frică. Acum nu se mai temea de ceea ce ar putea să zică Paula şi nici ea nu mai credea în tăria armei cu care, demult, amenințase teribilă, crudă şi rece.

Birtul prospera. Minerii dădeau cu ocini de el imediat ce ieşeau la lumină şi acolo, fără să facă un pas, îşi stingeau setea şi foamea, şi pasiunea jocului, ce-i stăpânea aproape pe toți. În spatele unor scânduri, ce lăsau să treacă înjurăturile şi zornăitul banilor, în nopțile de iarnă interminabile, învăța *fiul popii* – cum îi spuneau cu cinism muncitorii în fața mamei sale, dar nu şi în prezența lui, care dovedise multora că studiul nu-i slăbise brațul. Spectacolul ignoranței, al viciului şi al abrutizării îi repugnau până la greață şi se afunda cu fervoare într-o sinceră cucernicie, şi devora cărțile şi năzuia la acelaşi lucru pe care-l dorea şi maică-sa: seminarul, sutana ce era roba omului liber, rea care putea să-l smulgă din sclavia la care se vedea condamnat împreună cu toți nenorociții aceia, dacă eforturile sale nu l-ar fi de. s la o viață mai bună, demnă de zborul ambiției sale. Paula avu de suferit mult în epoca aceea; putea conta pe un câştig sigur, mult superior câştigului la care se puteau gândi cei ce nu ştiau că

Paula exploatează poftele sălbatice, oarbe şi deloc alese ale gloatei aceleia de mineri; înfrunta însă aceleaşi riscuri ca şi un îmblânzitor de fiare; în fiecare zi, în fiecare noapte, în tavernă era gâlceavă, fulgerau şişurile, băncile zburau prin aer. Energia Paulei reuşea să calmeze tălăzuirea aceea de pasiuni brutale – obligându-l, cu şi mai multă îndârjire, pe cel ce strica ceva să plătească, şi încă destul de scump. Uneori, Fermín voia s-o ajute, să intervină cu puterea pumnilor lui în scenele tragice din cârciumă, dar maică-sa îl oprea:

— Tu să înveţi; tu o să fii preot şi nu trebuie să vezi sânge. Dacă te vede cineva printre banditii ăştia, o să creadă că eşti unul de-ai lor.

Din respect şi de silă, Fermín asculta, iar când hărmălaia devenea îngrozitoare, îşi astupa urechile şi se străduia să se cufunde în studiu până uita ce se întâmplă în spatele scândurilor, în tavernă. Paula îi ascundea fiului ei şi altele, nu numai scandalurile. Deşi nu mai era tânără, trupul ei robust, pielea netedă şi albă, braţele vânjoase şi şoldurile proeminente aţâţau dorinţele nenorociţilor acelora care trăiau în tenebre. *„Moarta e* o bucăţică bună”, se spunea în mină. Îi spuneau *Moarta* pentru albeaţa ei cadaverică; şi, crezând că e o cucerire uşoară, mulţi beţivi se azvârleau asupra ei ca şi cum ar fi fost vorba de-o pradă; Paula însă îi primea cu pumni, cu lovituri de picioare, cu pari; nu un singur pahar spărsese în capul câte unuia, după care îl punea să-l plătească. Atacurile acestea se produceau de obicei la ore mici din noapte, când omul se eterniza pe-o bancă, aşteptând să rămână singur. Fermín studia sau dormea. Paula închidea uşa de la stradă, pentru că aşa o obligau autorităţile. Nu-l dădea. afară de beţiv, deşi îi cunoştea intenţiile, pentru că at’, ta vreme cât era acolo, consuma – suprema aspiraţie a Paulei. Şi atunci începea lupta. Ea se apăra în tăcere. Chiar dară striga, Fermín nu venea; credea e a e o gâlceavă între mineri.

În plus, unii se temeau de el pentru că era puternic, alţii pentru că era fiul ei, şi se străduiau să câştige lupta fără ca băiatul să afle ceva. Dar nu câştiga nimeni niciodată. Cel mult

o îmbrățișare pe furate, sau un sărut ca o zgârietură, Nimic. Paula disprețuia scursoarea aceea.

Totul pentru fiul ei; să câștige ca să-i plătească studiile; îl voia teolog, nu popă de liturghii și pomeni. De asta stătea ea acolo să măture mâzga aceia ce intra în fiecare zi pe ușa cârciumii; pe ea o murdărea, dar pe el nu; el acolo, înăuntru, cu Dumnezeu și cu sfinții, sorbind din cărți știința ce avea să-l facă domn; iar ea aici, afară, cu mâinile în tina din care culegea, bănuț cu bănuț, viitorul fiului său; ca și pe al ei, deoarece era sigură c-o să ajungă doamnă. Acolo în Montaña, de îndată ce Fermín a învățat să citească și să scrie, îl obligase s-o învețe și pe ea. Citea și scria. În cârciumă, între atâtea vorbe grele, între răcnetele bețivilor și ale cartoforilor, devora cărțile pe care le cerea de la preot.

Preotul, Fermín, și până și jandarmii, care-o stimau pentru cinstea ei, o sfătuiseră de nenumărate ori să renunțe la negoțul acela respingător; nu se plictisea să-și petreacă viața între atâția bețivi și cartofori, care se transformau atât de des în asasini?

„Nu, nu, și nu! S-o lase. Începuse să prindă cheag, fără ca nimeni să bănuiască... în orice altă afacere pe care ar fi început-o, cu puținele ei mijloace, n-ar fi putut câștiga nici a zecea parte din ce câștiga acolo. Minerii ieșeau din subterane cu buzunarul doldora, însetați și înfometați; plăteau bine, își tocau banii și mâncau prost și beau otravă ieftină – sub chip de vin și mâncăruri alese și scumpe. În cârciuma Paulei totul era falsificat; cumpăra cele mai proaste mărfuri dintre cele proaste, și bețivii mâncau și beau fără să știe ce înghit, iar jucătorii nici măcar nu priveau, cu ochii țintă la cărți.”

Consumul era mare, câștigul considerabil la fiecare articol. De asta nu dăduse încă foc cârciumii, cu toți *hoții* înăuntru.

Nu renunță la birt până nu i-o cerură studiile și vârsta lui Fermín. Trebui să părăsească ținutul și, cu recomandările parohului din Matalarejo, Paula intră ca jupâneasă la preotul din Virgen del Camino, la o leghe de León, într-un bărăgan. Fermín, tot prin relațiile preotului din Matalerejo și ale

parohului din Virgen del Camino, intră la San Marcos de León în colegiul iezuiților, ce se instalase, cu puțini ani înainte, pe malurile râului Bernesga. Băiatul rezistă la toate probele la care-l supuseră călugării; își arătă foarte repede talentul, înțelepciunea, vocația, și părintele Rector ajunse să spună că băiatul acela se născuse iezuit. Paula tăcea, dar era hotărâtă să-l scoată de acolo la momentul potrivit, când îi va putea asigura un viitor în afara acelui sfânt lăcaş. Nu voia să fie iezuit. Îl voia canonic, episcop şi cine ştie câte altele. El vorbea despre misiuni în Orient, despre triburi, despre martirii din Japonia, voia să le urmeze exemplul; îi citea maică-sii, cu ochi strălucitori de entuziasm, ziarele care vorbeau despre primejdiile înfruntate de părintele Sevillano, din acelaşi ordin, acolo pe pământurile sălbaticilor. Paula zâmbea şi tăcea. Bună treabă ar mai fi ca, după atâtea sacrificii, fiul ei să devină martir! Nu, fără nebunii; nici măcar nebunia crucii. În Sanctuarul Virgen del Camino se manevrează mulți bani în ziua când se deschide tezaurul Fecioarei, în prezența autorităților civile; preotul însă e sărac. Paula vedea cum îi trec prin mâini bani peste bani, dar erau ca apa de mare pentru cel însetat; n-ar fi avut niciun câştig să umble prin comorile şi banii Făcătoarei de Minuni. Faima ei de jupâneasă perfectă se răspândi în toată provincia. Parohul de la Virgen făcea imprudența să-i laude talentele culinare, hărnicia, integritatea, curățenia, cuvioşenia şi celelalte calități în fața altor clerici, la masă, după ce mâncau bine şi beau şi mai bine. Paulei i se duse vestea, şi un canonic de la Astorga i-o răpi preotului de la Virgen. A fost o trădare, iar Paula o ingrată. Cu toate acestea canonicul era un sfânt, nu el trădase. Don Fortunato Camoirán nu era capabil de trădări. Îi propuseseră o jupâneasă şi el acceptă, fără să-şi închipuie că, după câteva luni, avea să fie sclavul ei.

Nimic nu-i convenea mai mult Paulei decât un stăpân sfânt. După un an de serviciu la canonicul Camoirán se lăuda că-l salvase de câteva ori de la ruină; fără ea, ar fi azvârlit cu banii pe fereastră; totul ar fi ajuns la săraci, la pungaşi şi la

leneşii care-l jefuiau cu şperaclul carităţii. Paula făcu ordine în toate astea. Camoirán îi mulţumi, dar continuă să dea de pomană pe furiş, dar puţin: ce putea să ciupească de la menajeră. Canonicul era incapabil să se conducă singur, nu pricepea o iotă din interesele lumeşti, şi după puţină vreme ajunse să înţeleagă că Paula era ochii, mâinile, urechile şi până şi bunul lui simţ. Fără Paula, poate că ar fi ajuns într-un spital – din pricina nebuniei şi a sărăciei.

Domnia aceea fu cea mai tiranică pe care-o exercită în viaţa ei jupâneasa. O folosi pentru cariera lui Fermín; canonicul înţelese că trebuia să-l privească pe student ca şi cum ar fi fost al lui; dacă Paula îi închina lui viaţa, el trebuia să-şi consacre grija, banii şi influenţa fiului Paulei. În plus, îi plăcea şi băiatul; era la fel de spiritual şi de înţelept ca şi maică-sa, dar mai amabil, mai blând în purtări. Trebuia însă să-l scoată de la San Marcos, spunea Paula; o dorea şi băiatul, dar o cerea mai ales sănătatea lui zdruncinată. Îl scoase de la iezuiţi şi intră la seminar, să termine teologia. Deveni prezbiter, obţinu unul dintre economatele cele mai bune şi iu chemat să predice la San Isidro de León, Astorga, Villafranca şi peste tot unde canonicul Camoirán, cunoscut pentru cucernicia lui, avea influenţă. Când lui Fortunato i se oferi Episcopia Vetustei, şovăi; mai bine-zis, îşi propuse să ceară în genunchi să fie lăsat în pace; Paula însă îl ameninţă că-l părăseşte. „Era absurd!” Singur n-ar mai putea trăi. „Nu pentru dumneata, domnule, pentru băiat trebuie să accepţi!”

„Poate că avea dreptate.” Camoirán acceptă pentru băiat… şi plecară toţi la Vetusta. Acolo însă, Episcopului i se căută o menajeră, şi Paula continuă să-şi exercite de acasă funcţiile ei de inspector suprem. Fermín mergea înainte, tot înainte; băiatul merita, dar merita mai mult maică-sa. Ea îl făcuse om, adică preot; ea îl făcuse copilul răsfăţat al unui episcop, ea îl împinsese acolo unde se urcase, şi ea câştiga ceea ce câştiga, putea ceea ce putea… şi el era un ingrat!

La asemenea concluzie ajunse Canonicul în noaptea aceea, când, după o lungă conversaţie cu maică-sa, se închise în

birou să-şi rememoreze tot ceea ce ştia despre sacrificiile pe care le făcuse femeia aceea curajoasă, pentru ca el să urce şi să câştige bogății şi onoruri.

„Da, era un ingrat! Un ingrat!” Şi iubirea filială îi smulse două lacrimi de foc pe care şi le şterse, surprins de umezeala acelei fântâni secate de atâția ani.

„Cum de plângea? Ce lucru ciudat! Alcoolul să fie cauza? Poate. Să fie... ceea ce se întâmplase în ziua aceea? Poate toate la un loc. Oh, şi dragostea lui pentru maică-sa era un lucru înduioşător, măreț, demn, care îl înălța în proprii lai ochi.”

Deschise larg fereastra biroului. Răsărise luna, ce părea că se rostogoleşte pe acoperişul din față. Strada era pustie, noaptea răcoroasă; respirai cu plăcere; razele palide ale lunii şi adierile uşoare ale aerului îi păreau mângâieri. „Câte lucruri atât de noi sau, mai bine zis, atât de vechi, atât de vechi şi de uitate, simțea! Oh, pentru el nu era ceva nou, nu, să-şi simtă pieptul apăsat când priveşte luna, când ascultă tăcerile nopții; aşa vorbea, pe când era bolnav, acolo, la iezuiți; atunci însă, năzuințele îi erau vagi, acum nu; acum dorea... nici acum nu se încumeta să-şi limpezească dorințele... Acum însă nu-l mai neliniştea nici tristețea mistică şi nici anxietățile filosofului combinat cu teologul...” Surâsul Prezidentei i se înfățişă împreună cu gura, obrajii şi ochii care-i dăduseră viață... şi-şi aminti dintr-odată toate ocaziile când îi surâsese. În cărți asta se numea a fi îndrăgostit platonic; el însă nu credea în cuvinte. Nu; era sigur că asta nu era iubire. Lumea întreagă, şi maică-sa împreună cu toată lumea, se gândeau, în chip grosolan, să califice drept păcătoasă acea prietenie nevinovată. Dacă el ar şti ce e bun şi ce e rău! Maică-sa îl iubea mult, ei îi datora totul, era ştiut, dar... ea nu putea simți cu duioşie, nu înțelegea simțămintele delicate, sublime... trebuia s-o ierte. Da, dar el avea nevoie de-o iubire mai duioasă decât cea a doñei Paula, mai intimă, de o comuniune mai uşoară, datorită vârstei, educației, gusturilor... El, deşi locuia cu scumpa lui

mamă, nu avea un cămin al lui, şi asta probabil că e fericirea supremă a sufletelor serioase, a sufletelor ce pretind că merită denumirea de mari. Îi lipsea un tovarăş în lume; era neîndoielnic.

Dintr-o casă de pe aceeaşi stradă, printr-o fereastră deschisă, ieşeau notele dulci, languroase, leneşe ale unei viori mângâiată de mâini experte. Erau câteva motive din actul al treilea din *Faust.* Canonicul nu cunoştea muzica, n-o putea asocia scenelor corespunzătoare, dar înțelegea că se vorbea despre dragoste, Ascultând-o cu desfătare, muzica aceea insinuantă era când moliciune, când plăcere senzuală, primejdioasă; dar… vioara aceea descria atât de bine lucrurile ciudate pe care le simțea el!

Brusc, îşi aduse aminte de cei treizeci şi cinci de ani de viață sterilă, fecundă doar în emoții şi remuşcări, tot mai ascuțite, dar tot mai adormitoare pentru spirit.

Se făcu o milă mai mult decât înduioşătoare de sine însuşi; şi în timp ce vioara gemea, spunând în felul ei:

Al pallido chiaror
che vien degli astri d'or,
dami ancor contemplar il tuo viso…[126]

Canonicul plângea în sinea lui, privind luna printr-o pânză de păianjen din fire de lacrimi care-i umpleau ochii. Privea luna exact aşa cum spunea Trifón Cármenes în *El Lábaro* c-o admira el, în fiecare joi şi duminică, zile de foileton literar.

„Bine-am mai ajuns!” se gândi don Fermín dându-şi seama de extravaganța ideilor. Şi atunci îi trecu din nou prin minte că sentimentalismul acela de ultimă oră se datora în mare parte păhărelului de coniac sau de ce-o fi fost. Jos era zi de socoteli. Doña Paula i le cerea foarte des bunului Froilán Zapico, proprietarul Cr*ucii Roşii* – în fața lumii şi a dreptului comercial. Froilán era sclavul alb al doñei Paula; ei îi datora totul, până şi faptul că scăpase de puşcărie; îl ținea legat, cum spunea ea, din toate părțile, şi de asta îl lăsa să figureze

ca proprietar al prăvăliei fără să se teamă de vreo trădare. Îi spunea tu şi, de multe ori, animal şi şnapan. El zâmbea, îşi fuma pipa, întotdeauna înfiptă în gură, şi zicea cu un calm de filosof cinic: „Treburi de-ale stăpânei”. Purta redingotă, iar la procesiuni îşi punea până şi mănuşi negre. Trebuia să se poarte ca un domn, ca să pară cu adevărat proprietarul *Crucii Roşii,* magazinul cel mai prosper din Vetusta, unicul de acest fel de când se ruinase nenorocitul acela de don Santos Barinaga.

Doña Paula îl căsătorise pe Froilán cu una dintre servitoarele ce le aducea de la țară, una dintre cele care o precedaseră pe Teresina. Dormise, aşa cum dormea şi Teresa acum, la doi paşi de Canonic.

Căsătoria aceea era o recompensă pentru Juana, soția lui Froilán; Zapico ascultase propunerea stăpânei cu un aer viclean. Credea că înțelege. El era însă un adevărat filosof; nu se crampona de anumite formalități de care alții țin atât de mult cont. Stăpâna, când îi propusese partida, se gândise: „Asta-i cam mult, dar vai de el dacă se răzvrăteşte!” Froilán nu se răzvrăti. Juana era o fată foarte bună şi ştia să îngrijească de bărbat. Zapico se căsători şi, a doua zi după nuntă, doña Paula, care-i privea cu coada ochiului, cu o expresie de neîncredere, căindu-se poate „că întinsese coarda cam mult”, observă că soțul era foarte mulțumit, foarte amabil cu ea şi numai gingăşie cu nevastă-sa.

„Multe mai înghiți, Froilán, eşti un om curajos”, se gândi ea, admirându-l şi disprețuindu-l în acelaşi timp.

Iar el zâmbea mai viclean ca niciodată.

„Tare s-a mai păcălit doamna; dac-ar şti ea...”, se gândea el fumându-şi pipă. Bineînțeles însă că nu i-a dezvăluit niciodată doñei Paula secretul acelei nopți în care avusese o surpriză foarte diferită de cea pe care o bănuia stăpâna.

Era singura taină ce exista între stăpână şi sclav; singurul renghi pe care voise ea să i-l joace... Şi cum nu avusese urmări proaste, ci foarte avantajoase pentru Zapico, acesta continua s-o stimeze pe doña Paula. Ea, văzându-l atât de

mulțumit, ca omul care n-a fost ofensat cu nimic, ardea să-şi ia inima-n dinți şi să-l întrebe; iar el, foarte satisfăcut că stăpâna se înşelase, spre folosul lui, ardea să-i spună şi ei; dar tăceau amândoi. Se pomeneau însă adeseori fiecare cu privirea pironită pe fața celuilalt, ca să-şi afle secretul... Fără cuvinte însă. Doña Paula strângea din umeri, şi Froilán râdea trecându-şi mâna prin barba-i de arici.

Acolo, lucrul serios erau banii. Socotelile întotdeauna puse la punct, curate. Froilán era credincios datorită înțelegerii, dar şi de teamă. În casa aceea numărarea banilor de două ori era un cult. De copil, don Fermín se obişnuise cu seriozitatea religioasă cu care se tratau treburile băneşti şi cu respectul superstițios pentru aur şi argint. Acolo jos, în camera din spatele prăvăliei *Crucea Roşie,* în care nu se intra din casa Canonicului prin subterane, cum presupuneau gurile rele, ci printr-o uşă largă, deschisă în peretele comun, la parter, doña Paula pe o platformă, în fața unui pupitru verde, verifica registrele prăvăliei şi număra şi iar număra, în coşulețe şi în pungi unsuroase, aurul, argintul şi arama pe care Froilán i le dădea, stând în picioare, pe o treaptă a platformei, mai jos de masa unde stăpâna verifica registrele. Ea părea o preoteasă şi el un ministrant al acelui cult plutonic. Don Fermín însuşi, când asista la acele ceremonii, simțea un vag respect superstițios, mai ales dacă privea figura mamei lui, mai palidă atunci, asemănându-se puțin cu o statuie de fildeş, a unei Minerve galbene.

În seara aceea, Canonicul nu vru să-i facă pe plac mamei sale coborând în camera din spatele prăvăliei; îi era silă; îşi imagina că jos era un mare focar de putreziciune, ape murdare, stătute. Auzea zgomotul vag, îndepărtat al banilor vechi ciocnindu-se, al arginților şi aurului, cu timbru cristalin. Zgomotele acelea, stinse de distanță, urcau prin golul scării, în liniştea adâncă din toată casa. Vioara începu din nou să sfâşie tăcerea de afară cu note tremurătoare, ce păreau că pâlpâie ca stelele. Nu mai era vorba de frământările amoroase ale lui Faust şi de privirea castă şi pură a

Margaretei; acum instrumentul țârâia leneş pe strunele viorii plânsul Traviatei înainte de-a muri.

Canonicul văzu apărând de după colțul străzii o umbră ce se apropia cu paşi şovăitori, mergând când pe trotuar, când prin rigolă. Era don Santos Barinaga, care se întorcea acasă – trei porți mai sus de cea a Canonicului, pe trotuarul din față. De Pas nu-l recunoscu până nu ajunse sub fereastră. Mai înainte însă, trecând prin fața casei unde răsuna vioara, Barinaga, care venea vorbind singur, se opri şi tăcu. Îşi scoase pălăria, de culoare verde, în formă de trunchi de con şi, ridicând capul, ascultă cu un aer inteligent. Din când în când făcea semne aprobative… Cunoştea asta; era *Traviata* sau *Miserere* din *Trubadurul,* dar oricum, ceva bun."

— Per… fect, spuse cu glas tare; să fie într-un ceas foarte bun, Agustinito… Asta… asta… cultivarea artelor… nu comerț… pe meleagurile astea de hoți. Nu? E fiul lumânărarului, adăugă privind într-o parte, în pământ, ca şi cum s-ar fi adresat cuiva de lângă el.

Vioara tăcu, şi don Santos se întoarse, căutând parcă notele ce se stinseseră. Atunci văzu drept în față, la lumina unui felinar, o firmă cu litere aurite pe care era scris: *Crucea Roşie.*

Barinaga se acoperi, îşi înfundă cu o palmă pălăria verde şi, întinzând o mână, strigă, bălăbănindu-se în mijlocul rigolei:

— Hoți! Da, domnule, spuse mai încet, nu-mi retrag niciun cuvânt… Hoți; dumneata şi mama dumitale, domnule Vicar… hoți!

Barinaga vorbea cu firma prăvăliei, dar Canonicul simți că-i iau obrajii foc şi, înainte ca vecinul lui să-i observe prezența, se retrase de la fereastră şi, fără cel mai mic zgomot, închise geamurile, lăsând doar o crăpătură pe unde să vadă şi să audă fără să fie văzut. Pentru mai multă siguranță, făcu şi lumina lămpii mai mică şi-o duse în dormitor. Se întoarse la fereastră să spioneze mişcările şi cuvintele bețivului aceluia, pe care-l disprețuia dar care, în noaptea aceea, fără să ştie de

ce, îl speria şi îl irita. Îl mai auzise şi altădată, la aceeaşi oră, proferând injurii pe stradă, pe când el, treaz, lucra; dar niciodată nu se ridicase de la masă ca să-i asculte prostiile. Ştia foarte bine că punea pe socoteala lui şi a doñei Paula falimentul prăvăliei sale de mărunțişuri, din care trăia, dar cine-l lua în seamă pe nenorocitul acela, victimă a rachiului?

Barinaga spunea în continuare:

— Da, domnule Vicar, dumneata eşti un hoț şi un simoniac cum îți zice domnul Foja… care e un liberal… ăsta-i un liberal încercat…

Şi cum *Crucea Roşie* nu răspundea, don Santos, adresându-se propriei sale umbre, care i se urca spre bărbie pe măsură ce se apropia de uşa închisă a prăvăliei, luând-o drept domnul De Pas, îi spuse:

— Domnule obscurantist! Dascăle!… Dumneata mi-ai ruinat familia… Dumneata m-ai făcut să fiu eretic… mason; da, domnule, acum sunt mason… ca să mă răzbun… ca să… Jos cu popimea!

Asta o spuse destul de tare ca să-l audă paznicul de noapte care dădea colțul. Bețivul simți în ochi cruzimea neruşinată a unui con de lumină ce țâşnea din felinarul lui Pepe, bunul său prieten. Paznicul, Pepe, îl recunoscu pe don Santos şi se apropie de el, fără să grăbească pasul.

— Bună seara, prietene; tu eşti un om cinstit… şi te apreciez… dar carlistul ăsta, banditul, țârcovni*cul ăsta, a*cest blestemat tiran al Bisericii, acest vicar… e un hoț, şi-o spun sus şi tare… Ia o țigară.

Pepe luă țigara, ascunse felinarul, îşi sprijini bastonul de perete şi-i spuse cu voce gravă:

— Don Santos, e timpul să vă culcați; vreți să vă deschid poarta?

— Ce poartă?

— De la casa dumneavoastră…

— Eu nu mai am casă… eu sunt un milog… Nu vezi? Nu vezi ce pantaloni, ce redingotă am? (Şi fiică-mea… e o oaie rătăcită… Şi pe ea mi-au furat-o popii, dar nu ăsta… Ăsta mi-

a furat clientela… m-a ruinat… şi don Custodio îmi fură iubirea fiicei mele… Eu n-am familie… n-am cămin… n-am nici după ce să beau apă… Şi ei zic că beau! Ce-i de făcut, Pepe? Dacă n-ai fi tu… tu şi rachiul… ce s-ar alege de bătrânul ăsta?

— Haide, don Santos, hai acasă…

— Ți-am spus că n-am casă… lasă-mă… Azi am de lucru aici… Du-te, pleacă… E un secret… Ei cred… că nu se ştie… dar eu ştiu… eu îi spionez… îi aud… Du-te… nu întreba… du-te.

— Nu trebuie să faceți larmă, don Santos; vecinii s-au şi plâns de dumneavoastră… şi eu… ce vreți…

— Da, tu… e clar, fiindcă sunt sărac… Pleacă, lasă-mă cu neamul ăsta de bandiți, sau îți rup bastonu-n cap.

Paznicul strigă ora şi-şi văzu de drum.

Don Santos îl invita uneori *să golească* un pahar… Ce putea să facă? Şi pe urmă, nu obişnuia să facă scandal prea mare.

Barinaga rămase singur pe stradă, iar Canonicul sus, în spatele geamurilor întredeschise, fără să-l piardă din ochi pe cel pe care îl şi numea, în sinea lui, victima sa.

Don Santos reveni la vechiul monolog, întrerupt de răzvrătirile stomacului şi dificultățile de exprimare.

— Mizerabilii! zicea cu o voce patetică de bas profund; mizerabilii!… Slujitorul Domnului! Slujitor, pe dracu… Slujitorul sunt eu, Santos Barinaga, comerciant cinstit, care nu pune nimănui sula-n coastă… nu iau nimănui bucata de la gură… nu-i oblig pe popii din toată dioceza să… da, să cumpere din prăvălia mea potire, capace de potir, sticluțe cu vin pentru liturghie, feloane, candele (număra pe degetele pe care le găsea cu greutate) şi, în plus, alte articole… ca altare. Da, domnule, să ne audă şi surzii, domnule Canonic! Dumneata ai cerut să se renoveze altarele în toate bisericile eparhiei… şi eu, care-am aflat, am achiziționat o mare cantitate… deoarece credeam că eşti o persoană decentă… un creştin… Aşa creştin să-ți dea Dumnezeu! Isus… care era un

mare liberal, ca domnul Foja… adică… un republican… nu vindea altare şi-i dădea pe neguțători afară din templu… Într-un cuvânt, eu sunt îndatorat cu poprire, jefuit… şi dumneata ai vândut sute de altare la ce preț ai vrut… se ştie tot, tot, domnule dascăl… don Simon Magul… Torquemada… Escroc!… Îl vedeți pe prefăcutul ăsta cucernic? Vinde până şi agneț… şi ceară… L-a ruinat şi pe lumânărar… Şi tapet colorat… El personal a cerut să fie tapetat sanctuarul din Palomares… Să spună Societatea Marinarilor din portul ăla… E un hoț… am spus… un hoț, un Filip al II-lea… Ascultă, mă, banditule! Eu n-am de mâncare în seara asta, în bucătăria mea nici nu s-a aprins focul… O să cer o ceaşcă de ceai… şi fiică-mea o să-mi dea nişte mătănii… Sunteți nişte mizerabili!” (Pauză.) Ce mai secol al luminilor! (arătând spre felinar.) Râd de… lumini! De ce am eu nevoie de felinare dacă nu-i spânzură de ele pe hoți…? Tunete şi fulgere! Şi revoluția asta? Petrolul!… petrolul!…

Bețivul tăcu o clipă şi, împleticindu-se, ajunse la uşa *Crucii Roşii*. Îşi lipi urechea de gaura cheii şi, după ce ascultă cu atenție, râse – ceea ce în piese se numeşte râs sardonic.

— Ha, ha, ha! zicea din gât şi pe nas. Le dați târcoale acum!… Vă aud foarte bine acolo, înăuntru, mizerabililor, nu vă ascundeți… Vă aud foarte bine cum îmi împărțiți banii, hoților; aurul ăsta e al meu; argintul ăla e al lumânărarului… Dă-mi banii, doña Paula… dă-mi banii, domnule De Pas, suntem domni sau nu suntem Banii mei sunt ai mei! Zic, aşa cred. Atunci, dă-i!…

Tăcu din nou şi-şi lipi urechea de broască.

Canonicul deschise fereastra fără zgomot şi se aplecă peste pervaz, ca să-l vadă pe don Santos.

— O auzi ceva? Pare imposibil…

Şi, întorcându-şi capul spre interiorul întunecat şi tăcut al camerei, ascultă şi el cu multă atenție… Da, auzea ceva. Zornăit de bani, dar zgomotul era vag, putea fi recunoscut doar dacă ştiai dinainte că se numără bani; din stradă însă nu putea să se audă nimic. Era imposibil… Dar ideea că

halucinațiile bețivului coincideau cu realitatea îl dezgusta şi mai mult, simțea un fel de teamă superstițioasă…

— Nemernicii ăştia au aici toți banii diocezei. Şi toți ăştia sunt ai mei şi ai lumânărarului… Hoți!… Domnule Canonic, să ne înțelegem; dumneata predici o religie a păcii… Ei bine, banii ăştia sunt ai mei…

Don Santos se îndreptă; dădu încă o palmă în pălăria-i verde şi, întinzând o mână, făcând un pas înapoi, exclamă:

— Fără violență… În numele legii, jos cu uşa asta!

— Domnule don Santos, în pat! spuse paznicul care se întorsese. Nu vă pot lăsa să faceți scandal în continuare.

— Deschide uşa asta, dărâm-o dumneata, domnu Pepe. Dumneata reprezinți legea… Ei bine… ei stau aici şi numără banii mei.

— Ei, ei, don Santos, ajunge cu nebuniile!

Şi îl luă de braț, să-l ducă de-acolo cu forța.

— Pentru că sunt sărac… Ingratule! spuse Barinaga, căzând într-o adâncă deznădejde.

Se lăsă târât.

Canonicul, ascuns în întuneric, îi urmări cu privirea de la fereastră, fără să se mişte, uitat de lumea întreagă, cu excepția acelui don Santos Barinaga care, din băltoaca beției lui jalnice, îi azvârlise în față cu noroi.

Don Fermín părea îngrozit, sufletul lui depindea de acel du-te-vino al bețivului, de cuvintele pe care mai mult le eructa decât le pronunța: „Putea un pahar de coniac, un prânz ceva mai copios şi puțin Bordeaux să-i irite în asemenea hal conştiința, creierul sau ce altceva o fi?” Nu ştia, dar niciodată prezența uneia din victimele sale nu-i produsese frisoanele acelea tragice care-i scuturau acum corpul. Îşi închipuia prăvălia goală, rafturile pustii, de culoarea ciocolatei, ca nişte nişe pregătite pentru morții lui… Şi vedea soba rece, fără o scânteie sub cenuşă. Cine putea să-i aducă acelui biet bătrân cana de ceai după care ofta în rătăcirea lui; sau o supă caldă, aşa cum se dă bolnavilor şi bătrânilor când îşi pierd puterile?

Don Santos şi paznicul ajunseră, după o bună bucată de

timp, la uşa prăvăliei lui Barinaga, pe unde se intra şi în casă. Canonicul îi auzi lovind cu bastonul în uşă. Nu deschideau. Pe Canonic îl ardea nerăbdarea. „O fi adormit mica bisericoasă?” se gândi.

La urechile lui ajungeau, confuze şi cu rezonanțe metalice, vorbele paznicului şi ale lui Barinaga; părea că vorbesc o limbă ciudată.

Pepe bătu din nou, şi după vreo două minute se deschise o fereastră şi o voce acră spuse de sus:

— Arunc cheia!

Fereastra se închise cu zgomot. Don Santos intră în prăvălia care era aşa cum şi-o închipuise Canonicul şi, lăsându-l pe paznic să-i lumineze drumul, străbătu tristul magazin, unde paşii răsunau ca sub o boltă, şi urcă pe scară încet, respirând cu greutate. Paznicul ieşi după ce-i dădu cheia stăpânului casei. Închise uşa şi o luă pe stradă în sus. Întuneric şi linişte. Canonicul deschise atunci larg fereastra şi se aplecă peste pervaz, către casa lui Barinaga, în speranța că va mai auzi ceva.

La început fu doar o părere, de parcă i-ar fi sunat ceva înăuntrul creierului... după aceea însă, când văzu lumină în spatele geamurilor, Canonicul putu să se încredințeze că tatăl şi fiica se certau, că aruncau lucrurile pe podeaua de lemn...

Celestina, fiica lui Barinaga era o bigotă veninoasă, i se spovedea lui don Custodio şi îl trata pe taică-su ca pe-un lepros. Partizanii Arhidiaconului şi ai canonicului prebendiar nădăjduiseră să tragă mari foloase de pe urma situației nefericitului don Santos, ca să-l critice pe don Fermín; pentru asta o cuceriseră pe Celestina; Celestina însă nu-l putu cuceri pe taică-su. Domnul Barinaga bea, iar Vicarul nu putea fi învinovățit pentru asta. „E clar, spuneau partizanii lui don Fermín, cheltuieşte totul pe rachiu, e veşnic beat şi-şi sperie clientela. Cum vreți să cumpere clerul articole de la un destrăbălat care, pe deasupra, mai e şi eretic!” Altă glumă de prost-gust. În ciuda admonestărilor şi a severității fiicei sale, Barinaga nu voise să treacă în partidul advers; devenise liber-

cugetător şi renega întru totul cultul şi clerul. „Nici vorbă, nimic – repeta; toți sunt la fel; aşa cum spune don Pompeyo Guimarán: răul e la rădăcină; să ardem rădăcinile! Jos cu popimea”! Şi, cu cât era mai beat, cu atât voia să taie mai de la rădăcină. În zadar îl supunea fiică-sa caznelor casnice ca să-l convertească. Reuşea doar să-l facă să plângă, disperat ca nefericitul rege Lear, sau să se înfurie şi să-i arunce în cap cu vreun hârb. Ea trecea drept martir, dar martirul era el.

Aşa cum bănuise don Santos, Celestina nu vru să-i dea nici ceai, nici altceva; nu avea nimic. Nu era foc şi nici ora... Strigăte, plânsete şi obiecte prin aer. Canonicul, datorită liniştii, auzea vagi zgomote din sfada ce se prelungea, de parcă n-ar mai fi existat somn pe lume. Lui i se închideau ochii, dar nu ştia ce forță îl țintuia la fereastră...

În clipa aceea o ura pe Celestina. Îşi aminti că era tânăra pe care-o văzuse cu câteva zile înainte la picioarele lui don Custodio, alături de un confesional din spatele altarului. În după-amiaza aceea n-o recunoscuse. Avea o mutră de gândac de sacristie...

Zgomotul continua. Din când în când se auzea sunetul unei lovituri seci. În spatele geamului luminat, trecea, din timp în timp, un trup întunecat.

Paznicul strigă în depărtare ora douăsprezece.

Puțin după aceea încetă şi zgomotul; lumina de la geam dispăru brusc.

Canonicul continuă să iscodească tăcerea. Nimic; nici voci, nici lumină.

Paznicul strigă din nou ora douăsprezece, mai departe.

De Pas răsuflă cu putere şi spuse printre dinți:

— Or fi dormind şi ei acum!

Se auzi zgomotul discret al unei ferestre ce se închide cu teamă, ca să nu tulbure liniştea nopții.

Călcând încet, don Fermín intră în dormitor.

Alături, auzi foşnind foile de porumb din mindirul pe care dormea Teresa, şi apoi un oftat zgomotos.

Canonicul ridică din umeri şi se aşeză în pat.

„Douăsprezece, spusese paznicul; e deja mâine! Adică e deja azi; peste opt ore, Prezidenta o să fie la picioarele lui, mărturisindu-şi păcatele pe care le uitase data trecută.”

— Păcatele ei! spuse cu jumătate de glas Vicarul, cu ochii ficşi la flacăra lămpii. Dac-ar trebui să mi le mărturisesc şi eu pe ale mele!… Ce silă i-ar face!

Înlăuntrul creierului auzea strigătele acelea ale lui don Santos, ca nişte lovituri de ciocan:

— Hoț… hoț… *țârcovnic!*

CLARÍN

Pasiunea Anei Ozores

Volumul II

Editura Univers

clu

VOLUMUL 2

Şaisprezece

Odată cu sosirea lui octombrie, în Vetusta se strică vremea. Pe la mijlocul lui noiembrie soarele se mai arătă doar vreo săptămână, dar parc-ar fi alt soare, grăbit, care face vizite de rămas bun, ocupat de pregătirile pentru călătoria de iarnă. S-ar putea spune că aşa-numita *scurtă vară a Sfântului Martin* nu e decât o parodie de timp frumos. Vetustenii nu se încred în dezmierdările acelea de lumină şi căldură şi se retrag în bârloguri, căutând fiecare un mijloc de-a face să treacă şi mai repede vremea în anotimpul acesta odios ce. se prelungeşte până la sfârşitul lui aprilie. Ca nişte amfibii ce se pregătesc să trăiască un anotimp sub apă, aşa cum le-a fost hărăzit de soartă. Unii protestează în fiecare an, făcând pe miraţii: „Ce vreme, domnule!” – alţii, mai filosofi, se consolează gândindu-se că frumuseţea şi roadele pământului se datorează tocmai acestor ploi. „Şi sătul şi cu slănina-n pod…”

Ana Ozores nu făcea parte dintre cei ce se resemnau. An de an, când auzea, pe înserat, dangătul clopotelor de Ziua Tuturor Sfinţilor, încerca o nelinişte nervoasă, ce-şi avea originea în tot ceea ce o înconjura şi mai ales în imaginea unei ierni, *a altei* ierni umede, monotone, interminabile, care începea cu dangătul acela de bronz.

Anul acesta, ca în fiecare an, se simţea cuprinsă de tristeţe. Era în sufragerie. Pe masă rămăseseră ibricul de cositor, ceaşca şi paharul din care-şi băuse don Victor cafeaua şi lichiorul de anason, înainte de-a pleca la Cazino să joace şah. Pe farfurioara cu ceaşca zăcea o jumătate de ţigară de foi, stinsă; alături, o grămăjoară de scrum urât mirositoare,

îmbibată de cafea rece. Prezidenta privea totul cu tristețe, ca şi cum în fața ei s-ar fi aflat ruinele omenirii. Lipsa de importanță a obiectelor pe care le privea îi sfâşia sufletul; îşi închipuia că sunt simbolul universului: scrum, răceală, o țigară aruncată la jumătate de fumătorul plictisit. Apoi se gândea la soțul ei, incapabil să fumeze o țigară de foi până la capăt şi să iubească până la capăt. Ea era la fel ca țigara aceea, ceva ce nu folosise unui om anume şi nu mai putea folosi nici altuia.

Se gândea la toate prostiile astea, fără să vrea, dar cu toată seriozitatea. Clopotele începură să bată cu promisiunea îngrozitoare că nu vor înceta toată după-amiaza şi toată seara. Ana se cutremură. Dangătele acelea erau pentru ea. Dangătul clopotelor nu era *vaierul funebru* – cum spunea Trifón Cármenes în versurile din *El Lâbaro* din ziua aceea – al copilei la pieptul doicii; nu era un vaier funebru, nu vorbea de morți, ci de tristețea celor vii, de apatia generală; *dang, dang, dang!* atâtea, atâtea bătăi de clopot! Și câte-o să mai fie! Ce numărau dangătele? Poate picăturile de ploaie care-o să cadă în această nouă iarnă.

Prezidenta vru să se smulgă din aceste gânduri, să uite zgomotul inexorabil şi-şi aruncă ochii pe *El Lábaro.* Avea un chenar de doliu. Articolul de fond, pe care începu să-l citească fără să-şi dea seama, vorbea despre nimicnicia vieții şi simțămintele catolice fără prihană ale redacției. „Ce însemnau plăcerile acestei lumi? Ce însemna gloria, bogăția, dragostea?" După părerea autorului, nimic; vorbe, vorbe, cum spune Shakespeare Numai virtutea era nepieritoare. Fericirea nu trebuie căutată în lumea aceasta, căci pământul, *hotărât lucru,* nu este un lăcaş pentru suflete. De aceea, cel mai înțelept era să mori. Și astfel, semnatarul articolului, care începea deplângând *singurătatea morților,* încheia invidiindu-i pentru soarta lor cea bună. *Ei* ştiau deja ce se află *dincolo,* dăduseră răspuns marii întrebări a lui Hamlet: *to be or not to be*[127]. Ce era dincolo? Mister. În orice caz, autorul articolului ura defuncților odihnă şi glorie veşnică. Și semna: „Trifón

Cármenes”. Toate prostiile acelea, turnate în tot atâtea locuri comune; retorica aceea răsuflată, fără pic de sinceritate, o întristară şi mai mult pe Prezidentă; asta era mai rău decât clopotele, mai mecanic, mai fatal: era fatalitatea stupidității: şi ce trist era să vezi atâtea idei mari, poate pline de înțelepciune, şi fraze, sublime în fond, uzate aici, călcate în picioare şi transformate, prin miracolul tâmpeniei, în banalități, în noroiul vulgarității, pătate de murdăria proştilor!... Şi acesta era un simbol al universului; lucrurile mari, ideile pure şi frumoase se amestecau cu proza, falsitatea şi răutatea, şi nu puteau fi separate în niciun chip! Apoi, Cármenes se ducea la cimitir şi recita o elegie de trei coloane, în terține. Se uita la rândurile acelea inegale, de parc-ar fi fost în chineză. Fără să ştie de ce, nu putea citi nu înțelegea nimic; deşi inerția o obliga să-şi plimbe ochii peste rânduri, nu se putea concentra, şi citi de trei ori primele cinci versuri, fără să ştie ce voiau să spună... Şi, dintr-odată, îşi aminti că şi ea scrisese versuri şi se gândi că şi ale ei puteau fi foarte proaste. „Dac-ar fi ajuns şi ea vreo Trifona*?” Foarte* probabil. Şi ce dureros era să fii nevoit să arunci asupra ta însăți disprețul pe care-l merită toți şi toate. Cu cât entuziasm scrisese atâtea dintre poeziile acelea religioase, mistice, care-i păreau acum manieriste, servile capii după Fray Luís de León şi San Juan de la Cruz! Şi lucrul cel mai râu nu era că versurile erau proaste, neînsemnate, banale, goale... Dar sentimentele care au inspirat-o? Evlavia aceea lirică? A avut vreo valoare? Nu prea, dacă acum, în ciuda eforturilor pe care le făcea pentru a încerca din nou fiorul acela mistic... Dacă, în fond, nu e decât o literată sfioasă, deşi nu mai scrie versuri, nici proză? Da, da, a rămas cu spiritul fals, contorsionat al poetesei care, dintr-un motiv sau altul, disprețuieşte bunul-simț al omului de rând. Ca şi altădată, Ana ajunse atât de departe cu insultele la adresa propriei ei persoane, încât exagerările o obligară să dea înapoi şi nu se opri până nu aruncă vina, pentru toate relele, pe mătuşile ei, pe Vetusta, pe don Victor şi pe Frigilis; şi sfârşi prin a încerca

acea milă duioasă şi profundă faţă de ea însăşi, care, din când în când, o făcea atât de indulgentă cu propriile ei defecte şi greşeli.

Ieşi pe balcon. Prin piaţă treceau toţi vecinii de pe Encimada, în drum spre cimitir, aflat spre apus, dincolo de Espolón, pe un deluşor. Vetustenii – cea mai mare parte dintre aceştia slujnice, doici, soldaţi şi o grămadă de ţânci – erau îmbrăcaţi ca de sărbătoare. Vorbeau în gura mare, gesticulau veseli; se vedea de la o poştă că nu le era gândul la morţi. Copii şi femei din popor cu coroane de flori ieftine, lumânări subţiri şi alte podoabe pentru morminte. Din când în când, câte un valet în livrea sau vreun comisionar traversau piaţa îndoiţi sub greutatea unei imense coroane de imortele, a lumânărilor uriaşe ca nişte coloane sau a catafalcurilor portabile. Era doliul oficial al celor bogaţi, care, lipsiţi de suflet şi timp pentru a-şi vizita morţii, le trimiteau acest soi de atenţii. *Persoanele decente* nu se duceau la cimitir: domnişoarele împopoţonate nu se încumetau să intre acolo şi rămâneau să se plimbe pe Espolón, să-şi arate toaletele şi să se lase admirate, ca în toate celelalte zile sie anului. Nici ele nu se gândeau la morţi, dar nu arătau; purtau rochii de culoare închisă, duceau conversaţii mai puţin zgomotoase ca de obicei, iar gesturile le erau ceva mai măsurate. Lumea se plimba pe Espolón cu sentimentul pe care-l încerci în timpul unei vizite de condoleanţe când nu e de faţă nicio rudă apropiată de-a mortului. Domnea un soi de veselie discretă, stăpânită. Celui mai înţelept dintre vetusteni îi trecea prin minte că nu suntem nimic:, că mulţi dintre concetăţenii săi care se plimbau atât de liniştiţi vor fi la anul alături de ceilalţi; oricare dintre ei, în afară de el.

În după-amiaza aceea, Ana îi ura mai mult ca oricând pe vetusteni; acele obiceiuri tradiţionale, respectate în mod inconştient, fără credinţă şi fără entuziasm, repetate veşnic la fel, mecanic, asemeni frazelor sau gesturilor unui nebun, ce revin ritmic; tristeţea înconjurătoare, lipsită de măreţie, care nu avea nicio legătură cu soarta nesigură a morţilor, cu

plictiseala atât de bine ştiută a celor vii, totul apăsa asupra sufletului Prezidentei, care îşi închipuia chiar că simte atmosfera încărcată de plictiseală, de o plictiseală fără leac, eternă. Dacă ar povesti ce simte, oricare dintre vetusteni ar spune că e o romantică. Soțului ei nu trebuia să-i pomenească astfel de lucruri; el se aprindea pe dată şi începea să vorbească despre regim, despre propagandă şi despre schimbarea întregii vieți. Orice, în afară de milă pentru nervii ei sau pentru orice altceva.

Programul acela grozav de distracții şi nebunii, întocmit de Quintanar şi Visitación, începuse să fie dat uitării după puține zile, şi abia dacă mai făceau câte ceva din el. La început, Ana acceptase să meargă la plimbare, în excursiile afară din oraş; declară apoi dintr-odată că e obosită şi opuse o rezistență pasivă pe care n-o putură învinge nici don Victor, nici Visita.

Visita ridica din umeri. Nu putea găsi nicio explicație. Ce fel de femeie era şi Ana asta! Era sigură că-i plăcea destul de mult Alvaro. Iar Alvaro îşi urma planul cu deosebită abilitate, văzuse ea; îl ajuta doar, fără să vrea, bineînțeles… şi totuşi nimic. Mesia, îngrijorat, trist, plin de venin, dădea de înțeles, oricât de rău i-ar fi părut, că nu înainta nici cu un pas. Să-şi fi vârât codița Canonicul? Visita se hotărî să spioneze capela Canonicului; află exact după-amiezele când spovedea, şi dădea câte-o raită pe-acolo, privind, pe ascuns, printre gratiile confesionalului să vadă dacă *cealaltă* nu era lângă confesional. Pe urmă află că fusese văzută spovedindu-se dimineața la şapte. „Ehei, aici nu era treabă curată!” Ea nu-şi închipuia grozăviile care-i trecuseră.

Prin minte lui Mesia; nu se gândea, Doamne fereşte, că Ana ar fi capabilă să se îndrăgostească de un preot, aşa cum se întâmplase cu Obdulia sau cu Olvido Páez, maniacă şi proastă, care nesocotea bunul-simț – când era mică, mânca pământ. Şi Ana era romantică – tot ceea ce nu era identic cu concepțiile sale însemna pentru Visita romantism – însă într-altfel. Nu, n-avea motiv să se teamă, mai ales atât de repede,

de o pasiune nelegiuită; teama ei era însă că Vicarul, ca să-l învingă, pe celălalt – rațiunile de pură moralitate nu-i treceau prin minte Visitei – o să-şi folosească talentul nemaipomenit, pentru a o converti pe Prezidentă şi a face din ea o bisericoasă. Ce grozăvie! Trebuia neapărat să intervină. Visita însă nu voia să renunțe la plăcerea de a-şi vedea prietena poticnindu-se: aşa se întâmplase şi cu ea. Cel puțin s-o vadă cum suferă din pricina ispitei. Când îl urmărea pe Mesia stând la pândă sau când îşi întindea doar plasa, în ograda lui Quintanar, Visitación simțea ceva ca un nod în gât, avea gura uscată, flăcări în priviri, îi ardeau obrajii şi i se uscau buzele. „Poate să zică ce-o vrea, dar s-a *țicnit”,* îşi spunea cu o durere tăinuită care, în fond, îi oferea voluptatea unei băuturi tari. Acele împunsături pe care le simțea în orgoliul ei îi deveniseră necesare ca viciul care-l ucide pe vicios, care-i provoacă durere în clipa plăcerii supreme; era unica plăcere intensă pe care Visitación şi-o oferea în acea viață atât de banală. Dorea s-o vadă pe Prezidentă, pe desăvârşita Prezidentă în brațele lui don Alvaro; îi plăcea să-l vadă şi pe don Alvaro umilit, deşi dorea din inimă să iasă victorios, nu pentru el, ci pentru prăbuşirea *celeilalte.* Inventă o mulțime de motive pentru a-i face să se întâlnească şi să-şi vorbească, fără ca ei s-o fi căutat, sau, cel puțin, fără ca Ana să fi încercat s-o facă. Paco, departe de relele intenții ale Visitei, o ajuta mult. Deşi, cu prima ocazie ce se ivise, don Alvaro fusese invitat chiar de Quintanar în casa familiei Ozores, şi le făcuse câteva vizite, îşi dădu seama că, pentru moment, nu aceea trebuia să fie scena tentativelor sale şi îşi încerca norocul pe Espolón, cu priviri galeşe şi alte artificii fără succes, sau în casă la Vegallana şi în timpul excursiilor la Vivero, unde era ceva mai îndrăzneț, dar tot fără şanse prea mari. Ana se folosea de întreaga ei voință pentru a-i demonstra lui don Alvaro că nu-i era teamă de el. Îi aştepta întotdeauna, sfida toate vicleşugurile lui şi îi dădea să înțeleagă fără îngâmfare că îl consideră inofensiv.

Excursiile la Vivero s-au repetat destul de des, toată luna octombrie. Ana le privea pe Edelmira şi Obdulia, care se şi

declarase învățătoarea fetiței îmbujorate şi bine dezvoltate, cum alergau ca nişte nebune prin pădurea de stejari seculari, urmate de Paco Vegallana, Joaquín Orgaz şi de alți *intimi;* le privea cum se aruncă pline de curaj în puțul astupat şi plin cu fân, dar nici asta, nici alte picante scene bucolice şi pline de veselie, strigăte misterioase, surprize, tresăriri, țopăituri, atingeri uşoare nu stârniseră în ea decât o tentație grosolană, intensă, când era aproape de ea, dar respingătoare când era privită de la distanță, cu sânge rece. Don Alvaro îşi dădu seama că în felul acesta nu va avansa prea mult în relațiile lui cu Prezidenta. Nimic nu e mai ridicol în Vetusta decât romantismul. Şi era numit romantic tot ce nu era banal, vulgar, prozaic; Visita era papa dogmei antiromantice. Să priveşti luna timp de o jumătate de minut însemna romantism pur; să contempli în linişte un apus de soare… idem; să aspiri cu desfătare miresmele câmpului la ceasul înserării… idem; să spui ceva despre stele… „idem; să-ți exprimi dragostea prin priviri, fără să vorbeşti… idem; să-ți fie milă de copiii săraci… idem; să mănânci puțin… oh, asta era culmea romantismului.

— Olvido Páez nu mănâncă năut, spunea Visita, pentru că asta nu-i romantic.

Scârba pe care o încerca Anita pentru distracțiile de la Vivero era romantism rafinat, după părerea nevestei funcționarului de bancă. Îi spunea lui don Alvaro:

— Ascultă, băiete, asta înseamnă să faci pe proasta, pe literata, pe femeia superioară, platonică… Dacă eu mă țin deoparte şi nu-i las să se apropie de mine pe mucoşii ăştia care pe urmă se duc la Cazino să se laude cu obrăzniciile, nu-i deloc anormal, pentru că eu… în fine, ştiu ce spun; dar ea n-are niciun motiv să se teamă, că nici Paco, nici Joaquín n-ar îndrăzni să-i atingă nici măcar rochia… Asta-i curat romantism; dar pe mine nu mă duce; eu am fler.

Pe asta se baza Mesia, pe flerul Visitei; devenea nerăbdător însă față de romantismul Prezidentei. El credea cu tărie că „nu există altă dragoste, în afară de una singură, cea

materială, a simțurilor; că această dragoste se va revărsa asupra lui, mai devreme sau mai târziu; deşi se temea că va fi târziu; Prezidenta umbla cu capul prin nori, aşa că el nu trebuia să facă nici cel mai mic pas greşit dacă nu voia să strice totul."

„Şi pe urmă, se gândea don Alvaro, în ziua când terenul va fi pregătit şi-o să îndrăznesc să încerc un atac pe față, *personal* (acesta era termenul tehnic în arta sa de cuceritor), n-o s-o fac? e câmp, deşi ar părea locul cel mai potrivit. Am observat că femeia asta când se află în fața naturii, a cerului înstelat, a munților îndepărtați, într-un cuvânt în aer liber, devine serioasă ca o călugăriță, tace şi *se exaltă* aşa, de una singură. E foarte frumoasă aşa, dar n-o poți atinge. Nu o singură dată, în mijlocul pădurii, la Vivero, singur cu Ana, don Alvaro se simțise ridicol. Îi trecea prin cap că doamna aceea, de care era sigur că-l plăcuse în salonul marchizului, îl disprețuia acolo, în pădure. O privea cum se uită la el, din cap până-n picioare, cum îşi ridică apoi privirea spre coroanele stejarilor încărcați de ani şi îşi spunea: „Femeia asta mă măsoară; mă compară cu copacii şi mă găseşte mic; cred şi eu!"

Ceea ce nu ştia don Alvaro, deşi după unele simptome favorabile vanitatea sa avea din când în când câte-o presimțire, era că Prezidenta îl visa aproape în fiecare noapte. Pe soția lui Quintanar o irita insistența cu care îl visa. La ce-i slujea să se lupte noaptea cu somnul, să lupte cu curaj şi forță ziua întreagă, să ajungă să se creadă deasupra obsesiei ce-o îndemna spre păcat, să disprețuiască aproape ispita, dacă odată singură, lipsindu-i tăria sufletească, ființa ei slabă capitula definitiv şi devenea o masă inertă în puterea duşmanului? Când se trezea din coşmaruri cu gustul amar al pasiunilor vinovate satisfăcute, Ana se revolta împotriva legilor pe care nu, le cunoştea şi se gândea, descurajată şi cu sufletul plin de amărăciune, la inutilitatea eforturilor pe care le făcea, la contradicțiile din ea însăşi. Atunci i se părea că omenirea e o operă întâmplătoare, jucărie în mâna unei

divinități oculte, batjocoritoare ca un diavol. Se întorcea numaidecât la credința pe care se străduia să şi-o păstreze şi să şi-o întărească – terorizată că, pierzând-o, ar rămâne părăsită în negură; şi iarăşi dărâma acel turnuleț de raționalism orgolios, vlăstar impur ce renăştea de mii de ori în spiritul ei, educat departe de salutara disciplină religioasă. Ana se umilea în fața lui Dumnezeu, dar nu reuşea să scape de dezgustul ce-l încerca față de ea însăşi şi nici nu dobândea mai mult curaj ca să continue lupta... Sfârşelile acestea nocturne puneau stavilă imboldurilor spre pietate pe care Canonicul se străduia să i le insufle cu multă prudență, ca nu cumva să facă vreun pas greşit şi să piardă, într-o zi, tot ceea ce câştigase până atunci.

Prezidenta nu-i vorbi lui don Fermín nici în dimineața în care se reconcilie cu el, înainte de spovedanie, nici opt zile mai târziu, când veni din nou să se spovedească, nici în celelalte convorbiri matinale când îi vorbi despre îndoielile, temerile, scrupulule şi tristețile ei, despre ceea ce îşi propusese să-i spună când se hotărâse să-şi schimbe întreaga spovedanie; nu-i vorbi despre marea ispită ce-o împingea de mult timp spre adulter – căci aşa se numea. Căută subterfugii pentru a nu mărturisi, se înşelă pe sine însăşi, şi Canonicul află doar că Ana trăia de fapt despărțită de soțul său, *quo ad thorum*[128] în ceea ce priveşte obligațiile conjugale, nu din pricina certurilor sau a vreunei alte cauze, ci datorită lipsei lui de inițiativă şi a lipsei ei de sentiment. Da, asta mărturisi Ana, ea nu-l iubea pe don Victor al ei aşa cum o femeie se cuvine să-şi iubească bărbatul pe care şi l-a ales sau i-a fost ales drept tovarăş. Cu ea se întâmpla altceva: simțea, tot mai puternic de fiecare dată, formidabile strigăte ale naturii ce o târau spre nu ştiu ce abisuri întunecate, în care nu voia să se prăbuşească. Simțea o tristețe profundă, capricioasă; o duioşie lipsită de un obiect spre care să se îndrepte, nelinişti inexprimabile. O uscăciune sufletească, venită pe negândite, amară şi dureroasă, iar toate acestea o înnebuneau; îi era frică şi nu ştia de ce, şi căuta oblăduirea religiei pentru a

lupta împotriva primejdiilor acelei stări în care se afla. Asta fu tot ceea ce putu afla Canonicul despre ea; niciun fel de mărturisiri concrete. Nici el nu îndrăznea s-o întrebe pe Prezidentă ceea ce, în cazul altei femei, ar fi făcut parte, în mod obligatoriu, din interogatoriul său iscusit. Deşi murea de curiozitate, îşi pusese lacăt la gură şi se mulţumea cu ipoteze; important nu era să vrei să afli cu forţa mai mult decât ceea ce voia să mărturisească ea în mod spontan; important era să te arăţi discret, dezinteresat, deasupra defectelor vulgare ale omenirii.

„Acum, în primele noastre convorbiri, îşi spunea Canonicul, nu e cazul s-o studiez pe ea, ci să mă fac plăcut eu, să mă impun prin măreţie sufletească. Trebuie s-o fac să fie a mea cu ajutorul spiritului şi pe urmă… va vorbi… şi voi şti ce s-a întâmplat la Vivero, unde, de fapt, am impresia că nu s-au petrecut lucruri chiar aşa de nevinovate.”

De Pas încercă să afle de la prietena sa ce se întâmplase în excursia de Sfântul Francisco şi în cele ce-i urmaseră, în afara Bisericii. În cuşca sfântă a confesionalului n-o puteai întreba pe-o femeie ca Anita tot soiul de fleacuri, într-un mod cuviincios.

Prezidenta aprecia prudenţa şi discreţia Canonicului. Vedea cu bucurie că binecuvântatul bărbat se străduia mai mult să-i pregătească o viaţă virtuoasă, cu ajutorul binecunoscutei *higiene spirituale*, decât să-i cerceteze trecutul şi tulburările prezente prin întrebări de microscop, cum le denumise el, vorbind despre asemenea lucruri.

„Important era ca spiritul nedisciplinat al Prezidentei să nu fie bruscat; trebuia s-o ajuţi să urce drumul penitenţei fără să-şi dea seama la început, pe o pantă imperceptibilă, care să-i pară un drum drept; pentru asta trebuia să meargă în zigzag, să facă multe ocoluri, să umble mult şi să urce puţin… dar altă soluţie nu exista pe urmă, ajunsă mai sus, o să fie altceva. Atunci va fi silită să urmeze cel mai pieptiş urcuş.” În astfel de metafore geometrice gândea Canonicul la problema aceasta, foarte importantă pentru el, căci ideea că penitenta,

prietena lui, i-ar putea scăpa, îl înfricoşa.

Într-o dimineață, Ana îi vorbi, în sfârşit, despre visele sale; fiecare cuvânt era acoperit de un văl; Canonicul nu avu nevoie de prea multe vorbe ca să înțeleagă. O întrerupse, o scuti de neplăcerea de a căuta puținele fraze culte existente în bogata noastră limbă pentru a exprima lucruri necuviincioase; şi, datorită acestui fapt, întrevederea din ziua aceea putu fi la fel de ideală şi de delicată, ca formă, ca şi cele dinainte. El însă se îndreptă spre cor mai puțin liniştit ca de obicei. Încovrigat în strana sa din fund, în timp ce seminariştii îşi înălțau glasurile spre cer, De Pas se gândea şi rumega parcă destăinuirile Prezidentei.

Visa! Fortăreața se prăbuşea în timpul nopții, iar ea nu putea face nimic, era torturată de viziuni şi senzații inoportune, de care, dac-ar fi răspunzătoare, ar însemna cu siguranță că a păcătuit… „Pariez că doña Ana visează un bărbat, Don Fermín se foia în strana de lemn, tare, care-i părea acoperită de jăratic şi spini. Şi, în timp ce arătătorul mâinii drepte i se plimba pe două mici ridicături rotunde ale artisticului basorelief ce le înfățişa pe fiicele lui Lot într-una dintre ipostazele biblice, fără să-şi dea seama, încerca să smulgă din negurile ignoranței sale secretul care-l interesa atât de mult: pe cine visa Prezidenta? Era o persoană anume?… Şi, îmbujorându-se ca un mac în penumbra stranei din ultimele rânduri de sus ale corului, se întreba: „Oare să fiu eu?”

Atunci începeau să-i țiuie urechile şi nu mai auzea glasurile grave ale dascălului şi ale coriştilor, nici fornăiturile monotone ale diaconului care bombănea acolo jos, recitind rugăciunile latineşti pentru *prima liturghie.*

„Nu, n-o să cedeze tentației de a transforma acea prietenie atât de dulce, de-abia înfiripată, ce-i promitea atâtea senzații noi şi de nedescris, în vulgarele pasiuni de care fusese acuzat altădată de către duşmanii săi. E adevărat că îl măgulea ideea de a fi obiectul viselor despre care-i vorbea Prezidenta; asta nu putea să nege; cum să se înşele singur? De-abia mai putea

sta pe banca tare. Dar acest deliciu al vanităţii satisfăcute n-avea nicio legătură cu hotărârea lui fermă de a se folosi de Ana nu pentru a-şi astâmpăra poftele vulgare, ci pentru o înălţătoare activitate a spiritului, a voinţei sale ce se pulveriza în fapte neînsemnate, cum era acea bătălie pe care-o dădea cu neîmblânziţii vetusteni. Ceea ce dorea el era o afecţiune puternică, vie, arzătoare, capabilă să-i înfrângă ambiţiile – care i se păreau atât de ridicole acum – de a deveni stăpânul indiscutabil al diocezei. Era deja stăpân, deşi discutabil, iar asta trebuia să-i ajungă.

De ce să aspiri la ceva absolut imposibil? Şi, în afară de asta, dorea ca interesul pe care i-l arăta doñei Ana să ocupe primul loc în sufletul lui, înaintea dorinţei de a zbura mai sus, de a deveni episcop, şeful bisericii spaniole, sau poate papă. Voia să-şi înfrângă ambiţia aceasta ce-l stăpânea uneori, prostească, puerilă, o nebunie trecătoare, dar care revenea, pentru a nu mai suferi atâta, pentru a se împăca mai bine cu viaţa, ca lumea să nu i se mai pară atât de tristă şi searbădă... Şi numai prin mijlocirea unei pasiuni nobile, ideale, pe care un suflet mare ar şti s-o înţeleagă, şi pe care numai un mizerabil vetustean, josnic şi maliţios, ar putea s-o considere drept păcat, numai printr-o astfel de pasiune putea să izbândească în înălţătoarea şi atât de lăudabila sa încercare. Da, da, conchise Canonicul, eu o salvez pe ea, iar ea, pentru moment, fără să ştie, mă salvează pe mine."

Şi din stranele de jos ale corului se auzea: *Deus, in adjutorium meam intende*[(129)].

În după-amiaza *Zilei Tuturor Sfinţilor* Ana avu senzaţia că se pierde dacă mai urmează calea însănătoşirii sale morale; uscăciunea sufletească de care i se plânsese lui don Fermín, şi despre care acesta spusese, citându-l pe Sfântul Alfonso Ligorio, că e o slăbiciune comună şi mâhnire a tuturor misticilor, uscăciunea aceea, parcă fără de sfârşit, îi învăluia sufletul asemeni norilor negri prevestitori de furtună pe mare; şi n-o lăsa să vadă nicio rază de lumină pe cer.

„Şi clopotele, sune cât or vrea!" Avea senzaţia că-i sună în

creier; că nu sunt dangăte de bronz, ci loviturile nevralgiei ce voia să pună stăpânire pe capul ei nenorocit – oală plină de gărgăuni nedoriți.

Fără să vrea, îi veneau în minte amintiri din copilărie, fragmente din discuțiile avute cu tatăl ei, filosoful, sentința de sceptic, paradoxuri de pesimist, lipsite de sens pentru ea, în acele timpuri îndepărtate, dar care acum i se păreau demne de toată atenția.

„Era convinsă de un singur lucru: că în Vetusta se sufoca; poate că lumea, în totalitatea ei, n-o fi atât de insuportabilă cum pretindeau filosofii şi poeții pesimişti în ce priveşte însă Vetusta, se putea afirma pe bună dreptate că era cel mai nenorocit dintre toate târgurile care există. Cu o lună înainte se gândea c-o va smulge din acea plictiseală Canonicul, purtând-o cu sine, fără să iasă din catedrală, spre zone superioare, pline de lumină. „Şi era capabil s-o facă, cum şi spunea, de altfel, căci avea mult talent şi putea să-i explice multe lucruri. Ea însă, ea era probabil cea care cădea din înălțimi, se întorcea la propriile-i necazuri, la pustietatea ce-i usca sufletul în clipa aceea.”

Nu mai trecea nimeni prin Piața Nouă; nici valeți, nici preoți, nici copii sau femei modeste: desigur că erau cu toții la cimitir sau pe Espolón…

Ana văzu apărând de sub arcul de la capătul străzii lui Pan, care leagă piața cu acelaşi nume de Piața Nouă, silueta trufaşă a lui don Alvaro Mesía, călare pe un superb armăsar alb, cu pielea strălucitoare, coamă lungă în valuri, gât gros, ceafă puternică şi coadă lungă şi deasă. Era un pursânge spaniol pe care călărețul, prin măiestria pintenilor şi a mâinii, îl făcea să frământe pământul, să se răsucească şi să se mişte de parcă armăsarul ar fi vrut să-şi arate nerăbdarea din propria-i dorință şi nu îmboldit de îndemnurile invizibile ale stăpânului. Mesia o salută de departe şi se apropie fără şovăire de Rinconada, până ajunse sub balconul Prezidentei.

Tropăitul copitelor pe caldarâm, mişcările elegante ale animalului şi figura plăcută a călărețului umplură dintr-odată

piața de viață şi veselie, iar Prezidenta simți o adiere proaspătă revărsându-i-se în suflet. Adoratorul ei sosise în clipa potrivită! El simțea asta, văzând în privirea şi pe buzele Anei un surâs sincer, binevoitor şi stăruitor.

Nu-i refuză plăcerea de-a se oglindi în privirea lui şi nu încercă să ascundă efectul pe care i-l producea don Alvaro. Vorbiră despre cal, despre cimitir şi tristețea acelei zile, de necesitatea de-a se plictisi, de comun acord, cu toții şi de imposibilitatea de-a locui la Vetusta. Ana era volubilă, ba îndrăzni chiar să aducă laude, care, deşi adresate direct armăsarului, îl atingeau şi pe călăreț.

Don Alvaro era uluit, şi dacă n-ar fi ştiut din experiență că fortăreața era apărată de mai multe rânduri de ziduri, şi că în ziua următoare şi-ar fi putut da seama că ceea ce acum i se părea a fi o breşă era un loc mai inexpugnabil ca niciodată, putea crede că a sosit ocazia pentru a da atacul *personal,* cum numea el asaltul rapid, prin surprindere. Dar nu îndrăzni nici măcar să se apropie, ceea ce oricum ar fi fost destul de greu, căci ar fi trebuit să lase calul în piață. În schimb, se apropia cât putea mai mult de balcon, se înălța în scări, îşi dădea capul pe spate şi vorbea încet, ca Ana să trebuiască să se aplece peste balcon dacă voia să-l audă, şi tare mai voia să-l audă în după-amiaza aceea.

Ce lucru ciudat! Erau întru totul de acord; după atâtea convorbiri, îşi dădea seama acum că aveau, în bună parte, aceleaşi gusturi. La un moment dat îşi amintiră de ziua când Mesia plecase din Vetusta şi se întâlnise pe drumul spre Castilia cu Anita, care se întorcea de la plimbare cu mătuşile ei. Ajunseră la concluzia că, probabil, stătuse în aceeaşi trăsură şi pe acelaşi loc, la puțin timp după aceea, când plecase cu soțul ei la Granada…

Ana avea senzația că se prăbuşeşte într-un puț şi, pe măsură ce se scufunda, se afunda în privirile bărbatului de jos, i se părea că tot sângele i s-a urcat la cap, că ideile i se amestecă şi se confundă, că noțiunile morale se estompează şi resorturile voinței slăbesc: vedea primejdia cu ochii şi îşi

dădea seama ce imprudență face vorbind astfel cu don Alvaro, privindu-l cu neascunsă plăcere, lăudându-l şi deschizându-i sipetul tăinuit al dorințelor şi plăcerilor, dar nu regreta nimic şi se lăsa să alunece, bucurându-se de prăbuşire, ca şi cum această plăcere ar fi fost răzbunarea sa pentru străvechi nedreptăți sociale, pentru glumele proaste ale destinului, dar mai ales pentru stupiditatea vetustenilor care condamnă pe oricine a cărui viață nu se scurge monoton, insipid şi prosteşte, ca cea a vecinilor nesărați de pe Encimada şi din Colonia… Ana simțea cum se topeşte gheața, cum pustietatea prinde viață; criza se sfârşea, dar nu ca altădată, în lacrimi stoarse de-o duioşie abstractă, ideală, urmate de făgăduiala unei vieți plină de abnegație şi de sacrificiu; nu mai era fortăreața, mai mult sau mai puțin fantastică de odinioară, care se înfiripa din deşertul gândurilor uscate, reci, anoste, sterpe; era ceva nou, era o relaxare, ce-i sfâşia voința, o învingea şi-i producea o mare bucurie lăuntrică, un fel de adiere proaspătă ce-i străbătea venele şi-o pătrundea până-n măduva oaselor. „Dacă bărbatul acesta n-ar fi venit călare, dacă ar putea urca şi s-ar arunca la picioarele mele, în clipa asta m-ar înfrânge.” Gândea şi parcă ochii dădeau glas gândului. Avea gura uscată şi-şi umezea buzele cu limba. Şi, ca şi cum calul ar fi fost ațâțat de gestul Anei, se cobora şi lovea caldarâmul cu potcoavele, pe când. privirile călărețului erau ca nişte săgeți aruncate spre balustrada pe care se odihneau sinii tari şi frumoşi ai Prezidentei.

Tăcură, după ce-şi spuseseră atâtea lucruri. Nu se rostise niciun cuvânt de dragoste, bineînțeles. Nici don Alvaro nu şi-ar fi permis de altfel să-i facă Anei curte în mod direct; amândoi însă erau convinşi că, prin semne invizibile, prin efluvii, telepatie, sau cine ştie cum, îşi spun totul unul altuia; ea ştie că, acolo jos, don Alvaro arde de dorință, şi că, simțindu-se admirat, iubit poate în momentul acela, recunoştința tandră şi dulce a iubitului şi dragostea înviorată de recunoştință şi de momeala oferită de împrejurare îl topeau; iar Mesia înțelegea şi simțea ce se petrece cu Ana.

„Păcat, îşi spunea, că sunt departe de ea, călare, că nu pot descăleca într-un mod decent, în acest *moment critic!…”* Moment pe care, în sinea lui, îl numea, cu grosolănie, *sfertul de oră.*

Acel sfert de oră nu exista însă, sau, cel puţin, nu exista un sfert de oră aşa cum şi-l închipuia el.

Întreaga Vetustă se plictisea în după-amiaza aceea, sau, cel puţin, aşa îşi imagina Ana; părea că lumea se va sfârşi chiar atunci, dar nu de apă sau de flăcări, ci de plictiseală, din marea vină a prostiei umane, când Mesia, apărând călare în piaţă, chipeş şi vesel, alungase tristeţea rece şi cenuşie printr-un strop de culoare, de graţie şi de forţă. Apariţia aceea arogantă, cal şi călăreţ, turnaţi parcă dintr-o bucată, agitaţi, zgomotoşi, umplând dintr-odată piaţa, era ca o reînviere a spiritului, a imaginaţiei şi a sentimentelor. Era o rază de soare într-o pâclă deasă, era revendicarea arzătoare a drepturilor ei, un protest vesel şi zgomotos împotriva apatiei generale, împotriva liniştii de moarte a străzilor şi a dangătului morocănos al clopotelor.

Aceasta era cauza pentru care Ana, nervoasă fără să ştie de ce, îl privi pe don Alvaro cu ochii naufragiatului aflat pe o stâncă singuratică din ocean când vede vaporul salvator. Gândurile şi sentimentele pe care le ţinea ferecate ca pe nişte duşmani primejdioşi rupseră lanţurile; Prezidenta simţi cu desfătare, înlăuntrul fiinţei, ca o răscoală a sufletului, ce l-ar fi înspăimântat pe Canonic, dacă ar fi ştiut.

Don Alvaro nici măcar nu-şi amintea că era Ziua Tuturor Sfinţilor. Ieşise la plimbare fiindcă îi plăceau câmpiile Vetustei toamna şi pentru că simţea o apăsare şi o nelinişte ce dispăreau când călărea, alergând nebuneşte, scăldându-se în aerul ce-i tăia răsuflarea…

„Perfect! Mesia, fără griji, gândindu-se la plăcerile lui, la natură, aer liber, însemna realitatea raţională, viaţa ce se scurge de acord cu ea însăşi. Ceilalţi, cei ce trăgeau clopotele şi *cinsteau* în mod maşinal morţii pe care-i uitaseră, erau o turmă de vite, eterna Vetustă ce-i zdrobise întreaga existenţă

(a Anitei) sub povara preocupărilor absurde. Vetusta care-o făcuse nefericită… Ah, dar mai era încă timp! Se revolta, se revolta. Să afle mătuşile ei, moarte, să afle bărbatu-su, să afle ipocrita aristocrație a oraşului, Vegallana, Corujedos… toată lumea… fee revolta…” Acesta era sfertul de oră al Anitei: nu aşa cum şi-l închipuia don Alvaro care, în timp ce vorbea, în limitele bunei-cuviințe, se gândea unde să-şi lase, pentru o clipă, calul. Nu exista nicio posibilitate, fără să forțeze nota, ceea ce ar fi putut strica totul, nu putea găsi niciun pretext ca să urce la Prezidentă în acel moment.

Ce mare fu satisfacția lui don Victor Quintanar, ce se întorcea de la Cazino, când o găsi pe soția lui conversând veselă cu simpaticul şi politicosul don Alvaro pentru care încerca – după cum spunea – o afecțiune „destul de rară la un om ca el”.

— Sunt gata să afirm, zicea, că după Frigilis, Ripamilin şi Vegallana, vecinul pe care-l apreciez cel mai mult este don Alvaro.

Neputând să-şi bată prietenul pe umăr, aşa cum îl saluta în mod obişnuit, bătu uşor pe crupă armăsarul, case binevoi să-l privească, întorcând puțin capul spre umilul pedestru.

— *Hei, aprig înaripat, ce la-ntrecere cu vântul te-ai luat,* spuse don Victor, care deseori îşi arăta buna dispoziție recitind versuri din regele *geniilor noastre* sau din vreun alt *astru de primă mărime.*

— *A propos* de teatru, don Alvaro, vasăzică, faimosul Perales va oferi în sfârşit, astă-seară, Don *Juan Tenorio?* Câțiva bigoți au sugerat să se suspende spectacolul pentru astăzi… Ce absurditate!… Teatrul e moral, când e cu adevărat teatru. Şi pe urmă, tradiția, obiceiul…

Don Victor vorbi pe îndelete despre moralitatea în artă, depărtându-se din când în când de aprigul hipogrif, care-şi pierdea răbdarea din pricina acelei dizertații academice.

Don Alvaro se folosi de prima ocazie ce se ivi pentru a-l ruga pe Quintanar s-o oblige pe soția lui să vadă *Don Juan.*

— Ce vorbeşti, domnule… mi-e ruşine că trebuie să spun,

dar ista-i adevărul… Soțioara mea, din pricina uneia dintre aceste împrejurări atât de curioase, cum se întâlnesc de-atâtea ori în viață, n-a văzut şi nici n-a citit *Don Juan.* Ştie versuri din el, ca toți spaniolii, dar nu cunoaşte drama… sau comedia, sau ce-o fi, pentru că, să mă ierte Zorrilla[130] dar nu ştiu dacă… Al dracului cal, mi-a dat cu coada în ochi!

— Dă-te puțin mai încolo, că nu poate sta liniştit… Spuneai că Anita n-a văzut *Don Juan;* e de neiertat!

Deşi lui don Alvaro drama lui Zorrilla i se părea imorală, falsă, absurdă, foarte proastă şi mereu spunea că e mult mai bun *Don Juan* de Moliere (pe care nu-l citise), acum îi convenea să laude populara piesă, şi-o făcu în fraze de gazetar entuziast.

Quintanar nu-i putea ierta lui Zorrilla ideea de a-l lega pe Mejia de mâini, iar aventura lui don Juan cu doña Inés de Pantoja i se părea nedemnă de un cavaler. „Aşa, oricine poate cuceri o femeie.” Cu aceste rezerve, considera că opera lui Zorrilla e frumoasă, deşi existau altele mai bune în teatrul nostru modern. Lui don Alvaro, ideea de a-l lega pe don Luis şi de-a intra în casa logodnicii lui în calitate de viitor soț, i se părea foarte verosimilă, ingenioasă şi potrivită. Astfel de aventuri cu sfârşit fericit mai avusese, şi nu se considera dezonorat din asemenea pricină, pentru că în dragoste nimeni nu se poartă ca în romanele cavalereşti, şi una erau aventurile galante şi cu totul alta chestiunile de onoare; când era vorba de onoare, proceda şi el, ca şi don Juan, după toate normele cavalerismului. Lucru pe care nu i-l mai împărtăşi şeful partidului liberal dinastic din Vetusta, şi-şi uni rugămințile cu cele ale lui don Victor pentru a o hotărî pe doña Ana să meargă în seara aceea la teatru.

— S-a făcut o leneşă. Nu mai vrea să iasă. Şi-a reluat vechile obiceiuri de-a nu se mişca din casă… şi… dar… să ştii că astăzi n-ai scăpare!

În sfârşit, insistară aşa de mult, încât Ana, cu ochii în ochii lui Mesia, promise solemn că va merge la teatru.

Şi se duse.

La opt şi un sfert – spectacolul începea la opt – luă loc în loja familiei Vegallana, împreună cu marchiza, Edelmira, Paco şi Quintanar.

Teatrul din Vetusta, sau cum îl numea, cu o elegantă perifrază, gazetarul şi criticul de la *El Lábaro, Coliseul nostru din Piața lui Pan* era o veche hardughie care amenința să se prăbuşească, şi lăsa să intre gratis vânturile celor patru puncte cardinale. Când sufla vântul de miazănoapte şi ningea, prin deschizătura lucarnei se strecurau, de obicei, câțiva fulgi. Iar când se ridica în sfârşit cortina, spectatorii cuminți se gândeau la pneumonie, şi unii din primele rânduri, renunțând la etichetă, se înfofoleau în fulare. La teatru trebuia să te duci bine îmbrăcat – aceasta era o axiomă vetusteană. Cele mai distinse domnişoare, care-şi etalează tot anul pe Espolón şi pe Strada Mere rochii în culori vesele, în alb şi roşu, se duceau la Coliseul din Piața lui Pan doar în gri, negru sau infinite nuanțe de maro, dacă nu erau spectacole de mare gală. Actorii tremurau de frig pe scenă în cămăşi de zale, iar balerinele apăreau albastre şi învinețite, clănțănind din dinți, sub seratul de pudră.

Decorurile se deterioraseră şi Consiliul municipal, unde predominau duşmanii artei, nu se gândea să le schimbe. Fantezia trebuia să înlocuiască, la teatrul din Vetusta, deficiențele pânzei şi-ale cartonului, ca în piesa pe care o joacă în pădure personajele din *Visul unei nopți de vară.* Nu mai existau decât sofitele *salonului regal,* care simulau, printr-o reuşită perspectivă, tavane cu ciubucării în aur şi argint, şi cele cu cer albastru şi senin. Cum însă pentru majoritatea pieselor noastre moderne se cere *o încăpere decent mobilată,* fără tavane cu ornamentații sau alte asemenea lucruri, regizorii preferau, în astfel de cazuri, cerul albastru. Uneori, decorurile se înțepeneau, alteori se prăbuşeau fără veste, încât o dată, săracul Diego Marsilia, legat fedeleş de un copac s-a trezit, pe nepusă masă, în cabina doñei Isabel de Segura, astfel încât piesa a suferit un eşec total. Căzuse tocmai pânza pe care era pictată pădurea.

Vetustenii erau obişnuiţi cu ceea ce Ronzal numea anacronisme, treceau peste toate, mai ales *persoanele decente* din lojile centrale şi din fotolii, care nu veneau la teatru ca să vadă spectacolul, ci ca să se privească şi să se bârfească de la distanţă. Doamnele din Vetusta nu stau în stal, care, la drept vorbind, nici nu e demn de o doamnă, şi nici chiar în fotolii, atât de jos se coboară câte cineva numai din snobism sau câte-o cucoană de la ţară, în zilele de târg. Nici filfizonii nu stau jos, în stal, sau în sală, cum i se spune. Îşi găsesc loc în loji şi în fotolii, unde, de-abia cuibăriţi, fumează, râd, fac zgomot, întrerup spectacolul, pentru că toate astea sunt de foarte „bon ton” şi imitaţie fidelă a ceea ce mulţi au văzut în unele teatre din Madrid. Mamele înşelate în speranţele lor dormitează în fundul lojilor; cele ce sunt, sau se consideră demne de a fi admirate, împart cu tinerele domnişoare serioasa ocupaţie de a-şi etala farmecele şi rochiile de seară, în timp ce, din ochi şi din gură, le foarfecă pe celelalte. În concepţia unei doamne din Vetusta, arta dramatică e un pretext ca să petreci trei ore, fiecare a doua seară, studiind boarfele şi micile sforării ale prietenelor şi vecinelor. Nu aud, nu văd şi nici nu înţeleg ce se petrece pe scenă; doar atunci când actorii fac mult zgomot, fie cu arme de foc, fie în vreuna dintre acele „recunoaşteri”, unde constată cu toţii că sunt taţi şi fii ai tuturor şi îndrăgostiţi de cele mai apropiate rude – cu strigătele respective – numai atunci respectabila doamnă din Vetusta întoarce capul să vadă dacă nu s-a întâmplat vreo nenorocire. Nici restul publicului iluminat din culta capitală nu e mai atent sau mai impresionabil. Toţi sunt de acord că *zarzuela*[131] e superioară *tragediei* şi statisticile arată că toate trupele de tragedie dau faliment în Vetusta şi se dizolvă. Actorii de mâna a doua rămân de obicei în oraş şi-i recunoşti pentru că îi prinde iarna în haine de vară, în general, foarte ajustate pe corp. Unii se stabilesc în Vetusta şi devin corişti locali pentru toate operele şi zarzuelele în care se cântă, iar alţii sunt mai câştigaţi fiindcă încep să joace în roluri principale şi, ajutaţi de tinerii amatori din oraş, pun în scenă

vreo piesă de prima mână, câştigă zece-doisprezece duros după care pleacă în alt oraş ca să mai dea o dată faliment. Artiştii aceştia de *tragedie* se mai opresc uneori şi la închisoare, în funcție de guvernul ce conduce destinele națiunii. De obicei e de vină impresarul, care nu-i plăteşte şi le mai şi insultă, pe deasupra, foamea.

Văzând ce soartă tristă au trupele dramatice în Vetusta, s-ar putea crede că, oamenii de aici nu iubesc scena, şi de fapt, aşa e, în general, dar nu lipsesc unele categorii de oameni – băieții de prăvălie, zețarii, de pildă – care cultivă în teatre de amatori *dificila artă a Thaliei,* cu *remarcabile rezultate* după cum spune *El Lábaro şi* alte ziare *locale.*

Când Ana Ozores luă loc în loja familiei Vegallana, pe scaunul de onoare pe care marchiza nu voia să-l ocupe niciodată, în lojile centrale şi în fotolii se produse mişcare şi se auziră şuşoteli. Faima de femeie frumoasă de care se bucura şi faptul că era văzută la teatru foarte rar, explica, în parte, curiozitatea generală. Dar, în afară de asta, de câteva săptămâni se vorbea mult despre Prezidentă, se comenta faptul că-şi schimbase duhovnicul şi că asta coincidea perfect cu dorința domnului Quintanar de a-şi scoate soția în lume. Oamenii se întrebau dacă Canonicul o s-o câştige de partea sa pe Ana Ozores şi dacă prin soția sa o să pună stăpânire pe don Victor, aşa cum făcuse cu familia Carraspique. Unii, mai îndrăzneți, mai malițioşi şi care se credeau mai informați, spuneau la urechea *intimilor* că se găsea cine să încerce să contracareze influența vicarului.

Visitación şi Paco Vegallana, care puteau vorbi în cunoştință de cauză, păstrau o rezervă prudentă; Obdulia îşi dădea aere că ştie multe lucruri – pe care de fapt nu le ştia.

„Prezidenta! Ah, Prezidenta e la fel ca toate celelalte… Noi, celelalte, suntem la fel de bune ca ea… dar temperamentul ei rece, felul ei puțin prietenos, orgoliul ei de femeie fără pată o fac să fie mai puțin expansivă, şi de-asta nimeni nu îndrăzneşte să murmure… Aşa bune ca ea, sunt multe…”

Reticențele soției lui Fandiño erau însă primite cu

neîncredere. Dar, bârfind-o pentru limba ei ascuțită, oamenii făceau ca aluziile ei vagi, dar pline de ticăloşie, să circule din gură-n gură. Obdulia nu se prea gândea la ceea ce spune, aiurită cum era întotdeauna – vorbea în mod mecanic, gândindu-se la altceva. Torcea firul calomniei fără să bănuiască. De fapt, cea mai mare crimă pe care o putea comite Prezidenta, şi ea nu-şi închipuia c-o să ajungă atât de departe, era să se lase dusă de curent. „La Madrid şi în alte părți, asta e pâinea noastră cea de toate zilele; dar în Vetusta se scandalizează de anumite libertăți dictate de modă tocmai cele care le adoptă pe furiş, cu teamă, speriate, fără grație, din snobism, aşa cum se face totul aici. Dar ce poți să te aştepți de la nişte femei care nu fac baie şi nu folosesc buretele decât ca să-şi spele bebeluşii!" Obdulia, când vorbea cu cineva străin de oraş, îşi vărsa disprețul descriind ipocrizia învechită şi murdăria femeilor din Vetusta.

— Credeți-mă, repeta, nu ştiu ce-i aia un burete, se spală ca pisicile şi-şi bat joc de bărbat ca-n vremuri străvechi. Ce mizerie şi câtă ignoranță!

Ana, obişnuită de mulți ani cu privirea iscoditoare, insistentă şi rece a semenilor săi, nu lua în seamă aproape niciodată efectul pe care-l producea când apărea la biserică, la plimbare sau la teatru. Dar în seara aceea, primi ca o plăcută mireasmă de tămâie tributul spontan de admirație şi nu văzu în el, ca altă dată, curiozitate prostească, invidie sau răutate. Din clipa când apăruse în piață don Alvaro, starea sufletească a Anei se schimbase, trecând de la neagra plictiseală la o zonă de lumină şi căldură ce scălda şi pătrundea toate lucrurile; superstițioasă, atribuia aceste schimbări bruşte unei voințe superioare, care dirija mersul lucrurilor, pregătindu-le, ca un expert autor de piese de teatru, după cum convenea destinului oamenilor. Ideea aceasta, pe care n-o aplica şi celorlalți cu aceeaşi convingere, o socotea valabilă când era vorba de ceea ce o interesa pe ea; era sigură că Dumnezeu îi făcea din când în când câte-un semn, îi oferea împrejurări de care să se poată folosi, din care

să tragă învățăminte şi să se aleagă cu sfaturi. Credea că Dumnezeu acordă o atenție directă, vădită şi deosebită întâmplărilor din viața ei, destinului, durerilor şi bucuriilor ei; fără această credință n-ar fi putut ține piept necazurilor unei existențe atât de triste, de anoste, de fără țel şi de inutile. Cei opt ani petrecuți alături de un bărbat pe care îl credea banal, bun, dar la modul cel mai modest din lume, maniac, superficial; acei opt ani de tinerețe fără dragoste, fără flacăra nici unei pasiuni, fără nimic atractiv – în afara unor tentații efemere, respinse de îndată ce se iveau – nu i-ar fi putut suporta dacă n-ar fi crezut că aşa voise Dumnezeu, ca să-i încerce tăria sufletească şi să se poată ocupa, cu preferință, de ea. În clipele ei de credință egoistă, credea că Ochiul invizibil al Providenței o admiră. Cel ce vede tot, şi o privea şi pe ea, era mulțumit, iar vanitatea Prezidentei avea nevoie de această convingere, pentru a nu se lăsa târâtă de instincte şi de glasurile care, smulgând-o din lumea ei abstractă, îi înfățişau lumea în culorile cele mai ademenitoare.

Când, în confesionalul Canonicului, descoperi un *suflet geamăn,* un spirit *supravetustean,* în stare s-o ducă, pe un drum de flori şi stele, spre zonele scânteietoare ale virtuții. Ana crezu, de asemenea, că descoperirea aceasta o datorează lui Dumnezeu, şi se pregătea să profite de neaşteptatul, semn ceresc.

Acum, când simți tulburarea bruscă din adâncurile ființei, în prezența chipeşului călăreț, ce venea să-i tulbure tăcerea tristă a unei zile de marasm, Prezidenta crezu fără şovăire ceea ce-i spuneau glasurile interioare despre independență, dragoste, veselie, voluptate pură, demnă de sufletele mari. De-atunci n-a încetat o clipă să gândească acelaşi lucru; că era absurd ca viața să se scurgă asemeni morții, că dragostea era un drept al tinereții, că Vetusta era o mocirlă de vulgarități, că soțul ei era un fel de tutore respectabil, căruia îi datora doar trupul nepângărit, nu fondul său sufletesc – un soi de subsol a cărui existență el nici măcar n-o bănuia. Nu trebuia să-i dea socoteală de ceea ce don Victor, sfătuit de doctorul

don Robustiano Somoza, numea nervi, de ceea ce era de fapt fondul propriei ei existențe, cel mai intim, într-un cuvânt, de ceea ce era ea. „O să iubesc, voi iubi totul, voi plânge de dragoste, voi visa aşa cum vreau şi pe cine vreau: trupul meu nu va păcătui, dar îmi voi afunda sufletul în plăcerea de-a simți aceste două lucruri interzise de cei ce nu sunt capabili să le înțeleagă.” Gândurile acestea, pe care Ana le simțea zburându-i prin cap ca un vârtej, fără să le poată stăpâni, de parcă era glasul altcuiva cel ce răsuna acolo, o umpleau de-o groază care-o încânta.

În asemenea stare sufletească sosi la teatru. Cedase rugăminților lui don Alvaro şi don Victor fără să ştie cum; temându-se că asta însemna o întâlnire şi o promisiune; şi totuşi, va merge. Când se văzu singură în fața oglinzii din budoar, îi trecu prin minte că Ana cea din fața ei îi cere socoteală; şi, formulându-şi gândul în minte, în fraze complete, îşi spuse:

„Bine, mă duc; dar să fie limpede că asta nu înseamnă că voi permite acestui bărbat să dobândească vreun drept asupră-mi; jur pe onoarea mea; nu ştiu ce se va petrece acolo, nu ştiu cât de puternic e suflul ăsta de libertate, care mi-a răcorit arşița lăuntrică, dar faptul că merg la teatru este dovada că acolo nu se va încheia niciun pact împotriva decenței; voi pleca de acolo la fel de cinstită cum sunt şi acum.”

După ce-şi sfârşi raționamentul, se îmbrăcă, se pieptănă cât putu mai frumos şi nu se mai apucă să pună în balanță cinste, pericole şi promisiuni – lucruri care-i plăceau atât de mult lui don Victor în versurile lui Calderón sau Moreto[132].

Loja familiei Vegallana era în continuarea avanscenei, şi vetustenii îi spuneau pungă, fiindcă era despărțită de celelalte loji printr-un perete şi era mai izolată – într-un fel, ascunsă. Punga din față – în stânga actorilor – era cea a lui Mesia şi a altor eleganți de la Cazino. câțiva bancheri, un notar şi doi americani, dintre care, cel mai important era, fără nicio îndoială, don Frutos Redondo. Don Frutos nu pierdea niciun

spectacol; îi plăcea poezia, „versul şi nu te lăsa”, cum spunea, şi se declara el însuşi, cu autoritatea milioanelor sale de pesos, *inteligență de primă mână* în materie de comedii şi drame. „Nu văd mesajul”, zicea don Frutos care învățase fraza aceasta din articolele de fond ale unui ziar serios. „Nu văd mesajul”, spunea referindu-se la câte-o piesă în care nu exista un final moralizator, sau, în orice caz, în care nu exista unul la îndemâna lui; şi cum el nu vedea mesajul, condamna autorul şi afirma chiar că acesta înşală spectatorii, făcându-i să piardă un timp prețios. Don Frutos voia să tragă învățăminte din orice; iar uneori spunea, de pildă:

„Ei bine, Manrique se îndrăgosteşte de Leonor; contele se îndrăgosteşte şi el de ea, cei doi şi-o dispută, încât ea şi incorigibilul poet, plus țiganca, se mută în alt cartier. Şi ce-i cu asta? Ce arată asta? Ce învățăm de aici? Ce câştig eu din asta? Nimic!”

În ciuda prezenței lui don Frutos şi a disputelor sale dramatice, punga lui don Alvaro, că aşa-i spunea toată lumea, era cea mai *distinsă*, cea care atrăgea cel mai mult privirile mamelor şi fiicelor, şi chiar şi pe cea a filfizonilor vetusteni ce nu puteau aspira la onoarea de-a fi abonați la acel colț aristocratic, elegant, unde se adunau *oamenii de lume* (în Vetusta îi puteai număra pe degete) prezidați de şeful partidului liberal dinastic. Cea mai mare parte din cei aflați acolo trăiseră un timp la Madrid şi mai imitau încă obiceiurile, manierele şi gesturile pe care le văzuseră acolo. Aşa se explica faptul că, întocmai ca membrii unui club madrilen, vorbeau în lojă în gura mare, uneori conversau cu actorii, făceau complimente sau aruncau vorbe fără perdea coristelor şi balerinelor şi făceau haz de marile idealuri romantice ce se perindau pe scenă prost îmbrăcate, dar pline de poezie. Toți erau sceptici în materie de morală domestică, nu credeau în virtutea nici unei femei în viață – cu excepția lui don Frutos, care-şi păstra nealterată credința – disprețuiau iubirea, dedicându-se cu tot sufletul, sau, mai bine zis, cu tot trupul, aventurilor galante; considerau că un

om de lume nu poate trăi fără o amantă, şi toţi aveau câte una, mai mult sau mai puţin costisitoare: actriţele erau prada. preferată pe care o prindeau în mreaja desfrâului poleit de vanitatea că imită obiceiurile corupte ale marilor popoare. Balerine ratate, cântăreţe fără voce, matroane serioase, dar prea sentimentale în tinereţe, erau urmărite, curtate, acoperite cu daruri şi chiar plictisite de aceşti seducători sfioşi, aproape toţi incapabili să aibă o aventură fără ajutorul buzunarului.

Singurul cuceritor serios era don Alvaro, şi ceilalţi îl invidiau tot atât pe cât îl admirau pentru averea şi înfăţişarea lui plăcută. Dar nimeni nu-l invidia aşa de mult ca Pepe Ronzal, alias Flintă şi înainte alias Studentul, abonat la loja din faţă, alături de cea a familiei Vegallana Flintă era nucleul a ceea ce se numea *cealaltă pungă*, şi încercase să rivalizeze în eleganţă *sans facon* şi maniere alese cu cei din loja lui Mesia. În loja sa însă se adunau *elemente eterogene* – mulţi dintre ei nu erau sceptici, ci cinici, nu erau seducători, mai mult sau mai puţin autentici, ci cumpărători de carne omenească. Abonaţii acestei *celeilalte pungi* erau Ronzal, Foja, Páez (care avea o lojă şi pentru fiică-sa), Bedoya, un grefier cunoscut pentru orgiile sale, care-l costau mulţi bani, pentru arta de-a descoperi fete mari prin sate şi pentru relaţiile sale cu toate codoaşele din oraş; un sculptor neînţeles care nu reuşea să-şi plaseze statuile şi se ocupa cu speculaţii de fals arheolog; judecătorul de instrucţie, care se împărţea pe sine însuşi în două entităţi: 1. judecătorul incoruptibil, fără prieteni, bădăran, fără o spoială de educaţie măcar, şi 2. omul de societate, curtezan al femeilor căsătorite cu reputaţie proastă, consolatorul tuturor femeilor care-şi plângeau dragostea nefericită, înşelată, şi vreo trei sau patru bătrânei libidinoşi, din partidul conservator, consilieri municipali care transformau totul în politică. Aceştia erau cei ce plăteau loja, dar acolo veneau toţi membrii Cazinoului care erau prieteni cu vreunul dintre ei. Ronzal protestase de nenumărate ori.

— Domnilor, parcă suntem la *galerie!* spusese mereu, dar

de pomană.

Venea Joaquinito Orgaz şi toţi avortonii din Madrid ce treceau prin Vetusta, ba chiar şi cei ce se născuseră şi crescuseră acolo, dar aveau puţin lustru de capitală; şi cum punga *celuilalt* era respectată şi nu îndrăzneau să vină acolo decât persoane cu o anumită poziţie socială, pe Ronzal îl apucau toţi dracii. Din punga lui se arunca până şi cu monede pe scenă. Iar unii mai insolenţi fumau, acolo în sala plină de oameni, şi lăsau să cadă cocoloaşe de hârtie peste câte-o respectabilă chelie din orchestră. Din când în când îi mai puneau la punct cei de la „cucurigu” sau cei de jos, dar ei dispreţuiau mulţimea şi o priveau de sus. Vorbeau cu prietenii din celelalte loji centrale şi făceau semne ostentative şi nu prea cuviincioase spre anumite domnişoare elegante care nu se căsătoreau niciodată şi trăiau într-o veşnică tinereţe, mereu vesele, zgomotoase şi dispreţuind întotdeauna regulile bunei-cuviinţe. Acestea erau puţine; majoritatea păcătuiau printr-o seriozitate extremă, insipidă şi, de cum se vedeau privite, adoptau atitudinea unor statui egiptene din prima perioadă.

Când avea loc premiera vreunei drame sau comedii foarte aplaudată de Madrid, în loja lui Ronzal se purtau discuţii în gura mare şi de obicei predomina criteriul unui sincer provincialism, care acolo părea cât se poate de natural când era vorba de artă. Vetusta nu dăduse niciun dramaturg ilustru, şi de aceea toţi ceilalţi erau priviţi cu pizmă. Cei din loja lui Ronzal nu puteau tolera faptul că Madridul voia să se impună în toate. Au ajuns, la un moment dat, să declare că dispreţuiesc comedia, pentru că madrilenii o apreciaseră mult şi „în Vetusta nu admitem să ne impună nimeni punctul său de vedere”, nu ne luăm după judecăţile altora. Opera, opera era un delir pentru acei funcţionari şi consilieri municipali; plăteau bani grei ca să asculte vreun cuartet, pe care-l considerau un adevărat dar celest, dar care suna ca mesele şi scaunele târâte de colo-colo când se spală duşumelele.

— V-aduceţi aminte de Pallavicini! Ce glas de înger! spunea

Foja, şmecher, sceptic în toate privințele, dar fanatic când era vorba de operă.

— Ei da, dar voce ca a baritonului Battistini n-am mai auzit, răspundea grefierul, care aprecia vocea de bariton pentru bărbăția ei mai mult, decât pe cea de tenor sau bas.

— E mai bărbătească cea de bas, spunea Foja.

— Ce vorbeşti! Dumneata ce crezi, Ronzal?

— Eu… eu îmi dau seama doar… că basul e cântăreț… De ce-mi veniți mie cu muzica? Ştiți care-i părerea mea? Că muzica este zgomotul care mă incomodează cel mai puțin… Ha, ha, ha! Iar dacă-i vorba de vreun tenor, îl avem aici pe Castelar… Ha, ha, ha!

Grefierul râdea şi el auzind gluma, iar consilierii municipali surâdeau, nu pentru spirit, ci pentru intenție.

Deşi loja marchizilor era alături de cea a lui Ronzal, rareori cei de-aici îndrăzneau să intre în conversație cu familia Vegallana sau cu invitații acesteia. În afară de faptul că peretele dintre cele două loji nu uşura conversația, neconformiştii nu îndrăzneau, de fapt, să nu țină seama de o diferență între clase de care, în teorie, mulți îşi băteau joc.

„Toți suntem egali, spuneau mulți burghezi din Vetusta, noblețea nu mai înseamnă nimic, acum totul poate fi realizat cu bani, talent, curaj”, etc, etc. Cu toate astea, îi recunoşteai pe neconformişti până şi după falsul dispreț cu care imitau, de jos, ceea ce făceau, de la înălțimea lor, nobilii.

Cei din punga lui don Alvaro, în schimb, se salutau cu familia Vegallana, surâdeau marchizei, o fixau prin binoclu pe Edelmira şi făceau semne marchizului şi lui Paco, care obişnuiau să viziteze acel colț c*omm’il faut*[{133}].

Şi pentru asta îi invidia Ronzal, care era prieten politic cu marchizul Vegallana; dar nu era în relații amicale cu marchiza.

— Prea e tâmpit, spunea doña Rufina când i se vorbea despre Flintă, şi încerca să-l țină la distanță, purtându-se cu o răceală politicoasă.

Ronzal se răzbuna spunând că marchiza e republicană şi

că scria în *La Flaca* din Barcelona, şi că în tinereţe nu fusese nimic de capul ei. Calomniile astea îl mai uşurau puţin, iar dacă cineva îl întreba de ce e atât de ranchiunos, răspundea:

— Domnilor, eu exist prin cauza pe care o apăr şi văd cu tristeţe, cu mare, cu profundă tristeţe că această doamnă, marchiza, *într-un cuvânt,* doña Rufina, discreditează partidul conservator dinastic din Vetusta.

După ce savură tributul de admiraţie plătit de public, Ana privi spre loja lui Mesia. Era acolo, strălucitor, cu plastronul imaculat şi lucios, pentru care-l invidia atât de mult Flintă. În momentul acela, don Juan Tenorio smulgea masca de pe faţa venerabilului său tată; Ana trebui atunci să se uite spre scenă, fiindcă nemaipomenita obrăznicie a lui don Juan stârnise admiraţia spectatorilor de la galerie, care aplaudau entuziasmaţi. Perales, imitatorul lui Calvo, mulţumi publicului, modest, puţin surprins că e aplaudat într-o scenă fără amor.

— Ce oameni! spuse un consilier din *cealaltă pungă,* întorcându-se spre Foja, fostul primar liberal.

— Ce au oamenii?

— Sunt nişte proşti! Aplaudă marea viclenie de-a smulge masca de pe faţa unui om…

— Care îi e şi tată, adăugă Ronzal; circumstanţă agravantă.

— Omul care se lasă pradă instinctelor sale e imoral, fără-ndoială, şi cum poporul nu are educaţie…

Judecătorul făcu un semn aprobator, fără să-şi ia de la ochi binoclul cu care-o fixa pe Obdulia, îmbrăcată în negru şi roşu şi aşezată pe trei perniţe în loja alăturată de cea a lui Mesia.

Ana începu să-şi dea seama de ceea ce se întâmplă pe scenă, în momentul când Perales declama cu un dispreţ spiritual şi elegant:

Acestea sunt discuţii de familie
pe care niciodată nu le-am luat în seamă…

Actorul era înalt, blond – în seara aceea – grațios, elegant şi degajat, bine făcut, iar costumul fantezist, cu pretenții de costum de epocă, care-i sublinia silueta zveltă, îi venea de minune. Lui don Victor îi plăcea Perales; nu-l văzuse pe Calvo şi-l considera pe imitator un excelent interpret al comediilor de capă şi spadă. Îl auzise declamând cu emfază muzicală versuri din *Viața e vis,* îl văzuse în *Dispreț pentru dispreț*[134] declamând cu dezinvoltură subtilele considerații ce încep cu:

Ca să vedeți ce mult greşesc
cei ce cred c-acela ce iubeşte,
de fapt, mereu se linguşeşte,
ascultați ce-nseamnă amorul.

Şi sfârşesc:

Dragostea-şi călăuzeşte paşii
aşa cum îi place ei,
dar este clară urmarea
că niciodată, cu forța
tu nu vei putea iubi
şi nici iubit nu vei fi.

Don Victor era de părere că e un actor excelent. Nu se lăsă până nu-i fu prezentat; l-ar fi invitat şi acasă dacă soția lui ar fi fost altfel de femeie. În general, don Victor invidia pe oricine umbla cu un vârf de spadă ivindu-se de sub o pelerină vişinie, chiar dacă era numai seara, pe scenă. Îşi dădu seama că Anita priveşte cu plăcere jocul şi figura lui don Juan, şi bunul Quintanar se apropie de ea, spunându-i la ureche cu vocea sugrumată de emoție:

— Aşa-i, scumpo, că e un actor bun? Şi cu câtă artă îşi mişcă mâinile şi picioarele! Se spune că e fals, că noi, bărbații, nu umblăm aşa… Dar aşa ar trebui să umblăm! Şi sigur că aşa am umblat şi ne-am mişcat în secolul de aur, când eram stăpânii lumii – asta o spuse mai tare, ca să audă

toți cei de față. Bine ne-ar mai sta însă acum, când pierdem și Cuba – rămășița măreției noastre – să ne mai dăm aere de seniori și să ne studiem mersul.

Prezidenta nu-și auzea soțul; drama începea s-o intereseze cu adevărat; când se lăsă cortina, era foarte curioasă și dorea grozav de mult să știe cum se va sfârși pariul dintre don Juan și Mejia.

În primul antract, don Alvaro nu se mișcă din lojă; din când în când o privea pe Prezidentă, cu foarte multă discreție și prudență; își dădu seama și-i fu recunoscătoare. De vreo două-trei ori își suriseră și de-abia ultima oară, Pepe Ronzal, care, ca întotdeauna, urmărea tot ceea ce face modelul său, mult pizmuit și admirat, îi observă.

Flintă își propuse să-și concentreze atenția, să observe totul și să fie mormânt, să tacă asemeni unui mort. „Dar asta e grav, foarte grav!” Și îl rodea invidia.

Începu actul al doilea, și don Alvaro observă că în seara aceea are un rival redutabil – piesa. Anita începu să înțeleagă și să simtă valoarea artistică a lui don Juan, eroul lui Zorrilla, întreprinzător, nebun, curajos și viclean; și pe ea o fascina, întocmai ca pe camerista doñei Ana de Pantoja, sau pe codoașa ce oferea dragostea lui Inés ca pe-o marfă... Strada întunecoasă, strâmtă, fereastra doñei Ana, nopțile de veghe ale lui Ciutti, manevrele lui don Juan; aroganța lui Mejia, trădarea *de moment* a înșelătorului care nu avea niciodată nevoie să dea dovadă de curaj; pregătirile diabolice pentru marea aventură, asaltul mănăstirii, pătrunseră în sufletul Prezidentei cu toată forța și prospețimea lor dramatică pe care mulți nu sunt în stare să le aprecieze, fie pentru că știu piesa dinainte de-a avea un criteriu de apreciere și nu-i mai impresionează, fie pentru că sunt insensibili. Ana era uimită de câtă poezie aveau acele ulicioare pictate pe pânză, pe care ea le transforma în solide construcții din alte vremuri; era la fel de uimită și de disprețul cu care priveau și ascultau spectatorii din loji și din fotolii; în seara aceea, galeria i se părea mult mai inteligentă și mai cultă decât *noblețea*

vetusteană.

Ana se simțea transportată în epoca lui don Juan, pe care şi-o imagina învăluită într-un nebulos romantism; şi atunci, revenind la egoismul sentimentelor ei, regreta că nu s-a născut în urmă cu patru-cinci secole. „Poate că pe vremea aceea ar fi fost plăcut să trăieşti în Vetusta; ar fi existat mănăstiri cu nobile şi frumoase doamne, amanți îndrăzneți, serenade cântate de trubaduri pe străzi şi sub ferestre; acele piațete şi străduțe triste, murdare şi strâmte ar fi avut, ca şi acum, aceeaşi înfățişare urâtă, dar ar fi fost pline de poezia vremii, iar fațadele înnegrite de igrasie, zăbrelele de fier de la ferestre, portalele sumbre, întunericul ungherelor în nopțile fără lună, fanatismul oamenilor, răzbunările locuitorilor, totul ar fi fost dramatic, demn de versul unui Zorrilla, nu ca acum, murdărie, proză, urâțenie despuiată de artificii.” Comparația dintre acel mediu visat – ea îl situa pe don Juan Tenorio în evul mediu din vina lui Perales – cu spectatorii care-o înconjurau în clipa aceea însemna o tristă trezire la realitate. Pelerine negre şi cenuşii, jobene absurde, oribile… totul trist, totul negru, stângaci, fără expresie… rece… până şi don Alvaro i se părea în clipa aceea parte integrantă din proza comună. Cât l-ar mai fi admirat cu pelerina scurtă, pălăria, jaboul şi ciorapii lungi ai lui Perales! Din momentul acela îl îmbrăcă pe adoratorul ei cu veşmintele actorului, iar acestuia, îndată ce reapăru pe scenă, îi dădu chipul şi înfățişarea lui Mesia.

Actul al treilea fu pentru doña Ana revelația poeziei plină de pasiune. Prezidenta simți c-o trec fiorii când o văzu pe doña Inés în chilie; tânăra novice semăna cu ea. Ana îşi dădu seama de asta odată cu publicul. Se auzi un murmur de admirație, şi mulți dintre spectatori îşi întoarseră capetele, pe furiş, spre loja familiei Vegallana, Señora Gonzâles devenise actriță din dragoste; se îndrăgostise de Perales, care-o răpise; căsătoriți în secret, străbăteau toate ținuturile Spaniei şi, pentru a ajuta bugetul conjugal, tânăra îndrăgostită, fiică de oameni bogați, se hotărâse să se urce pe scenă; imita pe

oricine-i cerea Perales să imite, dar uneori se încumeta să fie originală şi crea excelente roluri de fecioară îndrăgostită. Era foarte frumoasă şi, în rasa-i albă de novice, cu capul încadrat de scufia scrobită, obrajii îmbujoraţi, ochii strălucitori, buzele ca focul, mâinile într-o atitudine hieraratică, şi cu modestia şi castitatea cea mai pură întipărite pe figură, era deosebit de atrăgătoare. Declama rolul doñei Inés cu o voce cristalină şi tremurată, iar în momentele de pasiune oarbă se lăsa purtată de-o iubire adevărată – căci era vorba de soţul ei – şi ajungea la un realism poetic pe care nici Perales, nici cea mai mare parte a publicului nu erau în stare să-l aprecieze la adevărata lui valoare.

Doña Ana, însă, reuşea. Cu ochii ţintă la fiica Comandorului, uitând tot ceea ce era dincolo de scenă, sorbi cu nesaţ toată poezia acelei chilii caste, în care iubirea se furişa prin ziduri.

— E dumnezeiesc! spuse întorcându-se spre soţul ei, în timp ce-şi trecea limba peste buzele-i uscate.

Scrisoarea lui don Juan ascunsă în cartea de rugăciuni, citită de doña Inés cu voce tremurată la început, cu groază superstiţioasă apoi, în timp ce Brígida apropia lumânarea de hârtie; apariţia supranaturală, parcă, a lui don Juan Tenorio, spaima novicei pentru presupusele lui farmece, pe care avea impresia că le şi simte, totul, tot ce se petrecea acolo şi ceea ce ea ghicea, avea asupra Anei un efect de magie poetică şi cu greu îşi stăpânea lacrimile ce-i împânziseră ochii.

„Oh! Da, asta era dragostea, o băutură fermecată, o căldură de jar, o nebunie mistică; era imposibil să fugi de ea; cu neputinţă să simţi o mai mare desfătare decât aceea de-a sorbi dragostea cu toată otrava ei. Ana se asemuia cu fiica Comandorului; casa cea mare a familiei Ozores era mănăstirea, soţul, plictiseala şi răceala pe care le-a suportat în ultimii opt ani… şi don Juan… Don Juan era Mesia care, asemeni iubirii, se furişa prin ziduri, apărea ca prin farmec şi umplea atmosfera cu prezenţa lui!”

Între actul trei şi patru, don Alvaro veni în loja marchizilor.

Când îi întinse mâna, Ana se temu că don Alvaro se va încumeta să i-o strângă uşor; dar nu i-o strânse; îi dădu mâna energic, aşa cum făcea întotdeauna, după moda care începea să se lanseze atunci la Madrid; dar nu i-o strânse; se aşeză, în schimb, alături de ea şi, după câteva clipe, stăteau de vorbă, departe de conservația generală.

Don Victor ieşise pe culoar să fumeze şi să discute cu filfizonii din Vetusta care dispreţuiau romantismul şi-l citau pe Dumas şi Sardou, repetând ceea ce auziseră la Madrid.

Ana, fără să-i lase timp lui don Alvaro să caute un prilej de conversaţie, făcu să se reverse asupra prozaicei imaginaţii a adoratorului ei şuvoiul vijelios de poezie, sorbită din poemul bărbătesc, proaspăt, debordând de frumuseţe şi culoare al maestrului Zorrilla.

Sărmana Prezidentă fu elocventă; îşi închipui că şeful partidului liberal dinastic o înţelege, că nu era la fel cu acei vetusteni tari de cap, care surâdeau chiar dispreţuitor, auzind atâtea versuri „drăguţe, sonore, dar fără miez”, cum declara don Frutos în loja marchizei.

Pe Mesia îl contrarie, ba chiar îi displăcu entuziasmul Anei. Să vorbeşti de *Don Juan Tenorio* de parcă ar fi fost vorba de-o premieră. Doar *Don Juan* de Zorrilla nu mai servea acum decât pentru parodii!… Nereuşind să abată conversaţia pe un făgaş mai propice lui, Tenorio din Vetusta se strădui să-i cânte în strună şi să facă pe sentimentalul disimulat, ca în comediile şi în romanele lui Feuillet; mult *esprit*[135] sub care se ascunde o inimă de aur, de teama spinilor realităţii… Asta era culmea *distincţiei* în concepţia lui don Alvaro, şi făcu totul în seara aceea ca să i se înfăţişeze astfel Prezidentei, pe care „era clar că trebuia s-o facă să se îndrăgostească de el, cu orice preţ”.

Ana, care se lăsa devorată de ochii cenuşii ai seducătorului şi-i oferea, fără să clipească, pe-ai săi, dulci şi pătimaşi, nu putu, în exaltarea ei, să-şi dea seama de afectarea, falsitatea şi idealismul gata confecţionat al interlocutorului; de-abia îl auzea, ea vorbea fără încetare, credea că ceea ce spunea el

coincide cu propriile-i gânduri; acest miraj al entuziasmului volubil, ce apare, de obicei, în astfel de împrejurări, îl ajută mult pe don Alvaro în seara aceea. Îi fu de mult folos şi frumuseţea-i bărbătească şi nobilă, pusă în evidenţă de dorinţa răscolită în acel moment. În afară de asta, chipul lui de bărbat frumos, peste măsură de corect, avea o expresie spiritualizată şi melancolică; fericită îmbinare de linii şi umbre, şi ceva din urmele lăsate de o viaţă irosită în viciu. Când începu actul al patrulea, Ana îşi duse un deget la gură şi, surâzând, îi spuse lui don Alvaro:

— Acum, linişte! Am trăncănit destul… lasă-mă să ascult.

— Ştii… nu ştiu… dacă n-ar trebui să plec…

— Nu… nu… De ce? răspunse ea, regretând în aceeaşi clipă ceea ce spusese.

— Nu ştiu dacă nu deranjez, dacă e loc…

— Loc sigur că e, fiindcă Quintanar e în loja dumitale.

Într-adevăr, era acolo, discutând cu don Frutos care susţinea, în continuare, că *Don Juan Tenorio* n-are destul miez.

Don Alvaro rămase alături de Prezidentă.

Ea îi oferea privirii gâtul bine făcut, delicat, alb şi îmbietor, cu puful negru, puţin ondulat şi începutul provocator al cocului ce se înălţa în sus pe ceafă strângându-i părul într-o formă graţioasă. Don Alvaro nu ştia dacă, având în vedere asemenea situaţie, poate îndrăzni să se apropie ceva mai mult decât se cuvenea. Simţea rochia Anei lângă genunchii lui, mai jos îi ghicea piciorul, o atingea din când în când pentru o clipă. „Era în seara aceea… *nici prea caldă, nici prea rece, numai bună de mâncat”* (frază simbolică în gândirea lui Mesia) şi totuşi nu îndrăzni. „Căci buna doamnă se spiritualizase până într-atâta! Şi cum şi el, ca să n-o piardă şi ca să-i facă plăcere, se transformase într-un tânăr romantic, spir*itual, mistic… cum dra*cu era să rişte acum un *atac personal şi pedestru! Ce urzeală îndrăci*tă!” Mai rău era că, multă vreme de-aici încolo, nu prea existau posibilităţi ca Prezidenta să poată fi convinsă; cine i-ar fi putut spune: „Coboară, scumpă

prietenă, că toate astea nu sunt decât un zbor în sfere imaginare?" Din aceste motive, de care se ruşina, şi-i păreau ridicole în cele din urmă, don Alvaro rezistă stăruitoarei dorinți de a o călca pe Prezidentă pe picior sau de a o atinge cu genunchiul.

Ceea ce Paquito făcea însă cu vară-sa Edelmira. Robusta fată de la țară ardea ca jăratecul şi, în timp ce don Juan, în genunchi în fața doñei Inés, o întreba dacă nu e adevărat că se respiră mai în libertate pe acel mal singuratic, ea se sufoca şi-şi înghițea saliva, simțind piciorul vărului ei şi auzindu-i la ureche vorbele, ce păreau scântei într-o făurărie. Edelmira, deşi îşi păstrase neschimbat aspectul sănătos, avea ochii umbriți de uşoare cearcăne. Îşi făcea vânt cu evantaiul fără încetare şi-l ducea la gură când, la mijlocul unei scene dramatice, îi venea să râdă în hohote de ce-i spunea marchizelul, care ştia nişte lucruri…

Pentru Ana, actul al patrulea nu oferea nimic care să se compare cu evenimentele din propria ei viață… ea încă nu ajunsese la actul patru. „Acesta era viitorul? Va sucomba şi ea, asemeni doñei Inés, va cădea în brațele lui don Juan, nebună de dragoste? Spera să nu se întâmple asta; credea că are tăria să nu-şi ofere niciodată trupul, acest mizerabil trup care era, fără nicio îndoială, proprietatea lui don Victor." Oricum, ce poetic e acest al patrulea act! Guadalquivirul acolo în vale… Sevilla în depărtare… Castelul lui don Juan, barca sub balcon… declarația la lu*mina lunii*… Dacă ăsta era romantism, atunci romantismul era etern!… Doña Inés spunea:

Don Juan, don Juan, pe noblețea ta, te implor…

Versurile acestea, pe care prostia prozaică a vrut să le acopere de ridicol şi de vulgaritate, pătându-le cu balele ei, purtându-le, de mii şi mii de ori, pe buzele ei vâscoase ca o burtă de broască râioasă, sunară în urechile Anei, în seara aceea, ca însăşi expresia sublimă a iubirii inocente şi curate

ce se dăruie cu credință celui iubit, cu naturalețea oricărei mari dragoste. În clipa aceea Ana nu se mai putu stăpâni şi începu să plângă, încercând o milă nesfârşită pentru Inés. Ceea ce vedea acolo nu mai era o scenă erotică; era ceva religios; sufletul se înălța spre cele mai elevate idei, spre sentimentul cel mai pur al carității universale… nu ştia de ce; simțea că îşi pierde cunoştința din pricina emoției.

Nimeni nu observă lacrimile Prezidentei. Numai don Alvaro văzu că pieptul i se mişca mai repede şi se înălța mai mult când respira. Omul de lume se înşelă; credea că emoția pe care-o trăda respirația aceea sacadată se datoreşte prezenței lui bărbăteşti, crezu într-o influență *pur fiziologică* şi fu cât pe ce să se piardă… Căută pe dibuite piciorul Anei… în aceeaşi clipă în care ea, sărind de la una la alta, ajunsese să se gândească la Dumnezeu, la dragostea ideală, pură, universală, ce cuprindea pe Creator şi pe om deopotrivă… Din fericire pentru el, Mesia nu găsi, în valurile de dantelă ale juponului, picioarele Anitei, care şi le sprijinise tocmai de scaunul Edelmirei.

Disputa dintre don Juan şi Comandor o făcu pe Prezidentă să revină la realitatea dramei şi să urmărească încăpățânarea sărmanului Ulloa; cum imaginația sa exaltată începuse să compare ceea ce se întâmpla la Vetusta cu ceea ce se întâmpla la Sevilla, fu cuprinsă de o teamă superstițioasă, văzând cât de rău se sfârşeau aventurile libertinului andaluz; focurile de pistol, cu care don Juan îşi încheie socotelile cu Comandorul, o făcură să tremure; avu un presentiment teribil. Ana văzu dintr-odată, ca la lumina unui fulger, pe don Victor, îmbrăcat în catifea neagră, cu jabou şi pelerină scurtă, scăldat în sânge, cu fața în sus, şi pe don Alvaro, cu un pistol în mână, în fața cadavrului.

După ce se lăsă cortina, marchiza spuse că nu mai suportă piesa.

— Eu plec, copii. Nu-mi place să văd cimitire şi schelete. Avem destul timp pentru asta. La revedere. Voi rămâneți, dacă vreți… Doamne! E unsprezece jumătate, asta nu se

termină nici la două…

Ana, căreia soțul ei îi povestise subiectul părții a doua a piesei, preferă să rămână cu impresia primei părți, care o încântase, şi plecă împreună cu marchiza şi cu Mesia.

Edelmira rămase cu don Victor şi cu Paco.

— Eu o s-o conduc pe fată şi dumneavoastră o conduceți pe nevastă-mea, doamnă marchiză, spre Quintanar.

Mesia se despărți de doamne după ce le instală în trăsură. Atunci îi strânse uşor mâna Anitei, care şi-o retrase speriată.

Don Alvaro se întoarse în loja marchizului, să stea de vorbă cu don Victor. Lucrurile erau aranjate: Paco avea nevoie de cineva care să-i distragă atenția lui Quintanar ca să poată rămâne singur cu Edelmira; Mesia, care se folosise de atâtea ori de marchizei în împrejurări similare, îşi îndeplini misiunea.

În afară de asta, nu pierdea nicio ocazie ca să strângă prietenia cu simpaticul aragonez care, cu timpul, ori avea să-i fie victimă, ori el nu mai era bun de nimic.

Quintanar se bucură din toată inima văzându-l, şi-şi expuse ideile cu privire la literatura dramatică, sfârşind, ca întotdeauna, cu teoria sa despre onoare, aşa cum era înțeleasă în secolul de aur, când soarele nu apunea în imperiul nostru.

— Uită-te şi dumneata, spunea don Victor, pe care don Alvaro începuse să-l asculte cu interes, uită-te şi dumneata, eu, în general, sunt foarte paşnic. Nimeni n-ar spune că eu, fost prezident de Tribunal, care m-am pensionat aproape numai ca să nu mai semnez condamnări la moarte, nimeni n-ar spune, repet, că sunt la fel de susceptibil, în ceea ce priveşte onoarea, ca strămoşii noştri; simțul onoarei de care filfizonii ăştia de jos spun că e neverosimil; ei bine, sunt sigur, îmi spune inima, că dacă soția mea – ipoteză absurdă – ar face un pas greşit… i-am spus-o de multe ori lui Texmás Crespo… i-aş trage o mamă de bătaie.

(„Brută!”, gândi don Alvaro.)

— Cât despre complice… oh, cât despre complice… află că

mânuiesc spada şi pistolul ca un maestru; pe când jucam teatru, ca amator, bineînțeles, când vârsta şi poziția socială îmi permiteau s-o fac, pentru că şi acum îmi place teatrul, dându-mi seama că era foarte caraghios să te duelezi prost pe scenă, am luat lecții de scrimă, şi întâmplarea a făcut că am dat dovadă, chiar de la început, de-o mare pricepere în mânuirea armelor albe. Eu sunt om paşnic, e-adevărat, niciodată nu mi-a dat nimeni vreun motiv să-i fac cea mai mică zgârietură. Dar închipuie-ți dumneata… ziua în care… Acelaşi lucru, dacă nu şi mai ş-i, pot spune despre pistol. Când ochesc… Cum îți spuneam, pe complice l-aş străpunge; da, prefer aşa: pistolul ține de drama modernă, e prozaic; aşa că l-aş ucide cu o armă albă… Dar să revin la teza mea… Teoria mea era… Care? Dumneata îți mai aminteşti?

Don Alvaro nu-şi amintea, dar ideea de a-l ucide pe complice cu o armă albă îl cam alarmase.

Când aproape de trei, întors de la Cazino, Mesia încerca să îmbie somnul imaginându-şi voluptoase scene de dragoste pe care-şi promitea să le transforme cât mai curând în realitate, alături de Prezidentă, protagonista acestora, văzu dintr-odată, pe jumătate adormit fiind, figura banală şi bonomă a lui don Victor. Îl văzu printre primele plăsmuiri de vis, în robă şi cu o spadă în mână. Era spada lui Perales în *Tenorio*, cu un mâner enorm.

Anita nu-şi amintea să-l fi visat pe don Alvaro în noaptea aceea. Dormi adânc. Când se trezi, aproape de zece, o văzu lângă ea pe Petra, servitoarea blondă şi şireată ce-i surâdea discret.

— Am dormit mult. De ce nu m-ai trezit mai devreme?

— Păi, cum conița a avut o noapte proastă…

— Noapte proastă?… eu?

— Da, vorbeați tare, strigați în vis…

— Eu?

— Da, vreun coşmar.

— Şi tu… m-ai auzit de…?

— Da, coniță, nu mă culcasem încă, îl aşteptam pe domnu,

că Anselmo e ca un animal, doarme… Conaşu a venit pe la două.
— Şi eu am vorbit tare…
— Imediat după ce-a sosit domnu. El n-a auzit nimic; n-a vrut să intre ca să n-o trezească pe conița. Eu am intrat să văd dacă dormiți… dacă vreți ceva… şi m-am gândit că aveți un coşmar… Dar n-am îndrăznit să vă trezesc.
Ana se simțea obosită. Avea un gust neplăcut în gură şi o vagă durere de cap.
— Un coşmar! Dar nu-mi amintesc să-mi fi fost rău…
— Nu, nu un coşmar… nu cred… pentru că surâdeați… vă răsuceați…
— Şi… şi… ce spuneam?
— Ah… ce să spuneți! Nu se înțelegea bine… cuvinte nelegate… nume.
— Ce nume?… Ana o întrebă cu obrajii arzând de roşeață… Ce nume? repetă întrebarea.
— Conița îl striga pe… pe conaşu.
— Pe domnu?
— Da, coniță, da. Spuneați: Victor! Victor!
Ana înțelese că Petra mințea. Ea îl striga pe bărbatu-su aproape întotdeauna Quintanar.
În plus, zâmbetul deschis al servitoarei îi întărea bănuielile.
Tăcu şi încercă să-şi ascundă tulburarea.
Atunci, apropiindu-se şi mai mult de pat şi coborând vocea, Petra îi spuse, serioasă:
— Au adus asta pentru conița…
— O scrisoare? De la cine? întrebă cu glas nesigur Ana, smulgând hârtia din mâinile Petrei.
„Dacă nebunul o fi întrecut măsura!… Era absurd.”
Petra, după ce observă expresia de spaimă ce se zugrăvise pe fața Anei, adăugă:
— Trebuie să fie de la domnul Canonic, fiindcă a adus-o Teresina, servitoarea doñei Paula.
Ana dădu din cap în timp ce citea.
Petra ieşi fără să facă zgomot, ca o pisică. Surâdea

gândurilor ei.

Scrisoarea Canonicului, pe hârtie uşor parfumată şi cu o cruce mov alături de dată, suna astfel:

Doamna şi prietena mea: în după-amiaza aceasta mă veți găsi la capelă de la cinci la cinci şi jumătate. Nu va trebui să aşteptați căci veți fi singura persoană care vă spovediți astăzi. Ştiți, nu era rândul meu azi, dar am crezut preferabil să vă anunț pentru această după-amiază, din motive pe care vi le va explica fidelul domniei voastre prieten şi servitor,

Fermín de Pas.

Nu spunea capelan.

„Ce ciudat! Ana uitase de Canonic din după-amiaza trecută; de când apăruse don Alvaro pe cal, nu i-a mai trecut nicio clipă prin minte imaginea gravă şi elegantă a respectatului, stimatului şi admiratului ei părinte spiritual. Iar acum apărea dintr-odată, speriind-o de parcă ar fi surprins-o păcătuind. Pentru prima oară, Ana se ruşină de comportarea ei imprudentă. Ceea ce nu trezise în ea prezența lui don Victor, o făcea imaginea lui don Fermín… Acum se considera necredincioasă cu gândul, dar ce lucru ciudat! necredincioasă față de un om căruia nu-i datora credință şi nici nu putea să-i datoreze.

E adevărat, se gândea, că ne înțelesesem că mâine, devreme, o să mă spovedesc… şi uitasem. Acum a schimbat ziua… Vrea să vin în după-amiaza asta. Imposibil! Nu sunt pregătită… Cu ideile astea… cu răscolirile astea din suflet… Imposibil!”

Se îmbrăcă în fugă, luă o coală de hârtie, care mirosea ca şi hârtia Canonicului, dar mai puternic, şi-i scrise lui don Fermín o scrisoare foarte afabilă, cu mâna tremurândă, tulburată, de parcă ar fi trădat pe cineva. Îl înşela; îi spunea că nu se simte bine, că avusese o migrenă şi îl ruga s-o absolve; o să-l anunțe ea…

Îi dădu Petrei scrisoarea mincinoasă şi-i spuse s-o ducă de

îndată destinatarului, fără să afle conaşu.

Don Victor îşi manifestase în repetate rânduri nonconformismul – cum îi spunea el – faţă de frecvenţa sfintei spovedanii. Cum se temea să nu fie considerat fără autoritate şi, era într-adevăr, complet lipsit de autoritate în casa sa, făcea multă gălăgie când se supăra.

Pentru a evita gălăgia, de altfel fără alte consecinţe, Ana făcea în aşa fel ca soţul ei să nu afle de desele-i escapade la catedrală.

„Bietul conaş n-avea cum să bănuiască că erau spre binele lui!”

Pe Petra o luase drept confidentă şi complice în aceste nevinovate şiretlicuri. Servitoarea însă, deşi se prefăcea a crede în motivele care-o îndemnau pe coniţă să-şi ascundă cucernicia, bănuia lucruri îngrozitoare.

Mergea spre casă Canonicului şi se gândea.

„Tocmai de ce mă temeam; o pereche. O pereche – unul diavol şi altul sfânt. *Precum în cer, aşa şi pre pământ!”*

Ana fu toată ziua neliniştită, nemulţumită de ea. Nu se căina că-şi pusese onoarea în pericol, dând aripi – chiar dacă ele erau ţesute din fină urzeală spirituală – iubirii îndrăzneţe a lui don Alvaro; nu-i păsa că-l înşală pe bietul don Victor, pentru că lui îi rezerva trupul, proprietatea sa legitimă… dar să nu-şi amintească ea de Canonic nici măcar o dată în tot cursul serii, deşi gândise şi simţise atâtea lucruri sublime!

„Şi pe deasupra l-am mai şi minţit, i-am spus că sunt bolnavă ca să nu-l văd… Mi-era teamă de el… şi până şi felul în care i-am scris, afabilă, aproape drăgăstoasă, aducea a trădare… Asta nu era demn de ea! Pentru don Victor trebuia să-şi păstreze trupul, dar sufletul, nu trebuia oare să-l rezerve Canonicului?”

Şaptesprezece

În seara aceleiaşi zile, Ziua Morților, Petra îi anunță Prezidentei, care se plimba în parc, printre eucalipții lui Frigilis, vizita Canonicului.

— Aprinde lampa din cabinet şi condu-l prin grădină… spuse Ana, surprinsă şi puțin speriată.

Canonicul trecu prin curte, spre parc. Ana îl aştepta pe un scaun în chioşc. „Era o după-amiază frumoasă, ca de septembrie; n-o să dureze mult timpul frumos; pe urmă, deasupra Vetustei o să cadă un cer de apă…” Toate astea s-au spus la început. Ana se tulbură când Canonicul se încumetă s-o întrebe de migrenă.

„Uitase de minciuna ei!” Îi explică cum putu mai bine de ce se afla în parc, în ciuda migrenei.

Canonicul îşi întări bănuiala. Dulcea sa prietenă îl înşelase.

Clericul era palid, îi tremura puțin vocea şi se frământa tot timpul în balansoarul unde fusese invitat să se aşeze.

Continuau să vorbească despre lucruri neînsemnate, şi Ana aştepta cu teamă ca don Fermín să-i mărturisească motivul neobişnuitei sale vizite.

Întâmplarea făcea însă că motivul… nu se putea explica. Fusese un acces de proastă dispoziție, un pas făcut alături de drum, pe care aproape că-l regreta acum şi a cărui cauză în niciun caz nu i-o putea explica acelei doamne.

Cârnul, clericul care servea de zbir doñei Paula, avea prostul obicei de-a se duce la teatru travestit. Dobândise aceste apucături din vremea când făcea pe iscoada la seminar; pe timpul acela, rectorul îl trimitea la *galerie* ca să-i pârască pe seminariştii pe care-i vedea acolo. Acum Cârnul se

ducea pe cont propriu. Fusese la teatru cu o seară înainte şi o văzuse pe Prezidentă. A doua zi, dimineața, află doña Paula şi, la masă, aduse vorba în aşa fel încât să-i dea această veste şi fiului ei.

— Nu cred că doamna respectivă a fost la teatru ieri.

— Eu ştiu de la cineva care-a văzut-o.

Canonicul se simți rănit în amorul său propriu văzându-se într-o situație ridicolă din vina prietenei sale. Şi asta pentru că, în Vetusta, bigoții şi toată *lumea evlavioasă* considerau că teatrul e o distracție oprită în tot timpul postului mare şi în câteva zile din timpul anului, printre care şi *Ziua Tuturor Sfinților.* Multe dintre doamnele abonate nu-şi ocupaseră lojile cu o seară înainte şi nu lăsaseră pe nimeni să le ocupe pentru a-şi sublinia astfel şi mai energic protestul. Doamna Páez nu fusese, doña Petronila, sau Constantin cel Mare, care nu se ducea niciodată la teatru, dar îşi abonase patru nepoate, nu le lăsase nici pe ele.

„Şi Ana, care trecea printre fiicele preferate întru spovedanie ale Canonicului, drept o ferventă preacucernică, apăruse la teatru într-o seară oprită, neținând seama de nimic, călcând în picioare anumite pioase considerațiuni, fiindcă ea nu frecventa un asemenea loc… Şi tocmai în seara aceea…”

Canonicul plecase de-acasă supărat.

„Lui, puțin îi păsa acum că fusese sau nu la teatru, o să vină însă vremea când o să-i pese; dar oamenii o să şuşotească; don Custodio, Arhidiaconul, toți duşmanii lui o să-şi bată joc, o să trăncănească despre lipsa de influență a Canonicului asupra penitentelor sale… Îi era teamă de ridicol. Vina era a lui, că zăbovea prea mult să strângă şurubul cucerniciei doñei Ana.”

Ajunse la sacristie şi-l găsi pe Protoiereu, pe ilustrul Ripamilán, într-o polemică asemănătoare cu un atac de scrimă, gesticulând cu mâinile în aer, plin de mirare; adversarul său era Arhidiaconul, señor Mourelo care, mai calm şi surâzător, susținea că Prezidenta sau nu era cu

adevărat evlavioasă, sau că n-a fost la teatru în *Ziua Tuturor Sfinților.*

Ripamilán striga:

— Domnul meu, îndatoririle sociale sunt mai presus de orice.

Decanul se scandaliză.

— Ah, ah! spuse. Asta nu, domnule Protoiereu… îndatoririle religioase… îndatoririle religioase… asta e…

Şi aspiră o priză de tabac pe care-o scoase cu o mână nesigură dintr-o cutie de sidef. Aşa obişnuia el să-şi sfârşească frazele complicate.

— Îndatoririle sociale… sunt foarte respectabile, într-adevăr, rosti canonicul care se înrudea cu ministrul şi căruia expresia respectivă i se păru de-a dreptul regalistă, demnă, prin urmare, de aprobarea unui văr al primului notar al regatului.

— Îndatoririle sociale, replică Glocester calm, cu un glas siropos, vorbind rar şi apăsat, îndatoririle sociale, cu permisiunea dumneavoastră, sunt foarte respectabile, dar Dumnezeu cere, în nesfârşita sa bunătate, ca acestea să fie întotdeauna în armonie cu îndatoririle religioase…

— Absurd, exclamă Ripamilán, făcând o săritură.

— Absurd, spuse decanul, închizând, cu o lovitură, cutia de sidef.

— Absurd, spuse şi canonicul regalist.

— Domnilor, îndatoririle nu se pot contrazice, îndatoririle sociale, prin natura lor, nu se pot opune îndatoririlor religioase… O spune respectabilul Taparelli…

— Tapa cum? întrebă decanul. Nu-mi veni mie cu autori germani… Mourelo ăsta a fost întotdeauna un eretic…

— Domnilor, ne-am depărtat de la subiect, strigă Ripamilán; de fapt…

— Nu e chiar aşa, insistă Glocester, care nu voia să-şi susțină teza despre lipsa de religiozitate a Prezidentei în prezența lui don Fermín.

Şi, cu abilitate, împinse discuția spre *terenul filosofic,* iar de

acolo spre cel teologic, şi efectul fu cel al apei aruncate peste foc. Acele venerabile personalităţi nutreau pentru sacra ştiinţă un respect deosebit ce consta în a se feri să vorbească vreodată despre *lucrurile acestea înalte.*

Lui don Fermín îi fu de-ajuns ce auzi când intră în sacristie şi înţelese numaidecât că se comentase povestea cu teatrul. Proasta lui dispoziţie crescu. „Ştia toată Vetusta, influenţa sa morală îşi pierduse creditul... şi autoarea acestor fapte avea cruzimea să-i refuze o întâlnire.” El îi dăduse întâlnire ca să-i spună că nu trebuia să se spovedească dimineaţa, ci după-amiaza, căci astfel atenţia publicului de evlavioase n-avea să se mai îndrepte în exclusivitate asupra lor... „Trebuie să vă spovediţi împreună cu celelalte şi, în plus, în anumite zile când nu se ştie că mă aflu în confesional; eu o s*ă* vă anunţ şi atunci... vom putea vorbi mai pe îndelete.” Toate astea avea de gând să i le spună în după-amiaza aceea, şi ea îi răspundea că „are migrenă”. Şi acasă la Páez i se vorbi despre scandalul de la teatru. „Au fost câteva doamne care promiseseră că n-or să meargă; a fost şi Ana Ozores, care nu se duce niciodată la teatru.”

Canonicul plecă de la familia Páez bufnind. Surâsul batjocoritor al Olviditei, care respecta cu stricteţe perceptele, îl înfurie...

Şi, fără să se gândească ce face, o luase drept spre Piaţa Nouă, apucase pe Rinconada şi bătuse la poarta Prezidentei... De asta era acum acolo.

Cine putea să explice un asemenea motiv de vizită?

Văzând că Ana îl minţise, că se simţea bine şi recursese la un şiretlic ca să nu vină la întâlnire, proasta dispoziţie a lui don Fermín se transformă în furie şi avu nevoie de toată tăria obişnuinţei ca să se stăpânească şi să rămână surâzător.

„Ce drepturi avea el asupra acelei femei? Niciunul. Cum s-o domine dacă ea voia să se răzvrătească? Nu avea niciun mijloc. Prin teroarea religiei? Fleacuri. Pentru ea, religia nu putea însemna niciodată teroare. Prin persuasiune, interes, dragoste? Nu putea să se mândrească că ar putea s-o

convingă, s-o intereseze sau s-o facă să iubească în mod spiritual, aşa cum aspira.”

Nu exista altă cale decât diplomația. „Umileşte-te şi te vei înălța la ceruri” – asta era maxima sa care n-avea nicio legătură cu promisiunea evanghelică.

Deoarece conversația părea că va continua la infinit pe teme banale, Canonicul, care nu voia să plece fără să facă ceva, puse capăt vorbelor fără rost printr-o tăcere lungă şi o privire profundă şi tristă spre bolta înstelată. Stătea în pragul chioşcului.

Se lăsase întunericul, dar acolo nu era frig sau, cel puțin, ei nu-l simțeau. Ana îi răspunse Petrei, care o anunță că aprinsese lumina în cabinet:

— Bine, o să ne ducem acolo.

Canonicul spusese că dacă doña Ana se simte bine acum, nu era rău să mai stea la aer curat.

Tăcerea lui don Fermín şi privirea sa către stele îi dădură de înțeles că e vorba de ceva grav.

Chiar aşa şi era. Canonicul spuse:

— Încă nu v-am explicat de ce vă cerusem să veniți la catedrală în după-amiaza aceasta. Voiam să vă spun, şi pentru asta am venit, pe lângă faptul că voiam să ştiu cum vă simțiți, voiam să vă spun că nu cred că e bine să vă spovediți dimineața.

Ana îl întrebă, din ochi, de ce.

— Din mai multe motive: don Victor, căruia, după câte mi-ați spus, nu-i place să vă duceți la biserică şi cu atât mai puțin să vă sculați în zori pentru asta, o să fie mai puțin alarmat dacă vă veți duce după-amiază… ba poate chiar de multe ori nici nu va şti. Asta nu înseamnă că-l înşelați. Dacă vă întreabă, îi veți spune adevărul, dacă nu… tăceți şi dumneavoastră. Cum asta e ceva nevinovat, nu e vorba de înşelătorie sau de urmă de prefăcătorie.

— E adevărat.

— Alt motiv. Eu spovedesc foarte rar dimineața şi excepția pe care o fac pentru dumneavoastră îi face să murmure pe

duşmanii mei care sunt mulți şi de tot felul.

— Dumneavoastră aveți duşmani?

— Oh, scumpă prietenă! numără stelele dacă poți – şi arătă spre cer – numărul duşmanilor mei e fără sfârşit, ca stelele.

Canonicul surise ca un martir pe rug.

Doña Ana simți groaznice remuşcări, pentru că-l înşelase şi-l uitase pe acest sfânt bărbat care era persecutat datorită virtuților sale, şi nici măcar nu se plângea. Surâsul acela şi comparația cu stelele îi merseră Prezidentei la inimă. „Are duşmani!" îşi spuse şi fu cuprinsă de arzătoarea dorință de a-l apăra.

— Şi pe urmă, continuă don Fermín, există doamne ce se consideră foarte cucernice şi domni ce se cred foarte religioşi, care se distrează observând cine intră şi cine iese din capelele catedralei, cine se spovedeşte des, cine uită s-o facă, cât durează spovedaniile… şi duşmanii se folosesc şi de şuşotelile acestea.

Prezidenta se înroşi fără să ştie precis de ce.

— Aşa încât, scumpă prietenă, continuă De Pas, care nu considera oportun să insiste asupra ultimului punct, aşa încât, ar fi mai bine să veniți la orele obişnuite, odată cu ceilalți. Şi, uneori, când veți avea să-mi spuneți ceva anume, mă anunțați din timp şi eu o să vă comunic o oră într-una din zilele în care nu-mi vine rândul să spovedesc. Ceea ce nu va şti nimeni, căci n-o să fie atât de mizerabili încât să ne urmărească pas cu pas…

Prezidentei i se păru că cel mai riscant lucru e spoveditul din zilele speciale, dar nu vru să-l contrazică cu nimic pe preasfântul don Fermín.

— Domnule, am să fac tot ceea ce-mi spuneți; voi veni când mă veți anunța; încrederea mea în dumneavoastră este absolută. Dumneavoastră sunteți singurul om din lume în fața căruia mi-am deschis inima, dumneavoastră ştiți cum gândesc şi ce simt… De la dumneavoastră aştept lumina în negura ce mă învăluie de atâtea ori.

La acest punct, Ana observă că vorbea cântat, cum nu

obişnuia, şi se opri; metaforele acelea sunau prost, dar nu ştia să-şi exprime în alt chip dorințele, decât poate în cuvinte excesiv de clare.

Canonicul, care nu se gândea la retorică, simți o mare mingâiere auzind-o vorbind astfel.

Se însufleți… şi-i vorbi despre ceea ce-l chinuia.

— Atunci, fiica mea, uzând sau poate abuzând de această putere discreționară – surâs şi înclinare a capului – o să-mi permit să te cert puțin.

Un nou zâmbet şi o privire îndelungă, dintre cele care nu se suportă uşor.

Ana simți o teamă copilărească care o făcu şi mai frumoasă, cum putu să observe şi observă De Pas.

— Ieri ai fost la teatru.

Prezidenta făcu ochii mari, ca şi cum ar fi spus: Ei şi?

— Ştii că eu, în general, sunt împotriva aparențelor pe care multe spirite josnice le iau drept evlavie… Dumneata nu numai că ai dreptul să mergi la spectacole, dar e chiar bine să te duci; ai nevoie de distracții; soțul dumitale te roagă din tot sufletul; dar ieri… ieri era interzis.

— Nu mi-am amintit… Nici nu credeam că… De fapt… nu mi s-a părut…

— E natural, Anita, e foarte natural. Dar nu-i vorba de asta. Pentru dumneata, spectacolul de ieri a fost la fel de nevinovat ca şi în restul anului. Însă Vetusta cea evlavioasă, care, oricum, e a noastră şi care, exagerând sau nu anumite idei, se apropie de modul nostru de-a vedea lucrurile… această respectabilă parte a populației consideră un scandal violarea anumitor obiceiuri sfinte…

Ana ridică din umeri. „Nu înțelegea… Scandal! Ea, care la teatru ajunsese să simtă, datorită ideilor înălțătoare ce se înlănțuiau, un entuziasm artistic religios care o edificase…”

Canonicul înțelese, dintr-o singură privire, că pacienta sa („el era un medic al spiritului”) refuza să înghită medicamentul şi se gândi, amintindu-şi de alegoria cu povârnişul: „Nu vrea un urcuş atât de abrupt, să-l facem să i

se pară drum drept”.

— Fiica mea, răul nu constă în aceea că dumneata ai fi pierdut ceva; virtutea dumitale nu e nici pe departe primejduită de ceea ce ai făcut… dar… – revenind la tonul festiv – nu te gândeşti la micul meu orgoliu de medic? Un bolnav care se răzvrăteşte… asta n-aş fi crezut! S-a şoptit, s-a spus că fiicele întru spovedanie ale Canonicului nu se tem de dreapta lui mânie de vreme ce asistă la Don Juan Tenorio *în loc* să se roage pentru sufletul celor morți.

— S-a spus aşa ceva?

— Şi încă cum! La San Vicente, în casa doñei Petronila, care te-a apărat, şi până şi la catedrală. Señor Mourelo se îndoia de cucernicia doñei Ana Ozores de Quintanar…

— Vasăzică… am fost imprudentă… v-am pus într-o situație ridicolă?

— Pentru Dumnezeu, fiica mea, unde-o să sfârşim! Imaginația asta, Anita, imaginația asta! Când o să-i punem capăt? Ridicol! Imprudent!… Eu nu pot fi pus într-o situație ridicolă decât de faptele pentru care sunt răspunzător, nu înțeleg ridicolul în alt mod… Dumneata n-ai fost imprudentă, ai fost inocentă, nu te-ai gândit ce-o să spună gurile rele. Asta nu înseamnă nimic; închipuieşte-ți că tot ce-am spus a fost o născocire de-a mea… Totul a fost o glumă. Ca să ajungem la un punct mai important, legat de ceea ce ne interesează; vindecarea spiritului dumitale… în ceea ce priveşte aspectul moral. Cred că ştii că eu consider că un medic bun (nu neapărat domnul Somoza care e un om excelent şi un medic ca toți ceilalți) te-ar putea ajuta mult.

Pauză. Canonicul nu mai priveşte stelele, îşi apropie puțin balansoarul de Prezidentă şi continuă:

— Anita, deşi în confesional mă încumet să-ți vorbesc ca un medic al sufletului, nu numai ca un preot ce leagă şi dezleagă, din motive foarte serioase pe care dumneata le cunoşti, deşi în felul acesta am reuşit să ştiu destul de exact ce se întâmplă cu dumneata, totuşi, cred… – îi tremura vocea, se temea să nu rişte prea mult – … cred… că discuțiile

noastre ar fi mai folositoare dacă uneori am sta de vorbă despre ale noastre în afara bisericii.

Anita simți, în întuneric, că îi ard obrajii şi, pentru prima oară de când îl cunoştea, văzu în Canonic un bărbat, un bărbat frumos, puternic, care, după spusele anumitor persoane rău intenționate, nu se bucura de-o faimă prea bună. În tăcerea care se lăsă după vorbele Vicarului, se auzea respirația sacadată a prietenei sale.

Don Fermín continuă, liniştit:

— În biserică există ceva ce impune o anumită reținere, care te împiedică să analizezi multe aspecte interesante. Întotdeauna ne grăbim şi eu... nu pot să fac abstracție de calitatea mea de judecător, în acel loc, fără să-mi încalc îndatoririle. Nici chiar dumneata nu vorbeşti acolo fără rezerve şi pe larg – lucru necesar ca să înțeleg ce vrei să spui. Şi pe urmă, acolo pare odios să vorbeşti despre altceva în afară de păcat sau, cel puțin, despre calea care duce spre el; pomenirea calităților, de pildă, este aproape o profanare; nu poate fi vorba de aşa ceva acolo; şi totuşi, pentru noi, şi aceasta e indispensabil. Dumneata, care ai citit, ştii foarte bine că mulți clerici, care au scris despre obiceiurile şi caracterul femeilor din vremea lor, le-au zugrăvit în culori întunecate, le-au pictat în negru... fiindcă vorbeau despre femeia din confesional, care-şi înşiră rătăcirile şi preferă să le exagereze decât să le ascundă, trecând sub tăcere, aşa cum e şi firesc în acel loc, virtuțile, calitățile. Fără să mă depărtez de Spania, pot să-ți dau câteva exemple de acest fel: celebrul Arcipreste de Hita[136], Tirso de Molina[137] şi mulți alții...

Ana îl asculta cu gura întredeschisă. Domnul acesta, care vorbea cu gingăşia unui pârâiaş, ce curge printre flori şi nisip fin, o fermeca. Nu se mai gândea la calomniile grosolane ale duşmanilor Canonicului, nu-şi mai dădea seama că omul acela era bărbat şi i s-ar fi aşezat fără teamă pe genunchi, aşa cum auzise că fac doamnele în tramvaiele din New York.

— Ei bine, urmă don Fermín, noi avem nevoie de întregul adevăr, nu numai de adevărul urât, ci şi de cel frumos. De ce

să vindecăm ceva sănătos? De ce să amputăm brațul teafăr? Sunt sigur, de pildă, că multe lucruri pe care am observat că nu îndrăzneşti să mi le spui în capelă, mi le-ai spune aici fără niciun fel de reținere... Şi aceste confidențe prieteneşti, obişnuite, îmi lipsesc cel mai mult. În afară de asta, dumneata nu trebuie să fii doar călăuzită, sfătuită, ci trebuie să ți se dea curaj, lăudându-ți-se în mod sincer şi cu toată generozitatea numeroasele laturi bune din ideile şi faptele dumitale, pe care dumneata le consideri greşite pe de-a-ntregul. În confesional nu trebuie să abuzăm de analiza aceasta justă, dar, la rigoare, în afara tribunalului penitenței... Acum ajunge cu argumentele; dumneata m-ai înțeles perfect de la început, dar a mai rămas ceva. Dacă vom sta de vorbă despre dumneata în afara catedralei, nu e nevoie să te spovedeşti foarte des şi nimeni nu va putea spune că frecventezi sau nu biserica; şi pe urmă, în ziua de spovedanie putem încheia mai repede socoteala păcatelor şi a greşelilor.

Canonicul era uluit de propria-i îndrăzneală. Planul acesta, pe care nu-l pregătise – ci rămăsese în stadiul de idee vagă pe care-o alungase de mii de ori socotind-o prea îndrăzneață – fusese un impuls al pasiunii ce-ar fi putut s-o sperie pe Prezidentă, făcând-o să bănuie intențiile duhovnicului său. După asemenea îndrăzneală, Canonicul începu să tremure, aşteptând cuvintele Anei.

Naivă, entuziasmată de idee, convinsă de motivele expuse, Prezidenta vorbi sacadat, cum făcea din când în când, şi întări şi mai mult motivele acestea cu căldura poeticelor sale idei.

„Oh, sigur, aşa era mai bine, şi nici n-o împiedica să-şi ducă la bun sfârşit, la biserică, îndatoririle, pentru a da lui Dumnezeu ceea ce-i a lui Dumnezeu.” Ana acceptă acea pioasă prietenie ce se oferea să-i asculte mărturisirile, să-i dea sfaturi, s-o consoleze.

Canonicul o asculta acum învăluit într-o tăcere contemplativă; îşi sprijinea capul, ascuns de întuneric, de una dintre barele de fier ale chioşcului pe care se răsuceau

iasomia şi caprifoiul; volubilitatea Anei însemna gloria, cuvintele acelea avântate ce purtau în ele fărâme din inima acelei femei, ce se înflăcăra vorbind despre suferinţă şi despre speranţa consolării, picurau în sufletul Canonicului asemeni unei şuviţe de apă de flori; uscăciunea dispărea, încordarea se transforma într-o moleşeală voluptoasă. „Vorbeşte aşa, vorbeşte, îşi spunea clericul, binecuvintată fie gura ta!”

Nu se mai auzea decât glasul blând al Anei şi, din când în când, foşnetul frunzelor ce cădeau sau pe care vântul, abia simţit în seara aceea, le învolbura pe pietrişul aleilor.

Nici Canonicul, nici Prezidenta nu simţeau cum trece timpul.

— Da, sigur că aveţi dreptate, spunea ea, eu am nevoie de multe ori de-o vorbă prietenească şi de sfaturi, când mă încearcă o silă care-mi alungă toate gândurile frumoase şi-mi lasă doar tristeţea şi deznădejdea.

— Ah, nu; asta nu, Anita! Deznădejde! Ce vorbe!

— Nu vă puteţi imagina cum mă simţeam ieri după-amiază.

— Foarte plictisită, aşa-i? Clopotele?…

Canonicul zâmbi.

— Nu râdeţi. O fi din cauza nervilor, cum zice Quintanar, sau cine ştie din ce cauză, dar eram cuprinsă de un urât înspăimântător, ceea ce trebuie să fie un mare păcat… Dacă aş putea să-l alung…

— Nu trebuie să vorbeşti aşa, o întrerupse Canonicul, punând în glas cât mai multă gingăşie. Urâtul acesta nu e un păcat dacă se poate înlătura; şi, să mulţumim Domnului, dorim şi putem să vindecăm răul… despre asta-i vorba, scumpă prietenă.

Anita, pe care spovedaniile o îmbătau, când ştia că interlocutorul său înţelegea tot sau aproape tot din ceea ce voia ea să spună, se hotărî să-i împărtăşească Canonicului şi *restul,* adică ceea ce se întâmplase după plictiseala din după-amiaza aceea… Nu-i ascunse decât ceea ce ea considera o cauză pur întâmplătoare, nu-i vorbi de don Alvaro şi nici de calul lui alb.

— Alteori, spunea, pustiul acela se transformă în plâns, în dorință de sacrificiu, promisiuni de devotament… Dumneavoastră ştiți; ieri însă, exaltarea mea a apucat altă cale… Nu ştiu… nu ştiu cum să vă explic… Dacă vă spun aşa cu vorbele mele… exact, e păcat, e o răzvrătire, e groaznic… dar aşa cum simțeam eu, nu era.

Canonicul află atunci tot ce se petrecuse în inima prietenei sale în acele ceasuri de răzvrătire, pe care Ana le considera, acum, de neuitat în istoria solitarului său suflet. Deşi ea nu-i explică precis ceea ce simțise şi gândise, el o înțelegea perfect.

I-a fost mai greu să ghicească cum de reuşise Ana să se gândească la Dumnezeu, să încerce o duioasă şi profundă evlavie văzând *Don Juan Tenorio.*

„Ana spunea că s-ar putea să fie nebună, dar că asta nu era ceva nou la ea, că i se întâmplase de multe ori, în timpul unor spectacole care nu erau deloc religioase, să se simtă cuprinsă, încetul cu încetul, de un val de mângâietoare pioşenie, lacrimi izvorâte din dragoste pentru Dumnezeu, din speranță şi o credință fără margini… într-o zi, după ce-i dăduse o pesetă unui copil sărac ca să-şi cumpere un balon, aşa cum îşi luaseră şi alți copii, fusese nevoită să-şi ascundă fața ca să nu se vadă că plânge; plânsul acela, atât de amar la începui, grație gândurilor ce i se iviseră în minte, devenise dulce – şi în suflet l-a simțit pe Dumnezeu, ca un glas puternic, ca o mână ce-i alina durerea dinlăuntru… Ce ştia ea? Nu putea să explice." Şi îl implora pe Canonic s-o înțeleagă. „Da, aseară i s-a întâmplat ceva asemănător văzând-o pe acea sărmană novice, pe sora Ines, căzând în brațele lui don Juan… Canonicul îşi dădea seama că întâmplarea n-avea nicio legătură cu religia…; ei bine, ea, fiindu-i milă de biata îndrăgostită… ajunsese, de la una la alta, să se gândească la Dumnezeu, să-l iubească pe Dumnezeu, să-l simtă foarte aproape… la fel ca în ziua în care i-a dăruit unui copil sărac un balon colorat. Ce era asta? Ea ştia prea bine că nu era cucernicie adevărată, că prin astfel de izbucniri nu câştiga nimic în fața Domnului… dar să fie oare

numai din cauza nervilor? Să fie semnele primejdioase ale unui spirit neliniştit, exaltat, sucit încă din copilărie?”

„Erau toate acestea la un loc.” Canonicul, încercând să-şi stăpânească tulburarea pe care i-o transmisese, vru să răspundă cu tot calmul şi prudenţa. „Erau toate acestea la un loc. O comoară de simţăminte ce putea fi canalizată spre virtute; exista însă şi o primejdie. Aseară pericolul fusese mare – şi spunea asta fără să fi aflat nimic despre prezenţa lui don Alvaro în loja Anitei – şi trebuia să evite repetarea unor asemenea izbucniri.”

Prezidenta vorbise despre anxietăţi de neînvins, de dorinţa de-a zbura dincolo de pereţii strâmţi ai casei sale, de a simţi mai mult, cu mai multă forţă, de a trăi pentru altceva decât pentru a vegeta ca atâtea alte femei; îi vorbise şi despre o dragoste universală, care nu era caraghioasă, oricât ar fi râs de ea cei ce n-o înţelegeau...; ajunsese să spună că ar fi ipocrită, dacă ar afirma că-i era de ajuns iubirea blândă, rece, prozaică, distrată a lui Quintanar, preocupat de piesele de teatru, colecţiile, prietenia cu Frigilis şi puşca de vânătoare, ca să-şi potolească dorinţele...

— Toate astea, adăugă Canonicul după ce le rezumă, din punct de vedere strict religios, frizează păcatul.

— Da, spuse aşa cum le-am spus eu, da... Dar aşa cum le simt, nu; oh, sunt sigură că aşa cum simt eu, din tot ce-am spus, nimic nu-i păcat... să simţi, o fi primejdios poate, nu zic nu, dar păcat nu! Cât priveşte restul – schimbare de glas – e chiar ridicol, sună a romantism idiot, banal, ştiu... Dar nu-i aşa, nu-i aşa!

— Eu înţeleg ceea ce simţi, nu ceea ce spui, scumpă prietenă; trebuie să mă crezi; înţeleg aşa cum e... Dar chiar şi aşa există primejdia de-a păcătui prin simpla existenţă a primejdiei... Lasă-mă să vorbesc eu, Anita, şi vei vedea c-o să ne înţelegem. Pericolul care există, spuneam, e că ai putea păcătui... dar, adaug, ar fi un păcat evident, dacă nu vei revărsa toată energia unui suflet atât de arzător asupra unui lucru care să fie demn de el, demn de o femeie cinstită, Ana.

Dacă vom lăsa să fii din nou cuprinsă de asemenea accese, fără să fii susținută de-o mare forță morală, sănătoasă… vei apuca pe drumul cel mai scurt, cel al viciului, crede-mă, Anita. E foarte creştineşte, foarte bine că dumneata, dându-i unui copil un balon colorat, ai ajuns să te gândeşti la Dumnezeu, să simți ceea ce numeşti prezența lui Dumnezeu. Nu e primejdios dacă în ceea ce spui se află poate o urmă de panteism, fiindcă e vorba de dumneata şi, oricum, eu îmi iau sarcina să stârpesc acest rău din rădăcină; dar acum nu-i vorba despre asta. Nu e nici creştineşte, nici bine că, văzând un libertin în chilia unei călugărițe… sau pe călugăriță în casa ori în brațele acestuia, dumneata începi să te gândeşti la Dumnezeu, văzându-i pe blestemații aceia de îndrăgostiți îmbrățişându-se. Asta e rău, înseamnă dispreț pentru căile naturale ale cucerniciei, orgoliu şi dispreț pentru sfânta morală, pretinzând să ajungi, prin mijlocirea mocirlei şi a putreziciunii, acolo unde cei drepți ajung pe căi cu totul diferite. Iartă-mă dacă vorbesc atât de sever; nu se poate altfel într-un moment ca acesta.

Canonicul făcu o pauză ca să vadă dacă Ana suia cu greutate povârnişul pe care i-l punea în cale.

Ana tăcea, meditând la cuvintele duhovnicului, pocăită, serioasă, scufundată în gândurile sale. Fără să-şi dea seama de asta, îi plăcea energia de limbaj a Canonicului, se complăcea în acea înfruntare, aprecia mai mult cuvintele tari, aproape dure ale Canonicului, decât măgulirile şi complimentele lui.

Canonicul continuă, lăsând-o mai uşor:

— E necesar şi urgent, foarte urgent, să-ți cultivi aceste înclinații, această predispoziție pioasă, aşa am să-i spun pentru că nu-i momentul să-ți explic treptele, căile şi rătăcirile spre dobândirea iertării, materie deosebit de delicată şi primejdioasă… Spuneam că trebuie să-ți cultivi aceste înclinații spre cuvioşenie şi contemplație, foarte vechi la dumneata, căci s-au manifestat din copilărie, în folosul virtuții… Aceasta este explicația multora dintre slujbele

creştine, motivul cultului exterior, mai vizibil şi chiar fastuos în adevărata religie, nu ca în confesiunile reci ale protestanților. Dumneata ai nevoie de obiecte care să-ți sugereze ideea sfântă de Dumnezeu, de ocupații care să-ți umple sufletul de energie pioasă, să-ți satisfacă instinctele, cum spui dumneata, de iubire universală... Totul, fiica mea, se poate obține, satisface şi îndeplini în viața, aparent prozaică şi chiar de prost-gust, cum ar spune doña Obdulia, a unei femei cuvioase, a unei... bisericoase, ca *să folosesc* cuvântul acesta urât, scandalos. Da, *scumpă* prietenă, Canonicul râdea spunând asta, ca să-ți potoleşti setea de iubire infinită, dumneata trebuie să fii... bisericoasă. Şi acum, *eu sunt ce*l care îți cer să mă înțelegi, să nu iei cuvintele în sensul lor strict şi să faci abstracție de spirit. Trebuie să fii bisericoasă, să nu te mulțumeşti adică doar cu gândul că eşti religioasă, creştină, şi să trăieşti ca un păgân, crezând în vulgaritățile care spun că esențialul este fondul, că amănuntele cultului şi ale disciplinei sunt pentru spiritele mici şi neînsemnate; nu, fiica mea, totul este esențial; forma este fond, şi pare natural ca Dumnezeu să-i spună unei femei care pretinde că-l iubeşte: „Fiica mea, ca să-ți aminteşti de mine nu e nevoie ca lui Zorrilla să i se fi năzărit să zugrăvească dragostea dintre o călugăriță şi un libertin; vino în templul meu, şi acolo, simțurile vor găsi un imbold sufletesc spre rugăciune, meditație şi pentru aceste acte de credință, speranță şi caritate care sunt, într-un cuvânt, întregul meu cult...”

Anita, auzindu-l pe Canonic vorbind atât de familiar, aproape glumeț despre lucruri atât de mari şi sublime, începu să râdă şi să plângă, întocmai ca Andromaca.

Seara se scurgea repede. Turnul catedralei, care-i spiona de la distanță pe cei doi din chioşc, prin ceața ce începea să coboare în partea aceea, slobozi trei dangăte de clopot, ca un semnal. I se părea că stătuseră destul de vorbă. Ei însă nu auziră semnalul turnului ce stătea de veghe.

Petra fu cea care spuse, pentru sine, din întunericul curții:

— Opt fără un sfert! Şi niciun semn c-or să termine…

Servitoarea murea de curiozitate, făcea câțiva paşi, în vârful picioarelor, spre chioşc, ocolind frunzele uscate, ca să jiu facă zgomot; îi era teamă însă să nu fie văzută şi se întorcea în curte, de unde nu putea să audă decât un murmur, nu cuvinte distincte. Auzi cum Anselmo deschise uşa vestibulului şi cum urcă don Victor. Petra alergă să-l întâmpine. Dacă o întreba de coniță, avea de gând să mintă, să-i spună că era la etajul doi, în pod, oriunde, cu vreo treabă de-a casei; se pregătise să-i ascundă vizita Canonicului, fără să-i fi cerut nimeni; considera însă că e cazul s-o ia înaintea dorințelor stăpânei şi a prietenului său, don Fermín. „N-o puseseră să ducă scrisori, fără să fie nevoie să ştie don Victor?” Şi-atunci ce nevoie avea să afle că stau la taclale de mai bine de-o oră în chioşc, pe întuneric?

Quintanar nu întrebă de nevastă-sa; ceea ce nu era ceva nou; de obicei o uita, mai ales când îl preocupa ceva. Ceru să-i aprindă lumina în birou, se aşeză şi, dând la o parte cărți şi hârtii, puse pe birou pachetul pe care-l ținea sub braț. Era un aparat de încărcat cartuşe. Pariase tocmai cu Frigilis că umple atâtea duzine de cartuşe pe oră, şi acum voia să facă o încercare. Nu se mai gândea la altceva, li aduse lumina. Quintanar se uită la Petra fix şi complet distrat. Servitoarea se tulbură.

— Ascultă.

— Conaşul doreşte?…

— Nimic… Ascultă…

— Da…

— Ceasul ăsta merge?

— Da, conaşule, l-ați întors dumneavoastră ieri.

— Deci e opt fără zece?

— Da, conaşule.

Petra tremura, dar nu-şi schimbase hotărârea de-a minți dacă o va întreba de stăpână.

— Bine, du-te.

Şi don Victor porni să umple cartuşe după cartuşe.

Între timp, Canonicul explicase pe îndelete ce înțelegea el printr-o viață bisericoasă.

Venise timpul ca Ana să se străduiască a păşi pe drumul perfecțiunii; pregătirile puteau fi socotite ca şi terminate; dacă alte femei se duceau la biserică, la adunări şi în celelalte locuri obişnuite pentru o viață cuvioasă, dintr-un spirit de rutină, datorită căruia toate acele practici pioase rămâneau nule din punct de vedere al perfecțiunii morale, pentru ea, Ana, aceleaşi locuri şi preocupări puteau să-i fie de mare folos. Ce-a fost Sfânta Teresa? O călugăriță, fondatoare de mănăstiri; câte călugărițe însă n-au rămas decât nişte femei de rând? Şi viața unei călugărițe poate deveni rutină, poate valora puțin în fața lui Dumnezeu şi poate să nu-i fie deloc de folos pentru a stinge patimile unui suflet înflăcărat. Şi Lotuşi, Sfintei Teresa câte lumi mărețe, ce univers de sori nu-i dezvăluise acea viață de claustru? Activitatea olevată se află în noi înşine, dacă suntem capabili de ea. Dar trebuie căutată ocazia în preocupările unei vieți cuviincioase. Anita trebuia să vină şi de-acum înainte la sărbătorile de cult; să asculte mai multe predici, liturghii, să asiste la molitve, să frecventeze adunările de la San Vicente, dar să fie o membră activă, care să viziteze şi să îngrijească bolnavii, să urmeze catehismul; s-ar putea ca, la început, aceste ocupații să i se pară apăsătoare, lipsite de sens, prozaice, la marginea drumului ce duce spre adevărata evlavie, dar încetul cu încetul va izbuti să guste bucuria unor îndeletniciri atât de umile; va pătrunde misteriosul farmec al rugăciunii, al cultului public, care, dacă pentru sufletele slabe, pentru masa credincioşilor ce se află în biserică doar cu simțurile, poate părea chiar o uşuratică distracție, pentru cel ce crede cu toată ființa este un spectacol edificator."

— O să vezi, spunea Canonicul, cum o să vină o zi când n-o să mai ai nevoie de Zorrilla, nici de vreun alt poet de pe pământ, ca să plângi de duioşie şi să te înalți, de la una la alta, cum spui dumneata, până la sacra idee de Dumnezeu. Biserica, scumpă prietenă, are înțelepciunea de a căuta

drumul lăuntric. Vei vedea, vei vedea cum o să recunoşti înțelepciunea Mamei Noastre în multe rituri, în multe ceremonii, în fastul cultului care acum îți pot părea indiferente, neînsemnate. Sărbătorile noastre! Ce lucru frumos, iubita mea fiică! Va veni ajunul Crăciunului şi te vei folosi de bogata dumitale imaginație ca să-ți închipui scenele de pură poezie ale Naşterii lui Isus… Ceea ce ți se păreau colinde vulgare vor deveni pentru dumneata mari poeme, izvor de duioşie, şi vei plânge gândindu-te la Pruncul Isus… Şi-o să-mi spui atunci, dacă nu sunt mai dulci şi mai proaspete acele lacrimi decât cele pe care ți le-a smuls aseară, sărmanul don Juan Tenorio… Nu trebuie să te duci la predicile oricui, continuă De Pas, deşi uneori cuvintele unui biet preot de țară ascund în simplitatea lor rustică comori de adevăr, admirabile învățăminte laconice, scânteieri de filosofie adâncă şi sinceră, parabole noi, demne de Biblie; cum însă asta se întâmplă rar, e preferabil să asculți predicile oratorilor cunoscuți. Ascultă-l pe Episcop, în zilele în care vrea el să strălucească… Ascultă-i… pe ceilalți predicatori buni care există… Şi dacă asta n-ar fi vanitate de neiertat, aş adăuga, ascultă-mă pe mine, uneori, când Domnul vrea să-mi exprim gândurile cu mai multă limpezime. Da, pentru că aşa cum unele lucruri nu pot fi spuse din amvon şi se cer spuse în confesional sau într-o conversație intimă, tot aşa, unele lucruri se cer spuse din amvon şi ar suna ridicol într-o vizită… ca, de pildă, cele asupra cărora trebuie să-ți atrag atenția cu privire la aceste nebuloase şi aparente întruchipări ale Domnului în gândurile dumitale… atinse, fiica mea, de panteism, fără ca dumneata să-ți dai seama.

Canonicul vorbi îndelung ca să expună planul de viață evlavioasă pe care trebuia să-l urmeze cu trup şi suflet prietena sa începând de a doua zi, şi sfârşi oprindu-se în mod special asupra problemei lecturilor.

Îi recomandă, în mod deosebit, viețile unor sfinți şi operele Sfintei Teresa şi a câtorva mistici.

„Ajunge dacă citeşti viața Sfintei Teresa, a Măriei de

Chantal şi a Sfintei Juana Francisca, bineînțeles, dacă ştii să citeşti printre rânduri, ca să te perfecționezi. Nu la început, ci mai târziu. La început, deznădejdea ce te cuprinde comparând propria-ți viață cu cea a sfinților e o mare primejdie. Vai de dumneata, dacă te vei pierde cu firea văzând că multe din faptele pe care le credeai demne de laudă, Sfânta Teresa crede că sunt păcate. Te vei ruşina văzând de câtă vanitate dădeai dovadă crezând că eşti bună cu mult înainte de-a fi, şi luând drept glasul Domnului cel pe care sfânta îl numeşte al diavolului… Nu trebuie, însă, să te opreşti la aceste pasaje… Nu trebuie să faci comparații… Trebuie să continui să citeşti… Şi, după ce-ai trăit un timp cum cere sfânta disciplină, să le reciteşti, şi de fiecare dată vei înțelege mai bine, Lectura va da mai multe roade. Dacă ne propunem să ajungem o Sfânta Teresa, adio! Vedem ce lungă e calea şi nu pornim la drum. Unde vom ajunge, asta o va hotărî Dumnezeu după aceea; acum e important să mergem, să mergem înainte. Şi pentru toate astea trebuie să ne îmbrăcăm în pânză de sac, să arătăm o figură suferindă, cu ochii în pământ, să ne chinuim soțul, să renunțăm la plimbări şi să nu mai vedem pe nimeni? Dumnezeu să nu ierte, Anita, Dumnezeu să ne ierte… Pacea căminului nu-i lucru de joacă… Şi sănătatea? Sănătatea trupului, ce facem cu ea? Nu era vorba să facem un tratament? Nu vorbeam a-cum despre suflet şi despre lecuirea lui?

Trupul vrea aer, distracții oneste şi toate acestea trebuie să continue, atât cât avem nevoie şi după împrejurări.”

O rafală de vânt rece o făcu pe Prezidentă să se înfioare şi învârteji frunzele uscate la intrarea în chioşc. Canonicul se ridică de parcă l-ar fi înghiontit cineva şi spuse cu glas speriat:

— Drace! trebuie să fie foarte târziu. Ne-a trecut timpul vorbind… vorbind…

„Nu i-ar fi fost plăcut să-i găsească don Victor la asemenea oră în parc, în chioşc chiar, singuri, la lumina stelelor…” Dar se feri să-şi spună gândul. Ieşi din chioşc vorbind tare, foarte

tare, prefăcându-se că nu-i e frică să facă zgomot, temându-se totuşi.

Ana ieşi în urma lui, îngândurată, fără să-şi spună că pe lume mai există soţi, zile, nopţi, ore, locuri nepotrivite pentru a sta de vorbă singură cu un bărbat tânăr, frumos, puternic, chiar dacă e cleric.

Canonicul se îndreptă spre poarta din curte, ca şi cum ar fi greşit drumul, deşi normal ar fi fost să urce scările spre verandă şi să treacă prin casa lui Quintanar.

În curte stătea Petra, ca o sentinelă, în acelaşi loc în care-l primise pe Vicar.

— A venit domnul? întrebă Prezidenta.

— Da, coniţă, răspunse încet servitoarea, e în birou.

— Vreţi să-l vedeţi? spuse Ana, întorcându-se spre Canonic.

Don Fermín răspunse:

— Cu multă plăcere…

„Se prefac, se prefac faţă de mine!” se gândi Petra furioasă.

— Cu multă plăcere… dacă n-ar fi atât de târziu… Trebuia să fiu la opt la palat… şi nu peste mult o să bată de opt şi jumătate… Nu pot să mai rămân, salută-l dumneata din partea mea.

— Cum doriţi.

— Şi pe urmă, e cufundat în treburile dumnealui… nu vreau să-l deranjez… O să ies pe-aici… Noapte bună, doamnă, noapte bună!

„Se prefac”, îşi spuse din nou Petra, în timp ce deschidea uşa ce dădea spre coridor.

Atunci Canonicul se apropie de Prezidentă şi-i spuse încet şi în grabă:

— Uitasem să-ţi spun că… locul cel mai potrivit ca să ne vedem… e acasă la doña Petronila. O să mai vorbim.

— Bine, răspunse Prezidentă.

— M-am gândit, e cel mai bine.

— Da, da, aveţi dreptate.

Ana urcă scara principală, iar don Fermín se îndreptă spre

poartă. Acolo se opri, o privi pe Petra, în timp ce-şi aranja sutana, şi o văzu cu ochii ficşi în pământ, cu o cheie mare în mină, aşteptând să iasă el, ca să încuie. Părea statuia tăcerii. De Pas o mângâie, familiar, pe umăr şi-i spuse surâzând:

— S-a făcut răcoare fetițo.

Petra îl privi drept în ochi şi surise cât putu mai drăgălaş, fără să-şi piardă atitudinea umilă.

— Eşti mulțumită aici?

— Doña Ana e un înger.

— Cred şi eu. La revedere, fiica mea, la revedere! Urcă, urcă, e curent... şi eşti tare îmbujorată... cred că ai temperatură...

— Ieşiți dumneavoastră mai întâi şi nu vă îngrijiți de mine.

— Închide, fiica mea, poți să închizi.

— Nu, părinte, dacă închid, n-o să vedeți bine până ajungeți la colț...

— Mulțumesc... la revedere, la revedere.

— Noapte bună, don Fermín.

Petra rosti asta foarte încet, scoțând capul pe poartă şi apoi închise cu multă grijă ca să nu facă gălăgie.

„Don Fermín! se gândi Canonicul. De ce mi-o fi spus don Fermín? Ce şi-o fi închipuit? Mai bine aşa... Da, mai bine. E bine să fie de partea mea, ca şi cealaltă."

Cealaltă era Teresina, servitoarea lui.

Petra urcă şi intră în budoarul doñei Ana fără să fie chemată.

— Ce vrei? o întrebă stăpâna, care se acoperea tocmai cu un şal, fiindcă-i era tare frig.

— Conaşu nu m-a întrebat de conița. Nu i-am spus că... că era aici don Fermín.

— Cine?

— Don Fermín.

— Ah! Bine, bine... Dar de ce? Ce importanță are?

Petra îşi muşcă buzele şi se întoarse cu spatele murmurând:

— Trufaşa! Îşi închipuie că n-avem ochi?... Dacă cineva n-

ar avea poftă… dar eu o fac pentru celălalt.

Da, Petra o făcea pentru celălalt, pentru Canonic, căruia voia să-i fie pe plac cu orice preț. Lacoma blondă îşi avea planurile ei.

Don Victor veni după o jumătate de oră la nevastă-sa, mânjit de praf de puşcă pe frunte şi pe obraji.

Nu află nimic despre vizita târzie a Canonicului. „N-a întrebat nimic; de ce să-i spun?”

A doua zi, înainte de răsăritul soarelui Frigilis pătrunse în parcul familiei Ozores, prin poarta din spate, a cărei cheie o avea el, pentru uzul său personal. Prietenul intim al lui Quintanar era dictatorul mulțimii aceleia de arbori şi de arbuşti. În zilele când nu se duceau la vânătoare, señor Crespo îşi petrecea timpul străbătându-şi *domeniile,* aşa-i spunea el parcului lui Quintanar; curăța pomii, altoia, planta sau transplanta, după anotimp şi alte circumstanțe. Era interzis pentru toată lumea, chiar şi pentru stăpânul parcului, să se atingă chiar şi de-o frunză. Acolo poruncea Frigilis şi nimeni altcineva. De cum intră, se îndreptă spre chioşc. Îşi amintea că lăsase pe masa de marmură, sau pe o bancă, în fine, acolo înăuntru, nişte semințe pregătite pentru o expoziție de horticultură. Le căută şi dădu, pe un balansoar, de o mănuşă de mătase liliachie printre semințele împrăştiate şi amestecate pe împletitura de paie şi pe jos.

Trase o înjurătură matinală şi apucă mănuşa cu două degete, ducând-o până în fața ochilor.

— Cine dracu a umblat pe-aici? se adresă el primilor zori.

Băgă mănuşa într-un buzunar, strânse semințele pe care nu le luase vântul şi se apucă să aleagă şi să separe, din nou, semințele, cu multă grijă. Erau o specie unică de panseluțe de o singură culoare, invenția sa.

Când auzi zgomote în casă, începu să strige:

— Anselmo! Petra! Servanda! Petra!…

Ieşi Petra, cu părul nestrâns, în capot şi cu un şal vechi de-al stăpânei aruncat pe deasupra. Părea aurora cu plete de aur; Frigilis însă, prost-dispus, se repezi la auroră.

— Ascultă, oiță blândă, ce diavol de episcop intră aici noaptea, să-mi distrugă mie semințele?

— Ce spui, că nu te înțeleg? îl întrebă Petra din curte.

— Spun că ieri am plecat din grădină aproape pe inserat, că am lăsat aici, înăuntru, nişte semințe învelite în hârtie… şi acum le găsesc amestecate cu pământ, pe jos şi pe scaun, iar pe scaun mănuşa asta de popă… Cine-a fost aici azi-noapte?

— Azi-noapte! Visezi, don Tomás.

— Trăsnite-ar Dumnezeu să te trăsnească! Azi-noapte, zic…

— Să văd mănuşa…

— Uite-o, răspunde Frigilis, aruncându-i mănuşa de departe.

— Ha… asta-i bună! Ha, ha, ha!… Dumnezeu să te ierte, cu popa dumitale… Nu prea te pricepi la modă, don Tomás… Ziceai că-i o mănuşă de canonic?

— Păi, a cui e?

— A coniței mele… Nu vezi mâna… ce mică e? Doar dacă n-or fi existând şi canonice.

— Se poartă mănuşi liliachii?

— Bineînțeles… cu rochii de o anumită culoare…

Frigilis dădu din umeri.

— Dar semințele mele, semințele mele, cine mi le-a distrus?

— Motanul, mai ai vreo îndoială? Motănaşul, Negriciosul, care probabil a dus şi mănuşa în chioşc… E un Iloț fără pereche!…

Din colivia lui Quintanar se auzi un sticlete.

— Motanul! Negriciosul!… spuse Frigilis, dând din cap, ce motan…

Dintr-odată figura i se lumină de un surâs serafic şi, întorcându-se spre Petra, arătă cu mâna stângă spre terasă:

— E băiatul meu! băiatul meu! Auzi? Sunt sigur, e băiatul meu!… Şi stăpânu-tu care zicea că… auzi?… Canarul lui o să cânte primul… auzi? E băiatul meu, i l-am împrumutat acum cincisprezece zile, ca să vadă c-o să învingă… E băiatul meu!

Frigilis uită de mănuşă şi motan şi rămase extaziat,

ascultând ciripitul strident, proaspăt, vesel al iubitului lui sticlete.

Petra ascunse în juponul de zăpadă scrobită mănuşa liliachie a Canonicului.

Optsprezece

Norii cenuşii, opaci, întinşi cât un bărăgan, veneau dinspre apus, se loveau de crestele Corfinului, se destrămau şi, preschimbaţi în apă, cădeau asupra Vetustei, în diagonale vertiginoase unii, ca nişte bice furibunde, ca o pedeapsă biblică; alţii calmi, liniştiţi, în subţiratice fire verticale. Treceau, apoi veneau alţii şi alţii, care păreau cei dinainte, ce făcuseră ocolul lumii ca să se destrame încă o dată de crestele Corfinului. Ceaţa zăbavnică şi fără vlagă, ca un panaş cenuşiu, se lăsa târâtă peste munte de vântul leneş; şi întreaga câmpie, amorţită, goală, se întindea în depărtare nemişcată, asemeni cadavrului unui naufragiat din care se scurge apa valurilor ce l-au azvârlit pe ţărm. Expresia mută a văii şi a muntelui era tristeţea resemnată, fatală a pietrei sfredelită de picătura veşnică; natura moartă părea că aşteaptă ca apa să-i dizolve trupul inert, inutil. Turnul catedralei se zărea în depărtare, prin pâclă, ca un catarg ieşind din apă. Dezolarea câmpului avea ceva poetic, în durerea lui tăcută; însă tristeţea oraşului cenuşiu, unde umezeala murdară se prelingea pe acoperişuri şi pereţii crăpaţi părea meschină, respingătoare, stridentă ca melopeea unui cerşetor. Deranja; nu inspira melancolie, ci o plictiseală plină de deznădejde. Frigilis prefera să se ude în câmp deschis şi-l căra cu el şi pe Quintanar, departe de Vetusta, aproape de mare, spre câmpiile şi mlaştinile singuratice de la Palomares şi Roca Tajada, unde băteau pădurile şi câmpia; în desişul de pe deluşoarele împădurite alergau după lişiţe şi sitari, iar pe câmpul întins, după melancolici şi plângăreţi buhai-de-baltă, nori de grauri, sturzi de apă, raţe de mare şi

întunecate stoluri de înțelepți cormorani. Pentru excursiile astea îndepărtate, don Victor avea aprobarea soției. Plecau în zori de zi, cu trenul poştal, ajungeau la Roca Tajada după o oră, iar la zece seara se întorceau la Vetusta tăcuți, încărcați de buchete de pene şi uzi până la piele. Acolo, în mlaştinile de la Palomares, don Victor renunța la teatru. „N-ar fi rău dacă trenul ar pleca cu două ore înainte!” Frigilis nu renunța la nimic. Devoțiunea sa pentru vânătoare, pentru viața în aer liber, la țară, în singurătatea tristă şi blândă era totală, fără rival; Quintanar se împărțea între această pasiune şi dragostea sa pentru piesele de teatru. Frigilis se plictisea şi răcea la teatru. Îi era groază de curent şi nu se credea în siguranță decât în mijlocul câmpiei, unde nu erau uşi.

Vocația lui Crespo era bine definită şi cu rădăcini adânci: natura; Quintanar ajunsese la bătrânețe fără să ştie „care era rostul său pe pământ”, cum spunea el, folosind limbajul din epoca romantismului, de la care moştenise câteva năravuri. Avea un spirit de fost prezident, din ceară moale; îşi lua cu uşurință orice formă şi tot. atât de uşor o schimba. Se credea un om energic pentru că folosea uneori, în casă, un limbaj imperativ, de fanfară municipală, de fapt era doar un aluat din care ceilalți făceau tot ceea ce voiau. Aşa se explica faptul că, deşi curajos,” nu avusese niciodată ocazia să-şi arate curajul luptând împotriva unei voințe contrarii. Susținea că în casa lui nu se făcea decât ceea ce dorea el să se facă şi nu reuşea să vadă că întotdeauna sfârşea prin a vrea ceea ce hotărau ceilalți. Dacă Ana Ozores ar fi avut un caracter dominator, don Victor s-ar fi văzut în trista situație de sclav; din fericire, Prezidenta îl lăsa pe bunul său soț să-şi satisfacă toate capriciile, mărginindu-se să refuze orice amestec în propriile ei gusturi şi plăceri. Programul acela privind distracțiile şi viața clocotitoare pe care-l trâmbițase Quintanar era pus în practică numai la capitolele şi în perioadele când i se părea convenabil soției lui; dacă ea prefera să rămână în casă, să se întoarcă la visele ei, don Victor, care îşi propusese, ba chiar şi jurase să nu cedeze, ceda încetul cu încetul; se

străduia ca retragerea să fie onorabilă, se prefăcea că cedează şi considera că onoarea sa de bărbat energic şi de stăpân al casei era salvată, permițându-şi curajul de a mormăi nițel, printre dinți, când nu-l mai auzea nimeni. Servitorii îşi impuneau punctul de vedere, fără ca el să bănuiască. Până şi în privința mâncărurilor fusese învins. Ca oricărui bon aragonez, îi plăceau mâncărurile grele, vinul ca uleiul şi clasica abundență; încetul cu încetul cedase, fără să-şi dea seama, şi acum mânca mult mai puțin şi îngurgita mâncărurile, mai degrabă stranii decât suculente, care-i plăceau soției lui. Şi asta nu pentru că i-ar fi impus Anita, ci pentru că bucătăresele preferau să-i facă pe voie stăpânei, văzând că are o voință de neclintit, iar pe conaşu îl considerau ca pe un predicator care le plictisea cu predici pe care nu le înțelegeau. Lipsa de personalitate a lui Quintanar i se observa până şi în felul de-a fi. Vorbea ca ziarul sau cartea pe care tocmai o citise, iar anumite întorsături de frază, inflexiuni ale vocii sau alte calități ¿ile retoricei sale, ce i se păreau semne ale unei *maniere* originale, nu erau decât vestigii ale pasiunilor şi preocupărilor de altădată. Uneori vorbea de parcă ar fi pronunțat o sentință la Tribunalul Suprem, folosea termeni juridici în conversațiile familiale – singurul lucru care rămăsese în el din fostul magistrat. Deosebirile dintre meseria şi pasiunile sale contribuiseră mult la lipsa de originalitate şi de hotărâre a lui Quintanar. Dacă se născuse pentru ceva, atunci se născuse, fără îndoială, pentru a fi actor ambulant sau pentru a juca într-un teatru de amatori. Dacă societatea ar fi fost astfel alcătuită incit să-ți poți câştiga pâinea din meseria de artist amator, Quintanar asta ar fi făcut până la moarte şi ar fi ajuns *să lucreze* – expresia lui – la fel de bine ca oricare din aceşti *prim-amorezi* care cutreieră capitalele de provincie ca nişte negustori ambulanți.

Don Victor înțelese însă că un actor nu poate trăi în Spania din onorabila sa muncă dacă nu acceptă ruşinea de a oferi publicului arta în trupe de actori profesionişti; şi mai înțelese

că trebuia, cu timpul, *să-şi înjghebe o familie,* şi-şi alese cariera juridică fără prea mult entuziasm. Soarta şi relaţiile familiei făcură să aibă o ascensiune rapidă, şi Quintanar se văzu magistrat şi apoi prezident la Tribunalul din Granada la o vârstă la care se mai simţea capabil să joace *Judecătorul din Zalamea*[138] cu toată energia cerută de rol. Avea însă un spin în inimă; recunoştea că funcţia de magistrat era foarte delicată, de mare răspundere, iar el… „era în primul rând un artist". Ura procesele, iubea scena, dar nu putea păşi pe ea în c*hip demn. Ace*sta era chinul sufletului său. Dacă i-ar fi fost îngăduit să joace teatru, poate că n-ar mai fi făcut altceva în viaţă, dar cum îi era interzis, în numele bunei-cuviinţe şi a unui şir de serioase consideraţiuni, încerca să găsească alte căi pentru a-şi potoli dorinţa de a fi ceva mai mult decât o rotiţă în complicata maşină a puterii juridice; şi era vânător, botanist, inventator, sculptor în abanos, filosof, tot ceea ce doreau să facă din el prietenul său Frigilis şi suflul hazardului şi-al capriciului.

Frigilis îl formase pe dragul lui Victor, după atâţia ani de prietenie intimă, pe cât posibil după chipul şi asemănarea sa. Quintanar ieşea din neştiuta sclavie a domiciliului ca să cadă sub puterea dictatorială dar iluminată a lui Tomás Crespo, bucăţică din sufletul său pe care nu ştia dacă n-o iubeşte la fel ca pe Anita inimii lui. Simpatia se născuse dintr-o pasiune comună: vânătoarea. La început însă, vânătoarea n-a fost pentru aragonez decât o ocupaţie de om primitiv; vina fără să ştie ce erau, de fapt, potârnichile sau iepurii; Frigilis, în timp ce vina, studia fauna şi flora ţării şi medita ca un filosof al naturii. Crespo vorbea puţin, iar la vânătoare şi mai puţin; prefera să-şi spună părerea laconic, fără să încerce a-l convinge pe cel care-l asculta. Şi astfel, filosofia naturalistă a lui Frigilis pătrunse în sufletul lui Quintanar ca un şuvoi: şi, pe nesimţite, îi rămaseră în minte ideile acelui *om de treabă,* despre care vetustenii spuneau că e un *ţicnit,* un prostălău.

Frigilis dispreţuia opinia concetăţenilor săi şi-i plângea pentru sărăcia lor de spirit. „Omenirea era rea", dar nu din

vina ei. *Rugina* ataca strugurii, tăciunele strica porumbul, cartofii îşi aveau boala lor, ca şi vacile sau porcii; vetustenii îşi aveau rugina lor – invidia şi tăciunele lor – prostia; ce vină aveau ei? Frigilis ierta toate jignirile, toate păcatele, se ferea să nu se molipsească şi încerca să-i ferească şi pe cei câțiva oameni la care ținea. Intra în puține case şi în multe grădini; cunoştințele sale temeinice şi îndelungata practică în arboricultură şi horticultura făcuseră din el arbitrul tuturor *parcurilor* şi grădinilor din localitate; cunoştea frunză cu frunză parcul marchizului de Corujedo, plantase pomi în livada lui Vegallana, din când în când vizita grădina englezească a doñei Petronila; nu-l cunoştea însă nici din vedere pe Constantin cel Mare, episcopul-mamă, nu intrase niciodată în cabinetul doñei Rufina şi n-avea alte relații cu marchizul de Corujedo decât cele de la Cazino. Cu grădinarii se înțelegea. De îndată ce începeau ploile de iarnă, după ironica vară a Sfântului Martin, Vetusta îl sufoca pe Frigilis, şi nu rămânea acolo decât în zilele când îl obligau pomii şi florile lui.

Quintanar îl urma, mort de somn, înfofolit în costumul lui de vânătoare, de care Frigilis, care purta aceleaşi haine în oraş ca şi în pădure şi aceiaşi pantofi albi, cu talpă tare, țintuiți, râdea în hohote. Se aşezau într-un vagon de clasa a treia, printre țărani veseli, proaspeți, îmbujorați; Quintanar moțăia lovindu-se cu capul de scândurile tari; Frigilis împărțea sau lua de la alții țigări groase, din hârtie proastă şi, mai vorbăreț decât la Vetusta, trăncănea jovial, expansiv, cu fiii câmpului, despre recoltele de pe vremuri şi despre câte-n lună şi-n stele; dacă flecăreala degenera şi se ajungea la certuri, făcea o strâmbătură şi nu mai asculta, pentru a se cufunda în contemplarea câmpiei, acum triste, pe care o iubea dintotdeauna şi o cunoştea palmă cu palmă.

Ana îşi invidia soțul pentru fericirea de-a pleca din Vetusta, de-a merge să se ude prin păduri şi mlaştini, în singurătate, departe de acoperişurile acelea de un roşu negricios, pe care apa, ce cădea din cer, le transforma în murdărie.

„Ah, da! Era dispusă să încerce să-şi salveze sufletul, să caute calea sigură a virtuţii; dar cum i s-ar mai fi deschis sufletul în faţa măreţiei religiei într-un decor mai demn de o poezie atât de sublimă! Cât de greu îi era să admire creaţia pentru a se înălţa la ideea de Creator în acea Encimada taciturnă, muiată de umezeală până-n oasele ei de piatră şi lemn ros de cari; cu străzi înguste, acoperite de ierburi – iarba veselă de pe câmp, aici simbol al părăsirii – linse fără încetare de gurile burlanelor ce coboară de pe acoperişuri, de monotonul zgomot cadenţat al ploii ce cade peste pavajul neregulat!"

Prezidenta nu-şi explica cum putea Visitación să vină şi să plece din casă în casă, veselă ca întotdeauna, zâmbitoare, fără să se teamă de apă şi nici de noroiul pârâului… fără să se gândească măcar că plouă, fără să-şi dea seama că cerul e un giulgiu şi nu o mantie albastră cum ar trebui să fie. Pentru Visita timpul era întotdeauna la fel, nu se gândea la el şi-i servea doar ca subiect de conversaţie în vizitele de etichetă.

Soţia funcţionarului de bancă sărea din piatră în piatră, ca o codobatură, ocolea băltoacele şi, în treacăt, lăsa să i se vadă piciorul frumos încălţat, juponul nu foarte curat şi uneori puţin din pulpa-i demnă de un ciorap mai bun. Nici pe Obdulia n-o ţinea în casă ploaia; şi nici n-o supăra; la fel de veselă şi zgomotoasă, alerga din poartă în poartă, înfruntând cele mai grozave ploi, râzând în hohote când vreun strop indiscret îi ajungea pe gâtul ce tresălta, cald; merita să vezi arta cu care jupoanele ei, cu instincte de hermină, treceau prin toată primejdia aceea de tină, imaculate, fulgi de zăpadă ajuraţi, desene şi învolburare foşnitoare de spumă de Olanda; tentaţie pentru Bermúdez, arheologul spiritualist.

Ana observa cu tristeţe şi aproape cu invidie că vetustenii se resemnau, în general, fără prea mare greutate, cu viaţa aceea submarină, care dura o bună bucată din toamnă, cea mai mare parte a iernii şi aproape întreaga primăvară. Fiecare îşi căuta un colţişor şi păreau la fel de mulţumiţi ca Frigilis, care alerga spre câmpiile de lângă mare ca să se bălăcească în

voie.

Marchiza de Vegallana se trezea mai târziu dacă ploua mai tare; în patul ei blindat împotriva celor mai înverşunate atacuri ale frigului, încerca plăceri pe care nu le putea explica, citind, învelită bine, romane despre călătorii la pol, vânători de urşi sau altele, a căror acţiune se petrecea în Rusia sau, cel puţin, în nordul Germaniei. Contrastul dintre căldurica şi imobilitatea de care se bucura ea şi frigurile groaznice pe care le înfruntau eroii din cărţile ei în timpul lungilor călătorii ce le făceau pe glob, era cea mai mare plăcere pe care o încerca doña Rufina spre sfârşitul anului. Să auzi apa ce biciuieşte geamurile afară şi să plângi un biet copil rătăcit printre gheţuri… Ce mulţumire, în felu*l său, pen*tru un suflet duios ca cel al doamnei marchize.

— Eu nu sunt sentimentală, îi spunea ea lui don Saturnino Benmúdez, care o asculta cu capul într-o parte şi cu un surâs parcă bătut în cuie de la o ureche la alta; eu nu sunt sentimentală, adică nu-mi place sensibilitatea exagerată; când citesc însă anumite lucruri, mă simt plină de fericire… mă înduioşez… plâng… dar nu fac caz de asta.

— E darul lacrimilor despre care vorbeşte Sfânta Teresa, doamnă, răspundea arheologul; şi suspina de parcă ar fi ţinut în mână cheia casetei cu secrete sentimentale.

Marchizul făcea aşa cum fac motanii în ianuarie. Dispărea pentru un timp din Vetusta. Spunea că pleacă să pregătească alegerile. Prietenii săi *intimi* îl auziseră însă mărturisind în secret, după ce mânca bine, la ceasul spovedaniilor, că cel mai bun afrodiziac pentru el era frigul. „Nici scoicile n-au asupra mea efectul apei şi al zăpezii.” Şi, cum toate aventurile sale se consumau în mediul rural, bunul Vegallana pleca să înfrunte elementele naturii, străbătând satele în careta lui, prin noroi, gheaţă şi zăpadă.

Şi astfel pregătea alegerile, pregătind voturi pentru un viitor îndepărtat, după o frază mucalită a lui don Cayetano Ripamilán, întotdeauna dispus să ierte acest soi de rătăciri.

Sindrofiile marchizei începeau de cum se pornea vremea

ploilor. Cei ce aveau privilegiul invidiat şi de invidiat de a pătrunde în acea seră parfumată, binecuvântau ploile ce le ofereau prilejul să se afle în fiecare seară în budoarul doñei Rufina. Ce altceva puteau să facă? Unde să se ducă? În cămin ardeau pădurile seculare de pe domeniile marchizului; stejarii aceia feudali se carbonizau cu trosnituri maiestuoase! La căldura lor nu se spuneau *poveşti de demult,* cum presupunea Trifón Cármenes, care trebuia, în mod obligatoriu, să pătrundă în orice *casă aristocrată* „ci era bârfită toată lumea, se inventau noi calomnii şi se iubea cu toată francheţea prozaică şi senzuală care, după Bermúdez, „era caracteristica momentului istoric prezent, dezbrăcat de toate giuvaerurile idealiste şi poetice". Budoarul nu era mare, avea multă mobilă, şi invitaţii, dacă altfel nu se putea, se atingeau, se frecau, se înghesuiau. Cine se mai gândea la răpăielile ploii de afară?

La întrunirile de mâna doua, care abundau în Vetusta, umezeala aţâţa veselia; fiecare se ducea la vizuina obişnuită şi merita să auzi, de pildă, hărmălaia cu care intrau pe uşa casei doñei Visita „cei ce îi făceau un favor o dată pe săptămână, onorându-i saloanele" – de fapt salon şi budoar; făcea să auzi hohotele şi glumele invitaţilor adăpostiţi sub umbrelele care primeau cu larmă duşurile groaznicelor *guri de burlane* de tinichea. Toţi dispreţuiau apa, gândindu-se la plăcerile esoterice ale loteriei şi şaradelor.

Cât priveşte „elementul credincios din Vetusta" – frază din *El Lábaro* – se punea pe rugăciuni, de îndată ce se punea timpul pe ploi. Elementul credincios era tot oraşul de îndată ce venea vremea rea, şi până şi membrii „Sfintei Vineri", nişte prăpădiţi care se adunau în Săptămână Patimilor să mănânce carne la cârciumă, până şi ei veneau la biserică, măcar c-o făceau ca să critice predicatorii sau ca să se uite după fete. Fervoarea asta religioasă începea în Vetusta odată cu Rugăciunea Sufletelor, mai puţin populară, şi slujba Sufletul lui Isus, foarte frecventată, şi nu se mai sfârşea până nu avea loc cea mai vestită dintre toate, cea a Patimilor, şi ultima, a

Mamei Preafrumoasei Iubiri, mai puțin apreciată, în înfloritul mai. În afară de rugăciuni însă, sufletele cucernice mai aveau şi alte multe prilejuri de a-l lăuda pe Dumnezeu şi pe sfinții săi, la solemnități atât de cunoscute ca sărbătorile Paştelui şi ale Postului mare, mai ales la predicile Tribunalului, plătite de autoritățile provinciale în fiecare vineri din această perioadă de timp sfântă şi de meditație, după Cármenes.

Vremea rea împiedecă destul de mult împlinirea programului de higienă morală, impus cu multă blândețe de don Fermín iubitei sale prietene. Ana ura noroiul şi umezeala; străzile umede şi murdare îi crispau nervii, şi ieşea cu greu din sumbra casă a familiei Ozores. Se spovedise de două ori înainte de sfârşitul lui noiembrie, dar nu se hotărâse să se ducă acasă la doña Petronila, şi nici Canonicul nu îndrăzni să-i amintească de acea întâlnire. Constantin cel Mare ştia de la iubitul şi admiratul señor De Pas, care o vizita mai des acum, că doña Ana dorea s-o ajute în sfintele sale preocupări şi la administrarea atâtor alte opere de binefacere pe care le dirija şi finanța cu înțelepciune.

— Când o să vină pe-aici îngerul acela atât de frumos? întreba episcopul-mamă în stil de rugăciune, încărcat de superlative abstracte.

Evlavioasele, care făceau pe chestorii de palat la Constantin cel Mare, cele din *conclav,* cum le numea Rijpamilán, o aşteptau cu o anxietate mistică şi o curiozitate bolnăvicioasă pe noua tovarăşă care, cu tinerețea şi frumusețea ei, avea să aducă atâta prestigiu pioasei şi complicatei acțiuni de salvare a lumii în Isus şi prin Isus; căci numai asta îşi propuneau acele înverşunate cucernice, bătăioase ca nişte cuirasieri.

Ana însă, fără să ştie de ce, încerca un vag dezgust la gândul de-a se duce acasă la doña Petronila; i se părea mai potrivit să-l vadă pe Canonic la biserică; acolo găsea ea fervoarea religioasă necesară ca să mărturisească gândurile şi primejdioasele ei dorințe. Canonicul începu să devină nerăbdător; Prezidenta nu suia povârnişul, continua cu primejdioasele ei dorințe panteistice, cum le califica el, se

încăpățâna să creadă că acea duioşie pe care o simțea la diferite spectacole profane era cuvioşenie, şi declara deschis că lecturile religioase îi sugerau reflecții eretice sau, în orice caz, reflecții care n-o ajutau prea mult să ajungă la credința adâncă cerută de Canonic ca pregătire absolut indispensabilă pentru a face nişte paşi siguri. Alteori cărțile evlavioase o făceau să cadă într-o somnolență melancolică sau într-un soi de marasm intelectual care aducea cu prostia. Cât priveşte rugăciunile, Ana era de părere că rugăciunile spuse pe dinafară nu-s decât un lucru inutil, plictisitor şi care-i irită nervii; le repeta de o sută de ori ca să fie atentă la ele şi ajungea mai degrabă să i se facă greață decât să încerce o cât de mică fervoare...

— Nu, nu aşa; nimic nu-i mai rău decât să te rogi aşa, răspundea Canonicul; o să ajungem şi la rugăciune; pentru moment, în stadiul actual, ajunge vechea dumitale evlavie.

Şi, cu toate că se temea de fantezia primejdioasă a Anei, ca să nu piardă din terenul câştigat, fu nevoit s-o lase pradă acceselor ei spontane de duioşie cucernică, ce izbucneau nu se ştie cum, în cel mai bun caz provocate de-o întâmplare ce nu părea să aibă nicio legătură cu religia. Teama de izbucnirile naturale ale acelui spirit înflăcărat îl făcuse să-şi schimbe blândul plan din primele zile, cu cel expus în chioşcul din parc, mai apropiat de disciplina obişnuită la care îşi supunea penitenții; don Fermín vedea însă că trebuie să revină la blândețe, şi să lase mai multă libertate instinctului prietenei sale în anevoioasa misiune de a câştiga de partea binelui acele comori de simțăminte şi de măreție ideală. Sistemul acesta, mai blând, îi întârzia victoria, dar îi permitea să apară în ochii Anei mai simpatic, vorbindu-i în limbajul acelei nebulozități romantice pe care ea o credea sinceră religiozitate şi care nu era decât idolatrie disimulată, după don Fermín. Nu, el nu se lăsa sedus de panteism, chiar dacă acesta avea aspectul ispititor sub care i se înfățişa prietenei sale.

Era însă sigur că frumusețile cultului vor avea un efect

profund şi salutar asupra unei femei de felul Anei, în ziua în care ea îl va urmări cu atenție şi cu dispoziția sufletească necesară pentru senzațiile mistice, datorată acelei excitări nervoase despre ale cărei accese priceputul duhovnic ştia atâtea.

Când îi vorbea din nou despre plictiseală, urât şi stupiditatea apei ce cade fără încetare, el repeta:

— La biserică, fiica mea, la biserică; nu rugăciuni; să stai acolo, să visezi, să meditezi acolo ascultând orga şi excelentul nostru cor, să simți mirosul de tămâie de la altarul mare, căldura luminărilor, să priveşti tot ce se mişcă şi străluceşte, contemplând bolțile înalte, coloanele zvelte, picturile înduioşătoare şi de-o misterioasă poezie ale vitraliilor colorate…

Lui don Fermín nu prea-i era pe plac genul acesta de retorică, a la Chateaubriand; întotdeauna considerase o ofensă adusă sfințeniei dogmei, să recomanzi religia pentru frumusețea ei exterioară, dar ştia să facă haz de necaz şi să se acomodeze împrejurărilor. În afară de asta, fără să se gândească anume la aşa ceva, speranța că ar putea-o întâlni pe prietena sa la catedrală,l a întrunirile de la San Vicente, la Catehism, că ea l-ar vedea în plin triumf, etalându-şi talentul, ştiința şi eleganța-i înnăscută şi simplă, li făcea plăcere.

Cu fiecare zi însă, Anita încerca o scârbă tot mai mare mergând pe stradă; umezeala o îngrozea, stătea ceasuri întregi, zi şi noapte, zgribulită, înfofolită în şal, lângă căminul monumental din sufrageria mohorâtă. Don Victor nu era mai deloc pe-acasă. Dacă nu pleca la vânătoare, intra şi ieşea, fără să se oprească; la el în birou de-abia dacă mai intra. Îi era teamă. O serie de maşini din cele pe care le inventa sau le perfecționa se răzvrătiseră, dând la iveală neaşteptate impedimente de mecanică rațională. Diabolice mecanisme din oțel şi lemn stăteau acolo pe birou aşteptând acoperite de praf, în stare de provizorat, ca don Victor să se apuce de studiul *serios* al matematicii, al întregii matematici, cu care rămăsese în urmă din cauza companiei dramatice a lui

Perales. Quintanar se simţea cam ruşinat în faţa acelor jucării ironice care-şi băteau joc de el, ocolea biroul de câte ori putea, şi nici scrisorile nu şi le mai scria acolo. În afară de asta, ierbarele, colecţiile mineralogice şi entomologice zăceau într-o dezordine haotică, şi lenea de-a se apuca de dificila treabă de-a clasifica din nou atâtea buruieni şi musculiţe îl îndepărta, de asemenea, de casă. Se ducea la Cazino să discute şi să joace şah; făcea multe vizite şi căuta un mod de-a nu se plictisi închis în casă. „Mai bine”, se gândea Ana, fără să vrea. Don Victor al ei, pe care în principiu îl stima, respecta şi chiar îl iubea atât cât considera ea că trebuie, i se părea, pe zi ce trecea, tot mai superficial; şi, ori de câte ori i se arăta în faţă, i se năruiau toate planurile de viaţă cucernică pe oare Ana şi le făurea încetul eu încetul în minte, hotărâtă să devină, de cum se va îmbunătăţi timpul, o *bisericoasă,* în sensul cerut de Canonic. Cât timp se gândea la soţul ei abstract, totul mergea bine; ştia că datoria ei era să-l iubească, să-l îngrijească, să-l asculte; se ivea însă domnul Quintanar cu nodul de la cravata de mătase neagră răsucit, în dreptul urechii, zglobiu, neliniştit, plin de gânduri fără importanţă, preocupat de cine ştie ce fleac, apărând, cu sinceră căldură, cel mai meschin şi neînsemnat lucru, şi atunci Ana simţea o ură surdă, iraţională, mai intensă fiindcă trebuia s-o ascundă, fără leac, de nestăpânit în clipa aceea şi acuza întregul univers pentru absurditatea de-a fi legată pentru totdeauna de un asemenea bărbat. Don Victor ieşea lăsând uşile deschise, dând ordine năstruşnice pentru cât timp va lipsi; iar când Ana, singură, lipită de căminul taciturn împodobit cu figuri de ghips afumat, voia să-şi reia propedeutica[139] evlavioasă, pregătirile pentru viaţa virtuoasă, găsea toată acea sentimentală întreprindere de religiozitate înecată în oţet şi considera că resemnarea de care dădea dovadă nu e decât ipocrizie. „Oh, nu, nu! Eu nu pot fi bună. Nu ştiu să fiu bună; nu pot să iert slăbiciunile aproapelui, sau, dacă le iert, nu le pot tolera. Bărbatul şi oraşul ăsta nu-mi oferă decât o viaţă mizerabil de prozaică, orice-ar spune

don Fermín; ca să zbori îți trebuie aripi, cer…" Gândurile astea o duceau atât de departe, încât imaginea lui don Alvaro îi reapărea, simbol al protestului, al acelui plăcut, strălucitor şi atât de dulce protest al simțurilor poetizate pe care îl împlântase în inima ei, cu săgețile ochilor, elegantul *dandy* în memorabila seară din Ziua Tuturor Sfinților. Atunci Ana se ridica în picioare, străbătea sufrageria cu paşi mari, cu capul ascuns în şalul înfăşurat în jurul trupului, ocolea masa ovală şi, în cele din urmă, se apropia de fereastra dinspre balcon şi-şi apăsa fruntea de geam. Pleca de-acolo, trecând prin salonul trist, coridoare şi galerii, ajungea în budoarul ei şi iarăşi se lipea de geam, şi privea cu ochi distrați, larg deschişi şi ficşi crengile golaşe ale castanilor sălbatici şi eucalipții trufaşi, acoperiți de frunze lungi, metalice, de un verde mat, tremurânde şi foşnitoare. Dacă nu ploua prea tare, era acolo şi Frigilis, Quintanar lipsea mai mult de-acasă decât Frigilis din grădină. În cele din urmă îl zărea şi Ana… El fusese singurul ei prieten în trista ei tinerețe, în vremea groaznicei sclavii; iar acum, aproape că-l ura; el o căsătorise; şi, fără nicio remuşcare, fără să se gândească la greşeala comisă, se ocupa acum de copacii ei, pe care-i curăța fără milă, îi altoia după plac, fără să-i întrebe, fără să ştie dacă şi ei doreau asemenea tăieturi şi altoaie… şi când te gândeşti că omul acela fusese inteligent, amabil! Şi acum… nu mai era decât o maşină agricolă, o foarfecă, o secerătoare mecanică. Pe cine nu abrutiza viața din Vetusta!"

Dacă o vedea pe iubita lui Ana la geam, Frigilis o saluta cu un surâs şi se apleca din nou asupra pământului; strivea un melc, reteza un vlăstar ce nu-şi avea locul, acolo, îndrepta vreun arac şi mergea mai departe, târându-şi încălțările albe pe nisipul umed al aleilor… Şi Ana vedea dispărând printre crengi pălăria aceea rotundă, moale, întotdeauna cenuşie, fularul de bum, bac, în pătrățele, veşnic fluturând în jurul gâtului, scurta cenuşie şi pantalonii aceia nici strâmți, nici largi, nici noi, nici vechi, cu dungulițe şterse de lână roşie şi verde pe un fond negru.

Marchizelul şi soția funcționarului de bancă o vizitau des pe Prezidentă. Paco era uluit de eroica rezistență a Anei Ozores; nu înțelegea de ce idolul său, don Alvaro, zăboveşte atâta ca să cucerească o voință, să înfrângă o virtute, dacă voința era deja cucerită.

— E îndrăgostită de tine, sunt sigur de asta, îi spunea Paco lui Mesia la Cazino, noaptea târziu când nu mai rămâneau acolo decât noctambulii înveterați.

Stăteau amândoi aşezați lângă o lampă acoperită cu un şervet alb şi fin; mâncau, fiecare alături cu mai multe sticle de Bordeaux pe jumătate golite, şi ajunseseră la necesarul moment al înflăcărării şi al confidențelor. Mesia, melancolic, sorbind încet nostalgia infinitului, pe care o încearcă şi *necredincioşii* în felul lor, îşi apleca, dus pe gânduri, capul frumos şi fin, de un blond palid, părând ceva mai bătrân ca de obicei. Tăcea, mânca şi bea. Paco, cu gura plină dar nu ca un om prost-crescut, ci aproape elegant, vorbea cu ochii strălucitori, obrajii roşii şi pălăria dată pe ceafă.

— E îndrăgostită, sunt sigur de asta. Tu însă… tu nu. mai eşti cel de altădată… parcă ți-e teamă de ea. Niciodată nu vrei să vii cu mine la ea… mai ales că don Victor nu-i acasă, umblă mereu pe coclauri cu spiritistul ăla de Frigilis.

Paco credea că Frigilis făcea spiritism, părere foarte generalizată în Vetusta.

— Acasă la ea nu pot face nimic. E o femeie curioasă… nervoasă… trebuie s-o studiez. Lasă-mă pe mine.

Nu voia să mărturisească că se considera învins; credea în mod cert că Ana aparținea Canonicului. Nu-i plăcea discuția, se simțea puțin umilit de protecția lui Paco, pe care i-o ceruse chiar el, cu câteva luni înainte. Marchizelul îl rănea, fără să ştie, ori de câte ori îi vorbea despre Ana şi îi propunea planuri de atac şi mijloacele de-a intra în cetate prin surpriză. „Când mai avusese nevoie el. Mesia, de asemenea ajutoare? Când mai îngăduise el cuiva să ştie cum şi când va cuceri o femeie?”… Şi doamna asta care-l umilea astfel! Cum o mai fi râzând Visita de el, deşi n-o arăta! Şi chiar şi Paco, oare ce-o

gândi? Ah, doamnă Prezidentă, doamnă Prezidentă, dacă în cele din urmă am să înving... O să mi-o plăteşti!” Dar nu mai spera să învingă; se lupta în disperare. În zadar, încăleca, de câte ori avea timp, frumosul său armăsar de rasă pur spaniolă şi se tot plimba prin Piața Nouă, şi uneori o vedea dincolo de geamuri, spre Rinconada, pe doamna Quintanar, care îl saluta amabilă şi calmă; calul nu era însă un talisman, cum crezuse, fiindcă scena din după-amiaza aceea nu se mai repetă niciodată. „Da, s-a întâmplat lucrul de care m-am temut; n-a fost decât un sfert de oră de care n-am putut profita.” Credea nestrămutat că singura lui şansă ar fi să aibă prilejul, atât de greu de găsit, aproape imposibil, de a ataca brusc, barbar, într-un alt sfert de oră. Dar asta nu-i potolea dorințele, nu-i satisfăcea amorul propriu, ar fi fost o plăcere efemeră şi o răzbunare... Şi pe urmă, era aproape imposibil! Rareori se încumetase s-o viziteze pe Prezidentă, care nu-l primea dacă don Victor nu era acasă. Quintanar, în schimb, îi deschidea brațele şi-l strângea la piept plin de afecțiune, cu fiecare zi tot mai îndrăgostit, fum spunea el, de acel frumos fante; ce arogant prim amorez ar fi minunatul don Alvaro într-o comedie de moravuri! Dar dacă n-avea chemare pentru scenă, de ce nu se făcea deputat în Cortes[140]? Mesia se născuse pentru a fi ceva mai mult decât un om de vază în oraşul lui; era puțin să fii şeful unui partid niciodată la putere, într-o capitală de provincie. De ce nu se ducea la Madrid cu un document în buzunar?

Când îi punea astfel de întrebări linguşitoare, don Alvaro îşi apleca fruntea şi o privea cu o figură tristă pe Prezidentă, spunându-i parcă:

— Pentru dumneavoastră, pentru că vă iubesc, sunt acum în colțul ăsta mizerabil de țară!

— Dumneata ai stofă de ministru...

— Oh... don Victor... să nu-ți închipui că asta mă măguleşte. Ministru? Pentru ce? Eu n-am ambiții politice... Dacă militez într-un partid, o fac ca să-mi slujesc țara, dar politica mi-e antipatică... Atâta înşelătorie... atâta minciună...

— Într-adevăr, în Statele Unite politicieni sunt doar golanii… în Spania însă… e altceva. Un om ca dumneata… Mi te-ai ridica, don Alvaro, ca spuma deasupra apei.

Don Alvaro însă suspina şi-şi îndrepta privirea spre Prezidentă… De fapt, el se considera, înainte de toate, un politician. Povestea cu plecatul la Madrid o lăsa pentru mai târziu. Acum era deputat de Vetusta şi rămânea acolo. De îndată ce-o să se mai îmblânzească nevasta ministrului, o să zboare, o să zboare… sigur că n-o să se prăbuşească.

Acestea îi erau planurile. Dar şi împotrivirea Anei, pe care crezuse c-o s-o învingă, dacă nu în câteva săptămâni,. În câteva luni, era un nou motiv care întârzia schimbarea domiciliului. Cum să plece la Madrid fără s-o cucerească pe femeia aceea? Şi femeia aceea părea invincibilă.

Din seara Zilei Tuturor Sfinţilor, lui Mesia îi era ruşine să-şi mărturisească lui însuşi, nu înaintase niciun pas. Opt zile a încercat, fără să reuşească, să stea de vorbă singur un moment cu Ana, iar când reuşi, fu ca să se convingă că înflăcărarea din după-amiaza aceea fericită dispăruse poate pentru totdeauna.

Visitación era înnebunită. Bărbatu-său, señor Cuervo, şi copiii mâncau mâncarea crudă, se spălau fără a avea cu ce se şterge, pentru că ea pleca cu cheile, ca întotdeauna, şi nu se mai întorcea. „Cum era să se întoarcă dacă Prezidentă, capricioasă, nu se dădea pe brazdă şi rezista bărbatului irezistibil cu un eroism de stâncă?” Bietul funcţionar de bancă îşi răsucea mustăcioara îngrijită şi cu glas subţiratic spunea droaiei de copii care plângeau după mâncare:

— Linişte, copii, că mama ne ceartă dacă mâncăm fără ea.

Şi supa se răcea, iar în cele din urmă apărea şi Visitación, cu sufletul la gură, distrată, prost dispusă. Venea de la Vegallana de-acasă, unde reuşise să-i facă pe Ana şi don Alvaro să stea de vorbă singuri un moment, printr-o întâmplare… pusă la cale chiar de ea. Dar ce-şi spuseseră, numai Dumnezeu ştie! El plecase, muşcându-şi mustaţa, şi-i spusese, atunci când încercase să facă o glumă: „Lasă-mă în

pace!" „Lasă-mă în pace" – semn că nu făcuse niciun pas. Visitación încerca acum o ruşine retroactivă; îşi amintea cât timp trecuse până cedase ea „se compara cu rezistenţa Anei şi... i se aprindeau obrajii de mânie, invidie şi falsă pudoare. Ceva din conştiinţa ei îi spunea că oficiul pe care-l făcea era mizerabil... dar nu era făcută să asculte sfaturi moralizatoare şi glasuri interioare; dorinţa aceea netrebnică devenise o patimă, zi de zi tot mai puternică, avea un gust dulce-acrişor şi picant, pe care-l prefera tuturor dulciurilor de cofetărie. Era o patimă, ceva care-i amintea de tinereţe, deşi în acelaşi timp părea un semn de bătrâneţe. În sfârşit, nu încerca să-i reziste, şi ajunsese să creadă că ar fi capabilă s-o arunce cu forţa pe prietena ei în braţele fostului amant. Oricum, acasă la Visita, duşumelele şi mobilele, salonul şi bucătăria erau murdare; casa ei nu mai era ca un pahar, iar într-o zi bărbatu-su n-a mai găsit nicio cămaşă în dulap şi s-a dus la Bancă... cu o bluză de-a neveste-sii care avea un guler mai mult sau mai puţin marinăresc.

Toată truda era însă în zadar; nici Visita, nici Paco, nici plimbările călare ale lui Mesia nu reuşeau s-o înfrângă pe Prezidentă. Şi, dacă cel puţin ai vedea că fortăreaţa e făcută din indiferenţă! Dar nu; se vedea de la o poştă, spuneau toţi trei, că Ana nu e indiferentă. Şi asta-i irita cel mai mult, mai ales pe Visita. Don Alvaro nu vorbea cu soţia funcţionarului de bancă despre povestea asta, oricât l-ar fi îmboldit ea. Numai faţă de Paco îşi vărsa năduful, şi asta destul de rar. Ana, însă, credea că-i un complot, ceea ce o ajuta destul de mult ca să se apere. Se ducea foarte rar acasă la Vegallana, în ciuda protestelor plicticoase ale lui Quintanar, care repeta:

— Ce-o să spună oamenii ăştia, Anita, ce-o să spună marchizii!

Dacă don Alvaro îşi pierdea speranţa, nici Canonicul nu era mulţumit. Ziua victoriei era foarte îndepărtată; inerţia Anei îi punea în faţă, de fiecare dată, noi obstacole la care nu se gândise. În plus, amorul său propriu era rănit. Când încercase, câteodată, să-i trezească interesul, dezvăluindu-i

câte ceva din propria sa viață intimă, ea îl asculta distrată, absorbită parcă în egoismul propriilor sale griji şi necazuri. Mai mult: doamna aceasta, care vorbea despre mari sacrificii, care pretindea că-şi consacră viața fericirii altora, refuza să renunțe la obiceiurile sale, să iasă mai des din casă, călcând prin noroi, înfruntând ploaia. Refuza să se trezească foarte devreme, aducând ca argument, de parcă ar fi fost vorba de ceva sfânt, starea ei de sănătate, capriciile nervilor. „Sculatul devreme mă omoară; umezeala mă transformă într-un motor electric.” Era umilitor pentru religie şi *depresiv* pentru don Fermín; altfel spus, era un duş rece ce îngheța sufletul Vicarului şi îi alunga somnul.

Într-o după-amiază De Pas intră în confesional atât de prost dispus, încât Celedonio, ministrantul, îl văzu că închide ferestruica zăbrelită trântind-o cu putere. Don Fermín coborâse din turnul catedralei de unde, aşa cum făcea din când în când, scormonise cu luneta prin ungherele caselor şi-ale grădinilor. O văzuse pe Prezidentă în parc, plimbându-se în timp ce citea o carte, care trebuie să fi fost istoria vieții Sfintei Juana Francisca, pe care i-o făcuse cadou chiar el. Ei bine, după ce citise cinci minute, Ana aruncase cartea pe-o bancă, cu dispreț.

— Oho, oho! Stăm prost! exclamase clericul, din turn, stăpânindu-şi îndată mânia, de parcă Ana l-ar fi putut auzi plângându-se.

După aceea apăruseră în parc doi bărbați. Mesia şi Quintanar. Don Alvaro îi strânsese mâna Prezidentei, care nu şi-o retrăsese atât de repede pe cât ar fi trebuit; „chiar dacă n-ar fi fost decât fiindcă îi vedea el!” Don Victor dispăruse, iar seducătorul şi doamna s-au pierdut, încetul cu încetul, printre copaci, la o cotitură a aleii. Canonicul simți atunci dorința de-a se arunca din turn. Ar fi făcut-o dacă ar fi fost sigur că poate să zboare fără nicio primejdie. După puțin timp, reapăru don Victor, prostul de don Victor, cu o pălărie moale şi fără pardesiu, cu o scurtă de culoare deschisă, însoțit de don Tomás Crespo, cu nelipsitu-i fular; porniră

amândoi să-i caute pe ceilalți, şi apărură toți patru din nou, în fața obiectivului lunetei care tremura în mâinile fine ale Canonicului. Don Victor ridica privirea, întindea brațul, arăta norii şi lovea uşor pământul cu piciorul. Ana dispăru din nou, intră în casă, uitând-o pe bancă pe Sfânta Juana Francisca, şi după câteva clipe reapăru, cu şal şi pălărie; ieşiră toți patru pe poarta parcului, pe care o deschise Frigilis cu cheia lui. Plecau la câmp!

Când don Fermín se văzu între cei patru pereți ai confesionalului, se compară cu un criminal în butuci.

În ziua aceea, fiicele întru spovedanie ale Canonicului îl găsiră distrat, nerăbdător; îl auzeau cum se frământă pe scaun, lemnul vechi scârțâia; spovedaniile erau fără măsură, enorme.

În zadar aşteptă, speranță nebună, s-o vadă pe Prezidentă apărând în capelă, din întâmplare, dintr-un imbold vruse, oricum, numai să apară, căci asta voia el, de asta avea nevoie. E adevărat că nu hotărâseră să se vadă: mai erau opt zile până la următoarea spovedanie, de ce să vină? „Aşa, pentru că el avea nevoie de asta, pentru că voia să-i vorbească, să-i spună că nu era bine, că el nu era o haină pe care s-o agăți într-un cui, că evlavia nu era o joacă şi că nu se azvârle, cu dispreț, cărțile pilduitoare pe-o bancă, şi nici nu dispari aşa, pe nepusă masă, între copacii lui Frigilis în tovărăşia unui bărbat frumos, materialist şi corupt. Dar nu, doña Ana nu apăru în capelă. „Dumnezeu ştie pe unde-or fi. Ce plimbare era aceea? Prostii de-ale lui don Victor; ridicase mâna arătând norii; asta însemna că-şi ia răspunderea pentru vremea frumoasă; într-adevăr, era o după-amiază frumoasă; putea fi sigur că n-o să plouă… Ei şi? Asta era un motiv suficient ca să pleci la câmp cu duşmanul? Pentru că acela era duşmanul, da, don Fermín îl bănuia din nou. Prezidentă totuşi nu mărturisise niciodată o afecțiune deosebită; vorbea de tentații în general şi de vise ademenitoare, dar nu mărturisise că iubeşte un anumit bărbat. Şi Ana, dulcea lui prietenă, nu mințea niciodată, şi cu atât mai puțin în fața tribunalului

celui sfânt. Atunci, pe cine visa? Canonicul îşi aminti încântătoarea ipoteză pe care o întrezărise la un moment dat… iar acum i se opunea o alta, care-l făcea să nu-şi găsească locul în cuşca cu zăbrele; „să presupunem că-l visează pe… acest domn!” Ieşi din capelă furios, aproape fără să se stăpânească. În spatele corului îl întâlni pe don Custodio şi nu-i răspunse la salut; intră în sacristie şi-l ameninţă pe Palomo cu conced*ierea,* fiindcă pisica murdărise iarăşi dulapurile cu veşminte. Pe urmă trecu pe la palat şi Episcopul înghiţi o mustrare din cele pe care obişnuia să i le facă Vicarul său pe un ton aproape lipsit de respect, oţeţit, înţepător. Bunul don Fortunato era într-o mare încurcătură; nu avea bani să plătească un croitor care făcuse sutane noi pentru slujitorii preasfinţiei-sale. Şi croitorul, în cel mai elegant mod din lume, îşi cerea paralele pe o hârtie mototolită, plină de un scris lătăreţ, pe care Episcopul o ţinea în mână. Pantalonarul îi spunea prelatului serenisime, dar îşi cerea dreptul lui.

Fortunato, cu voce tremurândă, cerea un împrumut. Canonicul se lăsă rugat şi se oferi să-i dea bani după ce-l umili de sute de ori pe bunul păstor care lua metaforele biblice în sensul lor strict.

„De ce fusese nevoie de sutane noi? Şi, mai ales, de ce le plătea el, Fortunato, din buzunarul său? Dacă ştia că n-are parale, fiindcă îşi împărţea salariul înainte de a-l încasa, de ce-şi lua asemenea angajamente?” Fortunato mărturisi că se simţea ca un sublocotenent băgat la carceră; spuse că voia să scape de viaţa aceea de înşelăciuni.

— Nu ştiu cât îi mai datorez mamei tale, Fermín, cred că o grămadă de bani.

— Da, domnule, o grămadă de bani, dar, ceea ce-i mai rău, nu e că ne ruinezi pe noi, ci că te ruinezi şi pe dumneata, şi lumea află şi asta înseamnă ştirbirea prestigiului Bisericii… Să te pui zălog pentru săraci… Un zdrenţăros al carităţii. Pentru Dumnezeu, unde-o să ajungem? Hristos a spus: împarte-ţi averea şi urmează-mă, dar n-a spus: împarte

averea celorlalți.

— Vorbeşti ca un înțelept, fiul meu, vorbeşti ca un înțelept şi, de n-ar fi dezonorant, i-aş cere ministrului să mă retrogradeze, să văd dacă nu m-aş putea îndrepta.

De Pas intră apoi în birouri, şi cei de-acolo avură motive să-şi amintească multă vreme de vizita lui. Găsi că totul merge prost: scotoci prin dosare, descoperi abuzuri, scutură praful, amenință c-o să le suspende lefurile „dezaprobă totul, dădu două sau trei pedepse unor parohi de țară şi, în cele din urmă, spuse, din uşă, că „nu dădea niciun chior” pentru marinarii naufragiați din Palomares.

— Domnule, îi spuse plângând un sărman pescar cu. barbă albă, cu o şapcă catalană în mână, domnule, anul ăsta murim de foame! Peştele nu ne-ajunge nici de pâine.

Canonicul ieşi însă fără să-i răspundă, cu gândul la Ana şi la Mesia; după o jumătate de oră se plimba pe Espolín singur, cu paşi mari, uitând de mersul lui obişnuit, măsurat, iar în minte îi răsuna vocea nu ştiu cui: „peştele, peştele!”

„De ce-şi amintea de peşte?” Şi ridică din umeri enervat şi de obsesia asta de om tâmpit.

— Asta ar mai lipsi, să înnebunesc.

Trecură opt zile şi, la ora stabilită, Anita apăru în genunchi, în fața ferestruicii zăbrelite a confesionalului.

După ce primi iertarea, îşi şterse o lacrimă ce-i aluneca pe obraz, se ridică şi se îndreptă spre portic. Aici îl aşteptă pe Canonic şi, pe înserat, sosiră amândoi acasă la doña Petronila.

Constantin cel Mare era singură; făcea socoteala rugăciunilor *Mamei Preafrumoasei Iubiri,* cu ochii ei mari de culoarea alunei ascunşi după nişte ochelari cu ramă de aur. Era foarte negricioasă, cu fruntea osoasă, pleoapele ieşite în afară, sprincenele dese, cărunte ca şi coada groasă de păr aspru care-i încercuia capul; bărbia rotundă şi cărnoasă, nasul aproape perfect, gura mare, buze palide şi groase. Era înaltă, lată în umeri şi îndelunga-i văduvie < astă părea că i-a azvârlit asupra-i ceva ca un păienjeniş de puritate ce-i dădea,

într-un fel, o înfățișare de fecioară bătrână. Avea o rochie neagră, veşmântul Patimilor, cu o centură de lac foarte lată şi o cataramă de argint bătut, țipător, iar pe mânecă, în dreptul încheieturii grosolane, avea un şirag de mărgele de sticlă.

Era aşezată în fața unui birouaş cu figuri chinezeşti, aurite, incrustate în lemnul negru. Se ridică, o îmbrățişa pe Prezidentă şi sărută mâna Canonicului. După ce le mulțumi pentru plăcuta surpriză de-a o vizita, îi rugă s-o lase să-şi termine socoteala cu rugăciunile; iar doamna şi clericul se pomeniră singuri în salonul întunecos, în damasc verde-închis şi tapet gri şi auriu. Ana se aşeză pe sofa, iar Canonicul alături, într-un fotoliu. Jaluzelele întredeschise de la balcon lăsau să treacă subțiraticele fâşii de lumină ale zilei muribunde; Ana de-abia îl vedea pe De Pas. Din încăperea din dreapta ieşi o pisică albă, mare, cu o coadă groasă şi linii elegante; se apropie de soia, pas cu pas, îşi ridică alene capul, o privi pe Prezidentă, lăsă să se audă un scâncet gutural şi alintat, apoi, după ce-şi frecă familiar spinarea de sutana Vicarului, ieşi pe coridor cu încetineală, fără zgomot, de parcă ar fi umblat pe vată. Anei îi fu silă, deoarece imaculata pisică mirosea a tămâie; oricum, părea un simbol al evlaviei domestice a doñei Petronila. În toată casa domnea o linişte de încăpere capitonată; atmosfera era dulceagă, uşor parfumată cu ceva ce mirosea a ceară, storax. şi poate a levănțică… Ana simțea o moleşeală plăcută, dar parcă apăsătoare; te simțeai bine acolo, dar te temeai să nu te asfixiezi.

Doña Petronila întârzia. O servitoare, tot în veşminte negre, intră cu o lampă veche de bronz pe care-o lăsă pe o măsuță, după ce spuse cu un glas de călugăriță gutunărită.

— Bună seara! fără să-şi ridice ochii de pe covorul de pâslă, în pătrate verzi şi gri.

Ana şi duhovnicul ei rămaseră din nou singuri.

Rupând tăcerea ce durase câteva minute, Canonicul spuse cu o voce ce părea că aparține pisicii celei albe:

— Nici nu-ți poți închipui, draga mea prietenă, cât îți mulțumesc pentru hotărârea asta.

— Atâta mi-ați vorbit înainte.

— Am tot vorbit, mică doamnă răutăcioasă.

— Da, dar nu ca azi; niciodată nu mi-ați spus că asta înseamnă că vă dispreţuiesc şi că doamnele astea ştiau că nu vreau să vin... Ploua aşa de tare!... Şi ştiţi şi dumneavoastră că umezeala mă ucide; strada plină de apă mă îngrozeşte... Sunt bolnavă... da, domnule, în ciuda culorilor şi a tenului, cum spune don Robustiano, sunt bolnavă; uneori mi se pare că înlăuntrul meu nu sunt decât o grămadă de nisip ce se năruie... Nu ştiu cum să vă explic... Simt ca un Iei de crăpături în viață... mă rup în mine... mă închircesc, mă anulez... Dacă m-ați vedea pe dinăuntru, vi s-ar face milă! Cu toate astea, dacă mi-ați fi vorbit înainte aşa ca astăzi, aş fi venit şi înot. Da, don Fermín, oi fi eu cum oi fi, dar nerecunoscătoare, nu. Eu ştiu cât vă datorez şi niciodată n-am să mă pot achita. Un glas, un glas în deşertul solitar în care trăiam, nu vă puteți închipui ce însemna asta pentru mine... şi glasul dumneavoastră a venit exact când trebuia... N-am avut mamă, am trăit aşa cum ştiţi... Nu ştiu să fiu bună; aveți dreptate, nu-mi place virtutea, dacă nu e pură poezie, iar poezia virtuții pare proză celui ce nu e virtuos... Ştiu. De asta vreau să mă îndrumați dumneavoastră. O să vin aici, o să le imit pe doamnele astea, o să fac ceea ce-o să-mi spună ele... O să fac tot ce-o să-mi porunciți dumneavoastră; nu din supunere, ci din egoism, pentru că îmi dau seama că nu ştiu să mă conduc singură; prefer să-mi porunciți dumneavoastră... Vreau să Jiu din nou o fetiță, să-mi încep educația, să fiu în sfârşit ceva, să păşesc spre un țel, nu să rătăcesc ca acum... Şi pe urmă, trebuie să mă vindec; uneori mi-e teamă c-o să înnebunesc... V-am mai spus; uneori, noaptea, trează în pat, încerc să-mi alung ideile triste gândindu-mă la Dumnezeu, la existența sa. „Dacă El e aici, ce contează restul?” Asta îmi spun, dar nu-mi foloseşte pentru că, aşa cum v-am mai explicat, îmi vin în minte, deodată, vechile gânduri, ca nişte răni atinse cu mâna, gânduri de răzvrătire, idei lipsite de pietate, preocupări stupide, pe care

nu ştiu cum le-am dobândit, de care-mi amintesc vag că auzisem acasă, pe când trăia tata. Uneori îmi vine să mă întreb: să fie Dumnezeu gândul ăsta al meu, greutatea asta pe care-o simt parcă în creier, de câte ori mă străduiesc să-mi dovedesc mie însămi existența lui Dumnezeu?…

— Anita, Anita… taci… taci… nu te înfierbânta! E mare primejdia, da, da, văd, e un adevărat pericol, dar o să scăpăm, sunt sigur de asta; dumneata eşti bună, Domnul e cu dumneata, şi eu mi-aş da viața ca să te salvez de temerile dumitale… Totul e din cauza bolii, a melancoliei, din cauza nervilor. „ştiu şi eu? Dar e de natură materială, n-are nicio legătură cu spiritul…; contactul însă e un pericol, da, Anita; nu pentru mine, ci pentru dumneata trebuie să începi viața cucernică practică… Fapte, fapte, prietena mea! E ceva serios şi ne trebuie leacuri tari. Dacă uneori ți-e scârbă de anumite cuvinte, anumite fapte ale acestor doamne de treabă, nu te lăsa pradă imaginației, nu le condamna cu uşurință; iartă slăbiciunile altora şi cugetă mult, nu te lua după aparențe… Şi-acum, vorbind nițel despre mine, dac-ai putea să pătrunzi în sufletul meu, Anita! Să ştii că niciodată n-am să te pot răsplăti pentru hotărârea asta minunată de azi după-amiază…

— Ați vorbit atât de…

— Sufletul meu a vorbit…

— Eram o ingrată, fără să ştiu…

— În sfârşit, o viață nouă; nu-i aşa, fiica mea?

— Da, părinte, o viață nouă.

Tăcură şi se priviră. Don Fermín, fără să se mai stăpânească, luă mâna Prezidentei, care şi-o ținea sprijinită pe o pernă brodată, şi i-o strânse între mâinile sale. Ana simți foc în obraji, dar i se păru absurd să se alarmeze. Se ridicară amândoi, şi în clipa aceea intră doña Petronila, căreia De Pas îi spuse, fără să dea drumul mâinii Prezidentei.

— Doamna mea, ai venit la timp; vei fi martoră: oița declară solemn păstorului că nu se va despărți niciodată de turma pe care şi-a ales-o.

Constantin cel Mare o sărută pe frunte pe Ana.

Fu o sărutare solemnă, gravă, dar rece… Părea că i-a pus pe frunte pecetea muiată în gheață a unei congregații…

Nouăsprezece

De îndată ce se apropia luna martie, don Robustiano Somoza atribuia bolile pacienților săi *primăverii medicale,* despre care nu avea o idee prea clară. Cum însă misiunea sa principală era să-i mângâie pe cei suferinzi, iar această explicație climatologică îi satisfăcea, medicul, băiat bun, nu se gândea să caute alta. *Primăvara medicală* fu cea care a *trântit-o la pat,* după don Robustiano, pe Prezidentă, care se culcă într-o seară de la sfârşitul lui martie cu gura încleştată şi cu capul plin de focuri de artificii. Când se trezi a doua zi, după ce visase o mulțime de larve, înțelese că are febră.

Quintanar era la vânătoare în mlaştinile de la Palomares; nu se întorcea decât la zece seara. Anselmo se duse să cheme medicul, iar Petra se instală la capul patului, ca un câine credincios. Bucătăreasa, Sorvanda, intra şi ieşea cu ceşti de ceai de tei, tăcută, fără să-şi ascundă indiferența; era nouă în casă şi venea de la munte. De multă vreme nu mai avusese Anita vreo izbucnire drăgăstoasă, al cărei subiect era de obicei don Victor, dar în ziua aceea, spre seară, mai ales când se lăsă întunericul, plânse ascunzându-şi fața, gândindu-se la soțul plecat. „Cât ar fi dorit să fie aici. Numai el putea fi alături de ea în singurătatea-i de om bolnav.” În zadar sosiră, grăbiți să afle noi veşti, marchiza, Paco, Visitación şi Ripamilán; îi primi afabilă, pe toți, le surise tuturor, dar număra minutele care mai rămâneau până la zece seara. „Quintanar al ei! El era adevăratul prieten, tată, mamă, totul.” Marchiza stătu puțin cu prietena ei bolnavă. Îi puse mâna pe frunte şi spuse că nu era nimic, că avea dreptate Somoza, *primăvara medicală…* Îi vorbi de salsaparilă[141] şi plecă

repede. Paco admira în tăcere frumusețea Anei, al cărei cap, scufundat în albeața moale a pernelor îi părea „o bijuterie în cutiuța ei”. Visita îşi dădu seama că Ana semăna atunci, mai mult ca niciodată, cu Fecioara pe tron. Din cauza febrei, ochii Prezidentei iluminau şi străluceau, iar fața ei părea un trandafir purpuriu; şi surâsul părea ai unei sfinte. Paco se gândi fără să vrea „că era îmbietoare”. Se oferi din inimă s-o ajute, ca şi maică-sa, şi plecă. Pe coridor o ciupi pe Petra care aducea un pahar de apă cu zahăr. Visita îşi puse şalul pe patul prietenei sale şi se pregăti să-şi vâre nasul în toate, fără să ia în seamă gestul impertinent al Petrei. „Cine avea încredere în servitori? Noroc că era ea acolo, pentru tot ce-ar fi fost nevoie.”

— De altfel, trebuie să recunoaştem că dragul tău de Quintanar are nişte idei: cine-a mai pomenit să plece la vânătoare. şi să te lase aşa?

— Dar de unde era să ştie el?

— Păi, nu te plângeai de-aseară?

— Frigilis e de vină.

— Şi cine umblă cu Frigilis ajunge tot aşa de nebun ca el. Nu Frigilis ăsta încrucişa cocoşi englezeşti?

— Ba da, el.

— Şi care spune că strămoşii noştri erau maimuțe? Grozav maimuțoi prost-crescut mai e… şi nici măcar nu se îmbracă în mod decent… Nu i-am văzut niciodată gulerul de la cămaşă… şi nici jobenul…

Somoza se întoarse la opt seara. Cu toată *primăvara medicală* nu era liniştit, examină limba bolnavei, îi luă pulsul, o sili să-şi pună la subsuoară un termometru pe care îl scosese din buzunar, apoi privi mercurul. Doctorul deveni ca o cireaşă… Se uită la Visita încruntat şi, pornindu-se pe ghicit, spuse:

— Nu e bine! S-a vorbit mult. Ați zăpăcit-o, nu-i aşa? Parcă văd!… Lume multă, bineînțeles… vorbărie şi mai multă!…

Acum fu Visita cea care simți că-i ard obrajii. Somoza ghicise. Nu ştia medicină, dar ştia cu cine are de-a face.

Scrise o rețetă; îl condamnă pe don Victor pentru că lipsea tocmai acum; spuse că un nebun făcea cât o sută, că Frigilis ştia darwinism cât ştie el să potcovească purici; o bătu uşor pe obraz pe Prezidentă, plăcut impresionat de atingere şi, închizând uşile cu zgomot, plecă, nu înainte de-a spune, de la distanță, că va reveni a doua zi dimineață devreme.

Visitación, aşezată la picioarele patului, devorând o porție zdravănă de dulceață, spunea, cu gura plină, că Somoza nu-i bun de nimic. Soția funcționarului de bancă credea în leacurile băbeşti şi renega medicii. De două ori o scăpase pe ea de nişte complicații puerperale o doftoroaie faimoasă, care n-avea niciun fel de diplomă.

— Spune şi tu, dacă în lumea asta nu-i totul o farsă. Auzi, să spună că ți-e mai rău fiindcă te-am distrat! Animalul! Ce ştie el ce înseamnă o femeie nervoasă, cu imaginație bogată! Pot jura că dacă n-aş fi eu, te-ai consuma toată ziua gândindu-te la fel de fel de lucruri triste şi la Quintanar, fiindcă nu-i aici; „De ce n-o fi aici, că-i un soț bun, că nu mai e copil ca să nu judece… şi mai ştiu eu ce; toate câte-i vin în minte cuiva când e singur, bolnav şi are motive să se plângă de câte unii."

Ana studia modul de-a o asculta pe Visita fără să audă ce spune, gândindu-se la altceva, singura manieră de-a suporta torentul acela de vorbărie. La zece şi un sfert, don Victor intră în dormitor încărcat de păsări şi de ustensile de vânătoare, cu moletiere înalte şi centură de piele; în urma lui venea don Tomás Crespo, Frigilis, cu pălăria cenuşie mototolită, fular în pătrățele şi pantofi albi cu talpă triplă. Quintanar lăsă să-i cadă un impermeabil, ca Manrique când îşi aruncă mantia în actul întâi din *Trubadurul;* apoi, sări în brațele Anei şi începu s-o sărute pe frunte, fără să-şi dea seama că are martori.

„Vai, da! El era tatăl, mama, fratele, fortăreața blândă a acelor mângâieri cunoscute, adăpostul spiritual al iubirii domestice; nu, nu era singură pe lume, îl avea pe Quintanar al ei." Îi jură în gând credință veşnică, odată cu sărutul lung, din inimă, cu care răsplăti sărutările soțului. Mustața lui don

Victor părea o mătură udă; cu apa ce-o adusese din mlaştini, stropi fruntea nevesti-sii; ei însă nu-i fu scârbă şi văzu aur şi argint în acele fire de păr aspre, ce păreau o perie de ierburi – cenuşă la rădăcină şi pârjolite la vârf.

Don Victor spuse şi el că „nu avea nimic” dar, oricum, în sufletul lui regretă că nu venise cu trenul de patru şi jumătate.

— Vezi, Crespo, dacă aş fi ascultat de presimțirea mea. Da, doamnă, adăugă întorcându-se spre Visita, să spună şi el, nu ştiu de ce mi-a venit în cap că trebuie să mă întorc mai devreme acasă…

— Oh, da, de asta poți fi sigur. Presimțirile există, strigă soția funcționarului de bancă, pregătindu-se să povestească despre cele trei sau patru presimțiri pe care le avusese.

— El e de vină.

Frigilis ridică din umeri şi-i luă pulsul bolnavei, care îi strânse mina, iertându-l pentru toate. Adevărul e că don Victor voise să se întoarcă devreme ca să nu piardă teatrul. Asta însă nu se putea spune. Frigilis, în tăcere, avu încă o dată ocazia să nege existența semnelor supranaturale. Îşi scoase pălăria şi părul lui des, întunecat la culoare, tăiat drept, părea un mărăciniş, o mostră dintr-o râpă. Închidea ochii cenuşii şi îi apăreau cute între sprâncene; îl supăra lumina, se împiedica de mobile, mirosea a munte, aducea cu el ceața mlaştinilor şi părea înconjurat de întunericul şi prospețimea câmpului. Avea ceva din animalul ce cade în capcană, din liliacul care intră, spre nenorocirea lui, într-o casă de oameni, chemat de lumină… Şi alături de Ana, nervoasă, sfioasă, cu febră, părea simbolul sănătății ce vrea să *contagieze* bolnava prin emanațiile sale.

Când rămaseră singuri, soț şi soție, după ce reuşiră, cu greu, s-o facă pe Visita să renunțe la sacrificiul de-a rămâne la căpătâiul prietenei sale, Ana îi ceru din nou bărbatului său s-o îmbrățişeze şi-i spuse cu un glas în care tremura plânsul:

— Nu te culca încă, sunt tare speriată, am nevoie de tine, rămâi aici, te rog, Quintanar.

— Da, fetița mea, da, nu voiam decât…

Şi, plin de atenție, drăgăstos, îi aranjă cuvertura pe spatele roz, ca de şaten, pe care nici nu-l privea măcar. Prezidenta observă însă că soțul ei era preocupat.

— Ce ai? Ți-e teamă? Crezi că e mai grav decât spun ei… Şi nu vrei să ştiu eu?

— Nu, fetița mea, nu… pentru Dumnezeu… nu-i asta.

— Ba da, ba da, te cunosc eu; dar nu te teme; te asigur c-o să-mi treacă; simt; ştii cum sunt eu, mi se pare ca mă amenință o boală… şi pe urmă, nu-i nimic… Acum sunt nervoasă, asta e, am impresia că lumea mă părăseşte, că rămân singură şi am nevoie de tine… dar trece, e din cauza nervilor.

— Sigur, fetița mea, sigur că e din cauza nervilor.

Şi, fără să se mai poată stăpâni, se ridică spunând:

— Iubita mea, sunt lângă tine.

Şi ieşi pe uşa de serviciu.

— Petra, Servanda, Anselmo, careva din voi, strigă pe culoar… Ia vedeți, don Tomás a luat potârnichea?

Anselmo privi păsările împuşcate şi, ducându-le în bucătărie, strigă de departe:

— Da, domnule, că nu văd nici-o potârniche pe-aici.

— Bătu-l-ar Dumnezeu! Blestematul! Mereu face aşa! E a mea, eu am împuşcat-o… sunt sigur c-a fost împuşcătura mea… N-am văzut om mai înfumurat ca el! Anselmo, ascultă bine ce-ți spun: mâine, dis-de-dimineață, pricepi, te prezinți *în carne şi oase* acasă la don Tomás şi-i ceri din partea mea, cât se poate de serios şi energic, potârnichea, oricum ar fi, pricepi? Nu glumesc; chiar dacă-i jumulită vreau să mi-o restituie… *Suum cuique.*[{142}]

Ana auzi strigătele şi se grăbi să ierte acea slăbiciune nevinovată a soțului ei. „Toți vânătorii sunt aşa”, se gândi cu bunăvoința febrei incipiente.

Don Victor se întoarse şi surâsul blând, sfânt al soției îi redă măcar liniştea, dacă potârnichea nu i-o putea reda.

Până la unu şi jumătate n-o *cuprinse* somnul pe nevastă-

sa, şi *atunci, abia atunci* putu don Victor să se ducă la culcare.

În cămaşă, în fața patului, îşi spuse că boala scumpei lui Ana provoca o seamă de încurcături destul de serioase. „El nu era alarmat, Dumnezeu ştia foarte bine; nu era ceva periculos; dacă ar fi fost, şi-ar fi dat seama după teama, după durerea care-ar fi chinuit-o; dar Ana nu era speriată, n-avea dureri, aşa că nu era ceva periculos. Dar aducea fel de fel de încurcături; pentru moment, adio teatru pentru cel puțin câteva zile, şi chiar dac-ar fi fost vorba de-o trupă de zarzuela, care era un *gen hibrid,* mărturisea totuşi că începuse să savureze frumusețile gingaşe şi simple ale zarzuelei autentice şi găsise cu câteva seri înainte o oarecare *culoare locală* în Marina, şi *savoare* de epocă în *Dominoul Albastru, f*ără să mai vorbim de câtă delicatețe e în iubirile neîmplinite din *Jurământul.* Bine, dar călătoria cu guvernatorul provinciei pentru inaugurarea căii ferate economice de vest? Şi partidele de domino cu inginerul-şef la Cazino? Şi lungile plimbări pe care trebuia să le facă pentru buna lui digestie? u îl îngrozea ideea de-a nu ieşi din casă mai multe zile… Se culcă foarte prost dispus. Stinse lumina, întunericul îl făcu să aibă remuşcări: „Era un egoist, nu se gândea la biata lui soție, ci la comoditatea şi capriciile lui”. Şi, ca o compensație, ca să se înşele pe el însuşi, oftă adânc şi spuse cu glas tare:

— Sărăcuța de ea!

Şi adormi satisfăcut.

Se trezi cu capul plin de proiecte, ca de obicei; dar îşi aduse aminte dintr-odată de Ana, de temperatură, şi inima i se umplu de o tristețe plină de laşitate… „Dumnezeu ştie ce-o avea”. Doctoriile, siropurile pe care le ura, teama să nu greşească dozele, spaima pe care i-o provocau medicamentele acelea verzui, despre care credea că ar putea fi otravă – pentru don Victor, cu toate studiile lui fizico-chimice, otrava era întotdeauna verde sau galbenă – prostia şi neîndemânarea servitoarelor, ceasurile de tăcere şi plictiseală la căpătâiul bolnavei, grija firească, faptul că depindea de cuvintele lui

Somoza, că trebuia să stea de vorbă cu toți cei ce doreau să afle acelaşi lucru, cum merge adică boala… toate neplăcerile acestea se îngrămădiră în închipuirea lui don Victor, care se enervă de mai multe ori şi se sculă plin de milă pentru el însuşi. Se duse în dormitorul Anei şi uită dintr-odată de toate: Ana se simțea rău, delirase; nu voiseră să-l trezească, dar doamna petrecuse o noapte groaznică, spunea Petra, care stătuse acolo, de veghe.

Somoza sosi la opt.

— Ce e? Ce are? E grav?

Don Victor, cu mâinile împreunate, încleştate, întreba toate acestea în fața bolnavei, care, deşi fără cunoştință, auzea.

Medicul nu răspunse. Prescrise medicamentele şi se îndreptă spre birou.

— Ce are? Ce are? repeta după el Quintanar cu voce tremurândă şi foarte încet. Ce are?

Don Robustiano îl privi cu dispreț, cu ură şi indignare.

„Ce are! Ce are! Asta întrebați imediat!” Don Robustiano nu ştia ce-ar putea avea, dar după simptome părea ceva serios; aşa gândea, dar spuse:

— Are… să umblați în vârful picioarelor, să aveți multă grijă, să n-o lăsați pe mâinile servitoarelor, ale lui Visitación, care-o înnebuneşte cu flecăreala; asta are.

— Dar e ceva grav? E grav?

— Pst!… E şi nu e. Nu, nu e grav; ştiința nu poate spune că e grav, dar nici n-o poate nega. Omule, dar dumneata nu te pricepi la aşa ceva. O fi hepatită? Poate… Cine ştie, poate e o gastroenterită… poate… există însă fenomene reflexe care induc în eroare.

— Vasăzică, nu sunt nervii? Nici *primăvara medicală?*

— Omule, nervii îşi vâră întotdeauna codița… şi primăvara… sângele… seva nouă… e clar… totul influențează. Dar dumneata nu poți înțelege asta…

— Nu, domnule, nu pot. În ceasurile mele de răgaz am citit cărți de medicină, îl cunosc pe Jaccoud[143] însă lectura de genul ăsta mă făcea să… în fine, mi se făcea greață şi mi se

părea că aud sângele circulând şi credeam că-i aşa... ceva ca depozitul lui Lozoya, cu canale şi ecluze în inimă.

— Bine, bine, nu mai bate câmpii. Pe după-amiază; dacă intervine ceva, anunță-mă! Ah, şi n-o înveli prea tare şi n-o lăsa pe Visitación să intre... c-o ameţeşte. Ştiința interzice categoric ca această doamnă, protectoarea cumetrelor moaşe, să-şi pună piciorul aici.

După patru zile, don Robustiano trimise în locul lui un medic tânăr, pe care îl proteja; considera că sosise momentul să se dea deoparte; se ştia că el nu putea îngriji persoanele care-i erau foarte dragi, atunci când ajungeau într-o anumită stare.

Înlocuitorul era un băiat inteligent, foarte studios. Declară că boala nu e gravă, dar că va dura şi va fi urmată de o grea convalescență. Nu-i plăcea să folosească denumirile obişnuite şi puțin exacte ale bolilor şi, dacă era obligat, utiliza denumirile tehnice, nu dintr-o pedanterie ridicolă, ci pentru a-şi satisface plăcerea de-a nu le spune profanilor ceea ce nu era important să ştie şi, de fapt, nu puteau şti. Anita însă credea c-o să moară, şi când începură să-i spună că merge mai bine, suferi mai mult decât atunci când trecuse prin cea mai mare primejdie. Aflând că zăcuse şase zile în stare de inconştiență, cu intervale de exaltare şi delir, se miră mult că fusese atât de scurt îndelungatul ei martiriu.

Din pricina slăbiciunii era mai mult decât istovită, exaltată şi susceptibilă. Vedea totul în nuanțe de un galben şters; între ea şi obiecte pluteau infinite puncte şi mici cerculețe de aer, uneori ca nişte băşici, alteori ca nişte pânze de păianjen foarte fine; dacă-şi lăsa brațele întinse pe aşternut şi-şi privea mâinile slabe, brăzdate de dungi albăstrui pe fond alb mat, avea, dintr-odată, impresia că degetele acelea nu erau ale ei, că nu depindea de voința ei să şi le mişte şi trebuia să facă un mare efort ca să se hotărască să şi le-ascundă. Suferința ei cea mai mare era să înghită primele mâncăruri: nişte supe insipide, fără gust, pe care don Victor i le răcea suflând în lingură, suflând cu încredere şi perseverență, lăsând să se

vadă zelul şi dragostea sa în felul acela de-a sufla în supă. După Quintanar, supa ideală nu putea fi *realizată* niciodată de servitoarele din Vetusta. Despre asta vorbea el, în timp ce Ana simțea sudori de moarte ce păreau că storc din ea ultimele forțe, chiar şi curajul de-a trăi. Închidea ochii şi înceta să se mai simtă pe dinafară şi pe dinăuntru; uneori conştiința unității sale îi scăpa şi începea să se vadă risipită în mii de bucăți, şi atunci groaza ce-o stăpânea îi producea o reacție suficient de puternică, ca să revină la *eu*-ul ei, ca într-un port sigur; suferea mult când îşi redobândea conştiința de sine, dar se bucura aproape de durerea aceasta care, în fond, însemna însăşi viața, dovada că era cine era. Dacă don Victor vorbea lângă ea, atunci Ana urmărea, fără să vrea, ideile soțului şi, împotriva voinței ei, atenția i se concentra asupra judecăților lui Quintanar şi inteligența ei emitea critici riguroase, analiză subtilă şi dureroasă pentru bolnava care, nimicind, fără voie, prostiile soțului, trecea – după spusele ei – printr-un chin de nedescris.

Îl vedea pe doctor foarte preocupat de trup, fără să se mai gândească la durerile de nespus pe care le simțea în cel mai adânc ungher al ei, în ceva ce ar putea fi corp, dar care părea suflet, după cât de intim îl simțea. În fiecare zi trebuia să-i palpeze burta şi să-i pună întrebări referitoare la cele mai umilitoare funcțiuni ale vieții animale; don Victor, care nu avea încredere în memoria lui, mereu cu ceasul în mână, îşi făcuse un registru în care nota cu frumoase prescurtări şi într-un stil prețios ceea ce voia să ştie doctorul despre asemenea amănunte.

Atâta timp cât dură teama de primejdie, iubitorul soț nu se gândi decât la soția lui şi se purtă excelent; dacă uneori era inoportun, neatent sau neîndemânatic, o făcea în mod inconştient. Pe urmă începu să se plictisească, să ducă dorul vieții lui obişnuite şi exagera ori de câte ori preciza timpul pe care-l petrecuse de veghe. Ca să-şi ducă mai bine crucea, se hotărî să îndrăgească meseria de infirmier şi reuşi; ajunse să i se pară la fel de amuzant să pregătească poțiuni şi s-o dea pe

nevastă-sa cu iod pe corp ca şi confecţionarea porticelor ogivale de marchetărie; să sufle şi să limpezească supele şi să se uite la ceas ca să numere minutele, ba chiar şi secundele, operaţia pe care-o făcea cu atâta exactitate, că le nelinişte pe Petra şi Servanda. Aştepta cu nerăbdare vizita doctorului, întâi pentru a auzi de douăzeci de ori că Ana mergea mai bine, mult mai bine, apoi ca să se bucure de o conversaţie veselă, străină de toate bolile din lume, care avea loc în partea facultativă a vizitei. Înlocuitorul lui Somoza nu era vorbăreţ, dar se distra ascultându-l pe Quintanar, iar acesta ajunse să ţină foarte mult la Benitez – aşa îl chema. Contrastul dintre grijile banale, mărunte; dormitorul îngust, cu o atmosferă încărcată; dintre viaţa monotonă de-acasă şi marile interese ale Europei, războaiele, aerul liber, ultima zarzuela îl încânta pe don Victor care purta conversaţia spre întâmplări recente, serioase şi pline de neprevăzut. Îi plăcea, de asemenea, să discute cu Benitez şi să-l sondeze – cum spunea el. Una dintre problemele care-l preocupau cel mai mult pe stăpânul casei era pluralitatea lumilor locuite. El credea în asta, că existau fiinţe pe toţi aştrii, aşa cerea generozitatea lui Dumnezeu şi-l cita pe Flammarion[144], şi scrisorile lui Feijoo[145], şi părerile unui episcop englez al cărui nume nu şi-l amintea: *„Mister* nu ştiu cum”, pentru că, pentru el, toţi englezii erau *mister.*

De când doctorul declară că însănătoşirea, deşi lentă, va continua, Quintanar, foarte mulţumit, nu permise nimănui să se îndoiască de acel marş neîntrerupt în aflarea sănătăţii. Egoismul său candid, dar puternic, obosise să se mai gândească la alţii, să uite de el însuşi, nu mai voia niciun fel de robie, şi dacă Ana se plângea, soţul ei făcea o strâmbătură şi ajunse să vorbească destul de acru chiar despre răbdare şi convenţionalism.

— Nu fi copil, Ana; te simţi mai bine; acum eşti doar slăbită… Nu te mai gândi la asta… asta-i doar frica, frica face mai multe victime decât răul.

Îi repeta, infailibil, parabola cu mânia şi frica.

Ideea unei recidive sau chiar a unei stagnări i se părea subversivă, o maşinaţie împotriva odihnei lui. „El nu era de piatră. Nu putea rezista...”

Nu-i mai era milă de bolnavă; n-o mai supărau decât nervii...; şi începu să se gândească, exclusiv, la el însuşi. Intra şi ieşea aproape în fiecare clipă din dormitorul Anei; nu se aşeza aproape niciodată şi ajunse să-l plictisească până şi registrul cu medicamente şi cu celelalte amănunte intime. Medicul trebui să se înţeleagă cu Petra. Quintanar inventa sofisme şi chiar minciuni ca să stea afară, în biroul lui, sau în parc. „Ce lucruri mari erau Arta şi Natura! În fond, totul e unul, Dumnezeu, autorul universului!” Şi don Victor respira aerul matinal de aprilie cu o plăcere voluptoasă, umplându-şi plămânii. Se apucă din nou de aparatele lui, visă noi invenţii şi-l invidie pe Frigilis pentru aclimatizarea lui „Eucaliptus globulus” în Vetusta.

Prezidenta observă absenţa soţului ei; o lăsa singură ceasuri întregi, care lui i se păreau minute. Când tristeţea o afunda în mări de amărăciune, ce păreau fără ţărmuri, când se simţea izolată parcă de lume, părăsită, nu-l mai chema pe Quintanar, deşi el era singura fiinţă vie de care-şi amintea atunci; prefera să-l lase liniştit acolo afară, căci dacă venea îi făcea rău cu dispreţul lui absurd şi zgomotos pentru suferinţele cauzate de nervi.

Într-o după-amiază plumburie, mai tristă fiindcă era de primăvară şi părea de iarnă, Prezidenta, cufundată în pat între ziduri de perne, singură, pe când în ungherele dormitorului se lăsase întunericul, iar veşmintele ei şi nişte pantaloni pe care-i lăsase acolo don Victor prindeau forme tragice, lipsită de încredere în doctor, închipuindu-şi că are cine ştie ce boală incurabilă pe care n-o ştiau doctorii din Vetusta, fu străbătută dintr-odată de o idee, ca o amăreală a minţii: „Sunt singură pe lume”. Şi lumea era plumburie, gălbuie sau neagră, după oră, după zile; lumea era un murmur trist, îndepărtat, stins, unde se auzeau cântece de copii, monotone, fără sens: zgomot de roţi ce face să tremure

geamurile, să scrâşnească pietrele şi care se pierde în depărtare ca mugetul valurilor înfuriate; lumea era contradansul soarelui ce făcea ocoluri mai iuți în jurul pământului, şi astea erau zilele; nimic. Oamenii intrau şi ieşeau din dormitorul ei, ca pe scena unui teatru, vorbeau cu un interes prefăcut şi se gândeau la cine ştie ce: în realitate erau altfel, aceea era masca. Nimeni nu iubea pe nimeni. Aşa era lumea, şi ea era singură. Îşi privi corpul şi i se păru țărână. „Era complicea celorlalți; şi ea scăpa de câte ori putea; semăna mai mult cu lumea decât cu ea.” „Eu sunt sufletul meu”, îşi spuse printre dinți şi, dând drumul cearşafului pe care-l strângea cu amândouă mâinile, alunecă în pat şi rămase întinsă pe spate în timp ce zidul de perne se prăbuşea. Plătise cu ochii închişi. Viața revenea printre acele valuri de lacrimi. Auzi sunetul unei. pendule din casă. Era ora la care trebuia să ia un anumit medicament. În după-amiaza aceea trebuia să i-l dea Quintanar, şi nu apărea. Ana aşteptă. Nu vru să-l cheme şi se aplecă spre noptieră. Pe o carte cu coperți verzi era un pahar. Îl luă şi îl bău. Atunci citi distrată pe cotorul cărții voluminoase: *Operele Sfintei Teresa. I.*

Se înfioră şi iu cuprinsă de o teamă vagă; îi veni dintr-odată în minte acea după-amiază când îl citise pe Sfântul Augustin în chioşcul din grădină, la Loreto, când era copil şi crezuse că aude glasuri supranaturale care-i sunau ca nişte explozii în creier; acum nu mai simțea credința nevinovată de atunci. „Era o întâmplare, o pură întâmplare prezența acelei cărți mistice ce coincidea cu ideea că a părăsit-o toată lumea, idee care-o întrista şi care, printr-un imbold puternic şi multă căldură sufletească, trezea anumite sentimente de cucernicie, serioase, profunde, neimpuse, ci parcă revelate şi primite tocmai atunci… Nu conta însă, dacă era sau nu un semn ceresc; ea primea lecția, se folosea de coincidență, înțelegea sensul profund al hazardului. Nu se plângea că e singură, nu se prăbuşise ca leşinată la ideea că e părăsită?… Aici se aflau acele cuvinte aurite: *Operele Sfintei Teresa. I.* Câtă elocvență într-un titlu! „Eşti singură! Şi Dumnezeu?”

Gândul la Dumnezeu fu ca un jăratic în inimă; se consumă acolo tot, în evlavie; şi Ana, cu un impuls irezistibil de credinţă vădită, vie, materială, intensă, se aşeză în genunchi în pat; albă, orbită de lacrimi, cu mâinile împreunate pe cap, tremurânde, bolborosind, exclamă cu glas de fetiţă bolnavă şi iubitoare:

— Doamne, Doamne! Dumnezeul sufletului meu!

Simţi călduri şi valuri de ameţeală ce i se urcau spre creier; se sprijini de tăblia rece a patului şi se prăbuşi fără simţire pe cuvertura de damasc roşu.

În ciuda interdicţiei lui don Victor, boala se întoarse, bolnava recăzu în vechea-i stare, şi reveniră spaimele, necazurile şi nopţile de veghe; doctorul se preschimbă din nou în oracol, mărunţişurile din dormitor în probleme arzătoare, ceasul în dictator laconic.

În acele nopţi, Ana avu unele vise oribile. În zori, când lumina palidă şi fricoasă se târa pe pământ, după ce se strecura în fâşii printre jaluzelele de la balcon, se trezea sufocată de acele năluciri, ca un naufragiat ce ajunge la mal… I se părea că mai simte încă atingerea arătărilor acelora grosolane şi cinice, bolnave de ciumă; că simte miasmele lor fetide de putreziciune, că respiră în atmosfera rece, aproape vâscoasă a subteranelor în care o întemniţa delirul. Monştri zdrenţăroşi care-o ameninţau cu rănile lor purulente, o obligau, între hohote de râs, să treacă de o mie şi una de ori printr-o gaură strâmtă, şi trupul său trecea, dar suferind chinuri groaznice. Atunci credea că moare. Într-o noapte, Prezidentă recunoscu în acele subterane catacombele, potrivit descrierilor romantice ale lui Chateaubriand şi Wiseman[{146}]; dar în locul fecioarelor cu tunici albe, prin galeriile umede rătăceau nişte larve subţiri şi plate, scârboase, descărnate, acoperite de patrafire de aur, pelerine de ploaie şi mantale care, când le atingeai, păreau aripi de liliac. Ana alerga, alerga fără să poată înainta, oricât ar fi dorit, căutând o gaură strâmtă, dorind mai degrabă să^i zdrobească trupul acolo, decât să suporte miasma şi contactul acela scârbos; dar când

ajungea la ieşire, unele larve îi cereau să le sărute, altele îi cereau bani, şi ea îşi ascundea chipul şi împărțea monezi de argint şi de aramă, în timp ce arătările acelea hohoteau şi-i stropeau fața cu apa murdară a sfeştoacelor înmuiate în băltoace.

Când se trezi, se simți scăldată într-o sudoare rece şi-i fu scârbă de propriul ei corp şi teamă că şi patul miroase întocmai ca sfeştoacele fetide din coşmar…

„O să moară? Visele acelea erau emanațiile respingătoare ale mormântului. Miasma anticipată a pământului? Şi subteranele şi larvele acelea erau imitația infernului? Infernul! Niciodată nu se gândise pe îndelete la el; pentru ea, ca şi pentru majoritatea credincioşilor, nu era decât una dintre atâtea credințe pe care nu le analizase niciodată; credea în infern, ca în tot ceea ce Biserica poruncea să crezi, pentru că, ori de câte ori gândurile i se răzvrătiseră, ea le învinsese printr-un act de pretinsă credință, spusese «cred orbeşte», luând cuvintele şi hotărârea de-a crede drept credință. De data asta era însă altceva: infernul nu mai era o dogmă înglobată în altele; ea îi simțise duhoarea, gustul… şi înțelegea că, de fapt înainte nu crezuse în iad. Da, da, exista aievea sau aşa părea, şi de ce nu? Cât de zadarnică i se păru atunci Prezidentei filosofia superficială a optimismului zgomotos, a spiritualismului abstract, generos, lipsit de simțul realității triste a lumii! Infernul există! Era… putreziciunea materiei pentru spiritele putrezite… Şi ea păcătuise, da, da, păcătuise! Cât de diferit era criteriul pe care îl aplica acum greşelilor sale şi cel pe care obişnuia să-l aibă lumea şi prin care ea se absolvise de o serie de nechibzuințe ce o apăsau acum ca plumbul!” îşi amintea maxime şi aforisme religioase pe care le auzise de la Canonic, fără să pătrundă severitatea lor teribilă, sensul acela lugubru şi adânc, ce nu păreau să-l aibă, pe buzele fine, moi, pline de sunete şuierătoare ale frumosului canonic.

Soarele se înălțase bine pe cer şi dimineața se încălzea la blândele mângâieri ale unui aprilie vetustean; cei din casă o

credeau adormită sau istovită, şi nu deschideau obloanele de la balcon ca să nu-i tulbure odihna. Ana simțea ziua în melancolica desfătare pe care i-o oferea, în acele ore ale dimineții de primăvară, chiar patul ei, pe care-l urâse atâta; viața începea din nou să pulseze în acel trup ofilit, pârjolit, ca un câmp de bătaie; viața înainta pe terenul propriei sale victorii, îndoindu-se totuşi de ea însăşi. Creierul îşi redobândea stăpânirea asupra logicii – sănătatea; mintea, sigură, nu mai era un chin şi nici nu se mai lăsa pradă nălucirilor.

Ana, mulțumită că e lăsată singură, că o credeau adormită sau toropită, îşi rememora păcatele pentru care voia să se învinuiască; memoria era raportor, imaginația judecător şi, puțin câte puțin, pe măsură ce valurile de sănătate o cuprindeau în fluxul lor, bolnava, căreia îi pierise groaza cu care se trezise, asculta acuzațiile cu o blândă curiozitate; ideea infernului se risipea aşa cum pier vibrațiile unei plăcuțe, departe acum, de senzațiile de scârbă şi groază. Greşelile de care-şi amintea şi care însemnau viața, realitatea banală, treceau prin creierul Anei ca un fel de hrană, dădeau căldură şi tărie sufletului şi, fără ca remuşcările să se stingă, raportul căpăta tot mai mult interes.

Îi trecură atunci prin minte toate zilele ce urmaseră după torentul cumplitei furtuni, când spiritul ei părăsise acel soi de viață – ca a unei vipere ce hibernează. Îşi aminti de pelerinajul de Sfântul Blas, pe strada Fábrica Vieja, de după-amiaza aceea însorită, sărbătoare a cerului; turnul catedralei acolo sus, ca vârful unui monument, horbotă de piatră întunecată pe fondul de portocală şi violete a unui cer blând, dungat de nori lungi, largi, văluriți, liniştiți peste abis, de parcă aşteptau apusul soarelui pentru a închide orizontul… Fără să ştie cum, Sfântul Blas anunța primăvara; Ana aştepta zilele acelea când, după atâta vreme urâtă, apare puțină lumină ce smulge vibrații de veselie şi strălucire verdelui adormit al câmpurilor vetustene; zilele acelea care înseamnă ceva mai mult decât aprilie şi mai; speranța ei. Gândurile triste zburaseră ca

păsările de iarnă. Ana se văzu la serbarea Sfântului Blas, înconjurată de lume, copleşită de atenţii, iar alături de ea don Alvaro Mesía, îndrăgostit, trist de atâta iubire, resemnat, drăgăstos, dezinteresat, blând şi duios, fără speranţă. Într-un fel, asemeni farmecului zilei: de fapt, în timpul iernii, nimic, dar în pacea dulceagă şi vaga veselie înconjurătoare, o plăcere pe care Prezidentă o savura cu nespusă încântare.

Da, don Alvaro; n-o să fie niciodată a lui, asta nu; această vară arzătoare nu va veni, nu-i va permite nici să-i vorbească măcar, să insiste; dar să-l aibă alături, să *simtă* c-o iubeşte, s-o adore, asta da: era dulce, plăcut, era o bucurie paşnică, profundă… Ea îl privea cu ochii plini de văpăi ce se stingeau de îndată, îi surâdea ca o zeiţă ce acceptă jertfa, dar nu o zeiţă umilă, maternă, plină de bunătate şi graţie, ci cuprinsă de o dragoste înflăcărată. Aşa fusese plimbarea de Sfântul Blas.

Din după-amiaza aceea, Mesia îşi redobândi în parte speranţele. Crezu din nou în influenţa *fizicului* şi îşi propuse să stea alături de Ana cât mai mult timp posibil. Era o mârşăvie, dar recurse la prietenia oarbă a lui don Victor. La Cazino se aşeza lângă el, avea răbdare să-l privească jucând domino sau şah şi, după ce-şi termina partida, îl apuca de braţ şi, cum de obicei ploua, se plimbau prin salonul lung de dans, întunecos, trist, răsunând sub greutatea celor cinci-şase perechi care îl măsurau în lung şi-n lat, cu paşi mari; furia tocurilor părea că protestează într-un fel contra timpului urât. Veteran al Cazinoului, mersese atâta de la un capăt la altul al acelui salon, c-ar fi putut ajunge până la lună. Cei doi prieteni se plimbau, şi Mesia se strecura, se cuibărea în sufletul prezidentului pensionat, punând stăpânire pe toate ungherele.

Don Victor ajunse să creadă că pe Mesia nu-l mai interesau alte treburi pe lume în afară de ale lui, ale lui Quintanar şi, fără teamă că-l plictiseşte, îl ţinea după-amieze întregi agăţat de braţul lui, păşind pe duşumelele nesigure ale salonului, oprindu-se la fiecare pasaj interesant al povestirii sau ori de

câte ori avea vreo îndoială şi se consulta cu prietenul său. Don Alvaro răbda tortura, gândindu-se la răzbunare. Mult timp delicateţea sa, sau ce-o fi fost, se împotrivise să ia drumul acela subteran şi trădător, dar acum nu se mai putea înfrâna. Şi pe urmă, „ce dracu! în istoria aventurilor sale făcuse mârşăvii şi mai mari!”

Don Victor se oprea, dădea drumul braţului confidentului său, îşi înălţa capul, ca să-l privească drept în ochi şi spunea, de pildă:

— Vezi dumneata, dar rămâne între... înţelegi... contez pe discreţia dumitale... Frigilis are şi el defectele lui. Eu ţin la el mai mult ca la un frate, asta-i adevărat, dar el... el nu mă apreciază... crede-mă... Să nu-mi spui că nu-i aşa, inutil, eu îl cunosc mai bine; nu mă apreciază, se crede superior. Eu nu neg că are unele avantaje asupra mea. Ştie mai multă arboricultură, cunoaşte mai bine locurile de vânat; e mai conştiincios decât mine... dar să ochească mai bine decât mine, nici vorbă, ce Dumnezeu? Şi talentul de mecanic? El e neîndemânatic şi destul de încet la minte. Şi don Victor, oprindu-se din nou, adăuga, aproape la urechea lui don Alvaro: într-un cuvânt, face totul din rutină!

Quintanar era inepuizabil la capitolul plângeri când era vorba de prietenul său intim, Frigilis; se simţea dominat de el şi îşi descărca furia surdă, neputincioasă, plină de bunătate, în fond, în cursul acestor confidenţe; Mesia era un fel de rival al lui Frigilis, ce apărea la orizont; don Victor încerca o anumită satisfacţie răutăcioasă în infidelitatea lui incipientă.

Don Alvaro tăcea şi asculta. Numai când don Victor îi vorbea despre cât de bine ocheşte, părea puţin îngrijorat. I se părea imposibil să poţi vorbi atâta despre un om aşa de neînsemnat ca don Tomás Crespo, pe care el îl credea nebun din naştere.

Se înnopta, continua să plouă, chelnerii de serviciu aprindeau două-trei lămpi de gaz în salon, şi Quintanar îşi dădea seama, după acest semn şi după oboseala care făcea să-i curgă din plin sudoarea, că vorbise mult; atunci avea

remuşcări, i se făcea milă de Mesia, îi mulțumea, în gând, pentru tăcerea şi atenția lui şi de multe ori îl invita la un pahar de bere nemțească la el acasă.

Fraza era:

— Mergem la Rinconada?

Mesia îl urma pe don Victor în tăcere.

O intuiție specială îi spunea fostului prezident că îl răsplătea bine pe prietenul său pentru atenție, ducându-l acasă. De ce-i plăcea lui don Alvaro să vină cu el? Dacă l-ar fi întrebat cineva pe Quintanar, n-ar fi putut răspunde. Îi spunea însă inima, observase el, fără să fie atent în mod special: lui Mesia îi plăcea să vină la Rinconada.

De obicei îl conducea în birou, muzeul lui, cum îi spunea; acolo îi explica mecanismele acelor complicate bucăți de lemn şi arcuri şi, convins de ignoranța prietenului său, îl înşela, fără scrupule. Ceea ce nu accepta don Alvaro era să admire colecțiile de plante şi insecte: îl cuprindea amețeala când îşi concentra atenția, succesiv şi repede, asupra atâtor lucruri inutile. Singura *ființă* care-i era simpatică lui don Alvaro era un păun împăiat de Frigilis şi de prietenul său. Îl mângâia pe piept, în timp ce Quintanar ținea. dizertații.

— Ei, zicea don Victor să trecem în cabinet, dacă tot îmi disprețuieşti colecțiile… Anselmo, berea în cabinet.

Cabinetul era alt muzeu: acolo se găseau arme şi haine. O panoplie veche, completă, alte două moderne, foarte strălucitoare şi pline de broderii: puşti, pistoale şi flinte din toate timpurile şi de toate dimensiunile umpleau pereții şi colțurile. În cuiere şi dulapuri, don Victor păstra cu dragostea unui colecționar costumele lui de actor pe care le purtase în vremuri mai bune. Când se înflăcăra vorbind de laurii săi veştejiți, deschidea cuferele, dulapurile, şi mătăsuri, galoane şi pene, colane şi panglici, într-un amestec de culori tari, cădeau pe covor, iar Quintanar îşi pierdea capul în acel ocean de amintiri. Într-o cutie de tinichea păstra, ca pe-o bucată de aur, învelit în cârpe şi în paie un obiect care, la prima vedere, lui Mesia i se păru un şarpe; într-adevăr, stătea încolăcit şi

era de un verde-negricios… N-avea de ce să se teamă. Don Victor nu îmblânzea animale; era lanțul pe care-l târa, în primul act, când jucase rolul lui Segismundo din *Viața e vis.*

— Uite, prietene, dumitale pot să-ți spun; nu e lipsă de modestie; recunosc, cum să nu, superioritatea lui Perales în teatrul vechi, Segismundo al lui e o revelație, de acord; pune în relief mai bine decât al meu filosofia dramei, dar… nu-mi place felul în care-şi târâie lanțurile; părea un câine ce trage o greutate: eu mă mişcăm cu mult mai multă autenticitate şi naturalețe; îmi târam lanțul, crede-mă, de parcă toată viața n-aş mai fi făcut altceva. Aşa de bine, încât într-o seară, la Calatayud, mi-au aruncat bucata asta de fier pe scenă ca simbol al talentului meu. Mai-mai să se prăbuşească scena. Păstrez lanțul ăsta ca pe cea mai plăcută amintire din efemera mea viață artistică.

Mesia aştepta apariția Anei şi astfel putea să pună frâu conversației prietenului său, dar, de multe ori, Prezidenta nu venea în cabinetul soțului ei, iar îndrăgostitul trebuia să se mulțumească cu țapul de bere şi teatrul lui Calderón şi al lui Lope.

Era însă introdus în casă. Încetul cu încetul se încumetă să vină la orice oră, şi Ana, fără să-şi dea seama, începu să-l simtă alături de ea, ca pe-un obiect familiar. Mesia devenea, în casă, ceea ce era Frigilis în grădină.

Procedeul acela josnic, ticălos, ar fi trebuit s-o enerveze, dar n-o enervă; trebui să mărturisească că nu-l disprețuia, şi nici nu-l ura pe don Alvaro, deşi intențiile lui erau viclene şi mizerabile; voia să abuzeze de încrederea lui don Victor. „Dar dacă nu voia? Dacă se mulțumea să fie aproape de ea s-o vadă şi să-i vorbească, să-i fie prietenă. O să vedem. Dacă el întrecea măsura, ea era sigură c-o să poată rezista şi simțea că are destul curaj să-i arunce în față crima şi josnicia de care dădea dovadă şi să-l dea afară din casă."

Zilele treceau, şi Ana era tot mai liniştită. „Nu, nu, nu întrecea măsura; nu făcea altceva decât s-o admire, s-o iubească în tăcere. Niciun cuvânt primejdios, niciun gest

îndrăzneț, nu părea să pândească ocaziile sau să creeze *prilejurile;* era de o cinste perfectă; iubirea care respectă onoarea, pasiunea care se hrăneşte văzând şi respirând aerul ce înconjoară ființa iubită. Plăcerea pe care-o simțea, trebuia să mărturisească, era cea mai intensă din viața ei. Şi era puțin spus, căci avusese parte de atât de puține plăceri!" Sigură că nu e niciun pericol, când îl simțea aproape pe don Alvaro, respira cu desfătare, îşi lăsa spiritul într-un fel de somnolență morală ce-o ținea parcă sub efectul opiului. Compara starea acea cu plăcerea de-a pluti pe o apă liniştită, leneşă, întunecoasă, în orele după-amiezii. Apa se îndreaptă spre prăpastie, corpul pluteşte... dar ai siguranța că poți ieşi din apă de îndată ce se apropie pericolul; ajunge să faci un efort, două bătăi cu brațele şi eşti afară, pe mal... În adâncul inimii, Ana ştia că nu e bine ce face, fiindcă nu putea răspunde de cumințenia lui don Alvaro. „Dar nu era sigură de ea însăşi? Ba da; şi-atunci de ce să nu-l lase să vină acasă, s-o privească, să-i arate grija unei mame şi fidelitatea unui câine? Şi pe urmă, în casă poruncea soțul ei, nu ea. Îl căuta ea pe Mesia? Nu. Îl trimitea ea pe Quintanar să-l cheme? Nu. Ei, atunci? Dacă ar fi procedat altfel, ar fi însemnat să-şi alarmeze soțul fără motiv, să dea naştere unor bănuieli fără fundament, să-i răpească, poate, lui don Victor, şi pentru totdeauna, liniştea sufletească. Cel mai bine era să tacă, să fie atentă şi... să se bucure de călduța flacără a pasiunii pe care-o ocolea; şi deşi căldura aceasta era firavă, era cel mai învăpăiat rug de care se apropiase vreodată.

Canonicului nu-i spunea nimic despre asta. De ce? Nu era un păcat. Existau ocazii, dar nu se foloseau de ele. Şi pe urmă, cum Ana îşi apăra virtutea, credea prudent să-i ascundă confesorului toate afacerile ei personale. Dacă pericolul creştea, o să-i spună. Până atunci, nu."

Atunci văzu Vicarul, cu luneta lui, din turnul catedralei, pregătirile pentru excursia la câmp organizată de Mesia, Frigilis şi Quintanar, care-o însoțeau pe Prezidentă. N-a fost singura; de multe ori, de cum vedea o rază de soare, don

Victor voia să profite de timpul frumos şi să dea o raită pe la cârciumioarele de pe drumul Castiliei sau dinspre Vistalegre, în tovărăşia persoanelor la care ținea cel mai mult în Vetusta şi anume: iubita sa soție, Frigilis şi don Alvaro. Bietul Ripamilán era invitat şi el, dar spunea că dacă nu merg cu trăsura… „Suflet nu-i lipsea, dar ciolanele n-au suflet.”

Mâncau, acolo sus, ce găseau, ce le dădeau cârciumarii uimiți: cârnăciori în sânge, pâine, ouă, orice; pâinea era tare; nu-i nimic! Vinul era prost, mirosea a smoală. Nu-i nimic! Asta îi plăcea lui Quintanar şi în asta se potrivea cu nevastă-sa; şi ei îi plăceau aceste ospețe, la întâmplare, în care găsea ceva picant ce-i stârnea foamea şi o veselie copilărească. Pe înălțimile acelea respirau aerul ca pe ceva nou; se încălzeau la razele soarelui cu o lene voluptoasă, ca şi cum soarele din Vetusta, de-acolo de jos, n-ar fi fost la fel de binefăcător. Ana observa că pe acele culmi, în decorul de-acolo, pe jumătate pastoral, pe jumătate roman picaresc, între cărăuşi, slujnicuțe şi castelani gen don Quijote, se trezea în ea un anumit instinct pentru forma plastică şi simțul observației; privea siluetele copacilor, găinile, rațele, porcii şi stăruia asupra liniilor care reclamau penelul, vedea mult mai multe nuanțe, descoperea grupuri plastic?, combinații de savantă şi armonioasă compoziție, într-un cuvânt, natura i se dezvăluia ca poet şi pictor în tot ceea ce vedea şi auzea: în răspunsul vreunei țărănci sau al vreunui salahor, în feluritele episoade ale vieții din ogradă, în grupurile norilor, în melancolia unui catâr obosit şi plin de praf, în umbra unui copac, lucirile unei bălți şi mai ales în ritmul ascuns al fenomenelor, divizibile la infinit, succedându-se, coincizând, formând urzeala dramatică a timpului într-o armonie superioară facultăților noastre perceptive, armonie care mai mult o ghiceşti decât ți se mărturiseşte ea singură. Acest nou simț de care Ana era conştientă în cursul acestor expediții prin cârciumioarele de pe înălțimile de la Vistalegre, pe drumul dinspre Corfin, îi inunda creierul cu năluciri şi o cufunda într-o dulce inerție în care până şi închipuirea ajungea să fie oboseală. Atunci, câte-

un gest delicat al lui Mesia sau vreo izbucnire intempestivă de-a lui Quintanar o scoteau din extazul ei naturist.

Don Victor credea că în excursii, mai ales dacă mănânci, trebuiesc făcute felurite nebunii; şi bineînțeles, după el, era neapărat indispensabil ca cineva să se costumeze, schimbându-şi, cel puțin, pălăria. În asemenea ocazii, el obişnuia să caute un țăran care purta vechea bonetă din partea locului; i-o cerea împrumut şi apărea la respectabilul concurs cu bucata aceea de postav negru pe cap. Râdeau ca să-i facă plăcere. Aproape întotdeauna mâncau afară, la aer, contemplând jos, în vale, zidurile cenuşii ale Vetustei; de acolo, catedrala părea scufundată într-o fântână şi foarte micuță; zveltă, dar ca o jucărie; în spate, fumul fabricilor din cartierul muncitoresc din Campo del Sol şi mai încolo, lanurile de porumb, verzi acum, păşunile, pădurile de castani şi stejari... colinele de un verde-închis şi, în sfârşit, ceața ce se confunda cu piscurile strungilor îndepărtate. Filosofau, în timp ce mâncau, de cele mai multe ori cu mâinile, cârnați sau caltaboşi prost prăjiți, brânză tare sau omletă cu şuncă, orice-ar fi fost; vorbeau fără grijă, pe îndelete, gândindu-se la lucruri mai adânci decât cele ce se spuneau, cu ochii pironiți în zare, dincolo de care se vedea amintirea, necunoscutul, nebuloasa visurilor; se vorbea despre ce este lumea, societatea, timpul, despre moarte, viața de apoi, despre cer, Dumnezeu; îş*i* aminteau de copilărie, date îndepărtate de care-i lega câte-o aducere aminte comună; şi deasupra bucolicilor comeseni şi a filosofiei lor de după-masă cobora, parcă din cețurile de pe Corfin, sentimentalismul.

Începea vântul; ciupea puțin şi era periculos, dar mângâia pielea; apărea o stea; cornul lunii – lui don Victor i se părea aidoma *coup-papier*-ului de aur pe care-l primise cadou la Granada – prindea culoare, adică lumină. Conversația, leneşă acum, ajungea la astronomie şi se oprea la conceptul de infinit; sfârşeau printr-o vagă dorință de-a asculta muzică. Atunci Quintanar îşi amintea că în seara aceea se juca *Fulgerul* sau *Maghiarii;* strângeau lucrurile şi, încet-încet, se

întorceau în Vetusta somnoroasă, lăsându-se să alunece pe coborâşul blând al drumului. Frigilis îi oferea braţul Prezidentei, care îl căuta negreşit; şi Mesia, resemnat, ferm în hotărârea de-a fi prudent, cât o să fie nevoie, o pornea cu don Victor, care uneori îşi permitea să cânte, în felul lui, *Spirto gentil* sau *Casta diva,* deşi prefera să recite versuri, fără să-l uite niciodată pe Góngora:

A su cabaña los guia
que el sol deja el horizonte,
y el humo de su cabaña
les va sirviendo de norte.{147}

Broaştele orăcăiau în livezi, vântul şuşotea în ramurile golaşe, ce se loveau vesele, aplecându-se; şi Ana, sprijinindu-se liniştită de braţul celui mai bun prieten, simţea în aer semnele negreşite ale primăverii. Despre asta vorbeau, ea şi Frigilis. Crespo, mulţumit, liniştit, calm, cu glas încet, respectând parcă primul somn al câmpului, idolul său, lăsa să cadă cuvintele ca rouă în sufletul Anei care, atunci, înţelegea adoraţia aceea liniştită, acel cult poetic, deloc romantic, pe care îl avea Frigilis pentru natură, fără să-i spună astfel, bineînţeles. Nimic din *marile sinteze,* imagini dizolvante, nimic din filosofia panteistă; mărunţişuri, poveşti despre păsări, plante, nori, astre; experienţa vieţii obişnuite, plină de învăţămintele unei observaţii bogate. Dragostea lui Frigilis pentru natură era mai mult de soţ decât de amant, mai mult de mamă, decât altfel. În acele momente, când se întorcea la Vetusta cu Ana la braţ, devenea elocvent, vorbea mult şi fără teamă, deşi întotdeauna rar; în glasul său erau alintări drăgăstoase pentru câmpia pe care o descria şi pe buzele lui tremura mulţumirea cu care asculta de la altă persoană cuvinte pline de dragoste şi de interes pentru copaci, păsări şi flori. Ana, în clipele acelea, invidia existenţa aceea de copac inteligent şi se sprijinea, ba chiar se rezema de Frigilis, ca de-un venerabil stejar. Iar în urmă venea celălalt, îl

simțea. Uneori don Alvaro vorbea cu Ana şi ea îi răspundea cu glas prietenos, ca o răsplată pentru cuminţenia şi martiriul lui… „Pentru că, fără îndoială, să-l suporți atâta timp pe Quintanar, era un martiriu.”

Don Alvaro transpira de-atâta suferință. Don Victor i se agăța de braț, ridica ochii spre cer şi se distra căutând asemănări între norii nopții şi formele cele mai banale de pe pământ.

— Uite-te, uite-te la cumulusul acela, parcă e Ripamilán; închipuieşte-ți-l cu pălăria în mină.

— Cirusul ăla negru parcă e panglica unui toreador…

Când ajungeau la Rinconada, în timp ce-l lăsa pe don Victor, care avea cheile, să treacă înainte, don Alvaro ridica pumnul strâns deasupra capului insuportabilului prieten… Nu lăsa să cadă lovitura, nu… însă… „Ce-o s-o mai lase!”

„Ah, îşi spunea, acum sunt în dreptul meu! Ochi pentru ochi!”

Aşa trăia Ana, dacă nu mulțumită, mai puțin plictisită, fără mari remuşcări, deşi nu era satisfăcută de ea însăşi. Nu-i permitea lui don Alvaro să se apropie, să-şi facă iluzii, dar nici nu-l respingea cu disprețul categoric pe care virtutea, ceea ce se cheamă virtute, îl cerea. Aceste jumătăți de măsură privind moralitatea i se păreau atunci cele mai potrivite cu slaba natură omenească. „De ce să mă cred mai tare decât sunt?”

Începu să frecventeze din nou casa familiei Vegallana. Fu foarte bine primită. Soția funcționarului de bancă o copleşea cu atenții, îi vorbea de modă, îi trimitea modele acasă, îi amintea de vizitele pe care trebuia să le întoarcă şi în care o s-o însoțească chiar ea, fiindcă don Victor refuza să-şi piardă timpul cu asemenea obligații!

— Domnilor, spunea el, eu nu sunt bun de aşa ceva; nu mă puneți pe mine să vorbesc despre vreme, despre cât de prost lucrează servitoarele, despre scumpetea alimentelor. Cereți-mi orice altceva, dar nu vizite de etichetă!

„Eu sunt artist, nu sunt bun pentru asemenea meschinării”, îşi spunea în sinea lui.

Prezidenta nu privea cu deosebită simpatie distracțiile acestea, dar le prefera singurătății sale sterpe, când, ori de câte ori încerca să se oprească asupra unor gânduri cucernice, întâlnea tristețe, o adâncă plictiseală şi un pizmaş spirit de împotrivire a cărnii călcate în picioare. „Era mai bine să trăiască la fel ca toți ceilalți, să se lase dusă, să ia parte la acele distracții obişnuite, searbăde, dar care, în cele din urmă, îți umplu orele...”

Aceasta era situația în care se afla, când Canonicul îi spuse, în confesional, că se pierde, că el o văzuse cum aruncase cu dispreț pe o bancă din grădină istoria Sfintei Juana Francisca... în după-amiaza aceea, De Pas fusese mai elocvent ca niciodată; ea înțelese că fusese o ingrată, nu numai cu Dumnezeu, ci şi cu apostolul său, apostolul acela numai văpaie, minte luminată, gură de aur... Glasul preotului vibra, răsuflarea lui ardea, şi Ana crezu că aude suspine înăbuşite. „Era neapărat nevoie să-l urmeze sau să-l părăsească; el nu era capelanul îndatoritor ce serveşte celor mari drept lacheu spiritual; el era părintele sufletului, părintele, dacă nu voia să-l asculte ca frate. Trebuia să-l urmeze sau să-l părăsească.” Apoi îi vorbi despre ceea ce simțise el însuşi, de iluziile pe care şi le făcuse cu privire la ea. „Da, Ana – aşa îi spusese, era sigură – visasem ceea ce părea că se întrezărea la prima noastră întâlnire, un suflet geamăn, un frate mai mic, de sex opus, pentru a împreuna facultăți diferite într-un tot armonios; visasem că Vetusta nu mai era pentru mine o închisoare rece, nici izvor de invidii, ci locul unde trăia un spirit nobil, pur şi delicat, care, căutându-mă pentru a păşi pe sfânta cale a mântuirii mă călăuzea şi pe mine, fără să ştie, pe această cale; năzuiam că vei fi ceea ce îmi promiteai, printre lacrimi... ceea ce mi-ai promis de sute de ori după aceea... Dar nu, dumneata n-ai încredere în mine, nu mă crezi demn de spiritul dumitale şi, pentru a-ți împlini nevoia de iubire ideală pe care-o simți, cauți poate în lume pe cineva care să te înțeleagă şi să-ți poată fi confidente.

— Nu, nu, repeta Ana, plângând.

El însă continua să vorbească de disperarea lui, tot mai trist, cu tot mai multă căldură în vorbe şi în răsuflare… Şi sfârşiră prin a se împăca, promiţându-şi o nouă viaţă, o adevărată transformare, o schimbare adevărată în ceea ce priveşte obiceiurile; iar ea, înflăcărată, îi spuse:

— Vreţi să vă însoţesc chiar azi acasă la doña Petronila?

— Da, da, ăsta-i cel mai bun lucru, răspunse el.

Şi plecară fără să se gândească niciunul, nici celălalt, ce făceau.

Din după-amiaza aceea, pentru Prezidentă începu ceea ce se cheamă o viaţă de devoţiune practică; eficacitatea acelui imbold în care nu exista evlavie adevărată, ci gratitudine, dorinţă de a-i fi pe plac omului care făcea atâta ca s-o salveze, era aşa de elocvent şi plin de merite, dură puţin. Uneori, când nu putea să-şi înalţe gândurile spre lucruri invizibile, spre pioasă contemplaţie, Ana încerca să se pregătească pentru această călătorie mistică, gândindu-se la Canonic: „Oh, ce om mare! Şi ce bine pătrundea el în suflet şi cât de frumos vorbea despre ceea ce părea că nu se poate vorbi, despre ascunzişurile intenţiilor şi delicateţea sentimentelor! Şi cât îi datora! De ce atâta interes, dacă nevrednica de ea nu-l merita?” Lacrimile se adunau în ochii Anei. Plângea de mulţumire şi admiraţie. Şi, neputând să cugete asupra unor lucruri sfinte, pioase, îşi punea mantilla şi alerga la reuniunile de la San Vicente, la Junta del Corazón, la Catehism, sau la liturghie… adică exact acolo unde trebuia. Credinţa însă îi era slabă; aşa nu putea ajunge unde ar fi dorit. Şi-apoi, se cunoştea, ştia că dacă e vorba să se dăruiască Domnului, o va face cu adevărat; că atâta timp cât credinţa ei va fi trecătoare, de suprafaţă, nu se va lua nici ea în serios, şi orice pasiune vinovată, dar puternică, o va distruge.

Hotărâtă însă să fugă de extreme, să fie ca *toată lumea,* se încăpăţână să le urmeze pe *celelalte cuvioase* pas cu pas şi, deşi fără tragere de inimă, intră în toate congregaţiile.

Îşi împărţea timpul între lume şi biserică; nu vedea pe

altcineva decât pe doña Petronila, Olvido Páez, Obdulia şi, într-o oarecare măsură, pe marchiză. Fu văzută acasă la Vegallana, la Pauline, la Vivero şi Catehism, la teatru şi la predică. Aproape în fiecare zi aveau prilejul să stea de vorbă cu ea, în respectivele lor cercuri, Canonicul şi don Alvaro, iar uneori, atât unul cât şi celălalt, în lume sau la biserică; existau locuri în care Ana nu ştia dacă se află ca femeie evlavioasă sau ca femeie de lume.

Nici De Pas, nici Mesia nu erau însă mulțumiți. Amândoi nădăjduiau să învingă, dar niciunul nu vedea apropiindu-se ceasul victoriei.

— Femeia asta, spunea don Alvaro, e mai complicată decât Troia.

— Leacul a fost mai rău decât boala, se gândea don Fermín.

Ana vedea în amănuntele vieții de femeie evlavioasă mii de motive de dezgust; prefera însă să nu le dea atenție. Nu-şi lăsa spiritul de contrazicere să caute slăbiciunile, grosolănia, mizeriile acelei cucernicii exterioare şi gălăgioase. Nu voia să critice, nu voia să vadă.

Ea însăşi se compara însă cu cadavrul Cidului învingându-i pe mauri. Nu era ea, era trupul ei, pe care-l purtau din biserică în biserică.

Şi neliniştea adâncă şi surdă începu să-i sfredelească din nona sufletul. Aştepta acum altă epocă de lupte interioare, de pustietate şi răzvrătire.

Într-o seară, după ce ascultase o predică adormitoare, intră în budoar, aproape ruşinată că stătuse două ore în biserică, întocmai ca o piatră, ascultând fără pioşenie şi fără indignare, fără milă chiar, felurite prostii monotone, triste, privind ceremonii care nu spuneau nimic sufletului…

— Ah, nu, nu! îşi spuse, în timp ce se dezbrăca, nu mai pot continua aşa.

Şi pe urmă, clătinând din cap şi înălțându-şi brațele spre tavan, adăugă cu glas tare, ca să dea un caracter şi mai solemn protestului ei:

— Salvarea sau pieirea, numai să nu mă pierd în viața asta idioată... Orice... numai să nu fiu ca toate as*tea!*

După câteva zile, căzu la pat.

Când povestea slăbiciunilor şi a tranzacțiilor ei trândave şi laşe cu lumea se perinda prin mintea Anei, în forme plastice, teatrale – datorită sănătății ce clocotea din nou, odată cu sângele – debila convalescentă era chinuită de remuşcări, şi ea se complăcea să creadă că sunt intense, dureroase. „Oh, ce diferență între acea somnolență morală în care trăia cu câteva săptămâni în urmă şi agerimea minții sale de-acum, deşi zăcea acolo, doborâtă, fără să poată ridica pledul cu mâna, dar voind cu toată puterea să ridice plumbul păcatului ce-o copleşea cu greutatea lui!

Asta era într-adevăr o hotărâre de nestrămutat! O să fie bună, bună, pentru Dumnezeu, numai pentru Dumnezeu; o să vadă Canonicul. Iar el, don Fermín, va fi învățătorul ei viu, de carne şi oase; mai avea însă şi un altul: pe sfânta cea înțeleaptă, pe divina Teresa de Jesús... care se afla acolo, la căpătâiul ei, aşteptând-o, iubitoare, să-i dăruiască comorile sufletului său.”

Ana, bătându-şi joc de interdicțiile doctorului, încercă, în primele zile ale convalescenței, să citească din cartea iubită: o lua în mână ca un copil ce apucă o prăjitură.

Nu putea însă. Literele jucau, explodau, se ascundeau, se rostogoleau... îşi schimbau culoarea, iar ei începea să i se învârtă capul... „O să aştept, o să aştept.” Lăsa cartea pe noptieră şi îşi trecea vremea imaginându-şi cu plăcere, cu voluptate aproape, că zilele se scurgeau, şi corpul ei prindea puteri; şi se vedea aievea în parc, în chioşc, sau în cel mai întunecat loc din pădure, citind, devorând cartea Sfintei Teresa. „Câte lucruri îi va spune acum, pe care nu le-a putut înțelege atunci când citea mecanic, distrată şi fără plăcere!”

Nerăbdarea făcu mai mult decât prescripțiile medicului şi, înainte de-a se scula din pat, când începură să-i dea voie din nou să stea sprijinită între perne, Ana, ceva mai în putere acum, făcu o nouă încercare, şi literele nu-i mai jucară; erau

liniştite, compacte, hârtia albă nu mai era o prăpastie fără fund, ci o suprafață netedă şi consistentă. Citea, citea ori de câte ori putea. De îndată ce-o lăsau singură, şi ceasurile sale de singurătate erau lungi, îşi pironea ochii pe filele mistice ale sfintei de la Ávila, şi nimic în afara lacrimilor de duioşie nu tulbura acel colocviu peste veacuri între două suflete.

Douăzeci

Don Pompeyo Guimarán, preşedinte demisionar al societăţii *Frăţia Liberă,* originar din Vetusta, se trăgea dintr-o familie portugheză, şi don Saturnino Bermúdez, arheolog şi etnograf, care-şi clasifica toţi prietenii în celţi, iberi şi celt-iberi, privind doar unghiul facial sau cel mult pipăindu-le craniul, asigura pe toată lumea că don Pompeyo ţinea mai mult de lusitani, nu atât în privinţa craniului, cât a abdomenului. Don Pompeyo nu spunea nici că-i aşa, nici că-i altfel; de fapt, avea puţină burtă, nu mare, din cauza vârstei şi a vieţii sedentare, umbla foarte ţeapăn, căci credea că „cine are un spirit drept, ca să spunem aşa, trebuie să aibă şi-un fizic la fel"; în privinţa urmelor rasei şi-ale naţiei, se declara neutru; voia să spună că asta îi era indiferent, devreme ce considera la fel de spaniol şi pe-un portughez, şi pe-un castilian, şi pe unul din Extremadura. Aşa încât, ori de câte ori se vorbea despre asta, sfârşea prin a apăra călduros uniunea iberică, uniune care trebuia să înceapă cu arta, industria şi comerţul ca să ajungă apoi la politică. Şi-apoi, ce-l interesau pe don Pompeyo asemenea accidente de naştere? Inteligenţa lui se afla întotdeauna în sfere mai înalte. În lumea asta, el era în principal un *altruist,* vorbă pe care, trebuie s-o mărturisim, n-o ştiuse până când, cu ocazia unei dispute filosofice din care ieşise învins, amorul propriu, oarecum jignit, îl făcuse să citească operele lui Comte. Văzând atunci că oamenii se împart în egoişti şi *altruişti,* şi îndemnat de bunătatea-i înnăscută, se declară *altruist* pe viaţă; şi, într-adevăr, îşi petrecu viaţa amestecându-se în treburi care nu-l priveau. Avea ceva pământ, nu mult, în mare parte provenit

din bunuri naționale; şi trăia, împreună cu soția şi cu cele patru fete de măritat, din veniturile pe care i le aducea pământul.

Mânca supă, rasol şi principii; la fiecare cinci ani îşi făcea câte o redingotă, la fiecare trei ani îşi cumpăra un joben, plângându-se de exigențele modei, pentru că lucrurile vechi rămâneau întotdeauna foarte bune. Asta numea el *aurea mediocritas* a sa. Ar fi putut să fie funcționar, dar „ai cu cine? Dacă aici nu există niciodată guverne!” De câte ori i se ofereau, îndeplinea felurite funcții onorifice, pentru că era la dispoziția concetățenilor săi, mai ales când era vorba de dat fiecăruia ceea ce-i aparține. În ciuda acestei modestii şi cumpătări privind cheltuielile, gurile rele atribuiau liberalismul său exaltat, lipsa de credință şi disprețul pentru cult şi cler, provenienței pământurilor sale. „Bineînțeles, spuneau bisericoasele la reuniunile de la San Vicente de Paúl şi teocrații de la redacția ziarului *El Lábaro*, bineînțeles, dacă averea şi-o datorează jafurilor păgâneşti ale liberalilor! Cum să nu urască clerul, dacă mănâncă averile Bisericii?” La asta ar fi obiectat don Pompeyo, dacă n-ar fi disprețuit astfel de bârfeli; „retras în sanctuarul conştiinței sale”, ar fi răspuns că don Leandro Lobezno, episcopul cu redingotă, preotul Juan de Vetusta, seraficul preşedinte al Tineretului Catolic, era milionar datorită bunurilor naționale pe care le cumpărase un anumit unchi ca să-l moştenească apoi don Leandro. Dar nu, don Pompeyo nu răspundea. El ura fanatismul, dar îi ierta pe fanatici.

„Nu sunt eu un filosof? Dumnezeu ştie bine că sunt.” Expresia „Dumnezeu ştie bine” era o frază făcută, cum spunea el, care-i scăpa fără să vrea, fiindcă, sincer vorbind, don Pompeyo Guimarán nu credea în Dumnezeu. De ce s-o ascundă? Era ceva public şi notoriu. Don Pompeyo era ateul Vetustei. „Unicul!”, spunea el rareori, când putea să-şi deschidă inima în fața vreunui prieten. Şi când spunea „Unicul!”, deşi afecta o adâncă durere pentru întunericul în care trăiau, după el, concetățenii săi, observatorul remarca în

această frază mai multă mândrie şi satisfacție, decât adevărata tristețe datorită lipsei de propagandă. El dădea peste tot un exemplu de ateism, dar nimeni nu-l urma.

Era o plantă care nu se aclimatiza în Vetusta; el era singurul exemplar, viguros, de nezdruncinat, asta aşa era, dar unicul. Şi don Pompeyo avea remuşcări când se surprindea dorind ca *doctrina rațională, salvatoare,* cum o considera el, să nu se răspândească niciodată. Toți îi spuneau *Ateul,* însă şi cei mai fanatici concetățeni ai săi se convinseră, din experiență, că nu muşcă. „E leul îndrăgostit de-o fecioară, spunea în mod elegant Glocester; o fiară fără colți.” Până şi cele mai înverşunate bisericoase treceau pe lângă *Ateu* fără să-l blesteme; era ca un urs bătrân, orb şi cu botniță, domesticit, care umbla pe străzi, distrând puştii; mirosea urât, dar nimic altceva. Cu toate acestea, de câteva ori se gândiseră să-i joace o festă de pomină ca să-l convertească sau să-l facă să plece din oraş. Asta depindea de zelul apostolic, mai mare sau mai mic, al episcopilor. Unul dintre ei – pe urmă a ajuns cardinal – se gândise serios să-l excomunice pe don Pompeyo. Acesta află totul la Cazino – pe vremea aceea mai mergea la Cazino. Pe față i se desenă un surâs angelic; aşa trebuie să fi surâs grecul care spusese: Loveşte, dar ascultă! Îi lăsa gura apă; excomunicarea aceea îi gâdila sufletul; ce-şi putea dori mai mult? Imediat se gândi să-şi ia o postură demnă de circumstanțe. Nici urmă de mirare, de împotrivire. Se mulțumi să spună:

— Domnul episcop n-are dreptul să excomunice pe cel ce nu se împărtăşeşte; dar, să fie-ntr-un ceas bun excomunicarea asta… aştept să mă excomunice.

Soția lui şi cele patru fiice judecau însă cu totul altfel. În zadar încercă să le ascundă că trăsnetul le amenința liniştitul cămin. Casa lui don Pompeyo se transformă într-o mare de lacrimi; făcură sincope; doña Gertrudis căzu la pat. Sărmanul Guimarán avu remuşcări teribile; în plus, simți, dintr-odată, o slăbiciune în picioare şi în suflet. „Nu că m-aş converti, asta niciodată! Dar Gertrudis a mea, fetele!” Şi plângea,

nenorocitul; apoi, întorcându-se spre locul unde se afla palatul episcopal, ridică pumnii şi strigă printre suspine şi scâncete:

— Mă țin legat, mă țin legat fiii ăştia ai aberației şi-ai orbirii! Nenorocitul de mine! Dar mai demni de milă sunt ei, care nu văd lumina amiezii şi nici soarele Dreptății!

Nici atunci, în clipe atât de amarnice, nu înceta să-l insulte pe episcop şi restul înaltului cler. Trebui să cedeze; trebui să tolereze ceea ce la început îl răzvrătea chiar şi numai la gândul că fetele lui trebuie să *se mişte* şi prietenii să-şi pună la bătaie relațiile pentru ca episcopul să-şi vâre trăsnetul în buzunar… Reuşiră, nu fără greutate şi nu fără ca don Pompeyo să-şi retragă cuvintele. Se aruncă vălul ¡peste ateismul lui Guimarán. El tăcu o vreme, apoi reveni la vechile obiceiuri, neobosit în propaganda aceea pe care, în adâncul inimii, o dorea infructuoasă, pentru plăcerea de-a fi singurul exemplar al acelui, prețios pentru el, soi de ateu. Bătăliile cele mai importante le dădea la Cazino, unde-şi trecea jumătate din viață – apoi îl abandonă din motive serioase. Vetustenii erau, în general, prea puțin amatori de teologie; nu le făcea niciun fel de plăcere să vorbească despre lucrurile *supranaturale. Avansații* se mulțumeau să atace clerul, să spună glume fără perdea, scandaloase, în care personajele principale erau popii şi servitoarele popilor; la această agreabilă conversație participau cu plăcere şi câțiva conservatori foarte ortodocşi. Când credeau că au ajuns prea departe şi se temeau că cineva ar putea să se îndoiască de sinceritatea credinței lor, adăugau, după şuşotelile scandaloase:

— Bineînțeles că astea sunt excepții.

— Nu există regulă fără excepție, spunea don Frutos, americanul.

— Excepția confirmă regula, adăuga Ronzal, deputatul.

Se găsea câte cineva care să spună:

— Şi trebuie să facem deosebirea între religie şi slujitorii ei. Ei sunt oameni ca şi noi…

Avansații veneau cu obiecții, apărau unitatea dogmă-preot, şi atunci însuşi don Pompeyo trebuia să treacă de partea reacționarilor, până la un anumit punct, şi să spună:

— Domnilor, să nu confundăm lucrurile, răul se află în rădăcină… Clerul nu e nici rău, nici bun; e aşa cum trebuie să fie…

Când auzeau asta, toți ceilalți protestau; unii pentru că apăra clerul şi alții pentru că ataca dogma. Afirma că din acele discuții pe care le căuta şi le provoca în fiecare zi „izvorăşte spiritul meu, să-i zicem aşa, plin de amărăciune (şi nu era adevărat, remuşcările i-o spuneau), plin de amărăciune, pentru că în Vetusta nimeni nu gândeşte; toți vegetează şi nimic altceva. Multă intrigăraie, politicăraie, interese materiale prost înțelese şi nici urmă de filosofie, de înălțare a cugetului spre zonele idealului. Există pe ici pe colo câte-un erudit, câțiva specialişti în dreptul canonic, vreo doi-trei jurisconsulți, dar niciun cugetător. Nu mai e niciun alt cugetător în afară de mine”.

— Domnilor, spunea în gura mare, după ce-şi bea cafeaua, lângă salonul unde se juca ombru[148], dacă aici se discută despre grava problemă a nemuririi sufletului, pe care eu o neg, bineînțeles, despre Providență, pe care, de asemenea, o resping, sau luați lucrurile în glumă, peste picior, cum spuneați dumneavoastră, sau vă ocupați doar de aspectul utilitarist, egoist al problemei: dacă Ronzal va fi nemuritor, dacă don Frutos preferă pierzania în locul vieții viitoare fără amintirea prezentului… Domnilor, ce contează ce doreşte don Frutos sau ce preferă Ronzal? Problema nu-i asta; problema e – şi număra pe degete – dacă există Dumnezeu sau nu există Dumnezeu; în caz că există, se gândeşte cât de cât la sărmana omenire, dacă…

— Pst… Linişte, strigau cei din salon, şi don Pompeyo cobora vocea, iar grupul pleca din apropierea salonului, cu toții ascultători, plini de respect, convinşi că jocul acela era ceva mult mai serios decât teoriile teologice ale lui don Pompeyo, mai practic, mai respectabil.

— Uitați-vă, spunea Ronzal, care nu era totuşi un înțelept, eu cred tot ceea ce crede şi mărturiseşte Biserica, dar, sincer vorbind, povestea că cerul trebuie să fie o contemplație veşnică a Divinității – asta, domnule, e cam mult.

— Şi ce? obiecta americanul don Frutos, tot cu glas scăzut, temându-se c-o să-l mustre din nou jucătorii, şi ce? Eu mă mulțumesc să stau cu brațele încrucişate în viața veşnică. Am muncit destul în viața asta. Ar fi mai rău, cum zice *Alancardan* sau Sân Cadran ori Sân Dracu! deoarece…

Nu ştia cum să explice lucrul acesta bietul don Frutos. „Şi se făcea că murind, plecam spre altă stea, şi de acolo pe alta, că trecem încă o dată prin suferințele lui Cain şi că prindem, din nou, viață.” Ideea de-a se întoarce, pe Venus sau Marte, să caute negri în Africa, să-i cumpere şi să-i vândă, în pofida legii, i se părea absurdă şi îl înnebunea pe Redondo. „Mai degrabă pierzania, cum spune ateul.” Sfârşea ştergându-şi sudoarea abundentă de pe frunte, provocată de acest efort intelectual atât de neobişnuit. Cu problema asta a nemuririi don Pompeyo făcea o breşă în fortăreața credinței abonaților de la Cazino, dar întotdeauna o astupau cu scuzele binecunoscute. „De bună seamă, Dumnezeu înainte de toate… Biserica îşi are învățații ei…”

În ultimă instanță, don Pompeyo îi plictisea cu teoriile lui. Îl lăsau singur. Jucătorii se plânseră conducerii. Trebui să-şi schimbe masa şi salonul ca să poată continua să predice ateismul.

„Iată stadiul liberei cugetări în Vetusta!” se gândea Guimarán cu tristețe amestecată cu mândrie.

Nici la biliard nu voiau teologie rațională. Don Pompeyo, tot mai părăsit, se proptea, aşa cum o fi făcut Ieremia în vreo piață din Ierusalim, se proptea pe picioare în fața mesei de biliard şi-i contempla îndelung pe nefericiții aceia care-şi petreceau ceasurile existenței lor atât de scurte, privind cum se ciocnesc sau nu trei bile de fildeş. Uneori, mânerul vreunui tac se împiedica de burta lui don Pompeyo.

— Iertați-mă, señor Guimarán.

— Eşti iertat, tinere, răspundea cugetătorul, scărpinându-şi barba cu o ironie tragică, profundă şi surâzând, în timp ce-şi clătina capul, lăsând să se înțeleagă că lumea e pierdută.

Plictisit de atâta *superficialitate,* urca în *încăperea crimei,* să-i vadă pe partizanii hazardului. Aici auzea numele lui Dumnezeu în fiecare clipă, dar în termeni care nu i se păreau deloc filosofici.

— Don Pompeyo, aveți dreptate! striga un nenorocit, despărțindu-se de ultima pesetă, aveți dreptate, nu există Providență!

— Tinere, nu fi prost şi nu confunda lucrurile!

Şi ieşea furios din Cazino. „Nu se poate merge acolo.”

Când *izbucni Revoluția din septembrie,* Guimarán nutri speranța că gândirea liberă îşi va lua zborul. Dar nimic. Totul se limita la a vorbi clerul de rău! Fu creată o societate a filosofilor… Şi se dovedi a fi spiritistă; şeful ei era un student din Madrid care se amuza înnebunindu-i pe câțiva cizmari şi croitori. Câştigă Biserica, fiindcă nefericiții meseriaşi începură să aibă viziuni şi cerură în gura mare să se spovedească, pocăindu-se din tot sufletul pentru rătăcirile lor. Şi nimic mai mult; la asta se redusese revo*luția religioasă în* Vetusta, dacă nu țineai cont şi de cei ce mânc*au de dulce în* Vinerea Mare.

Don Pompeyo nu credea în Dumnezeu, dar credea în Dreptate. Pentru el, care şi-o imagina cu D mare, aceasta avea un anumit iz de divinitate şi, fără să-şi dea seama, idolatriza cuvântul. Pentru *Dreptate* s-ar fi lăsat tăiat în bucăți.

Dreptatea îl obliga să recunoască că actualul episcop de Vetusta, don Fortunato Camoirán, era o persoană respectabilă, un bărbat virtuos, demn, cu idei greşite, complet greşite, dai demn. Avea un ideal? Atunci don Pompeyo îl respecta.

Don Pompeyo nu citea, medita. După operele lui Comte – pe care nu le-a putut termina – n-a mai citit nicio altă carte şi, de fapt, nici nu avea cărți. Dar medita.

Uneori discuta cu Frigilis în care recunoştea *stofa unui*

liber-cugetător, dar prost educat. Nu-l simpatiza.

„Asta e un panteist! spunea cu dispreț. Asta adoră natura, animalele şi mai ales arborii... şi pe urmă, nu-i filosof; nu vrea să se gândească la lucrurile mari; se ocupă doar de fleacuri... E plin de el deoarece, după o sută de mii de încercări ridicole, a aclimatizat eucaliptul în Vetusta... Ei şi? Ce problemă metafizică rezolvă *Eucaliptus globulus?* În rest, recunosc că e integru... şi că ştie... ştie... mai mult decât faimosul lui darwinism... şi nebunia aia de-a încrucişa cocoşi englezeşti."

Guimarán fu de mai multe ori învins de Frigilis în polemicile lor. Frigilis era un apărător fervent al evoluționismului; i se părea absurd şi chiar ridicol să-ți fie scârbă de originea animală... Don Pompeyo, deşi se simțea sedus de teoria aceea care emana *un* accentuat şi delicios miros de erezie şi ateism, nu se decidea să se socotească un descendent al urangutanilor; zâmbea de parcă l-ar fi gâdilat cineva... dar nu se hotăra să spună da sau nu.

— Ultima mea afirmație este îndoiala... îmi vine greu.

Oricum, însă, ateismul lui rămânea în picioare; ca să-l respingă pe Dumnezeu cu consecvența şi energia cu care o făcea el nu trebuia să citească mult, nici să facă experiențe.

— Mintea mea îmi spune că nu există Dumnezeu; nu există decât Dreptate!

Pe când don Pompeyo afirma asta, Frigilis îl privea, surâzând cu bunăvoință, şi, cu o urmă de batjocură, în care era şi puțină milă, îi spunea:

— Domnule Guimarán, dar sunteți atât de sigur că nu există Dumnezeu?

— Da, domnul meu! Principiile mele sunt ferme! Ferme, mă înțelegi? Şi n-am nevoie să răsfoiesc cărțoaie şi să scotocesc mațele creştinilor şi-ale animalelor ca să ajung la concluzia mea categorică... Dacă ştiința dumitale, cu atâtea retorte şi protoplasmă şi celelalte flecuşteţe, n-are drept rezultat decât asemenea îndoială, ține-ți ştiința din cărți unde vrei, că eu n-am nevoie de ea.

Onorabilul Guimarán se răsucea pe călcâie şi pleca furios, cu inima plină de ciudă şi trecătoare invidie, iar Frigilis continua să zâmbească şi să-şi clatine capul dintr-o parte în alta.

Dacă era întrebat ce părere are despre *Ateu,* spunea:

— Cine, don Pompeyo? E un om de treabă. Nu ştie nimic, dar are un suflet foarte bun.

Guimarán jură – trebuia să ajungă aici – jură să nu mai pună niciodată piciorul în Cazino.

— Ce-au făcut acolo cu mine, nu se face cu niciun creştin.

Avea un stil presărat cu fraze şi expresii pur ortodoxe, dar protesta de îndată împotriva „acelor metafore. şi solecisme de limbaj”.

Ceea ce făcuseră cu el, fusese sărbătorirea celei de-a douăzeci şi cincea aniversări a urcării lui Pius al IX-lea pe scaunul papal, scoţându-se covoarele de gală şi lămpile cu gaz care iluminau faţada cu prilejul marilor solemnităţi.

Don Pompeyo se adresă conducerii printr-o hârtie oficială, enumerând articolele din Regulament, care, după părerea sa, „interziceau astfel de acte unei instituţii care, prin calitatea sa de cerc de destindere, nu trebuia, nu putea să îmbrăţişeze o anumită religie”.

Striga în salon, în timp ce oamenii de serviciu atârnau covoarele în balcoane; făcea mutre şi invoca toleranţa religioasă, libertatea cultului, ba chiar şi jocul cu pelota.

— Omule, îi spunea Ronzal, stăpânindu-se să nu-l plesnească, ce te interesează pe dumneata, dacă la Cazino e pavoazare şi iluminaţie? Ce ţi-a făcut dumitale sanctitatea-sa Pius al IX-lea?

— Ce mi-a făcut mie sanctitatea-sa? O să-ţi spun, domnule o să-ţi spun. Pius al IX-lea, mi-era… chiar simpatic… vedeam în el un om de bună-credinţă… Infailibilitatea a ridicat însă între noi un zid de gheaţă; o prăpastie ce nu poate fi trecută… Un om infailibil! înţelegi. Ronzal?

— Da, domnule, perfect. E lucrul cel mai limpede…

— Ei, atunci explică-mi şi mie.

— Să ne înțelegem, domnule Guimarán, dacă ai de gând să mă pui la examen… să știi că eu… eu nu-nghit zeflemele…

— Acum nu-i vorba de-a lua peste picior pe cineva… ci de a-mi dovedi infai…

— *Infailibilitatea?*

— Da, domnule… infailibilitatea… în… fai… li… bi… li…

— Ascultă, señor don Pompeyo, pe mine nu mă sperie părul alb și, dacă-ți bați joc, eu o iau ca ceva personal…

— Cum personal? Și dumneata ești infailibil?

— Domnule Guimarán!

— Pe scurt, domnul meu…

— Asta e, *pe scurt…*

— Eu mă retrag de pe lista membrilor.

— O să fie o sărbătoare!

Ronzal nu demonstră în niciun fel infailibilitatea, dar don Pompeyo se retrase de pe lista Cazinoului.

Pierdu acel adăpost al multelor sale ceasuri fără ocupație și umbla din cafenea în cafenea, ca un suflet rătăcitor, până ce, după câțiva ani, îl întâlni pe don Santos Barinaga la *Restaurant y café de la Paz,* unde, în fiecare seară, implacabilul dușman al Canonicului își pregătea o moarte grea, bând un coniac cu tot ceremonialul cuvenit.

Deveniră prieteni intimi. Don Santos fusese întotdeauna un bun catolic; mai mult, trăia de pe urma Bisericii, căci avea o prăvălie cu obiecte de cult. Dar de când monopolul „Crucii Roșii” începuse *să-i pregătească ruina* printr-o concurență prost mascată, simțea pe zi ce trece cum se clatină turnul credinței sale… și cum i se înmoaie picioarele. Începu, ca mulți alții, prin a nega virtutea sacerdoțiului.

Guimarán făcu, fără greutate, din don Santos un prozelit. Zi cu zi și pahar după pahar, necredința îi cuprindea sufletul; ajunse să creadă că Isus Hristos nu era decât o constelație, prostie pe care don Pompeyo o citise într-o carte veche pe care o cumpărase la iarmaroc. Guimarán era de o necredință rece, filosofică; Barinaga păstra ranchiuna sectarului, mânia apostatului.

Când bunului negustor i se părea că mersese prea departe cu poveştile acestea, ca să-şi ascundă teama, se ridica în picioare, cu paharul în mână, şi spunea solemn:

— În ultimă instanță, dacă greşesc, dacă hulesc… toată răspunderea să cadă pe ticălosul ăsta de… țârcovnic… *pe blestema*tul ăsta de don Fermín!…

Cafeneaua *de la Paz* era mare, neprimitoare; puținele becuri de gaz, gălbui, păreau că umplu de fum atmosfera încărcată de ceața țigărilor şi a fumului de la bucătărie; salonul era pustiu la ora la care stăteau de vorbă cei doi prieteni; chelnerii, cu haină neagră şi şorț alb, dormitau prin colțuri. Un motan cenuşiu se plimba în sus şi-n jos pe tejghea către masa lui don Santos, se oprea să-l privească o bună bucată de timp, dar, convins că nu spunea decât prostii, căsca şi îi întorcea spatele.

Guimarán observa cu multă satisfacție progresele necredinței în acel suflet plin de pasiune; don Santos nu ajunsese la ateism, „dar acesta era un grad de perfecțiune filosofică prea înalt poate pentru fostul negustor de potire şi cruciulițe". Don Pompeyo se mulțumea să smulgă rădăcinile şi vlăstarele oricărei religii pozitive. Nu-i plăcea să-l vadă tot mai *cufundat într-o sticlă* de rachiu sau coniac; dacă nu bea, lui don Santos îi ieşeau însă toate pe dos şi nu înțelegea nimic din expunerile teologice. Trebuia să-l lase să bea.

Seara la zece şi jumătate plecau împreună; don Pompeyo îl ținea de braț pe don Santos şi îl întovărăşea o bună bucată de drum; la colțul unei străduțe se despărțeau cu o lungă strângere de mână şi Guimarán, senin şi satisfăcut, se restituia căminului său liniştit, unde îl aşteptau iubitoarea soție şi cele patru fiice caro îl adorau.

Don Santos rămânea să se lupte singur cu himerele alcoolului, cu întunecările minții şi ale ochilor. Picioarele nu-l ascultau; pudoarea, stăpână doar pe ea însăşi, lupta să găsească un mers şi o înfățişare decentă; în van însă; o mişcare de zigzag stăpânea tot corpul bolnavului; fiecare pas era un triumf; capul de-abia i se ținea pe umeri… din gâtlejul

bețivului ieşeau gungureli de turturea, strigăte înăbuşite de protest, protest monoton, nearticulat, modul său de a-şi exprima o idee fixă, sau mai bine zis o duşmănie bătută, în acel creier, cu ciocanul maniei. Povestea grohăind, tuturor petelor de pe pereți, tuturor umbrelor aruncate de felinare, istoria ruinei sale, şi nu era piatră de pe strada aceea care să nu fi aflat scandaloasa origine a averii Canonicului.

Dacă Barinaga se molipsi de la don Pompeyo de apostazie, Guimarán luă de la don Santos ura pentru Vicar şi doña Paula. „E de-a dreptul revoltător acest trafic nedemn!” Cei doi bătrâni deveniră trâmbițaşii zvonurilor privind cinstea Canonicului. Don Santos tulbură multe nopți liniştea vecinilor, iar intervenția paznicului de noapte nu fu de ajuns; bătu cu pumnii, cu bastonul şi chiar cu picioarele în uşa *Crucii Roşii.* Proprietarul clădirii se plânse autorităților, scandalul luă proporții, duşmanii Canonicului ațâțară discordia; peste tot se striga: „Cum vine asta? După ce că l-au ruinat se iau tot de don Santos? Ar putea îndrăzni autoritățile să ia vreo *măsură represivă?”*

În consiliul clerical, Glocester, machiavelicul arhidiacon, le vorbea canonicilor la ureche despre „discreditarea colectivă”, despre cât pierdea Biserica şi mai ales catedrala din pricina acelor *gâlcevi* (expresia lui Glocester). Don Custodio, prebendiarul, îl sprijinea pe señor Mourelo.

— Măcar de-ar fi ăsta tot răul, spunea Arhidiaconul.

Şi atunci începea al doilea capitol al bârfelor.

Mai rău era că se vorbea, cu sau fără motiv, dar nu fără ca aparențele să ofere prilej de bârfă, că Vicarul ar vrea s-o seducă nici mai mult nici mai puțin decât pe Prezidentă şi că şi trecuse la fapte.

— Ei nu, domnule, asta nu! striga dirijorul corului. Prezidenta e o sfântă; după boală, de când a fost la un pas de moarte, duce o viață exemplară! Dacă înainte era o doamnă virtuoasă, cum sunt atâtea, acum este o creştină perfectă. E mai slăbuță, mai palidă, însă foarte frumoasă… vreau să spun că arată, că e o sfântă… ce mai… o sfântă…

— Domnilor, eu vreau fapte… şi lumea nu crede în sfinţi… crede în fapte.

Şi Glocester cita multe fapte: cât de des se spovedea Anita Ozores, cât de mult durau vizitele Vicarului acasă la Quintanar, vizitele Prezidentei la doña Petronila.

— Bun! Ei şi? Ce ai cu vizitele astea? Doar n-o să crezi că doña Petronila se pretează?

— Domnule… eu nu cred, şi totuşi cred… Eu vă ofer fapte şi spun ce spune lumea. Scandalul e tot mai mare.

Era adevărat. Atâta sârguinţă depuneau Glocester, don Custodio şi ceilalţi membri ai Consiliului clerical, parte din funcţionarii curiei ecleziastice precum şi elementul laic – Foja şi don Alvaro, acesta din urmă pe ascuns, mărginindu-se la zvonurile privind simonia şi despotismul care i se imputau Vicarului. La Cazino tot despre asta se vorbea. Toţi spuneau că îl văzuseră pe don Santos lovind cu piciorul în uşa *Crucii Roşii* şi sfidându-l în gura mare pe Canonic. Se formară grupuri: unii cereau să intervină autorităţile, ceilalţi susţineau *dreptatea gestului* lui Barinaga.

Cârnul umbla de colo-colo, spiona prin toate părţile şi intra de două-trei ori pe zi în casa Vicarului să dea raportul despre bârfeli şefului său, doña Paula, care-l plătea bine.

Mama lui don Fermín trăia într-un veşnic zbucium, dar nu se pierdea cu firea. „Dacă el vrea să se piardă, eu sunt aici ca să-l salvez.” Important era să-l viziteze pe Episcop, să facă în aşa fel încât zvonurile, calomnia sau ce-o mai fi să nu ajungă până la preasfinţia-sa. Doña Paula îşi petrecea o mare parte din zi şi din noapte la palat. Locţiitoarea ei, Ursula, chelăreasa Episcopului, avea ordin să nu lase să intre nicio persoană suspectă în camera stăpânului ei; prietenii intimi, oamenii devotaţi doñei Paula, oamenii ei, aveau acelaşi consemn. Deşi îl dezgustau asemenea lucruri, Canonicul veghea şi iscodea şi el; instinctul de conservare îl obliga să secundeze planurile mamei sale.

Doña Paula şi don Fermín vorbeau puţin; se apărau printr-un acord tacit; foloseau acelaşi sistem fără să şi-l comunice.

Mama era enervată. „Fiu-meu mă înşală, mă duce la pierzanie.” Pentru ea, doña Ana Ozores, norocoasa Prezidentă, era deja o *ţiitoare* – în sinea ei cuvântul acesta însemna ţiitoarea lui Fermo al ei. Aici era punctul vulnerabil, ăsta era bolovanul din casă. Dacă se vorbea atâta despre abuzurile curiei ecleziastice, despre *Crucea Roşie* şi don Santos, era „pentru că *cealaltă afacere,* cea mai scandaloasă, afacerea *fustelor,* le aducea pe toate celelalte”. Aşa gândea ea. „Cealaltă poveste e veche. Nimeni nu mai’ face caz de bârfelile acelea vechi, depăşite, dar cu noua poveste, cu oaia asta păcătoasă, ipocrită şi vicleană, lumea îşi aduce aminte şi de celelalte, totul capătă proporţii. Dacă Fortunato află ceva, bănuie ceva, suntem pierduţi.” Proprietarul *Crucii Roşii* nu mai avu voie să audă loviturile pe care le dădea în uşă, în fiecare noapte, beţivul de don Santos. Nu mai fu vorba de-a se cere ajutor autorităţilor. Paznicul de noapte fu cumpărat şi i se dădu ordin ca, în primul rând, să evite gălăgia. Era inutil. Mulţi vecini aşteptau deja, cu o răutăcioasă curiozitate, ceasul hărmălaiei şi ieşeau în balcoane să asiste la spectacol.

Doña Paula însă trebuia să urmărească paşii fiului ei.

Cârnul îi văzuse pe Canonic şi pe Prezidentă intrând împreună, pe înserate, în casa doñei Petronila. Doña Paula aflase. Îi văzuse însă şi don Custodio, care-i spusese lui Glocester, iar după aceea amândoi vorbiseră în toată Vetusta.

Între timp, la cafeneaua *de la Paz* se găseau destui care să-i asculte pe don Pompeyo şi pe don Santos blestemând religiile pozitive şi în special pe domnul Vicar general, cum îi spunea întotdeauna domnul Guimarán lui De Pas. Între *oamenii de rând* circula istoria cu altarele, cu ruina lui don Santos şi milioanele Canonicului depuse la bancă; în legătură cu asta, muncitorii de la Fabrica veche vorbeau de spânzurarea clerului în masă. Asta numeau ei a tăia în carne vie. Muncitorii carlişti şovăiau. Canonicul avea prieteni printre ei, dar dacă îl respectau ca preot, se temeau de el pentru că era bogat… şi aveau unele bănuieli. Mulţimea însă nu vorbea despre afacerea *justelor.* Atunci când cu Revoluţia

se discutase mult dacă don Fermín avea sau nu aventuri în cartierele săracilor; nimeni însă nu-şi mai amintea pe-acolo de asemenea poveşti. Muncitorii care-şi ridicaseră atunci glasul, făcând propagandă revoluționară, muriseră, îmbătrâniseră, se împrăştiaseră sau erau decepționați de idee*;* *nou*a generație avea numai din când în când accese de clerofobie; tinerii erau partizani ai cârciumii, nu ai clubului. Se vorbea numai despre revoluție socială şi nu se mai spunea decât că popii nu sunt nici mai răi nici mai buni decât ceilalți burg*hezi. Fan*atismul era ceva rău, dar capi*talul şi* mai rău. În cartierele sărace nu exista un element de propagandă activă împotriva sutanelor. Acolo, Canonicul era mai mult disprețuit, decât duşmănit. Scandalul cu don Santos, al „Hristoşilor", cum i se spunea, două sau trei gesturi de despotism în curia ecleziastică, grămada de bani pe care-o plăteai la căsătorie – de parcă înainte n-ai fi plătit la fel – şi acțiunile Băncii, aprinseră însă din nou patimile, şi de data asta se vorbi despre spânzurarea Vicarului şi a rest*ului popimii.*

Cel care se bucura cel mai mult de propaganda aceea de infamii, după Glocester, care credea că e opera sa exclusivă, era don Alvaro Mesía. Îl ura de moarte pe Canonic. Era primul bărbat, şi încă *în fuste,* care i-o lua înainte; primul rival cu care-şi disputa o pradă şi care părea că şi pusese stăpânire pe ea. Poate că fina şi coroziva muncă din confesional făcuse mai mult decât sistemul lui prudent, decât asediul acela de luni şi luni, la sfârşitul căruia *arta* spunea că se preda şi cea mai solidă fortăreață. Eu asediez, dar cine ştie dacă el n-a intrat prin subterană? Acest *dandy* vetustean transpira de amărăciune amintindu-şi cât de mult suferise sub stăpânirea lui don Victor Quintanar, care, după socotelile lui, în câteva luni de prietenie intimă îi *declamase* tot teatrul lui Calderón, Lope, Tirso, Rojas, Moreto şi Alarcón. Şi asta, pentru ce? „Pentru ca diavolul s-o trântească pe doamna respectivă la pat, iar ea să fie cuprinsă de teama morții şi să se transforme dintr-o femeie amabilă, sensibilă şi îngăduitoare – ceea ce însemna primul pas – într-una sălbatică, timorată, mistică...

dar mistică de-adevărat. Şi cine-o făcuse astfel? Canonicul, mai încăpea vreo îndoială? Când începea să-şi pregătească scena declarației, după care trebuia să urmeze îndeaproape *atacul personal,* când primăvara apropiată promitea un ajutor eficace… se pomeneşte că doamna are febră.” „Doamna nu primeşte”, şi n-a văzut-o cincisprezece zile. I se dădea voie să intre în budoar, să întrebe cum se simte, dar nu şi în dormitor. El fusese în vizită în fiecare zi, dar era ca şi când n-ar fi fost, nu-l lăsau s-o vadă. Şi cum să nu te-nfurii! Canonicul, îl văzuse el, trecea fără piedică şi stătea singur cu ea. „Lupta era inegală.” În timpul primei convalescențe, care dură câteva zile, i se permise şi lui să intre în dormitor de două-trei ori; niciodată însă nu putu să vorbească între patru ochi cu Ana. Dar mai trist a fost după aceea, când boala, atât de primejdioasă, ce pusese din nou stăpânire pe ea, cedă pas cu pas terenul sănătății. Ana îl primi în budoar. Dar cum! În primul rând era slabă şi palidă ca o moartă. „Foarte frumoasă, nimic de zis, foarte frumoasă… în genul romantic. Cu femei de genul ăsta nu se putea lupta. Se dăruise lui Dumnezeu. Era limpede. De-abia mânca! Nu putea ridica brațul fără să obosească.” Don Alvaro, furios de nerăbdare, calcula cât timp îi va trebui acelei ființe până *va dob*ândi forța necesară ca să simtă impulsurile senzuale, care erau credința vie a domnului Mesia şi speranța sa. Îi va trebui mult. „Iar Canonicul îşi făcea mendrele, îndopând acea minte debilă cu viziuni celeste… Ana era alta pentru el. Nu-l privea niciodată, şi puținele cuvinte cu care-i răspundea la întrebările lui pline de dragoste şi interes erau politicoase, afabile, dar reci, făcute parcă după şablon. Uneori i se părea că i le dicta chiar Canonicul.” Într-o după-amiază, Prezidenta mânca de față cu soțul ei, cu don Alvaro şi cu De Pas. Înghițea cu lacrimi. Canonicul spunea că nu trebuie să mănânce dacă n-are poftă. Atunci Mesia luă, cu multă căldură, apărarea hranei obligatorii.

— Eu cred, cu voia domnului Canonic, că principalul, în cazul de față, e ca bolnava să se simtă bine; şi, ca nu cumva

anemia să pună stăpânire pe acest organism…

— Oh, prietene! răspunse Canonicul, surâzând cu multă amabilitate, anemia, dumneata ştii mai bine ca mine, poate surveni chiar şi în ciuda alimentației… Şi pe urmă, a mânca nu e acelaşi lucru cu a te hrăni…

— Eu, cu voia domnului Canonic, o sfătuiesc să mănânce friptură în sânge, multă friptură în sânge…

„Oh, era tare grăbit; şi-ar fi dat propriul lui sânge ca să-l vadă curgând prin venele acelea pe care şi le închipuia secate. Viața, puterea, orice-ar fi, pentru Ana!” Don Alvaro vorbi odată chiar de transfuzie. „Ştiința a progresat mult în această direcție.”

Somoza obişnuia să-l aprobe, dând din cap şi spunând:

— Mult, mult! Oh, da, ştiința! Mult!… Transfuzie… Sigur!

Îi era foarte teamă de cunoştințele medicale ale lui don Alvaro. Omul acela care se ducea la Paris şi aducea pălăriile acelea moi şi-i cita pe Claude Bernard şi Pasteur… trebuia să ştie mai multă medicină modernă decât el… pentru că el, Somoza, nu citea nicio carte, era ştiut, nu avea timp.

Prezidenta însă se însănătoşea; prindea din nou culoare, deşi încetul cu încetul; muşchii prindeau putere şi se rotunjeau… dar răceala şi rezerva stăruiau. Don Victor se purta ca întotdeauna cu don Alvaro al lui; continuau confidențele însoțite de bere… însă Ana nu apărea niciodată. Dacă don Alvaro se încumeta să întrebe de ea, don Victor se făcea că nu aude sau schimba vorba; dacă celălalt insista, Quintanar suspina şi, ridicând din umeri, spunea:

— Las-o… s-o fi rugind!

— Rugând!… Dar atâtea rugăciuni pot s-o omoare…

— Nu, nu se roagă… adică… se roagă în minte… Ştiu şi eu? Treburi de-ale ei. Trebuie s-o lăsăm.

Şi mai suspina o dată. Da, trebuia s-o lase. Când rămânea însă singur, don Alvaro îşi smulgea părul blond şi subțire şi, cine şi-ar fi închipuit, îşi atribuia felurite epitete – animal, bestie, idiot, de parcă n-ar fi fost acelaşi lucru – şi spunea:

— M-am purtat ca un cadet! Am pierdut din cauza

timidității. Trebuia să dau *atacul personal* în seara când am întâlnit-o pe întuneric… sau în după-amiaza aceea în chioşc.

Nu-l dăduse însă… Şi acum n-avea nicio posibilitate, într-o zi, Ana ajunse chiar să-şi retragă mâna când el i-o întinse pe-a lui. Căută un pretext cu iuțeala abilă a femeilor… şi… nu-i dădu mâna. Nu mai atinse acele degete suave. Mai mult, de-abia o vedea.

„Oh, lui, don Alvaro Mesía i se întâmpla una ca asta! Ce ridicol! Ce-o să spună Visita, Obdulia, ce-o să spună Ronzal, ce-o să spună toată lumea? O să spună că l-a învins un preot. Asta cerea sânge! Da, dar asta era altă socoteală!” Pe don Alvaro îl treceau sudorile când şi-l imagina pe Canonic, îmbrăcat în redingotă, prezentându-se la duelul la care l-ar fi provocat el, don Alvaro. Îşi amintea de întâmplarea aceea, când Canonicul îl învinsese, datorită forței, chiar în fața Anei. Curajul pe care-l simțea don Alvaro în fața unei sutane, în speranța nesăbuită că blândețea obligă preotul să nu întoarcă palmele, curajul acela dispărea când se gândea la pumnii lui don Fermín. „Nu avea scăpare. Nu-i putea veni de hac decât ajutându-i pe Foja, pe Glocester, pe toți duşmanii tiranicului cleric.”

După-amiezele, când se plimba pe Espolón, unde preoții şi magistrații se simțeau în largul lor, căci zarva lumească rămânea la umbra arborilor stufoşi de pe Strada Mare, don Alvaro se întâlnea, de obicei, cu Vicarul; se salutau cu plecăciuni adânci, dar mireanul se simțea umilit şi o uşoară roşeață i se urca în obraji. Îşi închipuia că toți cei de față se uitau la ei, îi cântăreau şi găseau că învingătorul, adică preotul, e mai puternic, mai îndemânatic şi mai prezentabil. Don Fermín era la fel ca întotdeauna: arogant în umilința sa, care voia să pară mai mult politețe decât virtute creştină, surâzător, zvelt, cu un mers plăcut, emfatic, în foşnetul ritmic al anteriului bogat, trecea, sfidându-i pe toți, cu un imperturbabil sânge rece. Pe Espolón obişnuiau să se întâlnească cei trei bărbați bine din Consiliu; dirijorul corului, înalt şi corpolent; ruda ministrului, mai subțire, mai slab, dar

şi el foarte înalt, apoi don Fermín, cel mai elegant şi aproape la fel de înalt pe cât era şi de demn. Toţi trei consumau mulţi metri de stofă neagră, strălucitoare, imaculată; erau ca nişte stâlpi de neclintit ai Bisericii, îndoliaţi cu stindarde funebre. În ciuda tristeţii veşmântului şi a înfăţişării serioase, don Alvaro ghicea în acel grup seducţia ce o reprezenta pentru vetusteni; întruchipa prestigiul Bisericii, al graţiei, prestigiul talentului, al sănătăţii, al forţei şi al trupului, care-a prosperat atât cât i-a fost voia… îşi închipuia trei călugăriţe frumoase, fete bune, care ar mai avea şi talent, şi graţie; şi le imagina plimbându-se pe Espolón., şi era sigur că privirile bărbaţilor s-ar fi întors după ele. Inversând sexul, trebuia să se întâmple acelaşi lucru. Şi, într-adevăr, în saluturile pe care doamnele care se mai plimbau pe Espolón le acordau celor trei bărbaţi frumoşi din Consiliu, celor trei turnuri davidice, preşedintele Cazinoului credea că vede dorinţe ascunse, declaraţii inconştiente de rafinată şi prefăcută senzualitate.

În ceea ce-l privea pe don Alvaro, superstiţia confesionalului creştea zi de zi; îşi închipuia că influenţa preotului ce numără păcatele devenea tot mai puternică asupra femeii. Mesia îşi imagina, privind acele doamne ce se plimbau, unele elegante, luxoase, altele îndoliate sau îmbrăcate modest, toate dorind, în felul lor, să-i fie Canonicului pe plac şi străduindu-se pentru asta, că fire invizibile, secrete, legau fustă de fustă, sutană de rochie, preot de femeie.

Într-un cuvânt, don Alvaro era gelos, invidios şi furios. Materialismul său tăinuit era mai radical ca niciodată. „Nimic, nimic, doar forţă şi materie, doar asta există”, se gândea.

Şi dacă nu s-ar fi întâmplat ca partidele progresiste să nu fie niciodată la putere sau să fie pentru puţin timp, Mesia s-ar fi declarat demagog şi duşman al religiei de stat.

Ajunse până acolo încât să propună conducerii Cazinoului să nu mai aniverseze în viitor nicio sărbătoare religioasă, decorând sau iluminând balcoanele. Ronzal s-a opus, dar preşedintele se impuse şi hotărârea a fost votată. În cele din

urmă, don Pompeyo Guimarán a triumfat!

Don Alvaro dorea ca ateul să revină la Cazino; cei ce-şi puseseră în gând să-l dezonoreze pe Canonic aveau nevoie de această întărire. Foja şi Joaquinito Orgaz, care conduceau grupul de bârfitori, îi propuseră lui don Alvaro formarea unei comisii care să-l readucă pe don Pompeyo la Cazino, „de unde n-ar fi trebuit să plece niciodată”. O să sărbătorească „reîntoarcerea” lui Guimarán printr-o masă bună. Paco, marchizelul, care, ca orice bun aristocrat, se credea obligat să fie religios, *cel puțin de formă* „se opuse la început proiectelor lui Foja şi Orgaz; dar, văzând că prietenul şi idolul său, Mesia, doreşte să-l aibă alături pe don Pompeyo pentru a-l discredita mai mult pe Vicar şi considerând că se vor distra într-adevăr în acel *gaudeamus* nocturn, hotărî că trebuie să-l ajute, şi-i ajută pe duşmanii Canonicului şi se alătură comisiei care se duse să-l caute pe don Pompeyo.

Comisia era alcătuită din domnul Foja, fost-primar, Paco Vegallana şi Joaquín Orgaz.

Domnul Guimarán îi primi în biroul lui plin de ziare şi busturi de ghips ieftine care înfățişau, mai prost sau mai bine, pe Voltaire, Rousseau, Dante, Franklin sau Torquato Tasso, după ordinea în care erau aşezate pe rafturile pline de cărți vechi.

Don Pompeyo purta în casă un halat în carouri albastre şi albe, ca o tablă de şah. Îi întâmpină pe soli cu amabilitatea care-l caracteriza, ascunzându-şi cu greu surpriza.

Pentru ce veneau domnii? Voiau să facă o glumă? Nu se aştepta. Oricum, însă, prezența fiului marchizului de Vegallana îi umplea sufletul de bucurie, deşi nu voia s-o recunoască.

Când află din gura lui Foja despre ce e vorba, trebui să se ridice ca să-şi ascundă emoția. Simți că-i plesnea, în spate, catarama de la vestă.

— Domnilor, reuşi în sfârşit să spună, cu glas tremurat, dacă un jurământ solemn nu m-ar obliga să rămân ostracizat, aşa cum mi-am impus de bună voie acum mulți ani, sau cum,

mai bine zis, m-au obligat fanatismul şi nedreptatea, dacă n-ar fi asta, m-aş întoarce cu dragă inimă în sânul acelei societăţi al cărei fondator am fost împreună cu alţi şase-şapte prieteni. Sigur, domnilor, căci acolo mi s-au scurs cele mai frumoase zile, în conversaţii folositoare şi plăcute cu cei mai mulţi oameni din localitate! Acolo era pământul toleranţei; iar oamenii, personajele în care, de fapt, sunt cel mai adânc înrădăcinate anumite idei venerabile, pentru că sunt profesate cu sinceritate şi au o anumită obârşie, obligă prin rasa lor, aceste personaje, printre care îl socotesc şi pe tatăl acestui înţelept tânăr, bun prieten şi codiscipol al meu, minunatul domn, marchizul de Vegallana, îmi respectau părerile şi eu pe ale lor. Pentru ceea ce faceţi dumneavoastră acum, nu vă voi putea mulţumi niciodată îndeajuns. Am obţinut însă ceea ce era important: libertatea gândirii străluceşte din nou la Cazino. Aspiraţia mea s-a realizat. Acum, domnilor, în ceea ce mă priveşte pe mine, trebuie să vă spun că nu pot călca un jurământ solemn, un jurământ… şi nu voi merge cu dumneavoastră, deşi o doresc din suflet.

Comisia insistă, citind pe chipul lui don Pompeyo că va izbuti.

Foja veni cu un argument foarte puternic.

— Don Pompeyo, spui că dac-ar fi după dumneata ai veni cu noi, te-ai reîntoarce la Cazino…

— Din toată inima! Asta-i cuvântul… m-aş reîntoarce…

— Dar te reţine doar jurământul…

— Asta-i, jurământul solemn de-a nu mai pune în viaţa mea piciorul acolo…

— Dar ce legătură are una cu alta? Şi, iartă-mă că mă exprim aşa! Cel ce jură, îl ia martor pe Dumnezeu; dumneata însă nu crezi în Dumnezeu… aşa că nu poţi jura.

— Perfect, spuse Joaquinito Orgaz, cu P mare şi cu doi de *rr*. Şi se ridică în picioare să facă o piruetă în stil flamenco.

Joaquín credea că în casa unui ateu de profesie, a unui nebun, cu alte cuvinte, buna-cuviinţă era de prisos.

Don Pompeyo îl privi pe Orgaz, uimit de neobrăzarea sa, în

timp ce medita la argumentul lui Foja.

Nu avea ce să răspundă.

În cele din urmă spuse:

— Adevărul e că… de jurat… nu pot să jur… dar metaforic vorbind… Şi pe urmă, pot să-mi promit mie însumi…

— Dar, prietene, atunci n-ai promis nimic, ai jurat să nu mai pui piciorul acolo… Toată Vetusta îşi aminteşte cuvintele dumitale.

Don Pompeyo simți cum i se urcă amețeala la cap auzind că toată Vetusta îşi amintea de cuvintele lui.

Stărui însă, deşi tot mai slab, în refuzul său.

Foja îi făcu marchizelului cu ochiul. Atunci acesta începu atacul, şi Guimarán nu mai putu rezista. Se predă.

Fiul lui Vegallana, primul aristocrat, venea să-l roage să se întoarcă la Cazino! Oh, asta era prea mult. Nu putu să mai apere cetatea hotărârii sale.

— La urma urmei, spuse, prin simplul fapt că s-a restabilit legislația pe care o invocam, pot să calc, fără să-mi pătez onoarea, în acel loc…

— Sigur că poți să calci. Haide, haide, pune-ți redingota, că ne-aşteaptă masa.

— Ce masă?

— Cum? învingătorii, cei ce solicită prezența dumitale, au hotărât să dea un banchet în cinstea dumitale… şi o să luăm masa împreună cu vreo doisprezece prieteni…

Don Pompeyo nu ştia dacă trebuie să accepte… Nu-i îngăduiră să stăruie în modestia lui; şi alergă zăpăcit să-şi pună redingota şi jobenul. Era copleşit şi parcă-şi simțea trupul scăldat în apă, în apă parfumată.

Prezența marchizelului era principalul factor al acelei euforii. „Oh, totuşi, aristocrația însemna ceva, ceva mai mult decât un cuvânt, era un element istoric, o măreție pozitivă… noblețea putea să existe, fără să existe Dumnezeu, mai încăpea îndoială?”

După o oră, în sufrageria de la Cazino, care ocupa un salon la etajul al doilea, nu departe de sala de joc, la masa prezidată

de don Pompeyo Guimarán, luau loc don Alvaro Mesía, în fața eroului principal, şi apoi, într-o plăcută învălmăşeală, fără să se gândească la prerogative, Paco Vegallana, Orgaz, tatăl şi fiul, Foja, don Frutos Redondo– care venea la orice masă, fie că era dată de un partid politic sau de un grup religios – căpitanul Bedoya, colonelul Fulgosio, exilat ca republican, vestit pentru că-i sărea țandăra repede ca şi pentru sabia sa, un oarecare Juanito Reseco, care scria la ziarele din Madrid şi venea din când în când la Vetusta, locul său de baştină, ca să-şi dea aere, un bancher şi câțiva tineri din „suita" lui Mesia, păsări de noapte abonate la Cazino.

Don Pompeyo mânca rareori la restaurant şi, cum relațiile sale cu potentații de prin partea locului erau foarte puțin intime, aproape niciodată nu vedea o masă pusă cum trebuie. Aşa că masa aceea, mai mult decât banală, de restaurant de provincie, i se păru ceva demn de un rege. Fața de masă din damasc, mai mult lucioasă decât fină, farfuriile grele, groase, de un alb mat şi cu margine aurită, şervețelele în formă de cornet, puse în paharele mari, şirul paharelor de vin, în ordinea mărimii, farfurioarele de porțelan cu ardei iuți roşii, limbi violet-stacojii, măsline umede, castraveciori umflați şi alte aperitive, gravitatea aristocratică a sticlelor de Bordeaux ce-şi păstrau licoarea parfumată ca pe-o taină, reflexele luminii frânte în vin, în paharele goale şi în tacâmurile strălucitoare de argint, mijlocul mesei unde se lăfăia o fructieră, încadrată, ca de o gardă de onoare, de două vase cilindrice de flori, cu picturi chinezeşti, din care ieşeau imitațiile grosolane ale nu se ştie căror plante, dar care lui don Pompeyo îi aminteau pletele blonde, ca fuiorul, ale unei *miss,* călăreață de circ; cutiile cu țigări, unele din lemn bine mirositor, altele din metal, serviciile elegante şi incomode cu ulei, oțet şi mai multe mirodenii decât o corabie din Orient, totul contribuia la a-i lua ochii bunului ateu care contempla fascinat şi surâzând panorama luminoasă, voioasă, proaspătă, vie, plină de promisiuni a mesei încă intactă, corectă, curată.

Începură să mănânce fără multă gălăgie; se întreceau care mai de care să spună glume. Joaquinito îşi bătea joc de felul cum se servea şi vorbea de Fornos... şi de La Taurina şi Puerto, unde se mânca *întrutotul a la flamenco.*

Toţi mâncau mult, în afară de don Pompeyo, căruia i se pusese un nod în gât din cauza emoţiei. Odată cu felul doi, începu să-l frământe o grijă. „Mă aflu, se gândea, în situaţia de-a toasta în mod obligatoriu; trebuie să improvizez un discurs.” Şi nu-i mai căzu bine nicio înghiţitură. Auzea vorbindu-se aşa cum auzi că plouă; zâmbea în dreapta şi-n stângă, răspundea monosilabic şi se gândea la toast; urechile i se făcuseră ca jăraticul, iar din când în când avea greţuri şi simţea cum îi tremură picioarele. Pe scurt, trecea printr-un moment neplăcut. Spera că lucrurile o să decurgă astfel: o să vorbească întâi don Alvaro, o să facă elogiul statorniciei cu care el, don Pompeyo, susţinuse ideea sfintei libertăţi a gândirii şi va promite, în numele conducerii, că niciodată la Cazino nu va mai exista religie, aşa cum nu trebuia să existe nici în stat. După aceea o să vorbească Foja, marchizelul şi alţii, repetând aceleaşi idei... şi în sfârşit el, Guimarán, va trebui să se ridice să... facă rez*umatul. Şi în t*imp ce mânca şi bea în mod mecanic, îşi pregătea alocuţiunea, fără să poată trece de exordiu, pe care îl voia original, neafectat, modest, fără falsă umilinţă... „Tinerii ăştia... ar fi trebuit să mă anunţe ieri... şi atunci aş fi avut timp.”

Contrar aşteptărilor *ateului*, când ajunseră la şampanie, conversaţia apucase pe un drum ce nu putea duce la discuţiile serioase pe care acesta le credea adecvate solemnităţii. Se vorbea despre femei. Aproape toţi regretau vârsta iluziilor, nu pentru iluzii, ci pentru forţa misterioasă, care, după ei, stătea la baza acestora. Chiar şi cei tineri declarau că sunt la vârsta tristă la oare dragostea e numai mintală, imaginaţie pură. Doar Paco, franc şi nobil, mărturisea că se simţea mai bine ca niciodată, deşi trăise la fel ca oricare altul.

Unul dintre amicii de lojă ai lui Mesia, un bătrân verde de

vreo cincizeci de ani, domnul Palma, bancher, se plângea că tinerețea nu e veşnică şi, în picioare, cu paharul gol în mână, cu lacrimi în ochi, îşi expunea sistemul său filosofic, de un sfâşietor pesimism, cum spunea căpitanul Bedoya. Fu întrerupt, şi atunci conversația deveni ceva mai serioasă; Guimarán catadicsi să fie atent. Acum se vorbea despre viața de apoi şi despre morală, oare era relativă, după părerea majorității.

Foja, palid, dezlănțuit, cu glasul tremurând, susținea că nu există niciun fel de morală – se ridică în picioare – că omul era un animal cu moravuri; că fiecare trage spuza pe turta lui.

— *Homo homini lupus*[149], întări Bedoya, căpitanul.

Colonelul Fulgosio îl privi cu respect şi-l aprobă fără să înțeleagă ce spusese.

— Asta înseamnă lupta pentru existență, spuse foarte serios Joaquinito Orgaz.

— Nu există decât materia, adăugă Foja, care nu-şi expunea părerile filosofice decât la beție.

— Forță şi materie, spuse Orgaz tatăl care auzise asta de la fiu-său,

— Materie şi... bani, rectifică Juanito Reseco; avea voce ascuțită, stridentă şi încărcată de-o ironie pe care Orgaz tatăl n-o putea înțelege.

— Aşa-i, strigă oratorul Palma şi continuă să toasteze pentru toate minunățiile naturii de care mizerabilul său corp de anemic incurabil ducea lipsă.

Reveniră la amor şi la femei şi începură confesiunile, odată cu cafelele şi lichiorurile, tirbuşoanele inimii. Printre scrumul țigărilor, fărâmiturile de pâine şi petele de sos şi de vin, se rostogoliră numele şi cinstea multor doamne. „Acolo se putea spune totul, erau singuri, toți erau o ființă.” Mesia vorbea puțin; aşa îi era obiceiul în asemenea împrejurări. Se temea de aceste expansiuni, când iei drept prieten pe oricine şi când se dezvăluie secrete pe care după aceea încerci în zadar să le ascunzi din nou. Pe când ceilalți povesteau aventuri banale, fără glorie, el, atent la gândurile sale, cu un cot sprijinit pe

masă şi bărbia proptită în palmă, fumă o ţigară bună; ochii vii, umezi, plini de reflexele luminii şi de reflexele electrice ale vinului i se pironiseră în tavan. Celelalte figuri de la masă erau vulgare, beţia lor era lipsită de demnitate, şi mişcările lor de graţie. Mesia era frumos; ieşeau în evidenţă mai bine ca niciodată zvelteţea şi armonia formelor sale de bărbat frumos, elegant; pe faţa sa regulată aburii lăcomiei nu lăsau urme grosolane, ci o anumită spiritualizare, între melancolie şi senzualitate; vedeai în el omul dedat viciului, dar nu în ipostază de victimă, ci de slujitor al său; îşi stăpânea beţia, *binecrescută,* aristocratică, discretă. Don Alvaro, de unul singur, între acei bieţi oameni, visa treaz, înduioşat. În clipele acelea se credea îndrăgostit cu adevărat şi se credea şi se simţea, într-adevăr, interesant. Deşi era un senzualist, ce dracu, senzualitatea, se gândea, are şi ea romantismul ei. Ceea ce se cheamă *Clair de lune*[150] rămâne *clair de lune* chiar dacă luna e o bucată de tinichea ruginită, o potcoavă a vreunuia din armăsarii soarelui.

Prin minte şi prin închipuire îi treceau amintirile atâtor nopţi de dragoste, nu toate clare şi poetice, dar multe, multe nopţi de dragoste. Şi simţi că-l mănâncă limba, că vrea să-şi povestească isprăvile. Mâncărimea asta era nouă la el, n-o avusese până nu-l umilise Prezidenta cu rezistenţa ei.

De două-trei ori interveni în hărmălaie ca să-şi spună părerea, atât de plină de experienţă, în probleme de dragoste. Şi toţi se întoarseră spre el şi tăcură, ca să-l asculte. Atunci vorbi, fără să mai poată repara ceva, ca să-şi satisfacă dorinţa de-a se reabilita. Vorbi maestrul. Se sprijini de masă cu amândouă braţele, încrucişându-şi mâinile, strângând între degete ţigara cu scrumul nescuturat; îşi aplecă puţin capul, cu un soi de misticism bachic şi, cu ochii ridicaţi spre luminile candelabrului, îşi începu spovedania, pe care prietenii săi o ascultau într-o linişte de biserică. Cei care se aflau mai departe se ridicau în picioare, ca să audă, sprijinindu-se de masă sau de umărul cel mai apropiat. Priveliştea amintea, în chip jalnic, de *Cina* lui Leonardo da

Vinci.

Atenția vădită a auditoriului, interesul cu care îl țintuiau cu privirea şi gurile întredeschise îl seduseră pe acest don Juan al Vetustei, îl măguliră, şi el vorbi aşa cum vorbeşti de obicei la pieptul unui prieten. Joaquín Orgaz şi marchizelul îl ascultau pe maestru cu respectul adânc al învățăcelului. Vorbele acelea însemnau înțelepciune.

Uneori aventurile erau romantice, primejdioase, îndrăznețe; cele mai multe vădeau slăbiciunea femeii, indiferent care; altele demonstrau necesitatea de-a te dezbăra de scrupule, multe succesul obținut prin stăruință, viclenie şi rapiditatea atacului.

Din când în când, tăcerea era întreruptă de hohote zgomotoase; câte-o aventură amuzantă distra audiența, trezindu-i pe toți cei de față din stupoarea lor bolnăvicioasă şi paralizantă. În jurul admirației generale se încolăcea invidia amestecată cu luxuria – teniile sufletului. Ochii străluceau seci.

Arta seducătorului se întindea pe fața aceea de masă, acum mototolită şi murdară, scenă potrivită pentru cadavrul iubirii carnale.

Mesia îşi dezvăluia tainele mai mult pentru a se auzi pe sine însuşi, pentru a se convinge că mai era cine era, decât pentru a face pe plac auditoriului.

„Procedeele de care se slujea dragostea erau aproape întotdeauna vicleşuguri; cine credea altfel, era un visător. O dată, lui Mesia i se aruncase în brațe şi o femeie nebună de dragoste; însă întâmplările astea sunt foarte rare. Şi pe urmă, dacă femeia n-ar fi atât de senzuală din când în când, victoriile ar fi mai rare; puține se oferă din pură iubire. Mai mult face prilejul decât seducția. Seducția trebuie transformată în prilej."

Veni vorba de felul în care reuşise don Alvaro s-o seducă pe fata unui maistru de la Fabrica veche, foarte cinstit şi care-şi păzea onoarea familiei lui ca un Argus. Angelina avea tată, mamă, bunică, frați; ea era pură ca o blană de hermină...

Mesia a început prin a-i cuceri pe părinți. În fiecare casă se purta aşa cum cereau obiceiurile fiecărui cămin. Se juca de-a v-ați ascunselea cu copiii, le făcea avioane de hârtie, juca domino cu bunica, îi ținea mamei sculurile de lână, asculta cu răbdare şi prefăcută atenție elucubrațiile umanitare ale tatălui, îi fermeca pe toți; ajunsese să fie un oaspete de neînlocuit, leacul de pus la rană, sfătuitorul, cea mai scumpă podoabă din casă. Era bun, drăgăstos, avea duioşii paterne, se îngrijea de treburile casnice, de parcă ar fi fost în interesul lui. Aşa pătrundea, se vâra în sufletul tuturor; dragostea cu Angelina – sau cu alta, deoarece avusese multe aventuri de felul ăsta – începea în taină; şi încetul cu încetul, lângă pat, la o masă acoperită cu o cuvertură, sub care se afla un vas cu jeratic; în balcon, pe înserate, de câte ori putea, se apropia, se lipea de victimă, făcea în aşa fel încât să-l dorească, pentru frumusețea lui arogantă, bărbătească şi plăcută; pe urmă vorbea de dragoste oarecum în glumă, pe un ton ocrotitor, patern, ce părea nevinovăția întruchipată; şi într-o bună zi sau într-o noapte, la o masă la iarbă verde, după cina din Ajunul Crăciunului, când ceilalți din familie râdeau veseli, fără griji, pasiunea Angelinei ajungea la paroxism, prilejul făcea restul, dezonoarea intra în casă şi prietenul intim, favoritul tuturor, ieşea ca să nu se mai întoarcă niciodată.

Cei ce-l ascultau pe don Alvaro se închipuiau asistând la acele scene de prietenie intimă, liniştite, blânde, pline de expansiune şi încredere; pe figura cuceritorului, în gesturile, zâmbetul şi glasul său se reflectau, în virtutea amintirii, bunătatea, blândețea, afecțiunea, sinceritatea simplă, nobilă, familiară, îndemânarea în treburile casnice, toate vicleşugurile şi calitățile care-l făceau pe Mesia să învingă în astfel de bătălii.

— Alteori, prieteni, am fost nevoit să recurg la forță. Dacă renunți la o victorie ce se câştigă cu pumnii şi cu picături de sudoare mari cât bobul de cafea, cu răni şi lovituri, înseamnă că eşti un om ce iubeşte în mod platonic, un *muțunache;* adevăratul don Juan al secolului şi poate al tuturor secolelor

învinge oricum; e romantic, cavaler, apărător al onoarei, atunci când asta îi foloseşte, mojic, violent, neobrăzaţ, mârşav, dacă e nevoie.

Niciodată n-o să uite don Alvaro o bătălie amoroasă ce-a durat trei nopţi şi a fost mai glorioasă pentru învinsă decât pentru învingător. Scena reprezintă o şură, o construcţie de lemn, aşezată pe patru stâlpi de piatră, ca locuinţele lacustre ridicate pe trunchiuri de arbori sau cele ale popoarelor sălbatice. În şură dormea Ramona, o ţărancă, iar lângă patul ei de lemn vopsit în albastru şi roşu, care scârţâia la fiecare mişcare, zăcea recolta de porumb de pe ogorul ei, într-o grămadă ce sta să se prăbuşească şi se înălţa până-n tavan.

Acolo se dădu bătălia. Don Alvaro, de parcă ar mai fi trăit încă acele clipe, descria întunecimea nopţii, greutăţile escaladării, lătrăturile câinelui, scârţâitul ferestrei dinspre prispă când trăsese zăvorul, şi apoi gemetele patului şubred, zgomotul saltelei umplute cu foi de porumb şi împotrivirea mută, dar energică, brutală, a fetei care se apăra cu pumnii, cu picioarele, cu dinţii, stârnind în el, spunea don Alvaro, o dorinţă sălbatică, necunoscută, puternică, de neînvins.

— Au fost clipe când m-am luptat ca Cezar la Munda[151]. Ramona, domnilor, era brunetă, avea o carne ca de piatră, tare şi netedă, iar braţele acelea, pe care le voiam încolăcite în jurul corpului meu, într-o dăruire plină de dragoste, îmi dovedeau forţa, chinuindu-le pe ale mele, inerte, în strânsoarea lor. Sigură că nu va fi învinsă cu forţa, îndrăgostită în felul ei de *domnişorul,* mai ales pentru îndrăzneala lui, tăcea, se zbătea, muşca cu plăcere, mă zdrobea cu o voluptate barbară şi găsea o plăcere sălbatică torturându-mi simţurile. Patul se prăbuşi; ne rostogolirăm pe duşumea şi ajunserăm lângă muntele de porumb. Atunci răsări luna, razele ei intrară pe fereastra pe care o lăsasem deschisă şi o văzui pe voinica mea ţărancă, în picioare, cu un picior în grăunţele de aur şi cu genunchiul celuilalt pe pieptul meu. Mă soma să fug, altfel mă omora; şi mă ameninţă cu o baniţă de măsurat porumbul, enormă, din lemn, cu doagele

de fier. Am fugit, am fugit pe fereastra dinspre prispă, am sărit cum am putut din hambar în uliță; a trebuit să mă lupt din nou, deşi eram sleit, cu câinele. – Pauză. – M-am întors însă în noaptea următoare. Câinele a lătrat mai puțin. Fereastra nu era închisă, zăvorul nu era pus; Ramona nu dormea; mă aştepta; dar cum m-a simțit, mi-a cârpit o palmă groaznică pe obraz. Nu conta. Reîncepurăm lupta; aceeaşi poveste; ne rostogolirăm, ne afundarăm în porumb; am înghițit o mulțime de boabe. Nici în noaptea aceea n-am făcut nimic. Am ieşit de-acolo în urma unui armistițiu, cu promisiunea unei viitoare victorii. Şi a treia noapte m-am mai luptat; mă înşelase; trofeul m-a costat o nouă bătălie şi l-am câştigat în chinuri, din cauza porumbului curios, inoportun, care se vâra prin toate părțile. Ramona, învinsă, se plângea şi ea. Ne scufundam, uitând de toate, şi de n-ar fi scris, conform retoricii perfecte, ca nu în tragic să se încheie comicul, Alvaro şi Ramona şi-ar fi găsit mormântul în acea grămadă mişcătoare, sufocați de una dintre cerealele cele mai umile.

Aplauze şi hohote de râs acoperiră vocea povestitorului. Şi atunci, don Alvaro, mulțumit, entuziasmat, vru să-şi uluiască auditoriul prin contrastul aventurilor romantice în care el apărea ca un cavaler al Mesei Rotunde.

Don Pompeyo, în timpul acesta, îşi uita exordiul, interesat, fără voia lui, de aventurile erotice ale *frivolului* Preşedinte al Cazinoului. Paco Vegallana îl făcuse pe ateu să bea, fără ca acesta să-şi dea seama, mai mult decât cerea dreptatea. Nu era beat, dar se simțea rău, şi, în pofida lui, găsea o oarecare plăcere ascultând acele poveşti scandaloase, care în altă împrejurare l-ar fi indignat.

În cele din urmă, Mesia, obosit şi regretând puțin *că* vorbise atâta, puse capăt confesiunilor şi, întorcându-se spre don Pompeyo, îl invită să ia cuvântul.

— Don Pompeyo, spuse şi se ridică în picioare clătinându-se, ceea ce dovedea că dacă nu vinul, atunci îl îmbătaseră amintirile; don Pompeyo, dat fiind că e ceasul mărturisirilor, trebuie neapărat să ne spui ce-i în adâncul sufletului

dumitale…

— Domnilor, îl întrerupse ateul, adâncul sufletului meu îl port în palmă, ca să-l. vadă lumea.

— Bravo! Bravo! strigă auditoriul.

Şi se umplură şi se sparseră câteva pahare.

— Propun, strigă Juanito Reseco, urcat pe un scaun, ca, ținând cont de această scânteie genială, să i se permită să ne tutuiască şi reciproca.

— De acord! Aprobat!

— Ei atunci, continuă Juanito, oh, tu, Pompeyo, pomposule Pompeyo, am să te necăjesc. Tu îți închipui că în Vetusta nu mai e alt ateu în afară de tine…

— Mânzule!

— Ei bine, şi eu sunt *anch'io… sono pittore*[152]. Atât doar că tu eşti un ateu progresist, un ateu fanatic, un teolog cu picioarele în sus. Tu îți petreci viața privind cerul… dar îl priveşti cu capul în jos, uitându-te printre picioare. Şi deşi există o contradicție aparentă între povestea cu picioarele-n sus şi privitul printre picioare… totul se îmbină, sau antimonia se rezolvă, cum spun filosofii snobi, considerând că a fi biped nu este pentru toți…

— Mânzule… nu înțeleg acest jargon filosofic. Încă înainte de-a te naşte dumneata eu eram obosit de ateismul meu şi ceea ce-ți propui dumneata e să jigneşti părul meu alb şi prin urmare…

— Spuneam că eşti un teolog cu picioarele-n sus; se ştie că în lumea civilizată nimeni nu mai vorbeşte de Dumnezeu, nici de bine, nici de rău. Problema dacă există sau nu Dumnezeu nu se rezolvă… Se dizolvă. Tu nu poți înțelege asta; ascultă însă ce contează: tu, fanatic al negării, vei muri în sânul Bisericii, de unde n-ar fi trebuit niciodată să pleci. *Amen dico vobis.*[153]

Şi Juanito căzu sub masă.

Pe toți îi indignase discursul acesta; numai pe Mesia nu, care, întinzând mâna spre el, exclamă:

— Iertați-l… că mult a băut!

— Juanito ăsta, îi spunea colonelul lui don Frutos, americanul, îmi face impresia că-i un mare pedant.

— E un coate-goale mai orgolios decât don Rodrigo în fața spânzurătorii.

Se vorbi din nou despre religie. Don Frutos îşi expuse teoriile, cu un cuvânt ici, unul colo, iscând insule şi continente de vin roşu pe fața de masă şi implorându-i din ochi pe ceilalți să-i sfârşească frazele.

Don Frutos insistă că sufletul său, simțea el, e nemuritor; exista altă lume, în afară de America, altă lume mai bună spre care se îndreptau sufletele celor ce n-au furat la drumul mare. Şi, în plus, Dumnezeu era milos, se făcea că nu vede. Bineînțeles că don Frutos dorea să ajungă în acea lume mai bună cu amintirea vieții nenorocite pe care-o dusese, căci dacă nu, să vezi distracție!

— De ce vrea don Frutos să-şi amintească de felul mizerabil în care şi-a trăit viața pe pământ? întreba Foja la urechea lui Orgaz fiul.

— Domnilor, strigă Joaquín, dacă în viața de apoi nu există *cântec,* sau e falsificat, renunț la viața de apoi.

Şi sări pe masă, se agăță de o coloană şi începu să danseze flamenco cu o perfecțiune clasică. Nu lipsi nici publicul care-l ațâța bătând din palme, în timp ce doctoraşul cânta cu o voce răguşită şi melancolie de fante:

E un lucruuuu…
de minune, măiculiță,
să vezi la Franscueelo,
un picioruş, măiculiță…

Pe don Pompeyo îl treceau fiorii. Câtă degradare. Medita şi vedea doi Orgaz fiul pe masă.

— M-au îmbătat cu ereziile lor… vreau să zic… cu blasfemiile lor… îi spuse marchizelului care tăcea, gândindu-se că petrecerea n-avea niciun chichirez fără femei.

Joaquín strigă:

— Acum, una în sănătatea lui don Pompeyo.

Şi începu un cântecel necuviincios şi cu aluzii directe la o imagine sfântă.

— Stop, domnule, stop! strigă indignat sărmanul Guimarán auzind penultimul vers. Sănătatea mea n-are nevoie de asemenea necuviințe; şi ce faceți dumneavoastră cu astfel de blasfemii vulgare e să apărați cauza, să faceți jocul clerului, fiindcă, ține bine minte, tinere neruşinat şi fără experiență, că în lume au existat multe religii pozitive, şi azi s-a crezut în una şi mâine în alta, dar ceea ce n-a lipsit niciodată popoarelor culte, nici acum, nici în antichitate, a fost educația şi respectul pe care ni-l datorăm tuturor.

— Bine, foarte bine! spuseră toți, inclusiv Joaquín.

— Mă oboseşte să fiu luat drept un iconoclast; da, sunt un iconoclast, dar un iconoclast al viciului, apostol al virtuții şi eretic al negurilor ce învăluiesc inteligența şi inima omenirii.

— Bravo! Bravo!

— Şi dacă cineva a crezut că pot fraterniza cu scandalul, că mă pot uni cu neobrăzarea îşi cu orgia, protestez indignat, căci am venit aici pentru cu totul altceva. Şi cred că a sosit momentul să se vorbească ceva mai serios.

— Perfect, îl întrerupse Foja, domnul Guimarán a vorbit ca din carte, deşi nu citeşte cărți, dar asta nu contează, a vorbit ca din cartea conştiinței sale – cum zice dumnealui. Ne-am adunat aici, domnilor, ca să sărbătorim reîntoarcerea domnului Guimarán la vatra părintească, la Cazino. Însă, vai, domnilor deputați, de ce a revenit la Cazino domnul Guimarán? *Tatiste question*[154] cum spunea Flintă, pe care, cu regret, nu-l văd printre noi – (aplauze, râsete). Ei bine, a revenit deoarece ne-am eliberat de respingătoarea tutelă a fanatismului şi am fundat din nou o societate a cărei întrunire inaugurală o sărbătoriți acum, fără să ştiți poate. Această societate, care, de la bun început, nu se va numi a cumpătării, îşi propune să urmărească fariseii, să smulgă măştile ipocriților şi să extirpeze de pe corpul social al Vetustei lipitorile mistice ce-i sug sângele. (Aplauze

zgomotoase. Paco se abține şi se gândeşte la acelaşi lucru dinainte: că lipsesc femeile.) Domnilor… război împotriva clerului uzurpator, invadator, inchizitor, război împotriva acelei părți a clerului ce comercializează obiectele sfinte, ce se foloseşte de mijloace necurate pentru a pătrunde cu tentaculele sale de polip în casa de bani a Cruc*ii Roşii*…

— Asta, asta îl doare!

— Acestui cler ce condamnă la moarte prin inaniție anumiți negustori cinstiți, tați de familie, acestui cler ce distruge căminele şi îngroapă în subterane murdare, pe nedrept denumite chilii, pe fecioarele Domnului şi care pretinde că le dăruieşte lui Isus, dăruindu-le morții. (Aplauze frenetice.) Să jurăm cu toții că vom fi trâmbițaşii scandalului, şi aşa să fie şi să ajungă la urechea cui trebuie, că ruina duşmanului comun este țelul nostru. Pentru că, domnilor, nimeni nu respectă ca mine clerul parohial, acest cler cinstit, sărac, umil… înaltul cler însă… să moară… şi mai ales… moarte Vicarului.

— Să moară, să moară! răspunseră câțiva: Joaquín, colonelul, care era nevinovat, dar voia să moară Canonicul, şi încă vreo doi-trei comeseni beți.

Când se ridicară de la masă se crăpa de ziuă. Mai vorbiră încă mult; repetară istoria Vicarului, aşa cum o voia scandaloasa legendă. Chiar şi cei mai rezervați căzură de acord că asociația aceea propusă de Foja trebuia fundată în mod serios. Hotărâră să se întrunească o dată pe lună la o cină comună şi să facă propagandă intensă împotriva Canonicului. La ieşire, în grupulețe, îşi spuneau în şoaptă:

— Toată povestea a pus-o la cale Mesia; don Fermín e rivalul lui şi vrea să-l distrugă, să-l anuleze.

— Bun, şi cine-o să iasă învingător?

— Cum învingător?

— Cine-o să câştige?

— Canonicul.

— Alvaro.

— Sau amândoi…

— Sau niciunul.
— În fine, spuse Foja, eu nici nu întronez, nici nu detronez.
— Dar îmi ajut suzeranul, adăugă corul.
Mesia, Paco Vegallana şi Joaquín Orgaz îl conduseră acasă pe don Pompeyo. Era o dimineaţă de iunie, veselă, călduţă, purpurie. Soarele îşi vestea razele în culorile vii ale norilor dinspre răsărit. Paşii chefliilor răsunau pe străzile din Encimada, de parcă ar fi călcat pe o cutie de rezonanţă. Deşi nu era frig, toţi îşi ridicaseră gulerele de la redingote sau de la ce aveau pe ei. Don Pompeyo mergea tăcut. Descuie poarta cu cheia; intră fără să facă zgomot şi, la puţină vreme, închidea ochii, în patul lui, ca să nu vadă lumina acuzatoare ce pătrundea prin jaluzelele ferestrelor închise. Faptul că se culca în zori de zi era o revoluţie care-i dădea ameţeli lui Guimarán; se îndoia că legile lumii continuau să fie aceleaşi. Când închise ochii simţi că patul, întotdeauna imobil, se răzvrătea şi el, înălţându-se şi coborând. Imediat după asta, se crezu pe ocean, închis în cabina unui vas, victimă a răului de mare şi a furtunii.
Se sculă la douăsprezece şi nu vru să vorbească nici cu nevastă-sa şi nici cu fetele despre banchet, fericitul banchet. Cu toate acestea, deşi îşi promisese să nu mai ia parte la altul, după câteva ore, la Cazino, unde fu primit cu dovezi de simpatie şi veselie, promitea solemn să-şi reia vechile obiceiuri, să participe la acele *gaudeamus* lunare în care trebuiau să dea raportul asupra activităţii *Societăţii fără nume,* care se fundase *inter-pocula*[155].
Doña Paula află de la Cârn, căruia îi povestise un chelner de la restaurantul Cazinoului, ce se vorbise la cina inaugurală şi ce pretindeau acei domni. Când Canonicul o auzi pe maică-sa că se strigase „Moarte Vicarului”, strânse din umeri, se ridică şi ieşi din casă.
— Băiatul ăsta parcă-i prost… eu nu ştiu ce are; parcă-i pe altă lume… Oh, blestemata de Prezidentă! Oaia asta păcătoasă l-a fermecat de-a binelea!
Luna următoare avu loc ce-a de-a doua sesiune a *Societăţii*

fără nume; s-a băut; cei ce făceau asta de obicei s-au îmbătat şi s-a dat raportul asupra muncii de propagandă. Foja le spuse că se înțelesese în secret cu Arhidiaconul, don Custodio şi alți duşmani ai Vicarului din Consiliul clerical – aşa spuse. Se ştiau multe lucruri noi şi scandaloase; elementul ecleziastic şi cel laic, de comun acord în a elibera Vetusta de duşmanul lor general, puneau la cale pierzania monstrului; în curând vor putea depune în mâinile Episcopului dovezile acelor abuzuri de tot felul de care se făcea vinovat don Fermín De Pas. Cel mai groaznic lucru, care o să-l facă să explodeze pe Episcop, era necuviincioasa şi abuziva folosire a confesionalului. Se povesteau orori, în fine, o să se afle tot.

Don Alvaro propuse suspendarea cinelor lunare până la venirea toamnei şi î. i rugă să păstreze cel mai profund secret. În afară de asta, deşi regreta, el va trebui să se priveze de plăcerea de-a participa la aceste întruniri; cu sufletul rămânea acolo, dar el, don Alvaro, din rațiuni puternice – şi-i ruga, pe cei de față, să fie respectate – se va abține să mai participe la aceste banchete atât de plăcute.

După vreo cincisprezece zile, pe la mijlocul lui iulie, Preşedintele Cazinoului intra în casa Ozores. Venea să-şi ia rămas bun. Don Victor îl primi în birou. Stăpânul casei era în cămaşă, ca de obicei când venea vara, chiar dacă nu-i era foarte cald. Pentru el, vara şi îmbrăcămintea aceea uşoară erau nişte idei inseparabile. Quintanar oftă văzându-l pe don Alvaro, îi întinse amândouă mâinile, după ce puse o carte neagră pe masă şi exclamă:

— Oh, oh, scumpul meu Mesia! Ingratule! De cât timp n-ai mai dat pe-aici…

— Am venit să-mi iau rămas bun. Plec să dau o raită prin provincie, după aceea la băi la Sobrón, iar pe la mijlocul lui august o să mă întorc la Palomares, ca să nu-mi stric tabieturile.

— Vasăzică până în septembrie…

— Până la sfârşitul lui septembrie nu ne mai vedem.

Don Alvaro vorbea tare, de parcă ar fi vrut să-l audă toți cei

din casă.

Don Victor regretă că pleacă. Oftă. „Încă un necaz, un nou motiv de întristare.”

Don Alvaro observă că prietenul său era mai puțin vorbăreț decât înainte, că se mişca şi gesticula mai puțin.

— Ai fost bolnav?

— Eh! Eu? Nici vorbă! De ce, arăt prost? Spune-mi sincer… arăt prost?… Palid… poate, palid?

— Nu, nu, în niciun caz. Dar mi se pare că eşti mai puțin vesel, pari îngrijorat, ştiu şi eu…

Don Victor oftă din nou. După un răstimp, îl întrebă pe un ton plângăreț:

— Ai citit asta?

— Ce-i asta?

— Kempis, *Imitația lui Isus Hristos.*

— Cum? Dumneata! Şi dumneata?

— E o carte care-ți strică buna dispoziție. Te face să te gândeşti la nişte lucruri… care nu ți-au trecut niciodată prin minte… Nu contează. Viața, oricum, e tare tristă. Vezi dumneata, totul e trecător. Dumneata te duci… Marchizii. pleacă… Visita se duce… Ripamilán a şi plecat… în mai puțin de cincisprezece zile, Vetusta o să fie pustie. Nu rămâne niciun suflet din… Colonia, din Encimada… pleacă cei mai de treabă… rămân săracii, zilierii… şi noi. Noi nu plecăm anul ăsta. Şi ce tristă e o vară întreagă în Vetusta! Iarba de pe Bulevardul Mare se face ca o rogojină şi… nu mai vezi un suflet pe-acolo, pe străzi nu mai sunt decât polițişti şi câini… Crede-mă, prefer iarna cu tot crivățul şi veşnica ei ploaie… eu ştiu… pe mine frigul mă pune în mişcare… în sfârşit, fericiți voi ăştia care plecați…

Şi don Victor mai oftă o dată.

— Mă duc s-o chem pe nevastă-mea. Vrei să-i spui la revedere, nu-i aşa? E normal.

— Nu… dacă e ocupată… n-o deranja.

— Asta-i bună. Ocupată… Ea e întotdeauna ocupată… şi fără treabă… cine-o mai ştie. Treburi de-ale ei.

Ieşi. Don Alvaro îl luă în mână pe Kempis; era un exemplar nou, dar primele o sută de pagini erau răsfoite şi pline de însemnări. Niciodată nu citise aşa ceva. Se uita ca la o cutie cu exploziv. Puse cartea pe masă cu teamă şi cu o anumită grijă.

Ana intră în birou. Era îmbrăcată gen Carmen. Era tot palidă, dar se îngrăşase puțin. Lui Mesia îi bătu inima, simți un nod în gât şi se sperie puțin.

Femeia aceea trezea acum în el o furie surdă, amestecată cu o dorință intensă, dureroasă. O privea ca cel ce descoperă o insulă sau un continent, ca cel pe care furtuna l-a târât departe de țărm, poate pentru totdeauna, înainte de-a păşi pe pământ. „Ştia el dacă femeia asta va fi vreodată a lui?” Orgoliul lui nu renunța la ea. Alte voci îi spuneau însă: „Renunță pentru totdeauna la Prezidentă”. O să vadă. Era însă dureros să-şi amâne din nou, Dumnezeu ştie până când, orice speranță, orice plan de cucerire.

Voia să vadă pe figura Anei urma unei emoții, când îi va spune că pleacă, fără să ştie când se va întoarce. Ana însă ascultă vestea, parcă neatentă. Nu-i tresări niciun muşchi de pe față.

— Noi, spuse, rămânem vara asta la Vetusta. Eu nu pot face băi, şi medicul a spus că aerul de mare ar putea să-mi facă mai degrabă rău decât bine.

— Vetusta e foarte tristă vara.

— Nu… nu mi se pare…

Don Victor îi lăsă singuri.

Don Alvaro îşi pironi privirea asupra chipului Anei. şi ea îşi ridică ochii mari, blânzi, liniştiți şi-l privi fără teamă pe cuceritor, privi ispita aceea veche de atâția ani şi ani. El simți că-şi pierde siguranța, crezu că o să spună sau o să facă ceva groaznic şi, fără să se poată stăpâni, se ridică în picioare în fața ei.

— Pleci?

„Dacă mă arunc la picioarele ei acum, ce-o să se întâmple?” se întrebă don Alvaro. Şi, fără să ştie ce face, întinse mâna

înmănuşată şi-i spuse şovăitor:

— Anita… dacă vrei… ceva…

— Să te distrezi mult, Alvaro… răspunse ea fără urmă de ironie.

Lui însă i se păru că îşi bate joc de stângăcia lui ridicolă, de teama lui stupidă… şi simţi dorinţa puternică de a o sugruma. Mâna Prezidentei atinse mâna lui Mesia fără şovăială, seacă, rece.

Frumosul bărbat ieşi ciocnindu-se de păunul împăiat şi pe urmă de uşă. Pe coridor îşi luă rămas bun de la prietenul său Quintanar.

Prezidenta scoase din sân un crucifix şi-şi lipi buzele de fildeşul cald şi galben, în timp ce ochii, scăldaţi în lacrimi, căutau cerul albastru printre norii cenuşii.

Douăzeci şi unu

Ana citea în pat, pe ascuns de don Victor, cele patruzeci de capitole ale *Vieții Sfintei Teresa, scrisă de ea însăşi.*

Lucru care se petrecu în timpul acelei convalescențe lungi, plină de spaime, leşinuri şi crize nervoase. Don Victor, pe care remuşcările îl făcuseră să jure, când boala Anei reveni, că n-o să se dezlipească de lângă Prezidentă până n-o s-o vadă sănătoasă, îşi călcă jurământul când crezu că e în afară de orice pericol. Într-o zi se aventură să dea o raită pe la Cazino; apoi se duse să citească ziarele; pe urmă începu să joace câte-o partidă de şah şi „se ştie cât durează jocul ăsta". Mai târziu, fără să mai caute niciun pretext, absenta toată după-amiaza. Avea impresia că-i cade casa în cap. „Începea căldura – fiindcă don Victor se călăuzea după calendar în probleme de temperatură – şi era lucru ştiut că el nu putea lucra în birou când îl supăra transpirația; avea nevoie de aer liber; de multe plimbări, de natură."

Marchiza, Visitación. Obdulia, doña Petronila şi alte prietene care îi ținuseră de urât Prezidentei cât timp fusese vremea rea, acum treceau o dată la două-trei zile, iar vizitele deveneau tot mai scurte. Era un soare plăcut, zile albastre, fără un nor pe cer; trebuiau să se bucure de timpul frumos; era perioada când Vetusta prindea puțină viață: teatrul, străzile pline, fanfară, străini… o expoziție de minerale. Până şi Petra îi ceru voie coniței, într-o după-amiază, să se ducă să vadă un arc tăiat în cărbune…

Ana petrecea ceasuri întregi în singurătatea casei, uriaşe; zgomotele îndepărtate ale străzii ajungeau stinse până la patul ei, respinse parcă de simțuri. Jos, în bucătărie, se afla

Sevanda şi uneori Petra. Anselmo fluiera prin curte, mângâind o pisică de Angora, singurul lui prieten.

Prezidenta simțea şi mai mult singurătatea în asemenea tovărăşie; servitorii aceia indiferenți, muți, respectuoşi, lipsiți de dragoste, o făceau să simtă şi mai mult lipsa oamenilor care te compătimesc. Petra îi era antipatică. Îi era teamă de ea, fără să ştie de ce. Ca să se calmeze puțin, când o cuprindea neliniştea aceea nervoasă, o întreba:

— Don Tomás e prin grădină?

Dacă Frigilis era în parc, simțea un fel de sprijin. Se liniştea. Crespo urca în fiecare după-amiază s-o vadă, dar nu stătea jos aproape niciodată. Rămânea cinci minute în budoar, plimbându-se de la uşă la balcon, apoi îi spunea la revedere cu un mormăit afectuos.

Ana, care în momentele ei de slăbiciune, chinuită de tristețe şi mâhnire, de nervii încordați, se supăra atât de mult când era părăsită, aceeaşi Ana, când se calma, mai ales după ce dormea câteva ceasuri sau mânca ceva cu poftă, ajungea să simtă o plăcere subtilă, aproape voluptoasă, în mijlocul acelei singurătăți. Balconul budoarului dădea spre parc; stând în pat, vedea în spatele geamurilor coroanele câtorva copaci, strălucind cu frunzele lor tinere, foşnitoare, netede şi proaspete. Ciripitul păsărilor şi razele unui soare viu, puternic şi vesel îi vorbeau despre viața de afară şi despre natura ce reînvia.

„Şi ea o să renască, o să reînvie, dar într-o lume atât de diferită! Cât de altfel de ceea ce fusese avea să fie! îşi pregătea o viață de sacrificiu, fără intermitența gândurilor nelegiuite şi-a răzvrătirii surde, o viață închinată faptelor bune, iubirii pentru oameni şi, prin urmare, pentru soțul ei, dragoste întru Dumnezeu şi pentru Dumnezeu.” Între timp însă, cât nu se putea mişca din acea închisoare a durerilor ei, sufletul îi zbura, urmărind de departe spiritul subtil, simplu, în ciuda subtilității sale, a sfintei celei îndrăgostite de Hristos.

Ana trăia acum o pasiune; avea un idol şi era fericită cu spaimele ei nervoase, durerile cărnii bolnave, mizeriile lutului

omenesc din care, vai, era făcută. Uneori, ameţea citind; nu vedea literele, trebuia să închidă ochii, să-şi culce capul pe perne şi să se lase în voia leşinului. Îşi recăpăta însă cunoştinţa şi, cu riscul unui nou leşin, citea mai departe, devora acele pagini peste care, altădată, spiritul ei distrat, care în van se credea religios, trecuse în silă, fără să vadă ce era scris acolo, gândindu-se că nălucirile unei mistice din secolul al XVI-lea nu puteau să facă lumină într-un suflet temător, delicat şi trist.

Slăbiciunea îi ascuţise facultăţile mintale; Ana pătrundea cu raţiunea şi sentimentul în cele mai tăinuite cute ale sufletului mistic ce glăsuia în acele pagini aspre, de un alb murdar, cu litere şterse şi greoaie. Se minuna că nu fusese convertită întreaga lume, şi că omenirea nu cântă, fără încetare, osanale sfintei din Ávila. Oh, ce bine spunea acel binecuvântat, înduioşător, trist şi blând Fray Luis de León: mâna Sfintei Teresa era purtată de Sfântul Duh pe când scria şi de aceea înflăcărează inima celui ce citeşte.

„Da, inima Anei era înflăcărată; gata, ajunge cu idolii pământeni. Să-l iubească pe Dumnezeu, pe Dumnezeu, prin mijlocirea Sfintei, a adevăratei eroine a atâtor isprăvi ale spiritului, a atâtor victorii asupra cărnii."

Gândindu-se la ea, simţea uneori o ascuţită dorinţă de-a fi trăit pe vremea Sfintei Teresa; sau dacă nu, ce bucurie cerească, dacă sfântă ar trăi acum! Ana ar fi căutat-o în cel mai ascuns colţ de lume; mai întâi, i-ar fi scris, topindu-se de dragoste şi admiraţie în scrisoarea pe care i-ar fi adresat-o. Prezidenta nu era obişnuită să-şi transforme izbucnirile religioase în rugăciuni mentale, după sfaturile înţelepte ale Canonicului; educaţia ei păgână, întâmplătoare, confuză, care avea aspectul cucerniciei sincere în forme stranii, se ivea după atâţia ani, cu tot izul ei de incoherenţă şi superficialitate.

Dorea să găsească asemănări, chiar îndepărtate, între viaţa Sfintei Teresa şi viaţa ei, să aplice, la împrejurările în care se găsea ea, gândurile pe care vicisitudinile vieţii le inspirau

misticei fecioare.

Spiritul de imitație punea stăpânire pe Ana, fără ca ea să-şi dea seama de această mare îndrăzneală.

Sfânta găsise sprijin, pentru evlavia ei în *Al treilea abecedar* al lui Francisco de Osuña, şi Ana o trimise pe Petra prin librării, să-i caute cartea. Nu găsi *Al treilea abecedar.* Nici Canonicul nu-l avea. În privința confesorului însă, Ana avea mai mult noroc. Teresa de Jesús căutase douăzeci de ani un duhovnic pe măsura ei, dar nu-l găsise. Ana îşi amintea atunci de Canonicul ei şi plângea înduioşată. „Ce om mare şi cât îi datora!” Cine, dacă nu el, semănase acea pietate în sufletul ei?

De îndată ce putu să se scoale, una dintre primele griji fu să-i scrie lui don Fermín o scrisoare pe care-o visase multe nopți; unul dintre capriciile ei de convalescentă. O scrise fără să ştie Quintanar, care îi interzisese *orice fel de bătaie de cap.*

De Pas o vizita adesea pe Prezidentă şi era încântat de progresele pe care le făcea cucernicia în spiritul ei. Ana dorea însă să-i scrie; prin viu grai nu îndrăznea şi nici nu putea să-i spună anumite lucruri intime, profunde; în plus, retorica pe care trebuia neapărat s-o folosească, pentru că ideile mari au nevoie de cuvinte mari, i se părea afectată, falsă într-o conversație între patru ochi.

Scrisoarea, de trei pagini, o duse Petra acasă la Vicar; Teresina o primi surâzătoare, mai palidă şi mai slabă decât cu luni în urmă, dar mai mulțumită. Canonicul se închise în biroul lui ca s-o citească. Când doña Paula îl chemă la masă, don Fermín apăru cu ochii scânteietori şi cu obrajii aprinşi.

Doña Paula se uita când la fiu-său, când la Teresina, ridica din umeri când n-o vedeau nici fata, care apărea şi dispărea cu farfuriile şi castroanele, nici fiul său care privea fața de masă distrat, mâncând în mod mecanic şi foarte puțin. Teresina era devotată domnişorului întru totul; nu-i spunea nimic coniței despre scrisorile pe care le primea don Fermín. Le aducea Petra, care bătea la poartă într-un fel deosebit, Teresa cobora în tăcere, se sărutau ca domnişoarele pe

amândoi obrajii, şuşoteau, râdeau încetişor şi se ciupeau. Petra recunoştea că Teresina îi e superioară în anumite privințe; îi lăuda pletele negre, ochii de sfântă, pielea şi celelalte însuşiri demne de invidiat ale prietenei sale; Teresina îi promitea Petrei anumite avantaje în viitor, şi se despărțeau cu şi mai multe sărutări.

— Cine-a fost pe-aici? întreba doña Paula.

„Un cerşetor; unu...” Niciodată nu-i spunea adevărul Doña Paula nu punea la îndoială cinstea servitoarei. Îi umblase în cufăr, pe când lipsea de-acasă, şi găsise diferite podoabe, care valorau vreo două mii de reali. Surâsese mulțumită şi invidioasă. „Făceau vreo două mii de reali... da... era prea mult pentru un scandal. Dacă decența ar permite... dacă nu i-ar fi ruşine... ar cere să-i plătească ea pe oameni, după merit şi fără risipă de prisos. Descoperirea o mulțumise; la urma urmei, asta era opera ei, dar cei două mii de reali o dureau: şi aceştia erau ai ei.”

A doua zi după ce primi scrisoarea, Canonicul plecă de-acasă foarte devreme şi se îndreptă spre Strada Mare să caute un loc retras în parcurile din jur: şi, fără altă tovărăşie decât cea a florilor şi a păsărilor nebune de veselie care-şi făceau toaleta spălându-se cu rouă, reciti acele pagini prin care Ana îi trimitea inima ei topită în retorică mistică. Învățase aproape pe de rost unele paragrafe care i se păreau mai interesante şi mai măgulitoare pentru el; inima îi era plină de bucurie în dimineața aceea roşiatică a zilei de sfârşit de mai, înnourată, răcoroasă înainte ca soarele să sfâşie acoperişul albicios, cu tonuri trandafirii, ce se întindea până departe, spre răsărit.

Canonicul se ridică, privi în toate părțile pe deasupra gardului viu de cimişir ce înconjura ascunzătoarea şi, văzând că e singur, singur de tot, îşi amestecă glasul dulce. şi melodios cu flecăreala uşuratică şi armonioasă a păsărelelor ce săltau din creangă în creangă, recitind acele cuvinte de o mare frumuseţe spirituală, pe care i le scrisese Prezidenta.

„Am dobândit darul lacrimilor acum – citi Canonicul cu glas tare, adresându-se parcă sticleților, vrăbiuțelor,

prigoriilor şi celorlalţi locuitori ai frunzişului – pot plânge, prietenul meu, pentru altceva decât supărările mele; plâng de dragoste, cu sufletul plin de prezenţa Domnului pe care dumneata şi preaiubita Sfântă m-aţi învăţat să-l cunosc. Nu te teme că lenea mă va închide din nou în casă, făcându-mă să uit de salvarea mea; acum ştiu că slăbiciunea înseamnă moarte, am citit ce spune iubita noastră Mamă şi Învăţătoare, când vorbeşte despre păcatele sale: «Nu dădeam atenţie păcatelor mici şi asta m-a distrus.» Eu n-am dat atenţie nici celor capitale şi, deşi dumneata îmi arătai primejdia, multă vreme am rămas oarbă; Dumnezeu însă mi-a trimis la timp (cred că a fost la timp, nu-i aşa, frate?), mi-a trimis la timp răul; în coşmarurile delirului am văzut iadul şi m-am văzut asemeni Sfintei noastre, într-o groapă strâmtă, unde trupul meu zdrobit trecea prin chinuri ce nu se pot descrie; năluciri care erau diavoli îmbrăcaţi ca preoţii, în bătaie de joc, cu patrafire şi mantale de ploaie, îmi atingeau cu răni scârboase trupul ţeapăn şi crispat. În sfârşit, despre asta Ţi-am mai vorbit. Evlavia mea, care acum cred că este adevărată, nu s-a născut însă numai din groază, ci şi din dragostea pentru Dumnezeu şi dintr-o dorinţă puternică de a urma, la milioane şi milioane de leghe distanţă, modelul meu nemuritor. Şi, ca să ştii totul, află că această voinţă neclintită de a fi bună se datoreşte mult, foarte mult, dorinţei de a nu fi ingrată. Sfântă Teresa a trăit mulţi ani fără să întâlnească pe cineva care s-o poată călăuzi aşa cum dorea ea; eu, mai slabă, am primit mai repede sprijinul lui Dumnezeu din mâna aceluia căruia aş vrea să-i spun părintele meu şi care preferă să-i spun doar fratele meu; da, fratele meu, fratele meu foarte drag, mă bucur că-ţi spun aşa, aici, acum, sigură de secretul meu, fără urechi profane care ar înţelege cuvintele cu lipsa lor de puritate; sunt de-o mie de ori fericită că la prima ocazie când am luat hotărârea să devin bună, am găsit pe cineva să mă ajute. Şi cât timp mi-a trebuit ca să te înţeleg bine! Fratele meu, fratele meu drag, mă ierţi, nu-i aşa? Şi dacă ai nevoie de dovezi, dacă doreşti să fac penitenţă, vorbeşte, porunceşte şi

vei vedea cum ascult. Nu mă mai minunez că mi-a plăcut atâta timp ceea ce Sfânta declară că i-a plăcut şi ei – «îmbinarea vieții spirituale cu mulțumiri, plăceri şi distracții senzuale». Acum toate astea s-au sfârşit. Dumneata îmi vei spune pe ce drum să merg şi eu voi merge cu ochii închişi. Acum iubesc şi eu încrederea afectuoasă de care îmi vorbeai atunci când am scăpat de tulburarea cea mare; vreau să fie aşa cum spunea fratele meu. Şi vom urma pilda călugărilor germani sau suedezi de care îmi vorbeai şi exemplul Teresei de Jesús care, precum ştii, prin cuvinte blânde (şi eu cred că făcând chiar şi glume, cu cele mai pure intenții), a reuşit să-l îndepărteze de păcat pe un prieten al ei, cleric. Îmi amintesc ce spune: «duhovnicul acela avea o mare afecțiune pentru ea, dar era pierdut din pricina unei iubiri nelegiuite; îl fermecase o femeie cu vicleşuguri, cu un mic idol atârnat de gât, şi răul nu dispăru până când Sfânta, datorită marii afecțiuni pe care confesorul său o avea pentru ea, reuşi să-l facă să scape de farmece, să-i dea idolul, purtătorul iubirii nelegiuite»; şi ştii că ea l-a aruncat într-un râu, şi clericul nu a mai păcătuit şi a murit apoi izbăvit de un păcat atât de mare. Aşa se ajută prietenii în această viață, care-ar fi ca un pustiu fără prieteni, iar cei ce s-ar putea îndoi de asta sunt nişte ticăloşi care n-au de unde să ştie ce înseamnă prietenia, fiindcă sunt incapabili să înțeleagă cum se cuvine un lucru atât de frumos şi care foloseşte atât de mult pentru salvarea celor slabi. În cazul de față, cel slab nu e duhovnicul, ci penitentul; dumneata n-ai farmece agățate de gât şi nici n-avem de aruncat idoli în râu… Eu sunt păcătoasa, deşi niciun bărbat nu mi-a făcut răul pe care femeia l-a făcut clericului aceluia pe care-l vrăjise; l-am iubit numai pe soțul meu; şi dumneata ştii cum îl iubesc, nu cu pasiunea ce-ar răpi din ceea ce i se cuvine lui Dumnezeu, ci cu afecțiunea blândă şi grija duioasă ce i le datorez. M-am îndreptat mult în privința asta, pentru că Fray Luis de León m-a învățat în cartea lui *La perfecta casada*{156} că în fiecare stadiu obligațiile sunt diferite; în stadiul nostru, soțul meu merita mai mult decât ceea ce-i ofeream eu, dar, sfătuită de

înțeleptul poet şi de dumneata, acum mă străduiesc mai mult să mă ocup de Quintanar al meu şi să-l iubesc aşa cum ştii că pot eu. Trebuie să-mi pun neapărat în practică un proiect de-al meu – încetul cu încetul – să-l fac să citească şi el cărți sfinte, în locul prostiilor acelora de piese. Trebuie să reuşesc, fiindcă el e docil şi o să mă ajuți şi dumneata. Şi în privința asta o voi imita pe înțeleapta noastră, care îşi propusese să-l facă şi mai cucernic pe bunul său tată, care era şi aşa destul…”

Paragrafele astea de la sfârşit nu le-a mai citit cu glas tare Canonicul, ci pentru el, stând din nou jos, în linişte. Deşi era puțin gelos pe Sfânta Teresa văzând că prietena lui s-a îndrăgostit de ea, era satisfăcut, şi mulțumirea i se citea în ochi, pe față, pe buze. „Asta însemna viață; celelalte însemnau să vegetezi. La urma urmei, Ana era exact aşa cum o visase el, aşa cum îi spusese un glas tainic în ziua când ea se apropiase pentru prima oară de confesional.” Canonicul continua să-şi ascundă lui însuşi ramificațiile carnale pe care le-ar putea avea acea pasiune ideală pe care şi-o împărtăşeau cei doi *frați;* nu voia să se gândească la asta, nu voia procese de conştiință, nici alt soi de complicații, nu voia decât să se bucure de acea fericire ce-i pătrundea în suflet.

Când citi cuvintele „fratele meu drag” inima îi tresări într-o desfătare ce-l înăbuşea, o bucurie dureroasă, emoția cea mai puternică din viața sa; ei bine, asta îi era de ajuns, astea erau faptele, realitatea; de ce trebuiau să le numească într-un anumit fel? Ceea ce conta era lucrul în sine, nu cum se numea. Şi apoi, oricum s-ar sfârşi povestea asta, el era sigur că ceea ce simțea el pentru Ana n-avea nicio legătură cu satisfacerea unor pofte vulgare, care nu-l chinuiau. Pe când gândea astfel, Canonicul auzi în spatele său, după copacul de care se sprijinea, de partea cealaltă a grilajului, un glas de copil ce recita ca la şcoală *„Veritas in re est res ipsa, veritas în intellectu…*” Era un seminarist din anul întâi de filosofie, care repeta prima lecție din textele lui Balmes. Canonicul se îndepărtă fără să fie văzut, gândindu-se la anii când învăța şi

el că „adevărul lucrurilor înseamnă însăşi lucrurile”. Acum, puțin îi păsa de lucrul în sine, de adevăr şi de toate celelalte… Nu voia decât să-şi scalde sufletul în acea pasiune fără nume, care-l făcea să uite totul, şi ambițiile sale de cleric, şi mârşăviile puse la cale de maică-sa, şi cele pe care el le şi săvârşea, şi calomniile, şi intrigăriile duşmanilor, şi amintirile ruşinoase, totul, totul, în afară de acea legătură între două suflete, intimitatea lui cu Ana Ozores. Câți ani trăiseră unul lângă altul, fără să se cunoască, fără să bănuiască ce le rezerva soarta! Da, soarta, se gândea Canonicul; nu voia s-o numească în sinea lui Providență; nimic care să-i amintească de teologie sau de grijile care făcuseră din adolescența şi prima lui tinerețe un pom fără roade prin fața căruia nu treceau decât năluciri, temeri de nebun şi figuri apocaliptice. De ajuns pentru totdeauna cu toate astea. Cu astea şi cu cele ce urmaseră: orbirea simțurilor, brutalitatea pasiunilor josnice, satisfăcute pe ascuns, până la saturație; îi era ruşine, înainte de toate, pentru misterul, ipocrizia, umbra cu care se înconjurase; acum trăia fericirea prezentă, fără temeri, scrupule, mustrări de cuget, de care se bucura într-o dimineață de sfârşit de mai, mulțumit că există, prieten cu câmpia, cu păsările, dorind să soarbă roua, să miroasă trandafirii, să desfacă bobocii umflați şi să muşte staminele ascunse şi încovoiate în leagănul lor de petale Canonicul rupse un boboc de trandafir, cu teama de-a nu fi văzut; simți o plăcere copilărească la contactul răcoros cu roua ce acoperea acel ouşor de trandafir; mirosea doar a tinerețe şi prospețime, iar simțurile nu-i stinseră dorințele – pofta de-a muşca, de-a savura, de-a iscodi misterele naturale sub acele mantii de mătase… Canonicul cobora spre Vetusta, pierzându-se pe poteci acoperite de frunziş; fluierând printre dinți, arunca în sus bobocul de trandafir care-i cădea din nou în mână, lăsând în aer, de fiecare dată, câte-o petală; când rămase doar cu cela încrețite şi informe dinăuntru, don Fermín îl băgă în gură şi muşcă cu o poftă stranie, cu o voluptate rafinată, de care nu-şi dădea seama.

Ajunse la catedrală. Intră la cor. *Palomo* mătura. Don Fermín îi vorbi cu blândețe. Îi datora multe scuze. Câte bruftuluieli înghițise bietul îngrijitor de pomană! Acum îl măgulea, îi lăuda hărnicia, dragostea lui pentru catedrală: *Palomo,* uluit şi mulțumit se pierdu cu totul în promisiuni şi vorbe bune. De Pas se apropie de strană, răsfoi cărțile mari de rugăciune şi chiar solfegie puțin melodia însemnată cu note pătrate, de un centimetru lungime. Totul era minunat. Orgile îşi întindeau acolo sus tuburile strălucitoare, în raze verticale şi orizontale. Păreau doi sori, față în față. Îngeri auriți cântau la vioară aproape de bolta spre care se cățărau reliefurile plătereşti ale orgilor. În spatele corului, în înaltul navelor laterale, ferestrele şi rozetele lăsau să treacă lumina, descompunând-o în roşu, albastru, verde şi galben.

Într-o parte, Sfântul Cristofor îi zâmbea cu gura-i stacojie, de o palmă, străpunsă de un glonte, Pruncului cu globul, care ținea în mâna lui galbenă o lume verde. În față, Canonicul văzu ieslea de la Bethleem striată şi ea de dungi întunecate. Isus zâmbea asinului şi boului din leagănul lui de fân de culoarea portocalei. Don Fermín se uita la toate de parcă le-ar fi văzut pentru prima oară. În biserică era o răcoare plăcută şi mirosul de umezeală amestecat cu cel al luminărilor i se părea delicat, simbolic la modul misterios şi într-un anume fel plin de voluptate, în dimineața aceea cântă în cor ca niciodată şi regretă că nu era rândul lui să țină slujba ca să-şi arate calitățile. Văzându-l atât de vesel şi vorbăreț, amabil cu prietenii şi duşmanii ascunşi, Glocester îşi spuse: „Se preface! Ei bine, la prefăcătorie nu mă întrece simoniacul ăsta!” Şi fu şi el numai amabilitate, politețe şi glume linguşitoare. „Ce bun era el!”

— Ai văzut, spunea don Custodio la ieşirea din catedrală, ce satisfăcut e Vicarul?

Şi Glocester răspundea la urechea clericului prebendiar:

— Nu mai are pic de ruşine; îşi bate joc de toată lumea.

— Cred că s-a întâmplat ceva serios…

— La ce faci aluzie?

— La adulter.

— Pst… eu cred că… lucrurile încă nu sunt coapte. Sigur că, în ceea ce-l priveşte, n-o să se lase, şi crima e aceeaşi…

Lui Glocester nu-i plăcea să-şi închipuie că Vicarul ar fi putut-o seduce pe Prezidentă. Era invidios. Dar îi convenea să presupună asemenea lucru, ca să adauge şi asta la lunga listă de delicte pe care i le atribuiau duşmanului.

La unsprezece, don Fermín îşi aminti că e zi de întrunire la Sfânta Societate de Catehism a Fetelor. El era directorul acelei didactice şi cucernice instituții, ale cărei întruniri se țineau în naosul bisericii Sfânta Maria Imaculata. Se simțea în cea mai bună dispoziție pentru aşa ceva. Intră cu multă plăcere în acel templu surâzător, vesel, cu ornamentațiile sale gotice de piatră albă, spongioasă. În mijlocul sălii era o platformă din scânduri de pin, ce se instala şi se scotea după nevoie; pe ea se aflau, într-o parte, trei rânduri de bănci fără spătar şi, în fața lor, o masă acoperită cu damasc vechi, pătat de ceară, dominată de un jilț acoperit cu pluş roşu şi mai multe taburete tapisate la fel. Jilțul era pentru Canonic, taburetele pentru capelanii catiheți, iar în bănci stăteau fetițele de la şapte la paisprezece ani, care învățau doctrina creştină, ceva din liturghie, istoria sfântă şi psalmii.

Când De Pas intră în biserică, din băncile de pe platformă se ridică un murmur asemănător zgomotului stârnit de o rafală ce se rostogoleşte peste coroanele copacilor.

Iubitul păstor luă apă sfințită şi, după ce se închină, urcă treptele platformei, radiind de bucurie evanghelică, îşi frecă mâinile şi îşi lăsă uşor mâna pe capul unei fetițe de opt ani, care stătea în picioare când trecu pe lângă ea; şi, în timp ce privea spre tavan şi îşi muşca buza de jos, îi apăsa căpşorul blond de corpul lui şi degetele lui zdrobeau fără milă o ureche trandafirie.

— Ce păsărică mi-a spus mie că doña Rufinita nu vrea să fie cuminte, face ştrengării în biserică şi deranjează corul când cântă?

Hohot general. Fetițele râd din toată inima şi templul

răsună trimițându-le înapoi ecoul veseliei de sub bolta albă, plină de lumina ce pătrunde prin ferestrele largi cu geamuri obişnuite.

La tot ce spune Canonicul aici se râde; e o glumă. Copii şi clerici se simt ca acasă. Puținii credincioşi răspândiți prin biserică – cucernice care se roagă cu evlavie – nu sunt luați în seamă. Uneori, la hărmălaie asistă câțiva adolescenți şi tineri cu caşul la gură, ale căror iubite se află pe băncile de pe platformă. Catiheții, toți tineri, nu-i privesc cu ochi buni pe aceşti domnişori care vin cu intenții profane.

Canonicul nu se aşează în jilțul prezidențial. Prefera să se plimbe pe podium, înclinându-şi corpul cu unduiri de palmier, apropiindu-se, din când în când, de băncile pline de veselie ca să atingă vreun obraz cu o palmă blândă sau să şoptească la urechea unui îngeraş cu fustă un secret care ațâța curiozitatea tuturor şi dădea naştere întotdeauna uneia din acele glume pe care don Fermín ştia să le întoarcă în aşa fel încât să sfârşească cu o lecție de morală sau de religie. Catiheții, la fel de veseli, spirituali, vioi, umblă de colo-colo, îşi dojenesc elevele cu cuvinte blânde şi surâs patern îşi se aşază prin bănci, amestecându-şi negrul veşmintelor largi cu fustele scurte, viu colorate, şi albul de omăt al ciorapilor ce îmbracă pulpele de femeie ale celor pe care rochia lungă încă nu le-a oficializat ca atare. În primul rând de bănci se agită întotdeauna, neliniştite, fetițele de la opt la zece ani, cele mai multe lipsite de feminitate, aproape băiețoase în mişcări, linii şi contururi, unele cu rotunjimi precoce, pe care îmbrăcămintea, plină de nevinovăție, le lasă să se zărească în voie, puțin ruşinate, fără conştiința clară a acestui fapt, a dezvoltării lor timpurii. Privind bobocii aceştia de femeie, don Fermín îşi aminti de bobocul de trandafir pe care tocmai îl mestecase, din care mai avea încă, pe buze, o bucățică mototolită. În rândurile următoare stăteau elevele de douăsprezece-treisprezece primăveri, puțin pline de ele, dându-şi aere; iar în spatele acestora, domnişoarele care mergeau pe cincisprezece, unele dintre ele crema frumuseții

vetustene, aproape toate inițiate în misterele legendare ale iubirilor trecătoare, multe în pragul schimbărilor naturale ce dau la iveală sexul, şi vreo două sau trei, mici, palide şi serioase, deja femei, travestite în fetițe, cu ochi gânditori, plini de răutate ascunsă. Când începeau lecțiile şi repetițiile la cor, fetițele se ridicau, se grupau pe podium, apoi se ajşezau în cerc, ca balerinele la operă; iar catiheții ce conduceau acele învolburări ordonate, aspirau, între atâta proaspătă tinerețe, arome spirituale de voluptate filtrată până la esență, cu o oarecare împotrivire morală care le aprindea obrajii şi ochii şi avea, pentru constituția lor robustă, efecte identice cu cele ale vişinatei sau absintului.

Canonicul, ca peştele în apă printre acei trandafiri care erau ai lui şi nu ai Municipalității, ca cei de pe Bulevardul Mare, îşi odihnea privirea în ochii acelora în care se răsfrângea deja maliția; în chip mai rafinat, îi plăcea să se joace cu părul îngerilor mai mici. După psalmi veni momentul discuțiilor şi glasul unora dintre ele dădea la iveală, mai bine decât trupul, misterele fiziologice prin care treceau. O tânără de cincisprezece ani, patrusprezece oficial, înaintă şi, oprindu-se în fața mesei, recită cu dezinvoltură o filipică, moderată oarecum de eufemismele retoricei iezuite, împotriva materialiştilor moderni, care respingeau nemurirea sufletului. Era blondă, de o albeață de matostat, cu trăsături regulate, cu excepția bărbiei, puțin repezită în sus; avea bust de femeie, iar sub fusta strâmtă se desenau muşchii puternici, tari, cu curbe armonioase, straniu de seducătoare; ochii de un albastru-deschis; vocea metalică, vibrantă, neplăcută, hieratică în monotonia ei, exprima în mod desăvârşit fanatismul aproape inconştient al unui suflet gata pregătit pentru mănăstire. Frumoasa blondă, cu brațe de sculptură grecească, nu înțelegea perfect ceea ce spunea, dar ghicea sensul pledoariei sale şi folosea tonul de intoleranță şi trufie care i se potrivea. Ea însăşi părea o statuie a trufiei şi a intoleranței; o splendidă statuie. Colegele ei, catiheții, puținul public împrăştiat prin biserică o ascultau cu uimire, fără să

se gândească la ceea ce spune, ci la frumusețea corpului şi la tonul impunător al vocii ei metalice. Eră supunerea oarbă a femeii care vorbeşte, simbolul fanatismului sentimental, inițierea *eternului feminin* în eterna idolatrie. Canonicul, cu gura întredeschisă, fără să zâmbească, cu pupilele dilatate, devora cu privirea acea arogantă amazoană a religiei, pe care natura o făurise cu atâta artă pe dinafară, iar el din punct de vedere spiritual pe dinăuntru. Da, fanatismul acela uimitor era opera lui. Blonda aceea era perla muzeului său de cucernicie, dar se afla încă în atelier. Când rochia aceea gri, care nu acoperea picioarele elegante şi lungi şi lăsa să se vadă puțin din pulpa-i de femeie zveltă, va ajunge la pământ, minunăția atelierului său va vedea lumina, publicul o va admira, iar Biserica o va păstra pentru sine.

De istoria sfântă se ocupa o brunetă grăsuță, cu trăsături fine, privire gingaşă, timidă şi nervoasă. Rochia îi presa timpuriile fructe naturale de parcă ar fi fost o ruşine; nu se gândea atât la rugăciune, cât la faptul că băieții de jos puteau să-i vadă picioarele pe care fusta nu i le acoperea bine, în ciuda eforturilor castității instinctive. Nu reuşi să termine istoria Macabeilor pe care trebuia s-o spună. I se puse un nod în gât, urechile începură să-i vâjâie, iar partea dreaptă a feții i se răci dintr-odată şi deveni palidă. I se făcuse rău de ruşine. Trebui să iasă din biserică. Vioiciunea celorlalte oratoare precoce făcu să fie dată uitării imaginea tristă şi neplăcută a fetiței sfioase, care ieşise din biserică plângând. Canonicul, de la podium, reanimă şi el atmosfera cu anecdote moralizatoare şi apologuri mistico-hazlii. Fetele mureau de râs, se răsuceau în bănci, lăsându-i pe profani şi pe catiheți să vadă străfulgerări de albeață pe sub fustele ce se mişcau indiscrete, unele fără să se gândească prea mult la asta, altele gândindu-se numai la asta.

Când don Fermín ieşi de la Sfânta Maria Imaculata, îşi simți gura năclăită. Senzațiile acelea care-l invadaseră prin surprindere îi aminteau de ani ce rămăseseră mult în urmă. Şi nu-i plăcea; era lipsă de seriozitate. „Ale dracului

puştoaice!” se gândea. Oricum, tot ce se întâmpla cu el acum dovedea că e încă tânăr, că nu-şi jura să aibă ¡relații platonice, întotdeauna platonice, sau cel puțin pentru o perioadă nedefinită cu credincioasa şi scumpa lui prietenă înveşmântată în idealism. Se gândea din nou la Prezidentă, şi acea senzație picantă şi vagă cu care ieşise din biserică se transformă într-o dorință puternică şi hotărâtă de-a o vedea pe doña Ana, de a-i mulțumi pentru scrisoare, şi asta cu cea mai eficace elocință de care era în stare.

Avu suficientă tărie să-şi stăpânească dorințele şi să lase vizita pentru după-amiază. Doña Paula îi povesti, ca întotdeauna, ultimele zvonuri, şi el ridică din umeri. Auzea vocea aspră şi seacă a mamei lui prevestindu-i, ca să-l înfricoşeze, pierderea averii, ca şi a onoarei, ca şi cum i-ar fi vorbit despre cataclismele geologice de pe vremea lui Noe. I se părea că vicarul de care se plângea lumea e o persoană cu totul străină de el. „Ambiție, simonie, trufie, necuviință, scandal!... Ce legătură avea el cu toate astea? De ce îl persecutau pe acel sărman don Fermín, dacă el murise? Acum, don Fermín era altul, altul, care-şi disprețuia vecinii şi nici măcar nu se obosea să-i urască. El trăia pentru pasiunea lui, care îl înnobila, care-l mistuia. Dacă-l sâcâiau, va face gălăgie.” Canonicul se bucura văzând că în el există un asemenea bărbat, mai puternic ca niciodată, hotărât la orice, îndrăgostit de viață, care păstrează pentru favoriții săi aceste sentimente intense, înrobitoare. Realitatea dobândea pentru el un sens nou, era mai reală. Îşi amintea de îndoielile filosofilor şi de visele teologilor şi i se făcea milă. Unii negând lumea, ceilalți vola*tilizând-o, i s*e păreau nişte trântori demni de milă. „Filosofia era un mod de-a căsca. El simțea însă viața, el care se afla în miezul activității, al sentimentului. O femeie de o răpitoare frumusețe trupească şi sufletească, care, într-un ceas de spovedanie, îl făcuse să vadă lumi noi, îl numea acum iubitul ei frat*e mai mare, i s*e dăruia lui, pentru a fi condusă pe cărările şi potecile misticismului înflăcărat, poetic... Din fericire, se pricepea la multe; va şti să fie mistic,

atât cât va fi nevoie, se va pierde în nori, fără să uite pământul." Îşi aducea aminte că, în urmă cu ani, se gândise să scrie romane, să creeze o Sibila c*u adev*ărat creştină şi o *Fabiola* modernă; renunţase, nu pentru că nu se simţea în stare, ci pentru că îi făcea rău să-şi risipească imaginaţia. „Romanele – e mai bine să le trăieşti."

Cam la asta se gândea, lovind încetişor cu cuţitul o coajă de pâine, în timp de doña Paula povestea uneltirile lui Glocester şi maşinaţiunile *conjuraţilor* de la Cazino.

De îndată ce putu, Canonicul plecă de-acasă, promiţând că se va duce să sondeze terenul la Episcop. Apucă spre Piaţa Nouă. Clădirea din Rinconada i se păru învăluită într-o adevărată aureolă.

Ana şi don Victor îl primiră în sufragerie. Acum era un prieten de încredere. Cât timp Prezidenta fusese bolnavă, Canonicul îi făcuse multe servicii lui don Victor, şi acesta îi era recunoscător, deşi nu-l prea avea la inimă. Acum însă, Quintanar, care fusese întotdeauna regalist, începea să bănuiască că e ceva putred în *influenţa clerului* în căminul, sau *imperiul* său. „Clerul e absorbant." Don Fermín mai ales, care fusese puţin iezuit. „Iezuit! Cazuistica!… Paraguay!… Caveant *cónsules!"*[157] *Deşi* politeţea, lege supremă, îl obliga, în aceeaşi măsură ca şi recunoştinţa, să se poarte cu cea mai mare delicateţe, don Victor fu puţin distant cu Canonicul, dar în. aşa fel, încât celălalt nici măcar nu băgă de seamă. Observă doar că stăpânul casei îl deranja, nimic mai mult.

Ana, afectuoasă, slăbită încă, strânse mâna confesorului ei care, fără să-şi dea seama, prelungi cât putu atingerea. Cam pe la ora şase don Victor îi lăsă singuri. Era aşteptat la Administraţia civilă pentru o întrunire a crescătorilor de vite. Era vorba să se aducă din străinătate câţiva armăsari de prăsilă. Don Victor era însă interesat, în primul rând, să fie ales ca al doilea vicepreşedinte, şi cerea postul de prim-secretar pentru Frigilis. „Frigilis jurase că va refuza, dar asta n-avea nicio importanţă; alegerea era, oricum, o cinste pentru ei, chiar dacă sarazinul de Tomás o să refuze." Quintanar

conta pe guvernator. Plecă.

Prezidenta îi zâmbi lui don Fermín şi spuse:

— O să spui că sunt o nebună; de ce să-ți scriu când putem sta de vorbă în fiecare zi? N-am putut altfel. Sunt atât de fericită! Şi-ți datorez în atât de mare măsură fericirea mea! Am vrut să-mi stăpânesc impulsul, dar n-am reuşit. Uneori mă dojenesc eu însămi, gândind că-i răpesc Mântuitorului prea multe gânduri pentru a le închina bărbatului pe care l-a ales ca să mă salveze.

Canonicul simțea că se înăbuşă de emoție. Prezidenta vorbise exact aşa cum o făcuse el să vorbească de atâtea ori în romanele pe care şi le spunea înainte de culcare.

Nu şovăi să-i povestească tot ceea ce se petrecuse cu el de când citise scrisoarea. „Lumea era un pustiu de nelocuit fără o prietenie ca a ei; pentru sufletele îndrăgostite de infinit, a duce, în Vetusta, viața obişnuită a celorlalți, echivala cu a te închide într-o încăpere strâmtă cu un foc aprins. Însemna sinucidere prin asfixiere... Dacă deschideai însă fereastra care dădea spre cer nu mai trebuia să te temi."

Prezidenta vorbi despre Sfânta Teresa cu entuziasmul idolatrului. Canonicul îi încuviință admirația, dar cu mai puțină căldură decât cea pe care-o punea când vorbea despre ei, despre prietenia lui şi evlavia adevărată pe care-o vedea acum la Anita. Don Fermín era gelos pe Sfânta de la Ávila.

În afară de asta, găsea că prietena lui e prea înclinată spre speculații mistice, se temea să nu cadă în extaz, întotdeauna urmat de complicații nervoase, şi trebuia să se ferească pentru a nu fi învinuit de o altă probabilă boală, dacă Ana urma acel drum periculos. „În starea ei şi cât timp trăia în contemplație pură, trebuia să rezerve mult spațiu faptelor bune. Dacă Anita simțea acum o anumită lene la gândul de-a se mişca din nou printre oameni", aceasta se datora convalescenței din care, de fapt, nici nu ieşise; când îşi va redobândi însă vigoarea pe deplin, acțiunea, drumurile, munca pentru operele de binefacere la care era invitată n-o vor mai speria."

Din ziua aceea, Canonicul îşi exercită influenţa cât putu asupra spiritului Anei, pe care-o domina complet în vremea aceea, silindu-se s-o smulgă din contemplaţie şi s-o atragă spre viaţa activă. „Dacă ajungea prea departe, îl va uita şi pe el, care nu era decât o fiinţă din carne şi oase. Sfânta Teresa spusese, iar Ana îi amintea în fiece clipă: «… O lumină ce nu trebuie prea mult preţuită, tot ceea ce se sfârşeşte», şi cum don Fermín trebuia să se sfârşească, îl înspăimânta ideea că din pricina asta Ana îl va dispreţui."

Teama lui n-ar fi fost neîndreptăţită, dacă lucrurile ar fi mers pe făgaşul lor iniţial. Deşi ţinea aşa de mult la confesorul ei, Ana îl uita complet, pentru multe ceasuri, aşa cum uita toate lucrurile lumeşti.

Închisă în dormitor sau în budoarul ei, care avea acum ceva de capelă, pierdută în singurătăţile sufletului, fără nevoia unor îndemnuri din afară, îngenuncheată sau şezând la capul patului pe blana de tigru, cu ochii aproape întotdeauna închişi, se bucura de voluptatea învăluitoare de a-şi închipui lumea înecată în esenţa divină, redusă la pulbere în faţa acesteia. Îl vedea pe Dumnezeu cu o asemenea claritate, încât simţea uneori violenta dorinţă de-a se ridica, de-a alerga la fereastră şi de-a vorbi oamenilor, arătându-le adevărul pe care ea îl palpa, şi atunci recunoştea cu greu realitatea fiinţelor umane. „Ce mici erau! Ce fragili! Păreau mai degrabă plăsmuiri! Singurul lucru de valoare pe care-l aveau nu era al lor, aparţinea lui Dumnezeu, era împrumutat. Fericiri! Dureri! Vorbe, nimic altceva; cum să le apreciezi şi să le distingi dacă infimul răstimp cât durau nu-ţi dădea răgaz pentru asta?" Anei îi venea în minte viaţa unor musculiţe foarte mici, care alergau în fiecare dimineaţă pe malul râului, zburau de pe mal deasupra apei şi mureau acolo la mijlocul râului, hrană peştilor care îşi aşteptau porţia în fiecare zi. Aşa era viaţa tuturor fiinţelor, o rază de soare ce se frânge ca să se întoarcă în întunericul de unde a venit. Şi gândurile acestea, rare, cu mult timp în urmă, o chinuiau, acum o înveseleau. Pentru că a trăi însemna a exista fără Dumnezeu, iar a muri,

a renaşte în El, renunţând însă la tine însuţi.

Şi ca şi cum adâncurile s-ar fi topit, Ana simţea un clocot lăuntric, un foc lichid care-o evapora… şi ajungea să simtă un fel de idee pură, nedefinită, care ura orice determinare şi se complăcea în simplitatea ei. O stare pe care o prelungea cât mai mult cu putinţă; avea oroare de mişcare, de varietate, de viaţă.

Atunci, don Victor obişnuia să-şi vâre capul, cu boneta lui cu ciucure aurit, prin uşa de serviciu, pe care o deschidea cu grijă, fără zgomot… Anita nu-l auzea, şi el, puţin speriat, cu emoţia pe care îşi închipuia că ar încerca-o intrând în dormitorul unui mort, se retrăgea în vârful picioarelor, cu un respect superstiţios. De două lucruri îi era groază: de magnetism şi de extaz. Nici electricitate, nici misticism! O dată îi dăduse o palmă unui poznaş care-l apucase de redingotă, în laboratorul de fizică de la Universitate, ca să-l facă să intre într-un circuit electric. Don Victor simţise şocul, dar în clipa următoare, pleosc, îl pocnise pe ştrengar. Magnetismul, în care credea – deşi ştiinţa asta, spunea el, e în scutece – îl speria în aceeaşi măsură; i se părea o emoţie peste puterile lui. „Eu n-am nevoie de asta ca să cred în Providenţă. Mi-ajunge un tunet pe cinste ca să recunosc că există o lume de dincolo şi un Judecător Suprem. Pe cine nu-l convinge un fulger, nu-l convinge nimic.”

Respecta însă religiozitatea exaltată a soţiei sale, de îndată ce văzuse că e reală.

Venea din oraş, bătea la uşă încetişor… urca pe scară străduindu-se să nu-i scârţâie ghetele, ca de obicei, şi o întreba pe Petra încet, într-un fel tainic, trist:

— Şi doamna, unde e?

Ca şi cum ar fi întrebat: cum se simte bolnava? Aşa umbla prin toată casa aceea mare, de parcă cineva ar fi fost pe moarte. Fără să-şi dea seama de ce, don Victor îşi imagina misticismul soţiei lui ca pe un fel de cefalalgie foarte pronunţată. Principalul era să nu facă zgomot. Dacă motanul lui Anselmo mieuna jos, în curte, don Victor se înfuria, fără

să ridice însă glasul, şi striga cu voce înăbuşită şi guturală:

— Ia vedeți ce-i cu motanul acela. Ori tace, ori îl omor!

Intra în birou. Începuse să se ocupe din nou de maşinăriile şi colecțiile lui; uneori trebuia să bată un cui, să taie cu fierăstrăul sau să dea la rindea. Cum să nu facă zgomot? Ciocanul, mai ales, zguduia casa. Quintanar îl înfăşură într-o flanelă neagră, ca pe un catafalc, şi-şi bătea cuiele. Loviturile de ciocan înăbuşite aveau o rezonanță seacă, funebră, rău prevestitoare, care-l umplea de melancolie. Canarii, sticleții şi sturzii din coliviile lui, care făceau prea mult zgomot, fură puşi sub cheie, ca trilurile lor profane să nu ajungă la budoarul-capelă al Prezidentei.

Don Victor se obişnui într-atâta să vorbească încet, încât până şi în grădină, când se plimba cu Frigilis, cuvintele lui păreau un susur uşor.

— Bine, omule, dar parcă vorbeşti cu surdină... îi spunea Crespo indispus.

Quintanar îl consulta cu privire la *starea* Anei.

— Tu, ce părere ai despre asta?

— Pst!... Ştiu eu? O avea motivele ei.

— Tomás, eu cred, dar să rămână *inter nos*[158]... că Anita devine sfântă, dacă nu ne-o vindecă Dumnezeu. Pe mine mă sperie uneori. Dac-ai vedea ce priviri are când o tulburi! Sigur c-ar fi o cinste pentru familie... dar povestea... are şi părți proaste... Mai ales că eu nu sunt bun la aşa ceva. Mi-e teamă de supranatural. O avea vedenii?

Frigilis îşi îngăduia să nu răspundă la ceea ce considera nerozii din partea prietenului său.

„Şi el se gândea la Anita. O vedea deseori din grădină, în budoarul ei, stând în genunchi, sau în balcon, privind cerul. Ea nu-l observa aproape niciodată; nu era ca înainte, când îl saluta întotdeauna. Ana era tot bolnavă, şi încă destul de grav, numai că el n-o putea dibui. Era ca şi cum un pom ar începe să facă flori, tot mai multe flori, risipindu-şi întreaga sevă, iar el s-ar subția, s-ar subția tot mai mult, dar ar avea tot mai multe flori; pe urmă i s-ar usca rădăcinile, şi

trunchiul, şi crengile, şi crenguțele, iar florile, tot mai frumoase, ar cădea la pământ odată cu pomul uscat, şi pe pământ… pe pământ… dacă nu s-ar întâmpla o minune, s-ar veşteji, ar putrezi, s-ar preface în lut, ca toate celelalte. Aşa era boala Anitei. Cât despre omul de la care se molipsise, căci aşa trebuie să se fi întâmplat, îl bănuia pe Canonic. Îşi amintea de mănuşa aceea violetă. Multă vreme nu se mai gândise la asta; într-o zi încă îi veni în minte s-o întrebe pe Prezidentă dacă doamnele purtau mănuşi de mătase violetă, şi ea începuse să râdă. Prin urmare, era o mănuşă de cleric. Ripamilán nu purta aproape niciodată. Nu mai vedea alt cleric, în afară de Canonic; singurul destul de deştept ca să-i bage Anitei în cap lucrurile acelea. Mănuşa era a Canonicului, cu siguranță. Petra era amestecată şi ea în povestea aceea. Îi acoperea. De ce? Asta era întrebarea. Nu putea fi ceva rău. Ana era credincioasă. Virtutea este însă relativă ca toate celelalte şi, mai ales, Anita era din carne şi oase. Frigilis nu se temea de prezent, ci de viitor, de ceea ce putea să se întâmple. Nu vedea o greşeală, ci un pericol. Auzise el ceva din bârfele care circulau în Vetusta, deşi, în prezența lui, gurile rele nu îndrăzneau să pună la îndoială onoarea lui Quintanar. În orice caz, el e pus în gardă.” Şi continua să aibă grijă de copacii lui don Victor şi de onoarea lui, „poate în pericol”.

Nici Petra nu vedea lucrurile clar. Era dezorientată. Avea impresia că stăpâna ei se poartă ca o nebună. „Pentru ce atâta sfințenie? Pe cine înşela? Ah, dacă n-ar vrea să-i fie pe plac Canonicului, n-ar mai sluji-o pe ipocrita aceea care se folosea de ea ca de-un cuier şi nu-i dădea un amărât de bacşiş, nu-i spunea niciun cuvânt despre şiretlicurile ei şi nici nu-i zâmbea măcar, arătându-i mereu mutra aceea de bisericoasă neroadă cu care-i trăgea pe sfoară pe toți.”

Petra se închidea în camera ei. Deasupra patului de lemn, agățată într-un cui, avea o geantă de călătorie, murdară şi veche. Acolo-şi păstra, sub cheie, economiile, banii pe care-i ciupise şi anumite hârtii care o puteau compromite. De acolo scoase mănuşa violetă a Canonicului despre care nu vorbise

nimănui. Era o dovadă, nu ştia pentru ce, dar ghicea, fără să ştie cum, nici când, că obiectul acela ar putea valora destul de mult.

„Şi ce dovedea mănuşa aceea în legătură cu sfinţenia coniţei? Că era o ipocrită. Dacă n-ar fi Canonicul!”

Familia Vegallana. şi prietenii lor erau speriaţi. Marchizul credea în sfinţenia Anitei; marchiza ridica din umeri; se temea ca Anita să nu se fi scrântit. Visitación era *necăjită*, furioasă. „Planurile ei erau la pământ! Ana rezista! Nu era de lut, ca ea!” Obdulia Fandiño nu în vidia sfinţenia prietenei sale, Prezidenta, ci *zgomotul pe care-l făcea,* faptul că se vorbea atât de mult despre asta în oraş. Ea, văduvioara, nu făcuse niciodată *atâta senzaţie* cu rochia ei cea mai scandaloasă, cât făcea Ana cu veşmântul şi *bigotismul* ei. „Ce înapoiat, Doamne, ce înapoia! era ungherul ăsta mizerabil!”

În acest timp, Ana îşi recăpăta pofta de mâncare; sănătatea revenea clocotitoare. Avea vise caste, aşa le socotea ea, fără personaje umane, cum spunea Ripamilán, însă plăcute, blânde. Se trezea surâzând luminii. Primul ei gând se îndrepta spre Atotputernicul. Auzea ciripitul păsărelelor în grădină, găsea în el un sens mistic, şi evlavia matinală a Anei devenea optimistă. Lumea era bună, Dumnezeu se recrea în propria-i operă. Pe zi ce trecea, Prezidenta găsea că ideea lucrurilor infinite are tot mai multă consistenţă; nu-i mai era atât de greu să recunoască realitatea lucrurilor; fiinţele materiale îşi redobândeau, pentru ea, poezia inefabilă a conturului; plasticitatea corpurilor era un fel de bunăstare a materiei, o dovadă a solidităţii universului, şi Ana se simţea bine în mijlocul vieţii. Se gândea la armonia din lume şi vedea că toate erau bune, fiecare lucru în felul său. Ideea de Dumnezeu, emoţia profundă, intensă care dădea naştere evidenţei divinităţii prezente nu dispăreau, nu se estompau; Dumnezeu însă nu i se mai înfăţişa sub chipul singurătăţii sale sublime, ci prezidând, cu dragoste, corul lumilor, creaţia infinită. În unele seri începu să uite să mai citească din Sfântă Teresa. Continua să fie îndrăgostită de sublima

înțeleaptă, dar prefera să treacă cu vederea anumite păreri ale Sfintei care erau în contradicție cu propriile ei idei; „în fond nu trecuseră degeaba trei secole”. Ana începu să înțeleagă mai bine ce voia să spună Canonicul atunci când îi vorbea despre activitatea cucernică.

„E adevărat, își spunea, nu trebuie să trăiesc în egoismul recreării mele în Dumnezeu; da, trebuie să muncesc mai mult, tot mai mult în ceea ce privește rugăciunile și contemplația pentru a vedea din ce în ce mai bine în această zonă de lumină în care pătrunde sufletul, dar… Și frații mei? Caritatea cere să te gândești și la ceilalți. Acum pot, pot să ies, să trăiesc, să mă sacrific pentru aproapele meu; acum mă simt în puteri, așa a fost voia lui Dumnezeu.”

Câtă vreme se simțise slăbită, Canonicul îi interzisese să-și facă rugăciunile de dimineață în genunchi. Ea însă, de cum simți în mușchi acea forță binefăcătoare, care e ca un fel de amor propriu al trupului, se bucură că-și poate dezmorți membrele străbătute iarăși de șuvoiul dătător de viață. Și, fără să coboare din pat, pe cearșafurile calde, legănate ușor de arcurile somierei în clipa când se înălța, cu genunchii rotunzi, lipiți unul de celălalt în moliciunea îmbietoare, toată în alb, se ruga. Se ruga și, uneori, în entuziasmul înflăcărării ei religioase, își apropia fața de Hristosul aplecat deasupra. patului și-i săruta rănile vărsând șuvoaie de lacrimi. Își închipuia că lacrimile acelea dulci erau mierea ce curgea înlăuntrul ei și acum i se revărsa prin ochi într-un torent nesfârșit. Când se simți și mai în putere, alungă lenea și coborî din pat, făcându-și rugăciunile pe blana de tigru. Voia ceva și mai aspru și dădea blana la o parte, îngenunchind pe covorul care acoperea podeaua. Se gândi să poarte ciliciu, dori cu aprindere să-l simtă în carne, voia să bea din durerea aceea necunoscută, dar Canonicul îi interzise asemenea plăcute chinuri.

Primul lucru asupra căruia voi Ana să-și exercite caritatea arzătoare fu convertirea soțului. Sfânta Teresa se străduise întru a-l face mai cucernic pe tatăl ei, care era un creștin

adevărat, dar pe care ea îl dorea şi mai evlavios. Ana îşi propuse să-şi folosească zelul pentru a câştiga, în numele Domnului, sufletul lui don Victor, „care era şi el tatăl ei”.

Blândețea, gingăşia, elocvența, mângâierile fură mijloacele, toate permise, pe care le folosi cu artă de maestru. Quintanar nu-şi dădu seama din primul moment că Anita lui, iubita lui Anita, dorea să-l convertească la adevărata cucernicie. La început observă doar că nevastă-sa devenise mai comunicativă, era tot timpul afectuoasă, aşa cum era înainte vreme, după ce-i treceau crizele nervoase, când lipsea el de-acasă, sau după vreo boală. „Voia să stea de vorbă cu el ca să-i treacă vremea. Foarte bine, deoarece lui îi plăcea să discute.” Şi susținea o părere contrară ca să mențină conversația animată. Domnule, dar Prezidentă făcea din asta o problemă personală; nu mai era vorba dacă Hristos mântuise toate *Omenirile* – răspândite pe celelalte planete – dintr-odată sau poposind de la o stea la alta şi trecând peste tot prin suferințele morții prin răstignire; acum era vorba de faptul că don Victor se spovedea numai din când în când, foarte rar, şi că lipsea probabil de la multe slujbe – sigur că lipsea. „În afară de asta, cărțile cu care îşi hrănea spiritul erau deşertăciuni: comedii, minciuni uşuratice şi primejdioase.”

— Tu n-ai citit niciodată viețile unor sfinți, nu-i aşa?

— Ba da, fetițo, ba da. Chiar şi autosacramentale[159].

— Nu, nu din astea... Quintanar. Eu mă refer la Lege*nda de aur şi* la Anul *creştin al* lui Croisset[160], de pildă.

— Ştii ce, fetițo?... Eu prefer cărțile de meditații...

— Atunci citeşte-l pe Kempis, *Imitația lui Hristos...* citeşte şi meditează.

Şi îl făcu să citească.

Onorabilul magistrat îşi pierdu buna dispoziție cu Kempis şi cu Prezidentă, cu căldura care începea să-l supere şi cu interdicția de-a merge la băi. Când se culca, nu-l mai citea pe Calderón, ci pe Iov şi pe fericitul Kempis. „Ce mai lucruri zice împielițatul ăsta de călugăr sau ce-o fi fost! Da, şi avea

dreptate, e clar, privită cu atenție, lumea era o grămadă de gunoaie. El, Quintanar, n-avea de ce să se plângă, în viața lui nu avusese deziluzii prea mari, nici necazuri nemaipomenite, cu excepția regretului adânc de-a nu se fi făcut actor; ca teză generală, însă, lumea era pierdută. Şi-apoi, povestea asta cu îmbătrânitul, care-l atingea şi pe el ca pe oricare altul, era un inconvenient foarte grav. La moarte nu voia să se gândească, fiindcă asta îl îmbolnăvea… Moartea… moartea… el avea aşa… un fel de speranță vagă şi neghioabă că n-o să moară… Medicina progresează aşa de mult! Şi pe urmă, putea muri şi fără dureri mari, oricât ar spune Frigilis că nu.” În sfârşit, nu voia să se gândească la moarte. Încetul cu încetul, Kempis îi întunecă sufletul, şi don Victor ajunse să desconsidere lucrurile fiindcă erau trecătoare. Într-o după-amiază, în parc, îl privea pe Frigilis cum stătea aplecat la picioarele lui, sădind nişte bulbi de camelie.

„Ce brav filosof era Frigilis!” Don Victor îl privea de la înălțimea pesimismului său de împrumut, îl dispreţuia şi-l compătimea. „Să sădeşti bulbi! Nu interzicea Sfântul Alfonso Ligorio să sădeşti copaci, în general, şi să durezi case care, după ani, se prăbuşesc? Şi-atunci de ce să sădeşti bulbi, dacă totul nu era decât o adiere?…

Era normal, dar puțin amuzant să-ți fie scârbă de toate. Ce-o să facă el o vară întreagă, cu brațele încrucişate, fără băi, şi fără glumele de la Termasaltas?

Şi-avea de furcă, nu glumă. Se punea problema propriei sale mântuiri. Era ceva serios. Lui îi spunea inima că va fi mântuit; sfinții scriitori prezentau însă acest lucru ca pe ceva atât de greu de dobândit, încât începea să fie frământat de unele îndoieli… Dacă n-a fost tot timpul vieții suficient de bun? Trebuia să se gândească la asta; Doamne, Dumnezeule, el nu voia bătaie de cap. Chiar şi atunci, când cu pensionarea, din cauza unei boli pe care n-o avea, avusese atâta de furcă până să-şi aranjeze actele şi să ceară recomandările necesare; şi pensionarea e un lucru trecător… aşa încât mântuirea sufletului, pensionarea veşnică, cum

spunea nu ştiu cine, abia de-acum înainte avea să necesite eforturi, tertipuri şi recomandări! Trebuia neapărat să se lase pe mâna nevesti-sii ca să-i dea o mână de ajutor în treaba asta atât de anevoioasă.”

Prezidenta îşi dădu seama foarte repede că don Victor se lasă pe mâna ei. Deşi ar fi dorit să-l vadă manifestând o evlavie ceva mai sinceră, trebui să se mulţumească numai cu durerea pocăinţei pe care don Victor o vădea din plin. Şi, cu toate că îi era silă să recurgă la teroare, nu avea scrupule când încerca să-l sperie cu chinurile iadului. Quintanar se arăta foarte înverşunat când susţinea că focul despre care se vorbea atâta nu era un foc material, ci unul simbolic.

— După părerea mea, repeta, faptul de-a crede că focul acesta e fizic, material, n-are nicio legătură cu credinţa; focul e un simbol, simbolul remuşcării.

Ideea că va fi prăjit în mod simbolic, în situaţia disperată că nu va fi mântuit, deşi o dorea din tot sufletul, îl mai liniştea puţin.

Primul efort de-a ieşi din casă îl făcu Anita ca să-l ducă pe don Victor la biserică. Îi spovedi Canonicul pe amândoi.

Pe când se împărtăşea, don Victor fu chinuit de ideea că nu mărturisise un mic păcat important: avea îndoielile lui cu privire la infailibilitatea papei.

Canonicul Dollinger, despre care nu ştia decât că există şi că se despărţise de Biserică, îl atrăgea prin tenacitatea care-i amintea de locurile sale de baştină, Aragónul, regatul cel mai nobil şi mai încăpăţânat din Univers.

Pentru Prezidentă, zilele se scurgeau uşor.

Canonicul, maestrul, şi don Victor, discipolul, erau cei doi tovarăşi ai ei de viaţă, viaţă ce părea fadă, monotonă, dar plină de emoţii *lăuntrice.* Continua să afle lucruri de nespus în rugăciunea mintală. Dumnezeu era la fel de iubitor ca Tată al creaturilor, ca Director al marii „fabrici a imensei arhitecturi”, ca şi în pura contemplare a Ideii sale. Şi pe urmă, se gândea Anita, ar fi un orgoliu să aspir acum la viziunea nemijlocită a Divinităţii; mai am de făcut mulţi paşi,

de străbătut multe *sălaşuri*[161]. Voi ajunge şi la asta, dacă aşa vrea Dumnezeu. Acum trebuie să fac ceea ce spune Canonicul, acum când corpul meu îşi redobândeşte puterile trebuie să mă dedic unei activităţi pioase, ceea ce el numeşte igiena spiritului. Inactivitatea m-ar duce din nou spre păcat, aşa cum i se întâmpla chiar şi Sfintei Teresa. Dacă pentru ea era o primejdie atât de mare, ce-ar însemna pentru mine!

Anita primea rarele vizite pe care don Alvaro se încumeta să i le facă fără să se tulbure, liniştită în prezenţa lui şi la fel de liniştită şi după ce pleca. Încerca să nu se mai gândească la el cu conştiinţa că amintirea aceea era o rană a sufletului care i-ar provoca dureri dacă ar atinge-o. Avu tăria să se arate distantă, să scurteze scenele de intimitate, să nu-i ofere mâna, avu tăria chiar să-l vadă luându-şi rămas bun… Când îl văzu însă plecând, împleticindu-se, „orbit de dragoste şi amărăciune”, credea ea, o milă nesfârşită îi umplu sufletul şi se cutremură de teamă; pieptul i se înălţă într-un oftat… şi carnea slabă se lovi de Cristul gălbui de fildeş pe care Canonicul i-l făcuse cadou, ca să-l poarte la piept.

Ana sărută crucifixul şi îşi ridică ochii spre cer.

— Isuse, Isuse, tu nu poţi avea un rival. Ar fi josnic, respingător…

Şi-şi aminti cât de mânios se înfăţişa Isus atunci când Teresa îl uita.

— Ar însemna să-l înşel pe Dumnezeu, pe Canonic, gândindu-mă chiar numai o clipă la acest om, fie doar pentru a-l compătimi… Oh, ce ipocrită, ce făţarnică mizerabilă aş fi dacă aş face aşa ceva! Aş da dovadă de-un romantism de cea mai ridicolă şi respingătoare speţă dacă, după atâta credinţă, pe care eu am considerat-o adâncă, adevărata vocaţie a vieţii mele de-aici înainte, m-ar stăpâni din nou o pasiune căreia nu-i e îngăduit să mi se cuibărească în inimă, sau în trup… Nu, nu! Ar fi ridicol, josnic, mârşav, ruşinos, ba şi criminal pe deasupra! De-o mie de ori nu! Să mor, mai bine să mor, Dumnezeule, decât să alunec din nou spre gândurile acelea ce pătează sufletul şi-i ţintuiesc aripile la pământ, în noroi…

A doua zi, însă, după plecarea lui don Alvaro, Ana se trezi cu gândul la el. „Nu mai era în Vetusta. Cu-atât mai bine. Teribila tentație îi întorcea spatele, fugea înfrântă… Mai bine… Era o favoare deosebită pe care i-o făcea Dumnezeu.”

În după-amiaza aceea coborî în parc la ceasul când, cu o zi înainte, don Alvaro își luase rămas bun de la ea.

„Trecuseră douăzeci și patru de ore.” Alteori trecuseră zile întregi fără să-l vadă, și absența lui i se părea foarte scurtă și suportabilă. Astea douăzeci și patru de ore erau însă altceva, se numărau în minute… Ei, bine, așa era normal, obișnuit, așa trebuia să fie întotdeauna…

Să nu-l vadă… Douăzeci și patru de ore și apoi alte douăzeci și patru… și tot așa… toată viața.”

Era foarte cald. Nici sub coviltirul des al castanilor sălbatici, acum încărcați de frunze late și panașe albe, nu putea găsi o adiere răcoroasă. Gândul ei dorea să se înalțe, să zboare spre cer, dar căldura, de vreo treizeci de grade, ceea ce pentru Vetusta era mult, îi topea aripile gândirii și se prăbușea pe pământul, care, după părerea Anei, ardea.

Și, ca să n-o încerce dorința de-a zbura toată după-amiaza, în parc apăru Visitación Olías de Cuervo, căreia vara *îi cădea* bine, și-și etala toaletele fantastice și ieftine de bumbac. Venea veselă, vaporoasă, semănând cu un vârtej; îți venea să închizi ochii văzând-o apropiindu-se. Pe stradă era gata-gata s-o strângă în brațe un hamal. Întâmplarea, ridicolă, în fond, o reîntinerise, îi aprinsese scântei în ochișori, și „Uite, acum avea și ea chef să ia în brațe pe cineva”. O îmbrățișă pe Prezidentă, o acoperi de sărutări; și după ce-i povesti *scena* cu hamalul, strigă dintr-odată:

— A propos, nu ți-a spus Victor povestea cu Alvaro?

Visita o ținea de încheietura mâinilor. Îi lua în felul ei pulsul.

Își înfipse ochii ei mici în ochii Anei și repetă:

— Nu știi povestea cu Alvaro?

Pulsul se acceleră – simți, cu multă satisfacție, Visita. „Îmi umblă mie cu sfințenia, își spuse; *pulbere,* cum zice…”

— Ce s-a întâmplat? C-a plecat? Ştiu c-a plecat.

— Nu, nu asta.

— Ce, n-a plecat?

O nouă accelerare a pulsului, după Visita.

— Ba da, fetiţo, a plecat, dar să vezi cum. Ştii că avea o legătură cu soţia ăstuia care este sau a fost ministru, nu-mi amintesc, în sfârşit, ştii tu cine, ăsta care vine la băi la Palomares.

— Da, da, şi…

— Ei bine, azi-dimineaţă, jumătate din Vetusta l-a văzut pe Mesia ducându-se să ia trenul de Madrid, cursa, care-o ia în sus… pricepi? În mijlocul peronului s-a întâlnit cu doamna ministru asta, care, nimic de zis, e foarte frumoasă. Închipuie-ţi. În fine, ea se ducea la Palomares, unde şi-a cumpărat un fel de vilă sau dracu ştie ce; ei bine. fii atentă acum, Alvarito al nostru, în loc să se urce în trenul care-o lua în sus, trenul de Madrid, îl ia pe cel din direcţia opusă, îi dă ordin servitorului să-i mute repede bagajele şi se instalează în compartimentul rezervat al ministeresei, un compartiment-salon, cu pat şi celelalte. Soţul nu era cu ea, bineînţeles; ea, doi servitori şi bebeluşii, cum spune Obdulia, închipuie-ţi şi tu, toată Vetusta, care se afla azi-dimineaţă la gară, s-a crucit nu alta. Alvaro, mă rog, îl ştim. Dar ea? Ce zici de ea? Asta-i problema: e scandalos cum se comportă cuconeturile astea din Madrid. Şi unde mai pui că despre asta se spune că e cinstită, hm, cred şi eu! Credincioasa şi fidela doamnă ministru… Domnule, dar cum dracu îl cheamă pe individul ăla de ministru!…

Ana îşi amintea perfect cum se numea acel „individ de ministru”, dar nu vru să-i spună; simţi că se făcuse albă la faţă, că un frig de moarte i se urca în obraji; se întoarse într-o parte şi, mascându-şi emoţia cum putu mai bine, se sprijini de-un pom. Părea preocupată să scrijeleze scoarţa copacului şi, schimbând vorba, o întrebă pe Visita despre unul dintre copiii ei care era bolnav.

Visita era însă vulpe bătrână, cum spuneau ea şi marchiza;

cu alte cuvinte, n-o putea duce nimeni; observă tulburarea Anei şi îşi confirmă, în sinea ei, cu multă bucurie, teoria *pulberii* sau a cenuşii universale.

„Ana era geloasă, deci era îndrăgostită; nu iese fum fără foc."

Plecă repede; îşi vânduse vestea, aflase ceea ce dorea; nu mai avea de ce să-şi piardă timpul; trebuia să mai facă o faptă bună, de acelaşi soi, în altă parte. Plecă precum marea ce se retrage. După ea, aleile albe păreau proaspăt pieptănate. Mătura scrobită a jupoanelor de percal lăsa săpată în nisip urma unor dungi sinuoase şi paralele.

Anei îi era frică. Ispita, vechea tentație, don Alvaro, reveneau cu ceva nou; o clipă îşi închipui că durerea aceea pe care o încercase aflând de soția ministrului provenea, mai mult decât celelalte dureri, din adâncurile ființei sale; era o durere care-o strivea, care cerea, cu strigăte venite dinlăuntrul ei, să fie calmată... Pentru prima oară, după boală, simți că sufletul i se răzvrăteşte.

„Oh, nu! Nu voia să înceapă din nou. Ea îi aparținea Mântuitorului, jurase doar. Duşmanul era însă puternic, mult mai puternic decât crezuse. Alteori înfruntase pericolul; acum tremura în fața lui. Înainte, tentația era frumoasă prin contrast, prin frumusețea dramatică a luptei, prin bucuria victoriei; acum nu mai era decât foarte puternică; dincolo de tentație nu se afla numai plăcerea oprită, necunoscută, seducătoare, în felul ei, pentru imaginație; se mai aflau pedeapsa, mânia lui Dumnezeu, iadul. Totul se schimbase; vocația ei religioasă, pactul ei serios cu Isus o obligau, într-un fel, mult mai mult decât legăturile destul de firave ale datoriei vag admise de conştiință, fără gândul la pedeapsa divină. Înainte nu voia să păcătuiască din demnitate, din recunoştință, pentru că... nu voia. Acum păcatul era ceva mai mult decât adulterul respingător, era batjocura, blasfemia, zeflemisirea lui Isus... şi era iadul. Dacă va cădea în brațele ispitei, cine-o va mângâia când va fi cuprinsă de remuşcările cele târzii? Cum îl va chema pe Isus din nou? Cum se va mai

gândi la Teresa, care nu se prăbuşise niciodată? Nu, n-ar invoca-o, ar prefera să moară deznădăjduită şi singură. Dar pe urmă? Iadul, realitatea aceea îngrozitoare, sublim în răul lui fără de sfârşit.”

— Dumnezeul meu, tu, numai tu vei învinge! exclamă cu glas tare, vorbind cu norişorii trandafirii care imitau, pe cer, valurile mării liniştite.

În noaptea aceea, Prezidenta vărsă lacrimi ce izvorau din cel mai adânc ungher al ființei ei, în genunchi, pe blana de tigru, cu capul afundat în aşternut, brațele întinse deasupra capului şi mâinile încrucişate.

De-a doua zi, Canonicul observă cu multă bucurie că Ana îşi modela cucernicia în felul în care dorea el. „Mai puțină contemplație şi mai multă devoțiune, opere pioase şi cult exterior, care hrăneşte imaginația.

Cu un entuziasm ale cărui învolburări îi întăreau voința, Ana se consacră cucerniciei active, operelor de caritate, învățământului, propagandei, practicilor de devoțiune complicată şi bizantină, care era la mare cinste în Vetusta. Exagerările acelea, căci aşa i se păreau înainte, le găsea acum îndreptățite, aşa cum îndrăgostiții îşi justifică miile de prostii ridicole pe care şi le spun când sunt singuri.

„În iubirea dintre doi oameni nu există un vocabular infantil, ridicol, fără sens pentru profani? Ba da, există, ea nu poate s-o spună cu certitudine din experiență, dar citise, şi inima îi spunea că aşa e. Ei bine, iubirea de Dumnezeu putea avea, în felul ei, anumite copilării, mici amănunte, ridicole pentru sufletele reci, indiferente.” Ajunse chiar să înțeleagă superlativele de litanie ale doñei Petronila, supranumită Constantin cel Mare.

Prezidentă se încumeta să-i vorbească chiar şi Canonicului într-un fel oarecum alintat, cu familiaritate, întrebuințând o seamă de cuvinte cu un sens nou şi cuviincios, în stilul ei, care s-ar fi putut numi umor evlavios. În plus, Ana îşi permitea să se intereseze de bunurile pur pieritoare ale confesorului ei. Nu-l lăsa să se obosească, să se expună la

vreun guturai. „Bună treabă, n-am ce zice, dacă mi-ai muri dumneata! Toate astea, domnul meu, înseamnă egoism, nu trebuie să-mi mulțumiți, nici Dumnezeu, nici dumneata.”

Cuvinte de felul acesta şi zâmbetele care le însoțeau îi dăruiau Canonicului zile de nespusă fericire. „Da, nespusă. Nu-şi explica ce însemna asta. Nu bănuia că te poți bucura astfel pe lume, în lumea asta ticăloasă. La treizeci şi şase de ani, când el credea că nimeni nu-l mai poate învăța nimic, o doamnă inocentă, tânără, fără experiența vieții, îi dezvăluia un univers nou, unde, doar cu un mic zâmbet, cu un cuvânt ce era parcă o muzică, te simțeai dintr-odată printre îngeri, bucurându-te ca în rai, fără să-ți mai doreşti nimic altceva, fără să te mai gândeşti la nimic. Bucurându-te şi iar bucurându-te!”

Nici prin minte nu-i trecea să se gândească la situația lui. Era oare un păcat? Era o dragoste de felul acelora care nu le sunt îngăduite preoților? Cu niciun chip nu-şi amintea don Fermín de asemenea întrebări. Mai rău ar fi fost pentru ea, dacă şi-ar fi amintit.

— Nu-mi vorbeşti niciodată despre dumneata! îi spuse Ana pe un ton de reproş, într-o dimineață de august, în parc, atingându-i ochii şi gura cu un trandafir de Alexandria, foarte mare şi parfumat.

Erau singuri. Conveniseră în chip tacit că expansiunile acelea de prietenie erau nevinovate. Erau doi îngeri puri care nu aveau trupuri. Anita era atât de sigură că trupul n-avea nici cea mai mică legătură cu prietenia lor, încât ea era cea care întrecea măsura, cea care mai făcea încă un pas pe terenul alunecos al intimității dintre bărbat şi femeie.

Canonicul, cu fața împrospătată de roua de pe floare şi cu inima şi mai proaspătă, răspunse:

— Să vorbesc despre mine? De ce? Eu, prin funcția mea în sânul Bisericii militante, mi-am dăruit jumătate din viață calomniei, urii, invidiei care mă devorează şi fac din mine ce vor; sunt urmărit, mi se întind capcane, există până şi societăți secrete al căror scop se spune c-ar fi acela de-a mă

dobori de la ceea ce numesc ele putere… Toate astea, Ana, sunt mizerii pe care le disprețuiesc. Pot să te asigur că nu mă gândesc decât la cealaltă jumătate a mea, cea pe care o vezi aici, cea care trăieşte în dulcea pace a credinței, întovărăşită de suflete nobile, sfinte, ca acela al unei doamne… pe care o cunoşti…; şi pe care n-o apreciezi la adevărata ei valoare…

Şi Canonicul surise ca un înger, în timp ce aspira cu încântare parfumul trandafirului de Alexandria, pe care Ana îl lăsase, fără să se opună, în mâna clericului.

Deveni serioasă, ceru explicații. „Era urmărit, calomniat… avea duşmani… şi să nu-i spună nimic prietenei lui! Asta-i bună!” Auzise ea ceva, de mai multă vreme, dar vag. Din cât putuse înțelege, îl acuzau de vicii atât de ordinare, de fapte atât de mârşave, încât calomnia, prin enormitatea ei, devenea complet neverosimilă, aproape inofensivă.

Prezidenta nu dăduse atenție şi uitase chiar şi bârfele acelea care din timp în timp îi ajungeau la ureche. Dar acum, când Canonicul se plângea el însuşi, când lăsa să se înțeleagă că îl doare faptul că e persecutat, trebuia să ştie mai mult, ca să consoleze acea inimă mâhnită, să caute leacuri eficiente, să-l ajute pe nevinovatul prigonit şi calomniat, care, pe lângă faptul că era fără vină, era şi părintele ei spiritual, fratele ei mai mare întru suflet, farul luminii mistice, ghidul pe drumul care urca spre cer.

Vicarul socoti că dimineața aceea de august era una dintre cele mai fericite din viața lui. Ana îl obliga să vorbească, să-i povestească totul. El, elocvent, cu imaginația lui bogată, puternic şi abil, improviză, vorbind, unul dintre acele romane pe care le-ar fi scris dacă timpul nu i-ar fi fost răpit de ocupații mai serioase. Se aşezară în chioşc. Don Fermín spuse la început, surâzând, că şi el dorea să i se spovedească. „Ana credea că el e perfect? Că sub sutană nu există pasiuni? Ba da, există! Există cu siguranță, şi din nefericire.” Spovedania Canonicului fu aidoma cu aceea a multor autori care, în loc să-şi povestească păcatele, se folosesc de ocazie ca să se zugrăvească sub chip de adevărați eroi, aruncând asupra

lumii vina nenorocirilor lor, şi mărturisind mici greşeli, ca să aibă totuşi ce spune în cursul spovedaniei.

Din mărturisirile acestea, Ana conchise că Vicarul era întocmai cum îl considera şi ea, un suflet mare, ale cărui păcate constau doar într-o vagă melancolie în tinereţe şi o ambiţie nobilă, *elevată*, la vârsta bărbăţiei. Ambiţia aceea însă dispăruse în faţa alteia, mai mari, mai pure, aceea de a salva sufletele bune, ca al ei, de pildă. Ana, auzind asta, închise ochii ca să-şi stăpânească plânsul, şi se jură în tăcere să se consacre fericirii acelui om căruia îi datora aşa de mult, care i se părea atât de mare, care prefera să trăiască aproape de ea, ca s-o călăuzească pe drumul virtuţii, în loc să fie episcop, cardinal, papă, „Şi îl calomniau! Avea duşmani! Şi a fost o vreme când au vrut să-l facă de râs deoarece ea, Anita, se lăsa pradă deşertăciunilor lumeşti, deşi era fiica întru spovedanie a lui don Fermín! Oh, o să vadă ei, o să vadă ei de-acum înainte!

Ce putea fi mai perfect decât acea pasiune ideală, năzuinţa aceea de a face o faptă bună, abnegaţia aceea căreia voia să i se dăruie, pentru a lupta împotriva ispitei tot mai de temut de a-şi aduce aminte de Mesia care se afla la Palomares, îndrăgostit de ministereasă?”

De Pas nu ştia cum o să se sfârşească povestea aceea.

Ana îl admira, îl îngrijea, era gata să spună că-J adoră, şi în aşa măsură, încât pericolul devenea cu fiecare zi tot mai mare. „Deşi pasiunea pe care-o încerca el n-avea nimic de-a face cu senzualitatea vulgară – era sigur de asta – nici iubire profană nu era, n-avea nume şi nici nu-i trebuia, putea să se sfârşească indiferent cum. Canonicul era sigur că la cel mai mic semn al trupului, un intrus de temut, Prezidenta ar da înapoi, s-ar indigna, iar el şi-ar pierde prestigiul, aproape supranatural, care-l aureola. Apoi, presupunând că toată povestea s-ar transforma într-o dragoste păcătoasă, adulteră, nelegiuită, deoarece începuse în felul acesta, adio fericire! Ştia el ce înseamnă asta. O nebunie teribilă de câteva luni. Apoi, o urmă de remuşcare amestecată cu scârba de sine însuşi; un

om demn de dispreț, josnic, insuportabil, şi-apoi mânia şi orgoliul, ambiția vulgară şi uraganele de la Curia ecleziastică. Nu, nu. Prezidenta trebuia să fie altceva. El trebuia să facă imposibilul, şi cu orice preț, ca povestea lor să nu degenereze într-o iubire carnală, care poate fi satisfăcută. Şi, mai ales, ceea ce spunea înainte, era sigur că Prezidenta s-ar considera înşelată."

După o pauză, Canonicul se gândi:

„În ultimă instanță, va hotărî chiar ea!"

Pe zi ce trecea don Victor devenea tot mai trist. Pe de o parte, durerea pocăinței, frica aceea că nu va fi mântuit, deşi fusese atât de bun, de nu făcuse rău nimănui; pe de altă parte, căldura, transpirația aceea continuă, nopțile fără somn… pustietatea din Vetusta… iarba arsă de pe Strada Mare, lipsa spectacolelor… „Şi-n plus, nimeni nu-l înțelegea. Frigilis, se ştia că nu poți conta pe el. Vara nu-l sufoca, iarna nu-l făcea să tremure de frig; era un nătărău. Iar nevestei sale şi Canonicului nu le displăcea vara la Vetusta, tristețea aceea a străzilor şi bulevardelor. Don Victor se ducea la Cazino: nici țipenie de om. Vreun magistrat fără concediu juca biliard cu câte-un chelner de-al casei. În sala de lectură, Trifón Cármenes răsfoia o veche colecție de reviste; în sala de joc, niciun muşteriu; nu-i mai rămânea decât să joace domino, deşi îi era antipatic din pricina zgomotului pietrelor şi pentru că trebuia să faci socoteli tot timpul. Adversarul lui la şah era la băi. „Bineînțeles, toată lumea *făcea băi."* Deşi, în alte veri, don Victor, cu toate că stătea o lună pe malul mării, nu intra în apă mai mult de două-trei ori, acum simțea, în fiecare zi, lipsa prospețimii valurilor. La Cazino citea ziarul La Costa… Conc*erte noctur*ne în aer liber, excursii câmpeneşti, regate, ziarele nu vorbeau decât despre lucrurile astea; câtă lume, câtă muzică! Teatru, circ, bărci, marile vapoare englezeşti… Şi marea… marea imensă… Acolo, distracție! Don Victor ofta şi se-ntorcea acasă.

„Conița nu era acasă."

În schimb, era Kempis.

Acolo, deschis, pe noptieră. Fără să poată rezista îndemnului, Quintanar lua cartea şi-apoi, după ce-şi dădea jos *vestonul* de alpaca şi-şi sufleca mânecile la cămaşă, citea… „Reîntoarcerea la teamă, la tristețe, la lâncezeala spirituală! Lumea era într-adevăr un chin, cum se spunea în carte, şi mai ales vara. Vetusta era un oraş muribund. Până şi verdeața pomilor, atât de goi iarna, bine venită primăvara, acum te plictisea; aproape că doreai să vezi crengile goale, care au un contur mai frumos” Don Victor era atât de trist şi de plictisit, că ar fi fost în stare să se facă actor cu-adevărat.

Ana se întorcea mulțumită din oraş. „Cu-atât mai bine, măcar să se simtă unul bine”; el nu era egoist.

Ce plăcere o fi găsind, însă, nevastă-sa în pustietatea din Vetusta? Şi-apoi, nu era acolo Kempis, sângerând, dovedind că trei şi cu doi fac cinci, că în lume nu există niciodată motive ca să fii vesel? E adevărat că Anita lui era fericită din motive mai elevate. El nu putea ajunge la asemenea grad de cucernicie. Se temea de Dumnezeu, recunoştea, bineînțeles, măreția lui, făcuse stelele, marea, în sfârşit, totul… Dar odată recunoscută această Putere Infinită, el, Victor Quintanar continua să se plictisească în acel orăşel părăsit, fără teatru, fără plimbări, mare, regate, fără nimic din lumea asta. Oh, dacă n-ar fi păsărelele lui!

În timpul acesta, Anita tot mai activă pe zi ce trecea, încerca să uite, şi de multe ori şi reuşea, ceea ce numea ea ispita, care devenea tot mai puternică. Fugea însă de ea, se refugia la adăpostul evlaviei şi vizita cu zel apostolic şi arzătoare caritate sălaşele mizere ale nenorociților înghesuiți în cocine şi bordeie; aducea cu ea consolarea religiei pentru suflet şi pomană pentru trup; de obicei o însoțea doña Petronila Rianzares sau vreo altă doamnă din conclavul ei; se ducea însă şi singură. Dintre toate ocupațiile pe care i le impunea viața de cucernică, asta îi plăcea cel mai mult.

Vara răpea o mare parte din contingentele acelor armate cucernice de la Inima lui Isus, Curtea Măriei, Şcoala de Catehism, Pauline şi celelalte instituții similare; multe

doamne plecau la băi sau la ţară. Rămânea însă nucleul; grupul cel mai numeros şi mai important, cel din jurul lui Constantin' cel Mare, adică al doñei Petronila. În timpul lunilor de caniculă, milosteniile scădeau, dar în congregaţii se vorbea mult, făcându-se pregătiri pentru sărbătorile de toamnă şi de iarnă; apoi, mai erau bârfite niţel cele care lipseau. Prezidenta, fără să participe niciodată la aceste conciliabule le ierta, ca pe un păcat minor „pe care ea, având în spate altele mai grave, nu avea dreptul să-l condamne".

Don Fermín şi Ana se vedeau în fiecare zi; uneori în casa cea mare a familiei Ozores, alteori la Şcoala de Catehism, la catedrală, la San Vicente de Paúl şi, cel mai des, acasă la doña Petronila. Episcopul-mamă era întotdeauna ocupată; îi lăsa singuri, în salonaşul întunecos şi ea, cu voia prietenilor săi, se retrăgea să-şi încheie socotelile sau să facă cine ştie ce alte treburi.

Vetusta era a lor; pustietatea verii părea că le dă oraşul în stăpânire; stăteau de vorbă îndelung, în porticul catedralei, înainte de-a se despărţi, fără teama că vor fi văzuţi, ca şi cum singurătatea din biserică s-ar fi extins asupra întregului oraş. Anita găsea că traiul în Vetusta e mai suportabil decât iarna. Amănunt asupra căruia nu se înţelegea deloc cu bărbatul său.

Don Fermín ar fi dorit să nu se mai sfârşească sezonul, ca cei plecaţi să rămână acolo unde erau. Doña Paula se dusese la Matalarejo să-şi încaseze arendele şi dobânzile la bănetul risipit pe-acolo prin munţi; să pregătească recolta. Teresina era stăpâna casei. Veselă toată ziua, activă, îndatoritoare, umplea casa Canonicului de cântece religioase cărora le dădea, fără să ştie cum, un aer profan, de stradă. Tonul acela vesel era mai picant în contrast cu figura de Mater Dolorosa a fetei. Teresina prinsese puţină culoare şi ochii, încercuiţi de o uşoară umbră, erau mai adânci, mai frumoşi ca niciodată în întunecimea aceea blândă şi misterioasă a pupilelor. Stăpân şi servitoare, erau mulţumiţi amândoi. Libertatea avea mireasma gloriei. Fiecare făcea ceea ce voia. Nu era doña

Paula, nu trebuiau să dea nimănui socoteală. Şi nu lipsea nimic. Domnişorul avea totul la timp şi la locul obişnuit, ca întotdeauna. Putea trăi şi fără doamna.

Canonicul venea şi pleca fără teama interogatoriilor perfide; n-avea importanță dacă se întorcea târziu. Totul, totul îi surâdea. De-ar da Dumnezeu să fie veşnic vară! Până şi duşmanii o mai slăbiseră cu calomniile; nu se mai vorbea atâta; mulți din cei care-l calomniau erau plecați, iar cei ce rămăseseră nu aveau auditoriu. Don Santos Barinaga nu ieşea din casă; era bolnav. Numai Foja, care nu pleca vara nicăieri, ca să facă economie, încerca să mențină focul sacru al bârfei la Cazino, cu cei patru-cinci membri ai clubului, plictisiți, care veneau acolo pentru o jumătate de oră ca să-şi bea cafeaua. În sfârşit, totul aducea cu o suspendare a ostilităților. „Să fie într-un ceas bun! Don Fermín accepta lupta, dacă i se oferea prilejul, dar prefera pacea. Mai ales acum când avea altele de făcut, ceva mai bun şi mai plăcut decât să urască şi să urmărească pe mizerabilii aceia demni de dispreț şi de milă."

Fericirea pe care-o savura De Pas, aşa cum gastronomii savurează fiecare înghițitură, libertatea, trândăvia aceea morală, visele nebuloase de dragoste, delicioasa realitate de-a o vedea pe Prezidenta la orice oră, de-a se oglindi în ochii ei şi de-a asculta cuvintele atât de dulci ale unei prietenii misterioase, mistice aproape, îl făceau pe don Fermín să dorească din suflet ca soarele să se oprească în loc, ca timpul să nu se mai scurgă. Acel august, atât de trist pentru don Victor, era pentru Canonic răstimpul cel mai fericit din viața lui.

Când o auzea, din biroul său, pe Teresina care făcea curățenie afară, cântând dis-de-dimineață „Sfinte Dumnezeule, Sfinte Atotputernice", era tentat să cânte şi el. Nu cânta, dar se ridica şi ieşea pe culoar.

— Teresina, ciocolata, striga vesel, frecându-şi mâinile.

Şi intra în sufragerie.

Fata sosea imediat cu micul dejun, într-un strălucitor

serviciu chinezesc pictat cu rămurele de aur. Închidea uşa în urma ei şi se apropia de masă; lăsa serviciul jos, întindea un şervet în fața domnişorului şi… aştepta nemişcată la locul ei.

Don Fermín, surâzător, muia un biscuit în ciocolată; Teresina îşi apropia fața de el, deschidea gura şi don Fermín îi punea biscuitul pe limbă; fata muşca jumătate cu dinții ei de perlă, iar *domnişorul* o mânca pe cealaltă.

Aşa se petreceau lucrurile în fiecare dimineață.

Douăzeci şi doi

Vesel, spilcuit, domnul arhidiacon don Restituto de Mourelo se întoarse ca renăscut de la băile de la Termasaltas, hotărât să înceapă o nouă campanie, care spera să fie ultima şi decisivă, „împotriva despotismului simoniacului şi libidinosului duşman al Bisericii care, stăpân pe sufletul domnului Episcop, subjugase dioceza”. Prin această perifrază, diplomatul Glocester făcea aluzie la domnul Vicar.

Cea dintâi neplăcere pe care-o avu De Pas în vara aceea, fu tocmai vestea respectivă, pe care o află dimineaţa, la cor.

— A venit Glocester.

„Nu se temea; nici de el, nici de altcineva… dar era atât de obosit să lupte şi să urască!”

Mourelo se întâlni cu o nouă serie de clevetitori, precum şi cu cei ce stătuseră *la păstrare* şi care nu erau mai puţin dispuşi să deschidă focul împotriva duşmanului comun. Toţi erau înflăcăraţi de sfântul entuziasm al bârfei. Cei ce veneau din satele şi cătunele de pescari erau înfometaţi de istorii şi clevetiri; singurătatea de la ţară le deschisese pofta de bârfeli; prin munţii şi văile de prin partea locului, pe cine să bârfească? „Vetusta lor dragă! Nu există ceva mai bun decât centrele civilizate pentru a-ţi forfeca în tihnă aproapele. În sate, lumea îi vorbeşte de rău pe doctor, pe farmacist, pe popă şi pe primar; ei însă, vetustenii, cei din capitală, cum o să se mulţumească cu nişte subiecte de conversaţie atât de mizere?” *Cives romanus sum*[162], spunea Mourelo, „vreau bârfe demne de mine. Să zdrobim cu vorba colosul, nu pe doctorul din Termasaltas, de pildă.”

Foja şi cei care nu plecaseră aşteptau şi ei întoarcerea celor

absenți, ca să le povestească noutățile şi să le comenteze cu toții, împreună. Când cei plecați pe timpul verii începeau să apară, animația renăştea în Vetusta – la Consiliul comunal, în diferitele asociații, la Cazino, pe străzi şi bulevarde. Falsele prietenii, consumate, ce deveneau de nesuportat în timpul plictiselii comune a unei ierni fără sfârşit, se reînnoiau iarăşi; cei ce se întorceau găseau că cei rămaşi sunt amuzanți şi plăcuți, iar cei rămaşi, invers; toți râdeau de glumele şi şotiile tuturor. Încetul cu încetul, cercurile clevetitorilor prindeau viață, calomnia încălzea cuptoarele şi ultimii care soseau, întârziații, găseau totul în plină efervescență. „Câte idei, ce maliție fină, câtă perspicacitate! Oh, geniul vetustean!”

Canonicul fu în anul acela victima bacanalelor insultei; nu se vorbea decât despre el.

„Don Santos Barinaga, rivalul într-ale negustoriei la *Crucea Roşie,* victima monopolului ilegal şi scandalos al doñei Paula şi al fiului ei, bietul don Santos suferă de-o boală fără leac şi are să moară, spunea don Robustiano Somoza, medicul aristocrației, ale cărei păreri nu erau puse la îndoială.”

— Şi de ce credeți dumneavoastră c-o să moară? întreba Foja, într-un grupuleț, în fața catedralei, la ieşirea de la slujba de douăsprezece.

— Din cauza beției, răspundea Ripamilân.

— Nu, domnule, ci de foame!…

— Moare de rachiu.

— De foame!…

Don Robustiano se alătură grupului şi *ştiința vorbi:*

— Eu nu acuz pe nimeni, ştiința nu acuză pe nimeni, misiunea ei este alta. Nu neg că alcoolismul cronic este una dintre cauzele bolii lui Barinaga, dar efectele lui, fără îndoială, s-ar fi putut *justifica* (aşa spunea) printr-o bună alimentație. Şi pe urmă, acum, bietul don Santos nu mai are bani nici să se îmbete, nu mai poate bea de sărac ce e… Şi chiar dacă dumneavoastră nu înțelegeți asta, ştiința declară că privarea de alcool grăbeşte moartea acestui om bolnav din cauza abuzului de alcool.

— Cum aşa, domnule? întreba Protoiereul.
— Ia să vedem, explică-ne, spunea Foja.
Don Robustiano surâdea; îşi clătina capul în semn de compătimire şi le făcea hatârul de-a le explica. „Don Santos, chiar dacă domnii vor fi miraţi, are nevoie de alcool ca s-o mai *ducă* vreo câteva luni, deşi va muri otrăvit de alcool. Fără rachiul care îl ucide, va pieri mai repede.”
— Don Robustiano, dar, cum vine asta?
— O să vezi, domnule Foja. Ai auzit de Todd?
— De cine.
— De Todd.
— Nu, domnule.
— Ei, atunci nu mai vorbi. Ştii ce înseamnă forţa hipotermică a alcoolului? Nici asta nu ştii; atunci taci. Ştii cum se anulează puterea diaforetică a numitului alcool? Nici vorbă; atunci vezi-ţi de treabă. Negi acţiunea hemostatică a alcoolului, recunoscută de Campbell şi Chevriére? Ai face rău s-o negi; bineînţeles, e vorba de uzul intern al acestuia. Vezi, nu ştii nimic…
— Păi, de-aia întreb… Ascultă însă, domnul meu, indiferent de cât de multe ştii dumneata şi de ce-o vrea să zică domnul Todd şi ştiinţa, şi sfânta ştiinţă, nimeni n-are dreptul să-l calomnieze pe don Santos Barinaga; de ajuns că moare de foame şi de amărăciune, săracul; nu mai e nevoie ca dumneata, fiindcă ai citit, Dumnezeu ştie unde şi cu câtă grabă, un articolaş despre rachiu, să-i zicem aşa, ca dumneata să te crezi autorizat să-l insulţi pe bunul meu prieten, numindu-l beţivan în termeni tehnici.
— Eu, încetul cu încetul, încep să fiu de acord în privinţa asta cu ştiinţa şi cu domnul Somoza, reprezentantul ei legitim, strigă Ripamilán. Nu ştiu dacă în medicină cui pe cui se scoate, nici dacă pata beţiei se scoate cu o nouă beţie, dar don Santos e un butoi personificat şi are mai mult spirt în corp, decât sânge în vine; e un fitil îmbibat cu alcool… Dă-i foc şi-o să vezi…
— Eu, domnule Ripamilán, n-am nevoie de ajutorul

Bisericii ca să-l fac de ruşine pe acest progresist noctambul; mi-e de ajuns ştiinţa, care, în fond, e religia mea. Şi, întorcându-se spre Foja, doctorul adăugă: Ascultă, domnule decurion în retragere, ştii care-i acţiunea alcoolului asupra flegmaziilor băutorilor? Să nu minţi, că nu ştii.

— Du-te şi te plimbă, domnule filfizon de spital. Eşti un şarlatan! I-auziţi! Ce manie pe domnul doctor, să facă pe savantul cu noi. Ce-i lipseşte chelului…

— Mai puţine insulte şi mai multe fapte!

— Mai puţină maimuţăreală şi mai mult bun-simţ…

— Domnule poliţai, eu sunt om de ştiinţă şi dumneata eşti un ramolit… Chomel admite, şi oricine are două degete de frunte e de acord cu asta, că în bolile alcoolicilor este indispensabilă administrarea băuturilor spirtoase…

— Eu mă refer la un caz în speţă, zevzecule.

— În medicină nu există cazuri în speţă şi cazuri generale, domnule panglicar.

— Cazul în speţă e că Barinaga nu e beţiv…

— Vasăzică, dumneata nu crezi în… prodromurile răului…

Don Robustiano se înroşi la gândul că spusese o prostie.

— Ce hipodromuri şi hipopotami! Eu apăr pe cineva absent…

— În sfârşit, într-un cuvânt, şi ca să terminăm: negi că dacă unui beţiv i se interzice complet alcoolul, cel mai uşor e să se producă o prăbuşire alarmantă, un adevărat colaps?…

— Uite ce e, domnule pedanterie, dacă mai continui să-mi spargi timpanele cu neroziile astea, îţi trântesc cincizeci de mii de versuri şi aforisme în latină şi te las cu gura căscată; şi dacă nu, ascultă:

> *Ordine confectu, quisque libellus habet*:
> *quis, quid, coram quo, quo jure petatur et a quo.*
> *Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas…*[163]

Ripamilán se strâmba de râs. Somoza, furios, urla; şi se auzea: colaps… flegmazie… cardiopatie… în vreme ce fostul

primar, fără să-l asculte, îşi continua latineasca:

Masculino, es fustis, axis
turris, caullis, sanguis, collis…
piscis, vermis, callis, follis.[164]

Medicul şi cămătarul fură pe punctul de-a se lua la bătaie. Nu se putu dovedi de ce murea don Santos, dar după o jumătate de oră, în Vetusta se vorbea că, din vina Vicarului, Foja şi Somoza se bătuseră şi se insultaseră, şi nu se ştia dacă nu încasase vreo palmă chiar şi Ripamilán.

Pentru câteva zile, bolnăviciosul Barinaga, care, într-adevăr, se stingea în mizerie, fu eclipsat de o întâmplare de cea mai mare gravitate, după Glocester, Foja şi respectivele lor grupuri: „Fiica lui Carraspique, sora Teresa, se afla în agonie în *imundul azil* de la Salesane, într-o chilie care, după cum zicea Somoza, era o *latrină,* ca să nu spună altfel”.

Şi aşa se şi întâmplă. Rosa Carraspique în viața lumească, sora Teresa în cea de claustru, muri de tuberculoză, după părerea lui Somoza, de ftizie cazeoasă, după medicul mănăstirii, care era dualist în materie de tuberculoză.

Niciunul dintre duşmanii Vicarului, în schimb, nu se îndoi că de moartea aceea era vinovat don Fermín, indiferent de ce-o fi avut fata la plămâni.

Doña Paula şi don Alvaro sosiră la Vetusta exact în ziua când *mai zbură un înger spre cer*, după părerea lui Trifoncito Cármenes, care continua să rămână romantic, contrar sfaturilor lui don Cayetano.

Un ziar liberal din localitate, *El Alerta,* publică, una după alta, două ştirulețe care-l făcură pe don Fermín să spumege.

„*Bun venit.* — Întors din voiajul estival, în capitala noastră a sosit ilustrul şef al partidului liberal dinastic din Vetusta, mult onoratul domn D. Alvaro Mesía. Numeroşii prieteni care s-au grăbit să-l viziteze pe distinsul nostru coreligionar afirmă că acesta e hotărât să continue înțeleapta propagandă liberală, atât pe plan politic, cât şi pe cel moral şi religios.

Poate conta pe umilul nostru sprijin, pentru a învinge obstacolele tradiționale pe care le ridică la noi, împotriva adevăratului progres, un despotism teocratic de care, vulgar spus, întreaga Vetusta e sătulă până peste cap.”

„Odihnească-se în pace. — În chilia sa de la mănăstirea Salesanelor, s-a stins din viață señorita doña Rosa Carraspique y Somoza, fiica cunoscutului capitalist teocrat don Francisco de Asís, călugăriță botezată cu numele sora Teresa. Ar trebui să spunem prea mult dacă am dori să ne facem ecoul tuturor comentariilor pe care le-a generat această neaşteptată nenorocire. Vom spune doar că, după părerea medicilor celor mai competenți, lipsa condițiilor de igienă a acestei mizerabile clădiri unde trăiesc călugărițele Salesane nu e fără legătură cu pierderea pe care o deplângem. De altfel, suntem tentați să ne întrebăm: este foarte igienic ca *anumiți rozători* să se introducă în sânul căminelor pentru a submina încetul cu încetul, prin influența lor otrăvitoare şi *pseudoreligioasă* pacea acestor familii, liniştea conştiințelor?

Dacă elementele liberale din capitala noastră nu se vor uni toate într-un efort comun pentru a-l înfrunta pe puternicul tiran hierocratic care ne asupreşte, vom fi în curând cu toții, fără exagerare, victimele celui mai josnic şi neobrăzat fanatism – R.I.P.”

Ripamilán, prost inspirat şi fără ştirea Canonicului, se hotărî să pună mâna pe pană şi publică în *El Lábaro* un articol nesemnat, în care lua apărarea prietenului său, a mănăstirii Salesanelor şi a gramaticii maltratate de ziarul progresist – cum spunea numitul canonic. „În afară de faptul că nu ştim – spunea printre altele – cine e călugărița botezată, domnul Carraspique sau fiica sa, vrea să-mi spună secătura de ziarist etc, etc…?”

„Secătura” asta îl dădu de gol pe Protoiereu: era stilul lui mucalit, toți îl recunoşteau.

Insultele şi bârfelile, cu litere de tipar, atrăgeau mult atenția în Vetusta. În zadar publica poetul Cármenes ode şi elegii, nimeni nu le citea; în schimb, cea mai neînsemnată

ştire, care putea să-l deranjeze niţel pe vreun vecin, era citită şi comentată zile de-a-rândul; iar când era un schimb de focuri cu articolaşe şi notiţe, *abonaţii obişnuiţi* nu-şi doreau distracţie mai bună.

Aşa încât, scandalul deveni şi mai mare, şi multă vreme nu se vorbi decât despre *influenţa otrăvitoare* a Canonicului şi despre moartea sorei Teresa.

— Are pe conştiinţă nenorocirea asta.

— E un vampir spiritual, care suge sângele fiicelor noastre.

— Asta-i ca un tribut de sânge plătit fanatismului.

— Jertfa celor o sută de fecioare.

Canonicul ar fi vrut să nu ia în seamă atâtea prostii, atât de absurde, dar, fără voia lui, îl enervau. La început „crezu că pasiunea lui nobilă, sublimă, îl va înălţa cu o *su*tă de metri deasupra acelor nimicuri, dar valul falsei indignări publice îi stropea sufletul; iar mânia îi ştergea din minte, de multe ori, cele mai pure idei, impresiile cele mai plăcute şi surâzătoare. Înnebunea de furie şi cel mai mult îl enerva că nu-şi poate stăpâni impulsurile. Şi pe urmă, răul era neîndoios: acuzaţia neghiobilor acelora nu era mai puţin de temut şi mai lipsită de temei, numai fiindcă îi dăduseră asemenea proporţii. Canonicul observa că puterea i se clatină, că eforturile atâtor şi atâtor mizerabili îi minau terenul. Începuse să remarce în multe case o anumită rezervă; câteva soţii de liberali nu i se mai spovediră lui, şi până şi Fortunato, Episcopul, pe care De Pas îl ţinea de obicei din scurt, îndrăznea să-l privească cu ochi reci şi plini de întrebări ce pătrundeau în pupilele Canonicului ca nişte ace.

Veni din nou vremea plimbărilor pe Espolón, şi don Fermín, plimbându-şi umila-i aroganţă, frumoasa şi bărbăteasca-i făptură, observa că plimbările acelea nu mai erau un marş triumfal, un drum al gloriei; în felul cum îl salutau, în priviri, în şoaptele pe care le lăsa în urma lui, ca o dâră, până şi în felul cum se dădeau la o parte trecătorii, ca să-i facă loc, remarca asprime, spini, o duşmănie surdă şi generală, aşa ca frica ce se află pe punctul de-a izbucni în bravade pline de

insolență.

Acasă, doña Paula, încruntată, tăcută, susceptibilă, pregătindu-se pentru furtună, strângând luminări, adică bani, adunând cât mai mult, încasând datoriile, cu febra dorinței de-a scăpa de încurcăturile cu *Crucea Roşie.* „Totul aducea cu preparativele în vederea unei lichidări. Pentru ce?" Doña Paula nu dădea explicații. „Ştia la ce se poate aştepta; fiul său, Fermo al ei, era pierdut; *gâsca* aia, Prezidenta, prefăcuta aia cucernică, putredă de-atâtea păcate, îl orbise, îl înnebunise: numai Dumnezeu ştie ce se întâmplă în casa familiei Ozores. Ce scandal! Totul putea să-i iasă pe dos. Trebuia să se pregătească. Oh, n-aveau decât s-o azvârle din Vetusta, dar n-o să plece mai înainte de-a sfâşia cu dinții jumătate din oraş." De asta muşca ea cu atâta furie, speriindu-şi fiul.

Fermo, *domnişorul,* cugeta de unul singur, în biroul lui de Faust ecleziastic. „Sunt singur, singur, nici mama nu mă ajută! Ce trebuie să fac? Să mă dăruiesc cu tot sufletul acestei pasiuni nobile, puternice… Ana, Ana şi nimic altceva pe lume! Şi ea e singură, şi ea are nevoie de mine… Amândoi, împreună, vom reuşi să-i învingem pe toți proştii şi ticăloşii ăştia."

Palid, aproape galben, agitat, foarte nervos, De Pas sosea la mistica sa prietenă, tot mai frumoasă, din nou proaspătă şi strălucitoare, cu forme pline, robuste şi armonioase.

Don Victor Quintanar se dăruise din nou prieteniei sale intime cu don Alvaro Mesía, de îndată ce acesta se întorsese de la Palomares, şi Canonicul observă că, după puțin timp, convertitul se răzvrăti. Deşi continua să se considere foarte cucernic, don Victor făcea uncie distincții, ce dădeau de bănuit, între religie şi cler, între catolicism şi ultramontanism. „Eu sunt la fel de catolic ca şi înainte" – asta era fraza lui ori de câte ori rostea vreo erezie sau ceva asemănător; dar începuse să interpreteze în felul lui textele din Vechiul şi Noul Testament şi îndrăznea să spună în fața preoților şi a femeilor că bărbatul virtuos este întotdeauna un preot şi că pădurea

seculară este cel mai potrivit templu pentru o religie pură, că Isus Hristos a fost liberal şi alte nerozii. Nu asta era cel mai rău lucru, ci faptul că Prezidenta şi don Fermín observau la Quintanar o anumită răceală ori de câte ori îi vedea împreună, iar Canonicul trebui să se prefacă a nu înțelege câteva mojicii transparente.

Don Alvaro venea foarte rar în casa familiei Ozores şi făcea doar vizite de etichetă, foarte scurte. De ce? îl întreba don Victor. Şi prietenul lui îi dădea să înțeleagă, prin jumătăți de vorbă, că Prezidenta nu-l primea cu bunăvoință şi că lui nu-i plăcea să deranjeze. Şi nu numai el proceda astfel. Chiar şi Paco, marchizelul, care pe vremuri era aproape tot timpul la ei, acum abia dacă se mai arăta prin casă. Visitación venea şi ea din când în când, marchiza aproape niciodată – toți prietenii şi prietenele făceau la fel; Canonicul şi numai Canonicul. Acest cumsecade domn „făcea un gol” în jurul Prezidentei. Ea era mulțumită; nu părea să ducă dorul cuiva; el însă, don Victor, nu era de aceeaşi părere; dorea vizite, conversații, o societate plăcută.

Continua să se spovedească şi să se împărtăşească la fiecare două luni, însă *Kempis* zăcea tot plin de praf printre cărțile lui laice; Quintanar se temea în continuare de iad, „dar nu voia să se lipsească complet de avantajele plăcute pe care i le oferea scurta sa existență pe fața pământului. Şi, mai ales, nu voia ca fanatismul să se înscăuneze în casa sa.” Don Victor punea mare preț pe sfaturile pe care i le dădea Mesia la Cazino ca să-l ațâțe, şi era mereu gata să le pună în practică, dar nu se încumeta. Îndrăzneala sa nu mergea mai departe decât o mutră acră, pe care şi-o lua, din când în când, foarte rar, în fața duşmanului, adică a Canonicului; cum însă acesta se prefăcea că nu înțelege, nu rezolva nimic.

Don Victor ajunse să recunoască, fără să mărturisească însă nimănui, că era mai puțin energic decât crezuse; „Nu, nu avea puterea să se opună iezuitismului care-i invadase căminul”. Oh, avea un motiv să şovăie înainte de-a consimți ca De Pas să pună stăpânire pe sufletul nevestei sale! Da… în

fond, fusese iezuit... Quintanar ajunse să facă o anumită comparaţie între puterea Vicarului în casa Ozores şi cea a iezuiţilor în Paraguay. „Da, casa mea e un alt Paraguay.” Şi pe zi ce trecea se vedea tot mai incapabil să se opună dăunătoa*rei influenţe. Nu ştia* decât să facă o mutră acră şi să nu prea stea pe-acasă.

În felul acesta nu reuşi decât să-i facă pe Prezidentă şi pe Canonic să se întâlnească mai des în alte locuri şi mai puţin acasă. „Era mai bine să stea de vorbă acasă la doña Petronila. De ce să-l deranjeze pe bietul don Victor? De vreme ce anumite prietenii primejdioase îl îndepărtau din nou de calea cea dreaptă şi îi înveninau sufletul cu insinuări maliţioase, cu bănuieli josnice şi nelegiuite, era mai bine să-l lase în pace, să nu-i mai ofere acel spectacol nevinovat, dar puţin plăcut pentru el, a două suflete înfrăţite, care trăiesc unite, printr-o strânsă legătură, în evlavia şi idealismul cel mai poetic.”

Acasă la doña Petronila, în salonul cu jaluzele discret întredeschise, cu covorul de pluş cenuşiu, cei doi prieteni intru suflet petreceau ore întregi dezbătând probleme spirituale, cum spunea Constantin cel Mare, fără alţi martori în afara motanului alb, din ce în ce mai gras, care apărea şi dispărea, şi-şi freca spinarea de fusta Prezidentei şi de mantia Canonicului, cu tot mai multă familiaritate.

Anita observă la don Fermín o paloare interesantă, cearcăne mari vineţii în jurul ochilor şi o oboseală în glas şi în felul de-a respira care o îngrijorau.

Îl ruga să se îngrijească, îl implora cu voce de mamă iubitoare care îşi roagă fiul, carne din carnea ei, să ia un medicament. El răspundea surâzând, cu flăcări în priviri, „că nu avea nimic, că era doar dezgust şi nu trebuie să se gândească la trupul său mizerabil”.

Uneori, în conversaţia lor se iveau pauze supărătoare; tăcerea se prelungea deranjându-i ca o persoană inoportună.

Amândoi păstrau câte un secret. Când crezură că se cunosc unul pe altul până în cele mai ascunse unghere ale’ sufletului, fiecare se gândea la fapta rea pe care o săvârşea

trecând sub tăcere ceea ce nu-şi spuneau.

Canonicul suferea mult de fiecare dată când Ana îi; vorbea de sănătatea lui care se înrăutățea. „Dacă ar şti ea!”

Hotărât ca prietenia sa cu „acel înger frumos” să nu sfârşească în chip urât, într-o aventură grosolană, cu urmări dezgustătoare, sigur că Anita punea în această legătură evlavioasă toată sinceritatea unui suflet curat, a cărui pervertire, dacă asta ar fi cu putință, ar face să piară cel mai mare farmec al ei, Canonicul, care nu mai. trăia decât prin această rafinată pasiune, fără nume după; el, lupta cu teribile ispite şi nu reuşea să contracareze răzvrătirile subite şi furioase ale cărnii decât prin armistiții ruşinoase care i se păreau un fel de infidelitate. În zadar îşi spunea: ce-o interesează pe doña Ana că trupul meu zdravăn de vânător de munte trăieşte cum crede el de cuviință după ce mă despart de ea? Ea nu-mi cere nimic din ceea ce are vreo legătură cu trupul meu; sufletul îi aparține în întregime şi dorințele pe care mi le potolesc, departe de ea, dorințe pe care, fără ştiință, le stârneşte tot ea, n-au nimic cu sufletul; în zadar gândea aşa; fiindcă de fiecare dată când Ana, plină de grijă, blinda, zâmbitoare, îl ruga, cu mâinile împreunate, să se îngrijească, să nu-şi închine tot timpul muncii şi penitenței, îl răscoleau chinuitoare amintiri. „Ce-ar face ea, fără el?”

— Să ne închipuim că dumneata ai muri; ce-o să se-ntâmple cu mine?

„E groaznic, e groaznic, se gândea Canonicul, să treacă drept sfânt în ochii ei şi să fie un biet trup de țărână care trăieşte aşa cum i-e dat țărânei să trăiască. Nu mă doare că-i înşel pe ceilalți; dar pe ea! Şi nu există altă soluție!” Voia să se consoleze gândind că din cauza ei se întâmplau toate acestea, că din cauza ei încerca din nou, şi cu o mare intensitate, pasiunile din tinerețe pe care le credea moarte, că din cauza ei, pentru a-i respecta puritatea, se tăvălea în vechi băltoace; ideea însă nu-l consola, nu-i potolea remuşcările.

Şi timp de câteva săptămâni Teresina era tristă, temându-se că şi-a pierdut puterea asupra *domnişorului;* atunci

Canonicul trăia alături de Ana eliberat de frământări, cu conştiinţa liniştită; încetul cu încetul, însă, chinul ispitei reapărea, atacurile deveneau şi mai groaznice şi, mai ales, mult mai primejdioase decât remuşcările; castitatea Anei, inocenţa ei de femeie virtuoasă, evlavia ei sinceră, credinţa cu care se dăruia acelei prietenii spirituale, fără urmă de păcat, erau un imbold pentru pasiunea lui don Fermín şi făceau ca pericolul să fie şi mai mare; fiindcă ea, care nu se temea de nimic rău, trăia fără grijă, fără să vadă că încrederea, grija ei drăgăstoasă, acea plăcută intimitate, tot ceea ce făcea şi spunea erau paie aruncate într-o vâlvătaie. Şi De Pas, pentru a evita rele şi mai mari, revenea la vechile-i precauţii, spre mulţumirea Teresinei, care, plină de mândrie, vedea în asta propria ei victorie.

Ana avea şi ea un secret. Evlavia îi era sinceră, dorinţa de-a primi iertarea divină nestrămutată, hotărârea de-a urca din sălaş în sălaş, cum spunea Sfânta de la Ávila, fermă; ispita era însă, pe zi ce trece, tot mai teribilă. Cu cât i se părea mai îngrozitor păcatul de-a se gândi la don Alvaro, cu atât plăcerea de-a se gândi la el era mai mare. Nu se mai îndoia că, pentru ea, bărbatul acela înseamnă pierzania, dar nici că era îndrăgostită de el, cu tot ceea ce există în ea lumesc, carnal şi pieritor. N-ar mai fi îndrăznit, ca altădată, să-l privească în ochi, să-l simtă alături de ea ceasuri întregi şi să-i poată dovedi că prezenţa lui o lăsa impasibilă; nu, acum trebuia să fugă de el, de umbra, de amintirea lui; el era diavolul, puternicul duşman al lui Isus. Nu există altă soluţie decât să fugă de el; asta era umilinţă; ceea ce înainte era mândrie nebună. Datorită divinităţii şi numai divinităţii mai trăia încă nepătată. Ana îşi spunea că, singură, s-ar prăbuşi dacă Domnul Dumnezeu i-ar da drumul din mână pentru o clipă, şi don Alvaro ar putea-o întinde pe-a sa şi-ar apuca prada. Tocmai de aceea nici nu voia să-l vadă. Dar, fără să vrea, se gândea la el. Alunga acele gânduri cu toată forţa, dar ele reveneau. Ce remuşcări groaznice! Ce-o să gândească Isus? Şi ce-ar gândi şi Canonicul dacă ar şti? Prezidentei îi

era silă, ca de-o mojicie, ca de-o josnicie, de predilecția cu care simțurile ei se desfătau cu amintirea lui Mesia de îndată ce le da frâu liber pentru o clipă. De ce Mesia? Remuşcările pe care i le trezea infidelitatea față de Isus îi stârneau groaza, un fel de tristețe fără seamăn, dar idealismul ei reuşea să le atenueze; remuşcările pentru infidelitatea față de prietenul ei întru suflet, fratele mai mare, don Fermín, erau ascuțite, îi produceau scârbă față de ea însăşi, chinul de nedescris de-a trebui să se disprețuiască. Şi, în plus, Anita nici nu se încumeta să-i mărturisească lucrurile astea Canonicului.

Ar fi însemnat să-i facă mult rău, să distrugă farmecul legăturii lor pur ideale. Se folosea din nou de sofisme, ca să-şi ascundă, la spovedanie, acea slăbiciune: „ea nu voia". De îndată ce-i poruncea gândului, se îndepărta de imaginile care-o îndemnau să păcătuiască; fugea de don Alvaro, nu păcătuia cu voia ei. Exista păcat involuntar? Despre asta vorbi într-o zi cu Canonicul, fără să-i spună că era vorba de ceva care-o interesa în mod direct. Don Fermín răspunse că problema e complexă… şi îi câtă câțiva autori. Printre ei, Ana îşi aminti că se afla şi Pascal, cu Prov*incialele sal*e; ea avea cartea aceea, o citi şi… crezu că înnebuneşte. „Oh, să fii bun, era şi o chestiune de talent. Atâta logică, atâtea subtilități o zăpăceau." Continuă însă să treacă sub tăcere chinul ispitei. În lupta împotriva tentației, una dintre cele mai puternice arme se vădi caritatea înflăcărată cu care Prezidenta îl apără şi-l consolă pe De Pas atunci când duşmanii slobozіră împotriva lui uraganul injuriilor pe care Ana le credea întru totul calomnioase.

Ideea de-a se sacrifica pentru a-l salva pe cel căruia îi datora mântuirea sufletului puse stăpânire pe Ana. Era ca o pasiune puternică, din cele care subjugă, şi Prezidenta i se dărui cu bucurie, fiindcă astfel îşi potolea foamea de dragoste pe care o simțea, de dragoste care să se reverse asupra cuiva sensibil, definit, asupra unei ființe. „Da, da, îşi spunea, o să combat înclinația spre rău, iubind binele, acest sacrificiu, această abnegație. Sunt hotărâtă să mor pentru omul acesta,

dacă e nevoie...” Nu exista însă posibilitate de a-şi pune hotărârile în practică. Ana căuta, dar nu găsea modul de a se sacrifica pentru Canonic.

Ce putea face ea pentru a contracara violența calomniei? Nimic. Nimic pentru moment. Trăia însă cu speranța că i se va ivi poate posibilitatea de a-şi folosi abnegația pentru binele *sărmanului martir... Pân*ă va sosi momentul, nu putea decât să-l consoleze, şi-l consola în aşa fel, încât Canonicul făcea eforturi uriaşe ca să se stăpânească şi să nu-şi arate recunoştința îngenunchind în fața ei, sărutându-i picioarele elegante, încălțate întotdeauna cu pantofi foarte frumoşi.

Între timp, Foja, Mourelo, don Custodio, Guimarán, *El Alerta* şi, în culise, don Alvaro şi Visitación Olías de Cuervo, munceau ca nişte titani pentru a face ca muntele acela de deasupra lor – puterea Canonicului – să se prăbuşească.

Dacă moartea sorei Teresa fu o lovitură care-l făcu pe Vicar să tremure, pe jilțul înalt în care şi-l închipuiau aşezat duşmanii săi şi, pentru un timp, lăsă în umbră pe bietul don Santos Barinaga – după câteva săptămâni acesta străluci din nou sub aureola sa de victimă, şi compasiunea perfidă a publicului şiret se îndreptă iarăşi spre el, atentă, cu grijă de mamă vitregă care joacă comedia celei *de-a doua mame.* Vetustenilor, în general, puțin le păsa de viața sau de moartea lui don Santos; nimeni nu-i întinsese o mână ca să-l scoată din mizerie; continuau chiar să spună că-i un bețiv; toți erau însă indignați de atitudinea Vicarului, toți îl blestemau pe autorul acestei mari nenorociri, şi erau foarte mulțumiți crezând, sau prefăcându-se a crede, că sentimentul carității e astfel satisfăcut.

— Oh, striga Foja la Cazino, în veacul acesta, calomniat de duşmanii oricărui progres, în veacul acesta *materialist şi corupt,* nu mai pot fi insultate, fără ca fapta să rămână nepedepsită, sentimentele filantropice ale poporului, fără ca un glas unanim să se ridice pentru a protesta în numele umanității ultragiate. Sărmanul don Santos Barinaga, victimă a scandalosului monopol al *Crucii Roşii*, moare de foame în

prăvălia goală unde înainte străluceau vase sfinte, potire şi artofoare, candelabre şi sfeşnice şi alte sute de obiecte de cult; moare în acel ungher, moare de inaniție, domnilor, din vina simoniacului pe care îl cunoaştem cu toții; moare, da, va muri, dar cel care, prin atâtea vicleşuguri, îşi bate joc de codul nostru comercial şi de legile Bisericii, făcând negoț, deşi e preot, cel care-l ucide prin foame pe sărmanul nostru concetățean, domnul Barinaga, nu se va bucura multă vreme de fapta sa, pentru că indignarea publică creşte, creşte ca fluxul… şi va sfârşi prin a-l înghiți pe tiran…!

Cu tot acest discurs şi altele la fel, lui Foja nu-i trecea prin minte să-i trimită lui don Santos o găină ca să i se facă o supă.

Şi la fel ca el procedau toți apărătorii teoretici ai negustorului falit. Spuneau într-un glas că don Santos moare de foame, dar niciunul nu-i ducea o bucată de pâine, când îl vizitau. Şi nici nu-l vizitau mulți. Foja obişnuia să vină şi să plece imediat, de cum se convingea de mizeria şi boala bietului bătrân; îi era de ajuns; pleca în fugă să arunce blesteme asupra *celuilalt,* Vicarul; în felul acesta credea că serveşte cauza dreaptă a progresului şi a *solidarității umane.*

Faima de eretic, bine stabilită, pe care şi-o dobândise în ultima vreme bunul don Santos, ținea deoparte multe suflete miloase, care l-ar fi ajutat cu dragă inimă.

Numai *Paulinele* îndrăzniră să se apropie de patul bătrânelului pentru a-i oferi ajutoarele materiale ale societății şi pe cele spirituale ale Bisericii.

În zadar.

— Din fericire, spunea don Pompeyo Guimarán, povestind întâmplarea, din fericire, eram şi eu pe-acolo ca să evit ofensa.

Don Santos îi dăduse prietenului său, don Pompeyo Guimarán, depline puteri pentru a refuza, în numele său, orice *sugestie de fanatism.* Guimarán era foarte satisfăcut de „acea *minune delicată* şi importantă care cerea din partea sa o mare energie şi convingeri bine înrădăcinate.”

Într-adevăr, reprezentanţii Sfântului Vicente de Paúl, care erau doña Petronila, sau, cu alte cuvinte, Constantin cel Mare, şi părintele prebendiar don Custodio, veniră în chichineaţa pustie şi rece unde zăcea biata victimă a alcoolismului cronic; fiica lui Barinaga, bisericoasa aceea palidă şi uscată, îi primi jos, în magazinul gol, smiorcăindu-se. Toţi trei vorbiră în şoaptă; don Custodio rostea cuvintele cu un fel de şuierături suave la urechea fiicei sale întru penitenţă, imitându-l pe Canonic; o consola, iar ea, ridicându-şi ochii plini de lacrimi, îl privea fix.

Urcară în vârful picioarelor, hotărâţi să încerce un atac împotriva duşmanului.

— Vasăzică, don Pompeyo e sus? întrebă pe scară don Custodio.

— Da, domnule; taică-meu mă dă pe mine afară şi strigă după ereticul ăsta…

Don Pompeyo auzi vocea părintelui prebendiar şi se pregăti pentru apărare; se strădui să-şi ia o înfăţişare demnă de un liber-cugetător convins şi foarte prudent, îşi încrucişă mâinile la spate şi începu să calce mai apăsat, iar duşumeaua veche, din lemn de castan, scârţâi îndelung. Din dormitorul alăturat, fără uşă, se auzeau gemetele dese şi respiraţia obosită a bolnavului.

— Cine-i acolo? întrebă don Santos cu glasul slab „în care se simţea forţa unei mânii neputincioase.

— Cred că sunt ei; dar nu te teme. Sunt şi eu pe-aici. Dumneata, tăcere, nu e bine să te iriţi. Eu sunt prea de-ajuns.

Duşmanul intră; şi deşi venea cu gând de pace, iar don Pompeyo îşi propusese să fie foarte prudent, de îndată ce deschise pliscul doña Petronila, ateul întinse braţul şi o întrerupse:

— Iertaţi-mă, doamnă, şi să mă ierte şi acest demn preot catolic… dar v-aţi înşelat; aici nu sunt admise pomenile cu condiţii…

— Cum, cu condiţii?… întrebă don Custodio, foarte

politicos.

— Nu te enerva, dragă prietene, deoarece mi se pare că misiunea dumitale pe pământ e alta, uită-te la mine cât de liniştit vorbesc…

— Omule, dar mi se pare că n-am spus…

— Dumneata ai spus: cum, cu condiţii? Şi pe mine nu mă calcă nimeni în picioare, oricine-ar fi el. Eu nu urăsc în mod sistematic clerul, dar cer bună-cuviinţă din partea oricărei persoane culte…

— Domnule, n-am venit aici să ne certăm, am venit pentru a ajuta…

— Cu condiţii…

— Ce condiţii tot vrea ăsta? strigă doña Petronila care nu înţelegea de ce trebuiau să se poarte cu atâta consideraţie cu un ateu nebun. Dumneata n-ai nicio autoritate în casa asta, adăugă; domnişoara este fiica lui don Santos, şi noi vrem să stăm de vorbă cu el şi cu ea. Am venit din proprie iniţiativă să le oferim ajutorul pe care societatea noastră îl acordă…

— Cu condiţia unor retractări nedemne, ştiu eu. Don Santos m-a împuternicit pe mine să reprezint autonomia sa religioasă şi, în numele lui, în cel mai politicos mod, vă somez să vă retrageţi…

Şi don Pompeyo întinse o mână spre uşă şi rămase aşa un timp, contemplându-şi braţul întins şi energia.

Trebui însă să-şi coboare braţul pentru că doña Petronila îi răspunse că nu era dispusă să primească ordine de la unul care nu avea ce căuta acolo…

— Doamnă, cei care se vâră unde nu trebuie sunteţi dumneavoastră… N-aţi fost chemaţi, nu sunteţi doriţi; aici e admisă doar caritatea care nu cere ţidulă de împărtăşanie.

— Nici noi nu cerem ţidulă…

— Domnule, mie să nu-mi vii cu chichiţe de seminar; filosofia modernă a demonstrat că scolastica e o urzeală de copilării şi eu ştiu pentru ce-aţi venit. Vreţi să cumpăraţi, pe-un blid de linte, nestrămutatele convingeri ale prietenului meu; o ceaşcă de supă ca să împărtăşească o dogmă; o pesetă

pentru o apostazie… E nedemn!

— Dar, domnule!…

— Domnule, să sfârşim. Don Santos e hotărât să moară fără spovedanie şi împărtăşanie; nu recunoaşte religia strămoşilor Săi. Acestea sunt condițiile lui irevocabile; ei bine, cu prețul acesta, sunteți de acord să-l ajutați, să-l îngrijiți, să-i dați hrana. şi medicamentele de care are nevoie?

— Dar, domnul meu!…

— Ah, domnul meu… Ce spuneam! Vezi că pe mine scolastica nu mă zăpăceşte?

— Vrem să discutăm toate astea şi multe altele cu cei în cauză, spuse Constantin cel Mare.

— Nu, n-o să discutați…

— Ba da…

— Doamnă, făcând abstracție de faptul că sunteți femeie, sunt hotărât să vă arunc pe scări dacă insistați în neruşinatul dumneavoastră atentat…

Şi don Pompeyo se postă în fața perdelei de stambă ca să taie calea episcopului-mamă.

— Cine e? Cine e? strigă dinăuntru, răguşit şi gâfâind Barinaga.

— Paulinele, răspunse Guimarán.

— Trăsni-le-ar! Afară din casa mea… N-ai o mătură la îndemână, don Pompeyo? Dă-le foc… nemernicele… Şi nu-i cumva şi vreun popă cu ele?

— Ba da, domnule, este…

— O fi Canonicul, pungaşul, *țârcovnicul* care m-a jecmănit… şi acum vin să mă batjocorească?… Oh, dac-o să mă scol… Da dumneata ce faci, de nu-i stâlceşti în bătaie? Afară din casa mea… Dreptatea… Nu mai există dreptate? Nu mai există dreptate pentru săraci?

— Linişteşte-te, că nu-i Canonicul.

— Ba da, ba da, ştiu eu; nu vezi că-i el, stăpânul azilului, preşedintele Paulinelor?… Intră, intră, ho, tâlharule… şi-o să vezi cu ce armă demnă de tine am să-ți zdrobesc căpățâna…

— Linişteşte-te, linişteşte-te, prietene; căci pot să-i dau

afară, în modul cel mai politicos cu putinţă, şi singur.

— Nu, nu, dacă-i Vicarul, lasă-l să intre că vreau să-l omor eu însumi… Cine plânge acolo?

— Fiica dumitale…

— Ah, marea ipocrită, oaia cea păcătoasă! dar dac-o să mă scol! Îl lasă pe taică-su să moară de foame, îmi aruncă mătănii şi păr în supă, îmi suflă praful din salon în nas şi pleacă în zori la biserică şi nu mai vine până la prânz… Infamo, dac-o să mă scol!

— Tată, pentru Dumnezeu, pe Sfânta Fecioară a Preafrumoasei Iubiri, linişteşte-te… E doña Petronila şi-un domn preot…

— O fi don Custodio al tău… care mi te-a furat… filfizonul canonicilor… Ah, târfo, dacă vă prind împreună!…

— Isuse, Isuse! Să plecăm de-aici, strigă doña Petronila căutând scara.

Nu putură însă pleca prea repede, fiindcă fiica lui don Santos leşină. O duseră jos în prăvălie, ca să nu mai audă strigătele furibunde şi insultele tatălui său. Câmpul de bătălie îi rămase lui don Pompeyo, care îşi reluă plimbarea şi-apoi se duse la bucătărie să ia spuma de pe fiertura mizerabilă a lui don Santos.

„Acolo, el era singura persoană caritabilă. Sigur că nu putea să fie darnic cu prietenul său pentru că propria-i familie, atât de numeroasă, de-abia avea strictul necesar; grija însă, atenţia, n-o să-i lipsească niciodată bolnavului. t;

Se întoarse repede, suflând într-un lichid palid şi aburind, în care pluteau particule de cărbune.

Îl puse pe don Santos să bea, sprijinindu-i capul, care începuse să-i tremure, fără să-l lase să ţină ceaşca cu mâna lui slabă, tremurândă şi ea.

În felul acesta terenul rămase liber, în stăpânirea lui don Pompeyo, care nu se gândea decât să asigure *triumful ideilor sale,* fapt pentru care era necesar să stea de pază cât mai mult timp posibil lângă bolnav, ca nu cumva fiica lui don Santos să introducă în mod ilicit în casă „elementul clerical”.

Guimarán se trezea în zori ca să alerge acasă la Barinaga; stătea acolo aproape întotdeauna până la ora cinei, şi rezolva această *necesitate materială* într-o clipită, grăbindu-le pe servitoare, pe nevastă-sa şi pe fete.

— Ei, ei!… mai puţină gălăgie, supa… că sunt aşteptat…

Mânca, aduna cojile de pâine care rămâneau pe masă, puţin zahăr şi alte resturi, le punea într-un buzunar şi o lua la goană.

Uneori seara venea acasă strigând:

— Hai, hai, papucii şi sticla cu anason că mă duc să-l văd pe don Santos.

Soţia lui don Pompeyo ofta şi-i aducea papucii elveţieni şi sticla cu rachiu, după care stăpânul casei dispărea.

Foja, familia Orgaz, Glocester, „ca particular şi nu în calitate de preot”, don Alvaro Mesía, membri liber-cugetători care mâncau, în mod solemn, carne în Săptămâna Patimilor, câţiva dintre cei ce participau la mesele secrete de la Cazino, redactorii de la *El Alerta* şi mulţi alţi duşmani ai Vicarului îl vizitau din când în când pe don Santos; toţi deplângeau mizeria în care se afla, printre proteste mânioase, cu greu stăpânite. „Oh, omul care-l adusese în starea asta pe domnul Barinaga era un mare nemernic; merita oprobiul public.” Dar nimic altceva. Aproape nimeni nu îndrăznea să lase o cât de mică ofrandă „ca să nu jignească susceptibilitatea bolnavului”. Mulţi se ofereau să stea de veghe în caz de nevoie.

Don Pompeyo primea musafirii de parcă el ar fi fost stăpânul casei; Celestina trebuia să-l tolereze pentru că aşa îi cerea tatăl său.

— El e singurul meu fiu, nemernico… unicul meu tată… singurul meu prieten… Tu eşti de prisos. Iarba-dracului!… habotnico… striga din dormitorul său beţivul muribund.

Boala i se înrăutăţi odată cu gerul zdravăn cu care se termină în acel an luna noiembrie.

În prima zi a lui decembrie, Celestina îşi propuse, de acord cu don Custodio, să dea ultimul atac pentru a-şi sili tatăl să

primească sfântă împărtăşanie.

Când dimineaţa, pe la opt, don Pompeyo Guimarán intră suflându-şi în mâini, Celestina îl opri în prăvălia părăsită, friguroasă, plină de şoareci.

Fata se folosi de toate mijloacele: ceru, imploră, se aşeză în genunchi cu mâinile împreunate, plânse… După aceea fu autoritară, ameninţă, insultă; inutil.

— Vorbeşte cu tatăl dumitale, spunea Guimarán în loc de răspuns. Eu nu fac altceva decât să-i împlinesc voinţa.

Celestina, disperată, se apropie de patul tatălui său, plânse din nou, în genunchi, cu capul afundat în plapuma moale, în timp ce don Santos repeta cu glas rar, slab, de-o anumită măreţie, amestec de durere, nebunie, abjecţie şi mizerie:

— Habotnico, piei din ochii mei! Atât cât există Dumnezeu în ceruri, te detest, pe tine şi toată preoţimea ta… Afară cu toţii… Să nu intre nimeni în prăvălie, că n-o să-mi mai rămână niciun artofor… niciun potir… Candelabrul acela, tâlharule! Şi tu, căţea, nu ascunde sub şorţ, ăsta… ăsta… Afară de-aici!

— Tată, tată, fie-ţi milă… primeşte, te rog, sfântă împărtăşanie!

— Mi le-aţi furat pe toate, şi candelabrele… şi tu îi ajuţi… le eşti complice… La puşcărie!

— Tată, fie-ţi milă de fiica ta… Sfintele Taine… Primeşte-le… primeşte-le…

— Nu, nu vreau… Să fim rezonabili. Un lot de Sfinte Taine… de ce? Dacă le iau… o să putrezească aici, în prăvălie. Vicarul interzice să se cumpere de la mine… Şi ei, bieţii preoţi de ţară… ce să facă?… Nefericiţii! Se tem… se tem de el… Infamul! Nefericiţii!

Şi don Santos se ridică în capul oaselor cum putu, îşi lăsă capul în piept şi începu să plângă în tăcere.

Din când în când repeta:

— Nefericiţii!…

Celestina ieşi din dormitor suspinând.

„Taică-su îşi pierduse capul. Nu va putea să se spovedească

dacă nu-şi redobândeşte judecata… printr-o minune.”

— Nu poate, nici nu vrea şi nici nu trebuie, exclamă don Pompeyo încrucişându-şi braţele, inflexibil, hotărât să nu se lase înduioşat de durerea altuia.

În ziua Imaculatei Concepţiuni[165], foarte devreme, doctorul Somoza, spuse că don Santos va muri pe înserat.

Bolnavul îşi pierdea şi puţina judecată de care dădea dovadă uneori. Avea nevoie de un şoc puternic ca să poată vorbi despre puţinele lucruri ştiute de el. Venirea lui don Robustiano, adică a ştiinţei, îl făcea să-şi îndrepte atenţia spre exterior. La prânz, Celestina îl anunţă că venise să-l vadă domnul Carraspique. Cinstea aceasta neaşteptată îl făcu pe bolnav să iasă complet din letargie. Carraspique, fără să-l salute pe don Pompeyo, care rămase nemişcat, cu braţele încrucişate, în uşa dormitorului, se aşeză la căpătâiul lui Barinaga însoţit de un cleric, preotul parohiei. Acesta era un bătrân cu o figură simpatică, cu voce blândă şi vorbea cu un pronunţat accent din partea locului. Carraspique, căruia don Santos îi ceruse pe vremuri bani cu împrumut, avea o oarecare autoritate asupra bolnavului; nu-şi mai vorbeau de mulţi ani, dar se stimau în ciuda ideilor şi răcelii care, cu timpul, îi despărţise. Barinaga, folosind un limbaj cult, destul de neobişnuit la el, respinse în mod politicos pretenţiile ilustrului carlist şi catolic fervent, don Francisco Carraspique.

— Totul e inutil… Biserica m-a ruinat… nu vreau să am de-a face cu Biserica… Cred în Dumnezeu… Cred în Isus Hristos… care era… un om mare… dar nu vreau să mă spovedesc, domnule Carraspique, şi îmi pare rău… că te supăr din cauza asta. Şi pe urmă… eu sunt sigur că… asta, ce am eu acum… o să se vindece… sau cel puţin… să… să… cu rachiu… Crede-mă, mor din lipsă de lichide… gazoase… şi solide…

Don Santos ridică puţin capul şi-l recunoscu pe preotul parohiei.

— Don Antero… şi dumneata… aici… Mă bucur… Aşa…

O să poţi depune mărturie. În mod public… ca notar…

spiritual… ca să zicem aşa… de ce spun eu acum… şi ăsta e tot testamentul meu; eu, Santos Barinaga, mor din lipsă de lichide… suficient de alcoolice… mor… de… asta… pe care domnul doctor o numeşte… Colasa… sau Colás… al doilea…

Se opri, îl sufoca tuşea. Făcu un efort şi, trăgându-şi până la bărbie marginea murdară a cearşafului rupt, continuă:

— Item: mor din lipsă de… tutun… De asemenea… mor… din lipsă de hrană… bună… Şi de asta sunt vinovați domnul Canonic şi fiică-mea…

— Haide, don Santos, îndrăzni să spună preotul, n-o mâhni pe biata Celestina. Să vorbim despre altceva. Nici vorbă să mori, nici gând de-aşa ceva. O să te însănătoşeşti în curând… Astăzi după-amiază o să-ți aduc, fără nicio îndoială, tot ceea ce îți trebuie; dar înainte e nevoie să stăm puțin de vorbă, numai noi doi. Şi-apoi… apoi… vei primi Pâinea sufletului…

— Pâinea corpului! strigă muribundul într-un efort suprem, enervat la culme. Pâinea corpului, de asta am eu nevoie!… Aşa să mă salveze Dumnezeu… Mor de foame! Da, pâinea corpului… că mor de foame!… de foame!…

Fură ultimele lui cuvinte cu înțeles. Puțin după asta începu delirul. Celestina plângea la picioarele patului. Don Antero, preotul, se plimba prin salon cu mâinile încrucişate; admira ceea ce el numea moartea celui drept. Carraspique alergase la palat.

Ajunse, şi se află totul; Episcopul se ruga în fața unei icoane a Fecioarei; auzind că don Santos nu voia să-l primească pe Domnul şi să se spovedească, ridică mâinile împreunate şi… cu o voce blândă şi maiestuoasă, plină de lacrimi, exclamă:

— Maică Preacurată, Născătoare de Dumnezeu, luminează-l pe nefericitul acesta!…

Bunul Fortunato era palid; buza de jos, ceva mai groasă, tremura când îşi bolborosea rugăciunile.

Canonicul se plimba cu paşi mari, cu mâinile la spate, în camera roşie tapetată cu damasc.

Carraspique, care era în doliu după fiica lui, îl privea pe

don Fermín cu ochii scăldați în lacrimi.

„Don Fermín suferea”; își spuse bietul don Francisco şi, fără să vrea, cuprins de mari remuşcări, se bucura puțin, gusta plăcerea unei răzbunări… „iraționale… nedrepte, tot ce doriți, dar se bucura gândindu-se la fiica lui moartă”.

Da, don Fermín suferea. „Tâmpenia aia a negustorului de peste drum complica lucrurile”.

De Pas nu mai era omul care încerca unele remuşcări romantice, în noaptea aceea cu lună, văzându-l pe don Santos târându-şi degradarea şi mizeria prin şanț; acum nu mai era decât un egoist, nu mai trăia decât pentru pasiunea lui; ura tot ceea ce putea să-l tulbure din somnolența fără nume pe care-o savura în prezența Anei; iubea tot ceea ce ar fi putut aduce o soluție conflictului' îngrozitor, din ce în ce mai îngrozitor, dintre simțurile-i înfrânte şi eternitatea pură a pasiunii sale. Restul lumii nu exista. „Şi acum, don Santos murea într-un mod scandalos, murea ca un câine, vor trebui să-l îngroape în groapa aceea imundă, neîngrijită, din spatele cimitirului, pe care-o foloseau pentru *Înmormântările civile;* şi, pentru toate astea, vinovat o să fie el, iar Vetusta o să se arunce asupra lui!” Se şi auzea zumzetul răzmeriței, Cârnul venea în fiecare clipă să-i spună că strada şi prăvălia lui don Santos se umpleau de oameni, de duşmanii Canonicului… că în diferite grupuri i se spunea asasin – el îl obliga pe Cârn să-i spună adevărul fără ocolişuri – asasin, hoț… Ajungând aici cu gândurile, Canonicul nu se putu stăpâni şi bătu cu piciorul în pardoseală. Carraspique sări într-o parte. Episcopul, ieşind din capela sa, se apropie de Vicar cu mâinile împreunate:

— Pentru Dumnezeu, Fermo, pentru Dumnezeu, te rog să mă laşi…

— Ce?…

— Să mă duc eu însumi; să-l văd pe omul ăsta… Vreau să-l văd eu. Pe mine trebuie să mă asculte… Eu o să-l conving… Să aducă o trăsură, sau, dacă nu vrei să fiu văzut, un landou, o şaretă… ce vrei… Mă duc să-l văd, da, mă duc să-l văd.

— Prostii, domnule, prostii! se înroşi Vicarul, dând din cap.

— Fermo, dar e vorba de un suflet care se pierde!

— Nu trebuie să ieşi de-aici. Să se ducă… Episcopul… la un eretic încăpăţânat, absurd…

— Tocmai de aceea, Fermo…

— Bine, bine! *Mizerabilii,* mereu aceeaşi comedie… Don Santos e un beţiv neruşinat care-l va scuipa pe Episcop cu toată neobrăzarea; don Pompeyo o să discute cu preasfinţia-sa dacă există sau nu există Dumnezeu… Nici nu te gândi la aşa ceva. E absurd să te mişti de-aici!

Urmară câteva momente de tăcere. Carraspique, singurul martor al celor petrecute, tremura şi admira cu groază puterea şi energia Canonicului.

„Era adevărat, îl ţinea din scurt pe preasfinţia-sa.” După aceea don Fermín continuă:

— Şi pe urmă, ar fi şi inutil să te duci acolo. Domnul Carraspique ne-a spus… Barinaga şi-a pierdut cunoştinţa, nu-i aşa? E prea târziu, nu mai ai ce face acolo. E ca şi cum ar fi mort.

Carraspique, deşi foarte înfricoşat, însufleţit de dorinţa sa cucernică de a-l salva pe don Santos, îndrăzni să spună:

— Şi totuşi, poate că… S-au văzut multe cazuri…

— Cazuri de ce? întrebă Canonicul pe un ton şi cu o privire ca un brici de ras. Cazuri de ce? repetă, fiindcă celălalt tăcea.

— Delirul poate să treacă şi bolnavul să-şi recapete cunoştinţa.

— Să nu-ţi închipui aşa ceva. Şi pe urmă, e acolo şi preotul… Pentru asta se află acolo don Antero… Preasfinţia-sa nu poate, nu va ieşi de-aici.

Şi nu ieşi.

Cel care intra şi ieşea era Cârnul, Campillo, care vorbea în taină cu don Fermín, apoi se întorcea în stradă să culeagă bârfe şi să spioneze duşmanul – ce devenea tot mai ameninţător pe strada strâmtă şi înclinată unde locuia, don Santos, aproape faţă-n faţă cu casa Canonicului. Era strada *Canonicilor*, una dintre cele mai urâte şi mai aristocrate din Encimada.

În ziua aceea, pe înserat, nici nu puteai trece prin fața prăvăliei triste şi pustii a lui Barinaga, fără îmbrâncituri şi fără să-ți faci loc cu coatele.

Prietenii acestuia, care se înmulțiseră în mod miraculos în câteva ore, umpleau trotuarul şi ajungeau până la şanț „împărțiți în grupuri care şuşoteau, se amestecau, se împrăştiau.

Se aflau acolo Foja, cei doi Orgaz şi alți câțiva membri ai Cazinoului care participau la cinele lunare unde se conspira împotriva Vicarului. Fostul primar era în toate părțile, intra şi ieşea din casa lui don Santos, cobora cu veşti, mereu înconjurat de prieteni.

— E pe moarte.

— Dar şi-a păstrat cunoştința?

— Cred şi eu, la fel ca dumneata şi ca mine.

Nu era adevărat. Barinaga îşi dădea însă duhul vorbind, fără să ştie ce spune; frazele îi erau incoerente; amesteca ura pentru Canonic cu reproşurile la adresa fiicei sale. Uneori plângea ca regele Lear, iar alteori înjura ca un birjar.

— Şi spune, domnule Foja, e vreun preot pe-acolo?' Se zice c-a venit chiar Canonicul…

— Canonicul? Asta mai lipsea! Ar însemna să mai adaugi şi sarcasm la… la… N-o să vină, nu. E numai don Antero, preotul parohiei; bietul de el, e cam sărac cu duhul, e un fanatic demn de milă, care crede că-şi face datoria… dar, nici vorbă. Don Santos era un om cu convingeri serioase.

— Cum era? Ce, a şi murit? întrebă cineva care sosise în momentul acela.

— Nu, domnule, n-a murit. Spun aşa fiindcă e mai mult mort decât viu.

— Se zice că şi don Pompeyo a fost foarte energic…

— Da…

— Dar când eşti sănătos e mai uşor.

— Şi cum lucrurile nu merg prea bine…

— O să moară la noapte.

— Medicul nu s-a întors.

— Somoza spunea c-o să moară în după-amiaza asta.
— Păi de-asta nu s-a întors, fiindcă s-a înşelat…
— Preotul zice c-o să dureze până mâine.
— Şi moare de foame.
— Zice c-ar fi spus chiar el.
— Da, domnilor, astea au fost ultimele lui cuvinte raționale, aprobă Foja contrazicându-se. Se zice c-ar fi spus: „De pâinea trupului am eu nevoie, că mor de foame, aşa să mă ajute Dumnezeu!”
Orgaz fiul dădu drumul unui hohot de râs pe care încercă să-l înăbuşe cu colțul paltonului.
— Râzi, tinere, că ai şi motiv.
— Nu rid de muribund… râd c-a fost spiritual.
— Mai bine-ai considera-o ca o lecție foarte serioasă. Moare de foame, ăsta-i adevărul; ei îi oferă o ostie sacră, pe care eu o respect, o venerez, dar nu-i dau o bucată de pâine. Asta spuse un profesor urmărit de liberalism… şi de foame.
— Eu sunt la fel de catolic ca toți catolicii, spuse un maistru de la Fabrica Veche, cu un barbişon cârlionțat şi cenuşiu, socialist-creştin în felul lui, sunt la fel de catolic ca toți catolicii, dar cred c-ar trebui să-l prindem pe Canonic şi să-l spânzurăm de felinarul ăsta, ca să vadă cum îl scot mort…
— Domnilor, adevărul e că dacă don Santos moare în afara bisericii, observă Foja, moare ca un evreu, şi numai din cauza domnului Vioar.
— E limpede.
— Cine se mai îndoieşte?
— Şi ia spune, domnule Foja, nu-l înmormântează religios, nu-i aşa?
— Aşa cred; canoanele sângerează, vreau să zic că Sinodul e pe sfârşite.
Şi se înroşi nițel, fiindcă nu ştia dacă sângerează sau nu canoanele, nici dacă Sinodul discuta despre cazul respectiv.
— Vasăzică o să-l îngroape ca pe-un câine!
— Asta nu înseamnă nimic, spuse maistrul de la Fabrica

Veche; tot pământul e sfinţit prin munca omului.

— Şi pe urmă, când moare cineva…

— Mai domol, domnilor, mai domol, îi întrerupse Foja, care nu voia să-i scape din mâna arma cu care îl ataca pe Canonic. Lucrurile astea nu pot fi judecate în mod filosofic. Sigur că, din punct de vedere filosofic, nu contează unde înmormântezi pe cineva. Dar familia? Dar societatea? Şi onoarea? Ştiţi cu toţii că locul destinat cadavrelor necatolice – să le zicem aşa – în cimitirul nostru *municipal,* şi sublinie cuvântul…

Orgaz fiul surâse.

— Ştiu, tinere, ştiu că am avut un *lapsus.* Dar nu mai fi atât de materialist.

Grupul de progresişti şi socialişti serioşi privi *în masă,* cu dispreţ, spre doctoraşul acela impertinent.

Socialistul-creştin spuse:

— Ce ne prisoseşte nouă e materia; cuvintele ucid, domnule, şi am spus de-o mie de ori că, ce ne prisoseşte, în Spania, sunt oratorii.

— Păi nici dumneata nu vorbeşti prost sau puţin; adu-ţi aminte de fostul club, domnule Parcerisa…

Şi Orgaz fiul îl bătu pe umăr pe maistrul de la Fabrică.

Parcerisa zâmbi mulţumit.

Conversaţia luă alt curs. Se discută dacă Municipalitatea îşi dispută suficient de energic, cu Episcopul, administrarea cimitirului.

În timpul acesta, prietene şi prieteni, preoţi şi mireni care veneau să-l vadă pe bolnav şi pe fiică-sa, urcau şi coborau. Don Pompeyo o pusese pe Celestina să stea în camera ei, şi cucernica îşi primea acolo coreligionarele şi preoţii care veneau s-o consoleze. Guimarán nu lăsa să intre în salon decât spiritele tari, sau, dacă nu erau atât de tari ca el, ceea ce era greu, cel puţin cele de acord să lase un muribund „să se sfârşească în ce religie vrea, sau fără nicio religie, dacă aşa i se pare mai bine”.

— O moarte glorioasă! spunea don Pompeyo la urechea oricărui duşman al Vicarului care venea să deplângă, în

ceasul din urmă, mizeria lui Barinaga. Moarte glorioasă! Câtă hotărâre! Ce ambiție! Nici moartea lui Socrate… Pentru că lui Socrate nu i-a cerut nimeni să se spovedească.

Cei ce urcau sau coborau, când treceau prin prăvălia pustie, aruncau o privire spre rafturile goale şi vitrina acoperită de praf şi bătută pe dinafară în nişte scânduri vechi.

Pe tejghea, o lampă de petrol vopsită într-o culoare ciocolatie, lumina prost prăvălia tristă, a cărei goliciune te înfiora. Rafturile acelea goale reprezentau, în felul lor, stomacul lui don Santos. Ultimele mărfuri pe care le ținuse acolo – ani de-a rândul – acoperite de praf, le vânduse pe nimica toată unui negustor de țară; cu banii luați din acea mizeră lichidare trăise şi se îmbătase sărmanul Barinaga în ultima parte a vieții lui. Acum şoarecii rodeau scândurile rafturilor şi inaniția rodea măruntaiele negustorului.

Muri în zori.

Pâcla de pe Corfin mai stăruia încă deasupra acoperişurilor şi de-a lungul străzilor din Vetusta. Dimineața era călduță şi umedă. Lumina cenuşie pătrundea prin toate crăpăturile, ca o pulbere lipicioasă şi murdară. Don Pompeyo îşi petrecuse noaptea alături de muribund, singur, complet singur, dacă nu punem la socoteală şi un câine care murea de bătrânețe şi nu mai ieşea deloc din casă. Guimarán deschise larg fereastra; o adiere umedă mişcă perdeaua de bumbac şi lumina tristă a zilei de plumb căzu pe paloarea cadavrului, cald încă.

La opt, Celestina fu scoasă din „camera mortuară”, iar la zece, *corpul,* în sicriul lui de pin, drept şi îngust, fu aşezat pe tejgheaua din prăvălia goală. Niciun preot şi nicio cuvioasă nu-şi mai făcură apariția.

— Cu-atât mai bine, zicea don Pompeyo care era peste tot.

— Nu vrem corbi pentru nimic în lume, exclama Foja care era şi el, ba ici, ba colo.

— Asta trebuie să se transforme într-o manifestație, ¿punea fostul primar mai multor coreligionari şi altor duşmani ai Canonicului, adunați în prăvălie, la picioarele cadavrului. Asta trebuie să fie o manifestație; guvernul nu ne permite să

organizăm altele, să ne folosim de împrejurarea aceasta. Şi pe urmă, e şi o nedreptate: nenorocitul ăsta bătrân a murit de foame, asasinat de nelegiuiţii acaparatori de la *Crucea Roşie.* Şi, ca să-l batjocorească şi să-l necinstească şi mai mult, acum i se refuză o înmormântare onorabilă şi creştinească şi va trebui să-l îngropăm în gunoaie, acolo în spatele gardului, în groapa aia de bălegar pe care mârşavii ăştia au rezervat-o înmormântărilor civile…

— Mort de foame şi înmormântat ca un câine! exclamă profesorul, urmărit de propriile lui idei.

— Ah, trebuie să protestăm, şi încă foarte serios!

— Da, da!

— E o nedreptate!

— Trebuie să organizăm o manifestaţie!

Erau şi câţiva conjuraţi cu înfăţişare de oficialităţi clericale; erau prietenii Arhidiaconului, implacabilul Mourelo, care conspira din umbră.

— Ia să vedem, domnule Sousa, dumneata care dai ştirile la *El Alerta… tre*buie să mai amânaţi puţin numărul de azi, ca să aveţi timp să publicaţi unele lucruri…

— Da, domnule, chiar acum mă duc la tipografie şi-o să redactez chiar acolo, în cei mai energici termeni permişi de lege, de legea asta vicleană a presei, un articolaş, convocând liberalii, amicii justiţiei etc., etc… N-avea nicio grijă, domnule Foja.

— Intitulează articolaşul: *înmormântare civilă.*

— Da, domnule, aşa o să fac.

— Cu litere mari.

— De-o şchioapă, o să vedeţi.

— Asta ar putea fi un semnal pentru toţi liberalii din oraş…

— O să vină şi cei de la Fabrică?

— Cred şi eu! exclamă Pancerisa. Chiar acum mă duc să vorbesc cu oamenii. E un lucru pe care nu-l poate interzice nici guvernul…

— Dacă n-o să fie tulburări…

Înmormântarea avu loc spre seară. Numai astfel puteau

participa şi cei de la Fabrică.

Ploua. Fire de apă leneşă cădeau, oblice, subțiri. Strada se acoperi de umbrele.

Canonicul, care spiona în spatele ferestrei din biroul lui, văzu o masă întunecată, cenuşie. Şi dintr-odată, ca într-un gest de preamărire, apăru deasupra tuturor o ladă neagră, îngustă şi lungă care, când fu scoasă din prăvălie, se aplecă înainte şi se opri, parcă şovăind. Era don Santos care ieşea din casă pentru ultima dată. Părea că nu s-a hotărât încă dacă va înfrunta ploaia sau se va întoarce în casă. Ieşi; coşciugul se pierdu în valuri de mătase şi pânză neagră. Pe balconul de deasupra uşii, printre gratiile balustradei, se ivi capul unui câine lățos, negru şi murdar. Canonicul îl privi cu groază. Câinele îşi întinse gâtul, încercă să privească pe stradă şi îşi ciuli urechile. Lătră spre ladă, spre umbrele şi-apoi se ascunse din nou. Îl uitaseră în salonul încuiat cu cheia de don Pompeyo.

Guimarán, în redingotă neagră, deschidea cortegiul.

În fața sicriului, în coloană, mergeau mai mulți muncitori şi câțiva negustori mai neînsemnați, împreună cu cizmarii şi croitorii, recitind „Tatăl nostru”.

Guimarán propusese să se păstreze o tăcere desăvârşită.

„Marele Barinaga, acel martir al ideilor, murise fără să împărtăşească vreo religie creştină, aşa că era în contradicție cu...”

— Lasă, lasă, îi spusese Foja cu un gest plictisit. Să nu fim intransigenți, să nu exagerăm. E mai de efect dacă oamenii se roagă.

— Asta-i o manifestație anticatolică, observă profesorul.

— E anticlericală, spuse un alt liberal încercat.

— Lovitura e îndreptată împotriva Vicarului, rosti un tânăr fără barbă, din poliția secretă a lui Glocester.

Aşa încât căzură de acord să se roage, şi se spuseră multe rugăciuni.

— *Requiescat in pace*[166], spunea Parcerisa, care rostea, cu voce tare, rugăciune după rugăciune.

Iar cei din urma lui, cu luminări aprinse, răspundeau:

— *Requiescat in pace.*

Lui don Pompeyo nu-i plăceau nici ceara, nici latina, dar trebui să cedeze.

„Toate astea erau contradicții, dar Vetusta nu era pregătită pentru o înmormântare civilă.”

Femeile din oraş, care luau apă de la fântânile publice, cusătoresele şi croitoresele care se plimbau pe strada Comerțului şi pe Bulevard, târându-şi prin noroi, într-un mers leneş, picioarele prost încălțate, servitoarele care se duceau cu coşul pe braț să facă piața pentru cină se buluceau toate la trecerea cortegiului condamnând, în unanimitate, îndrăzneala de-a înmormânta un „creştin” – sinonim cu om – fără preoți. Câteva fete de treabă, cu înfățişare cam îndoielnică, lăudau ideea cu voce tare.

Una dintre ele strigă:

— Aşa, să turbeze pomanagiii!

Imprudența aceasta provocă partea adversă.

— Cărați-vă, jidanilor! exclamă o prostituată, lovindu-i pe câțiva cunoscuți de-ai ei, ajutori de zidari şi cărăuşi, cu un sabot.

La urmă venea sexul frumos, slab reprezentat; cele cu coşnița, ca şi cele de la fântânile publice spuneau însă că astea „sunt muieri păcătoase”.

— Hai, hai, *secătură!*

— Unde vă duceți, *otrepelor?*

Şi coreligionarele lui don Pompeyo râdeau în hohote, dovedind, astfel, cât de puțin înrădăcinate le sunt convingerile. Se apropia noaptea; cimitirul era departe şi trebuiră să grăbească pasul.

Ploaia începu să cadă perpendicular, dar cu stropi mai mari; umbrelele răsunau într-un ropot lugubru, şi apa se scurgea de pe ele şiroaie. Ferestrele se deschideau şi se închideau, pline de capetele curioşilor.

Spectacolul era privit, în general, cu o curiozitate zeflemitoare, cu o urmă de dispreț. „Dar din acelaşi motiv vina

Canonicului era considerată şi mai mare. Bietul don Santos murise ca un câine din cauza Vicarului; murise de foame şi fără sfânta împărtăşanie din vina Vicarului.”

„Şi-acum, revoluționarii, care se folosesc de orice, profită de ocazie ca să-şi tragă cenuşa pe turtă…”

„Şi din vina Vicarului…”

„Nu se poate întinde coarda prea mult.”

„Omul ăsta ne duce de râpă pe toți.”

Astea erau comentariile la ferestre. După ce se închideau, bârfele continuau înăuntru. De Pas pierdu mulți prieteni în după-amiaza aceea.

Fără să se ştie cum, dar deveni un *loc comun,* un adevăr evident pentru Vetusta că „Barinaga murise ca un oâine din cauza Canonicului”.

Cei care rămăseseră în continuare prieteni cu don Fermín recunoşteau că, cel puțin în acele zile, nu se putea lupta împotriva acestei afirmații neîndreptățite, dar atât de generalizată.

Cortegiul lăsă în urmă strada principală a Coloniei, care, pe-o lungime de un kilometru, se transformase într-o mocirlă, şi începu să suie coasta care ducea la cimitir. Apa biciuia din nou convoiul, în linii diagonale – iar vântul le împingea pe sub umbrele. Ploua cu şfichiuiri de bici. Un nor negru, sub formă de pasăre monstruoasă, acoperea întreg oraşul şi azvârlea asupra cortegiului răpăiala aceea plină de furie. Părea că răsuflarea vântului îl aruncă afară din Vetusta, măturându-l din spate.

Oamenii urcau coasta cu pas întins. Pânza cu care fusese învelit coşciugul acela nenorocit se desfăcuse. Se vedea carnea albă a lemnului, de pe care se scurgea apa. Iar coşciugul sălta pe umerii celor care-l purtau. Oboseala şi o oarecare superstiție inconştientă îi făcuse pe oameni să piardă o mare parte din respectul datorat defunctului. Toate lumînările se stinseseră, în loc de ceară şiroiau de apă. Oamenii din spate vorbeau tare.

— Repede! Repede! se auzea la fiecare pas.

Unii îşi permiteau să glumească pe seama furtunii. Cei din cortegiu erau mai rezervați, dar spuneau cu toții că trebuie să grăbească pasul.

Dezlănțuirea aceea a elementelor naturii stârni o mare îngrijorare nemărturisită.

Don Pompeyo era plin de noroi pe picioare şi era ştiut că umezeala îi făcea foarte rău, îl enerva şi simțea cum i se strânge sufletul.

— Nu există Dumnezeu, asta-i clar, se gândea, dar dacă ar exista, s-ar putea crede că ne biciuieşte cu potopul ăsta îndrăcit.

Ajunseră sus, în vârful dealului. Gardul cimitirului se desena pe limpezimea plumburie a cerului ca o dungă neagră în zare. Nu se vedea nimic cu claritate. În spatele gardului, chiparoşii se legănau, păreau nişte fantome care-şi vorbeau la ureche, urzind ceva împotriva îndrăzneților care se apropiau să tulbure pacea cimitirului.

Cortegiul se opri în poartă. Avură greutăți la intrare. Uitaseră o serie de amănunte şi reaua-voință a groparului – poate şi a capelanului – ridica obstacolele reglementare.

— Vedeți unde-i Foja! strigă don Pompeyo, care nu se simțea în stare să mai dea încă o bătălie cu obscurantismul clerical.

Foja nu era acolo. Nimeni nu-l văzuse la înmormântare.

Don Pompeyo simți cum i se frânge sufletul. „Sunt singur; căpitanul ăsta Araña[{167}] m-a lăsat singur.

Îşi luă inima-n dinți şi, sprijinit de indignarea generală, ieşi victorios. Cortegiul funebru pătrunse în cimitir, dar nu pe poarta principală, ci printr-un soi de deschizătură făcută în gardul ce împrejmuia locul acela mizerabil, strâmt, părăginit şi plin de urzici unde erau îngropați cei ce mureau în afara Bisericii catolice. Erau foarte puțini. Cioclul de-acum îşi amintea doar de vreo trei sau patru înmormântări din astea.

Oamenii plecară deoarece nu avu loc niciun fel de ceremonie; şi-i gonea şi vântul cu şfichiuirile lui de apă înghețată.

Don Pompeyo Guimarán ieşi din cimitir ultimul. „Era de datoria lui."

Se lăsase noaptea. Se opri singur, complet singur, în vârful colinei. „În spatele lui, la douăzeci de paşi, se afla gardul acela funebru. Acolo, în urmă, rămânea bietul său prieten, părăsit, uitat de toată lumea; era la mică adâncime sub pământ, despărțit de ceilalți vetusteni printr-un zid care era o ruşine; pierdut ca scheletul unei mârțoage între urzici, pământuri părăginite şi noroi… Prin deschizătura aceea, în cimitirul pentru necredincioşi intrau câinii şi pisicile… Putea fi profanat oricând… Şi acolo se afla don Santos… bunul Barinaga, care vânduse potire şi chivoturi… şi credea în ele… pe vremuri! Şi, totul era opera lui… a lui don Pompeyo; el, la cafeneaua de la Paz, începuse să dărâm*e citadela* credinței… sărmanului negustor…"

Corpul lui Guimarán fu scuturat de un fior. Se încheie la nasturi. *„Altă* imprudență că venise fără pelerină."

Atunci îşi dădu seama că nu mai simte apa… „înseamnă că nu mai plouă." Deasupra Vetustei străluceau, separate de bucăți întinse de întuneric, câteva lumini palide, stelele; iar în negura oraşului apăreau puncte roşietice, simetrice: felinarele.

Guimarán începu să tremure din nou; simți umezeala la picioare… şi grăbi pasul. I se păru chiar că e urmărit; că cineva îi atingea, din când în când, pulpana redingotei, sau părul de pe ceafă… Şi cum era singur, în mod cert, singur… nimic nu-l împiedică s-o ia la fugă uşurel, pe povârniş la vale, cu umbrela sub braț.

„Nu, nu există Dumnezeu, îşi spunea, dar dac-ar exista, ne-am arde…"

Şi mai departe:

„Şi, oricum, povestea asta cu îngropatul cuiva aşa, fără altă posibilitate, într-o grămadă de gunoi… nu e plăcută."

Şi alerga, înfiorându-se din când în când.

În noaptea aceea don Pompeyo avu febră.

„Umezeala!" îşi spuse el.

Delиră.

Douăzeci şi trei

Tecum principium în die virtutis tuoe în splendorum sanctorum, ex uter o ante luciferum, genui te.

Asta citi Prezidenta fără să înțeleagă bine; traducerea lui *Eucologio* spunea: „Vei stăpâni principatul şi imperiul în ziua puterii tale şi în mijlocul splendorii care va străluci prin sfinții tăi; eu te-am zămislit în viscerele mele încă înainte de-a se naşte luceafărul de dimineață”.

Şi mai departe, Ana citi cu ochii țintuiți în cartea ei de rugăciuni: *Dominus dixit and me: Filius meus et tu ego hodie genui te. Alleluia*[168].

Da, da, aleluia! Aleluia! îi striga inima… şi orga, ca şi cum ar fi înțeles ce voia inima Prezidentei, lăsa să-i scape zglobii note vesele, zburdalnice, care umpleau apoi ungherele întunecate ale catedralei, se înălțau spre boltă şi se înghesuiau să iasă în stradă, ridicându-se spre cer… scăldând lumea într-o muzică plină de vioiciune. Orga glăsuia pe limba ei:

Adíos, Maria Dolores,
marcho mañana
en un barco de flores
para la Habana.

Şi dintr-odată, îşi schimba tonul şi striga:

La casa del señor cura
nunca la vi como ahora…

Şi, fără cea mai mică urmă de decență, se întrerupea ca să cânte:

Arriba, Manolillo,
abajo, Manolé,
de la quinta pasada
yo te liberté;
de la que viene ahora
no sé si podré…
arriba, Manolillo,
Manolillo, Manolé[169].

Şi toate astea, pentru că în urmă cu o mie opt sute şaptezeci şi atâția ani, în staulul din Betleem se născuse Pruncul Isus… Ce-i păsa orgii? Şi totuşi, parcă înnebunise de veselie… îşi pierduse capul şi revărsa prin acele tuburi conice, prin trâmbițele şi țevile acelea de tun şuvoaie de note ce păreau licurici meniți să lumineze sufletele.

În biserică era întuneric. Din loc în loc, agățată de un cui, pe câte-o coloană, o lampă de petrol cu oglindă sfâşia întunecimea care, puțin mai departe, îşi statornicea puterea din nou. Nu erau alte lumini decât cele răspândite prin nave; cele din spatele altarului şi corului, lumânările din altar şi cele de la cor ce străluceau în depărtare, sus, ca nişte steluțe. Muzica veselă, săltând însă de la coloane la capele, de la podea până la boltă, părea că luminează catedrala cu razele aurorii. Şi nu era decât ora douăsprezece. Începea liturghia de Crăciun…

Cu prilejul bucuriei creştine de la acel ceas înălțător, orga îşi amintea toate melodiile populare, tradiționale pe meleagurile vetustene ca şi cele care, datorită capriciului oamenilor, erau în ultimii ani la modă. Sufletul Prezidentei vibra, cuprins de-o emoție religioasă, suavă, veselă, în care se revărsa o generozitate universală: iubire pentru toți oamenii şi toate cele existente… păsări, fiare… pentru iarba de pe câmp… viermii din pământ… valurile mării, suspinele

aerului... „Lucrurile erau foarte clare, religia nu putea fi mai simplă, mai evidentă: Dumnezeu, în ceruri, prezidând şi iubind opera sa minunată, Universul; Fiul lui Dumnezeu se născuse pe pământ, şi lumea întreagă se înveselea şi se mândrea cu această cinste şi dovadă de iubire; nu conta că se scurseseră atâtea secole, iubirea nu socoteşte timpul; azi era la fel de sigur ca pe vremea apostolilor că Dumnezeu venise pe lume; motivul care le aducea mulțumire tuturor ființelor era acelaşi. Aşa încât, organistul făcea foarte bine cinstind în plină biserică acele melodii umile, cu care poporul obişnuia să se înveselească şi pe care vetustenii le cântau la balurile lor zgomotoase în aer liber. Faptul că-şi amintea de cântecele acelea trecătoare, ce aveau un iz de lucru puțin uitat, i se părea Prezidentei o delicată operă de caritate din partea organistului... Să-ți aminteşti de ceea ce e mai umil, de ceea ce valorează cel mai puțin, o pală de vânt care-a trecut... şi să preamăreşti emoțiile profane ale iubirii, ale veseliei tinereşti, făcând să răsune în biserică cântecele ei, ca o ofrandă la picioarele lui Isus... totul, după Ana, era frumos; iar religia care încuviința asemenea lucru maternă, iubitoare, artistică.

În momentul acela, şi acolo, nu existau bariere între biserică şi oameni; natura pătrundea clocotitoare pe poarta bisericii; în melodia orgii se aflau amintirile verii, ale veselelor serbări câmpeneşti, ale cântecelor marinarilor pe malul mării; şi mirosea a cimbru şi-a caprifoi, şi era mirosul plăjii şi mireasma sălbatică de pădure şi, mai puternic decât toate, aroma aceea mistică, de poezie inefabilă... care storcea lacrimi...” Starea de veghe biciuia nervii Prezidentei. Îşi sprijini capul de pântecele churrigueresc al unui altar de piatră, nou, altarul principal al capelei în care stătea, învăluită de umbră. De-abia mai gândea, nu făcea altceva decât să simtă.

Grilajul de bronz aurit care despărțea capela mare de centrul bisericii se întrerupea la ambele capete ca să lase loc amvoanelor de fier, numai în filigran. Câte-un vultur aurit cu aripile deschise servea ca pupitru pentru Epistolă şi

Evanghelie. Ana văzu apărând în amvonul din stânga altarului figura lui Glocester, tot strâmbă, dar arogantă; patrafirul bogat, de stofă brodată cu fir, arunca raze, rănit de lumina luminărilor lungi care-l încadrau pe canonic. Arhidiaconul, de îndată ce orga tăcu, întocmai ca cineva care vrea să pună capăt unei glume cu o notă serioasă, citi capitolul al doilea din Epistola Sfântului Pavel către Titus, dându-i o cu totul altă interpretare. Lui Glocester îi făcea plăcere când persoana lui reținea atenția publicului şi citea rar, apăsând mai tare pe terminațiile în *us, i* şi *is*; prin tonul cu care o citea, Epistola Sfântului Pavel părea că nu e decât o lucrare de-a lui Glocester, ceva care-i aparținea lui. Orga, ca şi cum până atunci ar fi plouat, de îndată ce înfumuratul Arhidiacon termină de citit, începu să plângă, îşi destupă apoi toate tuburile şi revărsă iarăşi asupra catedralei mici şuvoaie de cântece vesele; burduful părea că suflă în nişte foaie din care ieşeau scântei de muzică zglobie; acum cânta ca cimpoaiele de prin partea locului, imitându-l pe veselul jurat de la Municipalitate când interpreta, în felul lui neîndemânatec şi incorect, toastul din *Traviata* şi Miserere din *Trubadurul.* La sfârşit, când figura vioaie a lui Ripamilán apăru pe deasupra balustradei celuilalt amvon ca să citească Evanghelia, organistul îl întâmpină cu *mandilona*[170]*:*

Ahora sí que estarás contentón,
mandilón,
mandilón,
mandilón[171].

Carliştii şi liberalii care umpleau mijlocul bisericii făcură haz, se auziră şuşoteli, râsete înfundate, şi Prezidenta văzu în asta un semn de pace universală. În clipa aceea, se gândea ea, când se aflau uniți cu toții în fața Dumnezeului tuturor, care se năştea, divergențele politice deveneau nimicuri ce se uitau.

Ripamilán nu putu decât să zâmbească, în timp ce aşeza,

cu multă greutate, pe aripile vulturului de fier, cartea din care trebuia să citească Evanghelia Sfântului Luca.

Arhidiaconul, pe scara amvonului, aştepta cu mâinile încrucişate pe burtă; aproape de el, făcând de gardă, stăteau doi ministranți cu lumânări mari; unul era Celedonio.

— *Secuentia Sancti Evangelii secundum Lucaam*[172]! cântă Ripamilán, mort de somn şi profitând de melodia aceea simplă ca să caşte pe ultima notă.

— *In illo tempore!…* continuă. „În vremea aceea a ieşit o poruncă de la Cesar August să se înscrie toată lumea. Înscrierea aceasta s-a făcut întâia dată pe când era dregător în. Siria Quirinus.” Ripamilán era gata să pice de somn la amintirea lui Quirinus, dar când ajunse cu recensământul la Iosif, Protoiereul prinse viață, închipuindu-şi-i pe cei doi sfinți soți pe drumul spre Betleem (sau mai bine zis Vicleim). „Pe când erau ei acolo, s-a împlinit vremea când trebuia să nască Maria. Şi a născut pe fiul ei cel întâi născut, l-a înfăşat în scutece şi l-a culcat într-o iesle.”

Ripamilán citea acum rar ca să vadă dacă oamenii înțelegeau. Când ajunse la păstorii care stăteau de veghe, păzindu-şi turmele, don Cayetano îşi aduse aminte cât de mult îi plăceau eglogele şi se înduioşă cu adevărat.

Prezidenta, care urmărea în cărticica ei simpla şi sublima poveste, era şi mai înduioşată. „Pruncul Isus! Pruncul Isus! Acum înțelegea toată măreția acelei Religii blânde şi poetice care începea într-un leagăn şi sfârşea pe o cruce. Binecuvântat fie numele Domnului! Fericirea care-i inunda sufletul, dulceața pe care-o gusta inima ei. Şi Ripamilán, acolo sus, bătrânelul acela care povestea naşterea de parcă ar fi fost şi el de față, căci Ripamilán era frumos în felul lui.”

Între timp, *publicul* începea să se plictisească, slujba era pe sfârşite, şi în câteva unghere se auzeau râsete stârnite de câte-un ştrengar. În spatele altarului, partea cea mai întunecoasă a bisericii, câțiva domnişori, ascunşi în umbra coloanelor şi-a capelelor, se distrau rostogolind pe pătratele jocului de şah al pardoselii de marmură câteva monede de

aramă al căror zgomot profan trezea lăcomia sărăntocilor; cete de derbedei care şi aşteptau, cu ochiul la pândă, tradiţionala profanare, se repezeau după monede şi stârneau râsul credincioşilor, căzând toţi grămadă într-un singur ciorchine de carne şi zdrenţe, împingându-se, călcându-se în picioare şi muşcându-se pentru bănuţul acela mizerabil.

Urma însă *înconjurul bisericii* şi ciorchinele de derbedei se desfăcea, şi fiecare o lua la fugă pe unde apuca. În fruntea convoiului se afla domnul Canonic, cu stihar şi felon; în mâinile încrucişate pe burtă îşi ţinea bareta; în dreapta şi-n stânga, ca o gardă de onoare, mergeau în pas solemn ministranţii, fiecare cu lumânări mari de ceară. Procesiunea trecea pe la spatele corului, apoi dădea ocol navelor şi încăperii din spatele altarului. Preoţii aveau grijă să evite eventuale abuzuri. Întunecimea din biserică, excesele meselor tradiţionale, lipsa de respect pe care poporul o considera aproape obligatorie la *liturghia de Crăciun,* făceau ca toate aceste precauţii să fie absolut necesare.

Se produceau însă şi alte necuviinţe pe care procesiunea nu le putea evita. Oamenii se îmbulzeau în mijlocul bisericii, împingându-se unii pe alţii în grilajul altarului central şi în cel din mijloc, ca şi pe sub amvoane, pe când cei care, puţini la număr, preferau comoditatea în locul căldurii omeneşti a acelei grămezi de carne, rămâneau la locurile lor. Cum religia este egală pentru toţi, se amestecau toate clasele, vârstele şi condiţiile. Obdulia Fandiño, în picioare, asculta slujba sprijinindu-şi cartea de rugăciuni de spatele lui Pedro, bucătarul familiei Vegallana, iar în ceafă, văduva simţea răsuflarea lui Pepe Ronzal, care nu putea şi poate că nici nu voia să-i împiedice pe cei din spate să se împingă. Pentru Obdulia Fandiño asta era religia: să se înghesuie, să se preseze, fără distincţie de clasă sau sex, la marile solemnităţi prin care Biserica comemorează evenimentele importante despre care ea, Obdulia, avea o idee foarte confuză; şi Visitación se afla acolo, mai aproape de capelă, cu capul vârât printre zăbrele. Paco Vegallana, lângă Visitación, se prefăcea

că se opune forței anonime care-l azvârlea, ca un val, peste verişoara Edelmira. Fata, roşie ca o cireaşă, cu ochii ațintiți asupra Sfântului Iosif din cărticica ei de rugăciuni şi cu sufletul la mişcările vărului ei, încerca să fugă de lângă grilajul din mijloc de care amenințau s-o zdrobească acele valuri omeneşti, care acolo, în întuneric, imitau valurile mării ce lovesc o ştiucă în negura umbrelor. Tot *elementul tânăr* de care vorbea *El Lábaro* în cronicile sale despre infima *lume mare* din Vetusta se afla acolo, în mijlocul catedralei, ascultând orga ca prin vis. digerând bunătățile din ajun, văzând luminițe şi simțind toate imboldurile cărnii. Somnul aducea cu el gânduri nelegiuite, idei ce însemnau profanare, dar care se risipeau pentru a se limita la păcatele acelea uşoare, oferite de realitatea imediată. Priviri şi zâmbete, dacă distanța nu permitea altceva, se întretăiau, strecurându-se cum puteau în acea pădure deasă de capete omeneşti. Se tuşea mult, şi nu orice tuse era nevinovată. Domnişorii şi domnişoarele ar fi rămas cu multă plăcere până în zori în liniştea ce îmbia la somn, în întunecimea aceea de coşmar. Obdulia se gândea, deşi e limpede că nu spunea nici persoanelor de cea mai mare încredere, că dacă *a face curte* sau ceea ce Joaquín Orgaz numea a cocheta era întotdeauna ceva plăcut, la biserică era cu mult mai plăcut, fiindcă acolo avea un anumit *cachet.* Şi pentru ea, lucrurile cu *cachet* erau cele mai bune.

„În imoralitatea pe care o dădea la iveală acea aglomerație de răi creştini”, se gândea tocmai don Pompeyo Guimar în care, nevindecat încă complet de febră, consimțise să cineze cu don Alvaro, Orgaz, Foja şi ceilalți petrecăreți la Cazino, şi-apoi venise cu ei la liturghia de Crăciun.

„Da, avea mustrări de conştiință, învăluit în acea euforie, dar totuşi se afla acolo! începuseră prin a-l îmbăta cu un lichior dulce, care acum îi făcea greață, un lichior care îi transformase stomacul într-un fel de parfumerie... Puh! Ce scârbă! Apoi îl siliseră să mănânce mai mult decât trebuia, şi să bea, până la urmă, tot felul de lucruri. Se pregătea tocmai

să se întoarcă acasă, dacă cineva dintre acei domni avea bunătatea să-l însoţească, oh, când, culmea bătăii de joc şi-a insultelor, l-au adus la catedrală, unde nu mai pusese piciorul de-atâţia ani. Se împotrivise, voise să plece, dar nu l-au lăsat, şi-apoi nici el nu se încumeta să-şi caute singur casa; iar afară era frig.”

— Domnilor, le spuse încet lui don Alvaro şi lui Orgaz, să se ştie că protestez şi că mă supun unei forţe majore, forţei beţiei dumneavoastră, rămânând într-un astfel de loc.

— Bine, domnule, bine!

— Să se ştie că asta nu-i o abdicare…

— Nu… de ce să fie o abdicare…

— Nicio profanare. Eu respect toate religiile, deşi nu profesez niciuna… Ce-o să spună lumea dac-o să afle c-am venit aici… într-o companie de beţivi notorii? Recunosc că Palomo *are* dreptul să mă azvârle din biserică cu biciul sau cu lovituri de picior…

— Ştim, omule… ştim… reuşi să bolborosească Foja, în concluzie: don Pompeyo recunoaşte că reprezintă aici ceea ce reprezintă… câinii la slujbă.

— Comparaţie exactă… asta-i; eu sunt aici ca un câine; şi pe urmă… e şi scârbos… Ascultaţi-l pe organistul ăsta, probabil beat, ca şi dumneavoastră; transformă templul Domnului, ca să-i zicem aşa, într-un bairam… într-o orgie… Domnilor, ce e asta? S-a născut Hristos, sau a înviat cumva zeul Pan?

— Şi Pun, Pin, Pun!… Eu sunt generalul! Bum! Bum! cânta încetişor Joaquín Orgaz, bătând toba în capul lui Guimarán.

Şi imediat, doctoraşul ieşi din capela întunecoasă unde avea loc spectacolul acesta şi se duse să caute un ac în carul cu fân, după cum se exprimă, adică, s-o caute pe Obdulia în mulţime. Şi o găsi, încadrată între formidabilul Ronzal şi bucătarul lui Paco. Joaquín îi întoarse spatele şi reveni lângă don Pompeyo.

Capela de unde asculta slujba Prezidentă era despărţită doar printr-un grilaj înalt de cea în care se ascunseseră

petrecăreții de la Cazino. Ana auzi vocea lui Orgaz care încerca să-l convingă pe ateu să renunțe la ideea de-a părăsi biserica. De la o capelă la alta nu se distingeau însă persoanele, se vedeau doar nişte siluete.

Când trecu procesiunea, lucrurile se schimbară; lumânările ministranților îi îngăduiră Anitei să vadă, într-o lumină tremurătoare şi gălbuie, silueta arogantă a Canonicului odată cu cea zveltă şi plină de grație a lui don Alvaro, care, cu ochii pe jumătate închişi, aproape adormit, cu capul aplecat şi sprijinindu-se pe grilajul care despărțea cele două capele, părea că aşteaptă serviciul divin cu reculegerea proprie unui adevărat creştin.

Canonicul putu şi el să-i vadă, pe Prezidentă şi pe don Alvaro, aproape unul lângă altul, deşi îi despărțea grilajul. Bareta tremură în mâini şi fu nevoit să facă un mare efort ca să continue procesiunea care, în momentul acela, i se păru ridicolă.

Mesia nu-l văzu nici pe Canonic, nici pe Prezidentă, pe nimeni. Era pe jumătate adormit, în picioare. Beat, dar la beție nu făcea niciodată scandal. Nimeni nu bănuia în ce stare se află.

Ana continuă să-l vadă pe don Alvaro şi după ce procesiunea, cu luminile ei somnoroase, se îndepărtă. Continuă să-l vadă în minte şi i se înfățişă îmbrăcat în roşu, cu un costum foarte strâns pe corp şi foarte elegant. Nu ştia dacă acel costum era al unui Mefisto de operă sau al unui vânător elegant, dar duşmanul era foarte frumos, foarte frumos… „Şi era acolo aproape, în spatele grilajului; dacă făcea trei paşi, putea s-o atingă!” Orga îşi lua rămas bun de la credincioşi cu cele mai mari nebunii din repertoriu: un cântec pe care Ana îl auzise, pentru prima oară, când era împreună cu Mesia la serbarea de Sfântul Blas, chiar anul acesta… închise ochii care i se umpluseră de lacrimi… în ce fel mai apărea şi ispita! Devenea sentimentală, duioasă, evoca amintiri, autoritatea amintirilor, întotdeauna un lucru sacru, plăcut, drag… „Ce se întâmplase la serbarea acea a Sfântului

Blas? Nimic, şi totuşi, acum, amintindu-şi, datorită organistului, după-amiaza aceea, Ana îi vedea pe don Alvaro alături, mort de iubire, mut de respect, şi se vedea şi pe ea, mulțumită până în cel mai adânc colțişor al sufletului… Da, da, vai!… în adâncimile sufletului, sau ale trupului, sau ale iadului… unde nu ajungeau blândele conversații mistice şi frateme de care continua să se bucure în tovărăşia acelui domn Canonic care tocmai trecuse pe aici cu mâinile încrucişate pe burtă, înconjurat de ministranți."

Când Ana, scuturându-şi capul, încercă să izgonească acele imagini inoportune, care îndeamnă la păcat, biserica era aproape goală. I se făcu frig şi chiar frică în umbra confesionalului. Se ridică şi ieşi din catedrala care se pregătea de culcare.

Orga tăcuse ca un bețiv care adoarme după ce-a tulburat lumea. Lumânările se stingeau…

La ieşire, Ana îl întâlni pe Canonic.

Don Fermín era palid; îl văzu la lumina unui chibrit ce scăpără în apropiere. Când se făcu din nou întuneric, De Pas se apropie de Prezidentă şi-o întrebă cu un glas în care se simțea reproşul:

— Te-ai distrat la slujbă?

— Să mă distrez la slujbă!

— Vreau să spun… dacă ți-a plăcut… Ce-au cântat…

Ana observă că don Fermín, confesorul ei, nu ştia ce spune.

În momentul acela ieşeau pe poartă; pe stradă erau câteva grupuri de întârziați. Trebuiau să se despartă.

— Noapte bună, noapte bună! spuse Canonicul pe un ton ursuz, aproape mânios.

Şi, învăluindu-se în manta, fără să mai spună nimic, se îndreptă cu paşi mari spre casă.

Ana se simți îndemnată să-l urmeze, nu ştia de ce, dar îl supărase; ce făcuse? Se gândise, se gândise la duşman, se bucurase de nişte amintiri pe care trebuia să le evite… dar… de unde putea să ştie don Fermín lucrurile astea?… Şi plecase aşa cum plecase! O milă profundă şi-o recunoştință

ce părea iubire invadară sufletul Anei în clipa aceea… „Oh! De ce nu putea să-l însoțească pe omul acesta, să-l strige, să-l consoleze… să-i dovedească că e cea dintotdeauna, că ea nu-i întorcea spatele, ca atâtea altele?… Da, da, îi întorceau spatele, lui, sfântului, omului de geniu, martirului pietății… Îi întorceau spatele femeile acelea care, înainte, se certau pentru el, de ce? Din cauza unor calomnii mârşave. Ea nu, ea credea în el… o să-l urmeze cu ochii închişi până la capătul pământului; ştia că el şi Sfântă Teresa o salvaseră de iad…” Nu putea însă s-alerge după el şi să-l consoleze, să-i spună toate astea. Ce-ar fi gândit Petra, ca să nu mergem mai departe, servitoarea care se afla aici, lângă ea, tăcută, zâmbitoare şi cu fiecare zi mai antipatică şi mai îndatoritoare… şi mai nesuferită!”

Cât timp Canonicul şi Ana stătuseră de vorbă, Petra se îndepărtase discret vreo doi paşi. Văzându-l pe Vicar plecând şi aruncându-şi mantaua cu atâta prestanță, servitoarea se gândi:

„Sunt bosumflați”; şi surâse.

Prezidenta o luă spre Piața Nouă. Mergea pe jumătate adormită; o îmbătaseră parcă visul, muzica şi fantezia… Se pomeni în poarta casei fără să ştie cum, gândindu-se la Pruncul Isus în leagănul său din Betleem. Îşi închipuia scena aşa cum o reprezenta un vicleim pe care-l văzuse în noaptea aceea, la începutul liturghiei.

Când rămase singură în budoarul ei, se aşeză în fața oglinzii să-şi desfacă părul, care-i căzu, în valuri, pe spate.

„Era adevărat, semăna cu Fecioara, cu Fecioara pe tron… dar îi lipsea pruncul”; şi, cu brațele încrucişate, se contemplă câteva secunde.

Uneori îi era teamă că înnebuneşte. Cuvioşenia îi dispărea dintr-odată; era cuprinsă de o lene care o împiedica să caute un leac împotriva uscăciunii aceleia sufleteşti pe care o simțea când îşi spunea rugăciunile sau citea cărți religioase.

„Credea că acea Ana care se zbătea între disperare şi speranță, revoltă şi resemnare, murise, dar nu era aşa; era

aici, în ea, subjugată şi persecutată, închircită într-un colţişor, dar nu moartă. Aşa cum capul Sfântului loan Botezătorul striga din cazanul în care-l păstra Irod, tot aşa Prezidentă cea răzvrătită, păcătoasa cu gândul, striga din adâncurile fiinţei ei, şi strigătele răsunau pretutindeni. Acea Ană pe care şi-o interzisese era un soi de tenie care înghiţea toate bunele intenţii ale Anei celei cucernice, ale *surorii* umile şi iubitoare a Canonicului.

Pruncul Isus! Ce emoţie plăcută îi provoca imaginea aceasta! Dar de ce i se tulburase mintea gândindu-se la ca? Nevoia de dragoste maternă se trezea în acel ceas de veghe în chip nebulos, duios, sufocant."

Ana se văzu în budoarul ei, într-o singurătate care-o înspăimânta şi o înfrigura… Un copil, un copil ar fi pus capăt atâtor nelinişti, luptelor spiritului ei trândav care căuta, dincolo de nucleul firesc al vieţii, în afara căminului, hrană pentru dorinţa ei de iubire, un obiect pentru setea ei de sacrificiu…

Ana ieşi din apartamentul său fără să-şi dea seama ce face, traversă salonul pe întuneric, cum făcea de obicei, trecu de un coridor, de sufragerie şi hol… şi, fără zgomot, ajunse la uşa dormitorului lui Quintanar. Uşa nu era bine închisă şi Ana văzu lumină. Soţul ei nu dormea. Se auzea un murmur de cuvinte.

„Cu cine vorbeşte?" Prezidentă îşi apropie faţa de raza de lumină şi îl văzu pe don Victor aşezat în pat; de la brâu în jos era acoperit cu cuvertura; era îmbrăcat cu o jachetă de flanelă roşie; don Victor nu purta bonetă de noapte datorită unei respectabile superstiţii; el, incapabil s-o bănuiască pe Ana de cea mai mică necinste, se ferea de boneta de noapte dintr-un motiv literar.

Spunea că boneta de noapte e un obiect care atrage atributele infidelităţii conjugale. În noaptea aceea îi fusese frig şi, neavând bonetă de flanelă sau de pânză, îşi pusese pe cap boneta cea verde cu ciucurele lung de aur pe care-o folosea ziua.

Ana îl văzu şi-l auzi pe Quintanar citind cu glas tare, în acel veşmânt grotesc, la lumina unui candelabru fixat în perete.

Nu citea însă, făcea mult mai mult, declama; şi Prezidenta, cu o oarecare teamă că bărbatul ei înnebunise, putu să vadă cum don Victor, înflăcărat, ridica brațul care strângea în pumn, tremurând, o spadă foarte lungă, cu o minunată gardă. Don Victor citea cu emfază şi mânuia oțelul strălucitor ca un cavaler, în stilul familiar al comediilor de capă şi spadă. Odată admisă situația în care se credea Quintanar, acțiunea de a biciui aerul cu scânteietorul oțel era foarte nobilă şi verosimilă. Trebuia să apere în frumoasele versuri din secolul şaptesprezece o doamnă pe care fratele ei voia s-o ucidă, şi don Victor se jura, în strofe de cinci versuri, că mai degrabă se lasă ciopârțit decât să consimtă, cavaler cum era, la o asemenea atrocitate.

Cum însă Prezidenta nu ştia despre ce e vorba, îi pieri tot curajul dându-şi seama că bărbatul acela cu bonetă şi jachetă de flanelă care, la unu noaptea, împărțea, în pat, lovituri de sabie, era soțul ei, adică singura persoană din lume care avea drept la mângâierile şi la dragostea ei – şi, în acelaşi timp, care putea să-i ofere bucuriile maternității a cărei lipsă o simțea aşa de mult acum, amintindu-şi de ieslea din Betleem şi de alte lucruri asemănătoare.

Prezidenta venise în apartamentul bărbatului ei cu gândul să-i povestească, dacă era treaz, stând în pat, lângă el, despre liturghia de Crăciun. Biata de ea, voia să izgonească ideile care-o înnebuneau, emoțiile acelea contradictorii stârnite de cucernicia exaltată şi carnea răzvrătită şi rea; dorea cuvinte dulci, o intimitate afectuoasă, căldura familiei… ceva mai mult, deşi într-un fel se ruşina dorind, dorea… nu ştia ce… dorea ceva la care avea dreptul… şi-l găsea pe soțul ei stând în capul oaselor, declamând, ca un maimuțoi pe arc, ce țâşneşte ie* dintr-o cutie cu surprize. Un val de indignare i se urcă în obraji şi-i acoperi de flăcări roşii. Anita se dădu un pas înapoi, hotărâtă să nu intervină în reprezentația soțului

ei, însă fusta îi atinse ceva pe jos, căci don Victor strigă speriat:

— Cine-i acolo?

Ana nu răspunse.

— Cine-i acolo? repetă don Victor, care se înfricoşase singur, cu versurile acelea fanfaroneşti.

Ceva mai liniştit, spuse după puţin timp:

— Petra! Petra! Tu eşti, Petra?

O bănuială fulgeră imaginaţia Anei; gelozia grotescă, aşa o consideră, i se păru aproape ca o formă a ispitei care o urmărea.

„Dacă bărbatul acela era amantul servitoarei ei?"

— Anselmo! Anselmo! spuse don Victor pe acelaşi ton blând şi familiar.

Şi Ana se retrase în vârful picioarelor, ruşinată de multe lucruri, de bănuielile ei, de dorinţa ei vagă care acum i se părea caraghioasă, de bărbatul ei, de ea însăşi…

„Oh, ce plimbare ridicolă prin saloane şi coridoare, pe întuneric, la două noaptea, în căutarea unui lucru imposibil, a unei farse groteşti… de un absurd comic… dar atât de amar pentru ea…" Şi, ca întotdeauna, fără să vrea, în timp ce mergea pe dibuite prin salon, fără să se împiedice însă, Ana se gândea: „Dacă acum, printr-un miracol, printr-un miracol al iubirii, Alvaro ar apărea aici, în întuneric, şi m-ar lua în braţe şi m-ar strânge de mijloc şi mi-ar spune: «Tu eşti dragostea mea»… eu, nefericita, eu mizerabila, trup slab, ce-aş face altceva decât să mor… să-mi pierd capul în braţele lui…" „Da, să mor!" strigă totul în ea; şi, fără puteri, căută pe pipăite sofaua de damasc; apoi, întinsă pe ea, pe jumătate goală, plânse, plânse, fără să ştie cât timp.

Bătaia ceasului din sufragerie o trezi din somnolenţă; se înfioră de frig şi, tot pe pipăite, cu părul pe umeri, cu capotul fără cordon şi desfăcut la piept, Ana ajunse în budoar; lumina lumânării care se reflecta în oglindă stătea să moară, se sfârşea… şi Ana se văzu în cristalul limpede, ca o frumoasă nălucire plutitoare pe fondul întunecat al dormitorului din

fața ei. Zâmbi propriei sale imagini cu o amărăciune ce i se păru diabolică… îi fu teamă de ea însăşi. Se refugie apoi în dormitor.

În dimineața următoare, la opt, Ana, singură, trecea prin fața casei Canonicului. De ce se dusese acolo? Nu era drumul spre catedrală. O vagă speranță că-l va întâlni pe don Fermín, că-l va vedea în balcon, ceva ce nu putea să precizeze, o determinase s-o apuce pe strada Canonicilor. Nu se întâlni cu el. Se duse la catedrală şi se aşeză pe estrada din centru, care se întindea de la cor până la capela altarului central. Cu capul sprijinit de grilajul aurit, rece ca un sloi de gheață, Prezidentă ascultă slujba de departe, spunând rugăciuni ce nu se sfârşeau şi visând cu ochii deschişi până ce corul luă sfârşit. Îl văzu îndreptându-se spre cor pe prietenul ei, pe De Pas, căruia îi zâmbi cu drag, cu dulceața care lui îi pătrundea în trup ca o flacără. Canonicul nu surise, dar privirea lui fu adâncă; fu foarte scurtă, dar spuse multe lucruri: acuză, se plânse, întrebă, iertă, mulțumi… Don Fermín trecu. Pătrunse în cor şi se aşeză la locul lui. Când se sfârşiră ceasurile canonice, Vicarul ieşi, se aplecă în fața altarului, se îndreptă spre sacristie şi, după câteva clipe, Prezidentă îl văzu din nou, fără anteriu, patrafir şi pelerină, cu mantaua şi cu pălăria în mână. Se priviră din nou. Acum zâmbiră amândoi. Ana se ridică după cinci minute. Fără să fie nevoie să-şi vorbească sau să-şi facă semne, veniră amândoi la întâlnire… După puțin timp erau în salonul doñei Petronila Rianzares, unde se aflau multe doamne şi trei clerici. Acolo se întrunise crema a ceea ce El Alert*a numea* „element*ul cu anteriu” al ora*şului. Doamnele acelea, cele mai multe cu înfățişare respectabilă, unele tinere şi frumoase, sărbătoreau cu evanghelică bucurie naşterea Domnului nostru Isus Hristos, ca şi cum fiul Măriei ar fi venit pe lume exclusiv pentru ele şi pentru alte câteva persoane distinse. Naşterea Domnului li se părea ca o sărbătoare în familie. Doña Petronila, cu o haină de atlaz negru, mai mult decât veche, prost făcută, îşi primea lumea ei *cuce*rnic*ă de parc*ă şi-ar fi sărbătorit ziua de naştere. Şi totul

se transforma acolo în zâmbete, strângeri de mână, elogii mute, hohote sonore ce reflectau mulțumirea acelor suflete în grația lui Dumnezeu. Canonicul fu primit în triumf. Ce delicat, ce atent! După o oră trebuia să se urce în amvon, la catedrală, să țină o predică din cele comandate şi, totuşi, trecuse mai înainte să ureze sărbători fericite prietenei sale, doña Petronila! „Ce om! Ce înger! Ce gură de aur! Ce inteligență!”

Acțiunea de discreditare a lui don Fermín nu găsise adepți în cercul doñei Petronila; aici nimeni nu se îndoia de virtutea Vicarului, nimeni nu o punea în discuție. Dacă cineva din cei de față îndrăznea să-l calomnieze pe sfânt în afara salonului, nu se ştia, nu dorea nimeni să ştie, dar în casa lui Constantin cel Mare nimeni nu se încumeta să se îndoiască de sfințenia lui.

Ana şi don Fermín reuşiră să rămână singuri puțin timp, în cabinetul doñei Petronila. Ea îi văzu…; le zâmbi însă şi, făcându-le semn cu mâna, le zise:

— Nu vă deranjați… Veneam după nişte hârtii… O să vin mai târziu…

Ana voia s-o strige; „nu aveau secrete, de ce pleca. Asta voia să-i spună, dar o opri gestul Canonicului.

— Las-o, spuse De Pas pe un ton poruncitor, care-i plăcea întotdeauna Prezidentei.

Asta dorea, să-i poruncească, să dispună de ea şi de faptele ei.

Ana se întoarse spre De Pas, care stătea lângă fereastră, şi îi zâmbi ca în catedrală, cu puțin înainte. Zâmbetul acela cerea iertare şi binecuvânta.

Don Fermín era palid; vocea îi tremura. Era mai slab ca în vară. La asta se gândea Anita.

— Sunt aşa de obosit! spuse şi oftă cu multă tristețe.

Ana, când îl văzu că se lasă să cadă într-un fotoliu, se aşeză lângă el.

— Sunt atât de singur!

— Cum singur?… Nu înțeleg.

— Mama mă adoră, ştiu… dar nu e ca mine; ea vrea să-mi facă bine în felul ei… dar eu nu mai vreau să merg pe drumul ăsta… Dumneata ştii doar, Ana.

— Dar… de ce te simți singur? Şi ceilalți?

— Ceilalți… nu sunt mama. Nu-mi aparțin în niciun fel. Ce ai, Ana? Nu te simți bine? Ce-i asta? Să chem…

— Nu, nu, nici vorbă… Un fior… un tremur… Mi-a trecut… Nu-i nimic.

— O criză cumva?

— Nu… criza are alte simptome… Nu te preocupa… lasă. E din cauza frigului… umezeala… nu-i nimic…

Tăcură.

De Pas văzu că Ana se stăpânea să nu izbucnească în plâns.

— Ce se întâmplă? Trebuie să ştiu tot, am dreptul… cred că am dreptul…

Ana căzu în genunchi la picioarele *fratelui mai mare.* şi, printre suspine, reuşi să spună:

— Da, o să ştii totul… dar nu aici, ci la biserică… Mâine… devreme…

— Nu, nu, în seara asta!

Canonicul se ridică în picioare. Fără ca ea să-l vadă – îşi ținea capul ascuns în mâini – înălță brațele şi-şi duse pumnii strânşi la ochi. Se plimbă prin cabinet. Se întoarse cu paşi mari lângă Prezidentă, care continua să suspine, în genunchi, şi să^şi înăbuşe plânsul.

— Acum, Ana, e mai bine acum… Aici… avem timp…

— Aici nu, nu… E timpul… o să ajungi târziu…

— Dar ce înseamnă asta? Ce se întâmplă? Fie-ți milă… doamnă… te rog, Ana… nu vezi că tremur ca o nuia… Nu sunt o jucărie… Ce ai? De ce trebuie să mă tem?… Ieri, omul ăsta era beat… A trecut împreună cu alții prin fața casei mele… la trei dimineața… Orgaz îl striga tare: „Alvaro! Alvaro! Aici locuieşte… rivalul tău”. Aşa spunea: rivalul tău… Până aici au ajuns cu calomnia!…

Ana îl privi înspăimântată pe Vicar… Părea că nu-i înțelege

cuvintele…

— Da, doamnă, îi supără prietenia noastră, şi vor să ne despartă, şi în felul ăsta vor reuşi… aruncă noroi între noi… şi totul se va sfârşi…

Era prima oară când Canonicul vorbea astfel. Niciodată, în conversațiile lor, nu-şi amintise de acea primejdie, de calomnia aceea; se gândise, dar nu-i convenea să-i spună Prezidentei: eu sunt bărbat, tu eşti femeie, lumea judecă lucrurile cu răutate… Acum însă nu se mai putuse stăpâni şi rostise riva*lul tău cu* putere… deşi cuvintele acelea ar fi putut-o speria pe Prezidentă.

„Da, da, şi el era bărbat, putea fi un rival, de ce nu?” Nu se recunoştea; se plimba prin cabinet ca o fiară în cuşcă; înțelegea că în clipele acelea ar putea spune tot ce i-ar dicta pasiunea lui înflăcărată, amorul propriu rănit… Pe urmă avea să-i pară rău c-a vorbit… Nu conta însă, acum voia să se uşureze. „Vai, nu mai era Fermín cel de altădată.”

Ana se ridică, aşteptă ca Vicarul să ajungă în celălalt capăt al cabinetului, şi spuse:

— Nu m-ai înțeles… Eu sunt cea care sunt singură… Dumneata eşti cel ingrat… Mama dumitale te-o fi iubind mai mult decât mine… dar nu-ți datorează cât îți datorez eu… Eu am jurat în fața lui Dumnezeu să-mi dau viața pentru dumneata, dacă e nevoie… Toată lumea te calomniază, te urmăreşte… şi eu urăsc întreaga lume şi mă arunc la picioarele dumitale ca să-ți povestesc secretele mele cele mai adânci. Nu ştiam ce sacrificiu să fac pentru dumneata… Acum ştiu… Dumneata mi-ai arătat… Vorbesc de cinstea mea… Mizerabilii! Nu bănuiam că s-ar putea vorbi despre asta… ei bine… să vorbească… eu nu vreau să mă despart de martirul pe care-l acoperă de calomnii, de parcă l-ar lovi cu pietre… Vreau ca pietrele care te rănesc pe dumneata să mă rănească şi pe mine… eu o să rămân la picioarele dumitale până la moarte… Acum ştiu cu ce-ți pot fi de folos! Acum ştiu de ce m-am născut! Pentru asta… Ca să stau la picioarele martirului pe care-l ucid cu calomnii…

— Taci! Taci, Anita… se-ntoarce doamna…

Canonicul, care acum era îmbujorat şi avea obrajii în flăcări, se apropie de Prezidentă, îi strânse mâinile şi spuse răguşit, sugrumat de pasiune:

— Ana, Ana!… Negreşit astă-seară… La catedrală… lângă altarul Concepțiunii, în fața amvonului…

— Pe diseară; dar fii liniştit… Aproape tot ce-aveam de spus a fost spus…

— Dar bărbatul acela!…

— Cu bărbatul acela… nu-i nimic.

Vocea doñei Petronila se auzea de departe şi spunea:

— Domnul Canonic e acolo, în cabinetul meu, singur, îşi repetă probabil predica…

Când intră, Ana se întoarse puțin ca să-şi ascundă tulburarea pe care prietenul ei i-ar fi citit-o pe față dacă n-ar fi trebuit s-o întâmpine pe doña Petronila care striga:

— Hai, gata, gata… vă aşteaptă… cred că a început slujba…

Canonicul dispăru pe uşa dinspre dormitor, pe unde intrase stăpâna casei…

Constantin cel Mare o privi pe Prezidentă şi, apucându-i capul cu amândouă mâinile, o sărută pe frunte cu zgomot: pe urmă zise:

— Ce minunat de frumoasă e azi roza asta de Iericon!

— La catedrală, la catedrală! strigară cei din salon.

Ana şi episcopul-mamă ajunseră la intrarea în biserică tocmai când De Pas urca cu pas maiestuos în amvonul unde Ripamilán psalmodiase la începutul zilei Evanghelia Sfântului Luca.

Îşi căutară loc la picioarele altarului Concepțiunii.

— De aici se vede perfect, spuse doña Petronila.

Şi, aplecându-se spre Ana, adăugă încet, cu voce mieroasă:

— Uită-te la el, astăzi e, cum se spune, o minunăție, apostolul acesta al oamenilor cumsecade! Ce anteriu! Parcă e o spumă… În numele Tatălui… al Fiului… şi-al Sfântului Duh…

Douăzeci şi patru

— Ei, şi dacă el ține morțiş să meargă?

— E foarte slab… Dacă insistăm, o să cedeze.

— Şi dacă nu cedează, dacă se încăpățânează?

— Dar de ce?

— Aşa… nu ştiu cine i-a băgat în cap; zice că-l pun într-o situație ridicolă dacă nu mă duc… Face aluzii la noi… Vorbeşte despre cine e vinovat de asta… Zice că el nu e stăpân la el în casă, că e condus din afară… Şi-apoi, că marchiza a devenit cam distantă… c-o dispreţuim… ce ştiu eu!

— Bine, dacă totuşi se încăpățânează… atunci… o să trebuiască să mergem la acest minunat bal. Nu trebuie să-l supărăm. În fond, e cine e. Şi celălalt, tot cu el? Tot prieteni la cataramă?

— Ştii doar că nu-l mai aduce acasă…

— E un bal de gală?

— Cred… că da…

— Trebuie să te duci decoltată?

— Oh!… nu. Acolo, eticheta e numai pentru bărbați. Femeile vin cum vor; unele fără pic de decolteu.

— Noi o să mergem… aşa, nu?

— Da, bineînțeles… Când trebuie să vin la catedrală? Poimâine? Ei, poimâine o să vin la capelă cu rochia pe care-o s-o port la bal.

— Cum adică?…

— Aşa… Astea sunt treburi de-ale femeilor, domnule curios. Trupul se desparte de fustă… şi cum am de gând să mă duc într-o rochie de culoare închisă… pot să vin să mă

spovedesc… şi-o să vedem decolteul, când o să-mi ridic mantilla. Şi-o să fim mulțumiți.

— Sper.

Don Fermín fu foarte mulțumit de rochie, dar nu şi de faptul că *ne ducem* la bal. Rochia, după cum putu să zărească, apropiindu-şi ochii de zăbrelele confesionalului, era destul de decentă, nu lăsa să se vadă decât foarte puțin din decolteu, unde de-abia încăpea crucea cu briliante pe care Ana şi-o pusese ca să vadă cum se asorta totul.

Şi Prezidenta se duse la balul de la Cazino, pentru că, aşa cum spera, don Victor se încăpățână „să meargă şi merse”.

Această hotărâre, cu adevărat extraordinară, îl făcea pe fostul prezident să se gândească, în timp ce urcau scara clădirii mari, întunecate a Cazinoului, că el, don Victor ar fi fost un perfect dictator. „Nu-i lipsea caracterul, ci o sală de teatru. Să spună şi nevastă-sa, care, în ciuda voinței ei, urca, agățată de brațul lui, splendidă, aproape mulțumită, în pofida tuturor duhovnicilor de pe lume. Nu mai suntem în Paraguay; iezuiți, la el în casă!”

Era lunea carnavalului. Cu o zi înainte, duminică, se discutase cu multă înflăcărare la Cazino dacă societatea o să-şi deschidă sau nu saloanele anul acesta. Era un obicei inveterat, ca acel cerc *aristocratic* – cum îl numea *El Alerta,* ai cărui redactori nu erau niciodată invitați pentru că se încăpățânau să vină în *sacou* – să dea un bal, dar niciodată costumat, în lunea Carnavalului.

— De ce să nu fie şi anul ăsta la fel ca în ceilalți ani? întreba Ronzal, care-şi făcuse tocmai un frac la Madrid.

— Pentru că anul ăsta Carnavalul n-a prea reuşit din cauza misionarilor, de asta, răspundea Foja, pe care don Alvaro îl pusese în comitetul de organizare.

— Adevărul e, spuse preşedintele, Mesia, că ne expunem la un afront. Cea mai mare parte a domnişoarelor *comm'il faut* sunt cu trup şi suflet alături de iezuiți, cred că multe poartă cilicii sub cămaşă.

— Ce oroare! exclamă don Victor, care era de față, deşi nu

făcea parte din comitet (ca să nu se despartă însă de Mesia).

— Da, domnule, cilicii, adăugă Foja. Domnule, Canonicul n-a reuşit să ajungă aşa de departe. Fiicele lui întru spovedanie nu poartă cilicii[173] şi alte invenţii diabolice.

— Pentru că nici nu şi-a propus, răspunse Ronzal.

Don Alvaro observă că Quintanar se făcuse roşu. li căzuse prost aluzia lui Foja. „Da, vorbind de Canonic, făcea aluzie la nevastă-sa; batjocura îi era adresată direct.”

— Cu siguranţă că ne expunem la un afront, continuă fostul primar, aşa cum bine a spus preşedintele. Crema *conservatorismului,* care dă viaţă balului, n-o să vină; le ştiu eu bine, acum se amuză făcând pe sfintele. Acum sunt mistice… dă bice şi ţin-te bine!

— M-am gândit la ceva, spuse Mesia. Să cercetăm terenul. Să facem în aşa fel ca membrii care au legături cu familiile distinse să afle dacă domnişoarele vin sau nu. Dacă vin ele, vor veni şi celelalte, una după alta, *malgré*[174] toţi iezuiţii şi călugării desculţi din lume.

— Minunat! Grozav!

— Ei atunci, gata şi la lucru!

Fiecare se oferi să aducă pe cine va putea.

Don Victor, pe care aluzia lui Foja îl usturase tare, nu putu decât să spună:

— Eu, domnilor… răspund pentru nevastă-mea. Nu dansează, dar umple locul.

— Oh, asta-i o achiziţie grozavă! spuse unul dintre membri; dacă vine doña Ana, o să fie un exemplu foarte bun, pentru că ea trăieşte atât de retrasă… Oh, o să fie un exemplu grozav.

— Într-adevăr. Dacă se zvoneşte că vine Prezidenta, o să vină toată lumea bună…

— Domnule Quintanar, spuse fostul primar, te declarăm membru de onoare al Cazinoului… dacă reuşeşti s-o aduci pe doamna dumitale, Prezidenta.

— O să vină, domnule!… În casă la mine, domnule Foja, cea mai neînsemnată sugestie de-a mea e literă de lege…

Şi don Victor se duse acasă blestemând ceasul când îi

venise ideea să asiste la şedinţa comitetului.

„De ce se oferise să facă un lucru pe care nu putea să-l facă? Şi totuşi, cuvântul era cuvânt.”

De mult nu-l mai citea Quintanar pe Kempis şi nici nu se mai gândea cu groază la iad. Din cucernicia lui trecătoare îi mai rămăsese doar convingerea că, pentru a primi iertarea divină, sunt necesare, în afară de credinţă, faptele bune şi obiceiul de-a te închina când te scoli, când pleci de-acasă, când te culci etc., etc. Revenise la Calderón şi Lope cu mai mult entuziasm ca niciodată. Se încuia în birou sau în dormitorul lui şi recita lungi *cuplete*, cum spunea el, din cele mai renumite comedii, aproape întotdeauna cu spada în mână. Aşa îl surprinsese doña Ana, fără ca el să fi aflat vreodată, în noaptea de Ajun. E adevărat că bunul don Victor cinase zdravăn şi întâmplarea făcuse să sărbătorească în felul său naşterea lui Isus.

Dacă propria sa religiozitate zburase sau se cuibărise în cutele ascunse ale sufletului, unde el n-o găsea, don Victor respecta însă cucernicia celorlalţi.

„Şi totuşi, îşi spunea, făcându-şi curaj pentru atac, nevastă-mea nu mai devine sfântă; îi respect, ca şi înainte, cucernicia, dar nu mă mai tem de ea; acum e o bisericoasă, ca multe altele, asta vine şi pleacă, fără să prindă rădăcini; nu mai trăieşte însă în însingurările acelea, de care mă temeam, de parcă am fi avut în casă un paratrăsnet. Aşa că, am să îndrăznesc şi-am să-i spun…!”

Şi-i spuse. Îi spuse la sfârşitul mesei. Şi spre marea surpriză a energicului soţ, „care nu voia ca acasă la el să fie un nou Paraguay” – aluzie pe care Ana n-o înţelese – soţia lui nu se împotrivi atât cât se aştepta el: cedă repede. Don Victor puse însă totul pe seama energiei lui. „Îşi dă seama că n-am să cedez şi nu se încăpăţânează.”

Când Ana se consultă cu Canonicul, acasă la doña Petronila, îşi şi dăduse asentimentul, dar se gândea să-şi ia vorba înapoi, dacă Canonicul ar fi spus *non possumus*[175].

Totul se aranjă, în afară de conştiinţa Anei, care rămase

neliniştită. „De ce spusese da, după o slabă împotrivire? De ce se ducea la bal? Ca să-şi asculte bărbatul; e clar, dar de ce era sigură că numai cu câteva luni înainte nu l-ar fi ascultat, iar acum da?”

„Nu ştia. Nu voia să ştie. Nu voia să se mai frământe. Balul şi ea, ce legătura avea una cu alta? Ce-i păsa ei, surorii lui don Fermín, sfântul, martirul, că domnişoarele insipide din Vetusta o să danseze în salonul strâmt şi lung al Cazinoului? Nu-i păsa deloc.”

Aşa gândea în timp ce se lăsa pieptănată de cameristă şi îşi punea cu mâinile ei crucea de diamante pe fondul alb al decolteului.

De cum apăru familia Quintanar, Ronzal, care făcea parte din comisia ce întâmpina doamnele, se grăbi să-i ofere brațul Prezidentei, Care? „Cel drept, fireşte, cel drept”, îşi spuse. Nu mică-i fu supărarea când observă că Paco Vegallana îi oferea Olviditei Páez, care intra în acelaşi timp, nu brațul drept, ci pe cel stâng. Cu toate astea, intră în salon triumfător, ca să ia parte la triumful Anei. Conversațiile se întrerupseră, privirile se pironiră pe fata italiencei. Se auzi un murmur de uimire:

— Prezidenta!

— Prezidenta!

— Cine-ar fi crezut!

— Bietul Canonic!

— Şi ce frumoasă e!

— Dar ce simplu e îmbrăcată!…

Asta fu exclamația Obduliei.

— Ce simplu, dar ce frumoasă!…

— Fecioara pe tron!

— Venus din Nilo, cum zice Flintă.

Asta o spuse Joaquín Orgaz.

Cercul nobilimii se deschise ca s-o primească în sânul lui pe *Fiica risipitoare a Societății,* cum izbuti să spună baronul de la Barcaza, care *in illo tempore*[176] fusese foarte îndrăgostit de Anita, în pofida baronesei şi a fiicelor ei.

Marchiza de Vegallana, în albastru electric, se ridică din

jilțul ei căptuşit cu atlaz stacojiu şi spătar din lemn de nuc şi o îmbrățişă pe iubita ei Anita, fără să pară nenaturală.

— Slavă Domnului, fetițo, credeam că urmează afrontul numărul o sută unu.

Şi marchiza depusese eforturi pentru ca Ana să vină la bal şi la banchetul pe care îl va da *elita* în *petit comité.* Toate franțuzismele astea le importase Mesia.

— Eşti divină, Ana, cu adevărat divină! îi spunea Prezidentei, cu vocea ei fonfăită, uitându-se drept la ea, fata cea mare a baronului, Rudesinda, care, după don Saturnino Bermudez, era o *frumusețe ogivală.* Într-adevăr, părea un turnuleț gotic, deşi, anumite curbe ale bustului, şi mai ales gâtul, îi sugerau marchizei „un cal de şah".

Altfel, plebeii îi spuneau, ca şi celorlalte două surori ale ei, „Cele trei dizgrații", iar tatălui lor, domnului baron de la Barcaza, baron de *Datorie plutitoare,* făcând aluzie la titlul său[177] şi la mulțimea de creditori ai magnatului.

Această familie, demnă de o rentă mai substanțială, obişnuia să-şi petreacă cea mai mare parte din an la Madrid, şi *fetele* – cea mai mică avea douăzeci şi şase de ani – se făceau că-şi ascund disprețul pentru tot ceea ce le înconjura când erau în public, de față cu vetustenii. Se refugiau în cercul aristocratic, unde erau admise, printr-un privilegiu deosebit, şi Visita şi Obdulia, care se înrudeau cu câteva familii nobile. Domnişoarele din clasa de mijloc – şi țineți seama că în Vetusia guvernatorul civil şi familia lui făceau parte din aristocrație – se răzbunau pentru disprețul acela prost disimulat, numărându-le, fetelor baronului şi celorlalte tinere aristocrate, oasele pieptului. Întâmplarea făcea că aproape toate fetele nobile din Vetusta să fie slabe.

Ana se aşeză lângă marchiza de Vegallana, singura persoană care îi era simpatică dintre toate cele din jur. Orchestra anunță un rigodon.

Şi nu s-a dovedit o amenințare vană; în două minute, toate acele viori şi viole, clarinete şi flaute, pe care le acompania în harnica lor creație armonică un pian Erhard, începură să

umple aerul cu acordurile lor – cum îşi promitea să spună a doua zi, în *El Lâbaro,* Trifón Cármenes, care îndrăznise s-o întrebe pe fiica mijlocie a baronului dacă „îi făcea favoarea”. Fabiolita, căci aşa se numea, făcu o mutră acră, dar un semn al tatălui ei o obligă *să-i facă favoarea* lui Trifón, propunându-şi însă să nu-i răspundă decât în monosilabe, dacă el o să aibă tupeul să-i vorbească. Baronul de Datorie plutitoare credea în puterea presei, fiică-sa însă nu. În fața acestei perechi se aşeză scânteietorul Ronzal, chipeşul Flintă, deputat în comisie şi membru al Comitetului de conducere al Cazinoului. Plastronul cu care se fălea Ronzal nu putea fi mai strălucitor. Era mândru de plastrón, de fracul făcut la Madrid, de ghetele acelea fără tocuri, ultima modă, cel mai *chic,* cum începea să se şi spună în Vetusta. Nu era însă satisfăcut de cunoştințele şi îndemânarea sa în *arta Terpsichorei* – altă expresie pe care îşi propunea s-o folosească Trifón. Lângă Flintă se afla perechea lui, Olvido Páez, care nici măcar nu-l privea. El însă nu se gândea la asta, ci cugeta, prea târziu însă, că, după toate aparențele, el trebuia să înceapă dansul; *vis-a-vis*-ul său era Trifón, şi Trifón începuse să se pună în mişcare. Flintă transpiră înainte de-a avea motiv. Tot timpul îşi vâra degetele de la mâna dreaptă între gulerul cămăşii şi ceea ce el numea *gâtul meu* când „făcea rămăşag pe capul lui” pentru câte ceva. I se părea că acest gest e foarte elegant şi mai ales de mare ajutor. În timp ce Olvido Páez, cu aerul ei melancolic şi plictisit, dădea de înțeles că regatul său nu era în această lume şi că Ronzal întrecuse măsura, îndrăznind s-o invite la dans, deputatul era cu ochii în patru să nu greşească, să nu calce pe rochia sau picioarele vreunei domnişoare şi să imite, servil, acel du-te-vino şi genuflexiunile lui Trifón. Cármenes era el poet slab, dar rigodonul îl cunoştea la perfecție. Ronzal îl invidia foarte tare. Olvido Páez şi fata baronului îşi zâmbeau discret, spunându-şi parcă „ce-o vrea Dumnezeu!”, sau, cu alte cuvinte „de ce pereche de filfizoni am avut parte!” Lui Ronzal însă nici nu-i păsa; se gândea la plastrón, la gulerul de la

cămaşă şi la trenele rochiilor. Flintă îl avea la dreapta lui pe Joaquín Orgaz, care vorbea tot timpul cu perechea lui, o americancă foarte bogată şi foarte indolentă. Cum salonul era îngust, iar vetustenii cam nepăsători, când nu le venea rândul să execute vreo figură, se aşezau pe scaunele pe care le-aveau în spate, foarte aproape. Ronzal, care nu se putea aşeza, fiindcă nu avea unde, îşi spunea că ăsta e un abuz; şi aşa era. Olvido Páez şi fata baronului de-abia se ridicau în picioare; se lăsau să cadă pe scaunul respectiv, de parcă fiecare figură a rigodonului ar fi fost o călătorie în jurul lumii.

După rigodon urmă un vals. Ronzal se retrase să fumeze o ţigară. El nu dansa vals, nu putuse niciodată să înveţe. Toate uşile salonului erau înţesate de membri… care nu aveau frac. Un frac în Vetusta presupunea o anumită *poziţie.* Mulţi fanţi îşi închipuiau că pentru a avea un astfel de articol de îmbrăcăminte trebuia să ai averea lui Monte Cristo.

Şi cum era un bal de gală, cea mai înfloritoare tinereţe rămânea pe la uşi. Unii se făceau că dispreţuiesc ridicola plăcere de-a se învârti de colo-colo ca o sfârlează… de p*omană. Alţ*ii făceau paradă de nonconformism, de scepticism, de orice lucru care, după ei, era incompatibil cu fracul. Iar alţii, mai cinstiţi, îşi mărturiseau modestia veniturilor, blestemau exigenţele sociale… şi se rezervau pentru „ultima oră”… Pentru că în ultima oră dansau, în ciuda lui Ronzal, cei cu redingotă, cu jachetă şi p*ână şi* cei cu surtuc. „Asta mai lipsea!”

Saturnino Bermúdez, care avea frac şi clac şi toate cele necesare, intră în salon puţin mai târziu. Se opri în uşă… şi… începu să tremure. Nu se putea stăpâni… Emoţia pe care-o încerca intrând intr-un salon, într-o zi solemnă, era pentru el la fel cu cea pe care-o simţea când se arunca în apă. Şi, într-adevăr, oricine l-ar fi privit, ar fi zis că bărbatul acela îşi închipuie că stă pe ţărmul oceanului, nu în pragul unui salon. Saturno răspundea cu zâmbete foarte politicoase la glumele invidioşilor fără frac, care-i spuneau:

— Haide, aruncă-te odată, curaj!

— Da… da… mă duc… Nu, sigur… acum… mă duc…

Strânse bine mănuşile în mână, îşi aranjă nodul de la cravată, se asigură că batista era la locul ei şi… îşi trecu două degete peste gulerul tare al cămăşii. În sfârşit… unu, doi… – la doi îşi. aranjă părul cu mâna, fără să-şi dea seama că are capul ca un recrut – şi după acest gest automat, foarte frecvent la cei care se aruncă în apă cu capul în jos… după asta, în apă! Saturno intră în salon salutând în dreapta şi-n stânga şi, deşi părea că intenţia lui e să vadă cine e pe-acolo, în forul său interi*or şt*ia fo*arte bine* că ceea ce caută este un colţ de divan sau un scaun care să-i slujească de port în acea riscantă călătorie pe valurile lumii bune. Încetul cu încetul se obişnui însă cu apa, cu salonul adică; şi acum e foarte liniştit, dansează şi face complimente, dar întrebuinţează nişte fraze atât de lungi şi întortocheate, încât nu face nimănui plăcere.

La început, Anei îi fusese somn. Era douăsprezece. Nu se gândea decât la ceea ce vedea în faţa ei. Nu voia să mediteze. Când intrase în Cazino se întrebase: „O să vină don Alvaro să mă salute?” I se făcuse teamă şi fu tentată să spună că e bolnavă şi că se întoarce acasă. Se răzgândi însă. Alvaro nu apăruse pe-acolo. Marchiza vorbea ca o gaiţă. Anita răspundea cu surâsuri… Deodată apăru Visitación, soţia funcţionarului de bancă, îmbrăcată cu o rochie de organdi, plină toată de flori artificiale. Decolteul era exagerat.

— Scumpo, e scandalos cum arăţi, îi spuse marchiza, în timp ce-o muşca de obraz sărutând-o, ca să-şi înăbuşe râsul.

Visita răspunse însă fără să se tulbure.

— N-am impresia! Dar n-ar fi de mirare, că n-am timp nici să mă uit în oglindă… Dracii ăia de copii! Tatăl lor, care nu-i prea energic, nu ştie să-i păcălească… nu reuşea să mi-i ia de pe cap. Ana, dar ce-i asta? Tu aici? Dar ce-i asta? Ce bulă avem?…

Şi se şi instală, cu braţele deschise, în faţa Prezidentei.

După o jumătate de oră, Visita, mascată puţin de perdelele de la un balcon, îi relata nu ştiu ce Prezidentei, care o asculta atentă, întoarsă spre prietena ei.

Balul se însufleţea; bârfele şi reticenţele ridicole ale etichetei reci şi fără sens a nobililor şi a plebeilor care se frecau unii de alţii lăsau locul altor vicii şi pasiuni. Ronzal nu-i mai părea Olviditei Páez un *bărbat necioplit,* ci un bărbat; fetele baronului se umanizau, cele din *clasa de mijloc* uitau oasele expuse de nobilime şi se gândeau la veselia din jur, se dăruiau dansului cu o furie de nestăpânit, dorind parcă să bea, în atmosfera aceea parfumată, poate prea parfumată, licoarea necunoscută care-ar putea să le potolească dorinţele, încă vagi. Mondenele, dacă erau drăguţe, nu mai păreau extravagante; nimeni nu se mai gândea la *regina balului,* la *cea mai frumoasă rochie,* la bijuteriile cele mai scumpe; tinereţea căuta tinereţea; în aer plutea însăşi dragostea, întâlneai priviri de foc, zâmbete leneşe în care presimţeai imposibilul, sau un fel de gelozie dramatică ce dădea întregului ansamblu un ton de măreţie. Fetele cele mai timide, chiar şi cele care păreau nişte păpuşi cu cheie, te făceau să te gândeşti la femeia ce se ascundea sub acele rochii banale şi sub educaţia falsă şi severă.

La două noaptea, Ana se ridică pentru prima oară de pe scaun şi acceptă să facă o tură prin salon, între două dansuri. Visita păşea lângă ea, tăcută, gânditoare, satisfăcută de ceea ce făcuse, li relatase Prezidentei povestea lui don Alvaro, de la începutul verii trecute până în clipa aceea. Soţia funcţionarului de bancă avea flăcări în priviri şi în obraji. Savura triumful elocvenţei sale. Ana îşi ascundea cu greu impresia puternică şi profundă pe care i-o lăsaseră vorbele prietenei ei. „Don Alvaro înfrânsese virtutea *doamnei ministru,* fusese amantul ei toată vara, la Palomares… şi pe urmă îşi bătuse joc de ea, nu voise s-o urmeze la Madrid!” Asta era povestea, în rezumat. Şi finalul suna aşa. Ana şi-l amintea cuvânt cu cuvânt:

„Când Alvaro mi-a povestit totul, spusese Visita, l-am întrebat, fiindcă ştii, între noi nu există secrete, da, l-am întrebat:

— Bine, omule, cum dracu ai lăsat-o pe femeia asta atât de

frumoasă, de influentă şi… atât de deşteaptă cum zici? De ce nu te-ai dus cu ea la Madrid?

Şi Alvaro mi-a răspuns foarte trist, ştii ce figură are când vorbeşte aşa, mi-a răspuns:

— Eh!… pentru aventuri e de-ajuns vara. Iarna e pentru o dragoste adevărată. Şi pe urmă, ministereasa, cum îi spui tu, n-a reuşit să mă facă să uit… nu te interesează ce. Şi, după ce oftă cum ştii tu că oftează el, Alvaro adăugă: să las Vetusta? Nu, asta niciodată… Şi, draga mea, pe cuvânt, l-a scuturat un tremur uşor, aşa, ca o înfiorare… Vezi, a continuat el, după aceea, încercând să zâmbească, mi s-a oferit o provincie, o provincie, o admirabilă sinecură (aşa a spus*, sinecură)…* o bucăţică straşnică… dar, cum dracu! Eu sunt legat de un lanţ… pe care-l sărut în loc să-l muşc.

Şi mi-a strâns mâna, dragă, şi-a plecat, ca să nu-l văd plângând, cred eu"

Asta era lucrul cel mai substanţial din confidenţele Vizitei. Ana saluta în dreapta şi-n stânga, vorbea cu mulţi prieteni, dar nu se gândea decât la mărturisirea aceea a lui don Alvaro. „Că era verosimil, o dovedea efectul pe care-l produsese, în seara aceea la Cazino, prezenţa ei, prezenţa Anei… Chiar acum, acum, în timp ce se plimba, îi ajungea la urechi murmurul acela plăcut, mai dulce decât toate şoaptele, al laudelor stăpânite, al admiraţiei şi uimirii… al galanteriei sincere şi discrete… De ce n-ar fi fost don Alvaro aşa de îndrăgostit cum lăsa să se înţeleagă povestea Visitei?"

— Ascultă, spuse soţia funcţionarului de bancă, întorcându-se brusc spre Prezidentă, cine-o fi lanţul ăsta?

— Ce lanţ? întrebă cu voce tremurată Anita.

— Eh, ăsta care-l leagă pe Mesia, femeia de care e îndrăgostit cu adevărat. Ah, nemernicul! Cine face ca el, ca el să păţească… Dar, cine-o fi?

— De unde… să ştiu eu?…

— Ai avea curajul să-l întrebi?

— Doamne, fereşte-mă!

— Trebuie să fie căsătorită.

— Isuse!

— Uite, în seara asta o să-l aşez lângă tine, să vedem dacă, după cină, îndrăzneşte să-ți spună... întreabă-l tu...

— Visitación, eşti nebună!...

— Ha, ha, ha!... Uite-l... Să-mi povesteşti pe urmă...

Soția lui Olías de Cuervo dădu drumul brațului Anei şi dispăru între grupurile care împiedicau circulația prin salonul îngust.

Prezidenta îl văzu în fața sa pe don Alvaro, la braț cu Quintanar, nedespărțitul lui prieten.

Fracul, cravata, plastronul, vesta şi pantalonii lui Mesia nu se asemănau cu respectivele obiecte de îmbrăcăminte ale celorlalți. Ana observă asta fără să vrea, fără să se gândească aproape deloc. Dar fu primul lucru pe care-l remarcă. I se părea că toți bărbații de acolo, inclusiv don Victor, erau nişte servitori îmbrăcați în haine de gală; nişte chelneri; singurul domn era Mesia. Don Alvaro era bine oricum; în frac însă, îi stătea cel mai bine. Îi domina pe toți cu statura lui mândră. Acolo, la bal, sub candelabrul de cristal pe care-l atingea aproape cu capul, era mai elegant, mai deosebit, mai chipeş decât în orice loc. Acela era decorul cel mai potrivit pentru figura lui don Alvaro, pe care ea, biata Ana, o văzuse de-atâtea ori în visele sale.

Toate astea trecură prin mintea Prezidentei în timp ce Mesia, fără să-şi ascundă emoția, care-l făcuse să pălească, se apleca grațios şi-i întindea, timid, mâna.

Şi Ana îşi simți mâna în mâinile duşmanului, ale ispititorului... Prin pielea fină a mânuşii, senzația fu şi mai plăcută. Ana o simți, ca un şuvoi rece şi răscolitor, până-n străfunduri. Şi balul se transformă, dintr-odată, într-o serbare nouă, necunoscută, de o frumusețe irezistibilă, subjugând-o în chip diabolic. Se temu că-şi pierde cunoştința... şi, fără să ştie cum, se văzu la brațul lui Mesia... Într-un vârtej de rochii colorate şi haine negre, auzind, în depărtare, sunetul răguşit al viorilor şi țipetele alămurilor, care i se părea o muzică voluptuoasă. reuşi să-şi dea seama

că e târâtă afară din salon. Marchiza striga, Obdulia râdea în hohote, se auzea glasul fonfăit al uneia dintre fetele baronului… şi în urmă rămânea sunetul valsului ce începea.

„Unde o duceau?” La masă.

— La masă, fetiţo, îi spuse la ureche Quintanar. Şi. pentru Dumnezeu, Anita, nu cumva să refuzi… ar fi o jignire…

Marchiza de Vegallana şi grupul ei, plus baronul de la Barcaza cu familia, şi Pepe Ronzal luară masa în sala de lectură. Totul fusese aranjat de Flintă. „Invitaţi-l, spusese Mesia, şi vanitatea satisfăcută va săvârşi minuni.” Şi, într-adevăr, Ronzal, abuzând de funcţia sa din Comitetul de conducere, acapară tot ceea ce găsi mai bun în restaurant, luă cu asalt sala de lectură, dădu la o parte ziarele şi întinse feţe de masă, încuie uşa şi dădu dispoziţie ca chelnerii să intre printr-o uşă de serviciu de lângă bibliotecă, şi acolo putu să mănânce crema nobilimii vetustene împreună cu protejaţii şi prietenii ei de încredere. Din prima clipă, Obdulia îşi luă sarcina să răsplătească zelul şi activitatea lui Flintă, care era nebun de mulţumire. Toate doamnele îl felicitară pentru vitejia de a încuia sala şi pentru gustul desăvârşit al mesei. Ochii lui sălbatici aruncau scântei, dar rămâneau imobili. Obdulia îl aşeză lângă ea. În noaptea aceea Ronzal fu într-adevăr fericit.

Ana se văzu aşezată între marchiză şi don Alvaro. În faţa lor, don Victor, alături de Visitación, niţel bine dispus, făcea pe îndrăgostitul şi recita versuri din poeţii săi adoraţi, repetând la nesfârşit un refren:

Que delito cometí
para odiarme, ingrata fiera?
Quiera Dios… pero no quiera
que te quiero más que a mi.[178]

— Pentru Dumnezeu şi toţi sfinţii… taci odată, Quintanar, îi spunea marchiza.

El însă, declama în continuare, pentru Visitación:

En fin, señora, me veo
sin mí, sin Dios y sin vos,
sin vos porque no os poseo…[179]

Visitación îi astupa gura cu mâna.
— E scandalos, scandalos! strigă ea.
Fetele Datoriei plutitoare se priveau, spunându-şi parcă: „Straşnică societate mai are marchiza!
Marchizul îi spunea tocmai baronului:
— Ştii, cum suntem între noi!…
— Oh, desigur, desigur!…
Şi baronul de la Barcaza căuta un scaun alături de-o grăsuță aristocrată, care era singură.
Paco o avea din nou în Vetusta pe verişoara Eldemira şi îi făcea curte în modul cel mai convingător, deşi mamei lui nu-i plăcea, fiindcă nu era frumos să înşeli o verişoară.
Joaquín Orgaz promisese că, la sfârşit, o să cânte *flamenco.*
Masa nu avea multe feluri, dar era bună; mâncăruri gustoase, şampanie de calitate, în sfârşit, aşa cum spunea marchizul, în primul rând mâncare bună şi din belşug, pe urmă, fantezie şi alcool.
Toți, inclusiv baronesele, râdeau de plebeii care continuau să danseze dincolo şi trebuiau să se mulțumească cu înghețatele ce se serveau pe mesele de biliard.
Din când în când, cei de-afară băteau la uşă.
— Cine e? striga Ronzal cu lăudata sa energie.
— Paltonul meu… paltonul meu care-i acolo, înăuntru…
— Ha, ha, ha! răspundeau cei dinăuntru.
— Ăsta a luat foc! îi spunea Joaquín Orgaz uneia din fetele baronului, care zâmbea şi privea în tavan.
„Da, luase foc, dar fără să treacă peste normele bunei cuviințe vetustene", îi spunea marchizul baronului, care era roşu ca o pătlăgică şi se trăgea tot mai aproape de doamna cea grăsuță.
Marchizei îi era somn; dar, cu toate astea, îi plăcea să

glumească.

— Aşa ar trebui să fii întotdeauna, îi spunea lui Saturnino, care era hotărât să se îmbete ca să nu facă notă discordantă.

— Târgul ăsta devine tot mai fără sare şi piper, nu-i aşa, puiule?

— Sa… da… da… pi… Saturno bău un pahar de şampanie. Îi mersese la inimă chestia cu puiule.

Marchizei îi trecu prin cap, poate sub imperiul somnului, ce-o învăluia ca într-o ceață, ideea de-a se uita la Bermúdez cu nişte ochi care, ştia ea, *in illo tempore* dădeau gata pe oricine.

— De ce nu te însori? îl întrebă doña Rufina, serioasă şi melancolică, după toate aparențele.

Bermúdez susținu privirea ilustrei doamne şi uită pentru o clipă cei cincizeci de ani ai marchizei. Oftă… şi în momentul următor şampania îi veni în nas, tuşi, se făcu aproape negru, pe jumătate asfixiat, şi marchiza trebuie să-l bată pe spate.

Când Saturnino îşi veni în fire, doamna de Vegallana ținea ochii închişi şi-i deschidea doar din timp în timp ca să se uite la Prezidentă şi la Mesia.

Idila senilă pe care-o visase Bermúdez o clipă se risipise… şi el care-şi şi amintise de Ninon de Lenclos ca să justifice în ochii lumii o legătură cu doña Rufina!

În timpul acesta, don Alvaro îi povestea Anei aceeaşi istorie pe care acesta o auzise de la Visita, însă într-o formă foarte diferită.

Prezidenta nu rezistase tentației de a-l întreba dacă se distrase bine în vara aceea…

Întrebarea îl făcu pe Mesia să se simtă în al nouălea cer…

Ştiu să *facă pe interesantul,* ceea ce nu-i era prea greu fiind vorba de Ana care, pe zi ce trecea, descoperea la el, deşi nu-l mai vedea, tot mai multe farmece diabolice.

Zgomotul, luminile, veselia, mâncarea gustoasă, vinul, cafeaua… atmosfera, totul făcea ca voința să i se înmoaie… Ana se credea în pragul unei asfixii morale… Şi, fără să vrea, încerca o mulțumire intensă… Simțea, mai mult decât toți

ceilalți la un loc, efectele acelei atmosfere otrăvite de romantică senzualitate şi, totuşi, ea era cea care trebuia să se lupte cu ispitele, căci totul era nou pentru ea. În buchetul vinului, în gustul brânzei Gruyere, în scânteierile şampaniei, în strălucirea ochilor şi până şi în contrastul dintre părul negru al lui Ronzal şi fruntea-i palidă şi măslinie… în toate, Anita găsea, în noaptea aceea, frumusețe, un mister atrăgător, o valoare intimă, o expresie afectuoasă…

— Ce îmbujorată e Anita! spunea în şoaptă Paco, întorcându-se către Visitación.

— Pe de o parte, e aşa din cauza prezenței lui Alvaro.

— Şi pe de alta?

— Pe de alta, e aşa… din cauza măgăriilor lui bărbatu-su care mă tot toacă la cap.

Într-adevăr, don Victor era de nesuportat cu versurile lui, oricât de bune ar fi fost.

Alvaro, de îndată ce-o văzu pe Prezidentă în salon, simți ceea ce numea el glasul inimii. *Fața aceea,* paloarea aceea bruscă îi spuseră că noaptea era a lui, că sosise momentul să rişte.

Niciodată nu renunțase să cucerească acel bastion.

Venise momentul! Înțelegând însă că nu va putea, înainta un singur pas, atâta vreme cât în inima Anei va domni ceea ce el numea misticism erotic – până şi gândurile îi erau vulgare – ridicase asediul până la ivirea unei ocazii mai bune. În plus, spera că absența, indiferența lui prefăcută şi povestea aventurii cu *ministereasa,* vor pregăti terenul.

„Bineînțeles, spunea, asta numai dacă fortăreața nu s-a predat şefului Bisericii. Dacă acolo e stăpân Canonicul… atunci nu trebuie să mai sper nimic… şi pe urmă nici nu mai e cine ştie ce victorie.

Ocazia i se oferea în noaptea aceea fără s-o caute; o aşezaseră pe Prezidentă lângă el… Glasul inimii îi spunea: înainte…; aşa că, înainte! Primul lucru pe care voia să-l verifice era dacă celălalt, *Canonic*ul, poruncea acolo”

În povestirea sa, trebui să falsifice adevărul istoric pentru

că Prezidentei nu i se putea vorbi deschis despre aventuri cu o femeie căsătorită – „atât era de înapoiată acea doamnă” – dar, pe cât putu, lăsă să se înţeleagă că dispreţuise dragostea unei femei râvnită de mulţi… pentru că… aventurile nu mai însemnau nimic de când iubirea îi stăpânea sufletul ca o pedeapsă.

În timp ce Mesia spunea toate astea şi altele asemănătoare, figura doamnei îl lăsă să vadă că pe inima ei nu era stăpân Canonicul. Cum însă în anatomia umană există foarte multe organe în afară de inimă, Mesia nu se declară satisfăcut, căci se gândea: „Presupunând că Ana ar fi îndrăgostită de mine, trebuie să mai ştiu dacă trupu-i slab n-a căutat un înlocuitor”.

Nu; don Alvaro nu-şi făcea iluzii. O filosofie care i se părea tot mai de neclintit îl obliga la această modestie materială şi grosolană.

Ana simţi piciorul lui don Alvaro alături de-al său, iar uneori chiar o uşoară presiune. Nu-şi amintea în ce clipă se produsese contactul, dar când îşi dădu seama, încercă o teamă cumplită, asemeni celei ce însoţea crizele ei nervoase, amestecată însă cu o intensă plăcere materială, aşa cum nu-şi mai amintea să fi simţit vreodată. Teama, groaza erau la fel cu ceea ce simţise în seara aceea când îl văzuse pe Mesia trecând pe strada Tras-lacerca, pe lângă zidul parcului; plăcerea era însă nouă, absolut nouă şi atât de puternică, încât socotea că-i o crimă, căderea, pierzania.

Don Alvaro vorbi de iubire pe ocolite, cu o melancolie jovială, familiară, cu o pasiune blândă, potolită, insinuantă… Îi aminti o seamă de incidente fără vădită importanţă, pe care şi le amintea şi Ana. Ea nu vorbea, dar asculta. Picioarele îşi continuau şi ele dialogul, un dialog poetic, fără îndoială, deoarece intensitatea senzaţiei înnobila smerenia prozaică a atingerii.

Când Ana găsi forţa să-şi smulgă trupul de lângă don Alvaro, se ivi imediat un nou pericol: în depărtare se auzea muzica din salon.

— La dans, la dans! strigau Paco, Eldemira, Obdulia şi Ronzal.

Pentru Flintă, acest bal, pe care el îl numea clandestin, aici, între nobilimea oraşului, departe de vulgul clasei mijlocii, era un rai.

Întredeschiseră uşa ca să audă mai bine muzica, împinseră masa într-un colt, şi perechile, înghesuindu-se unele într-altele, fără să se poată mişca prea mult, începură să danseze.

Don Victor strigă:

— Ana, la dans! Alvaro, ia-o dumneata...

Bunul Quintanar nu voia să renunțe la dictatura lui; don Alvaro îi oferi brațul Prezidentei, care încercă, dar nu găsi forța să-l refuze.

Ana uitase aproape polca; Mesia o purta parcă prin aer, ca şi cum ar fi răpit-o; simți cum trupul acela sănătos, arzător, cu linii armonioase, tremura în brațele lui.

Ana tăcea, nu vedea, nu auzea, nu făcea decât să simtă; acea bucurie intensă, irezistibilă o înspăimânta; se lăsa purtată ca un corp fără viață, în plină catastrofă; i se părea că înăuntrul ei se rupsese ceva, virtutea, credința, ruşinea; era pierdută – îi trecea vag prin minte...

Între timp, Preşedintele Cazinoului, mângâind cu dorința acea comoară de frumusețe materială pe care-o ținea în brațe, se gândea... „E a mea! Canonicul ăla trebuie să fie un laş! Ea mea... Asta e prima îmbrățişare de care-a avut parte femeia asta, săraca!” Da, era o îmbrățişare, disimulată, ipocrită, diplomatică, dar pentru Anita era o îmbrățişare!

— Ce fără vlagă dansează Alvaro şi Anita! îi spuse Obdulia lui Ronzal.

În clipa aceea, Mesia văzu capul Anei cum cade pe plastronul lui curat şi lucios pe care-l invidia Flintă. Se opri, o privi pe Prezidentă, aplecându-şi capul, şi văzu că leşinase. Pe obrajii palizi avea două lacrimi, alte două căzuseră pe pânza scrobită a plastronului. Alarmă generală. Balul acela clandestin ia sfârşit, don Victor îşi pierde capul, o roagă pe nevastă-sa să-şi revină... se caută apă, săruri... Soseşte

Somoza, ia pulsul doamnei, cere… o trăsură. Şi se decide că Visita şi Quintanar o vor duce pe doamnă acasă, bine învelită, în berlina marchizei. Aşa se şi făcu. Când Ana îşi veni în fire, cerând mii de scuze că le stricase petrecerea, don Victor, foarte prost dispus şi fără să se mai teamă, o înveli şi-o înfofoli în blănuri, îşi luă rămas bun de la amabila societate şi împreună cu soția funcționarului de Bancă o duse pe Prezidentă acasă şi-o urcă în pat.

„Fumul, căldura, lipsa de obişnuință, polca după ce mâncase, luminile!… Toate; în fine, nu era nimic. Petrecerea putea continua.” Şi continuă. Aflară şi cei din salon. „Prezidentă a avut un atac”; „Au pus-o să danseze cu forța.” Incidentul fu însă repede uitat, pentru a se comenta comportarea acelor doamne şi domni care se încuiau în sala de lectură să mănânce şi să danseze ca şi cum Cazinoul n-ar fi fost al tuturor…

La şase dimineața, când Paco se despărți de Mesia cu o strângere de mână, marchizelul exclamă, în poarta Cazinoului:

— Bravo! În sfârşit! Nu?

Mesia nu răspunse imediat; îşi încheie paltonul pe talie, de culoarea cenuşii; îşi înnodă la gât un fular alb de mătase, iar în cele din urmă zise:

— Pst!… Să vedem.

Ajunse acasă, la hotel; chemă portarul care întârzie; în loc să-l dojenească însă, cum făcea de obicei, îl bătu pe umăr şi îi dădu un bacşiş.

— Ce vesel e domnişorul!… De la bal, nu?

— De la bal, domnule Roque…

Când se culcă, după ce-şi agăță în cuier tricoul de flanelă, don Alvaro murmură cu jumătate de glas, ca şi cum ar fi vorbit cu patul, a cărui cuvertură o dădu la o parte:

— Ce păcat că lupta mă prinde nițel cam bătrân!…

Douăzeci şi cinci

A doua zi, la catedrală, Glocester povestea, de faţă cu Canonicul, fără pic de milă, tot ceea ce se întâmplase la bal, „Aristocraţia se închisese într-o sală de lectură ca să mănânce şi să danseze, iar doña Ana Ozores, chiar Prezidenta, leşinase în braţele lui don Alvaro Mesía.”

Canonicul, care nu dormise în noaptea aceea aşteptând, plin de nerăbdare, veşti de la Ana, se răsuci pe călcâie ca o cătană; pentru prima oară pumnalul lui Glocester – vorbele lui – îi ajungeau la inimă. Palid, cu bărbia tremurându-i până ce şi-o imobiliză muşcându-şi buza de jos, don Fermín îşi privi duşmanul, uluit şi cu o expresie de suferinţă ce umplu de bucurie sufletul rătăcit al Arhidiaconlui. Privirea aceea voia să spună: „Ai învins, acum ai învins, otrava mi-a ajuns la suflet”. De Pas se gândea că mizerabilii, oricât de josnici, de neputincioşi şi de proşti ar părea, au o măreţie formidabilă în răutatea lor. „Broasca asta râioasă, peticul ăsta de sutană putrezită, ştia să împungă cu pumnalul!” După aceea, don Fermín îşi aminti de maică-sa; maică-sa nu-l trădase niciodată, maică-sa era a lui, erau din aceeaşi carne. Ana, cealaltă, o necunoscută, un corp străin ce-i pătrunsese în inimă…

Aproape fără să se mai ascundă, abia mascându-şi durerea, cea mai adâncă şi mai paralizantă din toată viaţa lui, De Pas ieşi din sacristie şi rătăci prin navele catedralei, bâjbâind, fără să poată găsi ieşirea. Nu ştia unde voia să se ducă, era complet lipsit de voinţă… şi, observând câţiva credincioşi care-l priveau, se lăsă să cadă în genunchi în faţa altarului unei capele. Abia acolo se gândi ce are de făcut. Să

se ducă acasă la Prezidentă? Absurd. Mai ales atât de devreme. Îl îngrozea însă singurătatea… îi era teamă de aerul de-afară, dorea un refugiu, totul era duşmănos. „Maică-sa, scumpa lui mamă!” Ieşi din biserică, alergă, intră în casă. Doña Paula mătura în sufragerie; o basma de pânză neagră îi înconjura capul, peste argintul părului des şi aspru, ca un turban.

— Vii de la biserică?

— Da, mamă.

Doña Paula continuă să măture.

Don Fermín se învârtea în jurul mesei, în jurul mamei sale. „Aici era unica mângâiere posibilă, acesta era pieptul la care putea să plângă… aici era singura mângâiere adevărată, singura ființă ce putea să-i împărtăşească suferința; dând afară din el otrava aceea care-l ucidea, veninul ar otrăvi-o doar pe maică-sa. Dorința de a-şi împărtăşi durerea îi pricinuia un chin de moarte… Şi nu putea, nu putea să vorbească… Era o cruzime din partea maică-sii că nu ghicea chinurile fiului. Doña Paula îl privea ca şi ceilalți, ca oamenii cu care se întâlnise pe stradă, fără să ştie că murea de disperare. Şi nu putea să vorbească!”

— Ce-i cu tine, omule? Ce faci aici? Te umplu de praf pe hainele cele noi…

Don Fermín ieşi din sufragerie. Intră în cabinet. Teresina făcea patul domnişorului. Cânta şi nu-l auzi intrând. Domnişorul ieşi din cabinet aproape în goană. Plecă de-acasă. Ajunse la doña Petronila Rianzares. „Doamna era la biserică!” O aşteptă plimbându-se prin salon, uneori cu mâinile la spate, alteori cu ele încrucişate, în față. Motanul cel curat şi dolofan îşi salută prietenul cu o încercare de scâncet şi i se încurcă între picioare. „Parc-ar fi ştiut şi el ceva despre trădarea aceea.” Sofaua pe care obişnuia să se aşeze Ana îl chemă pe Canonic cu glasul amintirilor. La un capăt al sofalei era un arc ceva mai slăbit, stofa făcea cute; acolo stătea ea. De Pas se aşeză într-un fotoliu, lângă sofa. Închise ochii şi un soi de lehamite de viață îi invadă sufletul. Voia să oprească

timpul în loc. Dorea ca doña Petronila să întârzie; îl înspăimânta activitatea, îi era teamă de orice hotărâre; căci ar fi fost mai rău. Moartea i se cuibărise în suflet. Vechile amintiri îi clocoteau în creier, pregătindu-se parcă pentru dansul macabru al delirului agoniei. Simți mirosul unui trandafir pe care Ana îl strivea de buzele bunului său prieten, al fratelui ei mai mare; melodia cuvintelor se contopea cu aroma florii într-o îmbinare mistică… „Da, da, asta era iubire, iubire curată, nepământeană”[180]… Era *un îndrăgostit;* iubirea nu însemna numai senzualitate, era şi acea suferință a decepției, singurătatea neaşteptată, durerea aceea dulce şi amară, toate la un loc, în stare să răscumpere greşeala cea mai gravă. Datorie… sacerdoțiu… jurăminte… castitate… toate astea îi sunau acum a gol; păreau replici dintr-o comedie. Îl înşelaseră, îi călcaseră sufletul în picioare, şi asta era singurul lucru absolut sigur, şi nu-l inventaseră episcopii aceia bătrâni; lumea, lumea era cea care-i dădea asemenea lecție. Ana ora a lui, asta era legea supremă a dreptății. Ea, ea însăşi jurase aşa; nu ştia de ce era a lui, dar era…” Canonicul se ridică, brusc, în picioare; timpul zbura; simțise asta chiar acum, ca pe-o palmă; ceilalți conspirau probabil cu timpul împotriva lui; poate că, la ora asta, erau împreună… „Infama, infama! şi îi arătase crucea de diamante la capelă… ca să vadă veşmintele în care îl va batjocori… da, batjocori… El era stăpânul, soțul, soțul spiritual… Don Victor nu era decât un idiot incapabil să-şi păzească propria-i onoare, şi nici pe-a altuia… Asta era femeia!”

Ieşi pe culoar şi strigă:

— A venit doña Petronila?

— Chiar acum sună la uşă, i se răspunse.

Doamna Rianzares intră. Don Fermín îi reteză scurt salutul.

— Chiar acum trebuie s-o chemi, spuse.

— Pe cine?… Pe Ana?

— Da, chiar acum.

Don Fermín îşi reluă plimbarea. N-avea chef de conversație.

Doamna Rianzares, sclava acelui om, tăcu şi intră în cabinet.

Trecu o jumătate de oră. Clopoțelul de la uşă sună. Ana o văzu pe doña Petronila, care-i deschidea.

— Ce s-a întâmplat?

— Don Fermín… e aici, în salon…

— Ah!… îmi pare bine.

Prezidenta intră, şi doña Petronila se duse la bucătărie, în celălalt capăt al casei.

— Dacă mă caută oineva, nu sunt acasă, îi spuse servitoarei.

Şi intră apoi în camera de rugăciune, care era alături de dormitor.

De Pas o găsi pe Prezidentă mai frumoasă ca niciodată; în ochi avea un foc misterios, în obraji, culoarea entuziasmului, a conversațiilor intime, spirituale; aureola unei glorii, necunoscută lui, părea că înconjoară acea femeie ce închidea în spațiul redus, delimitat de un contur adorat, tot ce valora ceva în viață, toată lumea, infinită, a acelei pasiuni unice.

— Ce înseamnă asta? spuse dintr-odată don Fermín, răguşit, înțepenit, de parcă ar fi prins rădăcini în mijlocul salonului.

— Ceea ce doream, să ne vedem imediat. Sunt nebună; azi-noapte credeam că mor… Ieri… azi… nu ştiu când… Sunt nebună…

Se îneca vorbind…

De Pas simți că-i e milă şi i se păru că e ruşinos.

— Ştiu tot; nu vreau poveşti…

— Ce tot?

— Ce s-a întâmplat ieri… azi… Balul, masa, ce înseamnă asta, Ana, ce înseamnă asta?

— Ce bal! Ce masă! Nu-i vorba de asta… M-au îmbătat… nici nu ştiu… Dar nu despre asta-i vorba… Mi-e teamă… aici, Fermín, aici, în cap… Fie-vă milă de mine! Să-i fie cuiva milă de mine! Eu n-am mamă… Eu sunt singură…

„Era adevărat, nu avea mamă o a el, era mai singură decât el.” Şi-atunci iubirea lui don Fermín simți mila de nespus pe

care n-o poate genera decât dragostea; se apropie de Prezidentă şi-i apucă mâinile.

— Ia să vedem, ce-a fost? Mie mi-au spus… Dar, ce s-a întâmplat?… Ia să vedem… spunea vocea tremurândă şi tristă a Canonicului.

Ana povesti, printre suspine, tot ceea ce-i putea povesti despre neliniştile ei, despre temerile, frământările şi acele ceasuri de febră. „După ce se văzuse în pat, o asaltară mii de închipuiri înspăimântătoare, amestecate cu amintirile confuze de la bal… Crezu că se va prăbuşi din nou, brusc, în acele străfunduri negre ale delirului în care se simțea scufundată în nopțile lugubre din timpul bolii… După aceea, o îngrozise ideea răului pe care-l făptuise…” Ana se întrerupse văzându-l pe Canonic că devine livid şi, corectându-se parcă, adăugă „răul… adică… faptul că nu fusese destul de bună…” Boala fusese o lecție, o lecție uitată, şi în chiar dimineața aceea, când simțise în pat aceeaşi slăbiciune, acea sfâşiere lăuntrică, când i se părea că totul se pulverizează, că viața se dizolvă într-un fel de delir… în fața conştiinței sale s-au înfățişat, ca la lumina unui rug, orori de ruşine, de pedeapsă, oglinda propriei sale nimicnicii, imaginea noroiului ce-i îneacă sufletul… şi-apoi… nebunia, desigur… o îndoială groaznică, bruscă, stăruitoare, dureroasă. Dumnezeu, chiar şi Dumnezeu, nu mai era pentru ea decât o idee fixă, o manie, ceva ce se mişca în creierul ei, rozându-l, ca tic-tacul unui ceas, ca zumzetul insectei ce se aude în pereți şi se numeşte ceasul morții.

— Oh, da, am fost nebună, continua Anita, speriată încă, am fost nebună o oră… O oră! Un secol… Nu ceream decât sănătate, odihnă… conştiința clară față de mine însumi… Dar, vai, nu! Dumnezeule, Dumnezeul meu iubit… Eu… totul… toți dispăream. Totul era pulbere acolo înăuntru!

Şi ochii Anei, încremeniți de groază, vedeau pe covor imaginea confuză a înspăimântătoarei amintiri…

De Pas tăcea. Şi el avu o clipă senzația rece a groazei. Ideea nebuniei îi trecu prin minte ca o amețeală.

„Dacă ar înnebuni!” Un val de purpură acoperi fața clericului. Întâi văzu cum, în capul acela de o grație muzicală, pierise ceea ce el iubea dincolo de frumusețe – spiritul Prezidentei, judecata; apoi se gândi la acea frumusețe exterioară nevătămată, la speranța de a-şi potoli dragostea fără teamă de martori, singur, el singur, cu trupul acela adorat…

— Vreau să mă salvez, să mă salvez! strigă dintr-odată Ana, revenind la realitate. Vreau să mă întorc la vara noastră, la vara blândă şi liniştită… da, liniştită; la conversațiile noastre nesfârşite despre Dumnezeu, cer, despre sufletul ce iubeşte ideile elevate… Da, vreau ca fratele meu să mă salveze, Sfânta Teresa să mă lumineze, ca oglinda vieții ei să nu se întunece în ochii mei, ca Dumnezeu să-mi mângâie sufletul… Fermín, asta înseamnă să te spovedeşti… Aici… nu contează locul: oriunde… da, să te spovedeşti…

— Asta vreau şi eu, Ana; să ştiu… să ştiu totul. Şi eu sufăr, şi eu credeam c-o să mor, chiar aici… aşezat aici… unde altădată vorbeam despre cer… şi despre noi. Ana, şi eu sunt făcut din carne şi oase; şi eu am nevoie de un suflet geamăn, dar credincios, nu trădător… Da, credeam c-o să mor…

— Din cauza mea, din vina mea, nu-i aşa? Să mori pentru că aş putea fi o trădătoare, că te-aş fi putut minți, că m-aş fi putut pângări?…

— Da, da… trebuie să-mi spui tot, repede…

— Nu, nu.

— Ba da… ba da…

— Nu… dacă spun… Dacă voi spune totul… Dar, ce e totul? Nimic… Dacă… Eu n-am fost… m-au dus cu forța..

Nu, asta nu. Nu ştiu cum; nu ştiu de ce am cedat. Şi acolo… e o femeie foarte rea…

— Nu, să nu-i acuzăm pe ceilalți… Fapte, vreau fapte. O să-ți spun eu; căci eu ştiu totul.

— Ce ştii?

— Bărbatul acela, Mesia; Ana… ce-a fost cu bărbatul acela?…

Ana îşi adună puterile cu greu, reveni la realitate, la întrebările ce i se puneau, luptându-se cu duhovnicul, bătându-se pentru interesul ei, ca să-şi ascundă cele mai tăinuite gânduri. „În fond, nu era într-un confesional; şi pe urmă, dacă mințea, dacă nu spunea ce era mai rău, o făcea din milă”.

— Nu-l iubesc, fu primul lucru pe care putu să-l spună, după ce reuşi să se stăpânească. Nu se mai gândea la nebunia ei, se gândea să-şi apere secretul.

— Dar azi-noapte… astăzi… nu ştiu la ce oră… ce s-a întâmplat?

— Am dansat cu el… Quintanar… el, Quintanar mi-a cerut…

— Fără dezvinovățiri, Ana! Asta nu e spovedanie.

Ana privi în jur… Nu era o capelă, slavă Domnului!

Sofismul acesta de om ipocrit era, la ea. un semn de nevinovăție. Era sigură că o *datorie superioară* îi poruncea să mintă: „Să-i spună Canonicului că era îndrăgostită de Mesia? Mai degrabă lui bărbatu-său!”

— Am dansat cu el, pentru că aşa a vrut soțul meu… M-au silit să beau, m-am simțit rău… eram amețită… am leşinat… şi m-au dus acasă.

— Ai leşinat… în brațele acelui bărbat?

— În brațe!… Fermín!

— Bine, bine. Aşa… am auzit eu.. Să auzim şi restul! Vasăzică… în timp ce dansai cu el…

— Nu-mi amintesc… Poate…

— Nemernico!…

— Fermín… pentru Dumnezeu, Fermín!

Ana se dădu un pas înapoi.

— Taci… N-ai de ce să strigi… N-ai de ce să te temi… Eu nu mănânc pe nimeni… De ce ți-e aşa de teamă?… Te înspăimânt, nu-i aşa?… De ce? Eu… ce pot eu? Cine sunt eu? Eu, ce poruncesc eu? Puterea mea e spirituală.. Şi dumneata, azi-noapte, nu credeai în Dumnezeu…

— În Dumnezeul meu! Fermín, fie-ți milă…

— Da, dumneata ai spus-o... Şi aşa şi este. Eu fără Dumnezeu... nu sunt nimic... Dumneata, fără Dumnezeu, poți merge oriunde, Ana... s-a sfârşit... M-ai făcut de râs, toată Vetusta râde de mine în hohote... Mesia mă dispreţuieşte, o să mă scuipe când o să mă vadă... Părintele spiritual... e un biet nenorocit. Oh, dar pentru cine sunt...! Mizerabilul!... Mă jigneşte pentru că sunt prizonier!...

Canonicul se scutură sub sutană, de parcă şi-ar fi scuturat lanțurile, şi dădu un pumn puternic în speteaza sofalei.

Pe urmă se strădui să-şi vină în fire, îşi trecu mâna peste. frunte; ceru pelerina, îşi căută pălăria, se încăpăţină să tacă, căută pe pipăite uşa şi ieşi fără să se întoarcă.

Crezu că Ana o să-l urmeze, o să-l cheme, o să plângă... Se simți, însă, părăsit. Ajunse la poartă. Se opri, ascultă... Nimic, nu-l chemau. Din stradă, privi spre ferestre. Niciuna nu se deschidea. „Nu-l urmăreau nici cu privirea. Femeia aceea rămânea acolo. Totul era adevărat. Îl înşela: era o femeie. Dar care femeie! A lui! A sufletului său! Da, da, a sufletului său! Pentru asta o iubise. Femeile însă, nu înţeleg asemenea lucruri... Chiar şi cea mai pură dorea altceva." Şi prin minte îi treceau mii de orori. Carnea martirizată de atâția ani de confesional. Conştiinţa îi aminti de Teresina. De Teresina palidă şi zâmbitoare care, în mintea lui, spunea: „Şi tu?"... „El era bărbat", îşi răspundea. Şi grăbi pasul. „Eu o iubeam pentru sufletul meu..." „Îi iubeai şi trupul, îi spunea Teresina în minte, şi trupul... aminteşte-ţi." „Da, da... dar... aştepta... mai degrabă ar fi aşteptat până la moarte, decât s-o piardă. Pentru că o iubea întru totul... E femeia mea... femeia întregii mele ființe... Şi rămânea acolo, în urmă, departe, pierdută pentru totdeauna!..."

Ana, nemişcată, îl privise pe Canonic ieşind, fără a avea curajul să-l oprească, fără a avea tăria să-l strige. Aproape de auzul ei, înlăuntrul ei, răsunase un gând: „Acel canonic era îndrăgostit de ea! Da, îndrăgostit ca un bărbat, nu era o iubire mistică, ideală, serafică, cum îşi închipuise ea. Era gelos, murea de gelozie... Canonicul nu era fratele mai mare

întru suflet, era un bărbat care, sub sutană, ascundea pasiuni, dragoste, gelozie, mânie… O iubea un canonic!” Ana se cutremură ca la atingerea unui corp vâscos şi rece. Sarcasmul acela al dragostei o făcu să surâdă chiar şi pe ea c-o amărăciune care i se urcă din măruntaie până-n gură. Dintr-odată îşi aminti de tatăl ei, don Carlos, liber-cugetătorul, în cămaşă, discutând la masă, acolo în Loreto, cu un preot şi câțiva prieteni atei sau progresişti. Îşi aduse aminte de câteva fraze rostite de tatăl ei şi de domnii aceia – era ca şi cum le-ar fi auzit chiar atunci: „Clerul corupe conştiințele, clericul e la fel cu ceilalți oameni, celibatul ecleziastic e o mască.” Lucruri pe care le auzise fără să le înțeleagă, dar care-i reveneau acum în minte cu un sens clar, precis, ca atâtea alte lecții date de experiență… Voiau s-o corupă! Casa asta… liniştea… doña Petronila… Anei îi fu scârbă, ruşine, şi alergă spre uşă. Plecă fără să-şi ia rămas bun. Ajunse acasă. Don Victor asurzea lumea cu lovituri de ciocan. Construia un pod model, pe care voia să-l prezinte la o expoziție. Acum nu mai învelea ciocanul în cârpe, nu, fierul lovea fierul, şi zgomotul era îngrozitor. „Aici el era stăpân, iar dovada – nevastă-sa se dusese la bal; se sfârşise cu Paraguayul, gata cu misticismul; o pioşenie moderată, moştenită din moşi strămoşi, e prea de-ajuns. În rest, activitate, artă… teatru, vânătoare şi multe lovituri de ciocan. Pam, pam, pam, pum! Trăiască viața!” Aşa gândea don Victor, îmbrăcat în halatul lui scoțian, bocănind fără întrerupere în noul său atelier, o cămăruță de la parter ce dădea spre curte. Soarele ajungea la picioarele lui Quintanar, smulgând scântei din mărgelele şi panglica aurită a papucilor lui turceşti. Tâmplarul fluiera; sturzul, cel mai bun sturz din regiune, pe care Quintanar îl purta din încăpere în încăpere, fluiera şi el, în colivia agățată de o sârmă. Ana îşi privi soțul în tăcere. „Era tatăl ei! Îl iubea ca pe tatăl ei! Semăna chiar puțin cu don Carlos.” Soarele acela de februari*e,* promisiune de primăvară; atmosfera proaspătă ce te invita la activitate, la mişcare; loviturile de ciocan, norişorii uşori ce treceau prin

dreptul pătratului albastru a cărui ramă era streaşina casei… totul, totul vorbea. „Asta era casa ei, aici era regină, pacea asta e a ei!” Când lăsă ciocanul ca să ia fierăstrăul, don Victor o văzu.

Îşi zâmbiră în tăcere. „Soarele îl întinerea pe Quintanar. Era un tâmplar bun. Invențiile lui poate că erau mai mult sau mai puțin fantastice, mecanica lui idealistă, dar dintr-o scândură făcea ce voia. Şi ce curățenie!”

Ana îi lăudă priceperea.

El se însufleți; roşi de mulțumire şi-i promise o măsuță de cusut pentru săptămâna viitoare… Totul, totul făcut de mâna mea.”

Prezidentă uită pentru o clipă dezamăgirea din dimineața aceea. Când îşi aduse din nou aminte, ajunse la concluzia că don Fermín nu era un ticălos, ci un nenorocit, dar, oricum, fiind canonic, i se părea absurd să se îndrăgostească. Imaginația Anei crease, de multe ori, toate combinațiile de iubire romantică, numai pe aceasta nu. „Dragostea unui popă de operetă era considerată nelegiuită; dar aceea a unui ecleziast, cu guler înalt şi violet!” În plus, protesta şi cinstea ei, cu o scârbă instinctivă. „De Pas era demn de milă. Doña Petronila, în schimb, nu avea nicio scuză. Oh, dac-o să mai vorbească vreodată cu Canonicul, după cum era probabil, pentru că, în cele din urmă, trebuiau să aibă o explicație, n-o s-o mai facă în casa acelei bătrâne. Ce-şi propusese acea doamnă? Ce-o fi gândind despre ea, despre Ana?”

Când se întoarse din oraş, don Victor, foarte mulțumit, cântând bucăți de zarzuela, îi propuse Anei, pe neaşteptate, să răspundă rugăminții marchizei, care-i invitase la o cafea şi-apoi să meargă împreună să se plimbe şi.. să vadă măştile.

— Quintanar, pentru Dumnezeu! Gata cu gluma… ajunge cu Carnavalul… Nu mai vreau petreceri… Sunt obosită… Ieri, balul mi-a făcut rău… Nu mai vreau… Nu mai vreau… Nu te-am ascultat ieri?… Gata, pentru Dumnezeu, ajunge.

— Bine, fetițo, bine… nu insist.

Don Victor tăcu, pierzându-şi puțin din veselie. Nu îndrăzni

să facă uz de energia pe care i-o dăduse Dumnezeu. „N-avea rost să întindă coarda prea tare.”

El se duse, bineînțeles, şi la cafea şi la plimbare.

Ana rămase singură. Prin fereastra deschisă de la budoar se auzea, departe, muzica de pe Strada Mare, unde se desfăşura Carnavalul. Muzica aceea vagă, ce semăna cu nişte rafale intermitente, îi umplu sufletul de tristețe. Se gândi la Mesia, ispititorul, şi la Canonic, îndrăgostit, gelos... lipsit de apărare. Acum, îi era foarte milă... În fond, el fusese cel care-i deschisese sufletul spre lumina religiei, a virtuții... Ana se gândi la credința ei, zdruncinată, frântă, ca şi cum ar fi fost zgâlțâită de cutremur. Credința şi Canonicul erau prea uniți în sufletul ei pentru ca dezamăgirea să nu-i vatăme şi credința. Şi pe urmă, întotdeauna, ea mai mult iubise decât crezuse. Don Fermín se străduise să sădească în ea teama de Dumnezeu şi de Biserică, spiritualitatea vagă şi visătoare... dar îi vorbise puțin despre dogme. Ana îşi dădea seama că fantezia avusese, asupra pioşeniei ei mai multă influență decât se cuvenea pentru soliditatea acelui edificiu. Acum erau departe zilele misticismului supus, zilele contemplației... Atunci era bolnavă; scrierile Sfintei Teresa, slăbiciunea, tristețea îi sădiseră în suflet viziuni de idealism pur... odată cu sănătatea însă, învinsese pietatea activă, ireflexivă: Canonicul o eclipsase pe Sfântă, vorbiseră mai mult despre acea dulce frăție întru virtute, decât despre Dumnezeu... Acum înțelegea multe lucruri... Don Fermín o iubea pentru el însuşi... „Totul era doar o pregătire. În ce scop? Oh, Mesia era mai nobil, lupta fără vizieră, dezvelindu-şi pieptul, anunțând lovitura... Nu abuzase de prietenia cu don Victor, nu insistase. Dar o iubeau amândoi!” La gândul acesta, tristețea Anei îşi găsea o mângâiere plăcută, dacă nu intensă. „Ea nu putea fi a niciunuia; nu putea şi nici nu voia să fie a Canonicului... îi datora recunoştință veşnică... însă altceva... ar fi o absurditate scârboasă. Îi făcea greață. Bine i-ar mai sta să se îndrăgostească acum, aproape de treizeci de ani... şi încă de un cleric! Ruşinea şi o urmă de enervare aprinseră

fața Anei. Bărbatul acesta spera că eu…! Niciodată!…”

Prezidenta petrecu multe zile în felul acesta. Prin mintea ei surescitată treceau aceleaşi gânduri, combinate în mii de feluri.

Când simțea că doreşte prezența lui Mesia, fugea de ea ruşinată, ruşinată la gândul că amintirea balului, mai ales a lui don Alvaro nu-i provoca niciun fel de remuşcare. „Dar nu, nu-i provoca. Îl vedea ca prin vis; nu se considera răspunzătoare, răspunzătoare în mod cert, de ceea ce se întâmplase în noaptea aceea. O îmbătaseră cu vorbe, cu lumină, cu vanitate, cu zgomot… cu şampanie… Acum însă, ar fi o mizerabilă dacă i-ar permite lui don Alvaro să stăruie. Nu voia să se vândă sofismului ispitei care îi răsuna în urechi: la urma urmei, don Alvaro nu e canonic; dacă fugi de el, rişti să cazi în brațele celuilalt.. Minciună, striga cinstea. N-o să fiu nici a unuia, nici a celuilalt. Pe don Fermín îl iubesc cu sufletul, în ciuda dragostei sale, pe care poate nu e în stare să şi-o înfrângă, aşa cum nu pot învinge nici eu influența lui Mesia asupra simțurilor mele; sunt însă sigură că nu-l iubesc pe Canonic în chip vinovat. Sunt foarte sigură. Trebuie să fug de Canonic, dar trebuie să mă feresc şi mai mult de don Alvaro. Şi pasiunea lui e păcătoasă, dar nu respingătoare şi nelegiuită ca a celuilalt… O să fug de amândoi!”

Nu avea alt refugiu decât căminul. Don Victor cu Frigilis al lui şi cu toate fleacurile din muzeul de manii, don Victor cu teatrul lui spaniol.

„Casa îşi avea şi ea poezia ei.” Ana se strădui s-o găsească. Dacă ar avea copii, ar avea atâta de lucru! Cu plăcere! Dar nu-i avea. De adoptat un copil de la orfelinat, nici vorbă. Ana începu, oricum, să trebăluiască prin casă cu entuziasm… să aibă mai multă grijă de don Victor… După opt zile înțelese că asta e cea mai mare ipocrizie. Treburile casei se sfârşeau repede. De ce să se prefacă mulțumită față de sine însăşi de o muncă insuficientă, neînsemnată, care nu-i distrăgea atenția nici măcar pentru o jumătate de oră? Don Victor era

mulțumit în sufletul lui pentru acea solicitudine casnică, dar în ceea ce-l privea, ar fi preferat ca lucrurile să fi rămas: ca până atunci. Nimeni nu-i cosea un nasture pe gustul lui mai bine decât el însuşi; curățenia, în birou, era pentru don Victor un martiriu; era inutil să-i faci patul cu grijă, deoarece, oricum, el îl desfăcea, scutura pernele şi aşeza cuvertura cum îi plăcea lui. Când Ana lăsă treburile casnice să meargă întocmai ca şi înainte, don Victor iarăşi îi mulțumi, tot în suflet, şi respiră în voie. „Faptul că scumpa sa soție se amesteca în treburile lui era demn de recunoştință veşnică... dar pe el îl deranja. Fiecare le ştie pe-ale lui...”

Don Alvaro nu se grăbea. „De data asta era sigur.” Nu voia însă *brusquer*[181] un atac – cum îşi spunea el în franceză. „Teoria *sfertului de oră* era o teorie incompletă.” Exista ceva bun în ea, dar, în anumite cazuri, sferturile de oră ale unei femei le găseşte doar un ceasornicar bun. Se gândea să lase să treacă postul Paştelui. La urma urmei, era vorba de o femeie evlavioasă, care-o să postească şi n-o să mănânce de dulce. Proastă treabă. Paştele oferea cea mai bună ocazie. Lumea pare mai veselă, plăcerile, mai îndreptățite după învierea Domnului nostru Isus Hristos; primăvara, în toi, ajută... petrecerile, la care-o să facă astfel ca don Victor să-şi aducă soția, o să fie imbolduri ale dorinței. „Oh... da, de Paşti o să ne vedem.”

„Şi pe urmă, trebuia să se pregătească pentru bătălie. Era slăbit! Vara aceea la Palomares îi cam zdruncinase sănătatea. Doamna ministru iubise mult. Exagerările astea ale femeilor învinse sunt întotdeauna direct proporționale cu pătratul distanței. Cu alte cuvinte, cu cât o femeie e mai departe de viciu, cu atât e mai exagerată când alunecă spre el. Prezidenta, dacă o să alunece, va fi foarte exagerată. Mesia se pregătea. Citi cărți de igienă, făcu gimnastică de sală, călări mult. Refuză să-l întovărăşească pe Paco Vegallana în micile lui aventuri uşuratice. „Diavolul sătul de carne...” îi spunea Paco. Şi don Alvaro zâmbea şi se culca devreme. Se trezea în zori. Dimineața Strada Mare era toată numai parfum,

prospețime şi cântec. Păsărelele, sărind din ram în ram, îşi pregăteau cuiburile pentru ouăle din aprilie; ai fi zis că sunt tapițerii frunzişului care împodobeau saloanele Străzii Mari pentru sărbătorile de primăvară. Martie veni cu o căldură ca de iunie; soarele începea să încălzească şi să ardă chiar de dimineață. Primăvara aceea sosită înainte de vreme, frecventă în Vetusta, era un fel de glumă a naturii; după aceea, iarna revenea ca în zilele ei bune, cu geruri, promoroacă şi ploi, interminabile ploi. Don Alvaro profita însă de acel răstimp de lumină şi căldură care nu-i micşora bucuria numai pentru că era efemer; el nu era dintre cei ce cântăresc fericirea după durată; mai mult, nu credea în fericire – concept metafizic, după el – credea în plăcere, care nu se măsoară în timp. Într-o dimineață, în salonul principal al Străzii Mari, pustiu la ceasurile acelea, căci puțini se încredeau în acest avans de primăvară, don Alvaro văzu, în depărtare, silueta unui preot. Înalt, cu gesturi aristocratice. Era Canonicul. Singurii care se plimbau; trebuiau să se întâlnească; mergeau unul spre altul, pe aceeaşi parte. Se salutară fără să-şi vorbească. Lui don Alvaro îi fu puțin teamă, simți silă pentru teama lui. „Dacă omul ăsta, îşi zise, îndrăgostit de Prezidentă, dispreţuit de ea, ar înnebuni dintr-odată văzându-mă, considerându-mă rivalul lui, şi s-ar arunca asupra mea cu pumnii goi, aici, în singurătatea asta...” Mesia îşi amintea de scena cu leagănul din grădina lui Vegallana.

La rândul său, Canonicul, văzându-l pe don Alvaro, se gândi: „Dacă m-aş arunca asupra omului ăstuia, sunt în stare, sunt sigur că sunt în stare, l-aş trânti la pământ şi i-aş zdrobi capul!...” Şi i se făcu teamă de el însuşi. Citise că închipuirile şi gândurile de felul acesta generează, la oamenii nervoşi, fapte corespunzătoare. Îşi aminti de un anume asasin din povestirile lui Edgar Poe... Avu o privire insolentă, provocatoare. Salută de parcă ar fi spus: „Na! Ține palma asta!” Salutul şi privirea lui Mesia păreau să spună: „Du-te cu Dumnezeu; nu înțeleg nimic din ceea ce vrei să-mi spui.”

Şi-şi urmară fiecare drumul, dar în dimineața următoare

nu mai apărură pe Strada Mare nici unul, nici celălalt. Scopurile lor erau opuse: Canonicul se plimba atâta ca să-şi irosească forţa inutilă, Mesia ca să-şi redobândească forţa pierdută de care spera că, în curând, o să aibă mare nevoie. După asta, fiecare din ei continuă să se plimbe, prin locuri îndepărtate. Se temeau de o nouă întâlnire.

În curând, însă, fură nevoiţi să rămână acasă.

Aşa cum era de aşteptat, iarna se întoarse cu toată străşnicia, râzând în hohote de nechibzuiţii care se credeau în plină primăvară. Păsărelele se ascunseră în cuiburile şi ungherele lor. Pomii înfloriţi suferiră furia intemperiilor, asemeni femeilor elegante care, îmbrăcate în rochii vesele, cu garnituri strălucitoare din mătase şi tul, sunt surprinse, de ploaie, în plin câmp, fără un adăpost şi fără o umbrelă măcar. Floricelele albe şi roz ale pomilor cădeau moarte în noroi; grindina le zdrobea; totul se întorcea înapoi: repetiţia aceea de primăvară timpurie ieşise prost; o luăm de la început, fiecare la locul lui.

Asta fu pe la jumătatea postului Paştelui. Vetusta se consacră cu îndoită fervoare cucerniciei. Iezuiţii misionari trecuseră şi ei pe-aici ca o grindină; florile iubirii şi veseliei pe care le semănase Carnavalul fură strivite de părintele Maroto, un artilerist în retragere care predica despre Hristos, şi de părintele Goberna, un mieros călugăr francez care pronunţa castiliana din gât şi pe nas şi vorbea despre *Gomogga*[182] şi despre măreţiile cetăţii Ninive şi ale Babilonului, distruse pe la anul una mie, ca dovadă a micimii celor omeneşti. Vetusta era strânsă ca într-un cleşte, tristă, temătoare, amărâtă, între ape şi iezuiţi. Natura, cenuşie, dizolvată în băltoace şi noroaie, te invita mai degrabă să recunoşti cât de puţin valorează lumea, decât să meditezi la caducitatea vieţii. Părea că totul se va dizolva. Judecând după Vetusta şi împrejurimile ei, universul părea mai mult un coşmar nesfârşit, plin de năluciri murdare şi gelatinoase, decât un vis trecător. Părintele Goberna, care ştia să dea *culoare locală* predicilor sale, nu spunea, în Vetusta, că suntem doar o mână de

pulbere, ci o mână de noroi. Praf în Vetusta? Unde-ar da Dumnezeu!

Timpul prost aduse cu sine resemnarea liniştită, indolentă a Anitei Ozores. Odată cu ploaia, stăruitoare, reveniră temerile bruşte, răzvrătirile voinței şi spinii aceia care-i înțepau sufletul. Şi acum nu-l mai avea pe Canonic ca s-o ajute.

Pe zi ce trecea, se simțea tot mai singură, mai părăsită, şi începea să-şi spună că fusese nedreaptă cu Vicarul, gândind despre el lucruri atât de rele şi lăsându-l să plece disperat, cu acele bănuieli înfipte în inimă ca un pumnal otrăvit. „De ce n-o îndurerase mai mult dezamăgirea încercată, profanarea prieteniei pure, dezinteresate, ideale? Poate pentru că faptul de-a se şti iubită, indiferent de cine, nu putea să i se pară ceva rău, deşi ar fi trebuit să dispreţuiască, şi chiar să condamne acea iubire. Poate pentru că ştia că leacul acelei despărțiri se afla în mâinile ei. Nu putea ea, mâine chiar, când va avea nevoie de o mângâiere spirituală, să alerge la confesional şi să-şi convingă duhovnicul, pe don Fermín, că nu era aşa cum şi-o închipuia, el?” Şi poate c-ar trebui să facă asta cât mai repede. De ce să se gândească De Pas la nişte lucruri care nu erau? „Da, trebuia să-i spună adevărul, asta e, adevărul despre ceea ce nu era; don Alvaro nu obținuse nimic în plus de la Ana Ozores, asta era sigur.”

înainte de a-l căuta pe Canonic, Ana vru să-şi întărească ea însăşi sufletul. Simțea cum i se clatină credința, vulgarele sofisme ale lui don Carlos, liber-cugetătorul, o chinuiau în fiecare clipă. Începea prin a se îndoi de virtutea preotului şi ajungea să se îndoiască şi de Biserică, de unele dogme... Atunci însă, alerga la catedrală. Alerga de la un templu la altul, de la o slujbă la altă slujbă, sărind peste băltoace, înfruntând răpăielile ploii; îşi petrecea, de asemenea, mult timp în nava înghețată a vreunei biserici, la ceasurile când credincioşii le lăsau de obicei pustii. Se aşeza pe o bancă şi medita. Sub boltă suna şi răsuna tuşea vreunui bătrân ce se ruga într-o capelă retrasă; paşii unui ministrant ireverenţios

răsunau pe pardoseala unui altar şi, pentru ca tăcerea să fie şi mai adâncă, la urechi îi ajungeau, ca un murmur înăbuşit, zgomotele Vetustei. Ana cerea singurătății şi tăcerii leneşe a bisericii ceva ca o inspirație sau ca o adiere de pioşenie care, credea ea, trebuia să emane din acele ziduri sfinte, din altarele ce se făleau la lumina zilei cu sfinții lor de ghips şi lemn lăcuit, învechiți parcă de contactul cu rugăciunile şi cu fumul luminărilor. În lumina zilei, acele chipuri aminteau vag de decorurile unui teatru văzute sub razele soarelui şi de actorii ce-i vezi pe stradă, fără strălucirea luminilor şi-a rampei. Anita nu se gândea însă la asta. Ea căuta acolo credința care se năruia. „De ce se năruia? Ce legătură avea Biserica cu Vicarul? Nu se putea ca domnul acela să se îndrăgostească de ea… şi să fie, totuşi, adevărat tot ceea ce spune dogma? Sigur că da. Se ruga, însă, ca să poată crede. Oh, ce rău ar fi dacă Vicarul ar ieşi prost din această încercare… Dacă el, dacă fratele ei mai mare nu era decât un ipocrit… trebuia să-i dea dreptate în multe privințe lui don Carlos, care, pe lângă toate celelalte, era tatăl ei. Da, da, era tatăl ei, acela după care plânsese cu lacrimi izvorâte din inimă, cel ce spunea că religia e un omagiu lăuntric adus de om lui Dumnezeu, unui Dumnezeu pe care nu ni-l putem închipui cum este şi care nu este aşa cum îl descriu religiile cunoscute, ci mult mai bun, mult mai mare!… Tatăl ei era cel ce rostea toate aceste erezii! u Şi se ruga, se ruga pentru că meditația nu-i mai slujea la nimic. Iar după asta, o voce severă şi puțin pedantă striga: „Dar, să ne înțelegem, chiar dacă don Carlos ar avea dreptate, dacă Dumnezeu ar fi mai mare, mai bun decât tot ceea ce ar putea să gândească şi să spună despre el cărțile oamenilor, asta nu înseamnă că iartă păcatele de care conştiința îi învinuieşte pe toți oamenii. Oricum ar fi Dumnezeu, don Alvaro va fi ceva oprit. Răul este, oricum ai lua-o, tot rău. Da, aşa e, îşi spunea Prezidenta, găsindu-şi mângâierea în această hotărâre; chiar dacă mi se năruie credința, voi lupta mai departe împotriva pasiunii mele, ce va continua să fie vătămătoare…”

Începu să observe că biserica, pustie, nu-i stimula evlavia; zidurile acelea reci, acel soi de odihnă a sfinților în orele când încetează adorația, îi aminteau, prin bizare analogii stabilite de creier, bolnav poate, de truda regilor, de truda monştrilor de prin bâlciuri, de osteneala comedianților, a politicienilor şi a tuturor ființelor a căror soartă e să se dea în spectacol în mod public, spre admirația materială şi gurile căscate ale prostimii... Biserica, în orele când nu se oficiau slujbe, biserica în clipele ei de odihnă, ajunse să i se pară ca un fel de teatru în timpul zilei. Paracliserul şi ministrantul apropiindu-se de tăblia altarului, măsurându-se cu chipul acela de lemn, aşezând lumânările simetric, consultându-se cu legile perspectivei, i se păreau, la urma urmei, complici la nu ştiu ce înşelăciune... În afara temerilor acestora nedesluşite, care puteau trece drept sacrilegiu, ispită bolnavă a unui spirit vătămat, cauza atâtor lupte, resimțea şi chinul lipsei de concentrare; începea rugăciunile şi nu le sfârşea; învățătura cuprinsă în cutare sau cutare legendă cuvioasă sfârşea prin a-i face greață; singurătatea se popula de mii de chipuri, drăcuşorii distracției; liniştea era urzeala zgomotelor interioare. Toate acestea o obligau să părăsească templul solitar. Reveni în orele de cult Ştia că simțurile trebuiau să ia parte din plin la noua cucernicie pe care o căuta. Căută mirosul tămâiei, strălucirile altarului şi ale odăjdiilor, murmurul rugăciunii făcute în comun, susurul acelui *ora pro nobis*[183] *a masei* de *credincioşi catolici,* forța misterioasă a rugăciunii colective; cumpătarea sistematică a ceremonialului, gravitatea preotului ce oficiază, misterul vag al cântului liturgic care, coborând dinspre cor, pare că vine direct din nori; acordurile orgii care o făceau să-şi amintească, într-o singură clipă, de toate emoțiile dulci şi calde ale evlaviei de altădată, ale credinței imaculate, amestec de gângurit matern şi speranță mistică.

Liturghia Patimilor avu în anul acela o importanță excepțională – dacă e să credem ceea ce spunea *El Lábaro.*

Cel puțin, biserica San Isidro, unde urma să aibă loc, a fost

împodobită ca niciodată. Asemenea seminţe de falsă şi pompoasă cucernicie sădiseră preoţii Goberna şi Maroto. Biserica nu se putea împodobi cu albastru şi argint, ca pentru ziua Imaculatei Concepţiuni, şi nici aşeza o bisericuţă de carton în faţa retablului altarului central, care să imite capela gotică; s-a făcut însă tot ceea ce a fost compatibil cu cele şapte Patimi ale Fecioarei; luxul a fost maiestuos, trist, funebru. Totul era negru şi aur. Corul catedralei a fost adus în biserica San Isidro şi întărit pe ici pe colo cu câţiva cântăreţi din ultima trupă de zarzuela ce tronase în Vetusta. Predicile au fost încredinţate *altui iezuit,* părintele Martínez, care a venit de foarte departe şi a cerut foarte mult. La masa milei, aşezată în faţa altarului central, cereau de pomană şi vindeau cărţi sfinte, medalii şi scapulare doamnele cele mai nobile şi mai frumoase.

Ploaia, plictiseala, evlavia şi datina îşi aduseră contingentele respective la biserică, plină până la refuz în fiecare după-amiază. Nu mai încăpea niciun vetustean.

Tinerii laici din oraş, cei mai mulţi studenţi, nu se remarcau nici printr-o excesivă cucernicie, nici printr-o necredinţă prematură; nu se gândeau la anumite lucruri; erau carlişti şi liberali, dar veneau aproape toţi la slujbă, ca să vadă fetele. De la liturghie nu lipsea niciunul; se răspândeau prin capelele şi ungherele bisericii San Isidro şi, cu pelerina pe-un umăr, cu o expresie romantică sau ştrengărească, după caracter, cochetau, cum spuneau ei, cu cele mai cuminţi şi mai evlavioase fete de măritat, dar nu mai puţin dornice de a-şi face ceea ce ele numeau *relaţii.* În timp ce părintele Martínez repeta pentru a o suta oară – şi câştigase deja vreo cinci mii de reali – că nu există durere asemănătoare cu cea a unei mame, şi arunca, fără urmă de durere, asupra chipului îndoliat din altar, întreaga lui retorică răsuflată, de un baroc veştejit şi uzat, iubirea profanatoare venea şi pleca, zburând nevăzută prin nave şi capele, ca un fluture pe care primăvara îl trimite de pe câmp la oraş să vestească bucuria cea mare.

Ana Ozores, îngenuncheată lângă altarul central, reculegându-se pentru a se adânci într-o sinceră evlavie, asculta murmurul jalnic din amvon, ca o răpăială îndepărtată de ploaie însoțită de vaierele vintului ce izbeşte în porți. Nu-l auzea pe iezuit; asculta elocvența tăcută a acelui fapt cunoscut, repetat veacuri şi veacuri în mii de aşezări omeneşti: evlavia colectivă, cucernicia comună, acea elevație aproape miraculoasă a unui întreg popor prozaic, chinuit de sărăcie şi ignoranță, spre zonele idealului, spre adorația Absolutului, printr-o prodigioasă abstractizare. Prezidentă se gândea, în felul ei, la aceste lucruri şi dorea ca valul de cucernicie s-o ia cu el, să devină o moleculă din spuma lui, o particulă din pulberea aceea pe care o forță necunoscută o purta prin deşertul vieții, spre un ideal abia înțeles.

Părintele Martínez tăcu şi orga începu să spună, într-alt fel, mult mai bine, aceleaşi lucruri pe care le rostise oratorul de lux. Orga părea că simte mult mai profund suferințele Măriei… Ana se gândi la Maria, la Rossini, la prima oară când auzise, la optsprezece ani, în aceeaşi biserică *Stabat Mater…* Şi, după ce orga spuse tot ce avea de spus, credincioşii cântară ca un cor uriaş, bine pus la punct, refrenele monotone, solemne, ale câtorva cântece ce cădeau de sus ca o ploaie de flori fragede. Cântau copiii, cântau bătrânii, cântau femeile. Şi Ana, fără să ştie de ce, începu să plângă. Lângă ea, un copil sărac, blond, palid şi firav, de vreo şase ani, aşezat jos, alături de fusta maică-sii, toată zdrențe, cânta fără să clipească, cu ochii pironiți asupra Sfintei Fecioare din altarul portativ; cânta şi, dintr-odată, prin nu se ştie ce asociație de idei, tăcu, se întoarse spre maică-sa şi spuse:

— Mamă, dă-mi pâine!

Un bătrân cânta lângă un confesional, cu glas tremurat, grav şi blând… uitând de osteneala muncii la care îl obliga foamea. Cânta tot poporul, şi orga, ca un părinte, acompania corul, conducându-l spre sferele ideale, de inefabilă tristețe mângâietoare, ale muzicii.

„Şi existau nemernici, se gândi Ana, care voiau să

sfârşească cu asta! Oh, nu, nu, eu nu! Alături de tine, Sfântă Fecioară, întotdeauna alături de tine, mereu la picioarele tale; să fii lângă cei întristaţi, aceasta e religia eternă, să trăieşti plângând pentru suferinţele lumii, să iubeşti printre lacrimi…” Şi-şi aduse aminte de Canonic. „Oh, ce ingrată, ce crudă fusese cu omul acesta! Ce trist, ce singur îl lăsase!… Vetusta îl jignea, îl acoperea de ocară, îl dispreţuia, după ce îi înălţase un soclu de admiraţie; şi ea, ea care îi datora cinstea, religia, tot ceea ce avea mai de preţ, îl părăsea şi îl uita la fel ca ceilalţi… Şi de ce? Poate, aproape sigur, din pricină că se simţea cuprinsă de-un fel de teamă nedefinită gândindu-se la vanitate şi la răutatea aceea grosolană şi josnică. Ah. fiindcă era atinsă de viermele blestemat al iubirii carnale; fiindcă i se dăduse lui don Alvaro, dacă nu în fapt, cu gândul – ăsta era adevărul – şi fiindcă ea era păcătoasă, trebuia să fie la fel şi *fratele sufletului ei, iubitul ei* părinte spiritual? Ce dovezi avea ea? Nu era oare totul doar teamă, nu cumva vanitatea o făcuse să aibă năluciri? Când se purtase De Pas în aşa fel încât să-i poată pune la îndoială puritatea? Nu stătuseră singuri de mii de ori, foarte aproape unul de altul, nu se atinseseră, nu-i dăruise ea, poate imprudentă, mângâieri nevinovate, uşoare alintări care-ar fi făcut să izbucnească flacăra, dacă el ar fi ţinut-o ascunsă?… Şi o părăsit! Până şi în ziare îşi bat joc de el; până şi necredincioşii îi lăudau pe misionari, ca să-l umilească pe Canonic; moda şi calomnia l-au încolţit, iar eu m-apuc să strig laolaltă cu plebea mizerabilă, răstigniţi-l, răstigniţi-l!… Şi sacrificiul pe care-l promisesem? Sacrificiul acela mare pe care-l căutam pentru a plăti ceea ce-i datorez acestui om?…”

În clipa aceea, cântecele credincioşilor încetară; urmă o tăcere solemnă; apoi unii începură să tuşească, pingelele şi saboţii loveau dalele alunecoase de pe jos… nerăbdare cu greu stăpânită. Dinspre uşă se auzea clinchetul monedelor pe care Visitación şi marchiza le jucau pe lavă ca să trezească generozitatea indiferenţilor. Uşile scârţâiau; în aer era o şuşoteală uşoară. În cor, viori şi flaute dădeau semne de viaţă

cu gemete şi suspine înăbuşite; se auzea foşnetul partiturilor. Scârţâi o vioară. Se auziră două lovituri metalice… Din nou tăcere… începu *Stabat Mater.*

Muzica sublimă a lui Rossini exaltă şi mai mult fantezia Anei, în creierul ei ţâşni, cu forţa unei manii, o hotărâre a nervilor iritaţi; ca o halucinaţie a voinţei. Văzu, de parcă ar fi avut-o în faţă, imaginea hotărârii sale: „da… ea, ea, Ana, la picioarele Canonicului, ca Maria la picioarele crucii. Canonicul era şi el răstignit de calomnie, prostie, invidie şi dispreţ… şi gloata ucigaşă îi întorcea spatele şi-l lăsa acolo singur… şi ea… ea… făcea acelaşi lucru! Oh, nu, spre Calvar, spre Calvar! ha picioarele crucii aceluia care nu era fiul, ci tatăl ei, fratele ei, fratele şi părintele ei spiritual.

Fecioara aproba, spunea că e bine; că hotărârea era demnă de un creştin. Oriunde se află o cruce cu un mort, poţi plânge la picioarele ei, fără să te gândeşti cine e cel răstignit; la picioarele crucii unui martir poţi plânge mai bine. În clipa aceea îi era milă până şi de tâlharul cel rău. Cu atât mai milă îi era de Canonic care, după ea, nu era nici tâlhar, nici rău, nici bun!” Forma sacrificiului, ziua, prilejul, totul i se înfăţişase; se jură să nu dea înapoi; avea nevoie de exaltarea aceea ca să poată trăi; dacă mai târziu, oboseala, relaxarea nervilor ei încordaţi o să-i umple sufletul de laşitate, o să-i vorbească de piedicile lumeşti, prozaice, şi de ce-o să spună lumea, n-o să ia în seamă nimic… va merge înainte, cum hotărâse, fără să şovăie, fără să mai cugete. Va face ceea ce hotărâse. Şi liniştită, sigură de ea însăşi, îşi îndreptă din nou gândul spre Maica Preacurată şi se aruncă în valurile muzicii aceleia triste cu forţa unui sinucigaş… Da, voia să omoare îndoiala din ea, suferinţa, răceala, influenţa lumii aceleia neghioabe, bănuitoare, precaute… *voia să se* întoarcă la focul pasiunii, mediul ei natural.

Douăzeci şi şase

Din ziua când luase parte la înmormântarea lui don Santos Barinaga, don Pompeyo nu mai avusese un singur ceas de linişte şi de sănătate deplină. Frigurile care-l scuturaseră la cimitir şi se repetaseră, de fiecare dată mai puternice în timpul bolii ce urmase după ce se udase din cap până-n picioare, îl apucau din timp în timp. Guimarán era veşnic trist; soarele acela al dreptății, pe care îl adora, îşi avea eclipsele lui, iar spectacolul răutății din jur îl descuraja pe bietul ateu până-ntr-atât, încât se îndoia de progresul real al umanității. „Bine zicea Laurent, suntem mult mai avansați decât barbarii. Dar mai existau încă atâția ticăloşi! Şi prietenia? Prietenia era un lucru pierdut. Paquito Vegallana, Alvaro Mesía, Joaquinito Orgaz, respectabilul, sau în aparență respectabilul, domn Foja, care spuneau că-i sunt prieteni, îl înşelaseră ca pe-un prost, îşi bătuseră joc de el. Erau nişte libertini care, la banchetele lor, renegau religia pozitivă ca să-l atragă pe el şi ca să scape de teama iadului". Don Pompeyo rupse brusc relațiile cu toate acele „spirite frivole" şi nu mai puse piciorul în Cazino. Luă hotărârea asta în ziua de Crăciun, când află că în Vetusta se spunea că el, don Pompeyo Guimarán, persoana care respecta cel mai mult toate religiile, fără să creadă în niciuna, profanase catedrala, ducându-se beat la slujba de Crăciun. Ajunseseră să spună că adusese la biserică, sub manta, o sticlă de rachiu de anason… „Rachiu… el!… don Pompeyo!…" Nu mai dădu pe la Cazino. „Nemernicii aceia care-l îmbătaseră sau aproape, obligându-l pe urmă să intre în biserică, erau foarte capabili să fi inventat şi calomnia cu care voiau să-l piardă. Ce

autoritate o să mai aibă de aici înainte un ateu care se îmbăta ca să cinstească sărbătorile creştinismului şi asista la sfânta slujbă, înjurând şi împleticindu-se prin respectabila bazilică?

Avea destule pe suflet cu înmormântarea civilă a lui Barinaga, şi cu pica pe care multă lume din oraş i-a purtat-o după aceea domnului Canonic!

„Nu, nu mai voia lupte religioase. Se simțea bătrân pentru asemenea lucruri. Era mai bine să tacă; să trăiască în pace cu toți.” Moartea lui Barinaga îl făcea să se cutremure, când îşi aducea aminte. „Să moară ca un câine! Şi eu care am nevastă şi patru fete!”

Deveni mizantrop. Ieşea întotdeauna singur, pe înserate, şi se întorcea repede acasă.

Într-o noapte, un zumzet ca de stup ce venea dinspre catedrală îi atrase atenția. Auzi zgomot de artificii. Ce se petrecea? Turla era iluminată cu lumânări şi felinare ca ziua-n amiaza mare. Jos, în pridvorul strâmt şi mic, cu dale de piatră alunecoase, înconjurat de un grilaj de fier grosolan şi tare, se îmbulzea o adunătură de oameni ca o grămadă de viermi negri. Din acea fermentație omenească, țâşneau, ca nişte băşici, strigăte, hohote şi un zumzet surd, ce părea zgomotul valurilor unei mări îndepărtate.

Don Pompeyo, care avea febră şi-i clănțăneau dinții, se opri în partea cea mai de sus a străzii Rua ca să privească acea mulțime înghesuită la picioarele turlei, într-un spațiu atât de strâmt, când putea să se risipească, în voie, în toată piațeta. „Acum ştia ce era. *Catolicii* sărbătoreau o aniversare religioasă. Dar în ce fel? Oh, ce batjocură! – Don Pompeyo se apropie de pridvor; privi de-afară. Nobilimea şi mojicimea Vetustei stăteau acolo, îngrămădite; croitoresele, şarlatanii, crema bulevardului, lumea aceea în zdrențe, cu miasmele ei de mizerie, se înghesuia, obraznică şi zgomotoasă, împreună cu *Vetusta elegantă* de pe Espolón şi de la balurile de la Cazino; şi, culmea scandalului, după don Pompeyo, *sub pretext* că celebrează o sărbătoare religioasă, tineretul aurit al clerului vetustean, toți acei *„licențiați de seminar”*, cum îi

numea el cu vădită rea-intenție, se învârteau şi ei pe-acolo, scrobiți, lustruiți, cu pelerinele lor, pe întuneric, aproape fără să poată respira, fără altă distracție, decât aceea, nu prea cinstită, de-a simți atingerea speciei, instinctul de turmă, de turmă de porci mai bine zis. Şi, luându-şi ochii de la „acea putreziciune în fierbere, de la acea *viermuială inconştientă”*. Guimarán privi în sus, spre clopotnița care, cu un punct roşiatic de lumină, arăta cerul… „Aici nu e nimic creştinesc, îşi spuse, în afară de această grămadă de pietre!”

Fugi de catedrală, trist, temător, îndoindu-se de Umanitate, Dreptate, Progres… şi strângând din dinți ca să nu mai clănțăne. Intră în casă… Ceru un ceai de tei, se culcă… şi, văzându-se înconjurat de nevastă-sa şi de fete, rare îngrămădeau peste el toate păturile din casă, ateul convins simți o blândă duioşie, o căldură plăcută şi-şi spuse: „La urma urmei, există o religie, religia căminului”.

A doua zi dimineața trezi toată casa cu sunetele clopoțelului. „Se simțea rău. Să-l cheme pe Somoza. Somoza spuse că nu are nimic. După opt zile însă îi spuse soției lui Guimarán arzătoarea problemă a ceea ce se numea „pregătirea bolnavului”. „Trebuiau să-l pregătească”. Pentru ce? „Să moară în pace.”

Dintre cele patru fiice ale lui don Pompeyo, două leşinară împreună cu mama, auzind vestea.

Celelalte două, mai tari, deliberară. Cine o să ia taurul de coarne? Cine-o să-i propună tatălui lor să se împărtăşească?

Îi propuse fata cea mai mare, Agapita.

— Tată, tu eşti aşa de bun, ai vrea să mă necăjeşti, s-o necăjeşti pe mama, mai ales, care te iubeşte aşa mult… şi e atât de credincioasă?…

— Taci, Agapita dragă, răspunse bolnavul cu voce mieroasă, slăbită, alintată. Ştiu ce-mi ceri. Să mă împărtăşesc. Bine, fata mea. De zece zile aşteptam clipa asta. Domnul Somoza e atât de bun că nu voia să mă sperie; eu însă ştiam că lucrurile merg prost. M-am gândit mult la voi, la faptul că trebuia să vă fac pe plac. Doar un lucru vă cer… să

vină domnul Canonic. Vreau să-mi asculte spovedania domnul De Pas; simt nevoia să mă asculte şi să mă ierte.

Agapita plânse pe pieptul slab al tatălui ei. Somoza şi fata mai mică a lui Guimarán, Perpetua, auziseră dialogul din salon. După o jumătate de oră, toată Vetusta aflase de miracol. „*Ateul* îl chema pe Canonic ca să-l ajute să moară în pace!”

Don Fermín era în pat. Maică-sa, aşezată la picioarele lui, ca un câine, mârâia de îndată ce mirosea prezența vreunei persoane inoportune. Canonicul se plângea de nevralgie; cel mai mic zgomot îi răsuna în cap ca un bubuit prelung. Doña Paula interzisese să se facă zgomot, orice fel de zgomot. Se umbla în vârful picioarelor şi toți încercau să zboare,

Teresina socoti că mesajul domnişoarelor Guimarán era grav, şi că făcea să calce regula generală.

— Au venit din partea doamnei şi a domnişoarelor Guimarán…

— Guimarán! Eşti nebună… spuse doña Paula foarte încet.

— Guimarán! spuse Canonicul care era treaz, deşi ținea ochii închişi.

— Da, doamnă, din partea lui Guimarán, a lui don Pompeyo, care e pe moarte şi vrea să vină să-l spovedească domnişorul.

Fiul şi mama tresăriră; doña Paula rămase în picioare, don Fermín în pat.

O chemară înăuntru pe servitoarea lui Guimarán şi-o puseră să repete mesajul.

Servitoarea plângea şi descria, printre sughițuri, tristețea familiei; dar şi mulțumirea că domnul vrea să se împărtăşească.

Canonicul şi doña Paula se consultară din ochi. Se înțeleseră.

— O să-ți facă rău?

— Nu. Mă duc chiar acum.

— Ieşiți acum. Domnişorul e foarte bolnav, dar datoria în primul rând, aşa că se va duce acolo chiar acum.

Fiul şi mama rămaseră singuri.

— O fi vreo glumă a ticălosului ăluia?

— Nu, mamă; e un biet nenorocit. Trebuia să sfârşească aşa. Eu însă nu ştiam că-i bolnav.

De Pas vorbea în timp ce se îmbrăca ajutat de maică-sa care căuta, în fundul unui cufăr, hainele cele mai groase.

— Fermo, şi dacă te-mbolnăveşti cu-adevărat… adică, serios?…

— Nu, nu, nu. Lasă. Asta nu suferă amânare… capul meu, da. Trebuie să ajung acolo, înainte de-a se afla… Nu înțelegi?

— Ba da, bineînțeles, ai dreptate.

Tăcură.

Canonicul se sprijini de umărul maică-sii şi de perete, ca să se țină pe picioare.

În birou, se aşeză un moment.

— Să trimitem după o trăsură?…

— Da, bineînțeles, trebuia s-o fi făcut până acuma. Chemați-l pe Benito, de-aici din colț…

Intră Teresa.

— O scrisoare pentru domnişorul.

O luă doña Paula; nu cunoştea scrisul de pe plic.

Fermín îl cunoştea; era al Anei, dar schimbat, scrisul unei mâini tremurătoare…

— De la cine e? întrebă maică-sa văzând că Fermín păleşte.

— Nu ştiu… o să văd pe urmă. Acum, trăsura… să mă duc la Guimarán…

Se ridică în picioare, ascunse scrisoarea într-un buzunar interior şi se îndreptă spre uşă cu paşi siguri.

Doña Paula, deşi bănuia ceva, nu ştia ce, de data asta nu se încumetă să stăruie. Îi era milă de fiul ei care, bolnav, trist, poate disperat, se ducea să continue, pentru ea, istoria măreției sale, a câştigurilor lor; se ducea să redobândească creditul pierdut prin mijlocirea unui miracol dintre cele mai dorite, mai eficace şi mai folositoare, miracolul convertirii. „Era un erou. Cât suferise în timpul Postului!” Ea, doña Paula, sfârşise prin a ghici că fiul său şi Prezidentă nu se mai

vedeau; se certaseră, probabil. La început, egoismul mamei triumfă şi se bucură de ruptura pe care o bănuia. Înțelese că fiul său nu se va înjosi niciodată căutând o reîmpăcare, că mai degrabă ar muri de deznădejde, ca un câine, acolo, în patul acela unde căzuse în cele din urmă, după ce-şi plimbase mânia abia stăpânită prin toată Vetusta şi prin împrejurimi, zi şi noapte. Disperarea taciturnă a lui Fermo al ei, complicată cu o boală misterioasă, ce se manifesta într-un fel destul de urât şi putea să dea în nebunie, o sperie, căci îşi adora, în felul ei, fiul; erau nopți când, în timp ce veghea durerea lui Fermo al ei, se gândea la mii de lucruri absurde, la minuni făptuite de mame – să se ducă, de pildă, chiar ea s-o caute pe nemernica aceea care purta toată vina, şi s-o ucidă, sau s-o aducă, târând-o de părul ei blestemat, aici, la picioarele patului, s-o pună să-l vegheze ca şi ea, să plângă întocmai ca şi ea – să-şi salveze fiul cu orice preț, cu prețul reputației, al mântuirii chiar, cu orice preț, să-l salveze sau să moară cu el... După ideile acestea absurde, pe care bunul-simț le respingea rând pe rând, doña Paula rămânea cu o mânie surdă, stăpânită, şi o dorință vagă de-a făuri un plan straniu, o intrigă – ca s-o prindă în cursă pe Prezidentă şi să facă din ea ce va dori Fermo... iar pe urmă s-o ucidă sau să-i smulgă limba...

În primele zile, după ce Ana se despărțise de el, Canonicul era cel care-o întreba mai des pe Teresina, afişând un aer indiferent, fără să-l audă însă maică-sa: „A sosit vreun mesaj, vreo scrisoare pentru mine?" Pe urmă şi doña Paula, tot când erau singure, o întreba pe servitoare cu o voce guturală, sugrumată: „A venit vreun mesaj... vreun bilețel... pentru domnişorul?"

Nu, nu sosise nimic. Aşa trecuse Postul Paştelui, începuse Săptămână Patimilor, iar acum era pe sfârşite... şi nimic.

„Trebuie să fie de la ea", gândi doña Paula când văzu plicul adus de Teresina. Simți furie şi plăcere în acelaşi timp.

Canonicul simțea în urechi un uragan. Se temea să nu cadă. Era însă hotărât să plece. Se jură să nu citească

scrisoarea în fața mamei sale, chiar dacă ea l-ar fi rugat în genunchi. „Scrisoarea aceea era a lui, numai a lui.” Sosi trăsura. O cupea veche, hodorogită, trasă de un cal negru şi de unul alb, amândoi leşinați de foame şi jegoşi.

Doña Paula, care-şi condusese fiul până la poartă, spuse, cu emfază, vizitiului:

— Acasă la don Pompeyo Guimarán… ştii…

— Da, da.

Trăsura dădu colțul; don Fermín deschise fereastra şi strigă:

— Încet, la pas.

Privi scrisoarea Anei.

Rupse plicul cu degete tremurătoare şi citi acele rânduri scrise cu cerneală roşcată, care săltau şi se amestecau înlănțuite unele de altele. Alai mult ghici, decât descifră caracterele care se evaporau în fața privirii sale slăbite.

> „Fermín, trebuie să te văd; vreau să-ți cer iertare şi să jur că sunt demnă de protecția ta afectuoasă; Dumnezeu a vrut să mă lumineze încă o dată. Fecioara, sunt sigură de asta, Fecioara vrea să te caut, să te chem. M-am gândit să vin chiar eu acasă la dumneata. Mă tem însă să nu fie o indiscreție. Cu toate acestea o să vin, trecând peste orice, dacă e adevărat că eşti bolnav şi nu poți ieşi. Unde aş putea să-ți vorbesc? Sunt sigură că, cel puțin din milă, nu vei lăsa fără răspuns scrisoarea mea. Şi dacă nu-mi răspunzi, vin la dumneata. Prietena dumitale cea mai bună, sclava dumitale, aşa cum a jurat şi-şi va împlini legământul – *Ana.”*

De Pas nu mai simți nicio durere, nici măcar nu se mai gândi la asta; privi cerul, se întuneca. Prinse cu o mână febrilă livreaua albastră a vizitiului, care întoarse capul.

— Ce doriți?

— În Piața Nouă… La Rinconada…

— Ştiu, ştiu… acum?

— Chiar acum, şi mâncând pământul.

Trăsura mergea mai departe la pas.

„Dacă-i acasă don Victor, dar-ar Domnul să nu fie, e de ajuns ca Ana să mă privească, să mă vadă acolo… Dacă nu e… cu atât mai bine. Atunci, o să vorbesc, o să vorbesc…”

Şi, obosit de atâta efort şi de surprize, don Fermín lăsă să-i cadă capul pe stofa albastră, uzată, şi în colțul acela întunecat al trăsurii, ascunzându-şi fața în palmele-i arzătoare, plânse ca un copil, fără să se ruşineze de acele lacrimi, de care nu va şti decât el.

Don Victor nu era acasă.

Canonicul rămase în casa familiei Ozores de la şapte până după opt şi jumătate. Când ieşi, vizitiul dormea pe capră. Aprinsese felinarele trăsurii şi aştepta, singur c-o să fie bine plătit pentru somnul acela. Don Fermín ajunse acasă la don Pompeyo la nouă fără un sfert. Salonul era plin de preoți şi de laici credincioşi. Toate fiicele lui Guimarón ieşiră în întâmpinarea Vicarului, a cărui față strălucea de-o paloare ce părea supranaturală. Ai fi spus că-l înconjoară o aureolă.

De trei ori trimiseseră acasă la Canonic, să vină imediat. Don Pompeyo voia să se spovedească, dar numai şi numai în fața lui De Pas; zicea că vrea să-şi spună păcatele şi să-şi mărturisească greşelile numai Canonicului; că un glas dinlăuntru îi cerea cu o forță de neînvins să-l cheme pe Canonic şi numai pe Canonic.

Doña Paula răspunsese că fiul său plecase la şapte, în trăsură, îndată ce fusese înştiințat, că se dusese direct acasă la Guimarán. Cum însă nu sosea, mesajele se repetau. Doña Paula era furioasă. Ce se întâmplase cu fiul său? Ce nouă nebunie mai era şi aceea?

În cele din urmă, dat fiind că Vicarul nu apărea, fură chemați Arhidiaconul, don Custodio, preotul parohiei şi alți clerici care erau mai mult sau mai puțin în relații cu bolnavul. Totul a fost în zadar. El îl voia pe Canonic; glasul lăuntric i-o cerea în gura mare. Glocester, lângă patul muribundului, murea de invidie şi era vânăt de furie, deşi

zâmbea ca întotdeauna.

— Dar, señor don Pompeyo, dă-ți seama că toți suntem preoți ai Domnului nostru Isus… şi dacă convertirea dumitale e sinceră…

— Da, domnule, sinceră; eu n-am înşelat niciodată pe nimeni. Eu vreau să mă împac cu Biserica, să mor în sânul ei, dacă Dumnezeu vrea să mor…

— Oh, nu, nu…

— Aşa cred şi eu; dar, oricum… vreau să mă întorc la turma… strămoşilor mei… s-o fac însă cu ajutorul lui don Fermín; am motive serioase să cer asta, sunt strigătele conştiinței mele…

— Oh, tot respectul… tot respectul… Dar dacă acest domn Canonic nu apare…

— Dacă nu apare, când primejdia o să fie mai mare, o să mă spovedesc oricăruia dintre dumneavoastră. Până atunci, vreau să-l aştept. Sunt hotărât să-l aştept.

Preotul parohiei nu putu face mai mult decât Arhidiaconul. Despre don Custodio, nici să nu mai vorbim. Toți preoții aceia „se făceau de râs”, după părerea lui Glocester. Adevărul e că făceau fete-fețe.

— O fi vreun complot! îi spuse Mourelo la ureche lui don Custodio.

După ce se lăsă aşteptat atâta, Canonicul sosi.

Fiicele lui Guimarán îl duseră în triumf lângă tatăl lor.

De Pas părea un sfânt coborât din cer; o fericire de arhanghel strălucea pe figura lui frumoasă, viguroasă, pe care se reflecta o tinerețe de țăran robust, cu trăsături fine; era tinerețea pasiunii, debordantă în clipa aceea. În timp ce Guimarán strângea mâna înmănuşată a Vicarului, acesta, fără să se poată concentra asupra realității prezente, continua să savureze scena acelei atât de dulci reîmpăcări în care juca tocmai un rol atât de important. „Ana era din nou a lui, sclava lui! Ea o spusese, în genunchi, plângând… Şi proiectul acela, propunerea aceea irevocabilă de a arăta întregii Vetuse, într-o împrejurare solemnă, că Prezidenta era sclava duhovnicului

ei, că avea o încredere oarbă în el…” Amintindu-şi de asta şi de toate amănuntele minunatei dovezi oferită de Ana, don Fermín simți că-i tremură picioarele era sfârşeala acel şi desfătări pe care el o numea morală, dar care-i pătrundea până-n oase sub forma unui suflu fierbinte. Ceru un scaun. Se aşeză alături de bolnav şi, pentru prima oară, văzu ce avea în față: un chip palid, pământiu, numai piele şi oase, asemeni unui pergament străveziu. Ochii lui Guimarán, umezi şi strălucitori, erau foarte deschişi, priveau spre abisurile de idei în care se pierdea acel creier bolnav, şi păreau două ferestre de care se apropia uimirea mută.

Bolnavul şi confesorul rămaseră singuri.

De Pas îşi aminti de maică-sa, de iezuiți, de Barinaga, de Glocester, de Mesia, de Foja, de Episcop şi, deşi îi era scârbă, se hotărî să tragă tot folosul posibil din acea convertire a lui don Pompeyo. Câtă fericire într-o singură zi! Ana şi puterea lui, care îl părăsiseră, reveneau în acelaşi timp; Ana, mai umilă ca niciodată, puterea, cu un anumit caracter supranatural. Da, era sigur de asta; îi ştia pe vetusteni; o înmormântare îi făcuse să-şi disprețuiască tiranul, altă înmormântare îi va face să îngenuncheze la picioarele lui, unii fanatizați, ceilalți, cel puțin speriați. În timp ce vorbea cu don Pompeyo despre religie, despre blândețea ei, despre necesitatea ca Biserica să se bazeze pe revelații pozitive, Canonicul îşi pregătea un adevărat plan, ca să tragă tot folosul posibil de pe urma victoriei sale… De vreme ce nătărăul acela îi căzuse în mână, n-o să fie în zadar. Ceilalți proşti, cei care credeau că Guimarán e ateu fiindcă e un adevărat ticălos şi un adevărat înțelept, or să considere convertirea asta ca pe un lucru foarte serios, ca un câştig de incalculabilă valoare pentru Biserică.

„Ateul! Deşi toți îl considerau inofensiv, majoritatea credeau în răutatea lui înnăscută şi într-o misterioasă superioritate diabolică. Şi diavolul acela, răufăcătorul acela, se arunca la picioarele stăpânului spiritual al Vetustei… Oh, ce straşnic efect teatral!… Nu, n-o să fie prost, mama lui avea

dreptate, trebuia să tragă un anumit folos… în fond, asta nu era decât o pregătire pentru alt triumf, mai important; nu se spusese că până şi Prezidenta îl părăsea? O să vadă ei ce-o să facă Prezidenta…” Don Fermín se înăbuşea de plăcere, de mândrie; i se pusese un nod în gât, în timp ce don Pompeyo tuşea şi spunea, cu glasul slab:

— Poți să mă crezi… domnule Canonic… că asta a fost un miracol… da, un miracol… Am văzut un cor de îngeri, m-am gândit la Pruncul Isus, în legănaşul lui… în ieslea de la Betleem… şi m-a cuprins o duioşie… aşa… parcă paternă… nici nu ştiu!… Da, ceva sublim, don Fermín… sublim… Dumnezeu într-un leagăn… şi eu, un orb… care nu credea; dumneata ai dreptate. Eu. mi-am petrecut viața gândindu-mă la Dumnezeu, vorbind despre El… o făceam însă pe dos… înțelegeam totul pe dos…

Şi continuă să vorbească fără şir, printre tuse şi suspine.

După asta, Canonicul îi spuse să tacă şi să-l asculte.

Don Fermín vorbi mult şi frumos. Pentru a obține iertarea lui Dumnezeu, don Pompeyo trebuia, înainte de-a se însănătoşi, pentru că o să se facă bine, fără îndoială – aşa gândea şi el – să dea un exemplu convingător de cucernicie. Convertirea lui trebuia să fie solemnă, o învățătură de minte pentru ticăloşi şi o puternică pildă pentru cei mai slabi în credință.

— Poți aduce o mare binefacere Bisericii căreia i-ai făcut atâta rău…

— Cum vrei dumneata… don Fermín…; eu sunt sclavul voinței dumitale… Vreau iertarea lui Dumnezeu şi a dumitale… a dumitale, deoarece te-am jignit atât de mult făcându-mă ecoul unor calomnii… Şi, crede-mă, că n-aveam nimic cu dumneata, dar cum îmi propusesem să lupt împotriva fanatismului, împotriva clerului în general… şi pe urmă, numai aşa puteam să-l cuceresc pe Barinaga… Oh, Barinaga! Nefericitul acela de don Santos! O fi în iad, nu-i aşa, don Fermín? Nefericitul! Şi asta din vina mea!

— Cine ştie… Necunoscute sunt căile Domnului… Şi pe

urmă, trebuie să ținem seama de nemărginita lui bunătate… Cine ştie!… Important e ca noi să dăm acum un strălucit exemplu de sinceră pietate. Această lecție poate aduce după ea multe convertiri. Vai, don Pompeyo, nici nu-ți dai seama cât poate câştiga Religia prin ceea ce ai făcut şi ai de gând să faci!…

A doua zi dimineața, întreaga Vetustă edificată se pregătea să însoțească Sfântă împărtăşanie pe care domnul Guimarán trebuia s-o primească în chiar seara aceea. Era duminica Floriilor. Pe străzile oraşului, până şi aerul pe care-l respirai era îmbibat de religie.

— Acțiunile Vicarului cresc! spunea Foja, furios, la urechea lui Glocester, pe care-l întâlni în pridvorul catedralei, la ieşirea de la slujbă.

— Ăsta-i complot!

— Ba nu, e idiot don Pompeyo.

— Nu, e complot.

Adevărul era că *acțiunile Vicarului creşteau* mult mai mult decât îşi puteau închipui duşmanii lui.

După cum era greu să-iți explici de ce fusese atât de discreditat, într-un timp aşa de scurt, tot astfel, nimeni nu putea să-şi dea seama cum, în câteva ceasuri, spiritul opiniei devenise favorabil Canonicului, şi într-o aşa măsură, încât nimeni nu îndrăznea să amintească de viciile şi de păcatele lui, de față cu alții; nu se mai vorbea decât despre convertirea miraculoasă pe care o săvârşise.

Nu conta că Mourelo striga peste tot:

— Dar n-a săvârşit-o el, a fost un imbold spontan al ateului… Aşa se întâmplă cu toți liberi-cugetătorii atunci când le vine ceasul…

Nimeni nu-l lua în seamă pe clevetitor. „Era un miracol, sigur că da, un miracol săvârşit de Canonic. Nimeni nu se mai îndoia de asta. „E un om mare, trebuie să recunoaştem.” Doña Paula, cu ajutorul Cârnului şi a altora, doña Petronila şi conclavul ei, Ripamilán, Episcopul însuşi, care-l îmbrățişase pe Canonic la catedrală, toți şi mulți alții erau entuziaşti

propagandişti ai recentei şi nepieritoarei glorii a lui don Fermín, a triumfului său de necontestat asupra oştirilor lui Satan.

Foja, Mourelo, don Custodio, sfătuiți de Mesia, care vorbise cu fostul primar, renunțară să contracareze puternicul curent de opinie favorabil, până la refuz, lui don Fermín,

„Era mai bine să aştepte; rafala o să treacă şi întreaga Vetustă o să-l vadă din nou pe don Fermín, făuritorul de miracole, aşa cum era, în *întreaga sa oribilă goliciune.”*

După ce don Pompeyo se împărtăşi cu toată solemnitatea impusă de împrejurare, avându-l alături pe preotul parohiei, pe don Fermín şi pe Somoza, medicul, toată Vetusta, care năvălise în casa şi în jurul casei convertitului, se răspândi prin tot oraşul, ridicând în slăvi împărtăşania întru care murea ateul, considerat, acum, de toți, un om extraordinar şi un înțelept fără seamăn, trâmbițând zelul apostolic al Vicarului, tactul şi înrâurirea sa evanghelică, ce părea magie sau miracol.

După ce se sfârşi ceremonia religioasă, avu loc un consult de medici. Somoza se înşelase, ca de obicei. Don Pompeyo era pe moarte, dar putea să mai dureze încă multe zile; era rezistent… era de ajuns să-l auzi vorbind.

Somoza îşi menținu părerea cu o energie eroică. „Bineînțeles că domnul Guimarán putea să trăiască, sigur că da, câteva zile în plus față de cât spusese el, însă ştiința nu putea decât să declare că moartea era iminentă. Bolnavul putea să trăiască, sigur că da, de-o mie de ori da, dar datorită cui? Fără nicio îndoială, datorită influenței morale a Sfintelor Taine. Nu că el, don Robustiano Somoza, om de ştiință, în primul rând, ar crede în eficiența materială a religiei, dar, fără să ne facem vinovați de fanatism, pe care îl combate cu toată convingerea lui de om de ştiință, cum a spus, putea admite şi admitea, în urma propriei sale experiențe, că psihicul influențează asupra fizicului şi viceversa, şi că neaşteptata convertire a lui don Pompeyo putea să fi determinat o schimbare în evoluția naturală a bolii… lucruri care, aşa cum

se prezentau, erau străine de ştiinţa medicală.”

Într-adevăr, don Pompeyo trăi până în Miercurea Sfântă.

Din ziua în care se află de convertirea lui Guimarán, lui Trifón Cármenes îi veni năstruşnica idee să dedice evenimentului, deosebit de important, o *pagină literară* în *El Lábaro.* Trebuia însă să aştepte ca bolnavul să fie în afară de pericol sau să ajungă pe lumea cealaltă. Ultima posibilitate era mai probabilă şi convenea mai mult planurilor lui Cármenes, care, în Duminica Floriilor, era pe punctul de-a termina o lungă compoziţie poetică ce *cânta* moartea ateului revenit, în chip fericit, la credinţa lui Hristos. Oda elegiacă, sau simpla elegie, ce-o ti fost, că Trifón nu ştia, începea astfel:

Ce-mi preveşteşte acest funebru vaier?...

Poetul era într-un continuu du-te-vino de la *casa mortuară,* cum îi spunea în sinea lui, la redacţie, şi de la redacţie la casa mortuară.

— Cum se simte? întreba foarte încet, de la intrare.

Servitoarea îi răspundea:

— Tot aşa.

Şi Trifón alerga, se încuia cu elegia lui şi continua să scrie:

Fatală îndoială, incertitudine pagină
În prag, groaznica. Parcă-i nemişcată,
şi nici nu pleacă, nici păşeşte;
o umbră a oroarei, ea tace şi aşteaptă...

Treceau câteva ore şi Trifón se prezenta din nou acasă la muribund; cu voce dulceagă şi blândă, întreba:

— Cum îi mai merge lui don Pompeyo?

— Ceva mai prost, i se răspundea.

Se întorcea în goană la redacţie, gâfâind; trebuia să muncească pe brânci, domnul acela putea să moară, şi poezia să rămână fără ultimul vers...” Şi scria într-un ritm febril;

Dar vai, fu totul în zadar; din cerul dătător de viață
sentința cade, neînduplecată…

Când servitoarea lui Guimarán îi răspundea: „Domnul a avut o noapte mai bună”, Cármenes, fără să-şi dea seama, făcea o mutră acră şi încerca o senzație neplăcută, asemănătoare aceleia pe care o simțea când ajungea să se convingă că un anume ziar din Madrid nu-i va publica versurile pe care le trimisese. El nu voia nimănui răul, dar adevărul e că, de vreme ce elegia era atât de înaintată, don Pompeyo i-ar face un deserviciu dacă n-armuri cât mai repede.

Muri. Muri în Miercurea Sfântă. Canonicul şi Trifón răsuflară uşurați. La fel răsuflă şi Somoza. Toți trei s-ar fi făcut de râs dacă s-ar fi întâmplat altfel. În ceea ce-l priveşte pe Cármenes, îşi încheie versurile în felul următor:

Nu-l plângeți, căci dangătul de bronz
e într-al slavei imn; Biserica cea sfântă
în sânu-i l-a primit… etc.

Bietului Trifón îi ieşeau versurile încălecate unele peste altele; avea acelaşi defect şi la degetele de la picioare.

Înmormântarea ateului fu o solemnitate cum rar se mai văzuse. Autoritățile civile şi militare *conduseră spre ultimul lăcaş trupul răposatului;* o comisie alcătuită din canonici, prezidată de decan, municipalitatea, universitatea şi toți cei care se considerau buni sau răi catolici Prin această manifestare publică de simpatie li se acorda văduvei şi orfanelor o deosebită favoare şi consolare Canonicul mergea în fruntea familiei îndoliate; nu era rudă cu defunctul, dar îl salvase din ghearele Diavolului. După Glocester, care rămase în sala de consiliu bodogănind „asta n-a fost înmormântarea unui creştin, ci mai degrabă apoteoza păgână a cucernicului, fericitului, triumfătorului Vicar general!” Într-adevăr, lumea îl arăta cu degetul: „Ăla e, ăla eu, spunea mulțimea arătându-l

pe Apostol, pe Canonic. Miracolele despre care doña Paula făcuse să se vorbească în rândul mulţimilor impresionabile şi ignorante nu rămăseseră fără efect. Însuşi Episcopul amintise în ultima lui predică destinată cuvioaselor sărace şi clasei de jos, femei de serviciu etc., etc despre triumful acelui fiu preaiubit al Bisericii…

— N-o să avem altă soluţie decât să ne plecăm capul şi să aşteptăm să treacă furtuna, spunea Foja.

Liber-cugetătorii, care mâncau carne într-o cârciumă în Vinerea Mare, erau furioşi.

— Don Pompeyo îi discreditase!

— Ce mai liber-cugetător!

— Era un laş!

— A murit nebun!

— I-au făcut farmece!

— Ce farmece? Morfină.

— Clerul, miracole de-ale clerului…

— L-au convertit cu opiu…

— Slăbiciunea, numai ea face asemenea minuni…

— Era însă, mai presus de orice, un nătărău…

Joia Mare aduse o veste care urma să rămână de pomină în analele Vetustei, anale pe care, bineînţeles, le scria cu nesfârşită răbdare un profesor de la institut, care era şi autorul unor însemnări despre jota aragoneză[184].

În casa Vegallana vestea *explodă ca o bombă.* Marchiza, toată în negru, se întorcea cu Visitación de la liturghia de la biserica Santa María, unde dăduseră acatiste; Obdulia Fandiño dăduse şi ea acatiste la San Pedro, la ora la care ofiţerii din garnizoană vizitau monumentele; şi toate doamnele, adunate în cabinetul marchizei, ascultau uimite ceea ce le povestea, în mod solemn, Constantin cel Mare, doña Petronila Rianzares, care încasase douăzeci de duros la masa acatistelor de la San Isidro. Episcopul-mamă spunea:

— Da, doamnă marchiză, nu vă mai închinaţi, Anita e hotărâtă să dea acest măreţ exemplu, oraşului şi lumii…

— Dar Quintanar… n-o să consimtă…

— I-a şi dat consimțământul... împotriva voinței lui, bineînțeles. Ana l-a făcut să înțeleagă că e vorba de un jurământ sacru şi că ar fi un act de despotism pe care ea nu i l-ar ierta niciodată, dac-ar împiedica-o să-şi țină făgădui ala...

— Şi sărmanul papă-lapte i-a dat încuviințarea? întrebă Visita, roşie de indignare. Ce bărbați or mai fi şi ăştia! adăugă, amintindu-şi de-al ei.

Marchiza nu sfârşea cu închinatul. „Asta nu era cucernicie, nu era religie; era nebunie, adevărată nebunie. Cucernicia rațională, *iluminată,* de bon-ton era cealaltă, care cere obol corporațiilor şi particularilor la poarta bisericii, pentru spital, care face cadou parohiei stindarde brodate; dar să faci pe paiața şi să te dai în spectacol!"

— Pentru Dumnezeu, doamnă marchiză! Cine v-ar auzi, v-ar putea acuza de demagogie, de fariseism.

— Dar ce-am spus?

— Vi se pare puțin lucru ce-ați spus? Să faceți paiață pe-o *pocăită...*

Marchiza dădu din umeri şi se închină din nou. Obdulia avea gura uscată şi ochii umflați. Încerca o imensă curiozitate şi o oarecare vagă invidie...

„Ana o să se dea în spectacol!" desigur, asta era expresia. Ce şi-ar fi putut dori mai mult Obdulia Fandiño, decât să se dea în spectacol, pentru a fi privită şi admirată de toată Vetusta?

— Şi rochia? Cum e rochia? Ştii?

— Păi, cum să nu ştiu? răspunse doña Petronila, mândră fiindcă era la curent cu tot ceea ce se întâmpla. Ana o să aibă o rochie lungă, violetă şi cu franjuri *marrón foncé*[185]...

— *Marrón foncé?... obi*ectă Obdulia. Nu se asortează... auriu s-ar potrivi mai bine.

— Ce te pricepi dumneata?... Eu personal i-am dat indicații croitoresei; nici Ana nu se pricepe la aşa ceva şi m-a lăsat pe mine să mă ocup de toate amănuntele.

— Şi rochia, e largă?

— Puțin...

— Cu trenă?…

— N-are. Aceeaşi lungime peste tot.

— Şi pantofi? Sandale?

— Pantofi? Ce pantofi? Piciorul gol…

— Desculță! strigară cele trei doamne.

— Păi, bineînțeles, doamnelor; asta-i frumusețea… Ana s-a oferit să meargă desculță…

— Şi dacă plouă?

— Şi pietrele?

— O să se rănească…

— Femeia asta e nebună…

— Unde-o mai fi văzut ea pe cineva făcând asemenea drăcovenii?

— Pentru Dumnezeu, doamnă marchiză, nu huliți! Drăcovenii – o asemenea faptă, o pildă atât de creştinească, de umilință atât de grăitoare…

— Dar cum de i-a dat prin cap? Unde-a văzut ea aşa ceva…

— Probabil, la Saragoza, şi în alte oraşe pe unde a umblat… Şi chiar dacă n-ar fi văzut aşa ceva, tot ar fi un lucru de laudă să te expui sarcasmului necredincioşilor şi batjocurilor prefăcute ale fariseilor… exact aşa cum a făcut Domnul pentru noi, păcătoşii.

— Desculță! repeta uluită Obdulia. Era din ce în ce mai invidioasă. „Oh, îşi spunea, povestea asta are cu siguranță un *cachet.* Nu e ceva obişnuit, e o *boutade,* e ceva… de un bun gust suprarafinat…”

În clipa aceea intră marchizul de braț cu don Victor.

Vegallana îl consola pe nenorocitul de Quintanar, care nu-şi ascundea tristețea şi descurajarea.

Doña Petronila plecă mai înainte ca mâhnitul ex-prezident să-i poată reproşa partea de vină ce-i revenea pentru aventura doñei Ana pe care el o considera o adevărată nenorocire.

— Ia spune-ne, Quintanar, îl întrebă marchiza cu sincer interes şi multă curiozitate…

— Doamnă… iubita mea Rufina… e aşa… cum spune poetul…

N-au putut să mă învingă... şi m-au învins!

— Lasă-te de versuri, omul lui Dumnezeu... Cine i-a băgat Anei în cap povestea asta?

— Cine putea să fie? Sfânta Teresa... adică... nu... Paraguayul.

— Para...?

— Nu, nu. Nu ştiu ce vorbesc... Vreau să spun... Domnilor, nevastă-mea e nebună... Eu cred că e nebună... Am spus-o de mii de ori... Problema e... că, atunci când credeam c-o stăpânesc, când credeam că misticismul şi Vicarul erau o apă ce nu mai învârtea roata morii... când nu mă mai îndoiam de puterea mea de-a hotărî la mine în casă... deodată, pac, nevastă-mea îmi vine cu povestea asta cu procesiunea.

— Bine, dar în Vetusta nimeni n-a mai făcut aşa ceva vreodată...

— Ba da, spuse marchizul. În fiecare an, Oțet, adică Belisario Zumarri, dascălul cel mai sever din Vetusta, merge în veşmânt de pocăit, cu o cruce pe spate, la procesiunea de înmormântare a lui Hristos...

— Marchize, dar n-o compara pe nevastă-mea cu Oțet.

— Nu, n-o compar, dar...

— Dar, domnilor, domnilor, vă întreb, repeta doña Rufina, când a văzut Ana ca vreo doamnă să ia parte la procesiune, în veşmânt sau ce-o fi acela, de pocăit?...

— De văzut, a văzut. Am văzut... de pildă, la Saragoza Dar nu ştiu dacă acelea erau nişte doamne adevărate...

— Şi pe urmă, n-or fi mers desculțe, spuse Obdulia...

— Desculțe! Nevastă-mea o să meargă desculță?

Pentru Dumnezeu! Asta în niciun caz!... Pe toți sfinții!

Cu greu reuşiră să potolească indignarea şi mânia lui don Victor. Ceva mai calm, acesta se întoarse acasă şi între a avea *altă explicație* cu doña Ana şi a se închide într-o tăcere semnificativă, preferă să se închidă în tăcere... şi în birou.

„Nu se putea înşela singur. Îşi dădea seama că hotărârea

Anei e irevocabilă.”

În Vinerea Mare, zorii se iviră plumburii; de îndată ce se lumină de ziuă, foarte devreme, Canonicul se apropie de fereastră să privească cerul. „O să plouă? Ar fi dat câțiva ani din viață ca soarele să mături acel coviltir cenuşiu, să apară şi să lumineze din plin, fără urmă de nor, ziua aceea a triumfului său… Două zile de triumf! Miercuri, înmormântarea ateului convertit, vineri, înmormântarea lui Hristos şi la amândouă, el, don Fermín, triumfător, plin de glorie; Vetusta uimită, supusă, duşmanii cu capul în pământ, risipiți şi nimiciți!”

Ana privi şi ea cerul, foarte devreme, şi, fără să mai poată face ceva, gândi: „Dac-ar ploua!” Dorea să plouă şi avea remuşcări din pricina asta. Era înspăimântată de propria ei faptă. „Sunt o nebună, îşi spunea, iau hotărâri exagerate în momentele mele de exaltare şi-apoi, când sufletul meu e cuprins de descurajare, aproape inert,. şi nu mai are forța de-a voi, trebuie să le îndeplinesc.” Îşi amintea cum, în genunchi, în fața Canonicului, îi oferise acea jertfă, acea dovadă publică şi solemnă că e alături de el, de cel persecutat şi calomniat. Îi venise în minte să se umilească în acel chip pe când asculta *Stabat Mater* de Rossini, închipuindu-şi, cu mintea înfierbântată, scena Calvarului, văzând-o pe Maria la picioarele Crucii, *dum pendebat filium*[186], cum scria în carte. Îşi amintise, dintr-odată, că văzuse la Saragoza o femeie în veşmânt de pocăită, păşind desculță în urma sicriului de sticlă ce închidea chipul îndurerat al Domnului şi, fără să se gândească prea mult, hotărâse, îşi jurase ei însăşi să meargă aşa, în văzul tuturor oamenilor, pe toate străzile Vetustei, în urma lui Isus mort, aproape de Canonic, ce suferea şi el răstignirea, calomniat, dispreţuit de toți… chiar şi de ea… Nu mai avea altă soluție; don Fermín, după ce se împotrivise fără multă convingere, fusese de acord şi acceptase dovada de fidelitate spirituală a Anei; doña Petronila, pe care n-o mai considera o codoaşă respingătoare, se oferise să se ocupe de veşmânt şi de toate amănuntele jertfei… Şi *acum,* când sosise

ziua, când se apropia ora, începea să se îndoiască, să se teamă, să dorească să se deschidă zăgazurile cerului şi lumea să se acopere de apă pentru a evita momentul critic al procesiunii.

Ana se gândea şi la Quintanar. Toate astea erau pentru el, bineînțeles; trebuia să se agațe de cucernicie pentru a-şi păstra cinstea, dar nu exista alt mod de a fi cuvioasă? Nu fusese un gând nebunesc promisiunea aceea? N-o să fie ridicol acel soț care trebuia să-şi privească soția desculță, îmbrăcată în violet, călcând prin noroiul tuturor străzilor din Encimada, *dându-se în spectacol,* oferindu-se răutății, invidiei, tuturor păcatelor capitale care vor admira, de pe trotuare şi de la ferestre, acel *tablou vivant* pe care o să-l reprezinte ea? Ana căuta flacăra entuziasmului, frenezia abnegației care, cu opt zile în urmă, în biserică, în acordurile muzicii, îi sugeraseră acel plan: însă entuziasmul, frenezia nu mai reveneau; n-o însoțea nici măcar credința. Teama de privirile Vetustei, de răutatea tuturor acelor gură-casă pusese stăpânire pe ea; nu mai credea, dar nu renunțase la credință; nu se mai gândea nici la Dumnezeu, nici la Hristos, nici la Maria, nici măcar la eficacitatea jertfei ei pentru a reînvia gloria Canonicului; nu se gândea decât la *scandalul* exhibiției. „Da, era un scandal; femeia de casă, soția cinstită din Ana protesta împotriva apropiatului spectacol... Nu, nu era nici măcar sigură că abnegația ei era pe drumul cel bun; poate că era o neruşinare; pacea din casă, cinstea căminului i-o spuneau printr-o tăcere solemnă. Şi pe Ana o treceau sudorile tot frământându-se... „Ce promisese!”

Nu plouă. Coviltirul cenuşiu al cerului rămase azvârlit deasupra oraşului toată ziua. Cu o oră înainte de-a se întuneca, procesiunea Înmormântării ieşi din biserica San Isidro.

— Vine, vine! şuşoteau membrii Cazinoului, înghesuiți la ferestre, înghiontindu-se, călcându-se pe picioare, lungindu-şi gâturile în dorința de-a vedea mai bine neobişnuitul spectacol, de-a admira în voie pe frumoasa doamnă, perla

Vetustei, înconjurată de preoți şi ministranți, pe jos, desculță, în veşmânt de pocăită, exact ca domnul Oțet, cumplitul învățător.

Ceva ca un val de admirație preceda cortegiul funebru; înainte ca procesiunea să ajungă pe vreo stradă, mulțimea, în rânduri strânse, pe trotuare, la ferestre şi balcoane, ştia că „Prezidentă era foarte frumoasă, şi palidă, ca Fecioara la picioarele căreia păşea”. Nu vorbeau despre altceva, nu se gândeau la altceva. Hristos întins pe patul lui, sub sticlă, îndurerata Maică, îmbrăcată în negru, străpunsă de şapte spade, în spatele lui, nu meritau atenția poporului credincios; o aşteptau pe Prezidentă, o mâncau din ochi… În fața Cazinoului, la ferestrele Tribunalului, alt palat churrigueresc din piatră întunecată, stăteau, în spatele stindardelor stacojii şi aurii, doamna guvernator civil, doamna guvernator militar, marchiza, Visitación, Obdulia, doamna baroneasă şi fiicele ei, ca şi alte multe doamne din ceea ce umila şi pizmaşa clasă mijlocie numea aristocrație. Obdulia era palidă de emoție. Mureau de invidie. „Tot oraşul se ocupa de paşii, mişcările, veşmântul Anei, de culoarea şi gesturile ei!… Şi era desculță! Picioarele foarte albe, goale, admirate şi compătimite de mulțimea aceea imensă!” Pentru Obdulia Fandiño asta era frumosul ideal al cochetăriei. Niciodată umerii ei goi, brațele ei de fildeş ce serveau drept fond pentru negre broderii dantelate, bine strânse pe corp, niciodată spatele cu curbe vertiginoase, pieptul ei drept, voinic, opulent şi ispititor nu atrăseseră, nici pe departe, atenția şi admirația unui oraş întreg, ori cât s-ar fi expus ea la baluri, teatre, plimbări şi chiar procesiuni… Toată carnea ei albă, tare, plină, ispititoare reprezenta mai puțin, datorită împrejurărilor, decât două picioare desculțe care de-abia se puteau zări din când în când de sub catifeaua violetă a pocăitei! „Şi era firesc; toată Vetusta, se gândea Obdulia, se uită la aceste picioare desculțe. De ce? Pentru că în felul în care şi le arată e un *cachet* foarte distins fiindcă… asta-i o chestie regizată.

— Când vine? întrebă văduva umezindu-şi buzele, copleşită

de-o admirație invidioasă şi încercând în acelaşi timp o moleşeală stranie, nebunească, inexplicabilă pentru că era absurdă. Obdulia simțea în clipa aceea aşa… o dorință vagă… de… de… a fi bărbat.

Bărbat era în schimb, şi încă foarte bărbat, învățătorul Oțet, don Belisario, care-şi punea haine de pocăit în această zi atât de solemnă, după un obicei înveterat, şi care în restul zilelor anului era cel mai teribil Irod al primelor buchii. Toți copiii de la şcoala lui, care-l urau din inimă, se înghesuiau pe străzi, în piețe şi la balcoane ca să-l vadă trecând pe domnul învățător, cu crucea lui de carton pe umăr şi coroana de spini autentici care-l înțepau în mod efectiv, după cum arăta mişcarea sprâncenelor şi expresia dureroasă a cutelor de pe frunte. Băieții doreau, din toată inima, ca spinii aceia să-i străpungă craniul. Înmormântarea lui Hristos era răzbunarea întregii şcoli. În dorința lui de-a chinui toate generațiile care-i treceau prin mână, Oțet se mulțumea s-o rănească pe-a sa, în propria-i persoană. Dar nu numai dorința de-a se tortura, idee ce le venise tuturor puştilor văzând aiureala aia de-a se încorona cu spini şi de-a face o mică bucurie mieilor din turma lui pedagogică, ci şi afurisita de vanitate avea un rol important în acea exhibiție anuală. Faptul că odată pe an, Oțet, don Belisario, se ştia obiectul *admirației generale,* îi umplea sufletul de glorie. Nimeni nu se încumetase să-i urmeze exemplul; el era unicul pocăit al oraşului şi se bucura în linişte de mulți ani de acest privilegiu.

În loc să-l supere, concurența pe care i-o făcea doña Ana Ozores îl umplu de mândrie. Fără să-l invoce pe Dumnezeu sau pe Diavol, de îndată ce-o văzu ieşind de la San Isidro veni lângă ea, o salută foarte politicos şi, cu toate că-şi purta crucea în spate, ştiu să arate că, înainte de toate, chiar şi pe drumul Calvarului, era un cavaler, un desăvârşit cavaler; dacă întâlneau băltoace, trecea el prin ele, ca noroiul să nu atingă picioarele goale, de sidef, ale acelei ilustre doamne, tovarăşa sa. Ana mergea ca o oarbă, nu auzea şi nu înțelegea nimic, dar prezența grotescă a acelui însoțitor neaşteptat o

făcu să se înroşească, şi simţi o dorinţă nebună s-o ia la goană. „O înşelaseră, nu-i spuseseră nimic de caricatura aceea care va fi alături de ea. Oh, dacă sufletul ei ar mai fi tot aşa de sincer şi de credincios ca altădată, această nouă umilire, batjocura, ridicolul i-ar fi făcut plăcere, pentru că astfel sacrificiul era mai mare, puterea abnegaţiei sale, sublimă.”

Oţet admiră ca tot poporul, mai ales poporul de jos, picioarele desculţe ale Prezidentei. În ceea ce-l privea pe el, se fălea cu nişte strălucitoare cizme de lac, în pofida realităţii istorice. Oţet ştia foarte bine că pe vremea împăratului August nu existau cizme de lac, şi chiar dac-ar fi existat, nu le-ar fi purtat Isus pe drumul Calvarului; el nu era însă decât un credincios, un credincios care nu pierdea nicio ocazie, în tot cursul anului, să se fălească; trebuia să-i fie iertată vanitatea de-a se afişa în asemenea ocazie cu cizmele lui ca oglinda, pe care le încălţa numai la zile mari.

— Vin! Vin! repetară cei de la Cazino şi doamnele de la Tribunal, când procesiunea se apropie cu adevărat. Acum nu mai era un zvon fals, erau *ei*, era înmormântarea.

În balcoane, comentariile încetară.

Toate sufletele, mai păcătoase sau mai puţin păcătoase, se mutară în priviri.

Niciun vetustean prezent acolo nu se gândea la Dumnezeu în momentul acela.

Bietul don Pompeyo, ateul, murise.

Visitación, soţia funcţionarului de bancă, în loc să se uite ca toată lumea spre strada strâmtă unde se şi iveau stindardele triste şi decolorate, crucile şi lumânările, studia figura lui don Alvaro Mesía care, după cum se părea, stătea singur la ultima fereastră a faţadei Cazinoului, pe colţ. Îmbrăcat în negru, cu redingota strâmtă încheiată până la gât, don Alvaro, palid, muşca din când în când havana pe care-o ţinea în gură, zâmbea uneori şi, din timp în timp, se întorcea să răspundă unui interlocutor, invizibil pentru Visita.

Era don Victor Quintanar. Cei doi prieteni se închiseseră în

secretariatul Cazinoului, la rugăminţile fostului prezident, care voia să vadă fără să fie văzut, ceea ce el numea *drumul spre Calvarul demnităţii sale*. În spatele lui Mesia, care-i ţinea loc de paravan, tremurând fără să ştie de ce, nerăbdător, aproape cu febră, Quintanar se pregătea să vadă tot ce era de văzut.

— Ascultă, spunea, dac-aş avea o bombă… aş arunca-o din toată inima asupra domnului Canonic când o să treacă triumfător pe sub noi. Înrobitorul!

— Potoleşte-te, don Victor, potoleşte-te; ăsta-i începutul sfârşitului. Sunt sigur că Ana e moartă de ruşine acum. Au transformat-o într-o fanatică, ce putem face? Dar o să deschidă ochii; excesul acesta o va lecui… Canonicul a vrut să întindă coarda prea tare; sigur, e un triumf enorm pentru el… dar Ana va vedea până la urmă că a fost instrumentul orgoliului acestui om.

— Asta-i, un instrument, un instrument josnic! O poartă cum îşi poartă un cuceritor roman sclava… în urma carului triumfal…

Don Victor se încurca în asemenea alegorii; dar şi-l închipuia într-adevăr pe don Fermín de Pas, în mijlocul procesiunii, în picioare, într-un car de carton, cum îl văzuse la Real, intrând pe scenă, pe bariton, într-o seară când se cânta *Polyeucte*.

Don Alvaro nu se prefăcea că e bine dispus. Era puţin nervos, dar nu se simţea învins; se baza pe experienţa lui. „Clericul nu se atinsese de Prezidentă, era sigur.” Zâmbea din toată inima, zâmbea gândurilor şi planurilor lui. „Sigur că nervii îi erau zgândăriţi de acel spectacol în care, după toate aparenţele, rivalul triumfa ca un roman, cum spunea don Victor, dar… nu se atinsese de ea…”

Quintanar văzu din ascunzătoarea sa, prin grilajul negru al ferestrei, apropiindu-se o cruce aurită, vârful unui stindard vechi şi venerabil. Se ridică în picioare pe scaun, tot fără să fie văzut din stradă, şi-l recunoscu pe Celedonio cu o cruce de argint în mâini.

Mesia, lăsându-şi prietenul în spate, ieşi pe balcon, arogant şi sfidând privirile clericilor ce treceau pe sub el.

Tobele răsunau funebre, triste, înverşunându-se să învie o durere moartă cu nouăsprezece secole în urmă; lui don Victor i se păreau într-adevăr ca un imn al morţii; îşi închipuia c-o duc pe doña Ana la eşafod.

Răpăitul tobei răsuna în liniştea egală şi monotonă.

Pe strada strâmtă, cu case întunecate, înserarea cobora mai repede; lungile şiruri de lumânări aprinse se pierdeau în depărtare, sus, închipuind, din luminile gălbui ale feştilelor, mătănii din mărgele aurite, rupte din loc în loc. Flăcările mişcătoare se reflectau în vitrinele prăvăliilor închise şi în unele ferestre; se înălţau şi se adunau în răsuciri fantastice, ca nişte umbre strălucitoare, într-o învolburare de sabat. Mulţimea aceea liniştită, paşii fără zgomot, figurile lipsite de expresie ale novicilor cu rase albe, ce luminau strada tristă cu lumânări, dădeau spectacolului aparenţa unui vis. Seminariştii, înveşmântaţi în alb şi negru, nu păreau fiinţe vii; unii palizi, cu cearcăne vinete la ochi, alţii negricioşi, aproape negri, cu părul vâlvoi, aproape toţi încruntaţi, preocupaţi de ideea fixă a plictiselii, maşini de făcut religie, recrutaţi cu arcanul foamei şi al trândăviei. Îl înmormântau pe Hristos ca pe orice creştin, fără să se gândească la el; îşi făceau datoria. Urmau apoi, în rânduri, clerici cu pelerine, militari, cizmari şi croitori îmbrăcaţi ca nişte domni, câţiva carlişti, cinci-şase consilieri municipali, îmbrăcaţi şi ei ca domnii. Tot acolo se afla şi Zapico, proprietarul de drept al *Crucii Roşii*, sclavul doñei Paula. Hristos, întins pe un catafalc acoperit cu batist, transpira picături de lac. Parc-ar fi murit de inaniţie. În ciuda realizării artistice mizerabile, statuia culcată impunea respect religios prin măreţia simbolului... Reprezenta, de-a lungul atâtor secole, un doliu sublim. În spate, venea Mama. Înaltă, uscăţivă, în negru, palidă ca şi Fiul, cu o figură de mort, ca şi El. Cu privirea idioată, pironită în pietrele caldarâmului, nepriceperea meşterului zugrăvise, fără să ştie, pe acea figură, expresia mută a durerii înspăimântate, a durerii

copleşită de suferinţă. Maria avea şapte săbii înfipte în piept. Nu părea însă că le simte; nu suferea decât pentru mortul din faţa ei. Se clătina pe postament. Şi asta era firesc. De la înălţimea sa domina mulţimea, dar n-o vedea. Mama lui Isus nu-i privea pe vetusteni… Când Fecioara trecu aproape dj picioarele sale, lui don Alvaro Mesía i se făcu teamă. se dădu un pas înapoi, în loc să îngenuncheze. Contrastul dintre personificarea durerii neţărmurite şi gândurile lui don Alvaro, toate nelegiuite şi desfrânate, îl înspăimântă chiar şi pe el. Se gândea că Ana, după nebunia *aceea pe care* o făcea pentru duhovnicul ei, pentru De Pas, va face altele mult mai mari pentru iubitul ei, pentru Mesia.

Prezidenta mergea în dreapta lui Oţet, puţin înaintea lui, la picioarele Fecioarei Îndurerate, în urma coşciugului cu Isus mort. Ana părea şi ea din lemn vopsit; avea o paloare de vopsea. Ochitei nu vedeau. La fiecare pas credea că se va prăbuşi fără cunoştinţă. Simţea o căldură dureroasă în picioarele ce călcau prin pietre şi noroi; avea grijă să nu i se vadă de sub tunica violetă: uneori însă i se vedeau. Pentru ea, picioarele acelea goale însemnau goliciunea trupului şi a sufletului său. „Era o nebună ce căzuse într-un soi de prostituare neobişnuită; nu ştia de ce, dar îşi închipuia că, după acel drum al ruşinii, onoarea nu va mai sălăşlui în casa ei. Era proasta, literata. Idiotul satului, mistica, neroada, nebuna, o nebună fără ruşine.” Niciun singur gând evlavios nu-i veni în ajutor tot drumul. În calvarul acesta al onestităţii sale, gândurile o umpleau de amărăciune. Îşi aminti chiar şi câteva fragmente din *Perfecta casada* a lui Fray Luís de León, fragmente care, după părerea ei, condamnau ceea ce făcea. „M-a orbit vanitatea, nu cuvioşenia, se gândea. Sunt o comediantă, ca şi bărbatu-meu.” Când, uneori, se încumeta să se uite în spate, la Sfântă Fecioară, îşi simţea sufletul de gheaţă. Mama lui Isus n-o privea, nu-i dădea atenţie; se gândea la durerea ei adevărată; ea, Maria, se afla acolo pentru că în faţă se afla Fiul ei, mort; dar Ana, ea ce căuta acolo?…

După părerea Canonicului, ca să-i proclame gloria. Don

Fermín nu prezida procesiunea, cum făcuse miercuri, dar sărbătorea, prin ea, un nou triumf. Păşea nu departe de Ana, aproape lângă ea, în partea dreaptă, printre alţi canonici, cu stihar, felon şi pelerină; ţinea în mână o lumânare stinsă, ca un sceptru. „El era stăpânul acelei procesiuni. El, în ciuda calomniilor duşmanilor săi, îl convertise pe marele ateu din Vetusta, care murise întru slava Bisericii, şi-acum ducea, lângă el, prizonieră în lanţuri invizibile, pe doamna cea mai admirată din Vetusta pentru frumuseţea şi puritatea ei sufletească; Prezidentă făcea cunoscut tuturor oamenilor umilinţa ei, jertfa trupului, a preocupărilor lumeşti, şi toate astea erau pentru el, i se datorau numai lui. Nu se spunea c-ă îl eclipsaseră iezuiţii? Că misionarii aveau mai multă influenţă decât el asupra fiicelor întru spovedanie? Ei bine, iată că nu era nimic adevărat. Obligau oare iezuiţii pe fecioarele vetustene să poarte ciliciu? El însă, descălţa cele mai frumoase picioare din oraş şi le obliga să umble prin noroi… priviţi-le cum se ivesc, din când în când, din noroi… de sub catifeaua violetă. Cine putea mai mult?” Şi, după gândurile acestea dictate de orgoliu, tresăririle inimii în speranţa iubirii. „Care vor fi, cum vor fi de-aici înainte relaţiile sale cu Ana?” Don Fermín se cutremura. Deocamdată, foarte multă precauţie. Poate că atunci când am deschis uşa geloziei am speriat-o şi de aceea a zăbovit atâta până să mă caute din nou. „Deocamdată prudenţă… pe urmă… vom vedea.” De Pas simţea cum îi dispare din suflet şi ultimul rest de cucernicie ecleziastică. Se compara cu o scoică goală aruncată de valuri pe plajă. „El era cochilia unui preot.”

Când trecu prin faţa Cazinoului, pe sub fereastra lui Mesia, Ana privi în pământ, nu văzu pe nimeni. Don Fermín însă ridică ochii şi simţi cum privirea i se loveşte de cea a lui don Alvaro; acesta se dădu din nou înapoi, ca atunci când trecuse Fecioara, şi din palid deveni livid. Privirea Canonicului fu mândră, provocatoare, sarcastică în umilinţa şi blândeţea ei aparentă; voia să spună *Vae victis!*[187] Privirea lui Mesia nu-i recunoştea victoria, ci un avantaj trecător…; fu discretă, uşor

ironică, nu voia să spună „Ai învins”, ci „Cel ce râde la urmă râde mai bine”. De Pas înțelese, furios, că omul de la fereastră nu se dădea bătut.

— Ce frumoasă e! spuneau în acest timp doamnele da la ferestrele Tribunalului.

— Foarte frumoasă!

— Dar trebuie să ai curaj!

— Bine, dar e o sfântă.

— Eu cred că e ca şi moartă, spuse Obdulia; cât e de palidă! Ce *paradă!* Parcă-i din ghips.

— Eu cred că e moartă de ruşine, îi spuse Visita marchizei, la ureche.

Doña Rufina oftă cu un aer de compătimire. Şi spuse.

— Ideea asta de-a merge desculță a fost o barbarie. O să stea în pat opt zile, cu picioarele zdrelite.

Baroneasa de Datorie plutitoare, care se stabilise în mod definitiv la Vetusta, îşi luă inima-n dinți şi spuse, ridicând din umeri:

— Orice s-ar spune, excesele astea nu stau bine unor... persoane decente.

Marchizul sprijini ideea în chip foarte erudit.

— Asta-i pietate de transtiberină[188].

— Exact, răspunse baroneasa, fără să-şi amintească în clipa aceea ce însemna o transtiberină.

După ce procesiunea trecu, iar frumusețea şi curajul Prezidentei fură contemplate şi admirate, la toate balcoanele de pe stradă, ca şi la cele de la Tribunal, se murmura şi se găseau grave inconveniente în acel „gest de nemaipomenită îndrăzneală.

La Cazino, Foja, departe de Mesia şi de don Victor, îi vorbea de rău pe Canonic şi pe Prezidentă. „E înjositor. Şi totul numai ca să crească acțiunile Vicarului. Pentru ce-a făcut Prezidenta, o să plătească preoții de țară. Şi pe urmă, femeia măritată să-şi vadă de casă.”

— Fără să mai vorbim, adăugă Joaquín Orgaz, că asta se pretează la exagerări şi abuzuri. Anul viitor o s-o vedeam pe

Obdulia Fandiño cu picioarele şi… coapsele goale, la braţul lui Oţet.

Râseră mult, auzind gluma.

Dar se spuse că Orgaz vorbea aşa pentru că pretenţiile sale amoroase nu fuseseră satisfăcute, sau în orice caz nu fuseseră satisfăcute în mod suficient.

Credincioşii din popor admirau fără rezerve umilinţa acelei doamne. „Asta însemna într-adevăr să-l imiţi pe Hristos. Să te alături aşa, ca o oarecare, lui domnu Oţet Pocăitul, şi să străbaţi tot oraşul desculţă!… Ei! Era o sfântă!”

Cât despre don Victor, când Canonicul şi Ana treceau pe sub fereastră, îl întrebă pe Mesia:

— Au ajuns?

— Da, uite-i…

Şi chiar şi soţul întinse gâtul… şi-şi arătă capul. Văzu totul. Făcu un salt înapoi.

— Nemernicul! E un nemernic! A fanatizat-o!

Simţi că-l trec căldurile. În clipa aceea, fanfara batalionului, care mergea în chip de escortă, începu să repete un marş funebru.

Bietului Quintanar i se prelinseră două lacrimi. Auzind muzica aceea i se păru că e văduv şi că e vorba de înmormântarea nevestei sale.

— Curaj, don Victor, îi spuse Mesia întorcându-se spre el şi părăsind balconul. Au trecut.

— Nu; nu vreau s-o mai văd. Îmi face rău!

— Curaj… O să treacă şi asta!

Şi Mesia puse mâna pe umărul bătrânului.

Acesta, recunoscător, înduioşat, se ridică în picioare; încercă să-şi strângă prietenul în braţe şi exclamă cu o voce solemnă, suspinând:

— Jur pe onoarea mea nepătată! Prefer s-o văd în braţele unui amant, decât aşa! Da, de-o mie de ori, da, adăugă, căutaţi-i un amant, seduceţi-o; orice altceva, decât s-o văd în braţele fanatismului!…

Şi strânse cu căldură mâna pe care i-o oferea don Alvaro.

Marşul funebru răsuna în depărtare. Cin-cin-ul talgerelor şi *bum-bum*-ul tobei mari serveau drept fundal cuvintelor grandilocvente ale lui Quintanar.

— Ce s-ar întâmpla cu oamenii în aceste furtuni ale vieții dacă prietenia n-ar oferi sărmanului naufragiat o scândură de care să se apuce!

Cin-cin-cin! Bum-bum-bum!

— Da, prietene! Mai degrabă sedusă, decât fanatizată!…

— Don Victor, poți conta pe prietenia mea de nezdruncinat; în astfel de prilejuri se vede cine-i om…

— Ştiu, Mesia, ştiu… închide fereastra, că am impresia că-mi sună în cap toba asta blestemată!

Douăzeci şi şapte

— Zece! Ai auzit? Ceasul din sufragerie a bătut zece...

— Ce-ai zice să urcăm?...

— Mai stai puțin; să bată şi orologiul de la catedrală.

— De la catedrală! Dar ce, se-aude de aici, fetițo! Se aude ceasul din turn până aici?... Ce vorbeşti, e o jumătate de leghe bună.

— Da, se aude, în serile astea liniştite, sigur că se aude. N-ai observat niciodată? Aşteaptă cinci minute şi-ai s-auzi dangătele... triste şi stinse din cauza depărtării..

— Adevărul e că noaptea asta e tare frumoasă...

— Parc-am fi în august.

— Când privesc cerul,

de innumerables luces rodeado
y miro hacia el suelo...[189]

iartă-mă, fetițo; fără să vreau, tot la versurile mele ajung...

— Ei şi? Foarte bine, Quintanar, sunt foarte frumoase. Cred că sunt din *Noapte senină.* Te fac să plângi. Când eram mică şi începusem să citesc poezii, ăsta era autorul meu favorit.

Amintirea lui Fray Luís de León trecu întocmai ca un norişor peste gândurile Anei, care simți o uşoară şi amară melancolie. Îşi scutură capul, se ridică în picioare şi spuse:

— Dă-mi brațul, Quintanar; hai să facem o plimbare pe aleea cu peri, până se hotărăşte domnul turn al catedralei să bată ora...

— Cu multă plăcere, *mia sposa cara*[190].

Perechea se ascunse sub bolta nu prea înaltă a unei alei de peri francezi pe spaliere. Luna străpungea, din loc în loc, frunzişul tânăr şi semăna bălți de lumină pe jos, de-a lungul aleii întunecoase.

— Mai se sfârşeşte cu o noapte splendidă, spuse Ana, sprijinindu-se de brațul soțului.

— E-adevărat; azi se termină luna mai. Mâine suntem în iunie. Iunie – luna pescuitului. Îți place să pescuieşti? Ştii râul Soto, ăsta care-i aici, cum treci de Pumarada de Chusquin.

— Da, îl ştiu… unde uneori, vara, fac baie Obdulia şi Visita, înainte de-a merge la mare.

— Exact, ăsta e… Are nişte păstrăvi, o minune, aşa zicea marchizul. Vrei să-i scriu lui Frigilis să ne trimită două undițe cu tot ce trebuie?

— Da, sigur, splendid! O să pescuim.

Don Victor, satisfăcut, strânse şi mai tare brațul doñei Ana care atârna de-al lui şi-i apucă mâna ca un tenor de operă. Începu să cânte:

— *Lasciami, lasciami,*
oh, lasciami, partir…[191]

Tăcu şi se opri. O rază de lună îi căzu pe nas. Îşi privi soția, care întoarse şi ea capul spre el.

— Îți place *Hughenoții?* Ți-aduci aminte? Ce prost cânta tenorul acela din Valladolid… Ascultă… fii atentă ce idee… ce idee grozavă mi-a venit… Închipuie-ți aici, la Vivero, la marginea iazului, imaginează-ți-l pe Gayarre sau pe Massini cântând… în noaptea asta liniştită, în tăcerea asta… şi noi aici, sub boltă, ascultând, ascultând… Aşa ar trebui cântate operele… Ce ne lipseşte acum? Muzica, doar muzica… Cadru frumos… adierea vântului… frunzişul, luna… toate astea, cu un cuartet bun… am fi ca-n paradis! Oh! versurile… uneori versurile nu spun aşa de mult ca muzica. Eu sunt partizanul cântecului, al poeziei acompaniată de liră sau de forminx…

Ştii cum era un forminx?

Ana zâmbi şi-i explică bunului ei soţ cum era acel instrument grecesc.

— Eşti o erudită, fetiţo.

Alt norişor umbri fruntea Anei.

Orologiul catedralei, la o jumătate de leghe de Vivero, bătu ora zece, rar, răsunător, umplând aerul de melancolie.

— Se-aude cu-adevărat, spuse Quintanar.

Şi după o pauză, comentariul orei, adăugă:

— Mergem la masă?

— La masă! strigă Ana.

Şi, dându-i drumul lui don Victor, o luă la fugă, ridicându-şi puţin rochia *matinée*[192] cu care era îmbrăcată, până se pierdu în întunecimea bolţii. Quintanar se luă după ea, strigând:

— Stai, stai… nebuno, să nu te împiedici.

Când ajunse la lumină, având cerul drept acoperiş, o văzu pe iubita lui soţie la capătul scărilor de marmură, cu o mână sprijinită de zăbrelele aurite din faţa uşii, întinzând braţul, cu o floare între degete, spre lună.

— Ei, ce zici, Quintanar? Cum arăt în chip de lună?

— Minunat! Minunată statuie… o idee originală!… ascultă: „Aurora implorând-o pe Diana să grăbească scurgerea nopţii.

Ana aplauda şi trecu pragul. Don Victor intră după ea, spunându-şi lui însuşi, cu glas tare:

— Fetiţa mea! E alta… Benitez ăsta mi-a salvat-o… E alta… Fetiţa mea dragă!

Mâncară din vesela marchizilor. Amândoi aveau poftă de mâncare. Ana vorbea, din când în când, cu gura plină, aplecându-se spre Quintanar care surâdea, mesteca şi aproba dând din cap în timp ce mânuia cuţitul.

— Casa asta până şi noaptea e veselă, spuse ea.

Apoi adăugă:

— Ţine, curăţă-mi mărul…

— „Curăţă mărul, curăţă mărul…” Unde-am mai auzit eu asta?… Ah, da!…

— Ce ai, omule?
Şi se înecă de râs.
— E dintr-o zarzuela... Dintr-o zarzuela compusă de un academician... Fii atentă... E vorba de marchiza de Pompadour; un domn Beltrand pleacă în căutarea ei; într-o moară se întâlneşte cu o ţărancă... şi, cum e şi normal, se aşază împreună la masă sau, mai exact, să mănânce mere.
— Ca noi doi.
— Exact. Ei bine, ţăranca, cum e firesc, pune mâna pe un cuţit.
— Ca să-l ucidă pe Beltrand...
— Nu, ca să cureţe mărul...
— Asta-i cam neverosimil.
— La fel spune şi Beltrand şi orchestra. Orchestra se cutremură de spaimă, cu toate viorile în tremolo şi toate clarinetele care ţiuie, iar Beltrand, la fel de speriat, cântă: *(Cântând, în picioare)*

Icielos! monda la manzana;
Ies la marquesa
de Pompadour,
de Pompadour...[193]

Ana izbucni în hohote. Râse din toată inima de prostia academicianului şi de hazul soţului ei. „Quintanar parcă era altul, ăsta-i adevărul."
Petra servi ceaiul.
— S-a întors Anselmo de la Vetusta? întrebă domnul.
— Da, conaşule, acum o oră...
— A adus cartuşe?
— Da, conaşule.
— Şi mei pentru canar?
— Adus, conaşule.
— Ei, atunci spune-i că mâine, foarte devreme, trebuie să se ducă din nou la oraş cu un mesaj pentru domnul Crespo. Lasă... am să-i spun chiar eu... O să fac două scrisori; ce zici,

Ana? Anselmo ăsta e aşa de bleg…

Stăpânul ieşi din sufragerie.

Petra spuse, strângând fața de masă:

— Dacă vrea ceva conița… şi eu mă gândesc să mă reped mâine, dis-de-dimineață, până la Vetusta… Trebuie să mă duc la călcătoreasă… Dacă vreți să-mi dați vreun mesaj… pentru doamna marchiză… sau…

— Da, o să-ți dau două scrisori; le las astă-seară pe masa din cabinet şi tu o să le iei mâine, fără să faci zgomot, ca să nu ne trezeşti.

— Nicio grijă.

După un ceas, don Victor dormea într-un iatac spațios, împodobit cu stucaturi, cu două paturi. În cabinetul alăturat, Ana scria, mişcând repede tocul ce părea că şuieră uşor în goana lui pe hârtia aceea satinată.

— Nu sta mult; nu scrie mult, să nu-ți facă rău. Ştii ce-a spus Benitez.

— Da, ştiu, taci şi dormi.

Ana îi scrise întâi medicului, fostul ajutor al lui Somoza. Benitez, tânărul puțin vorbăreț şi bine pregătit, dotat cu simțul observației, îi permisese pacientei sale, Prezidentei, să scrie, dacă acest lucru o amuza, uneori, la ceasurile când nu avea ceva mai bun de făcut. „Scrie-ți-mi mie, de pildă, din când în când, spunându-mi ceea ce ştiți că mă interesează. Dacă însă vă face rău să-mi povestiți temerile dumneavoastră, nu-mi dați amănunte, mi-ajung câteva generalități..

Ana scrise:

> *…Veşti bune. Numai veşti bune. Nu mai încerc niciun sentiment de teamă; nu mai văd furnici în aer, nici băşicuțe, nimic din toate astea; vorbesc despre ele fără teama că mi se vor arăta din nou; sunt în stare să-i citesc pe Mandsley şi pe Luys, în ciuda ilustrațiilor cu creieri şi alte organe, fără să-mi fie greață, nici teamă, Vorbesc cu Quintanar despre teama mea de a nu înnebuni, ca de mania unui străin. Sunt sigură de sănătatea mea. Îți*

mulțumesc, prietene; dumitale ți-o datorez. Dacă nu mi-ai interzice să filosofez, ți-aş explica chiar acum de ce sunt sigură că. trebuie să mulțumesc modului de viață pe care mi l-a impus fericirea de nedescris a acestei sănătăți senine, a acestei plăceri rafinate de-a trăi în mijlocul unei atmosfere sănătoase… Dar să lăsăm retorica; mi-aduc aminte că nu-ți place vorbăria… Într-un cuvânt, merg ca un ceas, după expresia pe care-o preferi dumneata. Regimul respectat cu religioasă scrupulozitate. Frica păzeşte bostănăria. Voi fi sclava igienei. Orice, numai să nu se mai întâmple cele ştiute. Îmi continui jurnalul, nepermițându-mi luxul de a mă pierde în considerații psihologice, devreme ce dumneata mi-ai interzis şi asta. Scriu în fiecare zi câte ceva, dar puțin. După cum vezi, te ascult în toate. La revedere. Nu întârzia să vii. Quintanar te salută… sforăind. Sforăie, ăsta-i adevărul. Altădată, Prezidenta ar fi considerat că asta e o nenorocire pe care i-o trimitea ex profeso[194] destinul ca s-o pună la încercare. Un soț care sforăie! Groaznic… şi gata. Văd că te strâmbi. Iartă-mă. Gata cu pălăvrăgeala. Spune-i lui Frigilis să vină cu dumneata sau înainte. Orice-ar spune soțul meu, dacă nu vine Crespo să-mi pregătească undița şi să convingă păstrăvii să se lase prinşi, n-o să facem nimic. Încă o dată, la revedere! Sclava regimului impus de dumneata, care ți se închină,

Anita Ozores de Quintanar

După ce semnă şi închise scrisoarea, Ana porni să termine alta, pe care-o începuse dimineața.

Acum penița alerga mai încet, stăruia asupra formei slovelor.

Dintr-un capriciu, Prezidenta încerca să imite scrisul din scrisoarea la care răspundea şi pe care-o avea în fața ochilor.

„…Nu te plânge că sunt prea scurtă în explicații. Ți-am

mai spus, prietene, că Benitez îmi interzice, şi cred că are dreptate, să mă gândesc prea mult, să analizez toate amănuntele gândirii mele. Şi nu numai faptul în sine, dar chiar şi gândul de-a face asta, de-a despica firul în patru mă face să încerc teama că voi simți din nou acea groaznică slăbiciune în creier… Să nu mai vorbim despre asta. E de-ajuns că-ți scriu, deşi mi s-a interzis. Să ne înțelegem. Nu mi s-a interzis să-ți scriu dumitale. E limpede? Mi s-a interzis să scriu mult, indiferent cui, şi mai ales lucruri serioase.

Mă întrebi – când ne întoarcem la Vetusta? Nu ştiu, Fermín, nu ştiu.

Dacă mă simt mult mai bine? Da, mă simt. Dar cine comandă, comandă. Benitez e energic, vorbeşte puțin, dar bine; a promis c-o să mă vindece, dacă-l voi asculta, şi c-o să mă părăsească dacă-l păcălesc sau nu-i respect dispozițiile. Sunt hotărâtă să-l ascult. Dumneata mi-ai spus întotdeauna: principalul e să fim sănătoşi.

Crezi c-o fac din slăbiciune? Nu, Fermín, de-o mie de ori nu. O să te conving când o să mă întorc.

Mă rog puțin? Da, e-adevărat. Poate că mă rog însă prea mult, având în vedere sănătatea mea. Dacă i-aş spune lui Quintanar sau lui Benitez cât de rău îmi face, chiar când sunt pe deplin sănătoasă, să-mi spun rugăciunile!… îmi reproşezi că nu vorbesc în scrisorile mele decât de don Victor şi de medic. Dar despre ce vrei să-ți vorbesc? Aici nu-l văd decât pe bărbatul meu; iar Benitez mi-a salvat viața, poate judecata… Ştiu că nu-ți place să-ți vorbesc despre frica mea de-a înnebuni… dar e adevărat, mi-a fost teamă, şi îți scriu despre asta, ca să-mi fie mai uşor să-i mulțumesc medicului – despre care vorbesc atâta – pentru salvarea mea intelectuală. Cum m-ar fi iubit fratele meu mai mar e întru spirit, fără spirit sau cu el întunecat de nebunie?…

Spui că s-a sfârşit cu cutare sau cutare lucru?… Nu, nici vorbă. Nu s-a sfârşit nimic. Totul va fi la fel, la timpul

potrivit. N-o să mai vin însă la doña Petronila. Nu mă întreba de ce; sunt hotărâtă să nu mai calc în casa acestei doamne. Şi… gata. Nu pot fi mai lungă. Mi s-a interzis – din nou! Tocmai am sfârşit masa de seară. Prietena dumitale cea mai credincioasă, cu recunoştinţă,

Ana Ozores.

P.S. *Se vede că sunt bine dispusă? Da, e-adevărat. Pentru că sunt sănătoasă. Dacă aş fi prost dispusă şi aş judeca greşit, aş putea crede, că-ţi pare rău de buna mea dispoziţie, după tonul pe care o spui. Iertare pentru toate greşelile.*

Anita reciti scrisoarea. Şterse câteva cuvinte; se gândi, apoi le rescrise deasupra ştersăturilor.

Şi, în timp ce muia cu limba lipiciul de pe plic, mişcându-şi capul la dreapta şi la stânga, ridică din umeri şi zise, cu voce înceată:

— N-are de ce să se ofenseze.

Se culcă în patul alb şi vesel, alături de patul lui Quintanar.

Bătrânul se trezea mai devreme decât Ana şi ieşea în grădină s-o aştepte. La opt, îşi beau amândoi ciocolata în sera pe care el o numea, cu o anumită mândrie emfatică, *la serre.*

„Dacă astea ar fi ale noastre!…” se gândea uneori Quintanar privind plantele exotice de pe poliţe şi din vasele etrusce şi japoneze mai mult sau mai puţin autentice.

Când era vorba de Vivero, Prezidenta nu se gândea la titluri de proprietate; se bucura de natură, de sănătate şi de relativul lux pe care şi-l creaseră marchizii de Vegallana în vestitul lor conac, fără să facă altceva decât să se bucure. Aici se simţea ca într-o baie în a cărei eficacitate credea.

Don Victor ieşi din grădină şi, luând-o prin păşuni, livezi de meri şi câmpuri cu porumb, căută, printre căsuţele din apropiere, drumul ce coboară spre râul Soto, iar pe mal locul

cel mai potrivit – unde va veni să pescuiască de îndată ce s-o întoarce Anselmo cu uneltele necesare.

Cum era prea cald, Ana urcă în cabinet şi, după ce citi puţin întinsă pe patul cel alb, se apropie de biroul de palisandru şi-şi răsfoi jurnalul. Întotdeauna făcea la fel; înainte de-a începe să scrie, recitea câteva pagini, pe sărite…

O citi pe prima, pe care o ştia aproape pe dinafară. O citi cu dragoste de artist. Era acoperită cu un scris nervos şi foarte iute, pe care-l înţelegea numai ea.

„Memorii!… Jurnal!… De ce nu? Benitez e de acord.”

„Memoriile lui Juan Garcia[195] – ar putea spune vreun mucalit… Dar cum pe astea n-am să le citesc decât eu… Ce e ridicol în asta? Ce-ar putea fi! Ar fi mai caraghios să mă abţin de la scris – devreme ce-i o ocupaţie care-mi place şi nu-mi face rău – numai pentru că, dacă lumea ar *afla,* ar spune că sunt snoabă, literată… sau romantică, vorba Visitei. Slavă Domnului că am scăpat de teama de ce-o să zică lumea. Sănătatea m-a făcut mai independentă. Şi, mai ales, ce-ar avea de spus, dacă nimeni n-o să-l citească? Nici Quintanar. Niciodată nu mi-a înţeles scrisul când scriu repede. Sunt singură, complet singură. Vorbesc cu mine însămi, într-un secret absolut. Pot să rid, să plâng, să cânt, să stau de vorbă cu Dumnezeu, cu păsările, cu sângele sănătos şi proaspăt pe care-l simt curgând prin vine. Să începem cu un imn. Să facem versuri în proză. «Sănătate, salve! Ţie îţi datorez ideile noi, această vigoare a sufletului, faptul că am uitat temerile şi larvele… şi echilibrul sufletesc care mi-a adus calmul mult jinduit…» întrerup imnul deoarece Quintanar jură că moare de foame şi mă strigă de jos, din sufragerie, cu o măslină în gură… Vin, vin… Cobor imediat!…”

„Vivero, 1 mai…

Plouă; e cinci după-amiază şi a plouat toată ziua. *In illo tempore,* numai din pricina asta m-aş fi considerat o nefericită. M-aş fi gândit la nimicnicia – şi la umezeala –

lucrurilor omeneşti, la marea plictiseală universală etc., etc… Acum mi se pare natural şi chiar foarte amuzant că plouă. Ce e apa asta care se revarsă peste dealuri, păşuni şi păduri? Toaleta naturii. Mâine, soarele o să lustruiască tot acest verde ud. Şi, în plus, aici, la ţară, ploaia e o muzică. În timp ce Quintanar îşi face siesta – obicei nou – şi sforăie – meteahnă veche şi demnă de respect – eu deschid fereastra şi ascult

răpăitul ploii
pe frunze,
şi fâlfâitul aripilor
porumbeilor

care se înfoaie sub micile acoperişuri ale porumbarului pătrat, intrând şi ieşind prin deschizăturile strâmte. Porumbarul ăsta are ceva de serai sau de casă cu mulţi chiriaşi, depinde cum îl priveşti. Viaţa obişnuită, cu orele ei de plictiseală, uitare, lenevie publică, se reflectă în ipostazele acestor porumbei, în micii lor paşi, în bătăile scurte din aripi. Perechi care se împreunează din obicei, din *datorie, dar* se plictisesc de parcă fiecare ar trăi în deşert. Deodată, masculul, bănuiesc că e mascul, are o idee, o remuşcare, *improvizează* o pasiune pe c*are nici pe departe n-o simte şi-*şi sărută femela, şi-i dă târcoale, şi cântă *rucutucua, şi-*şi înfoaie penele… Ea, surprinsă, fără să-şi scuture lenea, îi răspunde cu mângâieri blânde şi, după puţină vreme, obosiţi amândoi, somnoroşi, găsind în moleşeala giugiulelii, nemişcaţi, înfoiaţi, o voluptate mai mare decât în dragoste, se întorc la imobilitatea lor, liniştiţi, fără ranchiună, fără să se înşele şi să se plângă de răceala aceea reciprocă. Raţionali porumbei! Quintanar sforăie, eu scriu… înapoi! Nu merge. E cam ironic; ironia are întotdeauna un pic de amăreală… Băuturile amare deschid apetitul… dar e mai bine să-l ai fără ajutorul lor. Altceva.”

„Tot mai plouă. Nu contează. Tot potopul n-o să-mi smulgă

azi niciun gest de nerăbdare. Fereastra e închisă; pârâiaşele de apă ce alunecă pe geam îmi încețoşează peisajul. Victor a plecat cu Frigilis – a doua vizită a bunului Crespo; unicul om mare din câți cunosc, care ne vizitează. Sub umbrela lui Piñón de Pepa, administratorul marchizilor, adăpostiți parcă într-un cort de campanie, străbat pădurea de stejari pe care bărbatul meu îi numeşte întotdeauna seculari. Verifică nu ştiu ce experiență de chimie, invenția lui Frigilis, zice el. Să-i facă Dumnezeu fericiți şi să nu-şi ude picioarele. Astăzi mă simt înclinată spre istorie, spre amintiri. Nu mă tem de ele. Au trecut ceva mai mult de cinci săptămâni şi toate astea mi se pare că s-au petrecut în antichitate.

Ce zile! îmi închipuiam că m-am prostituat într-un mod straniu – aici scrisul Prezidentei devine aproape indescifrabil chiar şi pentru ea. Toată Vetusta m-a văzut cu picioarele goale, în mijlocul unei procesiuni, aproape la braț cu Oțet! Şi trei zile cu picioarele arse de dureri de care mi-era ruşine, nemişcată într-un fotoliu! L-am chemat pe Somoza care s-a scuzat. A venit asistentul lui, Benitez, tăcut, rece; am înțeles însă că mă observa cu atenție când nu-l priveam. Credea probabil c-o să înnebunesc. El neagă, spune că totul se explică prin exaltarea religioasă şi nemaipomenita puritate morală cu care am hotărât să mă jertfesc pentru binele celui pe care îl credeam jignit de gândurile şi disprețul meu. Benitez pare şi el un duhovnic când se hotărăşte să vorbească. I-am dezvăluit secretele vieții mele interioare aşa cum descrii simptomele unei boli. Când îi vorbeam despre astfel de lucruri îmi dădeam seama că, în ciuda figurii lui impasibile, mă învăța pe dinafară... Răul a urcat de la picioare la cap. Am avut febră, am stat în pat... şi am simțit teroarea aceea... panica aceea dinaintea nebuniei. Despre asta nu vreau să vorbesc nici cu mine însămi. Gata pentru azi; mă duc la pian să-mi amintesc Casta diva... cu *un deget.”*

Ana sări câteva pagini fără să le citească. Scrisese acolo povestea zilelor ce urmaseră procesiunii, faimoasă în analele

Vetustei. Da, crezuse că-i o prostituată; publicitatea aceea religioasă îi apărea ca un fel de sacrificiu babilonic, ceva ca o claustrare în templul lui Baal în vederea unui tainic priveghi. În plus, îi era ruşine; era ceva ridicol, ca şi faptul de a fi literată, care sfârşea prin a i se părea ei însăşi astfel. Nu îndrăznea să iasă pe stradă, în fiecare trecător vedea o batjocură; orice şuşoteală o privea pe ea; avea impresia că toate bârfelile ţinteau nebunia ei. „Fusese ridicolă, făcuse o prostie." O chinuia ideea asta fixă. Când voia să fugă de ea, i-o amintea neîncetat durerea din picioare – care-o usturau, cuprinse parcă de focul ruşinii; picioarele acelea care, o după-amiază întreagă, aparţinuseră publicului, goale.

Dacă voia să se consoleze cu religia şi protecţia Canonicului, răul era şi mai mare; simţea cum credinţa, credinţa viguroasă, pură, nealterată se topeşte în suflet, în ceea ce-o privea pe Sfântă Teresa, ajunsese la concluzia că n-o poate citi; prefera asta în locul chinului unei analize ireverenţioase la care Ana ajungea fără voia ei, ori de câte ori avea în faţă ideile şi frazele sfintei. Şi Canonicul? Compasiunea aceea intensă, care altă dată o aruncase la picioarele lui, nu mai exista. Succesele îl pierduseră pe don Fermín. Oricum, Anei nu-i mai era milă de el; îl vedea triumfător, abuzând poate de victorie, umilindu-şi duşmanul… Acum, vedea limpede; sau cel puţin nu atât de tulbure ca înainte. Poate că ea fusese un instrument în mâinile *fratelui mai mare.* Sigur că De Pas nu-şi mai arătase, prin gesturi patetice, care să-l dea de gol, nici gelozia, nici dragostea şi nici altceva asemănător; Ana se uita la el cu priviri inchizitoriale, pentru care o mustra conştiinţa, dar nu putu observa semne ale vreunei pasiuni pământeşti. Vedea ea prost? Se prefăcea el bine? Sau nu fusese de fapt nimic? Atâta doar că nu mai încercă vechea cucernicie, credinţa se năruia, vechile teorii pe care, fără să le înţeleagă atunci pe deplin, le auzise de la tatăl său, le simţea acum înlăuntrul ei.

Un panteism vag, poetic, blând şi romantic, sau, mai bine zis, un deism rustic, a la Rousseau, sentimental şi plin de

încredere în viitor, deşi trist şi puțin întunecat: asta, sau toate astea la un loc, era ceea ce simțea acum Ana, înverşunându-se să creadă că e vorba de o pură doctrină creştină. Nu voia nici să-şi renege credința, dar nici s-o analizeze; ceea ce i se părea ridicol, dar, fără să vrea, ideile, protestele, criticile i se îngrămădeau în minte şi în inimă. Era un nou chin. Dar continua să se spovedească foarte des lui don Fermín. Acum îi era fidelă datorită obişnuinței; se temea de remuşcări dacă s-ar fi abătut de la ceea ce credea că-i datorează. Se temea mai ales că dacă ar fi rupt relațiile religioase cu el, ar fi încercat un puternic sentiment de milă, ar fi chinuit-o părerile de rău şi-o evlavie imaginară care-ar fi târât-o spre o nouă nebunie, asemeni celei din Vinerea Mare. Ideile şi sentimentele acestea, viața retrasă şi conştiința că înăuntrul ei e ceva care suferă, se răzvrăteşte şi amenință să se reverse în afară, îi provocară crizele nervoase pe care Benitez i le trata cum putea mai bine.

Ana crezuse cu toată ființa ei c-o să înnebunească. Exaltării sentimentale îi urma un marasm spiritual, care dădea naştere unei atonii morale; o îngrozea gândul că, în zilele acelea, virtutea şi crima, suferința şi triumful, binele şi răul erau pentru ea identice. „Dumnezeu, spunea Ana, i se făcea fărâme în creier”, şi atunci simțea un fel de abandon total şi-o slăbire a voinței care-o torturau şi-o făceau să intre în panică; chinul cel mai mare consta în faptul că începea să nesocotească logica, să se îndoaie de legile gândirii şi ale cuvântului – iar în cele din urmă îşi pierdea conştiința propriei sale unități. Prezidentă credea că facultățile morale i se despart, că înlăuntrul ei nu mai e nimic din ceea ce ar fi ea, Ana, cea adevărată şi pură... şi în urma ei se află doar hăul, groaza, ce aducea după sine, drept reacție, strigăte şi spasme.

Uită apoi de toate acestea pentru a nu se mai gândi decât la sănătatea ei; o îngrozea ideea nebuniei şi teama de o durere necunoscută, stranie, a creierului descompus, îl chemă pe Benitez cu toată încrederea, şi primul semn al însănătoşirii fu

tocmai zbuciumul acesta şi supunerea oarbă în fața prescripțiilor medicului.

Dacă acesta îi vorbi despre un anumit regim alimentar, exerciții fizice, ba chiar şi băi, îi spuse că cel mai important lucru era schimbarea felului de viață – avea nevoie de aer liber, de distracții, veselie şi emoții moderate. La țară, la țară! — fu strigătul de salvare; iar Ana şi Quintanar, care se speriase şi el, nu glumă, începură să strige şi ei, de dimineață până seara: La țară, la țară!

Dar unde, la țară? în ținutul Vetustei nu aveau niciun conac pentru odihnă. Proprietățile lui don Victor erau în Aragón.

Ana, într-un acces de curaj, curaj cu mult mai eroic decât putea să-şi închipuie soțul ei, îndrăzni să spună:

— Quintanar, ce zici de ideea asta?… Să petrecem câteva luni, până vine iarna…

— Unde?

— Pe proprietățile tale, la Almunia.

Don Victor tresări.

— Fetițo, pentru Dumnezeu!… Sunt bătrân ca să-mi mai hurduc atâta bietele mele ciolane… La Almunia!… Din toată inima… altădată,. dar acum! Eu îmi iubesc locurile natale, bineînțeles, sunt aragonez până-n măduva oaselor şi spun şi eu ca poetul, că e foarte fericit cel ce nu a văzut

más rio que el de su patria;[196]

dar acum, eu sunt mai vetustean decât vetustenii, şi alt poet, prințul Esquilache, a spus şi el

Porque es la patria al que dichoso fuere
donde se nace no, donde se quiere.[197]

Almunia de don Godino! Ce drum trebuie să facem… Şi pe urmă, să ne despărțim de Frigilis… de don Alvaro, de marchizi, de Benitez, imposibil!

Nu se mai gândi la asta. În adâncul sufletului, Ana se bucură mult de cât de vetustean era acel aragonez.

Bucurie pe care şi-o ascunse şi ei înseşi. Socoti că, în ceea ce priveşte capitolul acesta, şi-a făcut datoria.

Dar unde-o să-şi petreacă cele câteva luni de vacanță la țară, pe care Benitez le considera absolut indispensabile pentru sănătatea Anei?

Într-o zi se vorbi despre asta acasă la Vegallana. În afară de Quintanar şi de marchizi, nu mai erau de față decât Alvaro şi Paco.

— Medicul, spunea fostul prezident, recomandă să mergem într-un sat care să ofere o serie de condiții greu de găsit laolaltă.

— Adică? întrebă marchizul.

— Să fie aproape de Vetusta, ca Benitez să poată veni des şi s-o poată transporta pe Ana în oraş în caz de nevoie; să aibă suficient confort, să fie plăcut, cu priveliști vesele, să aibă în preajmă o apă curgătoare, iarbă verde, lapte de vacă… şi-aşa mai departe.

Don Alvaro avu în clipa aceea un fel de inspirație. Se apropie de Paco şi-i spuse la ureche:

— Vivero!

Paco înțelese şi-l admiră. „Numai un geniu putea avea asemenea revelații!”

Fără să-i treacă prin minte că se ralia unor planuri diabolice, rosti încet:

— Tată, nu ştiu alt conac care să întrunească condițiile cerute de Benitez, în afară de unul… care e la dispoziția noastră…

Şi într-un glas, bucuroşi de descoperire, cei doi marchizi şi fiul lor strigară:

— Vivero!

— Bravo, bravo, evrika! repeta marchizul. Paco are dreptate, la Vivero! Vă duceți la Vivero!

Şi marchiza:

— Splendidă idee! Grozav! O să ne vedem mai des, înainte

de-a pleca la băi…

Don Victor protestă:

— Cum, Vivero? Şi dumneavoastră?

— Noi nu mergem la Vivero anul ăsta.

— Sau o să ne ducem mult mai târziu.

— Iar dacă venim, o să fie loc pentru toți.

— Am dormit acolo, fiecare în largul lui, peste douăzeci de persoane, spuse Alvaro.

— E limpede; Vivero e ca o mănăstire.

— Gata, nu se mai discută.

— Cum, nu se mai discută? Totuşi, eu…

În pofida susceptibilităților lui don Victor, rămase stabilit că nevastă-sa, el şi servitorii pe care voiau să-i ia cu ei îşi vor petrece cele câteva luni recomandate de Benítez la Vivero, unde vor fi stăpâni absoluți.. Nimic, gata, marchizii nu admiteau obiecții.

„Nu erau rude?”

„Sigur că da”, trebui să răspundă, foarte mândru, Quintanar.

Când află vestea, Ana înțelese că asta însemna exact contrariul unui voiaj la Almunia de don Godino. Nu vru însă să se gândească la primejdiile pe care le putea prezenta şederea la Vivero. Acum ura gândurile. Cu toate acestea, fără să cerceteze cauzele, toată ziua simți bucuria unei fetițe căreia i-au fost împlinite cele mai arzătoare dorințe, şi plăcerea i-a fost şi mai intensă când, a doua zi dimineața, se trezi gândindu-se: „Mă duc la Vivero, să trăiesc ca o țărancă, să alerg, să respir, să mă îngraş, să-mi schimb viața… Acolo e soare, apă curgătoare, frunziş… sănătate…” Şi, ca un acompaniament muzical ce sublinia acea perspectivă, Ana simțea o speranță nedefinită, dar nu voia să se gândească prea mult… Părea însă că lumea se înveseleşte, că ideea de-a merge la Vivero o fortifică. „Benitez ăsta o întinerea.”

După filele jurnalului ei care vorbeau, în felul lor, pe scurt, despre toate acestea, Ana găsi şi se opri la pagina unde-şi notase, în grabă, impresiile sosirii la Vivero, într-o zi de

aprilie, ce părea de iunie, veselă, călduroasă, senină.

Citi pagina aceea cu plăcere, bucurându-se, nu de stil, ci de amintiri. Spunea:

„Rozmarin şi Garofiţa se întoarseră brusc; landoul coti fără zgomot, ne hurducă puţin, lăsarăm şoseaua spre Santianes şi roţile răsunară pe pietrişul nou al drumului strâmt ce duce la Vivero; sălciile, ca o ploaie de iarbă suspendată în aer, ne gâdilau cu vârfurile ramurilor, unduindu-se deasupra frunţilor, ca părul în bătaia vântului. Poarta cea mare se deschise în mijlocul zidului vechi, şi caii scăpărară scântei în curtea pietruită a bătrânului conac, trezind, cu zgomotul lor, ecouri în tăcerea *palatului* încuiat şi gol. Dac-ar fi fost după gustul meu, am fi rămas să locuim în casa aceea imensă cu două turnuri de piatră cenuşie şi portaluri cu coloane… dar trăsura îşi urmă drumul; marchizul hotărâse, din mândrie, ca intrarea în Vivero cel *locuibil* să fie pe-aici, prin faţa vechiului palat… Roţile tac din nou, înfăşurate parcă în cârpe, Rozmarin şi Garofiţa frământă, fără zgomot, cu copitele lor puternice, nisipul netezit, alb şi moale al aleii largi, mărginite de un gărduleţ de marmură cu vaze şi globuri cu plante exotice.

Casa nouă ne surâde, şi ne oprim în faţa micii şi cochetei marchize de la intrare; tăcere generală… o clipă. Vorbeşte soarele… noi ne bucurăm; curăţenia, corectitudinea, eleganţa par aici opera naturii, iar frunzişul, strălucirea lui verde, susurul aerului discret, frumuseţea priveliştii, zborul graţios al miilor de păsări par articole de lux din import; bogăţia şi natura îşi dau mâna; soarele, îndrăgostit de confort, *luminează* mai tare… Ce lucru curios! Niciodată n-am văzut Vivero până acum, ceea ce se cheamă a vedea; până acum n-am înţeles această armonie intimă între lux şi rusticitate. E bine aşa. Trebuie să existe pe pământ colţişoare unde să nu fie nimic urât, sărac, sau trist.

Paco şi marchiza, care au venit să ne dea în stăpânire conacul, mănâncă împreună cu noi şi după-amiază, la apusul

soarelui, se întorc la Vetusta.

Acum suntem singuri. Cercetez toată casa. La parter, salon, sală de biliard, cabinet-bibliotecă, o terasă acoperită cu sticlă, deasupra grădinii, sufrageria cu ieşire spre seră pe scara de marmură albă. Ce veselie! Totul e sticlă, flori, plante cu frunze gigantice, culori tari, rare. Ce-mi place cel mai mult e primul etaj, un capriciu al marchizului: o galerie de sticlă înconjoară toată clădirea. I-am dat ocol de două ori, de parcă nu văzusem niciodată Vivero. Ce-o fi, că totul mi se pare nou, mai bun, mai elegant, mai poetic? Quintanar e încântat şi mi se pare că e puţin invidios.”

„Viaţă excelentă. Primăvara mi-a pătruns în suflet. Mă scol de dimineaţă. Baia mă fortifică şi îmi înveseleşte sufletul. Întinsă în cadă, cu mâna pe robinet, las apa călduţă să mă irite şi, ca într-o toropeală, închipuirea mi se opreşte asupra unor imagini plastice, liniştite şi blânde. Pe urmă tremur înfăşurată în cearşaf şi mă întorc bucuroasă la căldura corpului meu, mulţumită de viaţa pe care o simt circulându-mi prin vine. Capul nu mă supără; nu m-au mai chinuit deloc gândurile mele complicate, alambicate… Gândesc puţin, superficial, şi amănuntele întâmplărilor de fiecare zi îmi absorb atenţia cu prisosinţă. Benitez poate fi satisfăcut. În felul ăsta, sănătatea îmi va reveni cu mai multă forţă. Asta înseamnă viaţă: să te bucuri de dulcea plăcere de a vegeta la soare.”

„Şi totuşi, în unele ceasuri, vibraţiile lucrurilor îmi vorbesc despre o muzică tainică a ideilor şi a sentimentelor. Ce să fie această speranţă într-un bine nedefinit? Uneori, am impresia că Vivero e o scenă pe care se joacă o comedie sau un roman… Atunci pădurea mi se pare mai solitară, mai solitar palatul. O singurătate ce pare c-ar cugeta. Totul e cufundat într-o tăcere meditativă, amintind zgomotul veseliei şi a plăcerii ce au pulsat aici, sau pregătindu-se să răsune în hărmălaia petrecerilor viitoare… Insist, e ceva de scenă

înainte de ridicarea cortinei. Vetustenii care au fericirea de-a fi invitați în excursie la Vivero sunt personajele pieselor care se reprezintă aici… Obdulia, Visita, Edelmira, Paco, Joaquinito, Alvaro… şi atâția alții care-au vorbit, au cântat, au alergat, au jucat, au dansat aici… au râs mai ales… Şi simt ceva din adierea veseliei trecute sau presimt ceva din veselia viitoare. Da, are dreptate Quintanar, aici e paradisul, ce ne lipseşte aici? După Quintanar, nimic altceva decât muzica… Oh, de muzică să nu se plângă. Alerg în salon să cânt la donna e mobile cu degetul *arătător, singur*ul meu deget muzical. Ce şic e asta, ar spune Obdulia!… O doamnă care nu ştie să cânte la pian decât cu un deget!”

„Quintanar e fericit. Şi e atât de bun! Cum mă îngrijeşte! Câtă drăgălăşenie, cum mă mai alintă! Parcă e altul. Se gândeşte mai mult la mine decât la marchetărie. Trec zile întregi fără să pună mâna pe fierăstrău! Nu există suflet care, în străfundul lui, să nu-şi aibă propria-i poezie. Veselia lui e prea zgomotoasă, dar e sinceră. N-aş fi putut, trăi aici fără el. Mi-l închipui plecat, mă văd aici singură şi mi-e frică să simt singurătatea… Şi nu mă deranjează, prezența lui îmi face plăcere.”

„Petra, chiar şi Petra îmi place aici la țară. Se îmbracă la fel cu țărăncile din partea locului, cântă cu ele prin conac, se prinde la joc şi cântă din corn cu măiestrie. Ieri, pe când ziua murea, cânta lângă Poarta Veche cântece de pe-aici, monotone, cu o tristețe blândă în ele. Pepe, administratorul, cânta cântece andaluze cu modulații vetustene… şi Petra sufla în cornul, plângăreț, iar eu simțeam în piept un plâns dulce… şi speranța aceea nebuloasă îmi lumina din nou sufletul. Cu cât era mai trist sunetul cornului, cu atât speranța şi veselia mea deveneau mai intense. Toate astea înseamnă sănătate, nimic altceva decât sănătate.”

„Mi-am adus la Vivero câteva cărți de-ale lui tata. Au trecut

mulți ani de când nu le-am deschis. Quintanar le pusese în rafturile cele mai de sus din bibliotecă.

Ce senzație! între filele unei *Mitologii ilustrate* am găsit bucățele de iarbă din Loreto… numai praf; hârtii scrise pe care am recunoscut mâzgăliturile mele de copil… şi un marinar desenat cu mâna mea, care, după explicația de dedesubt, era German.”

„Probabil că Benitez va condamna dorința mea de a citi şi-mi va interzice această pasiune necumpătată. Oh, câte lucruri nefiresc de noi găsesc în cărțile astea pe care abia le înțelegeam la Loreto! Zeii, eroii, viața în aer liber, un cer plin de pasiuni omeneşti, mulțumirea acestei lumi… uitarea tristeților adânci, ale viitorului nesigur… un popor tânăr, plin de sănătate… Aş vrea să ştiu să desenez ca să dau formă acestor imagini din mitologie care mă asaltează.”

După ce citi paginile acestea şi multe altele, Ana îşi notă impresiile din acele zile. Don Victor o întrerupse ca s-o anunțe că şi instalase cortul pe malul râului, în locul cel mai îmbietor şi mai răcoros, alături de-o pată de umbră în apă, unde, negreşit, se găseau păstrăvi.

Din după-amiaza aceea pescuiră. Pescuiră puțin, dar exemplare de soi. Ana citea, aşezată pe bancheta acoperită cu pânză albă, cu ciucuri albaştri, în timp ce în mâna stângă ținea undița doar atât cât era necesar ca să n-o ia curentul.

În timp ce ea, pe malul râului Soto, la o jumătate de leghe de Vetusta, în tovărăşia lui Quintanar al ei, lăsa să-i scape păstrăvii, leşinați de râs, imaginația sa, plutind în timpurile şi prin locurile de altădată se scălda în apele Cefisului, aspira parfumul trandafirilor din Tempe, zbura spre Escamandro, urca pe Taiget şi sărea din insulă în insulă, din Lesbos în Ciclade, din Cipru în Sicilia…

Într-o zi, Anita călători cu Bachus, străbătând India, sau navigând în corabia fermecată de al cărei catarg înflorit atârnau ciorchini şi se răsucea viță-de-vie, şi trebui să facă

dintr-odată un salt pe prozaicul țărm al râului Soto, chemată de vocea fostului prezident care țipa:

— Fetițo, da-ți mănâncă momeala!

Nu conta: Ana era fericită şi Quintanar la fel. „Parcă e altul!” îşi spunea ea. „Parcă e alta!” se gândea el.

Timpul zbura. Iunie veni cu căldură. Vetusta vara. e o Andaluzie primăvara. În fiecare dimineață, *pe răcoare* „Ana străbătea livada împreună cu don Victor, cu Pepe, administratorul şi cu Petra şi scutura ramurile încărcate de cireşe: umpleau coşuri mari, căptuşite cu frunze de smochin, cu boabele acelea de coral umede şi strălucitoare, şi Prezidentă simțea o voluptate deosebită, sănătoasă şi plină de voioşie trecându-şi mâna fină peste cireşele îngrămădite deasupra verdelui frunzelor late şi crestate. Coşurile astea erau trimise la Vetusta, marchizului şi uneori, prietenilor săi. Într-o dimineață, Ana văzu că Petra şi Pepe umpleau un coşuleț împletit din paie albe şi colorate cu cele mai roşii cireşe. Ana se apropie să-i ajute. Deodată, spuse:

— Pentru cine e?

— Pentru don Alvaro, răspunse Petra.

— I-l duc chiar eu acasă, adăugă Pepe, zâmbind la gândul bacşişului pe care-l întrevedea.

Ana simți că mâna îi tremură pe cireşe, şi atingerea aceea i se păru dintr-odată mai dulce şi mai voluptoasă.

Şi când n-o văzu nimeni, pe furiş, fără să se gândească ce face, fără să se poată stăpâni, ca o şcolăriță îndrăgostită, sărută cu foc paiele albe ale coşulețului. Sărută şi cireşele… şi muşcă chiar una dintre ele, lăsând-o acolo, abia însemnată de urma a doi dinți.

Şi, speriată de îndrăzneala ei, se gândi toată ziua, fără ruşine, la o aventură.

„Şi asta însemna sănătate!”

În ajunul Sfântului Petru, seara, Canonicul primi o scrisoare de la marchizul de Vegallana prin care era invitat să-şi petreacă ziua următoare, din momentul când îndatoririle catedralei îl vor lăsa liber, la Vivero, în tovărăşia stăpânilor

conacului, a actualilor chiriaşi, domnii de Quintanar, precum şi a altor buni prieteni. Vivero ținea de parohia rurală Sfântul Petru de Santianes; Pepe, administratorul, era anul acela organizatorul hramului şi avea de gând să se facă luntre şi punte „ca să nu-l facă de râs pe domnul marchiz".

Anita îi spunea duhovnicului în post-scriptum-ul ultimei ei scrisori: „Marchizul mi-a spus că are de gând să te invite la hramul Sfântului Petru. Noi suntem *organizatorii...* Presupun că n-o să lipseşti. Ar fi o adevărată sfidare."

„Nu, n-am să lipsesc, se gândea don Fermín, răsucindu-se în pat. Oho, dac-aş avea curajul să nu vin, să vă disprețuiesc, să uit totul... dar sunt obosit să mai lupt cu blestemata asta de obsesie care mă învinge întotdeauna. Da, dac-o să sfârşesc prin a mă duce, dacă sunt sigur că în cele din urmă o să pornesc spre Vivero, mai bine să mă scutesc de chinul luptei şi să mă declar învins. O să mă duc."

Nu reuşi să doarmă în noaptea aceea nici măcar un ceas. Asta era însă acum boală veche. De când Anita *„îl înşela din nou,"* don Fermín nu mai avea parte de o oră de odihnă.

Cum marchizul nu-l invitase să facă drumul în trăsura lui, ceea ce indica, poate, o anumită răceală premeditată, pe care De Pas se făcea că n-o observă, domnul Canonic trebui să închirieze personal o cupea. Spuse să-l aştepte dincolo de Espolón, la zece fix. Se duse la catedrală, dar nu putu să stea, şi la nouă şi jumătate se afla în mijlocul şoselei spre Santianes sau spre Vivero, plimbându-se de-a curmezişul ei, agitat, palid, într-o dispoziție groaznică.

„De ce mă duc eu acolo? Sigur că va fi şi celălalt. Ce caut eu acolo? Blestemat Vivero!" Trăsura întârzia. De Pas bătea din picior, plin de nerăbdare. În sfârşit, cupeaua hodorogită, murdară, sosi în pas de melc.

— La Vivero, cât mai repede! strigă don Fermín, lăsându-se să cadă ca plumbul pe bancheta tare, care scârțâia.

Vizitiul zâmbi, plesni cu biciul în aer, calul, extenuat, alergă două-trei minute şi, ca şi cum asta ar fi fost o lipsă de cuviință, nedemnă de anii săi, mulți la număr, reveni la pasul

lui leneş, fără ca nimeni să protesteze.

Canonicul îşi aminti că în aceeaşi cupea, sau în alta, dar aparţinând aceluiaşi proprietar, se afla şi cu câteva săptămâni înainte, plângând de bucurie, cu sufletul plin de speranţe şi de proiecte. Şi acum, o presimţire îi spunea că totul se sfârşise, că Ana nu mai era a lui, c-o s-o piardă şi că excursia aceea la Vivero era ridicolă; că dacă Mesia se afla acolo, cum era aproape sigur, toate avantajele erau de partea acestuia. Vicarul era îmbrăcat cu un anteriu de alpaca foarte fină, cu nasturi extrem de mici şi o pelerină tăiată în formă de aripi de liliac. Veşmântul lui avea ceva din costumul lui Mefisto din *Faust* în actul serenadei. Se gândise mult timp cu ce să se îmbrace. Sutana îl deranja tot mai mult şi anteriul îi părea tot mai greu. Pălăria cu boruri alungite era odioasă. Mai scurte ar fi fost elegant, dar ridicol, ar fi fost ca don Custodio; prea încopciat, bătrânesc; prea descheiat, nedemn de un vicar general. Să-şi pună redingotă? *Vade retro!*[198] Nu, preotul în redingotă devine, în mod obligatoriu, popă de ţară sau cleric liberal. Canonicul recurgea foarte rar la astfel de îmbrăcăminte. Oh, dacă ar putea să-şi îmbrace costumul lui de vânătoare, scurta pe talie, pantalonul aspru şi strâns pe coapsă, cizmele de călărie, pălăria lui cu boruri largi, atunci da, vanitatea îi spunea că în cazul ăsta n-ar trebui să-i fie frică de o comparaţie cu individul acela arogant pe care-l ura. Da, pe care-l ura.

Don Fermín nu-şi mai ascundea acest lucru. Nu dădea un nume pasiunii lui, dar îi recunoştea toate drepturile şi era departe de a simţi remuşcări. „El era preot, preot, ceva ridicol, dat fiind stadiul la care ajunseseră lucrurile.”

Înţelesese că Anei îi era scârbă de canonic, când canonicul voia să demonstreze că era şi bărbat. „Şi era bărbat, slavă Domnului că era bărbat! Şi mai bărbat decât celălalt, în stare să-l facă fărâme, să-l azvârle sus ca pe-o minge. Nu se mai gândea la suferinţele şi supărarea lui. Privea ca prostit peisajul, stâlpii de telegraf pe care-i lăsa din când în când în urmă. Trebui să ridice geamurile, căci îl înăbuşea praful.

Soarele îl plictisea şi-l ardea; trăsura nu avea perdele. Drumul era interminabil. Jumătatea aceea de leghe se întinsese la nesfârşit. „Marchizul se purtase ca un bădăran, neoferindu-i un loc în trăsura sa. Vina era a lui, care acceptase invitația. Dar, cum putea face altfel?”

Auzi zgomotul copitelor unor cai ce frământau pietrişul în urma cupelei. Se apropie de ferestruică să vadă cine erau călăreții şi-i recunoscu pe don Alvaro şi pe Paco, care trecură în galopul a doi cai albi, frumoşi, de pură rasă spaniolă.

Ei nu-l văzură; plăcerea galopului îi absorbise şi nici nu observară cupeaua aceea nenorocită care mergea la pas. Incapabilă de orice nobilă emulație, mizerabila mârțoagă de închiriat continuă să meargă cât mai încet, sigură că pe lumea asta fericirea nu se afla la capătul nici unui drum. Întotdeauna ajungi la timp ca să mănânci prost. Asta era toată filosofia ei. Vizitiul era, probabil, discipolul calului său.

Când Canonicul ajunse la Vivero, nu era în casă niciun invitat, nici marchizii şi nici familia Quintanar.

Petra apăru îmbrăcată ca o țărancă, cu o cochetărie provocatoare, cu bucle de aur pe cap, cu mantilla legată la spate, peste ilicul cu flori de mătase stacojie, strâns pe corpu-i zvelt; fusta de flanelă verde, foarte largă, acoperea o alta roşie care se zărea aproape de picioarele încălțate cu ghete de pânză. Era frumoasă şi sigură de ea. Zâmbi Canonicului şi-i spuse:

— Toată lumea e la biserică, la San Pedro.

— Bănuiam, fiica mea, dar sunt mort de sete şi…

Falsa țărancă îl servi pe Canonic în chioşcul din grădină cu o delicioasă băutură răcoritoare pe care-o pregăti cu artă.

— Să te răsplătească Dumnezeu, Petrica.

Şi statură puțin de vorbă.

Vorbiră despre viața pe care-o duceau acolo stăpânii.

Petra spuse că doña Ana părea alta; ce veselă, ce zglobie! Nici gând să se mai încuie ceasuri întregi în capelă, să spună rugăciuni, nici vorbă să citească toată vremea din Sfânta Teresa a ei… Ce mai, era alta. Şi sănătatea? Ca un stejar.

— Domnişorul Paco a venit? întrebă deodată De Pas.

— Da, domnule, acum vreun sfert de oră. Au venit,

— Şi el şi domnişorul Alvaro, călare, într-o goană; au băut ceva rece, întocmai ca şi dumneavoastră, şi-au alergat la San Pedro… Cred că n-au fost la slujbă de dimineață şi-au vrut s-o prindă pe cea de la hram…

În clipa aceea, dinspre răsărit răsunară zgomotoase explozii de artificii.

— Sunt pe sfârşite, spuse servitoarea.

Petra observa cu coada ochiului nerăbdarea Canonicului, care întrebă:

— Biserica e pe-aproape, cred, când o iei pe-aici, prin pădure, nu-i aşa?

— Da, domnule, dar sunt trei drumeaguri care se despart şi poți ajunge la râu, în loc de… Dacă vreți să mergeți, vă conduc chiar eu; acum n-am nimic de făcut aici, în casă…

— Dacă eşti atât de drăguță…

Petra o luă înaintea Canonicului. Ieşiră din grădina printr-o portiță şi pătrunseră în pădurea cu stejari viguroşi şi goruni răsuciți, cu scoarța aspră. Pădurea se întindea pe povârnişul unei coline, până în vârful ei, unde era mai deasă. Urcau o pantă şi don Fermín vedea poalele unduitoare ale fustei pe care Petra le arăta fără teamă, puțin dintr-un jupon alb cu multă broderie şi un ciorap de mătase ajurat, cochetărie rafinată ce-i răpea costumului autenticitatea, dar îi adăuga o anumită picanterie.

— Ce căldură, don Fermín! spuse, ştergându-şi transpirația de pe frunte cu o batistă de pânză ieftină.

— Mare, bălăioaro, mare, răspunse Canonicul, descheindu-şi blestematul acela de anteriu şi răsuflând tare.

— Numai că pe dumneavoastră nu vă dă gata oboseala, că din câte-am auzit, acolo la Matalerejo, alergați ca un cerb prin coclauri…

— Cine ți-a spus?

— Eh, Teresina.

— Sunteți prietene, da?

— Bune.

Tăcere. Amândoi meditează. Canonicul reia dialogul.

— Să nu crezi tot ce-auzi; uite-aşa, cum mă vezi, nu sunt decât un ţăran; joc popice, ştii cum…

Petra se opri şi se întoarse să-l privească pe don Fermín care schiţa gestul de-a arunca o bilă de stejar înainte, pe culoarul scobit…

Servitoarea râse şi, continuându-şi drumul, spuse:

— Nu, că sunteţi puternic, nu-i nevoie s-o spuneţi; se vede foarte bine.

Tăcură din nou.

Dincolo de colină, şi ceva mai aproape, explodară artificiile şi de îndată, cimpoiul şi tamburina cu glas tremurător şi vocile stinse de distanţă răsunară prin rămurişul pădurii.

Cimpoiul vorbea sufletului Vicarului şi celui al Petrei, amândoi ţărani. Se priviră din nou şi-şi zâmbiră.

— Se întorc, spuse Petra, oprindu-se din nou.

— Ajungem prea târziu?

— Da, domnule; mulţimea o s-o ia pe drumeagul de jos, şi când o să ajungem noi la biserică, ei or să fie la Vivero…

— Aşa că…

— Aşa că, mai bine să ne întoarcem. Vai, don Fermín, iertaţi-mă pentru plimbarea asta… pentru deranj!…

— Dar, fiica mea, de ce… din contră… Aici e bine… umbră… Eu însă sunt puţin obosit… şi, cu voia ta… ce zici, hm, o să mă aşez o clipă… acolo între rădăcini, pe grămada aceea de fân proaspăt…

Şi făcu exact aşa cum spusese.

Petra, fără să îndrăznească să se aşeze, dar nevrând să plece de-acolo, privi în pământ îmbujorată, schiţă câteva mişcări de felină şi începu să răsucească un colţ de şorţ.

— Obosit? Ei! îndrăzni să spună. Un bărbat ca dumneavoastră…

Cimpoiul şi tamburina umpleau bolţile verzi cu şuvoaiele lor când vesele, când melancolice, mereu încărcate de ideale arome câmpeneşti, de plăcute amintiri.

Canonicul mesteca fire de iarbă lungi şi aspre şi medita cu un surâs amar pe buze. „Ironia sorții! Fructul care i se oferea, care îi cădea în gură, aici… disprețuit… şi cel de neatins… râvnit… cu atât mai de neatins, cu atât mai jinduit… Şi cu toate astea, pentru că prezența lui la Vivero să fie mai puțin ridicolă, i se părea foarte oportun să-şi pună în practică gândurile. Şi pe urmă, era foarte bine s-o aibă de partea lui pe servitoarea Prezidentei, să fie a lui, pe deplin a lui…"

— Petra…

— Domnule? strigă ea, prefăcându-se speriată.

— Vrei să mai creşti? Eşti destul de înaltă. Uite, nu fii proastă… dacă nu te grăbeşti… poți să te aşezi… Oricum, eu aş vrea să te întreb… unele mici lucruri în legătură cu…

— Orice vreți, don' Fermín. Pe-aici, în niciun caz, nu trece nimeni; pentru că sunt puțini cei ce trec prin pădure ca să meargă la biserică, iar cei care-o fac, o iau pe scurtătura de jos… Pe aici, rareori trece vreun suflet. Dar dacă vreți să stăm de vorbă în voie, acolo, nițel mai sus, e o colibă, căreia i se spune casa lemnarului; e foarte curată şi are scaune foarte comode.

— Cu atât mai bine. O să fie mai plăcut. Hai acolo!

Se ridică şi porniră. Urcau în tăcere. Pădurea era mai deasă.

Cimpoiul şi tamburina răsunau acum foarte departe, temându-se parcă să facă zgomot.

Când ajunseră la casa lemnarului, Petra se aşeză pe iarbă, la mică distanță de don Fermín; şi, roşie ca şi fusta de dedesubt, se încumetă să-l privească în față, cu ochi serioşi şi grăitori.

Canonicul intră înăuntru, în colibă.

Vorbiră.

Don Fermín se temea de ceva, de momentul întâlnirii cu societatea, cum spunea Petra. Când, după o jumătate de oră, intra singur prin portița ce dădea din pădure în grădină, prima imagine ce i se înfățişă fu Prezidentă, stând în fântâna cea seacă, umplută cu iarbă, cu don Alvaro alături, care se

apăra şi o apăra şi pe ea de atacurile Obduliei, Visitei, Edelmirei, ale lui Paco, Joaquín şi don Victor, ce azvârleau în ei cu tot fânul pe care-l puteau lua, cu mâinile, dintr-o căpiţă ce se înălţa alături, în livada de meri a lui Pepe, administratorul.

Marchizul striga din galeria de la etajul întâi:

— Ei, nebunilor, nebunilor, dau drumul la câini, de ce distrugeţi fânul lui Pepe… Ce-o să mănânce vitele! Nebunilor!

…Pepe, nu departe de fântână, îmbrăcat în haine de sărbătoare, plus o cravată neagră pe care-o socotise demnă de calitatea de organizator, îi lăsa în pace, îi lăsa să se amuze şi zâmbea fericit…

— Lăsaţi, señor, lăsaţi să se *distreze* conaşii, că *iarba* o s-o aranjez eu… fără pagubă.

Prezidenta, cu părul plin de fân, cu ochii pe jumătate închişi, nu-l putu vedea pe Canonic până când nu sfârşiră jocul şi-i veni rândul să iasă din fântână… cu ajutorul lui don Alvaro şi a celor de afară.

Nu se ruşină că fusese văzută de duhovnicul ei într-o asemenea situaţie… Îl salută amabilă, zgomotoasă şi o luă din nou la fugă prin grădină cu Obdulia, Visita şi Edelmira, urmărită de Paco, Joaquín, don Alvaro şi don Victor.

Pe Canonic puse stăpânire marchizul; îl conduse în salon, unde se aflau marchiza, doamna guvernator civil, baroneasa şi fiica ei mai mare, care nu voia să alerge cu *nebunii aceia,* baronul, Ripamilán, Bermúdez, care nici el nu voia să alerge, Benitez, medicul Anitei, şi alţi iluştri vetusteni.

— Vezi, domnule Vicar, spuse Vegallana, petrecerea s-a împărţit în două: cum Pepe e organizatorul, a invitat toţi preoţii din partea locului, patrusprezece, dacă nu mă înşel; eu le-am propus să vină să ia masa aici, cu noi, dar cum unii dintre ei sunt cam necioplişi, am înţeles că doreau să fie liberi, fără doamnele şi domnii de la oraş, aşa că li s-a pus masa în palatul vechi şi mă gândesc să stau şi eu cu ei. Acum i-am propus lui Ripamilán să vină cu mine, dar nu vrea… Dacă dumneata ai fi atât de amabil să mă însoţeşti, aceşti

cumsecade parohi se vor considera nespus de onorați… Îți dai seama, cu domnul Vicar general!…

N-avu ce face. Canonicul fu nevoit să mănânce cu marchizul şi cu ceilalți preoți în palatul vechi.

Petra îşi luă sarcina să dirijeze serviciul la *masa de țară,* îmbrăcată tot ca o țărancă din partea locului, îmbujorată, aruncând scântei de aur din buclele de pe frunte şi scântei de jăratic din ochii vioi, grăitori, plini de o veselie răutăcioasă, care fura inimile țăranilor şi ale câtorva clerici de țară.

La cafea, don Fermín nu mai putu rezista, scăpă cu chiu cu vai şi se întoarse la casa cea nouă, unde hărmălaia ajunsese vacarm de iad. În clipa când intră el, don Victor (cu o beretă *aiurită* pe cap) cânta un duet cu Ripamilán, întinerit, lângă pianul la care cânta, aşa cum se pricepea, don Alvaro, cu un trabuc în gură, scuturându-şi corpul şi închizând şi deschizând ochii strălucitori pe care îi orbea fumul țigării.

Doamnele nu mai erau acolo. Marchiza, guvernatoarea şi baroana se plimbau prin grădină; tineretul, Obdulia, Visita, Ana, Edelmira şi fata baronului alergau singure prin pădure…

Din galeria de sticlă, le auzeai strigând; Obdulia, Visita şi Edelmira îi chemau pe bărbați cu hohote şi țipete.

Aşa înțelese Joaquín, care-i propuse lui Paco să plece de la concertul lui Quintanar şi don Cayetano şi să alerge după *alea.*

— Lasă, pe urmă, răspunse Paco, căruia îi plăceau tare mult cântecele vechi ale lui Ripamilán; şi-apoi începuse să se cam plictisească de vară-sa.

Când Quintanar şi Protoiereul răguşiră, ceea ce se întâmplă repede, părăsiră pianul, şi dorințele lui Orgaz fură îndeplinite. El, Paco, Mesia şi Bermúdez ieşiră din casă ■ şi intrară în pădure. „Nu se mai auzeau țipetele *ălora”.* „Să se fi ascuns? Probabil că da.”

„Să le căutăm, fiecare în câte-o direcție.”

„Minunat! Grozav!”

Se risipiră prin pădure, şi după puțin nu se mai văzură unii pe alții.

Bermúdez, de îndată ce simţi că e singur, se întinse pe iarbă. O întâlnire în doi, cu oricare din doamnele sau domnişoarele acelea, într-o pădure deasă de stejari seculari, *i* se părea o situaţie ce pretindea o elocvenţă specială, de care el nu se simţea în stare. Şi, cu toate acestea, ce delicioasă ar putea fi o conversaţie intimă cu Obdulia sau cu Ana *pe covorul cel verde!*

Canonicul trebui să rămână cu Ripamilán, don Victor, guvernatorul, Benitez şi alţi domni gravi. Benitez era tânăr, dar prefera să-şi facă digestia stând jos şi fumând o ţigară de foi bună.

Don Victor se apropie de medic, în arcada unei ferestre, şi De Pas putu auzi dialogul celor doi.

— Oh, nici nu vă puteţi închipui cât vă datorez!

— Mie, don Victor?

— Da, dumneavoastră; Ana e alta. E veselă, sănătoasă, are poftă de mâncare! S-a sfârşit cu cugetările, cu cucernicia exagerată, temerile, nervii… cu nebuniile… ca aceea de la procesiune… Oh, de câte ori mi-aduc aminte, mă crispez… Ei bine, n-a mai rămas nimic din toate astea. Şi ea se ruşinează de trecut. S-a convins că sfinţenia nu e pentru veacul nostru. Ăsta e secolul luminilor, nu al sfinţilor. Nu sunteţi de aceeaşi părere, domnule Benitez?

— Ba da, domnule, spuse medicul surâzând şi trăgând din ţigară.

— Vasăzică, dumneavoastră consideraţi că soţia mea e complet vindecată… radical?…

— Doña Ana, prietene, nu era bolnavă; v-am spus-o de sute de ori. Ceea ce avea doña Ana se putea vindeca numai prin schimbarea modului de viaţă; dar nu era o boală…; de aceea nu se poate spune cu exactitate dacă s-a vindecat sau nu… în rest… chiar veselia asta exaltată, optimismul, uitarea sistematică a vechilor temeri… nu sunt altceva decât reversul aceleiaşi medalii.

— Cum? Mă speriaţi.

— N-aveţi de ce. Aşa e doña Ana; constituită pe extreme…

plină de viață… exaltată… are nevoie de multă activitate, de ceva care s-o stimuleze… Are nevoie…

Benitez mesteca trabucul şi-l privea pe don Victor, care-şi deschidea ochii mari, cu o expresie de milă, puțin comică.

— De ce are nevoie?

— De… un stimulent puternic, ceva care s-o preocupe… intens; o activitate… susținută… în sfârşit… aşa… fiindcă are un temperament excesiv… Ieri era mistică, îndrăgostită de cer; acum mănâncă bine, se plimbă în aer liber, printre copaci şi flori… şi iubeşte viața veselă, natura, are mania sănătății…

— E-adevărat; nu vorbeşte decât de sănătate, sărăcuța.

— Sărăcuța? De ce sărăcuța?

— De ce? Pentru extremele astea… pentru stimulentele astea de care are nevoie…

— Ei şi, ce-i cu asta? Aşa cere temperamentul ei…

— Cu alte cuvinte, dumneavoastră credeți că ieri era evlavioasă, exagerat de evlavioasă, pentru ca… exista poate cineva care-i influența spiritul într-o anumită direcție?..

— Exact. E foarte probabil.

Don Victor, zăpăcit ca de obicei, vorbea fără teama de-a fi auzit, fără să-l vadă pe Canonic, care, prefăcându-se că citeşte un ziar şi ascultându-l, din când în când, pe Ripamilán, se străduia să nu piardă niciun cuvânt din dialogul de la fereastră.

— Aşa încât… schimbarea Anitei se datorează… altui stimulent? Pasiunea ei pentru țară, veselie, distracții, se datorează… unei noi influențe?

— Da, domnule; e un aforism medical: *ubi irritatio ibi fluxus*[199].

— Perfect! *Ubi irritatio…* just, *ibi… fluxus!* M-am convins! Dar aici… unde e noul stimulent? Pe celălalt îl văd; clerul, iezuitismul… dar ăsta? Cine reprezintă această nouă influență… acest nou *irritatio,* cum am putea să-i spunem?…

— E foarte clar. Noi. Noul regim, igiena, Vivero… dumneavoastră… eu… alimentele sănătoase… laptele… aerul… finul… mirosul de staul… vântul de dimineață… etc.,

etc.

— Ajunge, ajunge; am înțeles: igiena… laptele… mirosul vitelor… Minunat!… Vasăzică, Ana e salvată!

— Da, domnule.

— Pentru că această nouă exagerare n-o poate duce la nimic rău… nu-i aşa?

Benitez scuipă o bucățică de trabuc, pe care-o rupsese cu dinții, şi răspunse cu acelaşi zâmbet dinainte:

— La nimic.

— Sfântă Bárbara! strigă Quintanar închizând ochii şi ridicându-se în picioare dintr-un salt.

Şi, în urma fulgerului care îl orbise, bubui un tunet care făcu să se clatine pereții. Discuțiile încetară, toți se ridicară în picioare; Ripamilán şi don Victor erau palizi. Erau doi bărbați cu adevărat curajoşi care începeau să tremure de îndată ce bubuia un tunet.

Ripamilán, deşi cam surd de câțiva ani încoace, auzise perfect descărcarea norilor şi se simțea rău. Nu era destul de intim ca să ceară o pernă să şi-o pună pe cap, cum obişnuia să facă acasă la el.

Toți invitații, în afară de cei doi fricoşi, se apropiară de ferestre să vadă cum plouă. Apa cădea în şuvoaie. La capătul grădinii se zărea marchiza şi doamnele care-o însoțeau adăpostite sub cupola de la un *Belvedere* ce domina priveliştea, într-un colț al clădirii, lângă gard.

— Şi copiii? întrebă Ripamilán, înspăimântat, prefăcându-se că se teme pentru ceilalți.

Le spunea *copii* celor ce se aflau în pădure.

— Adevărat! Ce-o fi cu ei? Trebuie să-i căutăm… O să se rătăcească, exclamă Quintanar, amintindu-şi de nevastă-sa, plin de remuşcări că nu se gândise la ea mai înainte.

Canonicul se gândea la acelaşi lucru, dar tăcea. Trecea printr-un adevărat purgatoriu şi asta era culmea. „Ceilalți în pădure… şi cerul turnând cu găleata asupra lor… La câte lucruri nu-l va obliga pe don Alvaro galanteria în clipele acelea?”

— Trebuie să mergem să-i căutăm, spunea guvernatorul.

— Trebuie să luăm umbrele…

— Şi marchiza e acolo jos, reținută de ploaie şi nu poate da dispoziții…

— Şi marchizul e cu popii lui în palatul cel vechi şi nu poate veni să ordone…

Discutară îndelung despre ceea ce trebuiau să facă.

— Trebuie să-i salvăm pe naufragiați, spuse baronul în chip de glumă.

Canonicul, care ieşise din salon, apăru cu două umbrele mari de țară, verzi, din pânză. Îi dădu una lui don Victor, spunând:

— Hai, Quintanar, dumneata eşti vânător… ca şi mine… în pădure! în pădure!

Şi, spunând acestea, îl devora cu privirile, îl insulta, spunându-i, cu săgețile pupilelor, că e un idiot, că e tâmpitul tâmpiților, şi altele şi mai rele.

— Bravo, bravo! strigară domnii aceia, care aplaudau eroismul altora.

Un tunet formidabil, simultan cu fulgerul, se prăbuşi deasupra casei, şi până şi cei mai viteji păliră.

— Haide, haide, repede! strigă Canonicul a cărui paloare nu se datora furtunii.

Tunetul îi părea un hohot pe seama soartei lui vitrege, sarcasmul diavolului ce-şi bătea joc de el, de condiția lui mizerabilă de cleric.

— Dar… don Fermín, îndrăzni să spună Quintanar, tocmai fiindcă sunt vânător… îmi dau seama de primejdie. Copacii atrag trăsnetul. Acolo sus sunt şi dafini, şi dafinul atrage electricitatea; dac-ar fi fost pini, n-ar fi fost nimic, dar dafini!…

— Şi ce vrei să spui cu asta? C-o să-i lovească trăsnetul pe ceilalți? Nu-ți dai seama că e şi doña Ana cu ei…

— Ba da, aşa e… dar nu s-ar putea duce Pepe, cu vreun servitor… cu Anselmo…? Dumneata o să-ți uzi anteriul… şi pelerina…

— În pădure, don Victor! în pădure! urlă Vicarul.

Şi strigătul lui teribil fu acoperit de un tunet ce răsună şi mai îngrozitor decât cele dinainte.

— Domnilor, spuse Ripamilán, care se ascunsese într-un iatac. Nu vă faceți griji, copiii sunt probabil sub un acoperiş.

— Cum, sub un acoperiş?

— Da, Fermín, nu te teme. Sub un acoperiş… în casa lemnarului, dumneata nu ştii; e o colibă de țară, pe care a construit-o marchizul acolo sus, în partea cea mai deasă a pădurii…

Canonicul nu vru să mai audă nimic. Ieşi cu o umbrelă sub braț şi-o lăsă pe cealaltă să cadă la picioarele lui don Victor.

Acesta luă arma aceea de apărare, pe care în sinea lui o numi scut şi, fără să crâcnească, îl urmă pe „nebunul de Canonic, fără să-şi explice de ce se încăpățâna să meargă ei s-o caute pe Prezidentă şi nu servitorii.

Nici domnii din salon nu înțelegeau asta şi zâmbeau cu discreție şi o malițiozitate abia schițată, admițând că e un adevărat mister comportarea Canonicului.

— Avea dreptate don Victor, spuse baronul. De ce să nu se fi dus servitorii?

— Şi pe urmă, zise guvernatorul, asta-i un fel de lecție pentru noi toți, în special, pentru dumneata, că fiica dumitale e-acolo…

Tunetul care răsună în clipa aceea i se păru lui Ripamilán că aruncase deasupra casei o sută de fulgere.

Erau înfricoşați cu toții.

— Ei, domnilor! spuse Proteiereul din iatac, sună a rugăciune; eu o să mă rog, cu permisiunea dumneavoastră… *In nomine Patris…*[200]

Două zeci şi opt

— Unde vă duceți ? le strigă marchiza, dinspre Belvedere, Canonicului şi lui don Victor care, la douăzeci de paşi distanță unul după altul, alergau prin pădure, uzi până la piele, cu apa curgându-le şiroaie prin cutele hainelor şi de pe borurile pălăriilor.

— În iad! Habar n-am unde mă poartă omul ăsta! răspunse don Victor, fără să strige prea tare, furios, căznindu-se să deschidă umbrela care se lovea de crengi şi se încurca în mărăcini.

Marchiza continua să vocifereze şi să vorbească prin semne, dar don Victor n-o mai înțelegea, iar don Fermín nici n-o auzea măcar.

— Aşteaptă nițel, omul lui Dumnezeu, stai puțin, să chibzuim, să facem un plan!... Unde mă duci ?

După cum se părea, omul lui Dumnezeu nu-l auzea pe Quintanar, fiindcă urca mereu, cu paşi mari, fără să se mai uite în urmă.

Din ramură în ramură, de la un trunchi la altul, în toate părțile, urcau şi coborau fire de păianjen ce intrau în gura şi în ochii fostului prezident – iar acesta scuipa şi se scutura de pânza aceea foarte fină cu scârbă şi mânie.

— Asta-i un război de țesut! striga şi se înfăşură în fire ca şi cum ar fi fost nişte frânghii; încerca să le ocolească şi se împiedica, aluneca şi cădea în genunchi, înjurând, împotriva obiceiului său. Şi asta-i tot minte de copil, să te duci să te distrezi în pădure... Nu găseşti decât păianjeni şi spini... Don Fermín, aşteaptă puțin, ce mama dracului... că mă rătăcesc şi mă prăbuşesc.

Îi răspunse un tunet şi-l făcu să cadă în genunchi de spaimă.

Nu îndrăzni să mai înjure încă o dată.

— Don Fermín, don Fermín! Aşteaptă-mă, în numele omeniei!

De Pas se opri, îl privi de sus cu milă şi, ascunzându-şi furia, îi spuse cele mai blânde vorbe din câte-i veneau pe limbă.

— Parcă n-ai fi vânător.

— Sunt vânător pe uscat, frate, da ăsta-i potop şi bombardament… şi păianjenii îmi intră în stomac… iar mie-mi plac mai ales faptele eroice care au o utilitate! *Nisi utile est id quod facimus, stulta est gloria*[201], a spus Baglivio. Unde ne ducem, să vedem, spune-mi, dumneata ştii?

— S-o căutăm pe doña Ana care… s-o fi rătăcit…

— Pe dracu, rătăcit! Ce, crezi că sunt proşti? Cu siguranță că sunt la adăpost… Crezi că stau să înghită… păianjeni şi să înoate ca noi? Nu ştiu drumul? O să-mi spui că le ducem umbrele; şi la ce folosesc umbrelele?

Canonicul se înroşi. Într-adevăr, în pădure umbrelele nu foloseau la nimic.

— Fă ce vrei, spuse, eu merg mai departe.

— Adică îmi dai o lecție, replică don Victor, nițel înfuriat, dar continuând şi el anevoioasa ascensiune.

— Nu, domnule.

— Ba da, domnule; asta… înseamnă să fii mai catolic decât papa. Mi se pare că mie trebuie să-mi pese de nevastă-mea mai mult decât oricui altcuiva… Şi, te rog să-mi ierți expresia… dar, sincer vorbind, asta-i o idioțenie.

Quintanar îşi dădu seama că spusese o obrăznicie, dar era furios şi n-avea chef să se oprească.

Primul impuls al lui don Fermín fu să-l pocnească în cap cu mânerul umbrelei pe omul acela, care, în împrejurarea de față, i se părea tâmpit, dar se stăpâni dintr-o mulțime de motive… şi continuă să urce în tăcere.

Ce-o fi, o fi; toate insultele acelea îi sunau aşa cum i-ar

suna unui naufragiat insultele celor care-l azvârliseră de pe țărm… În minte i se înfipseră două idei, ca nişte cuie de foc; *Ubi irritatio ibi fluxus* era una; iar cealaltă: poate că sunt în casa tăietorului de lemne! Vicarul nu credea într-o providență care face uz de întâmplările sorții şi de lovituri de teatru ca să dea lecții, dar, în chip superstițios, lega amintirea plimbării şi discuției lui cu Petra din chiar dimineața aceea cu scene, tot campestre, în care se temea, într-un fel grosolan, c-o va vedea implicată pe Prezidentă.

„*Ubi irritatio ibi fluxus,* se gândea; e adevărat, e adevărat… Am fost orb… Femeia e întotdeauna femeie, cea mai pură… e tot femeie… şi eu am fost un tâmpit, din prima zi… Iar acum e târziu… Am pierdut-o definitiv. Şi mizerabilul ăsta…"

O luă la fugă prin pădure în sus.

„Dar omul ăsta e nebun!" se gândea Quintanar, care-l urma gâfâind, cu limba scoasă de-un cot şi, din nou, în urmă cu douăzeci de paşi.

Canonicul încerca să se orienteze, să-şi amintească de unde coborâse, cu puține ore înainte, de la casa lemnarului. Se rătăcea, încurca punctele de reper, o lua înainte, se întorcea… cu don Victor după el, luptându-se cu păianjenii, ca şi cum ar fi fost nişte lei, şi eliberându-se de firele lor, ca de nişte lanțuri.

„Cel mai bine e să urcăm pe povârnişul cel mai abrupt, casa e spre culme… dar sus e un platou, şi-apoi apucă-te să cauți…"

Se opri. Cu o figură amabilă şi multă dulceață în glas, de parcă don Victor n-ar fi zis nimic până atunci, spuse:

— Domnule Quintanar, dacă vrem să-i întâlnim, trebuie să ne despărțim; fii bun şi urcă pe-aici, pe la dreapta…

Don Victor refuză, dar Canonicul stărui şi, făcârud aluzii la frica vădită a tovarăşului său, reuşi să-l rănească încă o dată în amorul propriu şi îl obligă s-o ia la dreapta. Atunci, când se văzu singur, De Pas începu să urce cât putu mai repede, împiedicându-se de trunchiuri, mărăcini, crengi căzute şi ramuri ce atârnau… Mergea ca un orb; inima, care-i plesnea

de gelozie şi de mânie, îi spunea c-o să-i surprindă, pe don Alvaro şi pe Prezidentă, cei puțin în ceea ce se cheamă o conversație amoroasă. „De ce? Când normal era să fie împreună cu Paco, Joaquín, Visita, Obdulia şi cu toți ceilalți care plecaseră în pădure?” Nu, nu, striga presimțirea. Şi cugeta, spunându-şi: don Alvaro se pricepe bine la asemenea treburi, s-o fi şi folosit de prilej, s-o fi străduit să rămână singur cu ea. Paco şi Joaquín n-aveau de ce să-i pună piedici, or fi făcut şi ei la fel, ca să rămână singuri cu Edelmira şi, respectiv, cu Obdulia. Iar Visitación le-a dat, probabil, o mână de ajutor. Bermúdez e un idiot... Cu siguranță că sunt singuri. Şi, luând-o din nou la fugă, cât putu mai tare, împiedicându-se tot timpul, târându-şi anteriul îmbibat de apă, greu ca plumbul, cu sutana sfâşiată în câteva locuri şi acoperită de noroi şi pânze ude de păianjen. Avea şi el gura şi ochii plini de fire lipicioase şi moi.

Ajunse în punctul cel mai înalt, partea cea mai deasă a pădurii. Tunetele, tot formidabile, răsunau acum ceva mai departe. Se înşelase; coliba nu era în partea aceea. O luă spre dreapta, croindu-şi drum cu greutate printre spinii sutelor de plante sălbatice care-i închideau calea, în sfârşit, zări printre ramuri căsuța lemnarului... Cineva se mişca înăuntru... Alergă ca un nebun, fără să ştie ce va face dacă va găsi ceea ce se aştepta să găsească... dispus să ucidă dacă era nevoie... orb...

— Sfinte Hristoase! Ce m-ai speriat... strigă don Victor, care se odihnea înăuntru, pe o bancă rustică, storcându-şi pălăria moale din care şiroia o cascadă de apă limpede.

— Nu i-am găsit, spuse Canonicul fără să se gândească la bănuielile pe care le-ar fi putut trezi înfățişarea, comportarea şi vocea lui tremurătoare, ce dezvăluiau din plin pasiunea, gelozia, indignarea unui soț ultragiat, complet, absurdă la el.

Don Victor era însă şi el îngrijorat. Şi nu-i lipseau motivele.

— Uite ce-am găsit aici, spuse şi scoase din buzunar, cu două degete, o jartieră de mătase roşie cu încheietoare de argint.

— Ce-i asta? întrebă De Pas fără să-şi poată ascunde neliniştea.

— O jartieră de-a nevesti-mii! răspunse soțul, liniştit de altfel, dar surprins de întâmplarea aceea bizară.

— O jartieră de-a soției dumitale!

Canonicul deschise gura mirat, uluit de stupiditatea acelui om care nu bănuia încă nimic.

— Adică, urmă Quintanar, o jartieră care-a fost a nevesti-mii, dar ştiu că nu mai e a ei… Ştiu că nu le mai foloseşte… de când s-a îngrăşat, cu aerul ăsta de-aici… cu laptele… et caetera… şi că i le-a făcut cadou servitoarei ei… Petrei. Aşa că, jartiera asta e a Petrei. Petra a fost pe-aici. Asta mă preocupă… De ce-a venit Petra aici… să-şi piardă jartierele? De asta sunt neliniştit şi-am crezut că e bine sânți spun şi dumitale… în fond, stă la mine în casă, e în serviciul meu, şi cinstea ei mă interesează… Căci, sunt sigur, jartiera asta e a Petrei.

Don Fermín era roşu de ruşine, o simțea. Toată povestea aceea, care-ar fi putut fi tragică, se transformase într-o întâmplare comică, ridicolă, iar remuşcările pentru grotescul situației începură să-i sfredelească creierul cu împunsături de migrenă… Din fericire, după cum observă De Pas, pe don Victor nu-l interesa ruşinea celorlalți, se gândea la a lui; şi el era foarte roşu. Canonicul înțelese prin ce căi ocolite luase fostul prezident cunoştință de jartierele nevesti-sii.

Quintanar, pe lângă faptul că-i era ruşine, era şi gelos.

De Pas nu putea şti până la ce punct ajunsese slăbiciunea lui don Victor, care-şi spunea: „Probabil că clericul ăsta, malițios ca toți ceilalți, bănuieşte… mai mult decât a fost."

Adevărul e că, în cele din urmă, don Victor cedase până la un anumit punct avansurilor Petrei.

Amintindu-şi însă de ceea ce-i datora soției lui, de ceea ce-şi datora lui însuşi, anilor şi multor altor lucruri, dar mai ales de faptul că, printr-o fatalitate a destinului, care nu-i îngăduise niciodată să ducă până la capătul lor firesc o anumită categorie de acțiuni, sigur că se întorsese înapoi de

pe *acel drum, al pierzaniei* din ziua când îi dăduse greş o tentativă de cucerire, datorită unei prefăcute pudori a servitoarei. „Într-un cuvânt, nu ajunsese să fie stăpân pe farmecele Petrei, dar în acele prime şi ultime digresiuni amoroase, reuşise să-şi formeze convingerea că Prezidentă îi făcuse acesteia cadou nişte jartiere pe care iubitorul soț i le dăruise ei.”

De ce-şi dăduse drumul la gură în fața Canonicului? Nu putea să-şi explice; gelozia, dacă aşa se putea numi, îl făcuse să vorbească tare. Şi, pe deasupra, în adâncul sufletului, o disprețuia pe senzuala blondă… şi numai într-un moment de înfierbântare… a minții, putuse să…”

Furtuna se îndepărtase… Copacii mai şiroiau încă de apa norilor, dar cerul începea să se coloreze în albastru.

Don Victor, zise, ca să spună ceva:

— Să vezi c-o să vină din nou, la noapte… De-acolo, de jos, s-arată nişte nori tot aşa de negri… vezi, acolo, între crengi…

— Hai să coborâm înainte de-a ne prinde iar ploaia, spuse De Pas, care-ar fi vrut să fie la cinci metri sub pământ.

Se temeau amândoi unul de altul.

Coborâră amândoi tăcuți, gândindu-se la jartiera Petrei.

Înainte de-a ajunge în grădină, se întâlniră cu Pepe, administratorul, care-i strigă de departe, dintre copaci:

— Don Victor, don Victor… Ei! don Victor… aici.

— Ce-i? S-a întâmplat vreo nenorocire?

— Ce nenorocire! Nu, domnule, da domnişorii şi domnişoarele stăteau acasă foarte liniştiți când dumneavoastră umblați prin pădure… Abia de s-au udat. Eu am plecat, aşa cum mi-a dat ordin doamna marchiză, să-i caut, de cum a început să plouă… Am plecat cu căruța cu prelată spre drumul dinspre Arreo, pe unde ştiam c-o să apară domnişorul Paco, că ăsta-i drumul cel mai scurt, iar casa lui Chinto e colea, la câțiva paşi… Toate domnişoarele erau acasă la Chinto, că de-abia se udaseră puțin… fiindcă în pădure, când începe răpăiala, eşti ca sub acoperiş… Aşa că toți sunt în casă şi râd de se prăpădesc, în afară de doña Ana,

care se teme pentru dumneavoastră… şi pentru domnu Vicar…

— Dar, de ce nu ne-a spus doamna marchiză?…

— Păi, zice că v-a strigat, dar dumneavoastră n-aţi ascultat-o, şi că v-a spus c-am plecat cu căruţa…

Şi Pepe râdea în hohote.

— N-a fost o glumă proastă, ha, ha… Sărăcuţii, i se face mila omului când vă vede… mai ales pe domnu Vicar, e ca un *eciome*[202], să-mi ierte comparaţia, că e ud leoarcă… Vai de mine şi de mine şi cum mai arată pelerina asta… şi sutana, parcă-i o băltoacă…

Pepe avea dreptate. De Pas şi don Victor se priviră şi găsiră că arată ca nişte naufragiaţi.

— Haideţi, haideţi, oamenii lui Dumnezeu, că udeala poa' să ajungă la oase şi căpătaţi un romantism…

— A şi ajuns Pepe, a şi ajuns.

— Señorita Ana a pregătit haine uscate pen' mneavoastră şi cred că s-o găsi şi pen' domnu' Vicar câte ceva; şi dacă nu, am eu o cămaşă fină, de şi-ar putea-o pune şi-o prinţesă…

Canonicul, în loc să intre în grădină prin portiţa pe unde ieşiseră, ocoli gardul şi se duse la şoproane, unde porunci să i se scoată cupeaua aceea nenorocită pe care o închiriase. Don Victor nici măcar nu-l văzu când plecă. Atât era de preocupat.

Canonicul se întâlni cu marchizul, care nu voia să-l lase să plece în starea aceea…

— Bine, dar poţi să faci o pneumonie… Schimbă-te… Avem aici haine…

Nu putu să-l convingă nicicum.

— Spune-i dumneata la revedere marchizei, din partea mea. Într-o goană de cal am şi ajuns acasă…

Şi părăsi Vivero, nu în goană, cum ar fi vrut el, ci într-un trap fals, care, încetul cu încetul, se transformă într-un pas mai mult decât regulat.

— Da loveşte, omule, animalul ăsta, îi striga don Fermín vizitiului. Nu vezi că sunt ud până la oase… şi vreau s-ajung repede acasă.

Vizitiul, în fața perspectivei unui bacşiş, slobozi două groaznice plesnituri de bici peste crupele mârțoagei, care plăti astfel pentru furia adunată atâtea ceasuri în pieptul Vicarului. Bicele acelea le-ar fi slobozit cu multă plăcere Canonicul peste obrazul lui Mesia.

Când mizerul şi prăpăditul vehicul ajunse la primele case din mahalalele Vetustei, începuse să se întunece. Aşa cum spusese don Victor, noaptea amenința cu o nouă furtună. Tot cerul se acoperise de nori cenuşii care, încetul cu încetul, deveneau negri. Se şi vedeau fulgere la orizont, spre nord şi apus, iar din când în când bubuia, rostogolindu-se, câte-un tunet, undeva, foarte departe.

Don Fermín îşi simțea sufletul înăbuşit de silă, de dispreț pentru el însuşi. Ce zi! se gândea; ce zi! Nu-i rămânea nici consolarea de-a se compătimi; lumea era aşa cum o arăta confesionalul, o grămadă de gunoi; pasiuni nobile, mari, vise, temeri, ipocrizia viciului… El însuşi e o dovadă perfectă, el, care, deşi se simțea îndrăgostit în chip angelic, avea când şi când aventuri vulgare şi-şi potolea, ca un mizerabil, poftele cele mai josnice. Cel puțin Teresina… stătea la el acasă, dar Petra, în alta, în casa Anei. Nu se mai dezvinovățea cu sofisme machiavelice, invocând avantajul de-a o avea de partea lui pe servitoare. Cu câteva monezi de aur ar fi obținut acelaşi lucru. Şi don Victor! Alt nemernic, iar pe deasupra şi neghiob, care ar fi meritat o soartă mult mai rea, ca şi el, ca şi Ana, ca şi toată lumea, care-i o mocirlă… Oh, fulgerele astea ar trebui să pârjolească întreaga lume, să se poată face dreptate odată!

Conştiința lui îl includea şi pe el în disprețul general, şi asta-l irita cel mai mult… „Totul e nimicnicie, scârbă, josnicie… şi el e tot aşa.”

„Şi ce spusese medicul? *Ubi irritatio…* vasăzică Ana o să cadă în brațele lui don Alvaro… era fatal să cadă!… Şi tot misticismul şi fratele mai mare întru suflet… la ce folosiseră? Farsă, ipocrizie, ipocrizie inconştientă, ca şi a mea, ca cea a întregului univers.

Canonicului îi clănțăneau dinții. Frigul îl făcu să se

gândească la haine, iar hainele la maică-sa.

„Asta-i altă poveste. Ce-o să zică văzându-mă în halul ăsta? Trebuie să născocesc o minciună. Eh, ce mai contează una în plus?... Şi ceilalţi acolo... în largul lor. Dacă vor, pot să-şi vadă de mârşăviile lor chiar în faţa idiotului de soţ. Oh, cine e de fapt, soţul? Cine e cel batjocorit? Eu! Eu! Eu, care simt ofensa, care prevăd, adulmec în aer... nu el, care nu vede nici când i se pune ceva înaintea ochilor...”

Îi veni ideea să sară din trăsură şi să se întoarcă pe jos, într-o goană, la Vivero, să surprindă „ceea ce presimţirea îi spunea că e sigur, ceea ce poate nu se petrecuse în pădure, dar se petrecea în casă... printre beţivii aceia prefăcuţi şi femeile acelea lascive, nebune şi tăinuitoare...”

Un tunet care se rostogoli peste Vetusta fu acompaniamentul mâniei Canonicului.

— Asta-i, asta-i! urlă în timp ce deschidea portiera şi cobora în faţa casei. Trăsnetele sunt singura soluţie! Şi intră în casă, după ce-i plăti vizitiului.

Trăsnetele pe care le dorea îl aşteptau sus, gata să se prăbuşească asupra capului său.

Când se culcă, în seara aceea, se gândi că în viaţa lui nu avusese o ceartă aşa de grozavă cu maică-sa şi că niciodată n-o văzuse pe doña Paula cu nişte comprese aşa de mari pe frunte.

Înainte de-a adormi, ultima idee care-l mai urmărea încă, şi-l chinuia cu împunsăturile ei, era cea privitoare la ridicol...

„Ce întâmplări groteşti!... Ce înspăimântătoare ironie a comicului – şi încă toată ziua! Şi... toată vina o avea odioasa, respingătoarea mea sutană...”

Ultimele gânduri ale Canonicului fură blesteme. În pofida acestora însă, adormi, învins de oboseală.

La Vivero, invitaţii făceau haz de necaz, şi în timp ce în palatul vechi, preoţii de ţară, marchizul şi alţi câţiva domni din Vetusta jucau cărţi, la început *tresillo* şi mai târziu *monte,* joc pe care preoţii de ţară îl numeau *santina,* în casa nouă, toate doamnele şi domnii care, cu ocazia hramului, voiseră să

alerge pe câmp, încercau să se distreze cum puteau – şi se dansa, se cânta la pian, din gură şi se jucau de-a v-ați ascunselea prin toată casa se ştia că la Vivero nu te duci pentru altceva. Visitación, Obdulia şi chiar şi Edelmira cunoşteau cel mai bine ascunzătorile şi locurile pe unde te puteai strecura, ca şi tot ceea ce mai cereau acele jocuri de copii cu care-şi petreceau vremea, fără să se gândească la anii pe care-i aveau unele din acele persoane atât de vesele.

Don Victor fu primit în triumf; triumf burlesc. Unii, printre care Visita şi Paco, voiau să-l încoroneze, el însă preferă să alerge în camera lui ca să se schimbe din cap până-n picioare,

Prezidentă veni după el, să-l ajute.

— Şi don Fermín? întrebă.

— Don Fermín al tău e un neghiob, fetițo, şi te rog să mă ierți, răspunse Quintanar prost dispus, în timp ce-şi schimba ciorapii.

Şi-i relată tot ceea ce se întâmplase, în afară de povestea cu jartiera.

Ana găsi şi ea că De Pas fusese foarte ridicol cu galanteria aceea a lui, ridicol mai ales pentru un preot.

— Cui îi pasă mai mult de nevastă-mea, lui sau mie? repeta în fiecare clipă soțul, ca suprem argument împotriva Canonicului.

„Da, se gândea Ana, are dreptate don Alvaro, omul ăsta… e gelos, gelos ca un amant… şi ce-a făcut azi a fost o imprudență… Trebuie să fug de el, are dreptate Alvaro.”

Mesia şi Paco mai veniseră şi înainte de câteva ori, călare, la Vivero. Mesia o găsise pe Prezidentă expansivă, veselă, plină de încredere; şi, fără să vorbească deloc despre dragoste, reuşi s-o facă să-i asculte sfaturile care erau, în primul rând, sănătoase – se jura el.

„Misticismul era o exaltare nervoasă.”

La concluzia asta ajunsese şi Ana, speriată încă de amintirea temerilor ei.

„Şi pe urmă, Canonicul nu era un mistic; lucrul cel mai puțin rău pe care-l puteai gândi despre el era că-şi propunea

să le câştige de partea lui pe doamnele dintr-o anumită clasă ca să dobândească şi mai multă influență.”

Când don Alvaro se încumetă să spună asta, conversațiile lor deveniseră foarte intime.

Nu se vorbea despre dragoste; Mesia, deşi îi venea greu, o respecta pe Prezidentă până-ntr-atâta, încât nu-i atingea nici rochia. Ea îi era recunoscătoare şi, ca pe vremuri, încerca să se amețească, să nu se gândească la pericolele acelei prietenii; şi reuşea s-o facă mai bine decât înainte.

„Sănătatea mea, se gândea, cere să fiu la fel ca toate celelalte; gata, o dată pentru totdeauna, cu meditațiile şi ideile donquijoteşti şi fără măsură: vreau pace, vreau linişte… o să fiu ca şi celelalte. Cinstea mea nu va suferi… scrupulele însă m-ar înnebuni din nou, mi-ar reveni temerile acelea îngrozitoare.

Şi tremura amintindu-şi de suferințele şi greşelile trecute.

Pasiunea, mai puțin expansivă ca înainte, ascunsă, continua să mineze terenul şi răspundea cu sofisme la puținele zvâcniri ale conştiinței.

Când Quintanar povesti despre purtarea imprudentă a Canonicului, Ana simți pentru moment ceva ca un fel de ură. „Cum? Tocmai duhovnicul ei o compromitea? Dacă don Victor ar fi fost altfel, nu l-ar fi putut bănui pe don Alvaro sau chiar pe Canonic? Şi-atunci nu era foarte clar că toate astea se datorează geloziei? Asta mai lipsea! Ce grozăvie! Ce scârbă! Să faci dragoste cu un preot!”

Sigur că acum chipul lui don Alvaro îi apărea surâzător, elegant, proaspăt şi vioi. „În fond, asta făcea parte din legile naturale şi sociale… cel puțin era mai puțin respingător… mai puțin ridicol; nu, în ceea ce priveşte ridicolul, lasă… dar un Canonic!…”

Şi i se părea că păcatul de a iubi un om ca Mesia era aproape neînsemnat, mai ales dacă-i slujea pentru a fugi de iubirea unui canonic… „Dar ce şi-o fi închipuit acel domn preot!”

Acum, Prezidenta nu-şi mai amintea de acel „frate mai

mare întru suflet”, nici de paiele pe care ea, fără intenții rele, fără urmă de cochetărie, le pusese pe focul de care, în clipa aceea, se rușina. Pasiunea, alintată acum de noua ei viață, victorioasă, îi sugera sofism după sofism pentru a găsi că purtarea Vicarului e respingătoare, odioasă, criminală, iar a lui Mesia nobilă şi cavalerească.

Mesia, chiar şi în dimineața aceea, în fântâna plină cu fân, sau mai înainte. În curtea bisericii, pe drum, când mergeau în urmă tamburinei şi-a cimpoiului, în pădure şi pe urmă în căruța lui Pepe, unde stătuseră unul lângă altul, fără să-şi poată schimba locul, apoi, mai târziu, în salon, peste tot şi toată ziua, îi dăduse a înțelege c-o adoră, „dar nu i-o spunea din respect… deoarece o iubea aşa de mult”.

Şi, comparând o manieră cu alta, Anita găsea că cea a clericului e de-a dreptul respingătoare.

Pe un ton confidențial, care lui don Alvaro îi mirosi a victorie, îi spuse când putu să-i vorbească fără să fie auziți:

— Ce părere ai despre purtarea Canonicului?

Ce părere putea avea don Alvaro? Dezgustător! Ei, ce-i spusese el, don Alvaro? Că nu trebuie să se încreadă în Vicar etc., etc.

— Da, Ana, e îndrăgostit de dumneata, e nebun, nebun… Mi-am dat seama de multă vreme de asta… pentru că… pentru că…

Şi don Alvaro zâmbi într-un fel care spunea totul, la perfecție, până şi cu acompaniament, o muzică deosebit de dulce pe care Prezidentă avea senzația c-o aude înlăuntrul ei; o melodie ce i se revărsa din ochi şi din gură… „ce ştia ea! Dar asta era o plăcere mult mai puternică decât toate cele oferite de *misticism”.*

În timp ce vorbeau astfel, ca*, alți doi frați întru suflet,* se lăsă noaptea; tunetele bubuiau în depărtare şi pe cer tremurau fulgerele care-l surprinseră pe don Fermín la intrarea în Vetusta. Ana şi Mesia erau singuri, sprijiniți de balustrada galeriei de la primul etaj. Cea mai mare parte a invitaților se pregăteau, jos în salon, să se întoarcă la Vetusta;

alții preferaseră să accepte ospitalitatea marchizilor, de-a rămâne noaptea aceea la Vivero. Jos, totul era zgomot, mişcare, porunci confuze, glume, nehotărâre, unii care se hotărâseră să rămână preferau, pe neaşteptate, să plece, alții, care se pregăteau să ocupe un loc în vreo trăsură, se întorceau înapoi, preferind „să doarmă chiar şi pe jos. Ripamilán, bineînțeles, acceptă patul pe care i-l oferi marchiza, pentru el singur”.

— Iar vine furtuna şi mie nu-mi plac glumele cu electricitate; ştiu că trăsura, în mers, atrage trăsnetele... Rămân, rămân.

Baronesele preferară să înfrunte furtuna. Baronul ar fi vrut să rămână, dar trebui să le urmeze. Se aşeză şi el în trăsura guvernatorului, dar soția acestuia rămase la Vivero. Bermúdez se întoarse la Vetusta, Visitación, Obdulia, Edelmira, Paco şi Mesia rămaseră.

În timp ce jos se discutau în gura mare aceste arzătoare probleme, Edelmira, Obdulia, Visita, Paco şi Joaquín alergau ca nebunii prin coridorul de la etajul întâi. Visitación era puțin beată; Obdulia spunea că are un cui în tâmplă, băuse mult prea mult, dar vârtejul dansului, emoțiile tari de la jocul de-a v-ați ascunselea o țineau încă pe picioare. Edelmira, foarte pricepută în arta de-a se distra în stilul casei unchiului ei, era ca un mac şi râdea tot timpul. Paco o ciupea fără milă, iar ea îi frângea brațele; Joaquín Orgaz care, în după-amiaza aceea, obținuse unele avantaje de necontestat în privința amorului, întotdeauna efemer, al Obduliei, o ciupea tot. timpul şi, peste tot, alergătură, piedici, țipete, strânsori, salturi, spaime, surprize. Acum, în timp ce Ana şi Alvaro stăteau de vorbă lângă geam, fără să se teamă de apa care le stropea fețele, nici de fulgerele ce sfâşiau zarea neagră în fața ochilor lor, ceilalți, în întunecimea coridorului strâmt, jucau un joc de copii – în Vetusta era numit *cachipete* – în cursul căruia trebuia să ascunzi o batistă răsucită ca o funie şi s-o cauți potrivit vechilor indicații: apă, foc. Cel care-o găseşte aleargă după ceilalți şi-i loveşte cu batista. Joc nevinovat care

dădea naştere multor incidente savuroase, jucătorii fiind cu toții deosebit de malițioşi. Deseori, două mâini, una de femeie şi alta de bărbat, căutau batista în acelaşi loc; iar când alergau, se îmbulzeau în asemenea măsură, încât adevărul istoric cere să menționăm faptul că, oricât ar părea de neverosimil, *copiii* aceia care alergau ca nişte nebuni, laolaltă, prin galeria strâmtă, fugind de bici, cădeau adesea pe jos, într-o grămadă fără formă, în timp ce harapnicul le măsura spinările.

Şi, în timp ce jos răsuna zgomotul confuz şi flecăreala despărțirilor şi-a pregătirilor de plecare, peste hărmălaia celor ce alergau în galerie şi-a tunetelor ce bubuiau acolo în cer, Prezidenta, din când în când, fără să ia seama la stropii de apă de pe față, asculta, pentru prima oară în viață, o declarație de dragoste pasionată, dar respectuoasă, discretă, plină de scuzele şi eufemismele cerute de împrejurări şi de situația Anei, ceea ce făcea ca farmecul ei să fie şi mai mare, irezistibil pentru o femeie care încerca, la treizeci, emoțiile celor cincisprezece ani.

Nu avea curajul şi nici nu dorea încă să-i ceară lui don Alvaro să tacă, să se stăpânească, să nu uite cine e ea.

„Nu, nu, să nu tacă, să vorbească toată viața”, spunea tot sufletul ei. Şi Ana, cu obrajii aprinşi, nu se gândea, în clipa aceea, nici că e căsătorită, nici că fusese *mistică,* nici măcar că existau pe lume soți şi canonici. Simțea că se prăbuşeşte într-o prăpastie de flori. Asta însemna să te prăbuşeşti, da, dar *să te prăbuşeşti în cer.*

Singurul lucru care-o preocupa, în afară de clipa prezentă, era comparația între bucuria adânc resimțită acum şi cea oferită de meditația religioasă. În aceasta din urmă era o forțare dureroasă, o răceală abstractă, şi, în ultimă instanță, ceva bolnăvicios, o exaltare nesănătoasă; acum nu făcea nimic, nici urmă de efortul şi de răceala aceea, nu simțea decât bucurie, o bucurie totală, fără nimic abstract – totul era evident, tangibil, imediat; o fericire fără rezerve, fără să aibă altă aromă decât aceea a speranței că va dura veşnic. „Nu, pe

calea asta nu putea ajunge la nebunie.”

Don Alvaro era elocvent; nu cerea nimic, nici măcar un răspuns; mai mult decât atât, plângea, fără să plângă bineînțeles, „numai de mulțumire, numai pentru că îl asculta. Tăcuse atâta timp! Existau mii de griji, milioane de obstacole care stăteau în calea fericirii lui. Ştia asta. El nu cerea însă decât milă şi fericirea de a-l lăsa să vorbească, de-a se face auzit şi de-a nu fi considerat un libertin *vulgar,* prost, aşa cum voise să facă din el *vulgul stupid.”*

Anei îi plăcuse întotdeauna să i se spună vulgului *stupid;* pentru ea, semnul *distincției* spirituale era disprețul pentru vulg, pentru vetusteni. Prezidentă moştenise, poate, acest defect de la tatăl ei, care, pentru a se diferenția de *masa credincioşilor* trebuia să recurgă la teoria, foarte generalizată astăzi, a vulgului idiot, a *bestialității umane,* etcaetera, etcaetera.

Din fericire, don Alvaro ştia să acționeze perfect această pârghie; era capabil să disprețuiască, dacă era cazul, până şi soarele de pe cer, dacă stătea în calea pasiunilor sale. „Totul era interes, micime sufletească... Avea el însă dreptul ca Ana să-l urmeze în ideile lui şi să disprețuiască răutăcioasele şi grosolanele temeri ale vulgului? Oh! nu! Ştia că lite*ra legii e î*mpotriva lui... în fond, cine era el? Un bărbat vorbind despre dragoste unei doamne care, în fața oamenilor, aparține altuia... Ştia asta, sigur că ştia; nu-i cerea să treacă peste tradiție, legi şi obiceiuri, locuri comune şi rutină care-l condamnă; sigur că pe lume există femei poate virtuoase, care ştiau să păstreze respectul pentru litera legii morale ce condamnă dragostea lui Mesia; putea el însă să ceară Anei, educată de nişte oameni fanatici, Anei, care şi-a petrecut tinerețea într-un oraş ca Vetusta, putea să-i ceară să binevoiască măcar a-i încuraja pasiunea prin cea mai infimă speranță? Oh, nu! Ştia foarte bine că nu... ajunge că-l ascultă. Câți ani trecuseră fără a voi să-l asculte! Şi cât suferise el!... în sfârşit, mai bine să nu-şi mai amintească de asta. Suferise îngrozitor de mult... îngrozitor... dar totul era

răsplătit de fericirea acelei clipe. Ana tăcea, asculta… către ce altă fericire mai putea năzui?…”

La lumina unui fulger, Ana văzu ochii lui Alvaro strălucitori, scăldați în lacrimi…

Obrajii îi erau şi ei uzi… Nu se gândi că putea fi din pricina apei ce cădea din cer.

„Omul acela plângea… bărbatul cel mai frumos pe care-l văzuse vreodată, tovarăşul visurilor ei, cel ce-ar fi trebuit să fie tovarăşul vieții ei!…

Dar de ce vorbea de mulțumiri? Pentru că nu-l întrerupea? Dacă ar şti… dacă ar şti că nici nu putea măcar să vorbească!…”

Ana simțea o plăcere *pur materială,* îşi spunea; da, plăcerea era *pur materială,* dar intensitatea o făcea să fie măreață, sublimă. „Când eşti atât de fericit, trebuia să ai dreptul să fii fericit.”

Când Alvaro, considerând că bomba e suficient de încărcată, o imploră să spună ceva, de pildă, dacă îl va ierta pentru acea declarație, dacă îl ura, dacă se făcuse de râs… dacă îşi bătea joc de el etc., Ana, ferindu-se de brațul ce încerca s-o cuprindă, cu o figură de copil, dar fără urmă de cochetărie, sălbatică, întocmai ca un animal din pădure, fără putere, rănit, începu să geamă… să geamă pe un ton gutural, adânc, gingaş, ca o victimă nobilă, blândă. Iar geamătul acesta fu ca un horcăit al virtuții ce-şi dădea ultima suflare în sufletul acela atât de solitar până atunci…

Se îndepărtă de Alvaro, o strigă pe Visita… o îmbrățişă nervoasă şi, în sfârşit, când putu vorbi, întrebă:

— De-a ce vă jucați, nebunilor…?

— Acum, de-a nimic… Jucam *cachipote,* dar Paco şi Edelmira au început să se ciorovăiască în colțul de colo, pe chestia puterii… Vino, vino să vezi ce pumni are Edelmira.

În cel mai întunecos colț al galeriei se aflau, laolaltă, toți tovarăşii de distracție; Edelmira şi Paco, spate în spate, îşi măsurau puterile… Paco se împotrivea cu greu atacurilor puternice ale verişoarei sale, care, simțind o plăcere diabolică,

se împingea în vărul ei, mai puțin robust, încăpățânându-se să-l silească să meargă înainte, în timp ce ea mergea cu spatele. În cele din urmă Edelmira învinse, iar Paco, fluierat de toți cei de față, propuse să se lupte din nou față de față, fiecare dintre combatanți cu mâinile pe umerii adversarului. De data aceasta, învinse Paco.

Joaquín îi propuse Obduliei să se lupte şi ei; Visita îndrăzni să-şi măsoare forțele cu Prezidenta. Joaquín. şi Ana ieşiră învingători. Lui don Alvaro, care n-avea cu cine Jupta, îi veni în minte scena cu leagănul când îl învinsese blestematul acela De Pas Acum era însă sub călcâiul lui. Mai mult face şiretenia, decât forța.”

Exercițiile fizice continuară; răpăiala ploii, lumina fulgerelor, tunetele îndepărtate, întunericul din jur, aroma mâncărurile, coridorul acela strâmt, totul îi însuflețea, îi îndemna spre nestăpânită veselie, către jocurile acelea brutale, temperate, în cazul lor, de educație. Ajunseră însă din nou la ciupituri, țipete, pumni dați de către femei în capul bărbaților. Ana nu asistase niciodată la scene asemănătoare; la început, ea şi Alvaro nu participară în mod activ la joacă, dar în cele din urmă Prezidenta se alese cu câteva ciupituri, niciuna din partea lui Mesia, acesta însă cu mult mai multe de la Obdulia şi Visita; fără să-şi dea seama, Ana îşi simți, nu o dată, în învălmăşeala generală, spatele apăsat de cel al lui Alvaro şi, deşi se ferea de delicioasa atingere, ce avea un farmec deosebit, atingerea se repeta, şi Ana încerca unele emoții stranii, cu totul noi, o nelinişte alarmantă, bruşte înăbuşiri şi un soi de sete în tot corpul, care-o făcea să uite de colțul acela întunecat şi îngust unde cântau, râdeau, săreau… Ca o muzică îndepărtată, deosebit de dulce în duioşia ei, îşi amintea toate amănuntele din declarația de dragoste a lui Mesia…

Obosiți de atâta zbenguială şi paradă de forță, ciocniri şi ațâțare inutilă, Paco şi Joaquín renunțară să mai alerge şi să se mai *încâlcească* înaintea Edelmirei, Obduliei şi Visitei; foarte serioşi, melancolizați din pricina oboselii, priveau luna

ce apărea la orizont, ca un felinar pe câmpul de luptă al norilor, ce zăceau sfâşiaţi pe cer.

Paco, cu vocea lui obişnuită de bariton, cântă fragmente din *Favorita* şi *Somnambula,* iar Joaquín o *dădu pe malagueña*[203] cum spunea el; în glasul lui se simţea o anumită tristeţe, în contrast cu veselia ce-i strălucea în ochii pironiţi asupra Obduliei, care, în noaptea aceea, îşi propusese să-i ofere un premiu, nu premiul întâi, ci unul în stil flamenco. Din fericire, Joaquín se mulţumea şi cu o *menţiune.*

Don Victor, care se plictisea jos, auzi cântându-se *Spirto gentil* şi urcă. Acum avea chef de muzică. Să cânte arii din opere, în felul lui, şi să-i asculte pe cei ce *interpretau* mai bine ca el era o adevărată încântare, iar dacă toate astea se întâmplau la lumina lunii, era raiul pe pământ.

Toţi într-un singur grup, respirând aerul curat al nopţii, admirând luna care se arăta pe boltă, sfâşiind norii în forme capricioase, cântau laolaltă, sau pe rând, şi vorbeau încet, respectând parcă măreţia naturii adormite.

Don Victor era mai visător decât toţi cei prezenţi. Se apropie de Mesia şi reuşi să înfiripe o conversaţie; şi cum îşi găsi prietenul mai atent ca niciodată, mai cordial, mai amabil, nu întârzie să-şi deschidă baierele inimii.

Pe când ceilalţi se săturaseră de lună, de opere şi de *malagueña,* don Victor, care mâncase bine şi-şi trecuse după-amiaza în dese libaţiuni, îşi deschidea încă sufletul în faţa atenţiei lui Mesia, atenţie mută, ireproşabilă.

— Ascultă, spunea bătrânul, nu ştiu cum sunt, dar fără să mă cred un don Juan, întotdeauna am avut noroc în tentativele mele amoroase; rareori femeile cu care mi-am permis să fiu îndrăzneţ mi-au luat în nume de rău îndrăzneala… dar trebuie să-ţi spun tot: nu ştiu datorită cărei slăbiciuni ori sfielii de caracter, sau datorită sângelui meu mai puţin clocotitor, sau cine ştie cărei alte pricini, cea mai mare parte din aventurile mele au rămas la jumătatea drumului… N-am darul perseverenţei.

— Care-i absolut indispensabil.

— Ştiu, dar nu-l am. Pasiunile mele sunt ca nişte flăcărui; am avut peste zece femei pe jumătate cucerite… şi pot spune că foarte puţine, poate nici măcar una n-a fost a mea… Nu mai departe de…

Don Victor, în numele prieteniei, sigur că Mesia o să fie mormânt, îi povesti despre persecuţiile ale căror victimă fusese după provocările Petrei; şi-i mărturisi că, în cele din urmă, după ce rezistase mult timp, ani de zile, ca un Iosif… orbise pentru o clipă şi… jucase totul pe-o carte. Nimic însă, ca de obicei; a fost de ajuns ca fata să-i opună rezistenţa cerută de-o falsă pudoare, pentru ca el, sigur de victorie, să dea înapoi, să renunţe la intenţia lui nechibzuită, mulţumindu-se cu mici favoruri şi cu faptul că frumuseţea pe care n-o va mai poseda îi era perfect cunoscută.

Şi, din vorbă în vorbă, îi povesti cum găsise jartiera, fără să-i spună că fusese a soţiei sale. I se părea o slăbiciune nedemnă de un bărbat „de lume” să-i dea soţiei sale în dar nişte jartiere. Îi ceru sfatul cu privire la comportarea sa viitoare faţă de Petra.

— Trebuie s-o concediez?

— Eşti gelos?

— Nu, domnule; eu nu sunt câinele grădinarului[{204}]… deşi trebuie să mărturisesc că în prima clipă m-am cam supărat, dând peste dovada aceasta a stricăciunii ei.

— Dar, eşti sigur că jartiera e a Petrei?

— Ah, da, sunt absolut sigur.

Şi Quintanar continua să vorbească, să vorbească, fără să dea vreun semn c-ar avea de gând să termine prea curând.

Iatacul unde dormeau Ana şi don Victor avea o fereastră ce dădea spre galerie, chiar pe partea unde stăteau de vorbă cei doi prieteni.

Prezidenta deschise dintr-odată geamul şi-şi strigă bărbatul:

— Victor, azi nu te mai culci?

Cei doi prieteni se întoarseră.

Quintanar avea ochii umflaţi şi obrajii îmbujoraţi…

Confidențele îl întineriseră..

— Dar, cât e ceasul, fetițo?

— E foarte târziu… Știi că la țară ne culcăm devreme.. Marchizii s-au şi retras. Chiar acum a chemat-o marchiza la culcare şi pe Edelmira, care doarme în cameră cu ea.

— Prostii de-ale mamei, spuse Paco, prost dispus, apărând la capătul celălalt al coridorului. Edelmira preferă să doarmă cu Obdulia, cum e şi normal… iar acum, doña Rufina o pune să se culce în aceeaşi cameră cu ea… Prostii… Aiureli de-ale mamei…

— Obdulia nu-i în stare să doarmă cu nimeni, spuse Visita, care ieşise din camera de lângă cea a Anei.

— Dar ce are?

— Un fel de *beție* cred, e beată de-o mulțime de lucruri, de zgomot, de oboseală şi chiar şi de vin… cine ştie; doar că stă în pat văitându-se şi spunând că acolo nu se culcă nimeni, că vrea să doarmă singură… Eu mă duc să stau cu ea, îmi pun patul lângă al ei… Noapte bună…

Și, apropiindu-se de fereastră, o luă pe Prezidentă pe după umeri, îi spuse ceva la ureche, o sărută cu zgomot pe amândoi obrajii şi alergă spre camera ei, strâmbându-se compătimitor către Joaquinito Orgaz, care, abătut, cu privirea în pământ, făcea de strajă pe coridor.

— Haide, haide, vezi că toți se retrag; Victor, la culcare.

Ana zâmbea, frumoasă şi proaspătă în veşmântul simplu de noapte.

— Și voi? spuse Quintanar.

— Noi, răspunse Paco, am rămas fără pat, fiindcă doamnei guvernator i-a venit chef să se teamă de tunete şi să rămână să doarmă aici…

— Aşa că?… întrebă Ana, zâmbind.

— O să dormim pe-o sofa.

— Bine, noapte bună.

— Stai puțin, prostuțo, uite ce noapte frumoasă… hai să stăm puțin de vorbă…

— Mie nu mi-e somn; are dreptate Paco; să stăm de vorbă,

spuse don Victor care intrase în cameră şi-şi pusese papucii şi boneta cu ciucure aurit.

— Cum, să stăm de vorbă? Nu, domnule… la culcare…

Şi Ana cocheta fără să vrea, ameninţa graţioasă şi provocatoare că închide fereastra şi obloanele…

Mesia o imploră, printr-un gest, să aştepte…

Şi, vorbind pe un ton confidenţial, comentând întâmplările din timpul zilei, glumele şi jocurile, mai stătură o oră la lumina lunii; Ana şi soţul ei înăuntru, Paco, Joaquín şi Alvaro în galerie…

Don Victor era în culmea fericirii. Ce fericire mai mare putea avea decât s-o vadă pe Anita lui veselă, expansivă, şi pe prietenii lui mai tineri în compania cărora se simţea şi el tânăr? Nicio umbră de bănuială nu se apropia de sufletul nobilului ex-prezident. Acum totul era tăcut în casă, toţi dormeau, şi numai în colţul acela al galeriei, lângă fereastra deschisă, se auzea zgomotul uşor al unei şuşoteli. Uneori, vorbeau doi sau trei în acelaşi timp, dar toţi încet, şi asta părea că dă şi mai multă greutate celor ce-şi spuneau. Ana ocolea uneori privirile lui don Alvaro, care fuma, sprijinit într-un cot, foarte aproape de Ana, ce stătea aplecată în afară peste pervaz. Alteori, cel mai adesea, se priveau ochi în ochi şi, fără ca cineva să poată face ceva, îşi spuneau vorbe de dragoste din ce în ce mai elocvente.

Din când în când, Alvaro privea cu coada ochiului, invidios şi jinduind, interiorul dormitorului… Ana surprinse una dintre privirile acelea repezi şi-l compătimi pe galantul îndrăgostit, fără să-i ia în nume de rău curiozitatea indiscretă.

Don Victor nu dădea semne să termine cu flecăreala, şi Ana se văzu obligată să intervină ea însăşi:

— Hai, hai… pe mâine; Victor, înăuntru, înăuntru.

Şi închise fereastra în nasul lui Alvaro şi a celorlalţi. Paco şi Joaquín dispărură în întunecimea coridorului. Quintanar se şi întorsese cu spatele, acolo în fundul dormitorului, în cămaşă. Don Alvaro nu se mişca; o văzu pe Prezidentă în dosul geamului, închizând încet obloanele; ea în mijloc, în

dreptunghiul de lumină, privindu-l serioasă, tandră… şi pe urmă, când rămase doar o crăpătură, îl privi zâmbitoare, zglobie. Deschise din nou, puțin… şi Alvaro îi văzu iarăşi tot chipul.

— La revedere, la revedere, somn uşor, spuse Ana de dincolo de geam, închise brusc obloanele şi trase zăvorul.

În luna iulie se mai sărbătoriră şi alte hramuri prin împrejurimile de la Vivero. Marchizii şi prietenii lor luară parte aproape la toate. Quintanar şi soția îi aşteptau pe musafirii din Vetusta la conac; şi porneau la drum, uneori pe jos, alteori în trăsură, străbăteau satele acelea pitoreşti, ascultau melodiile monotone, dar întotdeauna plăcute, duioase şi melancolice ale jocurilor de prin partea locului şi se întorceau pe înserat, mâncând alune şi cântând, printre aristocrați şi țărani, într-o învălmăşeală ce-l înduioşa pe don Victor, care spunea: „Vezi dumneata, dacă s-ar putea realiza egalitatea şi fraternitatea… n-ar exista altceva mai frumos şi mai poetic”.

Mesia şi Paco nu lipseau de la niciuna dintre aceste excursii; dar, pe lângă asta, obişnuiau s-o viziteze pe Prezidentă la fiecare trei sau patru zile. Uneori, pe la patru, după ce mâncau, Ana şi Quintanar ieşeau pe drumul dinspre Santianes ca să-şi aştepte prietenii. Singurătatea îl apăsa nițel pe don Victor şi în sufletul lui le era recunoscător pentru vizitele acelea. Ana simțea o plăcere ce i se părea copilărească când zărea în depărtare, acolo la capătul fâşiei lungi şi înguste a şoselei, siluetele celor doi cai albi, puternici, ai lui Mesia şi Paco… şi o cuprindea o nelinişte nervoasă, care creştea pe măsură ce caii şi călăreții se apropiau şi li se precizau contururile.

Nici Visitación, nici Paco nu mai îndrăzneau să-i spună ceva lui don Alvaro cu privire la pretențiile lui amoroase; îl lăsau să acționeze; îşi dădeau seama, după *figura glorioasă* a don Juanului că aştepta victoria, că poate ajunsese la ea şi înțelegeau că pudoarea, mai bine zis ruşinea, cerea o tăcere absolută în cazul de față. Don Alvaro aprecia „delicatețea”

complicilor săi şi tăcea şi el, liniştit şi satisfăcut.

La sfârşitul lunii începu exodul general; toți cei ce aveau ceva bani şi mulți care nu aveau părăsiră capitala, căutând răcoarea mării.

Don Victor, nebun de mulțumire, plecă de la Vivero cu nevastă-sa şi cu Petra şi se instală în cel mai mare port din regiune, *La Costa,* târg înfloritor, mai bogat decât Vetusta, important şi foarte la modă centru de cabotaj. În alți ani, Quintanar îşi petrecea luna august la Palomares, unde se duceau şi Visita, Obdulia, iar uneori marchizii şi Mesia.

— De doi ani n-am mai plecat vara! spunea Quintanar, vesel ca un copilaş.

Prezidenta preferase La Costa în loc de Palomares, deoarece Canonicul o implorase să nu se ducă La băi, iar dacă medicul i le prescria, cel puțin să nu se ducă la Palomares. Ana nu vru să nesocotească această dorință a duhovnicului, şi căzură la învoială.

„O să mergem la La Costa”, îi spunea lui don Fermín în scrisoarea de răspuns. Acesta avea cea mai proastă părere despre efectele morale ale tuturor plajelor de pe coasta Cantabriei şi mai ales despre Palomares. Majoritatea credincioşilor se întorceau din acel târg de pescari cu conştiința plină de mici păcate care, dacă îl făceau să zâmbească fiind vorba de alții, i-ar fi făcut mult mai puțină plăcere în cazul Prezidentei.

Don Fermín îşi dădea seama că influența lui scădea, credința Anei slăbea, crescând, în schimb, neîncrederea; şi cum ideea de-a o pierde de tot îl îngrozea, torturându-i vanitatea şi gelozia, făcea haz de necaz, închidea ochii şi-şi fortifica puterea spirituală, ce şchiopăta „, cu proptele de toleranță şi grinzi de răbdare”. Îşi vărsa furia pe Episcop şi curia ecleziastică. Puterea lui era tot mai mare şi tirania tot mai crudă. Avantajele obținute de Alvaro în sufletul Anei le plăteau clericii parohiei, acel cler pe care Foja spunea că-l respectă aşa de mult.

Ana prefera şi ea acest *modus vivendi*; nu voia să mai

treacă prin ce trecuse, se temea că, dacă va rupe complet cu Vicarul, o vor cuprinde, din nou, mila şi remuşcările şi temerile care ar supăra-o şi în cele din urmă ar îmbolnăvi-o.

„Mă cunosc, gândea; ştiu că, la urma urmei, am oarecare afecţiune pentru don Fermín, şi dacă aş renunţa la prietenia lui, un glas nesuferit mi-ar spune tot timpul câte ceva în favoarea lui. Mai bine aşa; devreme ce el nu arată şi se preface că nu vede această schimbare şi nu se mai plânge, ca la început, să lăsăm totul aşa; vreau pace, pace, nu mai vreau bătălii lăuntrice."

Don Alvaro venise să-i sugereze de departe, pe un ton confidenţial, aşa cum îi vorbea acum după declaraţia de dragoste, că nu era indicat să-l supere pe don Fermín, pe care el îl credea capabil să facă rău oricând, într-un fel sau altul. Deşi Alvaro nu îndrăznea să fie foarte explicit cu privire la asta, Ana înţelegea ce voia să spună prietenul ei, *noul frate,* şi-i aproba prudenţa.

Aşa încât, Vicarul se putu încumeta să-i sugereze acea dorinţă care altădată ar fi fost impusă printr-un decret, fără expunere de motive.

Ana plecă la La Costa. Mesia, ca să nu dea de bănuit, petrecu cinci zile la Palomares, pe urmă se duse la San Sebastián, iar de Sfânta Maria apăru la La Costa, proaspăt şi strălucitor, cu un vapor de la Bilbao.

Lui don Victor îi plăcea mult, pentru un sezon, viaţa de hotel. Se instalase în cel mai luxos, cel mai frecventat şi zgomotos, situat chiar pe chei. Acolo se instală şi Mesia, la rugăminţile prietenului său, fostul prezident.

După douăzeci de zile se întoarseră toţi trei la Vetusta. Benitez o felicită pe Prezidentă pentru vădita ei însănătoşire; acum, da, sănătatea îi era asigurată; ce culoare avea! ce ten! ce *zdravănă* se întorcea!

Don Victor era în al nouălea cer. „Oh, marea, nu există altceva ca marea, şi masa rotundă, şi cabinetele de baie, şi plimbările pe dig, şi concertele în aer liber… şi teatrele şi circurile! Ce mulţumit de viaţă era Quintanar! Nevastă-sa era

o bijuterie; cea mai frumoasă din regiune, cum fusese întotdeauna, dar, pe deasupra, acum era a lui, numai a lui, şi avea altă dispoziție, veselă, activă, aşa cum îl făcuse Dumnezeu şi pe el…”

— Şi eu, eu cum arăt, domnule Benitez?

— Splendid; şi dumneata, minunat; ai devenit un flăcău.

— Cred şi eu!

— Şi broasca asta țestoasă? Această broască țestoasă care nu mai îmbătrâneşte, cum arată? Şi-l bătu uşor pe umăr pe Mesia. Arată ca un puşti.

Şi, întorcându-se spre Frigilis, care era şi el de față, puțin abătut şi cam şubrezit, Quintanar adăugă;

— În schimb, tu te îndrepți în goana mare spre Târgul Bătrâneții… şi asta pentru că faci atâta caz de igienă şi de viața ta de copac secular. Ei află, că suta tot n-ai s-o atingi, hodorogule…

Şi-l îmbrățişa şi-l bătea pe umeri şi pe Frigilis, ca să nu fie gelos pe Mesia. Quintanar era fericit; şi voia să fie la fel şi ceilalți, nevastă-sa, servitorii, prietenii şi chiar şi cunoscuții, toată lumea.

Când Mesia îl întreba în glumă:

— Cum mai stai cu *Kempis?* Ce spune *Kempis* despre asta?

El răspundea:

— Cine? Cine dracu mai e şi *Kempis* ăsta?… M-apuc de treabă în casă. O să văruiesc curtea interioară şi coridoarele, să tapetez sufrageria şi să lustruiesc fațada. Să vedeți ce frumoasă e piatra gălbuie după ce-o lustruieşti. Nu vreau întunecime, nu vreau înnegurări, nu vreau tristețe.

Mesia o convinsese pe Prezidentă că, în fond, don Victor era aşa, ca un fel de… tată. Tot aşa gândise şi ea dintotdeauna.

Cu toate acestea îi datora respect; şi, în ciuda intimității, a acelei iubiri implicit mărturisite, Ana putea spune că don Alvaro nu-şi lipise buzele de pielea aceea pe care, desigur, visa s-o atingă.

Mesia nu se grăbea. „Soția asta nu era ca celelalte; trebuia s-o cucerească ca pe-o fecioară; de fapt, el era prima ei iubire,

şi atacurile brutale ar fi speriat-o, i-ar fi destrămat toate iluziile. Şi pe urmă, situaţia asta, iubirea platonică, intimitatea atât de plăcută când numai el vorbea despre dragoste în cuvinte, şi amândoi cu privirile, cu ochii, nu era nici ceva grosolan şi nici necinstit.

Oricum, vara el se simţea întotdeauna puţin obosit şi moleşit. Calcula, cu acea frivolitate afectată şi în acelaşi timp naturală a materialistului practic, că mai târziu, spre iarnă, se va simţi tare ca un stejar, iar Prezidenta va fi ’blândă şi supusă ca un mieluşel. Şi pe urmă, o clipă de neatenţie putea, dacă nu să strice totul, să amâne lucrurile, să le dea o întorsătură mai puţin picantă şi savuroasă decât cea pe care-o aveau acum. O să vină de la sine, de la sine şi n-o să întârzie.”

Aşa că viaţa era minunată. Maturul don Juan care, aşa cum însăşi spunea, *il était déjá sur la retour*[205] se simţea schimbându-se datorită tinereţii şi pasiunii impetuoase şi visătoare a Anitei. Don Alvaro nu-şi amintea să fi dorit atât de mult o femeie şi să fie atât de încântat de un amor platonic – cum numea el toate amorurile neconsumate, ca acela.

Prezidenta, prăbuşindu-se, prăbuşindu-se, era fericită; simţea ameţeala căderii până-n viscere, dar când, în unele zile, nu se mai trezea cu ghinduri vesele, ci cu un fel de simţământ de remuşcare, amestecat cu amărăciune şi durere, se vindeca cu ajutorul noii metafizici naturaliste pe care şi-o crease, fără să-şi dea seama, în ultima clipă, pentru a-şi satisface dorinţa de nestăpânit de a abstractiza şi de a generaliza tot ceea ce i se întâmpla în viaţă.

Aceeaşi Ana însă, atât de înclinată spre meditaţie, avea puţin timp pentru asta. Întreaga ei viaţă se scurgea în distracţii, excursii, prânzuri vesele, spectacole, plimbări. Între casa marchizilor şi cea a familiei Quintanar se stabilise un fel de convieţuire la care participau Obdulia, Visita, Alvaro, Joaquín şi alţi câţiva prieteni intimi.

Se duceau foarte des la Vivero; alergau prin pădure, prin galeria care înconjura casa, prin grădină sau pe malul râului.

Toți păreau complici. Obdulia și Visita o adorau pe Prezidenta, erau sclavele capriciilor ei, o sărutau tot timpul; jurau că sunt fericite văzând-o atât de maleabilă, atât de *umanizată.* Şi niciodată vreo aluzie nepotrivită, vreo întrebare indiscretă sau o surpriză nelalocul ei. Nimeni nu vorbea acolo despre primejdia pe care n-o ignora decât Quintanar. Adeseori, când asupra conacului de la Vivero se abătea vreo furtună ca cea de la Sfântul Petru, toată banda rămânea să-și petreacă noaptea acolo. Ana, fără să caute, dar și fără să ocolească ocaziile, se pomenea tot timpul alături de don Alvaro – în trăsuri, în loji, la baluri, în pădure.

Într-o zi de noiembrie, una dintre puținele zile frumoase ale scurtei veri de Sfântul Martin, organizară ultima excursie la Vivero din anul acela.

Veselia era exagerată, nervoasă. *Copiii,* cum continua să-i numească Ripamilán, luând și el parte la expediție, în ciuda anilor, copiii aceia care păstrau cele mai frumoase amintiri despre jocurile lor vesele de la conacul familiei Vegallana, își luau rămas bun cu greu de la colțișorul primăverilor și toamnelor lor. Voiau să savureze până și ultima picătură de veselie nebunească în libertatea câmpului, în intimitatea tăinuită și ațâțătoare a pădurii. Niciodată Visita nu *făcu pe fetița* cu mai multă naturalețe: niciodată Obdulia nu-i permise lui Joaquín *mai multe prostii,* după vocabularul lui plin de eufemisme; Edelmira și Paco reînnoiră pacea pe care o rupseseră cu opt zile înainte; până și bătrânii cântară, dansară un menuet și alergară prin pădure; don Victor se ținu de nebunii și căzu în râu, încercând să-l treacă dintr-o săritură, într-un loc mai îngust.

Ana și Alvaro încercară o senzație nouă când își dădură mâinile, dimineața, ca să urce în trăsură. Cu o noapte înainte, Alvaro spusese că voia să moară. Nu cerea nimic, dar voia să moară. Tot drumul de la Vetusta la Vivero, Ana nu spusese decât un lucru, încetișor, la urechea lui Alvaro: „Azi e ultima zi”.

După ce mâncară, toți cei îndrăgostiți de Vivero fură

preocupați de ideea că după-amiaza o să fie foarte scurtă. Joaquín şi Obdulia ştiau că oriunde e bine; „dar ca aici!" Edelmira şi Paco oftau şi ei după ascunzătorile din conac pe care, în curând, le vor părăsi… înainte de ultima izbucnire de nebunie, de ultimele alergături prin pădure şi de ultima veselie, trecură printr-un scurt răstimp de melancolie… de oboseală amestecată cu tristețe. După-amiaza urma să fie scurtă, şi era ultima. Visita se aşeza la pian şi cântă polca din Salada, *un bale*t fantezist, cu mult fast, care se reprezenta pe atunci la Vetusta. Salada, *fiica m*ării, le scotea pe surorile sale din ocean şi, nu se ştie de ce, punea bacantele să danseze pe plajă un dans infernal; Ana retrăi impresia pe care o lăsase asupra simțurilor ei polca aceea… „Bacantele! Asia… tirsurile, blana de tigru a lui Bacchus." Ana cunoştea multe legende mitologice, şi după puțin nu mai văzuse sărăcăciosul decor al teatrului din Vetusta şi balerinele prozaice şi nu toate bine făcute, şi se transportase în închipuita țară din Orient, unde fantezia ei vedea păduri pline de mister, goana frenetică a bacantelor amețite de muzica stridentă şi libațiile veşnicei orgii în aer liber Bacanta! Fanatica naturii, beată de jocurile vieții, veselă şi sălbatică; neîncetata plăcere, plăcere fără măsură, fără teamă; acea goană slobodă pe câmpiile întinse, sărind peste prăpăstii, căzând cu voluptate în necunoscut, în brațele primejdiei necunoscute a genunilor şi a frunzişului trădător şi plin de viață… În timp ce Visita, la pian, îşi amintea umila polcă din Salada, Prezidentă se gândea la fantasmele acelea cărora le dădeau viață lecturile, visurile şi pasiunea ei înfierbântată.

Dintr-odată, avu chef să răsfoiască un număr dintr-o revistă care se afla pe o măsuță din salon. „Ultima floare" – era explicația unei fotografii asupra căreia Ana îşi fixă privirea. Într-o grădină, toamna, o femeie frumoasă, de vreo treizeci de ani, mirosea, parcă în delir, şi-şi apăsa de obraz o floare… ultima.

— Ei, ei, în pădure! strigă în clipa aceea Obdulia din grădină. În pădure, în pădure! Să ne luăm rămas bun de la

copaci…

Visitación lovi cu forță clapele, forțând ritmul polcii… şi, după puțin, închise pianul cu putere.

— În pădure! în pădure! strigară toți, de jos şi de sus.

Şi ieşiră pe portiță să-şi ia rămas bun de la stejari, goruni, scaieți, mărăcini, ferigi şi iarba proaspătă a păşunilor de toamnă.

Petrecerea continuă seara, la Vetusta; era despărțirea de vremea frumoasă; iarna trebuia să vină din nou, potopul bătea la uşă… Şi se improviză o cină pentru toți. După ce dansară, cântaseră şi se zbenguiseră, multora le era foame; mâncaseră devreme la prânz; alții nu făcură altceva decât să guste dulciurile şi să bea. Cum noaptea rămăsese aşa de senină şi de caldă, de parcă ar fi fost începutul lui septembrie, mâncară în sera cea nouă, inaugurând-o: era mare, înaltă, confortabilă, construită după un model de la Paris. Don Alvaro, priceput în materie, spuse că se asemăna, în mic, cu cea a prințesei Matilde. Cum mai invidia Obdulia acest amănunt! Şi se simți mândră. Un bărbat care fusese amantul ei, putea vorbi despre celebra la *serre* a prințesei Matilde.

Cinară acolo. În salonul galben, unde se dansase după co se întorseseră de la Vivero, luminările de spermanțet din candelabre se stingeau singure, şi vina era aruncată pe vântul care trecea printr-o fereastră deschisă. Servitorii nu stinseseră decât candelabrul mate de cristal. Scaunele erau în dezordine; pe covor zăceau două-trei cărți, bucăți de hârtie, noroi de la Vivero, frunze şi o frântură de begonie, ca o bucată de brocat vechi. Salonul părea obosit. Chipurile din cromolitografiile fine şi provocatoare ale marchizei râdeau în ipostaze de falsă gingăşie, violente şi afectate. Totul denota aici absența oricărei virtuți; mobilele în mare neorânduială, în poziții neobişnuite, păreau că se răzvrătesc, amenințând să povestească surzilor tot ceea ce ştiau şi nu dezvăluiseră de atâția ani. Sofaua, cu pernele mari, galbene, mai prudentă şi cu mai multă experiență decât toți ceilalți, tăcea, păstrându-şi

locul.

O rafală de vânt stinse ultima lumânare ce lumina decorul solitar. Orologiul de la catedrală bătu zece. Uşa salonului se deschise şi intrară două umbre. Covorul le înghiți, de îndată, paşii. Singura lumină venea din stradă, de la luna nouă şi de la un felinar din față, linguşire adusă casei marchizului de noul primar. Când se deschise uşa, se auzi de departe zarva servitorilor în bucătărie; hohote şi geamătul unei chitare ciupită cu timiditate şi un anumit respect pentru stăpâni; zgomotul acesta se amesteca însă cu altul, mai stins, care venea din grădină, trecea prin geamurile serei şi ajungea în salon ca murmurul unui cartier îndepărtat, dar foarte populat.

Cele două umbre erau Mesia şi Quintanar, care, beat de mărturisiri, îşi persecuta prietenul intim cu povestea aventurilor sale din tinerețe de la Almunia de don Godino.

Don Alvaro se lăsă să cadă pe sofa, somnoros şi visător; nu auzea glasul lui don Victor, auzea glasul dorinței arzătoare, violente care striga: „Azi, azi, acum, aici, chiar aici!”

Între timp, fostul prezident, căruia umbrele acelea din salon şi lumina discretă a felinarului din față şi a pătrarului de lună i se păreau foarte potrivite pentru a-şi împărtăşi zburdălniciile erotice, îşi continua povestea, ca să spună, din când în când, în chip de refren:

— Dar, ce soartă! Crezi că până la urmă a fost a mea? Ei bine, nu, domnule! Poți să te miri… Ca-ntotdeauna, mi-a lipsit perseverența, hotărârea, entuziasmul… Şi-am rămas de căruță, prietene. Nu ştiu ce-o fi asta; mereu mi se întâmplă la fel… În momentul critic, îmi lipseşte curajul… şi sunt gata să spun că dorința…

La un moment dat, când don Victor repeta acelaşi cântec, lui Mesia îi veni să-l asculte; auzi ceva cu rămasul de căruță, cu lipsa de curaj… şi cu supremă hotărâre, aproape cu mânie îşi spuse: „Idiotul ăsta mă face de ruşine fără s-o ştie. Dacă aşa vrea, aşa să fie… în noaptea asta se sfârşeşte povestea… Şi dacă pot, chiar aici…”

Puțin după aceea, cei doi prieteni – don Victor obosit şi el de confesiuni – se întoarseră la masă, unde domnea dulcea frăție a bunei digestii, după cinele mărețe. Anita nu era acolo.

Alvaro ieşi fără să fie văzut, sau, cel puțin, fără ca nimeni să-şi dea seama că iese sau nu, şi intră din nou în casă. În bucătărie larma continua. În rest, peste tot tăcere. Se întoarse în salon. Nu era nimeni. „Nu se poate.” Intră în cabinetul marchizei... Nici aici nu văzu, în întuneric, niciun corp omenesc. Doar scaune şi fotolii. Nicio formă de femeie în vreunul dintre ele. „Nu se poate”. Don Alvaro căută în locurile cele mai întunecate, cu încredere în glasul inimii lui – în întreaga sa religie; ajunse la uşa întredeschisă de la balcon... o deschise...

— Ana!

— Isuse!

Douăzeci şi nouă

„În ziua de Crăciun vino să mâncăm curcanul împreună. Mi l-au trimis din León, umplut cu nuci. O să fie ceva grozav. Şi mai am şi nişte vin de prin părțile mele un Valdiñón ca untdelemnul.

Mesia nu-şi călcă promisiunea, şi în ziua de Crăciun mâncă în marea casă a familiei Ozores. Salonul era acum acoperit cu un tapet în carouri albastre şi aurii; căminul cel mare, în stil churrigueresc, fusese păstrat întocmai, cu sirenele lui unduitoare, cu sâni umflați, de ghips. Don Victor se mulțumise să zugrăvească într-un alb-cenuşiu *discret,* cum spunea el, toate cornişele, volutele şi frunzele de acant.

La desert, stăpânul casei deveni gânditor. Urmărea cu privirea, pe ascuns, intrările şi ieşirile Petrei, care servei la masă. După cafea, don Alvaro putu observa că prietenul său e nerăbdător. Din vara aceea, de când locuiseră împreună la hotelul din La Costa, don Victor se obişnuise cu tovărăşia lui don Alvaro la masă; aşa îl găsea mai vorbăreț şi mai simpatic decât în orice altă împrejurare şi îl invita la masă deseori. Quintanar obişnuia să se ridice, să dea o raită prin parc, să se îmbrace, cântând tot timpul, şi să-i lase astfel singuri pe Anita şi pe prietenul lui o bună jumătate de oră. Acum însă, nu, nu se mişca. Ana şi Alvaro se priveau, întrebându-se din ochi ce-o mai fi şi asta.

Prezidenta se aplecă o clipă să ridice un şervețel de jos, şi don Victor îi făcu lui Mesia un semn, care voia să spună clar:

— Mă încurcă; dacă ar pleca… am putea vorbi.

Mesia ridică din umeri.

Când Ana îşi înălță capul, zâmbindu-i lui Alvaro, acesta,

fără să-l vadă Quintanar, arătă spre uşă, mişcându-şi doar ochii.

Ana ieşi imediat.

— Slavă Domnului! spuse bărbatu-său, oftând din adânc. Credeam că nu mai pleacă pe ziua de azi.

Nici măcar nu-şi amintea că alteori cel care pleca era el.

— Acum o să putem vorbi.

— Te-ascult, răspunse liniştit Alvaro, trăgând din havană şi învăluindu-şi fața în fum, după obiceiul lui de-a *tulbura atmosfera* când îi convenea.

„Ce corăbii i s-or fi înecat?” se gândi cu o vagă teamă pe care nici măcar nu şi-o explica.

Don Victor îşi apropie scaunul de al lui don Alvaro, şi trecu la tonul lui de mari destăinuiri.

— În prezent, spuse, totul îmi surâde. Sunt fericit în căminul meu, nu particip la viața publică; nu mă mai tem de invazia mistuitoare a Bisericii, a cărei influență otrăvitoare… dar am impresia că Petra asta pune ceva la cale.

Mesia tresări brusc.

— Explică-te. Te-ai apucat iar de…?

— M-am apucat şi nu m-am apucat… Vreau să spun… am avut unele discuții… explicații… intermitențe… promisiuni c-o să respect… ceea ce această mare haimana fără pereche nu vrea să i se respecte… în sfârşit, ea e bosumflată fiindcă eu prefer liniştea căminului, puritatea patului meu, a patului nupțial… ca să spunem aşa, în locul satisfacerii unor plăceri efemere… Mă înțelegi? Se preface că se zbate să-şi apere onoarea, pe care, pe scurt, nimeni nu îndrăzneşte aici să i-o amenințe în mod serios; ceea ce o enervează, de fapt, e răceala mea…

— Dar ce face? Ia să vedem…

— Uite ce-i, Alvaro, pentru nimic în lume n-aş supăra-o pe Anita mea, care acum e un model de soție; întotdeauna a fost bună, dar înainte avea capriciile ei, ți-aminteşti…

— Da, da… să revenim la problemă.

— Acum, sărăcuță are exact aceleaşi gusturi cu mine, în

toate privințele. Eu spun pe-aici, şi ea o ia tot pe-aici. I-a trecut până şi exaltarea aceea nițel sălbatică, dragostea aceea exagerată pentru plăcerile bucolice, preocuparea exclusivă pentru sănătate şi aer liber, mişcare, igienă, într-un cuvânt… Toate exagerările sunt proaste, şi Benitez îmi spusese că adevărata vindecare a Anitei se va produce când va fi mai puțin preocupată de sănătatea corporală, fără să revină, nici gând, la grija excesivă şi nebunească pentru sufletul ei. Asta era şi mai prost!

— Dar… n-o să-mi spui…

— Ajungem; Ana trăieşte acum într-un echilibru ce reprezintă garanția sănătății după care am oftat atâta timp; nu mai are nervi, adică, nu ne mai sperie ca înainte; nu mai are nici veleități de sfântă şi nici nu-mi mai umple casa de sutane…; în sfârşit, e alta şi nu vreau să-mi pierd pacea de care mă bucur acum, cu niciun preț… Ei bine… Petra… poate şi cred că vrea să ne compromită.

— Bine, dar, spune-mi, ce face Petra?

— Compromite liniştea acestei case; mă tem că vrea să ne domine, folosindu-se de situația mea falsă, foarte falsă… recunosc. Nu înțelegi că pentru Ana ar fi o lovitură teribilă, indiferent ce-ar spune… curvulița asta ipocrită?

— Dar ce s-a întâmplat, domnule? Vorbeşte clar şi spune odată! strigă Mesia, nerăbdător, mai interesai decât putea bănui prietenul său.

— Mai încet, Alvaro, mai încet. Ce se întâmplă? Multe. Petra ştie că eu vreau să evit cu orice preț s-o supăr pe nevastă-mea, fiindcă mi-e teamă că o criză nervoasă ar putea distruge tot, şi am reveni la poveştile dinainte.

O deziluzie, descoperirea fidelității mele precare… şi iar ar începe cu meditațiile, cu disprețul ei pentru lume, ar căuta o consolare în religie, şi-atunci dăm iar de domnul Canonic… Orice altceva, în afară de asta! Trebuie evitat, cu orice preț, ca Ana să afle că eu, în clipe de orbire mintală şi senzuală, am fost capabil să cer favorurile acestei *scortum*[206], cum le spune don Saturnino.

— Bine, dar de ce trebuie să afle Ana asemenea lucruri? Şi la urma urmei, n-are nimic de aflat…

— Ba da, atât cât e, ajunge ca să simtă, sărăcuța, un pumnal în inimă. Eu o cunosc… Şi, mai ales, dacă Petra spune ce s-a întâmplat, nevastă-mea o să meargă mai departe, o să-şi închipuie ceea ce nu a fost.

— Bine, dar Petra?… Sfârşeşte odată. A spus ceva? A amenințat cu ceva?…

— Aici e aici. Vorbeşte urât, e obraznică, nu lucrează, nu acceptă mustrări şi aspiră, în mod absurd, să fie tratată pe picior de egalitate…

— Absurd…

— Şi, nemernica, cu cine crezi că e mai mândră, mai înțepată şi mai obraznică? Cu mine? Aşa ar fi normal. Ei nu, domnule, cu Ana! Imaginează-ți, cu Ana!

Din norul de fum în care era învăluit, don Alvaro răspunse:

— Se-nțelege!… Vrea să-ți pună sula-n coastă; ca să te facă gelos poate!

— Aşa cred şi eu… „Sau rabzi ca nevastă-ta să asculte obrăzniciile celei pe care ai vrut s-o seduci… sau îi povestesc tot.” Asta vrea să spună comportarea târfei ăsteia fățarnice. Ei, şi-acum, un sfat, o soluție: ce să fac? Să sufăr în tăcere? Absurd. Şi pe urmă, răbdarea Anitei poate lua sfârşit, că dacă a înghițit atâtea până acuma, e din pricină că i-a mai rămas ceva răbdare de pe când era aproape o sfântă… Dacă o s-o deranjeze însă, dacă bănuieşte… dacă… vai de mine!

— Linişteşte-te, omule, fii calm.

— Ce facem, Alvaro, ce facem?

— E foarte simplu.

— Simplu!

— Da, trebuie s-o dai afară pe Petra.

Don Victor tresări pe scaun.

— Asta înseamnă să tai nodul…

— Asta-i singura soluție. S-o dai afară.

Don Victor îi vorbi despre dificultățile şi primejdiile acestei soluții, dar don Alvaro promise c-o să-i uşureze el sarcina. „El

ştia cum să discute cu asemenea oameni. Printr-o fericită întâmplare, la hotelul unde locuia el, ca un copil alintat de mulți ani, era nevoie de o fată ca să-i servească pe oaspeți. Petra era nici că se poate mai potrivită, propunerea ó s-o măgulească; o să-i spună chiar el, don Alvaro, iar dacă, prin absurd, refuză, o să ştie el cum s-o ia ca să… etc., etc.” În cele din urmă, don Victor lăsă totul pe seama prietenului său şi se duse la Cazino, ceva mai liniştit.

— Dumneata rămâi să pregăteşti terenul, da?

— Da, domnule, aranjez eu totul.

De cum închise don Victor uşa dinspre scară cu o bufnitură, Ana intră speriată în sufragerie. Voia să deschidă gura, dar sosi Petra să strângă ceştile de cafea şi tăcu, prefăcându-se că citeşte *El Lábaro.* Servitoarea ieşi, şi Ana întrebă:

— Ce e, Alvaro?…

— Ce să fie, nu mai ai niciun pretext ca să nu mă laşi să vin noaptea.

— Nu-nțeleg…

— Petra pleacă din casa asta. Adio spioni!

— Petra! Cum pleacă Petra?

— Aşa, m-a însărcinat el s-o concediez; zice că e obraznică, că se poartă urât cu tine…

— Doamne Dumnezeule! A observat?…

— Da, prostuțo, dar nu te speria…; el o ia… cu totul altfel…

Mesia îi explică Prezidentei toată povestea. Îi spusese totul, ba chiar şi ceva în plus. Tentativele sărmanului don Victor deveniră, pentru Prezidentă, nişte delicte consumate, mulțumită calomniilor lui Alvaro. Ea însă nu punea obrăznicia servitoarei pe seama acestui lucru; se temea că descoperise legăturile ei cu Mesia şi că insolența, sfidarea aceea continuă ce se citea în privirile, zâmbetele şi gesturile ei însemnau amenințarea că-i va destăinui secretul lui don Victor.

— Acum vezi că nu e ceea ce te îngrijora pe tine, fricoaso… E foarte posibil, probabil ca biata fată să nu bănuiască nimic,

îndrăzneala ei să fie doar o ameninţare la adresa stăpânului…

Ana se înroşi. Îi era scârbă de toate astea. „Soţul acela pentru care îşi sacrificase cei mai frumoşi ani din viaţă nu era numai un maniac, un bărbat rece, care nu-i spunea nimic, dar urmărea servitoarele noaptea, prin coridoare, intra în camerele lor, le vedea jartierele!… Ce scârbos! Nu era gelozie, cum să fie gelozie? Era scârbă; şi un fel de remuşcare retrospectivă fiindcă-şi sacrificase viaţa pentru un asemenea om. Da, viaţa, care însemna tinereţe.”

„Alvaro, continua să se gândească Ana, făcuse rău că-i dezvăluise porcăriile alea, că-l trădase pe Quintanar, oricât de josnic ar fi fost acesta, şi mai ales că-l făcuse de ruşine faţă de ea cu aventurile acelea caraghioase şi respingătoare de om bătrân.” Cum era însă hotărâtă să-l spele de orice vină pe Mesia, pe stăpânul ei, pe bărbatul căruia i se dăruise cu trup şi suflet *pentru toată viaţa,* cum spunea ea, îl dezvinovăţi imediat, spunându-şi că sărmanul Alvaro făcea asta din dragoste, pentru a şterge din mintea Anei orice scrupule, orice consideraţie care ar putea s-o lege de bătrânul ce făcuse din cei mai frumoşi ani ai vieţii ei un pustiu de tristeţe.

Anitei nu-i plăcea să-l vadă pe Alvaro amestecat în astfel de treburi casnice, ca aceea de a concedia servitorii; şi cu-atât mai puţin să-l ştie atât de expert în asemenea afaceri; toate lucrurile astea, atât de prozaice şi josnice, erau deosebit de respingătoare, dar, ce să fac? Alvaro o făcea pentru ea, ca să se bucure în linişte de acea fericire care o costase atâţia ani de chinuri…

Ana încerca să transforme asta ca şi toate celelalte cusururi pe care o obliga să le descopere, încetul cu încetul, la Mesia, îndrăcitul spirit de analiză ce-o purta spre nebunie, cum spunea ea, în tot atâtea stele luminoase, minunat de frumoase. Dacă vreodată o cuprindea gândul că-l putea pierde pe Alvaro, tremura îngrozită, aşa cum făcea înainte când se temea că-l pierde pe Isus.

Primele cuvinte de dragoste pe care Ana, învinsă deja, îndrăzni să le şoptească, cu glas înflăcărat şi dulce, la

urechea învingătorului, nu în ziua în care se predase, ci mult după aceea, le spusese pentru a-i cere să-i jure credință veşnică... „Pentru totdeauna, Alvaro, pentru totdeauna, jură-mi; dacă nu e pentru totdeauna, e o ruşine, e o crimă mârşavă, josnică...”

Mesia jurase şi continua să-i jure, în fiecare zi, iubire veşnică.

Ideea singurătății *după asta* i se părea Prezidentei mai groaznică decât imaginile iadului care i se înfățişau înainte.

Cu iubire puteai trăi oriunde, oricum, fără să te gândeşti la altceva decât la iubire...; dar fără... i-ar reveni nălucirile negre pe care uneori le simțea mişunându-i undeva în fundul creierului, ivindu-se parcă într-o zare foarte îndepărtată, ca nişte prime umbre ale unei nopți eterne, goale, înspăimântătoare. Ana simțea că sfârşitul acelei iubiri, a acelei pasiuni mistuitoare, puternice, noi, de care se bucura pentru prima oară în viață, ar fi pentru ea începutul nebuniei.

„Da, Alvaro, dacă m-ai părăsi, aş înnebuni cu siguranță; mi-e teamă de creierul meu când sunt fără tine, când nu mă gândesc la tine. Cu tine nu mă gândesc decât la iubire.”

Asta spunea de obicei, în brațele iubitului ei, bucurându-se fără ipocrizie, fără timiditate, la început reală, mare, supărătoare pentru Mesia, dar care, odată dispărută, nu lăsă în locul ei niciun fel de prefăcătorie. Ana se dăruia iubirii în mod total, ca s-o resimtă cu toată puterea temperamentului ei, şi cu un soi de furie pe care Mesia o numea, grosolan, în sinea lui, foame îndelungată.

În cea dintâi lună fu speriat. Dacă în primele zile avea reticențe din cauza fricii, a ignoranței şi a scrupulelor *(absurde la o femeie căsătorită, de treizeci de ani,* după filosofia Preşedintelui Cazinoului) după puțin, atât de copleşit şi de satisfăcut, ajunse să-l neliniştească „alt aspect” al aventurii lui. Niciodată nu fusese mai fericit. Voia să-şi satisfacă amorul propriu căruia vârsta începea să-i facă unele necazuri? Ei bine, Ana, femeia cea mai frumoasă din Vetusta îl adora; şi îl adora pentru el, pentru persoana lui, pentru

corpul lui, pentru *fizic.* Deseori, când se întâmpla să vorbească mult şi îndelung, Ana îi astupa gura cu mâna şi îi spunea, transfigurată de dragoste: „Nu vorbi!” Mesia nu i-o lua în nume de rău; şi el recunoştea că cel mai bine era să tacă, să se lase adorat. Însăşi ignoranța Anei, forța pasiunii, împrejurările în care-şi dusese înainte viața, temperamentul şi frumusețea ei îi procurau aceste plăceri de cocoş bătrân, uns cu toate alifiile, dar capabil să moară de plăcere, fără teamă. Şi, în ciuda acestei fericiri, Mesia era neliniştit.

— Arăți mai prost, îi spunea Somoza.

— Ai grijă, repeta Visitación.

Observa şi el că figura sa îşi pierde aspectul înfloritor pe care-l recăpătase în lunile de viață liniştită, exerciții fizice şi abstinență, pe care, prudent, o dusese înainte de a da atacul hotărâtor asupra fortăreței Prezidentei.

„Da, simțea că înlăuntrul corpului era ceva ce făcea din când în când c*rac.* Acolo înăuntru era un vierme. Şi nu se temea de vreo boală sau de venirea bătrâneții; nu, el era un bun soldat al iubirii, un erou al plăcerii şi ştia să moară pe câmpul de luptă. Neliniştea lui se datora altui motiv. De murit, mă rog; dar să decadă, şi să decadă în prezența Anei lui, era îngrozitor; era caraghios şi josnic. Da; îşi călca jurământul îmbătrânind, pierzându-şi puterile.” Îşi amintea, cutremurându-se, de unele epoci din trecut când prăbuşiri trecătoare, datorate exceselor, îl obligaseră să recurgă la tertipuri umilitoare, despre care puteai povesti râzând în hohote, la Cazino, spre dimineață, lui Paco, Joaquin şi celorlalți cheflii, dar după ce s-au consumat, când se simțea din nou în putere şi nu mai era nevoie de soluții ridicole; erau însă expediente, odioase ca mizeria şi amăgirile ei. Nevoia aceea de-a te preface tânăr, viril, constant, în iubirea trupească, i se părea lui don Alvaro asemănătoare cu soluțiile sărăciei pline de demnitate pe care le descrie Quevedo în Don *Pablos Buscón* – Marele Calic. Şi el fusese, nu o dată, Marele Calic al iubirii, după ce fusese un risipitor…

Acum însă, dacă ar fi cazul, ar fi imposibil să recurgă la

vechile mijloace… „Mai degrabă ar fugi, sau şi-ar trage un glonte. Ana, biata Ana, avea dreptul la o tinereţe veşnică şi inepuizabilă.” Gândurile acestea triste, temerile cauzate de vârstă, îl cuprindeau doar din când în când; în cea mai mare parte a timpului, asemenea griji îl lăsau să se bucure de acea iubire pe care-o socotea cea mai glorioasă din viaţa lui. În ceea ce-l privea, îşi mărturisea că era atât de îndrăgostit cât putea el să fie de altcineva în afară de don Alvaro Mesía. După Preşedintele Cazinoului, i se părea că nicio fiinţă de pe pământ nu e mai demnă de adoraţie decât blinda lui Ana, Ana, iubind frenetic, aşa cum sperase întotdeauna, chiar şi în zilele când fusese îndepărtat. Don Alvaro nu-şi mărturisea lui însuşi că fusese o vreme când îşi pierduse speranţa c-o va învinge pe Prezidentă. Acum era atât de învinsă!

Şi-şi dădu seama de asta atunci când trebui să dea marea bătălie pentru a muta cuibul iubirii adultere în chiar casa familiei Ozores. Ana se opuse, plânse, imploră… „Nu, nu; asta nu, Alvaro, pentru Dumnezeu, nu, asta niciodată.” Şi multe zile rezistă rugăminţilor iubitului, care se plângea că se bucură de iubirea ei numai în fugă, puţin şi în condiţii aşa de vitrege. Aproape întotdeauna se vedeau în casa familiei Vegallana; dar acolo mângâierile lui erau grăbite, pe furiş; nu se puteau bucura de liniştitoarea domnie a câtorva ceasuri de voluptoasă intimitate dacă nu căutau un loc unde să fie mai puţin expuşi emoţiilor şi prefăcătoriei. Ana refuza să vină într-un colţişor al iubirii pe care Alvaro promitea să-l caute; Alvaro însuşi recunoştea că era greu să găsească un astfel de colţişor ferit, într-un orăşel atât *de înapoiat ca V*etusta. Şi pe urmă, ceea ce ar putea găsi el, ei avea să i se pară respingător, şi cum imaginaţia avea o influenţă atât de mare asupra Anei, scârbă pentru o cameră de hotel ar putea să aducă după sine scârbă pentru adulter… Nu era altă soluţie decât să se refugieze în casa familiei Ozores. Era cel mai sigur, cel mai liniştit, cel mai comod. Alvaro înţelegea scrupulele Anei, dar îşi propuse să le înfrângă, şi le înfrânse. Cu toate acestea, dacă obstacolele de ordin pur moral, scrupule*le mistice, cum*

*spu*nea Alvaro cu o expresie pe cât de nepotrivită pe atât de mitocănească, fură depăşite, datorită pasiunii, *inconvenientele materiale,* precauţiile datorite fricii, ridicară piedici mult mai mari. Don Alvaro îşi dădea seama că, fără să aibă de partea lui o servitoare, cel mai bine pe cameristă, totul era, dacă nu imposibil, foarte dificil; dar nici măcar nu îndrăzni să-i dezvăluie Anitei asemenea idee; o vedea mereu neîncrezătoare, arătându-i Petrei o antipatie prost ascunsă şi, în plus, înţelese că Prezidentă era foarte novice în acest soi de aventuri pentru a ajunge la cinismul de-a se folosi de servitoare ca de-un paravan, şi cu atât mai puţin ştiind că aceasta era solicitată de soţul ei.

Altceva era însă s-o câştige pe servitoare fără să ştie stăpâna. Nu era Petra foarte ispitită de aventuri? Povestea cu jartiera şi altele despre care aflase nu dovedeau că era uşor s-o cucerească pe fată în favoarea lui? Ba, da. Zis şi făcut. Când Ana şi don Victor nu erau de faţă, în dosul uşii, pe coridoare, oriunde putea, don Alvaro începu atacul asupra Petrei, care se predă mult mai repede decât se aştepta el. Exista însă un inconvenient foarte serios. Fata avu ideea să fie, sau să se prefacă, dezinteresată, preferind bacşişurilor jocurile nebuneşti ale iubirii, oferindu-şi serviciile în foarte discrete jumătăţi de cuvânt şi fapte bune, în schimbul unor mângâieri pe care Mesia nu era în măsură să le dăruiască din belşug. „Biata Ana, ce ştia ea despre asemenea complicaţii!” Nici don Alvaro nu ştia atâta cât credea. Ignora, de pildă, că Petra îşi putea permite luxul să-l servească aşa cum trebuie fără să se gândească la câştig, fără altă plată decât iubirea cu care cocoşul vetustean nu mai putea fi atât de darnic; Petra nu era împotriva metalului aceluia ticălos, şi nici ambiţia de a-şi îmbunătăţi soarta şi chiar *sfera,* cum spunea ea, nu ocupa un loc prea mic în sufletul ei peste măsură de lacom; de la Mesia, însă, nu voia asta; îl iubea fiindcă era un bărbat frumos, şi ca să-şi bată joc, în felul ei, de Ana, pe care-o ura „fiindcă era ipocrită, lăudăroasă şi mândră”; îl iubea din vanitate şi-i convenea să-l slujească în toate felurile pentru a-şi satisface

pasiunea favorită – pentru a se răzbuna, cu alte cuvinte; acoperind legăturile lui Mesia cu Ana, se răzbuna pe idiotul de don Victor care încerca să compromită fetele, fără să aibă habar de aşa ceva; se răzbuna şi pe Prezidentă, care se prăbuşea, se prăbuşea, mulțumită ei, într-o prăpastie fără fund, că ipocrita de ea nici nu ştia măcar că e în mâna propriei sale servitoare, care putea da totul în vileag, atunci când avea să-i vină mai bine. O avea în ghearele ei, ce-şi mai dorea? În fiecare noapte, pentru câteva ore, onoarea şi poate chiar şi viața lui don Victor atârnau de un fir pe care-l ținea în mână ea, Petra, şi dacă voia, dacă i se năzărea ei aşa, pac, distrugea totul, dintr-odată… iar lumea lua foc. Şi cel mai frumos bărbat din Vetusta îi plătea, de parcă asta n-ar fi fost pentru Petra o plăcere, o cinste, ci o povară, o greutate, cu iubi*re de* domnişor, pe care o gustase întotdeauna cu cea mai mare încântare, dintr-un anume instinct de boierie ce-o stăpânise dintotdeauna. Dar, în afară de asta, diabolică, se gândea şi la altă răzbunare, mai grozavă decât toate celelalte. Şi Canonicul? Canonicul voise s-o înşele, o silise să fie a lui; iar ea i se dăduse crezând c-o să ocupe de îndată locul pe care-l invidia cel mai mult în Vetusta – locul Teresinei. Petra ştia ce bine le rostuia doña Paula pe toate fetele care, pentru un timp, erau servitoare la ea în casă. Teresina, pe care-o aştepta, peste puțin, un post de cuco*ană mare, unde*-avea să administreze nişte averi de-ale stăpânului, căsătorită cu un băiat de treabă, Teresina îi dezvăluise ceea ce ea nu putuse nici observa şi nici ghici, îi deschisese ochii şi-o lăsase cu gura căscată; Petra înțelese că drumul cel mai sigur ca să te căsătoreşti şi să ajungi doam*nă sau* pe-aproape era casa Canonicului… Prilejul se şi ivise; după hramul Sfântului Petru, crezuse că era o chestie de câteva săptămâni; Teresina avea să plece curând, bine rostuită, şi o să-i ia locul… Dar nu s-a întâmplat aşa; Canonicul n-a mai căutat-o pe Petra; iar când a vrut să-i vorbească, nu i-a vorbit despre lucrurile' care-o interesau direct pe ea, ci… Doamne, ce ruşine, i-a propus s-o cumpere, să fie spioană! E adevărat că Vicarul îi

promisese, pe curând, locul Teresinei, cu toate avantajele de care se bucura şi urma să se bucure prietena ei; dar, oricum, pe ea o înşelase sau, mai bine zis, se înşelase ea; lucru pe care nu voia să-l recunoască trufaşa blondă. Lucrurile stăteau astfel: după ea, Canonicul era de multă vreme amantul doñei Ana, şi întâmplarea din pădurea de la Vivero fusese interpretată de mândria servitoarei ca o victorie a frumuseții ei, care-l făcuse pe Canonic să cadă în păcatul nestatorniciei. Petra crezu că don Fermín o iubea acum pe ea, după ce-o iubise pe stăpâna ei. Văzuse multe capricii dintr-astea. Când se convinse că don Fermín, oricât de mult se prefăcea, era îndrăgostit nebuneşte de Prezidentă, gelos la culme şi că nici pe departe nu fusese amantul ei şi că pe ea, pe Petra, o dorise numai ca instrument, furia, invidia, mândria şi luxuria se ridicară în ea, săltându-şi capetele ca şerpii; pentru moment însă le potoli, se prefăcu, şi nu dădu satisfacție decât avariției. Acceptă propunerile Canonicului. O să vină în casă la don Fermín atunci când va trebui să plece din casa familiei Ozores, dar între timp o să-şi îndeplinească îndatoririle şi acolo, bine plătită, plătită mai bine decât putea spera. Canonicul va afla, astfel, ce se întâmplă; dacă doña Ana primea musafiri, cine venea când nu era acasă don Victor, sau cine rămânea după ce pleca stăpânul etc. etc.

Petra promise că-i va povesti tot ce se va întâmpla. Se prefăcu chiar că nu-şi aminteşte de unele promisiuni de alt ordin ce-i scăpaseră lui don Fermín în înflăcărarea improvizației din acea fericită dimineață de la Vivero, de care-i era acum ruşine. Don Fermín se căi şi mai mult că pornise pe drumul acela absurd, ruşinos al cuceririi… ridicole, când văzu că Petra e atât de dispusă să-l servească pentru bani. Aventura aceea, care i le amintea şi pe cele mai vechi, îl făcea să se înroşească deoarece era în contradicție, într-un anumit fel, cu eşafodajul de sofisme prin care-şi explica pasiunea lui pentru Prezidentă. „Iubirea mea, atât de pură, scuză totul. Dar, se împacă iubirea asta cu aventurile de felul celei din pădure? Sigur că nu”, îi spunea conştiința. De aceea îi

repugna acum Petra. Dar nu avea altă soluție decât să se folosească de ea.

Petra era fericită în mijlocul atâtor intrigi complicate cărora numai ea le ştia rostul. Deocamdată, pe Mesia îl slujea cu loialitate; căci el plătea cu dragoste, chiar dacă era cam zăbavnic la plată; ea însă îl ajuta cât putea, căci ajutându-l, însemna să-şi satisfacă propriile-i dorințe: s-o sape pe stăpână-sa, s-o aibă la degetul cel mic, şi să-şi bată joc în modul cel mai crunt de *idiotul de stăpân* şi de ticălosul de Canonic. Vicleană, îşi rezerva pentru mai târziu dreptul să-l vândă pe don Alvaro şi să-şi ajute stăpânul, adică pe cel care plătea şi care-avea să facă din ea o cucoană, pe don Fermín. Când va fi asta? O să vadă. Dacă don Alvaro nu se purta bine, se putea întâmpla oricând, de îndată ce s-ar ivi o ocazie; dacă ea obosea, sau dacă Teresina pleca, de teamă să nu-i ocupe alta locul, va trebui să alerge numaidecât la don Fermín. Între timp, acesta nu primea de la Petra decât ştiri vagi, de ajuns ca să-l țină tot timpul pe ghimpi, să-l facă să ducă o viață de nebun furios, care, pe deasupra, era supus şi chinului de a-şi ascunde furia în fața lumii, şi îndeosebi în fața doñei Paula.

Aşa încât, dacă don Alvaro putea spune pe bună dreptate: „Biata Ana, care nu ştie nimic din toate astea!”, Petra putea exclama şi ea: „Bietul don Alvaro, care nu ştie niciun sfert din lucrurile care-l interesează!”

Preşedintele Cazinoului din Vetusta nu văzu niciun inconvenient în a o înşela pe Prezidentă. După părerea lui, era foarte corect să respecte scrupulele acelei adultere ageamie – altă expresie grosolană a seducătorului – care nu se putea hotărî s-o accepte pe Petra drept protectoare; dar era la fel de corect ca el, fără să-i spună nimic doñei Ana, prefăcându-se că nu are încredere nici el în cameristă, să se folosească de serviciile acesteia, prețioase în astfel de împrejurări. Problema era să intre în fiecare noapte în camera Prezidentei, prin balcon. Lucru uşor de spus, dar de făcut… dificultățile erau serioase. Unde dădea balconul de la budoar? În parc. Cum se putea intra în parc? Pe poartă. Dar cine avea cheia de la

poartă? Una, Frigilis, pe el însă nu trebuia să conteze; şi cealaltă? Don Victor. Care putea fi sustrasă, dar Petra spuse că nu poate merge până acolo, că era delicat să se umble cu chei într-o afacere ca asta, şi că se putea compromite. Cel mai bine era ca domnişorul să sară gardul. Tot avea don Alvaro picioare lungi. În felul ăsta, jocul era mai bine regizat; fiind sigură că don Alvaro sare gardul, doña Ana nu putea bănui că acesta are complici în casă. După ce ajungea sub balcon, se putea cățăra pe gratiile de la parter şi, pentru un bărbat ca el, nu era mare lucru să se salte apoi pe balustrada de fier.

Toate astea, don Alvaro le putea face fără ajutorul direct, imediat al Petrei, astfel că doña Ana găsea foarte verosimil tot ceea ce-i spunea iubitul său despre arta de-a intra la ea în cameră. Petra îi era de ajutor ca paznic – pentru ca don Alvaro să nu fie surprins când intra sau când ieşea, şi pentru a face astfel ca doña Ana să creadă că ea, servitoarea, nu ştia nimic de prezența amantului în timpul nopții. Îi mai folosea şi ca să dea semnalul de alarmă dacă ar fi fost cazul şi pentru a aranja orele de întâlnire. Serviciul Petrei avea ceva din responsabilitățile unui şef de gară. Don Alvaro ştia, fiindcă îi mărturisise don Victor, că fostul prezident şi Frigilis, de îndată ce începea sezonul, plecau la vânătoare mult mai devreme decât credea Ana. Petra trebuia să-şi trezească stăpânul, deoarece Anselmo dormea tot timpul şi nu-şi îndeplinea îndatoririle; Frigilis sosea în parc la ora convenită, lătra… şi don Victor cobora. Don Tomás începuse să se plângă că, de la o vreme, lătratul lui nu-i mai trezea nici pe stăpân, nici pe servitoare, că îl făceau să aştepte prea mult şi, ca să evite discuțiile şi aşteptările, Crespo şi Quintanar conveniră să coboare la aceeaşi oră, fără să mai fie nevoie să latre cineva. Pentru mai multă siguranță, don Victor îşi cumpără un ceas deşteptător care suna ca o sirenă şi, datorită acestui semnal automat, cum spunea el, ajungea înainte de ora stabilită pentru întâlnire. Aproape în fiecare dimineață, Quintanar şi Crespo apăreau la aceeaşi oră.

Trenul care-i purta spre mlaştinile şi pădurile de la

Palomares pleca ceva mai târziu anul acesta, şi nu trebuiau să se mai scoale înainte de-a se lumina de ziuă,

Don Alvaro trebui să ştie toate aceste lucruri pentru a nu se expune, pe drum, unei întâlniri cu Frigilis sau cu don Victor în persoană. Fără să ştie ce face, chiar acesta îi spusese la ce oră pleacă, iar restul amănuntelor de care avea nevoie i le furniză Petra. Aşa încât, nu-i era teamă. Ca să sară gardul însă întâmpina unele dificultăţi; într-o noapte însă, îndepărtând tencuiala şi mişcând pietrele, îşi scobi spre colţ, pe partea din afară a zidului, care dădea în solitara străduţă Tras-la-cerca, câteva trepte foarte bine mascate; îşi mai înjghebă nişte ieşituri şi false crăpături care îi permiteau să se sprijine şi să se ajute la urcuş, şi astfel principalul obstacol fu învins. Pe partea dinăuntru, totul era floare la ureche. Un butoi vechi, în părăsire, sprijinit de gard, şi resturile unui spalier alcătuiau nişte trepte îndeajuns de bune, fără ca nimeni să-şi poată da seama de asta, pentru ca don Alvaro să poată urca şi coborî, cu toată graba la care îl puteau îndemna împrejurările. Don Alvaro compara scara aceea mascată cu desenele de pe cutiile de chibrituri care ilustrau cunoscuta legendă populară: „Unde e păstoriţa? Unde era scara?” După ce-o vedeai o dată, nu mai vedeai decât scara; dar celui căruia nu i-o arătai, nu i se înfăţişa niciodată în faţa ochilor.

Nu mai rămânea decât lucrul cel mai greu: s-o convingă pe Prezidentă să deschidă balconul. Cum ei nu i se putea vorbi despre precauţiile pe care şi le luase don Alvaro, argumentelor privitoare la bănuielile pe care le-ar putea avea Petra nu i se putea răspunde cu nimic sau cu aproape nimic. În cele din urmă însă, don Alvaro, care câştigase bătălia cea mare, o câştigă şi pe cea mai puţin importantă; Ana înţelese că era imposibil şi aproape ridicol să refuze să primească în dormitorul ei un bărbat căruia i se dăduse întru totul. Era importantă castitatea patului nupţial, sau ex-nupţial mai bine zis, dar nu era mai importantă castitatea soţiei înseşi? Datorită acestor sofisme, pasiunii şi perseverenţei, Mesia obţinu victoria; şi dacă nu reuşi să potolească temerile Anei,

care, la fiecare zgomot, credea c-o simte pe Petra spionându-i, adeseori izbutea s-o facă să uite totul ca să se bucure de delirul dragostei în care ştia s-o învăluie, ca într-un nor otrăvit cu opiu.

Şi zilele treceau una după alta, iar Ana era speriată că la atât de puțin timp după prăbuşire fusese în stare să primească un bărbat în dormitor, ea care ştiuse să lupte atâția ani înainte de-a se prăbuşi.

În după-amiaza aceea de Crăciun, după ce strânse serviciul de cafea, Petra plecă de-acasă şi se îndreptă spre locuința Canonicului.

O primi doña Paula. Acum erau foarte bune prietene. Mama Vicarului ştia că între Teresina şi camerista Prezidentei există o adâncă simpatie; şi ştia, de la actuala servitoare a *domnişorului*, a fiului ei, că în sufletul lui don Fermín Petra era persoana menită s-o înlocuiască pe Teresa, în ziua, foarte apropiată, când aceasta va primi răsplata binecunoscută de-a pleca de acolo căsătorită, ca să administreze anumite bunuri ale *Vicarului.* Doña Paula, care înțelegea totul dintr-o vorbă, ba chiar şi fără să fie nevoie de vorbe, dornică să-i satisfacă dorința fiului ei, potrivit constantei sale politici, şi să i-o satisfacă într-un mod curat, ireproşabil în formă, luându-i-o înainte, hotărâse să ia inițiativa şi să-i ofere ea Petrei acel post pe care aceasta îl râvnea aşa de mult. Îi făcu propunerea în după-amiaza aceea. Teresina urma să plece de la o zi la alta. Petra acceptă fără să clipească, tremurând de bucurie. Până nu se întoarse acasă, nu-i veni în minte că fericirea aceea a ei aducea nenorocirea multora şi, până la un anumit punct, o păgubea şi pe ea. Adio întâlniri amoroase cu don Alvaro, întâlniri tot mai rare, tot mai precupețite de îndatoritorul libertin care-şi înmulțea bacşişurile şi-şi împuțina mângâierile, dar, în sfârşit, *mângâieri* de domnişor, de care era tare mândră. Ce să facă? Nu încăpea îndoială, trebuia să fie prevăzătoare, să culeagă râvnitul fruct, să primească acea *sinecură* în casa Canonicului. Pentru asta trebuia să lase baltă restul, să rupă firul acela pe care-l ținea

în mână şi de care atârnau onoarea, liniştea şi, poate, că şi viața diferitor persoane. Gândindu-se la toate astea, Petra dădu din umeri. Îşi închipui c-o vede pe Prezidentă căzând şi făcându-se fărâme, că-l vede prăbuşindu-se pe Canonic şi făcându-se zob, pe don Victor căzând şi prefăcându-se într-un fel de terci, şi pe însuşi don Alvaro rostogolindu-se şi fărâmițându-se. Nu conta. Sosise clipa. Dacă pierdea ocazia, locul Teresinei putea să-l ocupe alta, şi adio *boierie* viitoare. N-avea altă soluție decât să ocupe imediat locul Teresinei. Dar atunci trebuia să-i spună totul Vicarului, deoarece, dacă pleca din casă, nu mai putea iscodi şi nu-l mai putea ajuta pe cel care-o plătea să-i deschidă ochii idiotului aceluia de don Victor, care, cum era şi normal, va căuta să se răzbune, să-i pedepsească pe vinovați; adică exact ceea ce urmărea Canonicul dat fiind că el, cu anteriul în spate, nu-l putea provoca pe don Alvaro. Petra se descurca foarte bine în asemenea treburi, pentru că citea romane în foileton din colecția *Las Novedades*[207], pe care le lăsase în pod doña Anuncia, şi ştia cine trebuie să provoace pe cine, în cazul când se descoperă aventurile unei doamne căsătorite. Cel care provoacă la duel este soțul, nu un alt pretendent, şi cu-atât mai puțin când acesta e preot. Nu încăpea îndoială, Canonicul avea nevoie de ea acolo, la momentul critic… Dacă pleca înainte şi-apoi nu-i mai era de folos, putea s-o arunce din casă, fiindcă era inutilă. Trebuia să facă totul repede, imediat. Şi ce să facă? Să trădeze, bineînțeles, dar cum?…

La asta se gândea când, pe înserat, intră în sufragerie să aprindă lampa. Simți că e apucată pe după mijloc şi sărutată pe ceafă.

„Era celălalt; săracul, nu ştia ce-l aşteaptă!”

După ce discutase cu Ana, don Alvaro îi spusese să se retragă şi rămăsese în sufragerie singur, „ca să dea atacul” asupra Petrei şi să-i propună, printre mângâieri, care-i erau tot mai neplăcute, să-şi schimbe stăpânul. Nu era sigur că există un loc liber la hotel, dar el era cel ce poruncea acolo, şi s-ar fi făcut numaidecât un post liber. Îi prezentă cameristei

situația, „grozav de amuzantă şi bănoasă cum rar se găseşte”, cu toată diplomația de care era în stare un om ce se credea, în primul rând, politician, şi era seducător de meserie. Lui don Victor îi era teamă de ea, Anei la fel, fiecare avea motivele sale personale, iar lui, lui don Alvaro, i-ar fi de mult mai mult folos dacă ar consimți să plece din casă.

— Vezi, fetițo, ai făcut o mare greşeală purtându-te obraznic cu doamna; un lucru destul de urât, care-a speriat-o, făcând-o să creadă c-ai aflat ceva şi că abuzezi de secretul acesta; l-ai speriat şi pe el, care se teme c-o să ciripeşti, şi-mi faci rău şi mie, îți dai seama, pentru că… vezi… dacă doamna e speriată… dacă se teme… plătesc eu. Nu mai am nevoie de tine în casa asta, că acuma intru şi ies fără călăuză… iar acolo… la hotel, ne poți fi de folos… Şi pe urmă…

Şi pe urmă, don Alvaro îşi dădea seama că nu-i mai putea plăti serviciile cu iubire, pentru că pe zi ce trecea era tot mai imperios necesar să facă economie; şi ducând-o pe fată la hotel, acolo alți oaspeți, flămânzi de asemenea bucate, o s-o facă să-l uite, iar el va continua mai departe cu bacşişurile. Într-un cuvânt, Petra îl deranja acum în casa familiei Ozores, şi încă din mai multe rațiuni. Ei însă nu i se puteau aduce asemenea argumente.

— Señorito, spuse Petra, care, în ciuda proaspetei hotărâri pe care o luase, îşi simți mândria adânc rănită, nu trebuie să te omori atâta ca să mă convingi că trebuie să plec.

— Nu, fetițo, dac-o iei aşa, eu nu insist…

— Nu, señor, de ce nu mă laşi să-ți explic… Eu vreau să plec de-aici; da, chiar aşa… dar să mă duc la hotel, asta niciodată. Una e să-mi fac eu un capriciu şi să fiu drăguță, mă-nțelegi, şi alta să mă dăruieşti prietenilor, care să mă ducă şi să mă poarte… şi…

— Petrica, dar nu e asta, eu, pentru binele tău…

Don Alvaro cobora vocea şi Petra o ridica.

Şireata servitoare însă, care ştia să se stăpânească dacă-i era în joc interesul, se opri şi, schimbând tonul şi stilul, se scuză, îşi ascunse supărarea şi spuse că totul e perfect, că o

să ceară chiar ea leafa şi c-o să plece foarte mulțumită, nu la hotel, ci în altă casă; i se făcuse o propunere, dar nu putea spune încă despre ce e vorba. În rest, rămâneau la fel de buni prieteni şi dacă señorito, don Alvaro, avea nevoie de ea, o găsea acolo, că înțelegerea e înțelegere, iar de tăcut, mormânt. Că ea o făcuse din dragoste pentru o persoană, că n-avea de ce să se-ascundă, şi din milă pentru alta, căsătorită cu un bătrân ramolit, inutil şi *candriu,* de ți-era mai mare mila.

Petra îl înşelă încă o dată pe Mesia. Acceptă chiar şi câteva mângâieri de mulțumire; el îşi jură că vor fi ultimele, din cauza economiei, care devenise un fel de manie.

În seara aceea, la Cazino, don Victor află că a doua zi Petra o să-şi ceară leafa şi o să plece. Ce plăcere! Quintanar respiră cu puterea unor foaie şi-şi îmbrățişă prietenul.

„Îi datora ceva mai scump decât viața, liniştea căminului său familial.”

Don Fermín lucra la biroul lui, cu picioarele învelite într-un palton vechi de-al maică-sii; scria la lumina alburie şi monotonă a dimineții înnourate. Auzi un zgomot, ridică ochii şi-o văzu în mijlocul pragului pe doña Paula, palidă, mai palidă ca de obicei.

— Ce-i, mamă?

— A venit Petra, de la Quintanar, vrea să-ți vorbească.

— Să-mi vorbească!... Aşa devreme? Cât e ceasul?

— Nouă... Zice că e ceva urgent... Parc-ar fi speriată... îi tremură vocea...

Canonicul se făcu de aceeaşi culoare cu maică-sa, şi în picioare, maşinal, spuse:

— Să intre, să intre...

Doña Paula se întoarse şi ieşi pe culoar: înainte de asta îşi mângâie fiul cu o privire compătimitoare de mamă.

— Intră... îi spuse Petrei care, toată în negru, aştepta cu capul plecat.

Doña Paula ar fi vrut să devoreze cu privirea taina servitoarei. Ce-o fi? O clipă avu o oarecare îndoială... Se hotărî chiar să întrebe... dar se stăpâni şi spuse încă o dată:

— Hai, fata mea, intră.

„Fata mea, îşi spuse Petra, asta mă vrea în casă; soarta mea e asigurată.”

— Ce e? strigă Canonicul, apropiindu-se de servitoare de parcă ar fi vrut să iasă în întâmpinarea veştii…

Petra văzu că sunt singuri… şi începu să plângă.

Don Fermín schiță un gest de nerăbdare, pe care Petra nu-l văzu, fiindcă ținea ochii în pământ. Canonicul voise să vorbească, dar nu putuse; simțea în gât o gheară de fier, şi prin şira spinării şi în picioare scuturături şi un tremur uşor, rece şi neîntrerupt.

— Repede! Ce e?… reuşi să întrebe în cele din urmă.

Petra, continuând să scâncească, spuse că trebuia s-o asculte la spovedanie, pentru că nu ştia dacă era faptă bună sau păcat ceea ce avea de gând să facă, că ea voia să-l slujească pe el, să-l slujească pe stăpânul ei, pe Dumnezeu, că, în fond, religia însemna şi grijă pentru aproapele, dar… se temea… nu ştia dacă trebuie…

— Vorbeşte! Vorbeşte!… Îți poruncesc să vorbeşti imediat. Ce e, Petra?… Ce e?… Don Fermín se sprijini, pe furiş, cu o mână de masă. Pauză. Vorbeşte, pentru Dumnezeu…

— Ca la spovedanie?…

— Petra, vorbeşte… imediat…

— Domnule, eu v-am promis c-o să vă spun… totul…

— Da, totul, vorbeşte.

— Dar acum nu ştiu… nu ştiu… dacă trebuie…

Don Fermín alergă la uşă, o încuie pe dinăuntru şi, întorcându-se repede, cu figura descompusă, strigă, strângând-o cu putere de braț.

— Lasă-te de prefăcătorii, vorbeşte… sau îți smulg eu vorbele!

Petra îl privi drept în ochi, prefăcându-se smerită şi înfricoşată; „voia să vadă mutra pe care-o va face Canonicul aflând că doamna îl trăgea pe sfoară”.

Petra spuse, fără ocolişuri, că văzuse cu propriii ei ochi ceea ce niciodată n-ar fi crezut. „Cel mai bun prieten al

stăpânului, care în timpul zilei nu se despărțea de don Victor… intra noaptea în camera coniței, prin balcon, şi nu ieşea de-acolo decât în zori. Îl văzuse într-o noapte, dar crezuse că visează, aşa că se hotărâse să stea la pândă, gândind să risipească astfel anumite bănuieli, dar, vai, era adevărat, era adevărat… Ticălosul acela o stricase pe conița, o sfântă… Pe bună dreptate se temea don Fermín!…”

Petra continua să vorbească, dar, de câtva timp, De Pas n-o mai auzea.

Când înțelese despre ce e vorba, înainte de-a auzi frazele crude cu care-i zugrăvea asaltul dat asupra casei familiei Ozores de acel don Juan vetustean, don Fermín se întoarse, de parcă ar fi fost gata să cadă fără suflare, făcu doi paşi nesiguri, ajunse la fereastră şi-şi lipi fruntea de geam. Părea că se uită pe stradă. Dar avea ochii închişi.

O auzea pe Petra, fără să-i înțeleagă prea bine flecăreala; îl deranja zgomotul vocii stridente şi plângărețe, nu ceea ce spune, căci aceasta nu mai ajungea la înțeleg. erea Canonicului; voia să-i poruncească să tacă, dar nu putea, nu putea să vorbească, nu putea să se mişte…

Petra spuse tot ce voise să spună. Când tăcu, nu se auziră decât zgomotele înfundate de pe stradă; roțile unei trăsuri care alerga foarte departe, vocea unui negustor ambulant ce-şi lăuda în gura mare țesăturile de casă şi dantelele fine.

Canonicul se gândea că geamul înghețat care-i apăsa fruntea părea un cuțit ce-i intra în creier; şi se mai gândea că maică-sa îl făcuse atât de nenorocit şi de nefericit silindu-l să îmbrace sutana, încât era unicul om din lume demn de milă. Ideea vulgară, falsă şi grosolană a comparației între cleric şi eunuc i se strecură în minte odată cu umezeala geamului înghețat. „Da, el era ca un eunuc îndrăgostit, un obiect demn de batjocură, un lucru respingător, foarte caraghios… Nevastă-sa, Prezidenta, care era soția lui, soția lui legitimă, nu în fața lui Dumnezeu, nu în fața oamenilor, ci în fața lor, a amândurora, în fața lui mai ales, în fața iubirii lui, a voinței lui de fier, în fața tuturor duioşiilor sufletului său, Prezidenta,

sora lui întru suflet, soția lui, nevasta lui, umila lui soție… îl înşelase, îl dezonorase, ca o femeie oarecare, şi el, căruia îi era sete de sânge, care ardea de dorința de a-l strânge de gât pe ticălos, de a-l strivi între brațele lui, sigur c-ar putea-o face, sigur că l-ar putea învinge, că l-ar putea zdrobi, că l-ar putea face praf şi pulbere; el, legat de picioare cu o zdreanță dezonorantă, ca un ocnaş, ca o capră, ca o mârțoagă lăsată pe câmp; el, cel mai mizerabil dintre preoți, trebuia să tacă, să-şi muşte limba, mâinile, inima, şi să nu-i poată face nimic celuilalt, ticălosului, laşului aceluia care-l scuipa în față pentru că el avea mâinile legate… Cine îl ținea legat? Lumea întreagă… Douăzeci de veacuri de religie, milioane de spirite oarbe, trândave, care nu vedeau absurdul deoarece nu le durea nimic, şi numeau măreție, abnegație, virtute ceea ce era un supliciu nedrept, barbar, prostesc şi mai ales crud… crud… Sute de papi, zeci de concilii, mii de oraşe, milioane de pietre de catedrală, şi cruci, şi mănăstiri… toată istoria, toată civilizația, o lume de plumb – toate acestea zăceau deasupra lui, deasupra brațelor şi picioarelor lui, erau lanțurile lui… Ana, care-i închinase sufletul, o credință şi-o iubire supraomenească, îl înşela ca pe un soț idiot, senzual şi grosolan… îl părăsea ca să se dea unui filfizon înfumurat, unui fante de duzină, unui bărbat de ghips… unei statui goale pe dinăuntru!… Iar lumii nu-i putea fi nici milă de el; nici propria-i mamă, care credea că-l adoră, nu-i putea oferi o mângâiere, mângâierea brațelor şi a lacrimilor ei… Dacă ar fi pe moarte, doña Paula i-ar sta la picioare, smulgându-şi părul, plângând disperată; acum însă, când trece prin ceva mult mai groaznic decât moartea, mai groaznic decât osânda veşnică… mama lui nu avea nicio lacrimă, nicio îmbrățişare, nici măcar o singură privire pentru el… El nu putea vorbi, ea nu putea ghici, nici nu trebuia… Nu exista decât o singură datorie supremă, să se prefacă, să tacă… nicio plângere, nicio mişcare! Voia să alerge, să-i caute pe trădători, să-i omoare… Da? Atunci, linişte… Nu trebuia să mişte niciun deget măcar, să nu scoată piciorul din casă… Peste puțină vreme, da, la

slujbă, la slujbă! Să oficieze… să-l primească pe Dumnezeu!” Vicarul simți în trup un hohot luciferic; da, da, diavolul râdea de el în propriile-i măruntaie… şi hohotul acela adânc, ce-şi avea rădăcinile în pântece, în piept, îl sufoca… şi-l asfixia!…

Deschise geamul cu o lovitură de pumn, şi aerul rece şi umed îl readuse la realitate, şi auzi tuşea discretă a Petrei, ce aştepta acolo, în spate, pironindu-şi privirile în ceafa lui.

Don Fermín închise fereastra, se întoarse şi o privi cu ochi de idiot, în timp ce fata-şi ştergea lacrimile-i ticăloase. „N-avea nevoie de un instrument ca să lupte, ca să facă rău? Acesta era singurul pe care-l avea.”

Petra tăcu, nemişcată, aşteptând să-şi servească stăpânul. Încerca o plăcere voluptoasă văzându-l suferind pe Canonic, dar voia mai mult, voia să-şi continue opera; să fie trimisă să înfigă în sufletul stăpânei sale, a trufaşei doña Ana, toate pumnalele pe care tocmai le vârâse în trupul clericului aceluia nebun.

Cu o voce lentă, răguşită, ştearsă, care nu răsuna parcă în birou, cu o voce de ventriloc, întrebă:

— Şi tu, ce ai de gând să faci… acum?

— Eu? Să plec de-acolo, señor… „Nu vrea să vorbească deschis? îşi spuse Petra, atunci să se chinuie; o să vină să mă caute el şi unde-o să vreau eu.” Să plec de-acolo, repetă, ce să fac? Eu nu vreau să contribui, prin tăcerea mea, la ruşinea stăpânului; nu pot face altceva, dar pot pleca din casă.

— Şi pentru tine… nu contează onoarea lui don Victor? Aşa îi mulțumeşti pentru pâinea… pe care ai mâncat-o atâția ani…

— Señor, dar ce pot face pentru el?

— Nimic, dacă pleci.

— Păi, mă dau afară.

— Ei?

— Da, ei; ieri, domnişorul Alvaro, că el porunceşte acolo… că stăpânul e orb, vede cu ochii celuilalt; domnişorul Alvaro m-a azvârlit în stradă. Iar azi trebuie să plec. Mi-a oferit un post la hotel; dar prefer să rămân pe drumuri…

— O să vii aici, Petra, spuse glasul cavernos, străduindu-se, dar fără succes, să fie blând.

Petra începu să plângă din nou. „Cum o să răsplătească ea atâta bunătate, et caetera, et caetera?”

Duioşia le uşură învoiala; cedând fiecare câte niţel din ambiţii, se apropiară de mârşava înţelegere, de intriga scârboasă şi infamă, făcând apel, pentru început, la cinste, invocând interese sfinte, dar uitând apoi de asemenea formule; în sfârşit, Canonicul îi promise fetei c-o să-i asigure viitorul, c-o să-i împlinească dorinţele, iar ea, în schimb, să-i dezvăluie lui Quintanar propria-i dezonoare într-un mod atât de evident, atât de palpabil, încât, dacă prin trupul acelui domn curgea sânge de bărbat, să fie nevoit să-i pedepsească pe trădători după cum meritau.

Stătură de vorbă ca doi complici despre o crimă greu de înfăptuit. Canonicul se ferea de cuvinte, dar nu de acelea care-i clarificau proiectul. „Ce are de gând să facă Petra pentru a-i dezvălui prostului de Quintanar propria-i ruşine? Destăinuiri? Nu se putea. Anonime? Erau riscante.. „Nu, nu, señor, nici vorbă de-aşa ceva; o să vadă chiar el”, repeta Petra, cu o plăcere de artist, uitând să se mai prefacă.

Erau doi criminali pasionaţi, şi niciun martor al mârşăviei; fiecare îşi vedea răzbunarea lui, nu şi crima celuilalt şi nici ruşinea pactului.

Când Petra ieşi din casa Canonicului, acesta se simţi ca un om nou; omul care rănea de moarte ca să se răzbune, criminalul orbit de pasiune, „asasinul, da, asasinul; cealaltă era doar instrumentul lui, asasinul, era el. Şi nu-i părea rău, nu… O sută de morţi, o sută de morţi pentru ticăloşii aceia.” „Ce-o să facă don Victor? De ce piesă veche îşi va aminti ca să se răzbune cum trebuie pentru insulta primită? O s-o omoare întâi pe ea? O să-l caute întâi pe el?…”

A doua zi, 27 decembrie, don Victor şi Frigilis trebuiau să ia trenul de Roca Tajada la opt şi cincizeci, ca să ajungă în jur

de nouă jumătate în mlaştinile de la Palomares. Era niţel cam târziu să tragă la raţe şi bâtlani, dar căile ferate nu puteau pune un tren special pentru vânători. Aşa că se sculau mai târziu decât în alţi ani. Quintanar îşi pregătea ceasul deşteptător, ca să-l trezească cu un ţârâit fioros, la opt fix. Se spăla într-o clipită, cobora în parc unde-l aştepta de obicei două-trei minute pe Frigilis, dacă nu-l găsea cumva acolo, de unde porneau spre gară, unde ajungeau cu câteva minute înainte de plecarea personalului.

Quintanar se trezi în dimineaţa aceea mai speriat ca de obicei, dintr-un somn dulce şi adânc, zăpăcit de stridentul ţârâit al acelei horcăituri metalice, repezite şi inegale. Îşi învinse lenea cu multă greutate, căscă de nenumărate ori, apoi se hotărî să sară din pat, dar trupul său zgribulit protestă împotriva sculării cu noaptea-n cap, atât de nepotrivită. Somnul şi lenea îi spuneau că era mai devreme parcă decât în alte zile, că deşteptătorul îl minţea ca un neruşinat, că nu putea fi nici pe departe ora pe care-o arăta cadranul. Vânătorul nu dădu atenţie acestor sofisme şi, căscând şi întinzându-se fără încetare, se îndreptă spre lavoar unde, fără să mai stea pe gânduri, îşi vârî capul în apă rece. Aşa răspundea don Victor sugestiilor mizerabilului său trup care-i cerea să se întoarcă între îmbietoarele perne.

Când îşi simţi *gândurile mai limpezi,* recunoscu, imparţial, că lenea din dimineaţa aceea nu se datora viciului. „Trebuia să fie, într-adevăr, cu mult mai devreme decât spunea ceasul.” Cu toate acestea, era sigur că deşteptătorul nu o lua înainte, că-l întorsese cu propria-i mână şi-l potrivise să sune cu o dimineaţă înainte. Şi totuşi, trebuia să fie mai devreme decât arăta; nu putea fi opt, nici măcar şapte, îi spunea somnul care-i revenea, în ciuda abluţiunilor, dar, cu şi mai multă autoritate, slaba lumină a zilei. Soarele trebuia să răsară în ziua aceea la şapte şi douăzeci, un minut în plus sau în minus; ei bine, soarele nu se arătase încă, şi norii cenuşii şi groşi, care acoperă cerul fac ca dimineaţa să fie foarte întunecată, dar nu contează, soarele n-a răsărit încă; e

prea întuneric, nu poate fi nici şapte. Nu putea să verifice cu ceasul de buzunar, deoarece, cu o zi înainte, când îl întorsese, constatase că are arcul rupt.

„Cel mai bine ar fi să chem pe cineva”.

Ieşi pe coridor în papuci.

— Petra! Petra! începu să strige încetişor.

— Petra! Petra!... Ce dracu! Cum o să răspundă, dacă nu mai e aici?... Un renghi al obişnuinței, omul e un animal cu obiceiuri.

Don Victor oftă. În sufletul lui se bucura văzându-se eliberat de acel martor şi semi-victimă a slăbiciunilor sale; dar, cu toate astea, amintindu-şi că acum în zadar striga „Petra!”, simțea o stranie şi poetică melancolie. „Ciudățeniile inimii omeneşti”.

— Servanda! Servanda! Anselmo! Anselmo!

Nu răspundea nimeni.

— E foarte devreme, cu siguranță. Nu e nici ora la care se scoală servitorii. Atunci? Cine mi-a dat ceasul înainte?... Două ceasuri stricate în două zile! O nenorocire nu vine niciodată singură...

Don Victor avu din nou bănuieli. Nu cumva servitorii adormiseră? Lumina aceea slabă, nu se datora cumva grosimii norilor? De ce să nu se încreadă în ceas, dacă nimeni nu se putuse atinge de el? Şi cine avea interesul să-l dea înainte? Cine-şi putea permite asemenea glumă? Quintanar ajunse la convingerea contrară; îi trecu prin cap că ar putea fi foarte bine ora opt; se îmbrăcă în grabă, apucă sticla de anason, sorbi o înghițitură, cum obişnuia să facă atunci când pleca la vânătoare acel duşman de moarte al ciocolatei şi, aruncându-şi în spate sacul cu merinde, plin de sandvişuri gustoase, coborî în grădină pe scara dinspre culoar, călcând pe vârfuri, ca întotdeauna, ca să nu tulbure liniştea casei. „De servitori, o să aibă el grijă când se întoarce. Leneşii! Acum nu avea timp de nimic... Probabil că Frigilis îl aşteaptă nerăbdător în parc...”

— Ei bine, domnule, dacă într-adevăr e opt, în viața mea n-

am văzut o zi mai întunecoasă. Şi totuşi, ceața nu e foarte deasă… nu… nici cerul nu-i foarte încărcat… Nu înțeleg.

Quintanar ajunse în chioşc, locul de întâlnire… Ce curios! Frigilis nu era acolo. O fi umblând prin parc?… îşi puse puşca pe umăr şi ieşi din chioşc.

În clipa aceea, ceasul de la catedrală bătu de trei ori, de parcă ar fi căscat.

Don Victor se opri gânditor, îşi sprijini patul puştii de nisipul umed al aleii şi exclamă:

— Mi l-au dat înainte! Dar cine? E opt fără un sfert, sau şapte fără un sfert? Cu întunericul ăsta!…

Fără să ştie de ce, simți o nelinişte stranie, „era şi el nervos, după cum se vedea”. Nu înțelegea cauza, dar nesiguranța aceea îl preocupa şi îl deranja. „Ce nesiguranță? înainte fusese orbit; la opt nu putea fi asemenea lumină, era şapte fără un sfert, abia se revărsa de ziua, era sigur… Dar atunci, cine-i dăduse ceasul înainte cu mai mult de-o oră? Cine şi de ce? Şi, mai ales, de ce îl preocupa atât de mult întâmplarea asta fără importanță? Ce presimțea? De ce credea c-o să se îmbolnăvească…?”

Începuse din nou să umble; se îndrepta spre casa care se vedea printre crengile desfrunzite ale copacilor, cu toate că erau destul de deşi în partea aceea. Auzi un zgomot – ca al unei ferestre deschise cu grijă – făcu încă doi paşi printre trunchiurile care-l împiedicau să afle despre ce e vorba şi văzu în sfârşit cum se închide o fereastră de la propria-i casă şi că un bărbat, ce părea foarte înalt, cobora, ținându-se de balustradă şi căutând cu picioarele grilajul unei ferestre de la parter ca să se sprijine şi sărind apoi pe o grămadă de pământ.

„Era balconul Anitei.”

Bărbatul se înfăşură într-o pelerină largă, stacojie şi, ocolind nisipul aleilor, sărind de la un strat de flori la altul, şi alergând apoi în salturi pe iarbă, ajunse la gard, în colțul ce da spre străduța Tras-la-cerca; se urcă dintr-o săritură pe o butie pe jumătate putrezită, ce fusese aruncată acolo, apoi,

servindu-se de resturile unui spalier, înfipte între pietre, ajunse, mulțumită picioarelor lui foarte lungi, călare pe zid. Don Victor îl urmase de departe, printre copaci; ridicase cocoşul puştii, pe negândite, din instinct, ca la vânătoare, dar nu-l ochise. „Voia să ştie cine e.'” Nu se mulțumea să-l ghicească numai.

În pofida luminii slabe a zorilor, când bărbatul ajunse călare pe zid, stăpânul parcului nu mai avu nicio îndoială.

„E Alvaro!” îşi spuse don Victor şi-şi puse arma la ochi.

Mesia era liniştit, privind spre străduță, cu fața aplecată, atent doar să găsească pietrele şi crăpăturile care-i serveau drept trepte.

„E Alvaro!” îşi spuse din nou don Victor – iar capul prietenului era în bătaia puştii sale.

„Pe el îl ascundeau copacii; chiar dacă celălalt ar privi spre parc, tot nu l-ar vedea. Putea să aştepte, să reflecteze, avea timp, îl va nimeri la sigur; când o să încerce să se dea jos... atunci.

Dura însă ani, dura veacuri. Aşa nu se putea trăi, cu tunul acela care cântărea chintale, grămezi de plumb, şi cu frigul care-i rodea trupul şi sufletul, nu se putea trăi... Ar fi fost mai bine să se afle la celălalt capăt al țevii, acolo pe zid... Da, da; ar fi schimbat locul cu toate că celălalt o să moară.

Era Alvaro şi n-o să mai trăiască nici măcar un minut! O să cadă în parc sau pe străduță?...”

Nu căzu; coborî fără grabă, spre Tras-la-cerca, liniştit, obişnuit cu astfel de escaladări, cunoscut deja de pietrele zidului. Don Victor îl văzu dispărând, continuând să-l ochească, dar fără să mişte degetul care apăsa pe trăgaci; Mesia ajunsese jos pe străduță, dar prietenul lui continua să țintească cerul.

— Ticălosul! Trebuia să-l ucid! strigă don Victor, când nu mai era cazul; şi, ca şi cum l-ar fi mustrat conştiința, alergă spre poarta parcului, o deschise, ieşi în stradă şi se îndreptă spre colțul zidului pe unde sărise duşmanul. Nu se vedea nimeni. Quintanar se apropie de zid şi în pietrele şi

crăpăturile acestuia văzu *scara dezonorării sale.*

„Da, acum vedea perfect; acum nu vedea decât asta; şi de câte ori nu trecuse prin locul acela fără să bănuiască măcar că pe-acolo se urca în dormitorul Prezidentei! Se întoarse în parc; recunoscu zidul şi pe partea asta. Butoiul pe jumătate putrezit, sprijinit de perete, parcă uitat acolo, şi bucățile din spalierul rupt care alcătuiau altă scară; pe asta o vedea în fiecare zi de douăzeci de ori, dar până acum nu observase ce era: o scară! Asta i se părea simbolul vieții sale: semnele dezonorării, paşii trădării erau foarte clari; prietenia aceea prefăcută, suportându-i piesele şi confidențele, învrăjbirea cu domnul Canonic… toate astea erau altă scară pe care el n-o văzuse niciodată, iar acum nu mai vedea altceva.

Şi Ana? Ana! Ea era aici, în casă, în pat; o avea în mâinile lui, putea s-o ucidă, trebuia s-o ucidă. Dacă pe celălalt îl lăsase cu viață… pentru câteva ceasuri, numai pentru câteva ceasuri, de ce nu începea cu ea? Da, da, o să înceapă; era hotărât; era clar, trebuia să ucidă, cine se mai îndoia? înainte însă… înainte voia să mediteze, trebuia să calculeze… da, consecințele delictului… pentru că, în fond, era un delict… Ei erau nişte nemernici, înşelaseră soțul, prietenul… dar el o să fie un asasin, demn de iertare, tot ce vreți, dar un asasin.”

Se aşeză pe o bancă de piatră. Se ridică însă, de îndată; răceala băncii îl pătrunsese până la oase şi simțea o curioasă lene în tot corpul, un egoism de ordin material care lui don Victor i se părea nedemn de el şi de împrejurări. Îi era foarte frig şi foarte somn; şi, fără să vrea, se gândea foarte clar la lucrul acesta, în timp ce ideile care se refereau la nenorocirea, dezonoarea şi ruşinea lui păreau îndărătnice, fugeau, se amestecau şi refuzau să se ordoneze în chip de raționament.

Intră în chioşc şi se aşeză într-un balansoar. De acolo vedea balconul de unde sărise don Alvaro.

Orologiul catedralei bătu şapte.

Dangătele acelea fixară în mintea tulburată a lui Quintanar trista realitate… „Îi puseseră ceasul înainte. Cine? Petra, fără îndoială, Petra. Fusese o răzbunare. Oh, o răzbunare foarte

bine ticluită. Acum i se părea absurd că luase slaba lumină a zorilor drept o zi noroasă. Iar dacă Petra n-ar fi dat ceasul înainte, sau dacă el nu s-ar fi înşelat în privința orei, poate că n-ar fi aflat niciodată' de îngrozitoarea nenorocire... nenorocirea aceea care pusese capăt pentru totdeauna fericirii. Lenea de-a fi nefericit, de-a suferi, unită cu lenea corpului care cerea în gura mare perne calde şi plapumă, amorțeau sufletul lui don Victor ce nu voia să se mişte, să simtă, să gândească, nici măcar să trăiască. Activitatea îl îngrozea... Oh, ce bine ar fi dacă timpul s-ar opri! Dar, nu, nu se oprea; alerga, îl târa cu el; îi striga: mişcă-te; fă ceva, fă-ți datoria; aminteşte-ți de promisiunile tale, ucide, pârjoleşte, strigă, anunță lumii răzbunarea, ia-ți rămas bun pentru totdeauna de la linişte, caută energie în adâncul somnului, joacă-ți rolul, acum e rândul tău, acum nu mai urcă pe scenă Perales, ei tu, nu mai născoceşte Calderóm întâmplările, ci viața, soarta ta vicleană, lumea nemernică care ți se părea atât de veselă, făcută ca să te distrezi şi să reciți versuri... Haide, hai, aleargă, urcă, omoară femeia, apoi provoacă-l la duel pe curtezan şi omoară-l şi pe el... nu ai altă soluție. Şi toate astea fără să poată mişca un deget, mort de somn, urând pânda care-i oferea asemenea ticăloşie, atâta nenorocire, ce va dura veşnic!

Acum îi venise şi lui rândul. Aceasta era drama lui cavalerească. În viață lucrurile erau la fel. Dar ce urâte, ce îngrozitoare! Cum era posibil să aibă atâta succes trădările, omorurile, ura în versuri şi în teatru? Ce răi erau oamenii! De ce să se distreze cu suferințele acelea Străine, dacă cele proprii dureau atât de tare? Şi el, nemernicul, un bărbat nedemn, laş, stătea să filosofeze, iar onoarea lui încă nu era răzbunată!... Trebuia să înceapă, timpul zbura!... Alte chinuri! Ordinea intrării în scenă, a intrigii! Cum să înceapă, ce-o să spună, ce-o să facă, cum o s-o omoare pe ea, cum o să-l caute pe el?"

Orologiul catedralei bătu şapte şi jumătate.

Dintr-un salt, Quintanar se ridică în picioare.

— Jumătate de oră! O jumătate de oră, într-un minut; n-am auzit bătând sfertul... O să vină Frigilis... şi eu n-am rezolvat...

Don Victor îşi dădu clar seama că voința îi era inertă, nu putea face nimic. Se dispreţui profund, dar mai profundă decât dispreţul fu consolarea pe care-o simți când înţelese că nu avea curaj să ucidă pe nimeni, aşa, dintr-odată.

— Sau urc şi-o omor chiar acum, înainte de-a veni Tomás, sau n-o mai omor astăzi...

Se lăsă din nou în balansoar şi, uşurat de griji, cu pacea în sufletul care nu mai lupta cu neputința voinței, recâştigă o parte din vigoarea sentimentelor, şi durerea trădării îl înjunghie pentru prima oară cu destulă putere pentru a-i smulge lacrimi.

Plânse ca un om bătrân, şi-şi spuse că asta şi era de fapt. Niciodată nu-i trecuseră prin minte asemenea gânduri. Îl înşela temperamentul, afişând o tinerețe veşnică; nenorocirea, rănindu-l pe neaşteptate, îi spăla de vopsea, ca un ropot de ploaie, tot părul alb al spiritului.

„Da, era un biet bătrân; un biet bătrân, şi ei îl înşelau şi-l batjocoreau. Venea vârsta când avea nevoie de-o tovarăşă, ca de-un toiag... şi toiagul i se frângea în mână, tovarăşa îl trăda, rămânea singur... singur; îl părăseau şi soția şi prietenul...”

Durerea, mila de el însuşi îl purtară spre gânduri mai fireşti şi mai potrivite decât cele pe care le trezesc, între nălucirile febrei şi ale insomniei, indignarea contrafăcută de lecturi romantice şi combătută de lene, egoism şi slăbiciune de caracter.

Nu era gelos, în momentul acela nu încerca ruşinea dezonoarei, nu se mai gândea la lume, la situația ridicolă în care se va găsi; se gândea la trădare, simțea înşelăciunea Anei, a femeii căreia îi dăruise cinstea şi viața, totul. Da, acum îşi dădea seama că dragostea lui era mai profundă decât şi-ar fi închipuit; acum o iubea mai mult ca oricând, dar îşi dădea bine seama că nu era o iubire de amant, de soț

îndrăgostit, ci iubirea unui prieten bun, a unui tată... da, a unui tată blând, indulgent, care cere să fie bine îngrijit, să i se dea atenție!

„S-o omoare! spunea brusc, s-o omoare!... Ei, ei!... Actorii omoară imediat, poeții la fel, pentru că nu omoară cu adevărat... dar o persoană cinstită, un creştin, nu ucide aşa, dintr-odată, fără să moară şi el de durere, nişte ființe cu care trăieşte unit prin toate legăturile dragostei şi ale obişnuinței... Ana îi era ca o fiică... Şi el simțea dezonoarea, aşa cum o simte un tată; voia să pedepsească, voia să se răzbune, dar să omoare, asta era prea mult. Nu, n-o să aibă curaj, nici azi, nici mâine, niciodată, de ce să se înşele singur? Omoară cel care e orbit, cel care urăşte; el nu era orb, nu ura, era trist, întristat de moarte; simțea rana, înțelegea cât de ingrată era ea, dar n-o duşmănea, nu voia, nu putea s-o ucidă. Pe celălalt, da; Alvaro trebuia să moară; dar față în față, într-un duel, nu de glonte, nu; o să-l omoare cu o spadă, aşa era mai nobil, mai demn de el. Frigilis trebuia să se ocupe de asta. Dar când? Acum? Imediat ce soseşte? Nu... nu îndrăznea să-i spună totul aşa, dintr-odată. După ce vorbeai cu un suflet omenesc despre un lucru atât de ruşinos, nu mai era chip să dai înapoi, asta-i, să iei altă hotărâre, nici să-ți amâni sau să-ți schimbi felul răzbunării. De îndată ce-o să afle cineva, va trebui să acționeze repede, cu violență; aşa cerea lumea, ideile despre onoare: la urma urmei, el era un soț înşelat... Pe ea trebuia s-o ducă la o mănăstire. Iar el, el o să se întoarcă acasă, dacă n-o să-l omoare Mesia; o să se ascundă la La Almunia de don Godino.”

Când ajunse aici, cu gândurile, nefericitul soț îşi aminti că Ana îi propusese, cu luni înainte, să facă un drum la La Almunia. „Dac-ar fi acceptat, ar fi evitat poate nenorocirea asta... ireparabilă! Da, ireparabilă, mai încape îndoială?

Şi Petra? Blestemată să fie!... Din pricina ei sunt atât de nefericit, ea mă aruncă în puțul ăsta negru de tristețe, de unde n-am să ies chiar dacă omor toată lumea; chiar dacă-l fac bucățele pe Mesia şi-o îngrop de vie pe Ana!... Vai, şi Ana

o să fie tare nefericită!”

Catedrala bătu de opt ori. „Opt! Acum trebuia să mă trezesc… şi n-aş fi ştiut nimic.”

Se ruşina de gândul acesta. În cap îi explodă cuvântul acela grosolan cu care vulgul, care vorbeşte urât, îi numeşte pe soţii ce acceptă dezonoarea… Şi mânia i se aprinse din nou în piept, răsuflă cu putere şi mătură durerea aceea duioasă… „Răzbunare! Răzbunare! îşi spuse, sau sunt un nemernic, o fiinţă demnă de dispreţ…”

Simţi paşi pe nisip, ridică privirea şi-l văzu lângă el pe Frigilis.

— Bună! S-ar zice că te-ai sculat cu noaptea-n cap. rosti Crespo căruia-i plăcea să fie întotdeauna primul.

— Hai, să mergem, răspunse don Victor ridicându-se şi punându-şi puşca pe umăr.

Prezenţa lui Frigilis îl speriase; îşi făcu singur curaj, căci voia să ia imediat o hotărâre. Reuşi, în sfârşit. Se decise să tacă, să se prefacă, să meargă la vânătoare. „Acolo, printre ierburile din mlaştini, când o să rămână singur la pândă, toată ziua aceea tristă, care-o să fie aşa de lungă, o să reflecteze… iar la întoarcere, la întoarcere poate c-o să aibă un plan şi-o să se consulte cu Tomás, şi-o să-l trimită să-l provoace la duel pe celălalt, dacă aşa trebuia să facă. Deocamdată, să tacă, să se prefacă. Asta nu putea să treacă aşa, de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic. Descoperirea pe care i-o datora Petrei nu trebuia s-o dea în vileag aşa, fără să judece totul cum trebuia. Lui Frigilis putea să-i spună totul, dar la timpul potrivit.”

Ieşiră din parc. Quintanar însuşi încuie poarta cu cheia. Crespo mergea înainte. Don Victor privi spre fundul grădinii, spre casa care acum îi părea alta… „Ce făcea? Era un laş dacă-şi amâna răzbunarea? Nu, pentru că… Ei nu bănuiau nimic, n-or să-i scape, nu se temea. Tăcere şi prefăcătorie, de asta avea nevoie acum. Şi să mediteze mult. Orice lucru pe care l-ar face ar putea fi foarte grav! îl apăsa imensa răspundere a viitoarelor lui acte. Gândul că de voinţa lui,

întotdeauna schimbătoare, influențabilă şi slabă, o să depindă întâmplări atât de importante, soarta mai multor oameni, îi provoca un fel de panică taciturnă şi deznădăjduită. Îi venea să-l strige pe Frigilis, să-i spună tot, să lase totul în seama lui. Frigilis, deşi era un visător, avea, la nevoie, mai mult simț practic decât el; ştia cum trebuie să procedeze… Ce să facă?”

Deocamdată, să-l urmeze pe Crespo la gară. Şi să tacă. De vorbit, avea timp oricând.

Dimineața era tot cenuşie; nori şi iar nori plumburii ieşeau ca dintr-un război de țesut de pe crestele şi platourile Corfinului, cădeau peste Sierra, se târau pe culmile ei, alunecau spre Vetusta şi umpleau spațiul de o tristețe întunecată, mută şi surdă.

— Nu e frig, remarcă Frigilis când ajunseră la gară.

Nu avea, peste haine, decât fularul în carouri. Dar spunea că scurta lui valora cât pielea unui proboscidian. Nu treceau prin ea nici gloanțele, nici guturaiul.

În schimb, Quintanar, strâns în mantaua lui groasă, trebuia să facă eforturi ca să nu clănțăne din dinți.

— Nu, nu e foarte frig, spuse de teamă să nu se dea de gol.

„Din fericire ăsta e un somnambul care nu ia niciodată seama dacă ceilalți au o mutră veselă sau acră. Probabil că sunt palid, desfigurat… dar egoistul ăsta nu vede nimic.”

Se urcară într-un vagon de clasa a treia. Frigilis se întâlni cu câțiva vechi cunoscuți. Erau doi crescători de vite ce se întorceau din Castilia şi care, după ce rămăseseră peste noapte la Vetusta, se îndreptau spre căminele lor iubitoare, acolo, la țară. Şi, ca şi cum pe lume n-ar fi existat suferințe şi prieteni care se înecau în ele, Crespo îşi freca mâinile cu bucuria aceea jignitoare ce sugera înghețul în cele mai reci dimineți ale anului, şi vorbea despre prețul vitelor şi avantajele arendării, volubil cum nu-l vedeai niciodată la Vetusta. Părea că, pe măsură ce trenul se îndepărta de acoperişurile de un roşu murdar, aproape cenuşiu, ale oraşului trist, cufundat în somn şi ceață, sufletul lui Frigilis

se dilata şi plămânii lui de fier respirau în voie.

„Nu bănuia orbul ăsta, atât de inoportun de vesel şi de limbut, că prietenul lui, prietenul lui cel mai bun, fusese ispitit să se arunce pe peron când pornise trenul, şi-apoi să se arunce pe fereastră din mers şi să alerge, să alerge cu sufletul la gură spre Vetusta, să intre în casa familiei Ozores şi să sfârtece cu lovituri de pumnal pieptul unei ticăloase…”

Da, toate astea voise să le facă don Victor, care-avea impresia că va muri de ruşine şi de furie din pricina infamiei celor doi, ca şi din pricina lui, de îndată ce observă că trenul se pusese în mişcare şi se îndepărta de locul crimei, al dezonoarei şi al imperioasei sale răzbunări…

„Sunt un nemernic, sunt un mizerabil!” striga în sinea lui Quintanar, în timp ce trenul zbura, iar Vetusta rămânea acolo, departe; atât de departe, că dincolo de colinele şi de copacii goi nu se mai vedea decât turnul catedralei, ca un stindard negru, detaşându-se pe fondul albicios al Corfinului învăluit de ceața pe care soarele călduț o lumina piezіş.

„Fug de dezonoarea mea, în loc să spăl jignirea, fug de ea… Asemenea faptă n-are nume. Oh!… Ba da, are…” Şi pac! Numele pe care-l avea fapta aceea, după părerea lui Quintanar, explodă în creierul bietului bătrân ca nişte artificii cu dinamită.

„Asta sunt, asta sunt!” Şi-şi spunea cuvântul în sinea lui, literă cu literă şi atât de tare că i se părea imposibil să nu-l audă tați cei de față.

„Trenul însă fugea de Vetusta, fluiera, îl fluiera pe el; şi el n-avea curajul să se arunce jos, să se întoarcă în oraş… o să treacă mai mult de douăsprezece ceasuri până o să-şi vadă casa, îşi amâna răzbunarea cu mai mult de douăsprezece ore!”

Trecură printr-un tunel, şi nu mai rămase nimic din Vetusta şi nici din împrejurimile ei. Peisajul era altul: se aflau în partea cealaltă a muntelui; în stânga drumului, munți roşcați, coame monotone ca nişte valuri simetrice se întindeau închizând zarea. În partea aceea, cerul promitea să

se limpezească, ceața făcea să pălească norii înalți şi subțiratici ce începeau să se sfâşie. La orizont, către mare, se întindea o dungă lăptoasă, uniformă, de o nuanță neschimbată. Deasupra castanilor, deasupra pădurilor de stejar, a câmpurilor goale şi a livezilor triste de meri, treceau din când în când, în triunghi isoscel, stoluri de corbi care se îndreptau spre mare, ca nişte naufragiați ai ceții, uneori tăcuți, alteori tânguindu-se cu un croncănit lugubru ce ajungea pe pământ stins, ca un vaier din adâncuri.

În timp ce Frigilis vorbea despre cât de convenabil e să renunți la cultura porumbului şi să te ocupi de culturile furajere intensive, don Victor îşi sprijinea capul de scândura tare a vagonului de clasa treia; privea cerul cenuşiu şi vedea dispărând în ceață o falangă de corbi. Acum păreau nişte puncte pe hârtie, pe urmă nălucirea ochilor, şi pe urmă nimic.

„Lugarejo, două minute!” strigă o voce grăbită şi răguşită.

Don Victor scoase capul pe fereastră. Gara, o cabană tristă, zugrăvită toată în cafeniu şi înghețată, era la distanță de un braț sau poate ceva mai mult. În uşă, lipită de geam, o femeie blondă, cam de treizeci de ani, îi dădea să sugă unui copil.

„E nevasta şefului. Trăiesc în pustietatea asta. Ferice de ei”, se gândi Quintanar.

Trecu şeful gării, care părea un cerşetor. Era tânăr; mai tânăr decât arăta femeia de la geam.

„S-or fi iubind. Ea, i-o fi credincioasă cel puțin.”

După aceste ipoteze, don Victor se lăsă să cadă din nou pe locul lui. Închise ochii, îşi ascunse fața pe cât putu, cu o mână. Trenul porni din nou. Zgomotul de fier şi lemn şi zdruncinăturile uniforme erau ca un cântec ce chema somnul. Quintanar, fără să-şi dea seama, asocia ritmul roților grele şi scârțâitoare cu cel al unui marş pe care-l cânta sturzul lui, sturzul acela, mândria casei… Apoi, compară ritmul trenului cu paşii unei polci… şi pe urmă adormi.

După o jumătate de oră soseau în stația unde coborau din tren ca s-o ia pe jos, pe drumul ce-i ducea la mlaştinile din

Palomares.

Don Victor se trezi, speriat de lovitura pe care i-o dădu Frigilis pe umăr.

Visase mii de prostii fără legătură; el, în chip de canonic, în odăjdii, oficia la biserica parohială din Vivero căsătoria lui don Alvaro cu Prezidenta. Şi don Alvaro era în haine de canonic, dar cu mustăţi şi cioc… După aceea, toţi trei au început să cânte, împreună, scena pianului din *Bărbierul;* el, don Victor, înaintase spre sală ca să spună cu glas dogit:

Când Rozina mea…

Auzindu-l, publicul din fotolii croncăni ca un singur spectator… Toate fotoliile erau pline de corbi care deschideau pliscul şi-şi mişcau gâtul cu unduiri de viperă… „Un coşmar”, îşi spuse Quintanar şi, pe jumătate adormit, o porni pe jos, pe drumul ce cobora spre Palomares. Erau la Roca Tajada; în dreapta, se înălţa, abrupt, muntele Areo, tăiat de defileu – un gâtlej strâmt unde încăpeau doar drumul îngust şi râul Abroño, ce se încrucişau la jumătatea văii, iar drumul, perpendicular pe râu, trecea peste un pod de piatră albă.

După ce mâncară la Roca Tajada, la cârciuma lui Matiella, tutungiu şi zidar, bun amic cu Frigilis, cei doi prieteni vânători lăsară drumul mare şi, prin câmpul noroios cu iarbă înaltă de un verde-închis, ajunseră din nou pe malul râului Abroño, mai lat aici, cu nisip şi stuf, încreţit de valurile verzi pe care i le trimetea marea apropiată.

Frigilis şi Quintanar trecură râul într-o barcă, porniră să suie un deal încununat de un sat, cu case albe despărţite de livezi de meri şi de dafini, de pini cu coroana rotundă şi bogată şi plopi zvelţi. Verdele pilcurilor de pini, al dafinilor şi-al portocalilor din livezi, peste verdele păşunilor în pantă, curate şi potrivite parcă din foarfecă, înveselea culmea ce se înălţa sub cerul lăptos, printre pereţii albi, ce înghiţeau toată lumina zilei, difuză, filtrată parcă prin norii subţiratici. Pe măsură ce urcau poalele colinei, un fel de primă treaptă spre

vârf, terenul era mai sigur, iarba devenea mai spălăcită şi mai mică. Frigilis se opri şi privi muntele Areo din faţă, râul unduitor ce rămăsese jos şi fâşia de mare, albastră cu pete albe, ce se vedea într-un colţ al zării, aparent mai sus decât râul, ca un zid întunecat ce se înălţa spre nori.

Quintanar se aşeză pe un colţ de piatră fără iarbă. Văzură venind dinspre Areo, traversând râul la înălţime mare, un stol de sturzi de apă. Când ajunseră în bătaia puştii, Frigilis îşi descărcă arma cu atâta neîndemânare, că nu reuşi decât să-i risipească.

— Trage tu, prostule, strigă Crespo, furios.

Quintanar se ridică, ochi, trase, şi patru sturzi de apă căzură răniţi de alicele mărunte care trebuiau să se afle în creierii prietenului trădător, nemernicul de don Alvaro – gândi în clipa aceea Quintanar.

„Da, împuşcătura aceea era pentru Alvaro; sturzii nevinovaţi cădeau grămadă, iar hoţul cinstei lui trăia." Şi ce curios! Când ochea, acolo, în parc, capul lui Mesia, nu-şi amintea că are încărcătură pentru potârnichi; credea că are alice mari sau gloanţe.

În ciuda nenorocirii ce se abătuse asupra lui, vânătorul încercă, împotriva voinţei sale, plăcerea vanităţii satisfăcute. „Frigilis trăsese de două ori… şi nimic; el trage o dată şi… cad patru… Da, patru, erau acolo, toţi însângeraţi, pe iarbă, amestecându-şi picăturile de sânge cu bruma albă a ierbii.

După o jumătate de oră, Frigilis îşi lua revanşa omorând o splendidă raţă marină. Quintanar împuşcă, de plăcere, un corb pe care nu-l luă cu el.

Vânară până la douăsprezece, când îşi mâncară merindele Câinii lui Frigilis se plictiseau. Vânătoarea aceea în care ei aveau un rol secundar li se părea o ruşine: căscau ş nu prea luau în seamă poruncile stăpânului.

După ce mâncară şi băură, don Victor îşi simţi suferinţa cu o intensitate mult mai mare. Vedea totul limpede, toate consecinţele descoperirii sale din zori îi apăreau ca un tratat clasic de istorie. Vedea ca pe o pânză tot ceea ce se

întâmplase, tot ceea ce va urma. Şi simţea mâncărime pe limbă şi dorinţa de-a plânge. De ce nu-ş deschidea inima în faţa prietenului său credincios, în faţa adevăratului, unicului său prieten? „Nu venise momentul.”

Se despărţiră ca să urmărească un stol de păsări o zburau din loc în loc, veşnic speriate. Păsăruicile astea nu erau bune de mâncat, dar Frigilis le declarase război pentru că îşi băteau joc de vânători cu un soi de ironie, de sarcasm ce părea raţional. Aşteptau, *se prefăceau* că nu sunt atente, te lăsau să crezi că nu se păzesc, şi când Frigilis era gata să tragă, ascuns în spatele unor tufişuri, blestematele îşi luau zborul ţipând ca nişte vrăjitoare sui prinse în timpul sabatului. De asta le urmărea el cu atâta tenacitate, enervat la culme.

Se despărţiră. Dacă păsăruicile o luau într-o parte, zburând de pe imaşul pe care se lăsaseră, stropindu-l cu puncte negre, dădeau de puşca lui Crespo; dacă o luau ia cealaltă parte, trăgea don Victor.

Acesta rămase singur, pe o ridicătură ce domina valea. Soarele nu reuşise să risipească toată ceaţa; se întrezărea de sub un coviltir albicios, de parcă ar fi fost o lună de teatru desenată pe hârtie cu puţin ulei. În depărtare ţipau păsările zburând dincolo de bătaia puştii, fără teamă de vânător, dar triste, obosite de viaţă, presupunea Quintanar.

„Câmpul era melancolic. Iarna părea o goliciune. Şi cu toate astea, ce frumoasă era natura! Ce liniştită se odihnea!… Oamenii, oamenii erau aceia care sădiseră ura, trădarea, legile convenţionale ce leagă inimile de nenorociri Filosofia lui Frigilis, acel gânditor campestru, ce dispreţuia societatea cu falsele ei principii, cu preocupările exagerările şi violenţele ei i se înfăţişă lui Quintanar – căruia trupul îi cerea odihnă – drept adevărata filosofie, înţelepciunea unică, eternă. Ce era Vetusta, care rămânea acolo, în urmă, peste munţi, în comparaţie cu lumea largă? Nimic: un punct. Şi toate oraşele, şi toate vizuinele unde omul, această furnică, îşi construia adăpostul, ce însemnau comparate cu pădurile virgine,

deserturile, lanțurile de munți, mările întinse?... Nimic. Şi legile onoarei, toate preocupările vieții sociale, ce reprezentau ele alături de marile şi imuabilele legi ale naturii, de care ascultau aştrii cerului, valurile mării, focul din adâncul pământului, seva ce circulă în plante?”

Quintanar simți pentru o clipă că doreşte cu putere să prindă rădăcini, să-i crească ramuri şi să se acopere de muşchi, ca unul dintre acei stejari seculari pe care-i vedea încoronând culmile muntelui Areo. „Era mult mai bine să vegetezi decât să trăieşti.”

Auzi o împuşcătură îndepărtată, pe urmă zgomotul păsăruicilor ce-şi luau zborul râzând cu țipete stridente: le văzu trecând pe deasupra capului. Nu se mişcă. Ducă-se dracului! El se gândea la Tomas Kempis. Da, Kempis, pe care-l uitase, avea dreptate, crucea există oriunde. „Aranjează, spunea înțeleptul ascet, aranjează şi pune rânduială în toate lucrurile, după felul tău de-a vedea şi după dorința ta, şi îți vei da seama că întotdeauna trebuie să suferi, cu voia ta, sau obligat fiind; întotdeauna vei găsi crucea.”

Şi îşi amintea de asemenea şi de: „Uneori ți se va părea că Dumnezeu te părăseşte, alteori vei fi răstignit de aproapele tău şi, ceea ce-i şi mai groaznic, de multe ori vei simți că-ți faci rău tu însuți.”

„Da, aproapele mă răstigneşte şi eu singur îmi fac rău, îmi fac atât de rău încât îmi rănesc sufletul!... Nu ştiu ce trebuie să fac, nici măcar ce trebuie să gândesc. Anita mă înşală, e o păcătoasă, da... dar eu? Eu n-o înşel pe ea? Cu ce drept mi-am legat răceala mea de bătrân indiferent şi insensibil de ardoarea şi visurile tinereții ei romantice şi plină de dragoste? Şi de ce am invocat drepturile vârstei ca să nu slujesc ca soldat al căsătoriei şi pe urmă am pretins să lupt ca un contrabandist al adulterului? Oare adulterul săvârşit de bărbat nu e tot adulter, orice-ar spune legile?”

Era furios că pornise să filosofeze, dar nu era în stare de altceva. Înțelegea că toate cugetările acelea îl îndepărtau de răzbunare, că în adâncul sufletului nu mai voia să se

răzbune, voia să pedepsească întocmai ca un judecător drept şi să-şi salveze onoarea, nimic altceva. Şi tocmai asta îl enerva. Apoi era din nou cuprins de-o duioasă milă pentru sine însuşi, de imaginea bătrâneții solitare… şi buhaii-de-baltă îşi cântau, acolo, pe cerul cenuşiu, vaierul lor, ca cineva ce citea din Kempis într-o limbă necunoscută.

„Da, tristețea era universală, lumea întreagă era un putregai; ființa umană, cea mai putredă dintre toate.”

Şi mereu trăgea concluzia că nu ştia ce trebuie să facă, nici măcar ce trebuie să gândească, şi nici ce trebuie să simtă.

„Oricum, comediile de capă şi spadă mințeau în mod nătâng; lumea nu era aşa cum spuneau ele: nu-ți străpungi aproapele lăsându-i doar timpul cât să recite o strofă. Oamenii cinstiți şi creştinii nu ucid atâta şi nici cu-atâta grabă.”

Seara, în tren, pe când se întorceau la Vetusta, singuri într-un vagon de-a doua, de teama frigului din cele de-a treia, Frigilis, care privea peisajul trist la lumina lunii, ce fusese de astă dată mai tare ca soarele şi străpunsese norii, simți un oftat ca un sfredel în spatele lui şi întoarse capul, spunând:

— Ce-i cu tine, omule? Toată ziua te-am văzut îngrijorat, abătut… Ce s-a întâmplat?

Lampa din tavan, care lumina compartimentele, risipea cu greu ceața din vagonul acela ce părea un coşciug.

Frigilis nu putea să vadă bine figura lui don Victor, dar îl auzi dintr-odată plângând ca un copil şi simți capul robust şi alb al lui Quintanar sprijinit de umărul său. Da, bietul bătrân se sprijinea cu drag, cu încredere şi cu greutatea cu care se lasă un mort. Gestul părea abdicarea gândirii lui, a oricărei inițiative.

— Tomás, am nevoie de sfatul tău. Sunt foarte nenorocit; ascultă…

Treizeci

— Şi-acum, fii foarte atent; vezi ce faci.

— Tu nu intri?

— Nu, nu… Sunt grăbit, am nişte treburi.

— Acum mă laşi singur!

— Mă întorc, dacă vrei… dar… mai bine-ar fi să te culci. Mâine o să vin devreme…

— Ține cont că n-am spus da.

— Bine, bine… la revedere.

— Aşteaptă, aşteaptă… nu mă lăsa singur… încă nu. Nu ți-am spus că sunt de acord; poate… o să mă mai gândesc şi… o să hotărăsc să urmez calea opusă.

— Deocamdată, însă, prudență, Victor, prefă-te… Vreau să spun, dacă nu vrei să te expui la o nenorocire. Ştii că…

— Da. da! Benitez crede că o sperietură, o emoție puternică…

— Exact; o poate omorî.

— E bolnavă!?

— Da, mai grav decât îți închipui.

— E bolnavă! Şi o sperietură, o sperietură puternică… o poate omori.

— Exact, aşa cum ai auzit.

— Şi eu trebuie să urc şi să țin în mine toată amărăciunea asta, să sorb eu toată fierea… şi să mă prefac, să vorbesc cu ea aşa ca să nu bănuiască, şi să nu se sperie… şi să nu-mi moară subit…

— Da, Victor, da; trebuie să le faci pe toate astea.

— Recunoaşte însă, Tomás, că toate astea sunt mai uşor de spus decât de făcut, şi înțelege că inelul ăsta de la poartă îmi

inspiră frică, explică-ți motivul pentru care mi-e scârbă de el de parcă ar fi din fier lichid…

La asta, Frigilis tăcu.

Se întorceau de la gară; erau în poarta casei familiei Ozores, de-abia luminată de felinarul aurit, atârnat deasupra.

Quintanar n-avea curaj să intre în casă. Nu voia să sune. „O să-i deschidă, o să-i iasă în întâmpinare ea, Ana, o să îndrăznească să-i zâmbească ca întotdeauna, să-şi apropie poate fruntea de buzele lui ca să i-o sărute… şi el va trebui să zâmbească, s-o sărute şi să tacă… şi să se culce la fel de senin ca în fiecare seară… Tomás trebuia să înțeleagă că asta era prea mult…”

Şi pe urmă, ceea ce-i spusese Frigilis despre sănătatea Anei căzuse asupra bietului fost prezident ca o măciucă. „Veselia aceea, exaltarea, care-o duseseră… la crimă, la josnicia unei trădări… era o boală! Ana putea să moară subit oricând; un şoc extraordinar, fie că i-l provoca bucuria sau durerea, dar cu atât mai mult un şoc dureros, o putea omorî în câteva ceasuri. Asta-i răspunsese Frigilis auzind istoria prietenului său. „Pe Mesia să-l împuşcăm, spusese, dacă asta te consolează; dar trebuie să aşteptăm, să evităm scandalul şi, mai ales, să evităm sperietura, teama care-ar cuprinde-o pe nevastă-ta dac-ai intra în dormitorul ei ca soții de comedie. În concepția lui Frigilis, Ana, vinovată după legile divine şi umane, nu era chiar atât de culpabilă încât să merite moartea.

— Cine vrea s-o omoare? Eu nu vreau aşa ceva! îl întrerupsese don Victor auzindu-l.

Frigilis însă replicase:

— Ba asta vrei, dacă îi spui că ştii totul. Trebuie să te gândeşti bine la ceea ce ai de făcut; eu nu spun s-o ierți, că asta ar fi singura soluție, recunoaşte însă că şi iertarea e o soluție.

— Iertarea înseamnă că te împaci cu dezonoarea…

— Asta rămâne de văzut. Tu eşti creştin?

— Da, cu toată ființa, şi tot mai creştin pe zi ce trece…

Pentru că nu mai văd alt refugiu pentru sufletul meu, decât religia…

— Bine, dacă eşti creştin, o să vedem dacă trebuie să ierți sau nu. Dar încă nu e vorba de asta; e vorba să nu închizi calea iertării, înainte de-a vedea dacă e bine, dându-i soției tale o lovitură intrând în camera ei şi strigând: „Moarte soției necredincioase!”, pentru ca ea să-ți răspundă: „Doamne, ajută-mă!” şi să cadă grămadă. Nu ştiu dac-o să strige „Doamne, ajută-mă!”, dar c-o să cadă în nesimțire sunt sigur. Dar, înainte de-a o ucide, trebuie să vedem dacă avem acest drept.

— Nu, eu nu-l am; îmi spune conştiința…

— Şi ai perfectă dreptate. Nici eu n-am dreptul să te împing spre un deznodământ tragic. Când te-am însurat cu ea, fiindcă eu te-am însurat, Victor, ți-aduci bine aminte, credeam c-o să vă fac fericiți pe amândoi…

— Şi părea că nu te înşelaseşi. Pe mine mă făcuseşi fericit. Pe ea… se părea că da, timp de peste zece ani.

— Da, se părea; lucrurile însă se petreceau în interior… A fost bună zece ani; viața e scurtă… Nu e aşa de puțin.

— Uite, Frigilis, filosofia ta nu serveşte să consoleze un soț în situația mea… Ştiu tot ce-o să-mi spui, ba chiar mai mult… Asta nu-i consolare…

— Nici eu nu cred că în situația ta există altă consolare decât timpul şi cugetarea îndelungă şi pe îndelete… Acum însă, nu-i vorba de tine, ci de ea. Te încăpățânezi să ciuruieşti corpul lui Mesia cu o floretă sau o spadă? Fie; dar trebuie să vedem când şi cum. Trebuie să fii calm. Acum, după cele ce-ai aflat despre boala Anei, secret pe care Benitez mi-a cerut să-l păstrez şi pe care îl dau în vileag numai datorită situației acesteia critice, acum când ştii că poate pieri în fața certitudinii că ştii totul…

— Dar, nu-i mai rău să facă ceea ce face, decât să afle că eu ştiu? Cine te asigură pe tine că n-o să mă dispreţuiască, că n-o să încerce să fugă cu celălalt?

— Victor, nu fii tâmpit! Celălalt… e o secătură. N-a făcut

decât să aştepte să-i pice fructul de copt ce era… Ea nu e îndrăgostită de Mesia… De îndată ce-o să vadă că e un laş şi că mai degrabă o părăseşte decât să se bată pentru ea… o să-l dispreţuiască, o să-l blesteme… în schimb, remuşcările o s-o aducă din nou la tine, pe care te-a iubit întotdeauna.

— Ce iubit!

— Da, mai mult ca pe un tată. Ce dovadă mai bună vrei decât tot trecutul? De ce a devenit mistică?… Şi, biata de ea… cred c-a fost încolţită şi de… din partea… din… Dar, în sfârşit, să nu mai vorbim despre asta. De ce-a luptat aşa cum, fără îndoială, a luptat? Fiindcă te iubea… fiindcă te iubeşte… te iubeşte mult…

— Şi mă vinde!

— Te vinde! Te vinde!… În fine, să nu mai vorbim… Mi-ai spus că nu mai vrei s-auzi teoriile mele. Povestea e că dacă faci sus o scenă de soţ înşelat, imediat o să urmeze o înmormântare.

— Ai un fel de-a spune lucrurile!…

— Spun adevărul. O dramă completă. În ultimă instanţă însă, dacă eşti aşa de enervat, aşa de orb, dacă nu poţi asculta de raţiune şi nici de conştiinţa ta care-ţi vorbeşte atât de clar, bate la poartă, urcă, fă scandal, dă foc casei… Sau nu fă toate astea pentru c-o să ajungi s-o sperii, şi Ana o să cadă jos şi-o să-i plesnească înăuntru una dintre chestiile alea în care tu nu crezi, dar care, pentru viaţă, sunt ca firele pentru telegraf. Dacă eşti furios, dacă nu te poţi stăpâni, ai şi tu scuze, fă ce vrei. (Pauză.) Dar atunci, Quintanar, nici Dumnezeu n-o să te ierte.

Crespo rosti ultimele cuvinte cu un glas solemn, grav, răsunător, care-l făcu pe prietenul lui să se cutremure.

După acest dialog, purtat în parte pe drumul de la gară spre casă şi în parte la intrare, Quintanar se apropie de poartă să bată, şi atunci Frigilis exclamă:

— Şi-acum, ai grijă; vezi ce faci.

Frigilis se grăbea, voia să scape cât mai repede de don Victor, să alerge la don Alvaro şi să-i spună că Quintanar a

aflat de trădarea lui, aşa că să nu mai sară în parc în noaptea aceea ca să vină la întâlnire, dacă avea întâlnire, cum era de bănuit. Crespo se gândea că lui Victor nu-i dăduse prin minte, cum nu-i veniseră în cap atâtea alte lucruri, că în noaptea aceea o să se repete scena din noaptea trecută, scenă ce devenise probabil un obicei vechi; don Alvaro, care nu-şi văzuse victima când îl pândea în parc, putea, să procedeze ca de obicei, să fie surprins de Quintanar şi atunci tragedia ar fi fost imposibil de evitat. În plus, Frigilis era convins că don Alvaro o să plece din Vetusta de îndată ce-i va spune c-o să-l provoace la duel Quintanar. Nu-i lipseau motivele să creadă că don Juan Tenorio e foarte laş.

„Dar Victor ăsta nu-l lăsa să plece!”

În sfârşit, după ce-i promise din nou c-o să se prefacă, c-o să-şi ascundă durerea, mânia sau ce-o mai fi, dar numai în noaptea aceea, fostul prezident bătu la poartă cu aceleaşi lovituri energice şi scurte care făceau să răsune curtea când casa era cinstită şi şeful familiei respectat şi iubit.

— La revedere, la revedere, pe mâine dimineață devreme! spuse Frigilis, eliberându-se de mâna tremurândă ce-l ținea de braț.

„Egoistul, îşi spuse don Victor când rămase singur, e singura persoană de pe lume care mă iubeşte... şi e un egoist!”

Se deschise poarta. Şovăi o clipă.

I se năzări că din curte venea un curent de aer înghețat...

Intră şi, întorcându-se să închidă poarta în urma lui, văzu o arătare neagră, lungă, care se apropia de el, dinspre poartă, pas cu pas, şi oare-şi scoase pălăria – o pălărie preoțească.

— Señor don Victor! spuse o voce mieroasă şi tremurată.

— Cum! Dumneata?... Dumneata, domnul Canonic!...

Un fior rece, ca simptomul unei sincope, străbătu tot corpul fostului prezident, în timp ce adăuga, străduindu-se să-şi stăpânească vocea:

— Cărui motiv... datorez... la ora asta... onoarea...? Ce s-a întâmplat?... Vreo nenorocire?...

„Omul ăsta oare nu ştie nimic?” se întrebă De Pas care părea un strigoi.

Îl privi pe don Victor la lumina felinarului de pe scară şi-i văzu figura descompusă; iar don Victor îl găsi atât de palid şi cu o asemenea privire, încât simți o teamă vagă, superstițioasă, teama pe care-o încerci în fața unui rău nesigur. Până nu ajunseseră acolo, Canonicul nu vorbise, nu făcuse decât să-i siringă mâna şi să-l invite, cu un gest elegant şi totodată energic, să urce scara.

— Dar ce s-a întâmplat? repetă don Victor încet, la prima oprire.

— Vii de la vânătoare? întrebă celălalt cu o voce slabă.

— Da, domnule, cu Crespo, dar ce e? E atâta timp de când… şi la ora asta…

— Să mergem în birou, în birou… Nu trebuie să te alarmezi… în birou…

Anselmo lumina coridoarele casei pentru stăpânul său, în urma căruia venea Canonicul.

„Nu întreabă de Ana”, se gândi De Pas.

— Doamna nu a auzit când ați bătut, e în budoar. Vreți s-o anunț, señor? întrebă Anselmo.

— Hm? Nu, nu, lasă… adică… dacă domnul Canonic vrea să-mi vorbească între patru ochi… Şi stăpânul casei se întoarse, spunând asta.

— Bine, sigur; în birou… să intrăm în biroul dumitale…

Intrară. Quintanar tremura acum în mod vizibil. „Ce-o să-i spună omul acela? Pentru ce venea?…”

Anselmo aprinse două lumânări de parafină şi ieşi.

— Ascultă, dacă întreabă doamna de mine, am să vin şi eu… acum sunt ocupat… să mă aştepte în cameră la ea… Nu? Nu vrei… să fim singuri?

Canonicul aprobă dând din cap, cu ochii pironiți pe uşa pe unde ieşea Anselmo.

„Acum era aici, trebuia să vorbească… Ce-o să spună? Groaznic moment; trebuia să spună ceva, şi nu-i venea nici pe departe vreo idee care să-l lumineze; nu ştia absolut nimic

din ceea ce ar fi fost potrivit să spună. Cum să vorbească fără să-l întrebe mai înainte? Ce ştia don Victor? Asta era chestiunea… El trebuia să vorbească… în funcție de ce ştia… dar nu, nu era asta… trebuia să înceapă printr-o explicație. Urâtă treabă!” Canonicul se simțea de parcă don Victor l-ar fi surprins acolo, în biroul lui, furându-i sfeşnicele de argint în care ardeau luminările.

Lui Quintanar îi clănțăneau dinții şi întreba din ochii mari deschişi şi uluiți…

„Spuneai?” glăsuiau acele pupile strălucitoare, fără altă expresie, în momentul acela, decât un ton interogativ.

„Trebuia să vorbească”.

— N-ai cumva… la îndemână… puțină apă?… rosti don Fermín, care se înăbuşea şi nu-şi putea desprinde limba de cerul gurii.

Don Victor căută şi găsi un pahar pe o măsuță. Apa era plină de praf, mirosea urât.

Don Fermín nu s-ar fi mirat să miroasă a oțet. Era Calvarul. Intrase în casa aceea pentru că nu putea altfel; ştia că trebuie să fie acolo, să facă ceva, să vadă, să-şi ducă răzbunarea până la capăt, dar nu ştia cum. „Era aproape zece seara, şi el se afla în biroul soțului a cărui nevastă îl înşela pe el, pe De Pas, şi pe soț; ce căuta acolo? Ce-o să spună? Prin mintea surescitată a Canonicului defilară toate momentele acelei zile a Patimilor. În timp ce bea paharul cu apă şi-şi umezea buzele palide şi subțiri, simțea trecându-i prin creier toate emoțiile acelei zile, ca amăreala unui purgativ. De dimineață se trezise cu febră, o chemase, speriat, pe maică-sa şi, cum nu putea să-i explice cauza bolii, preferase să se prefacă sănătos, să se scoale şi să plece. Străzile, oamenii îi scânteiau în fața ochilor ca o strălucire gălbuie de lumânări în depărtare; paşii şi glasurile se auzeau stins, corpurile solido păreau toate goale pe dinăuntru; totul avea, parcă, fragilitatea visului. I se părea o cruzime feroce, un egoism de piatră indiferența aceea universală; de ce vorbeau vetustenii despre mii şi mii de lucruri care nu-l interesau.

De ce nu-i ghicea nimeni durerea şi nici nu-l compătimea, nu-l ajuta să-i blesteme pe trădători şi să-i pedepsească? Părăsise străzile şi se plimbase pe Aleea Verii, tristă acum, cu nisipul umed brodat de urmele apei, şi pomii săi goi şi îngheţaţi. Se plimbase călcând cu furie, cu paşi mari, ca şi cum ar fi vrut să-şi sfâşie sutana cu genunchii. Sutana aceea care i se încurca între picioare, sarcasmul morţii, o zdreanţă de carnaval atârnată de gât.

„El, el era soţul, îşi spunea, şi nu idiotul acela care nu omorâse încă pe nimeni (şi venise amiaza) şi care ştia probabil totul de la şapte. Legile societăţii, ce farsă! Don Victor avea dreptul să se răzbune şi n-avea chef; el dorea, simţea nevoia să ucidă şi să devoreze mortul şi nu avea dreptul… Era un cleric, un canonic, o sutană. Şi din nou hohotul sorţii care-şi bătea joc de el.” În clipele acelea capul lui don Fermín era plin de o întreagă mitologie de zeităţi batjocoritoare ce complotau împotriva nenorocitului Canonic al Vetustei.

Sutana, biciuită de picioarele lui puternice, făcea *ras, ras, ras;* ca un lanţ zgomotos, ce nu se rupe.

Fără să ştie cum, De Pas trecuse prin faţa hotelului lui Mesia. „Ştia că don Alvaro era acasă, în pat. Dacă, aşa cum se temea, don Victor nu-i barase ieşirea din parcul familiei Ozores, dacă nu se întâmplase nimic, don Alvaro era în pat, liniştit, odihnindu-se după plăcerile nopţii. Putea să urce, să intre în camera lui şi să-l sugrume acolo… în pat… între perne… Asta trebuia să facă; dacă n-o făcea, era un laş; se temea de maică-sa, de lume, de justiţie… Se temea de scandal… îl înlănţuia inerţia vieţii obişnuite, fără mari aventuri… Era un laş; un om adevărat ar urca, ar ucide. Şi dacă lumea, neghiobii de vetusteni, şi dacă maică-sa şi episcopul şi papa ar întreba de ce, el ar răspunde în gura mare, din amvon dacă ar fi nevoie: Idioţilor, de ce l-am omorât? Pentru că mi-a furat femeia, pentru că mi-a înşelat femeia, pentru că eu am respectat trupul acestei nemernice ca să-i păstrez sufletul, şi ea, prostituată ca toate femeile, îmi fură sufletul, pentru că nu i-am luat şi trupul… Îi ucid pe

amândoi pentru că am uitat ce-am auzit de la medicul ei, am uitat că *ubi irritatio ibi fluxus,* am uitat să fiu cu ea la fel de grosolan ca şi cu celelalte, am uitat că divina ei carne era carne omenească; mi-a fost teamă de pudoarea ei, şi pudoarea ei îşi bate joc de mine; am crezut că trupul ei e sfânt, iar putreziciunea trupului ei îmi otrăveşte sufletul... Ucid pentru că m-a înşelat; pentru că ochii ei se uitau în ai mei şi îmi spuneau, odată cu buzele-i zâmbitoare, frate mai mare întru suflet; ucid pentru că trebuie, ucid pentru că pot, pentru că sunt puternic, pentru că sunt bărbat... pentru că sunt fiară...”

Dar nu ucise. Se apropie de ghereta portarului şi întrebă de... domnul episcop de Nauplia, care era în trecere prin Vetusta.

— A plecat, i se răspunse.

Şi don Fermín, fără să ştie ce făcea, scoase o carte de vizită şi i-o lăsă portarului.

Şi se întoarse acasă.

Se încuie în birou. Spuse că nu e acasă pentru nimeni, şi se plimbă prin încăperea strâmtă ca într-o cuşcă.

Se aşeză şi scrise două pagini. Era o scrisoare către Prezidentă. Citi ce scrisese şi rupse totul în mii de bucățele. Începu să se plimbe din nou, apoi se apucă iar de scris, şi rupse totul – din când în când îşi înfigea unghiile în cap.

În scrisorile pe care le rupea – plângea, gemea, blestema, urla, gângurea; uneori, torentele acelea şerpuitoare şi înguste de cerneală păreau cloaca murdăriilor din sufletul Canonicului: trufia, mânia, desfrâul înşelat, înăbuşit şi provocat se revărsau în clocot ca o scârnă lichidă şi groasă. Atunci vorbea pasiunea cu murmurul răguşit şi gutural al josniciei care cunoaşte un nou drum. Alteori idealismul fanatic al clericului se plângea ca o turturea; îşi amintea fără pizmă, ca într-o elegie, de zilele blândei şi duioasei lor prietenii; de surâsurile ce promiteau eterna fidelitate a spiritelor; de întâlnirile ce şi le dădeau în cer, de promisiunile pasionate, de confidențele îmbietoare; îşi amintea de unele

dimineți de vară, între flori şi rouă, speranțe mistice şi încântătoare conversații, fericire prezentă, comparabilă cu cea viitoare. Dar, printre suspinele turturelei, urla vântul din nou, scuturând frunzişul, răcnea din nou uraganul, bubuia tunetul, şi un sarcasm crud şi grosolan sfâşia hârtia asemeni unui trăsnet ce despică cerul negru. „Şi pentru cine renunța Ana la izbăvirea sufletului, la tovărăşia sfinților şi la prietenia unei inimi credincioase şi încrezătoare!… Pentru un don Juan de duzină, pentru un fante de provincie, pentru un parizian de împrumut, pentru un trup frumos, pentru un Narcis nătâng, pentru un egoist: pentru un suflet care nu e dorit nici în iad, atât de lipsit de consistență, de insipid şi de gol este!… Acum însă înțelegea motivul acelei iubiri; era o desfrânată, se îndrăgostise de carnea aceea flască, ba chiar de mai puțin, de hainele croitorului, de măiestria cizmarului, de pasul calului, de neghiobia gloriei, de scandalurile libertinului, de capriciu, de trândăvie, de pulbere, de aer… Ipocrita… ipocrita… desfrânata… osândită pe vecie, pentru că e neruşinată, nedemnă, mincinoasă, falsă. Şi când ajungea aici, furios pe sine însuşi, Canonicul rupea foile de hârtie, mâniat că nu ştie să scrie în aşa fel ca să insulte, să ucidă, să facă fărâme, dar fără să insulte, să ucidă şi să facă fărâme cu vorbele. „Asta nu se putea trimite într-un plic unei femei, oricât ar merita femeia aceea. Nu, era mai nobil să scoți un pumnal din teacă şi să răneşti, decât să răneşti cu scrisorile acelea otrăvite, ascunse într-un plic parfumat.”

Se apuca însă din nou să scrie, încerca să se stăpânească şi, în cele din urmă, indignarea, sinceritatea de care avea nevoie pasiunea lui izbucnea iarăşi; şi atunci el era cel ce părea ipocrit, desfrânat, cel care înşela pe toată lumea. „Da, da, îşi spunea, negam până şi față de mine însumi, dar te iubeam pentru mine; iubeam, acolo în străfundurile ființei mele, fără să ştiu, aşa cum respir fără să mă gândesc la asta, voiam să te posed, să te conving că iubirea, iubirea noastră trebuie să primeze; că restul era minciună, copilărie, conversație inutilă, că unicul lucru real, serios era să mă

iubeşti, mai ales eu pe tine, şi că trebuie să fugim dacă era nevoie; şi să-mi smulg masca şi hainele negre şi să fiu cine sunt, departe de locurile astea, unde nu pot fi astfel; da, Anita, da, eu eram un bărbat, nu ştiai? De asta m-ai înşelat? Ei bine, află că pe iubitul tău îl pot zdrobi dintr-o lovitură; îi e teamă de mine, află, chiar numai cât îl privesc; dacă ne-am întâlni într-un loc pustiu, faţă-n faţă, ar fugi de mine… Eu sunt soţul tău; mi-ai promis asta în mii de feluri; don Victor al tău nu e nimeni; uită-te la el, nu se plânge; eu sunt stăpânul tău, mi-ai jurat-o tu singură, în felul tău; porunceam sufletului tău şi asta-i principalul; eşti toată a mea, mai ales pentru că te iubesc aşa cum mizerabilul tău de vetustean şi aragonezul nu te pot iubi; ce ştiu ei, Anita, de lucrurile astea pe care le cunoaştem numai noi doi…? Da, şi le ştiai… şi le-ai uitat… pentru o fărâmă de carne fleşcăită, linsă de toate femeile stricate din oraş… Săruţi carnea orgiei, buzele care-au atins toate pustulele adulterului, toate rănile siluirii, toate…”

Şi don Fermín rupea şi scrisoarea asta, în şi mai multe bucăţele decât pe celelalte. Nu reuşea să arunce în coş fărâmele albe şi negre, şi. podeaua părea ninsă; se plimba furios pe ruinele indignării sale artistice, dorindu-şi ceva mai substanţial, pentru mânia lui, decât cerneala şi hârtia mută şi rece.

Plecă din nou de acasă, se plimbă pe sub arcadele din Piaţa Nouă, în faţa casei familiei Ozores.

„Ce se întâmplase? Descoperise ceva don Victor? Nu; dac-ar fi descoperit, s-ar fi aflat deja. Don Victor şi-ar fi descărcat puşca în don Alvaro, sau s-ar fi pus la cale un duel şi s-ar fi aflat totul; nu se ştia nimic, nimic; nu se întâmplase nimic…”

Canonicul ajunse de două-trei ori, pe înserat, până în faţa intrării întunecoase a casei de pe Rinconada. Voia să afle ceva, să iscodească după zgomote… dar nu îndrăznea să bată. „Ce căuta el acolo? Cine îl chema pe el acolo, în casa aceea unde altădată sfatul lui era atât de preţuit, iar el era atât de respectat şi chiar iubit? Nu-l chema nimeni. Nu

trebuia să intre.” Nu intră. „În plus, se gândea pe când se îndepărta, dacă mă aflu în fața ei, ştiu şi eu ce-o să fac? Dacă soțul ăsta nemernic, căruia în loc de sânge îi curge prin vine apă chioară, o iartă, eu... eu n-o iert, şi dacă mi-ar cădea în mână, sau măcar dac-aş putea ajunge până la ea... Dumnezeu ştie ce-aş face. Nu, nu trebuie să intru în casa asta; aş fi pierdut, i-aş pierde pe toți.”

Şi se întoarse acasă.

Doña Paula intră în birou. Vorbiră despre unele tranzacții comerciale, despre treburile de la palat şi despre o mulțime de alte lucruri. Nu se rosti însă niciun cuvânt despre ceea ce-i preocupa pe fiu şi pe mamă.

„Despre asta nu se putea vorbi”, se gândea el.

„Despre asta nu se putea vorbi nici între patru ochi”, îşi spunea ea.

Mama ştia totul... Cumpărase secretul de la Petra, în plus, cu ajutorul serviciului ei de poliție secretă şi din ceea ce observase direct, reuşise să înțeleagă că fiul său îşi pierduse puterea asupra Prezidentei. Dacă înainte o blestema crezând că e iubita lui Fermo al ei, acum o ura, pentru că disprețul, batjocura, înşelăciunea o răneau şi pe ea. Să-i disprețuiască fiul, să-l abandoneze pentru un filfizon ramolit ca don Alvaro! Orgoliul mamei clocotea de mânie în doña Paula. „Fiul ei era cel mai bun din lume. Era păcat să te îndrăgosteşti de el, fiindcă era cleric; dar era şi mai mare păcat să-l înşeli, să-i înfigi un pumnal în inimă... Şi când te gândeşti că n-avea cum să se răzbune! Nu, n-avea cum!”

Doña Paula se temea că fiul ei n-o să poată suporta gelozia şi furia şi c-o să facă cine ştie ce lucru necugetat.

Era disperată că nu avea posibilitatea să-l mângâie, să-l sfătuiască.

Doñei Paula îi venise în minte un mijloc de a-i pedepsi pe nemernici, mai ales pe filfizonul acela destul de copt: se gândea să divulge crima, să aducă la cunoştința tuturora groaznicul adulter şi să-l ațâțe pe donquijotele de don Victor să se repeadă cu lancea în cumpănă şi să-l ucidă pe don

Alvaro.

„Şi lui Fermo nu-i putea spune nimic despre asta." Doña Paula venea, pleca, vorbea despre o mulțime de lucruri, observa toate mişcările fiului ei, paloarea, glasul răguşit, tremurul mâinilor, acel du-te-vino prin birou.

„Ce n-ar fi dat ea să-i poată sugera mijlocul de-a se răzbuna! Da, căci merita din plin să-i fie smuls pumnalul din inimă. Fusese un fiu atât de bun! Se pricepuse atât de bine să păstreze şi să sporească prestigiul pe care voiau să i-l fure!" De când doña Paula văzuse că „nu izbucnea un scandal", că don Fermín vădea o discreție şi o precauție nemaiîntâlnită în straniile sale relații cu Prezidentă, îi iertase totul şi nu-l mai supărase cu admonestările ei. După triumful fiului său asupra necredinței reprezentată prin don Pompeyo Guimarán, după acea glorioasă convertire, maică-sa îl admira cu şi mai multă fervoare şi se străduia să-l ajute în satisfacerea dorințelor lui intime, păstrând întotdeauna considerația cerută de ceea ce ea numea decență.

Nu, nu se putea vorbi despre lucrurile care-i preocupau atât de mult pe amândoi; şi, în cele din urmă, doña Paula îl lăsă singur pe don Fermín; urcă în camera ei şi îşi propuse să stea de veghe şi să spioneze de acolo paşii fiului ei, care continuau să se audă vag de jos.

Da, don Fermín, care încuie uşa biroului, de cum rămase singur, umbla tot timpul de colo-colo; avea febră. Îi treceau prin cap proiecte nebuneşti, crime de tragedie, dar le alunga imediat. Era legat din toate părțile. Oricare din atrocitățile ce-i veneau în minte şi care ar fi putut fi sublimă la altul, lui i se părea, în primul rând, grotescă, ridicolă.

Sutana îi ardea trupul. Ideea fixă, că era îmbrăcat de carnaval, ajunse un fel de obsesie de nesuportat. Fără să ştie ce făcea şi fără să se poată stăpâni, alergă la un dulap, îşi scoase costumul de vânătoare, pe care-l purta uneori, acolo, la Matalerejo, când urmărea lighioanele pe coclauri şi, într-o clipită, clericul se transformă într-un muntean zvelt, vânjos, ce-şi arăta silueta distinsă în costumul cenuşiu, strâns pe

corpu-i robust, de o eleganță naturală şi bărbătească, plin de tinerețe încă. Se privi în oglindă. „Acum era un bărbat.” Prezidenta nu-l văzuse niciodată aşa.

„În dulap era un cuțit de vânătoare.”

îl căută, îl găsi şi-l agăță de centura de piele neagră. Lama strălucea, tăişul ce azvârlea raze luminoase părea în deplin acord cu pasiunea clericului. Canonicul găsi că tăişul acela insinuant are o *muzică* a lui.

„Putea să iasă din casă, căci era noapte, noapte întunecoasă. pe stradă o să fie puțină lume, nimeni n-o să-l recunoască în costumul acela de vânător; putea să se ducă să-l aştepte pe don Alvaro pe străduța Tras-la-cerca, la colțul unde Petra zicea că-l văzuse cățărându-se. Dacă don Victor nu descoperise nimic, sau dacă don Alvaro nu ştia că don Victor îl descoperise, o să vină iarăşi, ca în fiecare noapte… şi el, don Fermín, putea să-l aştepte la picioarele zidului, pe străduță, în întuneric… Şi acolo să-l oblige să lupte, corp la corp, să-l trântească, să-l răpună, să-l omoare… La asta servea cuțitul!”

Doña Paula se mişcă deasupra. Scândurile duşumelei scârțâiră. Ca şi cum gândurile mamei s-ar fi strecurat prin lemn şi ar fi căzut în mintea fiului, don Fermín se gândi dintr-odată:

„Nu, toate astea sunt tâmpenii; nu pot să-l omor pe nemernicul ăsta cu un pumnal… N-am destul curaj. Astea sunt prostii de prin romane. De ce să mă gândesc la ceea ce n-o să fac niciodată? N-am altă soluție decât să mă folosesc de curajul şi ideile romantice şi cavalereşti ale lui don Victor; păstrez cuțitul; spada mea trebuie să fie limba…”

Şi don Fermín îşi scoase jacheta cenuşie, pălăria cu boruri largi şi centura neagră, puse toate lucrurile, plus cuțitul, în dulap şi se îmbrăcă cu sutana şi mantaua, ca într-o armură. „Dacă asta era platoşa lui, astea erau şi armele.

Chiar acum; chiar acum mă duc să-l văd. Dacă marele idiot a fost la vânătoare la Palomares, la ora asta trebuie să fie acasă, sau tocmai soseşte; la ora asta vine trenul. Mă duela el

acasă...”

Şi plecă.

„Dacă îmi iese maică-mea înainte, îi spun că mă aşteaptă un bolnav, care vrea să mi se spovedească doar mie...”

Într-adevăr, simțindu-şi fiul pe coridor, doña Paula coborî în fugă.

— Unde te duci?

El îi debită minciuna.

Iar ea se prefăcu a-l crede şi îl lăsă să plece, căci ghici după figură, voce, după întreaga-i înfățişare că fiu-său nu era orbit, nu era pornit pe scandal.

„Poate se gândise la acelaşi lucru ca şi ea.”

Şi don Fermín De Pas ajunse în fața casei familiei Ozores, îl văzu pe don Tomás Crespo dispărând în piață, intră sub portal, se hotărî să-l salute pe don Victor care deschidea poarta şi urcă împreună cu el: era hotărât să-i vorbească, să-l întrebe, să-l sfătuiască... să-i sugereze răzbunarea cuvenită... dar nu ¡ştia cum să înceapă.

Când sfârşi de băut paharul cu apă ce mirosea a praf, Canonicul încă nu ştia ce-o să spună.

Ochii lui Quintanar continuau însă să întrebe uluiți, şi don Fermín vorbi...

— Prietene, mă zbat între dorința de a-4i potoli nerăbdarea şi teama de a nu greşi, căci problema care m-a adus aici e spinoasă şi, din nenorocire, oricât de mult mi-aş îndulci vorbele, puțin plăcută auzului...

— La subiect, domnule Canonic.

— Ora acestei vizite, faptul că de o vreme încoace am venit aici de puține ori, toate acestea fac ca...

— Da, domnule, fac, dar mai departe. Ce s-a întâmplat, don Fermín? Spune, pe rănile lui Isus!

— De Isus trebuie şi eu să-ți vorbesc dumitale şi de rănile lui, de coroana de spini şi de cruce...

— Pentru Dumnezeu...

— Don Victor, înainte de a-ți vorbi, trebuie să-mi explici în ce stare sufletească te afli...

— Ce vrei să spui cu asta?

— Eşti palid, vădit neliniştit, te apasă fără îndoială o mare amărăciune; am observat de când am intrat, la lumina lămpii de pe scară…

— Şi dumneata… eşti…

Vocea lui Quintanar tremura.

— Ei, asta este ceea ce vreau să ştiu; dacă bănui motivul vizitei mele, cel puțin în parte, aş putea renunța la neplăcuta sarcină de-a aborda aspectele preliminare deosebit de supărătoare ale unei chestiuni…

— Dar, despre ce dracu e vorba?…

— Domnule Quintanar, dumneata eşti un bun creştin, eu sunt preot; dacă ai ceva… să-mi spui… dacă vrei vreun sfat… Eu vin să-ți vorbesc despre ceea ce ştiu tot în calitate de preot, dar conştiința celui ce mi-a dezvăluit aceste lucruri îmi cere să fac tocmai acest pas…

Don Victor se ridică brusc în picioare.

În momentul acela, Canonicul fu foarte satisfăcut de el însuşi, fiindcă reuşise să vadă clar. Acum ştia ce drum trebuie să urmeze.

— O persoană… care îți cere dumitale să vii la ora asta la mine acasă?…

— Don Victor, mărturiseşte-mi dacă ştii ceva despre o chestiune care te interesează foarte mult, şi dacă din pricina aceasta te-ai schimbat la față… De aici trebuie să încep.

— Da, domnule, astăzi ştiu ceva ce nu ştiam ieri… un lucru care contează foarte mult pentru mine, mai mult decât viața… Dar dacă nu vorbeşti clar, nu ştiu dacă trebuie… dacă pot…

— Acum, da, acum pot să vorbesc mai clar.

— O persoană… spuneai că…

— O persoană care a tăinuit o crimă, ce te vatămă pe dumneata… a venit pocăită în fața tribunalului penitenței să-şi mărturisească complicitatea ruşinoasă… şi să-mi spună că… simțindu-se acuzată de propria-i conştiință, pentru a-şi repara, pentru moment, vinovăția… te-a lăsat pe dumneata să descoperi această… mârşăvie… Temându-se însă de noi

nenorociri, datorită felului stângaci în care-a procedat... s-a grăbit să-mi spună despre ce e vorba, pentru a vedea dacă nu se pot evita alte crime... crimă însemnând, în cele din urmă, violență... o răzbunare sângeroasă...

Don Fermín se întrerupse şi tăcu, respectând astfel durerea lui don Victor care se lăsase să cadă pe o sofa şi-şi strângea capul în mâini.

— Petra?... Petra a fost? rosti don Victor, întrebând cu inflexiunea deosebită a celui ce ştie ce întreabă.

— Nefericita n-a înțeles, la început, că purtarea ei putea să provoace noi violențe. Şi pentru asta am venit eu, don Victor, ca să le împiedic, dacă mai e timp... Pentru numele lui Dumnezeu, don Victor, ce s-a întâmplat aici?

— Nimic, dar mai e încă timp! răspunse soțul batjocorit, stând în picioare, cu pumnii strânşi, ruşinat, de parcă s-ar fi aflat fără pantaloni în mijlocul pieții; furios la gândul că acolo nu se petrecuse *nimic,* nicio crimă a cărui autor trebuia să fie el, după cerințele legilor onoarei... şi ale teatrului. Nimic, nimic... dar va curge sânge... Şi dumneata ştii? Femeia asta mi-a dezvăluit dezonoarea?... Asta a fost tot o răzbunare, nu căință; o răzbunare... dar contează prea puțin. Ceea ce contează e că lumea ştie!... Nenorocitul de mine!...

Şi bietul bătrân se prăbuşi din nou pe sofa, şi iarăşi simți acel somn toropitor ce-i învăluise sufletul de dimineață.

„Lumea ştie”, spusese don Victor, şi cuvintele acestea îi sugerară lui don Fermín altă minciună folositoare.

Mai departe însă, rosti:

— Don Victor, nu mă mir că în durerea dumitale n-ai găsit timpul şi tăria să reflectezi... dar eu n-am spus că lumea ar şti... eu nu sunt lumea, eu sunt un duhovnic.

— Dar dumneata crezi că Petra n-a vorbit?

— Petra nu, dar... din nenorocire...

— Şi pe urmă, ceea ce contează e oricare a mea, nu dacă lumea ştie sau nu ştie... Oricum, în curând o să ştie de răzbunarea mea şi-o să poată afla totul.

Şi începu să se învârtă prin birou.

De Pas se ridică şi el.

— Din nenorocire, continuă, gurile rele vorbesc de la o vreme de anumite lucruri, de ceea ce se vede…

Don Victor răcni:

— Dumnezeule! Ce mai e şi asta? Ce mai e? Lumea spune?… Toată Vetusta vorbeşte?…

Şi-şi înfigea unghiile în părul cărunt, smulgându-şi-l.

În timp ce don Victor se lăsa pradă izbucnirilor durerii şi ruşinii, Canonicul îi dădu toate amănuntele necesare. „Da, din nenorocire, de câteva luni, din vară, poate dinainte, se vorbea despre încrederea şi frecvenţa cu care don Alvaro era primit în palatul Ozores. Asta era lucrul cel mai rău, după nenorocirea în sine. Era lucrul cel mai rău, deoarece Canonicul, care cunoştea ideile exaltate ale lui don Victor cu privire la onoare, se temea că acesta, ascultând de imbolduri ce puteau fi iertate, dar care nu erau juste, şi surd la glasul religiei, să nu pornească să se răzbune într-un mod groaznic, mai ales pe don Alvaro, a cărui crimă nu putea fi mai respingătoare şi mai demnă de pedeapsă. Dar, prietene, deşi el, el, Canonicul, ca bărbat şi ca om cu experienţă îşi explica neîndurătoarea mânie ce-l stăpâneşte probabil pe don Victor şi înţelegea, ba, până la un anumit punct, îi şi scuza dorinţa de-a se răzbuna imediat, dacă făcea asta ca bărbat, în calitatea sa de preot al unei religii ce predică pacea şi iertarea, trebuia să-l sfătuiască şi să-i ofere, pe cât îi stă în putinţă, blândeţea, mijloacele recomandate de morală în asemenea împrejurări.” Don Victor, cu faţa în mâini, făcea semne de protest, nega de parcă ar fi vrut să-şi smulgă capul dintre umeri.

„Dar ce să-i spună, sau ce-ar putea să-i spună Quintanar Canonicului, şi acesta să nu înţeleagă?… Da, da, privind lucrurile aşa cum le priveşte lumea, asta cerea sânge, mai mult, nu numai pentru a-ţi satisface dorinţa de a te răzbuna, dar şi pentru a putea trăi între oameni, cum spune lumea, cu faţa curată; potrivit legilor sociale, în conformitate cu ceea ce pretindeau obiceiurile şi ideile fireşti, era necesar ca don

Victor să-l caute pe Mesia, să-l provoace la duel, să-l ucidă, dacă era posibil, sau dacă îl prindea în *fraganti delict,* sau aproape, să-l omoare fără nicio consideraţie, făcându-şi pe loc dreptate. Aşa procedaseră mulţi bărbaţi luminaţi, care-au fost cântaţi şi proslăviţi în poeme şi tragedii. Toate astea le ştia perfect Canonicul." Şi într-adevăr, expunea cu atâta căldură şi elocvenţă „mot*ivele car*e, din punctul de vedere al lumii, sfătuiau la vărsare de sânge", încât pe urmă, când îşi amintea că trebuie să apere aspectul contrar, aceia al generozităţii, iertării şi iubirii pentru aproapele, uitarea jignirilor şi povara crucii, obosit de eforturile dinainte, Canonicul era altul, vorbea cu greutate, rostea cu răceală banalităţi de predică de ţară. Don Victor nu-i pătrundea intenţia, dar simţea efectele perfidiei Canonicului. „Da (\ îşi spunea fostul prezident, în timp ce Canonicul înşira din nou sacrificiile amorului propriu, onoarei şi altor multor lucruri cerute de religie unui bun creştin pe care îl înşela nevasta: „da, am fost orb, m-am purtat nedemn, trebuia să-l omor pe Mesia cu un glonte, acolo pe zid, sau dacă nu, să alerg imediat la el acasă şi să-l oblig să se bată cu mine pe viaţă şi pe moarte, pe loc; lumea ştie, toată Vetusta mă consideră un… un…" Şi don Victor sărea până-n tavan, auzindu-se pe sine însuşi, în minte, pronunţând ruşinosul cuvânt.

Şi-atunci, frazele reci, neconvingătoare, prin care Canonicul propovăduia iertarea, uitarea, îi sunau a gol, retorică zadarnică: „Acest bărbat sfânt nu ştia ce înseamnă o asemenea jignire şi nici ceea ce pretinde societatea".

Ca să-l lase în pace şi să nu-l mai obosească cu predicile lui anoste şi rupte de viaţă, don Victor se prefăcu în sfârşit că cedează şi-i spuse Canonicului că nu va face nicio prostie, c-o să reflecteze, că va încerca să împace ceea ce îi impunea onoarea cu ceea ce îi cerea religia…

Atunci don Fermín se alarmă, crezu că pierduse bătălia şi îşi reîncepu atacul. Îi zugrăvi în culori vii dispreţul pe care-l azvârlea lumea asupra soţului care iartă…

Auzindu-l pe Canonic, don Victor îşi dădea seama că va fi

omul cel mai de dispreţuit din lume dacă nu va face vreun lucru de pomină… „Oh, da, cât mai repede… de îndată ce se va lumina de ziuă va acţiona, va trimite doi martori la don Alvaro; trebuia să-l omoare.”

Don Fermín se linişti din nou, văzând mânia fără margini zugrăvită pe chipul magistratului. „Da, era bărbat; maşinăria era pregătită; tunul cu care el, don Fermín, o să împroaşte ura lui de moarte, era încărcat până la gură.” Don Victor nu vorbea. Grohăia sprijinit de perete, într-un colţ.

„Nu mai avea ce face aici.” Canonicul îşi luă rămas bun. Când ajunse însă în dreptul uşii, se întoarse brusc şi, cu un gest solemn, ca un cleric de operetă, exclamă:

— Îţi cer, ca părinte spiritual ce ţi-am fost şi cred că-ţi mai sunt încă, îţi cer, în numele Domnului… dacă… în noaptea… asta… o să surprinzi… vreun nou… atentat… dacă acest nemernic, care nu ştie că dumneata ai aflat totul, va reveni în noaptea asta… Ştiu că e mult ceea ce cer… dar un asasinat nu-şi găseşte niciodată iertare în ochii Domnului, deşi e îndreptăţit în ochii lumii… Evită ca omul acesta să ajungă aici… dar fără vărsare de sânge, don Victor, fără vărsare de sânge, pe sângele vărsat pentru noi toţi de Mântuitor!

„E-adevărat, se gândi don Victor când rămase singur, e-adevărat! Şi eu, nătângul, tâmpitul, nu mi-am dat seama! Omul ăsta trebuie să revină aici în noaptea asta… Şi eu, ca să n-o înspăimânt şi s-o omor pe ea, lăsam să… încă o dată… Şi nu mi-a dat prin minte!…”

Uşa se deschise şi intră Prezidenta.

Era palidă, într-un capot alb, şi păşea fără zgomot. Ochii ei păreau mai mari ca niciodată şi priveau cu o fixitate ce-ţi dădea fiori. „Cel puţin aşa simţi don Victor, care se dădu un pas înapoi şi se îngrozi, ca la apariţia unei fantome. Se gândi, în primul rând, nu la trădarea ei, ci la pericolul prin care trecea viaţa Anei, dacă ar fi încercat vreo emoţie prea puternică. Lui don Victor nu i se păru că e nevastă-sa, ci Traviata, în scena când moare cântând. Bietul bătrân simţi un fel de milă superstiţioasă; în momentul acesta iubea fiinţa

aceea vaporoasă, ce i se înfăţişa dintr-odată, în tăcere, păşind ca o nălucă, ca un tată ce se teme pentru viața fiicei lui, dar în acelaşi timp se şi teme de ea, ca de o apariție de pe altă lume… „Ce uşor era s-o ucidă cu un cuvânt pe biata bolnavă, care poate că nici nu era responsabilă de vina ei! Oh, nu, pe ea în niciun caz n-o va omorî, nici cu pumnalul, nici cu vreun glonte şi nici cu vorbe ucigătoare.

— Cine-a fost? întrebă Ana, liniştită.

— Canonicul, răspunse don Victor, care bănuia că soția cunoştea dinainte răspunsul.

Ana se tulbură.

— De ce-a venit… la ora asta? întrebă, ascunzându-şi temerile.

— De ce? Treburi privind politica… Povestea cu Episcopul şi guvernatorul… alegerile care se apropie… în sfârşit, treburi privind politica.

Prezidentă nu insistă. Se retrase fără să se apropie de don Victor, şi nici el nu veni s-o sărute pe frunte, cum făceau în fiecare seară când se despărțeau.

Quintanar răsuflă uşurat când se văzu singur. „Ieşise bine. Nu se dăduse de gol. Anita nu putuse bănui… Avea conştiința liniştită, semn că, pentru moment, procedase bine.”

Ceru ceaiul, cina lui în zilele când se ducea la vânătoare, şi înghiți câteva sandvişuri; dădu ordin servitorilor să se culce şi, la unsprezece şi jumătate, în vârful picioarelor şi fără să se împiedice de nimic, cu toate că mergea pe întuneric, coborî în parc, în papuci, înarmat cu puşca. O încărcase cu alice.

„Da, Canonicul, fără să vrea, îi dăduse o idee bună. Fără vărsare de sânge, nu? Oh, dacă don Alvaro vine în noaptea asta… e mort! Şi-o să ia foc toată lumea. Chiar dacă Ana o să se sperie şi-o să cadă în nesimțire, chiar dacă pe ei o să-l aresteze… Indiferent… dacă vine, e mort.” Aşa cum, cu puțin înainte, îşi simțise conştiința liniştită stăpânindu-şi mânia în fața Anei, acum se simțea satisfăcut de hotărârea de a-l ucide pe furul onoarei sale, dacă se întorcea.

Noaptea era întunecoasă, frigul te pătrundea până la oase.

Don Victor trebui să se întoarcă în cameră să-şi ia pelerina. Se expunea riscului de-a face zgomot, sau ca celălalt să aibă timp să vină şi să escaladeze între timp balconul… dar, în haină, nu putea sta. Ar îngheța. Se duse, cât de repede putu, să-şi caute pelerina şi, înfofolit bine, reveni la postul lui. de veghe, în chioşc, de unde vedea conturul zidului desenându-se şters pe cerul negru şi vedea şi fereastra de la budoar, dacă se deschidea să treacă don Alvaro.

Auzi bătând douăsprezece, unu, două… nu auzi bătând trei, pentru că ațipise probabil puțin, deşi nega față de el însuşi… La patru nu mai putu rezista, de frig şi de somn, şi delirând, fără să ştie de el şi de lumea din jur, împiedecându-se de toate, urcă în camera lui, căută pe bâjbâite patul, se dezbrăcă mecanic, se înfăşură în plapumă şi adormi, într-o toropeală de febră plină de năluciri arzătoare, de monştri dureroşi.

În după-amiaza aceea, nici Mesia, nici Ronzal, nici căpitanul Bedova şi nici colonelul Fulgosio nu veniră să-şi bea cafeaua la Cazino, ca de obicei.

Foja, fostul primar, observând toate astea, exclamă pe un ton misterios:

— Domnilor, când eu vă spun că nu-mi miroase a bine…

— Ce nu-ți miroase? întrebă don Frutos Redondo, americanul.

Ca de obicei la ora aceea, se aflau în salonul de lângă cabinetul roşu, unde se juca cărți.

Toți cei de față îl înconjurară pe Foja, care adăugă:

— Notați că azi n-a venit nici Ronzal, nici căpitanul şi nici colonelul. Lucrurile sunt clare. Nu iese fum…

— Ce fum, domnule? întrebă Orgaz tatăl, care ştia unele lucruri.

Joaquinito, care-şi dădea aere că ştie multe, spuse:

— Nu e nimic, domnilor, vă spun eu că nu e nimic…

— Atunci, cu voia dumneavoastră, vă voi aduce la cunoştință unele noutăți importante. Le-am aflat din sursă sigură… La ora asta, Quintanar trebuie să-i fi trimis martori

lui don Alvaro.

— Martori! De ce? întrebă Redondo.

— Ei! Faci pe misteriosul. Ştii foarte bine de ce. Adevărul e că povestea devenise de-a dreptul scandaloasă.

Joaquín Orgaz îi luă apărarea lui don Alvaro.

Foja, însă, nu-l ataca pe Mesia, îl ataca pe don Victor, i-are acceptase atâta timp neruşinarea asta.

— Dar, de unde ştii dumneata c-a acceptat? Nu ştia nimic. Şi dacă acum îl provoacă la duel, înseamnă c-o fi descoperit ceva…

— Sau că s-a plictisit să mai înghită…

— Sau n-o fi vorba de un duel.

Toată după-amiaza, acolo, se vorbi numai despre asta. Pe seară, sosi Ronzal. La început, nimeni nu îndrăzni să-l întrebe nimic. Pe Foja îl plictisi atâta prudență şi, bătându-l pe umăr, îl întrebă pe Flintă:

— Eşti martor?

— Martor, la ce? spuse Ronzal, cu o expresie severă şi un aer misterios, ca un om deosebit de prudent, ce ridică un zid de gheață în fața indiscreției.

— Martor la duelul dintre Mesia şi Quintanar…

— Dar dumitale cine ți-a spus? Pe cuvânt de… vreau să spun… nu ştiu… eu neg… Eşti un smintit şi un palavragiu neserios. Îți închipui că asemenea probleme grave se discută la cafenea?

— Ei, vedeți? Ce spuneam eu? strigă Foja, triumfător, fără să ia în seamă insultele.

Ronzal negă, se încăpățână să tacă; se vedea însă că trebuie să facă eforturi mari.

Se uită la ceas de mai multe ori şi îl întrebă pe Joaquinito Orgaz, aparte, dar în aşa fel încât să-l audă şi ceilalți:

— Nu ştii dacă don Pedro picadorul mai are săbii de…? Restul fu rostit cu glas scăzut.

Orgaz nu ştia; făcu o mutră supărată şi ieşi din Cazino, spunând:

— La revedere, domnilor.

— Vedeți? Ce spuneam eu. Avem duel.

Domnii se declarară în sesiune permanentă. Chelnerii aprinseră lămpile de gaz şi taifasul de după-amiază se continuă cu cel de seară. Unii se duseră să mănânce şi se întoarseră. La opt, în tot Cazinoul nu se mai vorbea decât de duel. Jucătorii de biliard lăsară tacurile şi veniră în salonul minciunilor, să vâneze noutăți; până şi *cei de sus,* cei din încăperea crimei, care lăsau de obicei să se înfăptuiască revoluții, fără să arate că ştiu ceva, îşi trimiseră emisarii jos, să afle ce se întâmplă.

Provocare la duel în Vetusta era un eveniment din cele mai extraordinare. Din când în când, unii domnişori îşi dădeau palme pe Espolón sau în vreun loc public, dar nu se mergea mai departe. Insultele nu aveau niciodată consecințe. Niciodată nu existase în Vetusta sală de arme. Cu mulți ani în urmă, un maior în retragere voise să-şi câştige viața dând lecții de scrimă; marchizelul, Orgaz tatăl şi fiul, Ronzal şi alți câțiva începură cu mare pasiune să se ciomăgească, dar se plictisiră repede, şi maiorul fu nevoit să ceară împrumut câte-un duro de la unul şi de la altul.

În oraş nu-şi aminteau decât de două dueluri care se sfârşiseră *pe teren;* unul, al lui Mesia, cu mulți ani în urmă, când era foarte tânăr; martorul adversarului fusese Frigilis, unicul vetustean care asistase la înfruntare.

Niciodată nu voise să spună ce se întâmplase atunci, dar sigur era că nici Mesia, nici adversarul lui nu stătuseră la pat nici măcar o zi după duel.

Celălalt avusese loc între un înalt funcționar şi un casier privind unele chestiuni financiare: ai luat tu sau am luat eu. Regula era prima rană[208]. Casierul se alesese cu o zgârietură la gât, pentru că înaltul funcționar lovea cu sabia, orizontal, ca să-i taie capul adversarului. Alte dueluri *concretizate pe teren* care să fi fost înregistrate în cronicile vetustene nu mai avuseseră loc.

În seara aceea se discută mult – până la sosirea altor veşti – despre legalitatea acestui *obicei barbar pe care-l moştenisem*

din Evul Mediu.

Orgaz tatăl, care era nițel erudit, deşi grefier de meserie, îi asigură pe toți ceilalți că duelul era o rămăşiță a ordaliilor.

Don Frutos zise că aşa o fi, dar nici ordaliile, nici sfintele ordalii nu l-ar putea sili să se bată în duel. El, dacă era insultat, se adresa tribunalului, iar dacă nu se putea aşa, rezolva chestiunea cu o ciomăgeală. „Fiul mamei mele n-ar consimți să se lase omorât de un spadasin din ăştia care n-a trebuit să muncească ca să-şi câştige pâinea.”

Şi totuşi, spunea Orgaz tatăl, există circumstanțe… onoare… societatea… Vezi şi dumneata, Figaro condamnă duelul, dar mărturiseşte că, dacă ar fi cazul, s-ar bate.

— Eu nu sunt un bărbier prost, domnule, strigă don Frutos, eu am ce pierde.

Trebuiră să-i explice lui don Frutos cine era Figaro[209] dar şi după ce se lămuri, Redondo, care transpirase de atâtea discuții şi gălăgie, începu să vocifereze că, oricum, i-ar rupe oasele celui care l-ar provoca…

— Eu, spuse fostul primar, eu mă bizui pe justiție… în orice gâlceavă criminală, legea e hotărâtoare…

— Ba eu, exclamă solemn Orgaz tatăl, în picioare. şi cu glas tremurător, eu nu fac nimic din toate astea. Pe cel ce mă provoacă, dacă e îndemânatic, îl oblig să accepte un duel în următoarele condiții (atenție generală): la doi paşi distanță (se aşază, măsurând doi paşi mari, în fața lui don Frutos, care devine foarte serios şi țeapăn), un pistol încărcat şi altul neîncărcat (Orgaz păleşte la ideea că s-ar putea întâmpla ce povesteşte). Unu, doi, trei (bate de trei ori din palme) bum! Şi cum o vrea Dumnezeu! Aşa mă lupt eu. Chestiunea nu e să fii îndemânatic, ci să fii curajos.

— Bravo, bravo! Aşa e, aşa e! strigară cei mai mulți din asistență, de parcă ar fi auzit-o pentru prima oară.

Întotdeauna când se vorbea de dueluri, Foja, don Frutos, Orgaz şi alți domni spuneau acelaşi lucru ca în ziua aceea.

Membrii Cazinoului aşteptară, în zadar veşti. Ronzal, Fulgosio şi Bedoya, despre care se spunea că sunt martori, în

afară de Frigilis, nu apărură pe-acolo în timpul serii.

Era adevărat. Deşi Crespo ceruse secret desăvârşit tuturor persoanelor care trebuiseră să intervină în trista afacere, nu se ştie cum, deşi se bănuia că vina era a lui Ronzal, după puțin toată Vetusta vorbea despre duel. Indiscreții fuseseră Petra şi Ronzal. Petra, din răzbunare, datorită caracterului ei, vorbise, îi spusese unei prietene *povestea* cu vechea ei stăpână. „De ce plecase din casa aceea? Uite de-asta şi de-asta.” Flintă, pe care onoarea de-a merita încrederea lui Quintanar îl umpluse de mândrie, nu putuse rezista tentației de a *lăsa să-i transpire secretul.* Aşa se făcea că în toată Vetusta se vorbea numai de duel.

La el acasă guvernatorul spunea să nu i se mai vorbească despre duel, că datoria lui de autoritate era în profundă contradicție cu datoria lui de cavaler, că trebuia să facă pe surdul şi pe orbul, şi că aşa va face…

Trecu ziua aceea şi trecu şi următoarea, şi nu se afla nimic.

— Era banc povestea cu duelul? întreba Foja la Cazino.

Atunci îşi dădu drumul Joaquín Orgaz, care ştia totul de la marchizei.

— Nu, nu era glumă; era adevărul. Duel pe viață şi pe moarte.

Martorii nu fuseseră la înălțime, dăduseră dovadă de neîndemânare, în ciuda aerelor pe care şi le luase colonelul Fulgosio, ce pretindea că are codul onoarei în degetul cel mic; nu se găseau arme. Se vorbise întâi de sabie; dar nu existau săbii de duel; în Vetusta nu existau asemenea săbii, sau cei care aveau nu voiau să le dea. Au recurs la pistol… dar nu găsiseră nici pistoale potrivite.

— Eu cred, adăugă Joaquinito, şi Paco crede la fel, că e neverosimil, şi că Frigilis vrea să lungească povestea, să vadă dacă nu-l convinge pe Mesia să plece din Vetusta.

— Ce ticăloşie! strigă Foja.

— Asta a fost prima soluție. Chiar în seara zilei când, după toate aparențele, cel puțin aşa se zice, don Victor a descoperit că e dezonorat, Frigilis s-a dus să-l vadă pe Mesia şi l-a

implorat să plece din oraş cât mai repede. Mesia i-a povestit totul *de-a fir-a-păr* lui Paco.

— Ei, şi pe urmă?

— Nimic; cum era şi normal, Mesia s-a opus; a spus că şi Quintanar şi toată Vetusta ar putea pune absenţa lui pe seama fricii. Frigilis însă, care are o anumită influenţă asupra lui don Alvaro, l-a obligat să-i dea cuvântul de onoare că a doua zi o să ia trenul spre Madrid. Se pare că viaţa lui don Alvaro a fost în mâna lui Quintanar; că l-ar fi putut împuşca şi n-a făcut-o. Iar Frigilis a invocat lucrul ăsta ca şi drepturile soţului ultragiat ca să-l oblige pe Mesia să fugă. „Asta nu-i laşitate, zice că i-ar fi spus, asta înseamnă să-ţi faci singur dreptate; dumneata meriţi moartea pentru trădarea comisă, şi eu îţi comut pedeapsa în exil."

— Aşa a spus Crespo?

— Aşa.

— Ia te uită la Frigilis!

— Are mare încredere în Alvaro, care îl respectă mult.

— Ei, şi pe urmă?

— Nimic, Alvaro şi-a dat cuvântul. A doua zi însă, ieri de dimineaţă, pe când don Juanul nostru îşi făcea bagajele ca s-o ia din loc, se prezintă Frigilis şi Ronzal cu provocarea. Se pare că don Victor l-a chemat pe Frigilis foarte devreme şi l-a obligat să-l caute pe Flintă ca să se ducă amândoi să-l provoace la duel pe don Juan; Frigilis n-a avut altă soluţie decât să asculte, căci Quintanar, când a aflat că celălalt avea de gând să plece, a ameninţat că-l va urmări până la capătul pământului şi că-l va face laş prin ziare şi pe stradă... Era furios.

— Bineînţeles, piesele de teatru!

— Aşa că Frigilis a trebuit să renunţe la promisiunea lui Alvaro că va fugi şi i-a cerut să-şi caute martori.

— Şi Mesia?

— E clar; a renunţat la călătorie şi şi-a căutat martori; voiau să fiu eu, unul (minciună), dar după aceea... cum eu sunt prieten bun cu amândoi... în sfârşit... au căutat alţii...

dar n-au găsit… Doar pe Fulgosio, care se vâră întotdeauna în tot felul de încurcături… Şi pe Bedoya, care, în fond, e militar…

În general, Joaquinito era bine informat. Mesia îi spusese totul marchizelului, care fusese să-l vadă la hotel.

Nu-i spusese însă că se temea foarte tare; că aşa cum se bucura că au fost rupte nişte relații care trebuiau să se sfârşească, deoarece rămăsese aproape fără vlagă şi s-ar fi făcut de râs chiar în ochii Anei, îl îngrozea ideea de-a se vedea față în față cu don Victor cu o spadă sau cu un pistol în mână.

Acceptase imediat prima propunere a lui Frigilis.

„Era natural! Trebuia să fugă. Cu ce drept lua el viața omului care, chiar în dimineața aceea, îl lăsase să trăiască şi căruia el îi furase onoarea? O să fugă; negreşit, a doua zi o să ia trenul.”

Frigilis, care ştia câte parale face curajul lui Alvaro, se aştepta la asta. Cum fusese martor la duelul acela misterios, de care vorbeau membrii Cazinoului… Don Alvaro fusese provocat din cauza unei femei la un duel neobişnuit, de un străin; toți martorii erau din garnizoană, în afară de Frigilis, unicul vetustean care-a luat parte la înfruntare. Trebuiau să se dueleze cu sabia, la Montico, într-o pădurice, spre seară. Mesia şi adversarul său erau în cămaşă, cu sabia în mână… amândoi palizi şi tremurând de frig şi de frică. Cerul înnourat amenința să se prăbuşească în torente de ploaie. Cei doi *combatanți* priveau norii. Frigilis înțelese ce doreau. Începu lupta şi, la primul zăngănit al oțelurilor, bubui un tunet şi începură să cadă nişte stropi cât pumnul. Mesia şi adversarul lui tremurau ea ramurile copacilor bătuți de vânt… Răpăiala fu atât de puternică, încât martorii suspendară duelul… care nu fu continuat. „Nu veniseră să lupte împotriva elementelor naturii.” Mesia rămase nevătămat, şi Crespo îl asigură că va păstra secretul acelor clipe ridicole şi a laşității don Juan-ului vetustean.

Amintindu-şi de toate astea, Frigilis s-a purtat aşa cum a

vrut cu Mesia în acea noapte memorabilă, când i-a pus în vedere să plece. Dar – spunea Joaquín Orgaz – a doua zi trebui să-l lase pe don Alvaro să-şi ia cuvântul înapoi. Nu mai era nevoie să fugă. Quintanar se încăpăţâna să se bată; era aragonez şi n-avea să dea înapoi.

— Nu ştiu cine mi l-a schimbat. Azi-noapte părea hotărât, sau aproape, pentru o soluţie paşnică, se mulţumea ca dumneata să dispari şi azi, când m-am dus să-l văd, l-am găsit pe domnul Ronzal, aici de faţă, lângă patul prietenului meu.

Ronzal se înclină.

Mesia devenise foarte alb. Îşi orânduia lenjeria într-un cufăr; se întrerupse.

— Aşa încât…

— Trebuie să-ţi cauţi martori.

Pe Frigilis îl supărase faptul că don Victor apelase la Ronzal fără să-l consulte şi pe el. Quintanar avea încredere în energia deputatului de Pernueces şi ştia că nu-l stima pe don Alvaro. După fostul magistrat, era un martor bun. Eroare, după Frigilis.

Cel mai rău era că n-a fost chip să-l facă pe Quintanar să renunţe.

— Nicio zi nu mai trebuia amânată chestia asta! De vreme ce dezonoarea mea e publică, şi pedeapsa trebuie să fie la fel, iar pe deasupra, teribilă şi rapidă.

— Dar ai temperatură, eşti bolnav…

— Nu contează. Cu-atât mai bine. Dacă dumneavoastră nu vă duceţi să-l provocaţi pe omul acela, mă scol şi-mi caut eu singur alţi martori.

Stabiliră să se dueleze cu sabia. Dar nu găseau săbii potrivite. În plus, apărură şi alte dificultăţi, privind anumite amănunte. Şi aşa trecu o zi.

A doua zi dimineaţă conveniră să se dueleze cu pistolul.

Don Victor îşi făcu atunci un plan. Se bucură că se va duela cu pistolul.

Dar nu se găseau nici pistoale de duel.

Şi trecu altă zi.

Don Victor se sculă în ziua următoare, după ce stătuse şaptezeci de ore în pat, o zi întreagă cu febră, uneori impacientat, alteori neliniştit şi prefăcându-se mereu, în prezența Anei, care-l îngrijea îndatoritoare.

În tot timpul acelor lungi ceasuri de şedere în pat, odată cu slăbiciunea ce urmă fierbințelilor, veniră accesele de melancolie şi meditațiile filozofico-religioase. Don Victor simți cum îi slăbeşte curajul, nu de grijă pentru propria-i viață pe care n-o credea în pericol în fața lui don Alvaro, ci de teama remuşcărilor. Când află că se vor bate cu pistolul, hotărî să nu-şi omoare adversarul. „O să-l lase şchiop. O să tragă în picioare. Celălalt, era puțin probabil c-o să-l rănească, trăgând de la douăzeci de paşi; doar printr-o întâmplare."

Fără ca Ana să bănuiască ceva, căci Mesia îşi ținuse cuvântul față de Frigilis, şi-şi luase rămas bun de la ea în scris, invocând o călătorie electorală foarte urgentă şi scurtă, fără ca Ana să bănuiască cel puțin că era vorba de viața sau de moartea soțului şi amantului ei, don Victor ieşi din casă întovărăşit de Frigilis, prin poarta de la parc, la ora când obişnuiau să meargă la vânătoare.

Pe strădința Tras-la-cerca li aştepta Ronzal. Dimineața era rece şi bruma căzută pe iarbă părea o zăpadă uşoară.

Pe strada Santianes îi aştepta o trăsură; înăuntru se afla Benitez, medicul Anei. Văzându-l, don Victor păli, dar niciun alt semn nu-i trădă emoția.

Sosiră, aproape fără să vorbească în timpul drumului, la zidurile de la Vivero. Coborâră şi, ocolind conacul marchizului, pătrunseră în pădurea de stejari unde, cu luni înainte, don Victor îşi căutase nevasta ajutat de Canonic. „Câte lucruri pe care nu le înțelesese atunci, şi le explica acum!" Nu conta; adevărul e că din furia care făcuse ravagii în inima lui după vizita nocturnă a Canonicului nu mai rămăsese acum decât o urmă stinsă; acum nu-l mai ura pe don Alvaro, nu-şi mai închipuia viața imposibilă câtă vreme acel bărbat nu era mort; filosofia şi religia triumfau în sufletul

lui don Victor. Era hotărât să nu omoare.

Ajunseră în partea cea mai de sus a pădurii; acolo era un platou, iar într-o poiană, un loc de mai bine de treizeci de paşi. Ultimele condiții ale duelului erau acestea: douăzeci şi cinci de paşi distanță, fiecare putând să avanseze cinci. Trebuiau să ochească în intervalele dintre bătăile din palme, care urmau să fie foarte scurte. Adevărul era că Fulgosio, colonelul, nu asistase niciodată la un duel cu pistolul, deşi pretindea că văzuse multe, iar Ronzal şi Bedoya nu mai luaseră niciodată parte la asemenea treburi. Doar Frigilis văzuse duelul ratat al lui Mesia. Condițiile acelea le copiase colonelul dintr-un roman franțuzesc pe care i-l împrumutase Bedoya. Singurul lucru original era că Fulgosio se jura că onoarea lui de soldat nu-i permitea să autorizeze un simulacru de duel, fără să ocheşti, între doi *novici,* că şi Mesia era novice în materie de pistol; o să fie ca oblojeala la un mort.

Bedoya se gândi că don Victor era un bun trăgător, dar nu îndrăzni să ridice asemenea obiecții în fața colegului său. Nici partea adversă n-avu nimic de spus.

Când ajunseră pe platou, locul duelului, don Victor şi ai săi găsiră terenul gol. După cincisprezece minute, printre copacii desfrunziți, apărură don Alvaro cu martorii săi şi don Robustiano Somoza. Mesia era frumos cu paloarea lui mată, costumul negru-închis, elegant şi foarte bine făcut.

Lui don Victor îi dădură lacrimile văzându-şi duşmanul. În clipa aceea ar fi strigat cu dragă inimă: „Iertare! Iertare!” ca Isus pe cruce. Quintanar nu se temea, dar se prăpădea de tristețe. „Ce amară era ironia sorții! Ei, el o să tragă în bărbatul acela frumos care-ar fi făcut-o fericită pe Anita dacă acum zece ani s-ar fi îndrăgostit de el! Şi el… el, Quintanar, ar fi acum liniştit la Tribunalul Suprem sau la Almunia de don Godino!… Toată povestea asta cu duelul era absurdă… Dar nu se putea altfel. Dovadă era că îl şi chemau, îi puneau pistolul rece în mână…”

Frigilis, senin datorită demnității, dar temându-se că

printr-o întâmplare Mesia ar putea avea destul curaj să tragă, şi tot datorită întâmplării să-l rănească pe don Victor, îi strânse mâna lui Quintanar lăsându-l pe locul său de onoare.

Martorii şi medicii se retraseră la o distanță considerabilă, căci toți se temeau de *un glonte rătăcit.*

Don Alvaro se gândi fără să vrea la Dumnezeu. Ideea asta îi mări spaima; îşi aminti că devenea credincios numai când era grav bolnav, în singurătatea patului său de holtei…

Frigilis era speriat de curajul acelui om.

Mesia însuşi îşi explica cu greu cum de ajunsese până acolo. Gândindu-se la asta, în timp ce țintea spre don Victor, fără să-l vadă, fără să vadă nimic, fără puterea de-a apăsa pe trăgaci, auzi trei bătăi de palme repezi şi imediat o bubuitură. Glontele lui Quintanar arsese pantalonul strâmt al filfizonului.

Mesia simți dintr-odată o forță stranie; era robust, sângele clocoti în el năvalnic. Instinctul de conservare i se trezi cu toată puterea. „Trebuia să se apere. Dacă celălalt mai trage o dată, o să-l omoare; don Victor era mare vânător!”

Mesia înaintă cinci paşi şi ochi. În momentul acela se simți la fel de curajos ca oricare. Era pornirea inimii. Pulsul îi bătea regulat; avea impresia că don Victor îşi sprijină capul de gura pistolului său; apăsă uşor pe trăgaciul rece şi… crezu c-a ratat împuşcătura. „Nu, nu fusese el cel care-a tras, fusese *pornirea inimii.”*

Don Victor Quintanar se târa pe iarba acoperită de promoroacă şi muşca țărâna.

Glontele lui Mesia îi pătrunsese în vezică, care era plină. Asta aflară puțin timp după aceea medicii, în casa nouă de la Vivero unde fu transportat, cum se putu, corpul inert al domnului magistrat. Don Victor zăcea în acelaşi pat unde, cu luni înainte, dormise dulcele somn al copiilor.

În jurul patului erau cei doi medici, Frigilis care avea lacrimi înghețate în ochi, Ronzal, mut de uimire, şi colonelul Fulgosio, chinuit de remuşcări. Bedoya îl însoțise pe Mesia care, după câteva ore, lua trenul de Madrid, trei zile mai

târziu decât gândise Frigilis.

Pepe, administratorul marchizilor, cu gura deschisă, în picioare, prostit şi amărât, aştepta ordine în camera de lângă încăperea muribundului. Îl văzu ieşind pe Frigilis care ridica pumnii spre cer, crezându-se singur.

— Ce e, domnule? Cum îi merge?

Frigilis se uită la Pepe ca şi cum nu l-ar fi cunoscut, şi vorbind parcă singur, spuse:

— Vezica plină… Peritonita… nu ştiu cui… Asta spun ei.

— Ce, domnule?

— Nimic… moare cu siguranță!

Şi Frigilis intră într-o încăpere neluminată ca să plângă singur.

Puțin după aceea, Pepe îl văzu ieşind pe colonelul Fulgosio, iar în spatele lui, pe Somoza, medicul.

— Şi dacă l-am transporta la Vetusta?… spunea militarul.

— Imposibil! Nici gând! Şi ce rost ar avea? O să moară după-amiază, în mod sigur.

Somoza obişnuia să se înşele, anticipând moartea bolnavilor săi.

De data asta se înşelă, dându-i mai mult timp de trăit lui don Victor, decât îi dădu glontele lui don Alvaro.

Quintanar muri la unsprezece dimineața.

În acel an, la Vetusta, luna mai fu demnă de numele ei. Lucru rar!

Norii veşnici de pe Corfin îşi făcuseră mendrele în martie şi aprilie. Vetustenii ieşeau pe stradă aşa cum ieşise corbul lui Noe de pe arcă, şi toți îşi explicau de ce nu se mai întorsese. După două luni petrecute sub apă, era atât de plăcut să vezi cerul albastru, să respiri aer curat şi să te plimbi prin câmpiile verzi acoperite de stelițe ce păreau scântei de soare.

Toată Vetusta se plimba.

Frigilis însă, nu reuşi s-o facă pe Ana să pună piciorul în stradă.

— Fetițo, dar asta-i sinucidere. Ştii ce ți-a spus Benitez, că

mişcarea e indispensabilă, că nervii ăştia n-o să se calmeze până nu-i scoţi să ia aer, să vadă soarele… Hai, Anita, pentru Dumnezeu, fii înţelegătoare… Fie-ţi milă… de dumneata. O să ieşim foarte devreme, când se luminează, dacă vrei; Strada Mare e-aşa de frumoasă la ora aceea! Sau, dacă nu, pe înserat, să ne răcorim, pe una dintre străzi… Pentru Dumnezeu, fetiţo, iar o să te îmbolnăveşti.

— Nu, nu ies… Şi Ana clătina din cap ca orbii. Pentru Dumnezeu, don Tomas, nu mă chinui, nu mă chinui cu asta!… O să ies mai târziu… Nu ştiu când. Acum mă îngrozeşte ideea străzii… Oh, nu, pentru Dumnezeu… nu! Pentru Dumnezeu, lasă-mă!

Şi-şi împreuna mâinile, se aprindea, iar Frigilis trebuia să tacă.

Ana se zbătuse opt zile între viaţă şi moarte, zăcuse apoi o lună întreagă în pat, fără să fi scăzut, primejdia, urmaseră două luni de convalescenţă, cu atacuri nervoase ce luau forme stranii, care-i păreau ei însăşi, de fiecare dată, o boală nouă.

Frigilis îi spusese Prezidentei că Quintanar fusese rănit acolo, în mlaştinile de la Palomares, că i se descărcase puşca şi… Dar Ana, speriată, ghicind adevărul, ceruse s-o ducă imediat în mlaştinile de la Palomares…

„Nu se putea, nu era tren până a doua zi.”

„Atunci o trăsură, o trăsură… Mă minţi; dac-ar fi aşa, dumneata ai fi lângă Victor…”

Frigilis îşi explică prezenţa acolo cât putu mai bine. Minciunile consolatoare fură inutile; Ana era hotărâtă să plece singură, să alerge în căutarea lui Victor al ei… Trebuiră să-i spună o parte din adevăr, că don Victor murise. Vru să-l vadă mort, dar nu se putu mişca; se prăbuşi fără simţire şi se trezi în pat. Două zile, Frigilis crezu c-o păcălise, punând nenorocirea pe seama unui accident de vânătoare. Ana ştia însă adevărul, nu credea nimic din ceea ce i se spunea; absenţa lui Mesia şi moartea lui Victor îi explicară totul.

Şi într-o după-amiază, trei zile după nenorocire, când

Frigilis lipsea, Anselmo îi dădu stăpânei o scrisoare în care don Alvaro îi explica, de la Madrid, dispariția şi tăcerea.

Când, pe înserat, Crespo intră în dormitorul Anei, o strigă în zadar de două, de trei ori… Speriat, ceru lumină şi-şi văzu prietena, ca moartă, întinsă pe spate, iar pe cuvertura patului plicul parfumat de la Mesia.

Iar puțin mai târziu, pe când Benitez o readucea pe Prezidentă la viață cu antispasmodice şi-i prescria noi medicamente ca să prevină pericole noi – complicații ale sistemului nervos – Frigilis, în budoar, citea scrisoarea celui pe care, în sinea lui, îl numea acum laş, asasin; şi, după ce citi hârtia scârboasă, o mototoli în pumnii lui de țăran şi rosti cu glas răguşit:

— Idiot! Ticălos! Bădăran! Idiot! în scrisoarea aceea ce mirosea a cocotă, don Alvaro vorbea în fraze romantice şi incorecte despre crima lui, despre moartea lui Quintanar, despre *pasiunea oarbă.* „Fugise pentru că…”

— Pentru că ți-a fost frică de justiție şi de mine, laşule! îşi spuse Frigilis.

„Fugise pentru că remuşcarea l-a târât departe de ea… *Iubirea,* însă, îi poruncea să se întoarcă. Să se întoarcă?” Ana credea că trebuie să se întoarcă? Sau că trebuiau să se întâlnească în altă parte, la Madrid, de pildă?” Totul era fals, rece, prostesc în hârtia aceea scrisă de un om egoist, incapabil de-o dragoste adevărată şi nu mai puțin neghiob pentru a şti să se arate demn în împrejurările în care îl puneau soarta şi crimele lui.

Ana, care nu putuse termina de citit scrisoarea şi căzuse pe perne ca moartă, de îndată ce văzuse în acele rânduri de tină confirmarea categorică a bănuielilor ei, nu putu, pentru moment, să se gândească la micimea acelui suflet mizerabil adăpostit de trupul chipeş pe care ea crezuse că-l iubeşte cu adevărat, de care simțurile ei fuseseră într-adevăr îndrăgostite, în felul lor. Nu, la asta nu s-a gândit Prezidenta decât mult mai târziu.

În delirul bolii grave şi lungi împotriva căreia Benitez se

lupta cu disperare, ceea ce tortura creierul Anei era remuşcarea, amestecată cu halucinațiile febrei.

Din nou se temu c-o să moară, iarăşi trăi panica nebuniei, groaznica teamă că-şi pierde judecata şi-şi dă seama de asta; şi din nou teroarea aceasta, mai presus de orice teamă, o făcu să caute odihna şi să urmeze prescripțiile acelui medic rece, întotdeauna credincios, întotdeauna atent, întotdeauna inteligent.

Zile întregi zăcu fără să se gândească la adulterul ei, şi nici la Quintanar; aceasta fu însă începutul însănătoşirii, când trupul slăbit simți din nou dragostea de viață de care se agăța ca un naufragiat obosit să mai lupte cu valurile morții negre şi amare.

Odată cu hrana şi cu forțele noi, reapăru fantoma crimei. Oh, cât de vădit era răul! Ea era osândită. Asta era limpede ca lumina zilei. Din când în când însă, gândindu-se la vina ei, la dublul său delict, mai ales la moartea lui Quintanar, remuşcării – care era ceva solid în conştiința ei, un rău palpabil, o disperare definitivă – i se adăuga, asemeni unei ceți ce trece prin fața unui corp, o teroare vagă, mai înspăimântătoare decât iadul, teroarea nebuniei, teama că-şi va pierde judecata; Ana nu mai vedea atât de clar crima ei; nu ştia cine, înlăuntrul ei, discuta, inventa sofisme ce nu puteau fi contestate, care nu-i uşurau durerea remuşcării, dar o făceau să se îndoiască de toate, de faptul că ar exista justiție, crime, pietate, Dumnezeu, logică, suflet… Ana. „Nu, nu există nimic, zicea acel vârtej din creier; nu există decât un joc de dureri, un şoc de contrasensuri care te pot face să suferi enorm; nu există motiv să aibă vreo limită această tortură a spiritului, ce se îndoieşte de toate, chiar şi de el, dar nu de durere, unicul lucru ce ajunge la cel ce simte în tine, ce nu ştie cum e, nici ce e, dar care suferă pentru că tu suferi.”

Monologul acesta al vocii interioare era foarte limpede pentru bolnavă, pentru că nu vorbea astfel pentru ea însăşi, ci în virtutea a ceea ce simțea; se gândea la toate astea, pentru că le observa înăuntrul ei; ajungea să nu mai creadă

decât în propria-i durere.

Şi era ca o consolare, ca aerul curat, să simţi pământul sub picioare, să te întorci la lumină, să ieşi din acel haos dureros şi să revii la realitatea vieţii, la evidenţa logicii, a ordinii şi consistenţei lumii; chiar dacă o făceai pentru a reîntâlni amintirea unui adulter josnic şi a unui soţ înşelat, rănit de glontele unui laş mizerabil ce fugea de un mort şi nu fugise de crimă.

Şi chiar şi plăcerea asta, satisfacţia egoistă pe care n-o putea evita, şi-o simţea din plin, deşi îi era scârbă că o simte, era o nouă remuşcare.

Se surprindea simţind o bunăstare confuză când îşi dădea seama că logica ei funcţionează normal şi credea în legile morale şi se vedea că e o criminală, fără îndoială criminală, pe baza principiilor de care asculta raţiunea ei. Ceea ce era oribil, dar, la urma urmei, asta însemna să trăieşti pe pământ solid, într-un fel de materie bolnavă, colcăind de ultragiile capriciilor intelectului, nu într-un soi de *cutremur* interior, cel mai rău lucru pe care-l produceau senzaţiile creierului.

Ana îi explică toate acestea lui Benitez cum putu, ferindu-se să-i vorbească despre remuşcări.

El însă înţelesese ce spunea şi ce trecea sub tăcere şi declară că, pentru moment, trebuia să îndepărteze primejdia morţii.

— Vreţi să vă sinucideţi?

— Oh, nu, asta nu!

— Ei, dacă nu vrem să ne sinucidem, trebuie să ne îngrijim corpul, şi sănătatea corpului cere din nou… exact contrariul a ceea ce faceţi dumneavoastră, doamnă; credeţi că e de datoria dumneavoastră să vă chinuiţi amintindu-vă, iubind ceea ce a fost… şi urând ceea ce nu ar fi trebuit să fie…? Toate astea ar fi foarte bune, dacă aţi avea forţa să suportaţi această activitate a gândirii. Dar n-o aveţi. Uitare, calm, linişte interioară, conversaţii cu ceilalţi oameni, cu primăvara care începe şi ne ajută să trăim… Vă promit că în ziua când o să vă văd în afară de orice pericol, sănătoasă şi teafără, o să vă

spun, dacă vreți: Anita, acum eşti destul de sănătoasă ca să începi să te chinui singură.

Frigilis vorbea în acelaşi fel.

Şi nimeni altcineva nu-i mai vorbea, căci Anselmo de abia ştia să vorbească, Servanda se preumbla de colo-colo ca o statuie în mişcare… iar ceilalți vetusteni nu mai intrau în casa familiei Ozores după moartea lui don Victor.

Nu mai intrau. Vetusta nobilă era scandalizată, îngrozită. Cu figuri de ipocrită durere, bunii vetusteni îşi ascundeau unii altora intima plăcere ce le-o făcuse „acel enorm scandal care era ca un roman”, ceva ce întrerupea monotonia veşnică a oraşului atât de trist. Pe față însă, puțini se bucurau de cele petrecute. Era un scandal! Un adulter! Un duel! Un soț, un fost prezident de tribunal, ucis de un foc de pistol în vezică! În Vetusta nu se auziseră împuşcături nici în zilele revoluției. Cucerirea drepturilor inalienabile ale omului nu costase pe nimeni niciun cartuş. Glonțul lui Mesia, de care era vinovată Prezidenta, rupea tradiția pacifică a crimei tăcute, binecrescute şi precaute. „Se ştia că multe doamne de vază de pe Encimada şi din Colonia îşi înşelau, îşi înşelaseră sau erau pe punctul de a-şi înşela respectivul soț, dar nu cu împuşcături!” Invidia, ce îmbrăcase până şi haina admirației, ieşi în stradă cu toată gălbejeala cărnurilor ei. Şi se văzu că, în secret, invidiau frumusețea şi reputația de femeie cinstită a Prezidentei nu numai Visitación Olías de Cuervo, Obdulia Fandiño şi baroneasa de *Datorie Plutitoare,* ci şi guvernatoarea, Olvidito Paéz, doamna de Carraspique şi doamna de Rianzares, sau Constantin cel Mare, servitoarele marchizei şi întreaga aristocrație, toată clasa medie şi până şi femeile din popor… şi, cine-ar fi spus, însăşi marchiza, acea doña Rufina atât de liberală, care se absolvea pe ea însăşi cu atâta mărinimie de fapt*ele nesocotite din* tinerețe… şi câte altele!

Toate femeile din Vetusta o vorbeau de rău pe Ana Ozores, dar o invidiau şi-o bârfeau şi mulți bărbați al căror suflet semăna cu al acestora. Glocester, în Consiliul clerical, cu don

Custodio alături, vorbeau de scandal, de ipocrizie, de perversiune, de rătăciri babilonice; iar la Cazino, Ronzal, Foja, cei doi Qrgaz aruncau noroi cu amândouă mâinile peste cinstea defunctă a acelei sărmane văduve, înmormântată între patru pereți.

Obdulia Fandiño, la câteva ceasuri după ce se aflase de nenorocire, ieşise în oraş cu pălăria ei cea mare, rochia cea mai strânsă şi jupa cea mai foşnitoare, să soarbă aerul clevetirilor, să adulmece scandalul, să savureze izul de crimă ce trecea din gură în gură ca o acadea pe care-o lingeau toți, tăinuindu-şi plăcerea acelei dulceți lipicioase.

„Vedeți? spuneau privirile triumfătoare ale doamnei Fandiño. Toate suntem la fel.”

Iar buzele ei rosteau:

— Biata Ana! E complet pierdută. Cu ce ochi o să mai apară în lume! Cum era aşa de romantică! Până şi un lucru... ca ăsta a trebuit să-i iasă ei aşa... cu bubuituri, să afle toată lumea.

— V-aduceți aminte de plimbarea din Vinerea Patimilor? întrebă baronul.

— Da, faceți o comparație... Cine-ar fi spus!...

— Eu aş fi spus, exclamă marchiza. Mie de-atunci mi-a căzut prost neobrăzarea aceea... Să-ți arăți picioarele goale... *Malorum signum*[210].

— Da, *malorum signum,* repetă baroana, de parcă ar fi spus: *et cum spiritu tuo*[211].

— Şi mai ales scandalul! adăuga doña Rufina, indignată, după o pauză.

— Scandalul! repeta corul.

— Imprudența, stângăcia!

— Da, da!

— Bietul don Victor!

— Da, săracul, Dumnezeu să-l ierte... dar merita.

— Merita şi iar merita.

— Ştiți, prietenia aceea atât de intimă..

— Era scandaloasă...

— Era ceva…

— Scârbos!

Asta o spunea marchizul de Vegallana care-şi ţinea la ţară toţi copiii nelegitimi.

Obdulia asista la asemenea conversaţii ca la un triumf al faimei sale.

Ea nu provocase niciodată astfel de scandaluri. Toată Vetusta ştia cine e Obdulia… dar ea nu fusese cauza nici unui scandal.

Da, da, scandalul era lucrul cel mai rău, duelul acela funest era şi el o urmare a acestuia. Mesia fugise şi locuia la Madrid… Se şi vorbea de relaţiile lui reluate cu *ministereasa* de la Palomares… Vetusta pierduse două dintre persoanele sale cele mai importante… din vina Anei şi a stângăciei ei.

Şi o pedepsiră rupând orice fel de legătură cu ea. Nimeni nu s-a dus s-o vadă. Nici măcar marchizelul, căruia îi trecuse prin minte să culeagă acea moştenire de la Mesia.

Formula rupturii, a acelui cordon sanitar fusese aceasta:

— Trebuie s-o izolăm!… Nimic, nicio legătură cu fata *dansatoarei italience!*

Onoarea de a fi reînviat această expresie îi aparţinea baroanei de la Barcaza.

Dacă Ripamilán ar fi putut ieşi din casă, n-ar fi respectat această crudă amintire a *lumii mari.* Sărmanul don Cayetano căzuse însă la pat ca să nu se mai scoale. Aşa trăi, veşnic mulţumit, încă doi ani.

Îşi sfârşi peregrinarea pe pământ cântând şi recitind versuri de Villegas[212].

Prezidentă nu trebui să închidă nimănui poarta casei, aşa cum îşi promisese, pentru că nimeni nu veni s-o vadă. Se află că e foarte bolnavă, şi cei mai miloşi se mulţumiră să întrebe servitorii şi pe Benitez cum se mai simte bolnava, căreia obişnuiau să-i spună *nenorocita aceea.*

Ana prefera singurătatea, ar fi şi cerut-o de altfel dacă Vetusta nu i-ar fi venit în întâmpinarea dorinţelor. Când însă, în convalescenţă, se gândi din nou la lumea din jur, la viitor,

simți răceala ce-o înconjura şi gustă amărăciunea acelei răutăți universale. „O părăseau toți! Merita, dar… oricum, ce răutăcioşi erau vetustenii aceia pe care ea îi dispreţuise întotdeauna, – chiar şi atunci când o ad*u*lau şi-o răsfățau!”

Văduva lui Quintanar hotărî să urmeze, cât va putea, sfaturile lui Benitez. Se gândea cât mai puțin posibil la remuşcări, la singurătate, la viitorul trist, monoton în înnegurarea lui.

De îndată ce fortăreața trupului reînviat îi permise, începu să brodeze şi se încăpățână, cu o voință de fier, să găsească că lucrul de mână e foarte distractiv.

Ura cărțile, toate cărțile, orice raționament o ducea cu gândul la nenorocirile ei; important era să nu cugete. Şi uneori reuşea. Atunci îşi închipuia că partea cea mai bună din sufletul ei dormea, în timp ce spiritul, suficient ca să fie la fel de femeie ca atâtea altele, rămânea treaz.

Reuşi să găsească o explicație mulțumitoare acelor după-amieze nesfârşite pe care le petrecea Anselmo în curte, aşezat pe vine şi mângâind pisica. Să taci, să trăieşti, fără să faci nimic altceva decât să te simți bine şi să laşi să treacă orele, asta era ceva, poate cel mai bun lucru. Acela era drumul pe care trebuia să porneşti spre moarte. Şi Ana porni spre moarte fără teamă. Căci moartea n-o speria; ceea ce dorea, era să moară fără să se piardă în nebunia provocată de slăbiciunea creierului ei…

Când Benitez o surprindea în ceasurile de calm trist şi mut, Ana îl întreba cu un zâmbet de muribund:

— Dumneata eşti mulțumit?

Şi medicul răspundea cu alt zâmbet rece şi trist.

— E bine, Ana, e bine… Mă bucur că eşti ascultătoare…

Când însă Benitez şi Crespo rămâneau singuri, doctorul spunea:

— Nu-mi place Ana…

— Păi, eu o văd foarte liniştită uneori…

— Da, tocmai de aceea… Nu-mi place, trebuie s-o obligăm să se distreze.

Şi Frigilis îşi propuse s-o facă să se distreze.

De aceea o rugă să iasă cu el la plimbare când sosi acel mai uscat, surâzător, călduț, fără nori, de care se bucura rareori Vetusta.

Cum însă nu reuşi, cum Anita îl ruga cu mâinile împreunate s-o lase în pace, liniştită, Crespo hotărî s-o distreze pe biata lui prietenă chiar în casă.

„Dac-ar putea s-o facă să se pasioneze de copaci şi de flori!”

Nu pierdea nimic, încercând. Încercă.

Ana, ca să-i facă pe plac, îl asculta cu ochii ațintiți asupra lui, surâzătoare, şi cobora în parc când era vorba de lecțiile practice. Frigilis ajunse să se entuziasmeze şi, într-o după-amiază, îi povesti istoria marelui său triumf, aclimatizarea speciei Eucaliptus globulus în zona vetusteană.

În timpul bolii prietenei lui, don Tomás Crespo, neîncrezător în zelul lui Anselmo şi al Servandei, şi fără să ceară voie nimănui, se instala în casa familiei Ozores. Îşi mută patul din pensiunea unde locuia din anii şaizeci, la parterul palatului. Budoarul şi dormitorul Anei se aflau deasupra camerei pe care şi-o alesese Frigilis. S-a instalat acolo, făcând cele mai neînsemnate amenajări posibile, fără să deranjeze pe nimeni, ca să aibă grijă de Prezidentă şi să-i vină în ajutor la cel mai mic pericol.

Mânca şi cina la pensiune, dar dormea la palat.

Anita nu ştia de asta până când, într-o zi, în timpul convalescenței, se plânse de singurătate. Mărturisi că uneori, noaptea, îi era frică. Şi, roşu ca sfecla, bunul Frigilis îi spuse că de peste o lună şi jumătate îşi luase libertatea de-a veni să doarmă sub apartamentul Prezidentei. Servitorii aveau ordin să nu-i spună doamnei nimic.

După ce află asta, Ana se crezu mai puțin singură în nopțile ei triste. Odată secretul dezvăluit, Frigilis tuşea tare jos, înadins, ca să-l audă Ana, de parcă i-ar fi spus: „Nu te teme, sunt aici”.

Cum răutatea ştie însă totul, în Vetusta se află şi despre lucrul acesta. Se spuse că Frigilis era în pensiune la

Prezidentă, în atât de nobilul palat al familiei Ozores.

Unii spuneau:

— O fi o operă de caritate. Săraca, o sta prost cu fondurile, iar cu ajutorul lui Frigilis… s-o mai descurca.

Şi *lumea bună* socotea pe degete ce-i rămăsese Anitei. „Probabil că nu-i rămăsese nimic.”

— Rente n-are.

— Cele ale soțului; ale lui don Victor, de acolo din Aragón, nu-i aparțin.

— Pensie de văduvă n-a cerut.

— Ar fi fost şi ruşinos.

— Te cred şi eu! Să ceară pensie de văduvă… ea… din cauza căreia a murit demnul magistrat!

— Ar fi nedemn!

— Nedemn!

— Şi nu e bine nici că mai stă în casa familiei Ozores.

— Bineînțeles, deşi i-a făcut-o cadou soțul; după cum se spune, el a cumpărat casa de la mătuşile Anei şi nu cu bunuri dobândite în timpul căsniciei, ci vânzând nişte pământ în Almunia.

— Oricum ar fi, ea n-ar trebui să locuiască în casa aceea.

— Nici nu se ştie din ce trăieşte.

— Din asta o fi trăind… Ținându-l pe Frigilis, care i-o plăti bine.

— Asta da, că-i un aiurit, fără scrupule… dar e om bun.

— Relativ… bun, spunea marchizul, care din pricina gutei ce începea să-l supere se arăta de-o moralitate severă şi un umor negru ca tăciunele.

Şi, amintindu-şi de acel atribut care avusese atât de mare efect cu altă ocazie, încheia:

— Orice s-ar spune, să locuieşti sub acelaşi acoperiş care adăposteşte pe văduva necredincioasă a celui mai bun prieten al tău e… e scârbos!

Şi nimeni nu îndrăznea să nege asta.

Toate scrupulele despre care vorbeau oaspeții familiei Vegallana o torturaseră şi pe Prezidentă. Când se simți destul

de în puteri ca să iasă în grădină, îndrăzni să-i spună lui Frigilis ce-o chinuise înainte.

— Eu… aş vrea să plec din casa asta… Casa asta… la urma urmei… nu-i a mea… E a moştenitorilor lui Victor, a surorii lui, a doñei Paquita, care are copii… şi…

Frigilis se înfurie. Cum îşi închipuie! El aranjase totul. Scrisese la Saragoza, şi doña Paquita se mulțumise cu ceea ce era la Almunia. „Era destul. Casa era a Anei, şi legal şi moral.”

Ana cedă, pentru că nu mai avea energie să înfrunți o voință puternică.

Refuză însă cu ceva mai multă tărie să semneze actele pe care i le prezentă Frigilis, când îi propuse să ceară pensia de văduvă ce i se cuvenea.

— Asta nu, asta nu, don Tomás! Mai degrabă mor de foame!

Şi într-adevăr, foamea, o sărăcie tristă şi jignitoare o amenințau pe văduvă, dacă nu-şi cerea drepturile.

Ana spuse că prefera să ceară pensia de orfană ce i se cuvenea ca fiică de militar.

— Nu-ți pune mare nădejde în asta… Căci nu valorează nimic… Şi nici nu ştiu dac-o să reuşim.

Şi Frigilis, nu fără să se înroşească la față când o făcu, falsifică semnătura Anei, şi după câteva luni îi aduse prima pensie de văduvă.

Lipsurile erau însă aşa de mari şi atât de imposibil să câştige altfel puținul de care avea nevoie ca să trăiască încât Prezidenta, după ce plânse şi refuză de mii de ori, acceptă triştii bani ai văduviei, şi de atunci încolo semna ea actele.

Benitez şi Frigilis vedeau în asta simptome îngrijorătoare. „Voința i se stingea, se gândea Crespo; altădată Ana ar fi preferat să ceară de pomană… Acum cedează… ca să nu lupte.”

Şi îi curgeau lacrimile.

„Dacă aş fi bogat… dar când eşti aşa de sărac…”

Şi adăuga, bineînțeles „că nu e ruşinos să încaseze paralele

astea… Ei aşa i se pare… dar nu e… banii ăştia sunt ai ei."

Aşa trăia Ana.

De îndată ce primejdia iminentă dispăru, Benitez o vizită mai rar.

Servanda şi Anselmo erau credincioşi, poate că îşi iubeau stăpâna, dar erau incapabili să i-o arate. Ascultau şi serveau ca nişte umbre. Îi ținea mai multă tovărăşie pisica decât ei.

Frigilis era prietenul constant, tovarăşul tristeților Anei.

Vorbea puțin.

Ea însă se consola gândindu-se: „Crespo e aici".

Încetul cu încetul, sănătatea punea din nou stăpânire pe corpul, veşnic frumos, al Anei Ozores.

Şi, cu o urmă de mustrare de conştiință, simțea din nou chef de viață, dorința de-a face ceva. Veni o zi când nu-i mai fu de ajuns să vegeteze alături de Frigilis, privindu-l cum seamănă şi plantează, şi ascultându-l cum vorbeşte despre Eucaliptus.

Îşi promisese să nu iasă din casă, şi casa începea să i se pară o închisoare prea strâmtă.

Într-o dimineață se trezi gândindu-se că în anul acela *nu-şi făcuse datoria* față de Biserică. Şi pe urmă, acum putea să iasă din palatul ei trist ca să se ducă la slujbă. Da, o să se ducă în continuare la slujbă, foarte devreme, acoperită bine cu un văl gros, la capela Victoria, care era aici aproape.

Şi-o să se ducă şi să se spovedească.

Fără să creadă, dar nici fără să renunțe la credință, obişnuită să nu se mai gândească la acele *lucruri mari* care o înnebuneau, Anita Ozores reveni la practicile religioase, jurându-şi să nu se mai lase niciodată învinsă de acel *misticism fals,* care era ruşinea ei. „Viziunea Dumnezeirii, Sfânta Teresa… Toate acestea trecuseră ca să nu se mai întoarcă. N-o mai tortura teroarea iadului, deşi se credea osândită din cauza păcatului ei, dar nici n-o mai consolau acele explozii de iubire ideală care constituiau, altădată, dovada supranaturalului şi a divinității."

Acum nimic; să fugă de durere şi de gânduri. Evlavia

mecanică, acel fel de-a se ruga şi de-a asculta slujba, ca celelalte femei, i se părea însă un lucru bun – o religie compatibilă cu marasmul sufletului ei. Şi apoi, fără să-şi dea seama de asta, *religia vulgară* – căci aşa îi spunea ea în forul ei interior – îi oferea un pretext ca să-şi calce promisiunea de-a nu ieşi niciodată din casă.

Veni octombrie şi într-o după-amiază, când sufla vântul dinspre miazăzi, leneş şi cald, Ana ieşi din casa familiei Ozores şi, cu vălul des lăsat pe faţă, toată în negru, intră în catedrala singuratică şi tăcută. Slujba se terminase.

Câţiva canonici şi clerici prebendiari ocupau respectivele confesionale răspândite prin capelele laterale şi între coloane, în spatele altarului.

Ca cel ce se întoarce în patrie, Ana simţi lacrimi de duioşie în ochi. Ce trist era însă ceea ce-i spunea templul, vorbind cu bolţile, stâlpii, candelabrele, navele, capelele… vorbindu-i prin tot ceea ce era plin de amintirile Prezidentei.

Mireasma aceea specifică a catedralei ce nu se asemănă cu nimic altceva, mireasmă proaspătă, plină de-un fel de lăuntrică voluptate, îi ajungea până la suflet, i se părea o muzică tăcută, ce-i pătrundea în inimă, fără să-i treacă prin ureche.

„Vai, dacă i-ar renaşte credinţa! Dac-ar putea să plângă ca o Magdalenă la picioarele lui Isus!”

Şi, pentru prima oară după atâta timp, simţi în cap acea explozie ce i se păruse întotdeauna o voce supranaturală, simţi în adâncul ei senzaţia aceea de blândeţe ce i se urca până-n gât şi-i producea un fel de sugrumare plăcută… Îi curseră lacrimi din ochi şi, fără să se mai gândească, Ana intră în capela întunecoasă unde Canonicul îi vorbise de atâtea ori despre cer şi despre iubirea dintre suflete.

„Cine o adusese aici? Nu ştia. Venise să se spovedească şi, ca oricare alta, fără să ştie cum, se găsea la doi paşi de confesionalul acelui frate mai mare întru suflet, pe care lumea îl calomniase din cauza ei, şi ea însăşi îl calomniase şi, sfătuită de sofismele pasiunii josnice ce-o orbise, gândindu-se

că iubirea preotului era amor brutal, întocmai ca dragostea lui Alvaro, nemernicul, când poate era o pură afecțiune pe care ea n-o înțelesese din cauza propriei ei nepriceperi.

Să se întoarcă la vechea prietenie; era un vis? Impulsul care-o împinsese în capelă era glasul suprem sau cel al unui capriciu de femeie isterică, al bolii acesteia blestemate – partea cea mai intimă uneori a dorinței şi a gândului ei, ea însăşi? Ana îi ceru din toată inima lui Dumnezeu, pe care credea că-l vede clar în clipa aceea, îi ceru ca glasul acela să fie al lui. Canonicul să fie fratele întru suflet în care crezuse atâta timp, şi nu desfrânatul pe care i-l zugrăvise ticălosul de Mesia."

Ana se rugă cu fervoare, ca în zilele ei de evlavie exaltată, crezu că e posibil să se întoarcă la credința şi la iubirea de Dumnezeu şi de viață, să iasă din limbul acelei somnolențe spirituale ce era mai rea decât iadul; crezu că se poate salva agățată de scândura aceea sacră ce ştia atâtea din visele şi durerile ei.

Lumina slabă ce pătrundea în navă şi sclipirile gălbui şi misterioase ale lămpii din capelă jucau pe fața anemică a lui Isus din altar, mereu trist şi palid, care-şi concentrase viața de statuie în ochii de sticlă ce reflectau o idee imobilă, eternă... Patru sau cinci mogâldețe negre umpleau capela. În confesional răsuna şuşoteala unei credincioase ca un bâzâit de muscă ce rătăceşte vara prin aer.

Canonicul era la locul lui.

Când Prezidenta intră în capelă, o recunoscu, în ciuda vălului de doliu. Asculta distrat flecăreala penitentei; privea grilajul de la intrare şi deodată îi apăru, ca în vis, silueta aceea cunoscută şi iubită. Talia, profilul, felul de-a îngenunchea în fața altarului, şi alte semne pe care numai el şi le amintea şi le recunoştea îi urlară ca o explozie în creier:

— E Ana!

Credincioasa de la ferestruică continua să-şi depene păcatele. Canonicul n-o auzea; auzea strigătele pasiunii ce țipa înlăuntrul lui.

Când credincioasa tăcu, clericul reveni la realitate şi, asemeni unei maşini de dat binecuvântări, o dezlegă pe cuvioasă de păcate şi, cu aceeaşi mână, îi făcu semn alteia să se apropie de ferestruica liberă.

Ana hotărâse să se apropie şi ea, să-şi ridice vălul în fața ferestruicii cu grilaj oblic şi, printre deschizăturile acelea, să ceară fratelui său întru suflet iertarea lui Dumnezeu, şi dacă iertarea nu i se poate da, să ceară pocăința fără iertare, să ceară credința pierdută, adormită sau frântă, nu ştia, să ceară credința, chiar de i s-ar da împreună cu teroarea iadului. Voia să plângă acolo, unde plânsese atât de des, cu amărăciune uneori, zâmbind de fericire printre lacrimi altădată; voia să-l întâlnească pe Canonic – pe cel din zilele când îl considera trimisul lui Dumnezeu – voia credință… voia caritate… şi-apoi pedeapsa pentru păcatele ei, dacă merita o pedeapsă mai mare decât întunecarea şi toropeala sufletului…

Confesionalul scârțâia din când în când, de parcă i-ai fi pârâit oasele.

Canonicul dădu altă dezlegare şi chemă cu mâna altă credincioasă… Capela se golea. Patru sau cinci siluete negre, toate dezlegate de păcate, ieşiră în tăcere, şi în cele din urmă rămaseră singuri. Prezidenta pe treptele altarului, şi Vicarul în confesional.

Era târziu. Catedrala era goală. Acolo, înăuntru, se şi lăsase noaptea.

Ana aştepta fără suflare, hotărâtă să asculte de semnul ce-o va chema la ferestruică.

Confesionalul însă tăcea. Mâna nu apărea şi lemnul nu mai scârțâia.

Cristul sculptat, cu buzele palide întredeschise şi privirea de sticlă fixă, părea stăpânit de teamă, ca şi cum ar fi aşteptat să se desfăşoare o scenă tragică.

Ana, în fața acelei tăceri, simți o teroare stranie…

Trecură secunde, câteva minute foarte lungi, şi mâna n-o chema.

Prezidenta, care stătea în genunchi, se ridică în picioare, cuprinsă de curajul acela nervos ce-l resimţea în timpul crizelor mai puternice… şi se încumetă să facă un pas spre confesional.

Atunci, ghereta cea sumbră scârţâi tare, şi din mijlocul ei ţâşni o formă neagră, lungă. Ana văzu, la lumina lămpii, o figură palidă, nişte ochi ce ardeau ca focul, ficşi, uluiţi, ca ochii Cristului din altar.

Canonicul întinse o mână, făcu un pas de ucigaş spre Prezidentă, care, îngrozită, se dădu înapoi până ce se împiedică de trepte. Ana vru să strige, să ceară ajutor, dar nu putu. Căzu pe trepte, cu gura deschisă, ochii speriaţi şi mâinile întinse spre duşmanul despre care groaza îi spunea c-o va ucide.

Canonicul se opri. Îşi încrucişă mâinile pe pântec. Nu putea să vorbească şi nici nu voia. Tremura din tot corpul; întinse din nou braţele spre Ana… mai făcu un pas… şi pe urmă, înfigându-şi unghiile în gât, se întoarse, de parcă ar fi fost gata să cadă fără suflare şi, tremurând, cu picioarele fără vlagă, ieşi din capelă. Când ajunse în spatele corului, îşi adună puterile şi, deşi orb, căută să nu se împiedice de coloane şi ajunse în sacristie fără să se prăbuşească, fără măcar să se clatine.

Ana, învinsă de groază, căzu cu faţa în jos pe pardoseala de marmură albă şi neagră; căzu fără cunoştinţă.

Catedrala era goală. Umbrele coloanelor şi ale bolţilor se împreunau şi lăsau templul în întuneric.

Celedonio, ministrantul efeminat, înalt şi uscăţiv, cu sutana scurtă şi murdară, trecea din capelă în capelă, închizând portiţele grilajelor. Legătura de chei zornăia întruna.

Ajunse la capela Canonicului şi închise uşa cu zgomot.

După ce-o închise îi fu teamă că auzise ceva înăuntru; îşi lipi faţa de grilaj şi privi spre fundul capelei, scrutând întunericul. Sub lampă i se păru că zăreşte o umbră mai mare ca de obicei…

Îşi încordă atunci atenția şi auzi un zgomot, ca un scâncet uşor, ca un suspin.

Deschise, intră şi-o recunoscu pe Prezidentă leşinată.

Celedonio încercă o dorință ticăloasă, o perversitate a perversității desfrâului său; şi, pentru a se bucura de o plăcere străină, sau pentru a vedea dacă se bucură, îşi aplecă fața grețoasă spre fața Prezidentei şi o sărută pe gură.

Ana reveni la viață sfâşiind cețurile unui delir ce-i dădea grețuri.

Crezuse că simte pe gură pântecul vâscos şi rece al unei broaşte.

Sfârşit

[1] Gonzalo Sobejano, *Forma* literaria *y* sensibilidad social, Editorial Gredos, S.A., Madrid, 1967.

[2] C. Torrente Ballester, *Panorama de la literatura española contemporánea,* Ediciones Guadarrama, Madrid, 1965.

[3] B. Pérez-Galdós în prologul la L, Alas „*Clarín*”, la *Regenta,* Emecé – Buenos-Aires, 1946.

[4] T. Vianu, Prefață la G. Flaubert, *Doamna Bovary,* E.S.P.L.A., Bucureşti, 1956.

[5] Ricardo Gullón, *Convorbiri* cu *Juan Ramón,* Madrid, Taurus, 1958.

[6] Revoluția din 1868 a înlăturat-o de la tron pe regina Isabel a II-a, după treizeci şi cinci de ani de domnie, şi a pregătit condițiile pentru instaurarea primei Republici spaniole (1873).

[7]Stil arhitectonic tipic spaniol, caracterizat printr-o delicată ornamentație bazată pe elemente florale.

[8] A doua Restaurație a avut loc în 1874, prin lovitura de stat dată de Martínez Campos, care l-a adus la tronul Spaniei pe Alfonso al XII-lea.

[9] Nume dat spaniolilor rezidenți o perioadă de timp în coloniile Spaniei din America de Sud.

[10] Capitala Mediei (Persia).

[11] Vezi nota nr. 9.

[12] Francisco Pizarro (1475?–1541). conchistador spaniol, cuceritor al Perului.

[13] Perioadă cuprinsă între 718 (bătălia de la Covadonga) şi 1492 (cucerirea Granadei), în care are loc recucerirea întregii Peninsule Iberice, de către regii spanioli, din mâinile maurilor.

[14] Stil arhitectonic din perioada Reconquistei ce reunea elemente de arhitectură creştină cu elemente maure.

[15] Rege al Asturiei (757–763).

[16] Sunt lacrimile lucrurilor (lat.).

[17] Aminteşte-ți de om! (lat.).

[18] Alonso de Madrigal, el Tostado (1400–1455), scriitor spaniol, episcop de Avila.

[19] Tipul seducătorului cinic, lipsit de scrupule, din romanul Clarisa *Harlowe* de scriitorul englez Samuel Richardson.

[20] Anumit tip de rugăciuni la catolici.

[21] Şi aşa mai departe (lat.).

[22] Garcilaso de la Vega (1501—1536), poet spaniol din perioada Renaşterii.

[23] Caius Valerius Marțial (40?—104), poet latin, născut la Bilbilis (Calatayud-Spania).

[24] Juan Meléndez Valdés (1754—1817), poet spaniol neoclasic, autor a numeroase versuri în stil anacreontic.

[25] Care lăudau timpul săvârşit (lat.).

[26] Reuniune restrânsă (fr.).

[27] Întoarce-te la umbrele morților (lat.).

[28] Reuniune restrânsă (fr.).

[29] Scrierile noastre sunt desfrânate, viața însă ne este cinstită (lat.).

[30] Manuel Breton de las Herreros (1796–1873), dramaturg spaniol.

[31] Favorit al ducelui de Lerma şi al regelui Filip al III-lea al Spaniei. Odată cu căderea în dizgrație a protectorului său, ducele de Lerma, îşi pierde poziția e decapitat în 1621.

[32] Între cei vii (lat.).

[33] Alonso Berruguete (1480–1561), pictor şl sculptor, unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai Renaşterii spaniole.

[34] Stil arhitectonic caracterizat printr-o ornamentație excesivă, înrudit cu barocul, introdus în Spania de sculptorul şi arhitectul José Churriguera (1650–1725).

[35] Notă caracteristică, deosebită (fr.).

[36] Iată cerul surâde... (it.).

[37] Cât priveşte patul conjugal (lat.).

[38] Sebastien de Vauban (1633–1707), inginer militar francez.

[39] Lista cărților interzise de Biserica catolică, întocmită de Sfântul Oficiu.

[40] Adept al doctrinei elaborată de Claude-Henri, conte de Saint-Simon (1760–1825), filozof şi economist francez.

[41] Indecent (engl.).

[42] Blestemat fie cel ce gândeşte lucruri rele! (fr.).

[43] Oh, rămâneți departe, profanilor! (Lat.).

[44] Poeți bucolici greci din secolele al III-lea şi al II-lea î.e.n.

[45] Neocatolicism.

[46] Ia, citeşte! (lat.).

[47] Regiune în vechea Asie, locuită de perşi; corespunde astăzi părții de nord a Afganistanului.

[48] Personaje din lucrarea lui Chateaubriand (1768–1848), *Martirii.*

[49] Călugăr şi poet mistic spaniol (1537–1591).

{50} Călugăr carmelit şi poet mistic spaniol (1542–1591).

{51} Noutățile.

{52} Joc de cuvinte intraductibil: sandio – prost, tont – în spaniolă, dar şi o referire la Georges Sand, în grafie spaniolă.

{53} Joc de cuvinte în franceză: *sans-culotte,* fără pantaloni, dar şi denumire dată ironic de aristocrații francezi în 1789 revoluționarilor, care înlocuiseră pantalonul scurt al nobililor prin pantalonul modern.

{54} Leandro Fernández de Moratin (1760–1828), dramaturg spaniol.

{55} Mediocritate de aur sau aurită – vers dintr-una dintre odele lui Horațiu; cuvântul mediocritate este folosit de poet în sensul de cale de mijloc.

{56} Măsură de lungime egală, în Spania, cu 28 cm., în Anglia cu 30,5 cm., în Franța cu 33 cm.

{57} Joc de cărți asemănător cu wistul.

{58} Referire la Marcelo Martínez Alcubilla (1820–1900), jurisconsult,

autor al Dicționarului administrației spaniole.

{59} Toți ceilalți (it.).

{60} Desfrânată (lat.).

{61} Stăpîniți-vă râsul! (Lat.).

{62} Localitate in Spania, la poalele Pirineilor, celebră prin catedrala sa, datând din secolele al XIII-lea şi al XIV-lea.

{63} *Homo sum et nihil humani a me alienum puto* (Om sunt şi nimic din ce-i omenesc nu mi-e străin) – vers din comedia *Heautontlmorumenos* a poetului latin Terențiu.

{64} Sărbătoare catolică, la 2 aprilie, ziua Sfîntului Francisc născut la Paola (Calabria).

{65} Eroul piesei cu acelaşi nume al dramaturgului spaniol José Zorilla. Figură legendară în Spania.

{66} *Vox populi, vox Dei* – adagiu latin: Glasul poporului e glasul zeilor.

{67} Ovăz.

{68} În cocioabele sărmanilor şi palatele regilor (lat.).

{69} Deosebeşte caracterul epocilor (lat.).

{70} După acest lucru, deci ca urmare a acestuia (lat.) – formulă scolastică.

{71} Baldomero Esparlero. duce de Victoria, prinț de Vergara, general si om politic spaniol, regent al Spaniei între 1841 şi 1843, după abdicarea reginei Maria-Cristins. şi apoi între 1854–1856.

[72] De la numele poetului antic grec Anacreonte (560–479 î.e.n.), ale cărui versuri clnlă plăcerea şi viața lipsită de griji.

[73] Corect: *Video meliora proboque, deteriora sequor* – Văd ceea ce văd bine şi aprob binele, dar fac rău. (Ovidiu, *Metamorfoze,* VII, 20).

[74] Păcate minore (lat.).

[75] Din tot sufletul (lat.).

[76] Un fel de văl de dantelă, purtat de femeile spaniole pe cap, prins de un pieptene înalt.

[77] Ludwig Büchner (1624–1899), medic şi filozof materialist german.

[78] Camille Flammarion (1842–1925), astronom francez.

[79] Jacobus Moleschott (1822–1893), fiziolog şi filozof olandez, apărător al materialismului.

[80] Rudolf Virchow (1621–1902), medic, antropolog şi politician german, creator al patologiei celulare.

[81] Karl Vogt (1617–1695), naturalist şi antropolog german, partizan al transformismului.

[82] Despre natura lucrurilor (lat.).

[83] Cu toată naturalețea (lat.).

[84] Gaspar Melchor de Jovellanos (1744–1611), jurist şi eseist spaniol.

[85] Eroul principal al piesei *Viața e vis* de Calderón de la Barca.

[86] Peşte mediteranean.

[87] Vrei, nu vrei (lat.).

[88] Această zi pe care a făcut-o Dumnezeu (lat.).

[89] Urmând neabătut calea dreptei credințe, fără greş te vei mântui (lat.).

[90] Prin aprobarea sacrului Conciliu (lat.).

[91] Cînd vorbeşte din amvon (lat.).

[92] Prin grație divină (lat.).

[93] Dintr-un suflu (lat.).

[94] Bărbat bun (lat.).

[95] Partizani ai reginei Maria-Cristina de Bourbon (1806–1868), văduva lui Fernando al VII-lea şi mama Isabelei a II-a.

[96] Joc de cuvinte intraductibil în limba română : Rosita nume propriu, este şi diminutiv de la rosa (trandafir).

[97] De râs – ridicol (fr.).

[98] Aluzie la una dintre fabulele lui La Fontaine, *Vulpea şi barza.* Barza invită vulpea la un ospăț, oferindu-i mâncărurile într-un vas cu un gât lung, din care

vulpea nu poate mânca.

{99} Parc în Madrid.

{100} La o parte, (satană) (lat.).

{101} Toți [sunt) mulțumiți (it.).

{102} Personaje bibllce.

{103} Zămisliri fără ruşine (lat.).

{104} Înalt Prea Sfântul.

{105} Aluzie la romanul *Mizerabilii* de Victor Hugo (1802–1885).

{106} A nu fi sclav; a nu se supune (lat.).

{107} David Strauss (1808–1874), teolog german, autorul lucrării *Viața lui Isus,* în care consideră faptele narate de Biblie drept un mit.

{108} Jaime Balmes (1810–1848), teolog şi filozof spaniol.

{109} Pater Angelo Secchi (1813–1378), călugăr iezuit şi astronom italian.

{110} Jules Oppert (1825–1905), celebru orientalist francez.

{111} Frédéric Bastiat (1801–1850), economist francez.

{112} În mod neruşinat (lat.).

{113} Giglio Gregorio Giraldi (1479–1552), umanist italian.

{114} Carlos Maria de los Dolores de Borbón (1848–1909), cunoscut sub numele de Don Carlos, pretendent al tronul Spaniei ca reprezentant al partidului carlist. Continuă războaiele carliste inițiate de Carlos María Isidro de Borbón, infante de Spania (1788–1855), frate al regelui Fernando aî VII-lea, pentru ocuparea tronului lăsat moştenire de Fernando al VII-lea, fiicei sale, Isabel, în defavoarea infantelui. Don Carlos începe ultimul război carlist în 1872, dar este înfrânt în 1876.

{115} Manuel Henao y Muñoz (1828–1891), ziarist şi om politic spaniol.

{116} Cuba, denumită în trecut şi Isla de Cuba.

{117} Paco, Paquito – diminutive de la Francisco.

{118} G. Antonelli (1806–1876), cardinal italian, ministru al papei Pius al IX-lea.

{119} Referire la personajul principal din *La tragicomedia de Catixto y Metibea o la Celestina,* operă dramatică atribuită la Fernando de Rojas (?–1541), personaj care a devenit foarte popular şi a intrat in limbajul comun cu sensul de mijlocitoare, codoaşă.

{120} Octave Feuillet (1821–1890), romancier francez.

{121} Nu acesta era locul (lat.).

{122} Păgâne, ne-sfinte (lat.).

{123} Personaje din eglogele lui Virgiliu.

{124} Carlos al III-lea (1716–1788), rege al Spaniei intre 1759–1788.

{125} Cremă de vanilie servită rece, în cupe.

{126} La palida lumină
a aştrilor de aur
mai lasă-mă să-ți privesc chipul… (it.).

{127} A fi sau a nu fi (engl.).

{128} Fiecare în patul său (lat.).

{129} Dumnezeule, vino întru ajutorul meu (lat.).

{130} Jose Zorrilla y Moral (1817–1893), poet şi autor dramatic spaniol, autor al mai multor piese de teatru, cunoscut mai cu seamă pentru Don Juan Tenorio.

{131} Gen dramatic tipic spaniol; poate fi situat între vodevil şi operetă.

{132} Agustín Moreto y Cavafla (1618—1669), dramaturg spaniol, contemporan cu Calderón.

{133} Cum se cade, decent (fr.).

{134} Comedie de Agustín Moreto.

{135} Spirit (fr.).

{136} Juan Ruiz, Arcipreste de Hita, poet spaniol din secolul al XIV-lea, autorul lucrării Libro del *buen amor* (Cartea iubirii drepte).

{137} Gabriel Téllez, Tirso de Molina (1583–1640) poet, prozator şi dramaturg spaniol.

{138} Cunoscută piesă de Calderón de la Barca.

{139} Curs pregătitor.

{140} Parlamentul spaniol.

{141} Plantă medicinală.

{142} Suum cuique tribuere – (lat.) – Să dai fiecăruia ceea ce e al lui (Cicero, De officiis, I, 5, 15).

{143} Francois-Sigismond Jaccoud (1830–1913), medic francez..

{144} Camille Flammarion (1842—1925), astronom francez.

{145} Benito Jerónimo Feijoo y Montenegro (1676—1764), erudit spaniol, reprezentant de frunte al iluminismului.

{146} Nicholas Patrick Wiseman (1802–1865), teolog englez, arhiepiscop de Westminster; a scris *Fabiola*.

{147} Spre coliba sa-i conduce
pe când soarele apune,
deasupra colibei
fumul le călăuzeşte paşii.

{148} Joc de cărți.

{149} Omul e lup pentru om (lat.).

{150} Clar de lună (fr.).

{151} Azi Ronda, localitate în Spania, unde Iulius Cezar a purtat bătălia împotriva lui Pompei la anul 45 î.e.n.

{152} Şi eu sunt pictor (it.). Cuvinte rostite de Correggio în faţa tabloului *Sfânta Cecilia* de Rafael, la Bologna.

{153} Amin vă spun vouă (lat.).

{154} That is the question (engl.) – Aceasta e întrebarea. Flintă pronunţă greşit.

{155} Între cupe (lat.).

{156} Soţia perfectă (sp.).

{157} Consulii să vegheze! (Lat.) Primele cuvinte din formula prin care senatul roman, în momente dificile, investea consulii cu puteri dictatoriale.

{158} Între noi (lat.).

{159} Opere dramatice al căror subiect se referă la misterele euharistiei şi care se jucau, în evul mediu, în biserici şi mai târziu în pieţele din faţa bisericilor, cu prilejul diferitelor sărbători religioase. Mai târziu toate piesele de teatru în care intervin personaje biblice au primit, în Spania, denumirea de *auto.*

{160} Francis de Croisset (1877–1937), scriitor şi dramaturg francez.

{161} În original moradas*;* referire la opera Sfintei Teresa Las sicle *moradas* (Cele şapte sălaşuri), în care sunt descrise etapele prin care se ajunge la stadiul suprem al misticismului iluminat, al contactului direct cu divinitatea.

{162} Sunt cetăţean roman (lat.). Sensul actual al formulei care datează din sclavagism este: am o calitate, sunt cineva şi deci mi se cuvine ceva pe potriva mea.

{163} Înşiruire fără sens de cuvinte latine.

{164} înşiruire fără sens de cuvinte latine.

{165} Sărbătoare religioasă la catolici – 8 decembrie.

{166} Odihnească-se în pace (lat.).

{167} Referire la proverbul spaniol: „El căpitan Araña embarco a los demas y el se queda en terra.” (Căpitanul Araña îi îmbarcă întotdeauna pe ceilalţi, iar el rămâne pe mal.).

{168} Dumnezeu a grăit în faţa mea: Tu eşti fiul meu, eu te-am născut azi pe tine. Aleluia. (Lat.).

{169} Adio, María Dolores,

mâine plec

cu un vapor de flori

spre Havana.

Niciodată n-am văzut casa
domnului preot, ca acum…

Sus, Manolillo,
jos, Manóle,
te-am scăpat data trecută
de plecatul în armată;
dar de data asta nu ştiu
dac-o să mai pot…
Sus, Manolillo,
Manolillo, Manóle. (span.).

{170} Cântec popular spaniol, de factură satirică.

{171} Acum te cred că eşti mulţumit, fricosule, fricosule, fricosule (span.).

{172} Urmează Sfânta Evanghelie după Luca (lat.).

{173} Centură din păr aspru sau din metal folosită, de obicei, în mănăstiri, pentru penitenţă.

{174} În ciuda, în pofida (fr.).

{175} Nu putem (lat.), formulă întâlnită în *Faptele apostolilor,* căpătând ulterior sensul de refuz categoric, de interdicţie.

{176} Pe vremuri (lat.).

{177} Barcaza înseamnă în spaniolă barcaz.

{178} Cu ce ţi-am greşit de mă urăşti aşa de tare, nerecunoscătoare fără inimă? Cu voia sau fără voia Domnului, eu te iubesc mai mult decât pe mine însumi (sp.).

{179} Şi-acum, doamnă, mă văd lipsit de mine, de Dumnezeu, de dumneata, de dumneata fiindcă nu te posed… (sp.).

{180} În original *buen amor* (iubire dreaptă), cu sensul de iubire întru Dumnezeu, curată, nepământeană; expresia, ivită în perioada Renaşterii spaniole, prin contrast cu *el mal amor* (iubirea carnală, condamnată de Biserică) a devenit celebră şi a intrat în uzul curent al limbii spaniole, prin cartea cu caracter satiric *El libro del buen amor* (Cartea iubirii drepte) scrisă de El Arcipreste de Hita.

{181} Să bruscheze (fr.).

{182} Gomora.

{183} Roagă-te pentru noi (lat.).

[184] Jota – dans popular spaniol, cu caracteristici ce diferă de la regiune la regiune. Cea mai răspândită şi cunoscută este jota aragoneză.

[185] Cafeniu-închis (fr.).

[186] De care era atârnat fiul (lat.).

[187] Vai de cei învinşi! (Lat.).

[188] Transtiberin – persoană care locuia pe malul Tibrului opus celui pe care se afla Roma şi considerată de romani, din această cauză, inferioară, barbară.

[189] …înconjurat de nesfârşite luminițe
şi-apoi privesc către pământ… (sp.).

[190] Soția mea dragă (it.).

[191] Lasă-mă, lasă-mă
Oh, lasă-mă să plec… (it.).

[192] Rochie de zi (fr.).

[193] Dumnezeule! curăță mărul:
e marchiza de Pompadour,
de Pompadour! (Sp.).

[194] În chip de profesor (lat.). Expresia e folosită cu sensul: în cunoştință de cauză, cunoscând ceva foarte bine.

[195] Nume foarte comun în Spania.

[196] Alt râu decât acela din țara lui (sp.).

[197] Că patria celui ce e fericit nu e unde se naşte, ci unde iubeşte (sp.).

[198] Expresia completă: Vade retro, Satana! (Lat.) Înapoi, Satană!

[199] Unde există un stimulent, se produce o schimbare (lat.).

[200] În numele Tatălui… (lat.).

[201] Dacă ceea ce facem nu e util, gloria e prostească (lat.).

[202] Pronunțarea greşită a expresiei latine *ecce homo* – iată omul.

[203] Cântec popular spaniol în trei timpi, cântat cu acompaniament de chitară şi castaniete.

[204] Referire la o zicătoare populară, răspândită în Spania: „Câinele grădinarului care nu mănâncă, dar nu-i lasă nici pe alții să mănânce” Zicătoarea a devenit celebră datorită piesei cunoscutului dramaturg spaniol Lope de Vega intitulată chiar *Câinele grădinarului.*

[205] Începuse să coboare scara vieții (fr.).

[206] Femeie desfrânată, prostituată (lat.).

[207] Noutățile (sp.).

{208} Potrivit regulilor duelului, adversarii pot înceta lupta la prima rană sau pot continua până la moartea unuia dintre ei. Această convenție este stabilită înainte de începerea luptei de martorii care perfectează întâlnirea.

{209} Referire la Mariano Jose de Larra (1809–1837), scriitor şi publicist spaniol care-şi semna articolele, de obicei virulente, cu pseudonimul Figaro.

{210} Semnul răului (lat.).

{211} Şi duhul tău (lat.).

{212} Estebán Manuel de Villegas (1589–1668), poet spaniol.